

KĪLƏ-MĪNDĪ KĪ SĪĠĪ

Bedjond New Testament

Contents

Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Matiye ndangi	1
Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Marki ndangi	45
Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Luki ndangi	74
Poy Ta ki Maji lə Jəju ki J̄a ndangi	121
Kilə lə NJé kaw kilə je	154
Makitibi ki Pol ndangi adi Rom je	196
Makitibi ki d̄s̄ay ki Pol ndangi adi Koreti je	216
Makitibi ki k̄o joo ki Pol ndangi adi Koreti je	235
Makitibi ki Pol ndangi adi Galati je	248
Makitibi ki Pol ndangi adi Epəji je	256
Makitibi ki Pol ndangi adi Pilipi je	263
Makitibi ki Pol ndangi adi Kolosi je	268
Makitibi ki d̄s̄ay ki Pol ndangi adi Təsaloniki je	273
Makitibi ki k̄o joo ki Pol ndangi adi Təsaloniki je	278
Makitibi ki d̄s̄ay ki Pol ndangi adi Timote	281
Makitibi ki k̄o joo ki Pol ndangi adi Timote	288
Makitibi ki Pol ndangi adi Titi	293
Makitibi ki Pol ndangi adi P̄iləm̄o	296
Makitibi ki ndangi adi Ebirə je	298
Makitibi ki Jaki ndangi	315
Makitibi ki d̄s̄ay ki Piyər ndangi	321
Makitibi ki k̄o joo ki Piyər ndangi	327
Makitibi ki d̄s̄ay ki J̄a ndangi	331
Makitibi ki k̄o joo ki J̄a ndangi	337
Makitibi ki k̄o mitə ki J̄a ndangi	338
Makitibi ki Judi ndangi	339
Makitibi Ne ki t̄ē ki d̄e	341

KHLƏ-MINDI KI SIGI

New Testament in Bedjond (CD:bjv:Bedjond)

Language: Bedjond

Provided by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

This print-on-demand edition of Scripture is produced and provided at cost by the Digital Bible Society in partnership with the Bible League of Canada, Open Doors International, and other missions and translation agencies. To order additional copies of this or other Bibles, please visit www.dbs.org (USA), www.bibleleague.ca (Canada), and www.opendoors.org (Europe).

Copyright and Permission to Copy

Copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc. Scripture text used by permission.

PDF, ePub, and MOBI Bible covers and design are copyrighted 2017 by the Digital Bible Society (www.dbs.org).

PDF generated on 2017-08-24 from source files dated 2017-08-24.

4961b222-5cf5-524a-8753-5bc9f8cea1ae

ISBN: 978-1-5313-0087-6

Poy Ta ki Maji læ Jəju ki

**Matiye
ndangi**

**Ta ki dō Poy ta ti ki Maji læ
Jəju ki Matiye ndangi**

Poy Ta ki Maji læ Jəju ki Matiye ndangi e ki kare dan Poy Ta je ti ki Maji ki sɔ, adi e Matiye, Marki, Luki ki Jə. NGA ningə, ta je ngay ki Matiye əl, toi me Poy Ta ti ki Maji læ Jəju ki Marki ndangi noo tɔ. J-a j-ingə:

MBe læ Jə Batisi ki ilə (3.1-12);

Batəm læ Jəju ki na ki su na-e (3.13-4.11);

Kilə je ki Jəju ra-de dɔnangi Galile ti, adi e kilə mbe Poy Ta ki Maji, ndo kosi dije ne, ki kaji njé moy je (4.12-18.35);

Kosi dō rəbi ti mba kaw ki Jorijaləm (19-20);

Jorijaləm ti, Jəju ra ndo ngay al, ra ndo ki asi dimasi kare be par, ningə təl ta ndo je ləne ki ta ki gangi ki dije gangi dœ ti, təl-e-n, ba go ti, i taa lo koy, tɛɛ adi dije ooi-e ki lo lo (21-28).

Nɛ kare ki to ta dangi, Matiye ilə ngirə makitibi ləne ki kər gin ka læ Jəju nim, koji Jəju nim, taa dəkagilo ki Jəju e-n ngon bəy nim tɔ. Ta ki ilə-n ngirə makitibi ləne kin əl adi goe ngal (1-2), ningə mee ti noo, tɔji dəw ki e Jəju ki n-aw tə n-ndangi Poy Ta ki Maji lie kin kadi dije gəri-e təkɪ e ə e NGar ki nje kaji dije ki Luwə ə nə n-a n-ilə sie, e tɔ ə e Emanuwəl ki kər mee nə Luwə e sɛje, taa e tɔ ə Luwə a un-e kadi təl-n ta kɔji ra ləne ki un mindine dɔ ti kəte nu kin tɔ.

Nɛ kare ki to ta dangi bəy tɔ me makitibi ti læ Matiye, e kɔsi ki ɔsi dɔ nɛ ndo je læ Jəju ngay naa ti, asi gin mi, adi e:

Nɛ ndo ki dō mbal ti (5-7) ki əl ta ki dɔ pa njiyə ti ki dana ki Luwə isi nginə tae ki rɔ dije ti lie ki e ngar dɔde ti.

NDu je ki e ki kadi dije ki sɔbi kadi a iləi mbe ki kɔbe ki e basi (10).

Kɔbe læ Luwə ki e ki kəl tae me kuji ta ti asi gin siri, e kɔbe ki to lo bɔyɔ ti basine, nə ndo ree a to ki taga pəy (13).

Go rəbi kisi naa ti læ ngakonaa je me beko ti ki sigi kin (18).

Go rəbi kisi dɔ nja ti nginə-n rɔ ki təti ki dɔbəy ti ki kɔbe ki sigi kin a re-n (24-25).

Makitibi læ Matiye tɔji Jəju tə Babe ki a re kadi adi ndune dɔ beko ti ləne ki sigi, tɛɛ-n tae. Bəy tɔ adi dije ki a uri me ti ne ndo ki awi ki ndooe kadi mai naji lie ki rɔ ndəgi dije ti tɔ.

Gin ka læ Jəju

(Lk 3.23-38)

1 Gin ka læ Jəju Kirisi ki ngon ka *Dabidi, ki ngon ka *Abirakam ə to kin: ²Abirakam oji *Isaki, Isaki oji *Jakobi, Jakobi oji Juda ki ngakɔe je. ³Juda əi ki Tamar oji Parəsi əi ki Jara, Parəsi oji Əsirom, Əsirom oji Aram, ⁴Aram oji Aminadabi, Aminadabi oji Naso, Naso oji Salmo, ⁵Salmo əi ki Rakabi oji Bowaji, Bowaji əi ki Rutu oji Obədi, Obədi oji Jəse, ⁶Jəse oji ngar Dabidi.

Dabidi taa ne Uri oji-n Salomo, ⁷*Salomo oji Robowam, Robowam oji Abiya, Abiya oji Aja, ⁸Aja oji Jojapa, Jojapa oji Joram, Joram oji Ojijasi, ⁹Ojijasi oji Jowatam, Jowatam oji Akaji, Akaji oji Ejəkiyasi, ¹⁰Ejəkiyasi Oji Manasi, Manasi oji Amo, Amo oji Jojijasi, ¹¹Jojijasi oji Jəkonijasi ki ngakɔe je. Dəkagiloe ti kin ə uwəi dije ki Jorijaləm awi səde bəə *Babilon ti^a.

¹²Loki awi səde Babilon ti, Jəkonijasi oji Salatiyəl, Salatiyəl oji Jorobabəl,

^a1:11 2 NGar je 24.12-16

¹³ Jorobabəl oji Abiyudi, Abiyudi oji Eliyakim, Eliyakim oji Ajər, ¹⁴ Ajər oji Sadoki, Sadoki oji Akim, Akim oji Eliyudi, ¹⁵ Eliyudi oji Eliyajar, Eliyajar oji Matə, Matə oji Jakobi, ¹⁶ Jakobi oji Jisəpi ki ngaw mari. Ningə Mari oji Jəju ki bari-e Kirisi ki e dəw ki Luwə mbəte. ¹⁷ Hə ngire dō Abirakam ti bitı dō Dabidi ti, gin koji e dōgi gide sō, ə j dō Dabidi ti bitı kaw bəə Babilon e gin koji dōgi gide sō, taa j dō kaw bəə Babilon ti bitı koji Kirisi ti, e gin koji dōgi gide sō tō.

Koji Jəju

(Lk 2.1-7)

¹⁸ Go rəbi koji Jəju Kirisi ə to kin. Kəe Mari e nje nongi lə Jisəpi ki uwə dəe. Ningə, loki ingəi-naa dəne ki dıngəm al bəy ə, Mari j səm ki tōgi lə NDil Luwə. ¹⁹ Lo kin ti nōq be, Jisəpi ki nje nongi lə Mari, ki e dəw ki dana, ndıgi kadi n-əl ta kin ki taga n-ilə-n rəsəl dō Mari ti al, adi oji mene ti kadi n-iyəi-naa ki Mari gidi ngəy par. ²⁰ Loki oji ta kin be mene ti ningə, malayka lə Bəbe tēe hōy me ni ti əl-e ə nə: «Jisəpi, ngon ka *Dabidi, ibəl al kadi itaa Mari nei ti, tadō ngon ki to mee ti kin, e ngon ki re ki go rəbi lə NDil Luwə. ²¹ Mari a oji ngon ki dıngəm, ningə a ində təe nə Jəju, tadə e ə e dəw ki a aji dije ləne me majal je ti ləde.»

²² Ne je kin pəti a rai ne be mba kadi ta ki Bəbe əl ki ta nje kəl ta ki tae ti kəte nu kin təl tane:

²³ Bəbe əl ta ki ta nje kəl ta ki tae ti ə nə: «Oi ngon ki mandi ki gər dıngəm al bəy a j səm,

A oji ngon ki dıngəm,

Ningə a bari-e nə Emanuwəl,

Ki kər gine nə: “Luwə e səje”^b»

²⁴ Loki Jisəpi ndəl dō bi ti, ra təki malayka əl-e-n, adi taa Mari nene ti, re sie kəy. ²⁵ Nə gər-e ki dəne ki dıngəm ti

al, bitı kadi Mari oji-n ngon Oji ngon ki dıngəm, adi Jisəpi ində təe nə Jəju.

Ta ki dō njé ne gər je ki dō mee je ti ki koji Jəju

2 Oji Jəju Bətiləhəm^c, dənangi ki Jude ti, dəkagilo kəbe ti lə ngar Erodı. Go koje ti, njé ne gər je ki dō mee je ti, jı lo kibə kadi ti rəi Jorijaləm, ² ningə dəji əi nə: «NGar lə *Jipi je ki oji-e kin e ra be ə? J-o mee lie tēe lo kibə kadi ti ə ji re kadi j-əsı məkəsije nangi nōe ti.» ³ Loki NGar *Erodı oo ta kin, mee gangı man, naa ti ki dije ki Jorijaləm ti ba pəti. ⁴ Be ə, ngar kaw ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je lə Luwə, dəji-de se lo ki ra be ə a oji Kirisi ki e *Dəw ki Luwə mbəte titi wa? ⁵ Ə əli-e əi nə: «A oji-e Bətiləhəm, dənangi ki Jude ti, tadə ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti əl ə to kin: ⁶ “Səi dije ki Bətiləhəm ki dənangi ti ki Jude,

Kadi igəri təki rəjeti,

Be ləsi e ki ndae goto al jagı dan be bo je ti ki dənangi ki Jude ti, ki ndade to ti,

Tadə ngar ki nje kər nō dije ləm, je a tēe dansi ti.”^d

⁷ Lo kin ti, Erodı ba njé ne gər je ki dō mee je ti gidi ngəy, dəji-de se dəkagilo ki ra wa bangı ə mee tēe-n wa? ⁸ Ba go ti, ilə-de Bətiləhəm ti ə nə: «Awi idəji ta ki rəjeti dō ngon ti kin. Lo ki ingəi-e ba, irəi əli-mi adi mi ka m-aw m-əsı məkəsım nangi nōe ti tō.»

⁹ Go ta ti lə ngar kin ba, njé ne gər je osi dō rəbi ti isi awi. Ə loki isi awi ningə yə ooi mee ka ki ooi-e lo kibə kadi ti ka kin ə a njiyə nōde ti. NJiyə re tēe dō kəy ti ki ngon to ti ba, a lo ka ti. ¹⁰ Loki ooi mee kin, rōde nəl-de ngay. ¹¹ Ə uri me kəy ti ningə, ooi ngon əi ki kəe Mari, ba əsi məkəsıde nangi, piti-e. Go ti, tēe ta bəl je ləde, adi-e ər, ki nduji kagi ki

^b1:23 Ejay 7.14

^c2:1 1 Samiyəl 16.1

^d2:6 Mise 5.1

əti maji, ki nom kagi. ¹²Go ne je ti kin, Luwə əl-de me ni ti kadi təli gogi ki rəbi ki dō Erodi ti al. Be ə, təli awi be ləde ki rəbi ki rangi.

Ayi-naa ki Jəju awi sie Ejipi ti

¹³Loki njé ne gər je awi ningə, malayka lə Babe tēē me ni ti əl Jisəpi ə nə: «*I* taa un ngon əi ki kōe, ə ay aw səde Ejipi ti. Aw isi ti nōo bitī kadi mi wa m-adi ndum bəy taa itəl ire səde, tado *Erodi a sangi kadi n-təl ngon kin.»

¹⁴Jisəpi *i* taa kondō nōo, un ngon əi ki kōe, ba ay aw səde Ejipi ti. ¹⁵Isi ti nōo bitī koy Erodi, adi ta ki Babe əl ki ndu nje kəl ta ki tae ti ə nə: «M-bar ngonm kadi tēē me be ti ki Ejipi kō»^e kin təl tane.

Erodi təl ngan je ki kasi me be ti ki Bətiləhəm

¹⁶Loki *Erodi oo kadi njé ne gər je ədi-e, wongi ra-e ngay. Wongi ra-e adi un ndune kadi təli ngan je ki kasi ki *i* dō bal ki joo ti təl ki nangi ne pəti me be ti ki Bətiləhəm, ki ngan be je ki gidi ti. Bal kin e ki go dəkagilo ti ki njé ne gər je oji-e-n. ¹⁷Be ə, ta lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Jərəmi, ki əl təl-n tane. Jərəmi ə nə:

¹⁸«NDu dəw ba me be ti ki Rama, Nō je, ki ndingə rō ki əti bəl ngay je. Adi e Rasəl ə nō ngane je, NDigi kadi dəw səl mene al, Tado gotoi.»^f

Jisəpi təl Ejipi ti aw Najarəti

¹⁹Loki *Erodi oy ngata ba, go koye ti, malayka lə Babe tēē ki rō Jisəpi ti, Ejipi ti me ni ti, əl-e ə nə: ²⁰«*I* taa, un ngon ki kōe, ə itəli awi dənangi Isirayəl ti gogi, tado dije ki isi sangi kadi n-təli ngon ka oyi ngata.» ²¹Jisəpi *i* taa, un ngon ki kōe, ə təli awi dənangi *Isirayəl ti gogi. ²²Nə loki oo kadi Arkəlosi o be dō Jude ti to bawne Erodi ti, bəl ra-e kadi aw Jude ti.

Be ə, Luwə əl-e me ni ti ade aw Galile ti yo. ²³Aw isi me be bo ti ki bari-e nə Najarəti. Be kadi ta ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti əli əi nə: «A bari-e dəw ki Najarəti ti kin təl-n tane.»

Jə ki nje ra dije batəm

(Mk 1.2-6; Lk 3.1-6; Jq 1.19-23)

3 Bal je də go ti, Jə Batisi tēē, ilə mbe dilə lo ti ki Jude ə nə: ²«*I*yəi go rəbi njiyəsi je ki majal kō, tado kōbe lə Luwə e bəsi.» ³Jə Batisi ə, e dəw ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl ta dōe ti ə nə: «NDu dəw madi ba dilə lo ti ə nə:

“Irai go rəbi lə Babe!

Irai go rəbi lie adi a njururu!»

⁴Jə ilə kibi ki ra ki bi jambal rone ti, ningə dō mene ki nda tō. Ne kusoe e gibiri je ki təji je. ⁵Dije ki be bo Jori-jaləm ti, ki dənangi Jude ti pəti, ki dənangi ki kadi ba Jurde ti pəti, rəi rō Jə ti, ⁶rəi təri ndude dō majal je ti ləde, adi Jə ra-de batəm me ba Jurde ti.

⁷Loki Jə oo adi *Parisi je, ki *Sadusi je ngay rəi kadi ra-de batəm ba, əl-de ə nə: «Səi njé man majal tə li je be kam, nā ə əl səsi kadi ayi-naa wongi lə Luwə ki a re ə? ⁸Maji kadi kilə rasi təji kadi səi dije ki iyəi pa njiyəsi je ki majal kō. ⁹Ningə, kadi iyəi ta kōji mesi ti kə nə: “Je ngan ka *Abirakam.” MBata, Luwə asi kadi a təl gəji mbal je kam ngan ka Abirakam ti kare. ¹⁰Ki ne kin, kingə e bəsi kadi tigə ngirə kagi je gangi ngata. Kagi ki ra ki andi maji al ə, a tigəi-e kadi iləi-e me por ti kō. ¹¹Mi, m-ra səsi batəm me man ti, mba kadi təji təki iyəi pa njiyəsi je ki majal kō, nə dəw ki a re gom ti, e nje tōgi ki əti bəl, ki itə-m say. M-asi kadi sa ki njəe ti ka m-ər al. E a ra səi batəm, me NDil Luwə ti, ki me por ti. ¹²Uwə kee to ne jine ti kadi to-n kə ko ki maji, o me dam ti, ba ilə tise por. E por ki a oy al ratata.»

Jəju ra batəm

(Mk 1.9-11; Lk 3.21-22; Jā 1.29-34)

¹³ Lo kin ti nōḡ, Jəju i Galile ti, re ta ba Jurde ti rō Jā ti, kadi Jā ra-e batəm. ¹⁴ Nə Jā ge kōdi al, adi əl Jəju ə nə: «E mi ə kadi i, ira-m batəm, ningə i taa itəl ire rōm ti kadi m-ra-i batəm bəy tō a?» ¹⁵ Nə Jəju əl-e ə nə: «Ki bəsi ne kin, ira be, tado e ki goe kin ə j-a ji təl-n ta ndigi lə Luwə.» Be ə, Jā ndigi dō ti, ra-e-n batəm. ¹⁶ Loki Jəju ra batəm taa par, ə tē me man ti ningə, loe ti nōḡ, ta dōrā tē, adi oo NDil Luwə risi tə də dum be re isi dōe ti. ¹⁷ Ningə, ndu ta madi tē dōrā ti, ə nə: «E kam e NGonm, nje ndigi ləm, ki rōm nəl-m dōe ti ngay^h.»

Su na Jəju

(Mk 1.12-13; Lk 4.1-13)

4 Go ti, NDil Luwə ər nō Jəju aw sie dilə lo ti, mba kadi su na-e. ² Jəju ɔgi rōne kuso ne, kondō ki kada, ndō kuti sō, ə go ti bō ra-e. ³ Lo kin ti, su, nje na dije ɔti re rōe ti, əl-e ə nə: «Re i NGon lə Luwə ə, adi mbal je kin təli mapa adi m-o.» ⁴ Ə Jəju ile ti ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “Dəw a isi ki dōne taa ki takul ne kuso par al, nə ki takul ta je pəti ki tē ta Luwə ti tō”.»¹

⁵ Go ti, su aw ki Jəju me be ti ki Jori-jaləm, ki e be bo lə Luwə, aw sie jam dō kəy ti lə Luwə taa, ⁶ bā əl-e ə nə: «Re i NGon lə Luwə ə, iyə jii taa osi adi m-o, tado ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “Luwə a adi ndune malayka je ləne kadi a lai-ni dajide ti, mba kadi njai tigə mbal alj”.» ⁷ Jəju təl əl-e ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə tō əi nə: A na Babe Luwə ləi al.^k»

⁸ Su təl aw ki Jəju dō mbal ti ki ngal taa ngay bəy, ɔje kōbe je ki dōnangi ti ne pəti, ki ne kingə je ki me ti, ⁹ ningə əl-e

ə nə: «M-a m-adi ne je kin pəti, loki re ɔsi məkəsi nangi nōm ti, ə ilə tōji dōm.» ¹⁰ Jəju təl əl-e ə nə: «I *Sata, ɔti kō say. Tado ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “A ɔsi məkəsi nangi nō Babe Luwə ti ləi, ningə e ki karne ba par ə a re nōe ti kadi igose.”^l»

¹¹ Be ə, su iyə Jəju ə ɔti aw. Ba malayka je rəi rō Jəju ti, rəi rai sie.

Jəju ilə mbə Poy Ta ki Maji Galile ti

(Mk 1.14-15; Lk 4.14-15)

¹² Dōkagilo madi uwəi Jā dangay ti, ə Jəju oo tae bā, təl ər rōne aw Galile ti. ¹³ Nə ke ə, iyə be bo ki Najarəti, ə aw isi Kapərnayim ti yo. Kapərnayim ki e be bo ki a kadi ba ti ki Galile, dōnangi ti lə Jabilo je, ki Nəpitali je. ¹⁴ Be kadi təl ta ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl ə nə: ¹⁵ «Səi dije ki Dōnangi Jabilo ti ki dōnangi Nəpitali ti,

Ki isi bāsi kadi ba ti,
Gidi ba Jurde ti,
Səi dije ki dōnangi Galile ti,
Ki səi dije ki səi Jipi je al!
Uri mbisi oi:

¹⁶ Dije ki kəte isi lo ki ndul ti,
OOi kunji ki bo,
Ningə dije ki kəte isi be lə yo,
Ki e lo ki ndul kururu,
Lo kunji tē dōde ti.^m»

¹⁷ Dō gangi loe ti kin, Jəju ilə ngirə kilə mbə ə nə: «Iyəi go rəbi njiyəsi je ki majal kō, tado kōbe lə Luwə e bāsi rōsi ti.»

NJé ndo je ki dōsay ki Jəju bār-de

(Mk 1.16-20; Lk 5.1-11)

¹⁸ NDō kare, Jəju a njiyə kadi ba bo ti ki Galile, ningə oo ngakonaa je joo, adi e Simō ki bari-e Piyər əi ki ngokone Andire ki əi njé ndō kanji je, a iləi bandi me man ti. ¹⁹ Jəju əl-de ə nə: «Irai gom ti adi m-ndo səsi, kadi səi njé ndō dije kadi ingəi

^h3:17 Pa je 2.7; Ejay 42.1 ⁱ4:4 Dətərənom 8.3 ^j4:6 Pa je 91.11-12

^k4:7 Dətərənom 6.16 ^l4:10 Dətərənom 6.13 ^m4:16 Ejay 8.23; 9.1

kaji.»²⁰ Kalangi ba, iyəi bandi je ləde, ə awi uni go Jəju tə njé ndo je lie. ²¹ Jəju ətə ki kəte say ndəy ningə, oo ngakonaa je ki rangi joo: Jaki əi ki Jə ki əi ngan lə Jəbədə, isi me to ti ki bawde, isi rai go bandi je ləde, ba bar-de. ²² Loki Jəju bar-de ningə, kalangi ba, iyəi bawde Jəbədə ki to, ə awi uni go Jəju.

²³ Jəju njiyə dənangi Galile ti ba pəti, ndo ne dije me kəy kaw-naa je ti lə *Jipi je, ilə mbə Poy Ta ki Maji ki ətə də kəbe lə Luwə, taa aji njé məy je ki njé rə to je ki dan dije ti tə. ²⁴ Təba lie sane dənangi ti ki Siri ba pəti, adi rəi ki dije pəti ki rəde ra-de, njé rə to je ki dangi dangi, njé ki ndil je ki majal rai-de je, njé damsil je, ki njé rə koy je, adi aji-de. ²⁵ Kosi dije ngay rəi go Jəju ti. NJé ki dənangi Galile ti je, dənangi Be bo je ti ki Dəgi je, be bo Jorijaləm je, ki dənangi Jude ti je, ki dənangi ki gidi ba Jurde ti je.

Jəju ndo ne njé ndo je ləne də mbal ti

5 Loki Jəju oo kosi dije kin ba, ətə aw də mbal ti, isi nangi, ningə njé ndo je lie rəi rəe ti. ² Lo kin ti, Jəju ilə rəne ndo ne dije ə nə:

Maji ki rəjeti

(Lk 6.20-26)

- ³ «Maji-kur e lə njé ki ooi rəde kadi n-asi al ta kəm Luwə ti, tado kəbe lə Luwə e yəde.
- ⁴ Maji-kur e lə njé ki isi nəi bone, tado lo ti ə Luwə a səl mede.
- ⁵ Maji-kur e lə njé ki səl ləm ləm, tado Luwə a adi-de dənangi kadi-kare ti.
- ⁶ Maji-kur e lə njé ki bo ra ne ki go ndu Luwə ti e mede ti, tado lo ti ə a ingəi təgi.
- ⁷ Maji-kur e lə njé ki isi ooi kəm-to-ndoo lə dije, tado Luwə a ra səde maji.
- ⁸ Maji-kur e lə njé ki mede e kare də Luwə ti, tado a ooi Luwə ki kəmde.
- ⁹ Maji-kur e lə njé ki isi sangi rəbi lapiya, tado a bari-de ngan lə Luwə.

¹⁰ Maji-kur e lə njé ki dije isi adi-de kə mbata ne ra ki dana, tado kəbe lə Luwə e yəde.

¹¹ Maji-kur e ləsi ləki dije isi taji səsi je, isi adi səsi kə je, isi tətə ta dəsə ti je mbata ləm. ¹² İrai rənəl, itiləi kole, tado ne kigə go jisi e ngay dərə ti. *NJé kəl ta je ki ta Luwə ti, ki rai kilə kəte nəsə ti, ingəi kə kin be tə.

Nje kun go Kirisi e kati ki kunji ki dənangi ti

¹³ «Səi ə səi kati ki dənangi ti. Ningə kin ə mbə kati goto ə, dəw a ra ban ə kadi a təl ade mbə gogi bəy ə? Maje goto ngata; a buki-e kə gidi lo ti kadi dije njiyəi də ti par ngata.

¹⁴ «Səi ə səi kunji ki dənangi ti. Ningə be bo ki indəi-e də mbal ti taa, asi kadi a bəy rəne al. ¹⁵ Dəw a re ki lambi kəy ə dəbi ngo də ti al. A ində də ne ti taa mba kadi dije ki me kəy ti pəti ooi lo. ¹⁶ Be tə ə, səbi kadi adi dije pəti ooi kunjisi me ne ra ki maji ti. Loki ooi ne rasi ki maji ningə, a iləi təji də Bawsi Luwə ti ki isi dərə ti.

Ne ndo ki də ndu-kun ti lə Luwə

¹⁷ «Səbi kadi igai təki m-re kadi m-buji ndu-kun je lə *Moji ə se ta lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti al. M-re mba buji-de al, nə m-re mba təl tade yo. ¹⁸ Təki rəjeti, m-əl səsi, kəte nə kadi dərə əi ki dənangi kin a gotoi kə, ngon ku ta ki ndəy be, ə se ngon ndaji madi ki me ndu-kun ti lə Luwə ki ndangi ki dəw a rə kə goto. A to be biti kadi ne je pəti ki ndangi me ti rai ne. ¹⁹ Dəw ki al də ngon ndu-kun ki ndəy be dan made je ti, ə ndo dije kadi rai təki e ra-n be tə ba, a e ki du ngay me bəko ti ki dərə ti tə. Nə dəw ki təl rəne go ti, ə ndo dije, a e ki bo me bəko ti ki dərə ti. ²⁰ Adi m-əl səsi: kin ə ne ra ki dana ləsi itə yə njé ndo ndu-kun je ki *Parisi je al ə, a uri me bəko ti ki dərə ti al.

Nə ndo ki dō wongī ti

²¹ «Səi, iğəri maji təki ndu ta əl kaje je ə nə: “A itəl dəw al,ⁿ dəw ki təl madine ba, səbi kadi awi sie nō njé gangi ta je ti.”» ²² Nə mi m-əl səsi: «Dəw ki ra wongī ki ngokone, səbi kadi awi sie lo gangi ta ti; dəw ki taji ngokone “mbə”, səbi kadi awi sie lo gangi ta ti ki bo lə Jipi je, ə dəw ki ba ngokone “ma”, səbi kadi iləi-e me por ti lə su. ²³ Kin ə aw ki kadi-kare ləi dıngiri lo kilə kadi-kare ti kadi Luwə, ə mei ole dō ti kadi ngokoi aw səi ki ta madi ba, ²⁴ maji kadi iyə kadi-kare kin nōo, ə ire aw ilə noji naa ti sie bəy taa itəl ire un kadi-kare ləi adi Luwə.

²⁵ «Kin ə isi awi lo gangi ta ti ki nje ta ləi ba, loki səi dō rəbi ti bəy kin ə, isangi rəbi kadi ndusi osi go-naa ti sie kalangi, nə tə aw səi iləi ji nje gangi ta ti, adi nje gangi ta uni iləi ji asıgar je ti, adi asıgar je awi səi iləi-ni dangay ti. ²⁶ Təki rəjeti, adi m-əli, a iteç lo kin ti al bitı kadi uğə dōbəy sisi bəy taa a iyəi-ni taa.

Nə ndo ki dō kuwə marim ti

²⁷ «İğəri ndu ki əl ə nə: “A uwə marim al,^o kin maji. ²⁸ Nə mi m-əl səsi: “Dəw ki gō dəne ki kəm-nda ba, uwə sie marim mene ti ngata.” ²⁹ Kin ə kəmi ki dō ji kō ti rai adi osi me majal ti ə, ər-e ile kō. Tado e soti kadi ngon rōi kare goto, itə kadi iləi daroi ba pu me por ti lə su. ³⁰ Kin ə ji kōi rai adi osi me majal ti ə, iğange ile kō. Tado, e soti kadi ngon rōi kare goto, itə kadi iləi rōi ba pu me por ti lə su.

Ta ki dō gangi-naa ti lə dəne ki dıngəm

³¹ «İğəri kadi ndu-kun əl bəy tō nə: “Re dəw tuwə nene ba, kadi ade makitibi

gangi-naa.” ³² Nə mi m-əl səsi: “Dəw ki ra ki tuwə nene mbata ne ki rangi, bi e ta lə kaya ki ra, al ə, dəwe kin sur-e ta kuwə marim ti. A re dəw taa dəne ki ngawe tuwe ba, dəwe kin təl nje kuwə marim tō.”

Ta ki dō kibi rō ti

³³ «NDU ta əl kaje je kəte bəy tō ə nə: “Re ibi rōi dō ne madi ti ə, a dō ti, kadi ira ne ki ibi rōi dō ti nō ‘Baße ti’.” ³⁴ Nə mi m-əl səsi təki a ibi rōi al tə kibi al. A ibi rōi ki dōrə al, tado dōrə e kimbər kisi Luwə; ³⁵ a ibi rōi ki dōnangi al, tado dōnangi e kimbər kində njae; a ibi rōi ki Jorijaləm al, tado Jorijaləm e be bo lə NGar ki bo; ³⁶ a ibi rōi ki jam dōi al, tado i asi kadi itəl bi dōi kare be ki nda ti ə se ki ndul ti al. ³⁷ Re ta ləsi e oyo ba, ai dō oyo ti, re ta ləsi e jagi ba, ai dō jagi ti par tō. NDəgi ta je ki a re go ti kin i rō su ti.

Ta ki dō dal bə ti

³⁸ «İğəri kadi ndu ta əl ə nə: “Re dəw tō kəm madine ba, tō kadi e ki tō kəme tō, a re dəw təti ngangi madine ba, tō kadi e təti ngange tō.” ³⁹ Nə mi m-əl səsi kadi itəi rō nje me ndul al. Re dəw ində dam mboi ki kō ə, iyətı dame ki gəl ade ində bəy. ⁴⁰ Re dəw aw səi nō nje gangi ta ti kadi taa kibi ki gōji ləi ə, ade e ki ngal dō ti. ⁴¹ Re dəw ində gu dōi ti kadi injiyə njai dibi ə, injiyə sie njay dibi joo. ⁴² Dəw ki ra ki dəji ne ə ade, ningə re dəw ndiməi ne ə oge al tō.

Ta ki dō ndigi njé bə je ti

⁴³ «İğəri təki ndu ta əl ə nə: “A indigi dəw madi, nə a osi ta nje bə ləi.” ⁴⁴ Nə mi, m-əl səsi kadi indigi njé bə je ləsi, ə əli ta ki Luwə mbata lə njé ki isi adi səsi

ⁿ5:21 Teç ki taga 20.13; Dətərənom 5.17

^o5:27 Teç ki taga 20.14; Dətərənom 5.18 ^p5:31 Dətərənom 24.1

^q5:33 Ləbətiki 19.12; Kər Isirayəl je 30.3

^r5:38 Teç ki taga 21.24; Ləbətiki 24.20; Dətərənom 19.21 ^s5:43 Ləbətiki 19.18

kɔ. ⁴⁵Irai be ningə, a səi ngan lə Luwə ki e Bawsi ki isi dɔrɔ ti. Tado adi kadi ɔsi dɔ njé me maji ti ki njé me majal. Adi ndi ədi dɔ njé ra ne ti ki dana, ki njé ra ne ti ki dana al. ⁴⁶Kin ə indigi njé ki ndigi səsi tɔ par ə, ne kigə go ji ri ə Luwə a adi səsi ə? *NJé taa la-mbə je ka rai be tɔ. ⁴⁷Kin ə irai lapiya ngakosi je par ə, ri ki to ta dangi ə irai ə? Tado njé gər Luwə al ka rai be tɔ. ⁴⁸Ningə səi, sɔbi kadi indigi dije adi osi taga pay təkɪ Bawsi Luwə ki isi dɔrɔ ti ndigi-n dije adi osi taga pay kin be tɔ.»

Ta ki dɔ ra ki njé ndoo je ti

6 «Kadi oi maji, kin ə re isi rai ne ki ndu Luwə ndigi kadi irai ba, kadi irai ta kəm dije ti ki kadi dije ooi səsi al. Re irai be ba, Bawsi ki isi dɔrɔ ti, a adi səsi ne kigə go ji ləsi al. ²Kin ə ira ki nje ndoo ə, kadi ində gəngi dɔ ti kadi dije ooi, al. Irai təkɪ nje kədi kəm dije isi rai gin kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, ki go rəbi ti je kin al. Rai be mba kadi dije piti-de. Nə ki rɔ-jeti, adi m-əl səsi, ingəi ne kigə go ji ləde ngata. ³Nə i, loki ira maji ki njé ndoo je, maji kadi ji gəli gər ne ki ji kɔi adi al. ⁴Be ningə, ne ləi ki adi kin to lo bɔyɔ ti, ba Luwə ki oo ne je ki to lo bɔyɔ ti, a igəi kire.»

Ta ki dɔ kəl ta ti ki Luwə

⁵«Loki isi əli ta ki Luwə ba, kadi irai təkɪ njé kədi kəm dije isi rai kin be al. NJé kədi kəm dije ki nəl-de ngay kadi ai taa me kəy ti lə *Jipi je, ki sil rəbi je, taa əli ta ki Luwə kin. Əi je rai be mba kadi dije ooi-de. Nə ki rɔ-jeti, adi m-əl səsi, ingəi ne kigə go ji ləde ngata. ⁶Nə i, loki ige kəl ta ki Luwə ba, maji kadi ur kəy toi ti, uti ta kəy dɔi ti, ba əl ta ki Luwə lo bɔyɔ rɔ ti kin, ningə Bawɪ Luwə ki isi lo ki bɔyɔ ti, a oo, ə a adi ne ki idə-je.

⁷«Loki isi əli ta ki Luwə ba, əli ta ki dɔ-naa ti, dɔ-naa ti tɔ dije ki njé gər Luwə al be, al. Əi je ooi ə nə me ta ti ki kəl ngay

kin ə Luwə a oo-n dɔ ndude. ⁸Maji kadi irai təkɪ əi je isi rai kin be al, tado Bawsi Luwə gər ne je ki awi ki ndooe, kəte bəy taa kadi əli sie ta dɔ ti.

Kuji kəl ta ki Luwə

⁹«Səi ba, kadi əli ta ki Luwə əli əi nə: «Bawje ki isi me dɔrɔ ti taa, Kadi dəw ki ra gər tɔi təkɪ i Luwə, ¹⁰Kadi kɔbe ləi re. Kadi dije rai ndigi ləi dɔnangi ti ne, Təkɪ njé ki dɔrɔ ti isi rai kin be tɔ. ¹¹Adi-je ne kusoje ki asi taje me ndɔ ti ki bone.

¹²Iyə go majal je ləje kɔ, Təkɪ je wa ka j-iyə-n go majal je lə dije ki rai səje majal kɔ kin be tɔ.

¹³Iyə-je adi j-osi me ne na ti al, Nə kadi ɔr-je ji nje majal ti kɔ. [MBata i ə, kɔbe, ki tɔgi, ki tɔba e ləi biti ki nɔ ti.]»

¹⁴Kin ə re iyəi go majal je lə dije kɔ ba, Bawsi ki isi dɔrɔ ti a iyə go majal je ləsi kɔ tɔ. ¹⁵A kin ə re iyəi go majal je ki dije rai səsi kɔ al ba, Bawsi a iyə go majal je ləsi kɔ al tɔ.

Kɔgi rɔ ne kuso

¹⁶«Loki ɔgi rɔsi ne kuso ba, maji kadi isikiti kəmsi sikiti sikiti tɔ yə njé kədi kəm dije be al. Əi, sikiti kəmde mba kadi dije ooi-de təkɪ n-ɔgi rɔde ne kuso. Nə ki rɔ-jeti, adi m-əl səsi, ingəi ne kigə go ji ləde ngata. ¹⁷Ningə i, loki ɔgi rɔi ne kuso ba, maji kadi itogi ta kəmi suki, ə indu dɔi. ¹⁸MBa kadi dije gəri, təkɪ ɔgi rɔi ne kuso, al. Ningə, Bawɪ ki isi lo ki bɔyɔ ti par ə oo, e ki gər ne ki to lo bɔyɔ ti a adi səsi ne ki idəji-e.

Ne kingə ki dɔrɔ ti

(Lk 12.33-34)

¹⁹«Imbɔi ne kingə je mbata ləsi dɔnangi ti ne al. Dɔnangi ki e lo ki ne ki titi a ndusi je, yɔ je a ɔi je, taa njé bogi je a mbuti bole bər kadi bogii je. ²⁰Nə

kadi imbøi ne kingə je læsi dɔrə ti taa, ki e lo ki ne ki titi a ndusi al nim, yə je a ɔi al nim, taa njé bogi je a mbuti bole bɔr ba a bogii al nim tɔ. ²¹Tadɔ lo ki ne kingə læi e titi ə mei a e titi tɔ.»

Kəm e lambi læ darə

(Lk 11.34-36)

²²«Kəm dəw ə e lambi læ darə. Kin ə re kəmi oo lo maji ba, darəi pəti e me kunjji ti. ²³A kin ə re kəmi oo lo maji al tɔ ba, darəi pəti e me til ti tɔ. A kin ə re kunjji ki to rəi ti kin təl til ningə, a e til ki dum kəl tae.

Me ka sururu

(Lk 16.13; 12.22-31)

²⁴«Dəw ki a ra kilə bəə læ ngar je joo goto: re ɔsi ta ki kare ə, a ndigi ki nungi, re kidi ki kare ə, a uwə ki ki nungi tɔ. A asi kadi irai bəə læ Luwə nim, bəə læ la nim al.

²⁵«E mbata kin ə, m-əl səsi kadi adi mesi a sururu dɔ ne kusosi ti, ki man kaysi ti, ki kadi isi ki dɔsi taa al, taa dɔ kibi kɔsi ti al nim tɔ. Tadɔ kisi ki dɔ taa itə ne kuso, taa darə dəw itə kibi ki kɔ tɔ. ²⁶Igɔi yəl je ki a nali dan nəl ti kin oi, dibi ko al nim, təti ko al nim, taa kawɪ ne me dam ti al nim tɔ, nə Bawsi ki isi dɔrə ti taa, adi-de ne usoi maji. Ə se, səi je, itəi yəl je kin gidi bay bay al wa? ²⁷Nə dansi ti ə asi kadi a ilə ngon kadi ki ndəy be dɔ ndɔne ti ki takul me ka sururu læne ə? ²⁸Asi al, nga ra ban be ə mesi a sururu dɔ kibi kɔsi ti ə? Igɔi puti kam je ki ai me wale ti kin oi. Rai kilə madi al nim, oji kibi al nim tɔ, ²⁹nə ngar *Salomɔ ki tɔe ba ngay me ne kingə ti kin ka ɔ kibi ki ndole asi naa səde al^t. ³⁰Ə kin ə Luwə ilə kibi rɔ ngan kagi je ti ki wale, ki j-o-de bɔne, ə lo ti par ə a ɔi por kin be ningə, səi dije taa a ilə kibi rɔsi ti al a? Səi tɔ je me kadi-me ti.

³¹Adi mesi a sururu kadi əli ə nə: «Ri ə j-a j-uso wa? Ri ə j-a j-ay wa? J-a j-ingə kibi ra ə j-a j-ɔ wa?» al. ³²Ne je kin pəti, e dije ki gəri Luwə al, ə isi sangi ki nɔ kəmde ti. Ningə Bawsi ki isi me dɔrə ti gər maji kadi awi ki ndooe tɔ. ³³Isangi kɔbe læ Luwə ki ndigi lie kəte, ningə a adi səsi ndəgi ne je kin pəti dɔ ti. ³⁴Adi mesi a sururu dɔ ndɔ ki lo ti ti al. Tadɔ ndɔ ki lo ti ti aw ki me ka sururu læne. NDɔ je pəti awi ki ne to rɔ ki sɔbi dɔde, bi awi ki made dɔ ti al.»

Gangi ta dɔ-naa ti

(Lk 6.37-38, 41-42)

7 Igangi ta dɔ dəw ti al, kadi Luwə gangi ta dɔsi ti al tɔ. ²Tadɔ Luwə a gangi ta dɔsi ti təkɪ igangii dɔ madisi je ti be tɔ. Ningə kadi igəri təkɪ go rəbi ki igangii ta dɔ dije kin ə Luwə a gangi-n ta dɔsi ti tɔ. ³Ra ban be ə, oo burim wale ki to kəm ngokɔi ti yo, ə oo kagi ki boy ki to yai ti kin al ə? ⁴Kagi ki boy ə to kəmi ti ne tɔ kin, nga ki go rəbi ki ban ə a əl ngokɔi ə nə: «Adi m-un burim wale ki to kəmi ti kin,» ə? ⁵I nje kədi kəm dije, un kagi ki boy ki kəmi ti kin ningə tə, a o lo ay njay kadi un-n burim wale ki kəm ngokɔi ti.

⁶«Oti kadi iləi ne ki ay njay adi bisi je, nə tə a ii təli ki dɔsi ti tə tɔi səsi. Taa ibuki madi-kɔsi je læsi nɔ kɔsongi je ti al, nə tə a ii njiyəi dɔ ti, tibəi ki njade.»

Dəji ne Luwə

(Lk 11.9-13)

⁷«Dəji, ə a adi səsi, isangi ə a ingəi, indəi ta kəy ə a tɛɛi adi səsi. ⁸Tadɔ dəw ki dəji ə a adi-e, dəw ki sangi ə a ingə, dəw ki ində ta kəy ə a tɛɛi adi-e tɔ. ⁹Nə dansi ti ə ngone dəje mapa ningə a un mbal taa ade ə? ¹⁰Ə se dəje kanji ningə a un li taa ade ə? ¹¹A kin ə səi ki səi dije ki kilə rasi majal kin mindi ə igəri rəbi

kadi ne ki maji ngansi je ningə, ra ban be ə, Bawsi ki isi me dora ti taa kin taa a adi ne ki maji dije ki daji-e al ə?

¹² «Ne je pəti ki indigi kadi dije rai adi səsi kin ə irai adi-de t. Tado e wa kin ə e ne ndo ki to me ndu-kun je ti lə *Mojj nim, me ta je ti ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti ndangi nim t.

Ta rəbi je ki joo

(13.23-24)

¹³ «Uri kəy ki ta rəbi ki mbəngirə, tado ta rəbi ki boy, tati pandangi, rəbi ki kun-e o al, e rəbi ki nje kaw ki dije tuji ti. NGata ningə, e rəbe kin ə dije ngay uni.

¹⁴ Ningə ta rəbi ki nje kaw ki dije kaji ti taa e mbəngirə ba, ibə dije. Ba rəbe kin, njé kun-e je əi ngay al t.

NJé bar rəde njé kəl ta ki ta Luwə ti ki əi njé ngom je

(Lk 6.43-44)

¹⁵ «Indəi kəm-kədi d rəsi ti ki rə njé bar rəde njé kəl ta ki ta Luwə ti ki əi njé ngom je. A rəi rəsi ti, a oi gidide taga ne əi bati je, nə mede ti kəy, əi jagim je ki njé kuwə ne kul je. ¹⁶ A e ki go kilə ra njé ngom je ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta ki ta Luwə ti ə a igəri-de. Dəw a ijə kandi nju d kon pa ti al, taa dəw a ijə kandi mbay-kote d kon ngə ti al t. ¹⁷ Kagi ki maji, ba a andi kandi ki maji, ə kagi ki majal, a andi kandi ki majal t. ¹⁸ Kagi ki maji a asi kadi a andi kandi ki majal al, taa kagi ki majal a asi kadi a andi kandi ki maji al t. ¹⁹ Kagi ki ra ki andi kandi ki majal, a tigəi-e kadi iləi-e me por ti k. ²⁰ Adi, a e ki go kilə ra njé ngom je ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta ki ta Luwə ti, ə a igəri-de.

NJé ndo je ki rəjeti

(Lk 6.46; 13.25-27)

²¹ «E njé ki isi bari-mi “Bəbe, Bəbe!” tade ti ne par kin ə a uri kəbe ti lə Luwə al, nə e njé ki isi rai go ndigi ti lə Bai ki isi me dora ti taa. ²² NDə gangi ta ti ə, dije ngay a əi nə: “Bəbe, Bəbe! e me tɔi ti al ə j-əl-n ta ki ta Luwə ti a? E me tɔi ti al ə ji tuwə-n ndil je ki majal a? E me tɔi ti al ə ji ra-n ne kəji je ngay ki əti bəl bəl a?” ²³ Ba lo kin ti, m-a m-əl-de ki taga wangi m-ə nə: “Awi say nu, m-gər səsi ndə kare al, səi ki səi njé ra majal je!”

Kəy je joo

(Lk 6.47-49)

²⁴ «Be ə, dəw ki ra ki oo ta je ki m-əl kin, ə təl rəne go ti ningə, to tə dəw ki nje kəm-kədi, ki ra kəy ləne d d ii ti be. ²⁵ Adi loki ndi ədi ningə, man kə lo re un kəy ka kin, nim taa nəl ka osi ki d ti t, nə kəy budi nangi al, tado ngire e d d ii ti. ²⁶ Nə dəw ki ra ki oo ta je ki m-əl kin, ə təl rəne go ti al ningə, to tə dəw ki mbə, ki ra kəy ləne d yangira ti be. ²⁷ Adi loki ndi ədi ningə, man kə lo re un kəy ka kin, nim taa nəl ka osi ki d ti t, ba kəy budi nangi mur mur, adi toe to dilə yiw.»

Təgi ne ndo lə Jəju

(Mk 1.22; Lk 4.32)

²⁸ Loki Jəju təl ta ta ləne, ne ndo lie əti kosi je bəl to ti ki dum. ²⁹ MBata ndo ne tə dəw ki aw ki təgi ki j rə Luwə ti, bi ndo ne tə njé ndo-de ndu-kun je lə Luwə al.

Jəju aji nje banji

(Mk 1.40-45; Lk 5.12-14)

8 Loki Jəju j ki d mbal ti isi risi ki nangi, kosi dije ngay əi goe ti. ² NJe banji kare tē re rə Jəju ti, əsi məkəsi

nangi nõe ti, ningə əl-e ə nə: «Babe, re indigi ə, a adi banji ləm ur, kadi rəm ay njay.»³ Jəju ilə jine, ɔde-n, ningə əl-e ə nə: «M-ndigi, ə kadi banji ləi ur, adi rəi ay njay.» Ba ta naa ti nõo banji lie ur, adi rəe ay njay.⁴ Go ti Jəju əl-e ə nə: «Onoi kadi əl tae dəw madi, ə aw ɔji rəi nje kijə ne məsi kadi-kare, ningə adi kadi-kare ki go ndu-kun ti lə *Moji. Ira be mba kadi gəri təki banji ləi ur adi ingə rə nga.»*

**Jəju aji ngon nje kilə lə nje
kun də buti asigar je ki bu**

(Lk 7.1-10; Jə 4.43-54)

⁵Loki Jəju isi ur ki me be ki Kapər-nayim ti ningə, dəw ki Rom ti kare ki nje kun də buti asigar je ki bu, re rəe ti, nõ ki dəe ti ə nə: ⁶«Babe, ngon nje kilə ləm kare to moy be nõo, njae oy ta gine ti, adi ingə kəo ngay.»⁷ Ə Jəju əl-e ə nə: «M-a m-aw kadi m-aje.»⁸ Nə nje kun də buti asigar je ki bu əl-e ə nə: «Babe, mi m-asi kadi ində njai ta kəy ti ləm al, ə əl ta kare par ə ngon nje kilə ləm a ingə rə nga.⁹ M-əl be tado, mi ki dəm mi gin təgi ti lə njé ki dəm ti, ningə m-aw ki asigar je ki əi gin təgi ti ləm tə. Adi re m-əl asigar kare m-ə nə: «Aw!» ba aw; kin ə m-əl ki nungi m-ə nə: «Ire!» ba re; kin ə m-əl ngon nje kilə ləm m-ə nə: «Ira ne ki be!» ba ra nee kin tə.»¹⁰ Loki Jəju oo ta kin tae ti, pite, ə əl njé ki ai sie ə nə: «Təki rəjeti adi m-əl səsi, ko kadi-me ki be kin, m-ingə rə dəw madi ti dənangi ki *Isirayəl ti al bəy.¹¹ NGA ningə, m-əl səsi bəy tə, dije ngay ki əi *Jipi je al, a jii ki lo kibə kadi ti je, lo kur kadi ti je, kadi rəi isi ta ne kuso ti ki *Abirakam je, ki *Isaki je, ki *Jakobi je me bəko ti ki dərə ti.¹² Nə njé ki kəte bəko ki dərə

ti səbi dəde, a tuwəi-de, buki-de kə taga, me til ti. Loki a nõi je, a ngəi ngangide je titi.»¹³ Ba, Jəju təl əl nje kun də buti asigar je ki bu ka kin ə nə: «Maji, aw! Ningə kadi ngon nje kilə ləi aji ki go kadi-me ti ləi kin.» Ningə də kade ti nõo, ngon nje kilə lie ingə rə ki nga tə.

Jəju aji njé moy je ngay

(Mk 1.29-34; Lk 4.38-41)

¹⁴Go ti, Jəju aw me kəy ti lə Piyər ba, oo məme ki dəne to nangi, rəe ɔ por rigi rigi.¹⁵ Ə Jəju ɔdi jie, ningə, rəe ki kəte tingə ngay ka kin, təl səl, adi ingə rə nga. Go ti, j̄ taa ra ne kuso adi Jəju.

¹⁶Loki lo səl, dije rəi ki njé moy je ngay ki ndil je ki majal rai-de, rə Jəju ti. Adi Jəju tuwə ndil je ki majal ka kin dəde ti kə ki ta ki tane ti, taa aji njé moy je pəti tə.¹⁷ Be mba kadi ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl ka kin təl tane. Ejay ə nə:

«Oy tuji je,

Ki moy je ləje ki dəne ti^v.»

Kun go Jəju

(Lk 9.57-60)

¹⁸NDə kare, Jəju oo kosi dije ngay iləinaa gəi gide, ningə əl njé ndo je ləne kadi n-gangi ba n-awi dame ti ki kare.¹⁹ Lo kin ti, nje ndo ndu-kun lə Luwə kare re rə Jəju ti əl-e ə nə: «NJe ndo dije, m-a m-un goi lo je pəti ki a aw ti.»²⁰ Ə Jəju əl-e ə nə: «NJə je ai ki be tode, ə yəl je ai ki kəyde tə, nə *mi NGon dəw m-aw ki lo ki kadi m-ilə dəm ti al.»²¹ Dəw kare dan njé ndo je ti lə Jəju əl-e ə nə: «Babe, adi-m ta rəbi adi m-aw m-dibi bawm bəy taa.»²² Ə Jəju əl-e ə nə: «Un gom, ə iyə njé koy je adi dibi njé koy je ləde.»

*8:4 Ki go jibəl ra-e ti lə Jipi je, nje banji e dəw ki dije ooi-e kadi ay njay al, adi asi kadi aw lo ne ra je ti ki ba tə Luwə al, Ləbətiki 14.2-32.

Jəju ndangi nəl ade a lo ka ti*(Mk 4.35-41; Lk 8.22-25)*

²³ Jəju al me to ti, ba njé ndo je lie ali goe. ²⁴ Ningə yə, nəl ki bo ngay ibə səde busi dɔ ba ti, adi to aw tə nduy man. Lo ti kin, Jəju isi to bi. ²⁵ NGa ə, njé ndo je lie rəi ki rəe ti, ndəli-e ki nɔ tade ti əi nə: «Bəbe, aji-je, nə j-isi j-oy.» ²⁶ Ə Jəju əl-de ə nə: «Ra ban ə ibəli be ə? Səi dije ki kadi-me ləsi e ndikiri ba.» Ningə, i taa, ndangi nəl əi ki man ba, adi lo təl to jiji. ²⁷ Nə kin əti dije bəl ngay, adi əli əi nə: «Dəw ə wa kam e dəw ki ban ə, nəl je ki ba je ka oi ta lie be ə?»^w

Jəju tuwə ndil je ki majal dɔ dɔngəm je ti joo*(Mk 5.1-20; Lk 8.26-39)*

²⁸ Loki Jəju re tɛɛ gidi ba ti, dɔnangi ti lə dije ki Gadara, dɔngəm je joo, ki ndil je ki majal rai-de tɛɛi ki dɔ badi je ti rəi ingəi-e. Dije kin rai nɛ majal ngay, adi dəw ki kadi un rəbi kin goto.

²⁹ Lo kin ti, iləi rɔde uri kəl əi nə: «NGon lə Luwə, e ri ə ige rɔje ti ə? Ire nɛ mba kadi adi-je kɔ kəte nɔ dɔkagiloe ti a?» ³⁰ NGa ningə, kosi kɔsongi je ngay a usoi nɛ kadi lo ti nɔɔ sɔy ndəy. ³¹ Ə NDil je ki majal nɔi dɔ Jəju ti əli-e əi nə: «Re ituwə-je ə, adi j-aw me kɔsongi je ti kam.» ³² NGa ə, Jəju əl-de ə nə: «Awil!» Ba tɛɛi, awi uri me kɔsongi je ti, adi kosi kɔsongi je bingəi-naa kadi mbal ti taa, tosi me ba ti, ayi-naa man oyi. ³³ NJé ngəm kɔsongi je ayi-naa awi me be bo ti, ɔri poy nɛ ki ra nɛ, ki nɛ ki tɛɛ dɔ dɔngəm je ti ki joo ki ndil je ki majal rai-de ka kin, pəti adi dije ooi. ³⁴ Dije pəti ki me be bo ti tɛɛi awi kadi ingəi Jəju, ə loki ooi-e ba, dəji-e kadi iyə dɔnangi ləde ə aw.

Jəju aji nje rɔ koy njururu*(Mk 2.1-12; Lk 5.17-25)*

9 Jəju al me to ti, ində ba gangi, aw me be bo ti ləne. ² Dije madi oti dəw ki rəe oy njururu, me nɛ koti njé mɔy je ti, rəi sie rɔ Jəju ti. Loki Jəju oo kadi-me ləde ningə, əl dəw ki rəe oy njururu ka kin ə nə: «NGonm, uwə tɔgi ba, majal je ləi e ki kiyə go kɔ.» ³ Lo kin ti, njé ndo ndu-kun je lə Luwə ki nɔ je əli ta mede ti əi nə: «Dəw kam əl ta ki mal dɔ Luwə ti!» ⁴ Nə Jəju gər mər ta ləde, adi əl-de ə nə: «Ra ban ə isi iməri ta je ki majal mesi ti ə? ⁵ Kəl dəw kə nə: “Majal je ləi e ki kiyə go kɔ” ba ngə ngay al, ə se kəl-e kə nə: “I taa, ə injiyə” ə ngə ngay al ə? ⁶ Re e be ba, m-a m-əji səi təkɔ mi NGon Dəw, m-aw ki tɔgi dɔnangi ti ne, mba kadi mi-iyə-n go majal je lə dije kɔ.» Ningə, Jəju əl nje rɔ koy njururu ə nə: «I taa, un tuwə ləi, ə aw be.» ⁷ Ba dɔngəm i taa, ə un rəbi, aw be. ⁸ Loki kəm kosi je oo nɛ kin, ra-de bəl ki dum, adi iləi tɔji dɔ Luwə ti, ki adi dije tɔgi ki əti bəl be kin.

Jəju bar Matiye kadi un goe*(Mk 2.13-17; Lk 5.27-32)*

⁹ Loki Jəju ɔti nɔɔ isi aw ningə, lo də ti ki isi də, oo dɔngəm ki bari-e nə Matiye, isi me kəy taa la-mbə ti. Ə Jəju əl-e ə nə: «Un gom.» Ba Matiye i taa, un go Jəju. ¹⁰ Go ti, Jəju isi ta nɛ kuso ti me kəy ti lə Matiye. NGa ningə njé taa la-mbə je, ki ndəgi njé ra majal je, ngay, rəi isi naa ti ki Jəju, ki njé ndo je lie ta nɛ kuso ti. ¹¹ Loki *Parisi je ooi Jəju isi uso nɛ ki dije kin ningə, əli njé ndo je lie əi nə: «Ra ban ə NJe ndo səsi nɛ isi uso nɛ ki njé taa la-mbə je, ki njé ra majal je ə?» ¹² Ə Jəju oo ndude, adi əl-de ə nə: «E dije ki njé mɔy je ə a sangi dəw ki nje ra mɔy, bi e njé rɔ nga je ə a sangi dəw ki nje ra mɔy, al. ¹³ Awi isangi kadi igəri me ta ki

Luwə əl ə nə: «E ra maji ə m-ge, bi m-ge kijə məsi kadi-kare al^x. Tado, m-re mba bar njé ka dana je al, nə m-re mba njé ra majal je yo».

Jəju əl ta do kiyə ta ne kuso

(Mk 2.18-22; Lk 5.33-39)

¹⁴ *NJé ndo je lə Jə Batisi rəi ingəi Jəju əli-e əi nə: «Ra ban ə je ki *Parisi je j-iyə ta ne kuso, ə njé ndo je ləi rai al ə?» ¹⁵ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Oi kadi dije ki bari-de lo ne kuso taa-naa ti, a əi ki rənəl al, do kagilo ti ki nje taa dəne isi-n səde naa ti a? NDə je a rəi nōō kadi a uni-e tade ti ningə, do kagiloe ti kin ə a iyəi ta ne kuso. ¹⁶ Dəw a un ta kibi ki sigi kadi ilə-n kəm kibi ki kəke al. Re e be ə, ta kibi ki sigi ka kin a i ki ki kəke raki raki, kadi bole a to wororo itə ki kəte bəy. ¹⁷ Taa, dəw a un kasi kandi nju ki i al bəy uti me mbu nda je ti ki kəke al tə. Re e be ningə, loki kasi a i ba, mbu nda je a ndui, kadi kasi kandi nju a lo kə nim, taa mbu nda je ka təli ne ki tuji kə nim tə. Be ə, re kasi kandi nju i al bəy ba, maji kadi mbu nda je əi ki sigi taa. Be ba, mbu a ndu al nim, kasi ki me ti ka a lo kə al nim tə.»

Jəju aji ngon ki dəne əi ki dəne ki nje moy məsi

(Mk 5.21-43; Lk 8.40-56)

¹⁸ Loki Jəju a əl-de ta kin ningə, nje kun do *Jipi je kare, re osi məkəsine nangi nōe ti, əl-e ə nə: «NGonm ki dəne ki du oy taji naa ti ne bəy. Nə re ire ində jii dēe ti ə, a təl təsi ndəl.» ¹⁹ Jəju i taa, un goe əi ki njé ndo je ləne.

²⁰ Ningə, dəne kare ki moy məsi ade kə bal do gi gide e joo, re bəsi rə Jəju ti, ki rəbi ki gide ti, do ti kibi lie. ²¹ MBata əl mene ti ə nə: «Kin ə re ta kibi lie wa par mindi ə m-ədi ka, rəm a nga.» ²² Jəju ilə rəti oo-e, ba əl-e ə nə: «Uwə təgi ba

ngonm, kadi-me ləi aji.» Ningə do kade ti wa kin par, dəne ingə rə nga.

²³ Loki Jəju re tēe me kəy ti lə ki bo lə Jipi je ka kin ningə, oo njé kəl nal je, ki kosi dije singəi sokito do-naa ti, ə əl-de ə nə: ²⁴ «Ori rəsi gogi, ngon oy al, nə to bi kare.» Dije ibəi Jəju kogii. ²⁵ Loki adi kosi dije tēei taga ningə, Jəju ur kəy, uwə ji ngon, ba ngon ki dəne i taa. ²⁶ Poy ne kin sane ki do nangi ki nōō ba pəti.

Jəju adi njé kəm tə je joo oi lo

²⁷ Loki Jəju isi aw, njé kəm tə je joo uni goe, əli ta ki ndude ki boy əi nə: «NGon ka Dabidi[†], o kəm-to-ndoo ləje.»

²⁸ Jəju re be ningə, njé kəm tə je ki joo ka kin rəi rəe ti bəsi, ə Jəju əl-de ə nə: «Oi kadi m-asi kadi m-ra ne kin wa kare wa?» Ə njé kəm tə je iləi-e ti əi nə: «Oyo, j-o kadi asi, Bəbe.» ²⁹ Lo kin ti, Jəju do kəmde, ə əl-de ə nə: «Maji, kadi ne je rai ne ki go kadi-me ti ləsi!» ³⁰ Ba, kəmde oo lo. Ningə, go ti, Jəju ndəji-de ki təgine ə nə: «Oi maji, kadi dəw madi gər ne ki ra ne kin al.» ³¹ Nə loki tēei ki taga be par ə, iləi ngirə kəl ta ki dēe ti ki go nangi ki nōō pəti.

Jəju tuwə ndil ki majal do dəw ti ki əl ta al

³² Loki njé kəm tə je tēei awi ningə, dije rəi ki dingəm kare ki ndil ki majal ra-e adi əl ta al. ³³ Jəju tuwə ndil ki majal ba, dingəm ki kəte əl ta al ka kin, təl əl ta. Ningə ne kin əti kosi dije bəl ngay, adi əli əi nə: «J-o ne ki be kin do nangi *Isirayəl ti nja kare al bəy!» ³⁴ Nə *Parisi je əli əi nə: «E ki təgi lə ngar lə ndil je ki majal, ə isi tuwə-n ndil je ki majal.»

Jəju oo kəm-to-ndoo lə kosi je

³⁵ Jəju aw ki be bo je, ki ngan be je, ndo ne me kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, ilə

[†]9:27 Igoi Mk 10.47 ki ta ki do ti gin makitibi ti nangi.

mbe Poy Ta ki Maji oji do kofe la Luwa, taa aji nje moy je, ki nje ro to je pæti to. ³⁶Loki Jaju oo kosi je, oo kam-to-ndoo lade, tado ko rade, tægide goto, awi ta bati je ki nje kul-de goto be^y. ³⁷Be æ, Jaju æl nje ndo je læne æ na: «Ko ki asi kijæ, dile e ngay, næ nje kije je æi ngay al. ³⁸Æ æli ta ki Ba nje ko, adi ilæ ki nje ra ko je me ko ti læne.»

NJÉ ndo je læ Jaju ki dægi gide e joo

(Mk 3.16-19; Lk 6.14-16)

10 Jaju bar nje ndo je læne ki dægi gide e joo, adi-de tægi kadi tuwæi ndil je ki majal je, aji nje moy je, ki nje ro to je, pæti. ²To nje kaw kilæ je ki dægi gide e joo æ to kin: E ki dæsay e Simo, ki bari-e næ Piyær æi ki ngokone Andire; Jaki æi ki Ja ki ngan læ Jæbæde; ³Pilipi æi ki Batilæmi, Tomasi æi ki Matiye ki nje taa la-mbæ; Jaki ki ngon læ Alpe æi ki Tade; ⁴Simo ki e mbo nje ro mbata kingæ do læ be lade ti æi ki Judasi Isikariyoti ki nje kun do Jaju.

Jaju ilæ nje kaw kilæ je læne ki dægi gide joo

(Mk 6.7-11; Lk 9.2-5; Lk 10.3-12)

⁵Jaju ilæ nje kaw kilæ je læne ki dægi gide joo ki ndu kin æ na: «Awi ro dije ti ki æi *Jipi je al, al, taa awi me be bo je ti ki *Samaritæ ti al to. ⁶Awi ki ro gin koji ti ki *Isirayæl, ki toi ta bati je ki ndæmi be kin yo. ⁷Do ræbi ti, ilæi mbe tæki kofe læ Luwæ e basi. ⁸Æ aji nje moy je, adi nje koy je ii lo koy ti, adi banji ur ko ro nje banji je ti adi ræde ay, æ ituwæi ndil je ki majal do dije ti to. E ne ki ingæi kare, æ adi dije kare to. ⁹Uni or al nim, la al nim, silæ al nim, ilæi do nda ti ki bædisi ti al. ¹⁰Taa, uni bæl kaw mba al nim, oyi kibi joo al nim, oyi sa al nim, uni kagi

tæsi al nim to. Tado sæbi kadi nje ra kilæ ingæ ne kusone ji dije ti ki ra kilæ dande ti. ¹¹Loki uri me ngon be ti, æ se me be bo ti æ, idæji ta, æ re ingæi dæw ki asi kadi uwæ sæsi rone ti ba, isi be lie noo biti kadi awii. ¹²Loki uri me kæy ti ningæ, irai dije ki me ti lapiya. ¹³Kin æ re uwæi sæsi ki ræde ti ba, kadi lapiya læsi aw ki dæde ti, a kin æ re uwæi sæsi ki ræde ti al to ba, kadi itæli itaai lapiya læsi gogi. ¹⁴A kin æ re, me kæy ti, æ se me be ti, dije mbati kuwæi sæsi ki ræde ti, æ se mbati koo do ta læsi ba, loki isi tægi me be ti kin ki taga æ, indæi bu ki njasi ti ko.^{*} ¹⁵M-æ sæsi tæki rojeti, ndo gangi ta ti æ, ta ki gangi ki do bee ti kin a itæ ya Sodom ki Gomær bæy^z.

Ko ki a ingæ nje ndo je læ Jaju

(Mk 13.9-13; Lk 12.11-12; 21.12-19)

¹⁶«Ki ne kin, mi, m-ilæ sæsi ta bati je dan jagim je ti. Maji kadi indæi kam-kædi do ræsi ti ta li je be, æ isæli lom lom ta dæ dum je be to. ¹⁷Adi kæmsi ædi do ræsi ti ki ro dije ti, tado a awi sæsi lo gangi ta je ti, a tindæi sæsi ki ndæy kabilay gin kæy kaw-naa je ti. ¹⁸A awi sæsi no nje kofe je ti, ki no ngar je ti ki boy ki mbata læm. Lo kin ti, æi je, ki dije ki æi *Jipi je al, a e ta ræbi ki kadi a ingæi naji ki ma ki dæm ti ræsi ti. ¹⁹Loki a uwæi sæsi kadi a awi sæsi lo gangi ta ti, onosi kadi mesitæ bæl, kæ næ se ta ri æ a æli-de wa, æ se a æli-de ki kuje ki ban wa. Ta ki kadi a æli-de ba, Luwæ a indæ tæsi ti loe ti noo. ²⁰Tado e sæi je wa æ a æli ta al, næ e NDil Bawsi Luwæ æ a un sæsi kadi æl-n ta.

²¹«NGakonaa je a uni do-naa awii lo tæl-naa ti, baw ngon a aw ki ngon kadi tæli-e ko, ningæ ngan je, mede a majal ki nje koji-de je, æ a uni dæde awi kadi tæli-de to. ²²Dije pæti mede a majal sæsi ki mbata læm, næ dæw ki uwæ rone ba biti ta

^{*}10:14 Ki go kuji ræe ti læ Jipi je, kindæ bu ki nja ti ko, tæji tæki lo ki n-ii ti, æ se be ki n-itægi me ti ki taga kin, ne kare ki dæ-de sie naa ti goto.

təl tae ti, ə a ingə kaji. ²³ Loki a adi səsi kə me be bo ti ki kare ə, ayi-naa awi ki nungi ti. Ningə təkı rəjeti, adi m-əl səsi, a iləi ta nja be bo je ki *Isirayəl ti naa ti al bəy ə mi *NGon dəw m-a m-re. ²⁴ NJe ndo itə nje ndo-e ne al, taa bəə itə bane al t. ²⁵ NJe ndo, re asi ki nje ndo-e ne be ba, e ngay; ə bəə, re asi ki bane ba e ngay t. Kin ə, ba nje kəy wa mindi ə, dije bari-e Bəljəbul ki e ngar lə ndil je ki majal ningə, njé ki me kəy ti lie yəde a to ban?

Luwə ki karne ba ə e dəw ki səbi bəl-e

(Mk 8.38; Lk 9.26; 12.2-9)

²⁶ «İbəli-de al, tado ne ra ki gidi ngəy ti ki gine a teə al goto, taa ne ki to lo bəy t, ki dəw a gər al ka goto t. ²⁷ Ne ki m-əl səsi lo ki ndul ti, əli tae kada wangi, ə ne ki dije kəti mbisi ti ngun ngun ngun, iləi mbəe do kagi ti taa t. ²⁸ İbəli dije ki a təli darəsi par, bi asi təl ndilsi al kin, al. Nə kadi ibəli Luwə ki asi kadi tuji ndilsi əi ki darəsi naa ti me por ti lə su kin. ²⁹ Dije isi gati ki ngan yəl je joo ə gusi kare adi oi ne, nə ki kare dande ti ki kadi osi nangi ki kanji kadi Bawsi Luwə ndigi goto. ³⁰ Ki cji dəsi, bi dəsi wa kin ka Luwə tidə kare kare gər kore. ³¹ İbəli ne madi al, səi je, Luwə oo ndasi itəi ngan yəl je ki ngay.

³² «Dəw ki ra ki un ndune ta kəm dije ti wangi, təkı n-e dəw ləm, mi ka m-a m-un ndum nə Bai ti, ki isi dərə ti, təkı e dəw ləm t. ³³ Nə dəw ki naji ta kəm dije təkı, n-gər-m al, mi ka m-a m-naji ta kəm Bai ti, ki isi dərə ti təkı m-gər-e al t.»

Jəju ə nə n-re ki rə dan dije ti

(Lk 12.51-53; 14.26-27)

³⁴ «İgai mesi ti təkı m-re ki lapiya dənangi ti al; m-re ki lapiya al, nə m-re ki rə dan dije ti. ³⁵ M-re ki gangi-naa dan ngon ki dingəm ti əi ki bawne, m-re ki

gangi-naa dan ngon ki dəne ti əi ki kone, m-re ki gangi-naa dan ngon ki dəne ti əi ki məmne ki dəne. ³⁶ Dəw madi, dije ki me kəy ti lie e wa, a təli njé bə je lie^a.

³⁷ «Dəw ki ndigi kone, ə se bawne itə-m, dəwe kin asi kadi e dəw ləm al. Dəw ki ndigi ngonne ki dingəm, ə se ki dəne itə-m, dəwe kin asi ta kadi e dəw ləm al. ³⁸ Dəw ki un kagi-dəsi ləne dəne ti, ə un gom, al, dəwe kin asi ta kadi e dəw ləm al. ³⁹ Dəw ki ge ngəm rəne ne wa, a ti tae, nə dəw ki ilə rəne kə ki mbata ləm, ta rəe a ti al.

Ta ki do ne kigə go ji ti

(Mk 9.41)

⁴⁰ «Dəw ki uwə səsi ki rəne ti, e mi ə dəwe uwə-m ki rəne ti. Ningə dəw ki uwə-m ki rəne ti, e nje kilə-m ə uwe ki rəne ti t. ⁴¹ Dəw ki uwə nje kəl ta ki ta Luwə ti ki rəne ti, mbata ke ki e nje kəl ta ki ta Luwə ti ba, a ingə ne kigə go ji ki asi naa ki yə nje kəl ta ki ta Luwə ti wa kin be t. Dəw ki uwə dəw ki dana ki rəne ti, mbata ke ki e dəw ki dana ba, a ingə ne kigə go ji ki asi naa ki yə dəw ki dana wa kin be t. ⁴² M-əl səsi təkı rəjeti, dəw ki adi man ki səl wa kin par me ngon kal man ti, ki kare dan njé ki du ti ki dan njé ndo je ti ləm kin, mbata ke ki e nje ndo ləm ba, dəwe kin, təkı rəjeti, adi m-əl səsi, a nal ne kigə go ji ləne al.»

Jə Batisi əi ki Jəju

(Lk 7.18-35)

11 Loki Jəju adi ndu kin njé ndo je ləne ki dəgi gide e joo, gine gangi ba, cti nəq, aw ndo ne je, ilə mbə Poy Ta ki Maji je me be bo je ti ki dənangi ti ki nəq. ² Lo kin ti, Jə Batisi ki to kəy dangay ti, oo poy ne je ki Kiriis ra, adi ilə njé ndo je ləne, kadi dəji ta Jəju əi nə: ³ «İ ə i dəw ki Luwə mbəte, ki səbi kadi a re ka kin ə se, e nay nəq bəy kadi tə ji ngəm tae ə?»

^a10:36 Mise 7.6

⁴ Ɖ Jəju ilə-de ti ə nə: «Awi əli Jə ne je ki oi ki mbisi je, ki kəmsi je kin: ⁵ Njé kəm tɔ je ooi lo, njé məti je njiyəi maji, njé banji je ingəi rɔ nga, njé mbi bəy je ooi ta, njé koy je ii taa lo koy ti, taa njé ndoo je ka, e ki kilə-de mbɛ Poy Ta ki Maji tɔ. ⁶ Maji-kur e lə dəw ki m-təl gin kosi lie, al.»

⁷ Loki ɔti awi, Jəju ilə ngirə kəl kosi je ta ki dɔ Jə ti ə nə: «E ri ə awi isi oi dilə lo ti ə? E gakira ki nəl isi aw sie ki yo je, ki ne je kin a? ⁸ A re e e al ə, e ri wa bangi awi isi oi ə? E dəw ki ɔ kibi ki ndole ngay ɓa awi oi-e ma? NGA njé ki ɔi kibi je ki ndole ngay ka, isi me kəy je ti ki ngar je isi ti. ⁹ Ɖ se e ri wa ə awi oi wa? E nje kəl ta ki ta Luwə ti ə awi oi-e ma? Re e e ə, m-əl səsi m-ə nə oyo, e nje kəl ta ki ta Luwə ti ki itə njé kəl ta je ki ta Luwə ti bəy. ¹⁰ E e ə makitibi lə Luwə əl ta ki dɛ ti kəte ə nə: “M-a m-ilə ki nje kaw kilə ləm kəte kadi ra go rəbi nɔi ti^b.” ¹¹ Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, dan dije ti pəti ki dəne je oji-de kin, dəw ki bo itə Jə Batisi goto. Nə ki ɓasine kin, dəw ki e ki du ngay me ɓekɔ ti ki dɔrɔ ti, bo ite. ¹² Lo kilə ngire dəkagilo ti lə Jə Batisi, biti ɓone, kɔɓe lə Luwə e gin ne ra ki ki tɔgi ti, ningə njé tɔgi je sangi kadi n-taai-e gin tɔgide ti. ¹³ Makitibi je lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti pəti, ki ndukun je lə *Moji, əli ta ki dɔ ne je ti ki a rai ne biti tɛɛi dɔ Jə Batisi ti. ¹⁴ Re indigi kadi igari gine maji ɓa, Jə e nje kəl ta ki ta Luwə ti, Eli ki kadi a təl re. ¹⁵ Ɖ dəw ki aw ki mbine mba koo-n dɔ ta ɓa, kadi oo ta kin maji!

¹⁶ «M-o dəw ki kadi m-un-e m-ɔji-n dije ki dəkagilo ti ki ɓone kin al. M-a m-ə nə toi tə ngan je ki du ki isi ta mbalo je ti, ɓari-naa ki yo je ki ne je əi nə: ¹⁷ “Ji kəl nal kadi indamii, ə imbati ndam, j-osi pa yo kadi inɔi, ə imbati nɔ.” ¹⁸ E be ə, Jə re, uso ne al nim, ay man al nim

ɓa, dije əli əi nə: “Dɔe majal”, ¹⁹ NGA ə, mi *NGon dəw m-re, ə m-uso ne je, m-ay man je ɓa, dije əli əi nə: “Mi nje kuso ne kədi, mi nje kay ne, mi madi njé taa la-mbə je, ki njé ra majal je,” ɓəy tɔ! Nə njé ki ndigi gosi lə Luwə, gəri kadi gosi lə Luwə e gosi ki dana ki go kilə rae ti ki to ki taga.»

Be je ki mbati kiyə rəbi ne rade je ki majal kɔ

(Mt 10.15; Lk 10.12-15)

²⁰ Lo kin ti, Jəju ilə rɔne, kəl ki dije ki me ɓe bo je ti, ki əi ə əi dije ki, ra ne kɔji je ngay dande ti, nə iyəi rəbi ne rade je ki majal kɔ al, ə nə: ²¹ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi dije ki Koraje! Kəm-to-ndoo e ləsi səi dije ki Bətisayda! Ne kɔji je ki əti ɓəl, ki Luwə ɔji dansi ti kin, re ne je kin rai ne me ɓe bo Tir ti, ki ɓe bo Sidɔ ti be ə, re dije ki me ti a iyəi rəbi ne rade je ki majal mari nu. Re a iyəi rəbi ne rade je ki majal kɔ, ki go rəbi kilə kibi kuwə ndoo rɔ ti, kɔy-n bu por ki dɔ ti. ²² E be ə, m-əl səsi kadi igəri təki, ndɔ gangi ta ti ə, ta ki gangi ki dɔ Tir ti ki Sidɔ, yəsi a nga ite. ²³ NGA ningə i Kapərnayim, o kadi a un dɔi taa biti kadi ɔdi rɔ, nə Luwə a təl səi biti kaw səi koo. Tado ne kɔji je ki rai ne Kapərnayim ti kin, re rai ne Sodom ti be ə, re ɓone kin ɓe bo ki Sodom a a ki dɔne taa ne ɓəy. ²⁴ E be ə, m-əl səsi kadi igəri təki, ndɔ gangi ta ti ə, ta ki gangi ki dɔ dije ti ki Sodom a nga ngay tə yəsi be al.»

Jəju əi ki Bawne Luwə

(Lk 10.21-22)

²⁵ Dɔ gangi loe ti kin, Jəju un ta, əl ə nə: «Bai, ki i Ba dɔrɔ ki dɔnangi, m-ilə tɔji dɔi ti, təki iɓɔyɔ ne je kin njé tər je, ki njé ne gər je, ə itɛɛ ki dɔe adi ngan je ki du gəri. ²⁶ Oyo, Bai, e ndigi ləi kadi ne kin ra ne be.»

^b11:10 Malasi 3.1

²⁷ Ba, Jəju əl dije ki ai nɔɔ ə nə: «Bai, adi-m ne je pəti, ningə dəw kare ki gər-m, mi NGon, goto, e Bai ki karne ba par, taa dəw kare ki gər Bai ka goto tɔ, e mi NGon ki karm ba par, ningə e dije ki mi wa ə m-ndigi kadi m-adi gəri-mi par tɔ.

²⁸ «frəi ki rəm ti, səi pəti ki ɔi rəgəgə gin ne koti ti ki ɔy, ə m-a m-adi səsi ɔri kəə. ²⁹ Uni jugi ləm, ə itaai ne ndo ləm, tado mi dəw ki səl ləm ləm, taa mi nje kilə dəm nangi nim tɔ. Re irai be ə, a ingəi lo kər kəə lə ndilsil. ³⁰ Mi, jugi ləm ɔy al, taa ne ki madi səsi kadi oti ka ɔle pəl pəl tɔ.»

Ta lə Jəju dɔ ndɔ taa kəə ti

(Mk 2.23-28; Lk 6.1-5)

12 NDɔ kare, Jəju ində də me ndɔr gəme je ti, ndɔ taa kəə ti lə *Jipi je. *NJé ndo je lie ki əi sie, bo ra-de adi gangi dɔ ko je, usoi. ² Ə loki *Parisi je ooi-de ningə, əli Jəju əi nə: «O njé ndo je ləi rai ne ki kadi dəw ra ndɔ taa kəə ti al.» ³ Ə Jəju təl əl-de ə nə: «ftidəi ne ki ngar *Dabidi ra loki bo ra-de ki dije ki goe ti kin al a? ⁴ Dabidi ur me kəy ti lə Luwə ki ra ki kibi, əi ki dije ki gone ti, usoi mapa ki dije adi Luwə kadi-kare ti. E mapa ki kuso-e sɔbi dɔe al nim, sɔbi dɔ njé ki goe ti al nim, nə e njé kijə ne məsi kadi-kare par ə sɔbi dɔde kadi usoi^c. ⁵ Ə se ta ki ndu-kun lə *Mojɔ ndangi əl ə nə: ndɔ taa kəə ti, njé kijə ne məsi kadi-kare je, rai kilə ki e ne ki kadi dəw ra ndɔ taa kəə ti al, gin kəy ti lə Luwə, nə dəw tidə dɔde ti kadi e majal al kin, itidəi al a? ⁶ NGa ningə kadi m-əl səsi, lo ki j-a ti ne kin, ne ki bo ngay itə kəy lə Luwə to ti ne. ⁷ Ningə kin ə re igəri me ta ki ə nə: “E koo kəm-to-ndoo ə m-ge, bi e kilə məsi kadi-kare par al^d” kin ə, re a igangi ta dɔ dije ti ki ta ləde goto kin al. ⁸ Tado mi

*NGon dəw, m-aw ki tɔgi dɔ ndɔ taa kəə ti.»

Jəju adi rɔ nga dingəm ki jie oy njururu

(Mk 3.1-6; Lk 6.6-11)

⁹ Jəju i nɔɔ, aw kəy kaw-naa ti lə *Jipi je. ¹⁰ Ningə dingəm kare ki jie oy njururu e me kəy kaw-naa ti nɔɔ. Ba, dije sangi rəbi ki kadi n-indəi ta dɔ Jəju, adi dəji-e ta əi nə: «NDu-kun adi ta rəbi kadi dəw aji madine ndɔ taa kəə ti ə se aje al ə?»

¹¹ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Nə dansi ti ə, aw ki bati kare ba, ə bati ka kin osi be ti ndɔ taa kəə ti, ə aw un-e tɔɔ sie taga al ə? ¹² NGa ningə re e dəw ba, itə bati gidi bay bay! ƏƏ m-əl səsi təkɔi ndu-kun adi ta rəbi kadi dəw ra maji ndɔ taa kəə ti.»

¹³ Lo kin ti nɔɔ, Jəju əl dingəm ka kin ə nə: «tsurə jii.» Ə dingəm surə jine ba, jie təl to maji asi-naa ki ki nungi. ¹⁴ Ə loki *Parisi je tɔɔi taga ba, awi əli-naa ta ki dɔ Jəju ti, kadi n-ooi se n-a n-rai ban ə n-a n-təli-e wa.

Jəju e bəə kilə lə Luwə

¹⁵ Loki Jəju oo poy ne ki gei ra sie, ɔti lo kin ti nɔɔ kɔ. Dije ngay uni goe, ningə aji njé mɔy je pəti tɔ. ¹⁶ Ba, ndəji-de ki tɔgine, kadi rai adi dəw gər-ne al.

¹⁷ Ningə ne kin ra ne be kadi ta ki Luwə əl ki ta nje kəl ta ki tae ti, Ejay kin^e, təl tane. Luwə əl ə nə:

¹⁸ «Oi bəə kilə ləm ki m-kɔte, NJe ndigi ləm, ki rəm nəl-m ngay kadi m-ilə jim dɔe ti.

M-a m-ində NDilm dɔe ti, Ningə a ilə mbɛ ne ra ki dana rɔ gin be je ti ki dangi dangi^f.

¹⁹ A kəli-naa ki dəw al nim, a ində ndu al nim.

Dəw a oo ndue əl ta ta mbalo ti al^g.

²⁰ A budi gakira ki to ki mbəne nangi al,

^c12:4 1 Samiyəl 21.2-7; Ləbətiki 24.9

^d12:7 Oje 6.6

^e12:17 Ejay 42.1-4

^f12:18 Ejay 42.1 ^g12:19 Ejay 42.2

Taa, a tɔl lambi ki isi oy al nim tɔ.
A ra be bitɪ kadi tɔ nɛ ra ki dana ɔ be^h.
²¹ Gin be je ki dangi dangi a indɔi mede
dɔe ti.»

**Dije ɔi nɔ Jɔju e ngar lɔ
ndil je ki majal**

(Mk 3.22-30; Lk 11.14-23)

²² Dije rɔi ki dingɔm kare ki ndil ki majal ra-e adi kɔme oo lo al nim, ɔl ta al nim, ɔ Jɔju ade ɔl ta je, oo lo je. ²³ Nɛ kin ɔti kosi dije bɔl ngay, adi dɔji-naa ta ɔli ɔi nɔ: «Dɔw kam e *NGon ka Dabidi al ma?» ²⁴ Nɔ loki *Parisi je ooi ta kin ningɔ, ɔli ɔi nɔ: «E kam isi tuwɔ ndil je ki majal ki tɔgi lɔ Bɔljɔbul, ki e ngar lɔ ndil je ki majal.» ²⁵ Jɔju gɔr mɔr ta lɔde adi ɔl-de ɔ nɔ: «Kin ɔ, dije ki me beko ti ki kare ba, tɔli dɔ-naa ti rɔi-naa ɔ, be kɔe kin a tuji. Taa, be bo, ɔ se me kɔy ki dije ki me ti tɔli dɔ-naa ti, rɔi-naa, ki kadi a a taa ka goto tɔ. ²⁶ Kin ɔ re e *Sata wa tuwɔ dije lɔ Sata, e wa adi dije lie tɔli dɔ-naa ti rɔi-naa ɔ, lo kadi kɔbe lie a aw ki kɔte goto. ²⁷ Kin ɔ re e ki tɔgi lɔ Bɔljɔbul ɔ m-tuwɔ-n ndil je ki majal ɔ, dije ki gosi ti tuwɔi-de ki tɔgi lɔ nɔ? Dije ki gosi ti wa a tɔji kadi ta lɔsi e ta ki go ti al. ²⁸ A re e ki tɔgi lɔ NDil Luwɔ ɔ m-isi m-tuwɔ-n ndil je ki majal tɔ ningɔ, tɔji kadi kɔbe lɔ Luwɔ re tɛɛ rɔsi ti ngata.

²⁹ «Ningɔ tɔki rɔjeti, re dɔw uwɔ dɔw ki nje tɔgi dɔe kɔte al ɔ, a asi kur me kɔy ti lie, kadi ndur nɛ kingɔ lie al. Loki dɔe ngata ningɔ, a ndur nɛ ki me kɔy ti lie tɔki mene ge. ³⁰ Ningɔ kadi igari, dɔw ki e sɔm al, e nje kɔsi-m ta, taa dɔw ki kaw sɔm nɛ ki naa ti al, e nje tindɔ tɪ tɔ. ³¹ Be ɔ, m-ɔl sɔsi tɔki, majal je pɔti ki dije a rai-de, ɔ se ta je ki mal pɔti ki dije a ɔli dɔ Luwɔ ti, Luwɔ a iyɔ goe kɔ adi-de, nɔ ta ki mal ki kɔl dɔ NDil Luwɔ ti, Luwɔ a iyɔ go kɔ adi-de al ratata. ³² Kin ɔ re dɔw ɔl ta ki majal ɔsi-n tam, mi *NGon

dɔw ɔ, Luwɔ a iyɔ go kɔ ade, nɔ re ɔl ta ki mal ɔsi-n ta NDil Luwɔ ɔ, Luwɔ a iyɔ go kɔ ade ki bone ti al nim, ki lo ti ti al nim, ratata.

Ta ki tɛɛ ta dɔw ti ki ngame dɔw

(Mt 7.16-17; Lk 6.44-45)

³³ «Kin ɔ re kagi maji ba, kande maji tɔ, a re kagi majal ba, kande majal tɔ. Tado e ki kandi kagi ɔ dɔw a gɔr-n kagi. ³⁴ Sɔi njɛ man majal tɔ li je be kam, a rai ban be ɔ ta ki maji a tɛɛ tasi ti, sɔi ki sɔi dije ki majal ɔ? Tado e nɛ je ki rosi me dɔw kin ɔ isi tɛɛ tae ti. ³⁵ Dɔw ki maji, kilɔ rae je tɛɛ me nɛ ra ti ki maji ki uwɔ mee. Ningɔ dɔw ki majal, kilɔ rae je tɛɛ me nɛ ra ti ki majal ki uwɔ mee tɔ. ³⁶ M-ɔl sɔsi, ngan ta je ki galala pɔti ki isi tɛɛ ta dije ti kin, a ɔli gine ndɔ gangi ta ti. ³⁷ Tado e ki ta ki tai ti ɔ a ɔri ta dɔi ti, ɔ e ki ta ki tai ti tɔ ɔ ta a uwɔi.»

Parisi je dɔji Jɔju nɛ kɔji

(Mt 16.1-4; Mk 8.11-12; Lk 11.16, 29-32)

³⁸ NJɛ ndo ndu-kun je ki *Parisi je uni ta ɔli Jɔju ɔi nɔ: «NJe ndo dije, ji ndigi kadi ira nɛ kɔji madi kare adi j-o.» ³⁹ ɔ Jɔju ilɔ-de ti ɔ nɔ: «Dije ki dɔkagilo ti ki bone, ɔi dije ki majal, ki njɛ kuwɔ marim, ndigi kadi n-ooi nɛ kɔji, nɔ nɛ kɔji madi ki rangi ki kadi a oi ore dɔ nɛ kɔji lɔ nje kɔl ta ki ta Luwɔ ti Jonasi, goto ngata. ⁴⁰ Tado, tɔ ka ki Jonasi ra kondɔ mitɔ, kadi mitɔ me kanji ti ki boy ka kin ɔ, mi *NGon dɔw m-a m-ra kondɔ mitɔ, kadi mitɔ gin nangi ti tɔ. ⁴¹ NDɔ gangi ta ti ɔ, dije ki Ninibi ti a j taa ta kɔm dije ti ki dɔkagilo ti ki bone kin kadi a ilɔi ta dɔde ti. MBata, loki Jonasi ilɔ mbɛ Poy Ta ki Maji, dije ki Ninibi ti iyɔi rɔbi nɛ rade je ki majal kɔ. NGa ningɔ, ki basine kin, dɔw ki itɔ Jonasi say e ne. ⁴² NDɔ gangi ta ti ɔ, ngar ki dɔne ki j gin be ti, a j taa ta kɔm dije ti ki dɔkagilo ti ki bone

kin kadi a ilə ta dəde ti. MBata, i soy d-nangi ti nu ə ndo ki re kadi oo gosi ta lə Salomok. NGA ningə, ki basine kin, dəw ki itə Salomə say e ne.

NDil ki majal ki təl re tone ti gogi

(Lk 11.24-26)

⁴³ «Loki ndil ki majal tee me dəw ti, aw ilə ki dilə lo ki tuti mba kadi n-ingə lo kisi ki rangi kadi n-ər kəə ti, nə ingə al ba, ⁴⁴ əl ə nə: “M-a m-təl kadi m-aw lo kisi-m ti ki kəte m-isi ti ə m-tee ka kin gogi.” Loki təl aw gogi ningə, ingə me lo ka kin to kare, utəi, rai adi maji. ⁴⁵ NGA ə, təl aw, əy ndil je ki majal itəi-e e wa bəy siri, ba rəi uri me dəw ti ka kin isi. Lo kin ti, ji kisi dəw kin ki dəe taa a majal ngay itə e ki kəte bəy. Be ə, dije ki majal ki dəkagilo ti ki bone ka a toi be tə.»

Jəju əl ta lə kone je ki ngakone je ki rəjeti

(Mk 3.31-35; Lk 8.19-21)

⁴⁶ Jəju isi əl ta kosi je ba bəy ningə, kəe je ki ngakəe je rəi ai taga, sangi kadi n-əli sie ta. ⁴⁷ NGA ə dəw madi əl-e ə nə: «O kəi je ki ngakəi je ai taga noo, a sangi kadi n-əli səi ta.» ⁴⁸ Ə Jəju təl əl dəw ka kin ə nə: «Nə je ə əi kom je, ki ngakom je ə?» ⁴⁹ Ba un jine təji-n njé ndo je ləne, ə ə nə: «Oi kom je, ki ngakom je ə isi kin. ⁵⁰ Tado dəw ki nje ra ndigi lə Bawm ki isi me dərə ti ə, e ngokom je, e konanm je, ki kom je.»

Kuji ta ki də nje dibi ne ti

(Mk 4.1-9; Lk 8.4-8)

13 NDəe ti kin, Jəju tee me kəy ti, aw isi kadi ba bo ti. ² Kosi dije ngay kawinaa gəi gide, adi aw al isi me to ti. Ba kosi dije pəti, ai ngangı ba ti ne. ³ Jəju əl-de ne je ngay me kuji ta je ti ə nə: «NJe ndrər kare aw kadi dibi ne, ⁴ ningə dəkagilo ti ki a ilə ko ne, kə ko je madi tosi

ngangi rəbi ti adi yəl je rəi ɔi maki. ⁵ Kə ko madi je, tosi dənangi njəkirə ti, adi lo kadi ingəi dənangi asi tam iləi ngirəde ti goto. Nə ke ə, təgi kalangi ba, tado ngirəde to taa ne. ⁶ Lokı kadi ɔsi ningə, ngan ko je ka kin ndoləi mbaw, ba go ti, tuti kurim, tado ngirəde aw nangi boy al. ⁷ Kə ko je ki nungi, tosi dan kon je ti, adi kon je təgi ndəmi-de mbəl. ⁸ Nə kə ko je madi, tosi dənangi ti ki maji, adi andi. Ki nə je andi asi bu kare, njé ki nungi andi asi kuti mehe, taa njé ki nungi bəy andi asi kuti mitə tə.» ⁹ Jəju ilə də ti ə nə: «Dəw ki aw ki mbine mba koo-n də ta ba, kadi oo də ta kin maji!»

Gin ne ki Jəju ndo-n ne ki kuji ta je

(Mk 4.10-12; Lk 10.9-10)

¹⁰ *NJé ndo je lə Jəju rəi rəe ti dəji-e əi nə: «MBA ri ə əl-de ta ki kuji ta je ə?» ¹¹ Ə Jəju əl-de ə nə: «M-əl-de ta ki kuji ta tado səi, Luwə tee ki də ne ki to lo bəyɔ ti ki əji də kəbe lie adi igəri, nə əi je, Luwə tee ki dəe adi-de al. ¹² Tado dəw ki aw ki ne jine ti, a adi-e də ti bəy, kadi to mbar mbar jie ti, nə dəw ki ne lie goto, e ki ndikiri wa ki aw-n jine ti kin ka, a taai jie ti wa bəy. ¹³ E mbata kin ə, m-əl-n-de ta ki kuji ta, tado goi lo maji ka, ooi ne al nim, ooi ta maji ka, gəri me al nim. ¹⁴ E be kadi ta ki Luwə əl ki nje kəl ta ki tae ti Ejay kin təl tane. Ejay¹ əl ə nə: “A ooi də ta maji, nə a igəri me al nim, A igoi lo maji, nə a ooi lo al nim, ¹⁵ Tado me dije kin təl nga ngororo. Uti mbide, NDəmi kəmdə, NDigi kadi kəmdə oo lo al nim, Kadi mbide oo ta al nim, Taa kadi n-gəri ne madi kare al nim tə, Nə təkı ne n-ii n-rəi rəm ti, Adi m-aji-dem.” ¹⁶ «Nə səi, səi njé maji-kur, tado kəmsi oo ne je maji nim, mbisi oo ta maji nim.

¹⁷ Təki rəjeti, adi m-əl səsi, njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ngay, ki njé ra ne je ki dana ngay, ndigi kadi kəmde oo ne ki səi je, kəmsi oo kin, nə asi koo al, ndigi kadi mbide oo də ta ki səi je, mbisi oo kin, nə asi koo al tə.

Jəju ər me kuji ta ki ərji də nje kilə ko

(Mk 4.13-20; Lk 8.11-15)

¹⁸ «Səi, maji kadi gəri me kuji ta lə nje kilə ko kin maji. ¹⁹ NĠangi rəbi ki kə ko je tosi ti, e dəw ki oo ta ki də kəbe ti lə Luwə, nə gər me al, ə su re ər ta ki dibi mee ti ka kin kə. ²⁰ Dənangi njəkirə ki kə ko je tosi ti, e dəw ki oo ta lə Luwə ningə, taa langisi ba ki rənəl, ²¹ nə ta kin, ilə ngirəne mee ti al. E dəw ki nje kuwə ki ta lə Luwə dəkagilo ki ndəy be par. Dəkagilo ki kə je, ə se kində kəm-ndoo ki mbata ta lə Luwə re ba, iyə kadi-me ləne kə kalangi ba. ²² Kə ko je ki tosi dan kon ti, e dəw ki oo ta lə Luwə, nə me ka sururu də ne je ti ki dənangi ti, ki ra ta ne maji je uti də ta ki oo, adi lo kadi andi goto. ²³ Ningə, dənangi ki maji ki kə ko je tosi ti, e dəw ki oo ta lə Luwə, gər mee, adi andi maji. Dəe ki madi je andi bu kare je, ki nungi andi kuti mehe je, kuti mitə je.»

Kuji ta ki də jəne ti

²⁴ Jəju ində kuji ta ki rangi nəde ti bəy ə nə: «Kəbe lə Luwə, to tə dəw ki dibi kandi ne ki maji me ndər ti ləne, ²⁵ ə kondə, loki dije toi bi ba, nje bə lie re dibi jəne də ne ti ki maji ki dibi ka kin, bə ətə aw. ²⁶ Loki kandi ne ki maji ka kin ibə təgi, ə kande je isi tēgi bə, jəne ka kande tēgi tə. ²⁷ Lo kin ti, njé ra kilə je awi əli bade əi nə: “Baje, e kandi ne ki maji ə idibi me ndər ti ləi tə, nga jəne je kin tēgi ra ə?” ²⁸ Ə bade əl-de ə nə: “E nje bə ə ra ne kin.” NĠa ə njé ra kilə je dəji-e əi nə: “Indigi kadi ji rəy-de kə a?”

²⁹ Nə bə nje ndər əl-de ə nə: “Jagi, lo rəy jəne je ti kin, a rəyi ki ko ki maji ba. ³⁰ Ə iyəi-de adi təgi naa ti bitə kagi lo kijə ko ti, ningə ndə kije ti bə, m-a m-əl njé kije je m-ə nə: Irəyi jəne je kin idəi ki dəe dəe kadi tə iləi por bəy taa, ijəi wa ki me dam ti ləm.”»

Kuji ta də kə kagi ti ki bəri-e mutadi

(Mk 4.30-32; Lk 13.18-19)

³¹ Jəju ində kuji ta ki rangi nəde ti bəy ə nə: «Kəbe lə Luwə to tə kə kagi madi ki bəri-e nə mutadi ki dəw madi un dibi me ndər ti ləne kin be. ³² Kə mutadi ə e kandi ne ki du itə ndəgi kandi ne je pəti, nə lo ki təgi bə, təl kagi təy ki bo itə kam təy je pəti ki me ndər ti. Təl kagi ki bo, adi yəl je rəi rai kəy tode bajie je ti.»

Kuji ta də əm ti

(Lk 13.20-21)

³³ Jəju əl-de kuji ta ki rangi bəy ə nə: «Kəbe ki dərə ti to titi-naa ki əm ki dəne madi un ləy-n nduji ki me kee joo, adi nduji ki ləy ba pəti i kin be.»

Jəju əl ta je pəti ki kuji ta

(Mk 4.33-34)

³⁴ Ta je kin pəti, Jəju əl kosi je ki kuji ta. Ta ki kadi əl-de ki kuji ta al, goto. ³⁵ E be kadi ta je ki Luwə əl ki ta nje kəl ta ki tae ti kin təl tane. NJe kəl ta ki ta Luwə ti əl ə nə: «M-a m-tēgi tam kadi m-əl kuji ta je, m-a m-ilə mbə ne je ki toi lo bəy tə ti lo kilə ngirə dərə ti ki dənangi ti nu kinⁿ.»

Kər gin kuji ta ki də jəne ti

³⁶ Jəju iyə kosi je ə aw bə. Loki rəi bə, njé ndo je lie rəi rəe ti, dəji-e əi nə: «Dər-je gin kuji ta ki də jəne ti ki a me ndər ti kin adi j-o.» ³⁷ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Dəw ki nje dibi ko ne ki maji kin, e mi NĠon dəw; ³⁸ ningə ndər, e dənangi; ə kandi ko ki maji, e njé je ki ndigi kadi Luwə o bə

dəde ti; jəne, e njé je ki uni go nje majal; ³⁹nje bə ki nje dibe, e su; kagi lo kijə ko e dəbəy ndo; ba njé kijə ko je əi malayka je tə. ⁴⁰Tə ka ki, e ki rəy-n jəne buki poro, dəbəy ndo a to be tə. ⁴¹*Mi NGon dəw m-a m-ilə ki malayka je ləm kadi tuji dije pəti ki njé kəsi madide je kadi osi me majal ti, ki dije ki njé ra majal. ⁴²*Malayka je a buki-de me por ti ki dum kəl tae, ki e lo ki a nōi je a ngəi ngangide je titi. ⁴³Lo kin ti, njé ra ne ki dana a unji tə kadi be me bəkō ti lə Bawde Luwə. Dəw ki aw ki mbine kadi oo-n dō ta ba, kadi oo dō ta kin maji.

Kuji ta ki dō ne kingə ti ki to lo bəyō ti ki mədi-kəsi

⁴⁴«Kəbe ki dərā ti to tə ne kingə ki bəyōi me ndər ti, ə dəw madi aw tēē dō ti kin be. Dəw ka kin təl bəyō gogi, ba rəe nəl-e ngay, adi aw gati ki ne maji je ləne pəti, ə iyə lae re ndogi-n ndər ka kin. ⁴⁵Kəbe ki dərā ti to tə nje ra gati ki isi sangi mədi-kəsi ki ndole be. ⁴⁶Loki ingə e ki gate e ngay, təl aw gati ki ne kingə je ləne pəti, ə iyə lae re ndogi-n mədi-kəsi ka kin.

Kuji ta ki dō bandi ti

⁴⁷«Kəbe lə Luwə to tə bandi ki dəw a ilə me ba ti ə a oyo dō kə kanji je ki dangi dangi kam be. ⁴⁸Loki bandi ka kin rosi ba, nje ndō ndər re-n ngangī ba ti, isi nangi, ningə tər njé ki maji maji me sukim ti, ə iyə njé ki tēēi ne al buki-de kə. ⁴⁹Kae ti ka kin ə, dəbəy ndo a e be tə. *Malayka je a rəi kadi ərī kəm dije ki njé ra ne je ki dana ki njé ra ne je ki dana al, naa ti. ⁵⁰A buki dije ki njé ra ne je ki majal me por ti ki dum kəl tae, ki e lo ki a nōi je a ngəi ngangide je titi.»

⁵¹Lo kin ti nōō, Jəju dəji njé ndo je ləne ə nə: «İgəri me ta je kin pəti a?» Ə iləi-e ti əi nə: «Oyo, ji gər.» ⁵²Ningə Jəju

əl-de ə nə: «E be ə, nje ndo dije ndu-kun ki təl nje taa ne ndo ki dō kəbe ti lə Luwə, to tə ba nje kəy ki ingə ne je ki sigi ki ne je ki kəke lo ngəm ne ti ləne kin be.»

Dije ki Najarəti ti adi mede Jəju al

(Mk 6.1-6; Lk 4.16-30)

⁵³Loki Jəju əl kuji ta je gine gangi ba, əti lo ki a ti kin kə. ⁵⁴Əti nōō, aw be bo ti ki tōgi ti. Jəju ndo ne dije gin kəy kawnaa ti lə *Jipi je. NDo-de ne ndo ki əti-de bəl, adi əli əi nə: «Gosi ta je ki ne kōji je kin ij-n ra ə? ⁵⁵Ma ngon lə nje ragi kagi dō kəy ti wa ka am wa? Kəe al ə e Mari a? Ə Jaki je, ki Jisəpi je, ki Simō je ki Judi je tə al ə əi ngəkəe je a? ⁵⁶Taa, konane je ka isi səje ne to al a? NGA ne je kin pəti ingə ra dana?» ⁵⁷Ta ki dəji kin ogi-de kadi adi mede Jəju, ə Jəju əl-de ə nə: «NJe kəl ta ki ta Luwə ti ba, e me be koje ti, ki me kəy ti lie ə dije a kidi-e ti.» ⁵⁸Lo kin ti, Jəju ra ne kōji je ngay al mbata mbati kadi-e mede.

Koy Jə Batisi

(Mk 6.14-19; Lk 9.7-9; 3.19-20)

14 Dəkagiloe ti kin, *Erodi ki e nje kəbe dənangi ti ki Galile, oo ta tōba lə Jəju. ²Ə əl njé ra kilə je ləne ə nə: «Dəw kin e Jə Batisi! E e ə i taa dan njé koy je ti. Gine kin ə, aw-n ki tōgi mba ra-n ne je ki əti bəl bəl.» ³Erodi əl be, tadō ndō ki adi uwəi Jə, dōci-e ki sən, iləi-e dangay ti, mbata lə Erodiyadi, ki ne ngokəe Pilipi, ⁴ki Jə əl-e ta dō ti ə nə: «E go ti al kadi itaa-e nei ti^o.» ⁵Me ta ti kin, Erodi ndigi təl Jə, nə bəl kosi je, tadō kosi je ooi Jə kadi e nje kəl ta ki ta Luwə ti. ⁶NGA ə, ndō rənəl kōji Erodi ti, ngon lə Erodiyadi ki dəne, tēē ndam nō dije ti ki bəri-de lo ne kuso ti, ə nəl Erodi ngay, ⁷adi Erodi un ndune ki kibi rō kadi n-ade ne je pəti ki dəji-ne. ⁸Lo kin ti, kəe sule, adi əl ə nə: «Adi-m, təki

j-a-n wa kin, dɔ Jɑ Batisi me supira ti.»
⁹ Me ngar tuji ɔji-n dɔ ne ki ngon ki dɛne dɛje kin, nɛ ki mbata kun mindi ki un, taa ki mbata dije ki bar-de lo ne kuso ti kin tɔ ba, un ndune kadi adi-e dɔ Jɑ. ¹⁰ Be ɛ, adi dɛw madi aw gangi dɔ Jɑ kɛy dangay ti, ¹¹ re-n me supira ti, adi ngon ki dɛne ka kin, adi aw-n adi kone. ¹² *NJɛ ndo je lɛ Jɑ rɛi uni nine awi dibi, ba awi ori poye Jɛju ade oo.

Jɛju adi ne kuso dibi dije usoi

(Mk 6.30-44; Lk 9.10-17; Jɑ 6.1-15)

¹³ Loki Jɛju oo ta kin ba, un to ɛ aw ɔsi rɔne ngɔrɛngi ki karne ba, lo ki dije gotoi ti. Loki kosi je ooi tae ba, iɪ ki be bo je ki dangi dangi awi ki njade goe ti. ¹⁴ Loki Jɛju ur nangi me to ti, oo kosi dije ngay. Loki oo-de, oo kɛm-to-ndoo lɛde, adi aji njɛ moy je lɛde. ¹⁵ Loki kadi aw tɛ ur ba, njɛ ndo je ɔti ki rɔ Jɛju ti ɛli-e ɛi nɛ: «Lo ki j-ai ti ne kin, e lo ki dije gotoi ti, ningɛ kadi isi ur tɔ ngata, ɛ ituwɛ kosi dije kam adi awi ki ngan be je ti, ndogi ne kuso usoi.» ¹⁶ Nɛ Jɛju ɛl-de ɛ nɛ: «Awi ki ndoo kadi awi lo al, sɛi je wa adi-de ne usoi.» ¹⁷ ɛ ɛli Jɛju ɛi nɛ: «Ki j-a-n ne kin, j-aw ki mapa mi ɛ kanji joo tɔ par.» ¹⁸ Ba Jɛju ɛl-de ɛ nɛ: «frɛi adi-mi m-o.» ¹⁹ Ningɛ go ti, adi ndune kadi kosi dije ka kin isi nangi dɔ wale je ti. Ba ɔy mapa ki mi ki kanji ki joo ka kin, un kɛmne ki taa, ɛl ta ki Luwɛ mba kadi njangi dɛe, ningɛ uwɛ gangi naa ti, adi njɛ ndo je, adi adi kosi je. ²⁰ Dije pɛti usoi ne ndani maji, adi njɛ ndo je ɔyi gindi mapa je, ki kanji je ki nay, kare dɔgi gide e joo bɛy. ²¹ Dije ki usoi ne kin asi dingɛm je dibi mi, ki kanji tidɛ dɛne je ki ngan je.

Jɛju njiyɛ dɔ man ti

(Mk 6.45-52; Jɑ 6.16-21)

²² NDɔy ba go ti, Jɛju ɔsi njɛ ndo je lɛne kadi ali me to ti, awi gidi ba ti kɛte nɔne ti, dɔkagilo ti ki e a tuwɛ-n kosi je. ²³ Loki Jɛju tuwɛ-de adi awi ningɛ, ɔti

aw dɔ mbal ti, ɔsi rɔne ki karne, mba kɛl ta ki Luwɛ. Loki kadi ur, Jɛju isi loe ti nɔɔ ki karne ba. ²⁴ Dɔ gangi loe ti kin, to lɛ njɛ ndo je e dan ba ti, say ki ngangi ba ngata. Nɛl ilɛ, sur to ki gogi gogi, adi pungi ba ra-de majal. ²⁵ Dan lo ti ba, Jɛju i a njiyɛ dɔ man ti, isi aw ki rɔ njɛ ndo je ti. ²⁶ ɛ loki njɛ ndo je ooi-e a njiyɛ dɔ man ti ningɛ, dɛde majal, adi ɛli ɛi nɛ: «E muwɛ dɛw,» ba bɛl tɛl-de, adi uri kɛl. ²⁷ Nɛ kalangi ba, Jɛju ɛl-de ɛ nɛ: «Adi mesi ɔsi nangi nɛ e mi, ɛ ibɛli al!» ²⁸ Lo kin ti, Piyɛr ilɛ Jɛju ti ɛ nɛ: «Babe, re e i ɛ, adi-m ndui adi m-njiyɛ dɔ man ti m-aw rɔi ti.» ²⁹ ɛ Jɛju ɛl-e ɛ nɛ: «frɛ!» Ba Piyɛr i me to ti, ur dɔ man ti, njiyɛ dɔ ti isi re ki rɔ Jɛju ti. ³⁰ Nɛ loki Piyɛr oo nɛl ki isi ilɛ ba, bɛl ra-e adi ilɛ ngirɛ nduy man, adi nɔ ɛ nɛ: «Babe, aji-m!» ³¹ ɛ kalangi ba, Jɛju ilɛ jine uwɛ-n Piyɛr, ba ɛl-e ɛ nɛ: «I dɛw ki kadi-me lɛi e ndikiri ba, ra ban ɛ ibadi ɛ?» ³² Ningɛ loki ali taa me to ti ba, gin nɛl gangi. ³³ ɛ njɛ ki isi me to ti ɔsi mɛkɛside nangi nɔe ti, ba ɛli-e ɛi nɛ: «Tɛki rɔjeti, i NGon lɛ Luwɛ wa!»

Jɛju nga njɛ moy je dɔnangi Gɛnɛjarɛti ti

(Mk 6.53-56)

³⁴ Loki Jɛju ɛi ki njɛ ndo je lɛne indɛi ba gangi ningɛ, tɛɛi dɔnangi Gɛnɛjarɛti ti. ³⁵ Dije ki loe ti gɛri Jɛju, adi ilɛi kilɛ ki lo lo, dɔnangi ki Gɛnɛjarɛti ti ba pɛti, ɛ dije rɛi ki njɛ moy je pɛti rɛe ti. ³⁶ Dije nɔi dɔ Jɛju ti kadi iyɛ njɛ moy je adi ɔdi ta kibi lie par ɛ a ingɛi rɔ nga, ba dije pɛti ki ɔdi ta kibi lie ingɛi rɔ nga tɔ.

Jɛju ɛl ta ki dɔ ne jibɛl be ti

(Mk 7.1-13)

15 *Parisi je ki njɛ ndo ndu-kun je lɛ Luwɛ ki madi je i Jorijalɛm ti, rɛi ingɛi Jɛju dɛji-e ɛi nɛ: ² «Mba ri ɛ njɛ ndo je lɛi tɛli rɔde go ne jibɛl be ti lɛ kaje je al ɛ? Ji dɛji be tado togi jide al par ɛ usoi ne.» ³ ɛ Jɛju ilɛ-de ti ɛ nɛ: «NGa sɛi,

mba ri ə itəli rəsi go ndu-kun ti lə Luwə al mbata ne jibəl be ləsi ə? ⁴Təki rəjeti, Luwə əl ə nə: “Ɔsi gon bawi ki kəi.” Taa əl bəy ə nə: “Dəw ki taji bawne ə se kone asi ta koyp.” ⁵Nə səi, əli əi nə: “Dəw ki əl bawne ə se kone ə nə: (Nə maji je ki re m-a m-əsi-n səli e kadi-kare ki m-ində ta dangi mbata lə Luwə ngata,) ba, ⁶dəwe kin aw ki ndoo kadi əsi gon bawne al ngata. Lo kin ti, isi tuji ki ta lə Luwə mbata ne jibəl be ləsi.” ⁷Səi njé kədi kəm dije, ta ki Luwə əl ki ta nje kəl ta ki tane ti Ejay dəsi ti e ta ki rəjeti. Luwə əl ə nə: ⁸“Gin dije kin əsi gonm ki nda tade kare, Nə mede e say səm.

⁹Təji ki isi iləi dəm ti, ndae goto, Tadə ne ndo je ki isi ndoi dije ka, E kəm-kədi ki i rə dije ti tə⁹.”

Nə ki nje təl dəw ne ki to nje ti

(Mk 7.14-23)

¹⁰Go ti, Jəju bar kosi dije ki rone ti, ə əl-de ə nə: «Uri mbisi maji oi ta ləm, ə kadi igəri mee tə. ¹¹Nə madi ki i taga aw ta dəw ti ki a təl-e ne ki to nje ti ta kəm Luwə ti goto. Nə ne ki tē ta dəw ti ə a təl dəw ki ne ki to nje ti.» ¹²Lo kin ti, njé ndo je lə Jəju rəi rəe ti əli-e əi nə: «Ta ki əl kin to me *Parisi je ngay, kin igər ma?» ¹³Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Kagi ki ra ki Bai mə-e al, a ɔri-e kə. ¹⁴Iyəi-de, əi njé kəm tə je ki isi ndəri njé kəm tə je. NGa ningə, re nje kəm tə ndər nje kəm tə ba, joo pu a osi me be ti.» ¹⁵Ə Piyər un ta əl-e ə nə: «Ɔr me kuji ta kin adi j-o.» ¹⁶Ba Jəju əl ə nə: «Adi səi je wa ka igəri ne al tə a? ¹⁷Adi m-əl səsi, ne je pəti ki ɔdi ta dəw, a aw tē kandae ti, ba go ti ə, tē kə, aw be si ti. ¹⁸Nə ne ki tē ta dəw ti, e ne ki i ngame dəw ti, ningə e kin ə e ne ki nje təl dəw ne ki to nje ti. ¹⁹NGa me dəw ə e lo ki mər ta je ki majal isi tē ti, ki təl-naa, ki kuwə marim, ki kaya ki ra, ki bogi, ki ma naji ki ngom, ki kəl ta

ki majal də-naa ti. ²⁰Əi je kin ə əi ne je ki isi təli dəw ne ki to nje ti; nə kuso ne, ki kanji togi ji, a təl dəw ne ki to nje ti al.»

Dəne ki Kana ti adi mene Jəju

(Mk 7.24-30)

²¹Jəju i loe ti noo, ɔr rone aw dənangi ti ki Tir ki Sidə. ²²Ningə yə, dəne ki Kana ti kare tē noo re, ba un ndune ki taa əl ə nə: «Babe, *NGon ka Dabidi, o kəm-to-ndoo ləm! tadə ndil ki majal adi kə ngonm ki dəne ngay.» ²³Nə Jəju ile ta ti al. Ba njé ndo je lie rəi rəe ti, əli-e əi nə: «Ituwe kə goje ti, tadə a ində ndu goje ti.» ²⁴Ə Jəju ilə ti ə nə: «E ngan *Isirayəl je, ki toi tə bati je ki nayi-naa be kam par ə Luwə ilə-m ki rəde ti.» ²⁵Nə dəne re əsi məkəsine nangi noe ti ə nə: «Babe, ire ira səm!» ²⁶Ə Jəju ile ti ə nə: «E go ti al kadi dəw un ne kuso lə ngan je, ilə adi ngan bisi je.» ²⁷Ba dəne əl Jəju ə nə: «E rəjeti Babe, nga ke ə, ngan bisi je ki ai gin tabilə ti, a usoi yongirə ne je ki tē ta bade je ti tosi nangi tə.» ²⁸Lo kin ti, Jəju əl-e ə nə: «Dəne, kadi-me ləi bo ngay! Ningə kadi ingə ne ki to rəi kin, təki idəji-n.» Ba ngone ki dəne ka kin, ingə rə nga də kade ti wa kin noo tə.

Jəju aji njé moy je ngay

(Mk 7.31-37)

²⁹Jəju ɔti loe ti noo, aw ta ba ti ki Galile. Al aw də mbal ti, isi nangi. ³⁰Kosi dije ngay rəi rə Jəju ti ki njé məti je, ki njé kəm tə je, ki njé kingə tuji je, ki njé mbi bəy je, taa njé moy je ki rangi ngay noo bəy. Rəi ki njé moy je kin buki-de nə Jəju ti, ba Jəju aji-de. ³¹E ne ki əti kosi je bəl ngay, kadi njé mbi bəy je əli ta nim, njé kingə tuji je ingəi rə nga nim, njé məti je njiyəi nim, taa njé kəm tə je ka ooi lo nim tə, adi iləi təji də Luwə ti lə *Isirayəl je.

Jəju adi ne kuso dibi dije usoi bəy*(Mk 8.1-10; Mt 14.13-21)*

³² Jəju bar njé ndo je ləne əl-de ə nə: «M-o kəm-to-ndoo lə kosi dije kin, tado ndo mitə bone ə əi səm naa ti, ningə, ne ki kadi usoi goto. Ba m-ge kadi m-tuwə-de ki mede ki bo ba al, nə tə bo i taa təgide rəbə.» ³³ Ə njé ndo je lie dəji-e əi nə: «J-a j-i ki mapa ra dilə lo ti ne, ə kosi dije ki əti bəl be kin a usoi asi-de ə?» ³⁴ Ba Jəju dəji-de ə nə: «Mapa ki jisi ti e ban ə?» Ə əli-e əi nə: «Mapa e siri ki ngan kanji je ndəy dō ti.» ³⁵ Ə Jəju əl kosi dije kadi isi nangi. ³⁶ Ba əy mapa ki siri ki ngan kanji je ka kin jine ti, ra oyo Luwə dō ti, ningə gangi naa ti, adi njé ndo je ləne, adi adi kosi dije usoi. ³⁷ Dije pəti usoi ne ndani, adi njé ndo je kawi ginde je ki nay, kare siri. ³⁸ Dije ki usoi ne, asi dɪngəm je dibi sɔ, ki kanji tidə dəne je ki ngan je. ³⁹ Go ti, Jəju tuwə kosi je adi awi, ba al me to ti, aw dɔnangi Magada ti.

Parisi je ki Sadusi je, dəji ne kəji Jəju*(Mk 8.11-13; Lk 12.54-56)*

16 *Parisi je ki *Sadusi je rəi rɔ Jəju ti, dəji-e kadi ra ne kəji ki i dɔrə ti adi-de n-ooi. Dəji-e be tə kulə ki kiyə mba kuwə-n dəw. ² Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Loki kadi aw tə ur ningə əli əi nə: “Lo a to maji, mbata dɔrə kər jɔ.” ³ Loki lo ti ki sɪ bati ningə, əli əi nə: “Bone ndi a ədi, mbata dɔrə kər wuu.” E be ə, asi kadi igəri kəm ne je ki a rai ne dɔrə ti, nə ne je ki isi rai ne dɔkagilo ti ki bone taa asi gər al! ⁴ Dije ki dɔkagilo ti ki bone, əi dije ki majal, ki njé kuwə marim, ndigi kadi n-ooi ne kəji, nə ne kəji madi ki rangi ki kadi a ooi ore dō ne kəji lə Jonasi, goto ngata.» Ba iyə-de, ə ət aw.

Əm lə Parisi je ki lə Sadusi je*(Mk 8.14-21; Lk 12.1-6)*

⁵ Loki isi awi dam ba ti ki kare, me njé ndo je oy dō mapa ti ki kadi əyi. ⁶ NGa ningə Jəju əl-de ə nə: «Oi maji! İndəi kəm-kədi dō rɔsi ti, əji-n dō əm lə *Parisi je, ki əm lə *Sadusi je.» ⁷ Nə əi je isi məri ta kin yo dode ti əi nə: «E mbata kəy ki j-əy mapa al!» ⁸ Nə Jəju gər ta ki mede ti, adi əl-de ə nə: «Səi dije ki kadi-me ləsi e ndikiri ba, mba ri ə isi məri ta ki dō mapa ti ki əyi al ə? ⁹ İgəri me ne je al ka bəy a? Mesi ole dō mapa ti ki mi ki dɪngəm je dibi mi usoi kin al a? NDɔ ki əyi ndəge ki nay kare ban ə itəli ə? ¹⁰ Taa mapa ki siri ki dɪngəm je dibi sɔ usoi kin ka mesi ole dō ti al nim tɔ a? NDɔ ki əyi ndəge ki nay kare ban ə itəli ə? ¹¹ Ta ki m-əl m-ə nə: İndəi kəm-kədi dō rɔsi ti, əji dō əm lə Parisi je, ki əm lə Sadusi je kin, e ta ki sɔbi dō mapa al, kin ra ban be ə asi kadi igəri mee al ə?» ¹² Lo kin ti ngata ə gəri təkə əl-de kadi n-İndəi kəm-kədi dō rɔde ti, əji dō əm ra mapa al, nə əji dō ne ndo lə Parisi je ki Sadusi je.

Piyər əl təkə Jəju e dəw ki Luwə mbəte*(Mk 8.27-30; Lk 9.18-21)*

¹³ Loki Jəju aw tɛɛ Səjare ti ki Pilipi ti, dəji njé ndo je ləne ta ə nə: «Dije isi əli ta ki dɔm ti təkə mi *NGon dəw mi nə ə?» ¹⁴ Ə njé ndo je əli-e əi nə: «Dije madi əli əi nə i Jə Batisi; njé ki nungi əi nə i nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli; njé ki rangi bəy əi nə i nje kəl ta ki ta Luwə ti Jərəmi al ə ki kare dan njé kəl ta je ti ki ta Luwə ti.» ¹⁵ Lo kin ti, Jəju əl-de ə nə: «NGa səi je wa ki dɔsi, əli əi nə mi nə ə?» ¹⁶ Ə Simo Piyər ile ti ə nə: «İ Kirisi, ki Luwə mbəte, NGon lə Luwə ki nje kisi kəm ba!» ¹⁷ Ba Jəju əl Simo ə nə: «İ nje maji-kur, Simo ki ngon Jonasi, tado e dəw ba tɛɛ ki dō ne kin adi igər al, nə e Bai ki nje kisi me dɔrə ti taa ə tɛɛ ki dɔe adi. ¹⁸ NGa ningə m-a m-əli m-ə nə i Piyər (ki kər mee nə

MBal), ningə dɔ mbal ti kin ə m-a m-ində ngirə njé kaw-naa je ləm dɔ ti. Tɔgi koy a ra sie ne madi al. ¹⁹M-a m-adi lakəle kɔbe ki dɔrɔ ti. Ningə ne je pəti ki a dɔ dɔnangi ti ne, a dɔɔi dɔrɔ ti tɔ, ə ne je pəti ki a tuti dɔnangi ti ne, a tuti dɔrɔ ti tɔ.» ²⁰Ba ndəji njé ndo je ki tɔgine təki ke n-e Kirisi ki Luwə mbəte kin, kadi əli tae dəw madi al.

Jəju əl ta koyne ki kine lo koy ti

(Mk 8.31-9.1; Lk 9.22-27)

²¹I dəkagiloe ti nɔɔ, Jəju ilə ngirə tɔji njé ndo je adi gəri təki, sɔbi kadi n-aw Jorijaləm, n-ingə kɔ ngay ji ngatɔgi je ti lə *Jipi je, ki ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je. A tɔli-ne, nə ndɔ ki kɔ mitə lə ndɔ koyne ba, n-a n-tɛɛ lo koy ti. ²²Nə dɔ ta ti kin, Piyər ɔr Jəju aw sie dəbi kare, ningə ilə ngirə kɔl sie ə nə: «Babe! Luwə a ngəm-i, ne kin a rai al!» ²³Nə Jəju təl rone, əl Piyər ə nə: «ftəl gogi *Satə, ɔr rɔi kɔ gom ti! I jigi ki nje tigə-m, tadɔ mər ta ləi e mər ta ki i rɔ Luwə ti al, nə e mər ta lə dije.»

²⁴Ningə go ti, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Re dəw madi ndigi njiyə gom ti ningə, kadi oo rone tə ne madi al, kadi e wa un kagi-dəsi koy ləne, ə re un gom. ²⁵Təki rɔjeti, dəw ki ge kaji rone ne wa dɔnangi ti ne a ti ta rone. Nə dəw ki ti ta rone ki mbata ləm, a isi ki done taa gogi. ²⁶Kin ə re dəw ingə ne maji je ki dɔnangi ti ne pəti tigə, nə ndile tuji ə, maje to ra be ə? Ne madi ki dəw a adi ɔr-n to ndilne to nɔɔ a? ²⁷Mi *NGon dəw m-a m-re ki malayka je ləm me tɔba lə Bai Luwə, ningə m-a m-igə dəw ki ra go jie ki go kilə rae ti. ²⁸Təki rɔjeti, adi m-əl səsi: dije madi dansi ti ne a oyi al bəy ə, a ooi-mi NGon dəw ki m-a m-re tə NGar kin.»

Jəju mbəl rone

(Mk 9.2-3; Lk 9.28-36)

17 NDɔ mehe go ti ningə, Jəju ɔr Piyər nim, Jaki nim, taa Jə ki ngokɔ Jaki nim tɔ, ə aw səde dɔ mbal ti ki ngal, say ki ndəge je. ²Ləe ti nɔɔ, Jəju mbəl rone ta kəmde ti. Ta kəme unji tə kadi be, taa kibi ki rəe ti ka unji tə kadi be tɔr. ³Ningə loe ti nɔɔ, *Moji əi ki Eli tɛɛi ki rɔde ti hɔy, a əli ta ki Jəju. ⁴Ə Piyər un ta əl Jəju ə nə: «Babe, kin ə j-isi lo kin ti ne be par ə maji ngay. Re ige ə, m-a m-ra kəy-lo mitə: kare e ya, kare e ya Moji, ə ki kare e ya Eli tɔ.» ⁵Loki Piyər a əl ta tane ti ba bəy ningə yə, kil ndi ki kunje to, i sɔbi dɔde liti. Ba ndu ta madi tɛɛ me kil ndi ti ə nə: «E kam e NGonm ki m-ndige ngay, e ki nəl-m ngay kadi m-kəte, ə oi ta lie.» ⁶Loki njé ndo je ooi dɔ ta kin ba, osi ki ta kəmde nangi, bəl tɔl-de. ⁷Ə Jəju re rɔde ti, ɔdi-de ə əl-de ə nə: «I taa, ə adi bəl ra səsi al.» ⁸NGa ningə, loki əi nə n-uni kəmde ki taa ba, ooi dəw madi ki rangi al, ooi Jəju ki karne ba par.

⁹Loki ij dɔ mbal ti isi uri ki nangi, Jəju ində ndu kin nɔde ti ə nə: «Əli ne ki ra ne adi oi kin dəw madi al, biti kadi mi *NGon dəw m-tɛɛ dan njé koy je ti.» ¹⁰Go ti, njé ndo je dɔji-e əi nə: «MBari wa bangi ə, njé ndo ndu-kun je əi nə sɔbi kadi Eli re kəte taa ə?» ¹¹Ə ilə-de ti ə nə: «E ki rɔjeti kadi Eli a re kadi ra go ne je pəti adi asi-naa gogi.» ¹²Ningə mi, adi m-əl səsi madi oi, Eli re ngata, nə dije gəri al, adi rai sie ne ki mede ge. Be tɔ ə, mi NGon dəw ka m-a m-ingə-n kɔ jide ti. ¹³Lo kin ti, njé ndo je gəri kadi ta ki Jəju əl-de kin sɔbi dɔ Jə Batisi.

Jəju nga ngon ki nje damsil

(Mk 9.14-29; Lk 9.37-43)

¹⁴Loki təli isi rəi ki rɔ kosi dije ti, dingəm madi kare re rɔ Jəju ti,

osi makəsine nangi nge ti, əl-e ə nə: ¹⁵«Babe, o kəm-to-ndoo lə ngonm ki dingəm, ki damsıl ra-e adi ingə kə ngay kin. Taa taa, isi tosi ki poro je, ki me man ti je. ¹⁶M-re sie rə njé ndo je ləi, nə asi kadi adi-e ingə rə nga, al.» ¹⁷Lo kin ti, Jəju un ta əl ə nə: «Səi dije ki dəkagilo ti ki bone ki səi njé me nga je, səi njé ra ne ki majal, kadi tə m-isi səsi dəkagilo ban bəy taa adi mesi ə? Kadi m-a m-osi ginsi dəkagilo ban bəy taa ə? İrəi ki ngon rəm ti ne.» ¹⁸Ba Jəju ndangi ndil ki majal ade tē rə ngon ti, par ə ta naa ti noo, ngon ingə rə nga.

¹⁹Go ti, njé ndo je rəi rə Jəju ti, loki əi sie ki karde ba, dəji-e əi nə: «MBarı ə je j-asi kadi jı tuwə ndil ki majal kin al ə?» ²⁰Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Asi al, mbata kadi-me ləsi e ndikiri ba. Ningə kadi m-əl səsi təkı rəjeti, re awi ki kadi-me ki e ndikiri ba təkə kagi ki bari-e mutadi kin be mindi ka, a əli mbal kam əi nə: «Ŭti, aw a nu be» ə, a űti kadi aw a. Ne ki a dum dəsi goto. [²¹Taa ko ndil je ki be kin, dəw a tuwə-de ki takul kəl ta ki Luwə ki kəgi rə ne kuso par.】

**Jəju təl əl ta ki də koyne ti
ki kine lo koy ti bəy**

(Mk 9.30-32; Lk 9.43-45)

²²NDə kare njé ndo isi naa ti pəti Galile ti, ə Jəju əl-de ə nə: «A iləi-mi *NGon dəw jı dije ti, ²³kadi a təli-mi, nə ndo ki kə mitə lə ndo koym ə, m-a m-ı taa lo koy ti.» Ta kin ər təgi njé ndo je ə təl ər bəy.

**Jəju əi ki Piyər igəi la-mbə
ki me kəy ti lə Luwə**

²⁴Loki Jəju əi ki njé ndo je rəi tēi Kapərnayim ti, njé ki isi taai la-mbə me kəy ti lə Luwə rəi rə Piyər ti dəji-e əi nə: «NJe ndo səsi ne igə la-mbə ki me kəy ti lə Luwə al a?» ²⁵Ə Piyər ilə-de ti ə

nə: «Oyo, igə la-mbə.» Ningə loki Piyər re tē be ba, Jəju un ta kəte əl-e ə nə: «Mər ta ləi e ri ə Simo? Nə je ə əi njé kigə la-mbə je ki njé kigə ne ki ngar je ki dənangi ti ne gangi də dije ti ə? E ngan njé be je ə se e mba je ə?» ²⁶Ə Piyər əl-e ə nə: «E mba je.» Loki ə nə: «Mba je», Jəju ə nə: «Re e be ə, ngan njé be je, ai kare ən. ²⁷Nə re e be ka, kadi je jı təl jigi tigə dije kam al, ə aw baa, ilə kuy, uwə-n kanji ki dəsəy ki a re un kuy, ningə itē tae, ba a ingə silə kare mbəe ti, kadi igə-n la-mbə ləi tə, yəm tə.»

Dəw ki e ki bo me bəkə ti lə Luwə

(Mk 9.33-37; Lk 9.46-48)

18 Də kade ti wa kin, njé ndo je rəi dəji Jəju əi nə: «Nə ə e ki bo me bəkə ti lə Luwə ə?» ²Ə Jəju bar ngon ki du ade re a dande ti, ³ningə əl-de ə nə: «Təkı rəjeti, adi m-əl səsi, re itəli itoi tə ngan je ki du be al ə, a uri me kəbe ti lə Luwə al jagi. ⁴Dəw ki səl dənə ləm ləm tə ngon be ə, dəwe kin a e ki bo ngay me bəkə ti lə Luwə. ⁵Re dəw uwə ngon ki be kin rənə ti, me təm ti ə, e mi wa ə dəwe kin uwə-m rənə ti.

Jəju ndəji dije də majal ti

(Mk 9.42-48; Lk 17.1-2)

⁶«Kin ə təkı dəw madi ra adi ki kare dan njé ki du ti ki adi-mi mede, osi me majal ti ə, e soti ngay bəy mbata ti lie kadi dəsi mbal ki bo ngay minde ti, ə əsi-e, iləi-e bul ba ti. ⁷Kəm-to-ndoo ki də dije ti ki dənangi ti ki njé re ki ne je ki isi tigəi madide je jigi ti adi osi. Təkı rəjeti, səbi kadi ne je ki njé tigə dije jigi ti toi, nə kəm-to-ndoo e lə dəw ki nje ra kadi dəw osi. ⁸Kin ə jii, ə se njai rai-ni adi osi me majal ti ə, igangi-de ilə-de kə say. Tadə, e soti ngay kadi ingə kaji ki jii ki kare, ə se ki njai kare wa, itə kadi ingəm jii je joo pu, ə se njai je joo pu wa,

ə iləi-ni me por ti ki gine a gangi al kin.
⁹ Kin ə kəmi kare rai adi osi majal ti ə, ɔr-e ile kə say. Tado, e soti kadi ingə kaji ki kəmi ki kare, itə kadi ingəm kə kəmi je joo pu, ə iləi-ni me dilə por ti lə su.
¹⁰ Oi maji! Kadi ikidi ki kare dan ngan je ti kin al, tado, təki rəjeti, malayka je ləde isi ki dəkagilo je pəti, ta kəm Bai ti ki isi dərə ti taa. [¹¹ MBata mi *NGon dəw m-re mba kaji dije ki tade ti.] [¶]

Kuji ta dɔ bati ti ki nay

(Lk 15.3-7)

¹² «Dəw madi aw ki bati je bu, ə e ki kare nay ningə, iyə ndəge je ki dɔ jikare gide jikare dɔ wale ti, ə aw sangi e ki nay ka kin. Ə se ki go koe ti ləsi, ta ri ə a əli dɔ lo kin ti wa? ¹³ Təki rəjeti, adi m-əl səsi, re ingə bati ki nay kin ə, rəe a nəl-e ngay dɔe ti itə njé ki dɔ jikare gide jikare ki nayi-naa al kin. ¹⁴ Be tɔ ə, Bawsi ki isi me dərə ti, ge kadi ki kare ka tae ti dan ngan je ti kin al.»

Rəbi kingə dəw ki ra majal

¹⁵ «Loki ngokoi ra majal ə, aw inge, səi sie joo ba, ba ilə ji dɔ majal ti lie ki ra, ade gər. Re oo ta ləi ba, i ingə ngokoi gogi. ¹⁶ A re oo ta ləi al ba, aw un dəw ki rangi kare, ə se dije joo wa səi, aw inge-n bəy. İra be mba kadi “ne je pəti e ki kundu dɔ ti ki go ta ti lə dije joo ə se mitə ki kadi mai naje^u.” ¹⁷ Kin ə re mbati koo ta ləde ə, əl njé kaw-naa je. Ə re mbati koo ta lə njé kaw-naa je bəy tɔ ningə, kadi o-e tə dəw ki gər Luwə al, ə se tə nje taa la-mbə be. ¹⁸ Təki rəjeti, adi m-əl səsi: ne je pəti ki a dɔɔi dɔnangi ti ne, a dɔɔi dərə ti tɔ, ə ne je pəti ki a tuti dɔnangi ti ne, a tuti dərə ti tɔ.»

¹⁹ «Təki rəjeti, m-əl səsi m-adi igəri bəy təki re dije joo dansi ti, indəi ndude naa ti dɔnangi ti ne, kadi dəji ne ri ki uwə

mede ə, Bai ki isi me dərə ti a adi-de. ²⁰ Tado lo ki dije joo ə se mitə kawinaa ti, me tɔm ti ə, mi dande ti noo.»

Kiyə go majal je lə naa kɔ

²¹ Lo kin ti, Piyər ɔti ki rɔ Jəju ti dəje ə nə: «Bəbe, kin ə ngokom ra səm majal ə, kadi m-iyə go kɔ nja ban m-ade ə? Kadi m-iyə go kɔ biti nja siri a?» ²² Ə Jəju əl-e ə nə: «M-əl m-ə nə biti nja siri al, nə biti nja dəsiri nja siri.

²³ «E be ə, kɔbe lə Luwə to tə ta kin be. NDɔ kare ngar madi ge kadi njé ra kilə je ləne idəi kər ne je ləne nɔne ti adi n-oo. ²⁴ Ə ilə ngire, adi rəi ki e ki kadi a ade la ki dum kidə kərə. ²⁵ Nə dingəm ka kin aw ki ne ki kadi igə-n kirə kin al, adi bae un ndune kadi gati sie ki nee, ki ngane je, ki ne maji je lie ba pəti to kirə ti kin. ²⁶ Ə nje ra kilə osi nangi nɔ bane ti, nɔ uwə njae ə nə: “İsi səm dɔ ti, ə m-a m-igə-i kirə kin pəti.” ²⁷ NGA ə, lo kin ti, bae oo kəm-to-ndoo lie, adi iyə kirə ki dɔe ti kin kɔ, ə iyə adi aw kare.

²⁸ «Loki dəw ki kirə e dɔe ti ka kin ə nə n-teɛ ki taga ba, ingə madi-kilə lie kare ki e, aw ki kirə ləne ki ndəy be par dɔe ti, ə osi sie uwe, səngirə minde, ningə əl-e ə nə: “İgə-m kirə ki dɔi ti!” ²⁹ Ə made osi nangi nɔe ti, nɔ dɔe ti ə nə: “İsi səm dɔ ti, ə m-a m-igə-i kirə kin.” ³⁰ Nə mbati, adi aw sie biti ile dangay ti, nginə-n ta kirə ki kadi igə-ne. ³¹ Loki madi kile je ooi ne ki ra kin ba, to rɔde ngay adi awi ɔri poy ne je kin pəti bade adi-e oo. ³² Ə ngar bar-e ade re, ba əl-e ə nə: “İ nje ra kilə ki majal, m-iyə go kirə ki dɔi ti pəti kɔ mbata nɔ ki inɔ dɔm ti. ³³ NGA i, ri ə ɔgi kadi o kəm-to-ndoo lə madi təki mi m-o-n kəm-to-ndoo ləi kin be tɔ ə? ³⁴ Lo kin ti, wongi ra bae dɔe ti ngay, adi ilə sie dangay ti, lo ra kilə ti ki kɔ, biti kadi igə-n kirə ki dɔne ti pəti tigə. ³⁵ Ningə

[¶]18:11 Bar ta kin goto me makitibi je ti madi ki ndangi kəte nu ki ndon ta girəki.

^u18:16 Dətərənom 19.15

Jəju ilə dɔ ti ə nə: E be tɔ ə, Bai ki isi me dɔrɔ ti taa, a ra-n səsi, loki dəw madi dansi ti, iyə go majal kɔ kiyə ki i ngame ti adi ngokone, al.»»

Ta ki dɔ gangi-naa ti lə dənə ki dɪngəm

(Mk 10.1-12)

19 Loki Jəju təl ta ta je ba, ɔti Galile ti, aw dɔnangi Jude ti, gidi ba Jurde ti. ²Kosi dije ngay uni goe, adi ajide dɔ moy je ti ləde. ³*Parisi je ɔti rəi rɔ Jəju ti, dəji-e ta tə kulə ki kiyə mba kuwə-n dəw əi nə: «NDu-kun adi ta rəbi kadi dɪngəm tuwə-n nene, ɔji dɔ ne ki ra ki ra adi nəl-e al ə se adi ta rəbi al ə?» ⁴Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Itidəi ndu Luwə ki ndangi kin al biti a? NDU Luwə əl ə nə: «Lo kilə ngirə kində ne je ti, NJe kində ne je ra dɪngəm əi ki dənə^v, ⁵ningə əl ə nə: E be ə, dɪngəm a iyə kone je ki bawne je, ə a tiyəi-naa ki nene, kadi təli darɔ ki kare^w. ⁶Lo kin ti, a əi joo al ngata, nə əi darɔ ki kare ba. Ningə ne ki Luwə dɔɔ naa ti, maji kadi dəw gangi naa ti al.» ⁷Ba əli Jəju əi nə: «NGa ra ban be ə *Moji adi ndu ə nə re dɪngəm tuwə nene ba maji kadi ade makitibi gangi-naa jie ti ə?» ⁸Ə Jəju təl əl-de ə nə: «E ki mbata me ngə ləsi ə Moji adi-n səsi ta rəbi kadi ituwəi nesi je, nə lo kilə ngirə ne je ti, e be al. ⁹NGa ningə, adi m-əl səsi, re dəw tuwə nene, mbata ne ki rangi, bi e ta lə kaya ki ra, al, ə taa dənə ki rangi ə, dəwe kin təl nje kuwə marim.»

¹⁰Lo kin ti, njé ndo je əli-e əi nə: «Re e kin ə e ndu ki to dɔ dɪngəm ti ki rɔ dənə ti ə, taa dənə al e soti.» ¹¹Ə Jəju əl-de ə nə: «Dije pəti gəri me ta kin al, nə njé ki Luwə adi-de ta rəbe par. ¹²Dije madi əi nɔɔ, taai dənə al, mbata tɔgide sangi dənə goto, ningə e ne ki tɛɛi me kɔde ti nu; njé ki madi je e mbata kər ki ɔri-

de kuji, ə njé ki nungi, mbati taa dənə mbata kɔbe lə Luwə tɔ. Dəw ki asi kadi gər me ta kin ba kadi gər.»

Jəju njangi dɔ ngan je ki du

(Mk 10.13-16; Lk 18.15-17)

¹³Dije rəi ki ngan je ki du rɔ Jəju ti kadi njangi dɔde, ə əl ta ki Luwə ki mbata ti ləde, nə njé ndo je kəli səde. ¹⁴Ə Jəju əl ə nə: «Tyəi ngan je du adi-de rəi ki rɔm ti, bi ɔgi-de ta rəbi al, tado kɔbe ki dɔrɔ ti e ya dije ki toi tə ngan je ki du be.» ¹⁵Go ti, Jəju njangi dɔde, ba ɔti ilə dənə aw lo ki rangi ti.

Ta ki dɔ ngon ki basa ti ki nje ne kingə

(Mk 10.17-31; Lk 18.18-30)

¹⁶NDɔ kare, ngon ki basa kare re rɔ Jəju ti, ningə dəje ə nə: «NJe ndo dije, e ri ki maji, ə kadi m-ra, ə m-a m-ingə-n kaji ki a to biti ki nɔ ti ə?» ¹⁷Ə Jəju əl-e ə nə: «Mba ri ə idəji-m ta dɔ ne ki maji ti ə? Dəw ki maji e kare ba. Re ige kadi ingə kaji ba, itəl rəi go ndu-kun je ti.» ¹⁸Ə ngon ki basa ka kin dəji Jəju ə nə: «NDu-kun je ki ra ə?» Ba Jəju ile ti ə nə: «A təl dəw al, a uwə marim al, a bɔgi al, a ma naji ki ngom dɔ madi ti al^y, ¹⁹ɔsi gon bawi əi ki kɔi, taa a ndigi dəw madi tə darɔ i wa be tɔ^z.» ²⁰Ningə ngon basa ə nə: «Ne je kin pəti, m-təl rɔm go ti. NGA ki ne kin, e ri bəy ə nay-m kadi m-ra ə?» ²¹Ə Jəju əl-e ə nə: «Re ige kadi asi-naa tapi ta kəm Luwə ti ba, aw, igitə ki ne maji je ləi pəti, adi lae njé ndoo je, ba a aw ki ne kingə ngay me dɔrɔ ti, ə ire un gom.» ²²Nə loki ngon basa oo ta je kin ba, ɔti aw ki rɔnəl al, tado e dəw ki aw ki ne kingə ngay.

²³Ə Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, a ngə ngay ki rɔ nje ne kingə ti kadi ur me bəko ti ki dɔrɔ ti, ²⁴ningə m-təl m-əl səsi bəy, e ne ki ngə

^v19:4 Kilə ngirə ne je 1.27; 5.2 ^w19:5 Kilə ngirə ne je 2.24 ^x19:7 Dətərənɔm 24.1 ^y19:18 Tɛɛ ki taga 20.12-16; Dətərənɔm 5.16-20 ^z19:19 Ləbətiki 19.18

ngay kadi jambal ki oi-e kin ur bole kon ku ne ti, na a nga ngay itə e kin bəy kadi nje ne kingə ur me beko ti lə Luwə.»²⁵ Ta kin əti njé ndo je bəl ngay, adi əli əi nə: «NGa kin ə e be ningə, na wa bangi ə asi kadi ingə kaji ə?»²⁶ Ə Jəju ində manjide ba ningə əl-de ə nə: «Ki rə dije ti ba, dəw ki asi goto, nə Luwə ba, asi ra ne je pəti.»²⁷ Ə Piyər un ta əl-e ə nə: «NGa o je ki, j-iyə ne je ləje pəti kə, ə j-un goi kin, ri ə j-a j-ingə ə?»²⁸ Ə Jəju ile ti ə nə: «Təki rəjeti, adi m-əl sasi: ndo ki ne je pəti a indəi ngirəde kində ki sigi, ə mi *NGon dəw m-a m-isi də kimbər kəbe ti ləm, ki dije a iləi təji dəm ti kin ba, səi ki uni gom kin, səi ka a isi də kimbər kəbe ti ki dəgi gide joo kadi igangi ta də gin ka *Isirayəl ti ki dəgi gide joo.²⁹ Ningə re dəw madi, iyə kəy ləne, ki ngakone je, ki konane je, ki kone, ki bawne, ki ngane je ə se dənangi ləne ki mbata ləm ə, a ingə ne je ki al də e kin, taa a ingə kaji ki a to biti ki nə ti tə, tə ne ki sobi dəne.³⁰ NGa ningə, dije ngay ki kəte, a təli njé ki gogi, ə njé ki gogi, a təli njé ki kəte tə.»

Kuji ta də njé ra kilə me ndər nju ti

20 «Kəbe lə Luwə to tə ba njé ndər nju, ki tēē ki sɿ bati ba kadi n-əy njé ra kilə je kadi rai kilə me ndər nju ti ləne kin be.² NDude osi naa ti ki njé ra kilə je, kadi adi-de la ki lo ra kilə ti ki ndo kare, ba adi-de awi me ndər nju ti.³ Loki tēē ki kadi ki jikare ningə, oo njé ra kilə je ki rangi bəy, ki rəi ai ta mbalo ti ki kanji ra kilə,⁴ ə əl-de ə nə: “Səi ka, awi me ndu ti ləm irai kilə, ə m-a m-adi səsi ne kigə go ji ki asi go rəbe ti.”⁵ Ba ət awi. Loki tēē taga ki kadi ki jam də be ti nim, ki kadi ki mbə be ti nim ba, ra kae ti ka kin bəy.⁶ Go ti, tēē re ki kadi ki kadi ra biyə bilə ningə, oo njé ra kilə je ki rangi bəy, ki rəi ai nqo, ə əl-de ə nə: “Ra ban ə isi lo kin ti lo səl, ki kanji ra

kilə ə?”⁷ Ə iləi-e ti əi nə: “Dəw ki un-je kilə ti goto.” Ə əl-de ə nə: “Səi ka, awi me ndu ti ləm irai kilə tə.”

⁸ «Loki kadi ur ningə, ba nje ndər nju əl nje ngəm ne lie kare ə nə: “ƒbar njé ra kilə je, ə adi-de ne kigə go jide, ilə ngire də njé re gogi ti, itəl tae də njé re kəte ti.”⁹ NJé re ki kadi ra biyə bilə, nə nə ka ingə la ki lo kilə ti ki ndo kare.¹⁰ Lo kin ti, njé re də kəte rəi yade ngata ba, məri kadi n-a n-ingəi la ki itə yə madide je, nə əi ka, ingəi la ki lo kilə ti ki ndo kare wa ka kin tə.¹¹ Loki isi taai la kin, bai ta ki nje ndər¹² əi əi nə: “NJé ki rəi gogi ne kin, rai kilə kadi-kare ba par, ningə i adi-de la ki asi-naa ki yaje, je ki ji ra kilə sɿ biti j-ilə kadi, adi kadi ndabi-je.”¹³ Lo kin ti, nje ndər əl ta ki kare dande ti ə nə: “Madim, ne madi kare ki majal ki m-ra səi go. NDuje səi osi naa ti də la ti ki lo kilə ti ki ndo kare al ma?¹⁴ ƒtaa ne ləi, ə aw. M-ge kadi m-adi e ki re gogi ne kin, təki m-adi kin be tə.¹⁵ E ta ləm mi wa kadi ne ki mem ndigi ə m-ra ki ne kingə ləm al a? Ə se e ta ləi kadi mei ət mbata maji ki m-ra a?”¹⁶ NGa ningə Jəju ilə ti ə nə: E be ə, njé ki gogi a təlii njé ki kəte, ə njé ki kəte a təlii njé ki gogi tə.»

Jəju əl ta də koyne ti ki kine lo koy ti bəy

(Mk 10.32-34; Lk 18.31-34)

¹⁷ Ta kaw ki Jorijaləm ti, loki əi də rəbi ti, Jəju ijə rəne ki njé ndo je ki dəgi gide e joo dəbi kare, ningə əl-de ə nə: ¹⁸ «Oi, j-isi j-awi ki Jorijaləm ti, ningə a iləi-mi *NGon dəw ji njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je ti ki njé ndo ndu-kun je. A gangi ta koy dəm ti,¹⁹ ningə a iləi-mi ji dije ti ki əi *Jipi je al, kadi kogi dəm ti je, tindəi-mi ki ndəy kabılay je, bəi-mi kagi-dəsi ti je. Nə ndo mitə lə ndo koym ba, m-a m-tēē lo koy ti.»

Ko Jaki ai ki Ja daji ne Jaju

(Mk 10.35-45)

²⁰ Go ti, ko ngan la Jæbæde rai ki ngane je ro Jaju ti, ba ko ngan je csi makæsine nangi no Jaju ti mba daje ne kare. ²¹ Æ Jaju daje æ næ: «E ri æ ige æ?» Ningæ, æl æ næ: «Un ndui kadi nganm je ki joo kam, dæw kare isi do ji koi ti, æ e ki nungi isi do ji gæli ti to, loki a isi do kimbær koþe ti læi.» ²² Lo kin ti noo, Jaju ile ti æ næ: «Ægæri me ne daji læsi kin al. A asi kadi ingæi ko ki m-aw tæ m-ingæ kam kare mindi wa?» Ba æli æi næ: «Oyo, j-a j-asi kare.» ²³ Æ Jaju æl-de æ næ: «Ko ki m-aw tæ m-ingæ kam æ a ingæi kare, næ ta ki oji do kisi do ji kom ti, ki do ji gælm ti; e ta læm kadi mi æ m-adi sæsi al. Lo je kin to mba dije ki Bai Luwæ ra goe kæte nu ki mbata ti læde.» ²⁴ NDægi njé ndo je ki dægi, loki oi ta je kin, røde næl-de ki ngan la Jæbæde ki joo ka kin al. ²⁵ Æ Jaju þar-de pæti ki rone ti, æl-de æ næ: «Ægæri kadi njé koþe je do gin dije ti ki dangi dangi ki dængangi ti ne, isi tæ jogi do dije ti, adi-de ko, taa dije ki njé tæba, oi be dæde ti þæy to. ²⁶ Næ maji kadi to be dansi ti al. Re dæw madi dansi ti, ndigi kadi n-e ki bo ningæ, kadi tæl nje ra kilæ læsi pæti. ²⁷ Taa re dæw madi ndigi kadi n-e dæw ki do kæte dansi ti ningæ, kadi tæl þææ kilæ læsi to. ²⁸ E be to æ, mi *NGon dæw m-re mba kadi dije rai kilæ adi-mi al, næ kadi mi æ m-ra kilæ m-adi-de nim, taa m-adi rom kadi m-taa-n kosi dije ngay m-ilæ-de taa nim to.»

Jaju aji njé kæm to je joo

(Mk 10.46-52; Lk 18.35-43)

²⁹ Loki Jaju æi ki njé ndo je læne isi tæei me be ti ki Jæriko ki taga, kosi dije ngay njiyæi gode ti muki muki. ³⁰ Ningæ njé kæm to je joo isi ngangangi ræbi ti. Loki ooi kadi e Jaju æ isi indæ dæ ningæ, uni ndune

ki taa æli æi næ: «Bæbe, NGon ka Dabidi[§], o kæm-to-ndoo læje!» ³¹ Kosi je kængi-de kængi kadi uti tade, næ njé kæm to je uni ndude ki taa wa þæy æi næ: «Bæbe, *NGon ka Dabidi, o kæm-to-ndoo læje!» ³² Lo kin ti, Jaju a lo ka ti, þar-de, ba daji-de æ næ: «E ri æ, igei kadi m-ra madi sæsi æ?» ³³ Æ æli-e æi næ: «Bæbe, ji ge kadi kæmje tæe, adi j-o-n lo!» ³⁴ Jaju oo kæm-to-ndoo læde, æ oði kæmde, par æ ta naa ti noo, kæmde oo lo, adi uni goe.

Jaju ur Jorijalæm ti ki kosi-gon

(Mk 11.1-11; Lk 19.28-40; Jq 12.12-19)

21 Loki Jaju æi ki njé ndo je læne rai, indæi do be ki Jorijalæm basi, gidï be ti ki Bætipaje, ki kadi mbal kagi bini je ti, ilæ njé ndo je joo, ² æl-de æ næ: «Awi me ngon be ti ki a noçi ti kam. Lo kur æ wa ki a uri ki me be ti par æ, a ingæi ko koro æi ki ngon koro ki dæci-de adi ai, ba ituti-de, iræi sæde adi-mi. ³ A re dæw madi daji sæsi ta do ti æ, æli-e æi næ: “Bæbe æ ge-de”, æ a iyæ-de kalangi ba kadi ituti-de.

⁴ «Næ kin a ra ne be mba kadi ta ki nje kæl ta ki ta Luwæ ti æl kin tæl tane:

⁵ “Æli dije ki *Siyo ti æli æi næ:

Oi ngar læsi a re dæci ti,

E dæw ki sæl læm læm,

Isi do ko koro ti æi ki ngon koro^a.”»

⁶ *NJé ndo je awi, rai tæki Jaju æl-nde. ⁷ Ræi ki ko koro æi ki ngon koro ka kin ningæ, labi kibi je læde gidide ti, ba Jaju al isi do ti. ⁸ Kosi dije ngay labi kibi je læde go ræbi ti. NJé ki na je tæti mbi kam je æ tilæi do ræbi ti. ⁹ NJe njiyæ no Jaju ti, ki njé njiyæ goe ti, uni ndude ki taa æli æi næ:

«Tæji e ki do NGon ka Dabidi ti!

Ningæ kadi Luwæ njangi do dæw ki re ki to Bæbe!

Tæji e ki do NJe kisi dæra ti taa^b!»

[§]20:30 Igoi Mk 10.47 ki ta ki do ti gin makitibi ti nangi.

^a21:5 Ejay 62.11; Jakari 9.9 ^b21:9 Pa je 118.25-26

¹⁰ Loki Jəju ur Jorijaləm ti, lo ki me be ti ba pəti ndigi bir bir. Adı dije dəji rəde ta əi nə: «E dəw ki ban ə?» ¹¹ Ə kosi je iləi-de ti əi nə: «E Jəju, nje kəl ta ki ta Luwə ti, ki Najarəti, dənangi Galile ti.»

**Jəju tuwə njé ra gati je
nati kəy ti lə Luwə**

(Mk 11.15-19; Lk 19.45-48; Jq 2.13-16)

¹² Go ti, Jəju aw ur nati kəy ti lə Luwə, ningə tuwə njé labi ne je ki njé ndogi ne je nati kəy ti lə Luwə kə. Jəju sur tabilə je lə njé mbəl la je tilə, naa ti ki ne kisi lə njé gati də dum je. ¹³ Ningə əl-de ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “Kəy ləm a bari-e kəy kəl ta ki Luwə, nə səi, itəli-e lo bəy rə ti lə njé bogi je yo^{cl}!”» ¹⁴ Lo kin ti noo, njé kəm tə je ki njé məti je, rəi rəe ti nati kəy ti lə Luwə, adi adi-de rə nga. ¹⁵ Loki njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je ki njé ndo ndu-kun je ooi ne je ki əti bəl ki Jəju ra-de, ki ndu ngan je ki isi bə ə nə: «Təji e ki də *NGon ka Dabidi ti,» kin bə, mede o-de, ¹⁶ adi əli Jəju əi nə: «O ta ki ngan je a əli kam ta?» Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Oyo, m-o, nə se itidəi ndu Luwə ki ndangi əi nə: “İra adi ngan je ki du, ki njé tə ta mba ti ka, tade ilə təji dəi ti,» kin al wa^d?»

¹⁷ Ningə lo kin ti, Jəju iyə-de noo, ə tēe me be bo ti kə, aw Bətani ti, aw to nu.

Jəju man kagi mbay-kote

(Mk 11.12-14, 20-24)

¹⁸ Lo ti ki sɿ, Jəju təl isi re me be bo ti, ningə bə ra-e. ¹⁹ Ə oo kagi mbay-kote ki a kadi rəbi ti, tə kadi n-aw gin ti, nə loki re bəsi bə, oo mbie je par bi oo kande al. Ə Jəju əl mbay-kote ka kin ə nə: «A andi gogi al biti ki nə ti.» Ba loe ti noo, mbay-kote tuti. ²⁰ Loki njé ndo je ooi ne kin bə, əti-de bəl ngay, adi dəji ta əi nə: «Ra ban ə loe ti ne par ə kagi tuti ə?» ²¹ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Təki rəjeti, adi m-əl

səsi, re awi ki kadi-me, ə mesi təsi al ə, e ne ki m-ra ki mbay-kote kin par ə a rai al, nə re əli mbal kam əi nə: “Təti lo kin ti rangi, aw osi me ba ti,» ka ne kin a ra ne. ²² Nga ningə, ne je pəti ki a idəji ki kadi-me, me kəl ta ti ki Luwə ə, a ingəi.»

Ta ki dəji də təgi ti ki Jəju aw-n

(Mk 11.27-33; Lk 20.1-8)

²³ Jəju ur nati kəy ti lə Luwə, isi ndo ne dije ningə, njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ngatəgi je lə *Jipi je, rəi ki rəe ti, dəji-e əi nə: «E ki təgi ki j ra ə isi ra-n ne je kin be ə? Ə nə tə ə adi ndune ə isi ira-n wa əl-je adi j-o?» ²⁴ Ə Jəju təl əl-de ə nə: «Mi ka m-a m-dəji səsi ta kare ba be tə. Re iləi-mi ti ningə, m-a m-əl səsi dəw ki adi-m ndune kadi m-ra-n ne je kin tə. ²⁵ Nə ə ilə Jə kadi ra dije batəm ə? E Luwə ə se e dije ə?» Nə təli a əli-naa ta dande ti əi nə: «Re j-əl-e j-ə nə: “E Luwə ə ile” ə, a dəji-je ə nə se ra ban ə j-adi Jə meje al wa? ²⁶ A kin ə re j-əl j-ə nə: “E dije ə iləi Jə” ə, e ta ki rə kosi je ti tə, tadə dije pəti ooi Jə kadi e nje kəl ta ki ta Luwə ti.» ²⁷ Be ə, təli əli Jəju əi nə: «Ji gər al.» Ə Jəju ka təl ilə-de ti ə nə: «Re igəri al ə, mi ka m-a m-əl səsi təgi ki m-isi m-ra-n ne je kin al tə.»

Kuji ta də ngakonaə je ti ki joo

²⁸ Jəju əl ta ki rangi bəy ə nə: «Əli-mi ta ləsi də ta ti kin adi-mi m-o. Dingəm kare aw ki ngan dingəm je joo, ə un ta əl ki dəsəy ə nə: “NGonm, aw ira kilə me ndər nju ti bone.” ²⁹ Ba ngon ka kin ilə bawne ti ə nə: “M-a m-aw al,» ə isi ba biti ningə me uwe ki ta, adi j aw. ³⁰ Dingəm re rə ngon ti ki kə joo, əl-e ka ta ki əl ngokəe ka kin, ningə ə əl ə nə: “Oyo, m-a m-aw bawm,» bə aw al. ³¹ Ə se dan ngan je ti ki joo kin e ki ra ə ra go ndigi ti lə bawne wa?» Ba iləi Jəju ti əi nə: «E ki dəsəy.» Ə Jəju əl-de ə nə: «Təki rəjeti,

adi m-əl səsi, njé taa la-mbə je ki dāne je ki njé ra kaya je a tēgi kōbe ti lə Luwə nōsi ti. ³² Tado Jā Batisi re rōsi ti, tōji səsi rəbi ki dana, nə itaai mee al, nə njé taa la-mbə je ki dāne je ki njé ra kaya je taai mee. Ə səi je, oi nē kin be ka, mesi uwə səsi ki ta go gogi ba adi iyəi nē rasi je ki majal kō, ə itaai mee al.»

Kuji ta dō njé ra kilə me ndōr nju ti, ki njé me majal

(Mk 12.1-12; Lk 20.9-19)

³³Go ti, Jəju əl-de ə nə: «Uri mbisi oi kuji ta ki rangi bəy. Dəw kare ki nje ndōr nju e nōo, ningə ində singə gugi gide wuki. Ur be kadi tə mborəi man nju ti, ningə ur nē tə ta kagi be, kadi dije isi dō ti ngəmi ndōr ka kin. Ba go ti, dōoi ta naa ti ki dije ki njé ra kilə nju, kadi tə rai kile adi-e, ə kagi loe ti ba, a kayi-naa nēe, ningə e wa əti aw mba. ³⁴Loki kagi lo kijə kandi nju asi ningə, ilə bəə je ləne kadi awi taai kandi nē ndōr ka kin, ki yane ji njé ra kile ti adi-ne. ³⁵Nə loki bəə je awi ningə, njé ra kilə je uwəi-de. Tindəi ki kare ngay, tōli ki nungi, ba ki kō mitə, tiləi-e ki mbal tōli-e tō. ³⁶NJe ndōr təl ilə ki bəə je ki rangi, ngay itə e ki kəte wa kin bəy. Nə rai səde ko nē wa ki rai ki njé ki kəte ka kin bəy. ³⁷Ta təl tae ti, dingəm təl ilə ngonne wa rōde ti, ə nə: “A bəli gidi ngonm.” ³⁸Nə njé ra kilə nju, loki ooi ngon ka kin ba əli-naa dande ti əi nə: “Darəe ə wa kam ə a e nje nē nduwə, irəi adi ji tōli-e, ningə j-a j-uwəi ndōr nju kin yaje ti.” ³⁹E be ə, uwəi ngon ka kin, ndōri-e, awi sie gidi ndōr ti taga, tōli-e. ⁴⁰Ə se ndō ki dingəm ki ba nje ndōr kin a re ə, ri ə a ra ki njé ra kilə ndōr je kin wa?» ⁴¹Ningə əi je əli Jəju əi nə: «A tō kode, ba a adi ndōr ləne njé ki rangi, ki kadi a adi-e kande ki dōkagilo ki oji.» ⁴²Ningə Jəju əl-de ə nə: «ftidəi me makitibi ti lə Luwə oi al a?»

“MBal ki njé ra kəy je mbati-e, E ə təl mbal ki e tōgi kəy. E kin e kilə ra Bəbe.

E nē kōji ki əti bəl ə to ta kəmje ti kin^e.”»

⁴³Ningə adi m-əl səsi bəy tō: «A taai kōbe lə Luwə jisi ti, kadi təli adi gin dije ki rangi ki kadi a raii kilə ki maji. ⁴⁴NGa ningə, dəw ki osi dō mbal ti kin ə, a tətəi njəki njəki, a re e ə mbal kin osi dōe ti tō ningə, a rəkite rəkite rəkite.» ⁴⁵Loki njé kun dō njé kijə nē məsi kadi-kare je ki *Parisi je ooi kuji ta kin ba, gəri mee kadi e ta ki dōde ti ə Jəju a əl. ⁴⁶Ə sangi rəbi kadi n-uwəi-e, nə bəli kosi je, tado kosi je ooi Jəju tə nje kəl ta ki ta Luwə ti.

Kuji ta ki oji dō bar dije lo nē kuso taa-naa ti

(Lk 14.15-24)

22 Jəju ilə rōne əl-de ta ki kuji ta bəy ə nə: ²«Kōbe ki dōrə ti to tə ta lə ngar ki ra nē kuso ki bo mbata ngone ki aw tə taa dāne kin be. ³NGar ilə njé kilə je ləne adi awi əli dije ki bari-de lo nē kuso ti, kadi rəi, nə dije ka kin mbati. ⁴NGar təl ində ta ta njé kilə je ti ki rangi bəy ə nə: “Ki basine kin, nē kuso oy ngata, m-təl baw mangi je, ki biyə je ki bati je ləm, ki əməi maji, nē je pəti asi-naa, ə irəi lo nē kuso taa-naa ti.” ⁵Nə dije ki bari-de ka kin, rai kilə ki ta lie kin al, njé ki madi awi ki wale je ləde, njé ki nə je awi ki lo gati je ti ləde, ⁶ə njé ki nungi bəy, uwəi njé kilə je adi-de kō je, tōli-de je.

⁷«Lo kin ti, wongi təl ngar, adi ilə ki asigar je ləne adi awi tōli njé təl nē je ka kin nim, tiləi be je ləde por nim tō. ⁸Ningə go ti, ngar əl njé kilə je ləne ə nə: “Nē kuso taa-naa oy ngata, nə dije ki e ki bar-de, əi dije ki asi ta tēe loe ti al. ⁹Awi ki ta tō rəbi je, ibari dije pəti ki ingəi-de, adi-de rəi lo nē kuso taa-naa ti.” ¹⁰NJé

kilə je awi ki go rəbi je, kawı dije pəti ki ingəi-de, ki majı je, ki majal je, adi dije rosi me kəy ki kadi dije usoi ne taa-naa ti. ¹¹ Loki ngar ə nən n-ur kəy kadi n-oo dije ki bari-de ka kin ningə, oo dingəm madi kare ki isi ki kibi kuso ne taa-naa rəne ti al. ¹² Ə ngar əl-e ə nə: “Madım, ira ban ə ur kəy ne ki kanji kibi kuso ne taa-naa rəi ti ə?” Ba dingəm ka kin ilə ti al. ¹³ NGA ə ngar əl nje kilə je ləne ə nə: “İdöci jie je ki njae, ə iləi-e taga lo ki ndul ti, ki e lo ki a nə je, a ngə ngangine je titi.” ¹⁴ Təki rəjeti, Luwə bar dije ngay, nə nje ki mbəti je əi ngay al.»

**Ta də kiğə la-mbə nje
kəbe ki bo Səjar ti**

(Mk 12.13-17; Lk 20.20-26)

¹⁵ *Parisi je ingəi-naa, əli-naa ta, kadi n-iyəi kulə n-uwəi Jəju me ta ti ki n-a n-dəji-e ə a təc tae ti. ¹⁶ Be ə, iləi nje ndo je ləde əi ki dije madi ki me buti ti lə *Erodı, adi awi əli-e əi nə: «NJe ndo dije, ji gər kadi i nje kəl ta ki rəjeti, i nje ndo dije rəbi ki rəjeti ki nəl Luwə nim, ibəl kəm dəw al nim, tado i o ne ra ki gidi ti taga ne kam al. ¹⁷ Ə əl-je adi j-o ta ki mei ti: e loe ti ə se e loe ti al kadi dəw igə la-mbə nje kəbe ki bo Səjar ə?» ¹⁸ Nə Jəju, təki gər-n me majal ləde, əl-de ə nə: «Səi nje kədi kəm dije! MBa ri ə iyəi kulə kadi uwəi-mi ə? ¹⁹ Cji-mi silə ki kadi dəw a igə-n la-mbə adi-mi m-o.» Ba cji-e silə kare. ²⁰ NGA ə dəji-de ə nə: «Də nə ə indəi, ə tə nə tə ə ndangi silə ti kin ə?» ²¹ Ə iləi-e ti əi nə: «E nje kəbe ki bo Səjar.» Ə Jəju təl əl-de ə nə: «Nə lə Səjar ə adi Səjar, ne lə Luwə ə adi Luwə t.» ²² Ta ki Jəju əl-de kin dum dode, adi iyəi-e ə cti awi.

Ta də ki nje koy je lo koy ti

(Mk 12.18-27; Lk 20.27-38)

²³ NDəe ti nōō, *Sadusi je ki əi dije ki ooi kadi nje koy je a iı taa lo koy ti al, rəi rə Jəju ti dəji-e əi nə: ²⁴ «NJe ndo dije, *Moji əl ə nə: “Re dəw madi oy, ki kanji kiğə ngan je tone ti ba, səbi kadi ngokəe taa dəne nduwə kin, oji-n ngan je, kadi təcı to nje goto ti^f.” ²⁵ Ki cji də ta kin, ndə ki to danje ti nōō. NGakonaa je əi siri, ki dəsəy taa dəne, ningə oji-n ngon ki kadi tə rə toe al bəy ə oy, adi iyə dəne nduwə adi ngokone. ²⁶ Nə kin ra ne be, iı-n də ki kə joo ti, ki ki kə mitə ti, bitı təc-n də ki kə siri ti. ²⁷ Gode ti pəti, darə dəne wa re oy tə. ²⁸ NGA ə se ndə ki nje koy je a iı taa lo koy ti ə, nə dande ki siri kin ə dəne kin a e nee wa? Tado əi pəti taai-e nede ti.» ²⁹ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Səi dije ki indəmi rəbi, tado igəri makitibi lə Luwə al nim, taa igəri təgi lə Luwə al nim tə. ³⁰ NDə ki nje koy je a iı taa lo koy ti, dingəm je ki dəne je a taai-naa al ngata. Pəti a toi tə *Malayka je be me dərə ti. ³¹ Ki cji də ki taa lo koy ti lə nje koy je, itidəi ta ki Luwə əl səsi kin al a? ³² Luwə əl ə nə: “Mi Luwə lə *Abirakam, mi Luwə lə *Isaki, ki Luwə lə *Jakobi.” Luwə e Luwə lə dije ki nje kisi kəm ba, bi e Luwə lə nje koy je al^g.” ³³ Kosi je ki ooi ta lə Jəju, ne ndo lie əti-de bəl ngay.

NDu-kun ki itə ndəgi ndu-kun je

(Mk 12.28-34; Lk 10.25-28)

³⁴ Loki *Parisi je ooi kadi Jəju dum də *Sadusi je ba, əi je kawı-naa. ³⁵ Ə ki kare dande ti, ki e nje ndo ndu-kun je, iyə kulə me ta ti, dəji Jəju ə nə: ³⁶ «NJe ndo, dan ndu-kun je ti lə Luwə pəti kin, e ki ra ə e də madine je ti ə?» ³⁷ Ə Jəju ile ti ə nə: «A indigi Bəbe Luwə ləi ki ngamei ba pəti, ki ndili ba pəti, taa ki mər ta ləi ba pəti t^h. ³⁸ E kin ə e ndu-kun ki dəsəy ki itə

^f22:24 Dətərənom 25.5

^g22:32 Təcı ki taga 3.6, 15

^h22:37 Dətərənom 6.5

ndu-kun je pəti. ³⁹ Ningə ndu-kun ki kə joo ki e ndu-kun ki ngə ngay tə ə to kin: A indigi dəw madi tə darəi jə wa be təⁱ.
⁴⁰ *Ndu-kun je lə *Moji ba pəti, ki ta je lə njé kəl ta ki ta Luwə ti, ngirəde e də ndu-kun je ti ki joo kin.»

Dəw ki Luwə mbəte tə Dabidi tə

(Mk 12.35-37; Lk 20.41-44)

⁴¹ Loki *Parisi je kawinaa ka kin, Jəju dəji-de ta ə nə: ⁴² «Ki go mər ta ti ləsi də Kirişi ti ki e *Dəw ki Luwə mbəte kin, oi kadi e gin koji ti lə nə ə?» Ə əli-e əi nə: «E ngon ka *Dabidi.» ⁴³ Ə Jəju əl-de ə nə: «Ra ban be ə Dabidi ki NDil Luwə e mee ti bar-e “Bam” ə? ⁴⁴ Tado Dabidi əl ə nə: “Babe Luwə əl Babe ləm ə nə: Əre isi də ji kəm ti ne, Biti kadi m-ilə njé bə je ləi gin təgi ti^l.”

⁴⁵ «Ə re Dabidi bar-e Bane ə, ra ban taa Kirişi, ki e dəw ki Luwə mbəte a e ngon ka Dabidi ə?» ⁴⁶ Lo kin ti, dəw ki asi kadi ile ta ti kare be goto. Ningə jə də ndəe ti nu kin, dəw ka sangi kadi n-dəje ta al ngata.

Jəju gangi ta də njé ndo ndu-kun je ti ki Parisi je

(Mk 12.38-40; Lk 11.39-52; 20.45-47)

23 Jəju əl kosi je ki njé ndo je ləne ə nə: ² «NJé ndo ndu-kun je ki *Parisi je, kilə ləde e kər gin ndu-kun lə *Moji. ³ NGA ningə səi, maji kadi itəli rəsi go nə je ti ki əli səsi, nə indaji kilə rade je al, tado rai nə ki əi je wa isi əli ki tade kin, al. ⁴ Dəoi nə ki əy indəi də dije ti, nə mbati kun ngon jide taa ndəy be kuwə-n səde tae. ⁵ Kilə rade je pəti, rai ki kadi dije ooi gidide. NGA ndu-kun je ki ndangi iləi me ngan buwati je ti, ə dije dəoi nati nəde ti ə sə jide ti wa kin, rai yəde adi boy, taa kulə je ki

dije əsi sil kibi je ti kin ka, rai yəde adi ngal tək. ⁶ Əi dije ki gei lo kisi ki kəte nə dije ti, lo nə kuso ti, ki nə kisi ki kəte nə dije ti, gin kəy kaw-naa je ti. ⁷ Taa gei kadi dije rai-de lapiya ki buki-naa ti lo kingə-naa je ti lə kosi je nim, kadi dije bari-de “NJé ndo dije” nim tə. ⁸ Nə səi, adi dəw bar səsi “NJe ndo dije”, al, tado pəti, səi ngakonaa je, ningə NJe ndo səsi e kare ba tə. ⁹ Bəri dəw madi dənangi ti ne “Bawsi” al, tado Bawsi e kare ba, ə isi dərə ti taa. ¹⁰ Taa adi dəw bar səsi “Dije ki bo”, al tə, tado Dəw ki bo ləsi e kare ba, ə e Kirişi ki e dəw ki Luwə mbəte. ¹¹ Dəw ki bo dansi ti, a e nje ra kilə bəə ləsi. ¹² Dəw ki un dəne ki taa, a iləi dəe ki nangi, ə dəw ki ilə dəne ki nangi, a uni dəe taa tə.

Kəm-to-ndoo e lə Parisi je ki njé ndo ndu-kun je

¹³ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je, ki *Parisi je. Səi njé kadi kəm dije! Isi uti ta rəbi ki kaw kəbe ti ki dərə ti də dije ti. Səi je wa uri me ti al, ningə dije ki gei kur me ti ka, əgi-de nim tə.

[¹⁴ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je ki Parisi je. İtaai nə maji je lə njé ngaw koy je pəti pəti jide ti, ningə ədi kəm dije ki kəl ta ki Luwə ki gine gangi al, kadi dije ooi səsi, təkəi səi dije ki maji. Go kilə ra je ti ki be kin, Luwə a gangi-n ta ki ngə ngay dəsi ti^{**}.]

¹⁵ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je ki Parisi je, səi njé kadi kəm dije! Awi mba, əyi-naa ngədi dənangi rai je ti ki lo lo, də ba ti je mba kadi ingəi dəw kare gosi ti. Ə loki ingəi-e ningə, irai-e adi təl asi ta kaw me por ti nja joo itə səi je wa bəy tə.

¹⁶ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé kər dije ta rəbi, ki kəmsi tə! Isi əli əi nə: “Re dəw

****23:14** Bar ta je ki me nə je ti kin [] goto me makitibi je ti ki njé ndange ndangi kəte.

ibi rone ki kəy lə Luwə ba, to kare, a re ibi rone ki lər ki kəy lə Luwə ə, səbi kadi ra ne ki ibi-n rone.”¹⁷ Səi mbə dije, dije ki kəmsi oo lo al! Lər e ne ki kəy lə Luwə, adi e ya Luwə. Ə se lər ba e ki bo ngay ə se, kəy lə Luwə ki təl lər ne ki kində ta dangi ti kin wa?¹⁸ Itəli əli bəy əi nə: “Re dəw ibi rone ki dingiri lo kində kadi-kare ba, to kare, a re ibi rone ki kadi-kare ə, səbi kadi ra ne ki ibi-n rone.”¹⁹ Səi njé kəm tə je! E ri ə e ki bo ngay ə? E kadi-kare ə se e dingiri lo kində kadi-kare ki təl kadi-kare ne ki kində ta dangi ti kin ə?²⁰ Dəw ki ibi rone ki lo kində kadi-kare ba, ibi rone ki dingiri lo kində kadi-kare nim, ki ne je pəti ki isi də ti nim tə.²¹ Dəw ki ibi rone ki kəy lə Luwə ba, ibi rone ki kəy lə Luwə nim, ki Luwə ki isi me ti nim.²² Dəw ki ibi rone ki dərə ba, ibi rone ki kimbər ngar lə Luwə nim, ki Luwə ki isi də ti nim¹.

²³ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je, ki Parisi je, səi njé kədi kəm dije. Ūri ne kare dan ki dəgi ti, me mbi kam je ti ki əti maji, ki me mbi kam ndir təy je ti, ki me ngan ne ndir təy je ti, adi Luwə, ningə indəi njasi də ne je ti ki rəjeti me ndu-kun ti lə Luwə, tə ne ra ki dana, ki koo kəm-to-ndoo, ki ra go ti. Ki rəjeti, e kin ə e ne je ki səbi kadi re a indəi kəmsi go ti irai, ki kanji kiyə ndəge je.²⁴ Səi njé kər dije ta rəbi, ki kəmsi tə! İsi iləi ne ta ngoo man ti itaai man mbata ngan ku je ki du, ə isi tiwi kədi mesi ti.

²⁵ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je, ki Parisi je, səi njé kədi kəm dije! İtogi gidi ka man, ki gidi ka kuso ne adi ay, nə mee kəy rosi ki ne bogi je, ki ne ki ingəi ki go rəbi ngur ne ra ki majal.²⁶ İ Parisi ki nje kəm tə! İtogi me ka man, ningə gide a ay tə.

²⁷ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je ki Parisi je, səi njé kədi kəm dije! İtoi tə də badi je ki dije lati pə gidi

ti adi ndai kam be: re o gide taga ne ba, ndole, nə mee ki kəy rosi ki singə dije, ki ne je ki ndum.²⁸ E be tə ə, gidisi ti taga ne, itəji adi dije ooi təki səi njé təl rəsi go ndu Luwə ti, nə mesi ti kəy ba, kədi kəm dije ki majal ki ra, rosi.

²⁹ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je ki Parisi je, səi njé kədi kəm dije! İndəi badi njé kəl ta ki ta Luwə ti adi maji, irai badi dije ki dana adi ndole,³⁰ ningə əli əi nə: “Re dəkagilo ti lə kaje je kin je nə ə, re j-a j-ində rəje naa ti səde kadi ji təl-n njé kəl ta je ki ta Luwə ti, al.”³¹ Lo kin ti, səi je wa isi təji kadi səi ngan ka njé təl njé kəl ta ki ta Luwə ti.³² E ən ə, irai ki nəsi ti, itəlii ta ne ki kasi je iləi ngire!

³³ «Səi dije ki mansi majal tə li pi je be, ra ban ə iməri kadi a ayi-naa, ta ta ki gangi ti lə por ə?³⁴ E mbata kin ə, m-a m-ilə-n ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ki njé gosi je, ki njé ndo dije ta lə Luwə, rəsi ti. A təli-de je, a bəi-de kagi-dəsi ti je, a tındəi-de ki ndəy kabılay gin kəy kaw-naa ti je, taa a ngədi-de, ij səde be bo ti ki kare ə igangi səde be bo ti ki nungi ki kəte kəte.³⁵ Lo kin ti, dije ki dana ki məside e ki buki kə, ilə ngire də Abəl ti, tēē-n də Jakari ti ki ngon lə Barasi kin, ta məside a e dəsi ti. E Jakari ki ndə ki itəli-e dadan lo ti ki j kəy ti lə Luwə re lo dingiri kadi-kare ti kin^m.³⁶ Təki rəjeti, adi m-əl səsi, ta ne təl je kin pəti a e də dije ti ki dəkagilo ti ki bone.

Jəju əl ta də be bo Jorijaləm ti

(Lk 13.34-35)

³⁷ «Səi dije ki Jorijaləm ti, səi dije ki Jorijaləm ti, səi njé təl njé kəl ta je ki ta Luwə ti, səi njé tılə dije ki Luwə ilə səde adi səsi ki mbal təli-de. NJa ngay, m-sangi kadi m-kaw səsi təki kə kinjə a kaw-n ngane je gin bagine ti kin be, nə ədi al.³⁸ Ningə ki ne kin, Luwə a iyə kəy

¹23:22 Ejay 66.1 ^m23:35 Kılə ngirə ne je 4.8; 2 Poy ta je 24.20-22

kaw-naa læsi kɔ jisi ti. ³⁹Tadɔ a oi-mi al ngata, biti ndɔ ki a əli əi nə: «NJangi dɔ e dɔ dəw ti ki re me tɔ 'Babe ti'ⁿ.»

Jəju əl təkɪ kəy lə Luwə a tuji

(Mk 13.1-4; Lk 21.5-7)

24 Jəju tɛɛ me kəy ti lə Luwə ki taga, isi aw ningə, njé ndo je lie, rəi rəe ti, əli-e kadi oo kəy lə Luwə ki dije indəi adi əti bəl kin! ²Ə Jəju un ta əl-de ə nə: «Nɛ je kin pəti, kəmsi oo maji, nə təkɪ rɔjɛti, adi m-əl səsi m-adi oi, mbal kare ki a nay kadi isi dɔ made ti ne goto; a budi-de nangi mur mur.»

Nɛ je ki a rai nɛ kəte nɔ dɔbəy ndɔ ti

(Mk 13.3-13; Lk 21.7-19)

³Go ti, loki Jəju aw isi dɔ mbal kagi bini je ti, njé ndo je lie rəi rəe ti, əli-e ta loki əi sie ki karde ba əi nə: «Əl-je adi j-o, dɔkagilo ki ra ti ə nɛ je kin a rai nɛ ə? Ə nɛ kɔji ki ban ə a tɔji kadi ji gər təkɪ e dɔkagilo ki kadi tə ire-n nim, e dɔbəy ndɔ nim tɔ ə?» ⁴Ə Jəju ilə-de ə nə: «ɪndəi kəm-kədi dɔ rɔsi ti, adi dəw ədi səsi al. ⁵Tadɔ dije ngay a rəi ki tɔm, a əli əi nə: “Mi ə mi Kirisi ki e Dəw ki Luwə mbəte”, ningə a buki dije ngay wale tɔ. ⁶A oi ka rɔ je ki e səsi bəsi, ki poy rɔ je ki e say, nə oi maji! Adi bəl ra səsi al. Ri ri ka nɛ je kin a rəi, nə e dɔbəy ndɔ al bəy. ⁷Gin bə madi a aw rɔ dɔ gin bə madine ti, kɔbɛ madi a aw rɔ dɔ kɔbɛ madine ti; bɔ a ɔ je, dɔnangi a yəki je, ki lo je ki dangi dangi, ⁸nə nɛ je kin pəti a toi tə lo kilə ngirə to ndoo ki a ra dəne kin be bəy. ⁹Dije a uni dɔsi, awi səsi kadi ingəi kɔ je, kadi tɔli səsi je. Dije pəti ki əi *Jipi je al, mede a majal səsi ki mbata ləm. ¹⁰Lo kin ti, dije ngay a iyəi kadi-me je ləde kɔ. A uni dɔ-naa ki yo je ki ne je, a ɔsi-naa ta. ¹¹NJé kəl ta ngom kə nə n-əi njé kəl ta ki ta Luwə ti, a tɛɛi,

ədi dije ngay buki-de wale. ¹²Majal a taa dɔnangi taa ki kadi, dije ngay ndigi-naa ləde a təl gogi. ¹³Nə dəw ki uwə tɔgine ba biti dɔbəy ti, a ingə kaji. ¹⁴Poy Ta ki Maji ki dɔ kɔbɛ ti lə Luwə kin, dije a iləi mbɛe ki dɔnangi pəti, kadi dije pəti ki gəri Luwə al ooi naji ki ma ki dɔ ti. Ningə go ti, dɔbəy ndɔ a re.

Kɔ ki bo ngay ki a re

(Mk 13.14-23; Lk 21.20-24)

¹⁵«Ningə loki a oi dəw ki nje ra nɛ ki kɔbi, dəw ki nje tuji lo, ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Daniyəl əl ta lie kin^o, a uwə lo kisi lo ki ay njay ti kin bə, maji kadi dəw ki nje tidə nɛ je kin, gər gine maji. ¹⁶Ningə njé ki isi Jude ti a ayi-naa ki dɔ mbal je ti. ¹⁷Dəw ki isi dɔ kəy ti, a ur nangi kadi aw me kəy ti un nɛ madi tɛɛ-n al. ¹⁸Dəw ki a e me ndɔr ti, a asi kadi təl re bə un kibɪ rɔne al. ¹⁹NDɔe ti nɔɔ kin, kəm-to-ndoo ki gae goto a e lə dəne je ki njé səm, ki njé kadi mba ngan je. ²⁰Əli ta ki Luwə kadi ayi-naa ngɔdi kin bəra al, taa kadi e ndɔ taa kəɔ ti al tɔ. ²¹Tadɔ dɔkagiloe ti kin, kɔ ki dije a ingəi, e kɔ ki dəw oo ndɔ kare al bəy. Lo kilə ngirə dɔrɔ ki dɔnangi ti nu, biti bɔne, dəw oo ko kɔ kin nja kare al, taa dəw a oo ko kɔ kin gogi al tɔ. ²²Re Babe uwə ta ndɔ je kin gangi al ə, dəw kare ki a isi ki dɔne taa goto. Nə ki mbata lə dije ki e wa mbəti-de ə, a uwə-n ta ndɔ je kin gangi. ²³NGa ningə, re dəw əl səsi ə nə: “Kirisi ki e *Dəw ki Luwə mbəte ə e yo bɔ, e ə e ne bɔ” ə, onosi kadi-e mesi. ²⁴MBata kirisi je ki ngom, ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta je ki ta Luwə ti, a rəi nɔɔ tə rai nɛ kɔji je ki əti bəl ki nɛ je ki dum kəl tae. A rai ra ki kadi tə njé wa ki Luwə mbəti-de kin ka, n-buki-de wale. ²⁵E be ə, m-əl səsi nɛ je kin kəte be kadi igəri.

NDə re NGon dəw*(Mk 13.24-31; Lk 21.25-31)*

²⁶ «Kin ə re dəw əl səsi ə nə: “Dəw ki Luwə mbəte ə a dilə lo ti yo am” ə, awi al. Re əl səsi ə nə: “E ə bəyo rəne mbə lo ti gogi nu am” ə adi-e mesi al. ²⁷ Ningə, təki ndi təl i-n lo kibə kadi ti, aw-n lo kur kadi ti ka kin, kirem mi *NGon dəw ka e be tə. ²⁸ Loki nin to ti ə mal je a kawinaa ti. ²⁹ NGay al par go kə je ti ki dəkagiloe ti kin ba, kadi a tē kəmne al, nay a nda al, mee je a ij ki dora ti tosi ki nangi, ningə təgi je ki dora ti a yəki. ³⁰ Lo kin ti, ne kəji ki dəm ti mi NGon dəw a tē dora ti, ningə gin kəji je pəti ki dənangi ti ne a ndigəi rəde. NGa ningə, a oi-mi NGon dəw m-a m-re me kil ndi ti ki təgi, me kunji ti ki əti bəlp. ³¹ M-a m-ilə malayka je ləm ki təbi ki ba ər lo də kum dənangi ti ki sə kadi kawı njə ki Luwə mbəti-de ki naa ti. A kawı-de ij ngangı dənangi ti ki kare tēji e ki nungı ti.

Nə ndo ki əji də kagi mbay-kote*(Mk 13.28-31; Lk 21.29-33)*

³² «Maji kadi igəri ne ndo ki də kagi mbay-kote ti kin maji. Loki bajie je indəi rungıru, ə mbie iti kin ningə, igəri kadi nay ba e basi ngata. ³³ Be tə ə, loki oi ne je kin pəti rai ne ningə, maji kadi igəri təki mi *NGon dəw mi ta kəy ti basi rəsi ti. ³⁴ Ningə təki rəjeti, adi m-əl səsi, dije ki isi ki dəde taa ne kin a oyi tigə al bəy ə ne je kin a rai ne. ³⁵ Dora ki dənangi a gotoi ndə madi, nə ta ləm a to lo tone ti ba biti ki nə ti.

Luwə ki karne ba ə gər ndə ki dəbəy ti*(Mk 13.32-37; Lk 17.26-30, 34-36; 12.39-40)*

³⁶ «Dəw kare ki gər ndə əi ki də kadi ki ne je kin a rai ne ti goto. *Malayka je ki

dora ti al nim, mi NGon lə Luwə ə wa al nim. Dəw ba e Bawje Luwə ki karne ba par ə gər. ³⁷ Ningə, ne ki ra ne dəkagilo ti lə Nuwe kin ə, ne a ra ne ndə rem ti mi *NGon dəw tə. ³⁸ Kəte nə kadi man kə ki bo kin re, dije usoi je, əyi-naa je, taai-naa je, iləi ngande je ngaw ti je, biti ndə ti ki Nuwe ur-n me bato ti. ³⁹ Me dije uwə-de ki ta al, biti kadi man ki bo re ɔ-n-de. E be ə, kirem mi NGon dəw ka a to be tə. ⁴⁰ Dingəm je joo a ai me ndrə ti ba, a uni kare ə a iyəi ki nungı. ⁴¹ Dəne je joo a uri ne me bır ti ki kare, a uni ki kare ə a iyəi ki nungı. ⁴² Ə maji kadi isi dəgi ti, tado igəri də kadi ki Bəfe ləsi a re-n al. ⁴³ Igəri maji kadi re ba nje kəy gər də kadi ki nje bəgi a re-n dan lo ti ə, a isi kəm ba, bi a iyə nje bəgi kadi ur kəy al. ⁴⁴ E mbata kin ə, səi ka, isi də njasi ti tə, tado mi NGon dəw m-a m-re də kadi ti ki igəri al.

Bəə kilə ki nje ra ne ki dana*(Lk 12.42-46)*

⁴⁵ «Bəə kilə ki dana, ki kəme ədi, ə e dəw ki bae a inde də dije ti ki me kəy ti ləne kadi adi-de ne kuso ki də kadi ki kadi adi-n-de. ⁴⁶ Nje ra kilə kin a e nje maji-kur, lo ki bae təl ə inge ta kilə ti kin, a ra. ⁴⁷ Təki rəjeti adi m-əl səsi, a inde də ne maji je ti ləne pəti. ⁴⁸ A kin ə re e nje ra kilə ki majal ə, a əl mene ti ə nə: “Bam a re law al bəy”, ⁴⁹ ba a a ta tində madi-kiləne je ti, a uso je, a əy je ki njə kasi ra je. ⁵⁰ Lo kin ti, ba nje kəy a re ki ndə ki e ində mene də ti al, ki də kadi ki gər al. ⁵¹ Bae a tuwe kə, kadi oo ne kə ki a ra dije ki njə kədi kəm dije, lo nə ti ki lo ngə ngangı ti.»

Kuji ta də ngan mandı je ti ki dəgi

25 «Kəbe ki dora ti a to tə ta lə ngan mandı je ki dəgi ki əyi lambı je

¶24:30 Daniyəl 7.13 ¶24:38 Kilə ngirə ne je 6.9-7.6

†24:39 Kilə ngirə ne je 7.7-24

læde ə awi kadi tiləi kəm dəw ki aw tə taa dæne kin be. ² NJé ki mi əi mbə je ə njé ki mi əi njé kəm-kaa je tɔ. ³ NJé ki mbə je ɔyi lambi je læde nə uni yibi ki rangi dɔ made ti al, ⁴ nə njé kəm-kaa je, ɔyi lambi je læde ki yibi ki rangi dɔ made ti. ⁵ NGa ningə, loki dəw ki aw tə taa dæne ka kin re law al, bɪ rade adi toi bi. ⁶ Ə dan lo ti, ndu dəw ba ə nə: “Oi nje taa dæne ka ə am, iteɛi itiləi kəme.” ⁷ Lo kin ti, ngan mandi je ka kin pəti ndəli dɔ bi ti, indəi dɔ lambi je læde dana. ⁸ Ningə njé ki mbə je əli njé kəm-kaa je əi nə: “Adi-je yibi lambi læsi ndəy, nə lambi je ləje isi ɔyi.” ⁹ Ə njé kəm-kaa je əli-de əi nə: “Jagi, a asi kadi j-əi səsi dɔ ti al, ə awi rɔ njé gati ne ti indogi yəsi.” ¹⁰ Ə loki mbə je awi lo ndogi yibi lambi ti ningə, nje taa dæne re teɛ. NJé ki isi dɔ njade ti, uri sie kəy taa-naa ti, adi uti ta kəy dɔde ti. ¹¹ Go ti gogi bəy taa njé ki nungi ka kin *ji noo* rəi yəde, əli əi nə: “Babe, Babe, iteɛ ta kəy adi-je!” ¹² Nə nje taa dæne ilə-de ti ə nə: “Təki rəjeti, adi m-əl səsi, m-gər səsi al.” ¹³ Lo kin ti, Jəju ilə dɔ ti ə nə: «E be ə, maji kadi isi dɔ njasi ti, tado igəri dɔ ndəe ə se dɔ kade al.

Kuji ta dɔ njé kilə je ti ki mitə

(Lk 19.12-27)

¹⁴ «Ta ki dɔ Kɔbe ti lə Luwə to tə ta lə dingəm ki isi aw mba ə ba njé kilə je ləne adi-de ne kingə ləne kin be. ¹⁵ Adi dəw kare saki la mi, adi ki nungi saki la joo, ningə adi ki nungi bəy saki la kare tɔ. Adi dəw ki ra ki go tɔge ti, ba ɔti aw mba. ¹⁶ Be ə, nje kilə ki ingə saki la mi, aw ra-n gati, ingə saki la mi dɔ ti. ¹⁷ Be tɔ ə, e ki ingə joo, ra, ingə joo dɔ ti. ¹⁸ Nə e ki ingə saki la kare, aw ur bə, dibi la ti ki bæ ade ka kin.

¹⁹ «NGata ningə, dɔkagilo ngay go ti, ba njé kilə je ka kin *ji noo* re. Loki re ba, dəji-de kadi ɔji kandi kilə je læde ki rai nɔne ti kadi n-oo. ²⁰ Lo kin ti, e ki ingə saki la mi ka kin, re nɔ bane ti ki

saki la ki rangi mi dɔ ti, ningə əl-e ə nə: “Bam, saki la ki mi ki adi-m ka, yə m-ra be m-ingə mi dɔ ti kin.” ²¹ Ə Bae əl-e ə nə: “Maji ngay, *ji* nje kilə ki maji ki a dana. Təki a-n dana me ne ti ki ndəy be ka kin ə, m-a m-ində-i dɔ ne je ti ki ngay tɔ. Ire, ira səm rɔnəl.” ²² E ki ingə saki la joo ka kin, re nɔ bane ti ki saki la ki rangi joo dɔ ti ningə əl-e ə nə: “Bam, saki la ki joo ki adi-m ka, yə m-ra be m-ingə joo dɔ ti kin.” ²³ Ə Bae əl-e ə nə: “Maji ngay, *ji* nje kilə ki maji ki a dana. Ningə təki a-n dana me ne ti ki ndəy be ka kin ə, m-a m-ində-i dɔ ne je ti ki ngay tɔ. Ire, ira səm rɔnəl.” ²⁴ Ta tɔl tae ti, e ki ingə saki la kare ka kin, re nɔ bane ti əl-e ə nə: “Bam, m-gər kadi *ji* dəw ki ngə ngay: lo ki idibi ne ti al ka itəti nim, lo ki inaji ne ti al ka ɔy nim. ²⁵ Ne kin ə m-bəl, adi m-aw m-bɔyɔ la ki adi-m ka kin nangi. Ningə ki basine kin, ne ləi ə to kin.” ²⁶ Lo kin ti, bae əl-e ə nə: “*ji* nje kilə ki majal, *ji* nje dabi! *ji* igər maji kadi lo ki m-dibi ne ti al ka m-təti nim, lo ki m-naji ne ti al ka m-ɔy nim. ²⁷ NGa ə re be kin ba, re a ində la ləm rɔ njé ngəm la je ti, ə təki m-təl kin ba, re m-a m-taa ki mane dɔ ti. ²⁸ itaai saki la ki kare ki jie ti kin adi e ki aw ki saki la dɔgi kin. ²⁹ Tado dəw ki aw ki ne jine ti, a adi-e dɔ ti kadi to-e mbar mbar, nə dəw ki ne lie goto, e ki ndikiri wa ki aw-n kin ka a taai jie ti wa bəy. ³⁰ Ningə e ki e nje kilə ki ndae goto, iləi-e taga lo ki ndul ti ki kadi a nɔ ti je, a ngə ngangine ti je.”»

Ta ki gangi ki dɔbəy ti

³¹ Jəju əl bəy ə nə: «Loki mi *NGon dəw m-a m-re me tɔgi ti ki əti bəl, ki malayka je pəti gom ti kin ba, m-a m-isi dɔ kimbər ngar ti ləm me tɔba ti. ³² Ningə gin bə je ki dangi dangi a kawinaa ki nɔm ti. M-a m-ɔr kəm dije naa ti təki nje ne kul je a ɔr-n kəm bati je ki biyə je naa ti kin be. ³³ M-ində bati je dɔ ji kɔm ti, ə m-a m-ində biyə je dɔ ji gəlm

ti tɔ. ³⁴ Lo kin ti, ngar a əl njé ki dɔ ji kone ti ə nɔ: “Irəi, səi ki Bai ində jine dɔsi ti kin, ə itaai kɔbe ki Luwə ində dɔe naa ti mbata ti ləsi lo kilə ngirə dɔrɔ ki dɔnangi ti nu kin. ³⁵ MBata bo ra-m ə adi-mi ne m-uso; kində ra-m ə adi-mi man m-ay; mi mba ə uwəi-mi ki rɔsi ti; ³⁶ m-a ki rɔm kare ə adi-mi kibi m-ilə rɔm ti; rɔm to-m ə irai sɛm; m-to dangay ti ə irəi oi-mi.” ³⁷ NGa ə njé ra go ndu Luwə ti a iləi-e ti əi nɔ: “Babe, kadi ban ti ə j-o-i bo ra-i ə j-adi ne uso ə? Kində ra-i ə j-adi man ay ə? ³⁸ I mba ə j-uwəi ki rɔje ti ə? A ki rɔi kare ə j-adi kibi ilə rɔi ti ə? ³⁹ Rɔi to-i ə ji ra səi ə? Ito dangay ti ə ji re j-o-i ə?” ⁴⁰ Ə ngar əl njé ra go ti je ə nɔ: “Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, dɔkagilo je pəti ki irai ne je kin ki ki du ngay dan ngakom je ti ki oi-de kam ba, e mi ə irai sɛm.”

⁴¹ «Ningə go ti, ngar a əl njé ki ai dɔ ji gəlne ti ə nɔ: “Dti say kɔ rɔm ti, səi dije ki ndɔl e dɔsi ti! Awi me por ti ki gine a gangi al, ki Luwə ində dɔe dana mbata ti lə su əi ki malayka je ləne kin. ⁴² MBata bo ra-m, ə adi-mi ne m-uso al; kində ra-m, ə adi-mi man m-ay al; ⁴³ mi mba ə uwəi-mi ki rɔsi ti al; m-a ki rɔm kare ə adi-mi kibi m-ilə rɔm ti al; rɔm to-m ə irai sɛm al; m-to dangay ti ə irəi oi-mi al.” ⁴⁴ Ba əi je ka a iləi-e ti əi nɔ: “NGa Babe, kadi ban ti ə j-o-i bo ra-i ə j-adi ne uso al, ə se kində ra-i ə j-adi man ay al ə? I mba, ə se a ki rɔi kare, ə se rɔi to-i, ə se ito dangay ti ə ji mbati ra səi ə?” ⁴⁵ Ə ngar a ilə-de ti ə nɔ: “Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, dɔkagilo je pəti ki irai ne je kin ki ki du ngay dan ngakom je ti ki oi-de kam, al ba, mi ka irai sɛm al jagi tɔ.” ⁴⁶ Lo kin ti, njé ra go ti al, a awi lo kɔ ti ki gine a gangi al, ə njé ra go ndu Luwə ti je a awi lo kaji ti ki biti ki nɔ ti^s»

Kində dɔ ta naa ti mba tɔl Jəju

(Mk 14.1-2; Lk 22.1-2; Jq 11.45-53)

26 Loki Jəju tɔl ta ne ndo je ləne ba, əl njé ndo je ləne ə nɔ: ² «Tgəri kadi ndɔ joo par ə, ndɔ ra nay Paki a asi, kadi dije a iləi-mi *NGon dɔw ji dije ti kadi a bəi-mi kagi-dəsi ti.»

³ Lo kin ti nɔɔ, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ngatɔgi je lə *Jipi je, kawinaa nati lo ti lə Kayipi ki e ki boy lə njé kijə ne məsi kadi-kare je. ⁴ Ningə indəi ndude naa ti kadi n-uwəi Jəju gidɔ ngəy n-tɔli-e. ⁵ Ba əli-naa əi nɔ: «Adi j-uwəi-e ndɔ ra nay ti al, nə tə j-ii j-osi me wongi ti lə dije.»

Dəne madi ur yibi ki əti maji dɔ Jəju ti

(Mk 14.3-9; Jq 12.1-8)

⁶ Jəju e me be ti ki Bətani, me kəy ti lə Simɔ ki kəte e nje banji, ⁷ ningə dəne madi re rɔ Jəju ti ki ku mbal ki bari-e albatir ki yibi ki əti maji rɔsi. E yibi ki gate e ngay. Ningə loki Jəju isi uso ne ba, ur yibi ka kin dɔ Jəju ti. ⁸ Ə loki njé ndo je ooi ne kin be ba, nəl-de al, adi əli əi nɔ: «Kəm tuji yibi kin kɔ be e ri ə? ⁹ Asi kadi dɔw iyə taa-n la ki ngay ə un ra-n ki njé ndoo je!» ¹⁰ Jəju oo ta ki isi əli be ba, əl-de ə nɔ: «Mba ri ə isi njibəi dəne kin ə? Ne ki ra dɔm ti kin e kilə ki maji.» ¹¹ NJé ndoo je kam, isi səsi ne ki ndɔ je pəti, nə mi m-a m-isi səsi ki nɔ ti al. ¹² Yibi ki əti maji ki ur dɔm ti kin, ur ra-n go darɔm ki a aw bada. ¹³ Ningə adi m-əl səsi ta ki rɔjeti: lo je pəti dɔnangi ti ne, ki dije a iləi mbe Poy Ta ki Maji kin titi, a ɔri poy ne ki dəne ra kin kadi mede ole-n dɔe ti.

Judasi un dɔ Jəju

(Mk 14.10-11; Lk 22.3-6)

¹⁴ Dəw kare ki mbɔ njé ndo je ti lə Jəju ki dɔgi gide joo, ki tɔe nə Judasi Isikariy-oti aw ingə njé kun dɔ njé kijə ne məsi

kadi-kare je, ¹⁵ əl-de ə nə: «Kin ə m-ilə Jəju jisi ti ə a adi-mi ri ə?» Ba əi je tidəi la silə kuti mitə adi-e^t. ¹⁶ İlə ngire loe ti kin noq, Judasi isi sangi dəkagilo ki to kadi ilə-n Jəju jide ti.

Jəju uso ne Paki ki njé ndo je ləne

(Mk 14.12-16; Lk 22.7-13)

¹⁷ NDə ki dəsəy lə ra nay kuso mapa ki əm ɔde al, njé ndo je lə Jəju rəi dəji-e əi nə: «Lo ki ra be ə indigi kadi j-aw ji ra ne kuso Paki titi j-adi ə?» ¹⁸ Ə Jəju əl-de ə nə: «Awi me be bo ti kam, be lə dəw ki be, ə əli-e əi nə: “NJe ndo dije ə nə: «Dəkagilo ləm e bası, ningə e be ləi ə m-a m-ra paki ti ki njé ndo je ləm.»” ¹⁹ *NJÉ ndo je awi rai təkı Jəju əl-n-de, adi rai ne kuso Paki.

Jəju əl təkı nje ndo kare a un dəne

²⁰ Loki kadi ur, Jəju isi ta ne kuso ti ki njé ndo je ləne ki dəgi gide e joo. ²¹ Loki isi usoi ne, Jəju əl-de ə nə: «Təkı rəjeti, adi m-əl səsi, dəw kare dansı ti ne a ilə-m ji dije ti.» ²² Lo kin ti, me njé ndo je təsi-de, adi dəji ta Jəju kare kare əi nə: «E mi be, Babe?» ²³ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Dəw ki ilə jine səm naa ti me ka ti kin ə, dəwe a ilə-m ji dije ti. ²⁴ Mi *NGon dəw m-a m-oy təkı ndangi me makitibi ti lə Luwə, nə kəm-to-ndoo e lə dəw ki a ilə-m mi NGon dəw ji dije ti. Dəwe kin, koje al wa ka e soti ngay^u.» ²⁵ Judasi ki a ilə Jəju ji dije ti ka kin, dəji Jəju ə nə: «E mi be, NJe ndo dije?» Ə Jəju ile ti ə nə: «Təe tai ti.»

Ne kuso lə Babe

(Mk 14.22-25; Lk

22.14-20; 1Kor 11.23-25)

²⁶ Loki isi ta ne kuso ti, Jəju un mapa, ra oyo Luwə də ti, uwə tətı naa ti, təl-n adi njé ndo je, ningə əl-de ə nə: «İtaai

usoi, e kin e darəm.» ²⁷ Go mapa ti, Jəju un kəpi kasi kandi nju, ra oyo Luwə də ti, ningə təl-n adi njé ndo je ə nə: «İtaai, əyi-naa pəti. ²⁸ E kin e məsim, məsi kun mindi ki sigi kı a əy mbata kosi dije, mba kiyə go majal je ləde kə. ²⁹ Ningə adi m-əl səsi, m-a m-əy kasi kandi nju ki rangı al, bitı kadi m-a m-əy səsi kı sigi me beko ti lə Bai.»

Jəju əl təkı Piyər a najı ta gər-ne

(Mk 14.27-31; Lk 22.31-34; Jə 13.36-38)

³⁰ Loki osi pa kilə təji də Luwə ti gine gangı^v, tēeı awi də mbal kagi bini je ti. ³¹ Ningə Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Kondə ne wa kin, a imbati-mi pəti, tadə ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “M-a m-təl bə batı je, ningə kosi batı je a sanəi-naa kı lo lo^w.” ³² Nə loki m-a m-ı lo koy ti, m-a m-aw kəte nəsi ti, tə ngəm səsi Galile ti.» ³³ Lo kin ti, Piyər un ta əl Jəju ə nə: «Re dije pəti ə iyəi-ni kə ka, mi m-a m-iyəi kə al jagı.» ³⁴ Ə Jəju təl əl-e ə nə: «Təkı rəjeti, adi m-əli, me kondə ti ne wa kin, kəte bəy taa kadi kunə kinjə no, a najı ta nja mitə ə nə igər-m al.» ³⁵ Nə Piyər əl-e ə nə: «Re e-n koy ka m-a m-oy səi, bı m-a najı ta gəri, al ratata.» Ningə ndəgi njé ndo je pəti əli ko ta wa kı Piyər əl ka kin tə.

Jəju əl ta kı Luwə Jətisəmane ti

(Mk 14.32-42; Lk 22.39-46)

³⁶ Go ti, Jəju əi kı njé ndo je ləne ɔti rəi lo ti madı kı bari-e nə Jətisəmane. Jəju əl-de ə nə: «İsi lo kin ti ne be ingəmi-mi, dəkagilo ti kı m-a m-aw nu kadi m-əl ta kı Luwə.» ³⁷ Jəju adi Piyər əi kı ngan lə Jəbədə kı joo awi sie. Lo kin ti, me-kə kı bəl kı me ndil ti ilə ngirə ra Jəju, ³⁸ adi əl-de ə nə: «Me-kə rosi mem rosi kı asi koy. İsi lo kin ne be, isi səm kəm bı itoi bı al.» ³⁹ Jəju ɔti kı kəte ndəy ningə, osi

^t26:15 Jakari 11.12

^u26:24 Ejay 53.7

^v26:30 Pa je 113-118

^w26:31 Jakari 13.7

ki ta kəmne nangi, əl ta Luwə ə nə: «Bai, re to ban ə, csi kə kin adi də nğərəngi rəm ti! Nə ke ə kadi e ki go ndigi ti ləm al, nə ki go ndigi ti ləi yo taa.»⁴⁰ Jəju təl re rə njé ndo je ti ningə ingə-de, isi toi bi, adi əl Piyər ə nə: «Kin ka asi kadi isi səm kəm də kadi ki kare be al biti a?»⁴¹ İsi kəm ba, əli ta ki Luwə, kadi osi me ne na ti al. NDil ndigi ra ne ki maji, nə darə e ki tə.»⁴² Təl ər ndəne səde ki kə joo, ba əl ta ki Luwə ə nə: «Bai, kin ə re kə kin, səbi kadi m-ingə bi lo kəse nğərəngi rəm ti goto ba, kadi ira ndigi ləi.»⁴³ Loki təl re rə njé ndo je ti ningə, ingə-de isi toi bi bəy, kəmde cy diriri.⁴⁴ Jəju iyə-de ə təl ər ndəne bəy, əl ta ki Luwə ki kə mitə, un go mindine ki kəte ka kin bəy.⁴⁵ Go ti, təl re rəde ti əl-de ə nə: «ftoi ta bi ti ne, isi ər i kə bəy a? Də kadi kilə-m mi *NGon dəw ji njé ra majal je ti asi ngata.⁴⁶ II taai adi j-awi, nje kilə-m ji dije ti ə re am!»

Kuwə Jəju

(Mk 14.43-52; Lk 22.47-53; Jq 18.3-12)

⁴⁷ Loki ta nay ki ta Jəju ti ba bəy ningə, Judasi, ki e ki kare dan njé ndo je ti ki dəgi gide e joo isi re. Re ki kosi dije ngay gone ti. Dije ki njé kuwə kiyə kasigar je, njé kuwə gəl jide ti je. Kosi je kin, e njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ngatəgi je lə *Jipi je ə iləi-de.⁴⁸ Judasi ki nje kun də Jəju, əl-de ne ki n-a n-ra kadi tə gəri Jəju ə nə: «Dəw ki m-a m-uwe rəm ti rututu kin ba, e darə ə wa ən ə, uwəi-e.»⁴⁹ E be ə, re tē taa par ə, səbi Jəju əl-e ə nə: «M-uwə ji, NJe ndo dije!» Ningə, uwe rututu ki rəne ti.⁵⁰ Ə Jəju əl-e ə nə: «Madim, ira ne ki ire kadi ira.» Ba ləe ti nō, dije indəi jide də Jəju ti uwəi-e.⁵¹ Ningə yə, ki kare dan njé ki əi naa ti ki Jəju, ində jine də kiyə kasigar ləne, ər tigə-n paja lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ba tigə mbie lati gangi.⁵² Nə Jəju əl-e ə nə: «İlə kiyə kasigar ləi toe ti gogi, mbata dije ki njé rə ki kiyə

kasigar a tuji-de ki kiyə kasigar tə.⁵³ Se o kadi m-asi kadi m-dəji təgi Bai, ə a ilə ki kosi malayka je dibi kuti bəy bəy kadi rəi rə ləm al wa?⁵⁴ Nə kin ə re e be ə, lo kadi makitibi lə Luwə ki əl ə nə ne je a rai ne be kin təl ta ne goto.»

⁵⁵ Go ti, Jəju əl kosi je ə nə: «To tə ne ki mi nje bogi, ə irəi ki kiyə kasigar je, ki gəl je taa kadi uwəi-mi be? NDə je pəti, mi səsi naa ti gin kəy ti lə Luwə, m-ndo dije ne, ka uwəi-mi al.⁵⁶ Nə ne je kin pəti rai ne be bone mba kadi ta lə njé kəl ta ki ta Luwə ti ki ndangi, təli tade.» Lo kin ti, njé ndo je lie pəti ayi-naa ə iyəi-e.

Jəju a nō njé gangi ta je ti lə Jipi je

(Mk 14.53-65; Lk 22.54-55, 63-71; Jq 18.12-18)

⁵⁷ NJé kuwə Jəju je, awi sie nō ki bo ti lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki təe nə Kayipi. E lo ki njé ndo ndu-kun je, ki ngatəgi je lə *Jipi je kawinaa ti.⁵⁸ Piyər ə yə adi ndəe ngal, ba njiyə-n go Jəju ti, ndəy, ndəy, biti re ur-n gode ti, nati lo ti lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ka kin. Re isi naa ti ki paja je kadi n-oo se ne kin a təl tane ban wa.

⁵⁹ NJé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé gangi ta je lə Jipi je ba pəti, sangi rəbi kadi n-ingəi dije ki njé təti ta ki ngom də Jəju ti, kadi n-gangii ta koy dəe ti,⁶⁰ nə ingəi-de al. Dije ngay ki njé təti ta rəi əli ta ki ngom dəe ti kin ka, asi-naa ti al. Ta təl tae ti, dije joo rəi əli əi nə:⁶¹ «Dingəm kin əl ə nə: “M-asi kadi m-tuji kəy lə Luwə kə, ə m-təl m-ində gogi me ndo ti ki mitə.”»⁶² Ə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je i taa əl Jəju ə nə: «Ta madi ki kadi əl də ta ti ki dije a əli dəi ti kam goto a?»⁶³ Nə Jəju a tane mbə. Ə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je əl Jəju ə nə: «Ki tə Luwə ki nje kisi kəm ba, m-dəji kadi əl-je se i, ə i Kirişi ki Luwə mbəte, ki e NGon lə Luwə wa?»⁶⁴ Ə Jəju əl-e ə nə: «Tē tətəi ti! NGA ningə m-əl səsi taga wangi m-adi oi təkə

kaw ki kate noo, a oi-mi *NGon daw m-isi do ji ko Luwa ti ki nje tugi, m-a m-i dora ti m-re me kil ndi ti^x» ⁶⁵Lo kin ti, ki bo la nje kijə ne məsi kadi-kare je til kibi je ki rone ti, ba əl ə nə: «Əl ta ki mal do Luwa ti. E kin, ji sangi kadi daw madi ki rangi taa əl ta dce ti bəy a? Səi je wa oi ndue ki əl-n ta ki mal do Luwa ti adi oi ki mbisi ne. ⁶⁶Ta ləsi ki dce ti e ri ə?» Ba dije iləi-e ti əi nə: «E daw ki sobi koy.» ⁶⁷Ningə tibi man tade kəme ti je, biri jide osi-e-n je. Taa nje ki na je tindəi mbəe je to, ⁶⁸ba əli-e əi nə: «Je ba, ji dəji, i Kirisi ki Luwa mbəte, kadi ira nje ndo ndil, ə ifa to daw ki indəi adi j-o.»

Piyər naji ta gər Jəju

(Mk 14.66-72; Lk 22.56-62; Jq 18.15-18, 25-27)

⁶⁹Loki Piyər isi nangi ta mbalo ti, tagane ningə, dəne kare ki dan dəne je ti ki nje ra kilə me kəy ti la ki bo la nje kijə ne məsi kadi-kare je re ro Piyər ti əl-e ə nə: «I ka, i ki Jəju, dīgəm ki Galile ti kin to.» ⁷⁰Nə Piyər naji ta kəm dije pəti ə nə: «Jagi, m-gər me ta ləi ki ige kəl kin al.» ⁷¹Go ti, Piyər oti isi aw ki ta ndogi ti be, ningə dəne ki rangi kare, ki nje ra kilə me kəy ti la ki bo la nje kijə ne məsi kadi-kare je oo-e, ba əl nje ki ai loe ti noo ə nə: «Dəw kam e ki Jəju ki Najarəti ti to.» ⁷²Ə nja kare bəy Piyər naji ə nə: «Jagi, təki rəjeti, m-gər dīgəm kin al!» ⁷³Ba njaba go ti ə, dije ki ai səde noo, oti ki ro Piyər ti əli əi nə: «Təki rəjeti, i ka, i ki kare dan dije ti lie to, taa ndui ki isi əl-n ta wa kin ka toji kadi i daw lie.» ⁷⁴Ə lo kin ti, Piyər ibi rone ki ta ki ngə ngay ə nə: «M-ibi rəm kadi Luwa ra səm ne ki ngə, re m-əl ta ki ngom. M-gər dīgəm kin al.» Ba ta naa ti noo, kunə kinjə no. ⁷⁵NGa ningə me Piyər ole do ta ti ki Jəju əl-e ə nə: «Kəte taa kadi kunə kinjə no, a naji ta nja mitə ə nə igər-m

al,» ka kin, adi Piyər ində lo tēe taga, no ki man kəmne.

Awi ki Jəju no Pilati ti ki e nje kəbe

(Mk 15.1-2, 11-14; Lk 23.1-5; Jq 18.28-38)

27 Loki lo ti, nje kun do nje kijə ne məsi kadi-kare je pəti, ki ngatogi je la *Jipi je, ingəi-naa, uni ndude kadi n-toi Jəju. ²Be ə, doo Jəju, awi sie iləi-e ji *Pilati ti, daw ki Rom ti ki e nje kəbe donangi Jude ti.

Koy Judasi

(Kɲjk 1.8-9)

³Loki Judasi ki nje kun do Jəju kadi-de oo kadi gangi ta koy do Jəju ti ba, me uwe ki ta adi təl ki la ki silə kuti mitə aw-n adi nje kun do nje kijə ne məsi kadi-kare je, ki ngatogi je la *Jipi je, ka kin, ⁴ningə əl-de ə nə: «M-ra majal, m-un do daw ki ra ne madi al.» Ə əi je əli-e əi nə: «Ta kare ki usi-je ti noo goto. E kin e ta ləi i.» ⁵Lo kin ti noo, Judasi oti ilə la ki adi-e ka kin me kəy ti la Luwa, ə aw ilə kilə. ⁶Nje kun do nje kijə ne məsi kadi-kare je oyi la ka kin ningə əli əi nə: «E go rəbe ti al kadi ji buki la kin do made ti ki me kəy ti la Luwa, tado e la məsi.» ⁷Be ə, go ndude ti ki osi go-naa ti, uni la ka kin ndogi lo ndor la nje kibə ngoo, rai tə lo dibi mba je. ⁸E mbata kin ə, biti bone ka isi bari lo ka kin «lo məsi». ⁹Lo kin ti, ta ki nje kəl ta ki ta Luwa ti Jərəmi əl ə nə: «Taai silə kuti mitə ba par tə la ki ngan *Isirayəl je oji dce ti. ¹⁰Adi la kin ndogi lo la nje kibə ngoo, təki Babe əl-m^y.»

Jəju a no ngar Pilati ti

(Mk 15.2-5, 11-14; Lk 23.1-5; Jq 18.28-38)

¹¹Jəju a no nje kəbe, *Pilati ti, ə nje kəbe dəje ə nə: «I ngar la *Jipi je a?» Ə Jəju əl-e ə nə: «E ta ki tēe tai ti.» ¹²Me ta

je ti læ njé kun dɔ njé kijə nɛ məsi kadi-kare je ki ngatɔgi je ki isi tətɪ dɔ Jəju ti kin, Jəju tɛɛ tane ilə-de ti al. ¹³ Ə nɔɔ be, Pilati əl Jəju ə nə: «O ta je pətɪ ki dije a indəi dɔi ti kam al a?» ¹⁴ Ka Jəju tɛɛ tane ile ti al, adi ndɔje ngay.

Dije gangi ta koy dɔ Jəju ti

(Mk 15.6-14; Lk 23.13-23; Jq 18.39-40)

¹⁵ Dɔ ɓal je pətɪ, lo ra nay Paki ti, nje kɔɓe a ɔr dangay kare ile taa, adi e dəw ki kosi je dəji-e kadi ɔr-e dangay ti. ¹⁶ Ningə dɔkagiloe ti kin, dangay madi kare ki dije əli ta lie ngay ki tɔe nə Barabasi e nɔɔ. ¹⁷ *Pilati dəji kosi je ki kawɪ-naa nɔɔ ə nə: «Nə ə igei kadi m-iyɛ taa m-adi səsɪ ə? Jəju Barabasi ə se Jəju ki e *Dəw ki Luwə mbəte ə?» ¹⁸ Pilati dəji ta kin be mbata gər maji kadi e ni ə rade dɔ Jəju ti ə iləi-e jine ti. ¹⁹ Loki Pilati isi lo gangi ta ti, nee adi əli-e ə nə: «Ində rɔi me ta ti læ dəw ki dana kam al, tadɔ kondɔ ne m-ingə kɔ ngay me ni ti mbata lie.»

²⁰ NJé kun dɔ njé kijə nɛ məsi kadi-kare je, ki ngatɔgi je læ *Jipi je suləi kosi je adi dəji Pilati kadi ɔr Barabasi adi-de ə təl Jəju kɔ. ²¹ Nje kɔɓe təl un ta dəji-de ə nə: «Nə dan dije ti ki joo kin ə igei kadi m-ɔr-e dangay ti m-adi səsɪ ə?» Ba iləi-e ti əi nə: «Barabasi!» ²² Ə Pilati, dəji-de ə nə: «NGa ri ə kadi m-ra ki Jəju ki ɓari-e Dəw ki Luwə mbəte ə?» Ba pətɪ əli əi nə: «E ɓa, sɔbi ɓe kagi-dəsi ti!» ²³ Ə Pilati təl dəji-de ə nə: «E ri ki majal ə ra ə?» Nə uni ndude ki taa ngay ɓəy əli əi nə: «Sɔbi ɓe kagi-dəsi ti!» ²⁴ Loki Pilati oo kadi nɛ madi ki kadi n-a n-ra goto, taa dije isi rai adi ngə ki dɔ made ti ɓəy, un man togi-n jine ta kəm kosi je ti, ningə əl-de ə nə: «Ta məsi dəw ki dana kam e dɔm ti al. E ta ləsi².» ²⁵ Ningə dije pətɪ iləi-e ti əi nə: «Kadi ta məse e dɔje ti ki dɔ nga ləje je ti!» ²⁶ Be ə, Pilati ɔr Barabasi adi-de,

nga ningə Jəju taa adi indəi-e ki ndəy kabɪlay, ɓa ile ji asigar je ti kadi ɓəi-e kagi-dəsi ti.

Asigar je ibəi Jəju kogii

(Mk 15.16-20; Lk 23.11; Jq 19.2-3)

²⁷ Asigar je læ *Pilati awi ki Jəju me lo ti ki boy ki Pilati isi ti wa kin, lo ti ki ɓari-e pɪrətɔwar, ningə kawɪ ndəgi asigar je pətɪ ki dɔe ti. ²⁸ MBa kadi tə ibəi-e kogii, ɔri kibi lie, ə iləi kibi ngal ki kər rɔe ti. ²⁹ Oji jəgi kon iləi dɔe ti, ə iləi gakira ji kɔe ti tɔ, ɓa ɔsi məkəsɪde nangɪ nɔe ti ə mbəi sie əi nə: «Lapiya ngar læ *Jipi je!» ³⁰ Tibi man tade dɔe ti, taai gakira jie ti, indəi dɔe. ³¹ Loki ibəi-e kogii asɪ-de ningə, ɔri kibi ngal ki kər ka kin rɔe ti kɔ, ə təli iləi kibi je lie wa rɔe ti gogi, ɓa awi sie kadi ɓəi-e kagi-dəsi ti.

ɓəi Jəju kagi-dəsi ti

(Mk 15.21-32; Lk 23.26-43; Jq 19.17-27)

³² Loki asigar je isi tɛɛi me ɓe bo ti ki taga ningə, ingəi dingəm kare ki Sɪrən ti, ki tɔe nə Simɔ. Uwəi-e, indəi tɔgi dɔe ti adi oti kagi-dəsi læ Jəju. ³³ Awi tɛɛi lo madi ti kare to nɔɔ, ɓari-e nə Golgota, ki kər me nə: «Lo ki to tə ka dɔ dəw be.» ³⁴ Adi-e kasi kandi nju ki bui naa ti ki nɛ ki ati kadi Jəju ay, ə loki ɔdi tane ti ɓa, mbati kəy. ³⁵ Asigar je ka kin ɓəi Jəju kagi-dəsi ti, ningə tigəi kir (mbare) dɔ kibi je ti lie, ləbi-naa^a. ³⁶ Go ti, təli isi nɔɔ, isi ngəmi tae.

³⁷ NDangi me bati, nɛ ki ra ə n-ɓəi-e-n kagi-dəsi ti, indəi dɔe ti taa əi nə: «Dəw kam e Jəju, ngar læ *Jipi je.» ³⁸ Loe ti nɔɔ, ɓəi njé ɓogi je joo kagi-dəsi ti. Ki kare dɔ ji kɔe ti ə ki nungɪ dɔ ji gəle ti tɔ^b. ³⁹ Dije ki nje də rəbə, tigəi dɔde, ningə taji-e, ⁴⁰ əi nə: «I ki nje tuji kəy læ Luwə, ə təl ra e ki rangɪ me ndɔ ti ki mitə ka kin, re i NGon læ Luwə ə, aji rɔi i wa, ə i taa dɔ kagi-dəsi ti ur nangɪ adi j-o!» ⁴¹ Be

^a27:24 Dətərənom 21.6-8 ^a27:35 Pa je 22.19 ^b27:38 Ejay 53.12

tə ə, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, ki ngatəgi je lə Jipi je ibəi Jəju kogii əi nə: ⁴² «Aji dije ki rangi, nə e wa asi kaji rone al! NGar lə *Isirayəl je ka kam, kaje ə wa ki j-a ne kin, kadi j taa dɔ kagi-dəsi ti ur nangi adi j-o, ningə j-a j-o ta lie tə ta ki rjjeti! ⁴³ Uwə kul Luwə ən ə, re Luwə ndige ə, kadi taa-e ile taa adi j-o. MBata əl ə nə: «Mi NGon lə Luwə».» ⁴⁴ Taa baw kaya je ki bəi-de kagi-dəsi ti naa ti sie ka kin ka taji-e kae ti wa kin tɔ.

Koy Jəju

(Mk 15.33-39; Lk 23.44-49; Jq 19.28-30)

⁴⁵ Ilə ngire kadi ti ki a jam dɔ be ti, lo ndul dɔnangi ti ba pəti, biti kadi ki mitə ki lo sɔɔ. ⁴⁶ Dɔ kadi ti ki mitə, Jəju nɔ ki ndune ki bo ə nə: «Eli, Eli, lama sabatani?» Kər me nə: «Luwə ləm, Luwə ləm, mbari ə iyə-m kɔ əc?» ⁴⁷ Dije madi dan njé ti ki ai nɔɔ, ooi ndue, ningə əli əi nə: «Oi dəw ka yə a bar Eli!» ⁴⁸ Ningə kalangi ba, dəw kare dande ti, ay ngədi, un ne ki to hom hom, ilə me man kandi ndu ti ki masi, ningə ilə ta gakira ti adi Jəju kadi ay. ⁴⁹ Nə ndəge je əli əi nə: «Ɛngəm adi j-o se Eli a re aje wa?» ⁵⁰ Lo kin ti nɔɔ be, Jəju təl nɔ ki ndune ki bo bəy, ningə kəəe tɛɛ. ⁵¹ Ba go ti, kibi gangi lo ki a me kəy ti lə Luwə, til dana joo, j taa nu biti re nangi. Dɔnangi yəki, taa mbal je ka taji dana tɔ. ⁵² Ta dɔ badi je tɛɛi, adi dije ngay ki adi mede Luwə j taa lo koy ti. ⁵³ Go ti gogi, loki Jəju tɛɛ lo koy ti ba, dije ka kin awi me be ti ki Jorijaləm ki e be bo ki ay njay. Dije ngay ooi-de ki kəmde. ⁵⁴ Loki ki bo ki dɔ buti asigar je ti ki bu əi ki asigar je ki njé ngəm Jəju ki əi sie ooi dɔnangi ki yəki, ki ne ki ra ne kin ba, bəl təl-de adi əli əi nə: «Təki rjjeti, dəw kin e NGon lə Luwə.»

Dibi Jəju

(Mt 27.57-61; Lk 23.50-55; Jq 19.38-42)

⁵⁵ Dəne je ngay ai nɔɔ, ai say, indəi kəmde a ooi ne je ki isi rai ne. Əi dəne je ki uni go Jəju Galile ti nu, mba kadi rai sie. ⁵⁶ Dande ti, Mari ki Magidala e nɔɔ nim, Mari ki kɔ Jaki əi Jisəpi nim e nɔɔ, taa kɔ ngan lə Jəbədə ka e nɔɔ nim tɔ. ⁵⁷ Loki kadi aw tə ur, dingəm ki nje ne kingə kare ki Arimate ti, ki tɔe nə Jisəpi j nɔɔ re. E ka e dəw ki təl rone nje ndo ti lə Jəju tɔ. ⁵⁸ Jisəpi aw rɔ *Pilati ti daje nin Jəju, ə Pilati adi ndune kadi adi-e. ⁵⁹ Jisəpi un nin Jəju, dole ki ta kibi ki sigi, ⁶⁰ ba ile me be nin ti ki adi uri me mbal ti basine bəy mbata ləne wa, ningə nduguru mbal ki bo ilə ta ti, ə ɔti aw. ⁶¹ Loe ti kin, Mari ki Magidala əi ki Mari ki nungi əi nɔɔ, isi nangi sɔbi nɔ badi.

Asigar je ngəmi ta badi Jəju

⁶² Lo ti go ti, ki e ndɔ ki re go ndɔ kində dɔ ne je dana mba ndɔ taa kəə ti ba, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je awi naa ti be lə *Pilati, ⁶³ əli-e əi nə: «Dəw ki bo ləje, meje ole dɔ ti təki ndɔ ki nje ngom dəwe kin əl, dɔkagilo ti ki a-n ki dɔne taa bəy əl ə nə: “NDɔ ki kɔ mitə lə ndɔ koy m ba, m-a m-j taa lo koy ti.” ⁶⁴ Ə adi ndui adi dije ngəmi dɔ badi biti ndɔ ki kɔ mitə, nə tə njé ndo je lie rəi bogi nine, ə təli əli əi nə: “J lo koy ti.” Lo kin ti, a rai kadi ta ngom kin a itə ki kəte bəy.» ⁶⁵ Ə Pilati əl-de ə nə: «Asigar je ki kadi ngəmi ta lo ə ai am, ə awi səde adi ngəmi dɔ badi təki igei.» ⁶⁶ Lo kin ti, awi dɔ badi ti, tiyəi tae, ningə indəi asigar je kadi ngəmi tae.

Jəju j lo koy ti

(Mk 16.1-8; Lk 24.1-11; Jq 20.1-2)

28 Go ndɔ taa kəə ti, adi e ndɔ di-masi ki gin lo, Mari ki Magidala

əi ki Mari ki nungi awi kadi n-ooi do badi. ²Lo kin ti noo be, donangi yəki yəki ki əti bəl ngay, tado malayka kare re nduguru mbal ta badi ti kə, ba təl isi do ti. ³Rəe unji tə kadi be, taa kibi ki rəe ti nda tə buy be tə. ⁴Loki asigar je ki njé ngəm do badi ooi-e, bəl təl-de adi təli toi tə nin je be. ⁵Nə malayka un ta əl dəne je ə nə: «Səi, ibəli al, tado m-gər kadi isi sangi Jəju ki dije bəi-e kagi-dəsi ti. ⁶E goto ne, i taa lo koy ti təki e wa əl-n. İrai oi lo ki to ti ə to kare kin. ⁷Ningə kadi awi law əli njé ndo je lie təki “i taa dan njé koy je ti, ba aw kadi a nginə səsi Galile ti. Lo kin ə a oi-e ti.” E kin ə e ta ki kadi m-əl səsi.»

⁸Dəne je əti ta badi ti ki ngədi njade ti, bəl ra-de, nə rəde nəl-de ngay. Awi əri poy ne ki ra ne kin adi njé ndo je lie ooi. ⁹NDəy ba go ti, Jəju aw ingə-de, əl-de ə nə: «M-uwə jisi!» Ningə əi je əti ki rə Jəju ti, uwəi njae, əsi məkəsəde nangi nqe ti. ¹⁰Ə Jəju əl-de ə nə: «İbəli al; ə awi əli ngakom je kadi awi Galile ti. Lo kin ə a ooi-mi ti.»

Ta je ki tē ta asigar je ti

¹¹Loki dəne je njiyəi do rəbi ti isi awi, asigar je madi ki dan njé ngəm do badi ti, awi me be bo ti, əli njé kun do njé kijə

ne məsi kadi-kare je ne je pəti ki ra ne kin adi ooi. ¹²Be ə, njé kun do njé kijə ne məsi kadi-kare je kawī-naa ki ngatəgi je lə *Jipi je, uni ndude. Ba go kun-ndu ti, adi asigar je la ngay, ¹³ə əli-de əi nə: «Ta ki kadi əli ə to kin: əli əi nə: “NJé ndo je lie ə rəi bogi nine kondə, loki j-isi ji to bi.” ¹⁴Ə re ta kin osi mbi njé kəbe ki bo ti ə, je wa j-a gər lo ta ki kadi j-əl-e kadi j-ər-n ta dəsi ti.» ¹⁵Be ə, asigar je taai la ka kin, ba rai ki go ndu ti ki adi-de. E be ə, ta kə nə njé ndo je bogi nin Jəju kin, isi njiyə-n dan Jipi je ti biti bone.

Jəju ilə njé ndo je ləne

¹⁶*NJé ndo je ki dəgi gide kare awi Galile, do mbal ti ki Jəju əl-de kadi awi ti. ¹⁷Loki awi ə ooi-e ningə, əsi məkəsəde nangi nqe ti, nə ki madi je badi kadi e Jəju. ¹⁸Ə Jəju əti bəsi ki rəde ti, əl-de ta je kin ə nə: «Luwə adi-m təgi je pəti me dərə ti, ki do donangi ti. ¹⁹Awi ki rə gin dije ti ki donangi ti ne pəti, itəli-de njé ndo je ti ləm, irai-de batəm me tə Baw ti, ki NGon ti, ki NDil Luwə ti^d. ²⁰Ningə indoi-de kadi ngəmi go ne je pəti ki m-dəji səsi kadi irai. NGA ningə, mi, m-a mi səsi naa ti ki ndo je pəti, biti dəbəy ndo ti.»

Poy Ta ki Maji læ Jəju ki

**Marki
ndangi**

**Ta ki dɔ Poy ta ti ki Maji læ
Jəju ki Marki ndangi**

Poy Ta ki Maji læ Jəju ki Marki ndangi, e ki kare dan Poy Ta je ti ki Maji læ Jəju Kiri si ki ndangi sɔ. Adi e Matiye, Marki, Luki, ki Ja. Dande ti ki sɔ kin, Marki ə nje ndange ndangi adi gɔji. Taa, go ndrə gine ti ba, tɔji kadi Marki ə ndange a e kəte tɔ.

Təki j-o-n tɔe dɔ ti, e Marki ki ngon læ Mari ki noji Barnabasi (Knjk 12.12; 13.5; Kolosi je 4.10) ə e nje ndangi Poy Ta ki Maji kin.

Lo kilə ngirə ta ti wa bəy, Marki tɔji Jəju tə «NGon Luwə». Nə Jəju ndigi kadi tɔ kin to lo bəyɔ ti biti kagi-dəsi ti bəy taa kadi dije gəri. A gəri təki nje kun dɔ buti asigar je ki bu əl-n lo koo ti ki oo Jəju lo koy ti ki oy kin be.

Kəte taa kadi Jəju, NGon Luwə re, maji kadi dəw madi re nɔe ti ra rəbi lie. E be ə Jə Batisi re ra-n rəbi læ Jəju, ningə ra-e-n batəm tɔ (1.2-11).

Go na ti ki su na Jəju dilə lo ti, go batəm ti ki Jə Batisi ra-e, Jəju ilə ngirə kilə læne ki taga ta kəm dije ti. Lo kin ti, Marki tɔji tɔgi kɔbɛ ki Jəju aw-n, ki go rəbi bar ki bar dije kadi uni goe, ki go rəbi nɛ ndo ki ndo kosi je, ki go rəbi nɛ kɔji je ki əti bəl, ki nga ki nga njé moy je (1.14-8.30).

Go ti, Marki tɔji Jəju ki un rəbi ki Jorijaləm, lo kɔ ti, ki lo koy ti, ki lo kɔ lo koy ti (8.31-10.52). NJa mitə, Jəju əl njé ndo je læne ta dɔ koy ti ki n-a n-oy, nə gəri me ta lie al. Taa, dəkagilo je pəti, əl ta sɔbi-n dəne tə «NGon dəw», nə dije gəri-e al tɔ.

Jəju ur Jorijaləm ki kəsi-gon, nə ingə ndor ki rɔ njé kun dɔ Jipi je ti, loki tuwə njé ra gati je me kəy ti læ Luwə kɔ. Ningə lo kin ti, e ta rəbi ki Jəju ingə kadi ndo-n dɔbəy nɛ ndo njé ndor-e je, ki kosi je, ki njé ndo je læne (11-13). Bəy tɔ, Marki tɔji ndɔ ki dɔbəy ti ki joo ki e dɔbəy ndo læ Jəju. Me ndɔ ti ki dɔbəy ti ki joo kin ə j-ingə nɛ kuso ki dɔbəy ti ki Jəju uso ki njé ndo je læne, ki ta ki əl ki Luwə Jətisə-manə ti, ki kuwə ki uwəi-e, ki gangi ki gangi ta koy dɔ ti, ki bə ki bəi-e kagi-dəsi ti, ki kilə ki iləi-e be nin ti (14-15).

Go ti, lo tɔl tae ti, Jəju i lo koy ti ndɔ ki kɔ mitə læ ndɔ koye, adi dəne je ki awi dɔ badi ti, ingəi be nin to kare. Be ə, dəne je əyi-naa kadi awi ɔri poye njé ndo je lie adi-de ooi (16.1-8).

Ningə se, loki i itidə Poy Ta ki Maji læ Jəju Kiri si ki Marki ndangi kin ilə nangi ə, igər maji təki Jəju e «NGon Luwə» ki rɔjeti wa wa? Se igər təki nje kun dɔ buti asigar je ki bu əl-n lo koo ti ki oo Jəju lo koy ti ki oy be tɔ wa?

Jə ki nje ra dije batəm

(Mt 3.1-12; Lk 3.1-18; Jə 1.19-28)

1 Poy Ta ki Maji ki ɔji dɔ Jəju Kiri si, ki NGon læ Luwə, ə kulə ngire to kin.
² NDangi me makitibi ti læ nje kəl ta ki ta Luwə ti, Ejay, əi nə:

«Mi Luwə m-a m-ilə ki nje kaw kilə læm kəte nɔi ti,

Kadi ra go rəbi nɔi ti.

³ NDU dəw madi ba dilə lo ti ə nə:

Irai go rəbi læ Babe!

Irai go rəbi lie adi a njururu!»^e

⁴ Jə Batisi tɛɛ ilə mbɛ dilə lo ti ə nə: «Iyɔi go rəbi njiyəsi je ki majal kɔ, adi rai səsi batəm, mba kadi Luwə iyə-n go majal je læsi kɔ.»⁵ Dije pəti ki dɔnangi Jude ti ki bɛ bo Jorijaləm ti, rəi rɔ Jə ti, tɔri ndude dɔ majal je ti læde, adi Jə ra-de batəm me ba Jurde ti.⁶ Kibi ki Jə

^e1:3 Malasi 3.1; Ejay 40.3

ilə rəne ti, e ki ra ki b̄i jambal, ningə də mene ki nda t̄o. Ne kusoe e gib̄iri je ki t̄aji je par. ⁷ J̄a əl kosi dije ə n̄a: «Dəw madi ki nje t̄ogi ki əti b̄əl, ki it̄ə-m say, a re gom ti n̄o. E dəw ki kilə sa lie ka m-asi kilə d̄om nangi tuti al. ⁸ Mi, m-ra səi batəm me man ti, n̄ə e, a ra səi batəm, me NDil Luwə ti.»

J̄a ra batəm J̄aju

(Mt 3.13-17; Lk 3.21-22; Jq 1.29-34)

⁹ D̄okagiloe ti kin, J̄aju i Najarəti ti, ki e ngon b̄ek̄o ki Galile ti, re adi J̄a ra-e batəm, me ba Jurde ti. ¹⁰ Loki J̄aju isi t̄e me man ti, oo d̄or̄a t̄e tane, ningə oo NDil Luwə, risi t̄ə d̄ə dum be re isi d̄e ti. ¹¹ Ningə, ndu ta madi t̄e d̄or̄a ti, ə n̄a: «Ī NGonm ki nje ndigi l̄əm, ki ī ne r̄onəl l̄əm ki bo ngay^f.»

¹² Kalangi ba go ti, NDil Luwə c̄si J̄aju aw sie dilə lo ti. ¹³ J̄aju ra ndo d̄ə d̄ilə lo ti. *Sat̄a re r̄e ti, na-e. J̄aju e naa ti ki da je ki wale, malayka je rai sie.

J̄aju l̄ə mb̄e Poy Ta ki Maji Galile ti

(Mk 1.12-17; Lk 4.14-15)

¹⁴ Go kuwə ti ki uwəi J̄a dangay ti, J̄aju aw Galile ti, ilə mb̄e Poy Ta ki Maji l̄ə Luwə ə n̄a: ¹⁵ «D̄okagilo ki Luwə c̄ji ka re nga, ningə k̄o b̄e l̄ə Luwə ka, e basi r̄osi ti t̄o. Iȳəi go r̄əbi n̄j̄iȳəsi je ki majal k̄o, ə adi mesi Poy Ta ki Maji.»

Dije ki d̄əsay ki J̄aju b̄ar-de

(Mt 4.18-22; Lk 5.1-11)

¹⁶ ND̄o kare, J̄aju a d̄ə kadi ba bo ti ki Galile ningə, oo Sim̄o əi ki ngokone Andire ki əi nj̄e nd̄o kanji je, a il̄əi bandi me man ti. ¹⁷ J̄aju əl-de ə n̄a: «Īr̄əi gom ti adi m-ndo səsi, kadi it̄əli nj̄e nd̄o dije kadi inḡəi kaj̄i.» ¹⁸ Kalangi ba, iȳəi bandi je l̄əde, ə awi uni go J̄aju t̄ə nj̄e ndo je lie. ¹⁹ J̄aju c̄ti nd̄əy k̄əte ningə, oo Jaki əi ki J̄a ki əi ngan l̄ə J̄əb̄əde, isi me to ti, isi

rai go bandi je l̄əde. ²⁰ Kalangi ba, J̄aju b̄ar-de, ningə iȳəi bawde J̄əb̄əde ki nj̄e ra sie kilə je, me to ti, ə awi ki J̄aju.

J̄aju aji d̄əw ki ndil ki majal ra-e

(Lk 4.31-37)

²¹ J̄aju əi ki nj̄e ndo je l̄əne awi Kap̄ə-nayim ti. J̄aju ur k̄əy kaw-naa ti l̄ə *Jipi je, ki ndo taa k̄əə l̄əde, ningə ilə ngir̄ə ndo ne. ²² Ne ndo lie, əti dije ki isi ooi d̄e b̄əl ki dum, mbata ndo ne ki t̄ogi ki inḡə r̄o Luwə ti, bi ndo ne t̄ə nj̄e ndo ndu-kun je al. ²³ Ningə, dəw madi kare ki ndil ki majal ra-e, isi me k̄əy kaw-naa ti l̄əde n̄o, n̄o ki ndune ki bo ə n̄a: ²⁴ «J̄aju ki Najarəti, ri ə, ige r̄əje ti ə? Ire mba kadi ituji-je a? M-ḡər-i maji: ī ki Kay njay l̄ə Luwə.» ²⁵ J̄aju ndangi ndil ki majal ki t̄ogine ə n̄a: «Uti tai, ə it̄e k̄o r̄o d̄ingəm ti kam.» ²⁶ Lo kin ti, ndil ki majal, ndaji d̄ingəm rururu, ki t̄ogine, ningə t̄e r̄e ti ki n̄o tane ti. ²⁷ Ne kin əti dije b̄əl, adi d̄əji-naa ta dande ti əi n̄a: «Ri ə ra ne be ə? Oi ne ndo ki sigi, ki aw ki t̄ogine ngay kin! Ningə, ndil je ki majal ka, il̄ə-de gin t̄ogine ti, adi t̄əli r̄əde go ndue ti b̄əy t̄o.» ²⁸ E be ə, dije san̄əi-naa ki t̄əba l̄ə J̄aju, d̄onangi ki Galile ti kalangi ba.

J̄aju adi r̄o nga nj̄e m̄oy je ngay

(Mt 8.14-17; Lk 4.38-41)

²⁹ Loki t̄e k̄əy kaw-naa ti l̄ə *Jipi je ka kin ningə, J̄aju əi ki Jaki nim, J̄a nim, awi me k̄əy ti l̄ə Sim̄o əi ki Andire. ³⁰ M̄əm Sim̄o ki d̄əne, r̄e o por rigi rigi, adi to nangi. Be ə, loki J̄aju ur me k̄əy ti ningə, kalangi ba, əli-e ta r̄o to lie. ³¹ J̄aju re r̄e ti, uw̄ə j̄ie, un-e ki taa, ningə, r̄e ki k̄əte tinḡə ngay ka kin, t̄əl s̄əl, adi inḡə r̄o nga. Go ti, ra ne kuso adi-de.

³² Loki lo s̄əl, go kadi kur ti, dije r̄əi ki nj̄e m̄oy je, ki dije p̄əti ki ndil je ki majal, rai-de, r̄o J̄aju ti. ³³ Dije p̄əti ki me b̄e bo ti kaw̄i-naa ki ta k̄əy ti, ta k̄əy ti. ³⁴ J̄aju

^f1:11 Pa je 2.7; Ejay 42.1

adi rɔ nga, njé moy je ki dangi dangi, taa tuwə ndil je ki majal dɔde ti kɔ tɔ. Ningə, adi ta rəbi, ndil je ki majal kadi əli ta al, tado gəri-e bəti.

Jəju ilə mbə Poy Ta ki Maji Galile ti

(Lk 4.42-44)

³⁵Ta gin lo ti, loki lo tijə al bəy, Jəju i taa, tɛɛ me kəy ti aw dilə lo ti, ningə loe ti noo, ilə ngirə kəl ta ki Bawne. ³⁶Simɔ əi ki ndəgi dije ki əi sie, awi sangi Jəju. ³⁷Loki ingəi-e ningə, əli-e əi nə: «Dije pəti a sangi-ni.» ³⁸Ə Jəju əl-de ə nə: «Adi j-awi ngan bə je ti, ki kadi ti kin ngata, tado, sɔbi kadi m-ilə mbə Poy Ta ki Maji nu tɔ. MBata, m-re kadi m-ra kilə kin.» ³⁹E be ə, Jəju njiyə dɔnangi Galile ti ba pəti, ilə mbə Poy Ta ki Maji me kəy kawnaa je ti lə *Jipi je, ningə tuwə ndil je ki majal tɔ.

Jəju nga nje banji

(Mt 8.1-4; Lk 5.12-16)

⁴⁰NJe banji ɔti re rɔ Jəju ti, ɔsi məkəsiine nangi noe ti, ningə no dɛe ti ə nə: «Re indigi ə, a adi banji ləm ur, kadi rɔm ay njay.» ⁴¹Jəju oo kəm-to-ndoo lie, adi ilə jine ɔde-n, ningə, əl-e ə nə: «M-ndigi, ə kadi banji ləi ur, adi rɔi ay njay.» ⁴²Ta naa ti noo banji lie ur, adi rɛe nga. ⁴³Ningə kəte bəy taa kadi Jəju iyɛ adi aw, ndəje ki tɔgine ngay, ⁴⁴ə əl-e ə nə: «Onoi kadi əl tae dəw madi, ə aw ɔji rɔi nje kijə nɛ məsi kadi-kare, ningə adi kadi-kare ki ndu-kun lə *Moji dəji. Ira be mba kadi gəri təki banji ləi ur adi ingə rɔ nga.»^{††g} ⁴⁵Nə loki dingəm ka kin ɔti aw ningə, ilə mbə dɔ nɛ ti ki Jəju ra sie kin, adi dije pəti ooi. Nɛ kin ra adi Jəju asi kadi ur me bə bo ti ki rangi, ta kəm dije ti ja ja al ngata. Be ə, isi gidi bə ti, dilə

lo ti, ningə dije i ki lo je ki dangi dangi, rəi rɛe ti.

Jəju adi rɔ nga dəw ki rɛe oy njururu

(Mt 9.1-8; Lk 5.17-26)

2NDɔ ngay al go ti, Jəju təl aw Kapərnayim ti. Dije gəri kadi e me kəy ti noo. ²Dije kawinaa ngay, adi lo ibə-de ndingi ndingi, lo ki kadi dəw ilə njane ti ka goto, biti ki ta kəy ti taga. Lo kin ti, Jəju ndo-de Poy Ta ki Maji lə Luwə. ³Dije madi oti dəw ki rɛe oy njururu rəi sie rɔ Jəju ti. Dingəm je sɔ, ə oti-e. ⁴Lo kadi awi sie, iləi-e no Jəju ti goto, mbata, dije ibəi lo ndingi ndingi. E be ə, ali taa, ndui dɔ kəy^{‡‡}, sɔbi dɔ lo ki Jəju e ti, ningə ki bole ka kin ə, iləi nje moy ki nɛ koti njé moy je, ki dɔɔi kulə ti, no Jəju ti. ⁵Loki Jəju oo kadi-me ləde ningə, əl dəw ki rɛe oy njururu ka kin ə nə: «NGonm, majal je ləi e ki kiyə go kɔ.» ⁶NJé ndo ndu-kun je lə Luwə ki nɔ je isi me kəy ti noo, isi məri ta əi nə: ⁷«Ra ban ə dəwe kam, əl ta be ə? Əl ta ki mal dɔ Luwə ti. Luwə ki karne ba par ə asi kiyə go majal lə dije kɔ, dəw ki rangi goto.» ⁸Ta naa ti noo, Jəju gər mər ta je ləde kin, adi əl-de ə nə: «Ra ban isi iməri ta je ki be kin mesi ti ə? ⁹Kəl nje rɔ koy njururu kə nə: “Majal je ləi e ki kiyə go kɔ” bə ngə ngay al ə se, kəl-e kə nə: “I taa, un tuwə ləi, ə injiyə,” ə ngə ngay al ə? ¹⁰Re e be bə, m-a m-ɔji səi təki mi NGon Dəw, m-aw ki tɔgi dɔnangi ti ne, mba kadi m-iyə-n go majal je lə dije kɔ.» Ningə, Jəju əl nje rɔ koy njururu ə nə: ¹¹«I taa, un tuwə ləi, ə aw bə.» ¹²Ba dingəm i taa ta naa ti noo, un tuwə ləne, ə tɛɛ ta kəm dije ti aw. Bəl ra dije pəti, adi iləi tɔji dɔ Luwə ti əi nə: «Jagi, j-o nɛ ki be kin kəte al bəy!»

^{††}1:44 Ki go jibəl ra-e ti lə Jipi je, nje banji e dəw ki dije ooi-e kadi ay njay al, adi asi kadi aw lo nɛ ra je ti ki bə tɔ Luwə al.

^{‡‡}2:4 Kəy ki əli ta dɔ ti e kəy ki rai adi dɛe lay. E kuji ra kəy ki dɔnangi Paləsitin ti.

Jəju ɓar Ləbi

(Mt 9.9-13; Lk 5.27-32)

¹³ Jəju təl aw kadi ba bo ti gogi. Dijje pəti rəi rəe ti, ningə ndo-de nē. ¹⁴ Loki Jəju isi dā ningə, oo *Ləbi ki ngon lə Alpe, isi me kəy taa la-mbə ti. Jəju əl-e ə nə: «Un gom.» Ningə Ləbi i taa, un go Jəju. ¹⁵ Go ti, Jəju isi ta nē kuso ti me kəy ti lə Ləbi. *NJé taa la-mbə je, ki njé ra majal je, ngay, isi naa ti ki Jəju ki njé ndo je lie ta nē kuso ti, mbata ko dije ki be kin ngay ə njiyəi goe ti, muki muki. ¹⁶ Loki njé ndo ndu-kun je ki me ɓuti ti lə *Parisi je ooi Jəju isi uso nē ki njé taa la-mbə je ki njé ra majal je ningə, əli njé ndo je lie əi nə: «Tə, Basi isi uso nē ki njé taa la-mbə je ki njé ra majal je a?» ¹⁷ Jəju oo ndude, adi əl-de ə nə: «E dije ki njé moy je ə a sangi dəw ki nje ra moy, ɓi e njé rə nga je ə a sangi dəw ki nje ra moy, al. Ningə, m-re mba ɓar dije ki dana al, nə m-re mba dije ki njé ra majal je yo.»

Kəl ta ki Luwə ki kiyə ta nē kuso

(Mt 9.14-17; Lk 5.33-39)

¹⁸ NDɔ kare njé ndo je lə Jə Batisi əi ki *Parisi je iyəi ta nē kuso. Dəkagilo ti kin ə dije rəi rə Jəju ti dəji-e əi nə: «Ra ban ə njé ndo je lə Jə əi ki njé ndo je lə Parisi je, isi iyəi ta nē kuso, ə yəi je, rai al ə?» ¹⁹ Jəju ilə-de ti ə nə: «Oi kadi e go rəbe ti kadi dije ki ɓari-de lo nē kuso taa-naa ti, a iyəi ta nē kuso dəkagilo ti ki nje taa dəne isi-n səde naa ti a? Jagi dəkagilo ti ki nje taa dəne isi-n səde naa ti, a asi kiyə ta nē kuso, al. ²⁰ NDɔ je a rəi nɔɔ kadi a uni-e tade ti ningə, dəkagiloe ti kin ə a iyəi ta nē kuso. ²¹ Dəw a un ta kibi ki sigi kadi ilə-n kəm kibi ki kəke al. Re e be ə, ta kibi ki sigi ka kin, a i ki ki kəke raki raki, kadi bole a to wororo itə ki kəte ɓəy. ²² Taa, dəw a un kasi kandi nju ki i al ɓəy uti me mbu nda je ti ki kəke al tɔ. Re e be ningə, loki kasi a i ɓa, mbu nda je a ndui. Ningə mbu nda je ki

kasi kandi nju je pəti a təli nē ki tuji kɔ. Be ə, re kasi kandi nju i al ɓəy ɓa, maji kadi mbu nda je əi ki sigi taa.»

Ta lə Jəju dɔ ndɔ ta kəɔ ti

(Mt 12.1-8; Lk 6.1-5)

²³ Jəju ində də me ndɔr gəme je ti, ndɔ taa kəɔ ti lə *Jipi je. *NJé ndo je lie ki əi sie, gangi dɔ ko je dɔ njiyə ti usoi. ²⁴ Ningə *Parisi je əli Jəju əi nə: «O nē ki to kin: njé ndo je ləi rai nē ki kadi dəw ra ndɔ taa kəɔ ti al.» ²⁵ Jəju əl-de ə nə: «Itidəi nē ki ngar *Dabidi ra loki nē ngə səde, ə ɓo ra-de ki dije ki goe ti kin ndɔ kare al biti a? ²⁶ Dabidi ur me kəy ti lə Luwə, dəkagilo ti ki Abiyatar ə e nje kijə nē məsi kadi-kare ki bo. Dabidi un mapa ki dije adi Luwə kadi-kare ti, ki njé kijə nē məsi kadi-kare par ə sɔbi dɔde kadi usoi, uso, ə adi dije ki gone ti usoi tɔ.» ²⁷ Jəju təl əl-de ɓəy ə nə: «Luwə ɔr ndɔ ta kəɔ ində ta dangi mba maji lə dəw, ɓi ra dəw mbata ndɔ ta kəɔ al. ²⁸ E be ə, mi *NGon dəw, ndɔ taa kəɔ wa ka m-aw ki tɔgi dɔ ti.»

Jəju adi rə nga dɔngəm ki jie oy njururu

(Mt 12.9-14; Lk 6.6-11)

3 Jəju təl aw kəy kaw-naa ti gogi ɓəy. Ningə dɔngəm kare ki jie oy njururu e me kəy kaw-naa ti nɔɔ. ² Dijje isi jəke isi indəi kəmde kadi n-ooi se Jəju a adi dɔngəm kin rə nga ndɔ ta kəɔ ti wa? E ta bole ki isi sangi kadi n-indəi ta dɔe ti. ³ Jəju əl dɔngəm ki jie oy njururu ka kin ə nə: «I taa ire dana ne, ta kəm dije ti pəti.» ⁴ Ningə Jəju təl dəji ndəgi dije ə nə: «Ri ə maji mba kadi dəw ra ndɔ ta kəɔ ti ə? Kadi dəw ra maji ə se kadi dəw ra majal ə? Kadi dəw nagi madine ta yo ti ə se kadi iyə adi tuji kɔ ə?» Lo to jijiji, dəw kare ka əl ta al. ⁵ Jəju ində kəmne gɔ-n-de ba pəti, ki wongi, mee tinge dɔde ti ngay mbata me ngə ləde. Ningə əl dɔngəm ka kin ə nə: «ɓurə jii.»

Dingəm surə jine ningə, jie təl to maji kare. ⁶ Ə loki *Parisi je tēgi taga ba, awi kalangi ba ingəi njé ki gin *Erodi ti əli-naa səde ta ki dɔ Jəju ti kadi n-ooi se n-a n-rai ban ə n-a n-təli-e wa.

Kosi dije rəi rɔ Jəju ti

(Mt 4.25; 12.15-16; Lk 6.17-19)

⁷ Jəju ətə aw ki njé ndo je ləne ta ba Galile ti. Ningə kosi dije ngay rəi goe ti. Kosi dije ka kin i dɔnangi Galile ti je, dɔnangi Jude ti je, ⁸ be bo Jorijaləm ti je, dɔnangi Idume ti je, dɔnangi ki gidi ba Jurde ti je, taa dije ki isi gəi gidi be bo ki Tir ki Sidq ba pəti ka rəi goe ti tɔ. Kosi dije kin rəi rɔ Jəju ti, mbata oy poy ne je ki ra. ⁹ Jəju əl njé ndo je ləne kadi indəi dɔ to madi dana dangi adi-ne, mba kadi kosi dije mborəi-ne al. ¹⁰ Təki rəjeti, Jəju adi rɔ nga dije ngay, adi dije pəti ki awi ki moy rɔde ti, nagi rɔde mba kadi n-ədi rɔe. ¹¹ Loki dije ki ndil je ki majal uwəide gin tɔgide ti ooi-e ningə, ɔsi məkəsidi nangi nɔe ti, uni ndude ki taa nɔi əi nə: «I NGon lə Luwə!» ¹² Nə, ndəji-de ki tɔgine kadi rai adi dəw gər-ne al.

Jəju mbəti njé ndo je ləne ki dɔgi gide e joo

(Mt 10.1-4; Lk 6.12-16)

¹³ Go ne je ti kin, Jəju aw dɔ mbal ti, bar njé ki ge-de, ningə rəi rɔe ti. ¹⁴ MBq dije ti ki bar-de kin ə Jəju mbəti njé ndo je ləne ki dɔgi gide e joo ki kadi əi sie naa ti ki dɔkagilo je pəti. Əi sie naa ti, mba kadi ilə-de adi awi iləi mbə Poy Ta ki Maji. ¹⁵ Taa awi ki tɔgi kadi tuwəi ndil je ki majal tɔ. ¹⁶ Tɔ dije ki dɔgi gide e joo ki Jəju mbəti-de ə to kin: Simq, ki Jəju ində tɔe nə Piyər, ¹⁷ Jaki, ki ngon lə Jəbəde əi ki ngokone Jə, ki Jəju bar-de joo pu nə Bowanərjəsi, ki kər me nə «ngan lə

ndangindi[¶]», ¹⁸ ki Andire, ki Pilipi, ki Batiləmi, ki Matiye, ki Tomasi, ki Jaki ki ngon lə Alpe, ki Tade, ki Simq ki e mbq njé rɔ mbata kingə dɔ lə be ləde ti, ¹⁹ taa Judasi Isikariyoti ki nje kun dɔ Jəju tɔ.

Jəju ki nojine je

²⁰ Jəju aw be ningə, kosi dije rəi uti kəm lo ka ka bəy, adi lo kadi əi ki njé ndo je ləne ingəi dɔkagilo kadi usoi ne ka goto. ²¹ Loki noje je ooi poy ta kin ningə, rəi mba kadi n-əri-e n-awi sie be, tadɔ əli əi nə: «Dəe isi dana al.»

(Mt 12.24-29; Lk 11.15-22)

²² NJé ndo ndu-kun je lə Luwə ki i Jorijaləm ti əli əi nə: «Bəljəbul isi mee ti. Ningə e ki tɔgi lə ngar lə ndil je ki majal, ə isi tuwə-n ndil je ki majal.» ²³ Be ə Jəju bar-de ki rɔne ti ningə, ɔr-de gin ne je me kuji ta je ti ə nə: «Oi kadi *Satə a tuwə dije lə Satə ban? ²⁴ Kin ə, dije ki me beko ti ki kare ba, təli dɔ-naa ti rɔi-naa ə, beko kin a a taa al. ²⁵ Loki dije ki me kəy ti ki kare ba təli dɔ-naa ti, rɔi-naa, me kəye kin a ra tɔgi kaw kəte al. ²⁶ Re Satə ə wa adi dije lie təli dɔ-naa ti ki rɔ, adi gangi-naa dana joo ə, kɔbe lie a ra tɔgi kaw ki kəte al, gine a gangi. ²⁷ Təki rəjeti, adi m-əl səsi, kin ə re dəw uwə dəw ki nje tɔgi dɔ-e kəte al ə, a asə kur me kəy ti lie, kadi ndur ne kingə lie al. Loki dɔ-e ngata ningə, a ndur ne ki me kəy ti lie təkə mene ge. ²⁸ M-əl səsi təkə rəjeti: Majal je pəti ki dije rai, se ne taji je pəti ki a tēg tade ti ki dɔ Luwə ti, Luwə a iyə goe kɔ adi-de. ²⁹ Nə re dəw əl ta ki mal dɔ NDil Luwə ti ningə, Luwə a iyə go kɔ ade al ratata. Dəw kin a oti kəy majal ləne kin ki nɔne ti.» ³⁰ Jəju əl-de ta kin be mbata njé ndo ndu-kun je əli əi nə: «Aw ki ndil ki majal rɔne ti.»

[¶]3:17 Bowanərjəsi (ngan lə ndangindi) e tɔ ki Jəju ində dɔ Jaki əi ki Jə. Dəw gər ne ki ində-n tɔ kin dɔde ti al, nə dije madi ndəri gine ningə əli əi nə Jəju bar-de ngan lə ndangindi mbata əi dije ki ne ra ki ki tɔgi to məside ti.

Ko Jəju ki ngakəe je ki rəjeti*(Mt 12.46-50; Lk 8.19-21)*

³¹ Ko Jəju ki ngakəe je rəi ai taga, ningə iləi dəw kare kadi ɓar-e adi-de. ³² Kosi dije ngay gəi gide wuki. Loki rəi əli-e əi nə: «O kəi je, ki ngakəi je ai taga nə, a sangi-ni.» ³³ Ningə Jəju təl əl-de ə nə: «Nə je ə əi kom je ki ngakom je ə?» ³⁴ Ba gə dije ki isi gəi dəe wuki ka kin, ningə əl ə nə: «Oi kom je, ki ngakom je ə isi kin. ³⁵ Tado dəw ki nje ra ndəgi lə Luwə ə, e ngokom je, e konanm je, ki kom je.»

Kuji ta ki də nje dibi ne ti*(Mt 13.1-9; Lk 8.4-8)*

4 Jəju ilə ngirə kadi ndo dije ne kadi ba bo ti bəy. Kosi dije ngay kawina gəi gide, adi aw, al isi me to ti, nangi də ba ti. Kosi dije ai ngangɪ ba ti ne, təli kəmdə ki dəe ti. ² Jəju ndo-de ne je ngay me kuji ta je ti. Me ne ndo ti lie, əl-de ə nə: ³ «Nje ndr kare aw kadi dibi ne, ⁴ ningə dəkagilo ti ki a ilə ko, kə ko je madi tosi ngangɪ rəbi ti adi yəl je rəi oji makɪ. ⁵ Kə ko je ki nungi tosi dənangi njəkirə ti, adi lo kadi ingəi dənangi asi tam iləi ngirəde ti goto. Nə ke ə təgi kalangɪ ba, tado ngirəde to tane. ⁶ Loki kadi ɔsi ningə, ngan ko je ka kin ndoləi mbaw, ɓa go ti, tuti kurim, tado ngirəde aw nangi boy al. ⁷ Kə ko je ki nungi, tosi dan kon je ti, adi kon je təgi ndəmi-de mbəl, lo kadi andi goto. ⁸ Nə kə ko je madi tosi dənangi ti ki maji. Be ə, təgi kalangɪ ba, adi andi. Ki nə je andi asi kuti mitə, njé ki nungi andi asi kuti mehə, taa njé ki nungi bəy andi asi bu kare tə.» ⁹ Go ti ningə, Jəju əl-de ə nə: «Dəw ki aw ki mbine mba koo-n də ta ɓa, kadi oo də ta kin maji!»

MBa ri ə Jəju ndo ne ki kuji ta je ə?*(Mt 13.10-15; Lk 8.9-10)*

¹⁰ Loki kosi dije awi ningə, njé ki njé nay sie, ki njé ndo je lie ki dəgi gide e joo, dəji-e kadi ɔr-de gin kuji ta je ki ndo-n ne kadi n-gəri. ¹¹ Ə əl-de ə nə: «Səi, Luwə tɛɛ ki də ne ki to lo ɓəyɔ ti ki ɔji də kəbe lie adi səsi. Nə ndəgi dije ki ai taga, ingəi ne ndo je pəti ki kuji ta. ¹² E be mba kadi, “Re gəi lo maji ka ooi ne al nim, Re ooi də ta maji ka gəri me al nim, Tado re gəri me ningə, A təli rəde go Luwə ti kadi Luwə iyə go majal je ləde kə”.”^h»

Jəju ɔr me kuji ta ki ɔji də nje dibi ko*(Mt 13.18-23; Lk 8.11-15)*

¹³ Jəju əl-de ə nə: «Igəri me kuji ta kin al a? A re igəri me kuji ta kin al ə a rai ban ə a igəri ndəge je ə?» ¹⁴ Nje kilə ko, ne kilə lie e Poy Ta ki Maji lə Luwə. ¹⁵ Kə ko ki tosi ngangɪ rəbi ti, ɔji də dije madi ki ooi ta lə Luwə, ningə *Satə re ɔr ta ki ooi ka kin mede ti kalangɪ ba kə. ¹⁶ NGa ningə, əi je ki tosi dənangi njəkirə ti, əi dije ki ooi ta lə Luwə ningə, taai langisi ba ki rənəl, ¹⁷ nə ta kin, ilə ngirəne mede ti al. Əi dije ki njé kuwə ki ta lə Luwə dəkagilo ki ndəy be par. Dəkagilo ki kə je, ə se kində kəm-ndoo ki mbata ta lə Luwə re ɓa, iyəi kadi-me ləde kə kalangɪ ba. ¹⁸ Kə ko ki tosi dan kon je ti, əi dije ki ooi ta lə Luwə, ¹⁹ nə me ka sururu də ne je ti ki dənangi ti, ki ra ta ne maji je ki dənangi ti, taa bo ne je ki rangi ki dangɪ dangɪ, uti də ta ki ooi, adi lo kadi andi goto. ²⁰ Ningə, ndəgi kə ko je ki tosi dənangi ki maji ti, ɔji də dije ki ooi Poy Ta ki Maji, ningə taai mede ti, ə tɛɛi ki kandide tə. Ki madi je andi kuti mitə je, kuti mehə je, ki bu kare je.

Kuji ta ki oji do lambi

(Lk 8.16-18)

²¹ Ningə Jəju təl əl-de bəy ə nə: «Dəw a re ki lambi kəy ə dəbi ngo do ti, ə se ində gin tirə ti a? A ində do ne ti taa. ²² Ne je pəti ki e ki ra gidi ngəy ti, a to taga ta kəm dije, ə ne je ki e ki ra lo bəyɔ ti, a to ki taga pəy tɔ. ²³ Re dəw aw ki mbine mba koo-n do ta ningə, kadi oo maji.» ²⁴ Jəju təl əl-de bəy ə nə: «Maji kadi uri mbisi maji oi do ta, bi oy ki noo be al. Ba kadi igəri təkı go rəbi ki igangii ta do dije kin ə Luwə a gangi-n ta do si ti tɔ. Ningə ta ki gangi ki do si ti a itə e ki səi igangi do de ti kin bəy. ²⁵ Be ə, dəw ki aw ki ne jine ti, a adi-e do ti bəy. Nə dəw ki ne lie goto, e ki ndikiri wa ki aw-n jine ti kin ka, a taai jie ti wa bəy.»

Kuji ta ki oji do kandi ne ki dibi

²⁶ Jəju təl əl-de bəy ə nə: «Kəbe lə Luwə to tə dəw ki aw dibi ne me ndər ti ləne be. ²⁷ Go ne dibi ti kin, re nje ndər to bi ə se, to bi al ka, kondɔ ki kada, ne ki dibi, ibə ə isi təgi tɔ, ki kanji kadi nje dibe gər-n rəbi ki isi təgi-n. ²⁸ Nangi wa ki dərɔne, ra adi ko ibə ə təgi, kade tɛ, ningə go ti gogi, ɔr dɔne, ə andi. ²⁹ Ningə do kagilo ki do ko kər asi lo kijə ti, dəw re ijə ko tadɔ nayə asi¹.»

Kuji ta ki do ka kagi ti ki bari-e mutadi

(Mt 13.31-32; Lk 13.18-19)

³⁰ Jəju əl-de bəy ə nə: «Ri ə j-a j-uni kadi j-ji kəbe lə Luwə ə? Ə se kuji ta ki ban ə j-a j-un kadi j-əl-n ta ki do ti ə? ³¹ Kəbe lə Luwə to tə kandi ne ki bari-e mutadi kin be. E kandi ne ki du itə kandi ne je pəti ki dəw isi dibi dɔnangi ti ne. ³² Loki dəw dibe ningə, təgi ə təl kagi təy ki bo, itə ndəgi kagi təy je pəti. Bajie je ki tɔi, boyi ngay, kadi yəl je uwəi lo kisi do ti.» ³³ Ki kuji ta je ngay ki toi be,

ki dije asi kadi gəri, ə Jəju ndo-n-de ta lə Luwə. ³⁴ Ta ki kadi əl-de ki kuji ta al, goto. Ningə do kagilo ki nayi ki njé ndo je ləne wa par ba, ɔr-de me pəti.

Jəju ndangi nəl ade a lo ka ti

(Mt 8.18, 23-27; Lk 8.22-25)

³⁵ Me ndəbe ti noo, do ji lo səl ti ningə, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Adi ji gangi ba, j-awi dame ti ki kare.» ³⁶ İyəi kosi dije, ningə njé ndo je awi ki Jəju me to ti ki re e ti kəte. To je ki rangi dani-e. ³⁷ Ningə, nəl ki bo ngay bə səde busi do bati. Pulum ta man ində kadi to bigim bigim adi man isi rosi to. ³⁸ Jəju lə ne gəti-n dɔne, ə to mongi to ti, isi to bi. *NJé ndo je lie ndəli-e ki nɔ tade ti əi nə: «NJe ndo, j-isi j-oy be ka oo al a?» ³⁹ Jəju ndəl do bi ti, ndangi nəl, ə əl man ba ə nə: «A lo ka ti! Adi lo to jijiji!» Loe ti noo, nəl ta kəə adi lo təl to jijiji. ⁴⁰ Ningə, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Ra ban ə ibəli be ə? Biti bəne ka adi mesi al bəy a?» ⁴¹ Bəl rade ngay, adi dəji-naa ta dande ti əi nə: «Dəw ə wa kam e nə ə, nəl je ki ba je ka ooi ta lie be ə?»

Jəju tuwə ndil je ki majal do dingəm ti dɔnangi Gərasi ti

(Mt 8.28-34; Lk 8.26-39)

5 Jəju əi ki njé ndo je ləne tɛi gidi ba ti, dɔnangi ti lə dije ki Gərasi ti. ² Loki Jəju i me to ti ur nangi ningə, taji naa ti noo, dəw madi kare ki aw ki ndil ki majal rəne ti, tɛ do badi je ti re inge. ³ Dəw ka kin ra be do badi je ti. Re e ki kulə gindi ka, dəw kare ki asi dɔe lo ka ti goto. ⁴ Dɔi-e ki kulə gindi nja bay bay, taa iləi kangila gindi njae ti tɔ. Nə gangi kulə gindi riw riw, taa təti gindi nɔsi nɔsi tɔ. Dəw ki asi kuwe gin təgine ti goto. ⁵ Do kagilo je pəti, kondɔ ki kada, lo njıye e do badi je ti ki dan mbal je ti ki wuy ki kur tane ti. Ningə tıjə rəne gangi bati bati

ki gajj mbal je. ⁶ Loki oo Jəju say nu bəy ningə, ay ki ngədi re əsi məkəsine nangi nge ti. ⁷ Ningə ur kəl ki təgine ngay ə nə: «Jəju ki NGon lə Luwə ki nje kisi dərə ti taa nu, e ri ə ige rəm ti ə? M-uwə njai me tɔ Luwə ti, adi-m kə al!» ⁸ Əl ta kin be tadɔ ta ki Jəju əl-e ə nə: «I ndil ki majal, iteə kə rə dingəm ti kin.» ⁹ Jəju dəje ə nə: «Təi nə na?» E təl əl-e ə nə: «Təm nə “kosi njé rə je”, mbata ji bəy ngay.» ¹⁰ Nə ki dɔ Jəju ki nja naa ti nja naa ti kadi tuwə-de kə me be ti kin al.

¹¹ Dəkagiloe ti kin, kosi kəsongi je ngay a usoi ne kadi mbal ti nɔɔ. ¹² NDil je ki majal nɔi dɔ Jəju ti əli-e əi nə: «ftuwə-je adi j-aw dan kəsongi je ti kam, j-ur mede ti.» ¹³ Jəju ndigə səde dɔ ti, adi tɛəi me dingəm ti ka kin, ə awi uri me kəsongi je ti. Taji naa ti nɔɔ, kosi kəsongi je ki asi dibi joo kare, bingəi-naa kadi mbal ti taa, tosi me ba ti, adi ayi-naa man oyi. ¹⁴ NJé ngəm kəsongi je ayi-naa awi me be bo ti, ki me ndrə je, ɔri poy ne ki ra ne kin dije, adi dije awi kadi n-ooi ne ki ra ne ka kin. ¹⁵ Loki dije ka kin rəi tɛəi rə Jəju ti ningə, ooi dingəm ki aw ki ndil je ki majal ka kin isi rəe ti. OOI-e kadi isi ki angal ki maji, taa isi ki kibi rəne ti tɔ. Ne je kin ra adi bəl rade ngay. ¹⁶ Ningə dije ki awi lo ne je ti ki Jəju ra, ɔri madide je poy ne ki tɛə dɔ dingəm ti ki aw ki ndil je ki majal, ki ne ki tɛə dɔ kəsongi je ti. ¹⁷ Be ə, iləi ngirə kadi nɔi dɔ Jəju əi nə: «NJai ba, iyə dənangi ləje, ə aw.» ¹⁸ Dəkagilo ti ki Jəju isi al me to ti gogi ningə, dingəm ki Jəju tuwə ndil je ki majal me ti ka kin dəje kadi n-aw sie. ¹⁹ Nə Jəju ɔdi al, ə əl-e ə nə: «Oti aw be dan noji je ti, ɔr-de poy ne ki Babe ra səi ki koo kəm-to-ndoo ki əti bəl ki ɔji dɔi ti kin.» ²⁰ E be ə, dingəm ka kin ɔti aw dənangi be bo je ti ki dɔgi, ɔr poy ne je ki Jəju ra sie. Dije pəti ki oy ta kin, əti-de bəl.

Ta lə ngon lə Jayrusi ki ta lə dəne ki nje mɔy məsi

(Mt 9.18-26; Lk 8.40-56)

²¹ Loki Jəju təl aw gidɔ ba ti ki to ningə, kosi dije ngay kawɔ-naa rəe ti kadi ba ti. ²² Ningə dingəm kare ki dan njé kun dɔ kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, ki təe nə Jayrusi re. Loki oo Jəju ningə, osi nangi njae ti, ²³ nɔ dɔe ti ki man kəmne ə nə: «NGonm ki dəne ki du isi oy. NJai ba, kadi aw ində jii dɔe ti adi ingə rə nga, ə oy al.» ²⁴ Jəju ɔti aw sie, ningə kosi dije ngay njiyəi goe ti, mborəi-e ki yo je ki ne je.

²⁵ Dəne kare ki mɔy məsi ade kə bal dɔgi gidɔ e joo e dan kosi dije ti nɔɔ. ²⁶ Mɔy kin ade kə ngay, adi ay ngədi ngay tɔ go dije ti ki njé ra dije mɔy, nə tuji ne kingə ləne dɔ ti kə kare, ningə ingə kə jide ti tə kingə yo. Mɔy aw ki kəte tə kaw par par, ne ki to soti goto. ²⁷ Dəne ka kin oo ta lə Jəju. Be ə, dan kosi dije ti, re ki rəbi ki gidɔ Jəju ti, ɔdi ta kibi lie. ²⁸ MBata əl mene ti ə nə: «Kin ə re ta kibi lie par ə m-ɔdi ə, rəm a nga.» ²⁹ Ningə taji naa ti nɔɔ par gin məsi lie gangi, adi gər me rəne ti təkɔ rəne nga ngata. ³⁰ Loe ti nɔɔ, Jəju gər me angalne ti təkɔ tɔgi tɛə rəne ti. Be ə, təl kəmne gogi dan kosi je ti, dəji-de ə nə: «Nə ə ɔdi ta kibi ləm ə?» ³¹ *Ə njé ndo je lie əli-e əi nə: «I wa igər maji kadi kosi je mborəi-ni ki yo je ki ne je, ə itəl idəji ə nə: “Nə ɔdi-m bəy a?”» ³² Nə Jəju nay ki lo gɔ lo ti gə gidine kadi n-oo dəne ə wa ki ra ne kin. ³³ Bəl ra dəne ka kin ngay, adi dadi par par, mbata gər ne ki ra-e me rəe ti. Be ə, re osi nangi nja Jəju ti, əl-e ta je ki rəjeti pəti ki to mee ti. ³⁴ Nə Jəju əl-e ə nə: «NGonm, kadi-me ləi əji. Aw ki ləpiya, ə kadi ingə rə nga dɔ mɔy ti ləi.» ³⁵ Loki Jəju a əl ta ba bəy ningə, dije madi ii me kəy ti lə Jayrusi, ki e ki bo dɔ kəy kaw-naa ti lə Jipi je, rəi əli Jayrusi əi nə: «NGoni oy, itapi NJe ndo, al ngata.»

³⁶ Loki Jəju oo ta kælde be ningə, use do ti al, ə əl ki bo ki do kəy kaw-naa ti ə nə: «Adi bəl rai al, adi mei par!» ³⁷ Jəju ɔgi kadi dije awi sie, nə iyə Piyər nim, Jaki nim, Jə ki ngokɔ Jaki nim par ə adi awi sie. ³⁸ Loki rəi tɛɛi be lə ki bo ki do kəy kaw-naa ti ningə, Jəju oo dije ki isi singəi sokito, isi nɔi je, uri wuy je. ³⁹ Jəju ur me kəy ti ningə, əl-de ə nə: «Ra ban ə dije singəi do-naa ti sokito ki nɔ be ə? NGon oy al, nə to bi kare.» ⁴⁰ Dije ibəi Jəju kogii. Be ə, Jəju adi dije pəti tɛɛ taga, ningə baw ngon nim, kɔ ngon nim, njé ndo je lie ki dani-e nim par ə awi sie me kəy ti ki ngon to ti. ⁴¹ Jəju uwə ji ngon, əl-e ə nə: «Talita kumi!»^{§§} Adi kər me nə: «NGon ki dəne, m-əli m-ə nə, i taa!»

⁴² Taji naa ti nɔɔ, ngon ki dəne i taa, njiyə, tado bale e ɔgi gide e joo. Nɛ ki Jəju ra kin əti dije bəl ki dum. ⁴³ Lo kin ti, Jəju ɔji-de kadi əli ta nɛ ki ra nɛ kin dəw madi al. Ningə, əl-de kadi adi nɛ kuso ngon ki dəne ka kin uso.

Dije ki Najarəti ti taai me Jəju al

(Mt 13.53-58; Lk 4.16-30)

6 Jəju i loe ti nɔɔ, aw be bo ti ki tɔgi ti*, naa ti ki njé ndo je ləne. ² Loki ndo ta kəɔ lə *Jipi je asi ningə, Jəju ilə ngirə ndo dije nɛ me kəy kaw-naa ti lə Jipi je. Dije ngay ki oi nɛ ndo lie, nɛ ndo kin əti-de bəl, adi əli əi nə: «Dəw kam, ingə nɛ ndo kin ra ə? Ə nə ə ade gosi ta ki əti bəl be kin ə? Tɔgi ki ra-n nɛ kɔji je ki əti bəl be kin ingə ra ə? ³ Ma nje kijə kagi wa ka am wa? E ngon lə Mari al a? Jaki je, ki Jose je, ki Judi je, ki Simɔ je, əi ngakɔe je al a? Taa, konane je ka isi səje ne tɔ al a?» Ta ki ɔji kin ɔgi-de kadi adi mede Jəju. ⁴ Be ə, Jəju əl-de ə nə: «NJe kəl ta ki ta Luwə ti ba, e me be koje ti, ki

dan noje je ti, ki me kəy ti lie ə dije a kidi-e ti.» ⁵ Lo kadi Jəju ra nɛ kɔji ki əti bəl me be ti ki Najarəti ti goto, nə ində jine do njé moy je ti ki nə je gandi gandi par, adi-de ingəi rɔ nga. ⁶ NDɔji Jəju ngay ki mbata mbati ki mbati kadi-e mede.

Jəju ilə njé ndo je ləne ki ɔgi gide e joo

(Mt 9.35; 10.1, 5-14; Lk 9.1-6)

Jəju njiyə ki ngan be je ki gugi do Najarəti, ndo dije nɛ. ⁷ Ningə, Jəju bar njé ndo je ləne ki ɔgi gide e joo, ə ilə-de joo joo. Adi-de tɔgi do ndil je ti ki majal tɔ. ⁸ Jəju ndɔr mbide kadi uni nɛ kare mbata do rəbi al, nə gəl kare ba par. Əl-de ə nə: «A uni nɛ kuso al nim, bəl al nim, taa a bigiri la me kulə do bədisi ti al nim tɔ. ⁹ Həi sa njasi ti, ə awi ki kibi kare ba.» ¹⁰ Kin ə uri me kəy ti madi, ə uwə səsi rɔne ti ə, isi ti ratata ndo kawsi ti. ¹¹ Ə re lo madi ti, ə dije mbati kuwəi səsi ki rɔde ti, ə se mbati koo do ta ləsi, loki isi tɛɛi me be ti kin ki taga ningə, indəi bu ki njasi ti kɔ†, mba kadi to tə nɛ ndəji ndude. ¹² *NJé ndo je awi iləi mbe Poy Ta ki Maji mba kadi dije iyəi kalde ki majal kɔ. ¹³ Tuwəi ndil je ki majal ngay taa uri yibi do njé moy je ti ngay adi ingəi rɔ nga tɔ.

Koy Jə Batisi

(Mt 14.1-12; Lk 9.1-6)

¹⁴ NGar *Erodi oo ta lə Jəju, tado tɔba lie asi lo je naki naki. Dije ki nə je əi nə: «Jə Batisi i taa dan njé koy je ti. Gine kin ə aw-n ki tɔgi mba ra-n nɛ je ki əti bəl bəl.» ¹⁵ NJe ki nungi əli əi nə: «E Eli ki nje kəl ta ki ta Luwə ti.» NJé ki nə je bəy əli əi nə: «E nje kəl ta ki ta Luwə ti tə njé ki rəi kəte kin be tɔ.» ¹⁶ Loki Erodi

§§5:41 Talita kumi: e ta arame ki Jipi je isi əli tɔ ɔkagilo ti lə Jəju.

*6:1 Be ki Jəju tɔgi ti e Najarəti, dɔnangi ti ki Galile.

†6:11 Ta lə kində bu ki nja ti kɔ ba, igɔi Mt 10.14 ki ta ki do ti ki e gin ti nangi.

oo ta kin ningə, əl ə nə: «E Jā ki ndo ki madi gangi dæ ka ə i lo koy ti.»

¹⁷ Erodi əl be, tado ndo ki adi uwəi Jā, ddoi-e ki sən, iləi-e dangay ti, mbata lə Erodiyadi, ki ne ngokəe Pilipi, ki tae nene ti, ¹⁸ ə Jā əl-e ta do ti ə nə: «E go ti al kadi itaa ne ngokoi, nei ti^k.» ¹⁹ Wongi ra Erodiyadi do Jā ti ngay, adi sangi rəbi təl-e, nə asi təl-e al. ²⁰ Tado Erodi bəl Jā, gar kadi e dəw ki nje ra ne ki dana, taa e dəw ki ay njay tɔ. Be ə, Erodi ngəm-e-n maji. Loki Erodi oo ta kəl Jā ningə, ta kin uwe ki ta, nə be ka, Erodi ge koo ta kəl Jā par par. ²¹ NDɔ ki maji ki Erodiyadi isi sangi kəte kəte ka re nga. Adi e ndo rɔnəl koji Erodi, ə Erodi adi rai ne kuso. Ningə ndəe ti kin, Erodi bar ki bo je ləne nim, bar njé kun do njé rɔ je ləne nim, taa bar njé tɔba je ki dɔnangi Galile ti tɔ. ²² Dɔkagilo kuso ne ti, ngon lə Erodiyadi ki dəne, ur kəy gode ti, ndam. NDam lə ngon ki dəne kin nəl Erodi ngay, taa nəl dije ki bar-de lo ne kuso ti ngay tɔ, adi ngar əl ngon ki dəne ka kin ə nə: «Idəji-m ne ki mei ge par ə m-a m-adi.» ²³ Erodi aw biti un ndune ki kibi rɔ ade ə nə: «Ne je pəti ki idəji-m, ə m-a m-adi. Re e dəbi kəbe ləm ka a ingə.» ²⁴ NGon ki dəne tɛɛ aw taga, aw dəji kone ə nə: «E ri ə kadi m-dəje ə?» Ə kəe əl-e ə nə: «Idə-je do Jā Batisi.» ²⁵ NGon ki dəne təl langisi ba aw rɔ ngar ti əl-e ə nə: «Təki j-a-n taji-naa ti ne wa kin, kadi adi-m do Jā Batisi me supira ti.» ²⁶ Me ngar tuji ɔji-n do ne ki ngon ki dəne dəje kin, nə lo kadi ɔge goto ki mbata kun mindi ki un, taa ki mbata dije ki bar-de lo ne kuso ti tɔ kin. ²⁷ Be ə, taji-naa ti noo, ngar un ndune adi asigar kare ki nje ngəm-e kadi aw kəy dangay ti gangi do Jā re-n. ²⁸ Asigar aw gangi do Jā me supira ti, re-n adi ngon ki dəne, ningə ngon ki dəne ka kin təl-n adi kone.

²⁹ Loki njé ndo je lə Jā oi poye ningə, rəi uni nine awi dibi.

Jəju adi ne kuso dingəm je dibi mi usoi

(Mt 14.13-21; Lk 9.10-17; Jq 6.1-15)

³⁰ Loki njé kaw kilə je təli lo kilə je ti ləde ningə, kawinaa rɔ Jəju ti, ɔri-e poy ne je ki rai ki ne je ki ne je ki ndoi dije adi-e oo. ³¹ Kosi dije ngay awi nim, təli nim adi lo kadi njé ndo je ingəi ngon dɔk-agilo ndi be kadi usoi ne ka goto. Be ə, Jəju əl-de ə nə: «Frəi adi j-awi lo ki dije gotoi ti mba kadi ɔri kəə ndəy.» ³² Be ə, ali me to ti mba kaw kosi rode ngərangi, lo ki dije gotoi ti. ³³ Dije ngay ooi-de lo kawde ti, ə gəri-de bəti tɔ. Dije i be bo je ti ki dangi dangi, ayi-naa ki njade bur bur awi kəte, lo ki Jəju ki njé ndo je isi awi ti.

³⁴ Loki Jəju ur nangi me to ti ningə, oo kosi dije ngay. Loki oo-de, oo kəm-to-ndoo ləde, tado ai tə bati je ki nje kul-de goto be. E be ə, Jəju un dɔkagilo ngay ndo-n-de ne. ³⁵ Loki kadi yəti rone ki bəlme taa njé ndo je ɔti ki rɔ Jəju ti əli-e əi nə: «Lo ki j-ai me ti ne kin, e lo ki dije gotoi ti, ningə kadi isi ur tɔ. ³⁶ Maji kadi ituwə dije kam adi awi ki lo ndɔr je ti, ki ngan be je ti, ndogi ne kuso usoi.» ³⁷ Nə Jəju təl əl-de ə nə: «Səi je wa adide ne usoi.» Ningə, njé ndo je dəji-e əi nə: «Kadi j-aw ji ndogi mapa asi silə bu joo[‡] j-adi-de usoi wa?» ³⁸ Jəju təl əl-de ə nə: «Mapa ki jisi ti e ban ə? Awi dan dije ooi.» Loki awi dan dije ti, dəji ningə, təli əli-e əi nə: «Mapa e mi, ə kanji joo tɔ.» ³⁹ Jəju un ndune adi-de kadi adi dije isi nangi ki kute kute do wale ti ki mbəl. ⁴⁰ Be ə, dije uwəi-naa bu bu je, kuti mi kuti mi je, ə isi nangi ki bare bare. ⁴¹ Jəju ɔy mapa ki mi ki kanji ki joo, un kəmne

[‡]6:37 Silə kare, dɔkagilo ti lə Jəju, e la ki lo ra kilə ndo ti ndo kare. Adi silə bu joo e la ki lo ra kilə ndo ti ndo bu joo.

ki taa, əl ta ki Luwə mba kadi njangi dɔ ne kuso kin. Go ti, Jəju uwə mapa je ka kin gangi naa ti ə adi njé ndo je kadi ləbi kosi dije. Kanji je ki joo ka, Jəju ləbi dije pəti tɔ. ⁴²Dije pəti usoi ne ndani maji. ⁴³Ningə, njé ndo je ɔyi gindi mapa je, ki kanji je ki nay, kare dɔgi gide e joo bəy. ⁴⁴Dije ki usoi ne kin asi dingəm je dibi mi.

Jəju njiyə dɔ man ti

(Mt 14.22-33; Jq 6.16-21)

⁴⁵NDəy ba go ti, Jəju ɔsi njé ndo je ləne kadi ali me to ti, awi gidi ba ti kəte nɔne ti, ki kaw ki be bo Bətisayda ti nu. Ningə dɔkagiloe ti kin, e a tuwə kosi je kadi awi. ⁴⁶Loki Jəju adi-de awi ningə, ɔti aw dɔ mbal ti mba kəl ta ki Luwə. ⁴⁷Loki lo ndul ngata ningə, to e dan bati, ə Jəju e ki karne ba ə nay nangi gogi. ⁴⁸Jəju oo kadi njé ndo je ləne ingəi kɔ ngay lo kɔsi to ti, tado nəl ilə, sur to ki gogi gogi, adi pungi ba ra-de majal. Dan lo ti ba, Jəju j a njiyə dɔ man ti, isi aw ki rɔde ti, ningə ge kadi n-də tade bəy. ⁴⁹Ə loki ooi-e a njiyə dɔ man ti ningə, ooi kadi e muwə dəw yo, adi uri kəl. ⁵⁰Əi je wa pəti ooi-e, adi bəl rade ngay. Nə kalangi ba, Jəju əl-de ə nə: «Adi mesi osi nangi nə e mi, ə ibəli al!» ⁵¹Jəju al gode ti me to ti ningə, gin nəl gangi. Ne je kin əti-de bəl ngay. ⁵²Tado ki rɔjeti, njé ndo je gəri kəm ne ki Jəju ra ɔji dɔ mapa kin al, ki mba me ngə ləde.

Jəju adi rɔ nga njé moy je dɔnangi Gənəjarəti ti

(Mt 14.34-36)

⁵³Loki Jəju əi ki njé ndo je ləne indəi ba gangi ningə, tɛɛi dɔnangi Gənəjarəti ti, indəi to ləde nangi. ⁵⁴Loki uri nangi taa par ə, dije gəri Jəju; ⁵⁵adi əyi-naa ngɔdi asi be je ki dɔnangi Gənəjarəti ti naki, naki. Dije iləi rɔde, ɔyi njé moy je

ləde me ne kɔti njé moy je ti, rəi səde rɔ Jəju ti. ⁵⁶Lo je pəti ki aw ti, ngan be je, ki be bo je, ki lo ndɔr je, dije rəi ki njé moy je buki-de ta mbalo ti, ə nɔi dɔ Jəju ti kadi iyə njé moy je adi ɔdi ta kibi lie par ə a ingəi rɔ nga. Ningə, njé ki ɔdi ta kibi lie, ingəi rɔ nga tɔ.

Jəju ki ne jibəl be

(Mt 15.1-9)

7 ^{*}Parisi je ki njé ndo ndu-kun je madi ii Jorijaləm ti, kawinaa dɔ Jəju ti. ²Ningə ooi kadi njé ndo je lie ki madi je usoi ne ki jide ki yoro, ki kanji togi ki go jibəl rae ti. ³NGa ningə təkɔ rɔjeti, Parisi je əi ki *Jipi je ba pəti, a usoi ne ki kanji kadi a togi jide kadi ay njay al. Adi e kində kəm go ne jibəl be ti lə kade je. ⁴Be tɔ ə, re təli suki ti ningə, a ndogi man rɔde suki suki bəy taa a usoi ne. Awi ki ne jibəl be je ki rangi ngay ki indəi kəmde go ti bəy tə togi ne kay man je ki ngo je ki ngoo ningə-kasi je, ki go rəbi ra-e ti.

⁵Parisi je ki njé ndo ndu-kun je dəji Jəju əi nə: «MBa ri ə njé ndo je ləi təli rɔde go ne jibəl be ti lə kaje je al ə? Usoi ne ki jide ki yoro ki kanji togi kin me nə ri ə?» ⁶Jəju ilə-de ti ə nə: «Ta ki Luwə əl ki ta nje kəl ta ki tane ti Ejay dɔsi ti e ta ki rɔjeti. Səi njé kadi kəm dije, tado Luwə adi Ejay ndangi ə nə:

“Gin dije kin ɔsi gonm ki nda tade kare, Nə mede e səy səm.

⁷Tɔji ki isi iləi dɔm ti, ndae goto, Tado ne ndo je ki isi ndoi dije ka, E kəm-kadi ki j rɔ dije ti tɔ.”¹

⁸Jəju əl-de ə nə: «Iyəi ndu-kun lə Luwə dəbi kare, ə itəli rɔsi go ne jibəl be ti lə dije yo.»

⁹Ningə, Jəju əl bəy ə nə: «To rɔsi al kadi iyəi go ndu-kun lə Luwə kalangi ba mba kadi ingəmi go ne jibəl be ləsi! ¹⁰Təkɔ rɔjeti, *Moji ə nə: “ɔsi gon bawi ki kɔi.” Taa əl bəy ə nə: “Dəw ki taji

bawne ə se kone asi ta koy.”^{m 11} Nə səi, əli əi nə: “Re dəw madi əl bawne ə se kone ə nə: «Nę maji je ki re m-a m-əsi-n səli ə e kərba,» adi e kadi-kare lə Luwə.”¹² E kin ɔji kadi uti ta rəbi kadi dəw madi ra nę ɔsi-n səl bawne ə se kone.¹³ İgoi tuji ki isi tuji ta lə Luwə ki nę jibəl be ləsi, ki isi indoi dije ki kəte kəte kin oi! Taa ne je ki rangi ki toi be ngay ki isi rai e nɔɔ bəy.»

**Nę je ki a ra dəw adi
ay njay al ta kəm Luwə ti**

(Mt 15.10-20)

¹⁴ Go ti ningə, Jəju bar kosi dije ki rəne ti bəy ə əl-de ə nə: «Səi pəti, uri mbisi maji oi ta ləm, ə kadi igəri mee t.»¹⁵ Nę madi ki i taga aw me dəw ti, ki a təl-e nę ki to nje ti goto. Nə nę ki i me dəw ti ə a təl dəw nę ki to nje ti.¹⁶ [Re dəw madi aw ki mbine kadi oo-n dɔ ta ningə, kadi oo.]¹⁷ Loki Jəju iyə kosi dije, ə təl aw me kəy ti ningə, nje ndo je lie dəji-e kadi ɔr-de gin kuji ta ka kin.¹⁸ Jəju əl-de ə nə: «Adi səi je wa ka igəri nę al tɔ a? İgəri me ta ki m-ge kəl kin al a? Nę pəti ki i taga ki aw me dəw ti, nę kare ki a təl-e ki nje ti goto.¹⁹ Təki rjjeti, nę je kin pəti awi ngame ti al, nə awi kandae ti yo, ba go ti, tēi kɔ.» Ta lə Jəju kin tɔji kadi nę kuso je pəti əi ki kay njay.²⁰ Ningə Jəju əl-de bəy ə nə: «Nę ki i me dəw ti ə e nę ki nje təl dəw nę ki to nje ti.²¹ E me dəw ti kəy, e ngame dəw ti ə, mər ta je ki majal isi tē ti, ki kaya ki ra, ki bogi, ki təl-naa,²² ki kuwə marim, ki ra kəm-nda nę, ki me ndul, ki kədi-naa, ki nę ra ki go rəbe ti al, ki kɔji rɔ, taa kilə ra je ki to mbə t.»²³ Nę je kin pəti i me dəw ti, ningə əi ə təli-e nę ki to nje ti.»

Dəne ki mba adi mene Jəju

(Mt 15.21-28)

²⁴ Jəju i loe ti nɔɔ ningə, aw dɔnangi ti ki Tir. Aw ur me kəy ti madi, ge kadi dije gəri gone al, nə loe goto.²⁵ Təki rjjeti, re wa ki Jəju re tē bəy par ə, dəne madi ki ndil ki majal isi adi kɔ ngone ki dəne oo ta lie, ə ay re osi nangi njae ti.²⁶ E dəne ki e Jipi al, be koje e Pənəsi, dɔnangi Siri ti. Nɔ ki dɔ Jəju ti kadi tuwə ndil ki majal ki isi adi kɔ ngonne kin kɔ.²⁷ Nə Jəju əl-e ə nə: «İyə adi ngan je ki me kəy ti usoi asi-de bəy taa. Tado e go ti al kadi dəw un nę kuso lə ngan je, ilə adi ngan bisi je.»²⁸ Ə dəne ka kin ilə ti ə nə: «E rjjeti Babe, nə ke ə, ngan bisi je ki ai gin tabilə ti, a usoi yongirɔ nę je ki tē ta ngan je ti tosi nangi t.»²⁹ Ningə Jəju əl-e ə nə: «Ta kul ta ki tē tai ti kin, ɔti aw be ləi, tado ndil ki majal tē me ngoni ti ki dəne kɔ ngata.»³⁰ Dəne ka kin təl aw be ningə, ingə ngonne, to dɔ tirə ti kare, mbata ndil ki majal ka kin tē rɔe ti kɔ.

Jəju adi nje mbi bəy oo ta

³¹ Jəju i dɔnangi Tir, gangi Sido, ningə ində dɔnangi be bo je ki dɔgi gangi bəy taa re tē ta ba Galile ti.³² Dije rəi ki dıngəm kare ki mbie bəy, ki lo kəl ta to rɔe, rɔ Jəju ti, dəji-e kadi ində jine dɔe ti, kadi ingə rɔ nga.³³ Jəju ɔr-e ki kare ba aw sie say ki kosi dije. Loki tilə ngan jine je mbi nje mɔy ti ningə, tibi man tane ɔdi-n ndon dıngəm ka kin.³⁴ Go ti ningə, Jəju un kəmne ki dɔrə ti, ilə kəp puu, ə əl ə nə: «Epata» (kər me ta kin nə: imbuti).³⁵ Taji naa ti nɔɔ par ə mbi dıngəm ka kin mbuti, ə ndone tuti adi əl ta ay njay njay.³⁶ Jəju ndɔr mbi dije ki oy nę kin kadi dəw əl tae kəte adi dəw ki rangi oo al. Loki ndɔr mbide ki nja naa ti naa ti kadi dəw ɔr poy nę kin al ningə, kadi be bəy ə dije ɔri poy nę rae ki kəte

kæte. ³⁷ Nē ra Jəju əti kosi dije bəl ngay adi əli əi nə: «Nē rae je pəti maji: Ra njé je ki mbide bəy adi ooi dɔ ta, taa ra mbiki je adi əli ta tɔ.»

Jəju adi nē kuso dije dibi sɔ

(Mt 15.32-39)

8 Me ndo je ti kin, kosi dije ngay kawinaa təkɪ rangi bəy dɔ Jəju ti. Ningə, nē ki kadi usoi goto. Be ə Jəju bar njé ndo je ləne əl-de ə nə: ² «M-o kəm-to-ndoo lə kosi dije kin, tado ndo mitə bone ə əi səm naa ti, ningə nē ki kadi usoi goto. ³ Re mtuwə-de madi awi be ki mede ki bo ba ə, bo a taa tɔgide rəbə, tado njé ki madi dande ti *ii say ə rəi.*» ⁴ *NJé ndo je lie təli əli-e əi nə: «J-a j-ingə mapa ra dilə lo ti ne, ə a usoi asi-de ə?» ⁵ Jəju dəji-de ə nə: «Mapa ki jisi ti e ban ə?» Ə əli-e əi nə: «Mapa e siri.» ⁶ Go ti ningə, Jəju əl kosi dije kadi isi nangi. ɔy mapa ki siri ka kin jine ti, ra oyo Luwə dɔ ti ningə, gangi naa ti, ə adi njé ndo je ləne, kadi adi kosi dije. Be ə, njé ndo je taai ləbi kosi dije tɔ. ⁷ Awi ki ngan kanji je jide ti tɔ. Jəju ra oyo Luwə dɔ ti ə adi njé ndo je ləne kadi ləbi dije tɔ. ⁸ Dije usoi nē ndani, adi, njé ndo je kawi ginde je ki nay, kare siri. ⁹ Dije ki usoi nē, asi dibi sɔ. Go ti ningə, Jəju iyə-de adi awi. ¹⁰ Kalangi ba go ti, Jəju əi ki njé ndo je ləne ali me to ti, awi dɔnang Dalmanuta ti.

Parisi je dəji nē kɔji Jəju

(Mt 16.1-4)

¹¹ *Parisi je *ii nɔɔ rəi ningə*, iləi ngirə naji ta ti ki Jəju, fa dəji-e kadi ra nē kɔji madi ki *i dɔrə* ti adi-de n-ooi. Dəji-e be tə kulə ki kiyə mba kuwə-n dəw. ¹² Jəju ilə mene puy, ə əl-de ə nə: «Mbari ə dije ki dɔkagilo ti ki bone dəji mba kadi n-ooi nē kɔji ki əti bəl ə? Təkɪ rɔjeti, adi m-əl səsi madi oi, nē kɔji madi ki kadi dəw a

ra ki mbata ləde goto.» ¹³ Be ə, Jəju iyə-de, ə al me to ti mba kaw dam ba ti ki kare.

Əm lə Parisi je nim, əm lə Erodi nim

(Mt 16.5-12)

¹⁴ Me njé ndo je oy dɔ mapa ti ki kadi ɔyi. E ki jide ti ki isi me to ti e kare ba par. ¹⁵ Jəju ndəji-de, ə əl-de ə nə: «Oi maji! Adi kəmsi ədi dɔ rəsi ti, ɔji-n dɔ əm lə *Parisi je, ki əm lə Erodi[†].» ¹⁶ *NJé ndo je naji-naa ta dande ti əi nə: «Jəju əl be tado ji rəi ki mapa al!» ¹⁷ Jəju gər ta ki mede ti, adi əl-de ə nə: «MBA ri ə isi naji-naa ta dansi ti dɔ mapa ti ki ɔyi al ə? Igəri me nē je al ka bəy a? Kəmsi tē dɔ nē je ti madi al ka bəy a? Səi dije ki ku dɔsi goto a? ¹⁸ Kəmsi to mba kadi oi lo al a? Rai mbisi kadi oi dɔ ta al a? Mesi ole dɔ ti al a? ¹⁹ NDɔ ki m-ləbi mapa mi, dɪngəm je dibi mi kin, gindi mapa ki nay, ɔyi kare ban ə?» Ningə əli əi nə: «J-ɔy kare dɔgi gide e joo.» ²⁰ «NGa ndo ki, m-ləbi mapa siri dɪngəm je dibi sɔ kin, ginde je ki nay, ndo ki ɔyi kare ban ə?» Ningə əli-e əi nə: «J-ɔy kare siri.» ²¹ Lo kin ti, Jəju əl-de ə nə: «Igəri al bəy a?»

Jəju adi nje kəm tɔ kare oo lo me be ti ki Bətisayda

²² Loki Jəju əi ki njé ndo je ləne rəi tēgi me be ti ki Bətisayda ti ningə, dije rəi ki nje kəm tɔ kare rɔ Jəju ti. Dije ka kin nɔi dɔ Jəju ti kadi ɔde. ²³ Jəju uwə ji nje kəm tɔ ka kin, ə aw sie gidi be ti. Loki yom kəme ki man tane ningə, ində jine dɔe ti ə dəje ə nə: «O nē madi a?» ²⁴ NJe kəm tɔ gɔ lo ningə ə nə: «M-o dije, nə to ə toi tə kagi je ə a njiyəi be.» ²⁵ Jəju təl ində jine dɔ kəme ti nja kare bəy adi oo lo ay njay njay ngata. Ingə rɔ nga, ta oo nē je pəti ay njay njay tɔ. ²⁶ Go ti ningə,

[†]8:15 Əm lə Parisi je e nē ndo ləde ki ngom, ningə əm lə Erodi e mbati kun me kadi Jəju tɔ.

Jəju iyə adi aw be ləne, ə əl-e ə nə: «Oti təl kaw me be ti kin gogi.»

**Piyər gər kadi Jəju
e Kirişi, ki MBəti lə Luwə**

(Mt 8.13-20; Lk 9.18-21)

²⁷ Jəju ɔti loe ti nɔɔ ningə, awi ki njé ndo je ləne nğan be je ti ki gidi Səjare ti, ki Pilipi. Loki əi dɔ rəbi ti, Jəju dəji-de ə nə: «Dije isi əli ta ki dəm ti təki mi nə ə?» ²⁸ Ə njé ndo je əli-e əi nə: «Dije madi əi nə i Jə Batisi; njé ki nungi əi nə i nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli; njé ki rangi bəy əi nə i ki kare dan njé kəl ta je ki ta Luwə ti.» ²⁹ Ningə, Jəju təl re dəji-de əi je wa ə nə: «NGa səi wa ki dəsi, əli əi nə mi nə ə?» Ə Piyər ile ti ə nə: «I Kirişi, ki Luwə mbəte.» ³⁰ Jəju ndəji-de ki təgine kadi əli ta kin kəte kadi dəw ki rangi oo al.

Jəju əl ta koyne ki kine lo koy ti

(Mt 16.21-28; Lk 9.22-27)

³¹ Go ta je ti kin ningə, Jəju ilə ngirə kadi ndo-de təki ne *NGon dəw n-a ningə kɔ ngay. *NGatəgi je lə *Jipi je, ki ki bo je lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je a mbati-ne. Dije a təli-ne, nə ndo ki kɔ mitə lə ndo koyne bə, n-a n-tɛɛ lo koy ti. ³² Əl-de ta je kin pəti ay njay. Piyər ɔr Jəju aw sie dəbi kare, ningə ilə ngirə kəl sie. ³³ Nə Jəju təl rone, gɔ njé ndo je ləne ningə ndangi Piyər ki təgine ngay ə nə: «I təl gogi *Sa-tə, ɔr rəi kɔ gom ti! tado mər ta ləi e mər ta ki i rɔ Luwə ti al, nə e mər ta lə dije.»

³⁴ Go ti ningə, Jəju bər kosi dije ki njé ndo je ləne, ningə əl-de ə nə: «Re dəw madi ndigi njiyə gom ti ningə, kadi oo rone tə nɛ madi al, kadi e wa un kagi-dəsi koy ləne, ə re un gom. ³⁵ Təki rəjeti, dəw ki ge kaji rone ne wa dənangi ti ne a tɪ ta rone. Nə dəw ki tɪ ta rone ki mbata ləm, ə se ki mbata Poy Ta ki Maji, a aji rone tɔ. ³⁶ Kin ə re dəw ingə nɛ maji je ki dənangi ti ne pəti tigə, nə ndile tuji ə, maje to ra be ə? ³⁷ Nɛ madi ki dəw a

adi ɔr-n to ndilne to nɔɔ a? ³⁸ Təki rəjeti, re rɔ dəw madi səl-e ki mbata ləm, ə se ki mbata ta ləm ta kəm dije ti ki njé ra kaya ki njé ra majal ki dəkagilo ti kin, mi NGon dəw m-a m-ra rəsəl dɛ ti tɔ, ndɛe ti ki m-a m-re-n me kəsi-gon ti lə Bawm, naa ti ki malayka je ki ayi njay.»

9 Jəju əl-de bəy ə nə: «Təki rəjeti, adi m-əl səsi: dije madi dansi ti ne a oyi al bəy ə, a ooi kɔbe lə Luwə ki a re ki təgine kin.»

Jəju mbəl rone

(Mt 17.1-13; Lk 9.28-36)

² NDɔ mehe go ti ningə, Jəju ɔr Piyər nim, Jaki nim, taa Jə nim tɔ, ə al aw sədə dɔ mbal ti ki ngal, ki karde ba, səy ki ndəge je. Loe ti kin nɔɔ, Jəju mbəl rone ta kəmde ti. ³ Kibi je lie ndoləi kəy kəy, taa ndai nda ki dəw ki dənangi ti ne ki kadi a togi kibi adi nda be goto. ⁴ Ningə lo kin ti nɔɔ, Eli əi ki *Moji tɛɛi ki rɔde ti hɔy, a əli ta ki Jəju. ⁵ Ə Piyər un ta əl Jəju ə nə: «NJe ndo dije, kin ə j-isi lo kin ti ne be par ə maji ngay. J-a ra kəy-lo mitə: kare e yəi, kare e yə Moji, ə ki kare e yə Eli tɔ.» ⁶ Piyər gər ta wa bangi ki kadi əl al, tado əi ki madine je ki joo pu, bəl rade ngay. ⁷ Ningə, taji naa ti nɔɔ, kil ndi i səbi dɔde litə. Ndu ta madi tɛɛ me kil ndi ti ə nə: «E kam e NGonm ki m-ndige ngay, ə oi ta lie.» ⁸ Ki kəm ki kində jipi, njé ndo je gɔi lo gə gidide, nə dəw kare ka ooi-e al. Jəju ki karne ba par ə ooi-e rɔde ti. ⁹ Loki iɪ dɔ mbal ti isi uri ki nangi ningə, Jəju ndəji-de kadi ɔri poy nɛ ki ra nɛ ə ooi kin dəw madi al, bitə kadi ne *NGon dəw n-tɛɛ dan njé koy je ti. ¹⁰ *NJé ndo je təli rɔde go ta ti ki Jəju əl-de, nə ke ə, gəri me ta ki nə: «Ki taa dan njé koy je ti kin» al, adi naji-naa ta dɔ ti dande ti.

¹¹ Go ti, njé ndo je dəji-e əi nə: «MBari ə, njé ndo ndu-kun je əi nə səbi kadi Eli re kəte taa ə?» ¹² Jəju ilə-de ti ə nə: «E ki rəjeti kadi Eli a re kəte bəy taa, mba kadi

ra go ne je p̄ati adi asi-naa gogi. NGA ra ban ə, ndangi me makitibi ti lə Luwə, s̄obi d̄am mi NGon d̄aw b̄əy əi n̄a: “NGon d̄aw a ingə k̄o ngay, taa dije a kidi-e t̄o” ə? ¹³ T̄aki r̄jeti, adi m-əl s̄asi madi oi, Eli re, ə dije rai sie ne ki mede ge, t̄aki ndangi me makitibi ti s̄obi-n d̄əe.»

Jəju nga ngon ki ndil ki majal ade k̄o
(Mt 17.14-21; Lk 9.37-43)

¹⁴ Loki t̄ali r̄ai r̄o nd̄əgi nj̄e ndo je ti ningə, oi kosi dije il̄ai-naa ḡai d̄əde wuki, ningə nj̄e ndo ndu-kun je ə isi naji-naa ta ti s̄əde t̄o. ¹⁵ Loki kosi dije ooi Jəju ningə, nd̄əji-de ngay, adi aȳi-naa bur bur ki r̄əe ti, uw̄ai jie rai-e lap̄iya. ¹⁶ Jəju d̄əji nj̄e ndo je l̄əne ə n̄a: «Ta ri ə isi naji-naa ta d̄o ti s̄əde ə?» ¹⁷ D̄əw madi kare dan kosi dije ti əl-e ə n̄a: «NJe ndo dije, m-re ki ngonm r̄oi ti, tad̄o e gin t̄ogi ti lə ndil ki ra-e adi əl ta al. ¹⁸ Lo je p̄ati ki ndil kin j̄ sie ti ningə, ige ile nangi, adi kulum tae ib̄ə jugi jugi, nḡə ngangine gururu gururu, ningə nda-je ray, ade to t̄ə kagi be. Be ə, m-d̄əji nj̄e ndo je l̄ai kadi tuw̄ai ndil ki majal kin d̄əe ti k̄o, n̄a asi t̄ogi al.» ¹⁹ Lo kin ti, Jəju un ta əl nj̄e ndo je l̄əne ə n̄a: «S̄ai dije ki d̄əkagilo ti ki b̄one ki s̄ai nj̄e me nḡa je, kadi t̄ə m-isi s̄asi d̄əkagilo ban b̄əy taa adi mesi ə? Kadi m-a m-osi ginsi d̄əkagilo ban b̄əy taa ə? Ir̄əi ki ngon r̄om ti ne.» ²⁰ Loki r̄ai ki ngon r̄əe ti ningə, taji naa ti n̄oq̄ wa ki ndil ki majal oo Jəju par ə, dadi ngon ka kin nangi nangi, ba man tae j̄ kulum mbuki mbuki, ningə bi-e ile nangi, ade nduguru nangi. ²¹ Jəju d̄əji Bawe ə n̄a: «D̄əkagilo ki ra ti ə ne kin il̄ə sie nḡire ə?» Ə Baw ngon ile ti ə n̄a: «H̄ə nḡire lo ki ngon to du ba b̄əy. ²² Ningə, taa taa ndil ki majal kin, isi sur-e tile ki poro je, ki me man ti je, kadi t̄al-e, ə re asi ra ne madi ə, oo k̄əmto-ndoo l̄əje, ira s̄əje.» ²³ Ə Jəju t̄əl əl-e ə n̄a: «Re asi... kin əl be ki mba ri ə? D̄əw

ki adi mene, asi ra ne je p̄ati.» ²⁴ Ta naa ti n̄oq̄, baw ngon əl ta ki ndune ki bo ə n̄a: «M-adi mem, n̄ə kadi-me l̄əm ə e ngay al, ə ira s̄əm!» ²⁵ Loki Jəju oo kadi kosi dije isi aȳi-naa bur bur ki r̄əe ti ningə, ndangi ndil ki majal ə n̄a: «I ndil ki majal ki nje b̄əy mbi dije ki nje kadi dije əli ta al, m-un ndum kadi it̄eə r̄o ngon ti ki k̄o, ə ire gogi al ratata!» ²⁶ NDil ki majal ka kin ur k̄əl, ra ngon adi dadi nangi nangi ki t̄əgine ngay, ningə t̄eə r̄əe ti k̄o. NGON t̄əl to t̄aki oy be, adi dije p̄ati ki ooi ne ki ra ne, əli əi n̄a: «Oy ngata.» ²⁷ N̄ə Jəju uw̄ə ji ngon un-e ur-e taa. ²⁸ Loki Jəju ur me k̄əy ti, ə nj̄e ndo je lie isi sie ki karde ba, d̄əji-e əi n̄a: «MBarī ə je j-asi kadi ji tuw̄ə ndil ki majal kin al ə?» ²⁹ Jəju t̄əl əl-de ə n̄a: «Ko ndil je ki be kin, d̄əw a tuw̄ə-de ki go r̄əbi k̄əl ta ki Luwə taa.»

Jəju t̄əl əl ta ki d̄o koyne ti
ki k̄ine lo koy ti b̄əy

(Mt 17.22-23; Lk 9.43-45)

³⁰ Əi, ət̄i loe ti n̄oq̄ ningə, ind̄əi d̄o-nangi Galile gangi. Jəju ge kadi d̄əw madi ḡər gone al. ³¹ Tad̄o un d̄əkagilo mba kadi ndo-n ne nj̄e ndo je l̄əne. Be ə əl-de ə n̄a: «A il̄əi-mi *mi NGon d̄əw ji dije ti kadi a t̄əli-mi, ningə loki t̄əli-mi oy ba, nd̄o ki k̄o mit̄ə l̄ə nd̄o koym ə, m-a m-j̄ taa lo koy ti.» ³² *NJ̄e ndo je ḡəri me ta lie kin al, ningə b̄əli kadi d̄əji-e ta d̄o ti t̄o.

Jəju un ta l̄ə ngan je ki du
ndo-n ne nj̄e ndo je l̄əne

(Mt 18.1-5; Lk 9.46-48)

³³ Loki r̄ai t̄eəi me be ti ki Kap̄ərnayim, ə uri me k̄əy ti ningə, Jəju un ta d̄əji-de ə n̄a: «Ta ri ə k̄əte isi naji-naa ta d̄o ti d̄o r̄əbi ti ə?» ³⁴ N̄ə t̄əli isi kekeke, tad̄o, d̄o r̄əbi ti, naji-naa ta, kadi n-gəri se n̄ə ə e ki bo wa? ³⁵ Jəju isi nangi, ningə b̄ar nj̄e ndo je l̄əne ki d̄əgi ḡide e joo, əl-de ə n̄a:

«Re dæw madi ge kadi n-e dæw ki dɔsaj ningə, maji kadi təl rone dæw ki dɔbæy ti nim, nje ra kilə bəə kadi ndæge je pəti nim tɔ.»

³⁶ Go ti, Jəju un ngon ki du, ur-e dande ti, ə loki ore rone ti ba, əl-de ə nə: ³⁷ «Re dæw madi uwə ngon ki be kin rone ti me tɔm ti ə, e mi wa ə dæwe kin uwə-m rone ti. Ningə, dæw ki uwə-m ki rone ti, e mi ə uwə-m ki rone ti al, nə e nje kilə-m ə uwe ki rone ti.»

Dæw ki e nje kɔsi-m ta al e dæw ləm

(Lk 9.49-50)

³⁸ Jə əl Jəju ə nə: «NJe ndo dije, j-o dæw madi ki a tuwə ndil je ki majal me tɔi ti, ə ji ndigi kadi j-ɔge dɔ ra ne kin, tado e njiyə səje goi ti al.» ³⁹ Jəju ilə-de ti ə nə: «Oti kadi ɔgi-e dɔ, tado dæw kare ki a ra ne ki əti bəl me tɔm ti ki kadi a təl kalangi ba əl ta ki majal dɔm ti goto. ⁴⁰ Təki rɔjeti, dæw ki ɔsi-je ta al e dæw ləje. ⁴¹ Taa re dæw madi adi səi man kəy me ngon kal man ti par, mbata ke ki səi dije lə Kirisi ka, dæwe kin, təki rɔjeti, adi m-əl səsi, a nal ne kigə go ji ləne al.

NDəji-naa dɔ majal ti

(Mt 18.6-9; Lk 17.1-2)

⁴² «Kin ə təki dæw madi ra adi ki kare dan njé ki du ti ki adi-mi mede, osi me majal ti ə, e soti ngay bəy mbata ti lie kadi dɔɔi mbal ki bo ngay minde ti, ə iləi-e me ba ti. ⁴³ Kin ə jii kare rai adi osi me majal ti ə, igange ile kɔ. Tado, e soti kadi ingə kaji ki jii ki kare, itə kadi ingəm jii je joo pu, ə iləi-ni me por ti lə su, me por ti ki a oy al ratata kin. [44] ⁸⁴⁵ Kin ə njai kare rai adi osi me majal ti ə, igange ile kɔ. Tado, e soti kadi ingə kaji ki njai ki kare, itə kadi ingəm njai je joo pu, ə iləi-ni me por ti lə su. [46] ⁴⁷ Kin ə kəmi kare

rai adi osi me majal ti ə, ɔr-e ile kɔ. Tado, e soti kadi ur kəbe ti lə Luwə ki kəmi ki kare, itə kadi ingəm kəmi joo pu, ə iləi-ni me por ti lə su. ⁴⁸ Loki kode je ki me ti oyi al, taa por ki səm ti ka oy al ratata tɔ. ⁴⁹ Təki rɔjeti, dæw ki ra ka por kə je a ra-e adi ay njay, təki kati a ra-n ne kuso adi nəl be. ⁵⁰ Kati e ne ki maji, nə loki nələ goto ə, ri ə a rai kadi a təl nəl gogi ə? Ne ki kadi dæw a ra-n goto. Ningə maji kadi itɔji hal ki maji ki rɔ-naa ti, ə isi ki naa ki lapiya dansi ti.»

Ta ki dɔ gangi-naa ti lə dæne ki dingəm

(Mt 19.1-9; Lk 16.18)

10 Jəju i loe ti noɔ, aw dɔnangi Jude ti, gidi ba Jurde ti. Kosi dije kawinaa gəi gide wuki bəy. Ki go jibəl ra-e ti lə Jəju, ilə ngirə ndo-de ne. ² *Parisi je ɔti rəi rɔ Jəju ti, ningə kadi tə iyəi kulə uwəi-e-n me ta ti, dəji-e əi nə: «NDu-kun adi ta rəbi kadi dingəm tuwə-n nene ə se adi ta rəbi al ə?» ³ Jəju dəji-de ə nə: «NDu-kun ri ə *Moji adi səi dɔ ti ə?» ⁴ Əi təli əli-e əi nə: «Moji adi ta rəbi kadi dingəm tuwə nene, nə ke ə, kadi ade makitibi gangi-naa jie ti.» ⁵ Ə Jəju təl əl-de ə nə: «E ki mbata me ngə ləsi ə Moji ndangi-n ndu-kun kin adi səsi. ⁶ Nə lo kilə ngirə kində ne je ti, Luwə ra dingəm əi ki dæne. ⁷ E be ə, dingəm a iyə kone je ki bawne je, ə a tiyəi-naa ki nene, ⁸ kadi təli darɔ ki kare. Lo kin ti, a əi joo al ngata, nə a əi darɔ ki kare ba.^p ⁹ Ningə ne ki Luwə dɔɔ naa ti, maji kadi dæw gangi naa ti al.» ¹⁰ Loki təli rəi be, njé ndo je lie dəji-e ta dɔ ti bəy. ¹¹ Ə Jəju əl-de ə nə: «Re dæw tuwə nene, ə taa dæne ki rangi ə, dæwe kin təl nje kuwə marim, tado nee ki kəte isi noɔ bəy. ¹² A re e dæne ə mbati

§9:44 Bar ta ki joo kin, dije madi əli təki goto me makitibi je ti ki njé ndange ki kəte ndangi.

°10:4 Dətərənom 24.1 P10:8 Kilə ngirə ne je 1.27; 2.24

ngawne ə taa dingəm ki rangi ka, e nje kuwə marim tɔ.»

Jəju njangi dɔ ngan je ki du

(Mt 19.13-15; Lk 18.15-17)

¹³ Dije rəi ki ngan je ki du rɔ Jəju ti kadi njangi dɔde, nə njé ndo je kəli səde. ¹⁴ Loki Jəju oo kilə ra njé ndo je ləne ningə, nəl-e al adi əl-de ə nə: «fyəi ngan je ki du adi rəi rəm ti, oti kadi ɔgi-de ta rəbi, tado kɔbe lə Luwə e ya dije ki toi tə ngan je ki du be. ¹⁵ Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, dəw ki ndigi kadi Luwə ɔ be dɔe ti tə ngon ki du be al, a ur kɔbe ti lə Luwə al ratata.» ¹⁶ Go ti, Jəju uwə ngan je ki du ka kin ki rone ti, ində jine dɔde ti, njangi dɔde.

Ta lə Jəju əi ki dəw ki nje ne kingə

(Mt 19.16-30; Lk 18.18-30)

¹⁷ Loki Jəju ɔti osi dɔ rəbi ti ningə, dingəm madi kare ay re osi nangi njae ti, ningə daje ə nə: «NJe ndo ki maji, e ri ə m-a m-ra ə m-a m-ingə-n kaji ki a to biti ki nɔ ti ə?» ¹⁸ Jəju əl-e ə nə: «MBa ri ə ifar-m dəw ki maji ə? Dəw kare ki maji goto, nə Luwə ki karne ba par ə e dəw ki maji. ¹⁹ I igər ndu-kun je lə Luwə ki ə nə: “A təl dəw al, a uwə marim al, a bɔgi al, a ma naji ki ngom dɔ madi ti al, a ra ne ki majal ki dəw madi al, ɔsi gon bawi əi ki kɔi kin maji.”»^q ²⁰ Dingəm ka kin əl-e ə nə: «NJe ndo, ne je kin pəti m-təl rəm go ti dɔkagilo kilə ngirə basam ti nu.» ²¹ Jəju go dingəm ka kin ki rənəl, ningə əl-e ə nə: «Ne kare be ə nayi kadi ira. Aw, igati ki ne maji je ləi pəti, adi lae njé ndoo je, ba a aw ki ne kingə ngay me dɔrə ti, ə ire un gom.» ²² Nə loki dingəm ka kin oo ta je kin ningə, kəme il kiriri, ə ɔti aw ki rənəl al, tado e dəw ki aw ki ne kingə ngay.

²³ Jəju go njé ndo je ləne ki gəi gide, ningə əl-de ə nə: «A e ne ki nga ngay rɔ

njé ne kingə je ti kadi uri me beko ti lə Luwə!» ²⁴ Ta lə Jəju kin ndɔji-de, nə Jəju a dɔ ti gərərə ba ə nə: «NGanm je, e ne ki nga ngay kadi dəw ur me beko ti lə Luwə. ²⁵ E ne ki nga ngay kadi jambal ki oi-e kin ur bole kon ku ne ti, nə a nga ngay itə e kin bəy kadi nje ne kingə ur me beko ti lə Luwə.» ²⁶ Ta kin əti-de bəl dɔ made ti bəy, adi dəji-naa dande ti əi nə: «NGa kin ə e be ningə, nə ə asi kadi ingə kaji ə?» ²⁷ Jəju ində manjide ba, ningə əl-de ə nə: «Ki rɔ dije ti ba, dəw ki asi goto, nə ki rɔ Luwə ti ba, ne ki dum-e goto, tado asi ra ne je pəti.» ²⁸ Ə Piyər ilə rone əl-e ə nə: «NGa o je ki, j-iyə ne je ləje pəti kɔ, mba kadi j-un-n goi kin.» ²⁹ Jəju ile ti ə nə: «Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, re dəw madi, iyə kəy ləne, ki ngakone je, ki konane je, ki kone, ki bawne, ki ngane je ə se dɔnangi ləne ki mbata ləm, ə se ki mbata Poy Ta ki Maji ningə, ³⁰ dəwe kin a ingə kəy je, ki ngakone je, ki konane je, ki kone je, ki ngane je, ki dɔnangi, nja bu dɔ ti. A ingə ne je kin, naa ti ki kɔ dɔkagilo ti ki bone, taa dɔkagilo ti ki a re, a ingə kaji ki a to biti ki nɔ ti tɔ. ³¹ NGa ningə, dije ngay ki kəte, a təli njé ki gogi, ə njé ki gogi, a təli njé ki kəte tɔ.»

Jəju əl ta dɔ koyne ti ki kine lo koy ti bəy

(Mt 20.17-19; Lk 18.31-34)

³² Jəju əi ki njé ndo je ləne əi dɔ rəbi ti, isi awi ki Jorijaləm. Jəju njiyə nɔde ti nɔde ti. Lo kin ti, bəl ra njé ndo je lie ngay, taa njé njiyə gode ti ka bəl rade tɔ. Jəju təl bar njé ndo je ki dɔgi gide e joo rone ti, ningə ilə ngirə kadi əl-de ne je ki a ra-e Jorijaləm ti ə nə: ³³ «Oi, j-isi j-awi ki Jorijaləm, ningə a iləi-mi *mi NGon dəw ji njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je ti. A gangi ta koy dɔm ti, ningə go ti, a iləi-mi ji dije

ti ki əi *Jipi je al. ³⁴ A kogi dəm ti je, a tibi man tade dəm ti je, a tindəi-mi ki ndəy kabilay je, taa a təli-mi tə. Nə ndo ki kə mitə lə ndo koym ba, m-a m-təe lo koy ti.»

Nə dəji lə Jaki əi ki Ja

(Mt 20.20-28)

³⁵ Go ta je ti kin ningə, Jaki əi ki Ja ki əi ngan lə Jəbədə, rəi rə Jəju ti basi, əli-e əi nə: «NJe ndo, ji ndigi kadi ira nē ki j-aw tə dəji kam adi-je.» ³⁶ Jəju dəji-de ə nə: «Ri ə igəi kadi m-ra madi səsi ə?» ³⁷ Ningə, təli əli-e əi nə: «Re indigi də ti səje ə, adi dəw kare isi də ji kəi ti, ə e ki nungi isi də ji gəli ti tə, loki a isi də kəbe ti ə dije a iləi toji dəi ti kin.» ³⁸ Jəju əl-de ə nə: «İgəri me nē dəji ləsi kin al. A asi kadi ingəi kə ki m-aw tə m-ingə kam kare mindi wa? Taa, batəm ki to kə ngay ki m-aw tə m-ingə kam a ingəi kare tə wa?» ³⁹ Ba əli əi nə: «Oyo, j-a j-asi kare.» Ə Jəju əl-de ə nə: «Təki rəjeti, a asi kadi ingəi kə ki m-aw tə m-ingə kam kare, taa batəm ki to kə ngay ki m-aw tə m-ingə kam a ingəi kare tə. ⁴⁰ Nə ta ki cəi də kisi də ji kom ti ə se də ji gəlm ti; e ta ləm kadi mi ə m-adi səsi al. Lo je kin to ki mba dije ki rai goe kəte nu ki mbata ləde.» ⁴¹ Loki ndəgi njé ndo je ki dəgi ooi ta je kin ba, rəde ilə ngirə nəl-de al ki Jaki əi ki Ja. ⁴² Be ə, Jəju bar-de pəti ki rəne ti, əl-de ə nə: «İgəri kadi njé je ki indəi-de tə njé kəbe də gin dije ti ki dangi dangi ki dənangi ti ne, isi tə jəgi də dije ti, adi-de kə, taa dije ki njé təba, qə be dəde ti bəy tə. ⁴³ Nə a e be dansi ti al. Re dəw madi dansi ti, ndigi kadi n-e ki bo ningə, kadi təl nje ra kilə ləsi pəti. ⁴⁴ Taa re dəw madi ndigi kadi n-e dəw ki də kəte dansi ti ningə, kadi təl bəə kilə ləsi pəti tə. ⁴⁵ Tadə mi *NGon dəw m-re mba kadi dije rai kilə adi-mi al, nə kadi

mi ə m-ra kilə m-adi-de nim, taa m-adi rəm kadi m-taa-n kosi dije ngay m-ilə-de taa nim tə.»

Jəju tēe kəm Bartime ki nje kəm tə

(Mt 20.29-34; Lk 18.35-43)

⁴⁶ Jəju əi ki njé ndo je ləne rəi tēe Jəriko ti. Loki isi tēe me be bo ti ki taga ki kosi dije ngay gode ti, nje kəm tə kare ki təe nə Bartime, e ngon lə Time, isi ngangı rəbi ti nōo, isi kəy nē. ⁴⁷ Loki oo kadi e Jəju ki Najarəti ti ə isi ində də ningə, un ndune ki taa nō ə nə: «Jəju ki *NGon ka Dabidi, o kəm-to-ndoo ləm!»** ⁴⁸ Dije ngay kəngi-e kəngi kadi uti tane, nə nje kəm tə un ndune ki taa də made ti wa bəy ə nə: «NGon ka *Dabidi, o kəm-to-ndoo ləm!» ⁴⁹ Lo kin ti, Jəju a lo ka ti, ə nə: «fbari-e adi-mi.» Ningə bari nje kəm tə ka kin, ə əli-e əi nə: «Uwə rəi ba, i taa, nə isi bari.» ⁵⁰ Loki oo də ta je kin ningə, bi kibi ləne, ilə kə, ə i taa rati aw rə Jəju ti. ⁵¹ Jəju dəje ə nə: «E ri ə, ige kadi m-ra madi ə?» Ə nje kəm tə əl-e ə nə: «NJe ndo, m-ge kadi kəm oo lo!» ⁵² Ə Jəju əl-e ə nə: «Aw! tadə kadi-me ləi aji.» Par ə, ta naa ti nōo, kəme oo lo, adi un go Jəju də rəbi njiye ti.

Jəju ur Jorijaləm ti ki kəsi-gon

(Mt 21.1-11; Lk 19.28-40; Jq 12.12-19)

11 Loki Jəju əi ki njé ndo je ləne indəi də be ki Jorijaləm basi, gidı ngan be je ti ki Bətipaje ki Bətani, ki kaw kadi mbal kagi bini je ti, ilə njé ndo je ləne joo. ² Jəju əl-de ə nə: «Awi me ngon be ti ki a nōsi ti kam. Lo kur ə wa ki a uri ki me be ti par ə, a ingəi ngon koro ki dəi-e adi a. E ngon koro ki dəw al gide ti al bəy. İtuti-e, irəi sie adi-mi. ³ A re dəw madi dəji səsi ə nə: “MBa ri ə a rai nē be,” wa ə, əli-e əi nə: “Bəbe ə ge-e, ə a təl ilə sie basine ba.”»

** 10:47 NGar Dabidi ra bal asi dibi kare bəy taa oji Jəju, adi ba Jəju kə nə “NGon ka Dabidi”, me ə nə dəw ki gin koji ti lə Dabidi.

⁴*NJé ndo je awi ningə yə ingəi ngon koro ki dəw dœ taga ta kəy ti, kadi rəbi ti. Adi tuti-e. ⁵Dije madi ki ooi-de lo tuti koro ti dəji-de əi nā: «E ri ə a irai-e be ə? Ituti ngon koro kin mba ri ə?» ⁶Ningə njé ndo je iləi-de ti təki Jəju əl-n-de, ɓa iyəi-de adi awi. ⁷Loki rəi ki ngon koro ka kin ningə, labi kibi je ləde gide ti, ɓa Jəju al isi dō ti. ⁸Dije ngay labi kibi je ləde go rəbi ti. NJe ki madi je, e mbi kam je ki wale ə təti tiləi ti. ⁹NJé njiyə nō Jəju ti ki njé njiyə goe ti uni ndude ki taa əli əi nā: «Tɔji e ki dō Luwə ti! Ningə kadi Luwə njangi dō dəw ki re ki tō ɓaɓe. ¹⁰Kadi Luwə njangi dō kɔɓe ki a re, adi e kɔɓe lə kaje *Dabidi.†† Tɔji e ki dō Luwə ti, me dɔrə ti taa.»

¹¹Jəju ur Jorijaləm ti, aw me kəy ti lə Luwə. Loki ində kəmne oo ne je pəti ki gə gide ningə, əi ki njé ndo je ləne ki dɔgi gide e joo tɛɛi awi ɓətani ti, tado lo səl ngata.

Jəju man kagi mbay-kote

(Mt 21.18-19)

¹²Loki lo ti go ti, Jəju əi ki njé ndo je tɛɛi ɓətani ti ki taga, ningə ɓo ra-e. ¹³Jəju oo kagi mbay-kote ki mbie to dō ti, a sɔy nu, ningə ɔti aw gin ti kadi n-oo se n-a n-ingə kande dō ti kadi n-uso wa? Nə loki re ɓasi rɔ kagi ti ningə, oo mbie je par, ɓi oo kande al, tado e nay kandi mbay-kote al ɓəy. ¹⁴Be ə Jəju əl mbay-kote ə nā: «Kadi dəw uso kandi gogi al biti ki nō ti.» *NJé ndo je lie ooi ndu ta ki əl.

Jəju tuwə njé ra gati je me kəy ti lə Luwə

(Mt 21.10-17; Lk 19.45-48; Jq 2.13-16)

¹⁵Loki rəi tɛɛi Jorijaləm, Jəju aw ur nati kəy ti lə Luwə, ningə ilə rone tuwə

njé labi ne je ki njé ndogi ne je nati kəy ti lə Luwə kɔ. Jəju sur tabilə je lə njé mbəl la je tilə, naa ti ki ne kisi lə njé gati də dum je. ¹⁶Iyə dəw madi adi un ne də-n me kəy ti lə Luwə al. ¹⁷Ningə ndo-de ne ə nā: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nā: “Kəy ləm a ibari-e kəy kəl ta ki Luwə ki to ki mbata lə gin dije pəti, nə səi, itəli-e lo ɓəy rɔ ti lə njé ɓogi je yo.”» ¹⁸Loki ki njé kun dō njé kijə ne məsi kadi-kare je ki njé ndo ndu-kun je ooi ta je kin ningə, sangi rəbi kadi n-təli Jəju, nə ɓəli tado kosi je ndigi ne ndo lie ngay. ¹⁹Loki lo səl ningə, Jəju əi ki njé ndo je tɛɛi me ɓe bo ti kɔ.

Kadi-me ki kəl ta ki Luwə

²⁰Loki lo ti ki sɔ, Jəju əi ki njé ndo je isi indəi də ningə, njé ndo je ooi kagi mbay-kote ki tuti dœ ti ratata ki ngire ti. ²¹Loe ti nōɔ, me Piyər ole dō ne ti ki ndo ki ra ne, adi əl Jəju ə nā: «NJe ndo ki bo, o kagi ki ndo ki iman-e ka tuti am.» ²²Ningə Jəju təl əl njé ndo je ləne ə nā: «Maji kadi adi mesu Luwə. ²³Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, re dəw madi əl mbal kam ə nā: “Ɔti lo kin ti rangi, aw osi me ba ti”, ki kadi-me, ki kanji ɓadi, ə gər təki ta ki n-əl kin a ra ne ɓa, Luwə a ra ade. ²⁴E be ə, m-əl səsi madi igəri təki, ne je pəti ki idəji Luwə me kəl sie ta ti, maji kadi indəi dɔsi ti təki ingəi ki ɓəlme, ningə Luwə a ra adi səsi. ²⁵Loki j̄ taa kadi əli ta ki Luwə, re ta to dansi ti ki dəw madi ə, maji kadi iyəi goe kɔ adi-e, kadi Bawsi ki isi dɔrə ti, iyə-n go majal je ləsi kɔ adi səsi tɔ. [²⁶MBata, re iyəi go majal je lə

††11:10 Kaje Dabidi, kər me ə nā Dabidi ki je dije ki gin koji ti lie. MBata Dabidi ra ɓal asi dibi kare ɓəy taa oji Jəju Kirisi.

†11:17 Ejay 56.7; Jərəmi 7.11

dije ki rangi kɔ al ningə, Bawsi ki isi me dɔrɔ ti, a iyə go majal je ləsi kɔ al tɔ.]]^{‡‡}

Ta ki dɔji dɔ tɔgi ti lə Jəju

(Mt 21.23-27; Lk 20.1-8)

²⁷ Jəju əi ki njé ndo je ləne təli rəi Jori-jaləm ti bəy. Loki Jəju isi njiyə nati kəy ti lə Luwə, njé kum dɔ njé kijə nɛ məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, ki ngatɔgi je, ²⁸ rəi dɔji-e əi nə: «E ki tɔgi ki j ra ə isi ra-n nɛ je kin be ə? Ə nɔ tɔ ə adi ndune kadi ira-n-de wa əl-je adi j-o?» ²⁹ Jəju təl əl-de ə nə: «M-a m-dəji səsi ta kare be par. Re iləi-mi ti ningə, m-a m-əl səsi dəw ki adi-m ndune kadi m-ra-n nɛ je kin tɔ. ³⁰ Nə ə ilə Jə kadi ra dije batəm ə? E Luwə ə se e dije wa əli-mi adi m-o.» ³¹ Nə təli a əli-naa ta dande ti əi nə: «Re j-əl-e j-ə nə: “E Luwə ə ile” ə, a dɔji-je ə nə se ra ban ə j-ade meje al wa? ³² Ə j-a j-əl j-ə nə: E dije ə iləi Jə al tɔ...» Təki rɔ-jeti, bəli kosi je, tado dije pəti gəri dɔde ti kadi Jə e nje kəl ta ki ta Luwə ti ki rɔ-jeti. ³³ Be ə təli əli Jəju əi nə: «Ji gər al.» Ə Jəju təl ilə-de ti ə nə: «Re igəri al ə, mi ka m-a m-əl səsi tɔgi ki m-isi m-ra-n nɛ je kin al tɔ.»

Kuji ta dɔ njé ra kilə me ndɔr nju ti, ki njé me majal

(Mt 21.33-46; Lk 20.9-19)

12 Go ti Jəju lə rɔne əl-de ta ki kuji ta ə nə: «Dingəm kare ndɔr nju, ningə ində singə gugɔ gide wuki. Ur bə kadi tə mborəi man nju ti, ningə ur nɛ tə ta kagi be, kadi dije isi dɔ ti ngəmi ndɔr ka kin. Ba go ti, dɔci ta naa ti ki dije ki njé ra kilə nju, kadi tə rai kilə adi-e, ə kagi loe ti ba, a kayi-naa nɛe, ningə e wa ɔti aw mba. ² Loki kagi lo kijə kandi nju asi ningə, ilə bəə ləne kare kadi aw taa kandi nɛ ndor ka kin, ki yane ji njé ra

kilə ti adi-ne. ³ Nə loki bəə aw ningə, njé ra kilə je uwəi-e, tindəi-e ngay, ə tuwəi-e adi təl ki jine kare aw. ⁴ NJe ndɔr təl ilə bəə ki rangi bəy. E ka, tindəi dəe mbuki mbuki je, taji-e je tɔ. ⁵ Be ka, dingəm ka kin təl ilə bəə ki rangi bəy. Bəə kin uwəi-e tɔli-e, taa njé ki goe ti ka, tindəi-de je, tɔli-de je wa bəy tɔ. ⁶ Lo kin ti, ngonne ki dingəm ki ndige ngay, par ə nay ki karne sie. Ə un-e ile tə dɔbəy dəw rɔde ti, tado əl ə nə: “A bəli gidi ngonm.” ⁷ Nə njé ra kilə nju ka kin əli-naa dande ti əi nə: “Darə ə wa kam ə a e nje nɛ nduwə, ə adi ji tɔli-e, ningə ndɔr nju kin a e nɛ ləje.” ⁸ E be ə, uwəi ngon ka kin tɔli-e, iləi nine gidi ndɔr ti taga. ⁹ Ə se dingəm nje ndɔr kin a ra ban wa? A re kadi təl njé ra kilə je kin kɔ, ə sangi njé ki rangi ində-de ta ndɔr ti. ¹⁰ Itidəi ta kin me makitibi ti lə Luwə oi al a?

“MBal ki njé ra kəy je mbati-e,

E ə təl mbal ki e tɔgi kəy.

¹¹ E kin e kilə ra Bəbe.

E nɛ kɔji ki əti bəl ə to ta kəmje ti kin.”^s

¹² Lo kin ti, ki bo je ki dɔ *Jipi je ti, sangi rəbi kadi n-uwəi Jəju, tado gəri maji kadi kuji ta ki Jəju əl kin sɔbi dɔde, nə bəli kosi je, adi iyəi-e, ə ɔti awi lo ləde.

Ta dɔ kigə la-mbə Səjar ti ki e ngar ki bo

(Mt 22.15-22; Lk 20.20-26)

¹³ Ki bo ki dɔ *Jipi je ti iləi *Parisi je madi ki dije madi ki me buti ti lə *Erodi ti rɔ Jəju ti mba kadi tə n-iyəi kulə n-uwəi-e-n ki ta ki tae ti. ¹⁴ Rəi əli-e əi nə: «NJe ndo, ji gər kadi j nje kəl ta ki rɔjeti, taa ibəl kəm dəw al nim. J o nɛ ra ki gidi ti taga ne kam al, taa j nje ndo dije rəbi lə Luwə ki goe ki rɔjeti. Ə əl-je adi j-o: e loe ti ə se e loe ti al kadi dəw igə la-mbə nje

^{‡‡}11:26 Bar ta kin dije madi əli təki goto me makitibi je ti ki njé ndange ki kəte ndangi.

^s12:11 Pa je 118.22-23

kõbe ki bo Sajar ə? Kadi tə j-igə la-mbə ə se j-igə al ə?»¹⁵ Nə Jəju gər kədi kəm dije ləde adi əl-de ə nə: «MBa ri ə iyəi kulə kadi uwəi-mi ə? Frəi ki silə kare adimi m-o.»¹⁶ Ə rəi ki silə kare adi-e, ningə dəji-de ə nə: «Də nə ə indəi, ə tə nə tə ə ndangi silə ti kin ə?» Ə iləi-e ti əi nə: «E nje kõe ki bo Sajar.»¹⁷ Jəju təl əl-de ə nə: «Nə lə Sajar ə adi Sajar, nə lə Luwə ə adi Luwə tə.» Lo kin ti, ta lə Jəju dum dode ngay.

Ta də ki njé koy je lo koy ti

(Mt 22.23-33; Lk 20.27-38)

¹⁸ *Sadusi je ki əi dije ki ooi kadi njé koy je a ii taa lo koy ti al, rəi rə Jəju ti dəji-e əi nə: ¹⁹ «NJe ndo dije, *Moji ndangi ndu kin me makitibi ti adi-je ə nə: “Re dəw madi, ngokõe taa dəne, ə ngokõe ka kin oji ngon ki dəne ka kin al bəy ə oy ningə, kadi taa dəne nduwə kin, oji-n ngan je kadi tēēi to nje goto ti.”²⁰ Ki oji də ta kin, ngakonaa je əi siri. Ki dəsəy taa dəne, ə oji-n ngon ki kadi tə ər toe al bəy par ə ətəi oy. ²¹ Ki kə joo re taa dəne nduwə ka kin, ningə oji sie ngon bə ər to nje goto ka kin al bəy ə re oy ka bəy. Ki kə mitə re ə kae ti ə wa ka kin bəy. ²² Adi ngakonaa je ki siri kin, taai dəne ki kare kin pəti tigə, ka dəw kare ki dandə ti ki oji sie ngon bəy taa kadi oy goto. Gode ti pəti, darə dəne wa re oy tə. ²³ Ə se ndə ki njé koy je a ii taa lo koy ti, ə əi je a ii lo koy ti ə, nə dandə ti ə dəne kin a e nee ə? Tadə əi siri pəti taai-e nede ti.» ²⁴ Jəju əl-de ə nə: «Səi dije ki indəmi rəbi, ningə kadi igəri təki indəmi rəbi tadə igəri makitibi lə Luwə al nim, taa igəri təgi lə Luwə al nim tə. ²⁵ Təki rəjeti, ndə dije a ii taa lo koy ti, dīgəmə je ki dəne je a taai-naa al ngata. Pəti a

toi tə *Malayka je be me dərə ti. ²⁶ Ta ki oji də ki njé koy je a ii taa lo koy ti, itidəi ta ki oji də por ki o me ngə ti, ə e ki kəl tae me makitibi ti lə Moji kin al a? Luwə əl Moji ta lo kin ti ə nə: “Mi Luwə lə *Abirakam, mi Luwə lə *Isaki, ki Luwə lə *Jakobi.”²⁷ Luwə e Luwə lə dije ki njé kisi kəm ba, bi e Luwə lə njé koy je al. Indəmi rəbi ndəm ki də gangi.»

NDu-kun ki itə ndu-kun je

(Mt 22.34-40; Lk 10.25-28)

²⁸ NJe ndo ndu-kun kare ki oo ndude lo naji-naa ta ti, lo ki oo adi Jəju ilə ta *Sadusi je ti maji ngay, ətəi aw rə Jəju ti dəje ə nə: «Dan ndu-kun je ti pəti kin, e ki ra ə e ki dəsəy dan ti ə?»²⁹ Jəju əl-e ə nə: «NDu-kun ki dəsəy ki itə ndu-kun je pəti ə to kin: “O *Isirayəl! Bəbe Luwə ləje e Bəbe ki e karne ba. ³⁰ A indigi Bəbe Luwə ləi ki ngamei ba pəti, ki ndili ba pəti, ki mər ta ləi ba pəti, taa ki təgi ba pəti tə.”³¹ Ningə ndu-kun ki kə joo ə to kin: “A indigi dəw madi tə darəi i wa be tə.” *NDu-kun ki rangi ki itə ndu-kun je ki joo kin goto.»³² NJe ndo ndu-kun je lə Luwə əl Jəju ə nə: «Maji ngay NJe ndo! ta ki əl e ta ki rəjeti: Bəbe Luwə ləje e karne ba par ə e Luwə, Luwə ki rangi goto. ³³ Ningə, kadi dəw ndige ki ngəmene ba pəti, ki nə gər ki dəne ba pəti, ki təgine ba pəti, taa kadi dəw ndige dəw madine tə darəne wa be tə. E kin e soti ngay itə da je ki kijə məside kadi-kare ti, kilə por də ti tə kadi-kare, ki kijə məsi kadi-kare je ki dangi dangi ki kadi Luwə.»³⁴ Loki Jəju oo kadi nje ndo ndu-kun kin ilə ta ti ki kəm-kədi, ningə əl-e ə nə: «I səy al ki kõe lə Luwə.» Go ta je ti kin, dəw ka sangi kadi n-dəji ta Jəju al ngata.

^{12:19} Kilə ngirə nə je 38.8; Dətərənom 25.5-10 ^{12:26} Tēē ki taga 3.2, 6

^{12:30} Dətərənom 6.4-5 ^{12:31} Ləbətiki 19.18

Kirisi ki Dabidi

(Mt 22.41-46; Lk 20.41-44)

³⁵ Loki Jəju isi ndo dije ne gin kəy ti lə Luwə, dəji-de ta ə nə: «Ra ban be ə njé ndo ndu-kun je əli par əi nə Kirisi ki e *Dəw ki Luwə mbəte e ngon ka *Dabidi ə? ³⁶Dabidi ə wa ki dəne, loki NDil Luwə ra kilə mee ti, əl ə nə:

“Bəfe Luwə əl Bəfe ləm ə nə:

«fre isi dɔ ji kɔm ti ne,

Biti kadi m-ilə njé bə je ləi gin tɔgi ti.»^x

³⁷ «Dabidi ə wa ki dəne bə-e Bane, nga ki go rəbi ki ban taa Kirisi e-n ngon ka Dabidi[¶] ə?» Kosi dije ngay ooi ta lə Jəju ki rənəl.

Jəju gangi ta dɔ njé ndo ndu-kun je ti lə Luwə

(Mt 23.1-12; Lk 20.45-47)

³⁸ Me ne ndo ti lə Jəju ki isi ndo kosi je, əl-de ə nə: «İndəi kəm-kədi dɔ rəsi ti ki rɔ njé ndo ndu-kun je ti. Əi dije ki gei njiyə ki kibi ngal, taa gei kadi dije rai-de lapiya ki buki-naa ti lo kingə-naa je ti lə kosi je tɔ. ³⁹ Gin kəy kaw-naa je ti, ə se lo ne kuso ti, a gei lo kisi dije ki bo, kəte nɔ dije ti. ⁴⁰ Taai ne maji je lə nje ngaw koy je pəti pəti jide ti, ningə ədi kəm dije ki kəl ta ki Luwə ki gine gangi al, kadi dije ooi-de təkɔ n-əi dije ki maji. Go kilə ra je ti ki be kin, Luwə a gangi-n ta ki nga ngay dɔde ti itə ndəgi dije.»

Kadi kare lə nje ngaw koy ki nje ndoo

(Lk 21.1-4)

⁴¹ Jəju isi sɔbi nɔ lo kilə kadi-kare, isi isi oo kilə ki dije isi ləi kadi-kare. NJé ne kingə je ngay adi la ngay ngay. ⁴² Ningə nje ngaw koy ki nje ndoo kare re ki ngan silə joo, tə ne ki tee ne al ilə tɔ. ⁴³ Adi Jəju bə njé ndo je ləne əl-de ə nə: «M-əl səsi təkɔ rɔjeti, nje ngaw koy ki nje

ndoo kam ilə kadi-kare itə ndəgi dije pəti. ⁴⁴ Tadɔ ndəgi dije adi burim la je ləde, nə nje ngaw koy kin adi ne kingə ki me kəy ti ləne ba pu. E bay ne ki nay jie ti kadi ra-n ki rəne ə un adi kin.»

Jəju əl ta lə kəy kaw-naa ki a tuji

(Mt 24.1-3; Lk 21.5-7)

13 Loki Jəju isi tee me kəy ti lə Luwə isi aw ningə, nje ndo lie kare əl-e ə nə: «NJe ndo dije, oo mbal je ki rai kəy, ki kəy je ki boy boy ki əti bəl ki dum kam!» ² Jəju təl əl-e ə nə: «O kəy je ki boy boy kam maji, mbal kare ki a nay kadi isi dɔ made ti goto; a budi-de nangɔ mur mur.»

Ne je ki a rai ne kəte nɔ dɔbəy ndo ti

(Mt 24.3-13; Lk 21.7-19)

³ Go ti, loki Jəju aw isi dɔ mbal kagi bini je ti, sɔbi dɔ kəy lə Luwə. Piyər nim, Jaki nim, Jə nim, Andire nim, dəji-e ta loki əi sie ki karde əi nə: ⁴ «Əl-je adi j-o, dɔkagilo ki ra ti ə ne je kin a rai ne ə? Ə ne kɔji ki ban ə a tɔji kadi ji gər təkɔ ne je kin pəti a indəi ngangide ə?»

⁵ Lo kin ti Jəju lə rəne əl-de ə nə: «İndəi kəm-kədi dɔ rəsi ti, adi dəw ədi səsi al. ⁶ Dije ngay a rəi ki tɔm, a əli əi nə: “Mi ə mi Kirisi”, ningə a buki dije ngay wale tɔ. ⁷ Loki a oi kə rɔ je ki e səsi bəsi, ki poy rɔ je ki e say, adi bəl ra səsi al. Re e ri ri ka ne je kin a rəi, nə e dɔbəy ndo al bəy. ⁸ Gin be madi a aw rɔ dɔ gin be madine, kɔbe madi a aw rɔ dɔ kɔbe madine ti; dɔnangi a yəkɔ je, bo a o je ki lo je ki dangɔ dangɔ, nə ne je kin a toi tə lo kilə ngirə to ndoo ki a ra dəne kin be bəy.

⁹ Ningə ki cɔji dəsi səi je wa, maji kadi isi dɔ njasi ti maji, tadɔ dije a awi səsi lo gangi ta je ti, a tindəi səsi gin kəy kaw-naa je ti. A awi səsi kadi ai nɔ njé kɔbe je ti, ki nɔ ngar je ti ki boy ki mbata ləm.

[¶]12:37 NGon ka Dabidi, kər me ə nə dəw ki gin kɔji ti lə Dabidi (10.47; 11.10).

^x12:36 Pa je 110.1

Lo kin ti a e ta ræbi ki kadi a ingæai naji ki ma ki døm ti ræsi ti. ¹⁰NGata ningæ, ne ki dæsay, sæbi kadi Poy Ta ki Maji osi mbi dije ti ki dængangi ti ne pæti. ¹¹Loki a uwæi sæsi kadi a awi sæsi lo gangi ta ti, onosi kadi mesi bæl, kæ næ se ta ri æ a æli nq njé gangi ta je ti wa? Ta wa ki Luwæ a indæ tasi ti loe ti nq kin æ æli-de par. Tadd e sæi je wa æ a æli ta al, næ e NDil Luwæ æ a indæ tasi ti kadi æli. ¹²NGakonaa je a uni dæ-naa awii lo tæl-naa ti, baw ngon a aw ki ngon kadi tæli-e kæ, ningæ ngan je, mede a majal ki njé koji-de je, æ a uni dæde awi kadi tæli-de tæ. ¹³Dije pæti mede a majal sæsi ki mbata læm, næ dæw ki uwæi tægine ba biti dæbæy ti a ingæ kaji.

Ko ki bo ngay ki a re

(Mt 24.15-25; Lk 21.20-24)

¹⁴«Ningæ loki a oi dæw ki nje ra ne ki kæbi, ki nje tuji lo, ki a uwæ lo kisi lo ti ki e lo ki sæbi kadi e ti al^{§§}. Maji kadi dæw ki nje tidæ ne je kin gær gine maji. Ningæ njé ki isi Jude ti a ayi-naa ki dæ mbal je ti.^y ¹⁵Dæw ki isi dæ kæy ti a ur nangi bæ a aw me kæy ti kadi tæ un ne madi tæe-n al. * ¹⁶Dæw ki a e me ndær ti, a asi kadi tæl re bæ un kibi ræne al. ¹⁷NDæe ti nq kin, kæm-to-ndoo ki gæe goto a e læ dæne je ki njé sæm, ki njé kadi mba ngan je. ¹⁸Æli ta ki Luwæ kadi ne kin ra ne bæra al. ¹⁹Ki ræjeti, a e dækagilo ko ki dæw oo ndæ kare al bæy. Lo kilæ ngiræ dæra ki dængangi ti, ki Luwæ indæ-n ne je nu, biti bæne, dæw oo ko ko kin nja kare al, taa dæw a oo ko ko kin gogi al tæ. ²⁰Re Bæbe uwæ ta ndæ je kin gangi al æ, dæw kare ki a isi ki dæne taa goto. Næ ki mbata læ dije ki e wa mbæti-de, tæ dije læne kin æ, uwæ-n ta ndæ je kin gangi ²¹NGa ningæ, re dæw æl sæsi æ næ: «Kirisii, ki e *Dæw ki Luwæ

mbæte æ aw yo am, e æ aw ne am” æ, adi-e mesi al. ²²MBata kirisi je ki ngom, ki njé kæl kæ næ n-æi njé kæl ta je ki ta Luwæ ti, a ræi nq tæ rai ne koji ki ne je ki æti bæl bæl ki dum kæl tæe. A rai kadi tæ re to ban æ njé wa ki Luwæ mbæti-de kin ka n-buki-de wale. ²³E be æ, kadi, sæi isi dæ njasi ti, m-æl sæsi ne je kin pæti kadi igæri.

NDæ re NGon dæw

(Mt 24.29-31; Lk 21.25-28)

²⁴«Ningæ, dækagiloe ti ka kin, go ko je ti kin bæ, kadi a tæe kæmne al, nay a nda al, ²⁵mee je a ij ki dæra ti tosi ki nangi, ningæ tægi je ki me dæra ti a yæki. ²⁶Lo kin ti æ yæ a oi-mi *NGon dæw m-a m-re me kil ndi ti. M-a m-re ki tægi, me kunji ti ki æti bæl. ²⁷M-a m-ilæ malayka je læm kadi tæ dæ kum dængangi ti ki sæ, a kawii njé ki mbæti-de ki naa ti. A kawii-de ij ngangi dængangi ti ki kare tæe e ki nungi ti.

Ne ndo ki oji dæ kagi mbay-kote

(Mt 24.32-36; Lk 21.29-33)

²⁸«Maji kadi igæri ne ndo ki dæ kagi mbay-kote ti kin maji. Loki bajie je indæi rungiru, æ mbie iti kin ningæ, igæri kadi nay bæ e basi ngata. ²⁹Be tæ æ, loki oi ne je kin rai ne ningæ, maji kadi igæri tæki mi *NGon dæw mi ta kæy ti, basi ræsi ti. ³⁰Ningæ tæki ræjeti, adi m-æl sæsi, dije ki isi ki dæde taa ne kin a oyi tigæ al bæy æ ne je kin a rai ne. ³¹Dæra ki dængangi a gotoi ndæ madi, næ ta læm a to lo tone ti ba ratata ki nq ti.

Luwæ ki karne bæ æ gær ndæ ki dæbæy ti

(Mt 24.42; 25.13-15; Lk 12.36-38; 19.12-13)

³²«Dæw kare ki gær ndæ æ se dæ kadi ki ne je kin a rai ne ti goto. *Malayka

§§13:14 Lo ki sæbi kadi e ti al: E kæy læ Luwæ.

*13:15 Dængangi Palæsitin ti, dije rai kæy adi dæe ki taa lay, ningæ dæe ki taa ki lay ka kin æ e lo kisi kor kææ. Mt 24.17.

y13:14 Daniyæl 9.27; 11.31; 12.11

je ki dɔrɔ ti al nim, mi NGon lə Luwə ə wa al nim. Dəw ɓa, e Bawje Luwə ba par ə gər. ³³ Maji kadi oi go rɔsi, isi dɔgi ti, tado igəri dɔ kade kin al. ³⁴ A to tɔ ta lə dɪngəm kare ki iyə me kəy ləne ə aw mba kin be. Kəte ɓəy taa kadi aw, iyə kilə je ki me kəy ti ji njé kilə je ti ləne. Adi nɔ nɔ kilə ki sɔbi dɔe kadi ra, ningə ndəji nje ngəm ta kəy kadi isi dɔgi ti. ³⁵ Ə maji kadi isi dɔgi ti, tado igəri ndɔ ki ɓa nje kəy a re-n al. A re lo sɔlɔ, ə se dan lo ti, ə se ndu nɔ kinjə ti, ə se ki si, igəri al. ³⁶ Re tɛɛ pati ningə, kadi ingə sɔi dɔ bi ti al. ³⁷ Ta ki m-əl səsi kin, e dije pəti ə m-əl-de. Isi dɔ njasi ti.»

Ta kɔji ki dɔ tɔl Jəju ti

(Mt 26.1-5; Lk 22.1-2; Jq 11.47, 49, 53)

14 Nay ndɔ joo kəte kadi ndɔ ra nay Paki, ki nay mapa ki əm ɔde al asi. NJé kun dɔ njé kijə nɛ məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, sangi rəbi kadi n-uwəi Jəju gidɪ ngəy n-tɔli-e. ² Be ə, əli-naa əi nɔ: «Adi j-uwəi-e ndɔ ra nay ti al nɔ dije a ij tɔ rai wongi.»

Dəne madi ur yibi ki əti maji dɔ Jəju ti

(Mt 26.6-13; Jq 12.1-8)

³ Jəju e me ɓe ti ki Bətani, me kəy ti lə Simɔ ki kəte e nje banji. Loki Jəju isi uso nɛ, dəne madi re ki ku mbal ki ɓari-e albatir ki yibi ki əti maji rosi. Yibi kin gate e ngay, rai ki man kagi ki ɓari-e nar. Dəne tɔ ku, ningə ur yibi ka kin dɔ Jəju ti. ⁴ Dije madi dan njé ki əi loe ti nɔɔ, rɔde nəl-de al adi əli-naa dande ti əi nɔ: «Kəm tuji yibi kin kɔ be par kin nɔ ri ə? ⁵ Asi kadi dəw taa-n la ki al dɔ kilə ti ki ndɔ ɓu mitə be ka e ki ra-n ki njé ndoo je!» To rɔde adi əli ta dəne ka kin ngay. ⁶ Nə Jəju əl-de ə nɔ: «Iyəi dəne kin jəke. MBari ə isi njibəi-e ə? Nɛ ki ra dɔm ti kin e kilə ki maji. ⁷ NJé ndoo je kam, isi səsi ne ki ndɔ je pəti, adi ndɔ ki mesi ndigi par ə a rai səde, nɔ mi, m-a m-isi səsi ki nɔ ti al. ⁸ Dəne kin ra nɛ ki asi go tɔgine:

Dy yibi rɔm ti kəte kadi tɔ darɔm aw-n ɓada. ⁹ Ningə adi m-əl səsi ta ki rɔjeti: lo je pəti dɔnangi ti ne, ki dije a iləi mɓe Poy Ta ki Maji titi, a ɔri poy nɛ ki dəne ra kin kadi mede ole-n dɔe ti.»

Judasi un dɔ Jəju

(Mt 26.14-16; Lk 22.3-6)

¹⁰ Judasi Isikariyoti ki e ki kare mɓo njé ndo je ti lə Jəju ki dɔgi gide joo, aw ində dɔ ta naa ti ki njé kun dɔ njé kijə nɛ məsi kadi-kare je, mba kadi ilə-n Jəju jide ti. ¹¹ Loki ki bo je ooi ta ki ta Judasi ti, rɔde nəl-de ngay adi uni mindide kadi n-adi-e la. Loe ti nɔɔ, Judasi ilə ngirə sangi kadi n-oo se n-a n-ra ban ə n-a n-ingə dɔkagilo ki to kadi n-ilə-n Jəju jide ti wa.

Jəju uso nɛ Paki ki njé ndo je ləne

(Mt 26.17-19; Lk 22.7-13)

¹² NDɔ ki dɔsəy lə ra nay kuso mapa ki əm ɔde al, ki e ndɔ ki dije isi tɔli ngan dɔgi bati je mbata nɛ kuso Paki, njé ndo je lə Jəju dɔji-e əi nɔ: «Lo ki ra be ə indigi kadi j-aw ji ra nɛ kuso Paki titi, j-ində dɔe dana j-adi uso ə?» ¹³ Ningə Jəju ilə njé ndo je ləne joo, əl-de ə nɔ: «Awi me ɓe bo ti kam ɓa, a ingəi dɪngəm kare ki oti gum man dɔne ti ningə uni goe. ¹⁴ Me kəy ki ur ti ə, əli ɓa nje kəy kin əi nɔ: «NJe ndo dije ə nɔ se me kəy ki ra ə kadi n-re n-uso nɛ Paki ti ki njé ndo je ləne wa?» ¹⁵ A ɔji səsi me kəy ki boy. Me kəy kin to taa, e ki ra oy, ki nɛ je ki me ti pəti. Lo kin ə a rai nɛ kuso Paki titi kadi j-usoi. ¹⁶ *NJé ndo je ij taai, awi me ɓe bo ti ka kin ningə, ingəi nɛ je pəti asi naa tɔki wa ki Jəju əl-n-de, adi rai nɛ kuso Paki, indəi dɔe dana.»

NJe ndo kare ki a un dɔ Jəju

¹⁷ Loki kadi ur, Jəju re ki njé ndo je ləne ki dɔgi gide e joo. ¹⁸ Ningə loki isi ta nɛ kuso ti, Jəju əl-de ə nɔ: «Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, dəw kare dansi ti ki isi usoi

səm ne ne kin, a ilə-m ji dije ti.»¹⁹ Me njé ndo je ilə ngirə t̄asi-de, adi d̄əji ta Jəju ki bare bare əi n̄a: «E mi be?»²⁰ Jəju əl-de ə n̄a: «E d̄əw kare dansi ti səi ki d̄əgi gide e joo wa kin. E ki isi ilə jine səm naa ti me ka ti wa kin.»²¹ Mi *NGon d̄əw m-a moy t̄əki ndangi me makitibi ti lə Luwə^z, n̄ə k̄əm-to-ndoo e lə d̄əw ki a ilə-m mi NGon d̄əw ji dije ti. D̄əwe kin, koje al e soti ngay.»

N̄ə kuso lə B̄əbe

(Mt 26.26-30; Lk 22.14-20; 1Kor 11.23-25)

²² Loki isi ta n̄ə kuso ti, Jəju un mapa, ra oyo Luwə d̄ə ti, uwə t̄əti naa ti, t̄əl-n adi njé ndo je, ningə əl-de ə n̄a: «ft̄aai, e kin e dar̄əm.»²³ Go mapa ti, Jəju un k̄əpi kasi kandi nju, ra oyo Luwə d̄ə ti, ningə t̄əl-n adi njé ndo je ayi-naa p̄əti dande ti,²⁴ ningə əl-de ə n̄a: «E kin e m̄əs̄im, m̄əs̄i kun mindi ki sigi ki a ay mbata kosi dije.»²⁵ Ningə t̄əki r̄əjeti, adi m-əl səsi m-a m-ay kasi kandi nju ki rangi al, biti kadi m-a m-ay ki sigi me b̄əko ti lə Luwə.»²⁶ Loki osi pa kilə t̄əji d̄ə Luwə ti gine gangi, t̄əj̄i awi d̄ə mbal kagi bini je ti.

Jəju əl t̄əki Piyər a naji ta gər-ne

(Mt 26.31-35; Lk 22.31-34; Jq 13.36-38)

²⁷ Jəju əl njé ndo je l̄əne ə n̄a: «A imbati-mi p̄əti, tad̄ə ndangi me makitibi ti lə Luwə əi n̄a: “M-a m-t̄əl b̄a bati je, ningə bati je a san̄əi-naa ki lo lo”^a»²⁸ Nə loki m-a m-ī lo koy ti, m-a m-aw k̄əte n̄əsi ti, t̄ə nḡəm səsi Galile ti.»²⁹ Piyər əl Jəju ə n̄a: «Re dije p̄əti ə iȳəi-ni k̄ə ka, n̄ə kin a ra n̄ə r̄əm ti mi Piyər al.»³⁰ Jəju t̄əl əl-e ə n̄a: «ī, t̄əki r̄əjeti, adi m-əli, b̄one, me kond̄ə ti wa kin, kunə kinjə n̄ə nja joo al b̄əy ə a naji ta nja mit̄ə ə n̄ə iḡər-m al.»³¹ Nə Piyər a d̄ə ndune ə n̄a: «Re e-n koy ka m-a m-oy səi, bi m-a naji ta

gəri, al ratata.» Ningə nd̄əgi njé ndo je p̄əti əli ko ta wa ki Piyər əl ka kin t̄ə.

Jəju əl ta ki Luwə J̄ətisəmane ti

(Mt 26.36-46; Lk 22.39-46)

³² Go ti, Jəju əi ki njé ndo je l̄əne ət̄i r̄əi lo ti madi ki t̄əe n̄ə J̄ətisəmane. Jəju əl-de ə n̄a: «f̄si lo kin ti ne be inḡin̄əi-mi, d̄əkagilo ti ki m-a m-əl ta ki Luwə.»³³ Jəju adi Piyər nim, Jaki nim, J̄ə nim awi sie. Lo kin ti, dadi ki b̄əl ki me ndil ti ilə ngir̄ə ra Jəju.³⁴ Adi Jəju əl-de ə n̄a: «Me-k̄ə rosi mem rosi ki asi koy. f̄si lo kin ti ne be, isi k̄əm bi itoi bi al.»³⁵ Jəju ət̄i ki k̄əte nd̄əy, ningə osi ki nangi, d̄əji Luwə kadi re to ban ə, ət̄si d̄ə kadi k̄ə kin nḡər̄angi r̄əne ti.³⁶ Jəju ə n̄a: «Aba! Bai, n̄ə ki dum t̄əgi goto, ə ət̄si k̄ə kin nḡər̄angi k̄ə r̄əm ti! Nə ke ə kadi e nd̄iḡi l̄əm al, n̄ə kadi e nd̄iḡi l̄əi yo taa.»³⁷ Jəju t̄əl re r̄ə njé ndo je ti ki mit̄ə, ningə inḡə-de, isi toi bi, adi əl Piyər ə n̄a: «Sim̄ə, isi to bi wa biti a? Asi kadi isi k̄əm d̄ə kadi ki kare be al biti a?»³⁸ f̄si k̄əm ba, əli ta ki Luwə, kadi osi me n̄ə na ti al. NDil nd̄iḡi ra n̄ə ki maji, n̄ə dar̄ə e ki t̄ə.»³⁹ Ningə t̄əl ər̄ nd̄əne s̄əde ki rangi b̄əy, əl ta ki Luwə, un go mindine ki k̄əte wa ka kin b̄əy.⁴⁰ Loki t̄əl re r̄ə njé ndo je ti ningə, inḡə-de isi toi bi b̄əy, k̄əmde ət̄y dir̄iri, lo ta ki kadi əli ka gəri al.⁴¹ Jəju t̄əl aw, re ki k̄ə mit̄ə, əl-de ə n̄a: «ft̄oi ta bi ti ne, isi ər̄i k̄ə b̄əy a? Asi be nga! D̄əkagilo re kadi a il̄əi-mi *NGon d̄əw ji njé ra majal je ti ngata.»⁴² II taai adi j-awi, nje kilə-m jide ti ə re am!)

Kuwə Jəju

(Mt 26.47-56; Lk 22.47-53; Jq 18.3-12)

⁴³ Loe ti n̄əq̄, loki ta nay ki ta Jəju ti ba b̄əy ningə, Judasi, ki e ki kare dan njé ndo je ti ki d̄əgi gide e joo, ə t̄əj̄i isi re. Re ki kosi dije ngay gone ti. Dije ki njé kuwə kiȳə kasigar je, njé kuwə ḡəl jide

ti je. Kosi je kin, e njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, ki ngatɔgi je, ə iləi-de. ⁴⁴ Judasi ki nje kun dɔ Jəju, əli-naa sɔde ne ki n-a n-ra kadi tə gəri Jəju ə nə: «Dəw ki m-a m-uwe rɔm ti rututu kin ɓa, e darɔe ə wa ən ə, uwəi-e, indəi kəmsi goe ti awi sie!» ⁴⁵ E be ə, tɛɛ ə wa ki Judasi re tɛɛ par ə, sɔbi Jəju əl-e ə nə: «NJe ndo dije!» Ningə, uwe rututu ki rone ti. ⁴⁶ Ba loe ti nɔɔ dije, ki rəi ki Judasi ka kin indəi jide dɔ Jəju ti uwəi-e. ⁴⁷ Loki uwəi-e, ki kare dan njé ki əi sie naa ti, ɔr kiyə kasigar, tigə-n paja lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ɓa tigə mbie lati gangi. ⁴⁸ NGa ningə Jəju un ta əl-de ə nə: «To tə ne ki mi nje ɓogi, ə irəi ki kiyə kasigar je, ki gɔl je taa kadi uwəi-mi be?» ⁴⁹ NDɔ je pəti, mi dansi ti gin kəy ti lə Luwə, m-ndo dije ne, ka uwəi-mi al, nə e kin to be ɓone mba kadi ta je ki ndangi me makitibi ti lə Luwə tɔli tade.» ⁵⁰ Lo kin ti, njé ndo je lie pəti ayi-naa ə iyəi-e ⁵¹ NGon ki basa kare, ki dole rone ki ta kibi ə wa par, un go Jəju. Dije uwəi ngon ki basa ka kin, ⁵² nə, iyə ta kibi ki dolə-n rone ka kin jide ti, ə ay ki rone kare aw.

Jəju a nɔ njé gangi ta je ti lə Jipi je

(Mt 26.57-68; Lk 22.54-55, 63-71; Jq 18.12-18)

⁵³ NJé kuwə Jəju, awi sie nɔ ki bo ti lə njé kijə ne məsi kadi-kare je. E lo ki njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ngatɔgi je, ki njé ndo ndu-kun je, pəti kawinaa ti. ⁵⁴ Piyər adi ndəe ngal, ə njiyə-n go Jəju ti, ndəy, ndəy, re ur-n gode ti kəy, nati lo ti lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ka kin. Re isi naa ti ki paja je ta por ti, isi ndibi. ⁵⁵ NJé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé gangi ta je lə *Jipi je, ba pəti, sangi rəbi ta madi kadi n-gangii ta koy dɔ Jəju ti, nə ingəi al. ⁵⁶ Dije ngay təti ta je ki ngom dɔe ti, nə ta ki təti je ləde aw go-naa ti al. ⁵⁷ NJé ki nə je ii ai taa ki njade, taa

təti ta je ki ngom minde ti əi nə: ⁵⁸ «J-o tae ti əl ə nə: “M-a m-tuji kəy lə Luwə ki dije rai ki jide kam kɔ, ningə me ndɔ ti ki mitə, m-a m-təl m-ində e ki rangi gogi. A e kəy ki dəw a ra ki jine al.”» ⁵⁹ Dɔ ta ti wa kin ka, ndu njé təti ta je osi go-naa ti al. ⁶⁰ Ə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je i taa dan dije ti, dəji Jəju ə nə: «Ta ki dije a əli dɔi ti kam, a əl ta madi dɔ ti al a?» ⁶¹ Nə Jəju a tane mbə, tɛɛ tane ilə-de ti al. Ə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je dəji Jəju ta ki rangi ɓəy ə nə: «E i, ə i Kirisi ki Luwə mbəte, ki e NGon lə Luwə ki dije isi iləi tɔji dɔe ti kin a?» ⁶² Ə Jəju əl-e ə nə: «E mi wa, ningə a oi-mi *NGon dəw m-isi dɔ ji kɔ Luwə ti ki nje tɔgi, m-a m-i dɔrə ti m-re me kil ndi ti.» ⁶³ Ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je til kibi je ki rone ti, ɓa əl ə nə: «E kin, ji sangi kadi dəw madi ki rangi əl ta dɔe ti ɓəy a?» ⁶⁴ Səi je wa oi ndue ki əl-n ta ki mal dɔ Luwə ti ki mbisi ne. Ta ri ə iməri dɔe ti ə?» Ə dije pəti gangi ta dɔ Jəju ti, kadi e dəw ki sɔbi koy. ⁶⁵ NJé ki nə je, iləi gin tibi man tade dɔe ti, ndəmi ta kəme, ningə ɓiri jide ɔsi-e-n, ə əli-e ə nə: «ɪndɔ ndil, ə iɓa tɔ dəw ki indəi adi j-o.» Loe ti nɔɔ, paja je taai Jəju, ɓa agi ki ta tində mbɔe ti.

Piyər naji ta gər Jəju

(Mt 26.69-75; Lk 22.56-62; Jq 18.15-18, 25-27)

⁶⁶ Loki Piyər e ta mbalo ti, nangi ne ɓəy, dəne kare ki dan dəne je ti ki njé ra kilə me kəy ti lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je i nɔɔ re. ⁶⁷ Ə loki oo Piyər isi ndibi por ningə, ində manje ba, ɓa əl-e ə nə: «I ka, i ki Jəju ki Najarəti ti tɔ al a?» ⁶⁸ Nə Piyər naji ə nə: «Jagi m-gər-e al, taa m-gər me ta ləi ki ige kəl kin al tɔ.» Go ti Piyər ɔti njiyə isi aw ki ta ndogi ti, [ningə kunə kinjə nɔ.] ⁶⁹ Dəne ka kin ilə kəmnə oo-n Piyər, ningə təl re dɔ ta ti ka kin ɓəy, əl dije ki ai loe ti nɔɔ ə nə: «Dingəm kam e ki kare dan dije ti

lie tɔ.» ⁷⁰ Piyər təl naji nja kare bəy, ə nə n-gər-e al. Ningə njaba go ti ə, dije ki ai səde noo, rəi əli Piyər bəy əi nə: «Təki rəjeti, i ka, i ki kare dan dije ti lie tɔ, tado i dəw ki Galile ti.» ⁷¹ Ə lo kin ti, Piyər ibi rone ki ta ki ngə ngay ə nə: «M-ibi rəm kadi Luwə ra səm ne ki ngə, re m-əl ta ki ngom. M-gər dɪngəm ki a əli ta lie kam al.» ⁷² Ba ta naa ti noo, kunə kinjə nɔ ki kɔ joo. NGa ningə, me Piyər ole do ta ti ki Jəju əl-e ə nə: «Kəte taa kadi kunə kinjə nɔ nja joo, a naji ta nja mitə ə nə igər-m al,» ka kin, adi Piyər ində lo tɛɛ taga ki ngədi njane ti, nɔ ki man kəmne.

Awi ki Jəju nɔ ngar Pilati ti

(Mt 27.1-2, 11-14; Lk 23.1-5; Jq 18.28-38)

15 Ki sɪ bati ba, njé kun do njé kijə ne məsi kadi-kare je, ingəi-naa ki ngatɔgi je, ki njé ndo ndu-kun je, ki njé gangi ta je lə *Jipi je ba pəti, uni ndude, ba doo Jəju, awi sie iləi-e ji *Pilati ti. ² Ə Pilati dəji Jəju ə nə: «I ngar lə Jipi je a?» Ba Jəju ile ti ə nə: «E ta ki tɛɛ tai ti.» ³ NJé kun do njé kijə ne məsi kadi-kare je təti ta je ngay do Jəju ti. ⁴ Ə Pilati təl dəji Jəju ta ki rangi bəy ə nə: «A əl ta madi al a? O ta je pəti ki dije a indəi doo ti kam!» ⁵ Nə Jəju tɛɛ tane ilə ti al, adi ndəji Pilati ki dum.

Gangi ta koy do Jəju ti

(Mt 27.15-26; Lk 23.13-25; Jq 18.39-19.16)

⁶ Do bal je pəti, lo ra nay Paki ti, *Pilati ɔr dangay kare ile taa, adi e dəw ki kosi je dəji-e kadi ɔr-e dangay ti adi-de. ⁷ NGa ningə dɪngəm kare ki bari-e nə Barabasi e dangay ti noo tɔ. Uwəi-de dangay ti əi ki madine je ɔji-n do təl ki təli dəw, lo wongi ti ki ra-de do njé kɔbe je ti. ⁸ Kosi je awi rɔ Pilati ti, ningə dəji-e kadi ra ne ki isi ra kəte kəte ka kin adi-de. ⁹ NGata ə

Pilati dəji-de ə nə: «Igei kadi m-iyə ngar lə *Jipi je taa madi səsi wa?» ¹⁰ Pilati dəji ta kin be, mbata gər maji kadi e ni ə ra njé kun do njé kijə ne məsi kadi-kare je do Jəju ti ə iləi-e jine ti. ¹¹ Nə njé kun do njé kijə ne məsi kadi-kare suləi kosi je adi dəji Pilati kadi ɔr Barabasi yo adi-de bi Jəju al. ¹² Pilati dəji-de bəy ə nə: «Igei kadi m-ra ri ki e ki bari-e ngar lə Jipi je ə?» ¹³ Ba əi je təli uni ndude ki taa əli Pilati əi nə: «Ibe kagi-dəsi ti!» ¹⁴ Pilati dəji-de ə nə: «E ri ki majal ə ra ə?» Ningə uni ndude ki taa ngay bəy, əli əi nə: «Ibe kagi-dəsi ti!» ¹⁵ E be ə, mba kadi rɔ kosi je nəl-n-de, Pilati ɔr Barabasi adi-de. Ningə go ti, adi indəi Jəju ki ndəy kabilay, ə ile ji asigar je ti kadi bəi-e kagi-dəsi ti.

Asigar je ibəi Jəju kogii

(Mt 27.27-31; Jq 19.2-3)

¹⁶ Asigar je ɔri Jəju awi sie dana, lo ti ki bari-e pirətuwar, me lo ti ki boy ki *Pilati isi ti wa kin noo, ningə bari ndəgi asigar je pəti adi-de rəi. ¹⁷ Loe ti noo, iləi kibi ki kər pir pir[†] rɔ Jəju ti, ə oji jɔgi kon iləi dɔe ti tɔ. ¹⁸ Ningə, iləi rɔde rai-e lapiya əi nə: «Lapiya ngar lə *Jipi je!» ¹⁹ Indəi dɔe ki gakira, tibi man tade dɔe ti, ə ɔsi məkəsidi nangi, rai tə ne ki isi ɔsi gone be. ²⁰ Loki ibəi-e kogii asi-de ningə, ɔri kibi ki kər pir pir ka kin rɔe ti kɔ, ə təli iləi kibi je lie wa rɔe ti gogi, ba tɛɛi sie taga kadi awi bəi-e kagi-dəsi ti.

Bəi Jəju kagi-dəsi ti

(Mt 27.32-44; Lk 23.26-43; Jq 19.17-27)

²¹ Dɪngəm kare ki Sirən ti, tɔe nə Simo, e baw Aləgijandir əi ki Rupusi, i wale, ningə asigar je uwəi-e indəi tɔgi dɔe ti adi oti kagi-dəsi lə Jəju. ²² Awi ki Jəju lo madi ti kare to noo, bari-e nə Golgota, ki kər me nə: «Lo ki to tə ka do dəw be.» ²³ Gei kadi n-adi-e kasi kandi nju ki bui

[†]15:17 Dɔkagiloe ti kin, kibi ki kər pir pir, səbi do ngar je par ə kadi ɔy.

naa ti ki ne ki bari-e na mir[‡], kadi ay, na Jəju mbati kay. ²⁴ Go ti, asigar je bəi-e kagi-dəsi ti, ba tigəi kir (mbare) dɔ kibi ti lie, kadi n-ooi ne ki dəw ki ra dande ti a ingə^b. ²⁵ E ki kadi ki jikare, ə bəi-e-n kagi-dəsi ti. ²⁶ NDangi me bati, ne ki ra ə n-bəi-e-n kagi-dəsi ti əi nə: «NGar lə *Jipi je.» ²⁷ Bəi njé bogi je joo naa ti sie kagi-dəsi ti. Ki kare dɔ ji kəe ti, ki nungi dɔ ji gəle ti tɔ. [²⁸ Be kadi ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «Tidəi-e dan njé ra majal je ti» kin təl-n tane.][†] ²⁹ Dije ki njé də rəbə, tigəi dəde, ningə taji-e, ə əli əi nə: «Ma, i ki nje tuji kəy lə Luwə, ə təl ra e ki rangi me ndɔ ti ki mitə ka kam! ³⁰ Aji rɔi i wa, ə i taa dɔ kagi-dəsi ti ur nangi adi j-o!» ³¹ Be tɔ ə, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, ibəi Jəju kogii dande ti əi nə: «Aji dije ki rangi, nə e wa asi kaji rone al! ³² Kirisi, ki Luwə mbəte, ngar lə *Isirayəl je ka kam, kaje ə wa ki j-a ne kin, kadi i taa dɔ kagi-dəsi ti ur nangi adi j-o, adi tə j-o-n ta lie tə ta ki rəjeti!» NJé ki bəi-de kagi-dəsi ti naa ti sie ka kin ka taji-e tɔ.

Koy Jəju

(Mt 27.45-56; Lk 23.44-49; Jq 19.28-30)

³³ Loki kadi a jam dɔ be ti, lo ndul dɔnangi ti ba pəti, biti kadi ki mitə ki lo sɔlɔ. ³⁴ Ningə kadi ti ki mitə, Jəju nɔ ki ndune ki bo ə nə: «Eloyi, Eloyi, lama sabatani?» Kɔr me nə: «Luwə ləm, Luwə ləm, mbari ə iyə-m kɔ ə?» ³⁵ Dije madi dan njé ti ki ai nɔɔ, ooi ndue, ningə əli əi nə: «Oi dəw ka a bar Eli!» ³⁶ Dəw kare

dande ti ay ngədi, un ne ki to hom hom, ilə me man kandi ndu ti ki masi, ningə ilə ta gakira ti adi Jəju kadi ay, ba əl ə nə: «Ingəmi adi j-oi se Eli a re rise nangi dɔ kagi-dəsi ti wa?» ³⁷ Lo kin ti nɔɔ be, Jəju nɔ ki ndune ki bo, ningə kəəe tɔe. ³⁸ Go ti, kibi gangi lo ki a me kəy ti lə Luwə, til dana joo, i taa nu biti re nangi.[§] ³⁹ Ki bo lə buti asigar je ki bu, ki a ta kəm Jəju ti, oo-e lo koy ti ki oy, əl ə nə: «Təki rəjeti, dəw kin e NGon lə Luwə.» ⁴⁰ Dəne je madi ai nɔɔ tɔ, ai say, indəi kəmdə a ooi ne je ki isi rai ne. Dande ti, Mari ki Magidala e nɔɔ nim, Mari ki kɔ Jaki ki ibari-e ngon ki e kɔ Jose e nɔɔ nim, taa Salome e nɔɔ nim tɔ. ⁴¹ E əi je kin ə ndoləi go Jəju, ta rai sie me ne ge je ti lie loki e-n Galile ti. Ningə, dəne je ki rangi ngay ki rəi sie Jorijaləm ti ka əi nɔɔ bəy tɔ.

Jisəpi un nin Jəju dibi

(Mt 27.57-61; Lk 23.50-55; Jq 19.38-42)

⁴² NDəe ti kin, e ndɔ ki dije a əsi nja ne je naa ti indəi, adi e ndɔ ki nɔ ndɔ ta kəə ti. ⁴³ Loki lo sɔl, Jisəpi ki Arimate ti, ki e dəw kare ki dije buki-e ti ngay dan njé gangi ta je ti lə *Jipi je re. E wa ka isi nginə ta kəbe lə Luwə ki kadi a re kin tɔ. Bəl ra-e al, adi aw rɔ *Pilati ti dəje nin Jəju. ⁴⁴ Loki Pilati oo kadi Jəju oy ba, əte bəl, adi ilə go nje kisi dɔ buti asigar je ki bu, ade re, ningə dəje ə nə se Jəju oy mari nu wa? ⁴⁵ Loki oo ta ki ta nje kisi dɔ asigar je ti ningə, adi ta rəbi Jisəpi kadi un nin Jəju. ⁴⁶ Jisəpi ndogi ta kibi, risi nin Jəju dɔ kagi-dəsi ti re-n nangi,

[‡]15:23 Mir e yibi ki rai ki nɔm kagi madi dɔnangi Paləsitin ti nɔɔ. Gate e ngay, ningə lo ki dəw oy ba, a əyi rɔ nin ti bəy taa a dibi. Taa lo ki rɔ dəw to-e ngay ningə, rai adi ba rəe yogiro ndəy.

[†]15:28 Bar ta kin dije madi əli təki goto me makitibi je ti ki njé ndange kəte ndangi.

[§]15:38 Kibi gangi lo kin gangi lo ki kay njay ki lo ki kay njay njay naa ti. Lo ki kay njay njay, e ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je par ə a un majal lə kosi je kadi aw-n me ti nɔɔ Luwə ti. Loki Jəju oy, kibi ka kin til dana joo, adi ta rəbi to mbata lə dije pəti kadi awi nɔ Luwə ti. Tɔe ki taga 26.31-33.

dole, ile me be nin ti ki uri me mbal ti, ningə nduguru mbal ilə ta ti. ⁴⁷ Mari ki Magidala əi ki Mari ki kə Jose ai, a oi lo ki iləi Jəju ti.

Jəju i lo koy ti

(Mt 28.1-8; Lk 24.1-11; Jq 20.1-2)

16 Loki ndo taa kəə də, Mari ki Magidala nim, ki Mari ki kə Jaki nim, Salome nim, ndogi yibi kagi ki əti mbi, mba kaw kəy rə nin Jəju ti. ² NDə dimasi, ki s̄i bati ba, loki kadi isi bə kin, ə yə awi də badi ti. ³ Loki isi awi ningə, əli-naa dande ti əi nə: «NGa kin, naa ə tə nduguru mbal ta badi ti rangi adi-je ə?» ⁴ Nə loki uni kəmdə ningə, ooi kadi mbal ka kin, dəw nduguru-e rangi. ⁵ Dəne je kin uri me be badi ti ningə, oi ngon ki basa madi kare, ilə kibi ngal ki nda rone ti, isi-n ki də ji kə ti. Lo kin ti, bəl ra dəne je. ⁶ Nə, ngon ki basa ka kin əl-de ə nə: «f̄bəli al. Isi sangi Jəju ki Najarəti ti, ki dije bəi-e kagi-dəsi ti, nə e goto ne, i taa lo koy ti. Oi lo ki iləi-e ti ə to kare kin. ⁷ Ningə ki basine kin, awi əli Piyər əi ki ndəgi njé ndo je lə Jəju tək̄i a aw kadi nginə səsi Galile ti. Lo kin ə a oi-e ti, tək̄i əl-n səsi kəte.» ⁸ Dəne je t̄eji, ɔri ngədi ta badi ti isi awi, dadi par par ki bəl, gəri rəbi rəde al. Ta ka əli dəw al, mbata bəl təl-de.**

Jəju ɔji rone Mari ki Magidala

⁹ [Jəju i lo koy ti ki ndo dimasi, s̄i bati ba. Loki i lo koy ti, dəw ki dəsəy ki t̄je rone e Mari ki Magidala, ki ndo ki tuwə ndil je ki majal s̄iri d̄e ti kə. ¹⁰ Ningə, Mari ə e nje kaw kəl njé ndo je lie ki isi ta

kuwə ndoo ti ki ta n̄o ti. ¹¹ Nə loki Mari əl-de tək̄i Jəju i lo koy ti, adi ne wa n-oo-e ki kəmdə, njé ndo je taai me al.

Jəju ɔji rone njé ndo je joo

¹² Go ti, Jəju ɔji rone kəji ki to-n ta dangi njé ndo je joo ki əi də rəbi ti, isi awi ki ngan be je ti. ¹³ Loki Jəju ingə-de, təli awi ɔri poye ndəge je, nə ndəge je taai mede al to.

Jəju ɔji rone njé ndo je ki d̄əgi gide kare

¹⁴ Ta təl tae ti, Jəju ɔji rone njé ndo je ki d̄əgi gide e kare loki isi usoi n̄e. Lo kin ti, Jəju kəl səde də me nga ti, ki kəm kuti ləde, mbata mbati taai me njé ki ooi-e tək̄i i lo koy ti. ¹⁵ Go ti, əl-de ə nə: «Awi ki də be je ki d̄əngi ti ne pəti, iləi mb̄e Poy Ta ki Maji mbi dije ti pəti. ¹⁶ Dəw ki un mene, ə rai-e batəm, ningə a ingə kaji, nə dəw ki mbati kun mene, ta ki gangi a e d̄e ti. ¹⁷ N̄e kəji je ki njé ki uni mede adi Luwə a ɔji ə to kin: me təm ti, a tuwəi ndil je ki majal, a əli ndon ta je ki mba. ¹⁸ A uwəi li je ki jide, ningə re ayi-naa n̄e ki nje təl dəw ka, a ra səde n̄e madi al. A indəi jide də njé moy je ti, adi njé moy je ingəi rə nga.»

Jəju təl aw d̄əɔ ti

¹⁹ Go ta je ti ki Bəbe Jəju əl-de, uni-e awi sie d̄əɔ ti, adi isi də ji kə Luwə ti. ²⁰ Go kawə d̄əɔ ti, njé ndo je awi iləi mb̄e Poy Ta ki Maji. Bəbe e səde naa ti, adi-de t̄əgi adi rai n̄e je ki əti bəl bəl. N̄e kəji je kin to be, kadi t̄əji tək̄i ta lə njé ndo je e ta ki r̄əjeti.]††

**16:8 Be nin ləde d̄əngi Paləs̄itin ti e mbal ə uri kade tə be ningə, ləi nin ti, bə ndugugui mbal ki rangi uti tae.

††16:20 Bar ta je kin dije madi əli tək̄i goto me makitibi je ti ki njé ndange kəte ndangi.

Poy Ta ki Maji la Jəju ki

**Luki
ndangi**

**Ta ki do Poy Ta ti ki Maji
la Jəju ki Luki ndangi**

Poy Ta ki Maji la Jəju ki Luki ndangi e ki kare dan Poy ta je ti ki Maji ki ndangi so, adi e Matiye, Marki, Luki ki Ja. Ningə kae ti wa ki j-o-n me makitibi ti la Matiye ka kin ə, ta je ngay ki Luki əl, toi me Poy Ta ti ki Maji la Jəju ki Marki ndangi noo to. J-a j-ingə:

Ja Batisi ki tee ilə mbe tə dəw ki nje ra rəbi no Jəju ti (3.1-20);

Batəm la Jəju ki na ki Su na-e (3.21-4.13);

Kilə je ki Jəju ra-de ki taga ta kəm dije ti dɔnangi Galile ti, adi e kilə mbe Poy Ta ki Maji, ki kaji njé moy je (4.14-9.50);

Jəju osi do rəbi ti, i Galile aw Jorijaləm ti (9.51-19.28). Nə ne kare, Luki tee ki ngan ta je ki rangi ngay ki Marki əl al, tə kuji ta ki do dingəm ti ki Samari ki nje me-maji, kuji ta ki do nje ne kingə ti ki mbə, kuji ta ki do ngon ti ki nje koo maji rone ki tae ti ə təl re kin, taa ngan ta je ki rangi ngay tə ta kaw Jəju be la Marti əi ki Mari kin je.

Nə je ki Jəju ra-de Jorijaləm ti (19.29-21.38), ki awi biti tɔli tade do kə je ti ki inge, ki do koye ti (22-23).

Luki təl ta makitibi ləne ki ra nay Paki (24), ningə lo kin ti, əl ta ki do Jəju ti ki, go tee lo koy ti, ingə njé ndo je joo do rəbi ti ki kaw Emawusi nim, əl ta ki do kawə dora ti nim.

Nə ki me makitibi ti la Luki ki to dangi ki ya Marki, e ta ki Luki əl do kəte ndəy be, ə əl-n ta la dəw ki makitibi kin səbi dəe nim, gin ne ki ndangi-n makitibi kin

nim to (1.1-4). Go ngon ta ti kin, Luki ilə ngirə ndangi Poy Ta ki Maji la Jəju kin ki kər gin ne je ki rai ne dɔkagilo koji Jəju ti əi ki Ja Batisi (1-2). Lo kin ti ə j-a j-ingə ta ki malayka əl ki Mari nim, ta ki do koji Ja batisi ti nim, ta ki do njé kul da je ti ki awi oi Jəju, taa j-a j-ingə pa la Mari ki osi nim, la Jakari nim, la Siməyo nim to. Lo kilə ngirə ta ti kin bəy ba, Luki əl nga dan ta ləne ki ma naje kin ki taga ngata: adi e ngirə Jəju ki i ro Luwə ti nim, kee gin koji ti ki rɔjeti la Isirayəl je nim, kire ki re mbata la gin dije pəti ki dɔnangi ti ne kin nim to. Lo kin ti, Luki toji ndigi ki Luwə ndigi dije ki madide je ooi tode al (njé do səl, ki njé ki dije əsi-de ngərangi, ki dəne je, ki njé ndoo je, ki mba je) nim, toji rɔnəl ki bo ki njiyə naa ti Poy Ta ki Maji nim to.

Dan Poy Ta je ti ki Maji ki so, Luki ə ta girəki lie ki ndangi-n makitibi kin to ay njay ngay. Luki dangi makitibi kin adi dije ki əi girəki je ki gəri ne madi ngay do ne jibəl be ti la Isirayəl je al, adi ɔr gin ta ləne njəti njəti kadi ne madi to mba rəde ti al. Ki ro dije ti ki bone kin ba, Luki ə e Poy Ta ki Maji ki dəw tidə ba gər maji ngay nim, a ingə kadi Jəju e NJe kaji dije pəti nim to.

Kilə ngirə ta

1 Təwopil, dije ngay adi rəde, ndangi ne je ki rai ne danje ti ne kin ki goe goe^c. ²NDangi təki, njé ki ooi ne je kin ki kəmde əli-je. Ooi ki kəmde lo kilə ngire ti nu, ə təli njé kilə mbe Poy Ta ki Maji la Luwə. ³Be ə, mi ka, m-sangi gin ne je pəti ki rai ne kin, lo kilə ngire ti nu kəre kəre kadi m-o. Ningə go sange ti ki m-sangi, m-o maji ngay kadi, m-ndangi me makitibi ti ki goe goe madi i ki bo Təwopil. ⁴Lo kin ti, a gər kadi ne ndo je ki ingə-de e ne ndo ki rɔjeti.

Ta koji Ja Batisi

⁵ Dɔkagilo ti ki *Erodi e-n ngar ki Jude ti, dingəm kare isi nɔ tɛ nɔ Jakari. Jakari e ki kare me buti ti lɛ nje kijɛ nɛ mɛsi kadi-kare ki bari-e Abiya. Tɔ nee nɛ Elijabɛti. E ngon dɛne ki gin koji ti lɛ *Aro. ⁶ Jakari ɛi ki Elijabɛti joo pu ɛi dije ki dana ta kəm Luwɛ ti. Tɛli rɔde maji ngay go ndu-kun je ti ki go rɛbi je ti lɛ Bɛbe pɛti. ⁷ Nɛ ingɛi ngon al, tɛdɔ Elijabɛti e kuji. Ningɛ e dɔkagilo ki, ɛi joo pu, bugɛi ngata. ⁸ NDɔ kare Jakari isi ra kilɛ kijɛ mɛsi kadi-kare ta kəm Luwɛ ti, tɛdɔ e ndɔ ra kilɛ lɛ buti lie. ⁹ Ningɛ, ki go rae ti lɛ njɛ kijɛ nɛ mɛsi kadi-kare je, kir osi dɔ Jakari ti kadi ur me kɛy ti lɛ Luwɛ. Ur kɛy kadi buki nduji kagi ki ɛti mbɪ poro^d. ¹⁰ Loki Jakari a buki nduji kagi ki ɛti mbɪ poro kin, kosi dije ngay ai taga nɛ a ɛli ta ki Luwɛ. ¹¹ Loe ti nɔɔ, malayka lɛ Bɛbe tɛɛ hɔy ki rɔ Jakari ti, a ki dɔ ji kɔ lo buki nduji kagi ti be. ¹² Loki Jakari oo malayka ka kin ningɛ, ndile tɛɛ ay nay sar, bɛl tɔl-e. ¹³ Nɛ Malayka ɛl-e ɛ nɛ: «ɪbɛl al Jakari, tɛdɔ Luwɛ oo dɔ ndu ta ki ɛl sie. Nei Elijabɛti a oji ngon adi, a indɛ tɛ nɛ Ja. ¹⁴ A e nɛ rɔnɛl lɛi ki bo ngay, taa dije ngay a rai rɔnɛl dɔ koje ti tɔ. ¹⁵ Tɛdɔ a e dɛw ki bo ta kəm Bɛbe ti. A ay kasi nju al nim, a ay ndɛgi kasi je ki ɛm ɔde al nim tɔ. Loki to me kone ti bɛy, NDil Luwɛ a rose. ¹⁶ A tɛl ki ngan *Isirayɛl je ngay re sɛde rɔ Bɛbe Luwɛ ti lɛde. ¹⁷ A njiyɛ ta kəm Bɛbe ti ki NDil nim, ki tɔgi lɛ nje kɛl ta ki ta Luwɛ ti, Eli nim tɔ. A njiyɛ ki NDil nim ki tɔgi nim mba kadi ilɛ noji ngan je ki bawde je naa ti. Taa kadi njɛ dɔ ngɛ je tɛli njɛ kaw ki hal lɛ dije ki dana, mba kadi dije indɛi dɔ rɔde dana mbata lɛ Bɛbe.» ¹⁸ Jakari dɛji malayka ɛ nɛ: «Ki go rɛbi ki ban ɛ m-a m-gɛr-n kadi e ta ki rɔjeti ɛ? Tɛdɔ mi ki dɔm m-bigɛ, taa nem ka bɛle al dɔ

lo tɔ ngata.» ¹⁹ Ba malayka tɛl ɛl-e ɛ nɛ: «Mi Gabiriyɛl, ki nje ra kilɛ ta kəm Luwɛ ti. Luwɛ ilɛ-m kadi m-ɛli ta, m-ilɛ Poy Ta ki Maji kin mbi ti. ²⁰ O maji, a tɛl mbiki, adi a asi kɛl ta madi al, biti kadi ndɔ ki nɛ je ki m-ɛli tae kin rai nɛ bɛy taa. A e be, tɛdɔ adi mei dɔ ta je ti ki m-ɛli kin al. Nɛ je kin a rai nɛ dɔkagiloe ti ki Luwɛ oji.»

²¹ Me lo kin ti, kosi je toi ta ngɛm ta Jakari ti, ta ndɔji-de, tɛdɔ Jakari un dɔk-agilo ngay me kɛy ti lɛ Luwɛ. ²² Loki indɛ lo tɛɛ ki taga ki rɔ kosi je ti ningɛ, asi kadi ɛl-de ta al. Loki ɛl-de ta al, gɛri kadi oo nɛ me ndil ti me kɛy ti lɛ Luwɛ. Jakari ɛl-de ta ki jine par, ɛ isi ki mbiki ti.

²³ Loki tɛl ta kilɛ ningɛ, tɛl aw me kɛy ti lɛne. ²⁴ Ba ngay al go ti, nee Elijabɛti i sɛm. Elijabɛti bɔyɔ rɔne kɛy, adi dɛw oo-e al, asi nay mi, ɛ ɛl ɛ nɛ: ²⁵ «Oi maji ki Bɛbe ra sɛm kin. Bɛbe indɛ kɛmne gom ti, ɔr rɔsɔl dɔm ti dan dije ti.»

Ta koji Jɛju Kirisi

²⁶ Me nay ti ki kɔ mehe, Luwɛ ilɛ malayka Gabiriyɛl me be bo ti ki tɛ nɛ Najarɛti, dɔnangi ti ki Galile. ²⁷ He rɔ ngon mandi ti madi ki gɛr ngaw al bɛy, ki dingəm kare ki tɛ nɛ Jisɛpi, ki gin koji ti lɛ *Dabidi uwɛ dɛe. Tɔ ngon mandi ka kin nɛ Mari. ²⁸ Malayka ur kɛy go Mari ti ɛl-e ɛ nɛ: «M-uwɛ jii Mari, i ki ingɛ me-maji ta kəm Luwɛ ti, Bɛbe e naa ti sɛi.» ²⁹ Ta kin ɛti Mari bɛl, adi dɛji rɔne ta ɛ nɛ se gin kuwɛ ji kin e ri wa? ³⁰ Malayka ɛl-e ɛ nɛ: «ɪbɛl al Mari, tɛdɔ ingɛ maji ta kəm Luwɛ ti. ³¹ A i sɛm, a oji ngon ki dingəm, a indɛ tɛ nɛ Jɛju. ³² A e ki bo, a bari-e NGon lɛ nje ke dɔ nɛ je ti pɛti. Ningɛ, Bɛbe Luwɛ a ade kimbɛr ngar lɛ kae Dabidi. ³³ A o be dɔ gin koji ti lɛ *Jakobi biti ki nɔ ti. Ningɛ kɔbe lie a indɛ ngangine al tɔ.» ³⁴ Mari ɛl malayka ɛ nɛ: «Go rɛbi ki ban ɛ nɛ je kin a rai nɛ

^d1:9 Tɛɛ ki taga 30.7-8

ə? Tado m-gər ngaw al bəy.»³⁵ Malayka əl-e ə nə: «NDil Luwə a re dōi ti, Luwə ki e dō ne je ti pəti a buki tōgine dōi ti. E mbata kin ə, ngon ki a oje i rō Luwə ti, a bari-e NGon Luwə.»³⁶ O noji Elijabəti ki bīgə wa kin ka i səm tō. E ki dije bari-e kuji ka ə yə i səm ra nay mehe kin.»³⁷ I səm tado ne ki dum Luwə goto.»³⁸ Mari ə nə: «Mi bəə lə Babe, maji kadi Luwə ra səm təkī tēē-n tai ti.» Loe ti kin, malayka iyə Mari ə ətī aw.

Mari aw mba dō Elijabəti ti

³⁹ Me ndō je ti ki go ti, Mari i taa, aw law law ki dōnangi ki mbal je əi ti, me be ti ki Jude.»⁴⁰ Aw ur me kəy ti lə Jakari, uwə ji Elijabəti.»⁴¹ Loki Elijabəti oo ndu Mari ningə, NGon ki mee ti dōi rōne ndur kuti kuti. Ningə NDil Luwə rose tō.»⁴² Lo kin ti, Elijabəti un ndune ki taa, əl Mari ə nə: «Luwə adi maji uri dan dəne je ti pəti. Ningə NGon ki to mei ti ka maji ur-e tō.»⁴³ Ra ban ə mi kin par, Luwə buki-m ti kədi be bitī, adi kō Bam re me kəy ti ləm ə? «⁴⁴ Loki m-o ndui ki uwə-n jim, ngon ki mem ti dōi rōne ndur ki rōnəl.»⁴⁵ I nje maji-kur, tado adi mei kadi ne je ki Babe əli tae a tōli tade.»

Pa lə Mari

⁴⁶ Be ə Mari ə nə: «NGə mem osi pa ilə tōji dō Babe ti.»⁴⁷ NDilm ra rōnəl dō Luwə ti ki nje kajim.»⁴⁸ Tado Luwə təl kəmne oo-n bəə ləne ki dəne ki asi ne madi al. E be ə, kaw ki kəte nōō, Dije pəti a bari-mi nje maji-kur ki dō lo je ki dangi dangi.»⁴⁹ MBata Luwə ki nje tōgi pəti, Ra ne je ki əti bəl bəl mbata ti ləm. Maji kadi tōe e ki kay njay.»⁵⁰ Ningə, kadi me-maji lie to ki dō bal je dō bal je dō dije ti ki njé bəl NDile.»

⁵¹ Luwə oji tōgine pəti ki taga, NJé ki ngamede rosi ki kōji rō, Luwə tində-de sane-de.»⁵² Sur njé tōgi je tilə-de dō kimbər ngar je ti ləde, Ningə njé dō səl, un dōde ki taa tō.»⁵³ Adi ne kingə rosi ji njé ndoo je, Ə tuwə njé ne je jide kare adi awi.»⁵⁴ Osi sil *Isirayəl ki bəə kilə lie, Adi mee ole dō me-maji ti ki mbata dije lie.»⁵⁵ Me ole dō ti təkī un-n mindine adi kaje je kəte nu. Un adi Abirakam ki gin koji lie ba pəti ki nō ti.»⁵⁶ Mari isi ki Elijabəti asi nay mitə, ningə təl aw be.»

Koji Ja Batisi

⁵⁷ Dəkagilo koji ngon lə Elijabəti asi, ə oji ngon ki dīngəm.»⁵⁸ NJé gədi kəy je lie ki noje je ooi poy maji ki Luwə ra sie adi rai sie rōnəl.»⁵⁹ Loki ndō ki kō jijo go koji ngon ti asi ningə, rai kadi ijəi mōte^e. Dije ndigi kadi n-bari-e ki tō bawe ki Jakari.»⁶⁰ Nə kōe əl-de ə nə: «Jagi, a bari-e nə Ja.»⁶¹ Ə dije əli Elijabəti əi nə: «Dəw ki gin koji ti ləi ki tōe to be goto.»⁶² Lo kin ti, dōji bawe ta ki jide əi nə se ge kadi n-bari ngon ka kin nə nā wa? «⁶³ Jakari dōji adi rai ki ba ndangi ne adi-e, ningə ndangi ne ti: «Tōe e Ja.» Lo kin ti, ta ndōji dije pəti.»⁶⁴ Loe ti nōō, ta Jakari tēē, ndone tuti adi əl ta ilə-n tōji dō Luwə ti.»⁶⁵ Ne kin ra bəl dije pəti ki me be je ti ki dō lo ti ki nōō, taa go nangi mbal je ti ki Juda pəti, dije əli tae ki lo lo.»⁶⁶ Dije pəti ki ooi poy ta kin ngəmi mede ti, ə əli əi nə: «NGon kin a təl ri ə?» Təkī rōjeti, ji Babe e dōe ti.»

Pa lə Jakari

⁶⁷ NDil rosi Jakari ki baw ngon, adi əl ta ki ta Luwə ti ə nə: «

⁶⁸ Tɔ̄ji ki dɔ̄ Babe ti, ki Luwə lə *Isirayəl, MBata re oo dije ləne, taa-de ilə-de taa.

⁶⁹ E ə tɛɛ ki NJe kaji ki NJe tɔ̄gi gin koji ti lə *Dabidi adi-je.

⁷⁰ Tɛɛ sie təkɪ ilə-n mbeɛ ki ta njé kəl ta je ki tae ti ki ayi njay, dɔ̄kagilo ti ki mari nu.

⁷¹ NJe kaji ki a taa-je ji njé bə je ti ləje ki njé koo kəmje je al pəti.

⁷² E be ə, Luwə tɔ̄ji-n me-maji ləne ki rɔ̄ kaje je ti,

Nim taa, me ole dɔ̄ kilə mindi ti ki ay njay nim tɔ̄.

⁷³ Kilə-mindi ki go minde ti ki un adi ka je *Abirakam.

⁷⁴ Kun mindi ki a ra kadi ji ra kilə bəə lie ki kanji bəl,

Loki a taa-je ji njé bə je ti ləje.

⁷⁵ Kadi ji njiyə ta kəme ti, me kay njay ti nim, me ka dana ti nim,

Dɔ̄kagilo pəti ki je-n ki dɔ̄je taa.

⁷⁶ I ngonm, a bari-ni nje kəl ta ki ta Luwə ti ki e dɔ̄ nɛ je ti pəti,

MBata a njiyə nɔ̄ Babe ti kadi ira rəbi lie.

⁷⁷ Lo kin ti, dije lie a gəri kaji ki aji-de ki go rəbi kiyə go majal je ti ləde kɔ̄.

⁷⁸ Luwə e nje me-maji.

Ki takul me-maji ki koo kəm-to-ndoo lie ə,

Kunji ki dɔ̄rə ti unji-n dɔ̄je ti tə kadi be.

⁷⁹ Kunji kin unji dɔ̄ dije ti ki isi me til ti nim,

Me ndil koy ti nim,

MBa kadi ndɔ̄r-je ta rəbi, aw səje dɔ̄ rəbi kisi-maje ti.

⁸⁰ NGon ka kin tɔ̄gi, təl dəw ki mbuji me ndil ti. Ra be dilə mbo ti, biti ndɔ̄ ki tɛɛ-n taga ta kəm Isirayəl ti.

Koji Jəju

(Mt 1.18-25)

Dɔ̄kagiloe ti kin, nje kɔ̄be ki bo Səjar Ogusiti un ndune kadi rai kər dije ki dɔ̄nangi ti pəti me makitibi ti. ² Kində tɔ̄ ki dɔ̄səy kin e dɔ̄kagilo ti ki Kiriniwusi e-n nje kɔ̄be dɔ̄nangi ti ki Siri. ³ Dije pəti

awi kadi ndangi tɔ̄de, Nə nə ka aw be koji-ne ti. ⁴ E be ə, Jisəpi ka i be bo Najarəti ti, dɔ̄nangi Galile ti, isi aw be bo ti lə *Dabidi, ki bari-e Bətiləhəm, dɔ̄nangi Jude ti. MBata Jisəpi e dəw ki gin koji ti lə Dabidi. ⁵ Awi kadi indəi tɔ̄de naa ti ki Mari ki nje nongi lie, ki a ki səm.

⁶ Loki əi Bətiləhəm ti nɔ̄o bəy ningə, ndɔ̄ koji ngon lə Mari asi. ⁷ Mari oji ngonne ki dɔ̄səy tə ngon ki dɪngəm. Bir ngon ka kin ki kibi, ile me nɛ ngəm nɛ kuso ti lə da je, tadɔ̄ lo ki kadi adi-de toi ti goto me kəy to mba je ti.

NJé kul da je

⁸ NJé kul da je əi me mu ti, dɔ̄ lo ti ki nɔ̄o, indəi bi taa isi ngəmi da je ləde kondɔ̄. ⁹ Ningə yə ooi malayka lə Babe tɛɛ hɔy ki rɔ̄de ti. Tɔ̄ba lə Babe unji gugi dɔ̄de, adi bəl tɔ̄l-de. ¹⁰ Nə malayka əl-de ə nə: «İbəlɪ al, mbata m-re ki Poy Ta ki Maji kadi madi səsi. Poy Ta ki Maji kin a e nɛ rɔ̄nəl ki bo ngay mbata ti lə dije pəti ki dɔ̄nangi ti ne. ¹¹ E bone ə oji nje kaji me be ti lə *Dabidi adi səsi. NJe kaji ki e Kirisi, Babe. ¹² Ningə nɛ ki a igəri-e-n ə to kin: A ingəi ngon ki kasi ki İiri-e ki kibi, ə iləi-e me nɛ ngəm nɛ kuso ti lə da je.»

¹³ Ta naa ti nɔ̄o, kosi njé rɔ̄ je ki dɔ̄rə ti, tɛɛi, indəi rɔ̄de naa ti ki malayka ki kare ka kin, ningə osi pa tɔ̄ji Luwə əi nə: ¹⁴ «Tɔ̄ba e ki dɔ̄ Luwə ti ki nje kisi dɔ̄rə ti taa nu. Taa, kisi maji ki dɔ̄ dɔ̄nangi ti, ki rɔ̄ dije ti ki Luwə ndigi-de tɔ̄.»

¹⁵ Loki malayka je iyəi-de ə təli awi dɔ̄rə ti gogi, njé ngəm da je əli-naa dande ti əi nə: «Adi j-awi biti ki Bətiləhəm ti j-oi nɛ ki ra nɛ ə Babe tɛɛ ki dɔ̄e adi-je kin.» ¹⁶ II taai kalangi awi ningə yə, ingəi Mari əi ki Jisəpi, naa ti ki ngon ki kasi ki iləi-e me nɛ ngəm nɛ kuso ti lə da je. ¹⁷ Loki ooi ngon ki kasi ka kin ningə, go ti ɔ̄ri gin nɛ je ki əli-de ɔ̄ji dɔ̄ ngon ki kasi kin. ¹⁸ Dije pəti ki ooi ta ki njé ngəm da je ɔ̄ri goe, əti-de bəl. ¹⁹ Mari ngəm nɛ

je kin pəti mene ti, mər ta dɔ ti ki goe goe. ²⁰ Njé ngəm da je təli gogi ki pa, ki kilə tɔji dɔ Luwə ti tade ti. MBata Luwə adi-de ooi nɛ je ki mbide je, ki kəmde je. Ningə nɛ je ka kin rai nɛ ki go rəbe ə wa ki malayka ilə-n-de mbeɛ ka kin tɔ.

Kɔji Jəju me kəy kaw-naa ti

²¹ Loki ndɔ ki kɔ jijoo go koji ngon ti asi, ijəi mətəf, ningə indəi tɛ nə Jəju. E tɔ ki malayka əl-de, loki kɔe a ki səme al bəy, kadi tə bəri-e-n. ²² Ningə, loki ndɔ ki e ndɔ kay rɔ ki go ndu-kun ti lə *Moji asi^g, Jisəpi əi ki Mari awi ki ngon ka kin Jorijaləm ti kadi tɔji-e Bəbe, ²³ ki go ndange ti ki ndangi me ndu-kun ti lə Bəbe əi nə: «NGan dər je ki dɪngəm pəti a əi ki kində ji dɔde ti mbata lə Bəbe^h.» ²⁴ Nim taa, rəi kadi adi də kərməsi je joo ə se ngan də dum je joo kadi-kare ti, ki go ndange ti ki ndangi me ndu-kun ti lə Bəbeⁱ.

Pa lə Siməyo

²⁵ Dɪngəm kare e Jorijaləm ti noo tɛ nə Siməyo. E dəw ki dana taa e dəw ki nje ra go ndigi ti lə Luwə tɔ. Isi nginə ta nje kaji *Isirayəl mari nu ba. Ningə NDil Luwə e dɛe ti tɔ. ²⁶ NDil Luwə əl-e kəte ade gər təkɪ n-a n-oy al bitɪ kadi n-oo Kirisi ki Bəbe kəte ki kəme bəy taa n-a n-oy. ²⁷ NDil ɔse kadi aw gin kəy ti lə Luwə, ningə təkɪ njé koji Jəju awi sie gin kəy ti kadi rai ki go ndu-kun ti lə Bəbe, ²⁸ Siməyo taa Jəju jine ti, ningə ilə tɔji dɔ Luwə ə nə: ²⁹ «Basine, Bəbe, iyə bəə ləi ade aw maje, ki go ta ti ləi ngata, ³⁰ MBata ka kəmm oo nje kaji dije ngata. ³¹ Kaji ki ində dɛe dana ta kəm kosi je ti pəti. ³² E kunji ki kadi unji dɔ gin dije ti pəti, taa a e tɔji ki dɔ dije ti ləi, Isirayəl tɔ.»

³³ Ta ki Siməyo əl dɔ Jəju ti əti kɔe je ki bawe je bəl. ³⁴ Siməyo tər ndune dɔde ti, ningə əl Mari ə nə: «Maji kadi igər maji, ngon ki oje kin a e rəbi kosi nim rəbi ki taa nim lə dije ngay dɔnangi Isirayəl ti. Taa, re tə nɛ ki nje re ki ta kasi-naa al tɔ. ³⁵ A adi gir ta ki ngəme dije ti ngay, gine a tɛɛ taga. Ningə rəi j wa ti, kiyə rɔ a gangi ndili dana tɔ.»

An ra oyo Luwə mbata Jəju

³⁶ Dəne kare ki nje kəl ta ki ta Luwə ti isi noo, tɛ nə An. E ngon lə Panuwəl, gin koji ti lə Ajər. Loki taa dɪngəm mandine ti, isi sie asi bal siri ba par ə ngawe oy. Ningə ki basine kin, An tɔgi ngay ngata. ³⁷ Bale e dɔ jijoo gide e sɔ. Nje ngaw koy kin e me kəy ti lə Luwə ki dɔkagilo je pəti. Kondɔ ki kada e me kəy ti lə Luwə, əl sie ta, ɔgi rɔne nɛ kuso. ³⁸ E be ə, dɔk-agiloe ti kin, e ka tɛɛ noo re tɔ. Osi pa ilə-n tɔji dɔ Luwə ti, taa əl ta ki dɔ ngon ti kin dije pəti ki isi nginəi kadi Luwə taa Jorijaləm ji njé bə je ti tɔ.

³⁹ Loki njé koji Jəju je rai nɛ je pəti ki go ndu Bəbe ti ningə, təli awi Galile me be bo ti ləde ki Najarəti ti gogi. ⁴⁰ Ningə, ngon ka kin tɔgi, aw ki singəne. Rosi ki tər, ta me-maji lə Luwə e sie naa ti tɔ.

Jəju e me kəy ti lə Luwə loki bale e dɔgi gide e joo

⁴¹ Dɔ bal je pəti, njé koji Jəju awi lo ra nay ti ki bəri-e nay paki. ⁴² Loki Jəju ra bal dɔgi gide e joo ningə, awi ki njé koji-ne je lo ra nay ti təkɪ isi rai kəte kəte go kuji rae tɪ. ⁴³ Ningə, loki ndɔ ra nay tigə ba, njé koji Jəju je isi təli gogi, nə Jəju nay gogi Jorijaləm ti, ki kanji kadi njé koje je gəri go. ⁴⁴ Njé koji Jəju je ooi nə Jəju nay nja madide je ti ki uni səde rəbi, adi njiyəi ndɔ kare bəy taa iləi ngirə sange dan nojide je ti ki madide je.

^f2:21 Ləbətiki 12.3

^g2:22 Ləbətiki 12.6

^h2:23 Tɛɛ ki taga 13.2, 12

ⁱ2:24 Ləbətiki 12.8

^j2:42 Tɛɛ ki taga 12.1-27; Dətərənəm 16.1-8

⁴⁵ Sangi-e, nə sangi-e pi ingəi-e al. Loki ingəi-e al, təli tui dəde awi Jorijaləm ti gogi sange ti. ⁴⁶ Sangi-e biti ndo ki kə mitə ningə yə, ingəi-e, isi gin kəy ti lə Luwə dan njé ndo ndu-kun je. Isi dande ti, isi ur mbine oo-n ta je ki isi əli tə, dəjin-de ta tə. ⁴⁷ Dije pəti ki ooi ta kəl Jəju kin, nə gər lie, ki ta ki tur lie, əti-de bəl ngay. ⁴⁸ Loki njé koje je ooi-e, əti-de bəl ngay, adi kəe əl-e ə nə: «NGonm, ra ban ə ira səje ne be ə? O je ki bawi, j-a ta sangi ti ki nə kəmje ti.» ⁴⁹ Ningə əl-de ə nə: «Ɔsangi-mi ki mba ri ə? Səbi kadi m-ra kilə gin kəy ti lə Bai kin, igəri ə se igəri al ə?» ⁵⁰ Nə njé koje je gəri me ta lie kin al.

⁵¹ Ningə go ti, Jəju təl aw səde Najarəti ti gogi. Jəju təl rone go ta ti lə njé koji-ne je. Kəe ngəm ne je pəti ki rai ne kin mene ti. ⁵² Jəju təgi darəne ti nim, me gosi ti nim tə, adi ingə maji ta kəm Luwə ti nim, ta kəm dije ti nim pəti.

Jə ilə mbə Poy Ta ki Maji

(Mt 3.1-12; Mk 1.1-8; Jə 1.19-28)

3 Dəkagiloe ti kin, nje kəbe ki bo Səjar, ki bari-e nə Tibər o be bal dəgi gide e mi. Ningə Pəsi *Pilati ə e nje kəbe dənangi ti ki Juda, *Erodi e ngar dənangi ti ki Galile, Pilipi ki ngon kə Erodi e ngar dənangi ti ki Iture ki dənangi ki Tirakonitidi, ningə Lisaniyasi e ngar dənangi ti ki Abilən tə. ² An əi ki Kayipi ə əi njé kijə ne məsi kadi-kare je ki bo ki dəkagiloe ti noo. Ningə, dəkagiloe ti noo kin, Jə ki ngon lə Jakari e dilə lo ti ə Luwə əl-e ta. ³ Jə aw dənangi Jurde ti pəti, ilə mbə ə nə: «Ɔyəi go rəbi njiyəsi je ki majal kə, adi rai səsi batəm, mba kadi Luwə iyə-n go majal je ləsi kə.» ⁴ Ra təkə ndangi me makitibi ti lə nje kəl ta ki ta Luwə ti, Ejay, əi nə: «NDu dəw madi ba dilə lo ti ə nə: Irai go rəbi lə Bəbe!

Irai go rəbi lie adi a njururu.

⁵ Uti bole be je adi asi naa, Ikəsi də mbal je ki də gadi je adi asi ta nangi bərərə;

Irai rəbi je ki rugi gəndi gəndi adi a njururu;

Irai rəbi kəkirə je adi osi naa ti lay.

⁶ Lo kin ti, dije pəti a gəri kaji ki Luwə aji-je^k»

⁷ Kosi dije ki rəi kadi Jə rade batəm, Jə əl-de ə nə: «Səi njé man majal tə li je be kam, nə ə əl səsi kadi ayi-naa wongə lə Luwə ki a re ə? ⁸ Maji kadi kilə rasi təji kadi səi dije ki iyəi pa njiyəsi je ki majal kə. Ningə oti kadi əli mesi ti əi nə: “Je ngan ka *Abirakam.” MBata, Luwə asi kadi a təl gəji mbal je kam ngan ka Abirakam ti kare. ⁹ Ki basine kin, kingə e basi kadi tigə ngirə kagi je gangi ngata. Kagi ki ra ki andi maji al ə, a tigəi-e kadi iləi-e me por ti kə.»

¹⁰ Kosi dije dəji Jə əi nə: «E ri ə kadi ji ra ə?» ¹¹ Ə Jə əl-de ə nə: «Dəw ki aw ki kibi joo ə, maji kadi adi kare dəw ki aw-n al, ningə dəw ki aw ki ne kuso ə, maji kadi ra-n ki e ki aw-n al tə.»

¹² *NJé taa la-mbə je ka, rəi kadi Jə rade batəm tə. Ningə dəji Jə əi nə: «NJe ndo, e ri ə kadi ji ra ə?» ¹³ Ba Jə əl-de ə nə: «Ɔtaai la al də e ki dəji səsi kadi itaai kin al.»

¹⁴ Asigar je ka dəji əi nə: «NGa je, e ri ə kadi ji ra ə?» Jə əl-de ə nə: «Indəi təgi də dəw ti itaai la lie al, taa, itəti ta ngom indəi dəe ti al tə. Ai də la nay ti ləsi wa kin par.»

Jə ilə mbə lə dəw ki a re gone ti

¹⁵ Dəkagiloe ti kin, dije isi nginəi dəw ki a re, adi dəji rəde ta se Jə e Kirisi ki Luwə kote al biti wa? ¹⁶ Ə Jə əl dije pəti ə nə: «Mi, m-ra səsi batəm me man ti, nə dəw madi a re gom ti noo, a ra səi batəm me NDil Luwə, ki me por ti. E dəw ki təge

əti bəl, itə-m say, kilə sa lie ka m-asi tuti al. ¹⁷Dəw kin uwə kee to ne jine ti kadi to-n kə ko ki maji, ɔy me dam ti, ba ilə tise por. E por ki a oy al ratata.»

¹⁸Jə adi dije ta kəji je ki rangi ngay, ilə-n-de mbe Poy Ta ki Maji.

¹⁹Ne kare bəy, Jə kəl ki *Erodi ki e nje kəbe dənangi ti ki Galile, mbata taa ki taa Erodiyadi ki ne ngokone nim, taa ra ne je ki rangi ki majal ngay nim tɔ. ²⁰Nə, ne je ki go ti al pəti ki Erodi ra kin ka, təl uwə Jə dangay ti dɔ ti bəy.

Jəju ra batəm

(Mt 3.13-17; Mk 1.9-11)

²¹Loki dije pəti rai batəm ningə, Jəju ka ra batəm tɔ. Ə Loki isi əl ta ki Luwə ba, ta dɔrə tɛɛ. ²²NDil Luwə, risi tə də dum be isi dɛe ti. Ningə, ndu ta madi tɛɛ dɔrə ti, ə nə: «I NGonm ki nje ndigi ləm, ki i ne rənəl ləm ki bo ngay.»

Gin ka lə Jəju

(Mt 1.1-17)

²³Jəju ilə ngirə kilə ləne, loki bəle e kuti mitə. Ki go gər-e ti ki dije gəri, Jəju e ngon lə Jisəpi, Jisəpi ki ngon lə Əli, ²⁴Ningə Əli e ngon lə Mata, Mata e ngon lə *Ləbi, Ləbi e ngon lə Məlsi, Məlsi e ngon lə Yanay, Yanay e ngon lə Jisəpi, ²⁵Jisəpi e ngon lə Matatijasi, Matatijasi e ngon lə Amosi, Amosi e ngon lə Nawim, Nawim e ngon lə Əsili, Əsili e ngon lə Nagay, ²⁶Nagay e ngon lə Mati, Mati e ngon lə Matatijasi, Matatijasi e ngon lə Səməyin, Səməyin e ngon lə Yosəki, Yosəki e ngon lə Yoda, ²⁷Yoda e ngon lə Yowana, Yowana e ngon lə Rəsa, Rəsa e ngon lə Jorobabəl, Jorobabəl e ngon lə Salatiyəl, Salatiyəl e ngon lə Nəri, ²⁸Nəri e ngon lə Məlki, Məlki e ngon lə Adi, Adi e ngon lə Kosam, Kosam e ngon lə Elmadam, Elmadam e ngon lə Ər, ²⁹Ər e ngon lə

Jəju, Jəju e ngon lə Eliyəjar, Eliyəjar e ngon lə Yorim, Yorim e ngon lə Mata, Mata e ngon lə Ləbi, ³⁰Ləbi e ngon lə Siməyo, Siməyo e ngon lə Juda, Juda e ngon lə Jisəpi, Jisəpi e ngon lə Yonam, Yonam e ngon lə Eliyakim, ³¹Eliyakim e ngon lə Mələya, Mələya e ngon lə Məna, Məna e ngon lə Matata, Matata e ngon lə Natə, Natə e ngon lə *Dabidi, ³²Dabidi e ngon lə Jəse, Jəse e ngon lə Obədi, Obədi e ngon lə Bowaji, Bowaji e ngon lə Sala, Sala e ngon lə Naso, ³³Naso e ngon lə Aminadabi, Aminadabi e ngon lə Adimin, Adimin e ngon lə Arni, Arni e ngon lə Əsirom, Əsirom e ngon lə Pərəsi, Pərəsi e ngon lə Juda, ³⁴Juda e ngon lə *Jakobi, Jakobi e ngon lə *Isaki, Isaki e ngon lə *Abirakam, Abirakam e ngon lə Təra, Təra e ngon lə Nawor, ³⁵Nawor e ngon lə Sərugə, Sərugə e ngon lə Rəwu, Rəwu e ngon lə Peləgi, Peləgi e ngon lə Ebər, Ebər e ngon lə Səla, ³⁶Səla e ngon lə Kaynam, Kaynam e ngon lə Arpasadi, Arpasadi e ngon lə Səm, Səm e ngon lə Nuwe, Nuwe e ngon lə Ləməki, ³⁷Ləməki e ngon lə Matusaləm, Matusaləm e ngon lə Ənəki, Ənəki e ngon lə Yərədi, Yərədi e ngon lə Malələl, Malələl e ngon lə Kaynam, ³⁸Kaynam e ngon lə Ənosi, Ənosi e ngon lə Səti, Səti ki ngon lə Adam, Adam ki ngon lə Luwə.

Su na Jəju

(Mt 4.1-11; Mk 1.12-13)

4 Go NDil Luwə ti ki rosi Jəju, Jəju təl ta ba Jurde ti re. Təl re ningə, NDil Luwə ɔr nɔe aw sie dilə lo ti. ²Su na-e ndɔ dɔsɔ dilə lo ti. NDɔ ki Jəju ra dɔsɔ kin, uso ne madi al, adi bo ra-e. ³Nɔɔ be, su əl-e ə nə: «Re i NGon lə Luwə ə, adi mbal kin adi təl mapa adi m-o.» ⁴Ə Jəju təl əl-e ə nə: «NDangi me makitibi

ti læ Luwə əi nə: Dəw a isi ki dɔne taa ki takul nə kuso par al¹.»

⁵ Su aw ki Jəju dɔ lo ti taa, ɓa ki kəm ki kində jipi, ɔje kɔbe je ki dɔnangi ti ne pəti ade oo. ⁶ Loki ɔje ningə, təl əl-e ə nə: «M-a m-adi tɔgi dɔ kɔbe je ti kin ki nə kingə je ki me ti pəti. Tado e nə ki adi-mi me jim ti, ningə dəw ki mem ndigi ə m-ade. ⁷ Re j, ɔsi məkəsi nangi nɔm ti ə, m-a m-adi ba pəti tə yai.» ⁸ Jəju təl əl-e ə nə: «NDangi me makitibi ti læ Luwə əi nə: “A ɔsi məkəsi nangi nɔ Babe Luwə ti læi, ningə e ki karne ba par ə a re nɔe ti kadi igose.”^m»

⁹ Go ti gogi, su aw ki Jəju Jorijaləm ti, aw sie jam dɔ kəy ti læ Luwə taa. Loki aw sie taa, ningə əl-e ə nə: «Re j NGon læ Luwə ə, iyə jii taa osi adi m-o, ¹⁰ tado ndangi me makitibi ti læ Luwə əi nə: Luwə a adi ndune malayka je læne kadi tə indəi kəmde goi ti. ¹¹ Bəy taa, a lai-ni dajide ti, mba kadi njai tigə mbal alⁿ.» ¹² Jəju təl əl-e ə nə: «NDangi me makitibi ti læ Luwə əi nə: “A na Babe Luwə læi al”.^o» ¹³ Loki su tigə ki nə na je ki kadi n-na-n Jəju ɓa, ɔr rone gogi say rɔe ti. ɔr rone nginən dɔkagilo ki rangi.

Jəju ilə ngirə kilə Galile ti

(Mt 4.12-17; Mk 1.14-15)

¹⁴ Lo kin ti, Jəju təl Galile. Re ki tɔgi ki j rɔ NDil Luwə ti. Tɔ Jəju ɓa ki dɔ lo je ki nɔɔ pəti. ¹⁵ NDO nə me kəy kaw-naa je ti læ *Jipi je. Dije pəti iləi tɔji dɔe ti.

Dije ki Najarəti ti mbati taai nə ndo læ Jəju

(Mt 13.54-58; Mk 6.1-6)

¹⁶ Jəju aw Najarəti ti, ki e ɓe ki tɔgi ti. Təki isi ra-n kəte kəte, loki ndɔ taa kəɔ asi ningə, Jəju aw kəy kaw-naa ti læ *Jipi je. Jəju j taa kadi n-tidə makitibi. ¹⁷ Loki

j taa, adi-e makitibi læ nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay, ki kəi. Jəju rirə makitibi ka kin ningə, ingə ta ki ndangi əi nə:

¹⁸ «NDil læ Babe e dɔm ti,

Babe kəti-m kadi m-ilə mbɛ Poy Ta ki Maji njé ndoo je.

Babe ilə-m kadi m-əl dangay je ta tɛɛde kəy dangay ti,

Kadi m-əl njé kəm tɔ je təki, kəmde a oo lo.

Kadi m-taa njé ki dije isi indəi kəmde ndoo m-ilə-de taa.

¹⁹ Kadi m-ilə mbɛ ɓal me-maji læ Babe kin.»

²⁰ Go ti, Jəju kə makitibi ka kin, ningə təl-n adi nje kilə ki me kəy ti, ə isi nangi kadi əl ta. Dije pəti ki me kəy kaw-naa ti ɓuki kəmde ki dɔe ti.

²¹ Lo kin ti, Jəju əl-de ə nə: «Ta ki oi kin, təl tane dɔsi ti ɓone.» ²² Dije pəti mai naji læ Jəju, taa mbɛ me-maji ki tɛɛ tae ti əti-de ɓəl ki dum tɔ, adi əli-naa əi nə: «Ma, e ngon læ Jisəpi rɔje ti ne al a?»

²³ Be ə Jəju əl-de ə nə: «M-gər kadi a əli-mi kuji ta ki ə nə: “I nje ra dije moy, aji rɔi j wa,” kin. A əli-mi əi nə: “J-o poy nə je pəti ki ira Kapərnayim ti kin, ə ira ɓe koji ti ne be tɔ adi j-o.”» ²⁴ Jəju təl əl-de ɓəy ə nə: «M-əl səsi ta ki rɔjeti, nje kəl ta ki ta Luwə ti ki ɓe kɔje uwe rone ti maji goto. ²⁵ Ki rɔjeti, dɔkagilo ti læ nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli, njé ngaw koy je əi ngay

*Isirayəl ti. Nə loki ndi ədi dɔnangi ti al ɓal mitə ki nusi, ə ɓo ɔ ki dɔnangi pəti^p,

²⁶ dəw kare dande ti ki Luwə ilə Eli rɔe ti goto. E nje ngaw koy ki Sarəpita ti, dɔnangi ki Sidɔ ti yo ə Luwə ilə Eli ki rɔe ti^q. ²⁷ NJé banji je ka əi ngay Isirayəl ti dɔkagilo ti læ Elije tɔ, nə e ki kare ki kadi Luwə ɔr banji rɔe ti goto. E Nama ki Siri ti yo ə Luwə ɔr banji rɔe ti^r.» ²⁸ Loki dije ki isi gin kəy kaw-naa ti ooi ta kin, wongi

¹4:4 Dətərənom 8.3 ^m4:8 Dətərənom 6.13 ⁿ4:11 Pa je 91.11-12

^o4:12 Dətərənom 6.16 ^p4:25 1 NGar je 17.1 ^q4:26 1 NGar je 17.8-16

^r4:27 2 NGar je 5.1-14

təl-de pəti. ²⁹Lo kin ti, ii taai tuwəi Jəju me be bo ti kə, ningə awi sie jam də mbal ti ki indəi be bo ti. Awi sie ti mba kadi n-suri-e n-ləi-e n-təli-e kə. ³⁰Nə Jəju ur dande ti aw.

Dingəm ki ndil ki majal ra-e

(Mk 1.21-28)

³¹Jəju aw Kapərnayim ti, ki e be bo ki dənangi Galile ti. Jəju ndo ne dije ndo taa kəə ti. ³²Ne ndo lie əti dije bəl ki dum. Əti-de bəl ki dum tado əl ta ki təgi ki i rə Luwə ti. ³³Ningə, dəw madi kare ki ndil ki majal ra-e, isi me kəy kaw-naa ti ləde noo, no ki ndune ki bo ə nə: ³⁴«Jəju ki Najarəti, ri ə ige rəje ti ə? Ire mba kadi ituji-je a? M-gər-i maji: i ki Kay njay lə Luwə.» ³⁵Jəju ndangi ndil ki majal ki təgine ə nə: «Uti tai, ə iteə kə rə dingəm ti kin.» Lo kin ti, ndil ki majal bi dingəm ile dande ti, ningə teə rəe ti ki kanji kade kə. ³⁶Ne kin əti dije pəti bəl, adi dəji-naa ta dande ti əi nə: «Ta kin e ta ki ban ə əti bəl be ə? Dəw kam aw ki təgi kəbe də ndil je ti ki majal, ndangi-de ki təgi ki i rə Luwə ti adi teəi kə!» ³⁷E be ə, təba lə Jəju sane ki dənangi ki noo pəti.

Jəju adi rə nga njé moy je ngay

(Mt 8.14-17; Mk 1.29-34)

³⁸Loki Jəju i kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, aw me kəy ti lə Simo. Məm Simo ki dəne, moy ra-e, rəe tingə ngay. Be ə, əli Jəju kadi ra ne madi mbata ti lie. ³⁹Jəju rugi rəne dəe ti, ndangi rə ki tingə ngay ka kin adi iyə. Kalangi ba go ti, məm Simo i taa ra ne kuso adi-de.

⁴⁰Lo səl, ta kadi kur ti, dije pəti ki awi ki dije ki moy je ki dangi dangi rai-de, rəi səde rə Jəju ti. Jəju ində jine dəde ti kare kare pəti adi ingəi rə nga. ⁴¹NDil je ki majal ka teəi rə dije ti ngay ki no tade ti əi nə: «I NGon lə Luwə!» Nə Jəju ində təgi dəde ti, adi-de ta rəbi kadi əli ta al, tado gəri-e bəti kadi e Kirisi.

Jəju ilə mbe Poy ta ki Maji me kəy kaw-naa je ti

(Mk 1.35-39)

⁴²Loki lo ti, Jəju teə me be bo ti aw dilə lo ti. Kosi dije ngay sangi-e, awi ingəi-e. Loki ingəi-e, ndigi kadi n-uwəi-e nangi rəde ti kadi tə aw lo al. ⁴³Nə Jəju əl-de ə nə: «Səbi kadi m-ilə mbe Poy Ta ki Maji ki cji də kəbe lə Luwə ndəgi be bo je ti tə, tado e ki mbata ta kin ə Luwə ilə-m.» ⁴⁴E be ə, Jəju ilə-n mbe Poy Ta ki Maji me kəy kaw-naa je ti lə *Jipi je dənangi Jude ti.

Dije ki dəsəy ki Jəju bar-de

(Mt 4.18-22; Mk 1.16-20; Jq 21.1-11)

5 NDə kare, Jəju e basi kadi ba bo ti ki Gənəjarəti ti. Kosi dije uwəi-naa gəi gide mba kadi n-ooi ta lə Luwə. ²Lo kin ti, Jəju oo to je joo ki isi ngangi ba ti. Əi to je ki njé ndo je ki me ti indəi-de ə awi a togi bandi je ləde. ³Jəju al me to ti ki kare ki e yə Simo, ningə əl Simo ade iyə ngangi ba ə aw ki dana ndəy. Go ti, Jəju isi nangi me to ti ndo ne kosi dije. ⁴Loki əl ta oy ningə, əl Simo ə nə: «Aw ki dana lo ki man u ti, ə iləi bandi je ləsi indəi kanji je.» ⁵Simo təl əl-e ə nə: «Bəbe, j-ilə bandi ndo biti lo ti, nə kanji kare ka j-ingə al. Nə təkə e i ə idəji-m, m-a m-ilə bandi təkə əl-m.» ⁶Loki iləi bandi je ləde, cji kanji kəy ki to bəl, adi bandi je ləde ka ge gangi. ⁷Lo kin ti, dəji madide je ki əi me to ti ki nungi kadi rəi rai səde. Madide je rəi, adi cji kanji ka kin rosi to je ki joo. Kanji rosi to je adi to je awi tə ndui man. ⁸Loki Simo oo ne kin, osi, csi məkəsine nangi no Jəju ti əl-e ə nə: «Bəbe, csi rəi ngərəngi rəm ti, tado mi nje ra majal.» ⁹Simo ki made je ki əi sie, bəl rade cji-n go kanji ki cji me bandi ti to bəl ngay. ¹⁰Jaki ki Jə ki ngan lə Jəbədə ki əi ki Simo ka bəl rade tə. Ə Jəju əl Simo ə nə: «Adi bəl rai al, kaw ki kəte noo, e dije ngata ə a isa-de.» ¹¹Lo kin ti,

təli rəi ki to je ngangı ba ti, ningə iyəi ne je pəti ə uni go Jəju tə njé ndo je lie.

Jəju nga nje banji kare

(Mt 8.1-4; Mk 1.40-45)

¹² NDɔ ki rangi, Jəju e me be bo ti kare, ningə dingəm kare ki banji ra-e teɛ noo re. Loki oo Jəju ningə, osi ki ta kəmne nangi noe ti, no ki dɛe ti ə nə: «Babe, re indigi ə a adi banji ləm ur, kadi rəm ay njay.» ¹³ Jəju ilə jine ɔde-n ningə əl-e ə nə: «M-ndigi, ə kadi banji ləi ur, adi rəi ay njay.» Ba ta naa ti noo par ə banji ur, adi rəe ay njay. ¹⁴ Go ti, Jəju ade ndune kadi əl tae dəw madi al, ningə əl-e ə nə: «NJə kijə ne məsi kadi-kare yo ə aw ɔje rəi, ningə adi kadi-kare təkı ndu-kun ti lə *Moji dəji-n^s. İra be mba kadi gəri təkı banji ləi ur adi ingə rə nga.»^{††} ¹⁵ Tɔba lə Jəju sane ki lo lo adi dije rəi kosi kosi mba kadi n-ooi ta lie je kadi aji-n-de də moɣ je ti ləde je. ¹⁶ Nə Jəju ɔr rəne aw lo je ti ki to dilə mba kəl ta ki Luwə.

Jəju nga dəw ki nje rə koy njururu

(Mt 9.1-8; Mk 2.1-12)

¹⁷ NDɔ kare Jəju isi ndo ne dije ningə, *Parisi je ki njé ndo ndu-kun je isi dan dije ti noo tɔ. Dije ij ki ngan be je pəti ki dɔnangi Galile ti, ki dɔnangi Jude, ki be bo Jorijaləm. Babe ɔji təgine me kaji njé moɣ je ti. ¹⁸ Lo kin ti, dije madi oti dəw kare ki rəe oy njururu, me ne koti njé moɣ je ti, rəi sie rə Jəju ti. Sangi rəbi kadi n-awi sie kəy n-iləi-e no Jəju ti. ¹⁹ Nə gəri rəbi ki kadi awi sie al, tado dije əi ngay. Be ə, ali taa, rai bole dɔ kəy ti ningə, iləi nje moɣ ki ne koti njé moɣ je, iləi-e dan kosi dije ti no Jəju ti. ²⁰ Loki Jəju oo kadi-me ləde ningə, əl dingəm ə nə: «Majal je ləi e ki kiyə go kɔ.» ²¹ NJé ndo ndu-kun je lə Luwə ki Parisi je iləi

rəde məri ta ningə əli əi nə: «Dəwe kam e nə ə əl ta ki mal dɔ Luwə ti be ə? Luwə ki karne ba par ə asi kiyə go majal je lə dije kɔ, dəw ki rangi goto.»²² Jəju gər mər ta je ləde ki mede ti adi əl-de ə nə: «Ra ban ə isi iməri ta je ki be kin mesi ti ə? ²³ Kəl dəw kə nə: «Majal je ləi e ki kiyə go kɔ» ba nga ngay al ə se, kəl-e kə nə: «İ taa ə injiyə» ba nga ngay al ə? ²⁴ Re e be ba, m-a m-ɔji səi təkı mi NGon Dəw, m-aw ki təgi dɔnangi ti ne, mba kadi m-iyə-n go majal je lə dije kɔ.» Ningə, Jəju əl nje rə koy njururu ə nə: «İ taa, un tuwə ləi, ə aw be.»²⁵ Ta naa ti noo, dingəm ka kin ij taa ta kəm dije ti pəti, un tirə ki kəte to ti, ə teɛ aw be ki kilə təji dɔ Luwə ti tane ti. ²⁶ Dije pəti, ne kin əti-de bəl adi iləi təji dɔ Luwə ti. Bəl rosi mede adi əli əi nə: «J-o ne ki mba bone.»

Jəju bar Ləbi

(Mt 9.9-13; Mk 2.13-17)

²⁷ Go ti Jəju teɛ ningə yə oo dəw kare ki nje taa la-mbə kadi njé kəbe je ki bari-e nə *Ləbi, isi me kəy taa la-mbə ti. Loki oo Ləbi ningə əl-e ə nə: «Un gom.»²⁸ Ningə Ləbi iyə ne je pəti, ə ij taa un go Jəju.

²⁹ Go ti, Ləbi ra ne kuso ki bo ngay me kəy ti ləne, bar-n Jəju. Lo ne kuso ti kin, njé taa la-mbə je, ki ndəgi dije ki rangi əi səde titi noo. ³⁰ *Parisi je ki njé ndo ndu-kun je bəi ta, əli njé ndo je lie əi nə: «Ra ban ə isi usoi ne je, ayi-naa je ki njé taa la-mbə je, ki njé ra majal je ə?»³¹ Jəju un ta əl-de ə nə: «E dije ki njé moɣ je ə a sangi dəw ki nje ra moɣ, bi e njé rə nga je ə a sangi dəw ki nje ra moɣ, al. ³² Ningə, m-re mba bar dije ki dana al, nə m-re mba dije ki njé ra majal je yo mba kadi iyəi kilə rade je ki majal.»

^{††}5:14 Ki go jibəl ra-e ti lə Jipi je, nje banji e dəw ki dije ooi-e kadi ay njay al, adi asi kadi aw lo ne ra je ti ki ba tɔ Luwə al.

Jəju əl ta ki dɔ kəgi rɔ nɛ kuso ti

(Mt 9.14-15; Mk 2.18-20)

³³ Njé ki madi je əli Jəju əi nə: «Taa taa, njé ndo je lə Jə Batisi əi ki njé ndo je lə *Parisi je isi iyəi ta nɛ kuso, taa isi əli ta ki Luwə tɔ, ə njé ki yəi je, isi usoi nɛ je, əyɪ-naa man je.» ³⁴ Ə Jəju əl-de ə nə: «A asi kadi ɔgi dije ki bari-de lo nɛ kuso taa-naa ti kuso nɛ a? Dɔkagilo ki nje taa dəne isi-n səde naa ti kin, a asi kəgi-de kuso nɛ al.» ³⁵ NDɔ je a rəi nɔɔ kadi a uni-e tade ti ningə tə, a iyəi ta nɛ kuso.

Nɛ ndo lə Jəju aw naa ti ki kɔki nɛ ndo lə Parisi je al

(Mt 9.16-17; Mk 2.21-22)

³⁶ Jəju əl-de kuji ta kare ə nə: «Dəw a gangi ta kibi ki sigi kadi ilə-n kəm e ki kɔke al. Re e be ə, kibi ki sigi a e ki gangi kɔ, ningə ta kibi ki sigi ka kin uwəi naa ki ki kɔke al bəy tɔ, adi joo pu təl nɛ ki tuji. ³⁷ Taa, dəw a un kasi kandi nju ki ki i al bəy uti me mbu nda je ti ki kɔke al. Re e be ningə, loki kasi a i ba mbu nda je a ndui, kadi kasi lo kɔ. Ningə mbu nda je təli nɛ ki tuji kɔ. ³⁸ Be ə, re kasi kandi nju i al bəy ba, maji kadi mbu nda je əi ki sigi taa. ³⁹ Loki dəw əy kasi kandi nju ki i ningə, a ge e ki i al bəy al ngata. Tado dije əli əi nə: “Kasi ki i ə maji.”»

Ta lə Jəju dɔ ndɔ taa kəɔ ti

(Mt 12.1-8; Mk 2.23-28)

6 NDɔ kare, Jəju ində də me ndrɔ gəme je ti. E ndɔ taa kəɔ lə *Jipi je. Ningə, njé ndo je lie ki əi sie, gangi dɔ ko je jide ti, təmi usoi. ² Ə *Parisi je madi əli-de əi nə: «Ra ban ə irai nɛ ki kadi dəw ra ndɔ taa kəɔ ti al be ə?» ³ Jəju əl-de ə nə: «ftidəi nɛ ki ngar *Dabidi ra loki bɔ ra-de ki dije ki goe ti kin al biti a? ⁴ Dabidi ur me kəy ti lə Luwə, un mapa ki dije adi Luwə kadi-kare ti uso^u, ningə təl-n adi

dije ki goe ti usoi tɔ. Usoi mapa ki e nɛ ki sɔbi kadi njé kijə nɛ məsi kadi-kare je par ə usoi^v.» ⁵ Jəju təl əl-de bəy ə nə: «Mi *NGon dəw m-aw ki tɔgi dɔ ndɔ taa kəɔ ti.»

Jəju adi rɔ nga dingəm ki jie oy njururu

(Mt 12.9-14; Mk 3.1-6)

⁶ *NDɔ taa kəɔ ki rangi, Jəju aw kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, ndo nɛ dije. Ningə dingəm kare ki ji kəy oy njururu, e me kəy kaw-naa ti nɔɔ. ⁷ Njé ndo ndu-kun je ki *Parisi je isi jəke isi indəi kəmde kadi n-ooi se Jəju a adi dingəm kin rɔ nga ndɔ ta kəɔ ti lə Jipi je wa? E ta bole ki isi sangi kadi n-ingəi ba n-indəi ta dɔe ti. ⁸ Nə Jəju gər mər ta je ləde, adi əl dingəm ki jie oy njururu ka kin ə nə: «I taa, a dana ta kəm dije ti pəti.» Dingəm i a taa. ⁹ Ningə Jəju təl dəji ndəgi dije ə nə: «M-dəji səsi m-o, e ri ə maji kadi dəw ra ndɔ ta kəɔ ti ə? Kadi dəw ra maji ə se kadi ra majal ə? Kadi dəw nagi madine ta yo ti ə se kadi iyə adi tuji kɔ ə?» ¹⁰ Jəju ində kəmne gɔ-n-de ba pəti, ningə əl dingəm ka kin ə nə: «fsurə jii.» Dingəm surə jine, ningə jie təl to maji kare. ¹¹ Wongi təl njé ndo ndu-kun je ki Parisi je, adi əli-naa ta dande ti dɔ nɛ ti ki kadi n-rai ki Jəju.

Jəju mbəti njé ndo je ləne ki dɔgi gide e joo

(Mt 10.1-4; Mk 3.13-19)

¹² Me ndəe je ti kin, Jəju aw dɔ mbal ti mba kəl ta ki Luwə. Əl ta ki Luwə kondɔ biti lo ti. ¹³ Loki lo ti, Jəju bar njé ndo je ləne. Ningə mbɔ njé ndo je ti kin ə, mbəti-de dɔgi gide e joo, bar-de njé kaw kilə je. ¹⁴ Adi e Simɔ, ki ində tɔe nə Piyər əi ki ngokone Andire, ki Jaki, ki Jə, ki Pilipi, ki Batiləmi, ¹⁵ ki Matiye, ki Tomasi, ki Jaki, ki ngon lə Alpe, ki Simɔ ki bari-e dəw ki e mbɔ njé rɔ mbata

kingə dɔ lə be ləde ti, ¹⁶ki Judi ki ngon lə Jaki, taa Judasi Isikariyoti ki təl nje kun dɔ Jəju tɔ.

Jəju aji njé moy je dan kosi dije ti

(Mt 4.23-25)

¹⁷Jəju i ki njé kaw kilə je dɔ mbal ti re tɛɛ lo ti ki gide asi naa maji ningə, ingə kosi njé ndo je ləne, ki kosi dije ngay ki i dɔnangi Jude ti je, njé ki be bo Jorijaləm ti je, njé ki be bo je ti ki kadi ba ti ki Tir je ki Sidɔ je. Rəi mba koo ta lə Jəju je mba kadi aji-de dɔ moy je ti ləde je. ¹⁸NJé ki ndil je ki majal yəti angalde ingəi rɔ nga tɔ. ¹⁹Ningə kosi dije pəti sangi kadi n-ɔdi rɔe, tado tɔgi madi isi tɛɛ rɔe ti adi-de rɔ nga.

Maji-kur ki kəm-to-ndoo

(Mt 5.1-12)

²⁰Jəju un kəmne oo-n njé ndo je ləne ningə əl-de ə nə:

Səi njé ndoo je, səi njé maji-kur, tado kɔbe lə Luwə e yasi.

²¹Səi ki bo isi ra səsi bone, səi njé maji-kur, tado lo ti ə a indani.

Səi ki isi nɔi bone, səi njé maji-kur, tado lo ti ə a kogi.

²²Maji-kur e ləsi loki dije isi mbati səsi, dije isi tuwəi səsi, dije isi taji səsi, dije isi əli ta je ki majal dəsi ti, mbata ti ləm mi *NGon dəw. ²³NDɔ ki nɛ je kin tɛɛ dəsi ti ə, maji kadi irai rɔnəl, itij bal, tado nɛ kigə go jisi e ngay dɔrɔ ti. Tado e be ə kade je adii kɔ njé kəl ta je ki ta Luwə ti, kəte.

²⁴Nə səi njé nɛ kingə, səi njé kəm-to-ndoo. Səi njé kəm-to-ndoo tado ingəi nɛ səl me ləsi ngata.

²⁵Səi ki bone indani, səi njé kəm-to-ndoo, tado lo ti ə bo a ra səsi.

Səi ki bone isi kogi, səi njé kəm-to-ndoo, tado lo ti ə a uwəi ndoo je a nɔi je.

²⁶Səi ki dije isi əli ta ki maji maji dəsi ti, səi njé kəm-to-ndoo, tado e be ə

kade je rai ki njé kəl ta ki ta Luwə ti ki njé ngom je.

NDigi njé bə je

(Mt 5.39-47)

²⁷Ningə səi ki isi oi ta ləm, m-əl səsi kadi indigi njé bə je ləsi, irai maji ki njé ki isi ɔsi səsi ta. ²⁸ɪnjangi dɔ njé ki isi mani səsi, ə əli ta ki Luwə mbata lə njé ki isi əli ta je ki majal dəsi ti.

²⁹Re dəw ində dam mbɔi ki kare ə, iyəti dame ki nungi ade ində bəy. Re dəw taa kibi ki ngal ləi ə, ade e ki gɔji dɔ ti. ³⁰Dəw ki ra ki dəji nɛ ə ade, ningə dəw taa nɛ ləi ə idəji goe al tɔ. ³¹Nɛ je ki indigi kadi dije rai adi səsi kin ə, irai kae ti wa kin adi-de tɔ. ³²Kin ə indigi njé ki ndigi səsi tɔ par ə, oyo ri ə kadi dəw ra səsi ə? Dəw a ra səsi oyo al, tado njé ra majal je ka ndigi njé ki ndigi-de tɔ. ³³Kin ə irai maji ki njé ki rai səsi maji par ningə, oyo ri ə kadi dəw ra səsi ə? Dəw a ra səsi oyo al, tado njé ra majal je ka rai təkɪ irai kin be tɔ. ³⁴Kin ə adi njé ki igəri maji kadi a ugəi səsi ɓangi par ə tunəi səsi nɛ ningə, oyo ri ə kadi dəw ra səsi ə? Dəw a ra səsi oyo al, tado njé ra majal je ka, adi njé ki gəri maji kadi a ugəi-de kɔr nɛ ləde gogi par ə tunəi-de nɛ tɔ. ³⁵Maji kadi indigi njé bə je ləsi, irai maji ki nɔɔ par, ə adi dije tunəi səsi nɛ ki kanji kadi indəi mesi dɔ kinge ti gogi. E be ə a ingəi nɛ kigə go ji ki bo, taa a səi ngan lə nje kisi dɔ nɛ je ti pəti tɔ. Tado e nje ra maji ki dije ki gəri ra oyo al ki dije ki nje me majal.

ɪgangi ta dɔ dije ti al

³⁶Maji kadi səi njé ra maji ki ngay təkɪ Bawsi Luwə e-n nje ra maji ki ngay kin be tɔ. ³⁷ɪgangi ta dɔ dəw ti al, ningə Luwə a gangi ta dəsi ti al tɔ. Uwəi dəw ki ta al, ningə Luwə a uwə səsi ki ta al tɔ. ɪyəi go majal lə dəw kɔ, ningə Luwə a iyə go majal ləsi kɔ tɔ. ³⁸Adi, ə Luwə a adi səsi tɔ. Luwə a buki posi kibi ti ləsi

kadi rosi maji: a yæki, mbisi digi digi, buki kadi rosi re puu kɔ. Tado go ræbi ki igangii ta do dije kin ə Luwə a gangi-n ta dɔsi ti tɔ.

³⁹ Ningə Jəju təl əl-de ta kare me kuji ta ti bəy ə nə: «NJe kəm tɔ a ndər nje kəm tɔ madine ban ə? A ndər-e al, tado re ndər-e ə a osi joo pu me be ti. ⁴⁰ NJe ndo itə nje ndo-e nɛ al, re e nje ndo ki bae ndo-e nɛ bərərə bərərə maji ningə, a to tə bane be.

⁴¹ «Ra ban be ə, o burim wale ki to kəm ngokoi ti yo, ə o kagi ki boy ki to yai ti i wa kin al ə? ⁴² Kagi ki boy ki to kəmi ti i wa kin o al ningə, ki go ræbi ki ban ə a asi kadi əl ngokoi ə nə: “NGokom, adi m-un burim wale ki to kəmi ti kin,” ə? I nje kədi kəm dije, un kagi ki boy ki kəmi ti kin ningə tə, a o lo ay njay kadi un-n burim wale ki kəm ngokoi ti.

Kagi ki kande

(Mt 7.16-20; 12.33-35)

⁴³ «Kagi ki maji ki kadi a andi kandi ki majal goto, taa kagi ki majal ki kadi a andi kandi ki maji ka goto tɔ. ⁴⁴ E ki kandi kagi ki sɔbi do kage kin ə a gəri-e-n. Dəw a ijə kandi mbay-kote do kon pa ti al, taa dəw a ijə kandi nju do kon bər ti al tɔ. ⁴⁵ Dəw ki maji, kilə rae tɛɛ me nɛ ra ti ki maji ki uwə mee. Ningə dəw ki majal, kilə rae tɛɛ me nɛ ra ti ki majal ki uwə mee tɔ. Tado e nɛ je ki rosi me dəw kin ə isi tɛɛ tae ti.

Təl rɔ go ndu ti

(Mt 7.24-27)

⁴⁶ «Ra ban ə ibari-mi “Babe, Babe”, ə irai nɛ ki m-əl səsi al ə? ⁴⁷ Dəw ki ra ki re rɔm ti, oo ta ləm, ə təl rɔne go ti ningə, e dəw ki to tə dəw ki m-a m-əl səsi ta lie kam be. ⁴⁸ To tə dəw ki nje ra kəy, ki ur be do dii ti adi əbi maji, bəy taa, ində gin kəy ti kin be. Loki man i ningə, man kɔ lo re un kəy ka kin, nə asi kadi tɔ kəy ka kin al, tado ində adi ngə maji. ⁴⁹ Nə dəw

ki oo ta ləm, ə təl rɔne go ti al, to tə dəw ki ində kəy ləne dɔnangi ti taa ne kare, ki kanji kur be kində gine ti be. Loki man kɔ re un kəy ka kin ningə, ndəy ba bəy par ə kəy budi nangi mur mur kɔ.»

Jəju aji ngon nje kilə lə ki bo ki do asigar je ki bu

(Mt 8.5-13)

7 Loki Jəju əl ta je kin pəti kosi dije ba, ɔti aw Kapərnayim ti. ² Me be ti kin, dəw kare ki nje kun do buti asigar je ki bu, aw ki ngon nje kilə ləne kare ki e mɔy, to ta koy ti. Ningə e ngon nje kilə ki bae ge ta lie ngay. ³ Be ə, loki ki bo lə asigar je ka kin oo ta lə Jəju ningə, ilə ngatɔgi je madi, ki əi ngatɔgi lə *Jipi je, adi-de awi ingəi Jəju kadi dəji-e adi re səde aji ngon nje kilə ləne kin. ⁴ Loki rəi ingəi Jəju ningə, nɔi dɔe ti ki nja naa ti naa ti əi nə: «Dingəm kin, e dəw ki asi kadi ira sie me nɛ dəji ti lie kin, ⁵ tado ndigi-je je Jipi je ngay, taa e e tɔ ə ra kəy kaw-naa ləje adi-je.» ⁶ Ə Jəju ɔti aw səde. Awi, ə loki indəi do kəy bəsi ningə, ki bo lə asigar je ka kin ilə madine je madi adi awi əli Jəju əi nə: «Babe, itapi rɔi al, tado mi m-asi kadi ində njai ta kəy ti ləm al. ⁷ E mbata kin ə, mi wa m-aw-n ki rɔm rɔi ti al. NGa ningə, m-dəji kadi əl ta kare par ə ngon nje kilə ləm a ingə rɔ nga. ⁸ M-əl be tado, mi ki dɔm mi gin tɔgi ti lə njé ki dɔm ti, ningə m-aw ki asigar je ki əi gin tɔgi ti ləm tɔ. Adi re m-əl asigar kare m-ə nə: “Aw!” ba aw; kin ə m-əl ki nungi m-ə nə: “Fre!” ba re; kin ə m-əl ngon nje kilə ləm m-ə nə: “Fra nɛ ki be!” ba ra nɛe kin tɔ.»

⁹ Loki Jəju oo ta je kin ba, pitə ki bo lə asigar je ka kin, ningə təl kəmne ki do kosi dije ti ki a njiyəi goe ti, əl-de ə nə: «Adi m-əl səsi, ko kadi-me ki be kin, dɔnangi ki *Isirayəl ti wa ka m-ingə al bəy.» ¹⁰ Loki njé kaw kilə je əi nə n-təli be ningə yə ingəi ngon nje kilə ka kin, rɔe nga adi isi kare.

**Jəju adi ngon basa
ki Nayim ti tsi ndəl**

¹¹ Jəju ɔti noo aw be bo ti ki tɔe nə Nayim. *NJé ndo je lie ki kosi dije ngay uni goe awi sie. ¹² Loki rəi tɛɛi basi ki ta rəbi ki ur ki me be ti ka kin ningə, dije isi awi ki dəw ki oy kadi dibi-e. Dəw ki oy ka kin e ngon lə dəne ki nje ngaw koy kare be. E ngon ki dingəm ki kare ba be, adi kosi dije ngay ki me be ti, isi dani dəne ka kin lo dibi ngone ti. ¹³ Loki Jəju o dəne ka kin ningə, kəm kə ra-e ngay mbata ti lə dəne ka kin, adi əl-e ə nə: «Ino al.» ¹⁴ Jəju aw kadi kəsi yo ti, ilə jine ɔdi-n. NJé koti nin je ai nangi, ba Jəju əl ə nə: «Basa, m-əli kadi i taa!» ¹⁵ Ningə nje koy i isi taa, ə ilə ngirə kəl ta. Jəju təl ule ji kəe ti. ¹⁶ Dije pəti, ne je kin əti-de bəl, adi iləi təji dɔ Luwə ti əi nə: «NJe kəl ta ki ta Luwə ti kare ki bo tɛɛ danje ti ne: Luwə re ra ki dije ləne.» ¹⁷ Ne ki ra ne kin, poye rosi dɔnangi ki Jude ti pəti ki ngan be je ki gəi gide.

Jə Batisi dəji ta ki dɔ Jəju ti

(Mt 11.2-6)

¹⁸ *NJé ndo je lə Jə ɔri-e poy ne ki ra ne kin adi-e oo, ə Jə bar njé ndo je ləne joo, ¹⁹ ilə-de rɔ Bəbe ti adi dəji-e əi nə: «I ə i dəw ki Luwə mbəte, ki sɔbi kadi a re ka kin ə se, e nay noo bəy kadi tə ji ngəm tae ə?» ²⁰ Loki rəi tɛɛi rɔ Jəju ti, əli-e əi «E Jə Batisi ə ilə-je ki rɔi ti kadi ji dəji se “i ə i dəw ki Luwə mbəte, ki sɔbi kadi a re ka kin ə se, e nay noo bəy kadi tə ji ngəm tae wa?”»

²¹ Dəkagiloe ti wa ki isi dəji-e ta kin, Jəju isi əji njé moy je ngay nim, njé məti je nim, isi tuwə ndil je ki majal dɔ dije ti nim, taa adi njé kəm tɔ je ngay ooi lo nim tɔ. ²² Ningə ilə njé kilə je ti lə Jə ə nə: «Awi əli Jə ne je ki oi ki mbisi je, ki kəmsi je kin: NJé kəm tɔ je ooi lo, njé

məti je njiyəi maji, njé banji je ingəi rɔ nga, njé mbi bəy je ooi ta, njé koy je i i taa lo koy ti, taa njé ndoo je ka, e ki kilə-de mbə Poy Ta ki Maji tɔ. ²³ Maji-kur e lə dəw ki m-təl gin kosi lie, al.»

Jəju əl ta ki dɔ Jə ti

(Mt 11.7-11)

²⁴ Loki njé ndo je lə Jə təli awi, Jəju ilə ngirə kəl kosi je ta ki dɔ Jə ti ə nə: «E ri ə awi isi oi dilə lo ti ə? E gakira ki nəl isi aw sie ki yo je, ki ne je kin a? ²⁵ A re e e əl ə, e ri wa bangi awi isi oi ə? E dəw ki ɔ kibi ki ndole ngay ba awi oi-e ma? NGA njé ki ɔi kibi je ki gate e ngay ka, isi lo je ti ki səl lum, isi me kəy je ti ki boy ki ngar je isi ti. ²⁶ Ə se e ri wa ə awi oi wa? E nje kəl ta ki ta Luwə ti ə awi oi-e ma? Re e e ə, m-əl səsi m-ə nə oyo, e nje kəl ta ki ta Luwə ti ki itə njé kəl ta je ki ta Luwə ti bəy. ²⁷ E e ə makitibi lə Luwə əl ta ki dɔe ti kəte ə nə: “M-a m-ilə ki nje kaw kilə ləm kəte kadi ra go rəbi noj ti^w.” ²⁸ Ningə adi m-əl səsi, dan dije ti pəti ki dəne je oji-de kin, dəw ki bo itə Jə goto. Nə ki basine kin, dəw ki e ki du ngay me bəkə ti lə Luwə bo ite. ²⁹ Dije pəti ki ooi ta lie, naa ti ki njé taa la-mbə je gəri kadi Luwə ra ne ki dana, adi adi Jə ra-de batəm. ³⁰ Nə *Parisi je ki njé ndo ndu-kun je ɔsi ne ki Luwə ində dɔe dana mbata ti ləde ngərangi, adi mbati kadi Jə ra-de batəm. ³¹ M-o dəw ki kadi m-un-e m-ɔji-n dije ki dəkagilo ti ki bone kin al. Toi tə nə wa ka m-gər al. ³² M-a m-ə nə toi tə ngan je ki du ki isi ta mbalo ti, bari-naa ki yo je, ki ne je əi nə: “Ji kəl nal kadi indamii, ə imbati ndam, j-osi pa yo kadi inqi, ə imbati nq.” ³³ E be ə, Jə Batisi re, ə uso mapa al nim, ay kasi nju al nim ba, əli əi nə: “Dəe majal.” ³⁴ NGA ə, mi *NGon dəw m-re, ə m-uso ne je, m-ay man je ba, səi əli əi nə: “Mi nje kuso ne kədi, mi nje kəy ne, mi madi njé taa la-

mbə je, ki njé ra majal je,” bəy tɔ! ³⁵Nə nğan lə Luwə pəti ki ndigi gosi lie, gəri kadi gosi lie e gosi ki dana.»

Jəju aw me kəy ti lə Parisi kare ki bari-e nə Simo

³⁶Parisi kare ba Jəju kadi aw uso səne ne. Be ə, Jəju aw isi sie ta ne kuso ti. ³⁷Lo kin ti, dəne kare ki me be ti kin tɛɛ nɔɔ re. E dəne ki nje ra kaya, ə gər kadi Jəju isi be lə Parisi ki bari-e Simo kin nɔɔ, isi uso ne. Dəne re ki ku mbal ki bari-e albatir ki yibi ki əti maji rosi. ³⁸Re isi go Jəju ti, njae ti, isi nɔ, ningə yom nja Jəju ki man kəmne, ba bər ki bisi dəne. Go ti, təl tən nja Jəju, ba buki yibi ti ka kin. ³⁹Lo kin ti, Parisi ki ba Jəju be ləne ka kin əl mene ti ə nə: «Kin ə re dɪngəm kin e nje kəl ta ki ta Luwə ti təkɪ rɔjɛti ə, asi kadi a gər dəne ki isi ɔde kin, asi kadi a gər kilə ra-e je ki majal kin.» ⁴⁰Ə Jəju əl-e ə nə: «Simo, m-aw ki ta kare ne kadi m-əli.» NGA ə Simo ilə Jəju ti ə nə: «NJe ndo dije, əl-m.» ⁴¹Ba Jəju əl-e ə nə: «Dɪngəm kare adi la dije joo, ində kirə ti. Ki kare kadi a uge kirə ki lo kilə ki ndo bu mi, ə ki nungi kadi a uge kirə ki lo kilə ti ki ndo kuti mi tɔ. ⁴²Nə loki asi kadi ugəi kirə ka kin dɔde ti al, dɪngəm ki nje la ka kin iyə kɔ ki go me-maji ti adi-de joo pu. Ə se dan dije ti ki joo kin, e ki ra a ndigi dɪngəm ki nje la kin ngay ə?» ⁴³Ningə Simo ilə Jəju ti ə nə: «M-o kadi e e ki la ki dɔe ti e ngay ə bae iyə kɔ kin ə a ndigi nje la kin ngay.» Ə Jəju əl-e ə nə: «Ta ləi e ta ki rɔjɛti.»

⁴⁴Ningə təl kəmne ki dɔ dəne ti ka kin, ba əl Simo ə nə: «O dəne kin a? M-re be ləi, ə man ki kare ka imbəl dɔ njam ti al, nə e, yom njam ki man kəmne, taa bər ki bisi dəne bəy. ⁴⁵I uwə-m ki rɔi ti jururu al, nə e, loki m-ur kəy nu, ra kilə kəy njam jururu ki rɔne ti. ⁴⁶I ibuki yibi dɔ njam ti al, nə e, buki yibi ki əti maji dɔ njam ti pɔ pɔ. ⁴⁷Be ə, m-a m-əli təkɪ

e ki go rəbi majal je lie ki ngay ki kiyə kin ə, ɔji-n ndigi-naa ki əti bəl kin. Ningə dəw ki majal je lie e ki kiyə go kɔ ngay al, a tɔji ndigi-naa ki ngay al tɔ.» ⁴⁸Ba Jəju əl dəne ka kin ə nə: «Majal je ləi e ki kiyə go kɔ kadi.» ⁴⁹Lo kin ti, dije madi ki isi sie ta ne kuso ti iləi ngirə kəl mede ti əi nə: «Dəw kin e nɔ ə aw bitɪ kadi iyə go majal lə dije kɔ ə?» ⁵⁰Nə Jəju əl dəne ə nə: «Kadi-me ləi aji, aw ki lapiya.»

Dəne je ki njiyəi go Jəju ti

8 Go ti, Jəju aw ki be bo je, ki nğan be je, əl ta, ilə-n mbə Poy Ta ki Maji ki ɔji dɔ kɔbe lə Luwə. *NJÉ ndo je lie ki dɔgi gide joo əi sie naa ti. ²Taa, dəne je madi ki ndo ki Jəju tuwə ndil je ki majal dɔde ti kɔ je, e ki adi-de rɔ nga dɔ mɔy je ti ləde je kin ka əi nɔɔ tɔ. Adi e Mari ki Magidala ki ndo ki Jəju tuwə ndil je ki majal siri dɔe ti kɔ kin nim, ³Jan ki ne Suja, ki e dɪngəm ki nje ngəm ne lə *Erodi kin nim, Sujan nim, taa ndəgi dəne je ki rangi ngay bəy tɔ. Əi kin ə əi dəne je ki njé ra ki Jəju ki ne kingə je ləde.

Kuji ta ki dɔ nje dibi ne ti

(Mt 13.1-9; Mk 4.1-9)

⁴Kosi dije ki ij ki be bo je ki dangi dangi, kawinaa ki dɔ Jəju ti, ə Jəju əl-de kuji ta madi ə nə: ⁵«NJe ndɔr kare aw kadi dibi ne, ningə dɔkagilo ki a ilə ko ne, kɔ ko je madi tosi ngangɪ rəbi ti, adi dije njiyəi dɔ ti, yəl je rəi ɔi maki. ⁶Kɔ ko je madi tosi dɔnangi njəkirə ti, adi loki mbie je əi nə n-tɛɛi ba, təlɪ tuti kurim, mbata lo ki səl ki kadi iləi ngirəde ti goto. ⁷Kɔ ko je ki nungi, tosi dan kon je ti, adi kon je tɔgi səde naa ti, təlɪ ndəmi-de mbəl. ⁸Nə kɔ ko je madi, tosi dɔnangi ti ki maji, adi tɔgi, kandidate tɛɛ. Dɔe kare andi asi bu, bu.» NGA ningə, Jəju təl dɔ ta ləne kin ə nə: «Dəw ki aw ki mbine mba koo-n dɔ ta ba, kadi oo dɔ ta kin maji!»

Gin ne ki Jəju əl-n ta me kuji ta ti*(Mt 13.10-17; Mk 4.10-12)*

⁹ *NJé ndo je lə Jəju dəji-e əi nə se kuji ta kin me nə ri wa? ¹⁰ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Səi, Luwə tēē ki də ne ki to lo bəyɔ ti ki ɔji də kəbe lie adi igəri, nə ndəge je, ne kin e ki kɔji-de ki kuji ta, mba kadi: “Re kəmdə oo lo maji ka, ooi ne al, MBide oo də ta maji ka gəri me al”^x.»

Jəju ɔr me kuji ta ki də nje dibi ne ti*(Mt 13.18-23; Mk 4.13-20)*

¹¹ Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Kuji ta kin, me ə to kin: kə ko, e ta lə Luwə. ¹² E ki tosi ngangı rəbi ti, e dije madi ki ooi ta lə Luwə, ningə su re ɔr ta ki oi ka kin mede ti kə, nə tə pa ne ta iı adi mede Jəju kadi iı ingəi kaji. ¹³ Kə ko ki tosi dɔnangi njəkırə ti, əi dije ki ooi ta lə Luwə ba, taai ki rɔnəl, nə lo kadi ta kin ilə ngırəne mede ti ngə goto. Adi mede ngon kagi lo ki ndəy be par, nə loki kə je tēē dəde ti ba, iyəi go kadi-me ləde kə. ¹⁴ Kə ko ki tosi dan kon ti, əi dije ki ooi ta lə Luwə, nə go ti, me ka sururu, ki ne maji je, ki koo maji rɔ ki dɔnangi ti ne ɔgi-de kadi tɔgi me kadi-me ti ləde. ¹⁵ Ningə kə ko ki tosi dɔnangi ti ki maji, əi dije ki ooi ta lə Luwə ki ngəmede ki maji, ngəme ki rɔjeti, ningə ngəmi mede ti, uwəi tɔgide ba, adi kandi kilə ləde tēē.»

Kuji ta ki də kunji ti*(Mk 4.21-25)*

¹⁶ «Dəw a ində por lambi ti kadi dəbi ngo də ti al, taa ində gin tirə ti al tə. A ində də ne ti taa, kadi dije uri kəy ba, oi lo ki kunje. ¹⁷ Tadı ne ki to lo bəyɔ ti, ki gine a tēē al goto, taa ne ki to lo bəyɔ ti, ki a to taga kadi dije gəri al ka goto tə. ¹⁸ Maji kadi uri mbisi maji oi də ta ki isi oi, bi kadi oi ki nɔɔ be al. Tadı dəw ki aw ki ne jine ti, a adi-e də ti bəy. Nə

dəw ki ne lie goto, e ki ndikiri wa ki ində mene də ti kin ka, a taai jie ti wa bəy.»

Kə Jəju ki ngakəe je*(Mt 12.46-50; Mk 3.31-35)*

¹⁹ Kə Jəju ki ngakəe je rəi kadi n-ooi-e, nə lo kadi tēēi rəe ti goto mbata kosi dije ki əi ngay. ²⁰ Ə əli-e əi nə: «O kəi je, ki ngakəi je ai taga nɔɔ, a sangi kadi n-ooi-ni.» ²¹ Ningə Jəju təl əl-de ə nə: «Kom je, ki ngakom je ə əi dije ki ooi ta lə Luwə, ba təli rɔde go ti, rai kile.»

Jəju ndangi nəl adi a lo ka ti*(Mt 8.18, 23-27; Mk 4.35-41)*

²² NDə kare, Jəju al me to ti əi ki njé ndo je ləne, ningə əl-de ə nə: «Adi ji gangi ba j-awi dame ti ki kare.» Ba awi. ²³ Loki isi ɔsi to isi gangi ba kin ba, Jəju to bi maki. Ə nəl ki bo ngay osi də ba ti, ra adi man rosi to, əi ta yo ti. ²⁴ Lo kin ti, njé ndo je rəi ki rəe Jəju ti, ndəli-e ki nɔ tade ti əi nə: «NJe ndo dije, NJe ndo dije, j-isi j-oy!» Loki Jəju ndəl, ndangi nəl je ki pungi man je adi təli toi jəke, lo to jijji. ²⁵ Ba təl əl njé ndo je ə nə: «Kadi-me ləsi to ra be tɔy ə?» NGA ningə bəl ra-de, ne kin əti-de bəl ngay, adi dəji-naa ta dande ti əi nə: «Dəw ə wa kam e nə ə nəl je ki man je ka əl-de ta par ə təli rɔde goe ti be ə?»

Jəju tuwə ndil je ki majal də dingəm madi ti*(Mt 8.28-34; Mk 5.1-20)*

²⁶ Jəju əi ki njé ndo je ləne rəi tēēi dɔnangi ti ki Gərəsa, ki a ta be ti ki Galile. ²⁷ Loki Jəju i me to ti ur ki nangi ningə, dingəm kare ki me be ti ki Gərəsa, i nɔɔ re ki rɔ Jəju ti. E dingəm ki ndil je ki majal rai-e. Asi dəkagilo ngay, dingəm kin ilə kibı rəne ti al nim, isi be me kəy ti al nim. Lo kise e də badi je ti par. ²⁸ Loki oo Jəju ningə, osi nangi njae ti, ba əl ta ki

ndune ki boy ə nə: «Jəju ki NGon lə Luwə ki nje kisi dərā ti taa nu, e ri ə ige rəm ti ə? NJai ba, adi-m kə al.»²⁹ Əl be tado Jəju adi ndune ndil ki majal kadi tēē rə dīngəm ti kīn kə. NJa ngay ndil ki majal kīn i ki dīngəm ka kīn bə ra-e. Di je dōi-e ki kulə gīndi je, iləi kangila gīndi njae ti je, nə gangi kulə gīndi je kīn riw riw ə tətī kangila gīndi je kīn nusi nusi rone ti kə, bə ndil je ki majal əsi-e adi aw ki dilə lo dilə lo.³⁰ Ə Jəju dəje ə nə: «Təi nə na?» Ba e ilə Jəju ti ə nə: «Təm nə kosi njé rə je.» Tado ndil je ki majal ngay uri me ti.³¹ Lo kīn ti, ndil je ki majal ka kīn nōi dō Jəju ti kadi adi-de n-awi lo dangay ti lə ndil je ki majal al.³² Kosi kəsongi je ai lo ti kīn nōo a usoi nē dō mbal ti, ə ndil je ki majal ka kīn nōi dō Jəju ti kadi adi-de n-awi mede ti. Ba Jəju adi-de ta rəbi kadi awi mede ti.³³ NDil je ki majal tēēi me dīngəm ti, awi uri me kəsongi je ti ka kīn. Ningə yə, kəsongi je bīngəi-naa kadi mbal ti taa, tosi me ba ti, əyi-naa man oyi.³⁴ Loki di je ki njé ngəm kəsongi je ooi nē ki ra nē kīn bə, əyi-naa awi me bə bo ti ki ngan bə je, ərī poy nē ki ra nē kīn di je.³⁵ Di je tēēi awi kadi n-ooi nē ki ra nē kīn. Bə ə, loki rəi tēēi rə Jəju ti ningə, ooi dīngəm ki ndil je ki majal tēēi me ti ka kīn, isi nja Jəju ti. Ooi-e kadi isi ki kibi rone ti, ki angal ki maji, adi ra-de bəl.³⁶ NJé ki ai lo nē ti ki ra nē kīn, ərī madide je poye, təji rəbi ki dīngəm ki aw ki ndil je ki majal kīn ingə-n rə nga.³⁷ Lo kīn ti nōo be, di je ki dōnangi Gərasa ti, bəl təl-de, adi dəji Jəju kadi iyə dōnangi ləde ə aw. Ə Jəju al me to ti, təl gogi.³⁸ Dīngəm ki Jəju tuwə ndil je ki majal dōe ti kə ka kīn dəji Jəju kadi n-aw sie, nə Jəju tuwe³⁹ ə nə: «Təl aw bə, ər poy nē je pəti ki Luwə ra səi kīn adi di je ooi.» Bə ə, dīngəm aw ilə mbə nē ki Jəju ra sie kīn me bə bo ti ki tae ba.

Ta lə ngon lə Jayrusi ki dāne ki ta lə dāne ki nje mōy məsi

(Mt 9.18-26; Mk 5.21-43)

⁴⁰Loki Jəju təl re, kosi dəji uwəi-e ki rōde maji, tado pəti isi nginəi tae.⁴¹ Ningə yə dīngəm kare ki tōe nə Jayrusi, ki e nje kun dō kəy kaw-naa lə *Jipi je i nōo re. Re osi nja Jəju ti, nō dōe ti kadi re aw bə ləne.⁴² Kadi aw bə ləne mbata ngone ki dāne ki e kare ba, bəle e dōgi gide joo to ta koy ti. Loki Jəju isi aw, kosi di je mborəi-e ki yo je ki ne je, lo kər kəə goto.⁴³ Dan kosi di je ti kīn, dāne kare ki mōy məsi ade kə bəl dōgi gide joo e nōo. Dāne kīn tuji nē kingə ləne kə pəti ji njé ra di je mōy ti, nə dəw ki kadi ade rə nga goto.⁴⁴ Dāne re bəsi rə Jəju ti, ki rəbi ki gide ti, ɔdi ta kibi lə Jəju par ə, ta naa ti nōo, məsi gangi rəe ti.⁴⁵ Loe ti nōo Jəju dəji ə nə: «Nə ə ɔdi-m ə?» Ningə di je pəti naji-e ti əi nə n-ɔdi-e al. NGA ə Piyər əl-e ə nə: «Bəbe, e di je ki rəsi gidi, mborəi-ni ki yo je ki ne je kīn ə ɔdi-ni.»⁴⁶ Nə Jəju ə nə: «Dəw madi ɔdi-m, m-gər kadi tōgi tēē rəm ti.»⁴⁷ Loki dāne oo kadi nē ki n-ra kīn Jəju gər bə, dadi par par, osi nja Jəju ti. Ningə ər go nē ki ra ə adi n-ɔdi-n Jəju kīn ta kəm di je ti pəti. Taa, ər-de go kingə ki ingə rə nga ta ji naa ti nōo par kīn tō.⁴⁸ Ə Jəju əl-e ə nə: «NGonm, kadi-me ləi əji. Aw ki lapiya.»

⁴⁹Loki Jəju a əl ta ba bəy ningə, dəw kare i bə lə nje kun dō kəy kaw-naa lə Jipi je re. Re əl Jayrusi ə nə: «NGoni oy, itapi NJe ndo di je al ngata.»⁵⁰ Nə Jəju ki oo dō ta kīn əl Jayrusi ə nə: «Adi rai bəl al, adi mei par, ə a əji.»⁵¹ Loki rəi tēēi me kəy ti, Jəju iyə ta rəbi adi dəw ur kəy go ngon ti al. Adi Piyər nim, Jə nim, Jaki nim, baw ngon əi ki kəy go ngon nim tō par ə uri sie kəy go ngon ti.⁵² Di je pəti nōi je, ndīngəi rōde je mbata ti lə ngon, nə Jəju əl-de ə nə: «Tnōi al, ngon oy al, nə to bi kare.»⁵³ Ba ibəi Jəju kogii, mbata gəri

kadi ngon oy. ⁵⁴Nə Jəju uwə ji ngon, ba əl-e ta ki ndune ki boy ə nə: «NGonm, i taa.» ⁵⁵Lo kin ti, ngon təsi ndəl, adi i taa ta ji naa ti noo. Ba Jəju dəji-de kadi adi-e ne uso. ⁵⁶Nə kin ra bəl njé koje je ngay. Nə Jəju adi-de ndune kadi əli tae dəw madi al.

Jəju ilə njé ndo je ləne ki dɔgi gide e joo

(Mt 10.1-9, 11-14; Mk 6.6-13)

9 Jəju bar njé ndo je ki dɔgi gide joo, adi-de tɔgi, ki kɔbe dɔ ndil je ti ki majal pəti, taa kadi aji njé moy je tɔ. ²Jəju ilə-de kadi iləi mbe Poy Ta ki Maji ki ɔji dɔ kɔbe lə Luwə, taa kadi adi rɔ ngə dije tɔ. ³Ningə əl-de ə nə: «Uni ne madi mbata dɔ rəbi al nim, uni kagi təsi al nim, uni bəl al nim, uni mapa al nim, uni la al nim, taa kadi awi ki kibi rəsi joo al nim tɔ. ⁴Ə me kəy ki ra ki uri ti ba, a isi titi noo bitɔ kadi awii. ⁵A kin ə re, me be ti, dije mbati kuwəi səsi ki rɔde ti ba, loki isi tɛɛi me be ti kin ki taga ə, indəi bu ki njasi ti kɔ^f, mba kadi tɔ tə ne ndəji ndude.» ⁶*NJé ndo je iləi dɔde awi ki be be, iləi mbe Poy Ta ki Maji, taa aji njé moy je ki lo lo tɔ.

Ta ndɔji Erodɔ dɔ Jəju ti

(Mt 14.1-2; Mk 6.14-16)

⁷Loki *Erodɔ ki e nje kɔbe dɔnangi ti ki Galile, oo poy ne je ki isi rai ne kin ba, ta ndɔje dɔ Jəju ti, tado dije madi əli əi nə: «E Jə Batisi ə i taa dan njé koy je ti.» ⁸NJé ki nungi əli əi nə: «E Eli ki nje kəl ta ki ta Luwə ti ə tɛɛ.» NJé je ki nə je bəy əli əi nə: «E njé kəl ta je ki ta Luwə ti ki kəte je kin ə ki kare i dan njé koy je ti.» ⁹Lo kin ti Erodɔ əl ə nə: «Jə, e mi wa ə ndɔ ki madi gangi dɔe, nga e na bəy ə m-isi m-o ta je ki be kin dɔe ti wa ka m-gər al.» Ba sangi kadi n-oo Jəju.

Jəju adi ne kuso dingəm je dibi mi usoi

(Mt 14.13-21; Mk 6.30-44; Jə 6.1-15)

¹⁰Loki njé kaw kilə je təli noo rəi ba, ɔri Jəju poy ne je ki rai adi-e oo. Ə Jəju ɔr-de, aw səde kadi be bo ti ki bari-e Bətisayda. ¹¹Nə kosi je gəri gode, adi awi gode ti. Jəju uwə-de ki rəne ti, əl-de ta ki dɔ kɔbe ti lə Luwə, taa aji njé je ki sangi rɔ nga tɔ. ¹²Ningə loki kadi aw tə ur, njé ndo je ki dɔgi gide e joo, rəi rɔ Jəju ti əli-e əi nə: «Ituwə kosi dije kam adi awi ki ngan be je ti, ki lo ndɔr je ti, sangi lo to je ki ne kuso je, tado lo ki j-ai ti ne kin, e lo ki dije gotoi ti.» ¹³Nə Jəju əl-de ə nə: «Səi je wa adi-de ne usoi.» Ə njé ndo je əli əi nə: «J-aw ki mapa mi ə kanji joo wa be tɔ par, adi re e be al wa ningə kadi je wa j-aw ji ndogi mapa mbata ti lə kosi dije kin pəti wa ta.» ¹⁴Dingəm je asi dibi mi loe ti noo. Nə Jəju əl njé ndo je ə nə: «Adi-de isi nangi, uwəi-naa asi kuti mi, kuti mi be.» ¹⁵*NJé ndo je rai təki Jəju əl-n-de, adi adi-de isi nangi pəti. ¹⁶Ə Jəju ɔy mapa ki mi ki kanji ki joo ka kin, ba un kəmne ki taa, əl ta ki Luwə mba kadi njangi dɔ ne kuso kin. Go ti, Jəju uwə mapa je ka kin gangi naa ti, ə təl-n adi njé ndo je kadi ləbi kosi dije. ¹⁷Dije pəti usoi ne ndani maji. Ningə, njé ndo je ɔyi gindi mapa je ki nay, kare dɔgi gide e joo bəy.

Piyər gər kadi Jəju e Kirisɔ ki Luwə mbəte

(Mt 16.13-20; Mk 8.27-30; Jə 6.67-71)

¹⁸NDɔ kare Jəju isi əl ta ki Luwə gidɔ lo ti gogi, njé ndo je lie əi sie naa ti, ə Jəju dəji-de ə nə: «Kosi je isi əli ta ki dɔm ti təki mi nə ə?» ¹⁹Ə iləi-e ti əi nə: «Dije madi əli əi nə i Jə Batisi, njé ki nungi əi nə i nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli; njé ki rangi bəy əi nə e njé kəl ta ki ta Luwə

^f9:5 Ta lə kində bu ki nja ti kɔ ba, igoi Mt 10.14 ki ta ki dɔ ti ki e gin ti nangi.

ti ki kate je kin ə e ki kare dande ti ə i dan njé koy je ti.»²⁰ Ningə Jəju əl-de ə nə: «NGa səi wa ki dəsi, əli əi nə mi nə ə?» Ba Piyər ile ti ə nə: «I Kirisi ki Luwə mbəte.»²¹ Jəju ndəji njé ndo je ki təgine ngay kadi əli ta kin dəw madi al.

Jəju əl ta koyne ki kine lo koy ti

(Mt 16.24-28; Mk 8.34-9.1)

²² Jəju ilə də ta ti kin ə nə: «Səbi kadi mi *NGon dəw m-a m-ingə kə ngay. *NGatəgi je lə *Jipi je, ki ki bo je lə njé kija ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndukun je a mbati-mi. Dije a təli-mi, nə ndo ki kə mitə lə ndo koyne ba, m-a m-təe lo koy ti.»²³ Go ti, Jəju əl dije pəti ə nə: «Re dəw madi ndigi njiyə gom ti ningə, kadi oo rəne tə ne madi al, kadi ndo je kare kare pəti, e wa un kagi-dəsi koy ləne, ə re un gom.»²⁴ Təki rəjeti, dəw ki ge kaji rəne ne wa dənangi ti ne a ti ta rəne. Nə dəw ki ti ta rəne ki mbata ləm, a aji rəne tə.²⁵ Kin ə re dəw ingə ne maji je ki dənangi ti ne pəti tigə, nə kadi e wa ti ta rəne, ə se tuji rəne ə, maje to ra be ə?²⁶ Təki rəjeti, re rə dəw madi səl-e ki mbata ləm, ə se ki mbata ta ləm ningə, mi NGon dəw ka, m-a m-ra rəsəl dəe ti tə, ndəe ti ki m-a mre-n me kəsi-gon ti ləm, ki me kəsi-gon ti lə Bawm, ki me kəsi-gon ti lə malayka je ki ayi njay.»²⁷ Təki rəjeti, adi m-əl səsi: dije madi dansi ti ne a oyi al bəy ə, a oi kəbe lə Luwə ki kəmdə.

Jəju mbəl rəne

(Mt 17.1-8; Mk 9.2-8)

²⁸ NDə jijo go ta je ti kin ningə, Jəju or Piyər nim, Jə nim, taa Jaki nim tə, ə al aw səde də mbal ti kadi n-əli ta ki Luwə.²⁹ Loki Jəju isi əl ta ki Luwə ningə, ta kəme mbəl, taa kibi lie təl nda bal bal tə.³⁰ Ningə loe ti noo, dīgəm je joo a əli sie ta. Dīgəm je ka kin e *Moji əi ki Eli.³¹ Təeji me tə ba ti, a əli sie ta cji də kaw ki a aw Jorijaləm ti kadi oy, təl-n ta

kilə ləne.³² Piyər əi ki madine je, bi təl-de maki. Ə loki ə nə n-ndəli ningə, ooi kunji Jəju ki dīgəm je ki joo ki ai sie.³³ Loki dīgəm je ka kin iyəi Jəju ə isi awi ba, Piyər əl Jəju ə nə: «Bəbe, kin ə j-isi lo kin ti ne be par ə maji ngay. J-a ra kəy-lo mitə: kare e yai, kare e yə Moji, ə ki kare e yə Eli tə.» Piyər gər me ta ki isi əl kin al.³⁴ Ə loki a əl ta tə kəl ba bəy ningə, kil ndi i re səbi dəde liti. Loki kil ndi isi səbi dəde kin, bəl təl njé ndo je.³⁵ Lo kin ti, ndu ta madi tēe me kil ndi ti ə nə: «E kam e NGonm, e ə e dəw ki mkəte, ə oi ta lie.»³⁶ Go ndu ta ti kin, Jəju təl nay ki karne ba, dəw oo dəw madi ki rangi kade ti al. *NJé ndo je ngəmi tade, ta kare ka əli dəw madi ndəe ti noo də ne je ti ki ooi kin, al.

Jəju aji ngon ki ndil ki majal ra-e

(Mt 17.14-18; Mk 9.14-27)

³⁷ Lo ti go ti, Jəju əi ki njé ndo je ləne ki mitə ij də mbal ti isi rəi ki nangi ba, kosi dije ngay tələi kəme.³⁸ Ningə dan kosi dije ti ka kin, dīgəm kare un ndune ki taa ə nə: «NJe ndo dije, m-no ki dəi ti kadi igə ngonm kin adi-m, tadə e ki karne ba jim ti.»³⁹ Dəkagilo je madi ba, ndil ki majal a uwə, ra-e adi ur kəl, ə yəke ki təgine, adi kulum tae ibə jugi jugi. A ade kə ratata, tə ne ki a iyə al be bəy taa təl iyə.⁴⁰ Be ə, m-dəji njé ndo je ləi kadi tuwəi ndil ki majal kin dəe ti kə, nə asi kadi tuwəi-e al.»⁴¹ Lo kin ti, Jəju un ta əl ə nə: «Səi dije ki dəkagilo ti ki bone ki səi njé me nga je, səi njé ra ne ki majal, kadi tə m-isi səsi dəkagilo ban bəy taa ə? Kadi m-a m-əsi ginsi dəkagilo ban bəy taa ə? İre ki ngoni rəm ti ne.»⁴² Loki ngon isi re bəsi ki rə Jəju ti ningə, ndil ki majal ka kin un-e, cte nangi, yəke ki təgine, nə Jəju ndangi ndil ki majal ade tēe rə ngon ti, adi ngon ingə rə nga, ba təl sie adi bawə.⁴³ Lo kin ti, dije pəti, ta ndəji-de də təgi Luwə ti ki əti bəl kin.

Jəju təl əl bəy kadi n-a n-oy

(Mt 17.22-23; Mk 9.30-32)

Loki ne je pəti ki Jəju ra, əti dije pəti bəl, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: ⁴⁴ «Oi ta ki m-aw tə m-əl səsi kin maji: A iləi-mi *NGon dəw ji dije ti.» ⁴⁵ Nə njé ndo je gəri me ta kin al. Ta kin to ki ndəme ba mba kadi gəri me al. Ningə bəli kadi dəji ta Jəju dɔ ti tɔ.

Jəju un ta lə ngan je ki du ndo-n ne njé ndo je ləne

(Mt 18.1-5; Mk 9.33-37)

⁴⁶ *NJé ndo je iləi ngirə naji-naa ta ti kadi n-gəri se nə dande ti ə e ki bo wa? ⁴⁷ Jəju gər ta ki mede ti, adi un ngon ki du, ur-e ade a gəđine ti, ⁴⁸ ningə əl-de ə nə: «Re dəw madi uwə ngon kin ki rone ti me tɔm ti ə, e mi wa ə dəwe kin uwə-m ki rone ti. Ningə, dəw ki uwə-m ki rone ti, e nje kilə-m ə uwe ki rone ti.» Təki rɔjeti, dəw ki e ə e ki du ngay dansi ti, e dəwe kin ə e ki bo dansi ti.

Dəw ki e nje kəsi-m ta al e dəw ləm

(Mk 9.38-41)

⁴⁹ Jə un ta əl Jəju ə nə: «NJe ndo dije, j-o dəw madi ki a tuwə ndil je ki majal me tɔi ti, ə ji ndigi kadi j-ɔge dɔ ra ne kin, tado e njiyə səje goi ti al.» ⁵⁰ Nə Jəju ile ti ə nə: «Dgi-e dɔ al, tado dəw ki ɔsi səsi ta al, e dəw ləsi.»

NGon be kare ki Samari ti mbati kuwə Jəju ki rone ti

⁵¹ Loki dɔkagilo nay basi kadi a uni Jəju awi sie dɔrə ti, Jəju ilə ndune kadi gar n-aw Jorijaləm ti. ⁵² Be ə, ilə njé kaw kilə je nɔne ti kəte. *NJé kaw kilə je awi, uri me ngon be ti ki *Samari mba kadi indəi dɔ re lə Jəju naa ti kəte. ⁵³ Nə dije ki ngon be ti ka kin mbati kuwə Jəju ki rɔde ti tado isi aw ki Jorijaləm. ⁵⁴ Loki njé ndo je lie, Jaki əi ki Jə ooi ta kin ba, əli Jəju ə nə: «Babe, indigi kadi ji dəji

por j-adi i dɔrə ti, osi dɔde ti, ro-de kɔ a?» ⁵⁵ Ə Jəju təl kəmne, kəl səde. ⁵⁶ Ba uni rəbi, awi ngon be ti ki rangi.

Kun go Jəju

(Mt 8.19-22)

⁵⁷ Loki əi dɔ rəbi ti, dəw madi əl Jəju ə nə: «M-a m-un goi lo je pəti ki a aw ti.» ⁵⁸ Ə Jəju əl-e ə nə: «NJə je ai ki be tode, ə yəl je ai ki kəyde tɔ, nə *mi NGon dəw m-aw ki lo ki kadi m-ilə dɔm ti al.»

⁵⁹ Go ti, Jəju əl dəw ki rangi ə nə: «Un gom.» Ningə dəw ka kin əl-e ə nə: «Babe, adi-m ta rəbi adi m-aw m-dibi bawm bəy taa.» ⁶⁰ Nə Jəju əl-e ə nə: «Iyə njé koy je adi dibi njé koy je ləde, nə i aw ilə mbe kɔbe lə Luwə.» ⁶¹ E ki rangi bəy əl ə nə: «Babe, m-a m-un goi, nə m-dəji kadi adi-m ta rəbi adi m-aw m-əl ta ki kadi j-iyə-n-naa ki njé ki me kəy ti ləm bəy taa.» ⁶² Ə Jəju əl-e ə nə: «Dəw ki uwə dɔ kəsi mangi, ə təl ilə rəti gogi ba, dəwe kin kɔbe lə Luwə e ki ta tɔe al.»

Jəju ilə njé ndo je kuti siri gide joo

(Mt 9.37-38; 10.7-16;

Mk 6.8-11; Lk 9.3-5)

10 Go ne je ti kin, Jəju mbəti njé ndo je ki rangi kuti siri gide joo, ba ilə-de joo joo ki be bo je ki lo je ki dangi dangi ki ɔji kadi re e wa a aw ti. ² Ningə əl-de ə nə: «Ko ki asi kijə, dile e ngay, nə njé kije je əi ngay al. Ə əli ta ki Ba nje ko, adi ilə ki njé ra ko je me ko ti lie. ³ Ningə ki basine kin, osi dɔ rəbi ti awi! M-ilə səsi tə ngan bati je dan jagim je ti. ⁴ Uni la al nim, uni bəl al nim, uni sa njasi al nim tɔ. Taa ai rəbə ta lapiya ki ra ti al nim tɔ. ⁵ Kin ə awi kadi uri me kəy ti madi ba, ne ki dɔsəy, əli əi nə: “Lapiya ki dɔ me kəy ti kin.” ⁶ Ningə kin ə re dəw ki nje ndigi lapiya isi me kəye ti kin nɔɔ ba, lapiya ləsi a aw ki dɔe ti. A re dəw goto ba, lapiya ləsi a təl ki rɔsi ti tɔ. ⁷ Isi me kəy ti ki uwə səsi ki rone ti kin nɔɔ, ne kuso ki adi səsi ə usoi, man

ki adi səsi ə ayı-naa. Tadə səbi kadi nje ra kilə ingə ne kigə go ji ləne, ji dije ti ki ra kilə dande ti. İbii kəy joo al. ⁸ Kin ə re uri me be ti, ə be uwə səsi ki rəne ti ba, ne ki adi səsi ə usoi par. ⁹ Re dije ki moy ra-de əi me be ti kin noo ə, əji-de. Ba əli dije ki me beə ti əi nə: «Kəbe lə Luwə e basi ki rəsi ti.» ¹⁰ A re uri me be ti, ə dije ki me beə ti kin uwəi səsi ki rəde ti al ba, iteəi ki taga ta mbalo ti, ə əli əi nə: ¹¹ «Bu ki me be ti ləsi ki nay gin sa njaje ti ka, j-ində kə gogi j-adi səsi. Ningə kadi igəri təkəi kəbe lə Luwə e basi.» ¹² Ə adi m-əl səsi m-adi igəri təkəi ndo gangi ta ti ə, ta ki gangi ki do beə ti kin a itə yə Sodom bəy^y.

¹³ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi dije ki Koraje! Kəm-to-ndoo e ləsi səi dije ki Bətisayda! Ne kəji je ki əti bəl, ki Luwə əji dansi ti kin, re ne je kin rai ne me be bo Tir ti ki be bo Sidə ti be ə, re dije ki me ti a iyəi rəbi ne rade je ki majal mari nu. Re a iyəi rəbi ne rade je ki majal kə, ki go rəbi kilə kibi kuwə ndoo rə ti, kisi-n bu por ti. ¹⁴ E be ə, kadi igəri təkəi, dəkagilo gangi ta ti ə, ta ki gangi ki do Tir ti ki Sidə, yəsi a ngə ite. ¹⁵ NGa ningə i Kapərnayim, o kadi a un do taa biti kadi ədi rə, nə Luwə a təl səi biti kaw səi koo^z.»

¹⁶ Jəju təl əl njé ndo je ləne bəy ə nə: «Dəw ki oo ta ləsi, e mi ə dəwe kin oo ta ləm. Ə dəw ki əsi səsi ngərəngi ba, e mi ə dəwe kin əsi-m ngərəngi. Ningə dəw ki əsi-m ngərəngi ba, e nje kilə-m tə ə əse ngərəngi.»

Təl njé ndo je ki kuti siri gide joo

¹⁷ *NJé ndo je ki kuti siri gide joo ki Jəju ilə-de, təli lo kilə ti ki rənəl, ningə əli Jəju əi nə: «Bəbe, ndil je ki majal ka, lo ki ji ba təi ba, iləi dəde gin təgije ti.» ¹⁸ Jəju əl-de ə nə: «M-o *Satə i dərə ti osi

ki dənangi ti tə təl ndi be. ¹⁹ Ningə m-adi səsi təgi kadi injiyəi do li je ti, do ni je ti, ki do təgi je ti pəti ki nje bə aw-n. Ne madi kare ki kadi a ra səsi majal goto. ²⁰ NGa ningə kadi irai rənəl mbata kilə ki ndil je ki majal iləi dəde gin təgisi ti kin al, nə kadi irai rənəl mbata təsi ki e ki ndangi me dərə ti taa.»

Rənəl lə Jəju

(Mt 11.25-27)

²¹ Dəkagiloe ti noo, NDil Luwə ra adi rənəl rosi me Jəju, ə Jəju əl ə nə: «Bai, ki i Ba dərə ki dənangi, m-ilə təji do ti, təkəi ibəyo ne je kin njé tər je, ki njé ne gər je, ə iteəi ki dəe adi ngan je ki du gəri. Oyo, Bai, e ndigi ləi kadi ne kin ra ne be.» ²² Ba, Jəju əl dije ki ai noo ə nə: «Bai, adi-m ne je pəti, ningə dəw kare ki gər-m, mi NGon, goto, e Bai ki karne ba par, taa dəw kare ki gər Bai ka goto tə, e mi NGon ki karm ba par, ningə e dije ki mi wa ə m-ndigi kadi m-adi gəri-mi par tə.» ²³ Go ti, Jəju təl kəmne ki do njé ndo je ti əl-de ki karde ba ə nə: «Səi njé maji-kur mbata ne ki kəmsi oo kin! ²⁴ *NJé kəl ta je ki ta Luwə ti ngay ki ngar je ngay ndigi kadi kəmdə oo ne ki səi je, kəmsi oo kin, nə asi koo al, ndigi kadi mbide oo do ta ki səi je, mbisi oo kin, nə asi koo al tə.»

Kuji ta do dəw ki Samari ti ki nje me-maji

²⁵ NJe ndo ndu-kun kare əsi nangi i taa, ningə dəji ta kare Jəju tə ta kuwə-naa ki ta ə nə: «NJe ndo dije, e ri ə səbi kadi m-ra kadi tə m-ingə-n kaji ki biti ki nq ti ə?» ²⁶ Ə Jəju əl-e ə nə: «E ta ri ə ndangi me ndu-kun ti? Ə go gər-e ləi e ban?» ²⁷ Ba nje ndo ndu-kun ka kin ilə Jəju ti ə nə: «A indigi Bəbe Luwə ləi ki ngəmei ba pəti, ki ndili ba pəti, ki təgi ba pəti, ki mər ta ləi ba pəti. Ningə a ndigi

dəw madi tə darci i wa be t^a.»²⁸ Ə Jəju əl-e ə nə: «Ta ki m-dəji, ilə-m ti maji ki dum. Ə ira be, ba a ingə kaji.»²⁹ NJe ndo ndu-kun sangi kadi n-təji təki ne dəw ki dana, adi təl dəji Jəju ə nə: «Nə ə e dəw madim ə?»³⁰ Ə Jəju əl-e ə nə: «Dingəm kare i Jorijaləm isi aw Jəriko, ba osi ji kaya je ti ki njé gangi rəbi, adi taai ne je lie pəti jie ti, tindəi-e adi to ta koy ti, ningə iyəi-e ə ət awi.»³¹ Go ti ba, nje kijə ne məsi kadi-kare i nōq re tēē dēe ti, nə loki oo-e, gangi say aw lo ləne.³² Go ti, dəw ki gin koji ti lə *Ləbi kare i nōq re tō, nə loki oo dingəm ka kin ba, gangi say aw lo ləne.³³ Go ti ningə, dəw ki *Samari ti kare ki isi aw mba i nōq re tēē dō dingəm ti ka kin. Loki oo-e, oo kəm-to-ndoo lie ki rəjeti.³⁴ Be ə, re rəe ti, ur yibi kasi nju ta do ti, dō-n, ningə un-e inde dō koro ti ləne, aw sie lo to mba je ti, ində kəmnə goe ti.³⁵ Lo ti go ti, dingəm ki Samari ti ka kin or la ki asi ra kilə ndo joo adi nje kində kəmnə go kəy mba je ti, ningə əl-e dō ti ə nə: «Ində kəmi goe ti maji, a re ne ki ində-n kəmi goe ti, al dō e ki madi kin ba, ndo təlm ə, mi wa m-a m-igə-i.»³⁶ Ningə Jəju dəje ta dō ti ə nə: «Dan dije ti ki mitə kin, e ki ra ə e madi dingəm ki kaya je ki njé gangi rəbi gangi-e kin ə?»³⁷ Ba, nje ndo ndu-kun ə nə: «E e ki oo kəm-to-ndoo lie kin.» NGA ə Jəju əl-e ə nə: «Re e be ningə, i ka kadi aw, ə ira be tō.»

Jəju aw be lə Marti əi ki Mari

³⁸ Jəju əi ki njé ndo je ləne i dō rəbi ti rəi tēēi ngon be ti kare be ningə, dəne madi ki tēe nə Marti uwə Jəju rəne ti me kəy ti.³⁹ Marti aw ki ngokone ki dəne ki tēe nə Mari nōq. Ə ngokəe ka kin re isi nangi nja Bəbe Jəju ti, isi oo dō ta ki Jəju isi əl.⁴⁰ Nə Marti a ta ngan kilə je ti ki njəe dōi nangi al, aw yo je ki ne je. Ningə tēē pati, re əl Jəju ə nə: «Bəbe, ra ban ə

ngokom Mari iyə-m adi m-a ta kilə je ti ki karm ba be ka usi al par ə? Əl-e adi re ra səm kilə je.»⁴¹ Ə Bəbe əl Marti ə nə: «Marti, Marti, mei osi nangi al, adi aw ki yo je ki ne je mbata ne je ngay.»⁴² Nə ne ki soti e kare ba. Ningə Mari un ne ki maji itə ne je pəti. E ne ki dəw a taa jie ti al.»

Jəju ndo njé ndo je ləne rəbi kəl ta ki Luwə

(Mt 6.9-13)

11 NDō kare Jəju isi əl ta ki Luwə lo madi ti. Loki əl ta ki Luwə gine gangi ningə, nje ndo lie kare əl-e ə nə: «Bəbe, indo-je kəl ta ki Luwə təki Jə Batisi ndo-n njé ndo je ləne kin be tō.»² Ə Jəju əl-de ə nə: «Loki isi əli ta ki Luwə ningə, kadi əli əi nə: “Bawje, Kadi dəw ki ra gər tōi təki i Luwə, Kadi kəbe ləi re.³ Adi-je ne kusoje ki asi taje ki ndo je ndo je. ⁴ Iyə go majal je ləje kō, tadō je wa ka, J-iyə go majal lə dije pəti ki rai səje majal kō tō. Iyə-je adi j-osi me ne na ti al”»

⁵ Ba Jəju təl əl-de bəy ə nə: «Kin ə, dəw kare dansi ti je be, aw ki madine nōq, ə i dan lo ti aw ində ta kəy dēe ti ə nə: “Madim, itunə-m mapa mitə,⁶ mbata madim kare i mba ti re tēē dōm ti, nə ne ki kadi m-ra-e-n mba goto.”⁷ Ə re made ka kin to ki kəy nōq ə nə: “Itapi-m al, ta kəy e ki kuti ngata, ningə je ki nganm je ji to nangi tō, bi lo kadi m-a m-i taa m-adi mapa goto.”⁸ M-əl səsi kadi igəri, kin ə re i taa ade mapa kin mbata ke madi-naa ləde al ka, a i kadi ade ne je pəti ki ge, mbata ta kəy ki a ində ki naa ti naa ti kin.⁹ Ningə mi, m-əl səsi: İdəji, ə a adi səsi, isangi ə a ingəi, indəi ta kəy ə a tēēi adi səsi.¹⁰ Tadō dəw ki dəji ə a adi-e, dəw

^a10:27 Dətərənom 6.5; Ləbətiki 19.18

ki sangi ə a ingə, dəw ki ində ta kəy ə a tēji adi-e tō. ¹¹ Baw ngon ki ra dansi ti ə ngone dəje kanji, ningə a un li yo taa ade ə? ¹² Ə se ngone dəje kaw, ningə a un ni yo taa ade ə? ¹³ A kin ə səi ki səi dije ki kilə rasi majal kin mindi ə igəri rəbi kadi ne ki maji ngansi je ningə, ra ban be ə, Bawje ki isi dərə ti taa kin taa, a adi NDilne dije ki dəji-e al ə?»

Jəju əi ki ndil je ki majal

(Mt 12.22-30; Mk 3.22-27)

¹⁴ NDō kare Jəju tuwə ndil ki majal dō dingəm kare ti ki ndil ka kin ra-e adi əl ta al. Loki ndil ki majal tējə bə, dingəm ki kəte əl ta al ka kin, təl əl ta, adi əti kosi dije bəl ngay. ¹⁵ Ningə dije madi əli əi nə: «E ki tōgi lə Bəljəbul ki e ngar lə ndil je ki majal, ə isi tuwə-n ndil je ki majal.» ¹⁶ Ə njé ki nungi, kadi nai-e-n bə, dəji-e kadi ra ne kōji madi kare ki i dərə ti adi-de n-ooi. ¹⁷ Nə Jəju gər mər ta ləde bəti, adi əl-de ə nə: «Kin ə, dije ki me bəkō ti ki kare ba, təli dō-naa ti rōi-naa ə, be kōe kin a tuji, ningə kəy je a budi dō-naa ti mur mur tō. ¹⁸ Kin ə re *Satə ə wa adi dije lie təli dō-naa ti rōi-naa ə, lo kadi kōbe lie a aw ki kəte goto. M-əl be mbata əli əi nə e ki tōgi lə Bəljəbul ki e ngar lə ndil je ki majal ə m-isi m-tuwə-n ndil je ki majal. ¹⁹ Kin ə re e ki tōgi lə Bəljəbul ə m-tuwə-n ndil je ki majal ə, dije ki gosi ti tuwəi-de ki tōgi lə nə ə? Dije ki gosi ti wa a tōji kadi ta ləsi e ta ki go ti al. ²⁰ A re e ki tōgi lə Luwə ə m-isi m-tuwə-n ndil je ki majal tō ningə, tōji kadi kōbe lə Luwə re tējə rōsi ti ngata. ²¹ Kin ə dəw ki tōge e ngay, ki aw ki ne rō je, ngəm ta kəy ləne ə, ne kare ki a ədi kadi ne kingə lie goto. ²² A re dəw madi ki tōge ite re ur goe ti ə tətə rō ə, a əy ne rō je lie ki ində mene dō ti kin pəti, taa a sane ne kingə je lie tō. ²³ Ningə kadi igəri, dəw ki e səm al, e

nje kōsi-m ta, taa dəw ki kaw səm ne ki naa ti al, e nje tində tī tō.»

Loki ndil ki majal təl re me dəw ti gogi

(Mt 12.43-45)

²⁴ «Loki ndil ki majal tējə me dəw ti, aw ilə ki dilə lo ki tuti mba kadi n-ingə lo kisi ki rangi kadi n-ər kəy ti, nə ingə al bə, əl ə nə: «M-a m-təl kadi m-aw lo kisi-m ti ki kəte m-isi ti ə m-tējə ka kin gogi.» ²⁵ Loki təl aw gogi ningə, ingə me lo ka kin, utəi, rai adi maji. ²⁶ NGa ə, təl aw, əy ndil je ki majal itəi-e e wa bəy siri, bə rəi uri me dəw ti ka kin isi. Lo kin ti, ji kisi dəw kin ki dōe taa a majal ngay itə e ki kəte bəy.»

Maji ki rōjeti

²⁷ Loki Jəju a əl ta kin ba ningə, dəne kare ilə ndune dan kosi je ti ə nə: «Maji-kur e dō dəne ti ki nje kōji ki nje kadi mba.» ²⁸ Nə Jəju ile ti ə nə: «Maji-kur bə e dō dije ti ki njé koo ndu Luwə ə təl rōde go ti kin yo taa.»

Dije dəji ne kōji

(Mt 12.38-42)

²⁹ Dije uwəi naa muki muki gidi Jəju ti, adi Jəju əl-de ə nə: «Dije ki dəkagilo ti ki bone kin əi dije ki maji al. Dəji kadi tə n-ooi ne kōji madi, nə ne kōji madi ki rangi ki kadi dəw a ra ore-n dō ne kōji lə Jonasi, goto ngata. ³⁰ MBata, təkəi Jonasi e-n ne kōji mbata ti lə dije ki Ninibi ti ka kin ə^b, mi NGon dəw m-a mi-n ne kōji mbata lə dije ki bone tō. ³¹ NDō gangi ta ti ə, ngar ki dəne ki i gin be ti, a i taa ta kəm dije ti ki dəkagilo ti ki bone kin kadi a ilə ta dōde ti. MBata, i sōy dənangi ti nu ə ndō ki re kadi oo gosi ta lə Salomō^c. NGa ningə, ki basine kin, dəw ki itə Salomō say e ne. ³² NDō gangi ta ti ə, dije ki Ninibi ti a i taa ta kəm dije ti ki dəkagilo ti ki bone kin kadi a iləi ta dōde

^b11:30 Jonasi 3.3-5 ^c11:31 1 NGar je 10.1-10

ti. MBata, loki Jonasi ilə mbe Poy Ta ki Maji, dije ki Ninibi ti iyəi rəbi ne rade je ki majal k^d. NGa ningə, ki basine kin, dəw ki itə Jonasi say e ne.

NJiyə me kunjji ti

(Mt 5.15; Mk 4.21; Lk 8.16)

³³ «Dəw a ində por lambi ti kadi bəyɔ ə se dəbi ngo dɔ ti al, nə a ində dɔ ne ti taa, kadi dije uri kəy ɓa, ooi lo ki kunje. ³⁴ Kəm dəw ə e lambi lə darɔe, re kəmi oo lo maji ɓa, darɔi ba pəti e me kunjji ti tɔ. A kin ə re kəmi oo lo maji al ningə, darɔi e me til ti tɔ. ³⁵ Ə ində manji roi adi kunjji ki aw-n roi ti təl til al. ³⁶ Kin ə re darɔi pəti e me kunjji ti ki kanji kadi ngon til ndəti kade ɓa, darɔi a unji njay njay təkɪ lambi a unji-n dɔi ti kin be tɔ.»

Jəju gangi ta dɔ Parisi je ti ki njé ndo ndu-kun je ti

(Mt 23.4-36)

³⁷ Loki Jəju əl ta oy ningə, Parisi kare ɓar-e kadi aw uso ne ɓe ləne. Be ə, Jəju aw isi sie ta ne kuso ti. ³⁸ Lo kin ti, ta ndɔji Parisi ka kin ngay kadi Jəju togi jine kəte nɔ ne kuso ti al. ³⁹ Nə Jəju əl-e ə nə: «Səi *Parisi je, ki ne kin, isi itogi gidi ka man, ki gidi ka kuso ne adi ay, nə ngur bogi, ki me ndul rosi mesi. ⁴⁰ Səi dije ki mbə, Luwə ra gidi ne, ə ra me ne tɔ. ⁴¹ Maji kadi adi njé ndoo je ne ki e me ka ti, ə ne je pəti a ayi njay ki rəsi ti.

⁴² «Kəm-to-ndoo e ləsi səi Parisi je. Ori ne kare dan ki dɔgi ti, me mbi kam je ti ki əti maji, ki me mbi kam je ti ki dangi dangi ki mba ndir tɔy, adi Luwə^e, ningə indəi njasi dɔ ne ra ki dana ti ki dɔ ndigi-naa ti lə Luwə. Ki rɔjeti, e kin ə e ne je ki sɔbi kadi re a indəi kəmsi go ti irai, ki kanji kər kəm ndəge je. ⁴³ Kəm-to-ndoo e ləsi, səi Parisi je, mbata igei lo kisi ki kəte nɔ dije ti gin kəy kaw-naa je ti, taa

igei kadi dije rai səsi lapiya lo kingə-naa je ti lə kosi je tɔ. ⁴⁴ Kəm-to-ndoo e ləsi səi, mbata itoi tə dɔ ɓadi je ki ne ki tɔji kadi dəw gər-n-de goto, adi dije njiyəi dɔde ti ki nɔɔ be par kin be.»

⁴⁵ Lo kin ti, nje ndo ndu-kun kare əl Jəju ə nə: «NJe ndo dije, me ta ti ləi ki isi əl kin, e je tɔ ə isi itaji-je!» ⁴⁶ Ə Jəju ilə ti ə nə: «Oyo, kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je tɔ, tado indəi ne ki ɔy ngay dɔ dije ti, nə ngon jisi ki ndəy be ka uni taa, uwəi səde ne ki kəy kin al.

⁴⁷ Kəm-to-ndoo e ləsi! Indəi ɓadi njé kəl ta ki ta Luwə ti ki e bawsi je wa ə tɔli-de.

⁴⁸ Lo kin ti, isi tɔji təkɪ indigi ki bawsi je dɔ kilə rade ti ki rai, mbata əi je əi njé tɔl njé kəl ta ki ta Luwə ti, ningə səi je səi njé kində ɓadide tɔ. ⁴⁹ E mbata kin ə, Luwə əl ta me tər ti ə nə: “M-a m-ilə ki njé kəl ta je ki tam ti, ki njé kaw kilə je, m-adi-de, ɓa a tɔli-de je, a adi-de kɔ je.”

⁵⁰ E be mba kadi dajii dije ki dɔkagilo ti ki ɓone, məsi njé kəl ta je ki tam ti ki ɓuki kɔ lo kilə ngirə dɔrɔ ki dɔnangi ti nu biti ɓone. ⁵¹ Məsi ki ilə ngire dɔ Abəl ti nu biti tɔe-n dɔ Jakari ti, ki ndɔ ki tɔli-e dadan lo ti ki i dɔngiri kadi-kare ti re kəy ti lə Luwə^f. Ki rɔjeti, adi m-əl səsi təkɪ dije ki dɔkagilo ti ki ɓone a ugəi kirə ne je ki ra ne kin. ⁵² Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je ki ta rəbi ne gər e jisi ti, ə səi wa uri me ti al nim, taa dije ki gei kadi tə n-uri me ti ka ɔgi-de nim tɔ.»

⁵³ Loki Jəju tɔe me kəy ti ka kin ɓa, njé ndo ndu-kun je ki Parisi je iləi ngirə ra tɔgi dɔ Jəju ti je, daji-e ta je ki dangi dangi. ⁵⁴ Sangi rəbi me ta je ti kadi tə n-ingəi ta ki go ti al tae ti ɓa n-uwəi-e-n.

Kəl ta ay njay təkɪ Jəju e NGon dəw

(Mt 10.26-33, 19-20)

12 Dɔkagiloe ti kin, dibi dije ki ɓay ɓay ə kaw-naa dɔ Jəju ti, adi

^d11:32 Jonasi 3.5, 8, 10 ^e11:42 Ləbətiki 27.30; Dətərənom 14.22

^f11:51 Kilə ngirə ne je 4.8; 2 Poy ta je 24.20-22

mbisai-naa ki yo je, ki ne je. Lo kin ti, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Nə ki dō kəte, maji kadi indəi kəm-kədi dō rəsi ti cji-n dō əm lə *Parisi je, adi e kədi kəm-naa ləde. ²Nə ra ki gidi ngəy ti ki gine a tɛɛ al goto, taa nə ki to lo bəyɔ ti, ki dəw a gər al ka goto tɔ. ³MBata, ta je pəti ki əli lo ki ndul ti, dije a oi dɔe kada wangi, ə ta je ki uwəi tasi mbinaa ti taa əli kəy kərɔki, dije a iləi mbɛe dō kagi ti taa tɔ.»

⁴Səi ki səi madim je, m-əl səsi kadi ifəli dije ki a tɔli darəsi par, ə go ti asi ra nə ki rangi al, kin al. ⁵M-a m-təji səsi dəw ki səbi kadi ifəli-e. Dəw ki səbi kadi ifəli-e e Luwə ki a tɔl darəsi, ba təl a dō ti nɔɔ kadi ilə səsi me por ti lə su bəy kin. Təki rɔjeti, e ə səbi kadi ifəli-e. ⁶Dije isi gati ki ngan yəl je mi ə gusi joo adi oi ne, nə ki kare dande ti ki kadi me Luwə oy dɔe ti goto. ⁷Ki əti bəl ngay wa bəy ki kadi igəri, bɪ dəsi wa kin ka Luwə tidə kare kare gər kərə. Ifəli nə madi al, səi je, Luwə oo ndasi itəi ngan yəl je ki ngay. ⁸M-əl səsi ta ki rɔjeti kadi igəri təki, dəw ki ra ki un ndune ta kəm dije ti wangi təki n-e dəw ləm, mi *NGon dəw m-a m-əl ta wangi ta kəm malayka je ti lə Luwə təki e dəw ləm tɔ. ⁹Nə dəw ki naji ta ta kəm dije ti təki n-gər-m al, mi NGon dəw m-a m-naji ta ta kəm malayka je ti təki m-gər-e al tɔ. ¹⁰Dəw ki əl ta ki majal əsin tam mi NGon dəw ə, Luwə a iyə go majal je lie kɔ, nə dəw ki əl ta ki mal əsin ta NDil Luwə, Luwə a iyə go majal lie kɔ al ratata. ¹¹Loki a uwəi səsi kadi awi səsi lo kaw-naa je ti lə *Jipi je kadi gangi ta dəsi ti, a awi səsi nɔ ngar je ti, ki nɔ njé kɔbe je ti, onosi kadi meso bəl kə nə se a asi kadi inaji ta dəsi ti wa, se ta ri ə a əli wa. ¹²Tadɔ, loe ti wa nɔɔ kin, NDil Luwə a ndo səsi ta ki kadi əli.

Kuji ta dō nje nə kingə ti ki mbə

¹³Dəw kare dan kosi dije ti əl Jəju ə nə: «NJe ndo dije, əl ngokom adi, nə nduwə ki bawje iyə adi-je kin, kəy yəm

adi-m.» ¹⁴Ə Jəju əl-e ə nə: «Dəw ki ində-m kadi tə mi nje ngangı ta dansi ti ə se kadi tə mi nje kəy səsi nə kingə goto.» ¹⁵Ba təl əl dije pəti ə nə: «Maji kadi indəi kəm-kədi dō rəsi ti cji-n dō mal nə kingə ki duniya ti. Tadɔ re dəw ingə-n nə tə ri, tə ri ka, nə kingə lie kin ə a ra adi isi-n ki dɔne taa al.»

¹⁶Ba Jəju təl əl-de kuji ta madi ə nə: «Dingəm madi kare ki nje nə kingə isi nɔɔ, lo ndər je lie, ingə nə me ti ngay. ¹⁷Ə dəji rone ta ə nə: “E ri ə kadi tə m-ra dana? Lo ki kadi tə m-kaw nə ndər ti ləm goto.” ¹⁸Ningə təl əl ə nə: “Maji, nə ki m-a m-ra ə to kin: m-a m-ndu dam je ləm ki kəte kin kɔ, ba m-a m-ur dam je ki boyi ngay kadi tə m-kaw nə ko je ləm ti pəti, naa ti ki ndəgi nə maji je ləm. ¹⁹Ningə m-a m-əl mem ti m-ə nə: «Basi ne m-aw ki nə kingə ki to mbar mbar kadi m-ra-n bəl bay bay, ə kadi m-uwə kɔ rɔm, m-uso je, m-ay je, m-o-n maji rɔm.» ²⁰Nə Luwə əl-e ə nə: “I mbə dəw ki isi əl ta kin, kondɔ ki ne wa kin ndəi a asi. Ə se nə je ki isi kaw ki dɔ-naa ti kin, a e yə nə wa?” ²¹E kin ə e nə ki a tɛɛ dō dəw ti ki nje kaw nə kingə je ki naa ti mbata lə rone wa, bi mbata ti lə Luwə al.»

Kində me dō Luwə ti

(Mt 6.25-33)

²²Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «E mbata kin ə, m-əl səsi kadi adi meso a sururu dō nə kusosi ti, ki kadi isi ki dəsi taa al, taa dō kibi kəsi ti al nim tɔ. ²³Tadɔ kisi ki dō taa itə nə kuso, taa darɔ dəw itə kibi ki kɔ tɔ. ²⁴Igɔi kaga je oi, dibi ko al nim, təti al nim, taa awi ki lo madi ki kadi ngəmi nə ti mba ndɔ ki lo ti ti al nim, dam ləde ka goto nim tɔ, nə Luwə isi adi-de nə usoi maji. Ningə səi, oi kadi Luwə oo ndasi itə yəl je al a? ²⁵Nə dansi ti ə asi kadi a ilə ngon kadi ki ndəy be dō ndone ti ki takul me ka sururu ləne ə? ²⁶Kin ə nə ki ndəy be kin ka asi kadi irai ki dərəsi al ə, ra ban be ə meso osi nangi dō ndəgi ne je ti

al ə? ²⁷ Igəi puti kam je ki ai me wale ti kin oi. Rai kilə madi al nim, oji kibi al nim tə, nə ngar *Salomə ki təe ba ngay me ne kingə ti kin ka ɔ kibi ki ndole asi naa səde alɛ. ²⁸ Ə kin ə Luwə ilə kibi rə nğan kagi je ti ki wale, ki j-o-de bone, ə lo ti par ə a ɔi por kin be ningə, ra ban ə səi dije taa a ilə kibi rəsi ti al ə? Səi tə je me kadi-me ti. ²⁹ Adi ta ga al dəsi ɔji-n də ne kusosi ə se man kaysi al. ³⁰ Ne je kin pəti, e dije ki gəri Luwə al ki dənangi ti ne kin ə isi sangi ki nə kəmde ti, nə səi, Bawsi gər maji kadi awi ki ndooe tə. ³¹ Ne ki kadi isangi, e kəbe lie, ningə a adi səsi ndəgi ne je kin də ti. ³² Səi ki itoi tə ne kul je ki ngay al, ki isi uni go bade be kin, adi bəl ra səsi al, mbata Bawsi oo maji ngay kadi adi səsi bəkə ləne.

Kində ne kingə rə Luwə ti

(Mt 6.19-21)

³³ «İgati ki ne maji je ləsi, ə adi lae njé ndoo je. İrai bəl la ki a tuji al, ikawi ne kingə je ləsi dərə ti, ki e lo ki nje bəgi a tēē ti al nim, e lo ki yə goto ti nim kin. ³⁴ Tado lo ki ne kingə ləsi e titi ə mesi a e ti tə.

Kuji ta də kisi də nja ti

³⁵ «İsi də njasi ti ki kibi ra kilə, adi por lambi je ləsi ɔ maji. ³⁶ Ningə kadi itoi tə dije ki isi ngəmi ta təl bade ki aw lo taa naa ti be. İsi ngəmi tae kadi re təl taa, ə ində ta kəy ba tēēi adi-e. ³⁷ Maji-kur e də bəə kilə je ti ki, bade təl ba ingə-de isi də njade ti. Təki rəjeti, adi m-əl səsi, bade a un kibi kilə ləne ilə rəne ti, ə a adi-de isi nangi kadi adi-de ne usoi. ³⁸ Kin ə re təl dan lo ti, ə se ta gin lo ti, ə ingə-de isi də njade ti ə, maji a ur-de.

³⁹ «İgəri maji kadi re ba nje kəy gər də kadi ki nje bəgi a re-n ə, a iyə nje bəgi kadi ur kəy al. ⁴⁰ Ə səi ka, isi də njasi ti

tə, tado mi *NGon dəw m-a m-re də kadi ti ki igəri al.»

⁴¹ Lo kin ti, Piyər dəji Jəju ə nə: «Bəbe, kuji ta ki əl kin səbi dəje je par ə se səbi də dije pəti ə?» ⁴² Ə Bəbe əl-e ə nə: «NJe ngəm ne ki e dəw ki dana, ki kəme ədi, ə e dəw ki bae a inde də me kəy ti kadi ləbi ne kuso dije ki kadi ki kadi adi-n-de. ⁴³ NJe ra kilə kin a e nje maji-kur, lo ki bae təl ə inge ta kilə ti kin, a ra. ⁴⁴ Təki rəjeti kadi m-əl səsi, a inde də ne maji je ti ləne pəti. ⁴⁵ A kin ə re nje ra kilə kin əl mene ti ə nə: “Bam a re law al bəy” ə, a a ta tində ndəgi njé kilə je ti ki dəne ki ki dīgəm, a ta kuso ti, ki ta kəy ti, ra-n kasi ra. ⁴⁶ Lo kin ti, ba nje kəy a re ki ndə ki e ində mene də ti al, ki də kadi ki e gər al. Bae a tuwe kə, kadi oo ne kə ki a ra dije ki nje ra ne ki dana al. ⁴⁷ Bəə kilə ki gər ndəgi ra lə bane maji, nə ində rəne ta ndəgi ra ti kin ra al, a ingə ndəy ta bay bay. ⁴⁸ NGe ningə, bəə kilə ki gər ndəgi ra lə bane al, ə ra ne ki asi ta kində ə, a ingə kində ngay al. İgəri kadi dəw ki adi-e ngay, a dəji-e ngay tə, ə dəw ki adi-e ne ngay kadi ngəm, a gei ne ngay jie ti tə.

Jəju re ki gangi-naa

⁴⁹ «M-re ki por dənangi ti; ningə kin, m-ndəgi kadi por ka kin ɔ ngata! ⁵⁰ Səbi kadi m-nduy me kə ti təki dəw a ra-n batəm kin be. Ningə e ne ki adi-m kə me ndilm ti, biti kadi ne je təli tade. ⁵¹ Kadi igai mesi ti təki m-re ki lapiya dənangi ti, al. M-əl səsi, m-re ki lapiya al jagi, nə m-re ki gangi-naa yo. ⁵² Ningə ki basine kin, dije mi ki isi me kəy ti ki kare a gangi-naa, dije ki mitə a əsi ta njé ki joo, ə dije ki joo a əsi ta njé ki mitə. ⁵³ Baw ngon a əsi ta ngonne ki dīgəm, ngon ki dīgəm a əsi ta bawne; kə ngon a əsi ta ngonne ki dəne, ngon ki dəne a əsi ta kone; kə

ngon ki dingəm a ɔsi ta məmne; ngon ki dæne a ɔsi ta məmne ki dæne^h.»

Ta dɔ dɔkagilo ti

(Mt 16.2-3)

⁵⁴ Jəju əl kosi je ə nə: «Loki oi ndi i lo kibə kadi ti ningə, ta naa ti nɔɔ əli əi nə: “NDi a ədi”, ɓa ndi ədi tɔ. ⁵⁵ A re oi nəl ki i gin ɓe ti ə isi ilə ningə, əli əi nə: “Lo a tingə”, ɓa lo tingə ka tɔ. ⁵⁶ Səi dije ki njé me nga, asi kadi igəri kəm ne je ki a rai ne ɗnangi ti ne, ə se ɗɔɔ ti, ningə dɔkagilo ki ɓone kin ɓa, asi kadi igəri ne je isi ra ne titi al!

Kində dɔ ta naa ti ki nje ta ləi

(Mt 5.25-26)

⁵⁷ «Ra ban be ə səi je wa, ne ki to kadi igangi ta ki dana dɔ ti ə, igangi al ə? ⁵⁸ Kin ə isi awi lo gangi ta ti ki nje ta ləi ɓa, loki səi dɔ rəbi ti ɓəy ə, isangi rəbi kadi ndusi osi go-naa ti sie, nə tə aw səi iləi ji nje gangi ta ti, adi nje gangi ta uni iləi ji asigar je ti, adi asigar je iləi-ni dangay ti. ⁵⁹ Ningə adi m-əli, a iteɛ lo kin ti al biti kadi ugə dɔɓəy sisi ɓəy taa a iyəi-ni taa.»

Maji kiyə pa njiyə ki majal kɔ

13 Dɔkagiloe ti nɔɔ ə, dije madi rəi əli Jəju ta lə dije ki Galile ti ki ndɔ ki *Pilati ki nje kɔɓe adi tɔli-de dɔkagilo ti ki isi ijəi məsi kadi-kare adi Luwə. ² Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «İgiri kadi dije ki Galile ti ki ingəi ne ki to ki əti ɓəl be kin e mbata ke ə əi njé ra majal je ki ngay itəi ndəgi dije ki Galile ti a? ³ Jagi e be al. Ningə səi je wa ka adi m-əl səsi, re iyəi pa njiyəsi je ki majal kɔ al ə, kosi a tɔ pəti be tɔ. ⁴ Se oi kadi dije ki dɔgi gide e jijoo ki ndogi ɓər ki Silowe ti osi dɔde ti tɔl-de kin, majal ləde itə ndəgi dije ki Jorijaləm ti pəti tigə a? ⁵ Jagi e be al. Ningə səi je

wa ka adi m-əl səsi, re iyəi pa njiyəsi je ki majal kɔ al ə, kosi a tɔ pəti be tɔ.»

Kuji ta dɔ kagi mbay-kote ti ki andi al

⁶ Go ta je ti kin, Jəju əl kuji ta kare ə nə: «Dingəm kare aw ki kagi mbay-kote kare ki mə-e me ndər nju ti ləne, ə ndɔ kare aw kadi tə n-ijə kande ɓa ingə kande dɔ ti al. ⁷ Ə əl nje ngəm ndər ləne ə nə: “O, asi ɓal mitə ngata ə m-sangi kadi m-ijə kandi mbay-kote kam m-uso, nə m-ingə kande al. Maji kadi itige kɔ, tɔdɔ kəme ki kadi a uti-n lo kare goto.” ⁸ Nə nje ngəm ndɔ ka kin ile ti ə nə: “Bam, iyə adi a ɓal kare ɓəy. M-a m-ɔr gine kadi m-ɓuki si ne je njae ti. ⁹ Dɔmaji ə ɓal ki rangi ə a andi. A re ɓal ki rangi ə andi al ɓəy ə tə adi m-tige kɔ mindi.”»

Jəju ki ndɔ taa kəɔ

¹⁰ NDɔ kare Jəju isi ndo ne dije kəy kaw-naa ti madi kare ndɔ ta kəɔ ti. ¹¹ Ningə me kəy kaw-naa ti ka kin, dæne kare ki ndil ki majal uwə, ilə tae nangi, asi ɓal dɔgi gide jijoo isi me ti nɔɔ. NDil ki majal ka kin dɔɔ-e ngon, lo kadi ndaji taa maji goto tə goto. ¹² Loki Jəju oo-e ningə ɓar-e ə əl-e ə nə: «Dæne i ki taa kiyə taa dɔ tɔ ti ləi.» ¹³ Jəju ində jine dæ ti, ɓa ta ji naa ti nɔɔ par ə, dæne ndaji rone taa maji, ningə ilə ngirə kilə tɔji dɔ Luwə ti. ¹⁴ Lo kin ti, ki bo ki dɔ kəy kaw-naa lə Jipi je ka kin, mee ɔ-e mbata kadi ki Jəju adi dəw rɔ nga ndɔ taa kəɔ ti, adi əl kosi dije ə nə: «NDɔ ki kadi dije rai kilə e meheⁱ, ə irəi ndɔe je ti ki mehe kin adi adi səsi rɔ nga, ɓi e ndɔ taa kəɔ ti al!» ¹⁵ ɓaɓe əl-e ə nə: «Səi njé kədi kəm dije! dəw ki ra dansi ti ə tuti mangi ləne ə se koro ləne ndɔ ta kəɔ ti, lo kuso ne ti aw sie lo kəy man ti al ə? ¹⁶ NGa dæne kam ki e ngon ka *Abirakam, ki *Satə uwe gin tɔgi ti ləne asi ɓal dɔgi gide e jijoo be kin ə, kadi m-tute m-ile taa al mba ke

^h12:53 Mise 7.6 ⁱ13:14 Tee ki taga 20.9-10; Dətərənɔm 5.13-14

ki e ndo ta kəə a?» ¹⁷ Dəkagiloe ti ki Jəju isi əl ta kin ningə, rə njé bə je lie səl-de ngay. Nə rə kosi dije nəl-de ngay mbata ne je ki əti bəl ki Jəju isi ra.

Kuji ta ki dɔ kə kagi ti ki bari-e mutadi

(Mt 13.31-33; Mk 4.30-32)

¹⁸ Go ti ningə Jəju ə nə: «M-a m-ɔji səsi ne ki titi-naa ki kəbe lə Luwə, m-a m-un ne kare kadi m-ɔji-n səsi. ¹⁹ To titi-naa ki kandi kagi madi ki a bari-e nə mutadi ki dəw madi un dibi me ndor ti ləne kin be. Kandi kagi ka kin ibə, tɔgi, adi yəl je uwəi lo kisi bajie je ti.» ²⁰ Jəju təl əl bəy ə nə: «M-a m-un ne ki rangi kare kadi m-ɔji-n səsi kəbe lə Luwə. ²¹ To titi-naa ki əm ki dəne madi un ləy-n nduji ki me kee joo, adi nduji ki ləy ba pəti i kin be.»

Ta dɔ rəbi ti ki mbəngirə

(Mt 7.13-14)

²² Loki Jəju isi aw Jorijaləm ti, ndo ne dije be bo je ti ki ngan be je ki ində man titi. ²³ Ningə dəw madi dəje ə nə: «Babe, dije ngay al ba par ə a aji a?» Ə Jəju əl-de ə nə: ²⁴ «Uwəi tɔgisi ba kadi uri kəy ki ta rəbi ki mbəngirə, tado adi m-əl səsi, dije ngay a sangi kadi n-urii nə a asi al. ²⁵ Loki ba nje kəy a i taa, ə a uti ta kəy ningə, səi je inayi-naa taga, iləi ngirə kində ta kəy əi nə: “Babe, iteɛ ta kəy adije!” kin ba, e a əl səsi ə nə: “Səi, m-gər lo ki i ti al.” ²⁶ Lo kin ti, a əli əi nə: “J-uso səi nim, j-ay səi nim, taa ta mbalo je ləje ə indo ne dije ti nim tɔ.” ²⁷ Nə, a əl səsi ə nə: “M-gər lo ki i ti al, ɔri rəsi kɔ rəm ti. Səi pəti səi njé ra majal je.” ²⁸ Loe ti kin, a nɔi je, a ingəi ngangisi je, loki a oi *Abirakam je, ki *Isaki je, ki *Jakobi je, ki njé kəl ta ki ta Luwə ti pəti me bəko ti lə Luwə. Ningə səi je, a tuwəi səsi buki səsi kɔ taga. ²⁹ Dije a i ki lo kibə kadi ti je, lo kur kadi ti je, jam dɔ be ti je, gin be ti je, kadi rəi isi ta ne kuso ti bəko ti

lə Luwə. ³⁰ Lo kin ti, dije madi ki əi njé ki gogi a təli njé ki kəte, ə dije ki madi ki əi njé ki kəte a təli njé ki gogi tɔ.»

Jəju əl ta ki dɔ Jorijaləm ti

³¹ Dəkagiloe ti wa kin, *Parisi je madi rəi rə Jəju ti əli-e əi nə: «Oti lo kin ti kɔ, aw lo ki rangi ti, tado *Erodi ge kadi n-təli.» ³² Ə Jəju əl-de ə nə: «Awi əli njə dəw kam, təki bone ki lo ti, m-a m-tuwə ndil je ki majal nim, m-a madi dije rə nga nim tɔ, ba ndo ki kɔ mitə ə m-a təl ta kilə ləm. ³³ Ningə səbi kadi m-un ta rəbi ləm me ndo ti ki bone nim, lo ti nim, lo ti ki go ti nim, tado e ne ki go rəbe ti al kadi nje kəl ta ki ta Luwə ti, oy lo ki rangi ti, bi oy Jorijaləm ti al.

³⁴ «Səi dije ki Jorijaləm ti, oyo, səi ki Jorijaləm ti, səi ki səi njé təl njé kəl ta je ki ta Luwə ti, səi njé təl dije ki Luwə ilə səde adi səsi ki mbal təli-de. NJa ngay, m-sangi kadi m-kaw səsi təki kɔ kinjə a kaw-n ngane je ki tade gin bagine ti kin be, nə ɔdi al. ³⁵ Ningə ki ne kin, Luwə a iyə kəy kaw-naa ləsi kɔ jisi ti. Ə adi m-əl səsi madi oi təki a oi-mi al biti kadi dəkagilo madi a re ki a əli əi nə: “NJangi dɔ e dɔ dəw ti ki re me tɔ Babe ti.”»

Jəju nga dəw ndo ta kəə ti

14 NDɔ kare, Jəju aw me kəy ti lə nje kɔr nɔ *Parisi je kare mba kuso ne, ndo taa kəə ti. Dije ki isi nɔɔ, isi indəi manji Jəju ba ooi-e. ² Dingəm kare ki mɔy ti-e a nɔ Jəju ti nɔɔ. ³ Ə Jəju dəji njé ndo ndu-kun je ki Parisi je ə nə: «Ta rəbi to kadi dəw nga-n dəw ndo ta kəə ti ə se goto ə?» ⁴ Nə dəw ilə Jəju ta ti al. Ə Jəju təl rəne ki rə nje mɔy ti, ade rə nga ningə əl-e ade aw. ⁵ Go ti Jəju əl-de ə nə: «Nə dansi ti ə, ngone, ə se mangi lie wa osi be man ti ndo taa kəə ti, ə un-e taji-naa ti nɔɔ al ə?» ⁶ Ningə lo kadi iləi-e ta ti ki dəji kin goto.

Ta ki dɔ kɔji rɔ ti

⁷ Loki Jəju oo kadi dije ki bari-de lo ne kuso ti kin sangi lo kisi ki kate nɔ dije ti ba, əl-de kuji ta madi ə nə: ⁸ «Loki dəw madi bari lo ne kuso taa-naa ti ə, oti kadi aw igangi rɔi isi kate nɔ dije ti. Dɔmajal ə, bari dəw ki itəi loe ti nɔɔ tɔ, ⁹ ningə kadi nje bar səsi joo pu ka kin re, əli ə nə: “I taa ə iyɔ lo kisi kin adi madi,” ba a e ki rɔsɔl ki bo ngay ə a aw kadi isi-n lo ki gogi ti. ¹⁰ Nə loki dəw madi bari, maji kadi aw isi loki gogi ti, adi nje bar-i ə wa loki re ningə əli ə nə: “Madim, i taa ire isi kate yo be.” Lo kin ti, a e kɔsi-gon ləi ta kəm madi je ti pəti ki bari-de lo ne kuso ti kin. ¹¹ Təki rɔjeti, dəw ki ra ki un dɔne taa, ə a iləi dɔe nangi, ningə dəw ki nje kulə dɔne nangi ə, a uni dɔe taa tɔ.»

Ba njé ndoo je lo ne kuso ti

¹² Go ti Jəju əl dəw ki nje bar-e ka kin ə nə: «Loki ira ne kuso ki be kin, ki kada ə se ki lo sɔlɔ, oti kadi ifar madi je ki ngakɔi je ki noji je, ə se njé gədi kəy be je ləi ki njé ne kingə je. Tado əi je ka a bari-ni ndɔ madi ti tɔ, ningə a igəi-ni ne ki ndɔ ki ira adi-de ka kin gogi. ¹³ Nə loki ira ne kuso rɔnəl ki ngay be kin, maji kadi ifar njé ndoo je ki njé je ki ta rɔde asi-naa al, ki njé mətəi je, ki njé kəm tɔ je. ¹⁴ Ningə rɔi a nəl-i, tado a ingəi ne kadi a igəi-ni gogi al. Təki rɔjeti, Luwə a igəi ndɔ ki a tɛɛ ki njé ra ne je ki dana lo koy ti.»

Bar dije ki bo lo ne kuso ti

(Mt 22.1-10)

¹⁵ Loki oi ta kin ningə, dəw kare mbɔ dije ti ki isi lo ne kuso ti əl Jəju ə nə: «Rɔnəl e lə dəw ki a uso ne me bəkɔ ti lə Luwə!» ¹⁶ Ningə Jəju təl əl-e ə nə: «NDɔ kare, dɔngəm madi ra ne kuso ki bo ngay bar-n dije ngay. ¹⁷ Dɔkagilo kuso ne ti ningə, ilə nje kilə ləne adi aw əl dije ki bar-de ka kin ə nə: “Ne kuso oy ngata

ə irəi.” ¹⁸ Nə dije pəti ki bari-de ka kin, kare, kare, iləi ngirə kadi dəji me-sɔl. E ki dɔsəy əl-e ə nə: “M-ndogi lo ndɔr ngɔsine bəy, m-isi m-aw kadi m-o; ə m-dəji kadi adi mei sɔl dɔm ti.” ¹⁹ E ki rangi ə nə: “M-ndogi mangi je dɔgi ngɔsine bəy, m-a m-aw kadi m-na-de m-o; ə m-dəji kadi adi mei sɔl dɔm ti.” ²⁰ E ki rangi ə nə: “M-taa dəne ngɔsine bəy, adi lo kadi m-a m-aw goto.” ²¹ Nje kilə təl aw rɔ bane ti, əl-e ta je pəti ki əli-e kin ade oo. Lo kin ti, wongi təl ba nje kəy ka kin, adi əl nje kilə ləne ə nə: “I taa kalangi, aw ta mbalo je ti, ki go rəbi je, ifar njé ndoo je, ki dije ki ta rɔde asi-naa al, ki njé kəm tɔ je, ki dije ki njé mətəi je, ire səde.” ²² NDəy go ti ningə, nje kaw kilə re əl bane ə nə: “Bam, ji ra ne je ki idəji ka kin, nə lo kisi nay nɔ bəy.” ²³ Ə bae əl-e ə nə: “Oti aw taga dɔ rəbi je ti, ki lo ndɔr je, ində tɔgi dɔ dije ti adi-de rəi mba kadi-me kəy ləm rosi.” ²⁴ Təki rɔjeti adi m-əl səi, dəw kare mbɔ dije ti ki m-bar-de kate kin ki a dɔi ne kuso ləm kin tane ti goto.»

Kiyə ne je pəti mba kun go Jəju

(Mt 10.37-38)

²⁵ Kosi dije ngay isi njiyəi ki Jəju dɔ rəbi ti. Jəju təl ilə rəti ningə əl-de ə nə: ²⁶ «Re dəw madi re rɔm ti ə ge-m itə bawne ki kone al, nene ki ngane je al, ngakone je ki konane je, ə se darɔne wa al ə, a asi ke nje ndo ləm al.» ²⁷ Taa dəw ki un kagi-dəsi ləne ə njiyə gom ti, al, a asi ke nje ndo ləm al tɔ. ²⁸ Təki rɔjeti, nɔ dansi ti ə loki aw tə kində ndogi bɔr ki ngal ningə, isi nangi ilə kɔr ne ra kilə je naa ti, mba kadi n-oo se n-a n-asi təl ta kilə kin kare wa al ə? ²⁹ Nə re ində gin kəy ə təl tae al ə, dije pəti ki a oy gin kəy ki ində kin, a kogi dɔe ti. ³⁰ A əli əi nə: «Oi, dɔngəm ki ilə ngirə kadi ində kəy, nə tɔge asi kadi təl tae al kin!» ³¹ Ə se ngar ki ra ə loki isi aw kadi rɔ ki ngar madine ki rangi ningə, isi nangi ə dəji ta rɔne oo se ki njé rɔ je ləne ki dibi kuti kin

n-a n-aw n-ilə-n rɔ madine ki isi re ki njé rɔ je ləne ki əi dibi kuti joo kin kare wa al ə? ³² Re oo kadi tɔgine a asi al ningə, a ilə dəji ta ngar madine, mba sangi rəbi lapiya, loki ndəe ngal bəy. ³³ Ta ki dəsi ti ka to be tɔ. Iməri ta maji oi taa, adi rəsi, tado dəw ki e basi mba kiyə ne kingə je ləne al, a asi ke nje ndo ləm al.

Kati ki nələ goto

(Mt 5.13; Mk 9.50)

³⁴ «Iğəri kadi kati e ne ki maji, nə loki nələ goto, ə se ri ə dəw a ra-n kadi təl nəl gogi ə? ³⁵ Ne ki kadi dəw a ra-n goto. A maji mba dɔnangi al nim, a maji mba ne ki a adi tɔgi donangi kin al nim tɔ. A buki-e kɔ gidi lo ti. Dəw ki aw ki mbine kadi oo-n ta, ningə kadi oo ta kin maji.»

Kuji ta ki ɔji dɔ ne ki kare ki nay

(Mt 18.12-14)

15 *NJé taa la-mbə je, ki njé ra majal je, rəi ki rɔ Jəju ti mba kadi n-ooi ta ki isi əl. ² *Parisi je, ki njé ndo ndukun je, indəi ngone ki Jəju ə əli əi nə: «Oi! Dəw ka uwə njé ra majal je rone ti nim, uso səde ne nim!» ³ Ə Jəju əl-de kuji ta madi kare ə nə: ⁴ Nə dansi ti ə re aw ki bati je bu, ə e ki kare nay ningə, a iyə ndəge je ki dɔ jikare gide jikare dɔ wale ti, ə aw sangi e ki nay kin, ratata kadi inge bəy taa al ə? ⁵ Loki inge ningə, ki rɔnəl un-e ile bagine ti. ⁶ Ningə təl aw be, ba madine je ki njé gədi kəy be je ləne, əl-de ə nə: «Irai irai rɔnəl səm tado m-ingə ngon bati ləm ki nay ka!» ⁷ Be tɔ ə adi m-əl səsi, rɔnəl a e ngay me dɔrɔ ti mbata lə nje ra majal kare ki iyə go rəbi njiyəne ki majal kɔ, itə njé je ki dana ki dɔ jikare gide jikare ki ta ki dɔ mbəl pa njiyə ti, e ta ləde al kin al. ⁸ Dəne madi kare aw ki ne mbi ki gate e ngay asi dɔgi, ə e ki kare nay. Loki e ki kare nay, dəne ində por lambi ti je, itə me kəy je, sangi-n ne mbi ləne ka kin, biti ingə bəy taa, taa kəə. ⁹ Loki ingə ngata ningə, ba madine

je, ki njé gədi kəy be je ləne, əl-de ə nə: «Irai səm rɔnəl, tado m-ingə ne mbi ləm ki nay ka kin!» ¹⁰ Be tɔ ə, adi m-əl səsi, rɔnəl e ngay mbɔ malayka je ti lə Luwə, mbata nje ra majal kare ki iyə rəbi pa njiyəne ki majal kɔ.

Kuji ta ki ɔji dɔ ngon ki nje kaw kaya

¹¹ Jəju təl əl bəy ə nə: «Dingəm kare aw ki ngan je joo. ¹² Ə e ki du əl bawne ə nə: “Bai, adi-m ne nduwə ləm.” Be ə bawe ləbi ne kingə ləne ngane je ki joo. ¹³ NDɔ ngay al go ti ningə, e ki du gati ki ne je pəti ki ingə, ə aw mba me be ti ki say. Me be ti ka kin ə tuji ki la ləne kɔ me kaya ti ki ra. ¹⁴ Loki tuji ki la ləne ka kin pəti tigə ningə, bo ki bo osi me be ti ka kin. Ningə ilə ngirə kadi ne je pəti to rəe ngata. ¹⁵ Aw ra kilə be lə dəw madi kare me be ti kin noo. Dingəm ka kin ade kilə ngəm kɔsongi je wale. ¹⁶ Bo kuso ne kuso lə kɔsongi je to me ti, nə dəw ki ade goto. ¹⁷ Be ə ilə ngirə kadi mər ta, ningə əl rone ə nə: “NJé ra kilə je əi ban be lə bai, ə usoi ne dum-de dum-de, ə mi ta m-isi m-oy yo bo be ə! ¹⁸ M-a m-i taa ə m-aw rɔ bai ti m-a m-əl-e m-ə nə: «M-ra majal m-ɔsi-n ta Luwə, taa m-ɔsii ta tɔ. ¹⁹ M-asi ta kadi ibar-m ngoni al. Ira-m təki kare mbɔ njé ra kilə je ti ləi be.» ²⁰ Be ə, i taa osi rəbə mba təl kaw rɔ bawne ti. Loki nay say ki kəy bəy ningə, bawe oo-e. Loki oo-e, aw ki me-kɔ ki ngay mbata lie, adi ay ngədi tilə tae, uwe rututu, ore njarara rone ti. ²¹ NGon əl bawne ə nə: “Bai m-ra majal m-ɔsi-n ta Luwə nim, m-ɔsi-i i wa ta nim tɔ, m-asi ta kadi ibar-m ngoni al.” ²² Nə bawe əl njé ra kilə je ə nə: “Irai ki kibi ki maji itə ndəge je kalangi iləi rɔ ngonm ti. Həi ningə ngon jie ti ə iləi sa njae ti tɔ. ²³ Irai ki ngon mangi ki bo mbul mbul itəli-e adi j-usoi ji rai rɔnəl. ²⁴ Tado ngonm kin oy ə təl isi ki dəne ta. Nay ə e ki kinge!” Ningə iləi ngirə kadi rai rɔnəl. ²⁵ Dəkagiloe ti kin, ngokəe ki ngatɔgi e wale. Loki isi təl wale ə e ngəsi

ki kəy ningə oo ndu ne kində je ki ndam je. ²⁶Bar nje ra kilə kare, ə dəje nə se ri ə isi ra ne wa. ²⁷NJe ra kilə ka kin əl-e ə nə: “NGokoi ə re ə bawi adi təli ngon mangi ki bo mbul mbul tadə təl ki lapiya.” ²⁸NGon ki ngatəgi ra wongi adi mbati kaw kəy. Bawe tē taga mba kadi səl me ade ur kəy. ²⁹Nə əl bawne ə nə: “O bal ngay ə m-isi m-ra kilə madi, ndə kare ki m-mbati təl rəm go ta ti ləi goto. Nə ndə kare ki adi-m ngon biyə be adi-m m-ra-n rənəl ki madim je goto. ³⁰Nə loki ngoni ki tuji ne kingə ləi də kaya dəne je ti kin re ningə, itəl ngon mangi ki bo mbul mbul ade.” ³¹Ningə bawe əl-e ə nə: “I, ngonm, i səm ne naa ti ki ndə je pəti, adi ne je pəti ki e yam e yai. ³²Nə e go ti kadi ji ra ne kuso ji ra-n rənəl, tadə ngokoi kam oy ə təl isi ki dəne taa, nay ə e ki kinge!”»

Kuji ta ki oji də nje ngəm ne ki e nje ra ne ki dana al

16 Go ti ningə Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Dingəm kare ki nje ne kingə aw ki nje kində kəmne go ne je ti ki me kəy ti ləne noo. Dije rəi əli-e əi nə: “NJe ngəm ne je ləi isi tuji ki ne kingə ləi tigə.” ²NJe kəy bar nje ra kilə ləne əl-e ə nə: “Ta ri ə m-isi m-o dəi ti ba ə? Oji-m go ne je ki oji də kilə ləi ki me kəy ti adi-m m-o. Tadə kaw ki kəte noo kin, a asi kində kəmi go ne je ti ləm al ngata!” ³NJe ngəm ne əl rəne ə nə: “Bam ge kadi m-ində kəm go ne kingə je ti ki me kəy ti al ngata kam, m-a m-ra ri nga am ə? NDər dənangi ə, təgim asi kadi m-ndər-n al. Kaw kəy ne ə, rəm a səl-m tə. ⁴M-gər ne ki m-a m-ra mba kadi dije a uwəi-mi ki rəde ti me kəy ti ləde loki bam tuwə-m kilə ti.” ⁵Be ə, bar njé kirə je lə bane kare kare. Əl nje kirə ki dəsəy ə nə: “Kirə lə bam e ban dəi ti ə?” ⁶NJe kirə ki dəsəy ka kin ə nə: “Ku yibi bu kare.” Ningə əl-e ə nə: “Makitibi kirə ləi ən, isi nangi kalangi, indangi me ti kuti mi.” ⁷Go ti

ningə əl ki nungi ə nə: “I yai e ban ə?” NJe kirə ki kə joo əl-e ə nə: “Yam e saki gəme bu kare.” Ningə əl-e ə nə: “Makitibi kirə ləi ən, indangi me ti də jijoo.” ⁸Lo kin ti, ba nje ne ilə təji də nje ngəm ne ti ki majal ka kin, tadə ra ne ki kəm-kədi. Dije ki gəri Luwə al rai ne ki kəm-kədi ngay me kilə rade ti dande ti itə ngan je lə lo kunjə.»

Luwə əi ki la

⁹Go ti, Jəju əl ə nə: «Adi m-əl səsi, uwəi madi ki ne kingə ki go rəbe ti al ki dənangi ti ne kin, mba kadi ndə ki goto jisi ti ə, madisi je ka kin uwəi səsi rəde ti lo kisi ti ki ratata. ¹⁰Dəw ki ra ki asi ta kadi dəw ade mene də ne ti ki ndəy, a asi kadi dəw ade mene də ne ti ki boy tə. Dəw ki nje ra ne ki dana al me ne ki ndəy ti, a ra ne ki dana al me ne ki boy ti tə. ¹¹E be ə, re dəw asi kadi mene al də ne kingə ki go rəbe ti al ki dənangi ti ne kin ə, nə ə a adi ne kingə ki rəjeti ə? ¹²Re dəw asi kadi adi mene al də ne ti lə dəw ki rangi ə, na ə a adi yai ki səbi dəi ə?. ¹³NJe ra kilə madi, ki a ra kilə bəə lə ngar je joo goto: re əsi ta ki kare ə, a ndigi ki nungi, re kidi ki kare ə, a uwə ki nungi tə. A asi kadi irai bəə lə Luwə nim, bəə lə la nim al.» ¹⁴*Parisi je ki njé ge ta lə la, ibəi Jəju kogii loki ooi ta je kin pəti. ¹⁵Ningə Jəju əl-de ə nə: «Irai rəsi tə dije ki njé ra ne ki dana be ta kəm dije ti, nə Luwə gər mesi. Tadə ne ki dije ooi tə ne ki nga ngay ta kəmde ti kin, e ne to koo al ta kəm Luwə ti.

NDu-kun əi ki kəbe lə Luwə

¹⁶«NDu-kun ilə ngire də *Moji ti, ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti, bitə dəkagilo ti lə Jə Batisi, nə go ti nu kin ba, dije iləi mbe Poy Ta ki Maji lə kəbe lə Luwə, ningə dəw ki ra, ində təgine kadi ur-n me ti. ¹⁷Dəra əi ki dənangi a dəi kə təkəi o al be par, nə a ngə ngay kadi dəw ər ngon ku ta ki me ndu-kun ti lə Luwə kə.

¹⁸ Dingəm ki ra ki tuwə nene, ə taa e ki rangi, e nje kuwə marim. Taa dəw ki nje taa dəne ki ngawe tuwe ka təl nje kuwə marim tɔ.

NJe ne kingə əi ki Lajar

¹⁹ «Dingəm kare ki nje ne kingə ki nje kilə kibi ki ndole pir pir ki gate e ngay e noo. NDɔ je kare kare pəti, isi ra rənəl mbata isi maji. ²⁰ NJe ndoo kare ki tœ nə Lajar ki do bay ində rœ yəngi yəngi, re to ta kəy ti lie. ²¹ Ge kadi n-uso burim ne kuso je ki tosi nangi ta tabilə kuso ne ti lə nje maji. Nə bisi je yo ta rəi tənɪ ta do bay lie. ²² NDɔ kare nje ndoo ka kin oy, adi malayka je rəi uni-e awi sie kadi *Abirakam ti. NJe maji ka re oy tɔ, adi dibi-e. ²³ Loki e koo, ingə kə ngay. Ningə loki un kəmne taa ba, oo Abirakam səy nu be ki Lajar kade ti. ²⁴ NJe maji ka kin un ndune ki taa nɔ ə nə: “Bai Abirakam, o kəm-to-ndoo ləm, əl Lajar adi ilə ta ngon jine man ti, kadi re səl-n ndonm mbata m-ingə kə ngay me por ti.” ²⁵ Ə Abirakam əl-e ə nə: “NGonm, adi mei ole dɔ ti təkɪ ndɔ ki ingə maji me duniyɑ ti, ə Lajar ingə ne ki to tɔ. NGəsine, bəri man nɔ kəme ti, nə i, i me ne ki to ti tɔ ngata. ²⁶ Ningə ki bo tɔy, ngəsine bole be ki bo to danje ti səsi, adi dəw ki ge kadi n-aw rəsi ti ka, a asi kadi a man dɔ ti aw rəsi ti al, taa dəw a asi kadi a man dɔ ti re rɔjeti al nim tɔ.” ²⁷ Ə nje maji əl ə nə: “Re e be ningə, njai ba, bawm, ilə Lajar ade aw əl njé ki me kəy ti lə bai. ²⁸ Tado ndəgi ngakom je nayɪ noo əi mi bəy, ə kadi aw ndrɔr mbide kadi rəi, tɛɛi lo kə ti kin al ngata.” ²⁹ Ə Abirakam əl-e ə nə: “NGakɔi je awi ki ndu-kun ki *Moji ndangi ki ta je ki njé kəl ta ki ta Luwə ti ndangi noo. Maji kadi ooi dɔ ndude.” ³⁰ NJe maji ə nə: “E kin asi al bawm Abirakam. Re dəw madi i dan nje koy je ti ne ə aw ingə-de ə, a mbəli pa njiyəde.” ³¹ Ə Abirakam təl əl-e ə nə: “Re ooi ta lə Moji al nim, ta lə

njé kəl ta je ki ta Luwə ti al nim ə, kin ə dəw i-n dan njé koy je ti aw rəde ti ka, a ooi tə ta ki rɔjeti al wa kin.”»

Ta dɔ kosi me majal ti

(Mt 18.7, 6; Mk 9.42)

17 Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Lo kadi dije a osi me majal ti al goto. Nə kəm-to-ndoo e dɔ dəw ti ki majal re ki takule. ² A e soti ngay bəy mbata ti lie kadi dɔɔi mbal ki bo ngay minde ti, ə iləi-e me ba ti, itə kadi ra adi ki kare be par dan ngan je ti ki du ngay kin, osi, adi Luwə gangi ta dœ ti.» ³ Indəi kəm-kədi dɔ rəsi ti! Re ngokɔi ra majal ə, maji kadi indange dɔ ti, re tu kalne ə, iyə go majal lie kɔ ade. ⁴ Re ra majal səi nja siri me ndɔ ti ki kare ka, re re rəi ti nja siri dəji kiyə go kɔ ə, iyə go kɔ ade.

Tɔgi kadi-me

⁵ *NJé kaw kilə je əli Bəbe əi nə: «Flə kadi-me dɔ made ti ləje adi-je.» ⁶ Ə Bəbe əl-de ə nə: «Təkɪ rɔjeti, re awi ki kadi-me ki e ndikiri ba tə kə kagi ki bəri-e mutadi kin be mindi ka, asi kadi əli kagi mbay-kote kam əi nə: “Or ki ngirəi ba ə aw imə rəi me ba ti”, ə a təl rəne go ta ti ləsi.

Kilə lə bəə kilə

⁷ «Re dəw madi dansi ti aw ki nje ra kilə madi ki e nje ndrɔr ə se e nje kul da je, ə nje kilə kin təl wale re ə, a əl-e ə nə: “Ire kalangi isi nangi uso ne ne a?” Jagi a əl-e ba al. ⁸ Ta ki a əl-e ba, a əl-e ə nə: “Ira rəi maji, ira go ne kuso ləm, ire-n adi-m. Ningə loki m-isi m-uso ne je, m-əy je kin ningə, tə go ti i uso yəi je, əy je tɔ.” ⁹ NGA ningə, ne kare, dəw kin a ra oyo nje kilə ləne mbata təl ki təl rəne go ndu je ti lie kin, al. ¹⁰ Be ə, ta ki dəsi ti ka e be tɔ. Loki irai ne je pəti ki Luwə un ndune kadi irai ningə, maji kadi əli əi nə: “Je njé ra kilə je ki nda je goto, ji ra kilə ki səbi kadi ji ra par.”»

Jəju nga njé banji je dɔgi

¹¹ Luki Jəju isi aw Jorijaləm ti, ində man mbɔ dɔnangi *Samari ti ki dɔnangi ki Galile ti. ¹² Luki isi ur me ngon be ti ningə, njé banji je dɔgi rəi langi tae, ɓa ai nangi say jɔ, ¹³ uni ndude ki taa əli-e əi nə: «Jəju, nje ndo dije, oo kəm-tondoo ləje!» ¹⁴ Luki oo-de ningə əl-de ə nə: «Awi ɔji rəsi njé kijə nɛ məsi kadi-kare jəl.» Ningə dɔ rəbi kawde ti ɓəy par ə, ingəi rɔ nga. ¹⁵ Ki kare dande ti, luki oo kadi ingə rɔ nga ningə, təl dɔ njane ti, ki kilə tɔji dɔ Luwə ti, ki ndune ki bo. ¹⁶ Re osi ki ta kəmne nangi nɔ Jəju ti, ra-e oyo. E dingəm ki Samari ti. ¹⁷ Ə Jəju əl ə nə: «NJé banji je ki dɔgi pəti ingəi rɔ nga, ə njé ki jikare awi ra ə?» ¹⁸ MBɔde ti pəti, dəw kare ki təl re ilə tɔji dɔ Luwə ti goto. Dəw ɓa, e dəw ki Samari ti kin ki karne ba par. ¹⁹ Ningə Jəju əl dəw ki Samari ti ka kin ə nə: «I taa aw, tado kadi-me ləi aji.»

Kɔɓe lə Luwə

(Mt 24.23-28, 37-41)

²⁰ NDɔ kare *Parisi je dəji Jəju ta ki ɔji dɔ dɔkagilo re kɔɓe lə Luwə. Ə Jəju əl-de ə nə: «Kɔɓe lə Luwə a re tə nɛ ki dije a ooi-e ki kəmde njə njə al. ²¹ A e ki kəl kə nə: “E yo ɓo”, “E ne ɓo”, al. Təki rɔjeti, kɔɓe lə Luwə e dansi ti ne ngata.» ²² Go ti ningə əl njé ndo je ə nə: «NDɔ madi a re nɔɔ ki a ndingəi ngay kadi oi ndo kare me ndo je ti lə NGon Dəw, nə lo kadi a oi goto. ²³ Ningə a əli səsi əi nə: “Kirisii e yo”, “Kirisii e ne”, nə awi al, ayi-naa ngɔdi awi loe ti al. ²⁴ Ningə, təki ndi təl ə lo ay njay njay, i dam dɔnangi ti ki kare tɛɛ-n dame ti ki nungi ka kin ə, ndo rem mi *NGon dəw ka a to be tɔ. ²⁵ Nə kəte nɔ ti, sɔbi kadi mi NGon Dəw m-ingə kɔ ngay, kadi dije ki dɔkagilo ti ki ɓone kin

mbati-mi ɓəy taa. ²⁶ Ningə, ko nɛ ki ra nɛ dɔkagilo ti lə Nuwe kin ə, nɛe a ra nɛ ndo ki mi NGon dəw m-a m-re-n ti tɔ. ²⁷ Dije usoi je, ayi-naa je, taai-naa ki yo je ki ne je, biti ndo ti ki Nuwe ur-n me bato ti. Go ti ningə man kɔ ki bo re tuji dije pəti^k. ²⁸ A to tə nɛ ki ra nɛ dɔkagilo ti lə Loti be tɔ: Dije usoi je, ayi-naa je, ndogi nɛ je nim, gati ki nɛ je nim, məi kagi je nim, rai kəy je nim tɔ. ²⁹ Nə ndo ki Loti tɛɛ-n me ɓe bo ti ki Sodom, Luwə adi ndi por ki nɛ je ki njé taa por i dɔra ti ɔ dije təl-de pəti^l. ³⁰ NDɔ ki mi NGon dəw m-a m-tɛɛ hɔy ka, nɛ je a rai nɛ be tɔ. ³¹ Me ndɔe ti kin, dəw ki isi dɔ kəy ti, a ur nangi kadi ɔy nɛ je ləne ki me kəy ti tɛɛ-n taga al. Be tɔ ə, dəw ki a e me ndɔr ti ka, a təl re ɓe al tɔ. ³² Adi mesi ole dɔ nɛ ti ki tɛɛ dɔ ne Loti ti, ki ilə rəti ə ingə yo kin^m. ³³ Dəw ki sangi kadi n-ngəm rɔne ki nɔ ti, a ti ta rɔne. Nə dəw ki ti ta rɔne mbata ləm ə, a ngəm rɔne ki nɔ ti tɔ. ³⁴ Adi m-əl səsi, me kondɔe ti kin, dije joo a toi dɔ tirə ti ningə, a uni ki kare, a iyəi ki nungi. ³⁵ Dəne je joo, a uri nɛ naa ti, a uni ki kare ə, a iyəi ki nungi. ³⁶ [Dingəm je joo, a rai kilə me ndɔr ti ki kare ə, a uni ki kare ə a iyəi ki nungi.]» ³⁷ Ningə, njé ndo je dəji Jəju əi nə: «Bəɓe, lo ki ra ti ə, nɛ je kin a rai nɛ ə?» Ə əl-de ə nə: «Luki nin a to ti, e ə mal je a kawinaa ti.»

NJe gangi ta əi ki dəne ki nje ngaw koy

18 Jəju əl kuji ta madi njé ndo je ləne, tɔji-n-de kadi əli ta ki Luwə taa taa, ɓi kadi tɔgide goto ta ti al, ² ə nə: «NJe gangi ta kare isi ɓe bo ti madi nɔɔ. E dəw ki ɓəl Luwə al nim, taa ilə koji dɔ dəw ti al nim tɔ. ³ Ningə me ɓe bo ti ka kin, dəne kare ki nje ngaw koy isi ti nɔɔ tɔ. Dəne ka kin re ki dɔkagilo je pəti əl-e

^j17:14 Ləbətiki 14.2-3 ^k17:27 Kilə ngirə nɛ je 6.9-7.24

^l17:29 Kilə ngirə nɛ je 18.20-19.25 ^m17:32 Kilə ngirə nɛ je 19.26

ə nə: “Igangi ta ka ki to danje ti ki nje ta ləm ka kin adi-m.” ⁴NJe gangi ta ka kin mbatı dəkagilo ngay. Nə təl əl ta rəne ə nə: “Re m-bəl Luwə al nim, taa m-ilə koji dō dəw madi ti kare al ka, ⁵dəne ki nje ngaw koy kam tapi-m ngay. Səbi kadi m-gangi ta lie made, mba kadi təl re gogi ndō ki rangi ti, tapi-m bəy al ngata.” ⁶Babe ilə dō ti bəy ə nə: «Maji kadi oi ta ki nje gangi ta ki dana al, əl kin maji. ⁷Sai oi kadi Luwə a gangi ta ki dana adi dije lie ki isi nōi dōe ti kondō je ki kada je kin al a? A isi gərərə ba bi a ra səde al a? ⁸Adi m-əl səsi, a gangi ta ki dana kalangi ba adi-de. Nə nē kare ba, se ndō ki mi NGon Dəw m-a m-təl m-re ə, m-a m-ingə dije ki adi mede dōnangi ti wa mindi wa?»

Parisi əi ki nje taa la-mbə

⁹Jəju əl kuji ta ki dō njé je ti ki ooi rōde tō dije ki dana ə kidi ndəgi dije ¹⁰ə nə: «Dingəm je joo, awi kəy kaw-naa ti mba kəl ta ki Luwə; ki kare e Parisi, ki nungi e nje taa la-mbə tō. ¹¹Parisi jı a taa ə əl ta ki oji dō rəne mene ti ə nə: “Luwə ləm, m-ra-i oyo tado mi m-to tō ndəgi dije ki njé bogi je ə se njé ra nē je ki go ti al, ki njé kuwə marım, taa tə nje taa la-mbə kam al tō. ¹²Me ndō je ti ki siri, m-ōgi rōm nē kuso ti nja joo, madi Luwə nē kare me ki dōgi ti, me nē kingə je ti ləm pəti.” ¹³Nə nje taa la-mbə ba, əsi rəne ngərangi nu, kun ka ge kun kəmne ki dōrə ti al, ra rəne ndoo, ə əl ə nə: “Luwə ləm, oo kəm-to-ndoo ləm tado mi nje ra majal!” ¹⁴Adi m-əl səsi, e nje taa la-mbə ə təl aw bē ləne ki ta ki kər dō ti nōō Luwə ti, bi e Parisi al. Tado dəw ki un dōne taa ə, a iləi dōe nangi, ningə dəw ki ilə dōne nangi, a uni dōe taa tō.»

Jəju ində jine dō ngan je ti ki du

(Mt 19.13-15; Mk 10.13-16)

¹⁵NGan je ki kasi wa kin ka, dije rəi səde rō Jəju ti mba kadi njangi dōde. Nə loki njé ndo je ooi nē kin ba, kəli səde. ¹⁶Nə Jəju adi rəi ki ngan je ki du rōe ti ba əl ə nə: «Iyōi ngan je ki du adi rəi rōm ti, oti kadi ogi-de ta rəbi, tado kōbe lə Luwə e yə dije ki toi tə ngan je ki du be. ¹⁷Təki rōjeti, adi m-əl səsi, dəw ki ndigi kadi Luwə o bē dōe ti tə ngon ki du be, al, a ur kōbe ti lə Luwə al ratata.»

NJe nē kingə

(Mt 19.16-30; Mk 10.17-31)

¹⁸Ki bo lə *Jipi je kare, dəji Jəju ə nə: «NJe ndo ki maji, e ri ə m-a m-ra ə m-a m-ingə-n kaji ki a to biti ki nō ti ə?» ¹⁹Ə Jəju əl-e ə nə: «MBa ri ə i-bar-m dəw ki maji ə? Dəw kare ki maji goto, nə Luwə ki karne ba par ə e dəw ki maji. ²⁰I igər ndu-kun je lə Luwə ki ə nə: “A uwə marım al, a təl dəw al, a bogi al, a ma naji ki ngom dō madi ti al, a əsi gon bawi ki kōjn.” ²¹Ningə dingəm təl əl Jəju ə nə: «Nē je kin pəti m-təl rōm go ti dəkagilo kilə ngirə basam ti nu.» ²²Go ta je ti kin Jəju əl-e ə nə: «Nē kare be ə nayijı kadi ira bəy. Aw igati ki nē kingə je ləi pəti, iləbi lae njé ndoo je, ba a aw ki nē kingə ngay me dōrə ti, ə ire un gom.» ²³Nə loki ta kin osi mbi dingəm ti ka kin, rōe təl nəl-e al, tado e dəw ki nē kingə lie e ngay. ²⁴Loki Jəju oo-e kadi mee o-e ningə əl ə nə: «E nē ki ngə ngay rō njé nē kingə je ti kadi uri me bəkō ti lə Luwə. ²⁵E nē ki ngə ngay wa kadi jambal ki oi-e kin ur bole kon ku nē ti, nə a ngə ngay itə e kin bəy kadi nje nē kingə ur me bəkō ti lə Luwə.» ²⁶NJé ki isi ooi dō ta lə Jəju əli əi nə: «NGa kin ə e be ningə, nā ə asi kadi ingə kaji ə?» ²⁷Jəju ilə-de ti ə nə: «Nē ki dəw asi al, Luwə asi ra.» ²⁸Piyər

əl-e ə nə: «NGa je kin, j-iyə ne kingə je ləje pəti kə, ə j-un goi kin.»²⁹ Jəju əl-de ə nə: «Təki rəjeti, adi m-əl səsi, re dəw madi, iyə kəy ləne, ki nene, ki ngane je, ki ngakone je, ki nojine je, ki mbata kəbe lə Luwə ə,³⁰ a ingə ne je al də e kin, dək-agilo ti ki bone, taa dəkagilo ti ki a re, a ingə kaji ki a to biti ki nə ti t.»

**Jəju əl ta ki də koyne ti
ki kine lo koy ti**

(Mt 20.17-19; Mk 10.32-34)

³¹ Jəju bar njé ndo je ləne ki dəgi gide e joo ki rəne ti, ningə əl-de ə nə: «Oi, j-isi j-awi ki Jorijaləm ti, ne je pəti ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti ndangi dži dəm mi *NGon dəw, a tōli tade. ³² Tado a iləi-mi ji dije ti ki əi *Jipi je al kadi tə kogi dəm ti je, taji-mi je, taa a tibi man tade dəm nim t. ³³ Go ti, loki tindəi-mi ki ndəy kabilay ningə, a tōli-mi. Nə ndo mitə lə ndo koym ba, m-a m-təe lo koy ti.» ³⁴ Nə ne kare ki njé ndo je gəri me ta ti kin goto. E ta ki to lo bəy ti rəde ti. Gəri me ta ki Jəju ge kəl-de al.

Jəju adi nje kəm tə oo lo Jəriko ti

(Mt 20.29-34; Mk 10.46-52)

³⁵ Loki Jəju e basi ki be ki Jəriko ningə, nje kəm tə madi isi ngangri rəbi ti nō, isi kəy ne. ³⁶ Loki nje kəm tə oo ka kosi dije ki isi indəi də bur bur ningə, dəji ta se ri ə isi ra ne wa. ³⁷ Ə əli-e əi nə: «Jəju ki Najarəti ə isi ində də.» ³⁸ NJe kəm tə ilə ngirə kadi un ndune ki taa, ə nə ki təgine, ə nə: «Jəju ki NGon ka Dabidi^{§§}, o kəm-to-ndoo ləm!» ³⁹ Dije ki njé njiyə kəte nō dije ti kəngi-e kəngi kadi uti tane, nə nje kəm tə un ndune ki taa də made ti bəy ə nə: «NGon ka *Dabidi, o kəm-to-ndoo ləm!» ⁴⁰ Jəju a lo ka ti, ba un ndune kadi rəi sie rəne ti ne. Loki re rəe ti basi ningə, Jəju dəje ə nə: ⁴¹ «E ri ə iğe kadi m-ra madi ə?» Ə nje kəm tə əl-e ə nə: «Babe,

m-ge kadi kəm oo lo!»⁴² Jəju əl-e ə nə: «O lo! Kadi-me ləi əji.»⁴³ Par ə, loe ti nō, kəme oo lo, adi un go Jəju ki kilə təji də Luwə ti tane ti. Loki kosi dije ooi ne kin ningə, iləi ngirə kəsi-gon Luwə.

Jəju əi ki Jase

19 Loki Jəju ur me be ti ki Jəriko ə isi ində də ningə,² dīngəm ki nje ne kingə kare ki təe nə Jase, ki e boy də njé taa la-mbə je ti isi nō. ³ Dīngəm kin sangi kadi n-oo se Jəju e nā dana wa, nə lo kadi oo Jəju goto, mbata kosi dije, tado e dəw ki gəji. ⁴ Be ə, ay ngədi kəte, aw al də kagi mbay-kote ti, kadi n-oo Jəju ki a man ki rəbi ki loe ti kin. ⁵ Loki Jəju re tēe loe ti ka kin ningə, un kəmne ki taa, əl Jase ə nə: «Jase, ur nangi ne law, tado səbi kadi m-isi me kəy ti ləi bone.»⁶ Lo kin ti, Jase ur nangi law, uwə Jəju rəne ti ki rənəl.

⁷ Dije pəti ki ooi ne kin, bai ta də Jəju ti əli əi nə: «Aw isi be lə nje ra majal.»⁸ Nə Jase a taa, əl Babe ə nə: «Babe, m-a m-adi nusi ne kingə ləm njé ndoo je. A kin ə re m-taa ne lə dəw ki al də maji ə, m-a m-təl m-ige kire gogi nja s.»⁹ Lo kin ti, Jəju əl-e ə nə: «Bone səi ki njé ki me kəy ti ləi ingəi kaji, tado i ka i ngon ka *Abirakam t.»¹⁰ Tado ki rəjeti, mi *NGon dəw m-re mba kadi m-sangi dije ki tade ti, m-aji-de.»

Dəw ki aw kadi indəi jəgi ngar dəe ti

(Mt 25.14-30)

¹¹ Jəju e basi ki Jorijaləm adi dije ooi kadi kəbe lə Luwə a ədi rəne loe ti nō. Loki dije uri mbide isi oi ta ki Jəju isi əl-de ba bəy ningə, Jəju un kuji ta kare tane ti kadi ¹² əl-de ə nə: «Dīngəm kare ki oji-e me maji ti isi aw be madi ti ki say kadi indəi jagi ngar dəe ti bəy taa tə təl. ¹³ Be ə, kəte bəy taa kadi aw, bar njé kilə je ləne dəgi, adi dəw ki ra dande ti mbal

§§18:38 Igoi Mk 10.47 ki ta ki də ti gin makitibi ti nangi.

ɔr kare, ningə əl-de ə nə: “Itaai, irai gati biti kadi m-təl m-re m-ingə-n səsi.”¹⁴ Nə dije ki me be ti lie ij gine ti, ə iləi dije goe ti əli əi nə: “Ji ndigi al kadi dəw kin re isi ngar dɔje ti.”¹⁵ Be ka, indəi jɔgi ngar dɔe ti. Be ə, loki təl re be ningə, ɓar njé kilə je ləne ki adi-de la ka kin kadi n-oo se e ri ə rai wa.¹⁶ Dəw ki dɔ kəte re, ningə əl ə nə: “Bam, mbal ɔr ki kare ki adi-m ka, yə m-ingə dɔgi dɔ ti kin.”¹⁷ Ə ngar əl-e ə nə: “Maji ngay, ij nje kilə ki maji. Ningə təki a-n dana me kində kəm go ne ti ki ndəy be, m-ində-i nje kɔbe dɔ be bo je ti dɔgi.”¹⁸ Dəw ki kɔ joo re, ningə əl ə nə: “Bam, mbal ɔr ki kare ki adi-m ka, yə m-ingə mi dɔ ti kin.”¹⁹ Ə ngar əl-e ko ta wa ka kin tɔ ə nə: “I, isi tə nje kɔbe dɔ be bo je ti mi.”²⁰ E ki rangi re ningə əl ə nə: “Bam, mbal ɔr ki kare ki adi-m ka yə to kin, m-aw m-ɓɔyɔ-e ta kibi ti m-ade to.”²¹ Tado m-ɓəli. I, ij dəw ki ngə ngay, ne ki ində al ka un nim, ne ki idibi al ka itəti nim.”²² Lo kin ti ngar əl-e ə nə: “I nje kilə ki majal. Ningə m-a m-gangi ta dɔi ti ki ta ki tɛɛ tai ti ij wa. I igər maji kadi mi dəw ki ngə ngay, ne ki m-ində al ka m-un nim, ne ki m-dibi al ka m-təti nim.”²³ NGa ra ban be ə re a ində la ləm lo ngəm la ti al ə? Re ində lo ngəm la ti ə, m-təl kin re m-a m-taa ki mane dɔ ti.”²⁴ Go ti ngar əl dije ki ai loe ti nɔɔ ə nə: “Itaai mbal ɔr ki kare ki jie ti kin adi e ki aw ki mbal ɔr dɔgi kin.”²⁵ Ə dije əli ngar əi nə: “E kam aw ki mbal ɔr dɔgi ngata.”²⁶ Nə ngar əl-de ə nə: “M-əl səsi təki, dəw ki aw ki ne jine ti, a adi-e dɔ ti, nə dəw ki ne lie goto, e ki ndikiri wa ki aw-n kin ka a taai jie ti wa ɓəy.”²⁷ Ningə njé bə je ləm, ki mbati kadi mi ngar dɔ ti, irəi səde, itəli-de ta kəm ti ne.”»

Jəju ur Jorijaləm ti ki kəsi-gon

(Mt 21.1-11; Mk 11.1-10; Jə 12.12-16)

²⁸ Go ta je ti kin, Jəju gangi kəte nɔ kosi je ti, un rəbi ki kaw ki Jorijaləm.
²⁹ Loki Jəju re tɛɛ ɓasi ki be ki Bətipaje

əi ki be ki Bətani, ki kaw ki kadi mbal je ti ki ɓari-de mbal kagi bini je kin ɓa, ilə njé ndo je ləne joo³⁰ ə nə: «Awi me ngon be ti ki a nɔsi ti kam. Loki a uri ki me be ti, a ingəi ngon koro ki dɔɔi-e adi a. E ngon koro ki dəw al gide ti nja kare al ɓəy. Ituti-e, irəi sie adi-mi.»³¹ A re dəw madi dəji səsi ə nə: “MBA ri ə isi ituti ngon koro kin” ə, əli-e əi nə: “E ʔaɓe ə ge-e.”»

³² NJé ki Jəju ilə-de ka kin awi ningə yə, ingəi ne je təki wa ki Jəju əl-n-de.
³³ Be ə, tuti ngon koro ka kin ningə, ɓa njé koro je dəji-de əi nə: «MBA ri ə ituti ngon koro kin ə?»³⁴ Ningə njé ndo je iləi-de ti əi nə: «ʔaɓe ə ge-e.»³⁵ Loki rəi ki ngon koro ka kin adi Jəju ɓa, labi kibi je ləde gide ti, ə adi Jəju al isi dɔ ti.
³⁶ Kɔti wa ki isi ɔti kəte kəte kin ɓa, dije labi kibi je ləde dɔ rəbi ti adi-e njiyə dɔ ti.
³⁷ Loki Jəju isi re ɓasi ki Jorijaləm ti ki rəbi ki ij ki dɔ mbal kagi bini je ti kin ɓa, kosi njé ndo je lie, rɔde nəl-de ngay adi uni ndude ki taa, pitii Luwə mbata ne kɔji je pəti ki ra adi oi ki kəmde,³⁸ əi nə:

«Kadi Luwə njangi dɔ ngar ki re ki tɔ ʔaɓe!

Kadi Lapiya re ki dɔ dɔrɔ ti, ə tɔɓa e ki dɔ Luwə ti ki isi taa dɔ dɔrɔ ti tɔ.»

³⁹ *Paris je madi ki əi dan kosi je ti əli Jəju əi nə: «ʔaɓe, əl njé ndo je ləi adi uri tade naa ti.»⁴⁰ Ə Jəju əl-de ə nə: «M-əl səsi m-adi oi, re əi je uri tade naa ti ə, gəji mbal je a singəl.»

Jəju nɔ mbata be bo Jorijaləm

⁴¹ Loki Jəju ində dɔ be ki Jorijaləm ɓasi ə un kəmne oo-e-n ningə, man nɔ re kəme ti.⁴² Man nɔ re kəme ti adi əl ə nə: «Kin ə re dɔkagilo ki je ti ɓone kin, ij wa igər rəbi lapiya kin ə re a e soti səi, nə kəmi tɛɛ dɔ ti al.»⁴³ NDɔ je ki ngə a rəi nɔɔ kadi njé bə je ləi a iləi-naa gəi dɔi, a iləi-naa ki ta tɔ rəbi je pəti, a uti-ni nguy lo kadi itɛɛ goto.⁴⁴ A budi-ni nangi mur

mur ki dije lai. MBal madi ki kadi daw a iyə adi isi do made ti goto. Tado kəmi tēē do doḡagilo ti ki Luwə re-n kadi ra-n səi kin al.»

**Jəju tuwə njé ra gati je
kə me kəy ti lə Luwə**

⁴⁵ Go ti, Jəju aw ur nati kəy ti lə Luwə, ningə ilə rone tuwə njé labi ne je titi kə.

⁴⁶ Ningə əl-de ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “Kəy ləm a ifari-e kəy kəl ta ki Luwə, nə səi, itəli-e lo bəyɔ rɔ ti lə njé bogi je yo.”»

⁴⁷ NDɔ je pəti, Jəju ndo dije ne gin kəy ti lə Luwə. Lo kin ti, njé kun do njé kijə ne məsi kadi-kare je ki njé ndo ndu-kun je, ki njé kun do dije me be, sangi rəbi kadi n-təli Jəju, ⁴⁸ nə gəri rəbe al, tado kosi je indəi mbide maji ngay go ta ti lə Jəju.

Ta ki dəji do tɔgi ti ki Jəju aw-n

(Mt 21.23-27; Mk 11.27-33)

20 NDɔ kare, Jəju isi ndo dije ne me kəy ti lə Luwə, ilə-n mbe Poy Ta ki Maji ningə, njé kun do njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, ki ngatɔgi je, tēēi noḡ rəi. ² Loki rəi ningə əli-e əi nə: «Əl-je adi j-o, e ki tɔgi ki j ra ə isi ra-n ne je kin be ə? Ə nɔ tɔ ə adi ndune ə isi ira-n ə?» ³ Ə Jəju təl əl-de ə nə: «Mi ka m-a m-dəji səsi ta kare kadi əli-mi adi m-o tɔ. ⁴ Nə ə ilə Jə kadi ra dije batəm ə? E Luwə ə se e dije?» ⁵ Nə təli a məri ta dande ti əi nə: «Re j-əl-e j-ə nə: “E Luwə ə ile” ə, a dəji-je ə nə se ra ban ə j-ade meje al wa? ⁶ A kin ə re j-əl j-ə nə: “E dije ə iləi Jə” ə, kosi je ba pəti a tiləi-je ki mbal təli-je, tado gəri maji ngay kadi Jə ə nje kəl ta ki ta Luwə ti.» ⁷ Be ə, təli əli Jəju təkəi n-gəri daw ki ile al. ⁸ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Re igəri al ə, mi ka m-a m-əl səsi tɔgi ki m-isi m-ra-n ne je kin al tɔ.»

**Kuji ta do dije ti ki njé ra kilə
ndor nju, ki njé me majal**

(Mt 21.33-46; Mk 12.1-12)

⁹ Go ti, Jəju ilə rone əl ta *Jipi je me kuji ta ti ə nə: «Dingəm kare ndor nju, ningə doo ta naa ti ki dije ki njé ra kilə nju, kadi tə rai kile adi-e, ə kagi loe ti ba, a kayi-naa nee, ningə e wa ɔti aw mba ki goe ngal. ¹⁰ Loki kagi lo kijə kandi nju asi ningə, ilə bəə ləne kare kadi aw taa kandi ne ndor ka kin, ki yane ji njé ra kilə je ti adi-ne. Nə loki bəə aw ningə, njé ra kilə je, tindəi-e ngay, ə tuwəi-e adi təl ki jine kare aw. ¹¹ NJe ndor təl ilə bəə ki rangi bəy. Nə e ka, tindəi-e je, taji-e je, ə tuwəi-e adi təl ki jine kare aw. ¹² Be ka dingəm ka kin təl ilə bəə ki nje kə mitə bəy. Ba e ki nje kə mitə kin, njé ra kilə je ka kin tindəi-e, adi-e do, ə tuwəi-e adi-e aw. ¹³ Lo kin ti, nje ndor dəji ta rone ə nə: “E ri ə kadi m-ra ə? M-a m-ilə ki ngonm ki dingəm ki m-ndige ngay kin. E ə, a bəli gide.” ¹⁴ Nə njé ra kilə nju, loki kəmde osi do ngone ti ba, əli-naa ta kin dande ti əi nə: “Darə e wa kam ə a e nje ne nduwə. Ji təli-e j-adi ndor nju kin təl ne ləje!” ¹⁵ Be ə, ndori ngon ka kin, awi sie gidi ndor ti taga, təli-e. Ə se dingəm ki nje ndor kin a ra səde ban wa? ¹⁶ A re kadi təl njé ra kilə je kin kə, ə sangi njé ki rangi ində-de ta ndor ti.» Loki dije ooi ta ki Jəju əl kin ba, əli əi nə: «Jagi, ne kin a re ne ba al.» ¹⁷ Nə Jəju go-de ba ningə əl-de ə nə: «Ta ki makitibi lə Luwə əl ə nə
“MBal ki njé ra kəy je mbati-e,
E ə təl mbal ki e tɔgi kəy^o,” kin me nə ri ə?

¹⁸ «Dəw ki ra ki osi do mbal ti kin ə, a təti njəki njəki, a re e ə mbal kin ə osi doe ti to ningə, a rəkite rəkite rəkite tɔ.»

**Ta dɔ kigə la-mbə nje
kɔbe ki bo Səjar ti**

(Mt 22.15-22; Mk 12.13-17)

¹⁹ Njé ndo ndu-kun je, ki ki bo je ki dɔ njé kijə nɛ məsi kadi-kare je ti, sangi rəbi kadi n-uwəi Jəju loe ti wa kin nɔɔ, tado gəri maji kadi kuji ta ki Jəju əl kin sɔbi dɔde, nə bəli kosi je. ²⁰ Be ə, indəi kəmdə go Jəju ti, ba iləi dije madi ki rai rɔde tə dije ki dana be rɔe. Həi-de rɔe ti mba kadi tə me ta ti ki a tɛɛ tae ti kin ba, n-uwəi-e-n, n-iləi-e ji njé kɔbe je ti. ²¹ Dije ka kin dəji Jəju əi nə: «NJe ndo dije, ji gər kadi i nje kəl ta ki rɔjeti, taa i nje ndo nɛ ki rɔjeti tɔ. Kər kəm dəw dana goto rɔi ti, isi indo dije rəbi ki rɔjeti ki nəl Luwə. ²² Ə əl-je adi j-o: e loe ti ə se e loe ti al kadi j-igə la-mbə nje kɔbe ki bo Səjar ə?» ²³ Nə Jəju ki gər kadi isi ədi kəme, əl-de ə nə: ²⁴ «Adi-mi silə kare adi-mi m-o, se dɔ nɔ ə indəi ti, ə tɔ nɔ tɔ ə ndangi ti wa?» Ningə əli əi nə: «E nje kɔbe ki bo Səjar.» ²⁵ NGata ə Jəju əl-de ə nə: «Nɛ lə Səjar ə adi Səjar, nɛ lə Luwə ə adi Luwə tɔ.» ²⁶ Lo kin ti, lo kadi uwəi Jəju ki ta ki tae ti nɔ kosi je ti goto. Ta ki tur-de ti kin dum dɔde, adi ai tade mbə.

**Ta ki dəji lə Sadusi je dɔ ki
njé koy je lo koy ti**

(Mt 22.23-33; Mk 12.18-27)

²⁷ Ba go ti, *Sadusi je ki əi dije ki njé maji təkɪ njé koy je a iɪ taa lo koy ti al, ki madi je dande ti, rəi rɔ Jəju ti dəji-e əi nə: ²⁸ «NJe ndo dije, *Moji ndangi ndu kin me makitibi ti adi-je ə nə: “Re dəw madi, ngokɔe taa dəne, ə ngokɔe ka kin oji ngan je ki dəne ka kin al bəy ə oy ningə, sɔbi kadi taa dəne nduwə kin oji-n ngan je kadi tɛɛi to nje goto ti.” ²⁹ Ningə ki oji dɔ ta kin, ngakonaa je əi siri. Ki dɔsɔy taa dəne, ə oji-n ngon al bəy

par ə oy. ³⁰ Ki kɔ joo re taa dəne nduwə ka kin, ba kae ti wa bəy. ³¹ Re tɛɛ dɔ ki kɔ mitə be, adi ngakonaa je ki siri kin, taai dəne ki kare kin pəti, ba oyi ki kanji kadi dəw kare dande ti oji sie ngon. ³² Ta tɔl tae ə, darɔ dəne wa re oy tɔ. ³³ NGA ə se ndɔ ki njé koy je a iɪ taa lo koy ti ə, nɔ dande ti ə dəne ka kin a e nee wa? Tado əi siri pəti taai-e nede ti.» ³⁴ Ə Jəju əl-de ə nə: «Dɔndangi ti ne kin ə dɪngəm je ki dəne je isi taai-naa. ³⁵ Nə dije ki Luwə oo-de kadi asi kadi a iɪ taai lo koy ti, kadi isi me bəkɔ ti ki sigi, a taai-naa al ngata. ³⁶ Taa a oyi al tɔ, tado a toi tə malayka je be. Əi ngan lə Luwə tado Luwə adi-de iɪ lo koy ti. ³⁷ Ningə ta kɪ ki nə njé koy a iɪ taa lo koy ti, Moji wa əl ta ay njay dɔ ti kadi njé koy je a iɪ taa lo koy. Loki əl ta oji-n dɔ por ki o me ngə ti, Moji bar Luwə ə nə: “Luwə lə *Abirakam, Luwə lə *Isaki, ki Luwə lə Jakobɪ.” ³⁸ Ningə Jəju ilə dɔ ti təkɪ Luwə e Luwə lə dije ki njé kisi kəm ba, bɪ e Luwə lə njé koy je al. Tado ta kəm Luwə ti, dije pəti isi ki dɔde taa.» ³⁹ Lo kin ti, njé ndo dije ndu-kun ki nɔ je əli Jəju əi nə: «NJe ndo dije, əl ta maji ngay.» ⁴⁰ Ningə sangi kadi n-dəji-e ta ki rangi al ngata.

Kirisi əi ki Dabidi

(Mt 22.41-45; Mk 12.35-37)

⁴¹ Jəju dəji-de ta ə nə: «Ra ban be ə dije əli par əi nə Kirisi ki e *Dəw ki Luwə mbəte e ngon ka *Dabidi ə? ⁴² Tado Dabidi ə wa ki dəne əl me makitibi Pa je ti ə nə:

“Babe Luwə əl Babe ləm ə nə:

«Re isi dɔ ji kɔm ti ne,

⁴³ Biti kadi m-aw ki njé bɔ je ləi m-ilə-de gin tɔgi ti.”

⁴⁴ «Ə re Dabidi bar Kirisi Bane ə, ra ban taa Kirisi a e ngon ka Dabidi ə?»

¶20:28 Kilə ngirə nɛ je 38.8; Dətərənɔm 25.5-10 ¶20:37 Tɛɛ ki taga 3.2, 6

†20:43 Pa je 110.1

Jəju gangi ta dɔ njé ndo ndu-kun je ti
(Mt 23.37-39; Mk 12.38-40)

⁴⁵Jəju əl njé ndo je ləne ta kəm kosi je ti ki isi oi dɔ nɛ ndo lie ⁴⁶ə nɛ: «ɪndəi kəm-kədi dɔ rɔsi ti ki rɔ njé ndo ndu-kun je ti. Əi dije ki gei njiyə ki kibi ngal, taa gei kadi dije rai-de lapiya ki buki-naa ti lo kingə-naa je ti lə kosi je ti. Gin kəy kaw-naa je ti, ə se lo nɛ kuso je ti, a gei lo kisi dije ki bo, kəte nɔ dije ti. ⁴⁷Taai nɛ maji je lə njé ngaw koy je pəti pəti jide ti, ningə ədi kəm dije ki kəl ta ki Luwə ki gine gangi al, kadi dije ooi-de təkɪ n-əi dije ki maji. Go kilə rade je ti ki be kin, Luwə a gangi-n ta ki ngə ngay dɔde ti itə ndəgi dije.»

Kadi kare lə nje ngaw koy ki nje ndoo
(Mk 12.41-44)

21 Jəju un kəmne isi oo-n njé nɛ kingə je ki isi iləi kadi-kare ləde me nɛ kadi-kare ti. ²Ningə oo nje ngaw koy ki nje kəm-to-ndoo kare re ki ngan silə joo ilə tɔ. ³Ə Jəju əl ə nɛ: «M-əl səsi təkɪ rɔjeti, nje ngaw koy ki nje ndoo kam ilə kadi-kare itə ndəgi dije pəti. ⁴Tadɔ ndəgi dije pəti kam, adi burim la je ləde, nə nje ngaw koy kin, me ndoo ti lie, nɛ ki nay jie ti kadi ra-n ki rɔne ə un ba pu adi.»

Jəju əl ta lə kəy kaw-naa ki a tuji

(Mt 24.1-2; Mk 13.1-2)

⁵Go ti, dije madi isi əli ta dɔ kəy ti lə Luwə, əli əi nɛ: mbal je ki ndole ki rai, ki nɛ je ki dije adi Luwə kin ra adi kəy kin əti bəl ki dum bitɪ. Nə Jəju əl-de ə nɛ: ⁶«Nɛ je pəti ki oi-de kin, ndɔ madi a re nɔɔ ki mbal kare ki a nay kadi isi dɔ made ti goto; a budi-de nangɪ mur mur.»

Nɛ kɔji je ki a tɔji dɔkagilo ki kɔ ki a re
(Mt 24.3-8; Mk 13.3-8)

⁷Lo kin ti, dije ka kin dəji Jəju əi nɛ: «NJe ndo dije, dɔkagilo ti ki ra bangɪ ə

nɛ je kin a rai nɛ ə? Ə nɛ kɔji ki ban ə a tɔji kadi dije gərii dɔkagilo kin ə?» ⁸Ə Jəju əl-de ə nɛ: «ɪndəi kəm-kədi dɔ rɔsi ti, iyəi ta rəbi adi dəw ədi səsi al. Tadɔ dije ngay a rəi ki tɔm əi nɛ: “Mi ə mi Kirisi”, taa a əli tɔ əi nɛ: “Dɔkagilo re ngata”, nə maji kadi uni gode al. ⁹Loki a oi ka rɔ je, dije a iɪ ki naa ki rɔ je kin, adi bəl ra səsi al. Tadɔ ri ri ka nɛ je kin a rəi bəy taa, nə e dɔbəy ndɔ ta ji naa ti nɔɔ al bəy.»

¹⁰Ba Jəju əl-de bəy ə nɛ: «Gin bɛ madi a aw rɔ dɔ gin bɛ madine, kɔbɛ madi a aw rɔ dɔ kɔbɛ madine ti. ¹¹Dɔnangi a yəkɪ, yəkɪ ki əti bəl, taa ki lo je ki dangɪ dangɪ, mɔy je ki njé tɔ ko dije a osi je, bɔ a ɔ je. Ningə nɛ je ki əti bəl ngay a iɪ ki dɔrɔ ti rəi ki nɛ kɔji je ki to bəl.

Dɔkagilo kində kəm-ndoo

¹²«Nə kəte nɔ nɛ je ti kin piti, dije a indəi jide dɔsi ti, a adi səsi kɔ. A awi səsi lo kaw-naa je ti, a buki səsi dangay ti, a awi səsi nɔ ngar je ti ki boy, ki nɔ njé kɔbɛ je ti ki mbata ləm. ¹³Lo kin ti, e ta rəbi ki a ingəi kadi imai naji ləm ki rɔde ti. ¹⁴Ningə nɛ ki kadi indəi dɔsi ti ə to kin. Onosi kadi isangi ta madi indəi dɔsi ti kəte kadi tə əli-de inajii ta dɔsi ti. ¹⁵Tadɔ mi wa m-a m-adi səsi ta ki gosi ki kadi əli-de. Ningə njé kɔsi səsi ta a asi kadi awi ki ta madi ki kadi ɔsi kəm yəsi ə se kadi najii al. ¹⁶A oi kadi kɔsi je, ki bawsi je, ki ngakɔsi je, nojisi je ba pəti, ki madisi je a uni dɔsi kadi adi dije. Ningə a gangi ta koy dɔ dije ti ngay dansi ti. ¹⁷Dije pəti mede a majal səsi ki mbata ləm. ¹⁸Nə bisi dɔsi kare ka a osi kɔ al. ¹⁹Ningə e me kuwə tɔgi ba ti ə yə a ingəi kajɪ.

Tuji ki a tɛɛ dɔ bɛ bo Jorijaləm ti

(Mt 24.15-21; Mk 13.14-19)

²⁰«Loki a oi njé rɔ je iləi-naa gəi dɔ Jorijaləm kin bə, kadi igəri təkɪ dɔkagilo tuje asi ngata. ²¹Be ə, dije ki isi Jude ti a ayi-naa ki dɔ mbal je ti, ə kadi njé ki

isi me be bo Jorijaləm ti, t̄ēi ki taga k̄o, ningə kadi dije ki awi wale, t̄ali me be bo ti al. ²²Tad̄o a e nd̄o gangi ta ki kadi ne je p̄oti ki Makitibi l̄ə Luwə əl tae a rai ne. ²³ND̄ə ti kin, kəm-to-ndoo ki gae goto a e l̄ə d̄əne je ki nj̄e s̄əm, ki nj̄e kadi mba ngan je. Tad̄o kəm-to-ndoo ki ngay a ra dije, taa wongi l̄ə Luwə a re d̄ode ti me bee ti kin t̄o. ²⁴Dije a t̄oli-de ki kiyə kasigar, a uw̄ai-de awi s̄əde b̄əe ti d̄o be je ti ki dangi dangi. Dije ki ḡəri Luwə al a n̄jiȳəi d̄o Jorijaləm mbis̄əi-e mbaraki mbaraki, bit̄i kadi d̄okagilo l̄əde ki Luwə ōji ind̄ə ngangine.

Re NGon d̄əw

(Mt 24.29-31; Mk 13.24-27)

²⁵«D̄okagiloe ti kin, ne je ki to b̄əl a t̄ēi kəm kadi ti je, ki nay je, ki mee je^s. Man ba a j̄, kae a ba ki taa, adi dije ki gin be je ti ki dangi dangi, b̄əl a t̄ol-de. ²⁶B̄əl a t̄ol-de adi dadi par par, isi ngin̄əi ta ne ki a t̄ēe d̄ode ti d̄onangi ti. Tad̄o t̄ogi je ki d̄or̄a ti a ȳoki. ²⁷Lo kin ti ə ȳə a oi-mi *NGon d̄əw m-a m-re me kil ndi ti. M-a m-re ki t̄ogi, me kunji ti ki əti b̄əl^t. ²⁸Loki ne je kin rai ne ningə, maji kadi irai r̄osi, ɔri d̄osi taa, tad̄o kagi lo kingə d̄o l̄əsi e basi.» ²⁹Ningə J̄əju un ne kare ndo-n-de ne ə n̄ə: «ɛ̄goi kagi mbay-kote ki nd̄əgi kagi je oi. ³⁰Loki mbie il̄ə ngir̄ə kiti kin ningə, iḡəri kadi nay ba e basi ngata. ³¹Be t̄o ə, loki oi ne je kin rai ne ningə, maji kadi iḡəri t̄əki k̄ōbe l̄ə Luwə e basi. ³²Ningə t̄əki rojeti, adi m-əl s̄əsi, dije ki isi ki d̄ode taa ne kin a oyi t̄iḡə al b̄əy ə ne je kin a rai ne. ³³D̄or̄a ki d̄onangi a gotoi nd̄o madi, n̄ə ta l̄əm a to lo tone ti ba ratata ki n̄o ti.

Kisi d̄əgi ti

³⁴«Maji kadi isi d̄əgi ti, bi adi ḡo ne kuso ki ḡo ne kay, ki taga ki d̄o ne ki

duniȳa ti ne uw̄ə mesi adi nd̄o kin uw̄ə s̄əsi nangi busi al. ³⁵Kadi uw̄ə s̄əsi nangi t̄əki bandi a osi-n d̄o kanji je ti kin be al. Tad̄o e ne ki a osi d̄o dije ti p̄oti ki d̄onangi ti. ³⁶Ningə kadi itoi bi al, əli ta ki Luwə ki d̄okagilo je p̄oti kadi t̄ə inḡəi t̄ogi idumi d̄o ne je p̄oti ki a rai ne kin, ə kadi it̄ēi ai taa ta k̄əmm *mi NGon d̄əw ti.»

³⁷Re kada ba, J̄əju ndo ne dije gin k̄əy ti l̄ə Luwə. A re kond̄o t̄o ningə, t̄ēe aw d̄o mbal ti ki b̄ari-e d̄o mbal kagi bini je ti. ³⁸Loki lo ti n̄jay t̄o ba, kosi je r̄əi gin k̄əy ti kadi ooi d̄o ta lie.

Judasi un d̄o J̄əju

(Mt 26.1-5, 14-16; Mk 14.1-2, 10-11)

22 Nay mapa ki əm ɔde al, ki b̄ari-e nay Paki e basi^u. ²NJ̄e kun d̄o nj̄e kij̄ə ne m̄əsi kadi-kare je, ki nj̄e ndo ndu-kun je, sangi r̄əbi kadi n-uw̄əi J̄əju n-t̄oli-e, n̄ə b̄əli kosi je. ³Ningə *Sat̄a ur me Judasi ti ki b̄ari-e Isikariyoti ki e ki kare mb̄o nj̄e ndo je ti l̄ə J̄əju ki d̄əgi gide joo. ⁴Ur me ti ade aw ind̄ə ta naa ti ki nj̄e kun d̄o nj̄e kij̄ə ne m̄əsi kadi-kare je ki nj̄e kun d̄o nj̄e nḡəm ta k̄əy l̄ə Luwə, d̄o r̄əbi ti ki kadi il̄ə-n J̄əju jide ti. ⁵Lo kin ti, r̄o nj̄e je ki Judasi aw inḡə-de ka kin n̄əl-de ngay adi ndude osi naa ti kadi n-adi-e la. ⁶Judasi ndigi d̄o ti, nga ningə il̄ə ngir̄ə sangi r̄əbi ki to kadi il̄ə-n J̄əju jide ti ki kanji kadi kosi je ooi loe.

J̄əju adi ind̄əi d̄o ne kuso Paki naa ti

(Mt 26.17-19; Mk 14.12-16)

⁷ND̄o kuso mapa ki əm ɔde al, ki e nd̄o ki kadi dije t̄əli ngan d̄əgi bati je mbata ne kuso Paki asi. ⁸Ə J̄əju il̄ə Piȳər əi ki J̄ə ə n̄ə: «Awi ind̄əi d̄o ne kuso Paki dana kadi j-usoi.» ⁹Ba əi je t̄əli d̄əji-e əi n̄ə: «Lo ki ra be ə indigi kadi j-aw ji ra ne kuso titi ə?» ¹⁰Ningə J̄əju il̄ə-de ti ə n̄ə: «Awi,

^s21:25 Ejay 13.10; Ejəkəl 32.7; Juwəl 3.3-4 ^u21:27 Daniyəl 7.13

^t22:1 T̄ēe ki taga 12.1-27

loki isi uri ki me be ti ba, a ingai dingam kare ki oti gum man done ti ninga uni goe, uri me kay ti ki ur ti. ¹¹ Loki uri goe ti ba, ali ba nje kay kin ai na: "NJe ndo dije a na kadi ji daji se me kay ki ra a kadi n-uso ne Paki ti ki nje ndo je lone wa?" ¹² Lo kin ti, a cji sasi me kay ki boy. Me kay kin to taa, ki ne je poti me ti. Lo kin a a rai ne kuso ti kadi j-usoi. ¹³ Piyar ai ki Ja awi ninga, ingai ne je poti asi naa taki wa ki Jaju al-n-de ka kin, adi rai ne kuso Paki, indai dae dana.»

Ne kuso la Babe

(Mt 26.26-29; Mk

14.22-25; 1Kor 11.23-26)

¹⁴ Loki do kadi asi, Jaju ai ki nje kaw kilə je isi ta ne kuso ti. ¹⁵ Ə Jaju əl-de ə na: «M-ndigi ngay kadi m-uso ne Paki kin sasi bay taa kadi m-ingə kə. ¹⁶ Ningə m-əl sasi, m-a m-uso sasi ki rangi gogi al, biti kadi ne kuso kin təl tane me beko ti la Luwə.» ¹⁷ Go ti, Jaju taa kəpi kasi kandi nju, ra oyo Luwə do ti, ningə təl-n adi nje kaw kilə je ə əl-de ə na: «Itai ayi-naa dansi ti, ¹⁸ Tado, m-a m-ay kasi kandi nju ki rangi al, biti kadi beko la Luwə re-n.» ¹⁹ Go ti, Jaju un mapa, ra oyo Luwə do ti, uwə tati naa ti, təl-n adi nje ndo je, ningə əl-de ə na: «E kin e darəm, ki e ki kun kadi mbata ləsi. Itai usoi kadi mesi ole-n dəm ti.» ²⁰ Go ne kuso ti, Jaju un kəpi kasi kandi nju, ra taki ra-n kəte ka kin be bay, ningə əl-de ə na: «Kəpi kin e kun mindi ki sigi me məsim ti ki a ay mbata ləsi».

²¹ «Ningə kadi igəri taki dəw ki a ilə-m ji dije ti, isi səm ta ne kuso ti ki ne wa kin. ²² Mi *NGon dəw m-a m-oy taki Luwə cji-n, nə kəm-to-ndoo e la dəw ki a ilə-m mi NGon dəw ji dije ti.» ²³ Lo kin ti, nje kaw kilə je ilai rəde isi daji-naa ta dande ti se naa dande ti a kadi a ra ne ki be kin wa?

Dəw ki e ki bo

(Mt 20.24-28; 19.28; Mk 10.41-45)

²⁴ Go ti, nje kaw kilə je ilai ngirə naji-naa ta ti ki təgide ai na se na ə a e ki bo dande ti wa? ²⁵ Ə Jaju əl-de ə na: «NGar je ki oi be do gin dije ti ki dangi dangi ki donangi ti ne, rai rəde kadi n-ai babe je do dije ti, taa nje ki təgi kəbe e jide ti, indai təgi do dije ti adi bari-de nje ra maji je t. ²⁶ Nə səi, maji kadi irai taki ai je isi rai kin be al. Dəw ki e ki təgi dansi ti, maji kadi təl rəne dəw ki do du ti, ningə kadi dəw ki nje kun dəsi, təl nje ra kilə ləsi t. ²⁷ Tado dəw ki nje kisi ta ne kuso ti nim, dəw ki nje re ki ne kuso nim, dande ti ki joo kin, e ki nje kisi ta ne kuso ti ə e ki bo al a? Ningə mi, m-isi dansi ti tə nje re ki ne kuso kadi səsi. ²⁸ Səi ə səi dije ki uwai təgisi ba səm me kə ti. ²⁹ Ningə taki Luwə ki Bai adi-m kəbe ka kin ə, mi m-adi-n səsi t. ³⁰ A usoi je, a ayi-naa je səm me beko ti ləm. Ningə a isi do kimbər kəbe ti kadi igangi ta do gin ka *Isirayəl ti ki dəgi gide joo.»

Jaju əl taki Piyar a naji ta gər-ne

(Mt 26.31-35; Mk 14.27-31; Jə 13.37-38)

³¹ Jaju əl Simo ə na: «Simo, Simo, Su daji ta rəbi kadi n-siyə səsi taki dəw a siyə-n ko me kee ti be. ³² Nə mi, m-əl ta ki Luwə mbata ti lai, kadi ilə kadi-me lai kə al. Ningə loki a təl ki rəm ti, maji kadi ilə dingəm me ngakoi je ti.» ³³ Ə Piyar əl Jaju ə na: «Babe, mi basi kadi re e dangay ka m-a m-aw ti səi. A re e-n koy ka m-a m-oy səi.» ³⁴ Ə Jaju təl əl-e ə na: «Piyar, adi m-ali, bone wa kin, kunə kinjə nq al bay ə, a naji ta nja mitə taki igər-m al.»

La, ki bəl, ki sa nja

³⁵ Jaju əl nje ndo je ə na: «Loki kəte m-ilə səsi ki kanji kadi uni la, ə se bəl,

ə se sa njasi kin ne madi du səsi ma?» Ə iləi Jəju ti əi nə: «Jagi, ne madi du-je al.»³⁶ NGA ə Jəju əl-de ə nə: «Ningə ki ngəsine kin, dəw ki aw ki la ba kadi un jine ti, e ki aw ki bəl ə kadi un jine ti. A kin ə re dəw madi aw ki ne kati al ə kadi ɔr kibi ki rone ti gati-n ə iyə lae ndogin ne kati kare uwə jine ti tɔ.»³⁷ Adi m-əl səsi, səbi kadi ne ki makitibi lə Luwə əl tae ə nə: «Tidəi-e dan njé ra majal je ti^w,» kin ra ne dɔm ti. Ningə ne ki səbi kadi a re dɔm ti kin, a ra ne.»³⁸ Ə njé ndoo je əli-e əi nə: «Babe, ne kati ə e joo kin.» Ba əl-de ə nə: «E wa kin asi.»

Jəju əl ta ki Luwə dɔ mbal kagi bini je ti

(Mt 26.36-41; Mk 14.32-38)

³⁹ Go ti Jəju tɛɛ, ningə təkɪ isi ra-n kəte kəte, un ta rəbi isi aw ki dɔ mbal kagi bini je ti. *NJé ndo je lie uni goe.⁴⁰ Loki rəi tɛɛi dɔ mbal ti, Jəju əl njé ndo je ə nə: «Əli ta ki Luwə, kadi osi me ne na ti al.»⁴¹ Ba ɔr rone say ndəy, ningə ɔsi məkəsine nangi, əl ta ki Luwə ə nə:⁴² «Bai, re indigi ə, ɔsi kɔ kin ngərəngi kɔ rɔm ti. Nə ke ə kadi e ndigi ləm mi al, nə kadi e ndigi ləi j wa ə təl tane.»⁴³ Lo kin ti nɔɔ be, malayka kare j dɔrə ti re ade tɔgi.⁴⁴ Bəl ra Jəju, NDile isi nangi al, adi əl ta ki Luwə ki tɔgine, təte tosi nangi tə kɔr məsi be.

⁴⁵ Go kəl ta ti ki Luwə, Jəju j taa, təl re rɔ njé ndo je ti ningə, ingə-de, isi toi bi ki me-kɔ.⁴⁶ Ə əl-de ə nə: «Wa! isi itoi bi wa biti a? II taai, ə əli ta ki Luwə, kadi osi me ne na ti al.»

Kuwə Jəju

(Mt 26.47-55; Mk 14.43-49; Jq 18.3-11)

⁴⁷ Loki Jəju a əl ta ba bəy ningə, kosi dije tɛɛi nɔɔ isi rəi. Judasi, ki e ki kare dan njé ndo je ti lə Jəju ki dɔgi gide e joo ə e nɔde ti. Re ki rɔ Jəju ti kadi n-uwe ki

rone ti.⁴⁸ Ə Jəju əl-e ə nə: «E ki kuwə ki a uwə-m mi *NGon dəw ki rɔi ti ə a ilə-m ji dije ti!»

⁴⁹ Loki njé njiyə ki Jəju ooi ne je ki isi ra ne kin be ba, dəji Jəju əi nə: «Babe, səbi kadi ji tigə-de ki ne kati ə se kadi ji ra ban ə?»⁵⁰ Ningə loe ti nɔɔ, ki kare dande ti ɔr kiyə tigə-n paja lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ba tigə mbie ki dɔ ji kɔ ti lati gangi.⁵¹ Nə Jəju əl-de ə nə: «Asi be ngata, iyəi-de adi rai.» Ningə ilə jine ɔdi-n mbi paja ka kin, ba mbie təl to maji gogi.⁵² Go ti, Jəju un ta əl ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé je ki njé ngəm ta kəy lə Luwə, ki ngatɔgi je ə nə: «To tə ne ki mi nje bogi, ə irəi ki kiyə kasigar je, ki gɔl je taa kadi uwəi-mi be?»⁵³ NDɔ je pəti, mi səsi naa ti gin kəy ti lə Luwə, nə jisi ɔdi-m al, ningə e ndɔ ləsi bone, e ndɔ ki kadi tɔgi je ki majal ɔdi rɔde me təl ti.»

Piyər naji ta gər Jəju

(Mt 26.57-27.1; Mk 14.53-15.1; Jq 18.13-27)

⁵⁴ Lo kin ti, uwəi Jəju, awi sie, uri sie kəy lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je. Piyər adi ndəe ngal ndəy, ningə un gode isi aw səde.⁵⁵ Dije iləi por dana nati lo ti, isi ta ti, adi Piyər aw isi ta ti səde.⁵⁶ Ningə ngon dəne kare ki nje ra kilə me kəy ti, oo Piyər isi kunji por ti, ə ində manje ba, ningə əl ə nə: «E ki isi kin ka, kəte e sie tɔ.»⁵⁷ Nə Piyər naji ə nə: «Dəne, m-gər-e al.»⁵⁸ Ba ndəy go ti ə dəw ki rangi oo Piyər, ningə təl əl bəy ə nə: «I ka, j dan dije ti lie tɔ.» Nə Piyər ilə dəw ti ka kin ə nə: «Jagi, mi səde al.»⁵⁹ Biti asi kadi-kare go ti, ningə dəw ki rangi təl re dɔ ti bəy ə nə: «Ki rɔjeti, dɪngəm kin kəte e sie tɔ, tadɔ e dəw ki Galile ti.»⁶⁰ Ə Piyər ile ti ə nə: «Dɪngəm, m-gər me ta ləi ki ige kadi əl kin al.» Ba ta naa ti nɔɔ wa ki Piyər isi

əl ta tane ti ba bəy ningə, kunə kinjə nō.
⁶¹ Loe ti nōo, Jəju ilə rəti gō Piyər, ba me Piyər ole dō ta ti ki Jəju əl-e ə nə: «Bone wa kin, kəte bəy taa kadi kunə kinjə nō, a naji ta nja mitə ə nə igər-m al^x,» ka kin. ⁶² Piyər ində lo tēē taga, nō ki man kəmne.

Dije taji Jəju, tindəi-e

(Mt 26.67-68; Mk 14.65)

⁶³ Dije ki njé ngəm Jəju, mbəi sie je, tindəi-e je. ⁶⁴ Ba dōi kəme ə əli əi nə: «Nə ə indəi wa igər dəwe adi j-o!» ⁶⁵ Taa ne taji je ki rangi ngay tēē tade ti ki rəe ti tō.

Jəju a nō njé gangi ta je ti lə Jipi je

(Mt 26.59-66; Mk 14.55-64; Jq 18.19-24)

⁶⁶ Loki lo ti ningə, ngatōgi je lə *Jipi je, ki njé kun dō njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, ingəi-naa, awi ki Jəju nō njé gangi ta je ti lə Jipi je. ⁶⁷ Ningə əli-e əi nə: «Re e j ə j Kiriisi ki Luwə mbəte ə əl-je adi j-o.» Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Re m-əl səsi ka a taai mem al. ⁶⁸ Taa re m-dəji səsi ta ka a iləi-mi ti al tō. ⁶⁹ Ningə ki j-ai ta jije ti ne kin, ilə ngire bone kin, mi *NGon dəw m-a m-isi dō ji kō Luwə ti ki nje tōgi ngata.» ⁷⁰ Ba pəti dəji-e əi nə: «Adi j ngon lə Luwə ta?» Ə Jəju əl-de ə nə: «Səi je wa əli ki tasi təki, mi NGon lə Luwə.» ⁷¹ Lo kin ti, əli əi nə: «E kin, ji sangi kadi dəw madi ki rangi əl ta dōe ti bəy a? J-əi je wa j-oi ta ka tae ti ki mbije ne ngata kin.»

Jəju a nō ngar Pilati ti

(Mt 27.2, 11-14; Mk 15.1-5; Jq 18.28-38)

23 Go ti, j j taai pəti awi ki Jəju nō *Pilati ti. ² Ningə lo kin ti, iləi rōde isi indəi ta dō Jəju ti əi nə: «Dingəm kam j-inge isi sulə dije kadi buki-de wale. Əl-de kadi ugəi la-mbə nje kō ki bo Səjar al. Taa a dō ti nōo əl bəy təki

n-e Kiriisi, n-e ngar.» ³ Ə Pilati dəji Jəju ə nə: «I ngar lə *Jipi je a?» Ba Jəju ile ti ə nə: «E ta ki tēē tai ti.» ⁴ Lo kin ti, Pilati əl ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki kosi je ə nə: «M-ingə ne madi ki asi kadi m-gangi-n ta dō dingəm ti kin al.» ⁵ Nə uwəi tade ngə əi nə: «E nje sulə dije ki ne ndo ləne kadi taji rō. Ilə ngire Galile ti, un-n dōnangi ki Jude ba pəti, biti ə tēē-n rəjeti ne kin.»

Jəju a nō Erodi ti

⁶ Loki *Pilati oo ta kin ningə dəji ə nə se dingəm kin e dəw ki Galile ti wa? ⁷ Ə loki oo kadi Jəju j gin bəko ti lə *Erodi ningə, ilə sie adi Erodi ki dōkagiloe ti kin e Jorijaləm ti nōo tō. ⁸ Loki Erodi oo Jəju ba, rəe nəl-e ngay tado mari nu ba ə isi sangi kadi n-oo Jəju əji-n dō ta lie ki dije isi əli. Erodi ində mene ti kadi Jəju a ra ne kōji je kadi n-oo. ⁹ Ə dəje ta je ngay, nə Jəju ile ti al. ¹⁰ Ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je əi nōo, isi səki dō Jəju ki tōgide. ¹¹ Erodi əi ki asigar je ləne kidi Jəju, mbəi sie, ba iləi kibi ki ndole rəe ti, ə təli iləi sie adi Pilati gogi. ¹² NDōe ti nōo, Erodi əi ki Pilati ki kəte əi njé bə je lə naa, təli madi-naa je.

Gangi ta koy dō Jəju ti

(Mt 27.11-26; Mk

15.1-15; Jq 18.39-19.16)

¹³ *Pilati bar ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki njé kun dō kosi je, ¹⁴ əl-de ə nə: «Irai ki dingəm kin adi-mi əi nə e nje sulə dije buki-de wale, nə me ta ti ki m-dəje nōsi ti ne kin, m-ingə ne ki majal ki isəki-e-n, ki asi kadi m-gangi-n ta dōe ti al. ¹⁵ *Erodi ka ingə ne madi al tō, tado təl ilə sie rəjeti gogi. Ne ki asi kadi dəw təl-e-n goto. ¹⁶ Be ə, m-a m-adi indəi-e par ə m-a m-iyə taa.» [¹⁷ Pilati əl be mbata dō bal je pəti, lo ra nay paki

ti, sɔbi kadi Pilati ɔr dɔw kare dangay ti adi-de.]

¹⁸ Nə dije pəti uni ndude ki taa əli əi nə: «ftɔl-e kɔ ə ɔr Barabasi adi-je.»

¹⁹ Barabasi e dɔw ki uwəi-e dangay ti mbata e dan dije ti ki wongi ra-de dɔ njé kɔbe je ti me be ti nim, tɔli dɔw nim.

²⁰ Ningə təkɪ Pilati ndigi-n kadi n-iyə Jəju taa, təl dəji-de ta dɔ ti bəy. ²¹ Nə əi je əli ta ki ndu ki ngə ngay əi nə: «fɛbe kagi-dəsi ti, ibe kagi-dəsi ti.»

²² Pilati re sɔde dɔ ti bəy ki kɔ mitə ə nə: «E ri ki majal ə dɪngəm kin ra ə? Nə ki asi kadi dɔw tɔl-e-n goto, adi m-a m-adi indəi-e par ə m-a m-iyə taa.» ²³ Nə əi je ai dɔ ndude ti, uni ndude ki taa, əli ta ki tɔgide ngay itə ki kəte kadi be kagi-dəsi ti tə bə wa. ²⁴ Be ə, Pilati un ndune kadi n-ra nə ki kosi je ndigi. ²⁵ Adi ɔr Barabasi ki ndigi kadi ɔr-e adi-de. Barabasi e dɔw ki uwəi-e dangay ti mbata e dan dije ti ki rai wongi dɔ njé kɔbe je ti nim, taa tɔli dɔw nim. NGA ningə ndigi kadi tə Jəju taa n-uile ji asigar je ti kadi rai sie nə ki go ndigi ti ləde əi kosi je.

Awɪ ki Jəju ki lo be kagi-dəsi ti

(Mt 27.32; Mk 15.21)

²⁶ Loki asigar je isi awi ki Jəju ningə, ingəi Simo, dɔw ki Sirən ti, ki j wale, ba indəi kagi-dəsi lə Jəju dɔe ti, adi oti goe ti. ²⁷ Kosi dije ngay uni go Jəju. Dəne je indəi kadide nɔi, ndingəi rɔde mbata lie. ²⁸ Be ə, Jəju yəti kəmmne ki dɔde ti, əl-de ə nə: «Dəne je ki Jorijaləm, inɔi-mi al, nə kadi inɔi rɔsi səi je wa, ə inɔi ngansi je. ²⁹ MBata ndɔ a re nɔɔ kadi dije a əli əi nə: “Maji-kur ə dɔ kuji dəne je ti, e dɔ njé je ti ki oji ngon ndɔ kare al, ki iləi mba ta ngon ti al.” ³⁰ Lo kin ti nɔɔ be, dije a əli mbal je əi nə: “Osi dɔje ti!” Ə a əli dii je əi nə: “fɔɔyɔi-je!” ³¹ Kin ə dɔw ra kagi mbəl be ningə, kagi ki tuti taa yəe a to ban ə?»

³² Lo kin ti, rəi ki baw kaya je ki njé tɔl nə joo kadi tɔli-de naa ti ki Jəju.

Dije bəi Jəju kagi-dəsi ti

(Mt 27.33-44; Mk 15.22-32; Jə 19.17-24)

³³ Loki rəi tɛɛi lo ti ki bari-e «Ka dɔ dɔw» ba, asigar je bəi Jəju kagi-dəsi ti, loe ti nɔɔ, taa bəi baw kaya je ki joo ka kin naa ti ki Jəju dɔ kagi-dəsi ti tɔ. Bəi ki kare dɔ ji kɔe ti, ə bəi ki nungi dɔ ji gəle ti tɔ. ³⁴ Ningə Jəju əl ə nə: «Bai, adi mei sɔl dɔde ti, taddɔ gəri nə ki a rai kam al.» Nɔɔ be, asigar je tigəi kir (mbare) dɔ kibi ti lie, ləbi-naa. ³⁵ Kosi dije ai nɔɔ a goi-de, ningə njé kun dɔ *Jipi je ibəi Jəju kogii əi nə: «Aji dije ki rangi, ən ə, kadi aji rəne e wa adi j-o tɔ, təkɪ re e Kirisi lə Luwə ki Luwə mbəte^z.» ³⁶ Asigar je ka kin agi ki rɔ Jəju ti, mbəi sie, ba adi-e kasi ki masi kade ay^a. ³⁷ Ningə əli-e əi nə: «Re j ngar lə Jipi je ə, aji rɔi j wa adi j-o.» ³⁸ Ba ndangi nə madi bəy tɔ me ba ti, indəi taa dɔ Jəju ti əi nə: «Dəw kam e ngar lə Jipi je.»

³⁹ Ningə baw kaya kare ki bəi-e dɔ kagi-dəsi ti taji Jəju ə nə: «J al ə ə nə j Kirisi ki Luwə mbəte a? Aji rɔi j wa, ə aji-je səi.» ⁴⁰ Nə e ki nungi kɔl ki madine ə nə: «J ki ta ki gangi ki kare wa kin isi dɔi ti tɔ kin, ibəl Luwə al a? ⁴¹ Ki dɔje dɔje, e go ti, taddɔ e nə ki je wa ji dibi ə ji tətɪ kande, nə e, nə madi kare ki majal ki ra goto.» ⁴² Ba e ki nje kɔl ki madine ka kin təl əl Jəju ə nə: «Jəju, ndɔ ki a re tə ngar ə, adi mei ole dɔm ti.» ⁴³ Ə Jəju ile ti ə nə: «Təkɪ rɔjɛti, adi m-əli, bone wa kin a j səm naa ti me be rɔnəl ti.»

Koy Jəju

(Mt 27.45-56; Mk 15.33-41; Jə 19.28-30)

⁴⁴ Ki kadi ki kaw ki jam dɔ be ti be, ə lo ndul dɔnangi ti bitɪ kadi ki mitə ki lo sɔlɔ.

⁴⁵ Kadi ur dana, dɔw oo-e al. NGA ningə, kibi ki gangi lo ki me kəy ti lə Luwə gangi

dana lə naa je joo^b. ⁴⁶ Ba Jəju un ndune ki taa ə nə: «Bai, m-iyə ndilm me jii ti.» Ningə go ta ti kin ba kəəe tē. ⁴⁷ Loki ki bo lə asigar je oo ne je ki rai ne kin be ba, ilə təji də Luwə ti ə əl ə nə: «E ki rəjeti, dəw kin e dəw ki dana.» ⁴⁸ Kosi dije ki əi lo ne ti kin, loki ooi ne ki ra kin ba, təli be je ki kadide ki kində, ndingəi rəde. ⁴⁹ Dije pəti ki gəri Jəju, ki dəne je ki i sie Galile ti, ai say indəi kəmdə a ooi ne je ki isi rai ne.

Kilə Jəju be nin ti

(Mt 27.57-61; Mk 15.42-47; Jq 19.38-42)

⁵⁰ Lo kin ti noo be ə, dingəm kare ki təe nə Jisəpi i noo re. Jisəpi e ki kare dan njé gangi ta je ti lə *Jipi je, e dəw ki maji, e dəw ki dana, ⁵¹ adi ne je ki made je dōi naa ti ə rai kin, e ndigəi səde də ti al. Jisəpi e dəw ki Arimate ti, ki e be lə Jipi je. E isi nginə ta kəbe lə Luwə ki kadi a re. ⁵² Jisəpi aw rə *Pilati ti, dəje nin Jəju. ⁵³ Be ə, aw risi nin Jəju də kagi-dəsi ti, re-n nangi, dole ki kibi, ba aw ile me be nin ti ki rai kadi mbal ti. E be ki dəw ilə nin ti al bəy. ⁵⁴ NDəe ti kin, e ndə ki dije isi cəi nja ne je naa ti, tadə lo ti par ə e ndə taa kəə. ⁵⁵ Dəne je ki i ki Jəju Galile ti nu, rəi sie, awi naa ti ki Jisəpi. Awi goi be nin ki kadi iləi Jəju ti ka kin, ə ooi kuji kilə ki iləi nine. ⁵⁶ Go ti, təli awi be, indəi də yibi kagi ki əti mbi, naa ti, mba kəy rə nin Jəju ti. Ningə ndə kər kəə, uwəi kə rəde təkəi ndu-kun əl-n^c.

Jəju i lo koy ti

(Mt 28.1-8; Mk 16.1-8; Jq 20.1-13)

24 NDə dimasi ki sɿ bati ba ba, dəne je awi də badi ti ki yibi kagi ki əti mbi ki indəi dəe dana mba kəy rə nin Jəju ti. ² Loki awi ningə, ingəi mbal ki uti ta badi ka kin dəw nduguru-e rangi. ³ Loki uri me badi ti ba, oi nin Bəbe Jəju, al. ⁴ Loe ti noo be, gəri ne ki kadi rai al,

ningə yə dingəm je joo ki iləi kibi ki ndoy rəde ti, tēēi həy ki rəde ti. ⁵ Bəl təl-de, adi iləi dəde ki nangi, nə dingəm je ka kin əli-de əi nə: «Ra ban ə isi sangi dəw ki isi kəm dan njé koy je ti ə?» ⁶ E goto ne ngata, i taa lo koy ti. Ningə maji kadi adi mesi ole də ta ti ki əl səsi loki e-n Galile ti bəy kin.» ⁷ Əl ə nə: «Səbi kadi dije a iləi-mi *mi NGon dəw ji njé ra majal je ti kadi bəi-mi kagi-dəsi ti, ba go ti, m-a m-i taa lo koy ti ki ndə ki kə mitə go koym ti.» ⁸ Lo kin ti, mede ole də ta ti ki Jəju əl. ⁹ Be ə, loki təli də badi ti, rəi ərəi poy ne je kin njé ndo je ki dəgi gide kare əi ki ndəge je pəti adi-de oi. ¹⁰ NJé kər poy ne kin njé kaw kilə je e Mari ki Magidala nim, Jan nim, Mari ki kə Jaki nim, ki ndəgi dəne je ki əi səde. ¹¹ Nə njé kaw kilə je ooi ta kin tə ta ni adi taai ta lə dəne je ka kin al. ¹² Lo kin ti noo, Piyər ə i ki ngədi, aw ilə mbəne be nin ti ningə, oo ta kibi je ki doləi nin par ə a nangi. Ne kin ndəji Piyər ngay, loki isi təl ki be.

Jəju əi ki njé ndo je joo də rəbi ti ki kaw Emawusi

(Mk 16.12-13)

¹³ NDəe ti wa ka kin, njé ndo je joo isi awi ngon be ti kare ki bari-e Emawusi, ki a asi kulə mətər dəgi gide kare ki be bo ki Jorijaləm. ¹⁴ *NJé ndo je ki joo ka kin, a əli-naa ta də ne je ti ki ra ne kin. ¹⁵ Ningə loki a əli-naa ta, a naji-naa ti ka kin ningə, Jəju tēē uwə səde rəbi. ¹⁶ Nə kəmdə uti dəe ti adi gəri-e al. ¹⁷ Ə Jəju dəji-de ə nə: «E ri ə a naji-naa ta ti də rəbi ti be ə?» Ningə təli ai lo ka ti, kəmdə il kiriri. ¹⁸ Ba ki kare dandə ti ki təe nə Kiləwopasi əl Jəju ə nə: «I ki kari ba par ə i dəw ki isi Jorijaləm ti ne ki kanji kadi oo ka ne je ki rai ne me ndə je ki ne kin!» ¹⁹ Ə təl dəji-de ə nə: «E ri ə ra ne ə?» Ningə iləi-e ti əi nə: «Ne ki ra ne cji-n də Jəju ki Najarəti ti, ki e nje kəl ta ki ta

^b23:45 Tēē ki taga 26.31-33 ^c23:56 Tēē ki taga 20.10; Dətərənom 5.14

Luwə ti ki aw ki tɔgi ngay. Aw ki tɔgi me kilə rane ti nim, me ta kəlne ti nim, nɔ Luwə ti ki nɔ dije me ti pəti. ²⁰ Nə ki bo je ki dɔ njé kijə nɛ məsi kadi-kare ti, ki njé kun dɔ Jipi je, uwəi-e, iləi-e ji dije ti kadi gangi ta koy dɛe ti, ə bəi-e dɔ kagi-dəsi ti. ²¹ Je j-o kadi e ə e dəw ki kadi a taa *Isirayəl je ilə-de taa. Ningə me nɛ je ti kin pəti, bəne ə e ndo ki kɔ mitə ki nɛ je kin rai nɛ. ²² Nə nɛ kare, dəne je ki me buti ti ləje əli-je nɛ ki ndɔji-je ngay. Tɛɛi ki si bati ba awi dɔ badi ti, ²³ nə oi nine al, ba təli rəi əli-je təkɪ malayka je tɛɛi rɔde ti əli-de təkɪ a ki dɔne taa. ²⁴ Ə madije je madi awi dɔ badi ti ba, oi nɛ je təkɪ wa ki dɔne je əlii. Ningə e wa taa, dəw oo-e al.» ²⁵ Lo kin ti, Jəju əl-de ə nə: «Səi dije ki nɛ gər ləsi goto, ngə səsi kadi adi mesɪ kalangi ba nje kəl ta ki ta Luwə ti! ²⁶ Səbi kadi Kirisi a ingə kɔ be taa kadi a ingə-n tɔba ləne.» ²⁷ Be ə, ɔr-n-de gin makitibi je pəti ki əl ta ki dɛe ti, ilə ngire dɔ ndu-kun ti lə *Moji tɛɛ-n dɔ njé kəl ta je ki ta Luwə ti pəti.

²⁸ Loki indəi dɔ bɛ ki isi awi ti basɪ ba, Jəju ra dɔ kəmne ti tə nɛ ki a aw ki kəte be. ²⁹ Ə gangi-e əi nə: «Kadi ur ngata, adi lo dibi, ə nə isi nangi rɔjeti.» Be ə, tɔ aw səde lo kiside ti. ³⁰ Loki isi ta nɛ kuso ti səde, un mapa, ra oyo Luwə dɔ ti, uwə tətɪ naa ti, ba təl-n adi-de. ³¹ Lo kin ti ngata ə, kəmde tɛɛ adi gəri-e təkɪ e Jəju, nə loe ti nɔɔ, Jəju tən jipi adi ooi-e al. ³² Ə təli isi əli-naa əi nə: «Loki isi əl-je ta dɔ rəbi ti, isi ɔr-n-je gin nɛ je ki ndangi me makitibi je kin, to tə nɛ ki e por ə isi ɔ meje ti be.»

³³ Ba loe ti nɔɔ, ij taai, təli iləi dɔde kaw Jorijaləm gogi. Awi ingəi njé ndo je ki dɔgi gide kare ki ndəge je ki gode ti kawɪ-naa isi. ³⁴ Ə pəti əli njé ndo je ki joo ka kin əi nə: «E ta ki rɔjeti kadi Babe

i lo koy ti! Tɛɛ ingə Simɔ, adi Simɔ oo-e ki kəmne!» ³⁵ Lo kin ti, njé ndo je ki joo, iləi rɔde ɔri-de gin nɛ je ki ingə-de dɔ rəbi ti, ki gər ki gəri Jəju lo tətɪ mapa ti.

Jəju ɔji rəne njé ndo je ləne

(Jq 20.19-23)

³⁶ Loki isi əli-naa ta ba bəy ningə, Jəju wa tɛɛ hɔy dande ti, əl-de ə nə: «Lapiya e səsi.» ³⁷ Lo kin ti, bəl təl-de, ndilde tɛɛ. Gai kadi e ndil ə ooi-e. ³⁸ Ə Jəju əl-de ə nə: «Ra ban ə ndilsi goto je, mesɪ tɔsi je be ə? ³⁹ Igəi jim je, ki njam je kin oi, e mi wa. NDil aw ki dane je, ki singəne je təkɪ oi-mi kin al.» ⁴⁰ Lo kin ti, tɔji-de jine je, ki njane je adi-de ooi. ⁴¹ Rənəl dum dɔ njé ndo je, e nɛ ki əti-de bəl ki dum, adi lo kadi ooi tə e nɛ ki rɔjeti ngə. Ə Jəju dəji-de ə nə: «Awi ki ngon nɛ kuso nɛ a?» ⁴² Ba adi-e ngon dam kanji ki ndaw. ⁴³ Ə Jəju taa, uso ta kəmde ti.

⁴⁴ Ningə go ti, əl-de ə nə: «Ta je ki ndo ki m-əl səsi loki mi-n səsi bəy ə to kin: NDɔ ki m-əl səsi təkɪ, nɛ je pəti ki ndangi me ndu-kun ti lə *Moji je, ki me ta ti lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ki me pa kosi je ti kin, səbi kadi a tɔli tade be.» ⁴⁵ Lo kin ti nga ə, Jəju adi-de ku dɔde, kadi gəri me makitibi lə Luwə. ⁴⁶ Ningə əl-de ə nə: «E ta ki ndangi kəte, təkɪ mi Kirisi m-a m-ingə kɔ, dije a tɔli-mi, ba go ti, m-a m-i taa dan njé koy je ti ki ndo ki kɔ mitə lə ndo koym^d. ⁴⁷ Dije a iləi mbɛ ki tɔm, ilə ngire Jorijaləm ti, bitɪ ki rɔ gin dije ti pəti, kadi dije iyəi go rəbi nɛ rade je ki majal kɔ, kadi Luwə iyə-n go majal je ləde kɔ tɔ. ⁴⁸ Ningə səi ə səi njé ma naji kin. ⁴⁹ Ki ɔji dɔm, m-a m-ilə ki nɛ ki Bai un mindine dɔ ti kadi n-a n-adi səsi kin. Ningə a isi bɛ bo ti ne bitɪ kadi tɔgi ki i dɔrə ti kin re dɔsi ti bəy taa.»

Jəju aw dɔrɔ ti*(Mk 16.19-20; Knjk 1.9-14)*

⁵⁰ Go ti, Jəju aw ki njé ndo je ləne basi kadi be ti ki Bətani, ba ɔy jine ki taa, njangi dɔde. ⁵¹ Loki njangi dɔde ningə,

iyə-de ə ɔr rəne kɔ rɔde ti, ba uni-e awi sie dɔrɔ ti. ⁵² Lo kin ti nɔɔ, njé ndo je ɔsi məkəside nangi nɔe ti, ba təli gogi Jori-jaləm ti ki rɔnəl ngay. ⁵³ Dɔkagilo je pəti, əi gin kəy ti lə Luwə, iləi tɔji dɔ Luwə ti.

Poy Ta ki Maji lə Jəju ki

**Ja
ndangi**

**Ta ki dɔ Poy ta ti ki Maji lə
Jəju ki Ja ndangi**

Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Ja ndangi e ki kare dan Poy ta je ti ki Maji ki sɔ (Matiye, Marki, Luki ki Ja). NGA ningə ta je ki aw naa ti ki njé ki mitə e ngay al. Ta je ki aw naa ti səde, e ta ki dɔ koy Jəju KIRISI ti ki kaw ki ta tɔl ta makitibi ti kin par. Ne je madi ki Ja əl tae, made je əli al, tə ta lə taa-naa ki Kana ti (2.1-12), ki ta lə Nikodəm ki aw ingə Jəju (3.1-21), ki ta lə dəne ki Samari ti əi ki Jəju (4.1-12), ki ta lə dingəm ki rəe oy njururu ki Jəju aje (5.1-18), taa ta lə dəw ki kəme tɔ lo koje ti nu ə Jəju adi kəme oo lo (9.1-41) je kin. Ne ki rɔ Jəju ti ki Ja a dɔ ti ngay, e ne ndo je lie ki ndo dije.

Me ta ti ki Ja ilə-n ngirə makitibi ləne kin (1.1-18), tɔji Jəju kadi e Ta lə Luwə. Ta ki təl rəne dəw ti, re dan dije ti ki dɔnangi ti ne. Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Ja ndangi kin asi kadi dəw gangi kəy kəme asi joo:

Kəy kəme ki dɔsɔy (1.19-12.50) əl ta ki dɔ naji ki ma ti ki dije ki dangi dangi (Ja Batisi, Andire, Pilipi ki Nataniyəl) mai dɔ Jəju ti, nɔ nɔ ma ki go lo koode ti ləne. Taa əl ta dɔ dije ti ki dangi dangi ki Jəju ingə-de nim, ne kɔji je ki asi gin siri ki Jəju ra nim tɔ, ki kadi dije sangi gine gəri maji. Ja təl ta kəy kəm ta ləne ki dɔsɔy kin ki kɔsi dɔ ta je ki dangi dangi ki Jəju əl naa ti (12.37-50).

Kəy kəme ki kɔ joo, əl ta lə Jəju ki tɛtɛ ki ta je ki tɔgide to, ki rai rɔde tə ta je ki dəw a əl nginə-n ndəne kam be, ki rɔ njé ndo je ti ləne (13-16). Lo kin ti,

Jəju əl ta ki Bawne, ningə me kəl ta ti ki Bawe Luwə, ində dɔ rəne dana kadi ngəm-n koy ki a re dɔe ti, ba dɔji Bawne kadi ində kəme go njé kun gone ti ki n-a n-iyə-de tone ti kin maji (17). Ta lə Ja təl osi go ndəgi Poy ta je ti ki Maji ki mitə, loki əl-n ta kuwə ki uwəi Jəju, ki gangi ki gangi ta koy dɔe ti, bəi-e kagi-dəsi ti, ningə go ti tɛtɛ dan njé koy je ti kin (18-20). NDɔ ra nay Paki ti, Jəju tɛtɛ ingə Mari ki Magidala nim, ingə njé ndo je ləne nim. Taa go ti, təl tɛtɛ ingə-de kingə ki rangi bəy mbata lə Tomasi ki made je əli-e ta lə Jəju ki tɛtɛ lo koy ti ə naji kin kadi tə e ka oo-e tɔ. To tə ne ki Ja əl gin ne ki ndangi-n Poy Ta ki Maji kin (20.30-31), təl-n ta makitibi ləne ngata be, bəy taa təl re dɔ tɛtɛ ti ki Jəju tɛtɛ ingə njé ndo je siri ta ba ti kin.

Gin ne ki Ja ndangi-n Poy Ta ki Maji kin (20.30-31) ə ilə jine dɔ ti kin ə a ra kadi dəw ki tidə makitibi kin ba, a gər ay njay təki Jəju e darɔ KIRISI wa ki Luwə mbəte ki sɔbi kadi a re ka kin nim, e NGon lə Luwə nim. E lo kin ti ə dəw ki ra a ingə-n kaji təki Jəju wa əl-n ə nɔ: «Mi rəbi, mi ta ki rɔjeti, mi kisi ki dɔ taa...» (14.6).

Jəju e ta ki j rɔ Luwə ti

1 Lo kilə ngirə ne je ti pəti, dəw ki e ta e nɔɔ ngata,

Dəw ki e ta e naa ti ki Luwə,

Dəw ki e ta e Luwə.

² Lo kilə ngirə ne ti, dəw ki e ta e naa ti ki Luwə.

³ E ə Luwə un-e ra-n ne je pəti.

Ne ki Luwə ra-e ki kanje e goto^e.

⁴ Dəw ki e ta ka kin ə e nje kadi dije isi ki dɔde taa.

Ningə kisi ki dɔ taa ki j rɔe ti kin ə e kunjji dɔ dije ti ki dɔnangi ti ne.

⁵ Kunji unji dɔ til ti,

Nə til uwə kunjji ka kin ki rəne ti al.

^e1:3 Kilə ngirə ne je 1.3; Pa je 33.6, 9

⁶ Luwə ilə dəw kare ki tœe nə Jə ade re.

⁷ Re tə nje ma naji kadi ma naji lə kunji, Kadi dije pəti adi mede kunji ki takule.

⁸ Jə e kunji al, nə e nje ma naji lə kunji.

⁹ Dəw ki e ta kin e ə e kunji ki rəjeti.

Kunji ki rəjeti ki re dənangi ti ne,

Unji dō dije ti pəti.

¹⁰ Dəw ki e ta e dənangi ti ne.

Ningə e ə Luwə un-e ra-n dije ki dənangi ti ne,

Nə dije ki dənangi ti ne gəri-e al.

¹¹ Dəw ki e ta kin re dan dije ti lie,

Nə dije lie uwəi-e ki rōde ti al.

¹² NGa ningə, njé ki uwəi-e ki rōde ti, Adi e njé ki adi-e mede, adi-de ta rəbi kadi təli ngan lə Luwə.

¹³ Təli ngan lə Luwə, ki go koji ti ki məsi təkī dije isi ojii-naa kin al nim,

Ki go ndigi ti lə dəw al nim, nə e Luwə wa ə ra adi təli ngane je.

¹⁴ Dəw ki e ta, təl darō dəw ki rəjeti,

Uwə lo kisi danje ti.

Me-maji, ki ne ki rəjeti rosi mee.

Je j-o tōba lie. E tōba ki NGon ki kare ba ingə ki rō Bawne ti.

¹⁵ Jə un ndune ki taa, ma-n naji lie ə nə:

«E ə e dəw ki m-əl ta lie kəte m-əl m-ə nə:

“Dəw ki re gom ti, e ki bo dōm ti,

Tadō e isi ki dōne taa kəte nōm ti.”

¹⁶ «Je pəti, j-ingə ne maji ki i rœe ti, ki go me-maji ti lie.

Adi-je maji-kur ki ōsi go naa go naa.

¹⁷ Luwə adi-je ndu-kun ki go rəbi lə Moji^f,

Nə me-maji ki ne ki rəjeti rəi ki go rəbi lə Jəju Kiriši.

¹⁸ Dəw ki oo Luwə goto, nə NGon ki kare ba,

Ki e Luwə ə isi kadi Bawne ti, ə ra adi ji gər-e.»

Ta ki Jə Batisi əl dō rōne ti

(Mt 3.1-12; Mk 1.2-8; Lk 3.15-17)

¹⁹ Loki *Jipi je ki Jorijaləm ti iləi njé kijə ne məsi kadi-kare je ki njé je ki gin koji ti lə *Ləbi ki rō Jə ti dəji-e ə nə: «I nā ə?» ²⁰ Ba, Jə əl-de wangi ki taga, ki kanji yəti ta ə nə: «Mi Kiriši al.» ²¹ NJé ki iləi-de ka kin təli dəji-e əi nə: «NGa i nā dana? I nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli a?»

Ə Jə ilə-de ti ə nə: «Jagi, mi Eli al.» Təli dəji-e bəy əi nə: «I NJe kəl ta ki ta Luwə ti ki j-isi ji ngəm-e a?» Jə ə nə: «Jagi, mi NJe kəl ta ki ta Luwə ti al.» ²² Lo kin ti nōō, əli-e əi nə: «NGa i nā dana bangi wa əl-je adi j-o, tadō sōbi kadi j-a ji təl ki ta madi kadi j-aw-n ki rō njé je ti ki iləi-je. Ta ri ə əl dō rōi ti i wa ə?» ²³ Nōō be ngata ə Jə ilə-de ti ə nə:

«Mi ə mi dəw ki ndue ba dilə lo ti ə nə:

“Irai go rəbi lə Bəbe adi a njururu!”^h

Təki nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl-n.»

²⁴ NJé ki iləi-de ka kin əi *Parisi je.

²⁵ Ə təli dəji Jə Batisi bəy əi nə: «A kin ə re i Kiriši al nim, i Eli al nim, taa i NJe kəl ta ki ta Luwə ti ki j-isi ji ngəm-e kin al nim tō ə, ra ban ə isi ira dije batəm ə?»

²⁶ Ə Jə əl-de ə nə: «Mi m-ra dije batəm me man ti, nə dəw madi e mbōsi ti nōō ki igəri-e al. ²⁷ E re gom ti, nə kilə sa ki njae ti ka mi m-asi kadi m-tuti al.» ²⁸ Ne je kin pəti rai ne Bətani ti, dam ba Jurde ti, ki Jə ra dije batəm ti.

Ta ki Jə Batisi əl dō Jəju ti

²⁹ Lo ti dō ti, Jə oo Jəju ki isi re ki rœe ti ningə əl ə nə: «Oi *NGon dəgi bati lə Luwə ki nje kōr majal lə dije ki dənangi ti ne kō. ³⁰ E ə e dəw ki m-əl ta lie kəte m-əl m-ə nə: “Dəw ki re gom ti, e ki bo dōm ti, tadō e isi ki dōne taa kəte nōm ti.”

³¹ Mi ki dōm m-gər-e kəte al, nə m-re m-ra dije batəm me man ti mba kadi m-adi

^f1:17 Tee ki taga 31.18; 34.28 ^g1:21 Malasi 3.23; Dətərənom 18.15, 18

^h1:23 Ejay 40.3

*Isirayəl je gəri-e-n.»³² Jā ma naji ə nə: «M-o NDil Luwə i taa, risi tə də dum be re isi dəe ti.»³³ Mi m-gər-e al, nə Luwə ki iləm adi m-re m-ra dije batəm me man ti ə əl-m ə nə: “Dəw ki a o NDil i taa risi re isi dəe ti kin ə, a ra dije batəm me NDil ti.”³⁴ Ningə mi, m-o ne kin ki kəm, adi m-ma naje təkı dəw kin e NGon Luwə.»³⁵ Lo ti ki go ti, Jā təl re loe ti ka kin bəy, əi ki njé ndo je ləne joo.³⁶ Be ə, loki Jəju isi də, adi kəme e ki dəe ti oo-e-n, ningə əl ə nə: «Oi NGon dəgi bati lə Luwə.»³⁷ Loki njé ndo je lə Jā ooi də ta kin ningə, uni go Jəju.³⁸ Loki Jəju ilə rəti ningə, oo-de kadi isi uni goe, ə dəji-de ə nə: «Ə ri ə isi sangi ə?» Ə əi je iləi-e ti əi nə: «Rabi, lo ki isi ti e ra be ə?» («Rabi» kər me nə: NJe ndo dije)³⁹ Jəju əl-de ə nə: «İrəi, ə a oi.» Be ə, awi, ooi loki Jəju isi ti. Ba isi, təli ta ndə ləde rəe ti noo. Də kadi, e kadi ki sə ki lo səw.

⁴⁰ Andire ki ngokə Simə Piyər e dəw kare dan dije ti ki joo ki ooi ta ta Jā ti ə uni go Jəju.⁴¹ Dəw ki dəsəy ki Andire inge, e ngokəe Simə. Ə əl-e ə nə: «J-ingə Məsi.» («Məsi» kər me nə «Kirisı, ki e dəw ki Luwə mbəte.»)⁴² Ba, aw ki Simə rə Jəju ti. Ə Jəju go Simə ba ningə əl Simə ə nə: «İ Simə, ki ngon lə Jonasi. A bari-ni Səpasi», («Səpasi», kər me nə «Piyər».)

Pilipi əi ki Nataniyəl

⁴³ Lo ti ki go ti, Jəju un ndune kadi n-aw dənangi Galile ti. Də rəbi ti, ingə Pilipi, ningə əl-e ə nə: «Un gom.»⁴⁴ Pilipi e dəw ki Bətisayda ti, ki e be lə Andire əi ki Piyər.⁴⁵ Go ti, Pilipi aw ingə Nataniyəl, ningə əl-e ə nə: «J-ingə dəw ki *Moji əl ta lie me ndu-kun ti, taa njé kəl ta je ki ta Luwə ti ka əli ta lie tə ka kin. E Jəju ki ngon lə Jisəpi ki Najarəti ti.»⁴⁶ Ə Nataniyəl əl-e ə nə: «Be ki Najarəti ti kam kadi ne ki maji a tēē ti tə ma?» Ə Pilipi əl-e ə nə: «İre o.»⁴⁷ Loki Jəju oo Nataniyəl isi re ki rəe ti, əl ta dəe ti ə nə: «Oi *Isirayəl ki rəjeti, ki dəw asi kingə

ne ki majal rəe ti al.»⁴⁸ Lo kin ti noo, Nataniyəl dəji Jəju ə nə: «İra ban ə igər-m ə?» Ə Jəju əl-e ə nə: «Kəte bəy taa kadi Pilipi bər-i, loki isi gin kagi mbay-kote ti kin m-o-i.»⁴⁹ NGata ə Nataniyəl əl Jəju ə nə: «NJe ndo dije, i NGon lə Luwə, i ngar lə Isirayəl je.»⁵⁰ Jəju ile ti ə nə: «MBata kəl ki m-əli m-ə nə m-o-i gin kagi mbay-kote ti kin ə adi-m meı, nə a o ne je ki əti bəl itə e kin bəy.»⁵¹ Taa Jəju təl ilə də ta ti kin bəy ə nə: «Təkı rəjeti, m-əl səsi, a oi dərə tēē tane, ningə malayka je lə Luwə a awi ki taa je, təli ki nangi je dəm ti mi *NGon dəw.»

Jəju ra man adi təl kasi lo taa-naa ti ki Kana

2 NDə joo go ti, taa-naa to Kana ti ki Galile. Kə Jəju e loe ti noo,² ningə bari Jəju əi ki njé ndo je ləne loe ti tə.³ Də gangi lo madi bə, kasi goto. Ə kə Jəju əl-e ə nə: «Dije əyi-naa kasi tigə.»⁴ Nə Jəju ile ti ə nə: «E ri ə ige rəm ti ə dəne? Də kadi ləm asi al bəy.»⁵ Ba kəe əl njé ləbi ne je ə nə: «Ne ri ki əl səsi ə irai.»⁶ NGA ningə gum je mehe ki kibə ki mbal isi noo, tə gum je ki *Jipi je isi ədi man ki mee ti ndogi rəde ki go kuji ne ra je ti ləde kadi tə awi ki ta dəde al, ta kəm Luwə ti. Gum je ka kin, ki kare mee a asi mbul joo je mitə je kare.⁷ Jəju əl njé ra kilə je ə nə: «Uti man me gum je ti kin adi rosi,» ningə uti man me ti adi rosi bututu.⁸ Ba Jəju əl-de ə nə: «Ədi ngata, ə awii adi nje kində kəmne go ne kuso je ti,» bə ədi awii adi-e.⁹ NJe kində kəmne go ne kuso ti ədi man ki təl kasi ka kin tane ti. Gər lo ki kasi kin tēē ti al, nə njé ra kilə je ki ədi kasi kin gəri maji. NJe kində kəmne go ne kuso ti bər nje taa dəne¹⁰ əl-e ə nə: «Dije əi njé kadi kasi ki nəl dije əyi-naa kəte, adi loki dije əyi-naa adi rade bəy taa təli də e ki nəl al ti, nga i ra ban ə ingəm kasi ki nəl adi isi biti də kadi ki ne kin ə?»¹¹ E kin ə e ne kəji lə Jəju ki də kəte ki ra Kana ti,

dɔnangi Galile ti. Ra oji-n tɔgine, ningə njé ndo je lie adi-e mede. ¹²Go ne je ti kin, Jəju aw Kapərnayim ti, əi ki kone je, ki ngakone je, ki njé ndo je ləne; nə ke ə isi Kapərnayim ti ndo ngay al.

**Jəju tuwə njé ra gati
je me kəy ti lə Luwə**

(Mt 21.12-17; Mk
11.15-17; Lk 19.45-46)

¹³NDɔ ra nay Paki lə *Jipi je e basi ə Jəju aw Jorijaləm ti¹. ¹⁴Jorijaləm ti, Jəju ingə njé gati mangi je, njé gati bati je, ki njé gati ki də dum je nati kəy ti lə Luwə, taa njé mbəl la je ka isi mbəli la je ləde nɔɔ tɔ. ¹⁵Lo kin ti, Jəju ra ndəy kulə, tuwə-n-de pəti nati kəy ti lə Luwə kɔ, naa ti ki mangi je, ki bati je, taa njé mbəl la je ka, sane la je ləde kɔ, tində tabilə je ləde tilə tɔ. ¹⁶Ningə əl njé gati də je ə nə: «Oyi ne je kin pəti kɔ lo kin ti rangi, ningə kadi irai me kəy lə Bai tə lo gati ləsi al.» ¹⁷Lo kin ti, me njé ndo je ole dɔ ta ti ki ndangi me makitibi ti əi nə: «Ta lə kəy ləi uwə mem kuwə ki a təl-m.» ¹⁸Nə Jipi je uni ta əli-e əi nə: «Nə kɔji ri ə a tɔji kadi ji gər-n təkɔ aw ki tɔgi kadi ira-n ne je ki ira kin ə?» ¹⁹Ə Jəju əl-de ə nə: «ftɔi kəy lə Luwə kam, ə me ndɔ ti ki mitə, m-a m-təl m-ində taa gogi.» ²⁰Ə Jipi je əli-e əi nə: «Ji ra bal kuti sɔ gide mehe ɓa ji ra kəy lə Luwə kam oy, ningə i a təl ində rangi me ndɔ ti ki mitə a?» ²¹Kəy ki Jəju əl tae kin e darə. ²²NGa ningə, ndɔ ki Jəju ii-n taa dan njé koy je ti kin, me njé ndo je ole dɔ ti təkɔ ndɔ ki əl ta kin, ɓa adi mede ta lə Luwə ki ndangi nim, adi mede ta ki Jəju əl ka kin nim.

Jəju gər ne je pəti ki me dəw ti

²³Loki Jəju e-n Jorijaləm ti, dɔkagilo ra nay paki ti, dije ngay adi-e mede, loki oi ne kɔji je ki ra adi ooi ki kəmde. ²⁴Nə Jəju ə, taa mede al, tado gər-de pəti maji

ngay, ²⁵taa aw ki ndoo kadi dəw ma naji dɔ dəw ti ade al tɔ, tado e wa gər ne je pəti ki to me dəw ti.

Jəju əi ki Nikodəm

3 Me buti ti lə *Parisi je, dingəm kare e nɔɔ, tɔe nə Nikodəm. E ki kare dan ki boy je ti lə *Jipi je. ²Dingəm kin re rɔ Jəju ti kondɔ əl-e ə nə: «NJe ndo dije, ji gər kadi Luwə iləi kadi ire indo-je ne, tado dəw ki asi kadi ra ne je ki əti ɓəl təkɔ isi ira-n kin be ki kanji kadi Luwə e sie goto.» ³Jəju əl-e ə nə: «Təkɔ rɔjeti, adi m-əli, dəw ki asi kadi a oo kɔɓe lə Luwə ki kanji kadi oji-e kɔji ki sigi goto.» ⁴Lo kin ti, Nikodəm dəji Jəju ə nə: «Dəw a ra ban be ə a təli oji-e kɔji ki sigi, loki tɔgi ngata kin ə? A asi kadi təl aw me kone ti gogi ɓəy kadi oji-e ki kɔ joo a?» ⁵Jəju ile ti ə nə: «Təkɔ rɔjeti, adi m-əli, dəw ki asi kadi a ur kɔɓe ti lə Luwə ki kanji kadi oji-e me man ti, ki me NDil ti goto. ⁶Darɔ dəw ki koo ki kəm, e ki kɔji me məsi ti, ningə darɔ ki ndil, e NDil Luwə ə oje tɔ. ⁷Ta ki m-əli m-ə nə: «Sɔbi kadi oji səsi kɔji ki sigi» kin, adi əti ɓəl al. ⁸Tado nəl ilə lo ti ki me ndigi, ningə i o kae ki isi ɓa, nə igər lo ki i ti al nim, igər lo ki isi aw ti al nim tɔ. Be ə, dəw ki NDil oje ka e be tɔ.» ⁹Lo kin ti, Nikodəm dəji Jəju ə nə: «Nə kin a ra ne ki go rəbi ki ban ə?» ¹⁰Ə Jəju əl-e ə nə: «I ki i nje ndo dije ndukun ki dije gəri dɔi *Isirayəl ti ka igər ne je kin al ɓəy a? ¹¹Təkɔ rɔjeti, adi m-əli, j-əl ta dɔ ne ti ki ji gər, taa ji ma naji dɔ ne ti ki j-o ki kəmje tɔ, nə səi, indigi naji ki ma ləje al. ¹²Loki m-əl səsi ta dɔ ne je ti ki dɔnangi ti ne ə adi-mi mesi al, ə ra ban be a adi-mi mesi dɔ ne je ti ki dɔrɔ ti ki m-a m-əl səsi tae ə? ¹³Dəw ki aw dɔrɔ ti goto. Re e dəw ə, e mi *NGon dəw ki karm ba par ə m-i dɔrɔ ti m-re dɔnangi ti. ¹⁴Ningə təkɔ *Moji ilə-n li ki rai-e ki ningə-kasi ta kagi ti dilə lo ti ka

kin ə^k, sɔbi kadi bəi-mi mi NGon dəw taa dɔ kagi-dəsi ti tɔ. ¹⁵ MBa kadi dəw ki adi-m mene ba, dəwe isi ki dɔne taa biti ki nɔ ti. ¹⁶ Tado Luwə ndigi dije ki dɔnangi ti ne ngay, ə adi-de NGone ki koji kare be, mba kadi dəw ki ade mene ba, kadi dəwe kin tuji kɔ al, nə kadi isi ki dɔne taa biti ki nɔne ti. ¹⁷ Ne ki kadi dəw gər, Luwə ilə NGonne dɔnangi ti mba kadi gangi-n ta dɔ dije ti ki dɔnangi ti al, nə ilə sie mba kadi aji-de. ¹⁸ Dəw ki adi mene NGon Luwə, Luwə a gangi ta dɔe ti al, nə dəw ki ade mene al, dəwe kin Luwə gangi ta dɔe ti ngata. Tado mbati kadi mene NGon Luwə ki kare ba kin. ¹⁹ Go rəbi ki ta ki gangi re-n ə to kin: Kunji re dɔnangi ti, nə dije ki dɔnangi ti ndigi til yo ə mbati kunji, mbata kilə rade je e ki majal. ²⁰ Dije pəti ki əi njé ra majal, mbati kunji, awi ki rɔe ti al. Ningə ki rɔ-jeti, bəli kaw rɔ kunji ti, nə tɔ kunji tɔji ne rade je ki majal ki taga. ²¹ Nə dije ki njé təl rɔde go ndu Luwə ti, əi rəi ki rɔ kunji ti, mba kadi kunji tɔji kilə rade je ki taga wangi. Əi kilə je ki rai-de ki go ndu Luwə ti.»

Ja Batisi əi ki Jəju

²² Go ne je ti kin, Jəju əi ki njé ndo je ləne ɔti awi dɔnangi Jude ti. Isi ti sɔde nɔɔ ba, ra-n dije batəm. ²³ Ja ka a ra dije batəm Enɔ ti, ki e bəsi kadi Salim ti nɔɔ tɔ. Tado e lo ki man e ti ngay. Ningə dije rəi ki rɔe ti adi rade batəm. ²⁴ Dɔkagiloe ti kin, uwəi Ja dangay ti al bəy.

²⁵ Be ə, njé ndo je lə Ja ki nə je, najinaa ta ti ki Jipi kare be, dɔ togi rɔ mba kadi Luwə ɔr-n ta dɔ dəw ti kɔ. ²⁶ Go ti, awi ingəi Ja əli əi nə: «Baje, dəw ki ndɔ ki ai sie dam ba Jurde ti ki kare, ki ndɔ ki ima naji lie ka kin, e ka a ra dije batəm tɔ, adi dije pəti awi ki rɔe ti.» ²⁷ Ə Ja ilə-de ti ə nə: «Dəw ki asi kadi ingə ne madi ki rangi ki dɔne dɔ e ti ki Luwə wa ade

kin goto. ²⁸ Səi je wa ka asi kadi imai naji ləm dɔ ta ti ki m-əl m-ə nə: «Mi, mi Kirisi al, nə mi dəw ki iləi-mi kadi m-re kəte nɔe ti.» ²⁹ Kadi igəri təki, dəw ki nje taa dəne ə e ngaw dəne, ningə ki ɔji dɔ basa madi ngaw dəne, e, e kadi basa madine ti kadi oo ta lie, ə loki basa made əl ta ə osi mbie ti ba, rɔe nəl-e ngay dɔ ti. NGA ningə, e kin ə e rɔnəl ləm, ningə e rɔnəl ki tae asi-naa bərərə. ³⁰ Sɔbi kadi tɔba lie aw ki dɔ made ti dɔ made ti, ə kadi mi, m-təl ki gogi gogi.

Dəw ki i dɔrɔ ti

³¹ «Dəw ki i dɔrɔ ti e dɔ ne je ti pəti, ningə dəw ki dɔnangi ti ne e ne ki dɔnangi ti, adi əl ta dɔ ne je ti ki dɔnangi ti ne par. Nə dəw ki i dɔrɔ ti e dɔ ne je ti pəti. ³² Ma naji dɔ ne je ti ki oo ki kəmne je ki mbine je. Nə dəw ki ndigi naji ki ma lie goto. ³³ Dəw ki ndigi naji ki ma lie ba, dəwe tɔji kadi Luwə əl ta ki rɔjeti. ³⁴ Təki rɔjeti, dəw ki Luwə ile, əl ta je ki ta Luwə ti, tado Luwə rose ki NDilne. ³⁵ Baw NGon ndigi NGon, adi iyə ne je pəti me jie ti. ³⁶ Dəw ki adi mene NGon, a isi ki dɔne taa biti ki nɔne ti, nə dəw ki təl rɔne go ndu ti lə NGon al, kisi ki dɔ taa lie goto, wongi lə Luwə a e dɔe ti.»

Jəju əi ki dəne ki Samari ti

4 Dije əli adi *Parisi je ooi təki Jəju ɔi njé ndo je gone ti itə Ja, taa rade batəm ite tɔ. ² NGA ningə təki rɔjeti ba, Jəju wa ra dije batəm al, nə e njé ndo je lie. ³ Ə loki Jəju oo kadi Parisi je ooi ta kin be ba, iyə dɔnangi Jude ə təl aw Galile ti. ⁴ NGA ningə kadi aw Galile ti, sɔbi kadi a ində dɔnangi ki *Samari ti gangi. ⁵ E be ə aw tɛɛ bə bo ti ki bari-e Sisar ki e say al ki lo ndɔr ki ndɔ ki *Jakobi adi ngonne Jisəpīl. ⁶ E loe ti wa kin ə bīlə man lə Jakobi to ti. Ə Jəju njiyə

o ba, təl isi nangi ta man ti ka kin. E do kadi ti ki kaw ki jam do be ti be.

⁷ Lo kin ti noo, dāne ki Samari ti kare re kadi odi man ə Jəju əl-e ə nā: «Adi-m man m-ay.» ⁸ *NJé ndo je lie ba awi me be ti kadi ndogi ne kuso. ⁹ Nə dāne ki Samari ti ka kin əl Jəju ə nā: «E ta kin ban ə? I Jipi tō, ra ban be ə a dāji-m mi ki mi dāne ki Samari ti man kadi ay ə?.» Dāne əl be mbata *Jipi je gei kadi n-əi ki Samari je n-indəi rōde naa ti do nē madi ti kare al. ¹⁰ Jəju ile ti ə nā: «Kin ə re kate igər kadi-kare lə Luwə nim, dəw ki nje dāji man kay kin nim ə, re i ə re a dāje kadi adi man kaji kadi ay.» ¹¹ Dāne əl-e ə nā: «Babe! Aw ki ne kodi man al tō, taa bilə man əbi tō, nga a ra ban be ə a ingə man kaji kin ə? ¹² I o roi kadi itə bawje Jakobi ki adi-je man kin nim taa e wa əi ki nganne je ayi-naa ki da je ləne nim kin a?.» ¹³ Jəju ile ti ə nā: «Dəw ki ay man ki j-a-n ne kin, kində a ra-e bəy; ¹⁴ nə dəw ki a ay man ki m-a m-ade kin, kində a ra-e gogi al ratata. Man ki m-a m-ade kin yo ə a təl ta be man ki man kaji a tēē ti.» ¹⁵ Dāne əl ə nā: «Babe, adi-m man ki a əl tae kin kadi kində ra-m gogi al, taa kadi m-təl m-re-n ne be gogi m-odi man al ngata tō.» ¹⁶ Ə Jəju əl-e ə nā: «Aw, ibar ngawi ə itəl ire ne.» ¹⁷ Ba dāne əl Jəju ə nā: «Dəw oo ngawm al.» Ningə Jəju əl-e ə nā: «Ta ləi e ki rōjeti kadi əl ə nā dəw oo ngawi al, ¹⁸ tado itaa dingəm je mi, nə e ki isi sie basine kin e ngawi al. Lo kin ti e ta ki rōjeti ə əl.» ¹⁹ Noo be ngata ə dāne əl ə nā: «Babe, m-gər kadi i nje kəl ta ki ta Luwə ti. ²⁰ Bawje je osi məkəside nangi no Luwə ti do mbal ti kin, ningə səi əli əi nə lo kəsi məkəsi nangi no Luwə ti e Jorijaləm.» ²¹ Jəju əl-e ə nā: «Dāne, itaa mem. Dəkagilo re ki kadi a osi məkəsis nangi no Bawje Luwə ti do mbal ti kam al nim, Jorijaləm ti al nim. ²² Səi dije ki Samari ti, osi məkəsis nangi no Luwə ti ki igəri-e al, nə je, j-osi məkəsi je nangi no Luwə ti ki ji gər-e, tado kaji i rōje ti je Jipi

je. ²³ NGa ningə ndo re, ba e ndo ki kadi njé kəsi məkəsi ki rōjeti nangi no Luwə ti a osi məkəside nangi no Bawje Luwə ti me NDil ti ki me ne ra ti ki rōjeti. Əi je kin ə əi njé kəsi məkəsi ki rōjeti nangi no Luwə ti ki Bawje isi sangi-de. ²⁴ Luwə e NDil, ningə kadi njé kəsi məkəside nangi nge ti osi me NDil ti ki me ne ra ti ki rōjeti.» ²⁵ Ə dāne əl-e ə nā: «M-gər kadi Dəw ki mbəti lə Luwə ki bari-e Kirisi kin a re. Ningə ndo ki a re ba, a ɔr-je me ne je pəti.» ²⁶ Ə Jəju əl-e ə nā: «E darəm mi wa ə m-a m-əli ta am.»

²⁷ Lo kin ti noo be, njé ndo je lə Jəju tēēi noo rəi, ningə ndəji-de ngay kadi ooi Jəju a əl ta ki dāne dəw, nə dəw ki kadi əl-e ə nā: «E ri ə ige jie ti ə?» Ə se «mba ri ə əl-e ta ə?» goto. ²⁸ Dāne iyə gum man ləne noo be, ə ay aw me be bo ti əl ə dije ə nā: ²⁹ «frəi oi dəw ki əl-m ne je pəti ki m-ra kin. A e Kirisi al biti a?» ³⁰ Ba dije tēēi me be bo ti ki taga awi ki rō Jəju ti. ³¹ Loki dāne ɔti aw kin ə njé ndo je əli Jəju əi nā: «NJe ndo dije, uso ne!» ³² Nə Jəju əl-de ə nā: «Mi m-aw ki ne kuso ki kadi m-uso ki e ne kuso ki igəri al.» ³³ Do ta ti kin njé ndo je dāji-naa ta dande ti əi nā: «Dəw madi ade ne uso ma?» ³⁴ Ə Jəju əl-de ə nā: «Ne kuso ləm e ra go ndigi ti lə NJe kilə-m, ki təl ta kilə lie. ³⁵ Səi əli mesi ti əi nā: “Nay sō bəy ə ko a asi təti,” nə mi m-a m-əl səsi m-ə nā: uni kəmsi ki taa igōi ndor oi; ko tuti asi kijə ngata! ³⁶ Ki j-a ne kin, dəw ki nje təti ko ingə ne kigə go ji ləne ningə kaw kandi ne ki do-naa ti mba kisi ki do taa ki biti ki no ti kadi tə dəw ki nje dibi ne nim nje tətə nim rai rənəl naa ti. ³⁷ Tado kuji ta ki ə nā: “Dəw kare dibi ə e ki nungi təti” kin e ki rōjeti. ³⁸ M-ilə səsi m-adi awi təti ko me ndor ti ki səi je irai kile al. NJé ki rangi ingəi kōe, ningə səi irəi təti kandi kilə ləde.» ³⁹ Dije ki dənangi Samari ti pəti ki me be bo ti kin adi mede Jəju do naji ki ma ti ki dāne ma dōe ti ə nā: «Əl-m ne je pəti ki m-ra.» ⁴⁰ NGa ningə loki

ræi t̄ēji r̄æ ti, d̄æji-e kadi isi s̄æde, ə Jəju isi s̄æde nd̄o joo. ⁴¹ Ki takul ta ki tae ti, dije ki nj̄é kade mede əi ngay wa b̄əy; ⁴² ningə əli d̄æne əi n̄ə: «E ki mbata ta je ki əl-je wa kin par ba j-ade-n meje al, n̄ə je wa j-o ta ki tae ti ki mbije, ningə ji gər kadi e nje kaji dije t̄æki r̄æjeti.»

N̄ə k̄oji ki k̄o joo ki me b̄e ti ki Kana

⁴³ ND̄o joo go ti, Jəju ɔ̄ti n̄ō t̄əl aw d̄ɔ̄nangi Galile ti gogi. ⁴⁴ Ningə e wa ma naji ə n̄ə: «D̄əw ki nje k̄al ta ki ta Luwə ti ki ingə k̄osi-gon me b̄e k̄oji-ne ti goto.» ⁴⁵ N̄ə loki re t̄ēj Galile ti, dije ki d̄ɔ̄nangi Galile ti uw̄ai-e ki r̄ɔ̄de ti maji ngay, t̄ad̄ əi je wa ka awi lo ra nay ti ki Jorijaləm t̄o adi ooi n̄e je p̄əti ki Jəju ra lo ra nay ti ki k̄əmde.

⁴⁶ Jəju t̄əl re Kana ki Galile ti ki nd̄o ki ra man adi t̄əl kasi ti. Ningə d̄ingəm kare ki e d̄əw ki bo l̄ə asigar je ki isi ra kil̄ə ki ngar, ə r̄o ngone ki d̄ingəm to-e Kap̄ərnayim ti e n̄ō. ⁴⁷ Loki d̄ingəm ka kin oo kadi Jəju i Jude ti re d̄ɔ̄nangi Galile ti, re inge, n̄o ki d̄æ ti kadi aw Kap̄ərnayim ti aji ngonne ki to ta koy ti kin. ⁴⁸ Ə Jəju əl-e ə n̄ə: «Kin ə re oi n̄e k̄oji je, ki n̄e je ki əti b̄əl ki k̄əmsi al ə a asi kadi a adi mesi al ratata.» ⁴⁹ D̄əw ki bo ki nje ra kil̄ə ki ngar ka kin əl Jəju ə n̄ə: «B̄æbe, t̄æki ngonm oy al b̄əy kin ire b̄e l̄əm.» ⁵⁰ N̄ə Jəju əl-e ə n̄ə: «Aw, ngoni aji ngata.» Ba d̄ingəm taa me Jəju d̄o ta ti ki əl, adi osi d̄o r̄æbi ti aw. ⁵¹ Ə loki e d̄o r̄æbi ti isi t̄əl, b̄əj je lie awi til̄əi k̄əme əli-e əi n̄ə: «NGoni aji!» ⁵² Ningə d̄æji-de se kadi ki ban ə r̄o ngon to-n soti wa? 'Ba əli-e əi n̄ə: «E tagine ki kadi ki d̄ɔ̄gi gide mit̄ə ə r̄æ ki tingə ngay k̄əte ka kin t̄əl s̄əl.» ⁵³ Lo kin ti, baw ngon oo kadi e d̄o kadi ti wa ki Jəju əl-e-n ə n̄ə: «NGoni aji ngata» kin. Loe ti n̄ō, d̄ingəm adi mene Jəju, naa ti ki dije ki me k̄əy ti lie ba p̄əti. ⁵⁴ E kin ə e n̄e k̄oji ki k̄o joo ki Jəju ra loki t̄əl-n Jude ti re Galile ti.

Jəju aji d̄ingəm ki r̄æ oy njururu

5 Go n̄e je ti kin, *Jipi je rai nay l̄æde adi Jəju aw Jorijaləm ti. ² NGa ningə Jorijaləm ti, lo ndogi man ki b̄ari-e ki ta ebir̄ə n̄ə B̄ətisata to n̄ō, basi kadi ta r̄æbi ndogi b̄ər ti ki dije isi awii ki n̄e kul je me b̄e bo ti. Pal je əi mi ta lo ndogi man ti ka kin, ³ ningə gin pal je ti ka kin nj̄é moy je toi ti mbar mbar: nj̄é k̄əm t̄o je, nj̄é m̄əti je, ki nj̄é r̄o koy njururu je. [Toi isi ngin̄əi ta man ki kadi ɔ̄di r̄əne; ⁴ t̄ad̄o malayka l̄ə B̄æbe kare a ur me man ti kadi buu. NJe moy ki d̄ɔ̄s̄ay ki osi me man ti ki buu ka kin ba, re moy lie to-n ban ban ka ingə r̄o nga.] ⁵ Loe ti kin, d̄əw ki moy ra-e bal kuti mit̄ə gide jijoo e ti n̄ō. ⁶ Jəju oo-e to nangi, ningə loki əli-e t̄æki to me k̄o ti kin be bal ngay, d̄æje ə n̄ə: «Ige kingə r̄o nga a?» ⁷ Ə nje moy ile ti n̄ə: «B̄æbe, d̄əw ki kadi un-m il̄-m me man ti loki man isi ɔ̄di r̄əne kin goto. Loki m-ə n̄ə m-aw ba, d̄əw ki rangi ur me ti n̄om ti.» ⁸ Ə Jəju əl-e ə n̄ə: «I taa, un tuwə l̄əi ə injiyə aw.» ⁹ Ningə ta naa ti n̄ō, d̄ingəm ingə r̄o nga adi un tuwə l̄əne ə n̄jiyə aw. NGa ningə nd̄æ ti kin e nd̄o taa k̄ə̄. ¹⁰ Ə Jipi je əli d̄ingəm ki ingə r̄o nga ka kin əi n̄ə: «Bone e nd̄o taa k̄ə̄, e go ti al kadi oti tuwə l̄əi injiyə-n.» ¹¹ N̄ə əl-de ə n̄ə: «E d̄əw wa ki adi-m r̄o nga kin ə əl-m ə n̄ə: “Un tuwə l̄əi ə aw.”» ¹² Ə d̄æji-e ta əi n̄ə: «D̄əw ə wa ki əli ə n̄ə: “Un tuwə l̄əi ə aw kin e n̄ə ə?”» ¹³ N̄ə d̄əw ki ingə r̄o nga gər-e al, t̄ad̄o Jəju ur kaki dan kosi dije ti ki ai loe ti n̄ō kin. ¹⁴ NGan kadi je go ti, Jəju t̄əl inge nati k̄əy ti l̄ə Luwə b̄a əl-e ə n̄ə: «O, basine kin ingə r̄o nga ngata. Ningə kadi ira majal al ratata n̄ə t̄ə n̄e madi ki nḡa ngay t̄ēj d̄əi ti b̄əy.» ¹⁵ Lo kin ti, d̄ingəm aw əl Jipi je t̄æki e Jəju ə adi-ne r̄o nga. ¹⁶ E be ə, Jipi je awii ki ta ki Jəju ki ra n̄e kin nd̄o taa k̄ə̄ ti. ¹⁷ N̄ə Jəju əl-de: «Biti b̄one ka Bai isi ta ra ki dije ti, ningə mi ka s̄əbi kadi m-ra ki dije t̄o.» ¹⁸ Ki mbata ta ki Jəju əl kin,

njé kun dɔ Jipi je sangi rəbi ki rangi dɔ made ti kadi n-tɔli-e; tado əli əi nə Jəju ra ne buji-n ndɔ taa kəə par al, nə əl bəy tɔ ə nə Luwə e Bawne ki oji-ne, adi ra rone kadi ne dəw ki n-asi-naa ki Luwə.

Tɔgi kɔbe ki NGon lə Luwə aw-n

¹⁹Jəju təl un ta əl-de ə nə: «Oyo, təki rɔjeti, adi m-əl səsi, mi NGon lə Luwə m-asi kadi m-ra ne dɔ rɔm al. E ne ki m-o Bai ra ə mi m-ra. Ne ki Bai ra ba, mi NGone m-ra kae ti wa kin tɔ. ²⁰Tado Bai ndigi-m mi NGone adi tɔji-m ne je pəti ki e wa ra. A tɔji-m kilə ra je ki əti bəl bəl ngay bəy ki kadi a ra səsi bəl. ²¹Tado tə ka ki Bai un-n njé koy je lo koy ti adi isi kəm ka kin ə, mi NGone, m-ge ba, m-a m-ade isi kəm tɔ. ²²Bai gangi ta dɔ dəw ti al, nə adi-m tɔgi mi NGone kadi m-gangi ta dɔ dije ti, ²³kadi dije pəti ɔsi gonm təki ɔsi gon Bai be tɔ. Dəw ki ɔsi gonm mi NGon al, ɔsi gon Bai ki nje kilə-m al jagi tɔ. ²⁴Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, dəw ki oo ta ləm, taa adi mene nje kilə-m nim tɔ ba, dəwe kin a ingə kaji ki biti ki nɔ ti. Ta ki gangi a osi dɔe ti al, nə də dɔ koy ngata adi e me kaji ti. ²⁵Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, ndɔ a re, ningə ndɔe re ngata ki kadi njé koy je a ooi dɔ ndum mi NGon lə Luwə. NGa ningə dije ki a oi dɔ ndum a isi kəm ba. ²⁶Tado tə ka ki Bai ə e nje kadi dije kaji ka kin ə, adi-m mi NGone tɔgi kadi m-adi dije kaji tɔ. ²⁷Adi-m mi NGone tɔgi kadi m-gangi-n ta dɔ dije ti, mbata mi *NGon dəw. ²⁸Ningə kadi adi əti səsi bəl al, tado ndɔ re ngata ki kadi dije pəti ki toi be nin ti a ooi dɔ ndum. ²⁹NJé ki rai ne ki maji a tɔɔi lo koy ti mba kaw ki kaji ti, ə njé ra ne ki majal a tɔɔi lo koy ti mba kaw ki lo gangi ta ti tɔ^m. ³⁰Mi m-asi kadi m-ra ne madi dɔ rɔm al. Mi m-gangi ta ki go ndu ti ki m-ingə rɔ Luwə ti. NGa ningə, ta ki gangi ləm e ta ki gangi ki dana tado m-isi m-

sangi ndigi ləm al nə m-isi m-sangi ndigi lə nje kilə-m.»

Naji ki ma dɔ Jəju ti

³¹Jəju əl ə nə: «Kin ə re e mi wa ə m-ma naji dɔ rɔm ti ə re dəw ki a ndigi səm dɔ naji ki ma ti ləm goto. ³²Nə e dəw ki rangi ə ma naji dɔm ti, ningə m-gər kadi naji ki ma dɔm ti kin e ta ki rɔjeti. ³³Səi iləi ki dije rɔ Jə Batisi ti, ə Jə ma naji ki rɔjeti dɔm ti. ³⁴Mi m-aw ki ndoo kadi dəw ma naji dɔm ti al, nə m-əl be mba kadi ingəəi kaji. ³⁵Jə Batisi e lambi ki kində por ti mba koo lo, ningə indigi kadi irai rɔnəl kunje ti ngon kagi lo kare. ³⁶NGa ningə mi naji ki kadi dije mai dɔm ti itə yə Jə say. Kilə je ki m-ra-de, adi e kilə je ki Bai adi-m kadi m-ra kin əl ta dɔm ti taa tɔji kadi Bai ilə-m tɔ. ³⁷Bai wa ki ilə-m, ma naji dɔm ti. Nə ke ə səi oi ndue ndɔ kare al nim, oi ta kəme al nim. ³⁸Ingəmi ta lie mesi ti al tado mi ki ilə-m kin adi-mi mesi al. ³⁹Ɔsi sangi gin ta lə Luwə maje maje tado oi kadi a ingəi kaji ki biti ki nɔ ti me ti; nga ningə e ta lə Luwə wa kin ə e nje ma naji dɔm ti. ⁴⁰Nə səi imbati rəi rɔm ti kadi ingəi kaji ki biti ki nɔ ti. ⁴¹Mi m-sangi kadi dije piti-mi al. ⁴²Ningə ne kare ki m-o rɔsi ti, m-gər kadi indigi Luwə al. ⁴³Mi m-re ki tɔ Bai, nə imbati kadi uwəi-mi ki rɔsi ti. Ningə kin ə dəw ki rangi re ki tɔne wa ba, a uwəi-e ki rɔsi ti maji. ⁴⁴Səi ki isi sangi kadi ingəi tɔji ki kadi səi je wa iləi dɔ-naa ti ki yo je ki ne je yo, bi isangi kadi ingəi tɔji ki j rɔ Luwə ti ki e ki karne ba ə e Luwə kin al, ningə a rai ban be ə a adi-mi mesi ə? ⁴⁵Kadi oi təki e mi ba m-a m-ində ta dɔsi ti nɔ Bai ti al, nə e *Moji ki indəi mesi dɔe ti kin ə a ində ta dɔsi ti. ⁴⁶Ningə kin ə re adi mesi Moji təki rɔjeti dɔ ta ti ki ndangi ə re a adi-mi mesi tɔ, nə e kadi ki adi-e mesi al ə adi-mi mesi al tɔ, tado e ta ki dɔm ti ə Moji ndangiⁿ.

⁴⁷ Ө re oi ta ki ndangi kin tә ta ki rәjeti al ә ra ban be ә a adi-mi mesi dә ta ti ki m-әl ә?»

Jәju adi ne kuso dije dibi mi usoi

(Mt 14.13-21; Mk 6.30-44; Lk 9.10-17)

6 Go ne je ti kin, Jәju cti noo, aw gidi ba ti ki Galile, ki bari-e ba ki Tibәriyadi. ² Kosi dije ngay uni goe, tadә dije ooi ne kәji je ki әti bәl ki Jәju ra dә njә moy je ti aji-n-de. ³ Jәju al dә mbal ti taa, ningә isi nangi ki njә ndo je lәne. ⁴ Dәkagiloe ti kin, nay lә *Jipi je ki bari-e nay Paki e basi.

⁵ Loki Jәju un kәmne ningә, oo kosi dije ngay ki isi rәi ki rәe ti. Ө dәji Pilipi ә nә: «J-a j-ingә mapa ra ә j-a ji ndogә kadi kosi dije kin pәti usoi ә?» ⁶ Jәju dәji ta kin be mba kadi oo-n ta ki me Pilipi ti, tadә e wa gәр ne ki kadi a ra bәti.

⁷ Ө Pilipi ile ti ә nә: «Kin ә re ji ndogә mapa ki la kilә ki ndә bu joo mindi ka asi kadi a cdi tade ndәy ndәy pәti al.»

⁸ Lo kin ti, nje ndo lә Jәju kare ki tәe nә Andire, ki e ngokә Simә Piyәр, әl Jәju ә nә: ⁹ «NGon ki dingәm kare, aw ki mapa mi, ki e mapa ki rai ki ko ki bari-e cәrji, taa ngan kanji je joo tә. Nә e kin e ne ki kadi dәw әl tae kadi dije ti ki bore be kin al^o.» ¹⁰ Ө Jәju ә nә: «Adi dije pәti isi nangi.» Loe ti kin, wale e ngay titi, adi dije uwәi lo isi ti nangi. Dije kin asi dingәm je dibi mi. ¹¹ Be ә, Jәju un mapa, ra oyo Luwә dә ti, ba lәbi dije pәti ki ai loe ti noo kin. Un kanji lәbi-de kae ti ka kin tә. Adi-de ki go me ge ti lәde. ¹² Loki usoi asi-de ngata ba, Jәju әl njә ndo je lәne ә nә: «Ғkawı ginde je ki nay kin, kadi dәw iyә ne madi kә al.» ¹³ Be ә, mapa ki mi ki dije usoi, njә ndo je kawı ginde ki nay kare dәgi gide e joo. ¹⁴ Loki dije ooi ne kәji ki әti bәl ki Jәju ra kin ningә әli әi nә: «Ki rәjeti, dәw kin e NJe kәl ta ki ta Luwә ti ki sәbi kadi tә re dәnangi ti

ka kin ә wa.» ¹⁵ NGa ningә, Jәju gәр kadi a rәi tә uni-e awı indәi-e ngar, adi tәl cә rәne aw gogi dә mbal ti, ki karne ba.

Jәju njiyә dә man ti

(Mt 14.22-27; Mk 6.45-52)

¹⁶ Loki lo sәl, njә ndo je lә Jәju awı kadi ba ti. ¹⁷ Awi ali me to ti, uni tade kaw ki Kapәrnayım ti, ki e dam ba ti ki kare. Lo kin ti, lo ndul dәde ti, taa Jәju ka tәl re rәde ti al bәy tә. ¹⁸ Nәl ilә ki tәgine ngay, adi man i pu pu. ¹⁹ *NJә ndo je cәsi to asi kulә mәtәр mi be ningә, oi Jәju ka a njiyә dә man ti isi re ki rә to ti. Loki ooi Jәju a njiyә dә man ti, bәl ra-de ngay. ²⁰ Nә Jәju әl-de ә nә: «E mi, ә i bәli al!» ²¹ Lo kin ti, ndigi kadi n-uni Jәju me to ti, nә ta naa ti noo par ә, to cdi nangi lo ki isi awı ti.

Kosi je sangi Jәju

²² Lo ti go ti, kosi je ki nayı-naa gidi ba ti, oi kadi tagine to e kare ba par ә njә ndo je lә Jәju ali me ti awı dә rәde, bi Jәju al me ti sәde al. ²³ Lo kin ti noo, to je ki rangı ii Tibәriyadi ti rәi, ai lo ka ti, basi kadi lo ti ki Bәbe әl ta dә mapa ti titi ә tәә bәy bәy adi-de usoi ka kin. ²⁴ Loki kosi je ooi Jәju al nim, njә ndo je lie al nim ba, ali me to je ti awı ki Kapәrnayım sangı Jәju ti.

Jәju e mapa kuso koy al

²⁵ Loki ingәi Jәju dam ba ti ki kare, dәji-e әi nә: «NJе ndo dije, ire itәә ne kadi ban ti ә?» ²⁶ Ө Jәju tәl әl-de ә nә: «Adi m-әl sәsi ta ki rәjeti, isi sangı-mi mbata mapa ki usoi ndan mesi, bi e mbata gәр ba igәri me ne kәji je ki m-ra kin al. ²⁷ Majı kadi irai kilә mba ne kuso ki a ndum kin al, nә mba ne kuso ki a to biti ki no ti. E ne kuso ki mi *NGon dәw m-a m-adi sәsi, mbata Luwә ki Bawje ra ndaji kare rәm ti mba tәji-m tәki mi dәw

læne.»²⁸ Lo kin ti, kosi je tæli dæji-e æi næ: «E ri æ sœbi kadi ji ra taa kadi ji ra-n kilæ ki Luwæ ndigi æ?»²⁹ Æ Jæju tæl æl-de æ næ: «Næ ki Luwæ ge rœsi ti, e kadi adi mesi dæw ki ile.»³⁰ Be æ æli-e æi næ: «Næ kœji ri æ a ra taa kadi j-œ æ j-adi-n me je æ? Kilæ ri æ a ra æ?»³¹ Kaje je usoi ne næ kuso ki j dœræ ti ki bari-e næ man. Be æ ndangi me makitibi ti æli æ næ: «Adi-de usoi mapa ki j dœræ ti taa^p.»³² Lo kin ti, Jæju tæl æl-de æ næ: «Tæki rœjeti, adi m-æl sæsi, e *Moji æ adi sæsi mapa ki j dœræ ti al, næ e Bai Luwæ æ adi sæsi mapa ki rœjeti ki j dœræ ti taa.³³ MBata mapa læ Luwæ ki adi dije, e mapa ki j dœræ ti taa ki nje kadi dije ki dœnangi ti ne isi ki dœde taa.»³⁴ Be æ, tæli æli-e æi næ: «Bæbe, adi-je mapa kin ki ndœe ndœe adi j-uso.»

³⁵ Jæju æl-de ay njay æ næ: «Mi mapa ki dæw uso æ a oy al. Dæw ki re rœm ti bo a ra-e al nim, dæw ki adi-m me næ ka, kindæ a ra-e al nim tœ.»³⁶ Ningæ m-æl sæsi tæki oi-mi, næ adi-mi mesi al.³⁷ NJé ki Bai adi-m-de a ræi rœm ti. Ningæ dæw ki re rœm ti, m-a m-tuwe al jagi.³⁸ MBata m-j dœræ ti, m-re dœnangi ti mba ra ndigi læm al, næ kadi m-ra ndigi læ nje kilæ-m.³⁹ Ningæ næ ki nje kilæ-m ki ilæ-m ndigi kadi m-ra æ to kin: ndigi kadi tæ m-tj ta dæw kare dan dije ti ki adi-m-de kin al, næ kadi m-tœe sæde ji koy ti dœbæy ndœ ti.⁴⁰ E kin æ e næ ki Bai ndigi: ndigi kadi dije pæti ki ooi-mi NGon læ Luwæ æ adi-mi mede, ingæi kaji ki to biti ki nœ ti, æ kadi m-tœe sæde ji koy ti dœbæy ndœ ti.

⁴¹ *Jipi je bæi ta dœ Jæju ti mbata æl æ næ: «Mi mapa ki j dœræ ti taa.»⁴² Ningæ æli-naa dandæ æi næ: «Jæju kam, e ngon læ Jisæpi al a? Ji gær kœe je ki bawe je maji tœ, nga ra ban be æ æl æ næ n-j dœræ ti taa æ n-re æ?»⁴³ Jæju tæl æl-de æ næ: «Æbai ta dansi ti al.⁴⁴ Dæw ki asi kadi re rœm ti ki kanji kadi Bai ki ilæ-m, œr-e ta ræbi goto. Ningæ re Bai tœe ta ræbi ade bæ, mi m-a

tœe sie ji koy ti dœbæy ndœ ti.⁴⁵ NDangi me makitibi ti læ ki kare dan NJé kæl ta ki ta Luwæ ti æi næ: “Pæti, Luwæ a ndo-de ne^q,” ningæ dæw ki ra ki oo ndu Luwæ ki Bai æ taa næ ndo lie, dæwe kin re rœm ti.⁴⁶ E kin bæ tœji kadi dæw oo Bai Luwæ al; e nje kj rœ Luwæ ti ki karne bæ æ oo Bai Luwæ.⁴⁷ Ki rœjeti, m-æl sæsi, dæw ki un mene adi-m, ingæ kaji ki to biti ki nœ ti.⁴⁸ Mi mapa ki dæw uso æ a oy al.⁴⁹ Dilæ mbo ti, kasi je usoi næ kuso ki j dœræ ti ki bari-e næ man, ka oyi.⁵⁰ Næ mapa ki j dœræ ti kin, e mapa ki kadi re dæw uso bæ, dæwe a oy al.⁵¹ Mi mapa kisi kæm bæ ki j dœræ ti taa. Re dæw uso mapa kin bæ, dæwe a oy al. Mapa ki m-a m-adi, e darœm ki kadi dije isii kæm bæ.»

⁵² Lo kin ti, Jipi je naji-naa ta ngay dandæ ti æi næ: «Dæw kin a ra ban ta kadi a adi-je darœe kadi j-uso æ?»⁵³ Æ Jæju æl-de æ næ: «Ki rœjeti, adi m-æl sæsi, re usoi darœm mi NGon dæw al nim, ayi-naa mæsım al nim æ, a ingæi kaji al.⁵⁴ Dæw ki uso darœm æ ay mæsım tœ ningæ, dæwe kin a ingæ kaji ki to biti ki nœ ti, ningæ m-a m-tœe sie ji koy ti dœbæy ndœ ti.⁵⁵ MBata darœm e næ kuso ki rœjeti, æ mæsım e næ kœy ki rœjeti tœ.⁵⁶ Dæw ki uso darœm nim, ay mæsım nim tœ bæ, je sie je naa ti kare bæ.⁵⁷ Bai ki ilæ-m isi kæm bæ adi mi m-isi kæm bæ ki takule. Be æ, dæw ki uso darœm a isi kæm bæ ki ta kulm tœ.⁵⁸ E kin æ e mapa ki j dœræ ti taa. E tæ mapa ki kasi je usoi æ oyi kin al, næ e mapa ki dæw uso bæ, dæwe kin a oy al, a isi ki dœne taa ki ndœe ndœe.»⁵⁹ Ta je kin tœe ta Jæju ti lo ki isi ndo-n næ dije gin kœy kaw-naa ti læ Jipi je, me bæ ti ki Kapærnayım.

Ta ki nje kadi kaji ki biti ki nœ ti

⁶⁰ Dije ngay dan njé ndo je ti læ Jæju, loki ooi ta kin ta Jæju ti ningæ, æli æi næ: «Ta kin e ta ki ngæ ngay, dæw ki asi kadi a indæ mbine go ti goto.»⁶¹ Jæju gær mene

ti kadi njé ndo je lie isi bai ta do ta ti lie. Be ə əl-de ə nā: «Ta kin tigə səsi jigi ti a? ⁶²A kin ə re oi-mi *NGon dəw m-təl m-aw taa lo kisi ti ki m-isi ti kəte kin ə a rai ban ə? ⁶³E NDil ə e nje kadi dəw isi ki dōne taa. Dəw ki dōrōne e ne madi al. Ningə ta je ki m-əl səsi kəte kin e NDil nim e kisi ki do taa nim. ⁶⁴Nə dije madi dansi ti adi-mi mede al.» Jəju əl be, tado lo kilə ngire ti bəy, gər dije ki a adi-e mede al, taa gər dəw ki nje kile ji njé bə je ti tō. ⁶⁵Jəju ilə do ti bəy ə nā: «E mbata kin ə m-əl səsi m-ə nā: “Dəw ki Bai ade ta rəbi al, asi kadi a re rōm ti dōrōne al.”» ⁶⁶I do ndəe ti noo kin, ngay je dan njé ndo je ti lie təli goe ti, mbatl njiyoi sie. ⁶⁷Ə Jəju tu rōne ki rō njé ki dōgi gide joo ti əl-de ə nā: «NGa səi, a awi al yəne ma?» ⁶⁸Nə Piyər əl Jəju ə nā: «Bəbe, j-a j-aw ki rō naa ti ə? I ə ta kaji e me ji ti. ⁶⁹Je, meje pəti e dōi ti. Ningə ji gər kadi i NJe kay njay ki Luwə ile.» ⁷⁰Jəju təl əl-de ə nā: «E mi ə m-mbətli səsi səi ki dōgi gide e joo kin, nə dəw kare dansi ti, ndil su e mee ti.» ⁷¹Lo kin ti, Jəju isi əl ta ki do Judasi ti ki ngon lə Simo Isikariyoti ti. Tado e ə e dəw kare dan njé ndo je ti ki dōgi gide e joo ki a ilə Jəju ji njé bə je ti.

NGakə Jəju je adi mede Jəju al

7 Go ti, Jəju nay ki lo njiyə ti dōnangi Galile ti, ge al kadi n-njiyə n-aw ə n-təl dōnangi Jude ti, tado njé kun do *Jipi je isi sangi kadi n-təli-e. ²NGa ningə dək-agilo ra nay lə Jipi je ki kadi isi gin Kəy lo ti e basir, ³ə ngakə Jəju je əli-e əi nā: «I ne ə aw dōnangi Jude ti adi njé ndo je ləi ka ooi ne je ki isi ra-de kin tō. ⁴Dəw ki ndigi kadi dije ooi-ne kam a ra ne je kuti lo ti al. NGa ningə, təki isi ra ne je ki əti bəl kin, maji kadi ira adi dije pəti ooi-ni.» ⁵Nə təki rəjeti, ngakə je wa adi-e mede al. ⁶Ə Jəju əl-de ə nā: «NDō ləm

re al bəy; nə səi je, ndo je pəti to maji mbata ti ləsi. ⁷Dije ki dōnangi ti ne kin a awi səsi ki ta al, nə mi ba, mede majal səm mbata m-əl kilə rade je ki majal ki taga. ⁸Səi ə awi lo ra nay ti kin. Mi ba, m-a m-aw al, tado ndo ləm nay bəy.» ⁹Go ta je ti ki əl kin, isi Galile ti ba. ¹⁰Nə loki ngakə je awi lo ra nay ti, e ka əti osi do rəbi ti tō ki kanji kadi dəw oo-e. Aw tə lo kaw ki lo bəyo ti be.

Nə ndo ki lo ra nay kisi gin Kəy lo ti

¹¹Dəkagilo ra nay ti, njé kun do *Jipi je sangi Jəju ningə dəji əi nā: «E lo ti ki ra be ə?» ¹²Dije naji-naa ta ti ngay dəe ti dan kosi je ti; njé ki nā je əli əi nā: «E dəw ki maji,» ə njé ki nungi əli əi nā: «Jagi, isi buki kosi dije wale,» tō. ¹³E be ka dəw ki kadi əl ta lie ki taga wangə goto, bəli njé kun do Jipi je.

¹⁴NDō je ki mba ra nay də tēē dana ngata ba Jəju aw gin kəy ti lə Luwə, isi ndo ne dije. ¹⁵E ne ki ndəji Jipi je ngay adi dəji-naa ta əi nā: «E kam dəw ndo-e ne al tō, nga ra ban ə gər ne əti bəl be ə?» ¹⁶Ə Jəju ilə-de ti ə nā: «Nə ki m-isi m-ndo kin ngire i rōm ti al, nə ngire i rō Luwə ti ki nje kilə-m. ¹⁷Kin ə re dəw ndigi kadi n-ra ne ki Luwə ndigi ba, lo kin ti ə a gər ay njay se ne ki m-isi m-ndo kin ngire i rō Luwə ti ə se e mi wa ə m-ində ngire wa. ¹⁸Dəw ki nje kəl ta ki tōne wa isi sangi tōba ləne wa. Nə dəw ki nje sangi tōba lə nje kilə-ne a əl ta ki rəjeti, ningə ne ki dana al goto rəe ti tō. ¹⁹*Moji adi səsi ndu-kun adi itaai maji, nə dəw ki təl rōne go ti goto. NGa ra ban ə isi sangi kadi itəli-mi ə?» ²⁰Ə kosi je əli-e əi nā: «I aw ki ndil ki majal mei ti! Nā ə isi sangi kadi n-təli ə?» ²¹Ə Jəju təl un ta ilə-de ti ə nā: «M-ra ne kare ba be, ə səi pəti əti səsi bəl! ²²Moji adi səsi ndu kadi ijəi mōti ngan je (ningə e ndu ki tēē rō Moji ti ne par al, nə e kaje je ki kəte nu

ə adi ndu kin) ba səi isi ijəi məti ngan je ndo taa kəə ti^s. ²³ Kin ə re ijəi məti ngon ndo taa kəə ti kadi tə dəw kidi ndu-kun lə Moji al ə, ra ban ə mesi to səsi dəm ti mi ki m-aji daro dəw ba pəti ndo taa kəə ti ə? ²⁴ İyəi ta gangi ta ki go lo koo ti ləsi, ə igangi ta ki dana.»

Jəju e Kirisi ki Luwə mbəte

²⁵ Dije ki Jorijaləm ti əli əi nə: «Dəw kam al ə dije isi sangi kadi n-təli-e a? ²⁶ NGa yə a əl ta taga wangi am, ə dəw əl-e ta madi al! NJé kun dəje je ooi kadi e Kirisi ə se? ²⁷ Ki ne kin, ji gər lo ki dəw kin i ti maji, nə ndo ki Kirisi ki e dəw ki Luwə mbəte a tēə hcy ba, dəw kare ka a gər loki i ti al.» ²⁸ Lo kin ti, Jəju ki isi ndo dije nē gin kəy ti lə Luwə un ndune ki taa ə nə: «İgai kadi igəri-mi maji, taa igəri lo ki m-i ti tə! Ningə e mi wa ba m-ilə rəm al, nə Luwə ki nje kilə-m e dəw ki asi kadi dəw ində mene dəe ti. Səi, igəri-e maji al. ²⁹ Mi m-gər-e maji tado m-i rəe ti, taa e e ə ilə-m tə.» ³⁰ Lo kin ti, dije isi sangi kadi n-uwəi Jəju, nə dəw ki kadi ində jine dəe ti goto, tado ndo lie asi al bəy. ³¹ Ningə dan kosi je ti, dije ngay adie mede ba əli əi nə: «Dəkagilo ki Kirisi a re ə a ra nē koji je ki itə yə dīgəm kin wa?» ³² Ə ta ki kosi je isi koti gin mindide ti cji də Jəju kin osi mbi *Parisi je ti, adi Parisi je, ki njé kun də njé kijə nē məsi kadi-kare je iləi njé ngəm də lo je ləde kadi awi uwəi Jəju. ³³ Ə Jəju əl ə nə: «M-a mi səsi ngan ndo je ndəy bəy, ba m-a m-aw ki rə nje kilə-m ti. ³⁴ A sangi-mi nə a ingəi-mi al, tado lo ki m-a mi ti kin a asi kadi a awi ti al.» ³⁵ Ə də ta ti kin *Jipi je dəji-naa ta əi nə: «Lo ki ra be ə a aw ti ə kadi j-a j-inge al ə? A aw go ngakone je ti ki sanəi-naa dan Girəki je ti kin kadi aw ndo nē Girəki je ma? ³⁶ Ta ki əl ə nə: “A sangi-mi nə a ingəi-mi al, tado lo ki

m-a mi ti kin a asi kadi a awi ti al,” kin me nə ri ə?»

Dəbəy ndo ra nay

³⁷ Dəbəy ndo ra nay, ki e ndo ki bo ngay ba^t, Jəju i a taa un ndune əl ə nə: «Kin ə re dəw madi kində ra-e ə, kadi re rəm ti ay man. ³⁸ Dəw ki adi-m mene ba, “ndə man ki nje kadi dije isi ki dəde taa a tēə ngamee ti,” təki Makitibi lə Luwə əl-n.» ³⁹ Lo kin ti; Jəju isi əl ta lə NDil Luwə ki kadi dije ki adi-e mede a ingəi, mbata dəkagiloe ti kin NDil Luwə re də dije ti al bəy, tado Jəju ingə kəsi-gon al bəy.

Kosi je gangi-naa mbata lə Jəju

⁴⁰ Dan kosi je ti, dije madi ki ooi ta kəl Jəju əli əi nə: «Təki rəjeti, dəw kam e NJe kəl ta ki ta Luwə ti ki səbi kadi a re ka kin ə wa!» ⁴¹ NJé ki nā je əli əi nə: «E Kirisi ki Luwə mbəte.» Nə njé ki nungi bəy naji əi nə: «Kadi Kirisi e dəw ki Galile ti a? ⁴² Makitibi lə Luwə əl təki Kirisi a e dəw ki gin koji ti lə *Dabidi, ningə a tēə ki ta rəbi ki Bətiləhəm ti, ki e ngon bəe koji Dabidi^u.» ⁴³ E be ə, kosi je gangi-naa mbata lə Jəju. ⁴⁴ Dije madi dande ti ndigi kuwe, nə dəw ki kadi ində jine dəe ti goto.

Me ngə lə njé kun də Jipi je

⁴⁵ NJé ngəm ta lo lə *Jipi je ki awi kadi uwəi Jəju ka kin, təli rəi rə njé kun də njé kijə nē məsi kadi-kare je ti əi ki *Parisi je, ə njé kun də njé kijə nē məsi kadi-kare je ki Parisi je dəji-de əi nə: «Ra ban ə irəi sie al ə?» ⁴⁶ Ə njé ngəm lo je əli əi nə: «NDo kare j-o dəw əl ta təki dīgəm kin isi əl-n al.» ⁴⁷ Ə Parisi je dəji-de əi nə: «Səi je ka iyəi rəsi adi ədi səsi tə a? ⁴⁸ Oi dəw kare be dan njé ki boy je ti ə se dan Parisi je ti ade mene nōə a? ⁴⁹ Kosi

^{7:22} Ləbətiki 12.3; Kilə ngirə nē je 17.10-13 ^{7:37} Ləbətiki 23.36

^{7:42} 2 Samiyəl 7.12; Mise 5.1; Mt 2.5

je kam əi dije ki gəri ndu-kun lə *Moji al, əi dije ki Luwə a tuji-de kə!»

⁵⁰ Nikodəm ki e ki kare dan Parisi je ti ki kəte aw rə Jəju ti un ta əl-de ə nə: ⁵¹ «Kin ə re dəw oo ta ki ta dəw ti al nim, taa oo ne ki ra al nim ə, ndu-kun ləje a gangi ta dəe ti al^v.» ⁵² Nə iləi-e ti əi nə: «İ ka i dəw ki Galile ti tə a? İsangi gine maji o, nje kəl ta ki ta Luwə ti ki kadi e dəw ki Galile ti goto.» ⁵³ [Go ti, dəw ki ra ka ətə aw be ləne.

Jəju əi ki dəne ki nje kuwə marim

8 Jəju ətə nōō aw də mbal kagi bini je ti. ² Nə loki lo ti njay par ə təl re nati kəy ti lə Luwə. Dije pəti rəi ki rəe ti, ə isi nangi isi ndo-de ne. ³ Lo kin ti, njé ndo ndu-kun je, ki *Parisi je rəi ki dəne ki indəi jide dəe ti lo kuwə marim ti, adie a ta kəm dije ti, ⁴ ningə əli Jəju əi nə: «NJe ndo dije, dəne kam j-ində jije dəe ti lo kuwə marim ti. ⁵ NGa ningə, *Moji əl-je me ndu-kun^w ti kadi ko dəne je ki be kin ji tilə-de ki mbal ji təl-de kə, ə se i, ta ləi e ri wa?» ⁶ Əli ta kin be tə kulə ki kiyə kadi uwəi Jəju tə indəi ta dəe ti. Nə Jəju ilə dəne nangi ə isi ndangi ne ki ngon jine nangi. ⁷ Ə loki nayi-naa ki lə dəje ta ti, Jəju ər dəne taa əl-de ə nə: «Dəw ki dansi ti ne ki ra majal nja kare al ba, kadi ile ki mbal dəsəy.» ⁸ Jəju əl ta be ba təl ilə dəne nangi gogi, isi ndangi ne nangi. ⁹ Ə loki ooi ta kin ba, ətə kare kare, ilə ngire də njé ki təgi ti, təl-n də njé ki du ti. Ta təl tae ti, Jəju nay ki karne ba. Dəne ka kin ə a dadan lo ti; ¹⁰ ə Jəju un dəne ki taa əl-e ə nə: «Dəne, dije ka awi ra? Dəw kare ka gangi ta dəi ti al a?» ¹¹ Ba dəne ile ti ə nə: «Bəbe, dəw kare ka gangi ta dəm ti al,» ə Jəju əl-e ə nə: «Mi

ka m-gangi ta dəi ti al jagi tə, nga ningə aw, ə ira majal gogi al.»^{*}

Jəju e kunji ki dənangi ti

¹² Jəju təl əl-de bəy ə nə: «Mi kunji ki dənangi ti, dəw ki un gom, a njiyə me til ti al, kunji ki nje kadi dije isi ki dəde taa a unji dəe ti.» ¹³ Lo kin ti, *Parisi je əli-e əi nə: «İ wa ə isi ma naji ki dəi ti ba, naji ki ma ləi e ki rəjeti al.» ¹⁴ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Re mi wa m-ma naji də rəm ti ka m-gər kadi naji ki ma ləm e ta ki rəjeti, tadə mi m-gər lo ki m-ı ti nim, m-gər lo ki m-isi m-aw ti nim, nə səi je, igəri lo ki m-ı ti al nim, igəri lo ki m-isi m-aw ti al nim tə. ¹⁵ Səi isi gangi ta ki go lo koo ti lə dəw, nə mi m-gangi ta də dəw ti al. ¹⁶ A kin ə re m-gangi ta nōō ba, e ta ki gangi ki go rəbe ti, tadə mi ki karm ə m-gangi ta al, Bai ki nje kilə-m e səm naa ti. ¹⁷ Ningə me ndu-kun ti ləsi wa ka ndangi əi nə: “Kin ə re dije joo mai naji, ə naji ki ma ləde aw go-naa ti ba, ta ləde e ta ki rəjeti.”^x ¹⁸ Mi wa m-ma naji də rəm ti, ningə Bai ki ilə-m ka ma naji ləne dəm ti tə.» ¹⁹ Ningə dəji-e əi nə: «Bawi e lo ki ra ti dana?» Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «İgəri-mi al, taa igəri Bai al tə. Kin ə re igəri-mi ə re a igəri Bai tə.» ²⁰ Ta je kin tēē ta Jəju ti loki isi ndo-n dije ne nati kəy ti lə Luwə. İsi lo ti ki ne je ki dije isi iləi kadi-kare titi adi Luwə isi ti. NGa ningə dəw uwe al, tadə ndə lie asi al bəy.

Jəju əl ta də kawne rə Bawne ti

²¹ Jəju əl-de ta ki rangi bəy ə nə: «M-a m-aw, ningə a sangi-mi, nə a oyi me majal je ti ləsi. Lo ki m-a m-aw ti kin a asi kadi a awi ti al.» ²² Lo kin ti, *Jipi je əli-naa əi nə: «A təl rəne ə se ra ban ə əl ə nə: “Lo ki m-a m-aw ti kin a asi kadi a

***8:11** [] Bar ta je kin goto me makitibi je ti ki mari kəte ki e ta lə Luwə ki ndangi tə kun mindi ki sigi.

^v**7:51** Dətərənəm 1.16 ^w**8:5** Ləbətiki 20.10; Dətərənəm 22.22-24

^x**8:17** Dətərənəm 19.15; 17.6

awi ti al ə?”²³ Ə Jəju əl-de ə nə: «Səi, səi dije ki dɔnangi ti nangi ne, ə mi, mi dəw ki dɔrɑ ti taa nu tɔ; səi dije lə dɔnangi, nə mi, mi dəw lə dɔnangi al.²⁴ Ningə e mbata kin ə m-əl-n səsi m-ə nə: “A oyi me majal je ti ləsi.” Kin ə re adi-mi mesi təki mi “NJe kisi nɔɔ” al ə, a oyi me majal je ti ləsi.»²⁵ Ə dəji-e əi nə: «İ wa kam i nɑ ə?» Ba Jəju ilə-de ti ə nə: «Mi dəw ki m-əl səsi lo kilə ngire ti nu wa kin.²⁶ NGA ningə, ki çji dəsi, m-aw ki ta ngay kadi m-əl je, m-gangi je; nə ta ki m-ingə rɔ nje kilə-m ti kin par ə m-a m-ilə mbəe rɔ dije ti ki dɔnangi ti ne. E, ta lie e ta ki rɔjeti.»²⁷ Jəju isi əl-de ta ki dɔ Bawne Luwə ti nə əi je gəri me ta kin al.²⁸ Ə Jəju əl-de ə nə: «NDɔ ki a bəi-mi *mi NGon dəw taa kagi-dəsi ti kin ba, a gəri kadi mi “NJe kisi nɔɔ”; taa a gəri kadi m-ra nɛ madi dɔ rɔm al tɔ, nə e nɛ ki Bai ndo-m ə m-isi m-əl.²⁹ NJe kilə-m e səm naa ti; iyə-m ki karm al, tado dɔkagilo je pəti m-ra nɛ ki nəl-e.»³⁰ Loki Jəju əl ta kin be, dije ngay adi-e mede.

NGan ka Abirakam

³¹ Jəju əl *Jipi je ki adi-e mede ə nə: «Kin ə re ai dɔ njasi ti me ta ti ləm ba, səi njé ndo je ləm ki rɔjeti.³² A gəri nɛ ki rɔjeti, ningə nɛ ki rɔjeti kin a taa səsi ilə səsi taa ji bəə ti.»³³ Ə əi je əli Jəju əi nə: «Je ngan ka *Abirakam, ningə ji ra bəə lə dəw ndɔ kare al tɔ, nga ra ban be ə i əl ə nə nɛ ki rɔjeti a taa-je ilə-je taa ji bəə ti ə?»³⁴ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Təki rɔjeti, adi m-əl səsi: dəw ki ra ki ra majal, e bəə lə majal.³⁵ Bəə a isi ki dije ki isi ra bəə ləde kin biti ki nɔ ti al, nə ngon kojide a isi səde biti ki nɔ ti.³⁶ Adi re NGon lə Luwə taa səsi ji bəə ti ilə səsi taa ba, a səi dije ki taa kilə taa ki rɔjeti ji bəə ti.³⁷ NGA ningə, m-gər kadi səi ngan ka Abirakam; nə isi sangi kadi itɔli-mi tado imbati ta ləm.³⁸ Mi m-isi m-əl nɛ ki m-o rɔ Bai ti, nə səi ba, isi rai nɛ ki bawsi əl səsi tɔ.»³⁹ Ningə iləi Jəju ti əi nə: «Kaje

e Abirakam.» Ə Jəju əl-de ə nə: «Kin ə re səi ngan ka Abirakam təki rɔjeti ə re a rai kilə ra Abirakam.⁴⁰ Mi m-əl səsi nɛ ki rɔjeti ki m-ingə rɔ Luwə ti, ningə ki basine kin isi sangi kadi itɔli-mi. E kin e kilə ki Abirakam ra al jagi.⁴¹ Səi isi rai kilə ra bawsi.» Ningə iləi Jəju ti əi nə: «Je ngan je ki koji gin kaya ti al; Bawje e kare ba ə e Luwə.»⁴² Ə Jəju əl-de ə nə: «Kin ə re Luwə e Bawsi ə re a indigi-mi, tado m-tɛɛ rɔe ti ə m-re lo kin ti. E mi wa ə m-re ki dɔm al, nə e e ə ilə-m.⁴³ MBata ri ə igəri me ta ləm al ə? İgəri al tado asi kadi uri mbisi go ta ti ləm al.⁴⁴ Su ə e bawsi, ningə indigi kadi irai ndigi lə bawsi. E dəw ki e nje tɔl dije lo kilə ngirə kosi ti lie nu. E a me nɛ ra ti ki rɔjeti nja kare al, tado nɛ ki rɔjeti goto rɔe ti. Kin ə re əl ta ki ngom ba, e kin ə e ta ki osi boe ti, tado e nje ngom nim, e baw nɛ ra ki ngom nim.⁴⁵ Mi ba, mi nje kəl ta ki rɔjeti ə imbati kadi adi-mi mesi.⁴⁶ Nɑ dansi ti ə asi kadi tɔji təki m-ra majal ə? A kin ə re m-əl ta ki rɔjeti ə, ra ban ə imbati kadi-mi mesi ə?⁴⁷ Dəw ki e yɑ Luwə, a oo ta lə Luwə, ningə səi, oi ta lie al, mbata səi yəe je al.»

Jəju əi ki Abirakam

⁴⁸ Lo kin ti, *Jipi je əli Jəju əi nə: «E go rəbe ti kadi j-əl j-ə nə: i dəw ki *Samarı ti, taa ndil ki majal isi mei ti tɔ.»⁴⁹ Ə Jəju əl-de ə nə: «Jagi, ndil ki majal goto mem ti, nə nɛ kare ki m-o ba, mi m-çsi gon Bai, ə səi imbati kəsi gonm tɔ par.⁵⁰ Mi m-isi m-sangi kadi dije iləi tɔji dɔm ti al. Dəw ki isi sangi kadi dije iləi tɔji dɔm ti e nɔɔ, e ə a gangi ta kin adi-m.⁵¹ Ningə təki rɔjeti, adi m-əl səsi, dəw ki təl rone go ta ti ləm ba, dəwe kin a oy al ratata.»⁵² Lo kin ti nɔɔ, Jipi je əli-e əi nə: «Ki ne kin, ji gər maji ngata təki ndil ki majal isi mei ti. *Abirakam oy, taa njé kəl ta je ki ta Luwə ti ka oyi tɔ, ningə i əl ə nə: “Dəw ki təl rone go ta ti ləi ba, dəwe kin a oy al ratata.”⁵³ İ tə kaje Abirakam

ki oy kin a? Taa njé kəl ta ki ta Luwə ti ka oyi tɔ! I o rɔi kadi i nɑ ə?»⁵⁴ Ba Jəju ilə-de ti ə nɑ: «Kin ə re m-tɔji rɔm mi wa ningə, e tɔji ki ndae goto. NGa ningə, dəw ki nje kilə tɔji dɔm ti e Bai. E ki isi əli ta lie əi nɑ e Luwə ləsi, ⁵⁵ nɑ igəri-e al. Mi m-gər-e. Kin ə re m-əl m-ə nɑ m-gər-e al ə, re m-a mi nje ngom tə səi je be tɔ. Nə mi m-gər-e, taa m-təl rɔm go ta ti lie tɔ. ⁵⁶ Kasi Abirakam ra rɔnəl ngay mbata ində mene ti kadi n-a n-oo ndɔ ki m-a m-re-n. NGa ningə oo ndɔ rem, adi rɔe nəl-e ngay.»⁵⁷ Lo kin ti, Jipi je dəji Jəju əi nɑ: «Ira bal kuti mi al bəy ə kəmi oo Abirakam a?»⁵⁸ Ə Jəju ilə-de ti ə nɑ: «Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, kəte nɔ koji Abirakam ti, “Mi m-isi nɔɔ”.»⁵⁹ Lo kin ti nɔɔ be, kəi mbal kadi n-tiləi Jəju, nə ur dan kosi je, ə tɛɛ gin kəy ti lə Luwə kɔ, aw.

Jəju aji nje kəm tɔ kare

9 Loki Jəju isi ində də ningə, oo dəw ki kəme tɔ lo koje ti nu isi. ² *NJé ndo je lie dəji-e əi nɑ: «NJe ndo dije, dingəm ki kəme tɔ lo koje ti nu kin, kəme tɔ ɔji-n dɔ majal lie e wa ə se, ɔji-n dɔ majal lə njé koje je ə?»³ Ə Jəju əl-de ə nɑ: «E ta lə majal lie al nim, e ta lə majal lə njé koje je al nim, nə kəme tɔ be mba kadi Luwə ɔji-n təgine taga kadi dije gəri. ⁴ Dɔkagilo ki kadi tɔ bəy, sɔbi kadi ji rai kilə lə dəw ki nje kilə-m, tadɔ lo a ndul ɓa, lo kadi dəw a ra kilə goto. ⁵ Təki mi-n dɔnangi ti ne bəy, mi kunji ki dɔnangi ti.»⁶ Loki Jəju əl ta je kin be ɓa, go ti, tibi man tane nangi, lɔy-n nangi, ɔr gidi kəm nje kəm tɔ ti ka kin. ⁷ Ningə, əl nje kəm tɔ ə nɑ: «Aw itogi kəmi lo ndogi man ti ki Silowe^z.» «Silowe» kɔr me nə «nje kaw kilə». Be ə, nje kəm tɔ aw togi kəmne loe ti ka kin, ɓa ta təl-e, kəme oo lo maji. ⁸ NJé gədi kəy je lie, ki njé je ki kəte isi ooi-e lo kəy nɛ ti, əli əi nɑ: «Ma, e kam

e dəw ki nje kisi nangi, kəy nɛ ka kin al a?»⁹ Ningə njé ki nɑ je əli əi nɑ: «E darəe e wa.» Ə njé ki nungi əli əi nɑ: «Jagi e e al, nə e dəw ki nje titi naa sie.» Ningə e wa ki dɔne əl ə nɑ: «E darɔm mi wa.»¹⁰ NGata ə dəji-e ta əi nɑ: «Re e i wa ə, ra ban be ə kəmi oo lo ə?»¹¹ Ə əl-de ə nɑ: «Dingəm ki tɔe nə Jəju ə lɔy nangi ɔr gidi kəm ti, ə əl-m ə nɑ: “Aw Silowe ti itogi kəmi”, ə m-aw m-togi kəmm, par ə kəmm oo lo maji.»¹² Ningə dəji-e əi nɑ: «Dingəm kin e ra be ə?» Ə əl-de ə nɑ: «M-gər al.»

Parisi je dəji ta dingəm ki kəte kəme tɔ ka kin

¹³ Lo kin ti, ɔri dingəm ki kəte kəme tɔ ka kin awi sie rɔ *Parisi je ti. ¹⁴ Ningə, ndɔe ti ki Jəju lɔy-n nangi ki man tane ɔr gidi kəme ti adi kəme oo lo ka kin e ndɔ taa kəɔ. ¹⁵ Ə Parisi je dəji-e ta ki yade rangi bəy se n-ra ban ə n-oo lo wa? Ə əl-de ə nɑ: «Jəju ɔr nangi ki lɔy kəmm ti, ə m-aw m-togi kəmm, ə ngɔsine kəmm oo lo.»¹⁶ Lo kin ti, Parisi je ki madi əli əi nɑ: «Dəw ki ra nɛ kin e dəw ki i rɔ Luwə ti al, tadɔ ində kəmne go ndɔ taa kəɔ ti al.» Nə njé ki nungi əli əi nɑ: «Ra ban be ə, dəw ki nje ra majal par a aw ki tɔgi kadi ra-n nɛ koji je ki əti ɓəl be kin ə?» Be ə, ta kin re ki gangi-naa dande ti. ¹⁷ Ningə təli dəji nje kəm tɔ ka kin bəy əi nɑ: «NGa i wa ki dɔi, ta ri ə əl dɔ dəw ti ki tɛɛ kəmi adi kəmi oo lo kin ə?» Ə nje kəm tɔ əl ə nɑ: «E nje kəl ta ki ta Luwə ti.»¹⁸ *Jipi je mbati kadi mede təki e dəw ki kəte kəme tɔ, ə ngɔsine dəw tɛɛ kəme adi kəme oo lo. Rai biti adi njé koje je rəi. ¹⁹ Ə dəji-de ta əi nɑ: «Dəw kam e ngonsi wa təki rɔjeti a? A re e ngonsi wa ə, kəme tɔ lo koje ti wa a? A re kəme tɔ lo koje ti ə, ra ban be ə ngɔsine kəme oo lo ə?»²⁰ Ə njé koje je əli əi nɑ: «Ji gər maji kadi e ngonje wa, taa kəme tɔ lo koje ti nu tɔ.

²¹ Nə ki ɔji dɔ kəme ki ngɔsine oo lo, ə se nɔ ə tɛɛ kəme adi kəme oo lo wa kin ə, ji gər nɛ kare me ti al. Ningə e wa tɔgi gangi ə nə idəji-e, ə a əl ta ki dɔ rɔne ti.» ²² Njé koje je əli ta kin be mbata bəl ki bəli Jipi je. Tado Jipi je dɔɔi ta naa ti kadi tə dəw ki re əl ə nə Jəju e Kirisi ki Luwə mbəte ba, sɔbi tuwe gin kəy kawnaa ti ləde kɔ. ²³ E mbata kin ə, njé koje je əli əi nə: «E wa tɔgi gangi ə nə, idəji-e.» ²⁴ Ə Parisi je bari dəw ki kəte kəme tɔ ka kin adi-e re ki kɔ joo, ningə əli-e əi nə: «Əl ta ki rɔjeti, ɔsi-n gon Luwə. Ji gər kadi dingəm kin e nje ra majal.» ²⁵ Lo kin ti, dingəm ki kəte kəme tɔ ka kin əl-de ə nə: «E nje ra maji, ə se e nje ra majal wa ka m-gər nɛ kare me ti al, nɛ kare ki m-gər maji ən: kəte kəm tɔ, ningə ngɔsine kəmm oo lo.» ²⁶ Ningə təli əli-e əi nə: «E ri ə ra səi ə? Ə ra ban tɔ ə adi kəmi oo lo ə?» ²⁷ Lo kin ti əl-de ə nə: «Ta kin m-əl səsi kəte ngata, ə imbati koo ta ləm, ə ra ban ə igei kadi m-təl m-əl səsi bəy ə? Indigi kadi itəli njé ndo je lie tɔ a?» ²⁸ Loki əl Parisi je ta be ba, əi je taji-e ə əli-e əi nə: «I ə i nje ndo lie, nə je, je njé ndo je lə *Moji. ²⁹ Ji gər kadi Luwə əl ta ki Moji, nə dəw ləi kin, ji gər lo ki tɛɛ ti al.» ³⁰ Ə dingəm ka kin əl Parisi je ə nə: «E nɛ ki əti bəl ngay kadi dəw ki səi, igəri loki tɛɛ ti al tɔ, ə dəwe ka kin taa adi kəmm oo lo. ³¹ Ji gəri maji kadi dije ki njé ra majal, re əli ta ki Luwə ə, Luwə oo dɔ ta ləde al, nə dəw ki nje bəl Luwə, ki nje təl rɔne go ndue ti, Luwə oo dɔ ta lie. ³² Ki mari nu wa kin, ndɔ kare kadi j-o nə dəw madi ə adi kəm dəw ki tɔ lo koje ti nu oo lo be kin, m-o al bəy. ³³ Kin ə re dingəm kin i rɔ Luwə ti al ə, nɛ madi kare ki asi kadi ra goto.» ³⁴ Lo kin ti, əli-e əi nə: «I dəw ki a me majal ti lo koji ti nu kam ə, ige kadi i ə indo-je nɛ!» Ba tuwəi-e adi tɛɛ taga. ³⁵ Jəju oo kadi tuwəi-e, ə loki inge, dəje ə nə: «I adi mei

*NGon dəw a?» ³⁶ Ə əl Jəju ə nə: «Bəbe, NGon dəw ə e na wa əl-m adi tə m-ade mem.» ³⁷ Ningə Jəju əl-e ə nə: «I o-e ki kəmi, e darɔe e wa ə isi əli ta kin.» ³⁸ Be ə, dingəm ka kin əl Jəju ə nə: «Bəbe, m-adi mem.» Ba ɔsi məkəsine nangi nɔe ti. ³⁹ Jəju əl-e ə nə: «M-re dɔnangi ti ne mba gangi ta, m-re mba kadi dije ki kəmde tɔ, ooi lo, ə kadi njé ki kəmde oo lo, təli njé kəm tɔ je tɔ.» ⁴⁰ Loki Parisi je madi ki ai ki Jəju nɔɔ, ooi dɔ ta ki Jəju əl kin ningə, dəji-e əi nə: «Je ka je njé kəm tɔ je tɔ a?» ⁴¹ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Kin ə re səi njé kəm tɔ je təkɔ rɔjeti ə, re majal ləsi a goto, nə təkɔ j-isi-n, ə oi rɔsi kadi kəmsi oo lo kin ba, majal ləsi to lo tone ti ba.»

Kuji ta ki dɔ ba bati je ti

10 Jəju əl ə nə: «Təkɔ rɔjeti adi m-əl səsi. Kin ə re dəw madi ur go bati je ti ki ta kəy al, nə i bal ki dɔ bɔr ki rəbi ki rangi ba, dəwe kin e nje bɔgi, e baw kaya. ² Nə dəw ki ur kəy go bati je ti ki ta kəy, e ə e ba bati je. ³ NJe ngəm ta kəy bati je tɛɛ ta kəy ade, ba bati je ooi dɔ ndue. Ningə bar bati je ləne kare kare ki tɔde, tɛɛ səde taga. ⁴ Loki tɛɛ ki bati je ləne pəti taga ningə, ɔti njiyə nɔde ti, ba bati je uni goe, tado gəri ndue. ⁵ Bati je a uni go dəw ki rangi al. Re ooi dəw ki rangi ba, a ayi-naa say kɔ kade ti, tado gəri ndu dije ki rangi al.» ⁶ Jəju əl-de kuji ta kin, nə gəri nɛ ki əl-de ta dɔ ti kin al. ⁷ Ə təl əl-de bəy ə nə: «Təkɔ rɔjeti, adi m-əl səsi, mi ta kəy bati je. ⁸ Dije pəti ki rəi nɔm ti, əi njé bɔgi je, ki baw kaya je, adi bati je ooi ta ləde al^a. ⁹ Mi ta kəy, re dəw ur kəy ki rəbi ki rɔm ti ba, dəwe a ingə kajɔ. A ur kəy nim, a tɛɛ nim, taa a ingə nɛ kusone nim tɔ. ¹⁰ NJe bɔgi re ba, re mba bɔgi, re mba təl nɛ, ə re mba tuji nɛ tɔ par. Nə mi, m-re mba kadi dije ingə kajɔ. Ningə kadi e kajɔ ki to mbar mbar.

^a10:8 Jərəmi 23.1-2; Ejəkəl 34.2-3

¹¹ «Mi ɓa bati je ki m-ul bati je maji. Dəw ki ul bati je maji, adi rone mbata bati je ləne. ¹² Nə dəw ki e nje ngəm bati je mba kingə la par ɓi e ɓade al, loki oo jagim isi re ki dɔ bati je ɓa, iyə bati je ə ay, adi jagim re uwə-de je, sane-de je. ¹³ Nje ngəm bati je mbata kingə-n la kin ay, tado ne lie e la par ə isi sangi, adi oo lo kadi ində rone kɔ ti mbata lə bati je al. Mi, mi ɓa bati je ki m-ində kəmm go bati je ti maji. ¹⁴ M-gər bati je ləm, ə bati je ləm gəri-mi tɔ. ¹⁵ Gəri-mi təki Bai gər-m ə mi m-gər-n Bai kin be tɔ. Be ə, m-adi rəm mbata bati je ləm. ¹⁶ M-aw ki bati je ki rangi noo ɓay ki əi me kəy ti ne al. Əi je ka, sɔbi kadi m-re səde me kəy ti tɔ. A ooi ndum ɓa, a təli ne kul je ki kare ba gin ɓade ti ki kare ba. ¹⁷ Bai ndigi-m, mbata m-ilə rəm kɔ kadi tə m-təl m-ingə kingə ki rangi. ¹⁸ Dəw ki a ində tɔgi dɔm ti kadi m-ilə rəm kɔ goto. E mi wa ə m-adi ki me ndigi ləm. M-aw ki tɔgi kadi m-adi-n nim, kadi m-taa-n nim. E kin ə e ndu ki m-gər ki rɔ Bai ti.» ¹⁹ Ta lə Jəju kin təl re ki gangi-naa ki rangi dan *Jipi je ti ɓay. ²⁰ NGay je dande ti əli əi nə: «NDil ki majal isi mee ti, dɛe a dana al, ə ra ban ə isi oi ta lie ə?» ²¹ Ə njé ki nungu əli əi nə: «Dəw ki ndil ki majal isi mee ti əl ta be al. Dəw ki ndil ki majal isi mee ti asi kadi a tɛɛ kəm njé kəm tɔ je al.»

Jipi je mbati koo mbide ti təki Jəju e NGon Luwə

²² Dɔkagiloe ti kin, *Jipi je isi rai nay tɔr ndu dɔ kəy ti lə Luwə Jorijaləm ti. E dɔkagilo kul ti. ²³ Jəju ilə lo aw je təl je gin pal ti lə *Salomo, nati kəy ti lə Luwə. ²⁴ Jipi je iləi-naa gəi gide, ningə əli-e əi nə: «Kadi ban ti ə a əl-je ta ki kadi meje osi nangi ə? Kin ə re j̄ Kirisi ki Luwə mbəte ə, əl-je wangi adi j-o.» ²⁵ Ə Jəju əl-de ə nə: «Ta kin m-əl səsi kəte ngata, nə imbati kadi itaai ta ləm. Ne je ki m-

isi m-ra-de me tɔ Bai ti kin mai naji dɔm ti. ²⁶ Nə səi, imbati kadi-mi mesi. Imbati tado səi dan bati je ti ləm al. ²⁷ Bati je ləm ooi ndum, m-gər-de, ningə əi je uni gom tɔ. ²⁸ M-adi-de kaji ki to biti ki no ti, ɓi tade a t̄i al. Taa dəw ki kadi ində tɔgine taa-n-de jim ti ka goto tɔ. ²⁹ Bai ki nje kadi-m-de aw ki tɔgi dɔ dije ti pəti, adi dəw madi ki asi kadi ində tɔgi taa-n-de ji Bai ti goto. ³⁰ Je ki Bai je dije ki kare ba.» ³¹ Lo kin ti, Jipi je təli kəi mbal ɓay kadi n-tiləi Jəju n-təli-e. ³² Ə Jəju əl-de ə nə: «M-ra ne je ki maji maji ngay ta kəmsi ti ki tɔgi ki j̄ rɔ Bai ti, nga e ki ra ə igei kadi itiləi-mi ki mbal itəli-mi ki mbae ə?» ³³ Ə Jipi je əli-e əi nə: «E mbata ne maji ki ira ə ji ge kadi ji tiləi ki mbal ji təli al, nə e ki mbata ta ki mal. Tado j̄ ki j̄ dəw kare par əl ə nə j̄ Luwə^b.» ³⁴ Jəju əl-de ə nə: «Luwə əl me ndu-kun ti ləsi ə nə: “Mi m-əl səsi, səi luwə je”. ³⁵ Dije ki Luwə əl-de ta ləne ə Luwə ɓar-de luwə je kin. Ningə igəri maji kadi dəw asi tɔgi buji ta lə Luwə al. ³⁶ Mi, e Luwə ə mbəti-m, ilə-m dɔnangi ti, ə m-əl-n m-ə nə mi NGon Luwə, ningə səi əli əi nə se mi n̄ə ə m-əl m-ə nə mi NGon Luwə wa ɓa, mi nje kəl ta ki mal dɔ tɔ Luwə ti, kin e mba ri ə? ³⁷ Kin ə re m-ra kilə lə Bai al ningə tə adi-mi mesi al! ³⁸ A kin ə re m-isi m-ra kilə lə Bai ningə, re adi-mi mesi al ka, adi mesi kilə je ki m-ra-de ka kin ndəy taa. Adi mesi kadi igəri təki Bai isi mem ti, ə mi m-isi me Bai ti tɔ.» ³⁹ Lo kin ti, sangi rəbi nja kare ɓay kadi n-uwəi Jəju, nə tɛɛ mɓode ti aw.

⁴⁰ Jəju təl aw gidi ba Jurde ti, lo ti ki kəte J̄ ra dije batəm ti. Jəju aw isi loe ti kin noo. ⁴¹ Dije ngay awi rɛe ti, ningə əli-naa əi nə: «J̄ ra ne madi kare ki əti ɓəl al, nə ne je pəti ki əl c̄ji-n dɔ dingəm kin e ne je ki rɔjeti.» ⁴² Lo kin ti noo be dije ngay adi mede Jəju.

^b10:33 Ləbətiki 24.16

Ki Lajar lo koy ti

11 Dingəm kare ki nje moy e noo, tœ nœ Lajar. Isi me be ti ki Bətani ki e ngon be læ Mari æi ki ngokone Marti. ²E darœ Mari wa kin æ a oy yibi ki æti maji nja Babe ti nim, bœr njæe ki bisi dœne nim. NGA ningœ e ngokœe Lajar æ rœe to-e. ³NGakonaæ je ki dœne ki joo kin ilæi dœw madi ade aw æl Jœju æ nœ: «Babe, basa madi e moy.» ⁴Loki Jœju oo ta kin ningœ æl æ nœ: «Moy læ Lajar kin a tœl-e al, nœ e moy ki re kadi tœji tœgi Luwœ, taa kadi dije ilæi tœji dœm ti mi NGon Luwœ tœ.» ⁵Jœju ndigi Marti æi ki ngokœe Mari, taa ndigi Lajar tœ. ⁶Jœju oo maji kadi Lajar e moy, nœ isi lo ti ki isi ti kin ba ndœ joo bœy. ⁷Go ti, æl njœ ndo je læne æ nœ: «Adi ji tœli j-awi Jude ti gogi.» ⁸Æ *NJœ ndo je lie æli-e æi nœ: «NJe ndo dije, ndœ ngay al ne bœy æ *Jipi je sangi kadi n-tilæi-ni ki mbal n-tœli-ni ka kin æ, ige kadi itœl aw Jude ti bœy a?» ⁹Jœju ilæde ti æ nœ: «NGan kadi e dœgi gide joo me kadi ti ki kare. Ningœ kin æ re dœw njiyœ kada æ a osi al, tado oo lo maji. ¹⁰A re njiyœ kondœ æ a osi, tado oo lo maji al.» ¹¹Go ta ti kin, Jœju ilœ ta ki rangi dœ ti æ nœ: «Madije Lajar to bi, ningœ m-a m-aw kadi m-ndœl-e.» ¹²Æ njœ ndo je æli-e æi nœ: «Babe, re e bi æ to æ a ndœl bœy.» ¹³Jœju æl ta læ koy Lajar, nœ njœ ndo je ooi tœki e ta læ bi ki kare. ¹⁴Æ Jœju æl-de ay njay æ nœ: «Lajar oy. ¹⁵NGa ningœ ki œji dœsi, rœm nœl-m ngay kadi m-goto loe ti, kadi tœ sœi je adii-mi mesi. Ba ki ne kin, adi j-awi dœe ti.» ¹⁶Æ Tomasi ki isi bari-e «NDingœ» æl ndœgi njœ ndo je æ nœ: «J-æi ka adi j-awi sie tœ j-oyi sie.»

Jœju e nje kadi dije tœli isi ki dœde taa

¹⁷Loki Jœju re tœœ Bətani ti, oo kadi dibi Lajar ra ndœ sœ ngata. ¹⁸Bətani e basi ki Jorijalœm, asi kulœ mœtœr mitœ be

par, ¹⁹adi *Jipi je ngay rœi rœ Marti ti æi ki Mari kadi sœli mede œji-n dœ koy læ ngokœde. ²⁰Loki Marti oo kadi Jœju a re noo, i aw tilœ kœme, ningœ Mari taa isi yœne nangi me kœy ti. ²¹Marti ki aw tilœ kœm Jœju, æl Jœju æ nœ: «Babe, kin æ re i sœje ne æ re ngokom a oy al. ²²Nœ ki ne wa kin ka m-gœr kadi ne je pœti ki idœji Luwœ æ a adi.» ²³Æ Jœju æl-e æ nœ: «NGokœi a i lo koy ti.» ²⁴Ningœ Marti ile ti æ nœ: «E ki rœjeti, m-gœr kadi ndœ ki njœ koy je a ii taa lo koy ti dœbœy ndœ ti æ, Lajar a i taa lo koy ti tœc.» ²⁵Lo kin ti, Jœju æl-e æ nœ: «Mi nje kadi dije ii taa lo koy ti, ki nje kadi dije isi ki dœde taa. Dœw ki adi-m mene, re oy mindi ka, a tœl isi ki dœne taa. ²⁶NGa ningœ, dœw ki isi ki dœne taa, æ adi-m mene ba, dœwe kin a oy al ratata. M-dœji se oo be wa?» ²⁷Ba Marti ile ti æ nœ: «Oyo, Babe, m-adi mem tœki i æ i Kirisi ki Luwœ mbœte, i æ i NGon læ Luwœ, i æ i dœw ki sœbi kadi a re dœnangi ti.»

Jœju no mbata koy læ Lajar

²⁸Go ta ti ki Marti æl kin ba, œti aw bœr ngokone Mari, æl-e ta nangi yœgirs be æ nœ: «NJe ndo dije a noo, æ isi dœji kadi aw.» ²⁹Loki Mari oo ta kin taa par æ i taa kalangi aw ki rœ Jœju ti. ³⁰Jœju ur me be ti al bœy, e lo ti wa ki Marti aw inge ti kœte ka kin bœy. ³¹*Jipi je ki isi me kœy ti ki Mari, isi sœli mee, loki ooi-e i taa kalangi, tœœ taga, ooi æ nœ isi aw ki dœ badi ti kadi no wa, adi ii taai goe ti. ³²Loki Mari aw tœœ lo ti ki Jœju a ti, æ oo Jœju ba, osi nangi njæe ti, ningœ æl-e æ nœ: «Babe, kin æ re i sœje ne æ re ngokom a oy al.» ³³Loki Jœju oo kadi Mari isi no, taa Jipi je ki ii goe ti ka isi noi tœ ba, mee ur made, taa ndile isi nangi al tœ. ³⁴Æ dœji-de æ nœ: «Ælæi-e ra be œ?» Ba æli-e æi nœ: «Babe, ire æ a o.» ³⁵Lo kin ti, Jœju no. ³⁶Æ Jipi je æli æi nœ: «Oi tœji ki tœji

ndigi ki ndige kin.»³⁷ Nə njé ki nungi əli əi nə: «Təe kəm nje kəm tɔ, nga ra ban ə asi kadi ɔgi Lajar koy al tɔy?»

Jəju adi Lajar i lo koy ti

³⁸ Lo kin ti, me Jəju təl ur made kur ki rangi bəy, adi ɔti aw ki dɔ badi ti. Ningə e bole mbal ə indəi mbal made utii tae. ³⁹ Jəju əl-de ə nə: «Ōri mbal kin kɔ», nə Marti ki konan nje goto əl Jəju ə nə: «Bəfe, ra ndɔ sɔ ngata, adi a əti.»⁴⁰ Ə Jəju əl-e ə nə: «M-əli m-ə nə ri ə? M-əli m-ə nə re adi mei ə a o tɔgi Luwə.»⁴¹ Lo kin ti, ɔri mbal kɔ, ə Jəju un kəmne ki taa ningə əl ə nə: «Bai, m-ra-i oyo təki o dɔ ndum.»⁴² M-gər kadi ta je ki m-isi m-əl səi kin o dɔ ndum dɔrɔ, nə m-əl ta kin be mbata kosi dije ki gəi gidim kin, kadi adi-mi mede təki e i ə ilə-m.»⁴³ Go ta ti kin ba, Jəju un ndune ki taa əl ta ki tɔgine ə nə: «Lajar, iteɛ taga!»⁴⁴ Ningə nje goto Lajar ində lo tɛɛ taga. Jie je ki njae je e ki rəgi ki ta kibi, taa ta kəme e ki dole ki kibi tɔ. Ə Jəju əl-de ə nə: «ftuti-e, ə iyəi-e adi aw.»

Dije dɔɔi ta naa ti kadi n-təli Jəju

(Mt 26.1-5; Mk 14.1-2; Lk 22.1-2)

⁴⁵ *Jipi je ngay ki awi rɔ Mari ti, ə ooi ne ki Jəju ra, adi mede Jəju. ⁴⁶ Nə njé ki nɔ je awi ingəi *Parisi je, əli-de ne ki Jəju ra. ⁴⁷ Lo kin ti, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki Parisi je, ɔsi dɔ njé gangi ta je lə Jipi je naa ti, ningə dəji-naa əi nə: «E ri dana ə kadi ji rai ə? Dingəm kin ra ne je ki əti bəl bəl ngay!»⁴⁸ Kin ə re j-iyəi-e j-adi ra ne je ləne kin ki nɔne ti ə, dije pəti a adi-e mede, ningə dije ki Rom ti a rəi kadi tuji kəy lə Luwə, taa a tuji gin be ləje tɔ!»⁴⁹ Ə Kayipi ki e ki kare dan njé kun dɔ Jipi je ti, ki bale ti nɔɔ e ki bo dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je ti, un ta əl-de ə nə: «fgeri ne kare me ne ti ki isi ra ne kin al!»⁵⁰ Iməri ta maji oi! E soti ngay mbata ti ləsi kadi ba kal dəw kare oy mbata lə gin dije kosi, ə gin

be ki tae ba ingə tuji al.»⁵¹ NGa ningə e ta ki Kayipi wa ba əl ki dɔne al, nə təki bale ti nɔɔ e ki bo dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je ti, Luwə ində ta tae ti adi ilə mbəe kəte təki səbi kadi Jəju a oy mbata lə gin be lə Jipi je. ⁵² Ningə a oy mbata lə gin be lə Jipi je par al, nə a oy mba kadi kaw-n ngan lə Luwə ki sanəi-naa ki lo je dangi dangi kin kadi təli gin dije ki kare ba. ⁵³ I dɔ ndɔe ti nɔɔ kin, njé kun dɔ Jipi je uni ndude kadi n-təli Jəju. ⁵⁴ E be ə, Jəju ində ngangi njiyə taga ta kəm Jipi je ti. Ōr rɔne aw basi kadi dilə lo ti, me ngon be ti ki bari-e Epirayim. Aw isi ti nɔɔ ki njé ndo je ləne.

⁵⁵ Dɔkagilo ra nay lə Jipi je ki bari-e Paki e basi, adi dije ngay awi Jorijaləm ti kəte nɔ ti kadi tə rai ne je ki go kuje ti ləde əi Jipi je kadi Luwə oo-n-de tə dije ki kanji majal. ⁵⁶ Dije ka kin əi gin kəy ti lə Luwə, ningə isi sangi Jəju, ə dəji-naa ta dande ti əi nə: «Mər ta ləsi e ri ə? Kadi a re lo ra nay ti al a?»⁵⁷ Ne kare ba, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki Parisi je adi ndu kadi re dəw madi oo lo ki Jəju e ti ba, kadi əl-de adi n-awi n-uwəi-e.

Mari buki yibi ki əti maji nja Jəju ti

(Mt 26.6-13; Mk 14.3-9; Lk 7.36-50)

12 NDɔ mehe kəte nɔ ra nay Paki ti, Jəju aw Bətani ti ki Lajar isi ti. Lajar ki ndɔ ki ade i taa lo koy ti. ² Lo kin ti nɔɔ, rai ne kuso ki tɔ Jəju. Marti ə e nje kadi-de ne kuso, ningə Lajar e ki kare dan njé kisi ta ne kuso ti ki Jəju. ³ Mari un yibi ki rai ki man kəgi ki bari-e nar, a rosi ngon ku be, buki nja Jəju ti, ningə go ti, bɔr njae ki bisi dɔne. E yibi nar dɔrɔe ki gate e ngay. Bəyɛ taa me kəy. ⁴ Lo kin ti, Judasi Isikariyoti ki e ki kare dan njé ndo je ti lə Jəju, e ki a un dɔ Jəju, əl ə nə: ⁵ «Mba ri ə e ki gati ki yibi kin, taa-n la ki lo kilə ti ki ndɔ bu mitə be ka e ki ra-n ki njé ndoo je al ə?»⁶ Judasi əl ta kin be mba to ba ta lə njé

ndoo je to ræ al, næ mbata e nje bogi. E æ bəl la e jie ti, adi isi bogi la ki isi buki me ti ndøy ndøy. ⁷Næ Jəju əl ə nə: «fɣəi Mari jəke! Ra ne kin be nginə-n ndo ki kadi darom a aw-n bada. ⁸NJé ndoo je kam, isi səsi ne ki ndo je pəti, nə mi m-a m-isi səsi ki no ti al.»

Dije dɔɔi ta naa ti kadi n-tɔli Lajar

⁹Kosi *Jipi je ngay ooi kadi Jəju e Bə-tani ti, adi rəi. Ningə rəi mbata lə Jəju par al, nə rəi mba koo Lajar ki Jəju ade i taa lo koy ti ka kin tɔ. ¹⁰E be ə, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je uni ndude kadi n-tɔli Lajar kɔ, ¹¹mbata e ta lie ə ra adi Jipi je ngay iyəi-de ə adi mede Jəju.

Jəju ur me be ti ki Jorijaləm ki kəsi-gon

(Mt 21.1-11; Mk 11.1-11; Lk 19.28-40)

¹²Lo ti go ti, kosi dije ki ngay ki rəi Jorijaləm, ooi kadi Jəju isi re Jorijaləm, ¹³ə yyi baji tan je, ə tɛɛi taga gidi be ti, awi tilə kəme. Ningə lo kin ti, uni ndude ki taa əli əi nə: «Tɔji e ki dɔ Luwə ti! Ningə kadi Luwə ində jine dɔ dəw ti ki re ki tɔ Bəbe, kadi Luwə ində jine dɔ ngar ti lə *Isirayəl je!» ¹⁴Jəju ingə ngon koro, ningə al isi dɔe ti təki ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə:

¹⁵«fɔbəl al, be bo *Siyo!

fɔo lo o, ngar ləi isi re, isi dɔ ngon koro ti.»^d

¹⁶Dɔsəy ba, njé ndo je lie gəri me ne je ki isi rai kin al, nə loki dije isi iləi tɔji dɔ Jəju ti ngata ba kadi mede ole dɔ ti təki makitibi lə Luwə əl ta lie kadi ne kin a ra ne dɔe ti be. Ningə e nee ka ə isi ra ne dɔe ti kin.

¹⁷Dije ngay ki ndo ki əi sie naa ti loki ndəl Lajar ade tɛɛ bada, dan njé koy je ti, mai naji lie. ¹⁸Ningə e naji ki ma ləde kin ə ra adi kosi dije awi tiləi kəme, tadɔ

ooi kadi ra ne kəji ki əti bəl ngay kin. ¹⁹Lo kin ti, *Parisi je əli-naa dande ti əi nə: «Oi to ki taga ta kəmsi ti ne kadi asi ra ne madi al; dije pəti buki-naa ki goe ti!»

Girəki je sangi kadi n-ooi Jəju

²⁰Girəki je madi əi dan dije ti ki rəi Jorijaləm lo ra nay ti kadi əsi məkəsəide nangi no Luwə ti. ²¹Girəki je ka kin rəi basi rɔ Pilipi ti ki e dəw ki ngon be ti ki Bətisayda ki Galile ti, dəji-e əi nə: «Ji ndigi kadi j-o Jəju.» ²²Ə Pilipi aw əl Andire, nga ə indəi rəde naa ti joo pu awi əli Jəju. ²³Jəju ilə-de ti ə nə: «Ki ne kin ba, ndo asi kadi Luwə tɔji tɔgim mi *NGon dəw ki taga ngata. ²⁴Ningə ki rɔ-jeti, adi m-əl səsi, kə ko ki kare ki osi nangi kin re oy əl ə, a to ki karne ba par, a re oy tɔ ba, a tɛɛ ki kə ko je ki rangi ngay. ²⁵Dəw ki ndigi koo maji rəne, a ti tae, nə dəw ki iyə ta koo maji rəne dɔ-nangi ti ne, a ngəm rəne kadi kajj ki biti ki no ti. ²⁶Kin ə re dəw madi ge ra kilə bəə ləm ba, səbi kadi un gom, nga ningə nje kilə bəə ləm kin a e səm lo ti ki m-a m-i ti. Dəw ki nje ra kilə bəə ləm, Bai Luwə a əsi gone.»

Jəju əl ta ki dɔ koyne ti

²⁷Jəju əl ə nə: «Ki ne kin, ndilm isi nangi al, ə se ta ri ə kadi m-əl wa? Kadi m-əl m-ə nə: “Bai, aji-m ta dɔ kadi ti ki ngə ki a re dɔm ti kin a?” NGA e mbata dɔ kadi wa kin ə m-re biti m-tɛɛ-n ne kin. ²⁸Bai, itɔji adi dije gəri tɔba ləi.» Ningə ndu dəw ba i ki dɔrɔ ti ə nə: «M-adi dije gəri tɔ ba ləm ngata, nə m-a m-adi-de gəri bəy.» ²⁹Kosi dije ki ai loe ti noo ə ooi ndu ta kin ki mbide əli əi nə: «E ndi ə ndangi ne.» Ningə njé ki nungi əli əi nə: «Malayka kare ə əl-e ta.» ³⁰Ə Jəju əl-de ə nə: «NDU ta ki ba ə oi kin tɛɛ mbata ləm mi al, nə tɛɛ ki mbata ləsi səi je. ³¹Ki

^d12:15 Jakari 9.9

ne kin, e dɔkagilo ki kadi Luwə a gangi-
n ta dɔ dije ti ki dɔnangi ti ne ngata, e
dɔkagilo ki kadi Luwə a uwə-n nje majal
ki isi ində tɔgine dɔ dije ti ki dɔnangi ti
ne, ile gidi lo ti kɔ ngata. ³²NGa ningə
mi, ndɔ ki dije a bəi-mi taa dɔ kagi-dəsi
ti kin ba, m-a m-ndɔr dije pəti ki rɔm ti.»
³³Me ta ti kin, Jəju tɔji kadi gəri se go
rəbi ki ban ə a oy-n wa?. ³⁴Ə kosi je əli-
e əi nə: «J-ingə me makitibi ndu-kun je
ti laje təki Kirisi ki e dəw ki Luwə mbəte,
a isi biti ki nɔne ti bi a oy al^e, nga ra ban
be ə j əl ə nə: “Səbi kadi a bəi NGon dəw
taa dɔ kagi-dəsi ti ə?” Ə NGon dəw ə wa
kin e nā dana ə?» ³⁵Ba Jəju əl-de ə nə:
«Kunji e dansi ti ne dɔkagilo ndəy bəy.
Ningə kadi injiyəi ki nɔsi ti loki kunji isi
unji dəsi ti kin, kadi tə til ingə səsi dɔ
rəbi ti al. Tadd dəw ki njiyə me til ti, gər
lo ki isi aw ti al. ³⁶Dɔkagilo ki kunji e
səsi kin ba, adi mesi kunji, kadi tə itəli
dije ki me kunji ti.» Loki Jəju əl-de ta be
ningə, ɔti aw bɔyɔ rɔne say ta kəmde ti.

Jipi je mbati kadi mede Jəju

³⁷Jəju ra ne kɔji je ki əti bəl bəl ta kəm
*Jipi je ti ka, mbati kadi-e mede. ³⁸E kin
tɔji ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl ə
nə:

«Babe, nā ə taa ta ki tɛɛ taje ti osi mbide
ti kin ə?

E nā je ə Babe tɔji-de tɔgine ə^f?»

³⁹Ningə darɔ Ejay ə wa təl a nɔɔ ɔr gin
ne ki asii kadi mede al ə nə:

⁴⁰«Luwə tɔ kəmde,

Kadi tə ooi lo al,

Adi mede nga ngororo,

Kadi tə gəri ne madi kare al,

Kadi tə təli kəmde rɔ Luwə ti al,

Nə tə Luwə j əji-de.^g»

⁴¹Ejay əl ta kin be mbata kunji Jəju ki
oo kəte nu ə əl-n ta dɔe ti.

⁴²Ne kare ba, dan njé kun dɔ Jipi je ti
wa kin, ngay je adi mede Jəju, nə mbati
kəli ki taga mbata lə *Parisi je ki kadi
a tuwəi-de kɔ gin kəy kaw-naa ti ləde əi
Jipi je^h. ⁴³Oi maji ngay kadi dije ə piti-
de ə e soti itə kadi Luwə ə piti-de.

Ta ki ta Jəju ti ə a gangi ta

⁴⁴Jəju əl ta ki ndune ki boy ə nə: «Dəw
ki adi-m mene ba, e mi ə adi-m mene
al, nə e nje kilə-m ə ade mene; ⁴⁵ningə
dəw ki oo-m ə, oo nje kilə-m tɔ. ⁴⁶Mi, mi
kunji, ə m-re dɔnangi ti ne mba kadi dəw
ki adi-m mene ba, dəwe njiyə me til ti al.
⁴⁷Kin ə re ta ləm osi mbi dəw ti, ə dəwe
ra-n kilə al ə, e mi ba m-gangi ta dɔe ti
al, tadd m-re dɔnangi ti ne kadi m-aji dije
bi kadi m-gangi ta dɔde ti al. ⁴⁸Dəw ki
mbati-m nim, taa ta ləm al nim ə, aw ki
nje gangi ta dɔne ti ngata. Tadd e ne je
ki m-ndo dije wa kin ə, a gangi ta dɔe ti
dɔbəy ndɔ ti. ⁴⁹Təki rɔjeti, m-əl ta ki dɔ
rɔm al, nə e Bai ki nje kilə-m ə adi-m ndu
je ki kadi m-əl nim, m-ndo nim. ⁵⁰NGa
ningə, m-gər kadi ndu ki Luwə adi kin ə,
e nje re ki kaji ki biti ki nɔ ti. Ta je ki
m-əl, m-əl-de təki Bai əl-m.»

Jəju togɔ nja njé ndo je ləne

13 Kəte nɔ ra nay Paki ti, Jəju gər
kadi ndɔ re nga kadi tə iyə dɔ-
nangi ə aw rɔ Bawne ti. Jəju ki ndigi njé
ki yəne je ki dɔnangi ti ne mari nu, ndigi-
de biti kadi təl tae. ²Jəju əi ki njé ndo je
ləne isi ta ne kuso ti lo sɔlɔ. Ningə dɔk-
agiloe ti kin, su ində ta ga kulə Jəju ji
njé bə je ti me Judasi ti ki ngon lə Simɔ
Isikariyoti ngata. ³Jəju wa ki dɔne gər
kadi Bawne Luwə ilə ne je pəti jine ti,
ningə gər təki n-j rɔe ti ə n-re, adi n-a n-
təl n-aw rɔe ti gogi. ⁴Jəju j taa ta ne kuso
ti, ɔr kibi ləne ki ilə dɔ made ti, ba un ta
kibi dɔɔ-n bədine. ⁵Go ti, mbəl man me

^e12:34 Pa je 110; Ejay 9.6; Daniyəl 7.14

^f12:38 Ejay 53.1

^g12:40 Ejay 6.9-10 ^h12:42 9.22

ne ti, ba ila rone togi nja njé ndo je lâne, a bor njade ki ta kibi ki kate dɔɔ-n bədine ka kin. ⁶ Loki Jaju re tee dɔ Simo Piyar ti ba, Simo Piyar əl-e ə nə: «Babe, i ə kadi itogi njam a?» ⁷ Ə Jaju əl-e ə nə: «Ne ki m-isi m-ra kin, ta ji naa ti ne igər al, nə a gər mee ki bəy ti.» ⁸ Be ka Piyar əl Jaju ə nə: «Jagi, i a togi njam al.» Ə Jaju ile ti ə nə: «Kin ə re m-togi njay al ba, ne madi ki bəw-je naa ti səi goto.» ⁹ Ningə Piyar əl ə nə: «Babe, re e be ba, itogi njam par al, nə kadi itogi jim je, ki dɔm je tɔ.» ¹⁰ Ə Jaju əl-e ə nə: «Dəw ki ndogi man, aw ki ndoo togi njane par, bi rəe je pəti al, tado ndəgi rəe je ay njay. NGA ningə səi je, rəsi ay njay, nə e dije pəti ba rəde ay, al bəy tɔ.» ¹¹ Lo kin ti, Jaju gər dəw ki a ule ji njé ba je ti, ə əl-n ə nə: «E səi pəti ba rəsi ay, al.» ¹² Loki Jaju togi njade gine gangi ningə, un kibi lâne ila rone ti, ə təl aw isi ta ne kuso ti gogi, ba əl-de ə nə: «Igəri me ne ki m-ra səsi kin a? ¹³ Isi bari-mi NJe ndo dije je, Babe je, ningə e go rəbe ti, tado e mi ə wa. ¹⁴ NGA ningə re mi ki mi NJe ndo dije je, mi Babe je ə m-togi njasi ningə, səi ka səbi kadi itogi njanaa ki yo je ki ne je tɔ. ¹⁵ E ne ə m-ɔji səsi, kadi səi ka indaji, irai təki m-ra səsi kin be tɔ. ¹⁶ Təki rəjeti, adi m-əl səsi, bəə itə bane al, taa ngon nje kaw kilə itə nje kile al tɔ. ¹⁷ Təki igəri ngata kin ə, irai kile ə, rəsi a nəl səsi ngay. ¹⁸ E səi pəti ba m-isi m-əl ta ləsi al; m-gər dije ki m-mbəti-de. NGA ningə, səbi kadi ta ki makitibi lə Luwə əl kin ra ne. Makitibi əl ə nə: «Dəw ki isi uso səm ne, tu gajine ɔsi-m¹.» ¹⁹ M-əl səsi ta kin basine, kadi tə ndo ki nee a ra ne ba, igəri təki «Mi NJe kisi nɔɔ.» ²⁰ Təki rəjeti, adi m-əl səsi, dəw ki uwə dəw ki m-ile ki rone ti, uwə-m ki rone ti, ə dəw ki uwə-m ki rone ti, uwə nje kilə-m ki rone ti tɔ.»

Jaju əl təki Judasi a un dəne

(Mt 26.21-25; Mk 14.18-21; Lk 22.21-23)

²¹ Go ta je ti kin, ndil Jaju isi nangi al, adi ta tee tae ti ki taga ə nə: «Təki rəjeti, adi m-əl səsi, dəw kare dansi ti ne a ilə-m ji dije ti.» ²² Lo kin ti, njé ndo je lie goi kəm-naa, ningə dəji-naa se nā dana ə isi əl ta lie wa. ²³ Ki kare dan njé ndo je ti, ki e dəw ki Jaju ndige, isi kadi Jaju ti basi. ²⁴ Ə Simo Piyar ra ne yəgiri nangi əl-e-n kadi dəji Jaju se isi əl ta lə nā dana wa. ²⁵ NJe ndo ka kin ɔy ki dɔ Jaju ti, ningə dəje ə nə: «Babe, dəwe e nā ə?» ²⁶ Ə Jaju ile ti ə nə: «E dəw ki m-a m-ade mapa ki m-gangi, m-ilə me tɔy ti kin.» Ningə Jaju gangi mapa ilə me tɔy ti, adi Judasi ki ngon lə Simo Isikariyoti. ²⁷ Loki Judasi taa mapa ka kin taa par ə, *Satə ur mee ti. Ə Jaju əl-e ə nə: «Ne ki to mei ti kadi ira ka kin, ira law!» ²⁸ Dan dije ti ki isi sie ta ne kuso ti kin, dəw ki kadi gər se mba ri ə əl-e ta kin be wa goto. ²⁹ Tə ka ki Judasi e-n nje koti bəl la ka kin, ngay je ooi təki Jaju dəje kadi aw ndogi ne ki kadi n-rai nay Paki, ə se kadi aw adi ne madi njé ndoo je wa be. ³⁰ Judasi taa mapa ki Jaju ade ka kin taa par ə tee taga. Dɔ kade ti kin, lo ndul ngata. ³¹ Loki Judasi tee ba, Jaju əl ə nə: «Ki basine kin, dije iləi tɔji dɔm ti mi *NGon dəw, ningə mi NGon dəw m-ra m-adi dije iləi tɔji dɔ Luwə ti tɔ. ³² Kin ə re m-ra m-adi dije iləi tɔji dɔ Luwə ti ba, Luwə wa ki dəne a adi dije iləi tɔji dɔm ti mi NGon dəw tɔ. NGA ningə e ne ki a ra ne basine. ³³ NGanm je, mi səsi ne, naa ti dɔkagilo ki ndəy be par. A sangimi, ningə təki m-əl-n *Jipi je, m-əl səsi bone tɔ təki: «Lo ki m-a m-aw ti, a asi kadi awi ti al.» ³⁴ M-adi səsi ndu-kun ki sigi ki e ta kadi indigi-naa dansi ti ki yo je ki ne je. Maji kadi indigi-naa dansi ti

ki yo je ki ne je tæki mi m-ndigi-n sæsi kin be tɔ. ³⁵ Kin æ re indigi-naa dansi ti ki yo je ki ne je ba, dije pæti a gæri tæki sæi njé ndo je læm.»

Jæju æl tæki Piyær a naji ta gær-ne

(Mt 26.33-35; Mk 14.29-31; Lk 22.31-34)

³⁶ Simo Piyær dæji Jæju æ næ: «Bæbe, a aw ra æ?» Æ Jæju ile ti æ næ: «Lo ki m-a m-aw ti, a asi kadi un gom ki basine kin al, næ a un gom ki bæy ti.» ³⁷ Ba Piyær dæji Jæju æ næ: «Bæbe, mba ri æ m-a m-asi kadi m-un goi ki basine kin al æ? Mi basi ngay kadi m-ilæ røm kɔ mbata læi!» ³⁸ Lo kin ti, Jæju ilæ Piyær ti æ næ: «Adi j basi ngay kadi ilæ roi kɔ mbata læm wa ta? Tæki rɔjeti, adi m-æli, kunæ kinjæ nɔ al bæy æ, a naji ta nja mitæ æ næ igær-m al.»

Jæju e ræbi ki kaw ki rɔ Luwæ ti

14 Jæju æl njé ndo je læne æ næ: «Sɔbi kadi mesi bæl al, adi mesi Luwæ, æ adi-mi mesi tɔ. ² Me be ti læ Bai, kæy je e ngay nɔɔ. Kin æ re e ne ki rɔjeti al æ, re m-a m-æl sæsi, tædɔ m-aw kadi m-indæ dɔ lo dana mbata ti læsi. ³ Loki m-aw, æ m-indæ dɔ lo dana gine gangi ningæ, m-a m-tæl tæ m-re kadi m-ɔy sæsi, m-aw sæsi røm ti, kadi tæ lo ki mi ti, sæi ka sæi ti tɔ. ⁴ Sæi, igæri ræbi ki kaw lo ti ki m-isi m-aw ti.» ⁵ Lo kin ti, Tomasi æl Jæju æ næ: «Bæbe, ji gær lo ki isi aw ti al tɔ, æ ra ban be æ j-a ji gær ræbi ki kaw ti æ?» ⁶ Æ Jæju æl-e æ næ: «Mi ræbi, mi ta ki rɔjeti, mi kisi ki dɔ taa. Ræbi ki rangi ki kadi dæw asi kaw-n rɔ Bai Luwæ ti goto. ⁷ Re igæri-mi bæ, a igæri Bai tɔ. NGa ningæ, tæki j-a-n ne wa kin, igæri-e nim, oi-e nim tɔ.» ⁸ Ningæ Pilipi æl Jæju æ næ: «Bæbe, itɔji-je Bawje Luwæ adi j-o-e par æ, e wa kin asi-je naki.» ⁹ Æ Jæju ile ti æ næ: «Pilipi, e mari nu ba æ m-a sæsi ne kin ka igær-m al bæy a? Dæw ki oo-m bæ, oo Bai Luwæ tɔ. Ra ban be æ æl æ næ: “Itɔji-je Bawje Luwæ adi j-o-e?” ¹⁰ O tæ ta

ki rɔjeti al kadi mi m-isi me Bai ti, æ Bai isi mem ti a? Ta je ki m-isi m-æl sæsi kin, e mi wa ki døm bæ m-isi m-æl al; e Bai ki isi mem ti æ isi ra kilæ je læne. ¹¹ Adi-mi mesi tæki mi m-isi me Bai ti, æ Bai isi mem ti tɔ kin. A re adi-mi mesi dɔ ta je ti ki m-isi m-æl al æ, kilæ ra je læ Luwæ ki oi ki kæmsi kin yo æ, adii mesi ndæy. ¹² Tæki rɔjeti, adi m-æl sæsi, dæw ki adi-m mene bæ, e ka a ra ne je ki m-isi m-ra-de kin tɔ. A ra ne je ki æti bæl ngay bæy, mbata mi m-isi m-aw rɔ Bai ti. ¹³ NGa ningæ, ne je pæti ki idæji me tøm ti æ, m-a m-ra m-adi sæsi, mba kadi mi NGon, m-ra m-adi dije ilæi tɔji dɔ Bai Luwæ ti. ¹⁴ Kin æ re idæji ne madi me tøm ti æ, m-a m-ra m-adi sæsi.»

Jæju un ndune kadi m-a n-ilæ ki NDil Luwæ

¹⁵ Jæju ilæ ta ki rangi dɔ ti bæy æ næ: «Kin æ re indigi-mi æ, a tæli ræsi go ndu-kun je ti læm. ¹⁶ Ningæ mi, m-a m-dæji Bai Luwæ kadi ilæ ki NJe ra sæsi ki rangi, ki a isi sæsi biti ki nɔ ti. ¹⁷ E æ e NDil ki nje ra ne ki rɔjeti, ki dije ki dɔnangi ti ne asi kadi taai-e mede ti al, tædɔ ooi-e al, taa gæri-e al tɔ, næ sæi je, igæri-e, mbata isi kadisi ti ne, taa a isi mesi ti tɔ. ¹⁸ M-a m-iyæ sæsi ki karsi tæ ngan kal je be al, næ m-a m-tæl kadi m-re ræsi ti. ¹⁹ Nay ngay al kadi dije ki dɔnangi ti ne a ooi-mi al ratata, næ sæi je, a oi-mi, tædɔ m-isi ki døm taa, taa sæi je ka a isi ki dɔsi taa tɔ. ²⁰ NDæ ti kin æ, a oi kadi mi me Bai ti, ningæ sæi, sæi mem ti, æ mi, mi mesi ti tɔ. ²¹ Dæw ki nje ndigi-m, e dæw ki ngæm go ndu-kun je læm maji nim, tæl rone go ti nim. Bai a ndigi dæw ki nje ndigi-m, ningæ mi ka m-a m-ndige tɔ, taa m-a m-tɔje røm ki taga kadi gær-m tɔ.» ²² Judi (ki Judasi Isikariyoti al) æl Jæju æ næ: «Bæbe, ra ban be æ je par æ a tɔji-je roi ki taga kadi ji gær-i, bi a tɔji roi ki taga kadi ndægi dije ki dɔnangi ti ne kin gæri-ni al æ?» ²³ Jæju ile ti æ næ: «Dæw ki ndigi-m æ, a ngæm go ta je læm. Bai a

ndige, ningə je ki Bai Luwə joo pu j-a ji re rəe ti, j-a j-ində be naa ti sie. ²⁴Dəw ki ndigi-m al, təl rəne go ta je ti ləm al. Ta je ki isi tēē tam ti ə isi oi kin, e ta je ki mi wa m-əl ki dəm al, nə e ta je ki j rə Bai ti ki nje kilə-m. ²⁵M-əl səsi ta je kin dəkagilo ki mi səsi naa ti ne bəy kin. ²⁶NJe ra səsi, NDil ki Bai a ilə sie adi səsi me təm ti kin, a ndo səsi ne je pəti, taa a ole mesi də ne je ti pəti ki m-əl səsi tə. ²⁷M-iyə lapiya m-adi səsi, m-adi səsi lapiya. Ningə mi m-adi səsi təkı dije ki dənangi ti ne adii səsi al. Adi mesi osi nangi, ifəli al. ²⁸Oi tēē tam ti m-əl m-ə nə: “M-a m-aw, ə m-a m-təl m-re rəsi ti”. Ningə kin ə re indigi-mi ə, a irai rənəl də kaw ti ki m-isi m-aw rə Bai ti, tado e, e ki bo itə-m. ²⁹M-əl səsi ta kin basine, kəte taa kadi ne je rai ne, kadi tə loki a rai ne ba, adii mesi. ³⁰M-a m-əl səsi ta gogi al ngata, tado, nje majal ki isi ində təgine də dije ti ki dənangi ti ne, re. Ningə e aw ki təgi madi dəm ti al, ³¹nə a ingə ta rəbi kadi ra adi dije gəri təkı m-ndigi Bai, ə m-ra ne je təkı Bai dəji-m kadi m-ra. II taa lo kin ti adi j-awi.»

Jəju e kagi nju ki rəjeti

15 Jəju əl ə nə: «Mi, mi kagi nju ki rəjeti, ningə Bai e ba nje ndər nju tə. ²Baji nju ki j rəm ti, ə andi al ə, Bai a tige kə, nə e ki andi maji ba, a tigə ngan bajie je ki majal kə kadi andi ki kəte də made ti. ³Ningə səi, ne ndo ki m-ndo səsi, ra adi səi dije ki ayi njay ngata. ⁴Ə re uwəi rəsi rəm ti ngə ba, mi m-a m-uwə səsi rəm ti ngə tə. NGA ningə, tə ka ki baji kagi a asi kadi andi ki kanji kagi al ka kin ə, səi ka a asi kadi irai ne madi ki kanji kadi uwəi rəsi rəm ti, al tə. ⁵Mi kagi nju, ə səi bajim je tə. Dəw ki uwə rəne rəm ti ngə, ə mi m-uwe rəm ti tə ba, a ra ne je ki maji maji ngay, tado a asi kadi irai ne madi ki maji kanjim al. ⁶Dəw ki uwə rəne ngə rəm ti al, a iləi-e kə gidı lo ti tə baji kagi be. Baji kagi je ki tuti, a kəi-de

kadi buki-de poro kadi ɔi por kə. ⁷Kin ə re uwəi rəsi rəm ti ngə, ə ta ləm isi mesi ti tə ba, idəji ne ki indigi ə a ingəi. ⁸Ne ki a ra kadi dije iləi təji də Luwə ti ki taga, e ta kadi irai kilə je ki maji maji, ki də-naa ti, də-naa ti nim, kadi itəji təkı səi njé ndo je ləm ki rəjeti nim tə. ⁹Mi m-ndigi səsi təkı Bai ndigi-m be tə. NGA ningə, maji kadi ai də njasi ti, me ndigi ti ki m-ndigi səsi. ¹⁰Kin ə re itəli rəsi go ndu-kun je ti ləm ə, a ai də njasi ti, me ndigi ti ki m-ndigi səsi, təkı m-təl-n rəm go ndu-kun je ti lə Bai Luwə, ə m-a-n də njam ti, me ndigi ti ki e ndigi-m kin be tə.

¹¹«M-əl səsi ta je kin be mba kadi rənəl ki mem ti e rənəl ləsi tə, ningə kadi rənəl ləsi e rənəl ki asi-naa tapi. ¹²*NDu-kun ləm ə to kin: Indigi-naa ki yo je ki ne je dansi ti, təkı m-ndigi-n səsi kin be tə. ¹³Kin ə re dəw un rəne ilə kə mbata lə madine je ə, ne madi ki rangi ki kadi a ra, təji-n ndigi-naa ki itə e kin goto ngata. ¹⁴Kin ə re irai ne ki m-dəji səsi kadi irai ba, səi madim je. ¹⁵M-bar səsi bəə kilə je al ratata, tado bəə kilə gər ne ki bae isi ra al. NGA ningə mi, m-bar səsi madim je, mbata m-adi səi igəri ne je pəti ki m-ingə rə Bai Luwə ti. ¹⁶E səi je ba imbəti-mi al, nə e mi ə m-mbəti səsi. Ningə, m-adi səsi kilə kadi awi, irai kilə je ki maji maji, ki a to ratata. Ba lo kin ti, Bai a adi səsi ne je pəti ki idəji-e ki təm. ¹⁷Ne kare ki m-dəji səsi, e ta kadi indigi-naa ki yo je ki ne je dansi ti.»

Dije ki dənangi ti ne, mede majal ki Jəju əi ki njé ndo je ləne

¹⁸Jəju əl bəy ə nə: «Kin ə re dije ki dənangi ti ne ɔsi səsi ta ə, kadi igər təkı e mi ə ɔsi-mi ta kəte nəsi ti. ¹⁹NGA ningə, kin ə re səi uwəi ki dije ki dənangi ti ne ba, re dije ki dənangi ti ne a ndigi səsi; nə ki ne kin, səi uwəi səde al, tado m-mbəti səsi, m-tēē səsi kə dande ti. Ningə e mbata kin ə, ɔsi səsi ta. ²⁰Ə adi mesi

ole dɔ ta ti ki m-əl səsi kəte m-ə nə: “Bəə itə bane al” kin. Kin ə re adi-mi kɔ ɓa, a adi səsi kɔ tɔ, a re təli rɔde go ta ti ləm ɓa, a təli rɔde go ta ti ləsi tɔ. ²¹ Ki ne kin, a adi səsi kɔ mbata ləm, tado gəri dəw ki nje kilə-m al. ²² Kin ə re m-re al, re m-əl-de ta al ə, re dəw a tidə majal je ləde dɔde ti al; nə ki ne kin, lo kadi a əli əi nə: “Gər ə ji gər al,” kadi dəw iyə-n go majal je ləde kɔ goto. ²³ Dəw ki mee majal səm ɓa, mee majal ki Bai Luwə tɔ. ²⁴ Kin ə re m-ra kilə madi ki dəw madi ki rangi ra nja kare al, dande ti al ə, re dəw a tidə majal je ləde dɔde ti al; nə ki ne kin, ooi kilə ram je ki kəmde. Be ka, mede majal səm nim, majal ki Bai nim. ²⁵ Ningə, e ne ki ra ne be mba kadi ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “Mede majal səm ki kanji ta madi,^j” kin nee ra ne.

²⁶ «NJe ra səsi ki m-a m-ilə sie ki tɔ Bai Luwə, a re. Ningə e ə e NDil ki nje kəl ne je ki rɔjeti dɔ Luwə, ki a i rɔ Luwə ti. E ə a ma naji dɔm ti. ²⁷ NGa ningə, səi ka a mai naji ləm tɔ, tado səi səm naa ti lo kilə ngirə ne je ti nu.»

16 «M-əl səsi ta je kin be pəti mba kadi tə iyəi ta kadi-me ləsi al. ² Dije a tuwəi səsi kɔ gin kəy kaw-naa je ti. Ningə ndɔ je a rəi wa ɓəy ki kadi njé ki a təli səsi, a əli mede ti əi nə e kilə lə Luwə ə yə n-isi n-rai. ³ A rai be, mbata gəri Bai al nim, gəri-mi al nim. ⁴ NGa ningə, m-əl səsi ta je kin be kəte, kadi tə ndɔ ki nee je a rai ne ɓa, mesi ole dɔ ti təkɪ ndɔ ki m-əl səsi. M-əl səsi ta je kin lo kilə ngire ti nu al, tado mi səsi naa ti ne.

Kilə ra NDil Luwə

⁵ «Ki ɓasine kin, m-isi m-aw ki rɔ nje kilə-m ti, nə dəw kare dansi ti ki kadi dəji-m ə nə: “Isi aw ra wa ka,” goto.

⁶ Mesi ur made mbata ta je ki m-əl səsi.

⁷ NGa ningə, e ta ki rɔjeti ə m-əl səsi:

maji ngay mbata ti ləsi kadi m-aw, tado re m-aw al ə, dəw ki nje ra səsi ki sɔbi kadi a re kin, a re al. A re m-aw tɔ ɓa, m-a m-ilə sie m-adi səsi. ⁸ Ə loki a re ɓa, a ra kadi dije ki dɔnangi ti ne gəri ne ki e majal ki ra, ki ne ra ki dana, ki ta ki gangi. ⁹ Kadi gəri ne ki e majal ki ra, tado mbati kadi-mi mede, ¹⁰ kadi gəri ne ra ki dana, tado m-isi m-aw rɔ Bai ti, ningə səi a oi-mi gogi al ratata, ¹¹ kadi gəri ta ki gangi, tado gangi ta dɔ nje majal ti ngata. Adi e nje majal ki isi ində tɔgine dɔ dije ti ki dɔnangi ti ne.

¹² «M-aw ki ta je ngay ɓəy kadi m-əl səsi, nə ki ɓasine kin, a al dɔsi. ¹³ NGa ningə, dɔkagilo ki NDil ki nje kɔji ne je ki rɔjeti a re ɓa, a ra kadi igəri ne je pəti ki rɔjeti. A əl ta ki tɔne wa al, nə a əl ne je pəti ki ingə rɔ Luwə ti, ningə a ilə səsi mbɛ ne je ki a rai ne lo ti ti tɔ. ¹⁴ E tɔji tɔɓa ləm ki taga, tado e ta je ləm, ə a ilə səsi mbɛ. ¹⁵ Ne je pəti ki e yə Bai, e yam tɔ. E mbata kin ə, m-əl-n m-ə nə: E ta je ləm, ə NDil a ilə səsi mbɛ.»

Me kɔ təl rɔnəl

¹⁶ Jəju əl ə nə: «Nay dɔkagilo ndəy ba kadi a oi-mi al, ningə dɔkagilo ndəy go ti ə, a təli oi-mi gogi.» ¹⁷ Ə njé ndo je madi əli-naa dande ti əi nə: «Ta ki əl-je ə nə: “Nay dɔkagilo ndəy ba kadi a oi-mi al, ningə dɔkagilo ndəy go ti ə, a təli oi-mi gogi,” kin mee nə ri ə? Taa əl ta ki kare ɓəy ə nə: “Tado m-isi m-aw rɔ Bai ti.” ¹⁸ Ə “dɔkagilo ndəy” ki əl tae kin me nə ri tɔ ə? Ji gər me ta ki ge kəl-je kin al!» ¹⁹ Loki Jəju gər kadi njé ndo je lie isi sangi kadi dəji-e ta ɓa, əl-de ə nə: «Isi dəji-naa ta dansi ti ɔji dɔ ta ki m-əl səsi m-ə nə: “Nay dɔkagilo ndəy ba kadi a oi-mi al, ningə dɔkagilo ndəy go ti ə, a təli oi-mi gogi,” kin. ²⁰ NGa ningə, təkɪ rɔjeti, adi m-əl səsi: A nɔi je, a ndigəi ndoo je, nə dije ki dɔnangi ti ne a rai rɔnəl. Me

kō a ra səsi, nə me-kō ləsi kin a təl rənəl.
²¹ Loki dәне aw tə oji ngon ba, e me kō ti, tado dōkagilo kō lie re, nə loki ngon tē rōe ti ngata ba, mee oy dō kō ti, mbata rənəl dāw ki oje ile dōnangi ti. ²² Ningə, səi ka, ki basine kin, səi me kō ti, nə m-a m-təl m-o səsi, kadi rənəl a rosi mesi, ningə e rənəl ki dāw a ɔr mesi ti goto al. ²³ NDəe ti kin, a dəji-mi ta dō ne madi ti al ngata. Ningə, təki rōjeti, adi m-əl səsi, Bai a adi səsi ne je pəti ki idəji-e ki tōm. ²⁴ Biti bone ka, idəji ne madi ki tōm al bəy. Idəji ə a ingəi, kadi rənəl ləsi asi-naa tapi.

Jəju təti rō dije ki dōnangi ti ne

²⁵ «M-əl səsi ta je kin me kuji ta ti, nə ndo je a rəi nōō kadi m-a m-əl səsi ta me kuji ta ti al ngata, nə m-a m-əl səsi ta ki dō Bai Luwə ti wangi taga. ²⁶ I dō ndəe ti kin, a dəji ne Bai ki tōm, ningə m-a m-əl səsi al, təki m-isi m-əl ta ki Bai mbata ti ləsi, ²⁷ tado Bai Luwə ə wa ndigi səsi. Luwə ndigi səsi, mbata indigi-mi, taa adi mesi təki m-i rōe ti ə m-re tō. ²⁸ M-i rō Bai ti ə m-re dōnangi ti ne, ningə ki basine kin, m-a m-iyə dōnangi ə m-təl m-aw rō Bai ti gogi.» ²⁹ Ə njé ndo je lie əli əi nə: «O, ki ne kin, yə əl-je ta ay njay, ki kanji kəl me kuji ta ti kin. ³⁰ Ningə ki basine kin, ji gər kadi igər ne je pəti, taa ta je ki to me dāw ti bəy, kadi tə dāw dəji ka igər kəte. Lo kin ti, j-adi meje kadi i rō Luwə ti.» ³¹ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Adi mesi ngata a? ³² Oi, dō kadi isi re, ningə ki ne kin, re tēe ne ngata ki kadi dije a sanəi səsi ki lo kare kare. A iyəi-mi ki karm, nə mi ki karm al, tado Bai Luwə e səm naa ti ne. ³³ M-əl səsi ta je kin pəti be, mba kadi lapiya e mesi ti, me kində rō naa ti səm. A ingəi kō dōnangi ti ne, nə kadi uwəi tōgisi ba, tado m-təti rō njé tōgi je ki dōnangi ti ne ngata.»

Jəju əl ta ki Luwə mbata ləne wa nim, mbata lə njé ndo je ləne nim

17 Go ta ti ki Jəju əl kin ba, un kəmne ki taa dōrə ti, ningə əl ə nə: «Bai, ndo re nga. Itōji tōba ləm, mi NGoni ki taga adi dije gəri, kadi tə mi NGoni, m-tōji tōba ləi ki taga madi dije gəri tō. ² I, adi-m tōgi dō dije ti pəti, kadi tə m-adi njé ki iyə-de jim ti, isi ki dode taa biti ki nō ti. ³ Kisi ki dō taa biti ki nō ti, e ta kadi dāw gəri, i ki i ki kari ba ə i Luwə ki rōjeti kin nim, kadi gər Jəju Kirisi ki e dāw ki ile kin nim. ⁴ M-tōji tōba ləi m-adi dije ki dōnangi ti ne pəti gəri, ningə kilə ki adi-m kadi m-ra ka m-təl tae maji tō. ⁵ Ki basine kin, Bai, m-dəji kadi adi-m m-ingə kōsi-gon ta kəmi ti təki ndo ki adi-m kəte nō kində dōrə ti, ki dōnangi ti kin.

⁶ «M-ra m-adi dije ki ɔy-de dan madide je ti ki dōnangi ne, adi-m kin gəri-ni. Əi dije ləi, ə iyə-de me jim ti, ningə təli rōde maji go ta ti ləi. ⁷ Ki basine kin, gəri kadi ne je pəti ki adi-m, i rōi ti. ⁸ Tado m-adi-de ta je ki adi-m, ningə taai. Loki taai ba, gəri kadi m-i rōi ti, adi adi-mi mede təki e i ə ilə-m. ⁹ Ningə e mbata ti ləde ə m-əl səi ta. M-əl səi ta mbata lə dije ki dōnangi ti ne al, nə mbata lə njé ki iyə-de me jim ti, tado njé ki iyə-de me jim ti kin əi dije ləi. ¹⁰ Ningə ne je pəti ki e yam, e yai, ə ne je pəti ki e yai, e yam tō. NGa ningə, əi je, tōji tōba ləm ki taga adi dije ooi. ¹¹ Mi, m-a mi dōnangi ti ne al ngata, m-isi m-aw ki rōi ti, nə əi je, isi dōnangi ti ne bəy. Be ə, Bai Luwə ki njé kay njay, m-dəji kadi ində kəmi gode ti maji. Ində kəmi gode ti ki tōgi ləi, ki e tōgi ki adi-m m-ra-n kilə kin, kadi tə əi kare ba təki je səi je kare ba kin be tō. ¹² Dōkagilo ki mi səde, m-ində kəm gode ti maji ki tōgi ləi ki adi-m. M-dəbi bagim dode ti, adi dāw kare ka tae ti al. Dəw ba, e e ki sōbi kadi tae a ti kadi tə ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə təl-n tane

ka kin par^k. ¹³NGa ningə, ki basine kin, m-isi m-aw ki rəi ti, ə m-əl ta kin be təki mi-n səde dənangi ti ne bəy kin, kadi tə əi wa ingəi rənəl ki mem ti, ki e rənəl ki asi-naa tapı kin. ¹⁴M-adi-de ta ləi ningə, dije ki dənangi ti ne əsi-de ta mbata ke ki əi dije ki dənangi ti ne al, təki mi mi-n dəw ki dənangi ti ne al kin be tə. ¹⁵NGa ningə, m-dəji kadi əy-de kə dənangi ti ne al, nə kadi əsi NJe majal nğərəngi dəde ti. ¹⁶Əi dije ki dənangi ti ne al, təki mi mi-n dəw ki dənangi ti ne al kin be tə. ¹⁷Maji kadi un-de ki ta ki rəjeti, ində-de ta dangi tə dije ləi. Ta ləi e ta ki rəjeti. ¹⁸Ningə, mi ka, m-ilə-de dənangi ti, təki ilə-m dənangi ti ka kin be tə. ¹⁹Mi wa, m-un rəm m-ində ta dangi tə dəw ləi mbata ti ləde, kadi tə əi je ka, əi ki kində ta dangi me ta ki rəjeti tə dije ləi tə.

Jəju əl ta ki Luwə mbata ti lə dije pəti ki a adi-e mede

²⁰«M-əl səi ta mbata ti lə njé ki m-ilə-de kin par al, nə mbata ti lə dije pəti ki a adi-mi mede, ki go rəbi lə ta ki a tēē ta njé je ti ki m-ilə-de. ²¹M-dəji kadi pəti, təli dije ki kare, təki i Bai, ində rəi naa ti səm, ə mi m-ində rəm naa ti səi kin be. Kadi əi ka indəi rəde naa ti səje tə, kadi tə dije ki dənangi ti ne adi mede təki e i ə ilə-m. ²²Mi m-adi-de kəsi-gon ki adi-m, kadi tə əi dije ki kare, təki je səi je-n dije ki kare kin be tə. ²³Mi m-ində rəm naa ti səde, ningə i, ində rəi naa ti səm tə; ba lo kin ti, a asi kadi əi dije ki kare ba ki rəjeti, kadi dije ki dənangi ti ne gəri təki e i ə ilə-m nim, indigi-de təki indigi-m be nim tə. ²⁴Oyo, Bai, njé ki adi-m-de kin, m-ndigi ngay kadi əi səm naa ti, lo ti ki m-a mi ti, kadi oi kəsi-gon ki m-aw-n, kəsi-gon ki i adi-m. M-əl m-ə nə adi-m kəsi-gon, mbata indigi-m kəte nə kində dərə ti ki dənangi. ²⁵Bai ki nje ra ne ki dana, dije ki dənangi ti ne gəri-ni

al, nə mi m-gər-i, taa njé ki adi-m-de ka gəri təki e i ə ilə-m tə. ²⁶M-ra m-adi gəri-ni, ningə m-a m-adi gəri-ni ki kəte bəy, kadi tə ko ndigi ki indigi-m kin to mede ti nim, kadi mi wa mi naa ti səde nim tə.»

Kuwə Jəju

(Mt 26.47-56; Mk 14.43-50; Lk 22.47-53)

18 Go ta ti ki Jəju əl ki Luwə kin ba, əti ki njé ndo je ləne, ali də lo, awi dam ngon man ti madi ki bəri-e Sədirə. Loe ti kin, lo ndər ki dəw mə kagi je ti to nōō, ə uri me ti. ²Judasi ki nje kun də Jəju, gər lo kin maji, mbata e lo ki Jəju əi ki njé ndo je ləne isi rəi ti taa taa. ³E be ə, Judasi un də buti asigar je lə kəbe ki Rom, aw səde loe ti ka kin. Taa njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki *Parisi je, iləi njé ngəm ta kəy lə Luwə adi əi səde nōō tə. Dije ki go Judasi ti kin oti kiyə kasigar je, ki lambi je, ki por ngəl je. ⁴Lo kin ti, Jəju ki gər ne pəti ki a re dəe ti, əti ki rəde ti, dəji-de ə nə: «İsi sangi nə ə?» ⁵Ba əi je iləi-e ti əi nə: «J-isi ji sangi Jəju ki Najarəti ti.» Ə Jəju əl-de ə nə: «E mi wa ə m-a am.» Judasi wa ki nje kun də Jəju ka kin ka a səde nōō tə. ⁶Loki Jəju əl-de ə nə: «E mi wa ə m-a am» kin ba, gədi gogi, ningə tēēi tosi. ⁷Jəju təl dəji-de bəy ə nə: «İsi sangi nə wa?» Ba əi je iləi-e ti əi nə: «J-isi ji sangi Jəju ki Najarəti ti.» ⁸Ə Jəju əl-de ə nə: «M-əl səsi m-ə nə, e mi wa ə m-a am. Ə re e mi ə isi isangi-mi ba, iyəi ndəgi dije kam adi awi.» ⁹To be kadi ta ki tēē ta Jəju ti ki rə Bawe Luwə ti ə nə: «NJé ki adi-m-de, dəw kare ka m-ti tae al» kin, təl tane. ¹⁰Simə Piyər ki oti kiyə kasigar rəne ti, ər tigə-n paja lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ba ədi mbie ki də ji kə ti, tigə lati gangi. Tə paja ka kin nə Malkusi. ¹¹Ə Jəju əl Piyər ə nə: «Hə kiyə

^k17:12 Pa je 41.10

læi sawe ti gogi. O kadi m-a m-ingə kə ki Bai ində dæ dana mbata ti ləm kin al a?»

Jəju a nə An ti

(Mt 26.57-58; Mk 14.53-54; Lk 22.54)

¹² Buti asigar je lə kəbe ki Rom, naa ti ki nje kun dode nim, ki nje ngəm ta kəy lə Luwə ki *Jipi je iləi-de ka kin nim, uwəi Jəju dɔɔi-e. ¹³ Də kəte, awi sie be lə An¹ ki e məm Kayipi. Kayipi ə e ki bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je bale ti kin. ¹⁴ NGa ningə e darɔ Kayipi wa kin ə e nje kəl kə nə: «E soti ngay mbata ti læsi kadi ba kal dəw kare oy mbata lə gin dije kosi¹.»

Piyər naji ta gər Jəju

(Mt 26.69-70; Mk 14.66-68; Lk 22.55-57)

¹⁵ Simə Piyər əi ki nje ndo kare ki dan njé ndo je ti lə Jəju, uni go Jəju. NJe ndo kare ki əi ki Piyər ka kin e dəw ki ki bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je gər-e, adi ur nati kəy ti lə ki bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je, naa ti ki Jəju ki uri sie kəy. ¹⁶ Piyər ə isi yəne taga, bəsi ta kəy ti. Lo kin ti, nje ndo ki ki bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je gər-e ka kin, tɛɛ taga, əl ta ki dəne ki nje ngəm ta kəy, bə go ti, dəne iyə Piyər ade ur kəy. ¹⁷ Dəne ki nje ngəm ta kəy ka kin əl Piyər ə nə: «I ka i dan njé ndo je ti lə dɔngəm kin tɔ al a?» Ə Piyər ile ti ə nə: «Jagi, mi səde al.» ¹⁸ Kul ɔ, adi njé ra kilə je, ki njé ngəm ta lo je, iləi por a ndibi. Piyər ka a səde ta por ti ka kin nɔɔ, a ndibi səde tɔ.

An dəji ta Jəju

¹⁹ Ki bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je dəji ta Jəju dɔ njé ndo je ti lie ki dɔ nɛ ndo ti lie ki isi ndo dije. ²⁰ Ə Jəju ilə ti ə

nə: «M-əl ta dije taga wangi, taa ki ndo je, ndo je, m-isi m-ndo nɛ dije gin kəy kaw-naa je ti lə *Jipi je nim, gin kəy ti lə Luwə nim, ki e lo je ki dɔ Jipi je pəti isi ɔsi-naa ti. Nɛ madi ki m-əl lo bɔyɔ ti goto. ²¹ NGa ra ban ə idəji-m ta bəy ə? Idəji ta njé ki isi ooi-mi lo kəl ta ti kin ɔ, gəri ta ki m-isi m-əl-de maji ngay.» ²² Də ta ti kin, nje ngəm ta lo kare ki a səde nɔɔ, ində mbɔ Jəju, ə əl-e ə nə: «Adi e be ə kadi tur-n ta ki bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je ti a?» ²³ Ə Jəju ile ti ə nə: «Kin ə re ta ki m-əl kin, majal ə, ɔji maje al adi-m m-o, a re m-əl maji tɔ ə, ra ban be ə ində-m ə?» ²⁴ Lo kin ti, An adi awi ki Jəju ki dɔɔ ki dɔɔi-e kin be be lə Kayipi, ki e ki bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je.

Piyər təl naji bəy təkɔ n-gər Jəju al

(Mt 26.71-75; Mk 14.69-72; Lk 22.58-62)

²⁵ Piyər isi ta por ti nɔɔ, isi ndibi por, ə əli-e əi nə: «Ma, i ka i dan njé ndo je ti lie tɔ al a?» Nə Piyər naji ə nə: «Jagi, mi səde al.» ²⁶ Ki kare dan njé ra kilə je ti lə ki bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je, ki e noji dɔngəm ki Piyər tigə mbie gangi, əl Piyər ə nə: «Dəw ki m-o-e sie, lo ndrɔ ti ki məi kagi je ti kin, e i al ə nə ə?» ²⁷ Nə Piyər naji wa bəy. Bə ta ji naa ti nɔɔ, kunə kinjə nɔ.

Jəju a nə Pilati ti

(Mt 27.1-2, 11-14; Mk 15.1-5; Lk 23.1-5)

²⁸ Loki ii ki Jəju be lə Kayipi bə, awi sie kəy ti ki boy ki *Pilati ki e nje kəbe ki ngar ki Rom ti inde dɔ dɔnangi ti ki Jude ti isi titi. E sɔ bati ba bəy. Ningə njé kun dɔ *Jipi je mbati kur me kəy ki boy ti, kadi tə n-awi ki ta dode ti al, ta kəm Luwə ti, kadi tə n-usoi nɛ lo ra nay

¹18:13 An ka ndo ki e bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je tɔ ki bal ki 6 tɛɛ 15 ti go Kirisi ti. Go ti gogi ka, Jipi je buki-e ti təkɔ bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je wa ka kin bəy. Lo ta ki gangi je ti lə Jipi je bə, e ə dije ooi ta lie ngay.

¹18:14 Ja 11.49

Paki ti. ²⁹E mbata kin ə, Pilati tēē ingə-de taga, ningə dəji-de ə nə: «E ri ə isəkii dīngəm kam ə?» ³⁰Ba, əi je iləi-e ti əi nə: «Kin ə re e dəw ki nje ra ne ki majal al ə, re j-a ji re sie, j-u-le jii ti al.» ³¹Ə Pilati əl-de ə nə: «Səi je wa, itaai-e, awi gangi ta dōe ti ki go ndu-kun je ti ləsi, səi Jipi je.» Nə əli Pilati əi nə: «Je, dəw adi-je ta rəbi ki kadi ji gangi-n ta koy dō dəw ti al.» ³²E be ə, ta ki Jəju wa əl kadi tōji-n ko koy ki a oy kin təl tane. ³³Pilati təl ur me kəy ti ki boy, bəar Jəju, ningə dəje ə nə: «L ngar lə Jipi je a?» ³⁴Ə Jəju təl dəji Pilati ə nə: «Ta kin, e j wa ə əl ə se, e dije ki rangi ə əli-ni ta ki dōm ti ə?» ³⁵Ba Pilati əl Jəju ə nə: «Mi ki o-m kin mi Jipi a? E dije ki gin be ti ləi ə wa nim, njé kun dō njé kijə ne məsi kadi-kare je nim, ə rəi səi iləi-ni jim ti! NGA ningə m-dəji se e ri ə ira wa?» ³⁶Ə Jəju ile ti ə nə: «Mi ngar ki dōnangi ti ne al, re mi ngar ki dōnangi ti ne ə, re dije ki gom ti, a rōi dōm ti kadi dəw ilə-m ji njé kun dō Jipi je ti al; nə ke ə mi ngar ki dōnangi ti ne al.» ³⁷Ningə Pilati dəje ə nə: «Adi j ngar ta?» Ba Jəju ile ti ə nə: «E ta ki j ə tēē tai ə nə mi ngar. Mi, oji-mi, ningə m-re dōnangi ti ne mba kadi m-ma naji dō ne ki rōjeti. NGA ningə, dəw ki e me ne ki rōjeti, təl rōne go ta ti ləm.» ³⁸Lo kin ti, Pilati dəje ə nə: «E ri ə e ne ki rōjeti ə?»

Gangi ta koy dō Jəju ti

(Mt 27.15-31; Mk 15.6-20; Lk 23.13-25)

Go ta ti ki Pilati dəji kin ba, təl tēē taga rō Jipi je ti əl-de ə nə: «M-ingə ta madi kare ki kadi m-gangi-n ta dō dəw ti kin al. ³⁹NGA ningə, ki go jibəl rae ti ki isi rai kəte, kəte, ə dōkagilo ra nay Paki ba, m-iyə dangay kare taa m-adi səsi kin, indigi dō ti kadi m-iyə ngar lə *Jipi je taa madi səsi a?» ⁴⁰Nə əi je, uni ndude ki taa əli əi nə: «Jagi, e al, e Barabasi ə ji ndigi kadi

iyə taa.» Barabasi ki əli ta lie kin, e baw kaya.

19 *Pilati adi ndune asigar je kadi awi ki Jəju, ningə kadi indəi-e ki ndəy kabilay. ²Asigar je oji jōgi kon iləi dōe ti, ningə iləi kibi ngal ki kər pir pir rōe ti tō. ³NJiyəi rəi rōe ti, ningə əli-e əi nə: «Lapiya, ngar lə Jipi je!» Ba buki jide mbōe ti, indəi-e. ⁴NJA kare bəy, Pilati tēē rō kosi je ti əl-de ə nə: «Maji, m-a m-re sie taga rōsi ti ne, kadi igəri təki m-ingə ta madi kare ki kadi m-gangi-n ta dōe ti al.» ⁵Lo kin ti nōō be, Jəju tēē taga ki jōgi kon dōne ti nim, ki kibi ngal ki kər pir pir rōne ti nim. Ningə Pilati əl-de ə nə: «Dīngəm ka yə a am!» ⁶Nə loki, njé kun dō njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ngəm ta lo je lə Jipi je, ooi-e ba, iləi ngirə kəl ta ki ndude ki boy əi nə: «fbe kagi-dəsi ti! ifbe kagi-dəsi ti!» Ə Pilati əl-de ə nə: «Səi je wa, itaai-e, awi ibəi-e kagi-dəsi ti, tado mi, m-ingə ta madi ki kadi m-gangi-n ta koy dōe ti al.» ⁷Ningə Jipi je əli Pilati əi nə: «J-aw ki ndu-kun kare nōō, ba ki go ndu-kun ti ka kin, e dəw ki sōbi kadi a oy, tado əl ə nə n-e NGon lə Luwə^m.» ⁸Loki Pilati oo ta kin ba, ade bəl ki dō made ti bəy, ⁹ə təl ur me kəy ti ki boy, ningə dəji Jəju ə nə: «L j ra ə?» Nə Jəju ile ta ti al. ¹⁰Ə Pilati əl Jəju ə nə: «Mi ə m-dəji ta ə ilə-m ti al a? Igər kadi m-aw ki tōgi kadi m-ge ə m-iyə-i taa nim, m-ge ə m-bə-i kagi-dəsi ti nim, ə se igər al ə?» ¹¹Jəju ile ti ə nə: «Kin ə re e tōgi ki Luwə wa ə adi dōrə ti nu kin al ə, aw ki tōgi madi kare dōm ti al. Ba e mbata kin ə, dəw ki nje kilə-m jii ti, majal lie e ngay itə yai.» ¹²Dō ta ti wa kin ba, Pilati sangi kadi n-iyə Jəju, nə Jipi je iləi kəl, ə əli-e əi nə: «Kin ə re iyə taa ba, j madi Səjar ki e ngar ki bo kin al. Dəw ki ə nə n-e ngar ba, dəwe kin e nje ta lə Səjar.» ¹³Loki Pilati oo ta kin ba, adi awi ki Jəju taga, ningə e wa isi dō kim-

bær ngar ti, lo ti ki bari-e Gaji mbal je ki kində nangi, ki ta ebirə ə nə «Gabata». ¹⁴E ndo ki kadi lo ti par ə e kilə ngirə ra nay Paki, ningə e kadi ki jam do be ti be. Ə Pilati əl Jipi je ə nə: «Oi ngar ləsi.» ¹⁵Nə uni ndude ki taa əli əi nə: «Kadi oy ko! kadi oy ko! İbe kagi-dəsi ti!» Ə Pilati əl-de ə nə: «Kadi tə m-bə ngar ləsi kagi-dəsi ti a?» Ba njé kun do njé kijə ne məsi kadi-kare je əli əi nə: «Dəw oo ngar ləje ki rangi al, ngar ləje e Səjar par.» ¹⁶Lo kin ti, Pilati ilə Jəju ji asigar je ti kadi bəi-e kagi-dəsi ti.

Dije bəi Jəju kagi-dəsi ti

(Mt 27.32-44; Mk
15.21-32; Lk 23.26-43)

Asigar je uwəi Jəju awi sie. ¹⁷E wa oti kagi-dəsi ləne, tee-n gidi be bo ti ki taga, kadi aw-n lo ti ki bari-e «Ka do dəw», ki ta ebirə nə «Golgota». ¹⁸E loe ti kin ə asigar je bəi Jəju ti, kagi-dəsi ti. Bəi dije joo kagi-dəsi ti sie, ki kare do ji kəe ti, ə ki kare do ji gəle ti to, ningə e wa a dana. ¹⁹*Pilati adi rai ngon ba, ndangi ne me ti, indəi taa do kagi-dəsi ki Jəju a ti. Ne ki ndangi me ti nə: «Jəju ki Najarəti ti, ngar lə *Jipi je.» ²⁰Loki bəi Jəju ti, kagi-dəsi ti ka kin e bəsi ki be bo, adi Jipi je ngay tidəi ne ki ndangi kin. NDangi ki ta ebirə nim, ki ta latə nim, taa ki ta girəki nim to. ²¹Ə njé kun do njé kijə ne kadi-kare je əli Pilati əi nə: «Ne kin, səbi kadi re a ndangi “ngar lə Jipi” be al, nə re a ndangi “dingəm kam əl ə nə n-e ngar lə Jipi je” taa e go rəbe ti.» ²²Nə Pilati əl-de ə nə: «Ne ki m-ndangi ba, ndange ka m-ndangi kin.» ²³Loki asigar je bəi Jəju kagi-dəsi ti gine gangi ba, kəi kibi je lie, kayi gin so, səbi dode kare kare. Ningə nay kibi ngal ki dəw uu al, nə oji ta naa ti be par, i taa re nangi. ²⁴Ə asigar je əli-naa əi nə: «Adi ji tili kibi ngal kin al, nə adi ji tigəi kir (mbare) do ti j-oi se nə ə a

e yəe wa.» Ningə e ne ki a to be kadi ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «Kayi-naa kibi je lie, Ə tigəi kir do kibi ngal ti lie to» kin to taneⁿ.

Ningə e nee ka yə asigar je rai kin.

²⁵Ko Jəju əi ki ngokone ki dəne nim, Mari ki ne Kiləwopasi nim, taa Mari ki Magidala nim ai noo, bəsi kadi kagi-dəsi ti ki bəi Jəju ti. ²⁶Loki Jəju oo kone, ə oo nje ndo ləne ki e Jəju ndigi, a gədi kəe ti ba, əl kone ə nə: «Dəne, o ngoni ə a am.» ²⁷Ba go ti, əl nje ndo ləne ka kin ə nə: «O kəi ə a am.» Ningə, ndəe ti noo, nje ndo ka kin aw ki ko Jəju rəne ti.

Koy Jəju

(Mt 27.45-56; Mk
15.33-41; Lk 23.44-49)

²⁸Go ne je ti kin, Jəju gər kadi gin ne je pəti gangi ngata ba, əl ta kin kadi to l ta ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə ə nə: «Kində ra-m^o.» ²⁹NGoo ki kasi nju ki masi rosi isi noo, ə asigar je ndui ne ki to hom hom me kasi nju ti ki masi ka kin, iləi ta kagi ti ki bari-e ijopi, ba iləi ta Jəju ti. ³⁰Ə loki Jəju njibi kasi ki masi ka kin ningə, əl ə nə: «Gin ne je pəti gangi ngata», ba ilə dəne nangi, ningə kəəe tee.

Asigar kare əsi kadi Jəju ki ningə

³¹E ndo ki kadi lo ti do ti ə, e ndo taa kəə. E ndo taa kəə ki to ta dangi, ə, kadi tə nin je ai do kagi-dəsi ti ba ndo taa kəə ti al^p, Jipi je awi dəji Pilati kadi adi budi njade, ə ər-de ko do kagi-dəsi ti. ³²Lo kin ti, asigar je awi budi nja dəw ki dəsəy nim, e ki ko joo nim, ki bəi-de kagi-dəsi ti naa ti ki Jəju. ³³Loki rəi teei do Jəju ti ba, oi kadi e oy ngata, adi budi njae al. ³⁴Ningə asigar kare ə əsi kade ki ningə, ba ta naa ti noo, məsi əi ki man teei ta do ningə ti ka kin. ³⁵Dəw ki ər go ne je kin, oo ki kəmne, ningə naji ki ma lie e

ki rɔjeti, taa e wa gər kadi e ta ki rɔjeti ə n-əl tɔ, mba kadi tə səi ka adii mesi⁹.
³⁶Təki rɔjeti, ne je kin rai ne be mba kadi tə ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «Singe kare ka dəw a təti al¹», kin təl tane. ³⁷Taa ndangi ta ki rangi bəy me makitibi ti lə Luwə əi nə: «A goi lo ki rɔ dəw ti ki əsi kade ki ningə⁵.»

Həi Jəju be nin ti

(Mt 27.57-61; Mk 15.42-47; Lk 23.50-56)

³⁸Go ne je ti kin, Jisəpi ki e dəw ki Arimate ti, aw dəji ta rəbi *Pilati kadi n-ɔr nin Jəju. Jisəpi e nje ndo lə Jəju ki ra rone lo bəyɔ ti, mbata bəl *Jipi je. Pilati ade ta rəbi, adi aw ɔr nin Jəju. ³⁹Nikodəm ki ndo ki aw ingə Jəju kondɔ ka kin ka, aw ki nduji kagi je ki əti maji joo ki mba kəy rɔ nin ti. NDUji kagi je ki bari-de mir əi ki alowəsi, poləi-de naa ti asi kiləw kuti mitə be. ⁴⁰Dije ki joo kin, uni nin Jəju, doləi ki ta kibi le. Lo dole ti, buki nduji kagi ki əti maji titi ndəy, ndəy, taa doləi, ki go kuji rae ti lə Jipi je ki isi rai ki nin je ləde bəy taa iləi be ti. ⁴¹Lo ki bəi Jəju ti, kagi-dəsi ti ka kin, lo ndɔr ki məi kagi je ti to nɔɔ, ningə me ndɔr ti ka kin, be ki to sigi, ki dəw ilə nin ti al bəy to ti nɔɔ. ⁴²NGA ningə, tə ka ki lo ti ə a e ndo taa kəɔ lə Jipi je, iləi Jəju me be ti ka kin, tadɔ e basi kade ti.

Jəju i lo koy ti

(Mt 28.1-10; Mk 16.1-8; Lk 24.1-12)

20 NDɔ dimasi ki gin lo, lo ki lo to piti piti ba bəy, Mari ki Magidala isi aw dɔ badi ti ningə, oo kadi mbal ki uti ta badi ka kin, dəw uwə ɔr. ²Ə Mari əy ngədi, aw ingə Piyər əi ki nje ndo kare ki Jəju ndige, əl-de ə nə: «Uwəi Bəbe ɔri-e bada, ningə ji gər lo ki iləi-e ti al.» ³Piyər əi ki nje ndo ki kare ka kin tɛɛi,

isi awi ki dɔ badi ti. ⁴Əyi-naa ngədi joo pu, nə nje ndo ki kare ka kin əy ngədi itə Piyər, adi aw tɛɛ dɔ badi ti kəte nɔe ti. ⁵Loki aw tɛɛ, ilə mbəne, go lo ningə, oo ta kibi je ki doləi nin ə a, nə ur me be ti al. ⁶Piyər ki e goe ti, i yəne nɔɔ re ba, ur me be ti, oo ta kibi je ki doləi nin ə a, ⁷taa oo ta kibi ki iləi jam dɔ Jəju ti tɔ ə to. Ta kibe kin to naa ti ki əi je ki doləi nin kin al, nə dəw bɪndi adi to yəne dangi. ⁸Go ti, nje ndo ki kare ki re kəte ka kin, ur me be ti tɔ, adi oo ne je ki kəmne nim, adi mene kadi e ne ki rɔjeti nim tɔ. ⁹NGA ningə, biti tɛɛ loe ti kin ka, tijə-de ti kadi Jəju a i taa dan njé koy ti, təkəi makitibi lə Luwə əl-n tae kəte kin, al bəy^t. ¹⁰E be ə, njé ndo je ki joo, təli iləi dɔde awi be.

Jəju təji rone Mari ki Magidala

(Mk 16.9-11)

¹¹Loki njé ndo je awi, Mari a taga, kadi badi ti bəsi, a nɔ. Loki a nɔ, ilə mbəne go-n lo be nin ti ba, ¹²oo malayka je joo ki ɔi kibi ki nda, ə isi lo ti ki kəte iləi nin Jəju ti. Ki kare isi toe ti, kaw ki dɔe ti, ə e ki nungi isi kaw ki njae ti tɔ. ¹³*Malayka je dəji-e əi nə: «Dəne, ra ban ə a nɔ ə?» Ə Mari ilə-de ti ə nə: «Ɔri Bəbe ləm, ningə m-gər lo ki iləi-e ti al.» ¹⁴Loki əl ta be ningə, ilə rəti ba, oo Jəju, nə gər kadi e Jəju al. ¹⁵Ə Jəju dəje ə nə: «Dəne, ra ban ə a nɔ ə? Isi sangi nɔ ə?» Ningə Mari oo ə nə e nje ra kilə me ndɔr ti ki to nɔɔ ka kin wa, adi əl-e ə nə: «Bam, re e i ə ɔr-e ə, ɔji-m lo ki ile ti, adi m-aw m-un-e.» ¹⁶Jəju bar-e: «Mari!» Ə Mari yəti rone ki rɔe ti, un ndune ki taa, əl-e ə nə: «Rabuni!» ki ta ebirə, ki kər me nə «NJe ndo dije!» ¹⁷Lo kin ti, Jəju əl-e ə nə: «Ɔdi rəm al, tadɔ m-aw dɔrɔ ti rɔ Bai ti al bəy. NGA ningə, ki basine kin ba, aw rɔ ngakom je ti, əl-de təkəi m-aw rɔ Bai ti

⁹19:35 Ja 20.31 ¹19:36 Tɛɛ ki taga 12.46; Pa je 34.21

⁵19:37 Jakari 12.10 ^t20:9 Pa je 16.10

ki e Bawsi tɔ kin, m-aw rɔ Luwə ti ləm ki e Luwə ləsi tɔ kin.»¹⁸ Ə Mari ki Magidala aw ingə njé ndo je əl-de ə nə: «M-o Babe ki kəm!» Ningə əl-de ta je ki Jəju əl-e ka kin adi-de ooi.

Jəju tɔji rɔne njé ndo je

(Mt 28.16-20; Mk 16.14-18; Lk 24.36-49)

¹⁹ NDɔ dimasi ti wa nɔɔ lo sɔɔ, njé ndo je kawī-naa me kəy ti madi, ningə uti ta kay mbuki dɔde ti, mbata bəli njé kun dɔ *Jipi je. Ə Jəju re, a taa dande ti, əl-de ə nə: «M-dəji kadi lapiya e səsi!»²⁰ Ba lo kin ti, tɔji-de to do ki jie ti je, kade ti je adi-de ooi. Rɔ njé ndo je nəl-de ngay, loki ooi Babe. ²¹ Jəju təl əl-de bəy ə nə: «M-dəji kadi lapiya e səsi! NGA ningə, təki Bai ilə-m, mi ka m-ilə səsi tɔ.»²² Ba go ta je ti kin, Jəju to kəəne dɔ njé ndo je ti, ə əl-de ə nə: «ftaa NDil Luwə mesi ti. ²³ Dije ki a iyəi go majal je ləde kɔ, Luwə a iyə go majal je ləde kɔ tɔ, ə njé ki a mbati kiyə go majal je ləde kɔ, Luwə a tidə majal je ləde dɔde ti ba tɔ.»

Jəju əi ki Tomasi

²⁴ Loki Jəju re rɔ njé ndo je ti kin, Tomasi ki bari-e NDigə, ki e ki kare dan njé ndo je ti e səde loe ti al. ²⁵ Ə ndəgi njé ndo je əli-e əi nə: «J-o Babe ki kəmje.» Nə Tomasi əl-de ə nə: «Kin ə m-o to do pɔyti ki bəi jie kin al nim, m-ilə ngon jim to pɔyti ti kin al nim, taa m-ilə jim m-ɔdi-n to do ningə ki ɔsi kade kin al nim ə, m-a m-adi səsi mem al jagi.»²⁶ NDɔ jijo go ti, njé ndo je təli ingəi-naa me kəy ti bəy, ningə e kin Tomasi e səde ngata. Uti ta kəy mbuki dɔde ti, ə Jəju re, a taa dande ti, əl-de ə nə: «M-dəji kadi lapiya e səsi!»²⁷ Ningə əl Tomasi ə nə: «Tomasi, ilə ngon jii lo kin ti, ə igɔ jim je kin oo, taa ilə jii ɔdi-n to do ningə ki kadim ti kin o tɔ. Onoi kadi mei ngə, maji kadi

adi mei.»²⁸ Lo kin ti nɔɔ, Tomasi əl Jəju ə nə: «Babe ləm! Luwə Ləm!»²⁹ Ə Jəju əl-e ə nə: «E koo ki o-m ki kəmi ne kin ə adi-n mei. Ningə adi m-əli m-adi igər təki njé rɔnəl je ə əi dije ki adi mede ki kanji koo nɛ ki kəmde^u.»

Gin ndangi makitibi kin

³⁰ Jəju ra nɛ kɔji je ki rangi ngay wa bəy ta kəm njé ndo je ti ləne, ki e ki ndangi me makitibi ti kin al. ³¹ Nə e je kin e ki ndangi-de be mba kadi adii mesi təki Jəju e Kirisi ki Luwə mbəte, e Ngon lə Luwə. Ningə loki adi mesi kin ba a ingəi kaji ki biti ki nɔ ti ki takule.

Jəju tɔji rɔne njé ndo je siri ta ba ti ki Tībəriyadi

(Lk 5.1-11)

21 Go ti gogi, Jəju təl tɛɛ ingə njé ndo je bəy taa ba ti ki Tībəriyadi. Rəbi ki tɛɛ ingə-n-de ə to kin: ² NDɔ madi, Simɔ Piyər nim, Tomasi ki bari-e NDingə nim, Nataniyəl nim ki əi dije ki Kana ti ki Galile tɔ, ngan lə Jəbədə ki joo tɔ, njé ndo je lə Jəju ki rangi əi joo tɔ isi naa ti. ³ Ə Simɔ əl-de ə nə: «M-a m-aw baa kadi m-ndɔ kanji je.» Ba ndəge je əli-e əi nə: «Je ka j-a j-aw səi tɔ.» Ningə tɛɛi, ali me to ti awi, nə kondəe ti kin, ngon kanji kare ka uwəi al. ⁴ Loki lo ti, Jəju re a ta ba ti nɔɔ, nə njé ndo je gəri təki e Jəju al. ⁵ Ə Jəju əl-de ə nə: «NGan je, uwəi kanji ndəy al a?» Ba iləi-e ti əi nə: «Jagi, ngon kanji kare ka j-uwə al.»⁶ Ningə, Jəju əl-de ə nə: «fləi bandi dam to ti, ki dɔ ji kɔsi ti kin, ə a uwəi kanji je.» Ə loki iləi bandi ba, bandi ɔy kanji kəy ki asi kadi ndəri tɛɛi taga al. ⁷ Lo kin ti, nje ndo ki Jəju ndige əl Piyər ə nə: «E Babe.» Ə loki ta ki əl ə nə: «E Babe», kin osi mbi Piyər ti taa par ə, Piyər ilə kibi ləne rɔne ti, tado kəte a ki rɔne kare, ningə osi me man ti. ⁸ Lo ki ai ti kin, e say

al ki ngangî ba, ai asi kulə bi kare be par, adi ndəgi njé ndo je awi ki to ndəy ndəy ki ngangî ba ti, ndərii bandi ki kanji rosi ka kin gode ti.

⁹Loki uri nangi ningə, ooi por ki dəw ilə kanji ti, taa mapa ka to nɔɔ tɔ. ¹⁰Jəju əl-de ə nə: «frəi ki kanji je ki uwəi-de ka kin ne adi j-o.» ¹¹Ə Simo Piyər al me to ti, ndər bandi ki kanji rosi ka kin nangi. E kanji je ki boy boy wa ə əi bu ki kuti mi gide mitə (153). Korde wa ki to bəl kin nə, bandi gangi al. ¹²Jəju əl-de ə nə: «frəi usoi nɛ.» NGA ningə, dəw kare dan njé ndo je ti ki kadi dəji Jəju ə nə: «l̩ na wa?» goto, tadɔ gəri maji kadi e Babe. ¹³Jəju ɔti rɔde ti, un mapa adi-de, ningə adi-de kanji tɔ. ¹⁴Loki Jəju i̩ taa dan njé koy je ti kin, e tɛɛ ki kɔ mitə ngata ə tɛɛ ki rɔ njé ndo je ti ləne kin.

Jəju əi ki Piyər

¹⁵Go nɛ kuso ti, Jəju dəji Simo Piyər ə nə: «Simo ki ngon lə Jonasi, indigi-m itə njé je ki isi kin a?» Ə Simo ile ti ə nə: «Oyo, Babe, igər kadi m-ndigi.» Ningə Jəju əl-e ə nə: «Ul bati je ləm.» ¹⁶Jəju təl dəji Simo bəy ki kɔ joo ə nə: «Simo ki ngon lə Ja, indigi-m a?» Ə Simo ile ti ə nə: «Oyo, Babe, igər kadi m-ndigi.» Ningə Jəju əl-e ə nə: «Ul bati je ləm.» ¹⁷Jəju təl dəji Simo bəy ki kɔ mitə ə nə: «Simo ki ngon lə Ja, indigi-m a?» Ba lo kin ti, me Piyər ɔ-e dɔ təl ti ki Jəju təl dəje bəy ki kɔ mitə ə nə: «fndigi-m a?» kin, adi ile ti ə nə: «Babe, igər nɛ je pəti,

igər kadi m-ndigi.» Ningə Jəju əl-e ə nə: «Ul bati je ləm. ¹⁸NGa ningə, təki rɔjeti, adi m-əli: dəkagilo basai ti, i̩ wa idɔɔ nda bədi ti, ə aw lo ki mei ndigi, nə dəkagilo ki a bigə ba, a ɔy jii taa kadi dəw ki rangi ə a dɔɔ nda bədi ti, ə aw səi lo ti ki mei ndigi al.» ¹⁹Ta je kin Jəju əl be kadi tɔji-n go rəbi koy ki Piyər a oy kadi ilə-n tɔji dɔ Luwə ti. Go ti, Jəju əl-e ə nə: «Un gom.»

NJe ndo ki Jəju ndige

²⁰Piyər ilə rəti gogi ningə, oo nje ndo ki Jəju ndige, e ki ndɔ ki, lo nɛ kuso ti, ɔy ki dɔ Jəju ti, dəje ə nə: «Babe, na ə a iləi ji dije ti ə?» ka kin. ²¹Loki Piyər oo-e ba, dəji Jəju ə nə: «Babe, ə e kam, e ri ə a ra-e ə?» ²²Ə Jəju əl Piyər ə nə: «Kin ə re m-ndigi kadi isi ki dɔne taa biti kadi tə m-təl m-re m-inge-n ka, e kin ta ləi goto ti. I̩, ta ləi e ta kadi un gom par.» ²³Ta kin sane dan njé kadi-me je ti təki nje ndo kam a oy al. Nə ki rɔjeti, kadi Jəju əl Piyər ə nə: «A oy al» kin, əl-e be al. Ta ki əl-e ba, əl-e ə nə: «Kin ə re m-ndigi kadi isi ki dɔne taa biti kadi tə m-təl m-re m-inge-n ka, e kin ta ləi goto ti.»

²⁴E darɔ nje ndo-e ə wa kin ə ma naji dɔ nɛ je ti, ndangi-de me makitibi ti kin. NGA ningə ji gər kadi naji ki ma lie e ta ki rɔjeti.

²⁵Jəju ra nɛ je ki rangi ngay wa bəy. Re dəw ə nə n-ində tane wa nəm n-ndangi-de pəti me makitibi je ti ə, m-ga kadi dɔnangi wa kin pəti, makitibi je kin a ibə.

Kilə lə

NJé kaw kilə je

Ta ki də kilə ti lə NJé kaw kilə je

Makitibi Kilə lə njé kaw kilə je e makitibi ki kə joo ki Luki ndangi. Ningə əi ki Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Luki ndangi, rai rəde tə makitibi ki kare ba ə dəw gangi gin joo be. Me e ki dəsəy ti ki e Poy Ta ki Maji, Luki a də dəkagilo ti ki Jəju ra dənangi ti ne (1.1), ningə j də kawe dərə ti (1.11), ki kilə ki ra ki NDilne dan njé ndo je ti, ki kində ngirə njé kaw-naa je, Luki əl tae me makitibi ti lə njé kaw kilə je.

E makitibi ki adi təgi njé kaw-naa je lə Kirisi, tadə əl ta ki də kində ngirə njé kaw-naa je ti dan Jipi je ti təkə to-n Jorijaləm kin nim, kində ngirə njé kaw-naa je dan dije ti ki əi Jipi je al təkə to-n Aṭiyosi, ki Pilipi, ki Korəti... kin nim tə. Lo kin ti, j-o də nja Pol me kilə mbə Poy Ta ti ki Maji ki də be je, də be je nim, j-o rə ki kadi a ingə njé kaw-naa lə Kirisi kin nim tə, nə dumi də rə kin ki təgi lə NDil Luwə.

Luki ki nje ndangi makitibi kin təji kadi oo lo ne je madi ki kəmne, tadə kṽ Tirowasi kaw Pilipi ti, Luki əl ə nə: «Ji sangi rəbi kadi J-aw...» (16.10-40) Ningə kaw tē Jorijaləm ki dije a uwəi Pol kin nim (20.5-21.18), taa kaw ki ta təl ta ta ti, kṽ Səjare kaw Rom ti ki Pol nginə bal joo bəy taa kadi dije gangi ta lie kin ka Luki təji təkə əi naa ti tə (27-28). Lo kilə ngirə makitibi ti wa bəy, Luki təji lo je ki a əl ta tə tē-n titi adi ay njay kəte (1.8). J-ingə:

Kində ngirə njé kaw-naa je ki dəsəy Jorijaləm ti (1.1-8.3);

Poy Ta ki Maji ki sane ki ndəgi lo je ki dənangi Isirayəl ti (8.4-12.25);

Poy Ta ki Maji ki sane ki ndəgi be je ki kadi ba Mədītərane ti tē Rom ti (13.1-28.31).

Ta lə Luwə ki dije sanəi ki lo je ki j-əl tae kin, j-ingə me ta ti ki njé kaw kilə je iləi mbəe je əli tae je, ə e ki ndangi me makitibi ti kin. NGA ningə, Jəju Kirisi ki njé kaw kilə je əli ta lie ki rə Jipi je ti je, ki rə dije ti ki əi Jipi je al je kin, e darə Jəju wa ki oji-e dənangi Paləsitin ti, ə təgi ti, njiyə ti kin. NDil əsi njé ndo je lie adi əli ta ki dəe ti, də kilə rae ti, ki də ne ndo je ti lie.

Makitibi kilə lə njé kaw kilə je təji rəbi kilə ki kadi njé kaw-naa je ki dəkagilo je ti pəti rai, adi e kilə kilə mbə poy ta ki Maji lə Jəju Kirisi ki rə dije ti pəti, biti ki ta soy dənangi ti.

Kaw Jəju dərə ti

1 Təwopil, me makitibi ti ləm ki dəsəy^v, m-ndangi ta je ki cji də ne je ki Jəju ilə ngire ra je, ndo dije je. ²Ne je ki ra biti tē-n me ndo ti ki Luwə un-e-n aw sie dərə ti. Ningə kəte bəy taa kadi aw dərə ti, Jəju mbəti njé kaw kilə je ləne, adi-de ndu-kun je ləne ki go rəbi lə NDil Luwə. ³Go koye ti, Jəju cji rəne njé kaw kilə je ləne. Cji-de ki rəbi je ki dangi dangi kadi gəri təkə n-a ki dəne taa. NDə kuti sə go ti ningə, tē həy ki rəde ti əl-de ta də kəbe ti lə Luwə. ⁴NDə kare ki isi uso ne səde, Jəju əl-de kadi tēi gidi be bo Jorijaləm ti al. Nə kadi ngəmi biti kadi Bawne adi-de kadi-kare ki un mindine də ti kadi n-a n-ade kin bəy taa^w. Ningə əl-de ə nə: «E kadi-kare ki mi wa m-əl səsi tae kəte ngata. ⁵Jə ra dije batəm me man ti, nə səi je, me ndo je ti ki ngay al ne ə, a rai səsi batəm me NDil Luwə ti.»

⁶*NJé kaw kilə je lə Jəju ki kawinaa rəe ti dəji-e əi nə: «Bəbe, e dəkagilo ti ki ngəsine wa kin ə a taa kəbe adi *Isirayəl

a?»⁷ Ɖ əl-de ə nə: «E ta ləsi kadi igəri dɔ kade ə se dɔ gangi lo je ki Bai ɔji ki go lo kɔbe ti ləne al.»⁸ Nə a ingəi tɔgi loki NDil Luwə a re dɔsi ti. A təli njé ma naji ləm me be bo Jorijaləm ti nim, dɔnangi Jude ti ba pəti nim, *Samari ti nim, ratata ki ta sɔy dɔnangi ti.

⁹Loki Jəju əl-de ta je kin gine gangi ningə, ooi-e isi aw ki taa me nəl ti. Ningə kil ndi re uti kəmde adi ooi-e al.¹⁰ Kəmde naa ki taa dɔrɔ ti, lo koo go Jəju lo kawə ti, ningə, dɔngəm je joo ki iləi kibi je ki nda bal bal tɛɛi hɔy ki rɔde ti, ningə əli-de əi nə: ¹¹«Dije ki Galile ti, mba ri ə ai a igoi lo ki taa dɔrɔ ti be ə? Darɔ Jəju wa ki uni-e tasi ti awi sie dɔrɔ ti kin ə, a təl re təki oi goe lo kawə dɔrɔ ti kin be tɔ.»

Buti lə njé kaw kilə je

¹²Be ə njé kaw kilə je lə Jəju təli dɔ mbal kagi bini ti awi Jorijaləm ti gogi. MBal kagi bini kin e basi ki be bo Jorijaləm.¹³ Loki rəi tɛɛi Jorijaləm ti ningə, ali aw me kəy ti kare ki e dɔ made ti taa, lo ki rai tə lo kiside kəte kəte. Adi e Piyər nim, Jə nim, Jaki əi ki Andire nim, Pilipi əi ki Tomasi nim, Batiləmi əi ki Matiyə nim, Jaki ki ngon lə Alpe nim, Simɔ ki nje rɔ mbata ta kingə dɔ lə be ləne nim, taa Judi ki ngon lə Jaki nim tɔ.¹⁴ Əi pəti, ki mede ki kare ba, kawinaa nəm nəm mba kadi əli ta ki Luwə, naa ti ki dəne je madi. Mari ki kɔ Jəju e dande ti nim taa ngakɔ Jəju je nim tɔ.

Matiyasi un to Judasi

¹⁵Me ndɔ je ti kin, njé kadi-me je kawinaa asi bu ki kuti joo. Ningə Piyər j taa dan ngakone je ti əl ə nə: ¹⁶«NGakom je, sɔbi kadi ne ki NDil Luwə əl tae me Makitibi ti lə Luwə tɔl tane. Tado NDil Luwə, əl ta kəte ki ta *Dabidi, ɔji-n dɔ Judasi ki ɔr nɔ dije ki rəi uwəi Jəju.¹⁷ Ju-

dasi e ki kare danje ti, ningə aw ki kilə ləne ki sɔbi dəne kadi ra danje ti tɔ.¹⁸ Ki la ki adi-e mba kigə-n go ji kilə ki majal ki ra kin ə, Judasi aw ndogi-n lo ndrɔ. Me ndrɔ ti ki ndogi ka kin ə, j taa osi ti, dɔe su ki nangi, me ndu adi tie ale mba dɔnangi ti.¹⁹ Dije pəti ki dɔnangi Jorijaləm ti ooi ta kin. Be ə bari lo ndrɔ ka kin ki ta be ləde ə nə: «Akəldama», kər me ta kin nə: «Lo ndrɔ məsi.»²⁰ Ningə ndangi me makitibi Pa je ti əi nə:

«Kadi kəy lie e ki kiyə kɔ nim, Kadi dəw kare ka isi me ti al nim^x,»

Taa ndangi bəy əi nə:

«Kadi dəw ki rangi un toe.»

²¹«Be ə, maji kadi ji mbəti dəw kare mbɔ dije ti wa ki njiyəi səje naa ti ki ndɔ je pəti ki Babe Jəju aw-n səje nim təl-n səje nim wa kin.²² Hə ngire dɔ batəm ti lə Jə, ratata tɛɛ-n dɔ ndrɔ ti ki Luwə un-n Jəju taje ti awi sie dɔrɔ ti. Kadi dəw kare dande ti, e nje ma naji, naa ti səje təki Jəju j lo koy ti.»

²³Lo kin ti, rəi ki dije joo ɔji-de, ki dɔsəy e Jisəpi ki bari-e nə Barsabasi, ki indəi tɔe ki rangi nə Jusitisi, ningə ki kɔ joo e Matiyasi.²⁴ Ningə əli Babe əi nə: «Babe, j igər ngame dije pəti tigə, ə ɔji-je se mbɔ dije ti ki joo kin, e ki ra ə imbəte wa? ²⁵MBəte kadi un ta kilə bəə lə njé kaw kilə je ki Judasi iyə tae ə aw lo ti ləne ki sɔbi dɔe kadi aw ti kin.»²⁶ Rai yuki, ningə yuki osi dɔ Matiyasi ti, adi Matiyasi ore kadi njé kaw kilə je ki dɔgi gide e kare.

Re lə NDil Luwə

2 Loki ndɔ nay Pətəkoti asi ningə^y, njé kadi-me je pəti kawinaa lo kare ba.² Ta naa ti nɔɔ, ka ne madi j dɔrɔ ti, ba tə nəl bo ki ilə ki tɔgine kin be. Ka ne ka kin taa lo me kəy ti ki isi ti.³ Ooi ne je ki toi tə por ə ndone je tɛɛi bilim bilim be, tɛɛi, kəyi-naa dɔde ti kare kare.⁴ NDil Luwə

^x1:20 Pa je 69.26; 109.8

^y2:1 Ləbətiki 23.15-21; Dətərənəm 16.9-11

rosi mede pəti, adi iləi ngirə kəl ndon ta je ki rangi ki dəw gər me al, ki go kində ti ki NDil Luwə ində-n tade ti kadi əli.

⁵ Ningə me ndəje je ti kin, *Jipi je ki njé bəl Luwə, ii ki də be je ki dangi dangi ki dɔnangi ti ne pəti, rəi kawī-naa Jorijaləm ti. ⁶ Loki ooi ka ne kin ningə, ayi-naa ngədi rəi kawī-naa, kosi kosi, bəl rade tadɔ nə nə, dande ti, oo dɔ ndu njé kadi-me je ki isi əli ta ki ndon ta be ləne. ⁷ Ne kin əti-de bəl ngay adi ndilde ay ur kaki, ooi kadi e ne ki rəjeti al, adi əli əi nə: «Dije ki isi əli ta kin pəti əi dije ki i Galile ti, ⁸ nga ban be ə nə nə danje ti, oo ta ki tɛɛ tade ti ki ndon ta be ləne ə? ⁹ Je dije ki Partəji ti, ki Medi ti, ki Elamiti ti, ki njé kɪ dɔnangi Mejopotami ti nim, ki Jude ti nim, Kapadosi ti nim, taa Pɔ ti ki e ngon be ki dɔnangi Aji ti nim, ¹⁰ Piriiji ti nim, Pampili ti nim, Ejipi ti, ki dɔnangi Libi ti ki e bəsi ki Sirən, ə se njé kɪ dɔnangi Rom ti. ¹¹ Je pəti je Jipi koji je ki Jipi təl je. J-i Kिरəti ti ki Arabi ti. Be ka, joo dɔ ndude ki əli ta ki ndon ta be ləje, ɔji dɔ ne je ki əti bəl ki Luwə ra.» ¹² Əi pəti ndilde ay ur kaki adi gəri ta wa ki kadi əli al, ningə əli-naa mbəde ti əi nə: «Kər me ne ki ra ne kin nə ri ə?» ¹³ Nə njé ki nə je kogi dɔ njé kəl ndon ta je ti ki dangi dangi ki dəw gər dəe al, əi nə: «E kasi nju ə ayi-naa ngay ə rade.»

Piyər əl ta kosi dije

¹⁴ Piyər i a taa ki ndəgi njé kaw kilə je ki dɔgi gide e kare, ningə un ndune ki taa əl ta kosi dije ə nə: «Uri mbisi maji oi dɔ ta ləm səi *Jipi je, ki səi pəti ki isi Jorijaləm ti ne. Səbi kadi igəri ne ki isi ra ne kin tɔ. ¹⁵ Dije madi dansi ti ooi kadi e kasi ə ra dije kam. Nə Jagi kasi rade al! J-a sɪ kadi nda ti bəy! ¹⁶ Nə ngəsine ne ki ndɔ ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Juwəl əl tae ka kin ə ra ne:

¹⁷ “Ne je ki Luwə əl tae kadi a rai ne me ndɔ je ti ki dɔbəy ti ka ə toi kin:

M-a m-ilə ki NDilm dɔ dije ti pəti.

NGansi je ki dingəm ki njé ki dəne a təli njé kəl ta ki ta Luwə ti,

Basa je ləsi a ooi ne je me ndil ti,

Bigə je ləsi, a ooi ne je ki to lo bɔɔɔ ti me ni ti.

¹⁸ Oyo me ndɔ je ti kin,

M-a m-ilə ki NDilm dɔ ngan njé kilə je ti ləm ki dingəm ki njé ki dəne.

A əi njé kəl ta ki tam ti.

¹⁹ M-a m-ra ne je ki dəw asi ra al me dɔrə ti taa nu,

Ningə dɔnangi ti ne, m-a m ra ne koji je ki əti bəl,

Adi e: məsi nim, por nim, sa ki su luy luy nim tɔ,

²⁰ Kəte bəy taa kadi ndɔ ki bo ngay, ki rosi ki tɔba lə Babe kin a re,

Lo ki kada a təl lo ki ndul, ningə nay a təl məsi.

²¹ Ningə me ndɔ ti kin, dije pəti ki bəi tɔ Babe a ingəi kajiz.”

²² «Səi *Isirayəl je, uri mbisi maji oi ta ki m-a m-əl səsi. Igəri pəti kadi Jəju ki Najarəti, dingəm kin ki Luwə ɔje ki taga kadi n-ndige, ə Luwə ra ne je ki dəw asi ra al ki ne koji je ki əti bəl ki takule dansi ti ne. ²³ Dingəm kin, iləi-e jisi ti ki go ndu-kun ti ki Luwə un, ə se ki go koji ta ra ti lie ki to kəte. Ningə səi adi dije ki gəri Luwə əl təli-e ki rəbi bə ki bəi-e kagi-dəsi ti. ²⁴ Nə Luwə gangi kulə yo rəe ti kə ade i lo koy ti, tadɔ koy aw ki tɔgi kadi uwe gin təgine ti be nin ti al.

²⁵ *Dabidi əl ta ɔji-n dəe ə nə:

“M-o Babe ki dəkagilo je pəti nəm ti,

Tadɔ e dɔ ji kom ti mba kadi m-tɛɛ m-osi al.

²⁶ E mbata kin ə rənəl rosi mem adi m-osi-n pa tɔ.

Be ə, be nin ti ka, darəm a ɔr kəɛ ki kində me dɔ ti,

²⁷ I Babe, a iyə-m kə koo al,
A iyə bəə ləi ki a dɔ njane ti ade ndum
bada al tɔ.

²⁸ I ə ɔji-m rəbi kadi m-təl m-isi-n ki dɔm
taa,

Ningə a adi-m rɔnəl me kei naa ti səm^a.»

²⁹ Piyər təl əl bəy ə nə: «NGakom je,
adi m-əl səsi ta ki rɔjeti: Kaje Dabidi oy
təki rɔjeti adi dibi-e. Dɔ bade to danje ti
ne bitɪ bone. ³⁰ E nje kəl ta ki ta Luwə ti,
ə gər kadi Luwə un mindine ade ki kibi
rɔ kadi n-a n-adi dəw kare ki gin ka ti
lie a ɔ be toe ti^b. ³¹ Dabidi gər nɛ ki a ra
nɛ lo ti ti, adi əl ta kɪ lo koy ti lə Kirisi
kin kəte. E ta lie ə Dabidi ə nə Luwə a
iyə lo ki koo ti al, taa a iyə darɔe adi
ndum be nin ti al tɔ. ³² Jəju ki m-isi m-əl
ta lie kin, Luwə ade i dan njé koy je ti,
j-əi pəti ji gəri maji. ³³ Go ti ningə, Luwə
un-e aw sie dɔrə ti adi isi dɔ ji kɔe ti.
Ningə ngəsine Luwə ade NDilne təki un-
n mindine. NDil kin ə, Luwə buki dɔje
ti, təki oi ngəsine ki kəmsi je, ki mbisi je
kin. ³⁴ Təki rɔjeti, Dabidi aw dɔrə ti al,
nə əl ə nə: «Babe əl Babe ləm ə nə: ɖre
isi dɔ ji kom ti, ³⁵ ratata kadi m-ilə njé
bə je ləi gin tɔgi ti^c». ³⁶ E be ə, rɔ Jəju
wa ki iɖəi-e kagi-dəsi ti kin ə, Luwə ade
e Babe nim, Kirisi nim tɔ. E kin ə e nɛ ki
sɔbi kadi dije pəti ki Isirayəl ti gəri maji.»

NJé ki adi mede Kirisi dɔsəy

³⁷ Loki dije ooi ta kin ningə, mede ole
wuti wuti adi dəji Piyər əi ki ndəgi njé
kaw kilə je əi nə: «NGakɔje je, e ri ə kadi
ji ra ə?» ³⁸ Ə Piyər təl əl-de ə nə: «ɖyɔi
rəbi nɛ rasi je ki majal kɔ, ningə kadi
dəw ki ra dansi ti adi rai-e batəm me
tɔ Jəju Kirisi ti, mba kadi majal je ləsi
e ki kiyə go kɔ. Ba a ingəi NDil Luwə.
³⁹ Təki rɔjeti, kun mindi lə Luwə e ki
mbata ləsi nim, mbata lə ngansi je nim,
ki mbata dije ki isi səy nim. Sɔbi dɔ dije
pəti ki Babe Luwə ləje a bar-de.» ⁴⁰ Piyər

əl-de ta je ki rangi ngay go ti bəy mba
kadi ma-n naji, ningə ilə dingəm mede
ti ə əl-de ə nə: «ɖgangi-naa ki gin dije ki
majal ki bone kin, mba kadi Luwə aji-n
səsi.» ⁴¹ Dije pəti ki taai ta lə Piyər, rai-de
batəm. NDɔe ti ka kin, dije asi dibi mitə
rəi orəi kadi njé kadi-me je ki kəte.

⁴² Hə ngire dɔkagiloe ti kin, rəi nəm
nəm mba koo dɔ nɛ ndo lə njé kaw kilə je
nim, lo ra madi-naa ti nim, lo tətɪ mapa
ti nim, ta lo kəl ta ti ki Luwə nim tɔ.
⁴³ *NJé kaw kilə je rai nɛ je ki dəw asi
ra al ki nɛ kɔji je ki əti bəl ngay adi dije
pəti isi ki bəl mede ti. ⁴⁴ NJé kadi-me je
indəi rɔde naa ti kare ba ə kawi nɛ kingə
je ləde dɔ-naa ti kare ba tɔ. ⁴⁵ Gati ki nɛ
kingə je ki nɛ maji je ləde ə ləbi-naa lae
ki go nɛ ge ti lə dəw ki ra. ⁴⁶ NDɔ je kare
kare pəti, ki me ki kare ba, ingəi-naa me
kəy ti lə Luwə. Ningə awi ki me kəy je
ti lənaa usoi nɛ kuso lə Babe nim, taa
usoi nɛ je ləde ki rɔnəl nim, ki me ki səl
ləm ləm. ⁴⁷ Osi pa je iləi tɔji dɔ Luwə ti,
ningə dije pəti ndigi ta ləde tɔ. NDɔ je
kare kare pəti, Babe adi kər dije ki aji-
de, re dɔ made ti par par.

Piyər adi rɔ nga dəw ki njae oy

3 NDɔ kare Piyər əi ki Jə isi awi kəy
kaw-naa ti mba kəl ta ki Luwə dɔ
kadi ti ki mitə ki lo sɔɔ. ² Dɔkagiloe ti
kin ə dije awi ki dəw ki njae oy lo kɔje
ti nu, indəi-e ta kəy kaw-naa ti. Dəw ka
kin, ndɔ je kare kare pəti, a indəi-e ta
kəy kaw-naa ti ki bari-e nə: «Ta Kəy ki
NDole». Indəi-e mba kadi kəy nɛ dije ki
isi uri kəy kaw-naa ti. ³ Loki oo Piyər əi
ki Jə ki isi uri ki kəy kaw-naa ti ningə,
kəy-de nɛ. ⁴ Piyər əi ki Jə uri kəmde ki
dɔe ti, ningə Piyər əl-e ə nə: «ɖgɔ-je ne!»
⁵ NJe nja koy gɔ-de, ga mene ti kadi n-
a ningə nɛ madi jide ti. ⁶ Nə Piyər əl-e ə
nə: «M-aw ki la al nim, ki ɔr al nim kadi
m-adi. Nə nɛ ki m-aw jim ti e tɔgi Jəju

Kirisi. Be ə kadi-me tɔ Jəju Kirisi ki Najarəti ti, i taa ə njiyə!»⁷ Piyər uwə taji kəe, ba un-e ki taa. Ta naa ti nɔɔ par ə njae je ki gul njae je təli toi maji kare.⁸ I bal a taa ə ilə ngirə njiyə. Aw səde naa ti kəy kaw-naa ti. Ti bal ki rənəl nim ilə tɔji dɔ Luwə ti nim tɔ.⁹ Dije pəti ooi-e lo njiyə ti nim, lo kilə tɔji dɔ Luwə ti nim tɔ.¹⁰ Dije gəri-e maji kadi e nje məti ki kəte e nje kisi ta kəy kaw-naa ti ki bari-e nə: «Ta Kəy ki NDole», isi kəy nɛ wa ka am. Loki dije ooi nɛ ki tɛɛ dɛe ti kin ningə, ndilde ay ur kaki adi bəl rade ngay.

Piyər əl ta kosi dije

¹¹ NJe nja koy ka kin iyə go Piyər əi ki Jə al. Nɛ kin ra adi ndil dije pəti ay ur kaki. Be ə, dije pəti ayi-naa ngədi kawinaa ki dɔde ti dɔde ti lo ti ki bari-e nə: «Pal lə Salomɔ». ¹² Loki Piyər oo nɛ kin ningə, əl kosi dije ə nə: «NGan *Isirayəl je, ban ə nɛ ki ra nɛ kin əti səsi bəl kədi be ə? Ban ə uri kəmsi ki dɔje ti tə nɛ ki e je wa ki tɔgije, ə se e ki takul kaw ki j-aw ki bəl Luwə meje ə j-adi-n dɔngəm kam njiyə-n be ə?»¹³ Jagi, e Luwə lə *Abirakam, lə *Isaki, lə *Jakobi, Luwə lə kaje je ə ilə tɔji dɔ bəə kilə ti ləne Jəju, ki ilə-e ji *Pilati ti, Pilati un ndune kadi n-ile taa, nə səi imbatı. ¹⁴ Oyo, səi inaji ta gər nje kay njay ki nje ra nɛ ki dana. Ningə idəji kadi iləi dəw ki nje tɔl dije taa toe ti. ¹⁵ E be ə, adi tɔli e ki e nje kadi dije isi ki dɔde taa. Nə Luwə ade i dan njé koy je ti, j-əi pəti ji gəri maji. ¹⁶ E mbata kadi ki j-adi meje Jəju kin ə, tɔgi ki to me tɔe ti, adi tɔgi dɔngəm ki oi-e, taa igəri-e kin, kadi i a-n taa. Oyo, kadi-me ki tɔge to, ki takul Jəju, adi dɔngəm kin rɔ nga ki rəjeti, e nɛ ki ra nɛ ta kəmsi ti pəti adi oi nɛ. ¹⁷ NGəsine ngakom je, m-gər maji ngay kadi nɛ ki irai kin, e ki go gər-e ti al, səi je ki njé kər nɔsi je pəti. ¹⁸ Nə, e ki rəbi kin ə, Luwə tɔl-n ta nɛ ki ilə mbɛ

kəte ki takul njé kəl ta je ki tae ti pəti ə nə: Kirisi ki n-un ndune kadi n-a n-ile, a ingə kɔ. ¹⁹ NGəsine, iyəi go rəbi njiyəsi je ki majal kɔ, ə təli irəi rɔ Luwə ti mba kadi iyə-n go majal je ləsi kɔ. ²⁰ Ningə Bəbe a adi səi dəkagilo kər kəə, a ilə ki e ki ində dɛe naa ti kəte tə Kirisi, adi e Jəju, adi səi. ²¹ Nə ngəsine kin, səbi kadi Jəju isi dɔrə ti, biti kadi Luwə təl nɛ je pəti ki dɔnangi ti ki sigi gogi, təki ilə-n mbɛ me bal je ti ki man, ki takul njé kəl ta je ki tae ti ki ayi njay. ²² Be ə, *Moji ə nə: «Bəbe Luwə ləsi a adi nje kəl ta ki tae ti, ki to tə mi be, a i dan ngəkəsi je ti, ki mbata ləsi, a oi dɔ ta je pəti ki a əl səsi. ²³ Dəw ki mbati təl rɔne go ta ti ki nje kəl ta ki ta Luwə ti kin a əl ningə, Luwə a tuje kɔ dan dije ti ləne ki koy^d.» ²⁴ *NJé kəl ta je ki ta Luwə ti pəti, ilə ngire dɔ Samiyəl ti nu ki njé re goe ti, əli ta dɔ dəkagilo ti ki jisi me ti bɔne kin kəte. ²⁵ Səi, ə səi dije ki ta ki Luwə əl ki ta njé kəl ta je ki tae ti kin səbi dəsi, taa kun mindi ki Luwə un adi kaje je loki un ndune adi Abirakam kin səbi dəsi tɔ. Luwə un mindine ə nə: «Gin koji je ki dɔnangi ti ne pəti a ingəi ndu ki tɔr dɔ ti ki takul gin ka ləi^e.» ²⁶ E ki mbata ləsi kəte, ə Luwə tɛɛ-n ki bəə ləne, ile adi səsi mba kadi njangi dəsi, ki takul ra ki ra adi nɔ nɔ iyə go rəbi njiyə je ləne ki majal kɔ.»

Piyər əi ki Jə ai nɔ njé gangi ta je ti lə Jipi je

4 Loki Piyər əi ki Jə isi əli ta kosi dije tə kəl ba bəy ə, njé kijə nɛ məsi kadi-kare je ki madi nim, ki bo ki dɔ kəy kawnaa ti nim ta ki dije madi ki mbɔ buti ti lə *Sadusi je, tɛɛi ki rɔde ti hɔy. ² Wongi ra njé kər nɔ *Jipi je ngay mbata ooi Piyər əi ki Jə isi ndoi nɛ kosi dije, ningə əli-de əi nə: «Təki Jəju ii-n lo koy ti wa kin ə, njé koy je ka a ii lo koy ti tɔ.» ³ Uwəi-de iləi-de kəy dangay ti ratata lo ti, tado

lo səl ngata, adi lo kadi gangi ta dəde ti goto. ⁴Ningə mbə njé je ti ki ooi ta ləde, ngay je dande ti adi mede. Be ə, ra adi kər dīgəm je re də made ti adi asi dibi mi kare. ⁵Lo ti də ti ningə, njé kər nə Jipi je nim, ngatəgi je nim ta njé ndo ndu-kun je nim, kaw-naa me be bo ti ki Jorijaləm. ⁶Lo kaw-naa ti kin, An ki e ki bo lə njé kijə nē məsi kadi-kare je e ti nqə, taa Kayipi nim, Jə nim, Aləgijandir ki ndəgi dije pəti ki me kəy ti lə nje kijə nē məsi kadi-kare ti ki bo ka kin nim ka əi nqə tə. ⁷Adi rəi ki Piyər əi ki Jə nqəde ti ki nqə njé kaw-naa je ti, ba dəji-de ta əi nə: «Ki təgi ki i ra, ə se me tə nqə ti ə irai nē kin ə?» ⁸Ningə Piyər, NDil Luwə rosi mee, adi əl-de ə nə: «Səi njé kəbe je ki ngatəgi je, ⁹dəji-je ta bone cji də nē ki maji ki ji ra ki dəw ki njae oy ki kuji nē ki ji ra ə ingə-n rə nga. ¹⁰Maji kadi səi pəti igəri ay njay, taa dije pəti ki *Isirayəl ti ka, kadi gəri maji tə. E me tə Jəju Kirisi ki Najarəti ti ə ji ra-n nē kin. E ki takul Jəju wa ki bəi-e də kagi-dəsi ti ə Luwə ade i taa dan njé koy je ti wa kin ə, dīgəm kin a-n ta nqəsi ti, ki rə ki nga. ¹¹E mbal ki səi njé ra kəy je imbati-e, nə e ə təl mbal ki ndae itə made je pəti, e mbal ki nje kadi təgi kəy^f. ¹²Kaji e me təe ti ki karne ba. Tə ki rangi ki Luwə adi dəw dənangi ti ne mbə dije ti ki mba kadi j-ingəi kaji goto.» ¹³NDəji njé gangi ta je ki ki bo lə Jipi je ngay loki oi Piyər əi Jə əli ta ki kanji bəl, tadə gəri-de kadi əi dije ki kare ki kanji nē ndo. Nə ke ə gəri kadi əi dije ki əi naa ti ki Jəju mari nu. ¹⁴Nə loki ooi dīgəm ki ngai-e ka kin a gədide ti ningə, gəri lo ta ki kadi əli-de al. ¹⁵Be ə uni ndude adi Piyər əi ki Jə, taa dīgəm ka kin nim kadi tēgi taga, ningə naji-naa ta mbəde ti ə əi nə: ¹⁶«Ri ə j-a rai ki dije kam ə? Tadə rai nē kəji ki əti bəl ki tə ndalo ti ay njay adi dije ki Jorijaləm ooi poye. Lo

kadi ji naji goto. ¹⁷Nə ke ə kadi poy ta kin aw ki kəte kəte mbə dije ti al ngata. Adi j-iləi jije kəmde ti kadi kaw ki kəte nqə kam, əli dəw madi ta ki tə Jəju al ngata.» ¹⁸Go ta je ti kin, awi ki Piyər əi ki Jə kəy gogi ə cji-de ki təgide kadi əli ta ə se ndoi nē ki tə Jəju al ngata. ¹⁹Nə Piyər əi ki Jə əli-de əi nə: «Əli-je adi joo, se e go rəbe ti, ta kəm Luwə ti, kadi ji təl rəje go ta ti ləsi yo ə j-iyə ta lə Luwə wa? ²⁰Ki cji dəje, j-a j-asi kuti taje də nē ti ki j-o ki kəmje nim, ki mbije nim kin al.» ²¹Loki iləi jide kəmde ti ki kə joo bəy ningə, iyəi-de adi awi. Təki rəjeti, ingəi nē madi rəde ti ki asi kuwə-n-de dangay ti al, tadə dije pəti piti Luwə mba nē ki ra nē kin. ²²Bal dīgəm ki ingə rə nga ki takul nē kəji ki əti bəl kin, itə kuti sə.

NJé kadi-me je əli ta ki Luwə

²³Go kiyə-de ti, Piyər əi ki Jə awi ingəi madide je ki njé kadi-me je, əri-de poy nē je pəti ki ki bo je lə njé kijə nē məsi kadi-kare je ki ngatəgi je əli-de. ²⁴Loki madide je ooi ta ləde gine gangi ngata ningə, pəti ki me ki kare, əli ta ki Luwə əi nə: «Bəbe, i ə ira dərə ki dənangi, taa ira ba bo ki nē je pəti ki me ti tə^g. ²⁵E i ə adi NDili əl ta ki ta kaje *Dabidi ki bəə ləi ə nə: “Gin be je ki dangi dangi təi rə ki ndangi kare be. Taa kəji ta ra je ləde to rəde ti kare! ²⁶NGar je ki dənangi ti ne indəi də rəde dana mba kaw rə, NJé kəbe je indəi rəde naa ti, csi ta Bəbe ki dəw lie ki mbəte tə NGar”. ²⁷Təki rəjeti, e me be bo ti kin ə, *Erodi əi ki Pəsi *Pilati, naa ti ki gin be je ki dangi dangi ki ngan *Isirayəl je indəi rəde naa ti csi ta bəə kilə ləi ki ay njay, ki e Jəju ki imbəte tə Kirisi^h. ²⁸Nē je ləde ki rai kin, e təl ə təli ta kəji ra je ləi pəti ki cji kəte, ki təgi, me ndigi ti ləi. ²⁹Basine Bəbe, oo jide ki isi iləi kəmje ti kadi indəi je bəl

^f4:11 Pa je 118.22 ^g4:24 Tēgi ki taga 20.11; Pa je 146.6

^h4:27 Lk 23.7-11; Ejay 61.1

ti kin! Adi bəə je ləi təgi kadi iləi mbe ta ləi ki me ki ti kati. ³⁰ Ningə, kadi cji təgi me tə bəə kilə ti ləi ki ay njay Jəju, kadi njé moy je ingəi rə nga nim, taa kadi ne kəji je ki ne je ki dəw asi ra al rai ne nim tə. ³¹ Loki tai kəə ta kəl ta ti ki Luwə ningə, dənangi yəki yikiti yikiti gin njade ti, loki ki kawi-naa ti. Ba NDil ki kay njay rosi mede pəti adi iləi mbe ta lə Luwə ki rə ki ti kati.»

NJé kadi-me je indəi rəde naa ti

³² NJé kadi-me je pəti indəi rəde naa ti ki ngame ki kare ki gir ta ki kare. Dəw kare ki indəi gune ki ne kingə ləne ki səbi dəne goto, ne je pəti e yəde. ³³ Ki təgi ki əti bəl ngay ə njé kaw kilə je mai naji ki lo koy ti lə Bəbe Jəju. Ningə, kare kare pəti, Luwə jangi dəde jangi də ki əti bəl ngay. ³⁴ Be ə dəw kare dande ti ki ne to rəe goto. Tadə njé je ki ay ki lo ndər je ki kəy je, uni gati ə rəi ki lae, ³⁵ adi njé kaw kilə je. Ningə njé kaw kilə je ləbi la ka kin dande ti pəti, ba nə nə ingə ki go ne ge je ti lie.

³⁶ Dəw madi kare ki təe nə Jisəpi, ki e gin koji ti lə *Ləbi, ki dənangi Sipir ti, ki njé kaw kilə je indəi təe nə Barnabasi, kər me nə: «Dəw ki nje kilə dīgəm me dije ti.» ³⁷ e ka, aw ki lo ndər, ə un lo ndər ləne ka kin gati-n, ə re ki lae adi njé kaw kilə je.

Ta ki ngom lə Ananiyasi əi ki Sapira

5 Dīgəm madi kare ki təe nə Ananiyasi əi ki dəne ləne Sapira, gati ki ne kingə ləde kare tə. ² Ananiyasi əi ki dəne ləne Sapira indəi ndude naa ti, bəywi nusi la, ə awi ki ndəge adi njé kaw kilə je. ³ Piyər əl-e ə nə: «Ananiyasi, ra ban ə iyə *Satə adi ur mei ti bore be ə? Dər nusi la lo ndər ləi ingəm, ə əl ta ki ngom NDil ki kay njay! ⁴ Ri ə cji kadi ingəm ne kingə ləi ə? A re gati-n ə bəlme ka, ri ə cji kadi la ki ingə kin, ira-n ne ki mei ge ə? Ne ki iga mei ti kin

e ne ki majal. E dije ə əl-de ta ki ngom al, nə e Luwə ə əl-e ta ki ngom.» ⁵ Loki Ananiyasi oo ta kin par ə, osi nangi, oy. Dije pəti ki ooi poy ta kin, bəl ra-de ngay. ⁶ Basa je rəi rəgi nine, ba uni-e, awi dibi-e. ⁷ Asi ngirə kadi mitə go ti, dəne lie re ur kəy ki kanji kadi gər ne ki ra ne. ⁸ Piyər dəje ə nə: «Əl-m adi-m m-o, se kər la ki igati ki lo ndər ləsi wa ə n wa?» Ə dəne əl-e ə nə: «Oyo, kər la ki j-ingə wa ən.» ⁹ Lo kin ti, Piyər əl-e ə nə: «Ra ban ə indəi ndusi naa ti mba kadi soki NDil ki kay njay lə Bəbe ə?» O ka nja dije ki awi ki ngawi dibi-e ə ba ta kəy ti kin, i ka a awi səi tə. ¹⁰ Ta naa ti noo par ə Sapira osi nja Piyər ti nangi, oy. Loki basa je ki njé kaw dibi ngawe uri kəy ningə, ingəi nine adi uni-e awi sie dibi-e kadi ngawe ti. ¹¹ Ne ki ra ne kin, ra adi njé kaw-naa je pəti, bəl rade ngay, taa dije pəti ki ooi poy ta kin ka, bəl rade ngay tə.

NJé kaw kilə je rai ne je ki əti bəl bəl

¹² *NJé kaw kilə je rai ne je ki əti bəl ki ne je ki dəw asi ra al ngay dan dije ti. NJé kadi-me je pəti, kawi-naa lo kare ba, gin pal ti lə *Salomə, ta kəy ti lə Luwə. ¹³ Dije ki rangi ki adi mede Luwə al bəy bəli kadi rəi rəde ti. Be ka, piti njé kadi-me je ngay. ¹⁴ Dīgəm je ki dəne je ngay ngay adi mede Bəbe, adi kərde ore də njé kadi-me je ki də ti də ti. ¹⁵ Dije awi biti cji njé moy je ki taga kadi rəbi ti, tiləi-de də tirə je ti ə se də kagi ti ki otii-de, mba kadi re Piyər man ningə, ndile ur də e ki ra ti wa kare dande ti. ¹⁶ Dije ngay i be je ti ki gidi be bo Jorijaləm ti, rəi bur bur ki njé moy je ki dije ki ndil je ki majal yəti dəde. Ningə pəti ingəi rə nga.

Uwəi njé kaw kilə je dangay ti

¹⁷ Go ne je ti kin, ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki dije ki goe ti ki əi me buti ti lə *Sadusi je, jangi ra-de ngay də njé kaw kilə je ti. Adi uni ndude kadi

n-a rai ne madi. ¹⁸ Be ə, uwəi njé kaw kilə je iləi-de kəy dangay ti. ¹⁹ Nə dan kondə ti, malayka lə Babe re tēē ta kəy dangay, loki adi tēēi taga ningə, əl-de ə nə: ²⁰ «Awi me kəy kaw-naa ti, iləi mbē ta ki nje kadi dəw təl isi ki dōne taa kin adi dije pəti ooi!» ²¹ *NJé kaw kilə je təl rōde go ti, adi lo ti ki sɨ bati ba par ə, awi kəy kaw-naa ti, iləi ngirə kadi ndoi ne dije. Ki bo ki dō njé kijə ne məsi kadi-kare je ti ki dije ki goe ti, bari ngatōgi je ki njé gangi ta, ki ngatōgi je lə ngan *Isirayəl je pəti. Ningə iləi kəy dangay ti mba kadi rai ki njé kaw kilə je tō. ²² Nə loki njé kilə je awi ningə, ingəi-de kəy dangay ti al, adi təl rai ɔri-de poye əi nə: ²³ «J-ingə ta kəy dangay e ki kuti mbuki maji nim, njé ngəm ta kəy je ka ai ta kəy ti nōō nim tō, nə loki j-ur me kəy ti ningə, j-ingə dəw madi al.» ²⁴ Loki ki bo ki dō njé ngəm ta kəy kaw-naa ti əi ki ki bo ki dō njé kijə ne məsi kadi-kare ti ooi ta kin ningə, ndilde ay ur kaki, adi dəji-naa ta dō ne ti ki a ra ne go ne ti kin. ²⁵ Ba dəw madi re əl-de ə nə: «Dingəm je ki adi uwəi-de dangay ti ka kin, ai kəy kaw-naa ti nōō, isi ndoi ne dije.» ²⁶ Ki bo ki dō kəy kaw-naa ti aw ki dije ləne uwə-n njé kaw kilə je re səde, nə ke ə indəi gu dōde ti al tadə bəli kadi kosi dije ki kaw-i-naa dō ne ndo ti lə njé kaw kilə je a tiləi-de ki mbal təl-de. ²⁷ Loki rai səde ningə, awi səde kəy ngangi ta ti ki bo. Ə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je əl-de ə nə: ²⁸ «J-ɔgi səsi ki tōgije kadi indoi ne kosi dije ki tō dingəm kin. Ə səi itəli rōsi go ta ti ləje al, asi dōnangi Jorijaləm naki ki ne ndo ləsi, ningə igei kadi məse e dōje ti bəy.» ²⁹ Nə Piyər əi ki ndəgi njé kaw kilə je əli-de əi nə: «Təl rō go ta ti lə Luwə e soti itə təl rō go ta ti lə dije. ³⁰ Luwə lə kaje je adi Jəju ki itəli-e ki rəbi bə-e dō kagi-dəsi ti kin, tēē lo koy ti. ³¹ E ə Luwə un-e, inde ade isi taa, dō ji kone ti tə NGar ki itə ngar je pəti, taa nje kaji dije tō. Luwə inde kadi, ki ta rəbi lie, Isirayəl je iyəi

rəbi ne rade je ki majal kō, adi n-iyə-n go majal je ləde kō tō. ³² Je njé ma naji dō ne je ti ki rai ne kin, naa ti ki NDil ki kay njay ki Luwə adi njé je ki təl rōde go ta ti lie.» ³³ Loki njé gangi ta je ooi ta kin ningə, wongi rade ngay dō njé kaw kilə je ti, adi ndigi təl-de. ³⁴ Nə e ki kare ki mbōde ti ki tōe nə Gamaliyəl ɔsi nangi j taa. E Parisi ki nje ndo dije ndu-kun, e dəw ki dije pəti gei ta lie ngay. Loki j taa dande ti ningə, dəji mba kadi adi njé kaw kilə je iyəi rōde dabi kare jō. ³⁵ Ba go ti, əl-de ə nə: «Isirayəl je, indəi manji ne ki igəi kadi rai ki dije kam maji oi taa. ³⁶ Dəkagilo ngay al ne bəy ə, dəw madi ki tōe nə Təda təji rōne kadi ne dəw ki nga. Ɔr dije asi bu sō gone ti. Nə dije rai təl-e adi dije ki goe ti ka kin sanəi-naa. Dəw oo ta lie al bone. ³⁷ Goe ti ningə, Juda ki Galile ti, tēē dəkagilo ndangi tō dije me makitibi ti, ɔy dije ngay gone ti ra-n wongi. Nə e wa ka dije təl-e tō, adi dije ki goe ti sanəi-naa kō. ³⁸ NGəsine, ta ləm ə to kin: Oti kadi irai ne madi ki dije kam, iyəi-de adi awi lo ləde. Ne ki kadi igəri ə to kin, re kōji ta ra je ləde ki kilə rade je j rō dije ti ə, gin ne je kin a gangi tə yə ndəge je be tō. ³⁹ Nə re ne je kin j rō Luwə ti ə, lo kadi səi a ɔgi dō goto. Oti kadi inai rō ki Luwə.»

Lo kin ti, njé gangi ta je ndigi goe ti. ⁴⁰ Be ə, təl bari njé kaw kilə je kəy gogi, bə, adi tindəi-de, ə ndəri mbide kadi əli ta ki tō Jəju al, ningə iyəi-de adi awi. ⁴¹ NJé kaw kilə je tēēi lo gangi ta ti ki rənəl mba koo ki Luwə oo-de adi asi naki kadi ingəi kō mbata lə Jəju. ⁴² Ningə ki ndō je kare kare pəti, me kəy kaw-naa ti ə se me kəy je ti madi, njé kaw kilə je nayi ki lo ndo ne dije ti nim, ki lo kilə mbē Poy Ta ki Maji ti, təkəi Jəju e Kirisi.

Kində njé koo go njé kaw-naa je

6 Dəkagiloe ti kin, kər njé ndo je j ki dō made ti ki kəte kəte. Be ə, ra adi *Jipi je ki njé kəl ta Girəki bai ta dō Jipi

je ti ki njé kəl ta Ebirə. NJé kəl ta Girəki bəi ta mbata njé ngaw koy je ləde ingəi ne kuso ki dije isi ləbi ki ndo je kare kare pəti kin, tə ndəge je al. ²Be ə, njé kaw kilə je ki dəgi gide e joo kaw i njé ndo je ki naa ti, əli-de əi nə: «A e ne ki go ti al kadi j-iyə ta kəl ta lə Luwə, ə ji təl ji nay ta ne ləbi ti. ³MBata kin ə, ngako je je, maji kadi ikəti dije siri dansi ti, ki dije mai naji ləde maji nim, NDil Luwə rosi mede nim, taa awi ki kəm-kədi nim tə, mba kadi j-ilə kilə kin jide ti. ⁴Be mba kadi j-un-n rəje j-ində ta dangi mbata kəl ta ki Luwə ki mbata ndo ne dije.» ⁵Ta kəji je kin nəl njé ndo je pəti. Be ə, mbəti Etiyən ki e dəw ki rosi ki kadi-me nim, ki NDil ki kay njay nim tə. Taa mbəti Pilipi nim, Pirokər nim, Nikanər nim, Timo nim, Parmənasi nim, taa Nikola ki e dəw ki Atyosi ti, ki təl Jipi nim tə. ⁶Rəi səde cji-de njé kaw kilə je, adi əli ta ki Luwə mbata ləde, indəi jide dəde ti nim, njangi dəde nim tə. ⁷Ta lə Luwə aw ki kəte par par. Kər njé ndo je i də made ti ngay me be bo ti ki Jorijaləm. Taa njé kijə ne məsi kadi-kare je wa ngay ka adi mede Jəju tə.

Awi ki Etiyən lo gangi ta ti

⁸Etiyən e dəw ki rosi ki me-maji nim, ki təgi lə Luwə nim, taa ra ne je ki dum ra ki ne kəji je ki əti bəl bəl dan dije ti nim tə. ⁹Ningə dije madi iləi ngirə kadi naji ta ki Etiyən. Dije kin əi njé ki me kəy kaw-naa ti lə *Jipi je. Əi njé je ki bari rəde: «Dije ki taa kiyə taa.» Adi əi Jipi je ki ij Sirən ti nim, Aləgijandiri ti nim, ki njé ki ij Silisi ti nim, taa ki dənangi Aji ti nim tə, ¹⁰nə təgi ta kəlde asi go yə Etiyən ti al, tadə Etiyən əl ta ki kəm-kədi ki NDil Luwə ade. ¹¹Lo kin ti, awi ndogi dije ki la ki jide ti kadi əli əi nə: «Je wa j-o ki mbije kadi Etiyən əl ta ki mal də

*Moji nim, də Luwə nim tə.» ¹²Be ə, suləi kosi dije nim, ngatəgi je nim, taa njé ndo ndu-kun je nim adi rəi uwəi Etiyən də jie ti, awi sie lo gangi ta ti ki bo. ¹³Indəi njé ma naji je ki ngom adi təti ta dəe ti, əli əi nə: «Dingəm kam ta kəə ta kəl ta ki mal də kəy ti lə Luwə ki e lo ki ay njay kin al nim, taa də ndu-kun ti lə Moji al nim tə.» ¹⁴Təki rəjeti, je wa j-o ndue ki əl-n kadi Jəju ki Najarəti ti a tuji kəy kin, ə a yəti ne kəgi be je ki Moji adi-je. ¹⁵Dije pəti ki lo gangi ta ti ki bo, uri kəmdə pəti də Etiyən ti, ningə ooi kadi ta kəme to tə yə malayka be.

Etiyən əl ta nə njé gangi ta je ti

7 Ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je dəji ta Etiyən ə nə: «Ta je ki dije əli dəi ti kin, e ki rəjeti wa ta?» ²Etiyən ile ti ə nə: «Səi bawm je ngakom je ki, uri mbisi oi də ta ki m-a m-əl səsi kam maji. Me ndo je ti ki kəte, Luwə ki nje piti cji rəne kaje *Abirakam, dəkagilo ti ki isi-n me be ti ki Mejopotami ti bəy, kəte bəy taa kadi aw uwə lo kisi dənangi Aram ti. ³Luwə əl-e ə nə: “I taa iyə be ləi ki njé kəji je ə aw me be ti ki m-a m-cji.” ⁴E be ə, Abirakam iyə me be ki Kalde ə re uwə lo kisi Aram ti. Ningə go koy bawə ti, Luwə ade i taa re me be ti ki isi ti ngəsine kin. ⁵Ne nduwə ki Luwə adi Abirakam me be ti kin goto. NGon nusi lo ki ndikiri be ka ade al. Nə un ndune ade kadi n-a n-ade be kam ba pəti. Taa n-a n-adi ngan kae je toe ti tə. Dəkagilo ti ki Luwə isi əl ta Abirakam kin, Abirakam oji ngon al bəy^k. ⁶Ta ki Luwə əl-e ə to kin: “NGan kai je a isi tə mba je dənangi ti ki rangi nim, dije a rai-de bəə ti nim, ta dije a adi-de kə asi bəl bu sə nim tə.” ⁷Go ta je ti kin, Luwə əl ə nə: “Gin dije ki rai-de bəə ti kin, mi wa m-a m-gangi ta dəde ti. Go ti ningə, a təgi me be mba

^{17:3} Kilə ngirə ne je 12.1 ^{17:4} Kilə ngirə ne je 11.32; 12.5

^{17:5} Kilə ngirə ne je 12.7; 13.15; 17.8

ti ki rade bəə ti kin kə, ə a təli rəi me be ti ki i ti ə awi bəə ti kin mba kadi rəi əsi məkəside nangi nəm tī⁷.⁸ Ba Luwə ade ne kilə mindi ki e kijə mətī. Be ə, loki Abirakam oji *Isaki ningə ndo jijoo go ti par ə ijə mətē. Isaki ra be tə mbata ngone *Jakobi. Jakobi ka ra be tə mbata ngane je ki əi gin *Isirayəl je ki dəgi gide e joo^m.

⁹ «Ningə ni ki me ngan lə Jakobi ti ra adi gati ki ngokode Jisəpi adi awi sie tə bəə me be ti ki Ejipi ti. Nə Luwə e sie naa tīⁿ.¹⁰ Be ə, ɔr-e me kə je ti pəti. Ningə me-maji lə Luwə ki e sie, ade kəm-kədi ta kəm Parawo ti ki e ngar ki Ejipi ti. Adi Parawo un-e inde tə nje kəbe dənangi ki Ejipi ti, taa də me kay ti ləne pəti tə^o.¹¹ Dəkagiloe ti kin ə, bo ki bo osi dənangi Ejipi ti ba pəti, taa dənangi Kana ti tə. E dəkagilo kəm-to-ndoo ki əti bəl ngay. Lo kadi bawje je ingəi ne ndikiri usoi goto^p.¹² Loki Jakobi oo kadi ne kuso to me be ti ki Ejipi ti ningə, ilə nganne je ki əi kaje je adi awi ki dəsəy.¹³ Loki təl ilə-de ki kə joo ningə, Jisəpi ra adi ngakəe je gəri-e. Lo kin ti, Parawo ka, gər-n gin koji lə Jisəpi tə^q.¹⁴ Go ti ningə, Jisəpi ilə go bawne Jakobi ti ade re ki gin koji lie ba pəti, asi dije dəsiri gide e mi^r.¹⁵ Jakobi aw Ejipi ti ningə oy ki kəte noo. Kaje je ka oyi noo nim tə^s.¹⁶ Təli ki singəde rəi dənangi Kana ti, me be bo ti ki təe nə Sisəm. Dibi-de be nin ti ki Abirakam ndogi ki la ji ngan lə Amər ti me be ti ki Sisəm^t.

¹⁷ «Dəkagilo təl kon kun mindi ki Luwə un adi Abirakam e bəsi. Ningə kər ngan Isirayəl je bay ki də made ti də made

ti dənangi Ejipi ti,¹⁸ bitī dəkagilo ti ki ngar ki rangi ki gər Jisəpi al o-n be dənangi Ejipi ti^u.¹⁹ NGar ka kin uwə dije ləje ra-n kilə ki al də maji nim, adi-de kə nim, ta ində gu dəde ti adi iyəi ngande je ki kasi kə, bitī kadi oyi^v.²⁰ Dəkagilo ti kin ə, oji *Moji ki me-maji lə Luwə e dəe ti adi oti-e me kəy ti lə bawə asi nay mitə^w.²¹ Ningə loki dum dəde adi iləi-e kə, ngon lə Parawo ki dəne tēe dəe ti, ə un-e ote tə ngonne wa be^x.²² Be ə Moji ingə-n ne ndo ki əji də kəm-kədi pəti ki dənangi Ejipi ti. Adi aw ki təgi me ta kəl-e ti nim, me kilə rae ti nim tə.

²³ «Loki bəle e kuti sə ningə, mər ta re dəe ti mba kadi n-aw n-oo ngakone je ki əi ngan Isirayəl je.²⁴ Dəkagilo ti ki e-n ki ngakone je ə, oo dəw kare ki Ejipi ti isi adi kə ki kare dande ti. Be ə, re rə də ngokone ti adi ində dəw ki Ejipi ti ka kin təl-e.²⁵ Moji gir kadi ngakone je a gəri təki Luwə ə ilə səne mba kadi n-taa dəde. Nə ngakəe je gəri al.²⁶ NDə ki go ti, oo ngakone je joo ki əi Isirayəl je isi rəi-naa. Ire a dande ti mba kadi gangi-de naa ti. Əl-de ə nə: “Səi ngakonaa je tə, ə ban ə isi rai na majal be ə?”²⁷ Ningə e ki nje tində ngokone ka kin əse ngərəngi, ə əl-e ə nə: “Nə ə indəi dəje ti tə ngar ləje, ə se nje gangi ta danje ti ə?”²⁸ Ige təl-m təki tagine itəl-n dəw ki Ejipi ti ka kin be a?”²⁹ Loki Moji oo də ta kin ningə, bəl ra-e, adi aw uwə lo kisi tə mba dənangi Madiya ti. Dənangi Madiya ti ə Moji taa dəne oji-n ngan je joo^y.

³⁰ «Bal kuti sə go ti ningə, malayka tēe hōy rəe ti dilə lo ti, bəsi ki də mbal Si-nay, dan ndon por ti me gu ti ki isi o

l7:7 Tēe ki taga 3.12 m7:8 Kilə ngirə ne je 17.10-14; 21.4

m7:9 Kilə ngirə ne je 37.11, 28; 39.2, 21 o7:10 Kilə ngirə ne je 41.39-41

p7:11 Kilə ngirə ne je 41.54-57 q7:13 Kilə ngirə ne je 45.1-4, 16

r7:14 Kilə ngirə ne je 45.9-10, 17-18 s7:15 Kilə ngirə ne je 46.1-7

t7:16 Kilə ngirə ne je 23.3-16; Jojuwe 24.32 u7:18 Tēe ki taga 1.7-8

v7:19 Tēe ki taga 1.10-11, 22 w7:20 Tēe ki taga 2.2

x7:21 Tēe ki taga 2.3, 5, 10 y7:29 23-29: Tēe ki taga 2.11-15, 21-22; 18.3-4

por. ³¹ Loki Moji oo ne kin ningə, ndile ay ur kaki. Moji ge kadi n-oo ne kin maji adi ɔti re basi rɔ ti. Loe ti noo ə oo do ndu Babe ə nə: ³² “Mi Luwə lə kai je, Luwə lə Abirakam, Luwə lə Isaki, Luwə lə Jakobi.” Moji bəl dadi par par, lo kadi un kəmne ki taa goto. ³³ Ə Babe əl-e ə nə: “Or sa njai ti tado lo ki a ti kam e lo ki ay njay. ³⁴ M-o kəm kə lə dije ləm me be ti ki Ejipi ti. M-o do timə ki isi timə rusi rusi, ə m-ur nangi m-re kadi m-taa-de m-ilə-de taa. Ningə ki basine kin, ire adi m-ilə-i Ejipi ti gogi^z.”

³⁵ «Oi maji! E Moji ki ngakəe je ɔsi-e ngərangi, ə əli-e əi nə: “Nə indəi dje ti tə ngar leje ə se nje gangi ta danje ti ə”, wa kin ə, Luwə ile tə ngar nim, taa nje taa-de kilə-de taa nim, ki takul tɔgi lə malayka ki tɛɛ sie hɔy me gu ti, kin nim tɔ. ³⁶ E ə tɛɛ səde ki takul ne ra je ki dəw asi ra al nim, ki takul ne kɔji je nim, me be ti ki Ejipi ti. Taa dəkagilo ti ki isi indəi ba bo kasi gangi nim, dəkagilo ti ki rai bal kuti sɔ dilə lo ti kin nim tɔ^a. ³⁷ E darɔ Moji ki kare wa kin bəy ə tɔ ə əl ngan Isirayəl je ə nə: “Luwə a tɛɛ ki nje kəl ta ki tane ti kare dansi ti səi je wa, ki a to tə mi be^b.”

³⁸ Loki ngan Isirayəl je kawina dilə lo ti ka, e Moji wa kin ə taa ta ta malayka ti do mbal Sinay ti, əl kaje je. E ə taa ta kaji kin rɔ Luwə ti, mba kadi adi-je^c.

³⁹ Nə kaje je mbati kadi təli rɔde go ta je ti lie. Ningə ki bo tɔy, ɔsi-e ngərangi. Mede e do təl kaw dɔnangi Ejipi ti gogi.

⁴⁰ Dəkagilo ti ki Moji nay do mbal Sinay ti bəy, rəi rɔ *Arɔ ti əli-e əi nə: “İra kagi yo je ki kadi ɔri noje, tado ji gər ne ki ra Moji ki nje tɛɛ səje me be ti ki Ejipi ti

kin al.” ⁴¹ Be ə me ndo je ti kin, ibəi ngon yo madi ki to tə ngon baw mangi be, ə iləi kadi-kare adi-e. Ba rai rɔnəl ngay ɔsi gon ne ki əi je wa ibəi ki jide kin^d. ⁴² Nə Luwə təl gidine adi-de, iyə-de kɔ adi isi ta ra yo ti, ki kɔsi-gon ne je ki dɔrə ti tə nay je ki kadi je ki mee je tə kagi yo je ləde, təki ndangi me makitibi ti lə nje kəl ta ki ta Luwə ti: “Səi dije ki Isirayəl, bal kuti sɔ ki irai dilə lo ti kin se da je ki itoli-de ki ndəgi kadi-kare je adi, e mi ə adi-mi a? ⁴³ Jagi, səi oti kəy yo lə kagi yo ləsi Moloki yo, ki mee lə kagi yo ləsi Rəpə, yo je ki səi wa irai-de ki jisi mba kadi ɔsi məkəsisəi noje ti. MBata ne rasi je kin ə, m-a m-adi njé bə je ləsi a uwəi səsi, awi səsi say tə mba je gidi *Babilon ti bəy^e”.

⁴⁴ «Me dilə lo ti, kaje je ai ki kəy kibi kingə-naa ki Luwə. Moji ra kəy kibi ka kin təki Luwə un-n ndune ade. Ra go kuje ti ki oo. ⁴⁵ İyəi kəy kibi ka kin adi gin koji je ləde ki rangi, ki əi kaje je ki rəi gode ti. Kəy kibi kin e jide ti, loki Jojuwe ɔr noje adi rəi taai dɔnangi lə gin dije ki dangi dangi ki Luwə tuwə-de noje ti. Kəy kibi ka kin, to bitəi dəkagilo ti lə Dabidi^f. ⁴⁶ Me-maji lə Luwə e ki *Dabidi adi dəji ta rəbi mba kadi n-ra kəy n-adi Luwə lə Jakobi^g. ⁴⁷ Nə e *Salomɔ yo ə ra kəy adi Luwə^h.

⁴⁸ «NGa ningə Luwə ki e ki dəkagilo je ti pəti, a isi me kəy ti ki dəw ra ki jine al. Təki nje kəl ta ki tae ti ə nə: ⁴⁹ “Dɔrə e kimbər ngar ləm, ningə dɔnangi e ne kində njam.” Babe əl bəy ə nə: “Kəy ki ban ə, a irai adi-mi ə? Lo ki ra a e lo

^z7:34 30-34: Tɛɛ ki taga 3.1-10 ^a7:36 35-36: Tɛɛ ki taga 2.14; 7.3; 14.21

^b7:37 Dətərənəm 18.15-18 ^c7:38 Tɛɛ ki taga 19.1-20.17; Dətərənəm 5.1-33

^d7:41 39-41: Kər Isirayəl je 14.3; Tɛɛ ki taga 32.1-6

^e7:43 42-43: Amosi 5.25-27

^f7:45 44-45: Tɛɛ ki taga 25.9, 40; Jojuwe 3.14-17 ^g7:46 2 Samiyəl 7.1-16; 1 Poy ta je 17.1-14 ^h7:47 1 NGar je 6.1-38; 2 Poy ta je 3.1-17

kuwə rə ləm ə? ⁵⁰Se e mi al ə, nə tøy ə, ra ne je kin pəti ə?¹”

⁵¹«Səi dije ki njé tə rə je, iteēi mesi al nim, ibəyi mbisi nim də ta ti lə Luwə tə dije ki njé gər Luwə al be. Itoi tə bawsi je wa be. Ne kin ə ra adi, isi ta rə ki NDil Luwə ti, ki dəkagilo je pəti. ⁵²NJe kəl ta ki ta Luwə ti ki ra ə bawsi je adi-e kə al ə? Əi je ə təli njé kilə mbə kəte, ki çji də re lə dəw ki e kare ba, ki e dəw ki dana. Ningə ngəsine, loki Kirisi re, səi je uni dəe, ə təli-e tə. ⁵³Oyo, səi ingəi ndu-kun lə Luwə ki takul malayka je, nə lo kadi itəli rəsi ti go ti goto.»

Tiləi Etiyən ki mbal təli-e

⁵⁴Loki njé gangi ta je ki bo lə *Jipi je ooi də ta ki Etiyən əl ningə, wongī rade ngay adi ngəi ngangide mur mur dəe ti. ⁵⁵Nə Etiyən ki NDil Luwə rose, un kəmne taa ki dərə ti ningə oo kunji Luwə nim, taa oo Jəju ki a taa də ji kə Luwə ti nim tə. ⁵⁶Əl ə nə: «Oi, m-o dərə tēē tane, ningə m-o NGon Dəw a taa də ji kə Luwə ti.» ⁵⁷Loki ooi də ta kin ningə, uri kəl ki ndude ki bo ə uti mbide də ta ti lie, ə buki-naa dəe ti.

⁵⁸NDəri-e awi sie taga gidi be bo ti, ə tiləi-e ki mbal təli-e. Dije ka kin iyəi kibi je ləde rə ngon ki basa ti ki təe nə Sol. ⁵⁹Dəkagilo ti ki isi tiləi-e ki mbal, Etiyən əl ta ə nə: «Baḃe Jəju, itaa ndilm ki rəi ti.» ⁶⁰Go ti ningə çsi məkəsine nangi, ə əl ta ki ndune ki bo ə nə: «Iyə go majal kin kə adi-de!» Go ta je kin ti, ningə Etiyən oy.

Kində kəm-ndoo ki ra njé kaw-naa je

8 Sol e mbə dije ti ki ndigi kadi təli Etiyən. Də ndəe ti kin kində kəm-ndoo ki bo ngay tēē də njé kaw-naa je ti ki Jorijaləm. Adi njé kadi-me je pəti sanəi-naa ki go lo je. Awi ki Jude ti je ki *Samari ti je. *NJé kaw kilə je wa par

ə nayi-naa Jorijaləm ti. ²Dije ki njé bəl Luwə dibi Etiyən, nqi-e ngay. ³Nə Sol ba, çr njé kaw-naa je nja. Aw ki ta kəy ta kəy uwə dingəm je ki dəne je buki-de dangay ti. ⁴NJé ki sanəi-naa ka kin awi ki lo lo iləi mbə Poy Ta ki Maji.

Pilipi me be ti ki Samari

⁵E be ə, Pilipi ki aw me be bo ti ki *Samari, ilə dije mbə Poy Ta ki Maji lə Kirisi. ⁶Kosi dije ba pəti, loki ooi ta je ki Pilipi əl je ki ne kəji je ki ra adi ooi ki kəmde ningə, uri mbide ki də ta ti lie. ⁷Tadə ndil je ki majal tēēi me njé moy je ti ngay ki nə ki boy tade ti. Taa, dije ki rəde oy ki njé məti je ngay ingəi rə nga tə. ⁸Rənəl ki bo ngay to me be bo ti kin. ⁹Kəte taa kadi Pilipi re, dingəm madi ki təe nə Simə isi me be bo ti kin nə. E nje ra mbəli, adi çr ndil dije ki me be ti ki Samari ngay. Ra rəne kadi ne dəw madi ki əti bəl ngay. ¹⁰Adi dije pəti, i də ngan je ki du ti, biti ki də dije ki təgi ti, angalde e ki dəe ti. Əli əi nə dingəm kam aw ki təgi lə Luwə ki e təgi ki əti bəl ngay. ¹¹Angal dije e ki dəe ti, tadə e mari nu ba ə isi çr ndilde ki mbəli ki ra ləne. ¹²Nə loki dije adi mede Pilipi ki ilə-de mbə Poy Ta ki Maji ki çji də kəbe lə Luwə nim, ki Jəju Kirisi nim tə ningə, dingəm je ki dəne je adi Pilipi ra-de batəm. ¹³Simə wa ki dəne ka adi mene tə. Loki Pilipi ra-e batəm ningə, iyə go Pilipi al. Loki oo ne kəji je ki ne je ki əti bəl ngay ka kin ningə, e wa təl re əte bəl ngay bəy tə.

Piyər əi ki Jə me be ti ki Samari

¹⁴Loki njé kaw kilə je ki isi Jorijaləm ti ooi kadi dije ki *Samari ti taai ta lə Luwə ningə, iləi Piyər əi ki Jə ki rəde ti. ¹⁵Loki rəi tēēi Samari ti ningə, əli ta ki Luwə mba kadi njé kadi-me je ingəi NDil Luwə. ¹⁶Tadə NDil re də dəw madi ti kare dandə ti al bəy. E batəm par ə rai-

de me tɔ Babe Jəju ti. ¹⁷ E be ə, Piyər əi ki Jə indəi jide dəde ti kadi ingəi NDil Luwə. ¹⁸ Loki Simo oo kadi e ki go rəbi lə ji ki kində dɔ ti lə njé kaw kilə je ə NDil re-n dɔ njé kadi-me je ti ningə, adi Piyər əi ki Jə la, ¹⁹ ə əl-de ə nə: «Mi ka adi-mi tɔgi kin tɔ kadi tə dəw ki m-a m-ində jim dɛ ti ba, ingə NDil Luwə tɔ.» ²⁰ Ə Piyər əl-e ə nə: «Kadi la ləi kin tuji naa ti ki darɔi. Tado ində mei ti kadi a ndogi kadi-kare lə Luwə ki la. ²¹ Ne ki ba tɔi, ə se ne ki sɔbi dɔi goto me ne ti ki j-a-n kam, tado mei e dana nɔ Luwə ti al. ²² Maji kadi itər ndui dɔ majal ti ləi, ə əl ta ki Babe adi re to ban ə, iyə go kɔji ta je ki mei ti kin kɔ. ²³ Tado m-o kadi mei ati kanana, taa majal doləi dole tɔ.» ²⁴ NGa ə, Simo əl Piyər əi ki Jə ə nə: «Kadi səi je wa əli ta ki Babe mbata ləm, kadi ne madi kare me ne je ti ki əli tae kin tɛɛ dɔm ti al.» ²⁵ Loki Piyər əi ki Jə mai naji, ə ndoi ta lə Babe tɔ ningə, təli ki Jorijaləm ti gogi. Həi mbɛ Poy Ta ki Maji me ngan be je ti ki Samari ngay ki go rəbi go rəbi.

Ta lə Pilipi əi ki kuji dingəm ki e dəw ki boy ki Etiyopi ti

²⁶ NDɔ kare Malayka lə Babe əl Pilipi ə nə: «I taa aw ki gin be ti be, dɔ rəbi ti ki j Jorijaləm aw ki Gaja ti, ki e rəbi ki dilə lo ti kin.» ²⁷ Pilipi j taa kalangi aw ningə, ingə dingəm kare ki dɔnangi Etiyopi, ki e ki boy, ki nje ngəm ne maji je lə ngar ki dəne ki Etiyopi ti, ki tɔe nə Kandasi. Dingəm kin aw Jorijaləm ti əsi dɔne nangi nɔ Luwə ti ə isi təl ki be gogi. ²⁸ İsi me pusi ti ləne, isi tidə makitibi lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay. ²⁹ Lo kin ti, NDil Luwə əl Pilipi ə nə: «Ɔti aw bəsi ki rɔ pusi ti kin.» ³⁰ Pilipi ay ngədi aw ningə, oo ndu dingəm ki Etiyopi ti ka kin isi tidə makitibi lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay. Pilipi dəje ə nə: «fɔgər me ta ki

isi tidə kin maji wa a?» ³¹ Dingəm ka kin əl-e ə nə: «Re nje kɔr mee kadi-m goto ə m-a m-gər ban ə?» Ba dəji Pilipi adi al taa goe ti, isi gəde ti me pusi ti. ³² Ta ki isi tidə ə to kin:

«Ori-e tə bati ki dəw isi aw sie kadi tɔl-e be;

Tə ngon bati ki a tane mbə nɔ nje kijə bje ti be.

E be ə, tɛɛ-n tane al.

³³ Həi rɔsɔl dɛe ti, gangi ta lie ki go rəbi ki dana al.

Nə ə a ɔr gin kɔji lie ə?

Tado indəi ngangi ndɔ kisi ki dɔ taa lie!.»

³⁴ Ningə, kuji dingəm un ta əl Pilipi ə nə: «M-dəji kadi əl-m adi m-o, nə ə nje kəl ta ki ta Luwə ti isi əl ta lie be ə? İsi əl ta ki dɔ rəne ti wa ə se isi əl ta dɔ dəw madi ti ki rangi ə?» ³⁵ Lo kin ti nga ə, Pilipi ingə rəbi adi un ta tane ti, ningə ki rəbi lə makitibi lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay kin, ile-n mbɛ Poy ta ki ki Maji lə Jəju. ³⁶ Loki njiyəi isi awi ningə, tɛɛi ta man ti, ə kuji dingəm ka kin əl ə nə: «Man ə am, nga ri ə ɔgi kadi m-ra batəm ə?» ³⁷ [Pilipi əl-e ə nə: «Re adi mei Luwə təkɔi rɔjeti ə, ne ki ɔgi ra batəm goto.» Kuji dingəm ə nə: «M-adi mem təkɔi Jəju Kiriisi e NGon Luwə.»] ³⁸ Lo kin ti, adi pusi a nangi, ningə əi ki Pilipi joo pu, uri me man ti adi Pilipi ra-e batəm. ³⁹ Loki tɛɛi me man ti ki taga ningə, NDil Babe un Pilipi aw sie adi kuji dingəm oo-e al. Nə e ilə rəbi ləne ki rɔnəl aw. ⁴⁰ Pilipi aw tɛɛ me be ti ki Ajoti, ilə mbɛ Poy Ta ki Maji me be bo je ti pəti ki tɛɛ ti, biti tɛɛ-n Səjare ti.

Sol adi mene Babe Jəju

(Knjk 22.6-16; 26.12-18)

9 Dəkagiloe ti kin, gir ta ki dɔ kadi kɔ njé ndo je ti lə Babe ki dɔ tɔl-de ti to dɔ Sol ti bəy. ² Be ə, aw rɔ ki boy ti lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, dəje makitibi

mba kadi n-aw-n lo kaw-naa je ti lə *Jipi je ki me be ti ki Damasi, kadi re n-ingə dɪngəm je ki dāne je ki njé ndole go ne ndo ki sigi kin ə n-dɔɔ-de n-re səde Jorijaləm ti.

³Loki Sol e dɔ rəbi ti, ində dɔ be ki Damasi basi ningə, kunjɪ madi tɛɛ pati, i ki dɔrə ti, unji gə dɔe. ⁴Tɛɛ osi nangi ningə, oo dɔ ndu ta madi əl-e ə nə: «Sol, Sol, mbata ri ə isi adi-m kɔ be ə?» ⁵Sol dɔje ə nə: «I nə ə Babe?» Ningə, Babe əl-e ə nə: «E mi Jəju ki isi adi-m kɔ.» ⁶I taa aw me be bo ti ə, a əli-ni ne ki kadi a ira. ⁷NJé ki isi awi ki Sol təli ai lo ka ti. Bəl təl-de adi lo kadi əli ta goto. OOi dɔ ndu ta, nə ooi dəw madi al. ⁸Sol i taa, tɛɛ kəmne maji, nə oo lo al, adi made je uwəi jie, ndɔri-e tə ndɔr, ə awi sie Damasi. ⁹Isi loe ti nɔɔ ndɔ mitə ki kanji kadi oo lo. Uso ne al nim, əy man al nim tɔ. ¹⁰Ningə nje ndo lə Jəju kare isi Damasi ti nɔɔ, tɔe nə Ananiyasi. Babe bar-e me ne koo me ndil ti ə nə: «Ananiyasi», ningə Ananiyasi ndigi ə nə: «Mi ne Babe». ¹¹Babe təl un ta əl-e ə nə: «Aw un rəbi ki bari-e rəbi ki kɔ ti, ə idəji me kəy ti lə Judasi, dəw ki tɔe nə Sol ki Tarsi ti, isi nɔɔ isi əl ta ki Luwə. ¹²OO dəw madi ki tɔe nə Ananiyasi me ne koo me ndil ti, ur kəy goe ti ningə, ində jine dɔe ti kadi oo lo gogi.» ¹³Ə Ananiyasi əl ə nə: «Babe, m-o ta lə dəw kin ta dije ti ngay, ɔji dɔ kɔ je pəti ki adi dije ləi ki me be ti ki Jorijaləm. ¹⁴Ningə, ki ne kin, re ki tɔgi ki ingə rɔ ki boy je ti lə njé kijə ne məsi kadi kare je, kadi uwə dije ki isi əli səi ta, dɔɔ-de.» ¹⁵Nə Babe əl-e ə nə: «Aw, tado dɪngəm kin e ne ra kilə ki m-kəte kadi əl ta ləm nɔ gin dije ti ki duniya ti, ki nɔ ngar je ti, ki nɔ *Isirayəl je ti. ¹⁶Mi wa m-a m-ɔje kɔ je pəti ki a tɛɛ dɔe ti ki mbata ləm.» ¹⁷Ananiyasi aw, ur kəy ində jine dɔe ti, ningə əl-e ə nə: «NGokom Sol, e Babe ə ilə-m, e Jəju ka ki tɛɛ ingəi dɔ rəbi ti ki isi re-n ka kin ə ilə-m kadi m-adi o lo. Ningə kadi NDil Luwə rɔsi tɔ.» ¹⁸Ta

nə ti nɔɔ, ne je ki toi tə ngɔy kanji je be tɛɛi kəm Sol ti tosi, adi təl oo lo gogi, ningə i taa adi rai-e batəm. ¹⁹Go ti, uso ne bə, təl ingə tɔgi ne gogi. Sol təl isi ki njé ndo je lə Jəju ki me be ti ki Damasi ngan ndo je jɔ bəy.

Sol ndo ta lə Luwə Damasi ti

²⁰Ta naa ti nɔɔ, Sol aw ilə mbe me kəy kaw-naa je ti lə *Jipi je ə nə: «Jəju e NGon Luwə.» ²¹Dije pəti ki ooi dɔ ta kin ta Sol ti, ndɔji-de ngay adi əli əi nə: «E kam al ə e nje kadi kɔ dije ki Jorijaləm ti ki njé bə tɔ kin a? Re ne a un girə mba kadi uwə-de, dɔɔ-de aw səde rɔ ki boy je ti lə njé kijə ne məsi kadi-kare je al biti a?» ²²Nə Sol uwə rəne nga adi kəme e kəte me kadi-me ti lie. Jipi je ki Damasi ti gəri lo ta ki kadi əli-e al, loki tɔji-de kadi Jəju e Kirisi.

²³Ra ndo je go ti bə, Jipi je ɔji-naa ta mba kadi n-təli-e ²⁴Nə ta kɔji ləde tɛɛ mbi Sol ti. NGəmi ta rəbi kada je kondɔ je mba kadi n-təli-e. ²⁵Be ə, me kondɔ ti madi, njé ndo je lə Sol, uni-e me kare ti, tuyi-e adi osi gidi ndogi bər ti.

Sol me be ti ki Jorijaləm

²⁶Go ti, Sol aw tɛɛ me be ti ki Jorijaləm bə, sangi kadi n-ində rəne naa ti ki njé ndo je, nə pəti bəli-e, tado dəw ki taa mee kadi e nje ndo ki rɔjeti goto. ²⁷Be ə, Barnabasi un-e me jine ti, aw sie rɔ njé kaw kilə je ti, ɔr-de go kingə ki Jəju ingə Sol dɔ rəbi ti, ki koo ki oo Jəju əl-e ta, ki ta ki əl ki taga wangi Damasi ti me tɔ Jəju ti. ²⁸Dɔ gangi loe ti nɔɔ, Sol aw səde je, təl səde je naa ti me be ti ki Jorijaləm. Əl ta ki kadi-me me tɔ Babe ti. ²⁹Əl ta ki *Jipi je ki njé kəl ta Girəki, naji-naa səde ta ti. Nə sangi rəbi kadi n-təli-e. ³⁰Loki ngakɔje je ooi tae ningə, ɔri-e awi sie Səjare ti. Ningə adi-e aw me be ti ki Tarsi.

³¹*NJé kaw-naa je pəti ki dɔnangi Jude ti ki tae bə, ki dɔnangi Galile ti, ki dɔnangi *Samari ti, isi ki Lapiya. Ingəi

təgi, njiyəi me bəl Babe ti, taa kərde i ki dɔ ti dɔ ti ki takul təgi lə NDil Luwə tɔ.

Piyər aji dingəm ki tœ nə Ene

³² Təki Piyər a njiyə-n ki lo je pəti oo-n dije lə Luwə, ndɔ kare aw tɛɛ rɔ njé ti ki me be ti ki Lida. ³³ Lo kin ti, ingə dingəm kare ki tœ nə Ene, ki to dɔ tirə mɔy ti ra bəl jijoo. Tado rœ oy. ³⁴ Piyər əl-e ə nə: «Ene, Jəju Kirisi adi rɔ nga, i taa, ikaw nə toi.» Ningə Ene i taa ta naa ti noo. ³⁵ Dije pəti ki me be ti ki Lida ki Sarɔ ooi-e, ba adi mede Babe.

Piyər ndəl Dorkasi lo koy ti

³⁶ Dəne madi e dan njé ndo je ti ki me be bo ti ki Jope noo, tœ nə Tabita. Tɔ kin ki ta Girəki nə Dorkasi. E dəne ki njé ra kilə je ki maji maji ngay, taa e nje ra ki njé ndoo je ki nə ki me jine ti tɔ. ³⁷ Mɔy ra-e dəkagiloe ti kin adi oy. Loki ndogi-e man ningə, awi iləi-e me kəy ti ki kare taa. ³⁸ Be ki Lida e basi ki Jope. Be ə, loki njé ndo je ooi kadi Piyər e me be ti ki Lida noo ningə, iləi dingəm je joo rœ ti kadi re kalangi ingə-de. ³⁹ Piyər i taa aw səde. Loki re tɛɛ rɔde ti ningə, ɔri-e awi sie me kəy ti ki taa. NJé ngaw koy je pəti iləi-naa gəi dœ ki no, ningə tɔji kibi je ki dangi dangi ki koji ta naa ti ki Dorkasi oji dəkagilo ti ki isi-n səde ki dœne taa bəy. ⁴⁰ Piyər adi dije pəti tɛɛi taga, ba ɔsi məkəsiine nangi əl ta ki Luwə, ningə tu rœne ki rɔ nin ti əl ə nə: «Tabita i taa.» Loki tɛɛ kəmne oo Piyər ningə, ndu rœne, i isi taa. ⁴¹ Piyər ilə jine un-e-n ki taa, ba, ba dije lə Luwə ki njé ngaw koy je, ɔji-de Tabita ki dœ taa. ⁴² Poy nə kin sane ki dɔnangi ki Jope ba pəti, adi dije ngay adi mede Babe. ⁴³ Piyər ra ndɔ asi tati me be ti ki Jope, me kəy ti lə nje kər gidi ngirə ki tœ nə Simo.

Körnəy ki e dəw ki Rom ti oo nə me ndil

10 Dingəm madi isi me be ti ki Sə-jare noo, tœ nə Körnəy. E ki boy dɔ buti asigar je ti ki bu kare, ki bari-e «buti ki Itali ti». ² E dəw ki nje ra nə ki go ndu Luwə ti, taa, naa ti ki dije pəti ki me kəy ti lie, əi njé kəsi dœde nangi no Luwə ti tɔ. Ra maji ki njé ndoo je ngay, taa əl ta ki Luwə taa taa tɔ. ³ NDɔ kare, ki kadi ki mitə ki lo sɔlɔ, oo malayka lə Luwə me nə koo me ndil ti ur me kəy ti lie, ningə bar-e ə nə: «Körnəy.» ⁴ Körnəy ur kəmne dœ ti ki bəl, ningə əl-e ə nə: «E ri ə Babe?» NGA ə malayka əl-e ə nə: «Kəl ta ki Luwə ləi ki maji ki isi ra ki njé ndoo je kin tɛɛ rɔ Luwə ti, ə Luwə ga dɔi ti. ⁵ Ningə ki ngəsiine kin, ilə dingəm je me be ti ki Jope adi bari Simo ki bari-e nə Piyər ade re. ⁶ Isi me kəy ti lə Simo ki nje kər gidi ngirə ki kəy lie e kadi bati. ⁷ Loki malayka ki əl-e ta kin ɔti ningə, Körnəy ba ngan njé kilə je ləne joo ki nje rɔ ləne kare ki nje bəl Luwə mbɔ njé ki əi naa ti sie ki dəkagilo je pəti adi-de rəi. ⁸ Rəi adi ɔr-de go nə je pəti ki ra nə adi-de ooi ningə, ilə-de adi awi Jope ti.»

Piyər oo nə me ndil ti me be ti ki Jope

⁹ Lo ti go ti, loki əi dɔ rəbə isi awi, indəi dɔ be bo basi ningə, Piyər al dɔ kəy ti ki taa, ki kadi ki dan be ti mba kəl ta ki Babe. ¹⁰ Bo ra-e adi ge kuso nə. Ningə loki isi rai nə kuso mba kadi uso ba, oo nə me ndil ti. ¹¹ OO ta dɔrə a tagira, ningə oo nə madi ki to tə ta kibi ki tati ki dəw uwə sile je ki sɔ be ə i ki taa isi re ki nangi. ¹² Me nə ti ka kin, da je ki dangi dangi əi titi: da je ki njade e sɔ je, ki njé kagi nangi je, ki yəl je. ¹³ Ningə, ndu ta madi tɛɛ əl-e ə nə: «Piyər, i taa itɔl uso.» ¹⁴ Nə Piyər ə nə: «Jagi Babe, mi m-uso nə ki nə ki majal ɔde, ə se nə

ki to nje nja kare al^k.» ¹⁵NDu ta təl re əl Piyər kəl ki kə joo bəy ə nə: «Nə ki Luwə təl-e ki kay njay ti, kadi i o-e tə e nə ki to nje al.» ¹⁶Nə kin ra nə be nja mitə, ningə ta naa ti noo təli ndəri-e ki dərə ti gogi. ¹⁷Piyər gər me nə ki oo me ndil ti kin al, adi isi dəji rone ta də ti, ningə yə dingəm je ki Kərnəy ilə-de ki a sangi kəy lə Simo rəi ai ta kəy ti. ¹⁸Ba dəji ta ki ndude ki boy ə nə: «E me kəy kin ə Simo ki bari-e nə Piyər isi ti ti a?» ¹⁹Piyər isi mər ta də nə ti ki oo me ndil ti kin ba bəy ningə, NDil Luwə əl-e ə nə: «O dingəm je mitə a sangi-ni. ²⁰I taa, ur nangi, ə aw səde ki kanji kadi mei təsi, tado e mi ə m-ilə-de.» ²¹Piyər re rə dingəm je ti ka kin əl-de ə nə: «E mi ə mi dəw ki isi isangi-e, ə se e ri ə isi isangi-mi wa?» ²²Əli-e əi nə: «E Kərnəy ki e ki boy də buti asigar je ti ki bu, ki e dəw ki dana, taa e nje bəl Luwə tə kin ə ilə-je. E dəw ki *Jipi je pəti əli ta lie maji. Malayka lə Luwə re tēē ki də ta rəe ti əl-e kadi ilə goi ti kadi ire me kəy ti lie kadi oo də ta ki tai ti.» ²³Piyər aw səde ra-de mba, adi-de lo toi. Loki lo ti go ti ningə, i taa aw səde. NGakoje je madi ki me be ti ki Jope dani-e. ²⁴Lo ti ki rangi ningə tēēi Səjare ti. Kərnəy bar nojine je ki madine je isi nginə-n-de kəte. ²⁵Loki Piyər ur me kəy ti ningə, Kərnəy i taa tilə kəme, ba osi nanga njae ti, ilə dōne nangi. ²⁶Nə Piyər əl-e ə nə: «I taa, tado mi ka mi dəw tə.» Ningə əsi sölə un-e-n ki taa. ²⁷Wali-naa taa urri ki kəy ningə, Piyər oo kosi dije ngay kawinaa isi. ²⁸Lo kin ti Piyər əl-de ə nə: «Səi je, igəri maji təki ndu-kun ləje əgi kadi dəw ki e Jipi ində rone naa ti ki dəw ki e Jipi al, ə se kadi ur me kəy ti lie. Nə Luwə əl-m kadi m-o dəw madi tə nə ki majal, ə se nə ki to nje al. ²⁹E mbata kin ə, m-mbati-n ba ləsi al, m-re ki kanji kəl ta madi ki rangi. Ningə təki ibari-mi, m-dəji səsi kadi m-o se e ri ə iləi gom ti wa?» ³⁰Kərnəy ə nə:

«Asi ndə sə bone, ki də kadi ki təki made wa kin be, adi e kadi ki mitə ki lo sölə, ə m-isi m-əl ta ki Luwə me kəy ti ləm, ningə dingəm madi ki ilə kibi ki nda bal bal tēē a noo ti, əl-m ə nə: ³¹«Kərnəy, Luwə oo də ta ki isi əl sie, taa ga də maji ti ki isi ra ki njé ndoo je kin tə. ³²Ə kadi ilə dəw madi Jope ti, ibar Simo ki bari-e nə Piyər adi re. Isi me kəy ti lə Simo ki nje ra kilə ngirə, ki isi kadi ba ti basi.» ³³Be ə, ta naa ti noo par, m-ilə-de rəi ti, ə yə ira maji adi ire tə kin. Ningə ki ngosine kin, je pəti j-isi noj ti ne kadi j-o də ta je pəti ki Babe ində tai ti kadi əl-je.»

Piyər əl ta lə Luwə me kəy ti lə Kərnəy

³⁴Lo kin ti, Piyər un ta tane ti əl ə nə: «Tə ki rojeti, m-gər kadi kər kəm dəw dana goto rə Luwə ti. ³⁵Dəw ki ra ra, dan gin dije ti ki dangi dangi, ki e nje bəl ndile, ki nje ra nə ki dana ba, uwe ki rone ti. ³⁶Ilə ki ta ləne ki rə ngan *Isirayəl je ti, ilə-n-de mbə lapiya ki takul Jəju Kiriisi ki e Babe lə dije pəti. ³⁷Təki igəri, e nə ki ilə ngirəne Galile ti, go batəm ti ki Jə ilə mbəe ə ra nə dənangi Jude ti ba pəti. ³⁸Igəri kadi ki Luwə adi Jəju ki Najarəti ti NDilne, ki təgi kin maji. Jəju aw ki lo lo, ra maji ki dije, taa aji dije pəti ki isi gin təgi ti lə su tə. Tado Luwə e sie naa ti. ³⁹Je ə je njé ma naji də nə je ti pəti ki ra dənangi ti lə *Jipi je ki Jorijaləm ti. Bəi-e kagi-dəsi ti, təli-e. ⁴⁰Nə Luwə ade i lo koy ti ndə ki kə mitə lə ndə koye. Ade ta rəbi adi təji rone taga, ⁴¹ki rə dije ti pəti al, nə ki rə njé ma naji je ti ki Luwə kəti-de kəte. Adi e je ki j-uso sie je, j-ay sie je, go tēēe dan njé koy je ti¹. ⁴²Jəju un ndune adi-je kadi j-ilə mbə ki rə gin dije ti, ə kadi ji təji təki e nə ə yə Luwə indəne tə nje gangi ta də njé kisi ki dode taa ti ki njé koy je. ⁴³*NJé kəl ta je ki ta Luwə ti pəti mai naji dəe ti əli əi nə: «Dəw ki ra ki ade mene ba, Luwə a iyə go majal

^k10:14 Ləbətiki 11.1-47; Ejəkəl 4.14 ¹10:41 Lk 24.30, 42

je lie kə me təe t^m.»⁴⁴ Loki Piyər isi əl ta je kin ba bəy ningə, NDil ki kay njay risi ki də dije ti ki isi ooi də ta lie.⁴⁵ Ne kin əti bəl njé kadi mede Luwə ki əi Jipi je ki dani Piyər, loki ooi kadi Luwə buki NDilne də gin dije ti ki əi Jipi je al tə.⁴⁶ Tado ooi ndude isi əli ta ki ta be je ki dangi dangi iləi təji də Luwə ti.⁴⁷ Ningə Piyər əl ə nə: «Ki təkə ingəi NDil Luwə tə je be tə kin, ne ki əgi-de də ra batəm goto.»⁴⁸ Be ə Piyər un ndune adi rai-de batəm me tə Babe ti, ba go ti, dəji Piyər kadi isi səde ngan ndo je bəy taa kadi tə təl.

Jorijaləm ti, Piyər əji ne je ki rai ne

11 *NJé kaw kilə je ki ngakə je ki isi Jude ti ooi kadi dije ki əi *Jipi je al ka oi ta lə Luwə tə.² Loki Piyər aw Jorijaləm ti, njé kadi mede Luwə, ki əi njé kijə mətide je gaki-e ngay,³ əi nə: «Aw rə dije ti ki ijəi mətide al, aw uso səde ne!»⁴ Lo kin ti, Piyər ilə rəne ər-de go ne je ki rai ne ki goe goe adi-de ooi.

⁵ Piyər əl ə nə: «Mi me be bo ti ki Jope, ningə loki m-isi m-əl ta ki Luwə, m-o ne me ndil ti. E ne madi ki to tə ta kibi ki tati ki dəw uwə sile je ki sə be ə i dərə ti, risi biti re nəm ti.⁶ M-ur kəm ki də ta kibi ti ka kin m-isi m-go, ningə m-o da je ki njade e sə, ki njé kagi nangi, ki da je ki wale ki yəl je ki njé nal kadi rə ti.⁷ Ningə m-o ndu ta madi əl-m ə nə: «Piyər, i taa, itəl uso.»⁸ Ə m-əl m-ə nə: «Jagi Babe, ne ki to nje ədi tam nja kare al.»⁹ Kə joo, ndu ta təl tē dərə ti bəy əl-m ə nə: «Ne ki Luwə təl-e ki kay njay ti ba, kadi o-e tə ne ki to nje al.»¹⁰ Ne kin ra ne be asi nja mitə, ningə təli tuyi-e dərə ti.¹¹ Ningə ta naa ti noo, dingəm je mitə ki iləi-de me be ki Səjare ti, ki rəm ti rəi ay ta kəy ti ki m-isi ti.¹² NDil əl-m kadi m-aw səde bi m-mbati al. E be ə dingəm je ki mehe kam dani-mi, ə j-

ur-n me kəy ti lə Kərnəy.¹³ Kərnəy əji-je go rəbi ki n-oo-n malayka ki tēe ki rəne ti, me kəy ti ləne, əl ə nə: «İlə dəw madi me be ti ki Jope kadi əl Simo ki bari-e Piyər kadi re.¹⁴ A əli ne je ki a ra səi kadi ingə kaji naa ti ki njé ki me kəy ti ləi.»¹⁵ Loki m-a m-əl ta ba bəy ningə, NDil Luwə risi re dəde ti təkəi ndo ki re-n dəje ti lo kilə ngire ti ka kin be.¹⁶ Ra adi mem ole də ta ti lə Babe ki ə nə: «Ja ra batəm me man ti, nə səi je, a rai səsi batəm me NDil Luwə ti.»¹⁷ Ə se, təkəi Luwə adi-n-de kadi-kare ki kare wa təkəi adi-n-je, j-əi ki j-adi meje Babe Jəju Kirisi kin, kadi mi m-ndor Luwə wa?»¹⁸ Loki ooi də ta kin ningə, angalde osi nangi adi iləi təji də Luwə ti əi nə: «Gin dije ki duniya ti ka Luwə adi-de kaji ki go rəbi kiyə go majal kə tə.»

Kində gin njé kaw-naa je me be ti ki Aṭiyosi

¹⁹ Kində kəm-ndoo ki tēe də Etiyən ti ra adi njé ndo je sanəi-naa^o, awi biti tēe me be ti ki Pənəsi, ki Sipir, ki Aṭiyosi. Loki awi, əli ta lə Luwə Jipi je par bi dəw ki rangi al.²⁰ MBəde ti noo, dije ki nə je ki əi gin koji ti ki Sipir, ki Sirən ki awi Aṭiyosi ti, əli ta ki maji lə Baje Jəju gin dije ki əi *Jipi je al ki bari-de Girəki je tə.²¹ Təgi Babe e səde naa ti adi dije ngay təli ki rə Babe ti adi-e mede.²² Poy ne je ki ra ne kin tēe rə njé kaw-naa je ti ki isi Jorijaləm, adi iləi Barnabasi adi-e aw Aṭiyosi ti.²³ Loki aw tēe rəde ti, ə oo me-maji lə Luwə ki ra kilə ningə, rəe nəl-e ngay adi əsi ginde pəti ki ta lə Luwə kadi ai də njade me kində rə naa ti ki Babe.²⁴ Barnabasi e dəw ki dana, NDil Luwə rose, taa aw ki kadi-me tə, adi kosi dije ngay rəi ki rə Babe ti.²⁵ Barnabasi aw me be ti ki Tarsi mba kadi sangi Sol.²⁶ Loki inge ningə, aw sie Aṭiyosi ti, rai bəl kare titi. Kawi-naa ki njé kaw-naa je,

ndoi ta lə Luwə kosi dije ngay. E me be ti ki *Atiyosi* ə yə dije iləi ngirə bar njé ndo je ti, dije lə *Kirisí* (*kirətíyē* je). ²⁷ Də-k-agiləe ti nōo, njé kəl ta je ki ta Luwə ti *Jorijaləm* awi bití ki *Atiyosi*. ²⁸ E ki kare dande ti, təe nə *Agabusí*^p, *i* taa ningə əl ta ki takul NDil təkí bo ki bo ngay a o də-nangi ti ki tae ba. Ningə ne ka kin ra ne dəkagilo ti lə nje kəbe ki bo ki bari-e nə *Kilodi* tə. ²⁹ *NJé ndo je uni ndude kadi n-iləi ki ne ki jide ti, nə nə ki go təge ti kadi n-dii ngakode je ki isi Jude ti. ³⁰ Adi ne maji je ləde ka kin *Barnabasi* əi ki *Sol* adi awi adi ngatəgi je.

Kində kəm-ndoo ki ra njé kaw-naa je ki *Jorijaləm* ti

12 Dəkagiləe ti wa kin ə ngar **Erodi* iləi ngirə kadi kə njé kaw-naa je ki nə je ti. ² Təl *Jaki* ki ngokə *Jə* ki kiyə kasigar. ³ Nə *Loki* oo kadi nəl **Jipi* je ngay, ningə təl adi uwəi *Piyər* bəy. E dək-agiləe ra pəti mapa ki kanji əm^q. ⁴ *Loki* uwe ilə dangay ti ningə, adi njé rə je sə sə nja sə ngəmi-e. Ra be kadi tə n-təe sie taga nə kosi je ti go pəti paki ti. ⁵ *Piyər* to dangay ti, nə njé kaw-naa je iyəi ta kəl ta ki Luwə al ki mbata lie.

⁶ Me kondəe ti ki kadi re lo ti ə, *Erodi* tēe sie nə kosi je ti ka kin ningə, *Piyər* to bi mbə asigar je, dəci-e ki kulə gindi joo. Ningə njé ngəm lo je, ai ta kəy ti, a ngəmi ta kəy dangay tə. ⁷ Lo kin ti, malayka lə *Bəbe* kare tēe pati, adi kunje taa lo me kəy dangay ti, lo ki *Piyər* to ti. Malayka ində *Piyər* kade ti ndəl-e-n ə nə: «*I* taa kalangi!» Ba kulə gindi je ki jie ti tēe tosi. ⁸ Malayka əl-e ə nə: «*Idə* nda ki bədi ti, ə itilə sa njay ti.» Ningə *Piyər* ra təkí əl-e-n. Malayka əl-e bəy ə nə: «*Hə* kibi ləi rəi ti ə un gom.» ⁹ *Piyər* tēe goe ti, nə gər təkí e malayka ə re tēe sie təkí rəjeti, al. OO təkí e ne ki oo me ndil ti. ¹⁰ *Loki* indəi nje ngəm lo ki də kəte, ki ki

kə joo dəi ningə, rəi tēe ta ta rəbi gindi ti ki aw ki be bo ti, ta rəbi wa tēe dərone ba nəde ti, adi tēe taga awi də rəbi ti. *Loki* tēe də rəbi ti ningə, ta naa ti nōo, malayka iyə ə aw. ¹¹ *Loki* angale re rəe ti ningə əl ə nə: «*M-o* ay njay ngata təkí e *Bəbe* ə ilə ki malayka ləne adi re tēe səm ji *Erodi* ti, ki ta ne je ti ki majal pəti ki kosi *Jipi* je cji kadi rai səm.» ¹² *Loki* ga ta be ningə, ilə dəne aw be lə *Mari* ki kə *Jə* ki bari-e nə *Marki*. Dije ngay kawinaa me kəy ti nōo isi əli ta ki Luwə. ¹³ *Loki* ində ta kəy ningə, ngon nje kilə ki dəne ki təe nə *Rodi* cti re kadi n-oo. ¹⁴ Gər ndu *Piyər* adi ta rəbi ka tēe al par ə, rəe nəl-e ngay adi təl ki ngədi aw əl-de ə nə *Piyər* a ta kəy ti nōo. ¹⁵ Əli-e əi nə: «*I* nje kone.» Nə a də ndune ti təkí e ta ki rəjeti. *NGa* ə təli əli əi nə: «*E* malayka lie.» ¹⁶ *Loe* ti kin, *Piyər* a ta kində ta kəy ti par par. Ə *loki* rəi tēe ta kəy ningə, e *Piyər* ə wa, adi gəri lo ta ki kadi əli al. ¹⁷ Əl-de ta ki jine kadi əli ta al, ningə cə-de go tēe ki *Bəbe* tēe sie dangay ti adi gəri. Go ti, əl-de ə nə: «*Awi* əli *Jaki* ki ndəgi ngakəje je adi ooi.» Ningə tēe aw lo ki rangi ti.

¹⁸ *Loki* lo ti ningə, də asigar je isi dana al. Dəji-naa se ri dana ə *Piyər* təl wa? ¹⁹ *NGar* *Erodi* sange ngay nə inge al. Go ti, dəji ta asigar je, bə un ndune kadi təl-de kə. *Piyər* iyə dənangi *Jude* ə *i* aw *Sə-jare* ti, aw isi titi nu.

Koy lə ngar *Erodi*

²⁰ **Erodi* aw ki ta ki dije ki *Tir* ti, ki *Sidə*. Ə dije ki *Tir* ki *Sidə* indəi ndude naa ti rəi ingəi-e. *Loki* ndogi me *Bilasitusi* ki nje koo go ta lə ngar *Erodi* taai ningə, dəji kadi lapiya to dande ti. Kadi lapiya to mbata ne maji je ki dənangi ti ləde ngire e me be ti lə ngar *Erodi*. ²¹ *Loki* tēe me ndə ti ki cji ningə, *Erodi* ilə kibi kəbe ləne rəne ti, isi də kimbər ngar ti ləne, əl kosi dije ta kongi kongi. ²² Kosi dije

iləi təji dəe ti əi nə: «E ndu luwə madi bi e ndu dəw al.»²³ Loe ti nōō malayka lə Bəbe inde ɔje mbata adi kəsi-gon Luwə al. Go ti, kode je indəi rəe yəngi yəngi adi oy.²⁴ Nə ta lə Luwə taa lo aw ki kəte kəte, adi kər njé ndo je re ki dō made ti.²⁵ Loki Barnabasi əi ki Sol təli kon kilə ləde ki awi ki mba kadi rai ningə, iyəi be bo ki Jorijaləm ə awi. Uni Jə ki bari-e Marki naa ti səde ə təli awi me be ti ki Aṭiyosi gogi.

NJé kaw-naa je indəi Barnabasi əi ki Sol ta dangi mbata kilə lə Bəbe

13 *NJé kəl ta je ki ta Luwə ti ki njé ndo ne je lə Luwə isi dan njé kaw-naa je ti ki Aṭiyosi ti nōō. Adi e: Barnabasi ki Simō ki bari-e Nijər, ki Lisiyusi ki be lie e Sīrən ti, ki Manaye ki otide naa ti ki *Erodi ki isi dō dənangi ti ki Galile^r, ki Sol tō.² NDō kare be ɔsi məkəside nangi nō Luwə ti ə əli ta sie ki kəgi rō ne kuso tō. Ningə NDil ki kay njay əl-de nə: «Kadi ɔri Barnabasi əi ki Sol indəi-de ta dangi mbata kilə ki mbar-de kadi rai.»³ NGata ə, loki ɔgi rōde ne kuso ə əli ta ki Luwə ningə, indəi jide dōde ti ə iyəi-de adi awi,⁴ təkī NDil ki kay njay əl-n-de. E be ə, Barnabasi əi ki Sol awi me be ti ki Sələsi. Ningə ai nōō gangi awi Sipir ti.⁵ Loki ki tēēi Salamin ti ningə, əli ta lə Luwə me kəy kaw-naa ti lə *Jipi je. Jə Marki e kadide ti tə nje ra səde tō.⁶ Loki indəi dō dər je ki be ti ki Sipir ti gangi ningə, awi tēēi me be ti ki Paposi. Loe ti nōō, ingəi Jipi kare be ki təe nə Bar-Jəju ki e nje ra mbəli, ki ə nə ne nje kəl ta ki ta Luwə ti.⁷ Isi naa ti ki dəw ki boy ki təe nə Sərjijusi Polusi ki e nje ne gər. Sərjijusi Polusi bar Barnabasi əi ki Sol ɔji-de adi gəri təkī n-aw ki bo koo ta lə Luwə tade ti.⁸ Nə Elimasi ki

kər gin təe nə nje mbəli tə-de rō. Ge kadi dəw ki boy kin adi mene Kirisi al.⁹ Be ə, Sol ki bari-e Pol NDil Luwə rose adi ur kəmne ki dōe ti,¹⁰ əl-e ə nə: «I ngon lə su, tə dəw ki kədi kəm dije rosi mei. I nje kəsi ta ne ra je ki dana pəti. A iyə go rəbi ndor ta lə Luwə al a?»¹¹ Ki basine kin, Bəbe a indəi ɔji, kadi a oo lo al, ningə a o kəm kadi al bitī dəkagilo madi. Ningə ta naa ti nōō par ə kəme ndul kururu adi oo lo al, a mam lo. Sangi dəw ki kadi ɔre ta rəbi.¹² Loki dəw ki boy oo ne ki ra ne kin ningə, adi mene, mbata ne ndo ki dō Bəbe ti ki adi-e, əte bəl ngay.

Pol əl ta Lə Luwə me be ti ki Aṭiyosi ki Pisidi ti

¹³ Pol əi ki madine je ali me bato ti me be ti ki Paposi, awi me be ti ki Pərji ki Pampili ti, ningə Jə Marki^s iyə-de ə təl aw Jorijaləm ti gogi.¹⁴ Loki ɔti me be ti ki Pərji ningə, awi tēēi me be ti ki Aṭiyosi ki Pisidi ti, awi me kəy kaw-naa ti lə *Jipi je ki ndō taa kəə, isi nangi.¹⁵ Loki njé tidə makitibi je, tidəi makitibi ndu-kun ki makitibi lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti ningə, ki boy je ki njé ngəm kəy kaw-naa iləi əli-de əi nə: «NGakoje je, kin ə awi ki ta kadi əli dije, ə kadi əli.»¹⁶ Ə Pol i taa, yəki jine tade ti kadi isi kekeke, ningə əl-de ə nə: «Səi *Isirayəl je ki dije ki njé bəl Luwə, kadi oi dō ta ləm.¹⁷ Luwə ləje, j-əi kosi Isirayəl je, kəti bawje je, ningə ra səde adi oji naa ki kəte kəte, loki isi me be ti ki Ejipi ti. ɔr-de tēē səde ki taga ki takul təge ki ngay.¹⁸ Asi bal dōsə ki adi-de ne usoi dilə lo ti^t.¹⁹ Loki tō ko gin dije siri ki dənangi ti ki Kana nōde ti ningə, təl ki dənangi ka kin adi-de tə ne nduwə^u.²⁰ Ne je pəti ki ra ne kin, a ra bal asi bu sə ki dōmi. Go ti ningə, adi-de njé gangi ta je bitī tēē-n dō

^r13:1 Erodi Aṭipasi Lk 3.1 ^s13:13 Jə Marki: 12.12, 25; 13.5

^t13:18 17-18: Tēē ki taga 1.7; 12.51; Kər Isirayəl je 14.34; Dətərənom 1.31

^u13:19 Dətərənom 7.1; Jojuwe 14.1

nje kəl ta ki ta Luwə ti Samiyəl. ²¹ Ningə, dəji ngar adi Luwə adi-de Sawul ki ngon lə Kisi, ki e gin ka ti lə Bənjame, adi o bə dəde ti bəl dəs. ²² Loki ɔr-e kə ningə, ində *Dabidi ngar ti toe ti. Dabidi ki ma naji lie ə nə: “M-ingə Dabidi ki e ngon lə Jəse, ki e dəw ki go me ndigi ti ləm. A təl kon ne je pəti ki mem ndigi^v.” ²³ E gin ka ti lie ə, Luwə adi Jəju ki nje kaji Isirayəl tēē ti, ki go kun mindi ti lie. ²⁴ Kəte nɔ re Jəju ti, Jə ilə mbə kadi dije təri ndude, ningə kadi rai batəm. Flə mbə kin ki rə kosi Isirayəl je ti ba pəti. ²⁵ Loki Jə aw kadi təl ta kilə ləne ningə, əl ə nə: “Mi dəw ki isi igai ta dəe ti kin al. Nə e a re gom ti nɔɔ ki kilə sa ki njae ti ka mi m-asi tuti al^w.”

²⁶ «NGakom je ki gin ka ti lə *Abirakam, ki njé bəl Luwə ki dansi ti, e j-əi je ə Luwə ilə ki ta kaji kin rəje ti. ²⁷ Dije ki njé kisi Jorijaləm ti əi ki ki boy je ləde gəri dəw ki e Jəju kin al, taa gəri me ta je lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ki isi tidəi ki ndo taa kəə je pəti kin al t. Be ə loki gangi ta də Jəju ti, təli ta ta je ki njé kəl ta ki ta Luwə ti ndangi. ²⁸ Ingəi ne madi kare ki asi kadi təli-e-n al, nə dəji *Pilati kadi təl-e par. ²⁹ Loki təli kon ne je pəti ki ndangi me makitibi ti ɔji dəe ningə, adi risi-e də kagi-dəsi ti nangi, ile me bə nin ti^x. ³⁰ Nə Luwə ade j dan njé koy je ti. ³¹ Asi ndo ngay ki tēē ki rə dije ti ki j sie dənangi Galile ti nu, ə rəi sie biti Jorijaləm ti, əi je kin ə əi njé ma naji lie ki nɔ kosi dije ti^y. ³² Je ka j-isi j-ilə səsi mbə Poy Ta ki Maji kin t. Poy Ta ki Maji ki e ta kun mindi ki Luwə un mindine də ti adi bawje je. ³³ Luwə təl ta kun mindi kin ki rəje ti j-əi ngande je ki go rəbi tēē ki adi Jəju

tēē lo koy ti təkəi ndangi me makitibi pa je ti əi nə:

“I NGonm,
Ki m-oji bone^z.”

³⁴ «Luwə ade j lo koy ti bi ade ndum me bə ti al, təkəi əl-n ə nə:

“M-a m-adi səsi ne,
Ki m-un mindim də ti m-adi Dabidi,
Ki e ne ki asi kadi indəi mesi də ti^a.”

³⁵ «E mbata kin ə, əl-n me makitibi ti lo madi ti bəy ə nə: “A iyə dəw ləi ki ay njay kadi ndum al^b.” ³⁶ Nə Dabidi, loki ra kilə dəkagilo ti ləne ki go kəji ta ra ti lə Luwə ningə, oy adi dibi-e gədi kae je ti, ningə ndum me bə ti. ³⁷ Nə e ki Luwə ade j lo koy ti ndum me bə ti al.

³⁸ «Kadi igəri maji ngakom je, təkəi e ki takule ə isi oi də Poy Ta ki Maji ki ɔji də kiyə go majal kə, ki kər ta də ti ki asi kadi ingəi me ndu-kun lə *Moji ti al. ³⁹ E ki takule tə ə, re dəw ki adi mene ningə, a ingə ta ki kər də ti. ⁴⁰ MBata kin ə, kadi oi go rəsi maji nə tə ta ki njé kəl ta ki ta Luwə ti əli kin tae təl dəsi ti:

⁴¹ *NJé kəl ta je ki ta Luwə ti əli əi nə:

“Səi njé kəji rəsi,
Kadi oi go rəsi maji,
A oi ne ki a əti səsi bəl biti kadi a gotoi kə.

Tadə dəkagilo ti ləsi, m-a m-ra ne madi.
Ne ki re dəw ɔr səsi poye ka, a adi mesi də ti al^c.”»

⁴² Loki Pol əi ki Barnabasi isi tēēi taga ningə, dəji-de kadi ndo taa kəə ki gogi ə kadi təli rəi ndoi-de ta kin bəy. ⁴³ Loki kosi njé kaw-naa je sanəi-naa ningə, Jipi je ki dije ki təli Jipi je, dani Pol əi ki Barnabasi, a wali-naa ta səde. Ningə Pol əi ki Barnabasi iləi dīgəm mede ti kadi uwəi rəde ba me me-maji ti lə Luwə kin.

^v13:22 21-22: 1 Samiyəl 8.5, 19; 10.21; 13.14; 16.12

^w13:25 Jə 1.20, 27; Mt 3.11; Mk 1.7; Lk 3.16 ^x13:29 28-29: Mt 27.22-23, 57-61; Mk 15.13-14, 42-47; Lk 23.21-23, 50-56; Jə 19.15, 38, 42 ^y13:31 1.3

^z13:33 Pa je 2.7 ^a13:34 Ejay 55.3 ^b13:35 Pa je 16.10 ^c13:41 Abakuki 1.5

Pol əi ki Barnabasi yəti rəde ki rə gin dije ti ki əi Jipi je ti

⁴⁴ *NDə taa kəə ti ki gogi ningə, kosi dije ngay ki me be bo ti kawi-naa ki naa ti kadi n-ooi də ta lə Bəbe. ⁴⁵ Loki *Jipi je ooi kosi dije ningə, ni ra-de adi taji Pol, ə əli ta je ki mal də ta ti lie. ⁴⁶ Pol əi ki Barnabasi əli-de ki me ki ti kati əi nə: «E səi je ə kadi j-ilə səsi mbə ta kin kəte, nə təki imbati ə oi təki səi je asi ta kaji ki biti kin al, je j-a ji təl ji yəti rəje ki rə gin dije ti ki əi Jipi je al ti. ⁴⁷ Tadə Bəbe ləje un ndune adi-je ə nə:

“M-ində-i kadi j kunji ki mbata gin dije ki dənangi ti,
Ki mbata kadi aw ki ta kaji biti ki dəbəy dənangi ti^d.”»

⁴⁸ Loki gin dije ki əi Jipi je al ooi də ta kin ningə, rai rənəl ngay də ti, adi iləi təji də ta ti lə Bəbe, adi dije pəti ki Luwə kəti-de ki mbata kaji ki biti ki nə ti, adi mede. ⁴⁹ Ta lə Bəbe sane ki dənangi ki Aṭiyosi ti ki tae ba. ⁵⁰ Nə Jipi je suləi dəne je ki əi dəne je ki njé təba ki me be ti, ki njé kosi məkəsidi nangi nə Luwə ti, ki dije ki boy ki me be ti adi indəi kəm Pol əi ki Barnabasi ndoo, ningə tibəi-de me be ti ləde kə. ⁵¹ Pol əi ki Barnabasi indəi bu ki njade ti ki də be ti ləde ningə, cti awi me be ti ki Ikoniyyom^e. ⁵² Ki rə njé ndo je ti lə Jəju ba, rəde nəl-de ngay, taa NDil Luwə ka rosi mede tə.

Pol əi ki Barnabasi me be ti ki Ikoniyyom

14 Loki Pol əi ki Barnabasi awi Ikoniyyom ti, awi me kəy kaw-naa ti lə *Jipi je ki Ikoniyyom ti tə. Awi əli dije ta lə Luwə kəl ki ra adi dije ngay ki əi Jipi je ki njé ki əi Girəki je adi mede Luwə. ² Nə Jipi je madi ki njé me ngə, indəi ta ki majal me dije ti ki əi Jipi je al, suləi-de də ngakoje je ti. ³ Be ka, Pol

əi ki Barnabasi isi Ikoniyyom ti ndə bay bay. Əli ta lə Luwə ki me ki ti kati, indəi təgide də Bəbe ti ki ma naji də me-maji ti lie ki isi iləi mbəe, adi-de təgi adi rai nə kəji je ki nə je ki əti bəl. ⁴ Lo kin ti, dije ki me be bo ti gangi naa lo joo, njé ki madi je əi go Jipi je ti, njé ki nungi əi go njé kaw kilə je ti tə. ⁵ NJé ki əi Jipi je al, ki njé ki əi Jipi je, ki ki bo je ləde indəi də rəde dana kadi n-adi kə Pol əi ki Barnabasi, kadi n-tiləi-de ki mbal n-təli-de. ⁶ Nə Pol əi ki Barnabasi ooi ta kin, adi ayi-naa awi bəyoi rəde be bo je ti ki Likawoni, ki Lisitir, ki Dərbi, ki ngan lo je ki gidi ti. ⁷ Lo je ti kin ka, iləi mbə Poy Ta ki Maji titi tə.

Pol əi ki Barnabasi me be ti ki Lisitir

⁸ Me be ti ki Lisitir, dingəm kare ki njae oy ta gine ti isi nəə. NJae oy lo koje ti nu, adi njiyə nja kare al. ⁹ Ə ndə kare, ur mbine isi oo-n ta ki Pol a əl. Ba, Pol uwə kəmne ki dəe ti oo-e-n ba ningə, oo kadi aw ki kadi-me ki kadi ingə-n kaji. ¹⁰ Lo kin ti, Pol əl-e ta ki təgine ə nə: «L, a taa də njai ti!» Ba Dingəm ibə nangi j a taa, a njiyə.

¹¹ Lo ki kosi dije ooi nə ki Pol ra kin ningə, uni ndude ki taa, əli ta ki ta likawoni əi nə: «Yo je təli rəde dije ti, rəi uri nangi danje ti.» ¹² Be ə, bari Barnabasi «Jəsi», ə bari Pol «Ərməsi» tə, mbata Pol ə e nje kəl ta. ¹³ NJe kijə nə məsi kadi-kare lə Jəsi, ki isi ta lo ti taga gidi be bo ti, re ki baw mangi je ki təy nə je ki ndole rəde ti. Re səde, ningə, ndude e naa ti ki kosi je, kadi n-iləi məsi n-adi Pol əi ki Barnabasi. ¹⁴ Nə loki, njé kaw kilə je, Pol əi ki Barnabasi ooi poy ta kin, gangi kibi rəde ti, ba ayi-naa ki rə kosi je ti, uni ndude ki taa, əli-de əi nə: ¹⁵ «Madije je, ra ban ə a rai nə be ə? Je ka je dije tə səi be tə, ningə, re j-ilə səsi mbə Poy Ta ki Maji ningə, e mba kadi iyəi kagi

^d13:47 Ejay 49.6 ^e13:51 Mk 6.11

yo je ki ndade goto ki isi rai-de, ə kadi itəli rəsi go Luwə ti ki nje kisi kəm ba, Luwə ki nje ra dərə ki dənangi ki ne je pəti ki me ti^f. ¹⁶ Dəkagilo je ti ki man kəte, Luwə iyə dije pəti adi uni rəbi ki mede ndigi. ¹⁷ Be wa kin ka iyə ta təji me-maji ləne, al. Hə ki man ndi dərə ti adi səsi je, adi səsi dəkagilo ki maji adi ingəi kandi ne je, adi səsi ne kuso ki to mbar je, adi rənəl rosi mesi je.» ¹⁸ Ta je wa ki əli kin ka, ngə səde ngay kadi ɔgi kosi je kilə məsi nangi kadi-de.

¹⁹ Lo kin ti, *Jipi je ki iɪ ʔtiyosi ki Pisidi ti, ki Ikoniyom, rəi, suləi kosi dije ka kin, buki-de gode ti, adi tiləi Pol ki mbal kadi n-təli-e, ba ndəri-e, awi sie, iləi-e gidi be ti, ooi ə nə oy. ²⁰ Nə loki njé ndo je kawinaa ki dœ ti, i taa, təl aw me be bo ti gogi. Ba lo ti ki go ti, əi ki Barnabasi awi ki Dərbi ti.

Pol əi ki Barnabasi təli gogi ki ʔtiyosi ti ki Siri

²¹ Loki Pol əi ki Barnabasi iləi mbə Poy Ta ki Maji Dərbi ti, dije ngay təli njé ndo je lə Kirisi. Ba əi je, təli uni də njade, tɛɛi Lisitir, ki Ikoniyom, ki ʔtiyosi ki Pisidi ti. ²² Həi dingəm me njé ndo je ti, adi-de ta kəji kadi uwəi tɔgide ba me kadi-me ti ləde. Ba, ai də ti nɔɔ əli-de ə nə: «E ki kə ki ngay ə j-a j-o-n kəbe lə Luwə.» ²³ Pol əi ki Barnabasi indəi njé kər nɔɔ njé kawinaa je də njé kawinaa je ti pəti ki tɛɛi dande ti. ɔgi rəde ne kuso, əli ta ki Luwə, ba go ti, iyəi-de ji Bəbe ti ki uni mede adi-e. ²⁴ Iɪ nɔɔ, indəi me be ki Pisidi gangi, awi tɛɛi Pampili ti^g. ²⁵ Həi mbə Poy ta lə Luwə me be ti ki Pərji, ba awi tɛɛi ta ba ti ki Atali. ²⁶ Lo kin ti nɔɔ, uni bato ki kaw ʔtiyosi ti. ʔtiyosi ki e be ki ndə ki njé kər nɔ njé kawinaa je ki me ti, iyəi-de ji Luwə ti. İyəi-de ji Luwə ti kadi me-maji lie e dəde ti mbata kilə

ki iɪ lo ra-e ti kin. ²⁷ Loki tɛɛi ʔtiyosi ti, kawinaa njé kawinaa je, əli-de ne je pəti ki Luwə un-de ra-n. ɔji-de tɛɛ ki Luwə tɛɛ ta rəbi kadi-me adi dije ki əi *Jipi je al. ²⁸ İsi ki njé ndo je dəkagilo ngay ʔtiyosi ti.

Kingə-naa ki Jorijaləm də ta kijə mətəi ti

15 Dije ki nə je iɪ Jude ti rəi ʔtiyosi ti, ndoi ngakəje je ne əi nə: «Kin ə re adi ijəi mətisi ki go ndu ti lə *Moji al ə, a ingəi kaji al^h.» ² Ne ndo kin re ki ta kasi-naa al, ki gaki-naa ki bo ngay mbə njé ndo-e ti je ki Pol əi ki Barnabasi. Lo kin ti nɔɔ be, uni tade kadi Pol əi ki Barnabasi, naa ti ki ngakəje je madi, awi Jorijaləm ti ingəi njé kaw kilə je ki ki boy je lə njé kawinaa je mbata ta kin. ³ *NJé kawinaa je ki ʔtiyosi adi-de ne ki kadi ra səde də rəbi mba ti. Uni rəbi, tɛɛi Pənəsi ti əi ki *Samari, ɔri dije gin ne je ki goe goe, go rəbi ki dije ki əi *Jipi je al təli adii mede Kirisi. Ta kin adi rənəl ngakəje pəti. ⁴ Loki rəi tɛɛi Jorijaləm ti, njé kawinaa je, ki njé kaw kilə je, ki ngatəgi je lə njé kawinaa je uwəi-de ki rəde ti. Pol əi ki Barnabasi əli poy ne ki Luwə ra səde adi-de ooi. ⁵ Nə dije ki nə je, ki adi mede dan *Parisi je ti uni ta əli əi nə: «Maji kadi dije ki əi Jipi je al, adi-de ijəi mətide ə ngəmi go ndu-kun je lə Moji bəy tə taa.» ⁶ Lo kin ti, njé kaw kilə je ki ngatəgi je lə njé kawinaa je kawinaa mba kadi indəi manji ta kin. ⁷ Loki naji-naa ta adi dande ngal ba, Piyər ɔsi nangi i taa əl-de ə nə: «NGakom je, təkə igərii, e mari nu ə Luwə mbəti-m dansi ti mba kadi m-ilə mbə Poy ta ki Maji rə dije ti ki əi Jipi je al, kadi ooi ə adi mede. ⁸ Luwə ki gər me dije, ma naji ləde maji ki go rəbi NDil Luwə ki adi-de təkə adi-nje be təi. ⁹ Əi je ə je tə, Luwə ɔr kəm dəw

^f14:15 Tɛɛ ki taga 20.11; Pa je 146.6

^g14:24 13.14

^h15:1 Ləbətiki 12.3

ⁱ15:8 7-8: 10.44; 11.15

dana al, mbata e ki takul kadi-me ləde ə Luwə adi ngamede ay-n njay. ¹⁰ Ningə ki basine kin, mba ri ə isi sangi ta Luwə ki ne kində ki əy mindi njé kadi-me je ti ə? Ne ki je wa ə se bawje je ka j-awi ki tōgi kadi j-otii al. ¹¹ Ne ki j-adi meje dō ti ə to kin: E ki takul me-maji lə Babe Jəju ə yə j-ingəi kaji, j-əi ki j-əi Jipi je, kae ti ləde əi Jipi je al ka kin tə.»

¹² Ba, dije pəti uti tade, uri mbide kadi ooi dō ta lə Barnabasi əi ki Pol ki a əli-de əji dō poy ne kōji je ki ne je ki əti bəl je ki Luwə rade ki takul Pol əi ki Barnabasi dan dije ti ki əi Jipi je al. ¹³ Loki iləi ta nangi ningə, Jaki un ta əl ə nə: «NGakom je, uri mbisi oi ta ləm basine! ¹⁴ Simō j taa əl-je ne, adi j-oi rəbi ki lo kilə ngire ti wa nu, Luwə ində-n kəmne go ti maji, kadi ər dije ki nā je dan dije ti ki əi Jipi je al, ində-de dangi tə dije ləne. ¹⁵ Ta je lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti awi go-naa ti lo kare ba ki ta kin. Tado ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə:

¹⁶ «Go ne je ti kin, m-a m-re kadi m-ra be lə *Dabidi ki budi kin rangi.

M-a m-ra e ki sigi gogi, m-a m-ra toe ti gogi tə,

M-a m-ində taa gogi.

¹⁷ MBa kadi ndəgi dije sangi Babe, Adi e gin dije pəti ki uni təm dōde ti. Babe əl ta kin be.

¹⁸ Babe ki nje tēē ki gin ne ki ində dōe naa ti mari nu adi dije gəri^k»

¹⁹ «E mbata kin ə, mi m-o maji ngay kadi j-iləi kagi nō dije ti ki əi Jipi je al ki adi mede Luwə kin, al. ²⁰ Adi ji ndangi makitibi par j-adi-de kadi usoi da ki dəw ilə kadi-kare ti adi yo je al, kadi sanginaa lo kaya ti al, kadi usoi da ne ki dəw tu minde al, kadi usoi məsi da al t^l. ²¹ NGa ningə, ilə ngire mari nu ba biti bone, dije ki njé ndo madide je ndu-kun lə Moji əi me be bo je ti kare kare, nim

ndō kare kare ki e ndō taa kəə lə Jipi je, dije a tidəi ndu-kun kin me kəy kaw-naa je ti tə.»

Makitibi mba kilə-n kadi njé kaw-naa je ki Aṭiyosi

²² Be ə, ngatōgi je lə njé kaw-naa je, ki njé kaw kilə je, ki njé kaw-naa je, ndigi kadi n-mbəti dije ki nā je dande ti kadi uni tode dani Pol əi ki Barnabasi awi səde Aṭiyosi ti. MBəti Judi ki bari-e nə Barsabasi əi ki Silasi. Əi joo pu, ngakōde je taai mede maji. ²³ Ta ki ndangi Makitibi ti adi-de ə to kin:

«Je njé kaw kilə je ki ngatōgi je lə njé kaw-naa je, ji ndangi makitibi kin j-adi səi ngakoje je ki isi be bo Aṭiyosi ti ki dōnangi je ki Siri ti ki Silisi ki səi gin koji lə Jipi je al, ji ra səsi lapiya. ²⁴ J-o poy dije madi ii danje ti ne awi rōsi ti tuji mesi, təli səsi gogi ki ta je ləde, ningə e je ba j-ilə-de al. ²⁵ Be ə, j-o maji kadi j-ində taje naa ti kare ba, ji mbəti dije j-ilə-de ki rōsi ti, naa ti ki Barnabasi əi ki Pol ki əi njé ndigi je ləje. ²⁶ Əi ki iləi rōde kō mbata tə Babe ləje Jəju Kirisi. ²⁷ E kin ə, j-ilə-n Judi əi ki Silasi. Dije ki joo kin a əli səsi ne je kin ki tade. ²⁸ MBata NDil Luwə nim, je wa nim, j-un nduje kadi dəw ində ne ki rangi gidi ne ti ki e ne ki ndae to ti kin, dōsi ti ki tōgi al ngata. ²⁹ Ningə ne ki kadi irai ə to kin: kadi usoi da ki dəw ilə kadi-kare ti adi yo je al, usoi məsi da al, usoi da ki dəw tu minde al, isai-naa lo kaya ti al. Pəti itoi be ningə, a rai ne ki maji. Itaai lapiya ləje, je ki je ngakoši je.»

³⁰ İyəi njé ki mbəti-de ka kin adi awi Aṭiyosi ti. Loki awi tēēi Aṭiyosi ti, kawi njé kadi-me je ki naa ti, ə iləi makitibi ka kin jide ti. ³¹ Loki tidəi makitibi ka kin ningə, rōde nəl-de ngay tado ingəi ta je ki adi-de tōgi me ti. ³² Təki Judi əi ki Silasi

j15:13 12.17 k15:18 16-18: Amosi 9.11-12

¹15:20 Tēē ki taga 34.15-16; Ləbətiki 17.10-16; Ləbətiki 18.6-23

wa əi njé kəl ta ki ta Luwə ti, uni dəkagilo ngay iləi dīngəm me ngako je ti, mbisi njade me kadi-me ti. ³³Isi səde dəkagilo ndəy ɓa, ngako je uwəi jide, indəi-de ta rəbi ti kadi awi ki lapiya, təli ki rə njé kilə-de je ti gogi. ³⁴[Nə Silasi oo maji ngay kadi n-isi ʔtiyosi ti.]

³⁵Pol əi ki Barnabasi isi ʔtiyosi ti, naa ti ki ndəgi dije ki rangi, ndoi dije ne, iləi-de mbe Poy Ta ki Maji lə Babe.

Pol əi ki Barnabasi iyəi-naa

³⁶NDəy go ti, Pol əl Barnabasi ə nə: «Adi ji təl j-un dō njaje me be bo je ti pəti ki j-əl ta lə Babe titi kin, ə ji gō ngakoje je j-o se təli toi ban wa?» ³⁷Lo kin ti, Barnabasi ndigi kadi Jā Marki aw səde. ³⁸Nə Pol oo kadi e loe ti al kadi Jā Marki ki ndo ki iyə-de Pampili ti, ɓi aw səde lo kaw kilə ti al kin, kadi aw səde ɓone ɓəy^m. ³⁹Mindi kasi-naa al ki bo ngay to dande ti adi iyəi-naa nōo be. Barnabasi un Jā Marki, ə uni bato ki aw ki Sipir ti. ⁴⁰NGa Pol ə un Silasi ə awi. NGakoje je iyəi-de ji Babe ti. ⁴¹Pol je njiyoi dōnangi Siri ti ki dōnangi Silisi ti iləi dīngəm me njé kaw-naa je ti ki lo lo.

Pol ingə Timote

16 Pol re tē Dərbi ti, go ti aw Lisitir ti. Lo kin ti ə, ingə nje ndo kare ki təe nə Timote. Kəe e nje kadi-me ki e Jipi, ə bawe e Girəki t^p. ²NGakoje je ki Lisitir ki Ikoniom əli ta lie maji ngay. ³Adi Pol ndigi kuwe jine ti kaw sie. Be ə, aw sie ijə mote, mbata *Jipi je ki rai be lo je ti kin, gəri-e ɓəti kadi bawe e Girəki. ⁴Be bo je pəti ki tēti ti, ɔji ngakoje je ndu-kun je ki njé kaw kilə je ki ngatōgi je lə njé kaw-naa je ki Jorijaləm ti uni. ʔba əli-de kadi rai go ndu je ti ka kin. ⁵*NJé kaw-naa je ingəi tōgi me kadi-me ti ləde, ningə kərde i dō made ti ki ndəe ndəe.

Pol aw Masəduwan ti

⁶NDil Luwə ɔgi-de kilə mbe Poy Ta ki Maji ngan be je ti ki Aji. Adi ɔti nōo, indəi dōnangi Piriji ki dōnangi Galasi mani. ⁷Loki rəi tēti ɓasi ki Misi, sangi rəbi kadi n-awi Bitini ti, nə NDil Jəju ɔgi-de rəbi. ⁸Be ə, indəi dōnangi ki Misi gangi, awi tēti ta ba ti ki Tirowasi. ⁹Loe ti kin ə, kondɔ ɓa, Pol oo dəw kare ki Masəduwan ti me ndil ti re a dəe ti. Dəw ka kin əl Pol ə ə nə: «NJai ba, ire Masəduwan ti ira səje.» ¹⁰Go ne koo me ndil ti lə Pol, ta naa ti nōo, ji sangi rəbi kadi j-aw Masəduwan ti, mbata ji gər maji təki Luwə ə wa ə ɓar-je kadi j-aw j-ilə mbe Poy Ta ki Maji titi. ¹¹J-al bato Tirowasi ti nōo, ɓa j-ɔsi ji tē dō dər Samotirasi ti. Lo ti ki go ti ningə, ji tē Nəyapolisi ti. ¹²J-i loe ti nōo, j-aw Pilipi ti, ki e be bo ki dōsəy ki dōnangi ti ki Masəduwan, ki e gin kəɓe ti ki Rom. J-isi nōo, ji ra ngan ndo je asi tati. ¹³Ningə ndo ta kəə ti lə *Jipi je, ji tē gidi be bo ti taga, kadi j-aw kadi mbo ti. J-aw ti mbata ji gir kadi j-a j-ingə lo kəl ta ki Luwə titi. Loki j-aw ningə, j-isi nangi rə dəne je ti ki kawi-naa loe ti, j-əl-de ta. ¹⁴Dan dəne je ti ka kin, e ki kare isi nōo, təe nə Lidi. E dəne ki be bo ti ki Tiyatir. E nje labi ta kibi ki kər pir pir. Ningə e dəw ki nje ɓəl Luwə t. Isi oo ta, ɓa Babe tē ngamee, adi ində mbine maji go ta je ti ki Pol isi əl. ¹⁵Ra batəm naa ti ki njé ki me kəy ti ləne. ʔba ɓar-je kadi j-aw be ləne ə nə: «Kin ə re oimi kadi mi nje kadi mem Babe ɓa, irəi isi be ləm.» A dō ta ti kin nga, kadi ji ndigi gone ti.

Uwəi Pol əi ki Silasi dangay ti Pilipi ti

¹⁶NDo kare j-isi j-aw ki lo kəl ta ti ki Luwə ɓa, dəne ki nje ra kilə me kəy ti kare re ingə-je. Dəne kin aw ki ndil ndo, adi lo ki ində gara ɓa, ingə-n ne ngay adi

bane je. ¹⁷ Un goje ki Pol je ba, əl ta ki ndune ki boy ə nə: «Dije ki ai kam əi bəə je lə Luwə ki e də ne je ti pəti. Rəi a cji səsi rəbi kaji.» ¹⁸ Dəne ra ne kin be ndəne bay bay goje ti. Be ə, ta təl tae ti, wongri ra Pol dəe ti, adi təl tane əl ndil ki isi me dəne ti ka kin ə nə: «Me tə Jəju Kirisi ti, m-əli kadi iteə kə me ti.» Ningə ta naa ti nō, ndil tēə kə me dəne ti.

¹⁹ Loki bae je ooi kadi ne kingə ne ləde ka, ində ngangine ba, uwəi Pol əi ki Silasi awi sade ta mbalo ti, nō njé kəbe je ti. ²⁰ Awi sade nō njé gangi ta je ti əli-de əi nə: «Dije ki oi-de kam əi *Jipi je, ə rəi ki ndu ki majal me be bo ti ləje. ²¹ Rəi ki ne jibəl be je ki, je ki je Rom je, səbi dəje al, kadi tə ji taa, ji ra-n kilə.» ²² Kosi dije ii, buki-naa də Pol ti əi ki Silasi. Ba, njé gangi ta je, adi ngii kibi rəde ti, tindəi-de ki gəl. ²³ Loki indəi-de maji ba, awi buki-de dangay ti, ningə əli nje ngəm dangay je kadi ngəm-de maji. ²⁴ Loki nje ngəm dangay je ingə ndu kin be ba, aw səde kəy dangay ti ki duni nu, taa ilə kangila njade ti.

²⁵ Kondə dan lo ti, Pol əi ki Silasi ii isi əli ta ki Luwə, osi pa iləi təji də Luwə, ə ndəgi dangay je ooi ndude. ²⁶ Ningə, ki kəm ki kində jipi, dənangi yəki ki təgine ngay. Yəki yəki ki ra adi ngirə kəy dangay ka i baki baki. Ba ki ta naa ti nō, ta kəy je tēə nim, kulə gindi ki dəci dangay je pəti ka tuti nim tə. ²⁷ Lo kin ti nō, nje ngəm dangay je i də bi ti. Loki i də bi ti ə oo ta kəy je a tagira, oo ə nə dangay je ayi-naa wa, adi ər kiyə ləne kadi tə n-təl-n rəne kə. ²⁸ Ə Pol Un ndune ki taa ngay əl-e ə nə: «ftuji rəi al, nə j-a ne pəti.» ²⁹ Lo kin ti, nje ngəm dangay je dəji por, ba nagri rəne ur kəy, osi nō Pol ti ki Silasi ki dadi. ³⁰ Go ti, adi-de tēə taga, ningə dəji-de ə nə: «Bam je, e ri ə kadi m-ra ə m-a m-ingə-n kaji ə?» ³¹ Ə əli-e ə nə: «Adi mei Bəbe Jəju, ə a ingə kaji səi ki njé ki

me kəy ti ləi.» ³² Lo kin ti, iləi-e mbe ta lə Bəbe, naa ti ki njé ki me kəy ti lie. ³³ Dan kondə ti wa kin nō, nje ngəm dangay je aw ki Pol əi ki Silasi, togi do je ləde, ba kalangi ba go ti, adi rai-e batəm naa ti ki dije ki me kəy ti ləne. ³⁴ Go ti, təl aw səde me kəy ti ləne, adi-de ne kuso usoi, rai rənəl me kəy ti mbata kadi ki adi mede Luwə.

³⁵ Loki lo ti ningə, njé gangi ta je iləi paja je ləde ki rə nje ngəm dangay je ti əi nə: «fyə dije kin adi awi.» ³⁶ Ə nje ngəm dangay je re əl Pol ta kin ə nə: «NJé gangi ta je əi nə kadi m-iyə səsi madi awi, ə nə iteəi awi lo ləsi ki lapiya.» ³⁷ Nə Pol əl paja je ə nə: «Je dije ki Rom ti tə^o, ə adi dije indəi je ta kəm kosi je ti, ki kanji gangi ta də je ti. Ə go ti, buki je dangay ti be par tə. Ningə basine, iyəi-je taa lo ngəy ti be par a? A e be al! Adi əi je wa rəi ki rəde iyəi-je taa!» ³⁸ Ə paja je təli ki ta kin awi rə njé gangi ta je ti, adi bəl ra njé gangi ta je ngay. Bəl ra-de, loki ooi kadi Pol je əi dije ki Rom ti. ³⁹ Be ə, ii, rəi rəde ti, dəji-de me-səl, ba iyəi-de kadi awi, ə dəji-de kadi tēəi me be bo ti kin kə ngata. ⁴⁰ Loki Pol əi ki Silasi tēəi dangay ti ba, awi be lə Lidi. Awi ooi ngakoje je ki njé kadi-me je, iləi dīgəm mede ti ba awi.

Pol əi ki Silasi me be ti ki Təsaloniki

17 Pol əi ki Silasi indəi Ampipolisi ki Apoloni gangi, ba awi tēəi Təsaloniki ti. Ningə Təsaloniki ti, *Jipi je awi ki lo kaw-naa ləde nō. ² Be ə, Pol aw ti, təki isi ra-n ki lo je pəti. Asi ndə taa kəə mitə go-naa ti, Pol naji-naa ta ti ki Jipi je də ta je ti ki me makitibi ti lə Luwə. ³ Ər-de gin ta je, təji-de adi gəri təki, makitibi lə Luwə əl kadi Kirisi a oy, ba go ti, a təsi ndəl dan njé koy je ti. Ningə, Pol əl-de təki e darə Jəju wa ki n-isi n-əl-de ta lie kin ə e Kirisi. ⁴ Jipi je ki nə je, ta kin ra

kilə rəde ti, adi indəi rəde naa ti ki Pol əi ki Silasi. Kosi Girəki je, ki dəne je ngay ki əi dəne je ki njé təba je ka indəi rəde naa ti səde tə. ⁵ Ə lo kin ti, jangi ra Jipi je, adi kawi dije ki a iləi lo ki go rəbi kare, adi əsi də dije naa ti, rai ndu ki me be. Awi tēji me kəy ti lə Jasə, sangi Pol əi ki Silasi kadi n-uwəi-de, n-awi səde taga, nə kosi je ti. ⁶ Nə loki ingəi-de al, uwəi Jasə əi ki njé kadi-me je ki madi je, awi səde nə njé gangi ta je ti. Ba əli ta ki ndude ki boy əi nə: «Dije ki tuji dənangi ki tae ba ka, rəi tēji ne. ⁷ Rəi ə, Jasə uwə-de rəne ti be ləne. Dije kin pəti, nē rade e nē ra ki əsi ta ndu-kun je lə NJe kəbe ki bo Səjar. Əi əli təki ngar madi ki rangi e nə nə tə nə Jəju.» ⁸ Ta kin adi wongi kosi je ki njé gangi ta je, ⁹ adi uwəi Jasə ki ndəgi njé kadi-me je adi ugəi la bəy taa iyəi-de taa.

Pol əi ki Silasi me be ti ki Bəre

¹⁰ Loki lo ə nə n-əi par ə, njé kadi-me je adi Pol əi ki Silasi awi Bəre ti. Lo ki rəi tēji Bəre ti ba, awi kəy kaw-naa ti lə *Jipi je. ¹¹ Jipi je ki Bəre ti, awi ki mər ta ki maji ngay itə njé ki Təsaloniki ti. Taai ta lə Luwə ki me ki maji ngay. NDəri gin ta lə Luwə ki ndə je pəti, kadi n-ooi se ta je ki Pol je əli-de kin e ta ki rəjeti wa. ¹² Be ə, ngay je dande ti adi mede, taa dan Girəki je ti, dəne je ki njé təba, ki dīngəm je ngay adi mede tə.

¹³ Nə loki Jipi je ki Təsaloniki ti, ooi kadi Pol isi ilə mbə ta lə Luwə Bəre ti nə nə ningə, təli awi gode ti bəy, awi suləi kosi je adi rai ndu. ¹⁴ Lo kin ti, njé kadi-me je sangi rəbi kalangi ba adi Pol aw ki kadi ba bo ti. NGa ningə, Silasi əi ki Timote ə nayi-naa Bəre ti. ¹⁵ NJé ki dani Pol, dani-e bitə, awi tēji sie Atən ti. NGata ba, loki isi təli, Pol adi-de ndune kadi Silasi əi ki Timote rəi law ingəi-ne.

Pol me be ti ki Atən

¹⁶ Loki Pol isi ngəm Silasi əi ki Timote, angale tuji mbata yo je ki dije isi rai-de, rəsi me be bo kin. ¹⁷ Pol naji-naa ta ti ki *Jipi je, ki dije ki təli Jipi je, me kəy kaw-naa ti lə Jipi je, taa ki ndə je pəti, ta mbalo ti, ki dije ki ingə-de. ¹⁸ NJé nē gər je ki bəri-de Əpikir je ki İsitoyisi je ka naji-naa ta ti səde tə. Ə njé ki madi je əli əi nə: «NJə ta je kam ta ri ə a əl ə?» Ningə njé ki nungi əli əi nə: «To tə nē ki e nje kəl ta ki də yo je ti ki mba be ə am.» Əli be mbata ooi kadi Pol isi ilə mbə Poy Ta ki Maji lə Jəju nim, isi ilə mbə kje lo koy ti nim. ¹⁹ Be ə, uwəi Pol, awi sie rə njé gangi ta je ti, ba əli-e əi nə: «To kadi əl-je ta də nē ndo ti ki sigi ki isi indo kin adi ji gər a? ²⁰ MBata isi əl-je ta je ki mbije oo nja kare al, ə kadi ər gine maji adi j-o.» ²¹ Ningə nē kare ki səbi gər, dije ki Atən ti pəti, ki mba je ki isi dande ti, dəkagilo ləde ki ngay e mba kəl-n ta je, koo-n ta je ki mba.

²² Lo kin ti, Pol i a taa, dan njé gangi ta je ti, ba un ta əl ə nə: «Səi dije ki Atən ti, m-o kadi səi dije ki, pole yo ləsi əti bəl ki dum. İpələi yo me nē je ti pəti. ²³ Tadə, loki m-njiyə me be ti, m-o nē je ki isi əsi məkəsisə nangi nəde ti. M-o lo gugi yo madi wa bəy ki indəi nē də ti əi nə e lo lə “yo ki igəri-e al,” ningə e e ki isi əsi məkəsisə nangi nəde ti ki kanji gər-e ka kin ə m-isi m-ilə səsi mbə ta lie. ²⁴ E Luwə ki nje ra dərə ki dənangi ki nē je pəti ki me ti, e ki e Ba dərə ki dənangi. E nje kisi me kəy ti ki dəw ra ki jine al. ²⁵ Taa aw ki ndoo kadi dəw ra kilə madi ade al tə, tadə e ə e nje kadi dəw isi kəm ba nim, nje kadi dəw kəə ki nē je pəti nim təp. ²⁶ Ki dəw ki kare ba be ə ində-n dije pəti adi taai dənangi. İndə dəkagilo adi-de nim, ində gangi lo kiside nim tə. ²⁷ Luwə ində nē je kin be mba kadi dije

sangi-e-n. Dəmajj ə a ingəi-e me mam lo ti ləde. Ki rəjeti, Luwə e say al ki dəw ki ra danje ti. ²⁸ Tado kisi ki do taa ləje e me jie ti. E ə e nje kadi j-ədi rəje, ki nje kadi j-isi kəm. E mbata kin ə njé gosi ta je ləsi ki madi je əli əi nə: “Je ka je ngane je tə.” ²⁹ Ə re je ngan Luwə je ba, səbi kadi j-o Luwə kadi e dəw ki to tə yo ər je, ki yo la je ki dije lei-de, ə se yo mbal je ki dije təli-de ki gosi ki dəde ti kin be al. ³⁰ Luwə iyə go ne ki dije rai kəte do day ti, do kagilo ti ki gəri-e al bəy kin kə, nə ki ne kin, Luwə dəji dije pəti, ki lo je pəti, kadi iyəi rəbi ne rade je ki majal kə. ³¹ Tado ər ndə kare ində noo kadi tə a gangi-n ta do dije ki dənangi ti ne pəti ki rəbi ki dana. A gangi ta kin ki rəbi lə dəw kare ki kəte mbata kilə kin, ə təje ki taga adi dije pəti gəri-e ki rəbi kje dan njé koy je ti.»

³² Loki Pol əl ta ki lo koy ti, ə osi mbide ti ningə, njé ki madi je ibəi-e kogii, ə njé ki nungi əli əi nə: «J-a j-o ta ləi kin ndə ki rangi ti.» ³³ E be ə, Pol tēē-n dande ti, aw. ³⁴ Nə be ka, ki madi je dande ti nayi-naa go Pol ti, adi mede Jəju Kirisi. Dande ti kin, Dənisi ki e ki kare dan njé gangi ta je ti e səde noo, taa dənə ki bari-e nə Damarisi ki ndəgi dije ki rangi ka əi səde noo tə.

Pol me be ti ki Korəti

18 Loki Pol i Atən ti ningə, aw Korəti ti. ² Lo kin ti noo, ingə Jipi kare ki təe nə Akilasi, ki gine e Pə, ij Itali ki nene Pirisil rəi ngəsine bəy. Rəi mbata nje kəbe ki bo ki Rom ti ki təe nə Kilodi un ndune kadi *Jipi je pəti tēēi Rom ti kə. Pol aw ingə Akilasi je noo, ³ ningə təki kilə ki kadi rai ingəi ne e kilə ki kare ba, adi e kilə koji kibi ra kəy, Pol isi səde, adi rai kilə kin naa ti. ⁴ *NDə taa kəə je pəti, Pol un ta, əl me kəy kaw-naa ti lə

Jipi je. Əl ki kuje ki sangi kadi Jipi je ki Girəki taai tə ta ki rəjeti.

⁵ Nə loki Silasi əi ki Timote ij Masə-duwan ti rəi ingəi-e⁹, Pol un do kagilo ləne pəti mba kəl-n ta lə Luwə. Təji Jipi je kadi gəri təki Jəju e Kirisi. ⁶ Nə Jipi je təi-e rə, təji-e, adi Pol jəngi bu kibi ləne tade ti, ə əl-de ə nə: «Ta məsisi e dəsi ti! mi m-goto me ti. Ningə ki basine kin, dije ki əi Jipi je al ə m-a m-aw ki rəde ti ngata.» ⁷ Be ə, Pol i noo, aw be lə Titusi Jusitusi, ki e dəw kare ki nje kaw no Luwə ti, ki kəy lie ndunəi-naa ki kəy kaw-naa lə Jipi je. ⁸ Kirisipusi, ki e ki boy do kəy kaw-naa ti lə Jipi je əi ki dije ki me kəy ti ləne ba pəti, adi mede Bəbe. Taa dije ki Korəti ti ngay, ki ooi ta lə Pol ka adi mede tə, adi rai-de batəm.

⁹ NDə kare kondə, Bəbe əl Pol ta me ni ti ə nə: «fbəl al, əl ta ki noi ti, bi uti tai al. ¹⁰ Tado mi səi naa ti, dəw madi kare ki a ilə jine kadi do təki majal goto. Dije ki əi dije ləm əi ngay me be bo ti kin ne.» ¹¹ Be ə Pol isi-n Korəti ti bal kare ki nay mehe, ndo-n dije ta lə Luwə.

Pol a no Galiyo ti

¹² Do kagilo ti ki Galiyo e-n nje kəbe ki Akay, *Jipi je doo ta naa ti do Pol ti, adi awi sie no njé gangi ta je ti, ¹³ əi nə: «Dəw kam isi aw ki dije kadi əsi dəde nangi no Luwə ti, ki go ndu-kun ti al.» ¹⁴ Pol ra kadi tə n-əl ta ningə, Galiyo un ta tane ti kəte əl Jipi je ə nə: «Kin ə re e ta lə ne təl, ə se ta lə majal madi ki nga ngay ə to be ə, re m-a m-o ta ləsi, səi Jipi je. ¹⁵ Nə təki e ta ki naji-naa ti ki əji do ta je, ki tə je, ki ndu-kun je ləsi ki səbi dəsi kin ba, ai dansi ti noo. Mi m-a m-gangi ta ki be kin al.» ¹⁶ Ba tuwə-de lo gangi ta ti kə. ¹⁷ Ə loe ti noo, dije pəti uwəi Sositən ki e ki boy do kəy kaw-naa ti lə Jipi je, indəi-e, nə usi Galiyo ne kare dəde ti al.

Pol təl aw Aṭiyosi ti

¹⁸ Pol təl isi Koreṭi ti nṛoḡ dəkagilo asi ta ti bəy. Ba go ti, iyə njé kadi-me je, ə un bato ki kaw ki Siri ti, naa ti ki Piriṣil əi ki Akilasi. Pol adi ngisəi dəe Səkiṛe ti, mbata un mindine adi Luwə^r. ¹⁹ Awi tēḡi Epəji ti, Pol iyə Piriṣil əi ki Akilasi ə aw kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, naji-naa ta ti səde. ²⁰ Jipi je kin dəji Pol kadi isi səde ngan ndo je bəy, nə Pol ndigi al. ²¹ Ba əl-de ə nə: «NDo ki rangi, ə Luwə ndigi ə, m-a m-təl tə m-re rəsi ti bəy,» ningə iyə-de ə aw. ²² Ba un bato Epəji ti, aw Səjare ti. Loki tēḡ Səjare ti, aw uwə ji njé kaw-naa je, ba un rəbi aw Aṭiyosi ti. ²³ Pol ra ngan ndo je nṛoḡ, ba təl ilə dəne gogi. Aw tēḡ Galasi ti ki Piriḡi ti, adi təḡi njé ndo je pəti.

Apolosi me be ti ki Epəji ki me be ti ki Koreṭi

²⁴ Jipi kare ki təe nə Apolosi, ki e dəw ki gine e Aləḡijandiri ti re Epəji ti. E dəw ki bal ta to tae ti, taa gər ta lə Luwə maji tə. ²⁵ NDoi-e rəbi ta lə Bəbe, adi ilə mbə ta lə Jəju ki rənəl ki ngay, ndo dije ne ki də Jəju ti ki go rəbe ti. Nə ke ə, gər batəm lə Jə par. ²⁶ Hə rəne, əl ta lə Luwə kəy kaw-naa ti lə *Jipi je ki me ki tḡ kati. Nə loki Piriṣil əi ki Akilasi ooi-e lo kəl ta ti, bəri-e rəde ti, cji-e go rəbi lə Luwə ay njay, adi-e gər. ²⁷ Go ti, ndigi kaw Akay ti, ə ngakoje je ndigi də ti sie, adi rai makitibi adi njé ndo je ki Akay ti kadi uwəi-e rəde maji. Loki aw tēḡ Akay ti, ki go me-maji ti lə Luwə, ra ki njé ki adi mede Luwə ngay. ²⁸ Tado dum də Jipi je ki təḡi ta ləne taga wangḡi ta kəm dije ti. Təji ki ta lə Luwə jine ti təkḡi Jəju e Kiriṣi.

Pol e me be ti ki Epəji

19 Dəkagilo ti ki Apolosi e-n Koreṭi ti, Pol ində dənangḡi ki mbal je əi

ti ki dənangḡi Aji ti gangi, ba re tēḡ Epəji ti. Ingə njé ndo je lə Jəju ki nḡ je ti nṛoḡ. Adi dəji-de ə nə: ² «Loki adi mesi Jəju kin, ingəi NDil Luwə a?» Ə təli iləi-e ti əi nə: «Jagi, ko ka j-o kəte kadi NDil Luwə e nṛoḡ al.» ³ Pol təl dəji-de bəy ə nə: «Batəm ki ban ə ingəi ə?» Ə əli-e əi nə: «J-ingə batəm lə Jə Batiṣi.» ⁴ Be ə, əl-de ə nə: «Oyo, Jə ra batəm *Isirayəl je mba kadi təri ndude də majal je ti ləde. Ə təl əl-de bəy kadi tə adi mede dəw ki a re gone ti nṛoḡ, adi dəwe kin e Jəju^s.» ⁵ Loki ooi ta je kin ningə, adi rai-de batəm me tə Bəbe Jəju ti. ⁶ Be ə, Pol ində jine dəde ti, ə NDil Luwə risi dəde ti. Ningə iləi ngirə kadi əli ta ki ndon ta je ki dangḡi dangḡi nim, taa əli ta ki ta Luwə ti nim tə. ⁷ Dingəm je pəti ki ai lo ne je ti kin asi dəḡi gide e joo. ⁸ Go ti, asi nay mitə go-naa ti, Pol tēḡ ə aw kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, əl-de ta ki kanji bəl. Hə mbə kəbe lə Luwə, əl-de ki go rəbe, kadi ooi tə ta ki rəjeti mba kadi taai ta kin tə. ⁹ Nə Jipi je ki nḡ je dande ti rai me ngə, adi mbati kadi adi mede. Əli ta kidii ne ndo lə Pol ki cji go rəbi ta lə Bəbe kin ta kəm kosi dije ti. Be ə, Pol iyə-de ə cti aw ki njé ndo je me kəy ndo ne ti ki təe nə Tiranusi. Ningə ki ndo je kare kare pəti, ndo-de ne. ¹⁰ Ne ndo kin, Pol ra kilə asi bal joo. Be ə, ra adi Jipi ki dije ki ə Jipi je al ki isi dənangḡi Aji ti, ooi ta lə Bəbe. ¹¹ Luwə ra ne kəji je ki əti bəl ki takul Pol. ¹² Adi, dije cji ta kibi ki kare je ki ta kibi leji je ki jie cdi, awi cdi njé mṛoy je adi ingəi rə nga nim, ndil je ki majal ka iyəi-de nim tə.

¹³ Jipi je ki nḡ je ki njé njiyə ki go be je, kadi n-tuwəi ndil je ki majal, əi je ka gei kadi n-bai tə Bəbe Jəju də dije ti ki əi gin təḡi ti lə ndil je ki majal tə. Adi əli əi nə: «Me tə Jəju ti ki Pol isi ilə mbə ta lie, m-dəji səsi kadi itēḡi kə.» ¹⁴ Dije ki njé ra ne be ka kin, əi siri. Əi ngan lə Jipi kare ki təe nə Səba. E ki bo lə njé kijə

ne məsi kadi-kare je. ¹⁵ NDil ki majal təl ilə-de ti ə nə: «M-gər Jəju, taa m-gər dəw ki e Pol tə, nə səi, səi nə je ə?» ¹⁶ Lo kin ti, dəw ki ndil je majal isi me ti ka kin i ur dəde ti uwə-de təwəwə. Ningə ində-de kində ki dəw oo go madine al, adi tēgi me kəy ti ki kəy ki rəde kare, ki kibi ki gangi rəde ti bati bati ki məsi. ¹⁷ Dije pəti ki be bo Epəji ti, ki Jipi je, naa ti ki dije ki əi Jipi je al, gəri go ne ki ra ne kin maji. Əi pəti bəl ra-de, adi əsi gon Bəbe Jəju. ¹⁸ Dije ngay ki əi njé kadi-me je rəi təri ndude, ə əli kilə rade je ki majal ki taga nə dije ti. ¹⁹ NJé ki nə je dan njé ra mbəli je ti, rəi ki makitibi ra mbəli je ləde, kawı ki də-naa ti ə iləi por ta kəm dije ti. Gati makitibi je ləde kin asi silə dibi kuti mi nja dibi kare^t. ²⁰ E be ə, ki takul təgi lə Bəbe, ta lə Luwə sane lo je ti ki kəte kəte ki təgine tə. ²¹ Go ne je ti kin, NDil Luwə əsi Pol adi un ndune kadi n-aw be bo Jorijaləm ti. Də rəbi kawə ti, ində dənangi Masəduwan ki Akay gangi. Ningə Pol əl ə nə: «Re m-aw m-tēg be bo Jorijaləm ti ba, maji kadi m-aw m-o dənangi Rom tə.» ²² Pol ilə ki njé ra sie kilə je joo, Timote əi ki Erasi adi-de awi dənangi Masəduwan ti. Ningə e wa, isi dənangi Aji ti ba njaba bəy.

Ne je ki rai ne Epəji ti

²³ Dəkagiloe ti kin, ta kasi-naa al ki bo ngay i də rəbi ta ti lə Bəbe me be ti ki Epəji. ²⁴ Dəw kare ki təe nə Dəmetirusi, e kədi ki nje ra ningə kasi je. E nje ra ngan kəy yo ki dəne ki a bari-e nə Artəmisı. Kilə kin ra adi e soti ki njé kilə je lie ngay. ²⁵ Be ə, Dəmetirusi kaw kədi je ki dije pəti ki isi ki dəde taa ki takul kilə kin naa ti, ə əl-de ə nə: «Madım je, igəri kadi e ki takul kilə kin ə, j-isi j-ingəi ne maji. ²⁶ Səi je oi ki kəmsi taa ki mbisi tə, kadi e Epəji ti ne par al, nə dənangi Aji ti ba pəti, ə dıngəm ki təe nə Pol kam təl

də kosi dije basi. E əl-de ə nə: «Kagi yo je ki dije rai ki jide əi Luwə al.» ²⁷ E kilə je ki j-isi rai kin par ə dije a ooi tə ne ki kare al, ne kəy lə yo ki dəne ki bo ki e Artəmisı kin ka, dije a ooi-e ne madi ti al tə. Lo kadi dije a əli ə nə: «Artəmisı e yo ki dəne ki bo,» goto. Artəmisı ki dije ki dənangi Aji ti ki ndəgi dənangi ba pəti əsi gone kin.» ²⁸ Loki kədi je ooi ta je kin ningə, wongı rade ngay, adi iləi ngirə kadi əli ta ki ndude ki boy əi nə: «Artəmisı lə Epəji je, e ki bo.» ²⁹ Kalangi ba go ti ningə, lo singə sokito ki ta tate ba me be bo ti. Dije ndəri Gayusi əi ki Arisı-tarki, dije ki Masəduwan ti, ki əi madi mba lə Pol je kəmde ti, ə ngədi təl-n-de ki ta mbalo ti. ³⁰ Pol ndıgi mba kadi n-təji rəne kosi dije, nə njé ndo je əgi-e. ³¹ Ningə basa madi Pol je madi ki əi dije ki bo ki dənangi Aji ti, iləi kilə rəe ti, əli-e kadi aw ta mbalo ti al. ³² Ta mbalo ti, ne ki to ay njay də dije ti goto. Ta je ki isi tēg ta dije ti əi ta je ki dangı dangı. Ningə dije ngay dan madıde je ti gəri gin ne ki kawı-naa al. ³³ Dije ki nə je dan kosi dije ti ərı gin ne ki ra ne kin adi Aləgi-jandir ki *Jipi je indəi-e tə nje kun dəde kin ade oo. Aləgıjandir ilə jine taa, dəji-n dije mba kadi ai kekeke, tadə ge kəl ta, ər-n ta dəde ti. ³⁴ Loki gəri-e kadi e Jipi ningə, əi je pəti iləi bilə ki ndude ki bo asi ngirə kadi joo je be əi nə: «Artəmisı lə Epəji je, e ki bo.» ³⁵ Ta təl ta ti ningə, nje ndo ndu-kun ki me be bo ti, re ra adi lo to jıjıji, bəy taa əl-de ə nə: «Səi dije ki Epəji ti, nə ə gər kadi be ki Epəji ti, e nje ngəm kəy lə Artəmisı ki e yo ki dəne ki e ki bo kin al ə, ə se nə ə gər kadi e nje ngəm mbal ki e bana kəme ki i dərə ti osi kin al ə?» ³⁶ E kin e ne ki dum maji. Maji kadi uwəi angalsı indəi nangi, ə iməri ta taa irai ne. ³⁷ Səi je ə ərı dije kam irəi səde ne, nga, ne madi ki majal ki rai əsi ta kəy kin goto, taa əli ta ki mal də yo ti ləje ki

dəne Artəmisī al tō. ³⁸Re Dəmetirusi əi ki dije ki njé ra kilə je ləne, ai ki ta ki dəw madi ningə, ndo gangi ta je to nōo, ə maji kadi awi ooi njé gangi ta je. ³⁹Re ne madi ki rangi to nōo kadi idəji ə, ndo ki kadi njé kində manji ta je kin ki go rəbe ti to nōo. ⁴⁰Ne je ki rai ne bone kin, asi kadi dije iləi ta dōje ti tə njé kal dō ndu je, tado ta madi ki j-a j-əli ə j-a j-ərii ta dō je ti, ki oji go kaw-naa lə dije ki bone kin goto. Be ə, go ta je ti ki nje ndo ndu-kun əl, tuwə dije adi sanəi-naa.

Pol aw dōnangi Masəduwan ti

20 Loki wongi lə dije yogiro ningə, Pol ilə bar njé ndo je, ilə dingəm mede ti bəy taa rade lapiya ə ətī aw Masəduwan ti. ²Pol ingə dōkagilo je ngay ilə-n dingəm me njé kadi-me je ti loki isi ində dōnangi ka kin gangi. Ningə gangi ki kəte nōo aw Girəki ti. ³Pol isi ti nōo nay mitə. Dōkagilo ti ki kadi un bato ki kaw ki dōnangi Siri ti ningə, gər kadi *Jipi je ləi tade nangi kadi n-rai sie ne ki majal. Be ə, təl un rəbi ki Masəduwan ti. ⁴MBō dije ti ki dani-e a ingə Sopatər ki ngon lə Pirusi ki Bəre ti nim, Arisitarki əi ki Səgōdusi ki əi dije ki Təsaloniki ti nim, Gayusi ki Dərbi ti nim, Timote nim, taa Tisiki əi ki Tiropim ki əi dije ki dōnangi Aji ti nim tō. ⁵Dije kin ətī kəte noje ti, awi nginəi-je Tirowasi ti. ⁶Je ba, go ndo je ti lə mapa ki ra ki kanji əm, ə j-al me bato ti me be ti ki Pilipi j-isi j-aw. J-aw, ji ra ndo mi rəbə, ba j-aw j-ingə madije je Tirowasi ti, ji ra ndo siri.

Pol me be ti ki Tirowasi

⁷NDō dimasi, ji kaw-naa mba kuso mapa, Pol a aw lo ti ti, adi əl ta ki njé ndo je. Be ə, əl ta ratata dan lo dōe ti. ⁸Ji kaw-naa me kəy ti ki e dō made ti taa. Ningə me kəy ti ka kin, lambi je ngay əi ti nōo. ⁹Loki Pol isi əl ta adi ngal, Basa kare ki tōe nə Etikusī isi pənətir ti, to bi maki, adi bi un-e, j kəy ti ki kō mitə dō

made ti, tēē osi. Loki dije əi nə n-uni-e ba, basa oy. ¹⁰Pol ur nangi, dəbi rone dōe ti ə un-e jine ti ba əl-de ə nə: «Kadi mesi gangi man al nə to kəm bəy!» ¹¹Go ti, Pol təl al aw ta gogi, gangi mapa uso. Un ta ki tane ti gogi biti ta gin lo ti, ba ətī aw. ¹²NGa ningə, dije əri basa awi sie be kəm, adi dije pəti mede osi nangi.

Pol j Tirowasi ti aw Mile

¹³Je j-aw kəte ki bato me be ti ki Asosi. Me beē ti kin ə, j-a j-un Pol naa ti səje. Tado ki go kōji ta ti lie, ge kadi n-un rəbi ki njane. ¹⁴Loki re ingə-je Asosi ti, j-un-e me bato ti naa ti səje ə j-aw Mitilan ti. ¹⁵Lo ti go ti ningə, j-ətī nōo, ji re ji tēē ta lo ti ki Kiyō. NDō ki go ti ningə, ji tēē Samosi. NDō ki kō sō bəy taa ji tēē Mile ti. ¹⁶Pol ndigi kadi n-a lo ka ti Epəji ti al nə pane taa dōkagilo də dōne ti dōnangi Aji ti. Ge mba kadi n-aw kalangi kadi re to-n ban wa ka, ndo Pətəkoti osi dōne ti Jorijaləm.

Pol əl ta ngatōgi je me be ti ki Mile

¹⁷Loki Pol e me be ti ki Mile ba, ilə bar ngatōgi je lə njé kaw-naa je ki Epəji ti. ¹⁸Loki rəi tēēi rōe ti ningə, əl-de ə nə: «ġgəri rəbi pa njiyəm dōkagilo je pəti ki mi-n səsi naa ti, ilə ngire dō ndo ki dōsəy ti ki m-re-n dōnangi Aji ti. ¹⁹M-ra kilə bəə lə Bəbe ki dō ki səl ləm ləm, me man nō ti ki me ne na je ti ki m-ingə ki rəbi je ki dangi dangi ki go rəbi kilə ta nangi ki j rō *Jipi je ti ki madi. ²⁰Səi igəri bəti, m-bəyō səsi dō ne madi kare al. M-ilə səsi mbə Poy Ta ki Maji ta m-ndo səsi ne je pəti ki a ra səsi maji tō, taga dan kosi dije ti nim, me kəy je ti nim tō. ²¹M-ilə mbə Jipi je nim, Girəki je nim kadi təli rōde go Luwə ti ə iyəi go rəbi ne rade je ki majal kin kō, taa kadi adi mede Bəbe ləje Jəju Kirisī tō. ²²Ki basine kin, NDil Luwə ində dōm ti, adi m-isi m-aw Jorijaləm ti ki kanji kadi m-gər ne ki a ra-m nu. ²³Ne ki m-gər, me be bo je ti kare kare ki m-tēē

ti, NDil Luwə adi-m m-gər təkı dangay je ki kə je isi ngingə-mi nqo. ²⁴ Ki cji dəm, kisi ki də ta ləm e ne madi ta kəm ti al. Ne ge ləm e kadi m-aw ratata m-təl ta ngədi ləm, ə kadi m-ra kilə bəə ki m-ingə ji Babe ti kin maji. Adi e kilə kilə mbe Poy Ta ki Maji ki cji də me-maji lə Luwə. ²⁵ Ningə basine, m-gər kadi səi pəti ki m-njiyə dansi ti ə m-ilə səsi mbe Poy Ta ki Maji ki cji də kəbe lə Luwə kin, a oi kəm gogi al ratata ngata. ²⁶ E be ə, m-əl ta ləm taga ay njay bone, ta məsisi səi pəti goto dəm ti. ²⁷ Tadə kəji ta ra je lə Luwə pəti, m-ilə mbe də ti madi oi. Ne ki m-bəy də rəsi ti goto. ²⁸ İndəi kəm-kədi də rəsi ti səi je wa, taa də ne kul je ti ki NDil Luwə adi səsi kadi ingəmi-de kin tə. Maji kadi indəi kəmsi go njé kaw-naa je ti lə Luwə ki ndogi-de ki məsine, tə njé ngəm ne kul je ki maji. ²⁹ M-gər kadi loki m-a m-goto dansi ti, dije madi ki a toi tə jagim je ki njé me ndul, a rəi uri dansi ti ə a rai njé kaw-naa je majal. ³⁰ Ningə mbəsi ti wa ka, dije madi a təli njé rugı ta ki rəjeti mba kadi təli njé kaw-naa madi je njé ndo je ti ləde. ³¹ Maji kadi isi dəgi ti, adi mesı ole də ti, təkı me bal ti ki mitə ki m-ra dansi ti, kondə ki kada, kare kare pəti, m-iyə ta kilə dıngəm mesı ti al, ki man nq kəm ti. ³² Ningə ngəbine, m-ilə səsi ji Luwə ti, taa m-ndəji səsi ki ta lie ki go me-maji ti lie tə. Ta kin aw ki təgi mba kadi adi itəgii me kadi-me ti, taa Luwə a adi səsi ne maji je pəti ki isi ngəm mbata ti lə dije pəti ki əi yəe je tə. ³³ Lo ki mi dansi ti, m-ra kəm-nda la, ə se ɔ ə se kibi lə dəw madi dansi ti al. ³⁴ Səi je wa igəri bəti, kadi ki cji də kisi ki də taa ləm, ə se ki yə madi-kiləm je, m-ra kilə ki jim mi wa. ³⁵ M-cji səsi ki lo je pəti, ə se ki dəkagilo je pəti kadi irai kilə be mba kadi indəi kəmsi go njé ndoo je ti. Ningə maji kadi mesı ole də ta ti ki Babe Jəju wa əl ki tane ə nə: “Maji-kur

e ngay də ji ti ki adi itə ji ki taa.”³⁶ Go ta je ti ki Pol əl kin ningə, əsi məkəbine nangi, ba əl ta ki Luwə ki mbata ti ləde pəti. ³⁷ Ba go ti, əi pəti, buki-naa ki nq ti, tosi mindi Pol ti uwəi-e, orəi-e ki rəde ti. ³⁸ Ta lie ki əl-de ə nə: «A oi kəm gogi al, ngata» kin ɔ təgide ngay. Ningə dani-e bitı awi sie ta bato ti.

Kaw Pol ki Jorijaləm ti

21 Go kiyə-naa ti ki ngatəgi je lə njé kaw-naa je ki Epəji ti, j-al me bato ti, ə j-aw njururu də dər ti ki təe nə Kosi. Lo ti go ti ningə, ji tē me be bo ti ki Rodi. J-ɔti Rodi ti ba j-aw be bo ti ki Patara. ² J-ingə bato ki isi aw Pənəsi ti adi j-al me ti j-aw sie. ³ Loki j-o də dər Sipir ki kəmje be ningə, j-iyə ki də ji gəl je ti ə j-ɔr taa ki dənangi Siri ti. J-aw j-ur nangi Tir. Lo kin ti nqo ki a ɔri ne je ki me bato ti nangi. ⁴ J-ingə njé ndo je me be ti ka kin nqo, adi j-isi səde asi ndo siri. *NJé ndo je ka kin, NDil Luwə əsi-de adi əli Pol kadi aw Jorijaləm ti al. ⁵ Nə loki dəkagilo ləje asi ningə, j-ı taa, j-un ta rəbi ləje. NJé ndo je pəti, ki nede je, ki ngande je dani je bitı tēgi səje gidi be bo ti. Loe ti nqo, j-əsi məkəsije nangi ta ba ti, j-əl ta ki Luwə. ⁶ Go ti, loki j-əl-naa ta je ki dəbəy ti ki kadi j-iyə-n-naa ba, j-al me bato ti ə əi je təli ki be je ləde tə. ⁷ J-ində ngangı kaw mba ləje ki bato, lo ki j-ı Tir ti ji re ji tē Toləmayisi ti. Me be bo ti kin nqo, j-uwə ji ngakəje je, ba j-isi səde ndə kare. ⁸ Lo ti də ti ningə, ji re ji tē Səjare ti. J-aw me kəy ti lə Pilipi ki e nje kilə mbe Poy Ta ki Maji, ki e mbə dije ti ki siri ki njé kində kəmde go ne maji je ti lə njé kaw-naa je ki Jorijaləm ti^u. J-isi rəe ti nqo. ⁹ Me kəy ti lie, ngan dəne je sə ki gəri dıngəm al bəy, ki əi njé kəl ta je ki ta Luwə ti isi səm ti nqo. ¹⁰ J-isi me kəy ti lə Pilipi ka kin ji ra ndə ngay nga ba kadi nje kəl ta ki ta Luwə ti ki təe nə

Agabusi i Jude ti re ingə je nɔɔ^v. ¹¹ NJe kəl ta ki ta Luwə ti ka kin un nda dɔ bədi lə Pol dɔɔ-n jine je ki njane je, ningə əl ə nə: «NDil Luwə əl ə nə, me be bo ti ki Jorijaləm, ki bo je lə *Jipi je a dɔɔi ba nje nda dɔɔ bədi kin be. Ningə a iləi-e ji dije ti ki əi Jipi je al.» ¹² Loki j-o ta kin ningə je ki ngakoje je ki Səjare ti j-uwə nja Pol, ji dəje kadi aw Jorijaləm ti al. ¹³ Nə Pol ilə-je ti ə nə: «Oti kadi inɔi adi mem gangi man. Mi Pol mi bası kadi dije tɔi-mi par al, nə re ɔji dɔ koy ka, mi bası kadi m-oy ki mbata tɔ Bəbe Jəju Jorijaləm ti.» ¹⁴ Loki j-o kadi Pol yəti ndune go ta je ti ki j-əl-e, al, je ka ji təl ji ta kəɔ tɔ, ə ji təl ji dəji kadi Luwə ra ndigi ləne par. ¹⁵ Go ndo je ti ki ban wa ki ji ra dɔ-nangi Səjare ti, ji ra go roje ə j-ɔti j-aw Jorijaləm ti. ¹⁶ NJé ndo je ki madi ki Səjare ti awi səje naa ti Jorijaləm ti. Loki ji tɛɛ Jorijaləm ti ningə dani je me kəy ti ki dəw madi ki tɔe nə Minasɔ, adi j-isi ti. E dəw ki Sipir ti. E ki kare mbɔ njé ndo je ti ki dɔsəy. ¹⁷ Loki ji re ji tɛɛ Jorijaləm ti, ngakoje je uwəi-je rɔde ti ki rɔnəl ki əti bəl. ¹⁸ Lo ti dɔ ti, Pol aw səje me kəy ti lə Jaki. Lo kin ti ə, j-ingə ngatɔgi je lə njé kaw-naa je pəti, titi nɔɔ. ¹⁹ Go kuwə ji ti ki Pol uwə jide ningə, ɔr-de poy nɛ je ki Luwə ra ki mbata gin dije ki əi Jipi je al, ki takul kilə lie kin, bəre bəre adide ooi. ²⁰ Go nɛ je ti ki Pol ɔr-de poye kin ningə, iləi tɔji dɔ Luwə ti, ba əli Pol əi nə: «NGokoje, ində kəmi o, Jipi je dibı bəy bəy ə adi mede Jəju, nə pəti uwəi go ndu-kun lə *Moji nga. ²¹ Ningə ki basine kin ooi ta dɔi ti təkı isi indo Jipi pəti ki isi tə mba je dɔnangi je ti ki rangi kadi iyəi go ndu-kun je lə Moji kɔ nim, əl-de kadi ijəi mətı ngande je al nim, taa nɛ jibəl be je lə Jipi je ka kadi uni goe al nim tɔ. ²² Adi ji giri dɔ nɛ ti ki kadi ji rai, tado a ooi poyi kadi ire ka par am! ²³ Be ə, maji kadi ira nɛ je ki j-a j-əli kam. J-aw ki dije sɔ mbɔ

je ti ne ki uni mindide kadi n-indəi rɔde ta dangi mbata lə Luwə. ²⁴ Maji kadi ɔr dije kin goi ti, ə ira səde nɛ jibəl be kay rɔ dɔ majal ti, ə igə dɔde mba kadi ngisəi dɔde^w. Ningə dije pəti a gəri kadi poy ta je pəti ki ooi ɔji dɔi e ta je ki ngom. Tado i wa ki dɔi, itəl rɔi go ndo kun je ti lə Moji. ²⁵ Ki ɔji dɔ dije ki əi Jipi je al ki adi mede, ndu-kun je ki ji ndangi j-ilə-n j-adi-de, e kadi usoi da ki dəw gugi-n yo al nim, kadi usoi məsi al nim, da ki dəw tu minde al nim, taa kadi sangi-naa ki go lo kaya ti ka goto dande ti tɔ^x.» ²⁶ E be ə, lo ti go ti ningə, Pol aw ki dije ki sɔ ka kin, ay rɔne səde, ba goto ur nati kəy ti lə Luwə, ɔji ndo ki gin kay rɔ ləde a gangi-n, ə kadi dəw ki ra dande ti a re-n ki kadi-kare, kadi adi Luwə.

Dije uwəi Pol

²⁷ Loki nay bası kadi gin ndo ki siri gangi, *Jipi je madi ki ij dɔnangi Aji ti, ooi Pol kəy kaw-naa ti, suləi kosi dije dɔe ti ə osi sie uwəi-e, ²⁸ ningə əli ta ki ndude ki bo əi nə: «Səi dije ki *Isirayəl, irəi ɔsi gin je! Dəw kam ə, e nje ndo dije ki lo je pəti kadi ɔsi ta dije ləje nim, ndu-kun je ləje nim taa kəy kaw-naa kin nim tɔ. Ningə ki rangi bəy, re ur ki dije ki ijəi mətıde al nati kəy ti lə Luwə mba kadi təl-n lo ki ay njay kin, lo ki to nje ti.» ²⁹ Əli ta kin be, mbata kəte ooi Tirɔpim, dəw ki be bo Epəji ti sie me be bo Jorijaləm ti. Adi giri kadi re ur sie kəy kaw-naa ti. ³⁰ Dije awi pir pir dɔ-naa ti me be bo ti ki Jorijaləm ti ba pəti. Ningə dije tɛɛi ki lo njo njo isi rəi bur bur. Rəi uwəi Pol tɛɛi sie kəy kaw-naa ti taga. Ningə taji naa ti nɔɔ uwəi ta kəy je uti. ³¹ Dije sangi kadi n-tɔli Pol. Ningə kəte bəy taa kadi tɔli-e, poy ta osi mbi ki bo ki dɔ asigar je ti ki Rom ti təkı be bo Jorijaləm ba pəti a ki njane taa. ³² Taji naa ti nɔɔ par ə, i taa ɔy asigar je ki ki bo je ki dɔ

buti asigar je ti ki bu, ə ay ngədi ki rə kosi dije ti. Loki kosi dije ka kin ooi ki bo ki də asigar je ti ki asigar je ningə, taai kəə ta kində Pol ti. ³³Loki re tē rə kosi dije ti, ki bo ki də asigar je ti ka kin əti basi ki rə Pol ti, un ndune adi uwə-e, ə adi dəə-e ki kulə gindi joo. Ningə təl dəji ta ə nə: «Nə e dingəm kam ə? Ə ri ə ra ə?» ³⁴Ningə tur ta to dangi dangi dan kosi dije ti, ta ləde un go-naa al. Adi lo kadi ki bo ki də asigar je ti ka kin oo ta ki rəjeti goto. Be ə un ndune kadi awi ki Pol me ndogi bər ti ki ngal, lo kisi asigar je ti ³⁵Loki Pol re tē rigi lo njiyə je ti kin ningə, loe goto adi asigar je uni-e, tadə kosi dije bətirəi-e ki wongı ngay. ³⁶Kosi dije ki isi njiyəi goe ti bur bur əli ki ndude ki boy əi nə: «Adi ji təl-e!»

Pol əl ta ngakone Jipi je

³⁷Kəte bəy taa kadi asigar je awi sie me ndogi bər ti ki ngal ki lo kisi de ti, Pol dəji ta ki bo ki də asigar je ti ə nə: «A adi-m ta rəbi kadi m-əl-n ta kare a?» Ningə ki bo ki də asigar je ti ka kin dəje ə nə: «Əgər kəl ta Girəki bəti a? ³⁸M-gər al adi m-əji m-ə nə i dəw ki Ejipi ti ki ndə ki me ndə je ti ki gogi ne kin, sulə dije adi rai wongı, ə r-de asi dije dibi sə ki bundungi je jide ti, ə ur-n wale kin.» ³⁹Ə Pol ə nə: «Jagi, mi Jipi ki be bo ti ki Tarsi ki dənangi Silisi ti, mi dəw ki me be bo ti ki təe ba, ə njai ba iyə-m adi-m m-əl dije kin ta.» ⁴⁰Be ə, ki bo ki də asigar je ti ade ta rəbi. Pol i a taa də rigi lo njiyə ti, əy jine dəji-n kosi dije kadi uri mbide. Loki lo to jiji ni ningə, əl-de ta ki ta ebirə.

22 Pol əl ə nə: «NGakom je ki bawm je, uri mbisi maji kadi ooi ta ki m-aw tə m-əl səi basine kadi m-naji-n ta dəm ti kin.» ²Loki ooi kadi Pol əl-de ta ki ta Ebirə ningə, təli adi lo to jiji wa bəy kadi n-ooi ta lie. ³Be ə Pol əl-de ə nə: «Mi Jipi ki oji-mi Tarsi ti, ki dənangi Silisi ti.

Nə oti-mi Jorijaləm ti ne. Gamaliyə^l ə e nje ndo-m ndu-kun lə kaje je kadi m-gər kərə kərə. Kəte m-tingə bil mbata lə Luwə təkı ai basine kin be tə. ⁴M-adi kə dije ki njé kun go nē ndo ki m-isi m-ndo kin kadi ki asi ta koyde. M-uwə-de, dəne je ki dingəm je, m-tə-de m-tilə-de dangay ti. ⁵Ki bo lə njé kijə nē məsi kadi-kare je ki ngatəgi je pəti asi kadi a mai naji ləm də ta ti kin. Əi je wa ə m-taa makitibi jide ti je be kadi m-aw m-uwə-n ngakə je ki Damasi ti ki njé kun go nē ndo kin. M-uwə-de kadi m-re səde Jorijaləm ti ne m-buki-de dangay ti.⁶ Loki mi də rəbi ti, m-re basi ki Damasi ti, ningə ki kadi ki e basi ki jam də be ba, ta naa ti nō par ə, kunjı ki bo ngay i dərə ti re unji gə dəm. ⁷M-osi ki ta kəm nangı, ningə m-o ndu ta madi əl-m ə nə: “Sol, Sol, mbata ri ə isi adi-m kə be ə?” ⁸Ə m-ile ti m-ə nə: “I nə ə Babe?” Ningə təl əl-m ə nə: “E mi Jəju ki Najarəti ti ki isi adi-m kə.” ⁹NJé ki əi səm ooi kunjı ka kin maji, nə ooi ndu dəw ki isi əl-m ta al. ¹⁰Lo kin ti, m-dəje m-ə nə: “Babe, e ri ə kadi m-ra ə?” NGata ə Babe əl-m ə nə: “I taa aw Damasi ti nō, ə a əli-ni nē je pəti ki kadi ira.” ¹¹Kunjı ki əti bəl ngay ka kin ra adi kəmm oo lo al, adi dije ki əi səm ndəri-mi tə ndr ə awi səm Damasi ti. ¹²Ningə Damasi ti, dingəm kare ki bəri-e nə Ananiyasi isi nō. E dəw ki nje ra go ndu-kun ti, adi Jipi je pəti ki Damasi ti ndigi ta lie ngay. ¹³E ə aw rəm ti əl-m ə nə: “NGokom Sol, kadi kəmi oo lo.” Ningə ta naa ti nō par ə kəmm oo lo adi m-o-e. ¹⁴Ba əl-m ə nə: “Luwə lə kaje je mbəti kəte nu mba kadi igər ndigi lie, ə kadi o nje ka dana, taa kadi o ta ki tae ti tə. ¹⁵Tadə a i nje ma naji lie də nē je ti ki o ki kəmi nım, o ki mbii nım, ki rə dije ti pəti. ¹⁶Ningə ki basine kin, nē ki nay kadi dəw ra goto ngata. Ə i taa, i ba tə Luwə, ə ira batəm, adi majal je ləi e ki togi kə.”»

Pol əl ta dō kilə ti ki ingə

¹⁷ «Loki m-təl m-re Jorijaləm ti, m-isi m-əl ta ki Luwə gin kəy ti lie ningə, m-o ne me ndil ti. ¹⁸ M-o Bəbe əl-m ə nə: “İ taa law kadi iteə kō Jorijaləm ti, tado a taai naji ləi ki a ma dōm ti al.” ¹⁹ Lo kin ti, m-əl-e m-ə nə: “Bəbe, dije kin gəri maji kadi e mi ə kəte mi nje kaw ki lo kaw-naa je lə *Jipi je, m-uwə njé ki adi-ni mede, m-tində-de je, m-tilə-de dangay ti je. ²⁰ Taa loki ndō ki isi tōli nje ma naji ləi Etiyən kin ka, mi loe ti nōō tō. Adi ndum e naa ti ki njé tōl-e je, mi wa m-isi ta kibi je ti ləde m-ngəm^a.” ²¹ Nə Bəbe əl-m ə nə: “Aw, tado m-a m-ilə-i say rō dije ti ki əi Jipi je al.”»

Pol əl təkī ne dəw ki Rom ti

²² Loki uri mbide ooi ta lə Pol bitī tēji dō ta ti kin ba, uni ndude ki taa əli əi nə: «Dəw ki be kin e dəw ki kadi goto kō dōnangi ti. E dəw ki kadi isi ki dōne taa al.» ²³ Uri kōl ningə, tōri kibi je ləde tiləi kō, ə kəi bu sanəi ki taa. ²⁴ Lo kin ti, nje kun dō asigar je un ndune kadi awi ki Pol me ndogi bōr ti ki ngal kadi dəji-e ta ki ndəy kadi əl ne ki ra ne ə adi dije isi iləi bilə dōe ti kin. ²⁵ Nə, loki dōi Pol kadi indəi-e ba, Pol əl ki bo lə asigar je kare ki a nōō ə nə: «Adi awi ki tōgi kadi indəii dəw ki Rom ti ki ta ka dəw gangi dōe ti al wa^b?» ²⁶ Loki ki bo lə asigar je oo ta kin ningə, aw əl ki bo ki dōde ti ə nə: «İra ne ki aw tə ra kin al, dəw kam e dəw ki Rom ti.» ²⁷ Lo kin ti, ki bo ki dō asigar je ti re rō Pol ti dəje ə nə: «Əl-m adi m-o, ĩ dəw ki Rom ti a?» Ə Pol əl-e ə nə: «Oyo, mi dəw ki Rom ti.» ²⁸ Ə ki bo ki dō asigar je ti əl Pol ə nə: «Mi m-adi la ngay bəy taa kadi m-təl-n dəw ki Rom ti.» Nə Pol əl-e ə nə: «Yəm mi, ojii-mi tə kōji.» ²⁹ Par ə, ta naa ti nōō, dije ki kəte

kadi indəi Pol, dəji-e-n ta ka kin tōri rōde gogi. Ki bo ki dō asigar je ti wa ka bəl ra-e tō, loki oo kadi Pol e dəw ki Rom ti, ə n-adi dōi-e ki kulə gindi.

Pol a nō njé gangi ta je ti lə Jipi je

³⁰ Ki bo ki dō asigar je ti sangi kadi n-gər ne wa ki *Jipi je səki Pol kin ay njay. Be ə, lo ti dō ti ningə, adi tuti Pol, ba adi ndune kadi ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki njé gangi ta je lə Jipi je kawī-naa, ba aw ki Pol nōde ti.

23 Pol gō njé gangi ta je lə Jipi je ba, ba əl-de ə nə: «NGakom je, mem uwə-m ki ta ndəy al, dō ka-m nō Luwə ti bitī bōne.» ² Ningə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki bari-e nə Ananiyasi adi ndune dije ki ai kadi Pol ti kadi indəi tae. ³ Ə Pol əl-e ə nə: «E ĩ ə Luwə a indəi, ĩ bōr ki kōy pō gidi ti kadi nda kare. İsi ne kadi igangi ta dōm ti ki go ndu-kun ti, ningə itəl al dō ndu-kun, adi ndui kadi indəi-mi bəy.» ⁴ NJé ki ai kadi Pol ti bəsi əli-e əi nə: «İtaji ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je lə Luwə a?» ⁵ Pol əl-de ə nə: «NGakom je, m-gər kadi e ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je lə Luwə al. Tado ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “A əl ta ki majal dō ngar ti lə dije ləi al^c.”» ⁶ Loki Pol gər kadi dije ki kawī-naa kin, njé ki nā je əi *Sadusi je, ə njé ki nungi əi *Parisi je ningə, un ndune ki taa dan njé gangi ta je ti ə nə: «NGakom je, mi Parisi, nje kōji-m e Parisi^d. Ningə e ki mbata kində ki m-ində mem dō kĭ lo koy ti lə njé koy je kin ə rəi səm lo gangi ta ti.» ⁷ Loki Pol əl ta kin ba, ta ki naji-naa ti ĩ dan Parisi je ti ki Sadusi je, adi dije gangi-naa. ⁸ Tado Sadusi je əli əi nə dije a ĩi lo koy ti al, taa malayka je, ki ndil je ka gotoi tō. Nə Parisi je əli təkī ne je kin toi nōō^e. ⁹ Lo singə sokito, ə njé ndangi ndu-kun je ki me buti ti lə Parisi je ĩi taa əli

^a22:20 7.58; 8.1 ^b22:25 16.37 ^c23:5 Tēj ki taga 22.27

^d23:6 26.5; Plp 3.5 ^e23:8 Mt 22.23; Mk 12.18; Lk 20.27

ta ki tǝgide əli əi nə: «Je j-o ne madi kare ki majal rǝ dǝngəm ti kin al. Dǝmaji ə e ndil ə se malayka wa ə əl-e ta.»¹⁰ Loki ta kasi-naa al aw ki kǝte kǝte, ki bo lə asigar je bəl kadi dije kin ij ribəi Pol. Be ə, un ndune adi asigar je kadi rəi ɔri Pol awi sie me ndogi bǝr ti ki ngal gogi.¹¹ Kondǝ go ti ba, Bəbe tǝɛ ɔy rǝ Pol ti əl-e ə nə: «Uwə tǝgi ba. Tǝki ima-n naji ləm Jorijaləm ti, maji kadi ima naji kin Rom ti tǝ.»

Dije dǝɔi ta naa ti kadi n-tǝli Pol

¹²Loki lo ti, *Jipi je uni mindide kadi n-usoi ne al nim, n-ayǝ-naa man al nim, biti kadi n-tǝli Pol bəy taa.¹³ NJé ki dǝɔi ta naa ti kin ali dǝ kuti sǝ kare.¹⁴ Ningə awi əli ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ngatǝgi je əi nə: «J-un mindijje ki ngə ngay kadi j-uso ne al nim, j-ay man al nim, biti kadi ji tǝl Pol bəy taa.»¹⁵ Ningə ki basine kin, səi je kadi ndusi e naa ti ki njé gangi ta je, ə kadi awi ingəi ki bo lə asigar je, əli-e tǝki igei kadi re ki Pol nǝsi ti kadi indəi manji ta lie maje maje oi. NGa ə, loki Pol a re ba, tǝɛ rǝsi ti al bəy ə je j-a ji tǝl-e.¹⁶ NGon lə konan Pol kare oo ta kin, adi aw go Pol ti me ndogi bǝr ti ki ngal əl-e.¹⁷ Be ə, Pol bǝr nje kun dǝ buti asigar je ki bu kare əl-e ə nə: «Aw ki ngon kin rǝ ki bo ti lə asigar je. Aw ki ta kare nǝɔ kadi əl-e.»¹⁸ NJe kun dǝ asigar je ki bu aw ki ngon ka kin rǝ ki bo ti ə əl-e ə nə: «Dangay ki bari-e Pol ə bǝr-m, ə nə m-re ki ngon kin roi ti, tǝki aw ki ta kare nǝɔ kadi əli.»¹⁹ Ki bo lə asigar je, uwə ngon ka kin jine ti, ɔr-e aw sie dam kare, ba dǝje ə nə: «Ta ri ə aw-n kadi əl-m ə?»²⁰ NGon ka kin əl-e ə nə: «Jipi je dǝɔi ta naa ti kadi n-dəji-ni kadi itǝɛ ki Pol lo ti ti, nǝ njé gangi ta je ti lǝde, tǝki gei kadi n-indəi manji ta lie maje maje n-ooi.²¹ Nə maji kadi o ta lǝde al. Tadǝ dije ki itǝi kuti sǝ kare a toi rǝbə kadi uwəi-e. Uni mindide ki ngə ngay be kadi n-usoi ne al nim, n-ayǝ-naa

man al nim, biti kadi n-tǝli-e bəy taa. Ki basine kin, isi dǝ njade ti, isi nginəi ndu ləi par.»²² Ki bo lə asigar je, ndəji ngon ki basa ka kin kadi əl ta kin kǝte adi dǝw ki rangi oo al, ba iyǝ adi aw.²³ Go ti, ki bo lə asigar je, ba njé kun dǝ asigar je ki bu əi joo əl-de ə nə: «Osi nja asigar je bu joo naa ti, njé sində je dǝ siri, ə njé ningə je bu joo tǝ. Ba isi dǝ njasi ti kadi kadi ki kuti joo gide kare ba, uni ta rǝbi ki kaw ki Səjare ti.²⁴ Indəi dǝ sində je naa ti adi Pol tǝ. Ə kadi awi itǝɛi sie rǝ nje kǝbe ti, Pəlisi ki kanji kadi ne madi rae.»²⁵ Ki bo lə asigar je ndangi makitibi kin be adi nje kǝbe ə nə: ²⁶«Mi Kilodi Lisiyasi ə m-ndangi makitibi kin m-adi ki bo ləm, nje kǝbe Pəlisi. Ne ki dǝsəy, m-uwə jii!»²⁷ Ningə dǝngəm kin, Jipi je uwəi-e kadi re a tǝli-e, ə loki m-o kadi e dǝw ki Rom ti, m-aw ki asigar je m-taa-e-n jide ti.²⁸ M-sangi kadi m-gər ne wa ki ra ə Jipi je səki-e-n, adi m-aw sie nǝ njé gangi ta je ti lǝde əi Jipi je.²⁹ Lo kin ti ə, m-o kadi səki-e ɔji dǝ ndu-kun je lǝde, nə ne madi kare ki majal ki ra ki asi kadi dǝw tǝl-e-n ə se uwe-n dangay ti goto.³⁰ Eli-mi kadi Jipi je isi sangi rǝbi kadi n-tǝli-e, be ə, m-un-e law m-ilə sie m-adi. Ba m-əl-de kadi awi səki-e rǝi ti nu.»³¹ Asigar je rai tǝki ki bo lǝde ɔjin-de, adi awi ki Pol kondǝ ratata tǝɛi sie Atipatirisi ti.³² Lo ti dǝ ti, asigar je ki njé nja tǝli gogi lo kiside ti, ə iyǝi njé sində je adi awi ki Pol.³³ Loki tǝɛi Səjare ti, njé sində je adi makitibi nje kǝbe, ə ɔji-e Pol tǝ.³⁴ NJe kǝbe tidə makitibi ka kin, ba dǝji Pol se e dǝw ki dǝnangi ti ki ra wa? Ba oo kadi Pol e dǝw ki Silisi ti.³⁵ Ə əl Pol ə nə: «M-a m-o ta ki tai ti, ndǝ ki njé səki-je wa a rǝi.» Ningə adi ndune kadi ngəmi Pol me kəy ngar ti lə *Erodi.

Jipi je indəi ta dǝ Pol ti

24 NDǝ mi go ti, ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki bari-e nə Ananiyasi re Səjare ti. Dije ki dani-e rəi

sie əi ngatəgi je taa nje naji ta dō dije ti ki bari-e nə Tərtulusi tō. Ananiyasi ki dije ki goe ti kin awi səki Pol rō nje kōbe ti ki dōnangi Səjare ti^f. ²Loki bari Pol ba, Tərtulusi ilə ngirə kində ta dōe ti nōō nje kōbe ti ə nə: ³«I ki bo, Pəlisi, ki takuli, ki takul gosi kōbe ləi, ki takul nē je ki itu ginde ki mba maji lə dije me be ə, j-isi-n ki lapiya. E kin e maji ki ji gər ki lo je pəti me nē je ti pəti. ⁴Ningə, kadi j-indəi kō ti ngay al, ji dəji kadi ur mbi, ki go me-maji ti ləi kadi o-n dō ta ki j-a j-əli ta je kare joo. ⁵J-o kadi dīngəm kam e nje tuji be. Re ki gangi-naa dan *Jipi je ti ki lo je pəti dōnangi ti ne. E nje kun dō buti lə dije ki Najarəti ti^g. ⁶Aw biti kadi n-təl ki kəy lə Luwə lo ki to nje ti, ə j-uwe. [⁷Ji ndigə kadi ji gangi ta dōe ti ki go ndu-kun ti ləje, nə nje kun dō asi-gar je ki bari-e nə Lisiyasi, re ində tōgi taa-e-n jije ti. ⁸Ningə un ndune kadi njé kində ta dōe ti rəi nōi ti.] Kin ə idə-je ta ə, i wa a oo kadi ta je ki j-əli dōe ti kin e ta ki rōjeti.» ⁹Jipi je indəi rōde naa ti ki Tərtulusi əi nə, ta je ki əl dō Pol ti e ta ki rōjeti.

Pol un ta tane ti nō Pəlisi ti ki nje kōbe

¹⁰NJé kōbe ra nē madi adi-n ta rəbi Pol kadi əl ta. Be ə, Pol un ta tane ti ə nə: «M-gər kadi asi bal ngay ə isi gangi ta me be ti ləje ne. Ningə, e ki go taa ki m-taa mei ə m-a m-naji-n ta dōm ti nōi ti. ¹¹Asi kadi i wa isangi gine ə a igər maji. Kaw ki m-aw Jorijaləm ti m-əsi dōm nangi nō Luwə ti kin, man dō ndō ki dōgi gide e joo al bəy. ¹²Ningə, loki m-aw kin, e gin kəy ti lə Luwə, ə se gin kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, ə se lo madi ti ki rangi me be bo ti nōō, dəw ki oo-je, j-isi ji naji-naa ta ti ki dəw madi, ə se oo-m m-isi m-sulə dije goto. ¹³Taa dije wa ki ai ne kam, asi kadi

oji nē madi kare dō ta ti ki indəi dōm ti kin, kadi e ta ki rōjeti, al tō. ¹⁴Ningə, m-gər nōi ti ne təki, m-isi m-ra kilə bəə lə Luwə lə bawm je. M-ra kilə kin ki go rəbi ki əi je ki indəi ta dōm ti kin, ooi kadi e go rəbi ki loe ti al. Mi m-o kadi nē je pəti ki ndu-kun lə *Moji əl tae, ki nē je pəti ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti əli tae əi nē je ki rōjeti. ¹⁵M-ində mem dō nē ti kin rō Luwə ti. Ningə əi je ka, indəi mede dō ti tō. Pəti, j-ində meje ti kadi dije ki njé ra nē ki dana ki njé ra nē ki dana al, a i lo koy ti. ¹⁶E mbata kin ə, m-ində tōgi dō rōm ti mba kadi angalm uwə-m ki ta nō Luwə ti al nim, nō dije ti al nim tō. ¹⁷Go bal je ti ki bay bay ki m-goto, m-re ki la kadi m-ra-n ki dije ləm, taa ki kadi-kare kadi m-adi Luwə tō. ¹⁸Lo kin ti, e Jipi je ki Aji ti, ə ingəi-mi m-a m-ra kuji nē ra je ki mba kay rō njay gin kəy ti lə Luwə. Loki ingəi-mi kin, dije uwəi-naa gidim ti al nim, taa dəw ra nē ki biriri al nim tō^h. ¹⁹NGa ningə, e Jipi je ki Aji ti ka kin ə re a rəi nōi ti ne kadi tə indəi ta dōm ti, loki re awi səm ki ta madi. ²⁰A re e be al tō ningə, njé kində ta dōm ti ki ai nē ka kin, əli ta nē ki m-təl ə ooi tae, loki m-a-n nō njé gangi ta ti lə Jipi je ka kin adi j-o. ²¹Ta kare ki m-un ndum taa nōde ti m-əl m-ə nə: «E ki mba kadi ki m-adi mem kadi njé koy je a i lo koy ti ə m-a-n nōsi ti lo gangi ta ti neⁱ», kin wa ə e ta ki kare ba ki ai dō ti wa taa.»

²²Pəlisi ki gər rəbi lə Kirişi maji^j, ər ndō kəte, ningə əl-de ə nə: «NDō ki Lisiyasi ki nje kun dō asigar je re ə tə m-ində manji ta ləsi kin bəy.» ²³Ningə adi ndune adi ki bo lə asigar je ki bu, kare ki nje ngəm Pol kadi ngəm-e dangay ti. Nə ke ə kadi iyə Pol adi ilə rōne, taa kadi iyə ta rəbi adi dəw lie ki ra ki ge kadi n-ra sie ka, kadi ra sie tō.

^f24:1 23.24 ^g24:5 Mt 2.23 ^h24:18 17-18: 21.17-28 ⁱ24:21 23.6

^j24:22 23.24

Pol a nō Pəlisi ti əi ki nee Dirusil

²⁴ Asi ndo je go ti, Pəlisi təl rəi ki nene Dirusil ki e Jipi. Loki rəi, ilə adi rəi ki Pol adi əl-e ta ki do kadi-me Jəju Kirisi ti. ²⁵ Nə loki Pol əl ta tēn-də nē ra ti ki dana, ki kuwə rə gin təgi ti, ki ta ki gangi ki a re ba, bəl ra Pəlisi adi əl Pol ə nə: «Asi ngata, ə aw tə ndo ki m-ingə dək-agilo ki rangi ə m-a m-ɓari bəy.» ²⁶ Ningə ga mene ti təki Pol a adi-ne la wa, adi taa taa, ba Pol adi re wal sie ta. ²⁷ Bal man joo do Pol ti, ningə Pərsiyusi Pəsitusi ɔr to Pəlisi. Pəlisi ndigi kadi n-ra nē ki nəl *Jipi je adi iyə Pol dangay ti ba.

Pol ndigi kadi n-aw nō nje kəbe ti ki bo ki Rom

25 NDə mitə go ree dənangi ti ki kadi a o be do ti, Pəsitusi i Səjare ti aw Jorijaləm. ² Lo kin ti, ki bo je lə njé kijə nē məsi kadi-kare je ki ki bo je lə *Jipi je, rəi səki do Pol rəe ti. ³ Me səki ti, dəji Pəsitusi ki nō kəmde ti kadi ra səde ə ilə ki Pol Jorijaləm. Nə ki rəjeti ba, indəi do ta naa ti kadi tə gangi Pol do rəbi ti təl-e. ⁴ Nōq be, Pəsitusi əl-de ə nə: «Pol e dangay ti Səjare, taa mi wa ki dəm ka ndo ngay al ə m-a m-təl kadi m-aw Səjare ti. ⁵ Ə nə, re dīgəm kin ra nē ki go ti al nōq ba, maji kadi ki bo je ləsi awi səm naa ti səki-e.»

⁶ Pəsitusi ra ndo ki asi Jijoo, a re ngay ə dəgi be par, ə təl aw Səjare ti gogi. Loki təl re ə, lo ti ki rangi go ti ningə, aw lo gangi ta ti, un ndune adi rəi ki Pol nōe ti. ⁷ Loki Pol re, Jipi je ki i Jorijaləm ti iləinaa gəi dəe, indəi ta je ki ngə ngə ngay dəe ti. Nə asi kadi cji nē je ki rəjeti ki ay njay be do ti al. ⁸ Be ə, Pol naji ta dəne ti ə nə: «M-ra nē madi ki majal ki ndu-kun lə Jipi je al nim, ki kəy lə Luwə al nim, taa m-ɔsi-n ta Səjar al nim t.» ⁹ Pəsitusi ki ndigi ra nē ki nəl Jipi je, əl Pol ə nə: «İndigi kadi aw Jorijaləm ti kadi gangi ta do ti do ta ti kin ta kəmm ti a?» ¹⁰ Ə

Pol ə nə: «Jagi, e nō lo gangi ta ti lə nje kəbe ki bo Səjar ə ki m-a ti, ə e lo ki a gangi ta dəm ti titi. Təki i wa igər-n maji, nē madi kare ki majal ki m-ra ki Jipi je goto. ¹¹ Kin ə re m-ra nē ki dana al, ə se m-təl nē ki asi koym, ə m-a mbati koy al. A re ta je ki indəi dəm ti e ta je ki rəjeti al ə, dəw ki a ilə-m jide ti goto. M-dəji kadi m-o Səjar.» ¹² Lo kin ti, Pəsitusi əli-naa ta ki njé kəji ta je ləne, ba go ti əl Pol ə nə: «İdəji kadi o Səjar ba, a aw nō Səjar ti.»

Pol a nō Agiripa ti əi ki Bərənisi

¹³ Asi ndo je go ti, ngar Agiripa əi ki konane Bərənisi rəi Səjare ti mba kuwə ji Pəsitusi. ¹⁴ Rai ndo je asi ta ti rəe ti nōq, adi Pəsitusi ində ta lə Pol nō ngar Agiripa ti əl-e ə nə: «Pəlisi iyə dīgəm madi dangay ti nōq. ¹⁵ Adi loki m-aw Jorijaləm ti, ki bo je lə njé kijə nē məsi kadi-kare je, ki ki bo je lə *Jipi je rəi səki-e rəm ti, ə dəji-mi kadi m-gangi ta koy dəe ti. ¹⁶ Ə m-əl-de təki rəbi ra-e lə dije ki Rom ti e be al. Dəw ki Rom ti a ilə dəw ji njé səke je ti ki kanji kadi dəwe ingə ta rəbi naji-n ta dəne ti nō njé səke je ti al. ¹⁷ Be ə, rəi ne, ningə, m-ndigi kadi ndo je man kare al, adi lo ti ki rangi go ti par ə m-aw lo gangi ta ti m-adi rəi ki dīgəm ka kin. ¹⁸ M-ga mem ti kadi nē madi ki ngə ki ra to nō, nə loki njé səke je rəi ningə, dəw oo lo nē madi ki ngə ki ra ki kadi indəi ta dəe ti be al. ¹⁹ E ta ki naji par ə naji-naa ti səde cji do rəbi ra Luwə ləde əi je wa nim, cji do dəw madi ki təe nə Jəju ki oy ə Pol ə nə isi kəm ba. ²⁰ Ta ləde kin, m-gər lo kuje ki kadi m-ra ti al, adi m-dəji Pol ə wa m-ə nə se ndigi kadi aw Jorijaləm ti kadi e ki gangi ta kin dəe ti wa. ²¹ Nə Pol ndigi kadi nje kəbe ki bo ki Rom ti taa oo ta ləne. Be ə, m-un ndum kadi ngəmi-e dangay ti, biti kadi tə m-ilə sie madi nje kəbe ki bo ki Rom ti, Səjar.» ²² Agiripa əl Pəsitusi ə nə: «M-ndigi ngay kadi m-o ta lə dīgəm kin t.» Ə Pəsitusi

əl-e ə nə: «Lo ti ə a oo ta ki tae ti.»²³ Lo ti ki rangi, Agiripa əi ki Bəranisi rəi ki dije ngay gode ti, urii lo gangi ta ti. Ki bo lə asigar je ki ki bo je ki me be bo ti əi səde. NGA ə, Pəsitusi un ndune adi rəi ki Pol.²⁴ Loki Pol re, Pəsitusi un ta əl ə nə: «I ngar Agiripa ki dije pəti ki isi ne, oi dəw kin. E ə kosi Jipi je ngay rəi səki-e rəm ti ne je, ki Jorijaləm ti je. Loki səki-e, uni ndude ki taa əi nə e dəw ki səbi kadi goto kə.²⁵ Ki rəm ti, mi m-o ne madi ki nga ki ra ki asi koy al. Ningə, təkı e wa dəji kadi n-oo nje kəbe ki bo ki Rom ti, m-un ndum kadi m-ade aw.²⁶ M-gər ta wa ki kadi tə m-ndangi me makitibi ti m-adi nje kəbe ki bo ki Rom ti çji də ta lie kin al. E be ə, m-adi re nqsi ti ne, ki bo tøy, m-adi re nqi ti i ngar Agiripa kadi tə go ta ti ki a idə-je ba, m-ingə ne ki kadi tə m-ndangi.²⁷ Tado m-o kadi e ne ki go rəbe ti al kadi m-ilə ki dangay Rom ti, kanji kəl ta ki dije indəi dəe ti.»

Pol naji ta də rəne ti nqə Agiripa ti

26 Agiripa əl Pol ə nə: «Ta rəbi e ləi kadi inaji-n ta də rəi ti.» Lo kin ti, Pol un jine ki taa, ningə ta ki əl də rəne ti ə to kin: ²«NGar Agiripa, rəm nəl-m ngay kadi m-ingə ta rəbi bone, m-əl-n ta də rəm ti çji-n də ta je pəti ki *Jipi je indəi dəm ti. ³M-əl be tado igər ne jibəl be je, ki ta ki naji je ləde pəti maji. Ningə, m-dəji kadi ilə mei nangi pə, kadi o-n ta ki m-a m-əli kin maji. ⁴Jipi je pəti gəri ne ram je, lo kilə ngirə basam ti. Gəri maji tado m-təgi dan dije ti ləm, Jorijaləm ti. ⁵Gəri-mi mari ngay, ningə re ndiği ə, asi kadi a mai naje. Mai naje təkı ne ram je e ki go rəbi ra-e ti lə *Parisi je, ki e buti ki nga ngay dan buti je ti ki njé ra ta lə Luwə ləje^k. ⁶Ningə ki basine kin, rəi səm lo gangi ta ti, tado m-ində mem maji də ne ti ki Luwə un ndune adi kaje je kadi n-a n-adi-de. ⁷Gin koji ləje ki dəgi gide joo,

indəi mede ti kadi kun-ndu kin a təl tane. Be ə, rai kilə lə Luwə ki təgide kondə ki kada. Ningə e ki mbata kində me də ti kin ə Jipi je indəi ta dəm ti, ngar! ⁸Ra ban be ə səi Jipi je oi kadi e ta ki rəjeti al kadi Luwə a təsi njé koy je ndəl lo koy ti ə?

⁹«Mi wa ki dəm, kəte m-o kadi e go ti ngay, kadi m-rə ki təgim, ki rəbi ki dangi dangi kadi dəw ba tə Jəju ki Najarəti ti kin al. ¹⁰Ningə e kin ə e kilə ra-m ki m-ra Jorijaləm ti. Be ə, ki təgi ki m-ingə ki rə ki bo je ti lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, m-buki-n njé kadi-me je ngay dangay ti. NGA ningə loki gangi ta koy dəde ti ba, m-ndiği də ti. ¹¹Taa taa, m-aw ki lo kaw-naa je lə Jipi je pəti, m-adi-de kə. Ningə m-ində gu dəde ti kadi naji ta gər Kirisi. Mem tingə-m ngay dəde ti, adi m-aw bitı gode ti, ki də be je ki rangi, m-adi-de kə!¹² E goe ti kin ə, m-ji-n m-isi m-aw Damasi ti kadi m-uwə-de. Ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je adi-mi təgi je, adi-mi ndude je, kadi m-ra-n kilə kin. ¹³NGar, loki mi də rəbi ti, ki kadi ki jam də be ti, m-o kunji madi ki unji itə kadi i dəra ti re gə dəm, je ki njé ki gom ti. ¹⁴Ji tēj j-osi nangi, ningə, m-o ndu dəw madi əl-m ta ki ndon ta Ebirə ə nə: “Sol, Sol, mbata ri ə isi adi-m kə be ə?” MBa ri ə uwə rəi nga tə mangi ki uwə rəne nga ta kində ti lə bae be ə? E ne ki ndangi kare! ¹⁵Lo kin ti m-dəje m-ə nə: “I naa ə Babe?” Ningə, Babe əl-m ə nə: “E mi Jəju ki isi adi-m kə.” ¹⁶Ningə i a taa də njai ti. Ne ki m-tēj m-ingə-i ə to kin: M-kəti kadi itəl bəə kilə ləm, ningə kadi ima naji də koo ti ki o-m kin je, də koo ti ki a o-m bəy je. ¹⁷M-a m-dəbi bagim dəi ti ji Jipi je ti ki ji ndəgi dije ti ki m-a m-ilə-i ki rəde ti. ¹⁸MBa kadi itēj kəmde, çr-de lo ki ndul ti, itēj səde lo kunji ti. Kadi çr-de kəbe ti lə su, ire səde kəbe ti lə Luwə, kadi Luwə iyə go majal je ləde

^k26:5 23.6; Plp 3.5 ^l26:11 9-11: 8.3; 9.1-2; 22.4-5

kə, kadi ingəi lo dan dije ti ki Luwə ɔr ta dɔde ti me kadi-me Jəju ti. ¹⁹Lo kin ti, NGar Agiripa, m-tə rə nɛ koo me ndil ti ki i dɔrə ti kin al. ²⁰M-ilə mbɛ kadi-me Kirisi, ki mbɛ kiyə go nɛ ra je ki majal kə. M-ilə mbɛ kin ki rə dije ti ki Damasi, ki rə dije ti ki Jorijaləm, ki rə dije ti ki dɔnangi Jude ti ba pəti, ki ki rə dije ti ki əi Jipi je al. Ningə m-dəji-de kadi kilə ra-de tɔji təkɪ rɔjɛti, iyəi go nɛ rade je ki majal kə. ²¹E mbata kin ə, Jipi je uwəi-mi gin kay ti lə Luwə kadi n-təli-mi. ²²Nə Luwə dabi bagine dɔm ti biti bone, adi m-a ki dɔm taa, m-isi ma naji ki dɔm ti nɔɔ dije ti ki boy ki nɔ dije ti ki du. M-ilə mbɛ nɛ ki rangi al, nə e mbɛ nɛ ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti je ki *Moji je əli tae. ²³Əli təkɪ Kirisi a ingə kə, a e dəw ki dɔsəy ki a i taa dan njé koy je ti tɔ. Ningə a i taa kadi ilə mbɛ kunji ki rə Jipi je ti ki ki rə dije ti ki əi Jipi je al.»

²⁴Pol a ma naji ki dɔne ti ba bəy ningə, Pəsitusi un ndune ki taa əl-e ə nə: «Pol, dɔi majal! Nɛ gər ləi ki ngay tuji dɔi kə.» ²⁵Nə Pol əl-e ə nə: «Ki bo, dɔm majal al, ta je ki m-əl, e ta ki rɔjɛti, ki kəme to. ²⁶NGar Agiripa gər gin nɛ je kin maji, adi asi kadi m-ti rɔm kati m-əl-e ta. M-gər kadi nɛ ki dum-e goto, tadɔ e nɛ je ki rai nɛ lo bɔyɔ ti al. ²⁷NGar Agiripa, adi mei dɔ ta je ti ki njé kəl ta ki ta Luwə ti əli tae kin ə se adi al? M-gər kadi adi mei dɔ ta je ti kin.» ²⁸Ningə NGar Agiripa əl Pol ə nə: «Nay ngay al par ə a iyəti angalm kadi m-təl nje kun go Kirisi ə a am!» ²⁹Pol ile ti ə nə: «Re e ki ngəsine ti, ə se ki bəy ti ka, m-dəji Luwə kadi ra be. Ningə kadi i ki kari par al, nə kadi səi ki dije pəti ki isi ooi ndum ne kin, itəli itoi tə mi be tɔ. Ke ə kadi ai me ka dangay ti kin al.» ³⁰Lo kin ti, NGar Agiripa je, ki nje kəbɛ ki dɔnangi ti ki nɔ kin je, Bərənisi je, ki ndəgi dije pəti ki əi səde, ɔri rɔde gogi. ³¹Loki isi ɔri rɔde gogi, əli-

naa dande ti əi nə: «Dingəm kin ra nɛ madi kare ki asi kadi dəw təl-e-n ə se uwe-n dangay ti al.» ³²Ə ngar Agiripa əl Pəsitusi ə nə: «Dingəm kin, e dəji ki dəji kadi n-aw nɔ Səjar ti kin al ə asi kadi iyə taa.»

Kaw Pol Rom ti

27 Loki uni ndude kadi j-aw ki bato ki Itali ti, iyəi Pol əi ki ndəgi dangay je ki rangi ji nje kun dɔ buti asigar je ki bu ki bari-e nə Juliyusi, me buti ti lə Ogusiti kadi ngəm-de. ²J-al me bato ti ki Adirami ti, ki a un rəbi ki ay ngangı lo ki Aji ti. Loki j-ɔti j-isi j-aw, Arisitarki ki Təsaloniki ki dɔnangi Masəduwan ti e səje naa ti. ³Lo ti go ti, ji re ji tɛɛ Sidɔ. Lo kin ti nɔɔ, Juliyusi ki ində kəmne go Pol ti maji ngay, iyə ta rəbi ade kadi aw rə made je ti kadi rai sie. ⁴Go ti, j-i j-ilə dɔje, j-un kadi dər ki bari-e nə Sipir. Ji təl be, tadɔ nəl un-je ki gogi gogi. ⁵J-aw j-ində ba bo bası kadi Silisi ti əi ki Pam-pili gangi. J-aw ji tɛɛ Mira, dɔnangi ti ki Lisi. ⁶Lo kin ti, nje kun dɔ buti asigar je ki bu, ingə bato ki Aləgijandiri ti, ki isi aw Itali ti, ə adi j-al me ti.

⁷Ji ra ndɔ ngay dɔ ba ti. Bato ay ngɔdi ndəy ndəy ba be, ningə j-ingə kə ngay bəy taa ji tɛɛ bɛ bo ti ki Nidi. Nəl ɔgi-je kaw ki kəte, adi ji tɛɛ ki rəbi ki gin dər ti ki Kirəti, kaw ki kadi Salmone ti. ⁸Lo kəti kəte e lo təl naa. J-ɔti ndəy ndəy j-ində kadi lo biti taa ji re ji tɛɛ lo ti madi ki bari-e nə: «Ta ba ki Maji», bası kadi bɛ bo ti ki bari-e nə Lase.

⁹Kagi lo man ngay dɔje ti. Dɔkagilo kɔgi rə nɛ kuso ki nay kul ti ka də tɔ^m, adi kaw ki kəte lə bato ka təl re ngə ki asi koy dəw. ¹⁰E mbata kin ə, Pol ndəji-de ə nə: «Kama je, m-o kadi kin ə re ji ndigi kadi j-uni ta mba ləje ki kəte ə, e mba ki nɛ je a tuji ti. Ningə e bato ki nɛ je ki me ti par ə a tuji al, darɔje wa ka a tuji

tə.»¹¹ Nə nje kun də buti asigar je ki bu oo ta lə Pol al, oo ta lə njé kuwə ngandi bato je əi ki ki bo ki dəde ti yo.¹² Ta ba kin maji kadi dəw isi titi dəkagilo kul ti al, adi dije ngay ndigi kadi n-awi tə re to ban wa ningə n-teei də dər ti ki Kirəti, ki bari-e Pənsi. Ta ba kin tu rəne ki lo kur kadi ti, j gin be ti biti ki də be ti. E ə kadi n-isi ti kadi tə kagi lo kul gangi dəde ti titi.

¹³ Lo kin ti, ngon nəl madi ilə, j ki gin be ti be re, adi oi kadi ndigi ra ləde a təl tane maji. Be ə, ij taati tuti bato, ə iləi dəde ki kadi dər ti ki Kirəti ngəsi ngəsi isi awi.¹⁴ Nə ndəy ba go ti par ə, nəl ki bo madi ki bari-e nə Ərakilo j ki də dər ti, re osi dəde ti.¹⁵ Nəl un bato dəne ti. Lo kuwə bato nangi tae ti goto, j-iyə rəje ki jie ti adi aw səje ki noo par.¹⁶ J-aw ji tee gin dər ti, ki bari-e nə Koda. Lo ka kin taa nəl dəje ti, adi j-ingə ta rəbi j-ində-n jije də ngon bato ti.¹⁷ Loki njé ra kilə me bato ti uni-e indəi me bato ti ki bo ba, doləi bato ki bo ka kin ki kilə bəndi bəndi. Ji bəl kadi j-aw j-osi dəje yangira ti ki Sirti, adi uni gindi ngə ki dəi bato ti iləi-e də man ti, go bato ti. E be ə, nəl aw səje ki noo.¹⁸ Nəl rə səje ki təgine ngay, adi lo ti də ti, dum dəde ə, buki ne je madi ki me bato ti kə.¹⁹ NDə ki kə mitə go ti, cəyi ne ki rə bato ti ki jide buki kə.²⁰ NDə ngay, j-asi kadi j-o kadi al nim, j-asi kadi j-o mee je al nim. Nəl nay ki lo kilə ti ki təgine, adi dəw ki ində mene də tee ti goto.

²¹ J-uso ne al kagi lo ngay, ə Pol j a taa dan dije ti, əl-de ə nə: «Kama je, kin ə re oi ta ləm ə j-isi Kirəti ti ba ə, ne je a tuji je, nay kə je be al.²² Ningə ki basine kin, m-ilə dīgəm mesi ti kadi uwəi təgisi ba, tadə dəw ki a tuji dansi ti goto. Ne ki a tuji, e bato ki gin je ti.²³ Luwə ləm ki m-isi m-ra kilə bəə lie kin, malayka lie kare tee həy ki rəm ti kondə ne əl-m ə nə: ²⁴“Pol, i bəl ne madi al. i bəl al tadə, səbi kadi a a no Səjar ti. Ningə Luwə a aji

dije pəti ki əi səi me bato ti adi.”²⁵ E be ə ngakom je, m-dəji səsi kadi iləi mesi nangi. Madi mem Luwə ləm kadi a tee səje təkə əl-n.²⁶ Nə j-a ji təli taje majal də dər ti.»

²⁷ Je me lo ki ndə ti ki kə dəgi gide sə, nə nəl un je aw səje ki də ba bo ti ki bari-e Adiriyaiki. Loki ji tee dan lo ti, njé ra kilə me bato ti ooi kadi je bəsi ki dənangi.²⁸ Loki iləi ne ki kadi dəw gər-n ku man ningə, ədi nangi asi tati ji dəw kuti joo. Loki awi ki kəte say ndəy ningə, iləi bəy ba, ədi nangi lo tati ji dəw ti dəgi gide mi.²⁹ Bəli kadi j-aw j-osi rəje mbal madi ti, adi buki gindi ki dəi bato sə kə, ə isi nginəi kadi lo ti law.³⁰ NJé ra kilə me bato je ti sangi rəbi kiyə bato kadi n-ayj-naa, adi uni ngon bato indəi də ba ti ningə, uni girə əi nə n-a n-awi kadi n-dəi go kilə gindi ki dəi no bato ti.³¹ Nə Pol əl nje kun də buti asigar je ki bu nim, asigar je wa nim ə nə: «Kin ə dije kin isi səje me bato ti ba al ə, dəw kare ka a tee dansi ti al.»³² Be ə, asigar je gangi kulə ngon bato ka kin ə iyəi-e adi aw.

³³ Kəte bəy taa kadi lo ti, Pol ilə dīgəm me dije ti pəti ə nə: «Oi, ndə dəgi gide sə bone ki isi ingəmi, ki kanji kadi usoi ne.³⁴ Ningə ki basine kin, m-dəji səsi kadi uni ne usoi, tadə e kin ə a ra səsi kadi tə iteei kaji ti. M-əl səsi təkə ngon bisi də dəw kare dansi ti a osi kə al.»³⁵ Loki Pol əl-de ta ba ningə, un mapa ra oyo Luwə də ti ta kəm dije ti pəti bə uso.³⁶ Lo kin ti noo nga ə, dije pəti uwəi rəde ngə usoi ne.³⁷ Pəti, je dije bu joo ki də siri gide mehe me bato ti.³⁸ Loki usoi ne dani maji ba, buki gəme kə kadi bato əl kəl.

³⁹ Loki lo ti, njé kuwə ngandi bato je gəri lo al. Nə ne ki ooi e sil ba ki aw təl ta ne də yangira ti par. Ə uni ndude kadi n-rai ndəy ndəy tə re to ban ə n-awi ki bato titi.⁴⁰ Ningə tuti gindi je ki dəi bato ti, buki ba, ə ai də ti noo tuti kilə ki dəi ne ləl bato je tə. Go ti, cəyi kibi ki nje kuwə

nəl taa. Ɔyi taa kadi tə nəl sur bato aw sie ki də yangira ti ka kin. ⁴¹ Loki isi awi ba, ɔsi bato dibi yangira ti ki tɔgi man ki i yo je ne je re ɔsi naa ti adi a. Nə bato dibi yangira ti tuti tuti adi lo kadi ɔti kəte goto. Ningə goe ki gogi, man re ki tɔgine ində tuji-n tɔ. ⁴² Asigar je adi ndude asi-naa kadi tə n-tɔli dangay je nə tə ki madi dande ti i ur me man ti ay aw. ⁴³ Nə nje kun də buti asigar je ki bu ndigi kaji Pol, adi ɔgi-de də kadi rai ndigi ləde. Adi ndune kadi dije ki gəri kal man tosi me man ti kəte, awi ki də yangira ti. ⁴⁴ Ningə kadi ndəge je isi də kagi ti je, də nusi bato ti je, uni gode. E be ə, dije pəti awi tɛɛi də yangira ti ki kanji kadi ne madi ra-de.

Pol me be ti ki Malti

28 Go tɛɛ ki ji tɛɛ ta yo ti nga ba j-o kadi tɔ dər ki je ti ka kin nə Malti. ² Dije ki isi də dər ti ka kin uwəi-je ki rɔde ti ki rɔnəl ki dəw oo gəe nja kare al. Rai por ki bo ngay adi j-a ta ti pəti, taddə ndi ədi adi kul o ngay. ³ Pol saa ngəngirə kadi n-buki poro ba, por ra adi li pi tɛɛ ti naa jie ti. ⁴ Loki dije ki me be ti ooi li naa ji Pol ti ningə, əli-naa dande ti əi nə: «Ki rɔjeti, dingəm kin e nje tɔl dije. Be ə, tɛɛ ta man ti aji ka, ta ki gangi lə Luwə ndigi kadi a ki dɔne taa al.» ⁵ Nə Pol siyə li ile me por ti, ə ngon rəe ki ndəy ka to-e al. ⁶ Dije pəti nginəi kadi rɔ Pol ti ə se osi wati oy wa be. Nə loki nginəi pi ne madi ra-e al, əli əi nə: «Dəw kam e yo.» ⁷ Lo lə ki bo ki də dər ti ka kin, ki tɔe nə Pibilusi, to kadi lo ti noo ngosi. Ə Pibilusi uwə-je ki rɔne ti maji ngay, adi-je kəy ji to-n ndəje mitə. ⁸ Ningə baw Pibilusi to moy nangi: rəe tingə je, ndəgi məsi je. Ə Pol i taa aw ində jine dɔe ti adi ingə rɔ nga. ⁹ Go ti, ndəgi njé moy je ki me be ti rəi ingəi Pol adi adi-de rɔ nga tɔ. ¹⁰ Dije ɔsi gonje noo be. NGa ningə, loki kagi lo

asi kadi j-aw ngata ba, adi-je ne je ki j-aw ki ndooe kadi ra səje də rəbi mba ti.

Kaw Pol Rom ti

¹¹ Ji ra nay mitə noo be bəy taa kadi j-ilə dəje ki bato ki i Aləgijandiri ti ki bari-e nə Kasitər nim, Polusi nim. Bato kin, kagi lo kul man dɔe ti me be ti kin. ¹² Loki j-aw ji tɛɛ Sirakusi, j-isi ti noo ndə mitə. ¹³ Lo kin ti noo, j-i j-un kadi ba, j-aw ji tɛɛ Rəjiyo. Lo ti go ti, nəl ki i gin be ti ilə ngirə kulə, ə ji ra ndə joo ba ji tɛɛ Pujol. ¹⁴ Me be ti kin ə j-ingə ngakoje je ki dəji-je adi ji ra ndə siri səde bəy taa j-aw. E be ə j-aw-n ki njaje kadi ji tɛɛ-n Rom ti. ¹⁵ NGakoje je ki Rom ti ki ooi poyje, rəi tiləi kəmje biti lo suki ti ki Apiyusi ki e lo kəy kuso ne je ki mitə. Loki Pol oo-de, ra oyo Luwə, ə təl ingə tɔgi. ¹⁶ Go tɛɛ je Rom ti, adi ta rəbi Pol kadi isi lo ləne ki asigar kare ki kadi ində kəmne goe ti.

Pol ma naji lə Jəju Kirisi Rom ti

¹⁷ NDə mitə go ti, Pol ba ki bo je lə *Jipi je kadi rəi ingəi-e. Loki kawinaa, Pol əl-de ə nə: «NGakom je, m-ra ne madi m-ɔsi-n ta dije ləje al nim, m-ɔsi-n ta ne jibəl be lə kaje je al nim tɔ. Nə Jipi je uwəi-mi Jorijaləm ti iləi-mi dangay ti ji Rom je ti. ¹⁸ Go ta ti ki Rom je dəji-mi, ingəi ne madi ki asi kadi dəw gangi-n ta koy dɔm ti al, adi ndigi kadi iyəi-mi. ¹⁹ Nə Jipi je ɔdi al. Lo kin ti, e gu dɔm ti kadi m-dəji ka no Səjar ti, ki kanji kadi m-ində-n ta də dije ti ləmⁿ. ²⁰ E mbata kin ə, m-dəji kadi m-ingə səsi, m-əl səsi ta. Taddə e ki mbata ne kində me də ti lə *Isirayəl ə m-to-n dangay ti kin.» ²¹ Lo kin ti, Jipi je əli-e əi nə: «J-ingə makitibi madi ki i Jude ti ki əl ta ki dɔi ti al, taa ngako je je madi ki kadi rəi əli-je ta je ki dɔi ti ə se bari tɔi majal ka goto tɔ. ²² Nə ji ndigi kadi əl-je ta ləi ki ɔji də buti ki i

me ti kin adi j-o. Tado ji gər kadi ki lo je pəti, dije ədi ta lə bu ti kin al.»

²³ Be ə, ɔji-naa ndo ba rəi ngay ingəi Pol lo kise ti. Pol ilə-de mbə kəbe lə Luwə. A do ndu-kun ti lə *Moji ki nje kəl ta ki ta Luwə ti, ma-n naji lə Jəju. Taa sangi kadi n-buki-de gone ti ɔji do to Jəju to. Əli-naa ta si biti lo səl-de. ²⁴ Dije madi ooi kadi ta ki əl-de e ta ki rəjeti, nə njé ki nungi mbati kadi mede to. ²⁵ Lo ki i sanəi-naa ki ndu kasi-naa al, Pol əl-de ə nə: «Ta ki NDil Luwə əl bawsi je ki ta nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay e ta ki rəjeti.

²⁶ NDil əl-e ə nə:

“Aw ingə dije kam ə əl-de ə nə:
A oi ta ki mbisi, nə a igəri me al;
A igoi lo ki kəmsi, nə a oi lo al.

²⁷ Tado ngamede ilə mii.

Bəyi mbide je, ndəmi kəmde je,
MBa kadi kəmde oo lo al nim, mbide oo
ta al nim.

MBa kadi n-gəri ne kare al, nə tə n-ij n-
təli rəde gom ti adi m-aji-de°.”»

²⁸ Pol təl ilə ti bəy ə nə: «Kadi igəri
təki, ta kaji lə Luwə kin, ilə-n adi dije ki
əi Jipi je al. Ningə əi je a uri mbide kadi
ooi.» ²⁹ [Loki Pol əl ta kin ningə, Jipi je ij
taa, awi ki ta ki naji-naa dande ti.] ³⁰ Pol
ra bal joo ta kasi-naa me kəy ti ki uwə.
Ningə dije pəti ki rəi rəe ti, uwə-de ki
rəne ti. ³¹ Pol ilə mbə kəbe lə Luwə nim,
ndo dije ta ki do Babe Jəju Kirisi ti ki me
ki kare ki kanji kadi ne madi ɔge do nim
to.

Makitibi ki Pol ndangi adi

Rom je

Ta ki dɔ makitibi ti ki Pol ndangi adi Rom je

Bal ngay al go koy Jəju ti, ki kije lo koy ti, dije əli təkɪ Jipi je madi ki təlɪ njé kun go Kírɪsɪ, tɔ Akílasi je ki Pírɪsɪl je kin, iləi ngírə kilə mbɛ Poy Ta ki Maji Rom ti. Rom ə e fe bo ki e dɔ made je ti dɔkagilo kɔbɛ ti lə dije ki Rom ti. E be ə, lo ki Pol isi ilə mbɛ Poy Ta ki Maji Siri ti, ki Gírəsi ti, njé kaw-naa je indəi ngírəde Rom ti ngata. NGa ningə, təkɪ Luwə əl-n Pol kadi aw bitɪ ki dɔbɔy dɔnangi ti, Pol un ndune kadi n-aw Rom ti par al, nə kadi n-aw bitɪ Esipay ti. Ningə Pol aw mba ləne kin ə se aw al wa ka dɔw gər. Nə kadi ində-n dɔ mba ka kin dana, ndangi makitibi kin adi njé kaw-naa je madi ki isi kawɪ-naa me kəy ti lə Akílasi əi ki Pírɪsɪl (1.7; 16.3-5).

Me makitibi ti ki Pol ndangi kin, ingə rəbi əl-n njé kaw-naa je ki Rom ti ay njay adi-de gəri kee nje kaw kilə ki rɔ dije ti ki əi Jipi je al. Ningə ta ki Pol əl-de ə nɔ: «Poy Ta ki Maji kin e tɔgi lə Luwə ki kadi aji dɔw ki adi mene Jəju Kírɪsɪ. Kaji ki ilə ngírəne dɔ Jipi je ti kəte, taa re tɛɛ-n dɔ dije ti ki əi Jipi je al» (1.16) kin, kaw dɔ ta je pəti ki Pol əl dije ki dangi dangi naa ti.

Ta ki dɔ kulə noji ti ki kadi to dan Jipi je ti ki dije ki əi Jipi je al ə e ta ki bo ngay ki rɔ dije ti ki dɔsɔy ki njé kun go Kírɪsɪ. Ningə ta kin j-ingə me makitibi je ti ki rangɪ ki Pol ndangi tɔ, tɔ makitibi ki ndangi adi Galati je be kin. Pol ɔr go rəbi ki Luwə aji-n dɔw ki ra ra ki tae tɪ ə un mene ade, adi ay njay tɔ (1.18; 8.39).

Go ti, Pol ilə jine dɔ mbati ti ki dam Isirayəl je madi mbati Kírɪsɪ ngon kagi

lo ki ndəy be. Əl təkɪ mbati Kírɪsɪ ləde kin a asi kadi ilə kagi nɔ ndigi ra ti lə Luwə al (9-11). Ningə ki basine kin, maji lə Luwə ki tɔji ki rɔ dije ti ki əi Jipi je al kin, to kadi dije gəri təkɪ Luwə bar dɔw ki ra kadi isi ki dɔne taa kisi ki ta dangi mbata ti lie (12.1-15.13).

Pol tɔl ta makitibi ləne ki ta kaw mba lie ki bɔy ti dɔnangi ti ki Rom nim ki ta kuwə ji-naa nim (15.14-16.27).

Dəw ki ilə rɔne tidə makitibi kin maji, a oo ndigi ra lə Luwə ki mba kaji gin dije pəti ki dɔnangi ti kin kadi e nɛ ki əti bɔy ngay. Ningə a aw səde kadi əi ka awi nɔ Luwə ti ki ngame ki rɔjeti, ki sɔbi kadi j-aw-n nɔ Luwə ti.

Kuwə ji-naa

1 Mi Pol ki bəə kilə lə Jəju Kírɪsɪ ə m-ndangi ta kin m-adi səsi. Mi ki Luwə bar-m tɔ nje kaw kilə, ində-m ta dangi mba kadi m-ilə mbɛ Poy Ta ki Maji lie. ²Poy Ta ki Maji ki Luwə ində ta njé kəl ta ki tae ti kəte, adi əli tae me makitibi ti lie ki ay njay^p. ³E Poy Ta ki Maji ki ɔji dɔ NGone ki oji-e gin ka ti lə ngar Dabidi^q. ⁴Adi e Babe ləje, Jəju Kírɪsɪ, ki Luwə un dɔe taa tɔ NGonne, ki tɔgi lə NDil Luwə, loki jɪ-n taa dan njé koy je ti. ⁵E ki takul Jəju Kírɪsɪ ə, Luwə ra-n səm maji adi m-təl-n nje kaw kilə lie mba kadi dije pəti ki dɔnangi ti ne, adi-e-n mede, təlɪ rɔde go ta ti lie kadi tɔe ba-n. ⁶Səi ka səi mbɔ dije ti kin tɔ. Səi dije ki Luwə bar səsi kadi səi dije lə Jəju Kírɪsɪ.

⁷Səi pəti ki isi Rom ti, ki Luwə ndigi səsi ə bar səsi tɔ dije ləne, kadi me-maji ki kisi-maje lə Luwə ki Bawje əi ki Babe ləje Jəju Kírɪsɪ e səsi naa ti.

Pol ndigi ngay kadi n-aw n-oo njé kadi-me je ki Rom ti

⁸Nɛ ki dɔsɔy, m-ra oyo Luwə ləm me tɔ Jəju Kírɪsɪ ti ki mbata ti ləsi pəti. Tado

dije əli ta ki dɔ kadi-me ti ləsi ki dɔ duniya ba pəti. ⁹ Luwə ki m-isi m-ra kilə bəə lie ki me ki kare, ki go rəbi kilə mbə Poy Ta ki Maji lə NGone, asi kadi a ma naji ləm. E gər maji təkɪ m-isi m-əl ta ləsi ki dɔkagilo je pəti. ¹⁰ Ningə m-isi m-dəje ki ndɔ je pəti, kadi re e ndigi lie ə, kadi adi-m ta rəbi adi m-aw-n rəsi ti. ¹¹ M-ndigi ngay kadi m-aw m-o səsi, m-adi səsi kadi-kare lə NDil Luwə ki kadi ra səsi adi ingəi me kadi-me ti ləsi. ¹² Taa, kisije naa ti, a ra kadi kadi-me ki kare ki j-awi, j-a j-iləi dɪngəm me naa ti yo ki ne. ¹³ NGakom je ki dəne ki ki dɪngəm, m-ndigi kadi igəri təkɪ, m-sangi rəbi ngay kadi m-aw rəsi ti, nə bitɪ bəne ka m-ingə rəbi al. M-ndigi kadi m-aw, adi m-ingə kandi kilə rəsi ti təkɪ m-ingə-n rɔ ndəgi dije ti ki dɔnangi ti ne kin be tɔʀ. ¹⁴ Səbi kadi m-ində kəmm go dije ti pəti, njé kəm tɛɛ je ki njé kəm tɛɛ al je, njé nɛ gər je ki njé nɛ gər al je. ¹⁵ E mbata kin ə, m-ndigi ngay kadi m-aw m-ilə səsi mbə Poy Ta ki Maji, səi ki isi Rom ti tɔ. ¹⁶ Tado mi Pol, rɔm sɔl-m al kadi m-ilə mbə Poy Ta ki Maji. Poy ta ki Maji kin e tɔgi lə Luwə ki kadi aji dəw ki adi mene Jəju Kirisi. Kaji ki ilə ngirəne dɔ *Jipi je ti kəte, taa re tɛɛ-n dɔ dije ti ki əi Jipi je al. ¹⁷ Ki rɔjeti, Poy Ta ki Maji tɔji rəbi ki Luwə tidə-n dije ki adi-e mede dije ti ləne. E ki go rəbi kadi-me təkɪ makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «Dəw ki Luwə tide dəw ti ləne ki go rəbi kadi-me lie, a isi ki dəne taa^s.»

Majal lə dije ki əi Jipi je al

¹⁸ Luwə isi dɔrɔ ti taa nu, tɔji wongɪ ləne dɔ dije ti ki njé ra majal, njé ra nɛ ki go rəbe ti al. Kilə rade je ki majal uti dɔ nɛ ki rɔjeti. ¹⁹ Kilə ra Luwə to ki taga wangi kadi dəw gər. Luwə wa tɔji dije kilə rane ki taga. ²⁰ Təkɪ rɔjeti, lo kilə ngirə kində nɛ je ti nu, nɛ je ki to rɔ Luwə ti, ki dəw oo-de ki kəmne al, ki tɔge ki

biti ki nɔ ti, ki kee Luwə, nɛ je kin toi ki taga me kilə rae ti kadi dəw gər ki nɛ gər ki aw-n dəne ti. Adi nɛ ki kadi me Luwə a sɔl-n dɔ dəw ti goto. ²¹ Dije gəri Luwə maji, nə mbati kadi əsi kure nim, mbati təl ki oyo kade nim, təkɪ səbi kadi raii. Tagade ur-de wale yo, nɛ gər ləde goto, adi iləi rəde me lo ki ndul ti. ²² OOi rəde tə njé gosi je, nə təli mbə je. ²³ Kadi əsi məkəsidi nangi nɔ Luwə ti ki nje koy al ningə, əsi məkəsidi nangi nɔ nɛ je ti ki dije rai-de tə bana kəm dije ti ki ndɔ madi ə a gotoi, təli-de yəl je ti, təli-de da je ti ki njade e sɔ, ki njé ki nje kagi nangi.

²⁴ E mbata kin ə, Luwə iyə-n-de me nɛ ra je ti ki majal ki mede ndigi, adi iləi rɔsɔl dɔ rəde ti əi je wa. ²⁵ Uni nɛ ki rɔ-jeti lə Luwə mbəli nɛ ki ngom. Ningə əsi dəde nangi nɔ nɛ je ti ki Luwə ində-de kin yo, ə iyəi Luwə ki nje kində nɛ je, ki kəsi-gon e lie bitɪ ki nɔ ti kin. *Amen.

²⁶ E mbata kin ə, Luwə iyə-n-de me ngur darɔ ti ki to rɔsɔl. Nede je, iyəi ta sangi-naa lə dəne ki dɪngəm ki go rəbe ti, ə təli nayi-naa ta sangi-naa ti ki go rəbe ti al. ²⁷ Dɪngəm je ka iyəi taa sangi nede je, ə nayi-naa ta sangi-naa ti dande əi je wa. Rai nɛ ki kəbi ki naa, adi ingəi nɛ kigə go kilə rade ki ur səde wale.

²⁸ Loki mbati kadi n-gəri rəbi lə Luwə, Luwə iyə-de adi uni rəbi ki go nɛ gər ti ləde ki rugɪ, ki asi kadi ɔr-de ta rəbi al. Lo kin ti, isi ta nɛ ra ti ki kadi dəw ra al. ²⁹ Nɛ ra ki dana al rəsi mede, əi njé ra majal je, əi njé ra kəm-nda nɛ lə dije, əi njé me ndul je, jangi rəsi mede, əi njé tɔl dije, əi njé kɔl, njé kədi dije, nɛ rade e ki go rəbe ti al, əi njé tətɪ ta dɔ dije ti, ³⁰ əi je wa isi əli ta ki majal dɔ-naa ti, əi njé bə je lə Luwə, njé ta ki to, njé kun dəde taa, njé kɔji rəde, mər ta ləde pəti e dɔ majal ti ki ra, əi njé tɔ rɔ njé koji-de je, ³¹ nɛ gər ləde goto, əi dije ki ooi to mindide al, əi dije ki usi-de dɔ dəw ti al,

taa ooi kəm-to-ndoo lə dəw al tɔ. ³²Gəri ta ki gangi lə Luwə maji, kadi dije ki njé ra ne ki be kin, əi dije ki asi ta koy, nə toi ta ra ti par par. Ningə e əi je wa par ə rai al, nə dije ki rangi ki isi rai ka, ndigi səde dɔ ti tɔ.

Ta ki gangi lə Luwə

2 I ki isi gangi ta dɔ madi je ti, re iin n nā nā ka, dəw a iyə go kɔ adi al, tado isi gangi ta dɔ dije ti ki njé ra ne je ki majal, nə kilə rai to tə kilə rade be tɔ. Adi ta ki isi gangi kin, isi gangi ta dɔ rɔi ti i wa. ²Ji gər maji, kadi Luwə isi gangi ta, ki go rəbi ki dana, dɔ dije ti ki njé ra ne je ki majal ki be kin. ³NGa i ki isi gangi ta dɔ dije ti ki njé ra ne je ki majal, ningə isi ra ne je ki isi rai ka kin tɔ kin, kadi o ə nə, i a goto me ta ki gangi ti lə Luwə, al. ⁴I, isi kidi ra maji lə Luwə ki əti bəl, ki kore me lie, ki kisi dɔ ti lie, ki kanji kadi igər təki, ra maji lie kin isi ɔsi kadi iyə rəbi ne rai je ki majal kɔ. ⁵Isi ta ra me nga ti, imbati kiyə rəbi ne ra ki majal kɔ. Lo kin ti, isi kaw wongi ki pangilae al dɔi ti, isi nginə-n ndo ki, Luwə ki nje gangi ta ki dana, a re-n kadi ɔji-n wongi ləne dɔ dije ti ki njé ra ne ki majal. ⁶Luwə ki nje kigə dəw ki ra kirə kilə rae^t. ⁷Dije ki uwəi tɔgide ba me ne ra ti ki maji, isi sangii tɔba, ki kɔsi-gon, ki isi sangi kadi n-oyi al, Luwə a adi-de kisi ki dɔ taa ki biti ki nɔ ti. ⁸Nə njé ki njé kur wale, njé tɔ rɔ ta ki rɔjeti, ə təli rɔde go ne ra ti ki dana al, Luwə a mbatide, a adi wongi lie ki bo osi dɔde ti. ⁹A adi me-kɔ ki bəl a ra dije pəti ki njé ra majal. A ilə ngire dɔ *Jipi je ti bəy taa re-n dɔ dije ti ki əi Jipi je al ti. ¹⁰Ningə dije ki njé ra maji, Luwə a adi-de tɔba, ki kɔsi-gon, ki kisi-maje. A ilə ngire dɔ Jipi je ti bəy taa re-n dɔ dije ti ki əi Jipi je al. ¹¹Tado kər kəm naa goto rɔ Luwə ti. ¹²Dije ki əi Jipi je al ki rai majal ki

kanji gər ndu-kun lə *Moji, a tuji ki go lo gər-e ti al wa kin tɔ, nə Jipi je ki gəri ndu-kun lə Moji bəti ə rai majal, ndu-kun a gangi ta dɔde ti tɔ. ¹³Ningə, e njé ki isi ooi ndu-kun mbide ti be par ba Luwə isi ɔr ta dɔde al, nə əi njé ki isi ooi, ə təli rɔde go ti ə, Luwə isi ɔr ta dɔde ti. ¹⁴Dije ki əi Jipi je al, ki gəri ndu-kun lə Moji al, nə isi rai ne ki ndu-kun dəji, ki kanji gər kin, əi je wa əi ndu-kun ki nje gangi ta dɔ rɔde ti. ¹⁵Me lo ti kin, tɔji kadi, ne ki ndu-kun dəji kadi dəw ra kin, e ki ndangi ngamede ti. Ningə, mede ki isi uwə-de ki ta ka ma naji dɔ ta ti kin, taa gangi ki isi gangi ta dɔ rɔde ti je, isi ɔr ta dɔ rɔde ti je kin ka ma naje tɔ. ¹⁶Ningə təki mbe Poy Ta ki Maji ki m-isi m-ilə, əl-n, e kin ə e ne ki a ra ne ndo ti ki Luwə a un Jəju Kirisi kadi a gangi-n ta dɔ ne je ti pəti ki dije bəyɔi mede ti.

Jipi je ki ndu-kun lə Moji

¹⁷Ningə i ki isi bar rɔi Jipi, ki a dɔ ndu-kun ti nga, rɔi isi nəl-i dɔ Luwə ti ləi; ¹⁸ki igər ne ki e ndigi lie maji, ndu-kun ndoi ne kadi ikɔti ne ki maji dan ki majal ti. ¹⁹I o rɔi maji ngay kadi asi kər njé kəm tɔ je ta rəbi, o rɔi kadi i kunji lə dije ki ai lo ki ndul ti, ²⁰i nje ndo ne njé ne gər al je, nje ndo ne ngan je ki du. I isi ra ne je kin be, mbata o kadi me ndu-kun ti, ingə ne gər, ki ta ki rɔjeti ngata. ²¹I isi indo ne dije, nə asi kadi indo rɔi i wa al, isi ilə mbe kadi dije bɔgi al, ə i wa isi bɔgi. ²²Isi əl dije kadi sangi-naa kaya ti al, nə i wa isi sangi dəne je ki lo kaya ti, isi əl ta lə yo je ki ra majal, ə isi ikə ne me kəy ti ləde. ²³Isi ira rənəl dɔ ndu-kun ti, nə isi al dɔe, adi imbati kɔsi-gon Luwə. ²⁴Lo kin ti, təki ndangi me makitibi ti lə Luwə, dije ki əi *Jipi je al isi əli ta ki mal dɔ Luwə ti mbata kilə rasi səi ki səi Jipi je^u.

²⁵ Ningə kadi igəri maji təki kijə mətə e ne ki ndae to, loki dəw isi təl rone go ndu-kun ti, nə loki itəl rəi go ndu-kun ti al ə, səi ki dəw ki ijə mətine al, asinaa. ²⁶ Kin ə dəw ki ijə mətine al, təl rone go ndu-kun ti ə, Luwə a oo-e tə dəw ki ijə mətine. ²⁷ Dəwe ki ijə mətine ki go darə ti al, nə təl rone go ndu-kun ti kin, a gangi ta dəi ti. A gangi ta dəi ti, i ki aw ki ndu-kun ki ndangi me ji ti, taa ijə mətə tə, nə itəl rəi go ndu-kun ti al kin. ²⁸ Təki rəjeti, ke Jipi, e ba gidi ti taga ne al, taa kijə mətə e me ndaji ki rə ti kin al tə, ²⁹ nə ke Jipi ki rəjeti e me ti kəy. Ningə kijə mətə, e kijə mətə ki ngame ti. E kijə mətə ki i rə NDil Luwə ti, bi me ndu-kun ti ki ndangi al. Dəw ki ki ijə mətine, e dəw ki ingə təji ki rə Luwə ti bi rə dije ti al.

Dəw ki dana goto

3 Ke Jipi, maje to ti, kijə mətə, ndae to ti. ² Maje e ngay me ne je ti pətə, tado, e *Jipi je ə Luwə ilə ta ləne jide ti kəte. ³ Ə re ki madi je ai də njade ti al ə, ka də nja ti al ləde a ra kadi Luwə yətə ndune al. ⁴ Luwə a yətə ndune al jagi! Ningə səbi kadi Luwə e nje kəl ta ki rəjeti, ə dije pətə əi njé kəl ta ki ngom, təki ndangi me makitibi ti əi nə: «Səbi kadi dije gəri ka dana ləi me ta kəli ti,

A re awi kadi gangi ta dəi ti ə,
Kadi ta uwəi al, kadi iteə me ti^v.»

⁵ Kin ə re majal ki j-isi ra, təji kadi Luwə e dəw ki dana ə, dəw oo ta ki kadi j-əl al. Kin ə re Luwə ingə təba me majal raje ti, ə a nqə ra səje wongə ə, e dəw ki rəjeti al. M-əl ta kin be ki go koe ti lə dəw. ⁶ Ningə kadi igəri təki, Luwə e dəw ki dana al, al jagi. Kin ə Luwə e dəw ki

dana al ə, a asi kadi gangi ta də duniya ti al. ⁷ Ningə kin ə, kadi me ta ngom ti ki isi tēə tam ti, ta ki rəjeti lə Luwə tēə ki taga, kadi Luwə ingə-n təba ə, gine e ri ə kadi dəw a gangi ta dəm ti tə nje ra majal bəy ə? ⁸ J-a j-əl ki kəte par j-ə nə: «Ji rai majal j-adi ne ki maji tēə me ti.» Təki dije madi indəi ta dəm ti əi nə: mi ə m-ə nə ji ra majal kadi ne ki maji tēə me ti ka kin be. Dije ki əli ta kin asi ta kadi dəw gangi ta koy dəde ti.

⁹ Ningə e ne ki kadi dəw əl-n ə nə: je ki je Jipi je, j-itə ndəgi dije al. J-itə-de al, ningə j-əl ta də ti ngata j-ə nə: Jipi je ki dije ki əi Jipi je al, pətə, əi gin təgi ti lə majal. ¹⁰ Təki makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «Dəw kare be ki kadi e dəw ki dana goto. ¹¹ Dəw kare be ki kadi gər ne goto, Dəw kare be ki kadi sangi Luwə goto. ¹² Pətə iyəi rəbi ki maji, ndəmi rəbi. Dəw kare ki nje ra maji goto^w.

¹³ Rəbi mindide to tə be nin ki tae to tagira be,

NDonde e ndon kəl ta ki ngom,
NDa tade rosi ki kəngə li^x,

¹⁴ İsi mani dije man ki to kəl tae al,
Tade ati kanana də dije ti^y.

¹⁵ NJade e nja kəy law ki lo təl ne ti,

¹⁶ Lo ki dəi ti ba, də njade e ne ki tuji ki me-ko.

¹⁷ Əi dije ki gəri rəbi lapiya al^z.

¹⁸ Bəl Luwə ki ndəy goto mede ti^a.»

¹⁹ Ji gər kadi ne je pətə ki ndu-kun əl, əl dije ki əi gin ndu-kun ti, mba kadi ta dəw madi tēə əl ta də rəe ti al, ə kadi dije pətə gəri go majal je ləde nq Luwə ti. ²⁰ E mbata kin ə, dəw ki Luwə a tide dəw ti ləne ki go rəbi təl rə go ndu-kun ti goto^b. MBata ndu-kun to mba kadi cji dije adi gəri ne ki bari-e majal.

Luwə tidə dije, dije ti ləne ki go rəbi ka dō nja ti lə Jəju Kiriisi

²¹ Ki ngəšine kin, Luwə tōji-je go rəbi ki tidə-n dije, dije ti ləne^c ki kanji ndukun. Ningə e, ndu-kun lə Moji ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti mai naje. ²² Luwə tidə dije, dije ti ləne ki go rəbi ka dō nja ti lə Jəju Kiriisi. Ta rəbi kin to mbata ti lə dije pəti ki adi mede Jəju Kiriisi, tadō dije pəti asi-naa. ²³ Dije pəti əi njé ra majal je, adi tōba lə Luwə nal-de. ²⁴ Nə Luwə tidə-de dije ti ləne kare, ki kanji kadi ugəi ne madi. E ki go me-maji ti lie, me tō Jəju Kiriisi ti ki taa-de gin tōgi ti lə majal ilə-de taa. ²⁵ E Jəju Kiriisi ə, Luwə un-e tə ne kigə dō majal, me məse ti ki ay, ki go rəbi ka dō nja ti lie. Luwə ra be mba kadi tōji-n ne ra ki dana ləne, mbata majal je ki dije rai-de kəte, tidə goe al, ²⁶ dəkagilo kisi dō ti lie. Luwə tōji ne ra ki dana ləne dəkagilo ti ki bəne, mba kadi e-n nje ka dana, taa kadi tidə-n dije ki indəi mede dō me-maji ti lə Kiriisi, dije ti ləne tō. ²⁷ Ne kare ki kadi dəw ində-n gunə goto, mbata ne ki Luwə a dō ti, e təl rō go ndu-kun ti al, nə e kadi-me Jəju Kiriisi. ²⁸ Ji gər maji kadi Luwə tidə dəw, dəw ti ləne ki go rəbi kadi-me Jəju Kiriisi, bi e ki go rəbi təl rō go ndu-kun ti al. ²⁹ Luwə e Luwə lə *Jipi je par al. Ki rōjeti, e Luwə ləde par al, nə e Luwə lə ndəgi dije pəti tō. ³⁰ MBata Luwə e kare ba. E ə tidə Jipi je dije ti ləne ki go rəbi kadi-me Jəju Kiriisi nim, a tidə ndəgi dije, dije ti ləne ki go rəbi kadi-me Jəju Kiriisi nim tō. ³¹ Loki j-adi meje Kiriisi kin, tōji kadi nda ndu-kun goto al. Lo kin ti, ji tōji kadi ndae e ngay tō ke yo.

Luwə tidə Abirakam dəw ti ləne

4 Kadi j-əl ta lə kaje *Abirakam ba, ne madi ki ingə ki go tōge ti e wa goto.

² Kin ə Luwə tidə Abirakam dəw ti ləne ki takul kilə rae je ə, asi kadi Abirakam a ində-n gunə wa, nə a ində gunə nō Luwə ti al. ³ Tadō, ta ki makitibi lə Luwə əl ə to kin: makitibi lə Luwə əl ə nə: «Abirakam adi mene Luwə, ə Luwə tide dəw ti ləne^d.» ⁴ Ningə ne kare, dəw ki ra kilə ingə-n ne kigə go ji, ne ki ingə kin, ingə kare al, nə e ne ki ingə tō kilə ti ki ra. ⁵ Kin ə dəw ra kilə madi al, nə adi mene kadi Luwə e nje tidə dəw ki nje ra majal dəw ti ləne ə, Luwə a tide dəw ti ləne, ki go kadi-me Luwə ti. ⁶ E be ə, *Dabidi un-n ndune ki taa əl-n ta lə maji ki j rō Luwə ti re ki dō dəw ti. Adi e dəw ki Luwə tide dəw ti ləne ki kanji go kilə rae je.

⁷ Dabidi ə nə: «Dije ki Luwə iyə ne rade je ki go ti al kō, Luwə bər majal je ləde kō, əi njé maji-kur je.

⁸ Dəw ki Luwə tidə majal lie dəe ti al e nje maji-kur^e.»

⁹ Maji kin e mbata lə njé kijə mōti par al, nə e mbata lə njé kijə mōti al je tō. Tadō j-əl j-ə nə: Luwə tidə Abirakam dəw ti ləne ki takul kadi-me lie. ¹⁰ Ə se ne kin ra ne dəkagilo ti ki ra wa? Se e kəte nō kijə mōti Abirakam ti ə se e go ti wa? Ne kin ra ne kəte nō ti, bi e go ti gogi al. ¹¹⁻¹² Ningə kijə mōti re go ti gogi tə ndaji, ki kadi tōji təkəi Luwə tidə Abirakam dəw ti ləne, ki takul kadi-me ki adi mene, dəkagilo ti ki ijə-n mōtine al bəy. Lo kin ti, dije ki ijəi mōtide al ka Luwə tidə-de dije ti ləne nim, dije ki ijəi mōtide ka tidə-de dije ti ləne nim tō. Ningə Abirakam təl baw dije pəti ki ijəi mōtide al, ki adi mede, taa təl baw dije ki ijəi mōtide tō. Adi əi njé je ki uwəi kul kijə mōti par al, nə uni dō nja bawje Abirakam ki un, ə adi mene Luwə kəte nō kijə mōtine ti kin^f.

^c3:21 1.17 ^d4:3 Kilə ngirə ne je 15.6

^f4:11-12 Kilə ngirə ne je 17.9-14

^e4:8 Pa je 32.1-2

Luwə un mindine mbata ti lə dije pəti ki adi-e mede

¹³ Luwə un mindine adi *Abirakam ki dije ki gin koji ti lie təki dɔnangi e ne nduwə ləde. Ningə e ki mbata təl ba Abirakam təl rone go ndu-kun ti al, nə e ki mbata tidə ki Luwə tide dəw ti ləne ki go rəbi kadi-me Luwə.¹⁴ Kin ə re ne nduwə kin e mbata ti lə dije ki njé təl rəde go ndu-kun ti par al. Abirakam ki e bawje je dije pəti.¹⁷ Makitibi lə Luwə əl ta dɔ Abirakam ti ə nə: «M-ra-i tə baw dije ngay ki dɔnangi ti ne^h.» Abirakam e bawje ta kəm Luwə ti ki ade mene. Luwə ki nje kadi njé koy je ij lo koy ti, ki nje kadi ne je ki kəte gotoi, toi.¹⁸ Abirakam adi mene Luwə, adi təl baw dije ngay ki dɔnangi ti ne təki makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «Gin dije ləi a bayi-naa tə mee je ki dɔrə ti be^l.» Lo kin ti, ne ki kadi dəw ində mene dɔ ti goto, nə Abirakam aw ki kində me dɔ ti.¹⁹ Abirakam aw ki bal ki asi basi ki bu kare, ningə gər kadi n-togi, tɔgine goto, taa nene Sara ka e kuji tɔ, nə go lo kin al, adi mene kadi kun mindi lə Luwə ki un kin a ra ne^j.²⁰ Abirakam ilə kadi-me ləne kɔ al, taa mee tɔsi dɔ kun mindi ti lə Luwə al tɔ. Ingə tɔgi tə kingə me kadi-me ti ləne, ilə-n tɔji dɔ Luwə ti.²¹ Ningə gər dɔne ti maji ngay kadi ne ki Luwə un mindi kadi n-ra kin, aw ki tɔgi

kadi a ra-n.²² E mbata kin ə, Luwə tidə-n Abirakam dəw ti ki dana.²³ Ningə loki makitibi ə nə: «Luwə tidə Abirakam dəw ti ki dana,» kin, e ki mbata lə Abirakam ki karne par al.²⁴ Nə e ta ki sɔbi dɔje tɔ. Je ki kadi Luwə a tidə-je dije ti ki dana, ki takul kadi-me ləje. J-adi meje Luwə ki j ki Babe ləje Jəju dan njé koy je ti.²⁵ Jəju ki Luwə un-e adi koy mbata majal je ləje^k, ningə un-e dan njé koy je ti tɛɛ sie mba kadi tidə-n-je dije ti ləne.

Kulə noji naa ti ki Luwə

5 Loki Luwə tidə-je dije ti ləne ki go rəbi kadi-me ləje, danje sie e ki lapiya ki takul Babe ləje Jəju Kirisi.² E ki takul Jəju Kirisi, ki go rəbi kadi-me ə, j-ingə-n maji-kur lə Luwə. Maji-kur ki j-a me ti, j-isi ji ra rɔnəl, tado j-ində meje dɔ ti kadi j-a je gin tɔba ti lə Luwə.³ E ki bo ngay, me kɔ ti ka ji ra rɔnəl, tado ji gər kadi kɔ a re ki kore me,⁴ ningə dəw ki nje kore mene, a a dɔ njane ti me ne je ti ki to, ə dəw ki nje ka dɔ nja ti, e dəw ki aw ki ne kində me dɔ ti,⁵ ningə ne ki ində mene dɔ ti kin, a e ne ki ngom al. Tado Luwə tɔ-je biyə ti ki ndigi-naa ki ində ngameje ti ki go rəbi lə NDile ki adi-je.⁶ Kirisi re oy mbata ti lə njé ra majal je, loki j-asi kadi ji ra ne madi ki dɔrɔje al. Ningə oy ki dɔkagilo ki Luwə wa cji.⁷ Dəw ki dana wa mindi ka, nga ngay kadi dəw a adi rone koy ti mbata lie. Re dum wa ningə, dəw ki nje ra ne ki maji, ə dəw made ki rangi, a uwə rone ba kadi oy mbata ti lie.⁸ Lo kin ti, Luwə tɔji-je ndigi ki ndigi-je ki taga adi j-o. Luwə adi Kirisi re oy mbata ti ləje, dɔkagilo ti ki ji nay-n me majal ti ki ra bəy.⁹ Ningə, təki basine, kadi rɔ koy ti lə Kirisi, təl-je dije ti ki dana ta kəm Luwə ti kin ba, ki bo ngay bəy, Kirisi a aji-je ta wongi ti lə Luwə ki a re.¹⁰ Kəte je njé bə je lə

84:13 Kilə ngirə ne je 12.2-3; 17.4-6; 22.15-18 h4:17 Kilə ngirə ne je 17.5

i4:18 Kilə ngirə ne je 15.5 j4:19 Kilə ngirə ne je 17.1, 15-22 k4:25 Ejay 53.4-6

Luwə, nə e wa ilə-je noji naa ti səne ki go rəbi kɔy NGone. Təki ilə-je noji naa ti ki rone, e wa a aji-je me kisi kəm ti lə NGone. ¹¹ Ningə e e kin par al, rɔje nəl-je ngay ta kəm Luwə ti, mbata lə Babe ləje Jəju Kirisī ki un-e ilə-n-je noji naa ti ki rone.

Adam əi ki Kirisī

¹² E ki go rəbi lə dəw ki kare be ki e Adam, ə majal re-n dɔ duniya ti, ningə majal re-n ki koy, koy ɔdi dije pəti, tadɔ dəw ki ra majal al goto, dije pəti rai majal¹. ¹³ Ningə, kəte taa kadi Luwə tɛɛ ki dɔ ndu-kun adi *Moji, majal ki ra to me duniya ti ne ngata, nə təki e dɔkagilo ti ki ndu-kun goto bəy, Luwə tidə majal je ki dije isi rai al. ¹⁴ Nɛ kare, yo ɔ be dɔ dije ti pəti, ilə ngire dɔ Adam ti bitī tɛɛ-n dɔ Moji ti. NJé ki ali dɔ ndu Luwə al, təki Adam al dɔ ndu Luwə kin be ka, yo ɔ be dɔde ti. Adam e bana kəm dəw ki sɔbi kadi a re. ¹⁵ NGa ningə, nɛ ki kadi dəw a ɔji-n majal lə Adam əi ki kadi-kare me-maji lə Luwə kin naa ti goto. E ki rɔjeti kadi dije ngay oyi koy majal lə dəw ki kare ki e Adam kin, nə me-maji lə Luwə e ki bo ngay. Ningə nɛ ki Luwə adi kosi dije ngay kare, ki go rəbi lə dəw kare be par, ki e Jəju Kirisī kin, ndae e ngay. ¹⁶ Kadi kare lə Luwə ki adi kin, kande to ta dangi ki kandi majal lə dəw ki kare ba kin. Majal lə dəw ki kare kin, ndu ki osi dɔ ti e ta ki gangi, nə kadi-kare ki re go nɛ ra go ti al je ti ki ngay, kande e ta ki kɔr dɔ ti. ¹⁷ Kin ə re, ki ta rəbi lə dəw ki kare be par, ki ta rəbi majal lie, yo ɔ-n be dɔ dije ti pəti ningə, ki ta rəbi lə Jəju Kirisī ki kare wa kin, j-a j-ingə-n nɛ ki maji ngay ki rɔ Luwə ti bəy. Dije pəti ki Luwə adi-de maji-kur ki to mbar, ki kadi-kare kɔr ta dɔ ti, a ɔi be ki takul Kirisī.

¹⁸ NGa ningə, təki ki go rəbi majal lə dəw ki kare ba ki e Adam, ta ki gangi osi-n dɔ dije ti pəti ka kin ə, ki go rəbi nɛ ra ki dana lə dəw ki kare ba, ki e Jəju Kirisī, dije pəti Luwə a tidə-de dije ti ləne kadi isi ki dɔde taa bitī ki nɔ ti. ¹⁹ Təki, ki go rəbi təl rɔ go ta ti al lə dəw ki kare ba, dije pəti osi me majal ti ka kin ə, ki go rəbi təl rɔ go ta ti lə dəw ki kare ba, Luwə a ɔr-n ta dɔ kosi dije ti ngay tɔ.

²⁰ Loki ndu-kun tɛɛ ba, majal oji-n naa ki dɔ ti, nə loki majal oji naa ti ba, me-maji lə Luwə to mbar mbar ti ti wa bəy. ²¹ Təki majal ɔ-n be ki koy ka kin ə, me-maji lə Luwə ɔ be ki kaji mba kadi dije isi ki dɔde taa bitī ki nɔ ti, ki takul Babe ləje Jəju Kirisī tɔ.

Koy me majal ti, ə kisi kəm ba me Kirisī ti

6 Ta ri ə kadi j-əli-naa me lo kin ti ə? Se kadi tə ji nayi-naa ki lo ra majal ti kadi tə me-maji lə Luwə to-n mbar mbar ki dɔje ti wa? ² Jagi, e be al. Tadɔ j-əi dije ki j-oyi, ji gangi-naa ki majal, nga ra ban be ə kadi tə ji təli j-isi me majal ti bəy ə? ³ Igəri maji kadi j-əi pəti ki ji rai batəm mbata ti lə Jəju Kirisī, batəm kin tɔji kadi j-əi dije ki j-oyi naa ti ki Kirisī. ⁴ Ki go rəbi lə batəm kin, dibi-je naa ti sie, me koye ti. NGa ningə, təki Kirisī jī-n taa dan njé koy je ti ki tɔgi ki əti bəl ngay lə Bawje Luwə ka kin ə, je ka j-isi ki dɔje taa kisi ki sigi tɔ.

⁵ Ningə, kin ə re, j-ində rɔje naa ti ki Kirisī təki rɔjeti me koye ti ə, j-a j-ii taa lo koy ti, təki jī-n lo koy ti kin be tɔ. ⁶ Kadi ji gər maji təki, hal dəw ki to rɔjeti kəte kin, e ki bə-e kagi-dəsi ti ki Kirisī ngata, mba kadi tə majal ki rɔje ti e ki tuji kɔ, kadi je-n gin tɔgi ti lə majal al ngata. ⁷ Tadɔ dəw ki oy, majal ɔ be dɔe ti al ngata. ⁸ Kin ə re j-oyi naa ti ki Kirisī ə, j-adi meje kadi j-a j-isi ki dɔje taa naa

¹5:12 Kilə ngirə nɛ je 2.17; 3.6, 17-19

ti sie. ⁹Ji gər kadi Kĩrisi ki i taa dan njé koy je ti kin, təl oy gogi al; koy aw ki tɔgi dɛe ti al ngata. ¹⁰Kĩrisi ki oy, oy koy majal, ningə e koy ki nja kare par, mbata majal je pəti. Ningə ki basine kin, isi ki dɔne taa mbata lə Luwə. ¹¹Be tɔ ə, səi ka, maji kadi oi rɔsi tə dije ki oyi koy majal, ningə isi ki dɔsi taa mbata lə Luwə, me njiyə naa ti ki Kĩrisi.

¹²Maji kadi adi majal ɔ be dɔ rɔsi ti al. Kadi itəli rɔsi go ndigi ti lə darɔ al. ¹³Adi ngon rɔsi madi kare ra ne ki majal al, kadi təl ne ra kilə ki go rəbe ti al, al. Nə kadi uni rɔsi ba pəti mbata kilə lə Luwə, tə dije ki i taa dan njé koy je ti. Kadi darɔsi ba pəti e mbata kilə lə Luwə, kadi təl ne ra kilə ki dana. ¹⁴Lo kin ti, majal a ɔ be dɔsi ti al, tado səi gin tɔgi ti lə ndu-kun al, nə me-maji lə Luwə ə e dɔsi ti.

Gangi-naa ki majal mba təl-n rɔ go ndu Luwə ti

¹⁵Ta ri ə kadi j-əl dɔ lo kin ti ə? Se j-a ji ra majal mbata ke ki je gin tɔgi ti lə ndu-kun al, nə je gin tɔgi ti lə me-maji lə Luwə yo wa? Jagi, e be al. ¹⁶igəri bəti kadi kin ə re un rɔi kadi ira kilə adi dəw madi ba, itəl bəə lə dəwe kin. Adi re uni rɔsi kadi irai majal ningə, səi bəə lə majal kadi aw səsi koy ti, a re itəli rɔsi go ndu Luwə ti tɔ ningə, təl rɔ go ti kin a aw səsi me ne ra ti ki dana tɔ. ¹⁷Ji ra oyo Luwə mbata kəte səi bəə lə majal, nə ki ngɔsine kin, itəli rɔsi ki me ki kare go rəbi ne ndo ti ki maji ki ingəi. ¹⁸Luwə taa səsi ji majal ti ilə səsi taa, adi itəli, səi gin tɔgi ti lə ne ra ki dana ngata. ¹⁹M-əl ta lə bəə tə ne ki majal ə se ne ra ki dana əi dije ə isi rai bəə ləde be, mbata re e be al ə, kasi al ləsi a ra kadi igəri me ta kin al. Təki kəte uni rɔsi ba pəti indəi ta ne ti ki to nje, ki ne ra ki majal, ki a aw ki dəw kadi tɔ rɔ Luwə ka kin ə, maji kadi, ki ngɔsine kin, uni rɔsi indəi ta ne ra ti ki dana, ki a aw səsi adi ayi njay. ²⁰Dəkagilo ti ki səi bəə

lə majal kin, usi səsi dɔ ne ra ti ki dana al. ²¹NGa ningə, e ri ə kadi a ingəi me ne ti kin bəy ə? Ne kin e ne ki mesi ole dɔ ti ə adi səsi rɔsɔl, tado ta tɔl tae e koy. ²²Ningə ki ngɔsine kin, təki Luwə taa-n səsi ilə səsi taa, adi itəli bəə kilə je lie, kilə rasi a aw səsi me kay njay ti, kadi ta tɔl tae ə ingəi kaji ki biti ki nɔ ti. ²³Tado ne kigə kirə majal e koy, ningə ne kadi ki Luwə adi-je kare e kaji ki biti ki nɔ ti, me njiyə naa ki Bəbe ləje Jəju Kĩrisi.

NJe kadi-me Kĩrisi e dəw ki e gin tɔgi ti lə ndu-kun al

7 NGakom je ki konanm je, igəri maji kadi ta ki m-isi m-əl səsi kin, m-əl səsi tə dije ki gəri ndu-kun maji. Ningə ndu-kun aw ki tɔgi dɔ dəw ti loki dəw isi-n ki dɔne taa bəy kin par. ²E be ə, dəne ki taa ngaw, ndu-kun dɔɔ-e naa ti ki ngawe, loki ngawe isi-n ki dɔne taa bəy kin par. A kin ə re ngawe oy ba, ndu-kun ki dɔɔ-e naa ti ki ngawe kin e dɛe ti al ngata. ³Re ngawe isi ki dɔne taa bəy ə təl taa dingəm ki rangi ningə, dije a ooi-e tə nje kuwə marim. A re ngawe oy ba, ndu-kun e dɛe ti al ngata, adi re taa dingəm ki rangi ka, dəw a oo-e tə nje kuwə marim al. ⁴Ne kin to be ki rɔsi ti tɔ. Səi dije ki oyi naa ti ki Kĩrisi, me darɔ ti, igangi-naa ki ndu-kun, adi səi lə dəw ki rangi ngata. Dəwe kin e Kĩrisi ki nje ki dan njé koy je ti, mba kadi kilə rajə e ya Luwə. ⁵Təki rɔjeti, dəkagilo ti ki kəte j-isi ji ra-n ndigi lə darɔje, ngur ne ra je ki majal, ki ndu-kun ndu-de ki taa, dɔi rɔne rɔje ti, adi ji ra ne ki aw səje ki koy ti. ⁶Nə ki ngɔsine kin, ji goto gin ndu-kun ti, tado j-oy, ji gangi-naa ki ne ki kəte uwə-je dangay ti. Adi ji ra kilə gin tɔgi ti ki sigi, ki e tɔgi lə NDil Luwə, bi ji ra kilə gin tɔgi ti ki kəte ki e tɔgi lə ndu-kun ki ndangi kin al ngata.

⁷Ta kin mee nə ri ə? Tɔji kadi ndu-kun e majal a? Jagi, ndu-kun e majal al, nə ke ə, e ndu-kun ə e nje kɔji-m majal kadi

m-gær-e. Kin ə re ndu-kun əl-m ə nə: «A ira kəm-nda al,» al ə, re m-a m-gær ne ki bari-e kəm-nda al^m. ⁸Lo kin ti, majal ingə rəbi ki ndu-kun təl ade kin kadi ində-n kəm-nda je ki dangi dangi mem ti. Tado kin ə re ndu-kun goto ə, majal a təl ne ki koy kə. ⁹Kəte loki ndu-kun goto bəy, m-isi kəm. Nə loki ndu-kun re, majal nga ə təl nje kisi kəm. ¹⁰Ningə mi, moy, adi ndu-kun ki kadi aw səm ki kaji ti ka kin, ki oji dəm, təl aw səm koy ti yo. ¹¹Tado majal, ingə rəbi ki ndu-kun təl ade ka kin, adi ədi-m ki go rəbi lə ndu-kun, aw səm adi yo. ¹²Lo kin ti, ndu-kun ay njay, kun-ndu ay njay, e ne ki dana, e ne ki maji tə.

Dəw e gin tōgi ti lə majal

¹³*NDU-kun ki e ne ki maji, a təl kadi e rəbi kingə yo ləm al jagi. Ningə e majal ə e nje re ki yo dəm ti, ki go rəbi lə ne ki maji, mba kadi tōji-n rone ki taga, taa kadi tōji-n tōgine ki rōjeti ki e majal tə, ki go rəbi lə kun-ndu. ¹⁴Ji gær kadi ndu-kun e ne lə NDil, nə mi, mi dəw ki me darə ti, ki majal ndogi-m. ¹⁵Təki rōjeti, m-gær kəm ne je ki m-isi m-ra-de al. Ne ki m-ndigi ra kin ə, m-ra al, ningə ne ki nəl-m al kin taa m-ra tə. ¹⁶Kin ə re e ne wa ki m-ndigi ra al kin taa m-ra ningə, m-ndigi də ti ki ndu-kun kadi e ne ki maji. ¹⁷Lo kin ti, e mi ba m-isi ra ne al, nə e majal ki isi me rəm ti. ¹⁸Tado m-gær kadi me rəm ti ki e darə ki tō kin, ne ra ki maji a isi titi al. ¹⁹Tado m-ra ne ki maji ki m-ndigi ra kin al, ə ne ki majal ki m-ndigi ra al kin yo taa m-ra. ²⁰Kin ə, e ne ki m-ndigi ra al yo ə m-ra ningə, e mi ba m-isi ra al, nə e majal ki isi me rəm ti ə isi ra. ²¹M-gær ndu kin kadi e be ngata: loki mi, m-ndigi kadi m-ra ne ki maji ba, ne ki majal yo ə re to ta kəm ti kadi m-ra. ²²Mem ti kərōki ba, m-ingə rənəl me ndu-kun ti lə Luwə. ²³Nə m-gær me rəm

ti kadi tōgi madi ki rangi isi nō, isi rə ki ndigi ra ki e bəm ti. Tōgi kin ra adi m-təl bəə lə majal ki isi me rəm ti. ²⁴⁻²⁵Ki ne gær ləm, m-isi m-ra kilə bəə lə Luwə, nə me darə ti ki tō, m-isi m-ra kilə bəə lə majal ki ində tōgine dəm ti. Mi dəw ki nje kəm-to-ndoo, dəw ki kadi a taa-m ji darə ti ki e ne lə yo kin goto. Tōji e ki də Luwə ti ki aji-m ki go rəbi lə Babe ləje Jəju Kirisi!

Kisi ki də taa ki tōgi lə NDil Luwə

8 Ki basine kin, dije ki indəi rōde naa ti ki Kirisi, ta ki gangi goto dōde ti ngata. ²Tado tōgi lə NDil Luwə ki nje kadi dəw isi ki dōne taa me kində rə naa ti ki Kirisi, taa-je ilə-je taa ji tōgi ti lə majal ki tōgi lə koy. ³E ne ki ndu-kun lə *Moji asi kadi ra al, mbata darə ki tō ra adi tōge goto. Nə Luwə ra ne kin ki go rəbi lə NGone wa, ade kadi or majal. Re ki darə ki titi-naa ki yə dəw ki nje ra majal, gangi-n ta də majal ti ki aw ki tōgi də darə dəw ti. ⁴Luwə ra be mba kadi ndigi ra ki dana lə ndu-kun lə Moji təl tane dōje ti, je ki j-isi njiyə ki go ndigi ti ləje al, nə j-isi njiyə ki go ndigi ti lə NDil Luwə yo kin. ⁵Təki rōjeti, dije ki isi gin tōgi ti lə darode, isi rai ndigi lə darode, nə dije ki isi gin tōgi lə NDil Luwə, isi rai ndigi lə NDil Luwə tə. ⁶Ra ndigi lə darə, a aw ki dəw bə lə yo, nə ra ndigi lə NDil Luwə, a aw ki dəw ade ingə kaji, a ade ingə lapiya. ⁷Ra ndigi lə darə, e təl dəw nje bə ti lə Luwə. Dəw ki nje ra ndigi lə darə, e dəw ki ilə dōne gin ndu-kun ti lə Luwə al, tado asi kadi a ra al. ⁸Dije ki isi gin tōgi ti lə darode, asi kadi a rai ne ki nəl Luwə al. ⁹NGa ningə səi je, isi gin tōgi ti lə darəsi al, nə isi gin tōgi ti lə NDil Luwə. MBata NDil Luwə isi mesi ti. Re dəw aw ki NDil Kirisi mene ti al ə, e dəw lə Kirisi al. ¹⁰Re Kirisi isi mesi ti ə, darəsi kin a oy ə wa, mbata lə majal, nə

NDil Luwə e kisi ki dɔ taa ləsi, mbata səi dije ki Luwə tidə səsi dije ti ləne. ¹¹ A re NDil Luwə ki nje tɛɛ ki Jəju dan njé koy je ti isi mesi ti ə, Luwə ki nje tɛɛ ki Jəju dan njé koy je ti a adi darəsi ki koy təl isi kəm ki takul NDile ki isi mesi ti.

¹² Lo kin ti, ngakom je ki dəne ki ki dingəm, j-awi ki kirə dɔje ti, ningə e kirə lə darɔ kadi tə ji ra-n ndigi lə darɔ al. ¹³ Tado re isi ta ra ne ti ki go ndigi ti lə darəsi ə a oyi. A re uni NDil Luwə, itɔli kilə ra je lə darəsi ɓa, a isi ki dəsi taa tɔ. ¹⁴ MBata dije pəti ki NDil Luwə isi ɔr-de ta rəbi əi NGan lə Luwə. ¹⁵ Tado NDil ki ingəi-e, e NDil ki kadi ra səsi ɓəə ti al, taa e NDil ki kadi təl ində ɓəl mesi ti ɓəy al tɔ. Nə e NDil ki nje ra səsi ngan koti ti. E ki ta rəbi lə NDil kin ə j-isi ji ɓar-n ne ki nduje ki taa boy j-ə nə: «Aba, Bawjeⁿ.» ¹⁶ NDil wa kin ə e nje toji ndilje kadi gər təkɪ je ngan lə Luwə. ¹⁷ Ə re je ngan lə Luwə ɓa, je ka j-a j-ingə ne maji je ki Luwə un ndune dɔ ti kadi n-a n-adi dije ləne kin tɔ. J-a j-ingə ne maji je kin naa ti ki Kirisɪ, mbata j-ingə kɔ naa ti sie, kadi je-n naa ti sie me tɔɓa ti lie.

Tɔɓa ki a re

¹⁸ M-gər maji kadi kɔ ki dɔkagilo ti ki ɓone kin asi naa ki tɔɓa ki Luwə a tɛɛ ki dɔe kadi ji gər kin al. ¹⁹ Ne kində je pəti isi rəle, isi ngəmi dɔkagilo ki Luwə a tɔji-n tɔɓa lə ngan ləne. ²⁰ Tado ne kində je osi gin tɔgi ti lə tɔgi je ki ndade goto. E ki me ndigi ləde wa al, nə e Luwə wa ə ndigi be kadi əi gin tɔgi je ti kin. ²¹ Ningə isi indəi mede dɔ ti tɔ kadi ndɔ kare ə, a tɛɛi gin tɔgi ti ki nje tuji-de ki uwə-de ɓəə ti kin. A tɛɛi gin ti kɔ mba kadi ingəi dɔde naa ti ki ngan lə Luwə, taa kadi əi me tɔɓa lə ngan lə Luwə tɔ. ²² Ki ɓasine kin, ji gər kadi ne kində je kin pəti isi timəi rusi rusi tə dəne ki ndoo ra-e be. ²³ Ningə e ne kində je par dɔrɔde al, je ki j-ingə

NDil Luwə tə ne ki dɔsəy dan kadi-kare je ti Luwə ka, ji timə rusi rusi tɔ, j-isi ji nginə kadi Luwə təl-je ngane ti, kadi taa-je ilə-je taa. ²⁴ Tado Luwə aji-je, nə e kin j-isi ji ngəm tae tə ngəm ɓəy. NGA ningə, re dəw oo ne ki isi ngəm tae ki kəmne ningə, e ne ki isi ngəm tae al ngata. Dəw ki kadi oo ne ki kəmne, ə təl isi ngəm tae tə ngəm ɓəy goto. ²⁵ A re ji ngəm ta ne ki j-o ki kəmje al ningə, ji ngəm tae ki kore me. ²⁶ E be tɔ ə, NDil Luwə isi re ra-n səje, me tɔgi goto ti ləje. Tado ji gər kəl ta ki Luwə təkɪ sɔbi kadi j-əl-e-n al, nə NDil Luwə wa isi əl sie ta toje ti ki ndu ki dəw asi gər me al. ²⁷ Ningə Luwə ki gər ngameje, gər ne ki NDil ndigi kadi əl-e, tado NDil isi əl ta ki Luwə, mbata maji lə dije lə Luwə, təkɪ Luwə wa ndigi-n.

²⁸ Ji gər kadi ne je pəti rai ne mba kadi maji ki dije ki ndigi Luwə, adi e dije ki e wa ɓar-de ki go kɔji ti ləne. ²⁹ MBata njé ki Luwə gər-de kəte, ə un ndune dɔde ti kadi toi tə NGone Kirisɪ be, mba kadi Kirisɪ e-n ngon ki ngatɔgi lə kosi ngakɔe je. ³⁰ Adi e njé ki Luwə kɔti-de kəte, Luwə ɓar-de tɔ, njé ki Luwə ɓar-de, ɔr ta dɔde ti tɔ, ningə njé ki ɔr ta dɔde ti, adi-de tɔɓa tɔ.

NDigi ki Luwə ndigi dəw, e ndigi ki bo ngay

³¹ Ta ki kadi j-əl dɔ lo ti kin goto. Re Luwə e səje ə, dəw ki kadi a ɔsi-je ta goto. ³² Luwə ki un kɔ dɔ NGone ti wa kɔ al, nə un-e ile kɔ mbata ti ləje pəti, a adi-je ne je pəti kare naa ti ki NGone. ³³ Dəw ki kadi a ində ta dɔ dije ti ki Luwə kɔti-de goto, mbata e Luwə wa ə ɔr ta dɔde ti. ³⁴ Dəw ki kadi a gangi ta dɔde ti goto, mbata Kirisɪ e nje koy. Ki bo ngay, e ə j taa dan njé koy je ti, isi dɔ ji kɔ Luwə ti, isi əl ta ki Luwə ki mbata ləje. ³⁵ Dəw ki asi kadi a gangi-je naa ti ki ndigi ki Kirisɪ ndigi-je kin goto. E kəm-to-ndoo,

ə se me-kə asi al, kində kəm-ndoo, ə se bo, ə se ndoo, ə se tuji, ə se koy, asi al.
³⁶ Makitibi lə Luwə əl ə nə:

«MBata ləi,

Koy e kadije ti basi ki sj je, kada je, ki lo sɔlɔ je.

Dije ooi-je tə da je ki dəw isi aw səde lo tɔl-de ti be^o.»

³⁷ Nə me ne je ti kin pəti, j-a ji təti rɔ ki tɔgi ki ngay ki nje ndigi-je adi-je.

³⁸ MBata m-gər maji, təki rɔjeti, kadi e koy al nim, e kisi ki dɔ taa al nim, e malayka je al nim, e tɔgi lə ndil je ki majal al nim, e ne ki bone al nim, ne ki lo ti ti al nim, e tɔgi je ki me duniya ti al nim, ³⁹ e tɔgi je ki taa al nim, e ki nangi al nim, e ne kində madi al nim, ne madi kare ki kadi a gangi-je naa ti ki ndigi ki Luwə ndigi-je kin goto. E ndigi ki ndigi-je ki go rəbi lə Bəbe ləje Jəju Kirisi kin.

Luwə kəti ngan Isirayəl je tə dije ləne

9 Me kində rɔ naa ti ki Kirisi, ta ki m-aw tə m-əl kin e ta ki rɔjeti bi e ta ngom al. NGa ningə, mem ki kəy wa ka, ki tɔgi lə NDil Luwə, ma naji dɔ ta ti kin kadi e ta ki rɔjeti. ² Me kə ki bo ngay ram, ningə mem to-m ki dɔ ndɔ je mbata ti ³ lə ngakom je ki gin koji ti ləm. M-ndigi kadi darəm wa, Luwə man-m, kadi m-gangi-naa ki Kirisi mbata maji ləde. ⁴ Adi e ngan *Isirayəl je, ki Luwə təl-de ngane ti, tɔji-de tɔba ləne adi gəri, un mindine adi-de, adi-de ndu-kun, adi isi kawinaa nge ti, ilə ndune adi-de^p, ⁵ taa əi gin koji ti lə kade je ki Luwə bar-de kəte. E əi je ə Kirisi tɛɛ gin koji ti ləde tɔ. Kirisi ki e dɔ ne je ti pəti. Maji kadi tɔji e dɔ Luwə ti ki dəkagilo ki je ki dəkagilo je^q.

⁶ E kin tɔji kadi ndu Luwə təl ne ki ndae goto al. Təki rɔjeti, dije ki gin koji ti

lə Isirayəl əi ngan Isirayəl je dɔrɔ al, ⁷ taa dije ki gin koji ti lə *Abirakam əi ngan tie je pəti al, tadɔ Luwə əl Abirakam ə nə: «E ki gin koji lə *Isaki ə i a ingə-n dije ki gin koji ti ləi^r.» ⁸ Ne kin tɔji kadi ngan ti Abirakam pəti ə əi ngan lə Luwə al, nə e ngan je ki oji-de ki go kun-ndu ti lə Luwə ki un adi Abirakam ə əi ngane je ki rɔjeti. ⁹ MBata Luwə un ndune be ə nə: «Dəkagiloe wa kin be ə, m-a m-re, ningə Sara a ingə ngon kare^s.»

¹⁰ Lo kin ti, gine gangi al bəy, Rəbeka ka e nɔɔ bəy tɔ. E ki Isaki ki kare wa ka kin tɔ ə oji-n nga ndingə je ki joo. ¹¹ NGa ningə, kəte nɔ koji ngan je ti kin, loki rai ne ki maji ki ne ki majal al bəy ə, Luwə kəti ki kare ki go me ndigi ti ləne mba kadi ndigi ra lie tɔl-n tane. ¹² Luwə kəti ngon kare ki go ndigi ti lə dəw madi al, nə e ki go ndigi ti lie e Luwə ki bar-de, ə əl-n Rəbeka ə nə: «NGon ki ngatɔgi a ra bəə lə e ki du^t.» ¹³ Ta kin tɛɛ təki makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «M-ndigi *Jakobi, ə mmbati Esuwa^u.»

¹⁴ Ta ki kadi j-əl dɔ lo kin ti goto, Luwə e nje ra ne ki dana, ne ra ki dana al goto rɔe ti jagi. ¹⁵ Tadɔ əl *Moji ə nə: «M-a m-ra maji ki dəw ki kadi m-ra sie maji, ə m-a m-o kəm-to-ndoo lə dəw ki kadi m-o kəm-to-ndoo lie tɔ^v.» ¹⁶ E kin e ki go ndigi ti lə dəw madi al, taa e ki go kilə ti ki ra ngay al tɔ, nə e ki go ndigi ti lə Luwə ki nje koo kəm-to-ndoo. ¹⁷ E be tɔ ə, Luwə əl-n ta ngar Parawɔ me makitibi ti ləne ə nə: «E mi wa ə m-ində-i lo kin ti mba kadi m-ɔji-n tɔgim ki rɔi ti, ə kadi tɔm ba-n ta dije ti pəti ki dɔnangi ti ne tɔ^w.» ¹⁸ Lo kin ti, kadi ji gər təki Luwə oo kəm-to-ndoo lə dəw ki go me ge ti ləne, ə adi me dəw ngə ki go me ndigi ti ləne tɔ.

^o8:36 Pa je 44.23 ^p9:4 Tɛɛ ki taga 4.22; Dətərənom 7.6; Oje 11.1

^q9:5 Knjk 2.29 ^r9:7 Kilə ngirə ne je 21.12 ^s9:9 Kilə ngirə ne je 18.10

^t9:12 Kilə ngirə ne je 25.23 ^u9:13 Malasi 1.2-3 ^v9:15 Tɛɛ ki taga 33.19

^w9:17 Tɛɛ ki taga 9.16

Wongi ki koo kəm-to-ndoo lə Luwə

¹⁹ Dəw madi a əl-m ə nə re Luwə ra ne ki mee ndigi ningə, se ra ban ə isi aw ki ta ki dije bəy wa? Tado dəw ki kadi tə rə ndigi lie goto. ²⁰ Nə i dəw kare par i nə ə kadi inaji ta Luwə ti ə? NGoo asi kadi a əl bane ə nə: «Mba ri ə ira-m adi m-to be,» wa al. ²¹ NJe kibə ngoo, asi kadi, ki wanji ki kare wa kin, ibə-n ngoo ki gate e ngay, ə ki wanji ki kare wa kin, ibə-n e ki gate e ngay al tə. ²² Lo kin ti, Luwə ndigi ngay kadi cji wongi ləne, ə adi dije gəri tōge tə, nə ore mene ə təl ore bəy də dije ti ki asi tuji, kadi bungi wongi ləne dode ti, tuji-n-de kə. ²³ Nə, Luwə ndigi ngay tə kadi n-təji təba ləne ki rə dije ti ki asi koo kəm-to-ndoo, ki ində dode dana kəte mba kadi isi səne me təba ti ləne. ²⁴ NGA ningə, dije kin e j-əi je ki Luwə bar-je. Bar-je dan *Jipi je ti par al, nə bar-je dan ndəgi dije ti ki əi Jipi je al tə. ²⁵ Ningə e ta ki Luwə wa əl me makitibi ti lə Oje ə nə:

«Dije ki kəte əi dije ləm al,
M-bar-de dije ləm bone,
Ə dije ki kəte əi njé ndigi je ləm al,
M-bar-de njé ndigi je ləm bone^x.
²⁶ NGA ningə, lo ti wa ki dije əli-de ti əi nə:

“Səi dije lə Luwə al” kin,
A bari-de ti, ngan lə Luwə ki nje kisi kəm ba^y.»

²⁷ Ejay ilə mbə ki yəne tə, cji-n də ngan *Isirayəl je ə nə: «Kin ə re ngan Isirayəl je bayi-naa tə yangira ki ta ba ti be ka, e njé ki madi je par ə a ingəi kaji. ²⁸ Tado Babe əl ə nə ta ləne n-a n-təl tae kadi osi taga rapı nim, kalangi ba nim tə dənangi ti ne^z.» ²⁹ Ningə e tə ko ta ki Ejay wa ka əl bəy ə nə:

«Kin ə re Babe ki nje tōgi pəti,
İyə dije madi tə gin koji ləje al ə,

Re j-a ji to tə Sodom be,
Re j-a ji titi naa ki Gomər be^a.»

Isirayəl əi ki kaji ki re ki go rəbi kadi-me Kirisi

³⁰ Ta ki kadi j-əl də ta ti kin ə to kin: dije ki gəri Luwə al, ki sangi rəbi kadi n-əi dije ki dana al, nə Luwə ər ta dode ti adi təli dije ki dana. Təli dije ki dana ki go rəbi kadi-me Kirisi. ³¹ NGA ningə, ngan *Isirayəl je ki sangi kadi n-əi dije ki dana ki go rəbi lə ndu-kun taa, tēi lo ndu-kun ti ka kin al. ³² Tēi loe ti al mbata ooi kadi e ne ki n-a n-ingəi ki rəbi kilə ki ra yo bi ki rəbi kində me də ra maji ti lə Kirisi al. Lo kin ti, awi tīgəi njade mbal ti, awi tə kosi. ³³ Təki makitibi lə Luwə əl-n ə nə:
«Oi, me be bo ti ki Siyo,
M-ində mbal ki nje tīgə dəw noo,
E mbal ki nje tīgə dəw kilə,
Nə dəw ki ade mene, ne a tule naa ti al^b.»

Jipi je ki dije ki əi Jipi je al, Bade e kare ba

10 NGakom je, ne ki uwə mem ngay ki m-isi m-dəji Luwə mbata ti lə *Jipi je, e kadi ingəi kaji. ² Tado m-asi kadi m-ma naji ləde, təki tingəi bil mbata ti lə Luwə, nə ke ə e tingə ki ne gər goto me ti. ³ Təki rəjeti, gəri rəbi ki Luwə isi ər-n ta də dije ti al, adi isi sangi rəbi kin ki dode əi je wa. Lo kin ti, əi je, gotoi də rəbi ti ki Luwə isi ər-n ta də dije ti. ⁴ Tado Kirisi ə e ta təl ta ndu-kun, mba kadi dəw ki ade mene ba, Luwə ər ta də dəwe ti.

Kaji to mbata dəw ki ra ki adi mene Babe

⁵ *Moji wa əl ta cji-n də kər ta də ti ki go rəbi lə ndu-kun ə nə: «Dəw ki təl rəne go ndu-kun ba, dəwe a aji ki rəbi lə ndu-kun ka kin^c.» ⁶ Ningə ta ki cji də kər ta

^x9:25 Oje 2.25 ^y9:26 Oje 2.1 ^z9:28 27-28: Ejay 10.22-23

^a9:29 Ejay 1.9 ^b9:33 Ejay 8.14-15 ^c10:5 Ləbətiki 18.5

dɔ ti ki rəbi kadi-me ə to kin: «Oti kadi əl mei ti ə nə: nɑ ə a aw dɔrɑ ti wa?» Tado Kirisi i dɔrɑ ti ə re. ⁷Taa, nɑ ə a aw ko wa ka, əl be al tɔ, tado Kirisi i lo koy ti dan njé koy je ti. ⁸Makitibi lə Luwə əl ə nə: «Ta lə Luwə e kadi ti basi, to tai ti kadi əl, e ngamei ti. E ta kin ə j-isi j-ilə mbeɛ^d.» ⁹Təki rɔjeti, re ta tɛɛ tai ti təki Jəju e Babe, ə re adi ngamei kadi Luwə un-e taa dan njé koy je ti ba, a ingə kajji. ¹⁰Tado kadi-me ki i ngamei ti ə Luwə a ɔr ta dɔ dɔw ti, ningə ta ki tɛɛ ta dɔw ti ə a aji dɔw tɔ. ¹¹Tado makitibi lə Luwə əl ə nə: «Dəw ki ra ki ade mene, nɛ a tule naa ti al^e.» ¹²Lo kin ti, dangi dangi goto dan *Jipi je ti ki dije ki əi Jipi je al. Pəti Babe ki kare wa kin ə e Babe ləde. E ki nje kadi nɛ maji dije pəti ki bai tɔe. ¹³Tado makitibi lə Luwə əl ə nə: «Dəw ki ra ki ba tɔ Babe a ingə kajji^f.»

¹⁴NGa ningə, kin ə dije adi-e mede al ə, lo kadi a bai tɔe goto, a kin ə dɔw əl-de ta lie al ə, lo kadi a adi-e mede goto, a kin ə dɔw ki nje kilə mbe ta lie goto ə, lo kadi a ooi ta lie goto tɔ. ¹⁵A kin ə dije ki njé kaw kilə je gotoi ə, lo kadi dɔw a ilə mbe ta lie goto tɔ. Makitibi lə Luwə əl ta dɔ ti be ə nə: «E nɛ ki to rɔnəl ngay kadi dɔw oo nja njé kilə mbe Poy Ta ki Maji^g.» ¹⁶Nə dije madi mbati tɔli rɔde go Poy ta ti ki Maji. NGa ningə, Ejay daji ta dɔ lo kin ti ə nə: «Babe, dɔw ki taa meje dɔ mbe ti ki j-ilə kin goto^h.» ¹⁷Ji gər təki dɔw a adi mene ki go rəbi lə Poy Ta ki Maji ki oo, nga ningə, Poy Ta ki Maji kin, e mbe ta lə Kirisi. ¹⁸Ə kadi m-dəji m-o se Jipi je ooi ta kin al bitɔ wa? OOi ta kin maji. Tado makitibi lə Luwə əl ta dɔ ti ə nə:

«NDu njé kilə mbe Poy Ta ki Maji aw ki dɔ be je pəti, taa, dije ki isi dɔbɔy lo

je ti ki dɔnangi ti ne pəti ka, ta ki tade ti osi mbide ti tɔⁱ.»

¹⁹Ə kadi m-dəji m-o se ngan *Isirayəl je gəri me ta ki ba kin al wa? Moji əl ta ki ta Luwə ti dɔ lo kin ti ə nə:

«M-a m-adi jangi ra səsi dɔ dije ti ki dɔw gər ginde al,

M-a m-adi wongi ra səsi ngay dɔ dije ti ki əi dije ki nɛ gər ləde goto^l.»

²⁰Ejay aw bitɔ əl ta ki ta Luwə ti ə nə: «Dije ki sangi ka sangi-mi al, ingəi-mi, M-tɛɛ ki dɔm taga m-adi dije ki daji-mi nɛ madi al.»

²¹Nə ki cji dɔ ngan Isirayəl je, Moji ilə dɔ ti ə nə:

«NDɔ je pəti, m-ilə jim m-adi dije ki njé təl rɔde go ta ti al,

Dije ki njé tɑ rɔ^k.»

Luwə mbati ngan Isirayəl je al

11 M-dəji kadi m-o se Luwə mbati dije ləne ki əi ngan *Isirayəl je kin wa? Jagi, Luwə mbati ngan Isirayəl je al. MBata mi ki dɔm, mi ngon Isirayəl, mi gin koji ti lə *Abirakam, me koji ti lə Bənjame. ²Luwə mbati dije ləne al, əi dije ki kɔti-de kəte mari nu. Səi je, ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli, əl me makitibi ti lə Luwə, səki-n dɔ ngan Isirayəl je rɔ Luwə ti kin, igəri maji. ³Eli əl ə nə: «Babe, tɔli njé kəl ta je ki tai ti pəti tigə, lo je ki dije isi iləi kadi-kare ti adi-ni kin, budi-de nangi mur mur, e mi ki karm par ə m-nay, ningə isi sangi kadi n-tɔli-mi tɔ.» ⁴Nə ta ki Luwə tur-e ti ə to kin: «M-ngəm dije dibi siri ta dangi, tɔ dije ləm, ki csi məkəside nangi nɔ yo bal ti al^l.» ⁵Be tɔ ə, dɔkagilo ti ki bone, ngon buti ngan Isirayəl je madi nayi-naa, kadi isi tɔ dije ki Luwə kɔti-de ki go me-maji ti ləne. ⁶Luwə kɔti-de ki go me-maji ti ləne, bi e ki go kilə rade ti al. Re e be al

^d10:8 6-8: Dətərənom 9.4; 30.12-14 ^e10:11 Ejay 28.16 ^f10:13 Juwəl 3.5

^g10:15 Ejay 52.7 ^h10:16 Ejay 53.1 ⁱ10:18 Pa je 19.5

^j10:19 Dətərənom 32.21 ^k10:21 Ejay 65.1-2 ^l11:4 3-4: 1 NGar je 19.10, 18

ningə, me-maji lə Luwə kin a e me-maji ki rəjeti al. ⁷ Me ta kin nə ri ə? Mee nə ne ki nğan Isirayəl je sangi, ingəi nee al, ningə e dije ki Luwə wa kəti-de ə ingəi. Ba ndəge je, təli njé me nga je. ⁸ NJé me nga je təkí makitibi lə Luwə əl-n ə nə:

«Luwə adi angalde oy njum,

Adi kəmdə oo lo al,

Ningə adi mbide bəy ndəngirə tə.

Ne kin ra ne bití bone^m.»

⁹ NGa ningə *Dabidi ka əl ta də lo kin ti tə ə nə:

«Kadi ne kuso rənəl ləde təl gum kuwə-de,

Kadi təl bandi ki kadi osi ti,

Kadi e rəbi kosi, kadi e kində koji.

¹⁰ Kadi kəmdə tə adi ooi lo al,

Adi kəi gidide ki dəkagilo je pətiⁿ.»

¹¹ M-dəji kadi m-o se jigí ki tigə *Jipi je ilə-de kin kadi a ii taa al bití wa? Jagi, a ii taa, nə ki go rəbi lə ne ra ki go ti al ki rai, ə ndəgi dije ingəi kaji. Ingəi kaji kadi jangi ra-n Jipi je. ¹² NGa ningə, kin ə re ne ra ki go ti al lə Jipi je ki rai, təl maji lə dije pəti ki dənangi ti ne, kin ə tə ləde təl maji lə dije ki əi Jipi je al ningə, təji kadi re indəi rəde ta kaji ti ki rə tide ba, maji ləde a to mbar mbar.

Kaji lə dije ki əi Jipi je al

¹³ Səi ki səi *Jipi je al, təkí mi-n nje kaw kilə ki rə dije ti ki əi Jipi je al, m-əl səsi kadi igəri təkí m-piti kilə ki to jim ti.

¹⁴ M-piti mba kadi se a əsi dije ki gin koji ti ləm adi jangi ra-de, kadi tə ki madi je ingəi kaji wa. ¹⁵ Kin ə kər ki Luwə r Jipi je gogi, e rəbi kulə noji naa ti lə Luwə əi ki dije ki dənangi ti ne ningə, təlde ki rə Luwə ti gogi a e ne ki maje e ngay. A e ki lo koy ti kaw lo kisi ki də taa ti.

¹⁶ Ningə kin ə re dam mapa ki rai ki ko ki dəsəy e yə Luwə ba, ndəgi mapa ba pəti e yəe tə, a kin ə ngirə kagi e yə Luwə ba, bajie je əi yə Luwə tə. ¹⁷ Ningə

*Isirayəl to tə kagi bini ki be be. Luwə gangi bajie je madi kə, ə uni-ni i ki i gin koji lə Isirayəl al, ki i kagi bini ki wale, re tiyəi-ni tode ti dan ndəge je ti, adi a də ngirə bini ti ki be, isi njibi bote tə.

¹⁸ Ningə i, e ne ki kadi ikidi-n baji kagi je ki gangi-de kə kin al. Kin ə ina kadi ikidi-de ə, kadi mei ole də ti təkí e i ə a də ngirəde ti bi e ngirəde ba a dəi ti al.

¹⁹ Dəmají ə, a əl ə nə: «Gangi bajie je ə tiyəi-mi tode ti.» ²⁰ Ningə e ki rəjeti kadi gangi-de mbata əi, ooi to ra maji lə Kirisi al, ba i, tiyəi-ni tode ti mbata uwə kul ra maji lə Kirisi. Nə re e be ka, kadi ində

gui al, adi bəl rai tə ra yo. ²¹ Tadə kin ə, kagi ki be wa mindi ka Luwə gangi bajie

je ningə, kadi o rəi maji nə i taa a iyəi al jagi. ²² Kadi igər təkí Luwə e nje ra maji ə kadi igər təkí e dəw ki ngə ngay tə. Luwə

e dəw ki ngə ki rə dije ti ki osi, ə e dəw ki nje ra maji ki rəi ti i tə. Nə ke ə, kadi a də njai ti me ra maji ti lie kin. A re e be al

ə, a gangi iləi kə tə baji kagi ki be kin be tə. ²³ NGa ningə, ki cəi də nğan Isirayəl je, kin ə iyəi ta me ngə ləde ə, Luwə a

təl kadi tiyə-de tode ti gogi mbata aw ki təgi kadi tiyə-n-de gogi. ²⁴ Kin ə i ki i baji kagi bini ki wale mindi, ə Luwə gangi re

tiyəi ta kagi bini ti ki be ki e lo ləi al kin ningə, nğan Isirayəl je ki əi baji kagi bini ki be kin ba, Luwə a təl tiyə-de maji gogi

lo tode ti.

Ta ki də kaji ti lə nğan Isirayəl je

²⁵ NGakom je, m-ndigi kadi igəri gin ta lə Luwə ki to lo bəyə ti kin, bi kadi isi day al. Be al ə a oi rəsi tə njé gosi ki ngay. Ningə kadi igəri təkí dam *Isirayəl

je madi, mede a ngə bití kadi dije ki gəri Luwə al pəti, tēēi kaji ti. ²⁶ Lo kin ti ngə ə yə Isirayəl je pəti a ingəi kaji təkí makitibi lə Luwə əl-n ə nə:

«NJe taa də dije a i Siyə ti ə a re,

A ɔr kal dɔ ta lə dije ki ɡin koji ti lə Jakobi kɔ.

²⁷ E kin ə e kun mindi ki a dɔɔ-je naa ti sɔde,

Loki m-a m-ɔr majal ləde kɔ^o.»

²⁸ Kin ə ji go mbati ki *Jipi je mbati Poy Ta ki Maji kin ɓa, j-a j-ə nə əi njé ɓə je lə Luwə. Ningə e kin ə e kaji ləsi. Nə re ji go kɔti ki Luwə kɔti-de kin tɔ ɓa, j-a j-ə nə Luwə ndigi-de ɓəy mbata ti lə kade je tɔ. ²⁹ Tado Luwə adi dɔw ne ə təl taa jie ti al, taa ɓa dɔw ə təl tuwe al tɔ. ³⁰ Kəte mari, ali ta ta Luwə ti, nə ɓasine, Luwə oo kəm-to-ndoo ləsi, mbata kal ki Jipi je ali tae. ³¹ Be tɔ ə, əi ka ali tae ɓone, mba kadi Luwə oo-n kəm-to-ndoo ləsi. Lo kin ti nga ningə, əi ka Luwə a oo kəm-to-ndoo ləde tɔ. ³² Tado Luwə adi ta rəbi dije pəti alii dɔ ta, mba kadi ɔji-n-de me-maji ləne.

Tɔji ki dɔ Luwə ti

³³ Ki rɔjeti, ne kingə lə Luwə al dɔ lo, gosi, ki ne ɡər lie əti ɓəl ki dum! Dɔw ki kadi ɡər me ta ki gangi lie goto, dɔw ki kadi ɡər kɔji ra lie goto.

³⁴ E ə Makitibi lə Luwə əl-n ə nə:

«Dɔw ki ɡər ta ki me ɓabe ti goto,

Dɔw ki kadi ɔje ta goto^p.»

³⁵ «Taa dɔw ki kadi un ne adi Luwə kəte, Kadi tə go ti ə Luwə ugə kire ka goto tɔ^q.»

³⁶ Tado e Luwə ə ində ne je pəti, ne je pəti toi ki takule, mbata ti lie. Kadi tɔɓa e lə Luwə ki dɔkagilo je ki dɔkagilo je! *Amen!

NJiyə ki nəl Kirisi

12 NGakom je, təki Luwə ɔji-n-je me-maji ləne ki taga adi ji ɡəri, m-ilə dingəm mesi ti kadi uni darɔsi wa tə kadi-kare ki kəm, indəi ta dangi tə ne ki nəl Luwə, adi-e. E kin ə e kəsi-gon Luwə ki rɔjeti ki kadi ɔsi gone. ² Ningə kadi uni go rəbi ne ra ki dije isi rai dɔk-

agilo ti ki ɓone kin al, nə kadi iyəi rɔsi adi ne ɡər ki sigi ki Luwə adi səsi kin, mbəl səsi. Lo kin ti, a ɡəri kəm ne ki e ne ki Luwə ndigi: adi e ne ki maji, ne ki nəl-e, ne ki go rəbe ti.

³ Ki takul kadi-kare ki Luwə adi-m, m-əl dɔw ki ra dansi ti kadi uni ta rɔsi ki al dɔ maji al, nə kadi oi ta rɔsi ki go rəbe ti, dɔw ki ra, ki go tɔgi kadi-me ti lie ki Luwə ade. ⁴ Darɔje e kare ba, nə ngan rɔje je əi dangi dangi. Ningə nɔ nɔ aw ki kilə ləne ki sɔbi dɔne. ⁵ Be tɔ ə, ji ɓay, nə je kare ba me kində rɔ naa ti ki Kirisi. Je ki dɔje dɔje, nə je ngan rɔ-naa je. ⁶ Ningə, Luwə adi-je kadi-kare je ki dangi dangi ki go me-maji ti lie ki adi-n-je. Kin ə re e kadi-kare kəl ta ki tae ti ə adi ə, kadi ira-n kilə ki go kadi-me Kirisi ti. ⁷ Kin ə re dɔw madi aw ki kadi-kare ra kilə dan dije ti ə, kadi ra kile; kin ə dɔw madi aw ki kadi-kare ndo ne dije ə, kadi ndo-de ne. ⁸ Kin ə dɔw madi aw ki kadi-kare kilə dingəm me dije ti ə, kadi ilə dingəm mede ti; kin ə dɔw madi aw ki kadi-kare kadi ne dije ə, kadi adi ki menda; kin ə dɔw madi aw ki kadi-kare kɔr nɔ dije ə, kadi ɔr nɔde ki rɔ ki ti kati; kin ə dɔw madi aw ki kadi-kare koo kəm-to-ndoo lə dije ə, kadi oo kəm-to-ndoo ləde ki rɔnəl.

⁹ Maji kadi ndigi-naa ki dansi ti e ndigi-naa ki rɔjeti. Ningə kadi ɔsi ne ki majal nɔrəngi, ə kadi uwəi go ne ra ki maji ngə tɔ. ¹⁰ Maji kadi indigi-naa dansi ti ndigi-naa lə ngakonaa je. Ningə kadi dɔw ki ra sangi kadi n-e taa n-ɓuki madine je ti. ¹¹ Kadi səi dije ki njé ra kilə, ki dabi goto rɔsi ti, ə irai kilə lə ɓabe ki me ki kare tɔ. ¹² Ningə kadi irai rɔnəl dɔ ne ti ki isi ngəmi tae, kadi ɔrəi mesi dɔ kɔ ti, ə uwəi tɔgisi ba me kəl ta ti ki Luwə tɔ. ¹³ Kadi irai ki ngakəsi je me ne je ti ki tɔ rɔde, ə kadi uwəi mba je ki rɔsi ti maje. ¹⁴ Injangi dɔ dije ki nje kadi səsi kɔ; in-

jangi dode bi imani-de al. ¹⁵Irai ronal ki dije ki isi rai ronal, a inqi ki dije ki isi noi to. ¹⁶Maji kadi ndusi osi go-naa ti. Isangi rabi ne ra ki tba al, na kadi isangi rabi ne ra ki dbe du. Ninga kadi oi rasi ta neje gosi ki ngay al to.

¹⁷Re daw ra sasi majal a, ugai-e kira majal ki ra sasi kin ki majal al. Indai do rasi ti kadi irai maji ta kam dije ti pati.

¹⁸Kin a re ta rabi lapiya e rasi ti, a to kadi isangi a, isangi adi lapiya to dansi ti ki dije pati. ¹⁹NGakom je, kadi sai je wa ugai kira majal ki daw ra sasi al, na iyai wongi la Luwa adi adi dawwe. Tado Luwa al me makitibi ti lone a na:

«Mi a mi nje kiga kira majal ki daw ra ki madine.

Daw ki ra ne ki majal ki madine,
Mi a m-a m-aje kame to ti^r.»

²⁰Luwai ila do ti bay to a na:

«Re bo ra nje ba lai a, ade ne uso,
Re kind ra-e a, ade man ay.

Re ira be ninga,

A to ta yal por a ay buki dbe ti be^s.»

²¹Adi majal dum dai al, na kadi idum do majal ki maji ki ra.

Tal ro go ndu ti la nje kobe je

13 Kadi daw ki ra ka tal rone go ndu ti la neje kobe je ki isi do be ti. Tado kobe ki to ban ban ka e Luwa a e nje kadi daw, ninga neje ki isi do be ti, e Luwa a inda-de. ²E mbata kin a, daw ki inda gune ya nje kobe ti, isi asi ta ndu Luwa. Neje ki isi indai gude ya nje kobe je ti, isi ndri ta ki gangi la Luwa rai ki dode ti. ³Ninga, dije ki neje ra ne ki maji ba isi bali neje kobe je al, na e dije ki neje ra ne ki majal a isi bali-de. E re ige kadi ibal nje kobe al ba, ira ne ki maji par a a piti. ⁴Tado nje kobe e daw ki isi ra kilai adi Luwa mba kadi kilai rasi e kilai ra ki maji. A kin a re isi ira ne ki majal ba, ibal

nje kobe, mbata e kare ba aw ki ne kati al. Loki nje kobe gangi ta do daw ti ba, isi ra kilai la Luwa, oji wongi lie do daw ti ki nje ra ne ki majal ade gar. ⁵E mbata kin a, maji ngay kadi daw ila done gin tigi ti la nje kobe je. Ninga kadi ila done gin tigi ti mbata bal wongi la Luwa al, na mbata mar ta ki maji ki me daw ti ndigi kadi daw ra be. ⁶E gine kin to a isi igai la-mba, tado dije ki isi taai la-mba jisi ti, ai dije ki Luwa adi-de kilai kin kadi rai. ⁷Lo kin ti, maji kadi adi daw ki ra ne ki sibi kadi adi-e. Adi la-mba daw ki sibi kadi adi-e la-mba, adi ne ki gangi dasi ti daw ki sibi kadi adi-e, ibali daw ki sibi kadi ibali-e, a asi gon daw ki sibi kadi asi gone to.

NDigi-naa ki yo je ki ne je

⁸Adi kira ne la daw madi to dasi ti al. Kira ki kadi to dasi ti ba, kadi e kira ndigi-naa ki kadi indigi-naa dansi ti ki yo je ki ne je par. Tado daw ki nje ndigi madine, e daw ki ra go ndu Luwa ti ila taga pay. ⁹M-al be, mbata ndu-kun je la Luwa al a na: «A uwai marim al, a tol daw al, a bogi al, a ndinga ne la madi al.» Ninga ndu-kun je kin, ki ndagi ndu-kun je ki rangi pati, a inga-de me ndu-kun ti ki kare ki a na: «A ndigi daw madi ta darai i wa be» kin^t. ¹⁰Daw ki nje ndigi daw, a ra ne madi kare ki majal ki daw madine al. Tado daw ki nje ndigi madine, e daw ki ra go ndu Luwa ti ila taga pay.

Kisi do nja ti mba tal Kirisi

¹¹Igari dokagilo ki j-isi ti ne kin maji, kadi e dokagilo ki kadi indali do bi ti ngata. MBata dokagilo ki kate j-ilan ngira kindi meje do ra maji ti la Luwa kin, kaji e say saje bay, na ki basine kin, kaji e rjeti basi ngata. ¹²Lo ki ndo nay ngay al ngata, lo ki ti e basi, a maji kadi

^r12:19 Doteronom 32.35 ^s12:20 Tar ta je 25.21-22

^t13:9 Tee ki taga 20.13-17; Doteronom 5.17-21; Labetiki 19.18

j-osi ne ra je ki me til ti ngærangi, ə adi j-oti ne rɔ je ki kadi ji rɔi kada. ¹³Adi pa njiyəsi e ki go rəbi ti ki maji, tə dije ki njé njiyə kada wangi. Kadi səi dije ki njé kuso ne kədi al nim, go kay kasi al nim, kadi səi njé kaya ki ra al nim, njé koo maji rɔde al nim, njé kɔl ki njé ra jangi al nim. ¹⁴Maji kadi oti Babe Jəju Kirisi rɔsi ti tə ne rɔ ləsi. Ningə kadi adi ndigi ra lə darɔ uwə mesi al, nə tə ii irai majal ki e ndigi ra lie.

Kadi dəw gangi ta dɔ ngokone ti al

14 Dəw ki e tɔ me kadi-me Kirisi ti, maji kadi uwəi-e ki rɔsi ti ki kanji kadi igangi ta dɔ ne ti ki to mee ti. ²Dɔ-maji ə dəw madi, aw ki kadi-me ki uso-n ne je pəti kare, ki kanji kadi mee uwe ki ta, ningə e ki nungi, ki kadi-me lie e ki tɔ, o mbi kam par tɔ. ³Lo kin ti, sɔbi kadi dəw ki nje kuso ne je pəti, kidi dəw ki nje kuso ne je madi al kin al, ningə dəw ki nje kuso ne je madi al, maji kadi kidi dəw ki nje kuso ne je pəti al tɔ, tado e ka Luwə uwe ki rone ti tɔ. ⁴I nɔ ə kadi igangi ta dɔ njé ra kilə ti lə dəw ki rangi ə? Re uwə rone ba ta kilə ti ə se osi nangi ka, e kin e ta lə bae. Ningə a uwə rone ba taa, tado Babe aw ki tɔgi kadi ade uwə-n rone ba.

⁵Dəw madi a əl ə nə ndɔ je madi itə naa, ə dəw ki nungi a ə nə ndɔ je asi-naa pəti tɔ. Nə maji kadi dəw ki ra ka aw ki me ki kare dɔ ndu ti lie ki a dɔ ti. ⁶Dəw ki oo kadi ndɔ madi itə ndəgi ndɔ je madi kin, əl mba kəsi-n gon Luwə, ə dəw ki uso ne je pəti, uso kadi ɔsi-n gon Luwə tɔ, mbata ra oyo Luwə dɔ ti. Taa dəw ki uso ne je pəti al ka, ra mbata kəsi-gon Luwə tɔ, tado ra oyo Luwə dɔ ti tɔ. ⁷Təki rɔjeti, dəw ki danje ti ki kadi isi ki dɔne taa kisi ləne wa goto, taa dəw ki danje ti ki kadi oy koy ləne wa ka goto tɔ. ⁸Re j-isi ki dɔje taa ə e mbata lə Babe, a re

j-oy ə j-oy mbata lə Babe tɔ. Adi kin ə re e-n kisi ki dɔ taa, ə se e-n koy ka, je ne lə Babe. ⁹Tado Kirisi oy, i lo koy ti mba kadi e-n Ba njé koy je ki njé kisi kəm je. ¹⁰NGa i, ra ban ə isi gangi ta dɔ ngokoi ti ə? Ra ban ə isi ikidi ngokoi ə? Kare kare pəti, j-a ji tɔgi j-ai ta kəm Luwə ti kadi a gangi ta dɔje ti. ¹¹Tado Babe əl me Makitibi ti ləne ə nə:

«Mi Babe, təki m-isi-n ki dɔm taa, m-əl səsi təki:

Dije pəti a ɔsi məkəside nangi nɔm ti, Dije pəti a iləi tɔji dɔm ti^u.»

¹²Lo kin ti, dəw ki ra a idə kər kilə rane ki sɔbi dɔne wa nɔ Luwə ti.

¹³Adi ji taai kəɔ ta gangi ta dɔ-naa ti. Ningə kadi isangi rəbi kadi iləi jigi nɔ ngokosi ti al. Həi jigi adi tige ile, ə se aw sie adi osi me ne ki majal ti al. ¹⁴M-gər, to ay njay ki takul Babe Jəju, təki ne ki to nje goto. A re dəw madi oo kadi ne madi e ki to nje ba, to nje mbata ti lə dəwe wa kin. ¹⁵Re ituji me ngokoi mbata lə ne ki isi uso ningə, isi njiyə ki go rəbi ndigi-naa ti al jagi. Igɔ rɔi maji, kadi ta lə ne kuso par ə adi dəw ki Kirisi oy mbata ti lie kin aw-n tuji ti al. ¹⁶Kadi ne ki e ne ki maji ki rɔsi ti, təl ne ki kadi ndəgi dije əli ta ki majal dɔ ti al. ¹⁷Tado kɔbe lə Luwə e ta lə ne kuso ki ne kay al, nə e ta lə ne ra ki dana, ta lə lapiya ki rɔnəl ki NDil ki ay njay adi dəw. ¹⁸Dəw ki isi ra kilə lə Kirisi ki go rəbe kin, e dəw ki nje ra ne ki nəl Luwə nim, dije ndigi ta lie nim tɔ.

¹⁹Adi ji sangi rəbi ki kadi re ki lapiya nim, rəbi ki kadi ji tɔgi naa ti me kadi-me ti nim. ²⁰Maji kadi ituji kilə lə Luwə mbata lə ne kuso al. E ki rɔjeti kadi ne kuso je pəti dəw a uso, nə e go rəbe ti al kadi dəw uso ne ki kadi təl jigi tige ngokoe ile me ne ki majal ti. ²¹Maje ki ngay, e kadi dəw uso da al nim, ay kasi al nim, kadi ra ne madi kare ki kadi tige ngokoe ile al. ²²Kadi-me ləi ki a dɔ ti kin,

^u14:11 Ejay 45.23

ingəm tə yəi nō Luwə ti. Maji-kur e dō dəw ti ki me uwe ki ta dō rəbi ti lie al. ²³Nə dəw ki me uwe ki ta dō nē ti ki isi uso, ta ki gangi e dōe ti, mbata e dəw ki kilə rae e ki go kadi-me ti al. NGa ningə, ji gər kadi nē je pəti ki dəw ra-de ki go kadi-me ti al, e majal.

Kadi dəw sangi rəbi nē ki kadi adi rənəl madine

15 J-əi ki j-awi ki tōgi me NDil ti, maji kadi ji gəti nē je ki əi tō je, ki kanji sangi rəbi nē ki nəl meje. ²Maji kadi dəw ki ra danje ti sangi kadi ra nē ki nəl ngokone. Ra nē ki nəl-e ki mba maji lie kadi tōgi-n me ndil ti. ³Kirisi ki dōne, sangi nē ki nəl rōne al, nə təkī Makitibi lə Luwə əl-n: «Nē taji je ki sōbi kadi aw ki dōi ti, təl ki dōe ti yo^v.» ⁴NGa ningə, nē je pəti ki ndangi me Makitibi ti dōkagilo ti ki kəte kin, ndangi mba kadi tə təl nē ndo mbata ti ləje. Makitibi ndo-je kadi kore me ki kuwə tōgi ba ləje re ki kində me dō ti. ⁵Maji kadi Luwə ki nje re ki kore me ki kuwə tōgi ba ra adi tasi asi-naa maji təkī Jəju Kirisi ndigi-n. ⁶Lo kin ti, a iləi tōji dō Luwə ti ki e Baw Babe ləje Jəju Kirisi ki me ki kare ki ndu ki kare.

Poy Ta ki Maji mbata lə dije pəti

⁷Uwəi naa rō naa ti yo je ne je təkī Kirisi uwə-n səsi rōne ti kin be, mba kadi Luwə ingə-n tōba. ⁸Təkī rōjeti, m-əl səsi, Kirisi təl nje ra kilə lə *Jipi je mba kadi təl-n ta ndu-kun ki Luwə un adi kade je. ⁹Taa re mba kadi dije ki əi Jipi je al, iləi tōji dō Luwə ti mbata me-maji lie, təkī Makitibi lə Luwə əl-n ə:

«M-a m-piti dan gin be je je ti ki dangi dangi,

Taa m-a m-osi pa m-ilə-n tōji dōi ti tō^w.»

¹⁰Ningə təl əl bəy ə nə:

«Səi gin be je ki dangi dangi, irai rənəl ki dije lə Babe^x.»

¹¹Bəy tō:

«Iləi tōji dō Babe ti, səi gin be je pəti, Osi pa, ipiti-e-n, səi gin dije pəti^v!»

¹²NJe kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl tō ə nə:

«Dəw ki gin koji ti lə Jəse kare a re,

E ə a i taa kadi a o be dō gin be je je ti ki dangi dangi,

Ningə e tō ə gin bee je kin a indəi mede dōe ti^z.»

¹³Kadi Luwə ki e nje re ki nē kində me dō ti, adi rənəl, ki lapiya lie tə səsi biyə ti, me kadi-me ti. Ningə kadi tōgi NDil Luwə adi kində me dō ti ləsi aw ki kəte kəte tō.

Kilə lə Pol

¹⁴NGakom je, ki oji dōsi, mi ki dōm, m-gər maji, kadi mər ta ki maji rosi mesi, nē gər ki dum səsi goto, taa asi gaki kadi adi-naa ta kōji yo je ki ne je tō. ¹⁵Be ka, ki madi je, m-ndangi makitibi ki tōge to m-adi səsi kadi m-ole-n mesi. Ningə m-ra be oji dō maji ki Luwə ra səm. ¹⁶Luwə ra adi m-un rōm m-ilə kō mbata kilə lə Jəju Kirisi ki rō dije ti ki əi *Jipi je al. Ində-m ta dangi kadi m-ilə mbə Poy Ta ki Maji lie, kadi dije ki əi Jipi je al təli kadi-kare ki nəl Luwə, kadi-kare ki NDil Luwə e dō ti. ¹⁷Asi kadi m-ində gum me tō Jəju Kirisi ti oji-n dō kilə lə Luwə. ¹⁸NGa ningə, re m-əl ta ba, m-əl ta dō nē ti kare ba par, adi e kun ki Kirisi un-m ra-n kilə adi dije ki əi Jipi je al təli rōde go ndue ti kin. Kirisi ra kilə ki ta ki tam ti nim, ki kilə ram nim, ¹⁹taa ki tōgi nē kōji je, ki nē je ki əti bəl, ki tōgi lə NDil Luwə. Be ə, i Jorijaləm ti biti tēe-n fliri ti, m-ilə mbə Poy Ta ki Maji lə Kirisi ki lo je pəti. ²⁰Ningə m-ndigi ngay kadi m-ilə mbə Poy Ta ki Maji lo ki tō Kirisi

^v15:3 Pa je 69.10 ^w15:9 Pa je 18.50; 2 Samiyəl 22.50

^x15:10 Dətərənom 32.43 ^y15:11 Pa je 117.1 ^z15:12 Ejay 11.10

ba ti al bəy par, mba kadi m-ində ngirə kilə ləm dɔ kilə ti ki dəw madi ində ngire kəte al. ²¹ Loki m-ra be kin ba, m-ra təkɪ Makitibi lə Luwə əl-n ə nə:

«Dije ki dəw ilə-de mbɛ ta lie al a ooi-e, Ə dije ki ta lie osi mbide ti al, a gəri me ta kin tɔ^a.»

Kɔji ra lə Pol

²² E kin ə e ne ki ɔgi-m ta rəbi ki dək- agilo je pəti kadi m-aw rəsi ti. ²³ Nə ki basine kin, m-aw ki lo madi ki kadi m-ra kilə ti go lo je ti kin al ngata. E be ə, asi bal ngay bone, m-ndingə kadi m-aw rəsi ti. ²⁴ M-a m-aw dəkagilo ti ki m-a m-aw-n Isipay ti. Tado, m-ində mem ti kadi kawm ə, m-a m-tee dəsi ti kadi m-o səsi, ningə kadi irai səm adi m-aw m-tee titi. Nə ke ə, m-a m-o səsi kadi ngure ɔr dɔm ti ndəy bəy taa m-a m-gangi m-aw. ²⁵ Ningə ki basine kin, m-isi m-aw Jorijaləm ti mba ra ki dije lə Luwə ki isi nu. ²⁶ Tado dije lə Luwə ki isi dɔnangi Masəduwan ti ki dɔnangi Akay ti uni ndude kawi ne kadi n-rai ki njé ndoo je ki dan dije ti lə Luwə ki isi Jorijaləm ti. ²⁷ Uni ndude rai ne kin, ningə e ne ki sobi kadi rai səde be wa. Tado kəte, dije ki əi *Jipi je al ingəi ne maji ki go NDil ti rɔde ti əi ki əi Jipi je, ningə basine sobi kadi dije ki əi Jipi je al, rai ki Jipi je ki ne ki e ne maji lə darɔ ki to jide ti tɔ. ²⁸ Be ə, re m-ra kilə kin gine gangi, adi m-ilə kande ne kaw kin ji dije ti lə Luwə ki Jorijaləm ba, m-a m-aw Isipay ti ki rəbi ki dəsi ti. ²⁹ M-gər kadi kawm ki m-a m-aw ki rəsi ti, m-a m-aw ki njangi dɔ lə Kirisi ki to mbar mbar.

³⁰ NGakom je, m-ilə dɔngəm mesi ti ki takul Bəbe ləje Jəju Kirisi, ki takul ndiginaa lə NDil Luwə, kadi indəi rəsi naa ti səm, irɔi ki kəl ta ki Luwə mbata ti ləm. ³¹ Əli ta ki Luwə mba kadi taa-m ji njé me ngə je ti ki Jude, taa kadi tə

kadi-kare ki m-a m-aw-n Jorijaləm kin ka, dije lə Luwə taai ki rɔnəl tɔ. ³² Lo kin ti, m-a m-aw m-tee rəsi ti ki rɔnəl, ningə re Luwə ndigi ba, m-a m-uwə-n kɔ rəm rəsi ti ndəy tɔ. ³³ Kadi Luwə ki nje kadi Lapiya e naa ti səsi pəti. *Amen!

Kuwə ji-naa

16 M-ilə konanje Pəbe ki e diyakir dan njé kaw-naa je ti ki me be ti ki Şakire kin jisi ti^b. ² M-dəji səsi kadi uwəi-e ki rəsi ti me tɔ Bəbe ti, uwəi-e rəsi ti kuwə ki asi ta tɔ dəw lə Luwə. Adi rəsi, irai sie me ne je ti pəti ki aw ki ndooe, tado e dəne ki ra ki dije ngay, taa mi wa ki dɔm ka ra səm tɔ. ³ Uwəi ji Pirisika əi ki Akilasi adi-mi, əi madi-kiləm je me kilə ti lə Jəju Kirisi^c. ⁴ Əi je ə uni rɔde, iləi kɔ, ajii-mi. Ningə e mi ki karm ə m-ra-de oyo al, nə e njé kaw-naa je pəti, ki əi *Jipi je al ə rai-de oyo. ⁵ Uwəi ji njé kaw-naa je ki isi me kəy ti ləde adi-mi tɔ. Uwəi ji nje ndigi ləm Epaynəti adi-mi, e ə e dəw ki dəsəy ki adi mene Kirisi dɔnangi Aji ti. ⁶ Uwəi ji Mari ki e dəw ki ra kilə ngay mbata ti ləsi kin adi-mi. ⁷ Uwəi ji nojim je Andironikusi əi ki Juniyasi ki əi madi dangay je ləm kin adi-mi. Əi njé kaw kilə je ki dije gəri gode maji ngay dan madide je ti, taa adi mede Kirisi nɔm ti wa bəy. ⁸ Uwəi ji nje ndigi ləm me tɔ Bəbe ti Ampilyatusi adi-mi. ⁹ Uwəi ji madi-kiləje me kilə ti lə Kirisi, Urbe əi ki nje ndigi ləm ki ngay Isitasi adi-mi. ¹⁰ Uwəi ji Apələsi ki e dəw ki tɔji kadi ki adi mene Kirisi ki taga kin adi-mi. Uwəi ji dije ki me kəy ti lə Arisitobul adi-mi tɔ. ¹¹ Uwəi ji nojim Erodioy adi-mi, taa uwəi ji dije ki me kəy ti lə Narsisi ki adi mede Bəbe adi-mi tɔ. ¹² Uwəi ji Tirpən əi ki Tirpoji ki əi dəne je ki rai kilə lə Luwə ngay kin adi-mi, taa uwəi ji konanm Pərsidi ki e dəne ki ra kilə lə Luwə ngay tɔ kin adi-mi. ¹³ Uwəi ji Ru-

^a15:21 Ejay 52.15

^b16:1 Knjk 18.18

^c16:3 Knjk 18.2

pusi^d ki e dāw ki Luwə kōte kin adi-mi, taa uwəi ji kōe ki e kom tō kin adi-mi. ¹⁴Uwəi ji Asekirti nim, Piləgō nim, Ər-məsi nim, Patirobasi nim, Ərmasi nim, ki ndəgi ngakoje je ki əi səde kin adi-mi. ¹⁵Uwəi ji Pilologi əi ki Juli adi-mi, uwəi ji Nəre əi ki konanne adi-mi, taa uwəi ji Olimpasi ki dije lə Luwə pəti ki əi sie adimi tō. ¹⁶Uwəi ji-naa kare kare ki kuwənaa rō naa ti ki tōji kadi səi ngakonaa je ki me Kiriisi ti. *NJÉ kaw-naa je lə Kiriisi pəti uwəi jisi.

Ta ki dōbəy ti

¹⁷NGakom je, m-ilə dingəm mesi ti kadi indəi kəm-kədi dōrōsi ɔji-n dō dije ki njé re ki gangi-naa dansi ti, ki nje buki dije wale kadi taji rō nē ndo ki səi ingəi. Maji kadi ɔri rōsi rōde ti kō. ¹⁸Tadō ko dije ki be kin, isi rai kilə lə Bəbe ləje Kiriisi al, nə isi rai kilə mba kandade yo. Ki kuji ta je ki tade ti, ki to-naa pe pe, ə isi ədi dije ki kəmde tijə dō nē ki majal ti al. ¹⁹Ki ɔji dōsi, dije pəti gəri təl rō go ta ti ləsi. Lo kin ti, m-ra rōnəl ɔji-n dōsi. NGA ningə m-ndigi kadi kəmsi tijə dō nē ki maji ti, ə kadi kəmsi ay njay kadi ɔri rōsi kō me nē ki majal ti. ²⁰Ningə Luwə

ki nje re ki lapiya a rigiji dō *Satə gin njasi ti basine. Maji kadi me-maji lə Bəbe ləje Jəju Kiriisi e naa ti səsi.

²¹Madi kiləm Timote^e uwə jisi, taa nojim je Lusiyusi nim, Jasō əi ki Sosipatər nim uwə jisi. ²²Ningə mi Tərtiyusi ki nje ndangi makitibi lə Pol kin, m-uwə jisi me kində rō naa ti lə Bəbe. ²³Gayusi^f ki misi be lie uwə jisi. Erasi^g ki e nje ngəm la ki me be bo ti ki ne uwə jisi, taa ngokoje Kartusi ka uwə jisi tō. [²⁴Kadi me-maji lə Bəbe ləje Jəju Kiriisi e naa ti səsi pəti.]

Kilə tōji ki dō Bəbe ti

²⁵Tōji ki dō Luwə ti ki asi kadi adi səsi tōgi ki go rəbi lə Poy Ta ki Maji lə Jəju Kiriisi ki m-ilə səsi mbee. Ki rəbi lə Poy Ta ki Maji kin, Luwə tēē ki dō nē ki to lo bəyō ti lo kilə ngire ti nu, ²⁶nə basine gine tēē taga wangi kin. Gine tēē ki taga wangi ki rō dije ti ki əi *Jipi je al, ki takul makitibi ki njé kəl ta ki ta Luwə ti ndangi. NDangi ki go ndu ti lə Luwə ki nje kisi biti ki nō ti kadi dije ki əi Jipi je al adii mede Luwə, ə kadi təli rōde go ndue ti. ²⁷Tōji ki dō Luwə ti ki e ki karne ba ə e nje gosi, ki dəkagilo ki dəkagilo me tō Jəju Kiriisi ti. *Amen!

^d16:13 Mk 15.21

^e16:21 Knjk 16.1-3

^f16:23 Knjk 19.29; 1Kor 1.14

^g16:23 2Tim 4.20

Makitibi ki dɔsɔy ki Pol ndangi adi

Koreṭi je

Ta ki dɔ makitibi ti ki dɔsɔy ki Pol ndangi adi Koreṭi je

MBa lə Pol ki kɔ joo ki mba kilə mbe Poy Ta ki Maji ki aw, aw tɛɛ Koreṭi ti ki e be bo kare ki dɔnangi Girəsi ti. Loki Pol aw tɛɛ Koreṭi ti, isi ti nɔɔ ra nay dɔgi gide jijoo. Ningə njé kaw-naa je ki Pol ində ngirəde, əi dije ki əi Jipi je al, ki əi njé tɔ ba je al.

Koreṭi e be bo ki nɛ kingə e ngay me ti ki takul toe kadi ba bo ti ki ra adi bato je rəi ngay titi. NJé ra gati je uwəi naa ti be, taa njé nɛ gər je ki dangi dangi ka əi ngay me ti tɔ. Nə nɛ kare ki majal, kaya ki ra rosi mee. Ra adi njé kaw-naa je ki əi ngə bəy kin, nɛ je ngay tilə-de naa ti. Lo kin ti, Pol ga ta ngay dɔde ti, tado loki iyə-de ə aw lo ki rangi ti, nja naa ti naa ti, ingə poyde ki ade rɔnəl al. E be ə, ndangi-n makitibi ki asi sɔ be adi-de. Makitibi je ki joo ə j-ingə-de me Kilə-mindi ti ki sigi ne kin, nə njé ki joo dəw gər lo ki tade ti ti al. Pol əl ta ləde: ki kare me 1 Kor 5.9-13, ə e ki nungi me 2 Kor 2.3 tɔ. Ningə makitibi je ki joo ki j-ingə dan made je ti ne kin, Pol ndangi-de dɔkagilo mba ti lie ki kɔ mitə ki mba kilə mbe Poy Ta ki Maji. Ki dɔsɔy Pol ndange Epəji ti, ə e ki kɔ joo ndange Epəji ti wa tɔ ə se dɔnangi Masəduwan ti wa be.

Me makitibi ti ki dɔsɔy kin, go ta kuwə ji-naa ti, ki kəl ta ki Luwə ki mbata maji lie ki ra (1.1-9), Pol dəji njé kaw-naa je ki Koreṭi ti kadi indəi ngangi gangi-naa ki to dande ti kin nim (1.10-4.21), kadi ɔsi kaya ki ra ngərangi nim (5), kadi iyəi ta kaw ki ndu kasi-naa al ki dande ti nɔ njé gangi ta je ti ki gəri Luwə al kin nim tɔ (6.1-11). Pol təl a nɔɔ əl-de bəy tɔ kadi

gəri lo kində kəmde go darɔde ti ki e kəy kisi NDil Luwə kin tɔ (6.12-20). Ningə go ta kɔji je ti kin, Pol tur ta je ti ki dangi dangi ki njé kaw-naa je dəji-e me makitibi ti ki iləi adi-e. Adi e ta ki ɔji dɔ:

Taa-naa (7);

Ta ki dɔ kuso da je ti ki awi nɔ kagi yo je ti, ki ta ki dɔ pa njiyəde me nɛ je ti pəti ki aw naa ti ki yə Luwə al (8.1-11.1);

Ta ki dɔ njé kaw-naa je ti ki nɛ kuso lə Babe (11.2-34);

Ta ki dɔ kadi-kare je ti lə NDil Luwə (12-14);

Ki ta ki dɔ kɔ njé koy je lo koy ti (15).

Pol təl ta makitibi ləne ki poy ta je madi tɔ (ta ki dɔ nɛ kaw ti nim, ndigi ra je lə Pol nim...), kuwə ji-naa tɔ (16).

Me nɛ je ti pəti ki asi-naa al dan Koreṭi je ti kin, Pol əl-de təkɔi təl rɔ go ndu ti lə Kirisi par ə a ra kadi nɛ je asi-naa. NGA ningə ndigi-naa ki rɔjeti lə ngakonaa je ə e rəbi ki maji itə rəbi je pəti tɔ (13).

Kuwə ji-naa

1 Mi Pol ki Luwə bar-m, ki go me ndigi ti lie kadi mi nje kaw kilə lə Jəju Kirisi, naa ti ki ngokɔje Sositən^h, ² j-uwə jisi səi njé kaw-naa je ki isi Koreṭiⁱ ti, j-uwə jisi səi njé ki Luwə ɔr səsi me majal ti kɔ ki go rəbi kində rɔ naa ti ki Jəju Kirisi, j-uwə jisi səi njé ki Luwə bar səsi tə dije ki kay njay ləne, j-uwə jisi səi dije pəti ki, me lo je ti ki dangi dangi, isi bai tɔ Babe ləje Jəju Kirisi, Babe ləsi ki Babe ləje. ³ Kadi me-maji ki kisi-maje lə Bawje Luwə əi ki Babe Jəju Kirisi e dɔsi ti.

Ra maji lə Luwə me Kirisi ti

⁴ M-ra oyo Luwə ləm ki ndɔ je ndɔ je ki mbata ləsi. M-ra-e oyo ɔji dɔ me-maji lie ki to dɔsi ti me kində rɔ naa ti ki Jəju Kirisi. ⁵ Tado me kində rɔ naa ti ki Kirisi kin ə maji ur-n səsi me kuji ta ti ki me nɛ gər ti. ⁶ Naji ki ma ki dɔ Kirisi ti e ki ma ki

^h1:1 Knjk 18.17 ⁱ1:2 Knjk 18.1

tögi dansi ti, ⁷ adi kadi-kare madi kare ki du säsi goto. Isi ingämi ndö ki Babe läje Jöju Kirisi a tēē-n höy. ⁸ Kirisi wa ki döne a adi säsi tögi kadi uwäi rösi ba biti döbäy ndö ti. A adi uwäi rösi ba mba kadi ndö täl-e ba säi ki ta dösi ti al. ⁹ MBata Luwä ki nje bar säsi, ilä säsi naa ti ki NGone Jöju Kirisi ki Babe läje, e Luwä ki nje ka dö ndune ti. ¹⁰ NGakom je, m-ndäji säsi me tö Babe ti läje Jöju Kirisi kadi adi ndusi e naa ti. Adi gangi-naa goto dansi ti. Maji kadi adi tagasi je ki angalsi je e naa ti kare ba. ¹¹ MBa ri ə m-əl ta kin be wa? M-əl be mbata dije ki Kolowe ti əlimi ta ki dösi ti adi-m m-o. ¹² Ningə ne ki m-ge kadi m-əl säsi, m-o tæki dansi ti döw madi ə nā: «Mi döw lä Pol», ki nungi ə nā: «Mi döw lä Apolosi!», ki rangi ə nā: «Mi döw lä Piyər», ə e ki rangi böy ə nā: «Mi lä Kirisi». ¹³ Ə se Kirisi e ki gangi rone dana wa? Se e Pol ə bəi-e dö kagi-dəsi ti mbata läsi wa? Se rai säsi batəm me tö Pol ti wa? ¹⁴ M-ra oyo Luwä tæki ra adi m-ra batəm döw madi kare dansi ti al. Dije ki m-ra-de batəm e Kirisipusi^k əi ki Gayusi par. ¹⁵ Döw madi kare ki a ə nā rai ne batəm me töm ti goto. ¹⁶ Dije ki m-ra-de batəm böy tö ba, e njé ki me këy ti lä Isitəpanasi. Ki rangi to nõõ ningə, m-o al ngata. ¹⁷ E ki mba kilä mbə Poy Ta ki Maji ə Kirisi ilä-m, bi e ki mba ra batəm al. Kilä mbə Poy Ta ki Maji kin e ki gosi ta ki ta ti al. Re e ki gosi ta ki ta ti ningə, koy Kirisi dö kagi-dəsi ti a täl ne ki ndae goto.

Kirisi e tögi ki tər lä Luwä

¹⁸ MBə koy Kirisi dö kagi-dəsi ti e ta mbə ki rō dije ti ki isi awi tuji ti. Nə ki rōjeti je ki j-ingə kaji ningə e tögi lä Luwä. ¹⁹ Makitibi lä Luwä ə nā: «M-a m-tuji tər lä njé tər je, ningə njé ne gər je, m-a m-ro ta ne gər läde kadi täl ne ki kare^l.» ²⁰ NJe tər e ra be? NJe ndo ndu-kun e

ra be? NJe naji ta e ra be? Tər lä döw ki duniya ti ə yə Luwä täl-e ne ki mbə ti. ²¹ E be mbata tər ki dönanği ti ne asi kadi aw ki dije adi gəri tər lä Luwä al. E be ə Luwä ndigi ngay kadi n-aji dije ki adi-e mede. Dije ki adi-e mede ki go räbi kilä mbə Poy Ta ki Maji ki döw oo ə to ta mbə yo. ²² *Jipi je döji kadi n-ooi ne köji, Giräki je sangi tər tö. ²³ Ki söbi döje ningə, j-ilä mbə Kirisi ki bəi-e dö kagi-dəsi ti. MBə kin täl jigi tigə Jipi je, ə e ta mbə ki rō dije ti ki əi Jipi je al tö. ²⁴ Nə ki rō dije ti əi Jipi je ki dije ki əi Jipi je al, ki Luwä bar-de ningə, mbə lä Kirisi kin e tögi ki tər lä Luwä mbata ti läde. ²⁵ Tado ta mbə lä Luwä kin e tər ki itə tər lä dije, ə tögi goto lä Luwä kin e tögi ki itə tögi lä dije.

²⁶ NGakom je, indəi kəmsi maji oi. Dansi ti ki Luwä bar säsi kin, njé tər je ki go darö ti əi ngay al, njé tögi je əi ngay al, njé töba je əi ngay al tö. ²⁷ Ningə kadi igəri tæki Luwä köti ne je ki njé tögi al ki dönanği ti ne mba kadi ilä-n rösol dö ne je ti ki njé tögi. ²⁸ Luwä köti ne je ki kəme goto, ne ki dije kidi-e dönanği, ne je ki əi ne madi al, mba ro-n ta ne je ki dije ooi ndade. ²⁹ Be mba kadi döw madi ində gunə nõ Luwä ti al. ³⁰ E Luwä ə ilä säsi naa ti ki Kirisi. Kirisi ki böne e tər läje ki j rō Luwä ti. E ə, ki go räbi lie, Luwä r-n ta döje ti, adi j-ayi njay, ugə döje ji majal ti. ³¹ E be tæki makitibi lä Luwä əl-n ə nā: «Döw ki ge kində gunə ningə, maji kadi un Babe ə ində-n gunə^m.»

Kilä mbə Poy Ta ki Maji lä Pol

2 NGakom je, loki m-aw dansi ti, m-ilä säsi mbə poy ta ki röjeti lä Luwä, ki to lö böyö ti, e ki ne gər ki al dösi ə se ki tər ta ə m-ilä-n säsi mbə kin al. ² MBata loki mi dansi ti, ne ki rangi ki m-sangi goto. M-sangi kadi igəri Kirisi par kare ba. Adi e Kirisi ki bəi-e kagi-dəsi ti. ³ Loki

mi dansi ti, mi me tɔgi goto ti. M-əl səsi ta me dadi ti ki bəl. ⁴ Nɛ ki m-ndo səsi ki mbe Poy Ta ki Maji ki m-ilə səsi kin, e ki ta ne gər lə dəw al. E ki go kɔji tɔgi ti lə NDil Luwə. ⁵ Be mba kadi kadi-me ləsi ilə ngirəne dɔ ne gər ti lə dəw al, nə dɔ tɔgi ti lə Luwə yo ta. ⁶ Ningə, je ka ji ndo njé kadi-me je ki tɔgi gangi me ndil ti ki me tər tɔ. Nə ke ə e tər lə dije ki dɔnangi ti ne al. Ta e tər lə njé tɔgi je ki dɔnangi ti ne ki ndo madi ə a tuji kin al tɔ. ⁷ J-ilə mbe tər lə Luwə. Tər ki kuti gide ki to lo bɔyɔ ti. E tər ki Luwə ində dɛe dana kəte nɔ kində duniya ti mbata tɔba ləje. ⁸ Tər ki dəw kare ki dan njé tɔgi je ti ki dɔnangi ti ne ki gər goto. Re kənde tɛɛ dɔ tər ti kin ə re a bɔy Babe ki nje tɔba kagi-dəsi ti al. ⁹ Ningə, təki makitibi lə Luwə əl-n, e ne ki kəm dəw oo al, e ne ki mbi dəw oo al, e ne ki dəw ga mene ti al tɔ. E ne ki Luwə ində dɛe dana mbata ti lə dije ki ndigi-eⁿ. ¹⁰ NGA ningə, Luwə tɛɛ ki dɛe adi-je ki go rəbi lə NDil. MBata NDil oo gin ne je pəti. NDigi ra je lə Luwə ki to lo bɔyɔ ti ka NDil oo. ¹¹ Ki oji dɔ dəw, dəw madi ki gər ne je ki to rɔ madine ti goto. E ndil ki to rɔ dəw ti kin par ə gər ne je ki to rɔe ti. E be ə, yə Luwə ka to be tɔ. NDil Luwə ki karne ba par ə gər ne je ki to rɔ Luwə ti. ¹² NGA ningə, ndil ki e meje ti je kin e NDil ki dɔnangi ti ne al, nə e NDil ki i taa rɔ Luwə ti nu, mba kadi ji gər-n ne je ki Luwə adi-je ki go me-maji ti lie. ¹³ Ningə, j-əl tae ki rəbi ne gər lə dəw al, nə ki rəbi lə NDil. E be ə, j-isi j-ɔr gin ne ki rɔjeti lə NDil, j-adi dije ki go NDil ti. ¹⁴ Dəw ki aw ki NDil Luwə me ne ti al, asi kadi a ingə ne ki rɔjeti ki i rɔ Luwə ti al. MBata e NDil Luwə par kare ba ə adi dəw gər ne je ki rɔjeti kin. ¹⁵ Dəw ki aw ki NDil Luwə mene ti asi gangi ta dɔ ne je ti pəti, ningə dəw ki rangi asi gangi ta dɛe ti al. ¹⁶ Makitibi əl ə nə: «Nə ə gər ta

ga lə Babe wa? Se nə ə asi kəje ta wa^o?» Dəwe goto, nə je, j-aw ki taga lə Kirisi.

Gangi-naa ki to dan njé kaw-naa je ti ki Koreti

3 NGakom je, ki rɔjeti ba, ta ki m-əl səsi kəte kin m-əl səsi tə dije ki go darɔ ti, tə dije ki əi ngan je ki du me kadi-me Kirisi ti. M-əl səsi ta tə dije ki go ndil ti al. ² E mbata kin ə, m-adi-n səsi ne kuso ki nga al, m-adi səsi mba yo. Tado tɔgisi asi kadi usoi ne ki nga al. Biti bone wa kin ka asi kadi usoi ne ki nga al. ³ Asi al, tado səi dije ki go darɔ ti bɔy. Səi dije ki go darɔ ti, isi njiyə ki go darɔ ti. M-əl be mbata isi rai-naa ni je, isi gaki-naa je. ⁴ Loki dəw madi ə nə ne dəw lə Pol, ningə ki nungi ə nə ne dəw lə Apolosi kin se e njiyə ki go darɔ ti al ə se e ri wa? ⁵ Apolosi ki Pol əi nə je ə? Apolosi ki Pol əi bəə kilə je lə Luwə. Əi bəə kilə je ki go rəbi ləde ə adi mesi Babe. Dəw ki ra danje ti ra kilə ləne təki Luwə ade-n. ⁶ Mi m-dibi ko, Apolosi e nje ra man dɔ ti, ningə Luwə ə e nje ra kadi ibə. ⁷ NJe mə ko ki nje ra man dɔ ti əi ne madi al. Dəw ki kadi tɛe ba dɔ ti e Luwə ki nje ra kadi tɔgi. ⁸ NJe dibe ki nje ra man dɔ ti asi-naa. Ningə dəw ki ra dande ti a ingə ne kigə go ji ki asi ta kilə lie ki ra. ⁹ MBata je madi-kilə je lənaa me kilə ti lə Luwə. Ningə səi, səi ndo lə Luwə, səi kəy kində je lie. ¹⁰ Ki go me-maji ti lə Luwə ki ilə-n kilə ləne jim ti, m-ində ngirə kilə dansi ti tə nje kində ngirə kilə ki maji. Ningə ki basine kin dəw ki rangi ində ta jim. Ke ə, kadi dəw ki ində ta kilə kin ba, ində kəmne go kinde ti ki a ində maji. ¹¹ Dəw a ində ngirə kilə kin rangi al ngata. NGirə kilə ka ə to ne ə e Jəju Kirisi par. ¹² NGA ningə re dəw ində ta kilə kin ki ɔr, ə se arja, ə se ki mbal ki ndole, ində ki kagi, ə se burim wale, ə se ki kadi ne ka, a to ki taga. ¹³ MBata ndo

gangi ta ti ə, ne je pəti ginde a tee, ningə por a naa tugi kilə je pəti kadi dije a oy maje ki maje al. ¹⁴ Re kilə ki dəw ində dō ngire ti kin, nga a taa ningə, bae a ingə ne kigə go jine. ¹⁵ A kin ə, kilə kin por o-e tō ningə, bae a ingə ne kigə go jine al. Dəw kin a ingə kaji, nə e kaji ki a tee-n ta por ti jati jati. ¹⁶ Səi ba səi kəy kisi Luwə, nə igəri se igəri al wa? ¹⁷ Re dəw tuji kəy kisi Luwə ningə, Luwə a tuje dəwe kin tō. MBata kəy lə Luwə ay njay, ningə səi ə, səi kəy kisi Luwə. ¹⁸ Maji kadi dəw ndam ki rone al. Kin ə re dansi ti, dəw madi oo rone tə nje tər ki go taga ti ki dōnangi ti ne ningə, maji kadi dəwe kin təl rone mbə ti. Təl rone mbəti kadi tə ingən tər ki rojeti. ¹⁹ Tadō tər ki dōnangi ti ne Luwə oo kadi e dō majal. Be ə makitibi lə Luwə ə nə: «Luwə uwə njé tər je ki ta me ta ngom je ti ləde.» ²⁰ Taa təl əl bəy tō ə nə: «Luwə gər taga lə njé tər je, ningə oo kadi e ne madi al.» ²¹ Səbi kadi dəw madi un dije ində-n gune al, mbata ne je pəti e yasi. ²² E-n Pol, ə se Apolosi, ə se Piyər, ə se dōnangi, ə se kisi ki dō taa, ə se koy, ə se ne je ki bone ə se ki lo ti ti, ne je kin pəti e yasi. ²³ Ningə səi, səi ya Kirisi, ə Kirisi e ya Luwə tō.

Kilə ra njé kaw kilə je

4 Ningə, maji kadi oi-je tə bəə kilə je lə Kirisi. Oi-je tə njé ngəm ne je lə Luwə, ne ki rəjeti ki to lo bəyō ti. ² NGa ningə, ne ki ba nje ne a ge rō nje ngəm ne ti, e ka dana par. ³ Ki cji dōm, ta kadi səi, ə se njé gangi ta dō dije ti, igangi ta dōm ti ra-m bəl al. Ta mi wa ki dōm, m-gangi ta dō rōm ti al tō. Tadō m-ra ne ki majal al. ⁴ Ningə, e kin ə a ra kadi mi dəw ki dana al. Bəbe wa ə a gangi ta dōm ti. ⁵ MBata kin ə, maji kadi igangi ta dō dəw ti kəte nō dəkagiloe ti al. Ingəmi dəkagilo ki Bəbe a re ə, ne je ki toi lo bəyō ti me təl ti, a ilə kunjī dōde ti kadi a

toi taga wakisa ta kəm dije ti. Ningə a tee ki gin ndigi ra lə dəw ki ra ki to me ti. Lo kin ti, Luwə a ilə taji dō dəw ti ki ra, ki go kilə rae ti. ⁶ NGakom je, m-əl səsi ta ki go kuje je ki dangi dangi cji dō Apolosi nim, cji dōm mi wa nim, mba kadi indoi ne rəje ti. M-ra be mba kadi dəw ra yəne adi al dō ndu ki makitibi lə Luwə əl kin al. Mba kadi uni dəw indəi gusi, indori-naa al. ⁷ Se nə ə e nje ra kadi ito dangi dan dije ti wa? Se e Luwə ə e nje kadi ne je pəti ki aw-n kin al wa? NGa ə re e Luwə ə adi ne je pəti ki aw-n kin ningə, ra ban be ə isi ində-n gui tə ne ki e j wa ə ingə ki dərōi be ə? ⁸ Ki basine kin, ingəi ne asi səsi ngata, səi njé ne kingə je. Kin isi oī be ki kanji kadi je səsi dō ti. M-ndigi kadi e bəqō ki rəjeti wa ə oī be, adi j-o-n səsi. ⁹ Ningə, to təkī je ki madi je ki njé kaw kilə je kin, Luwə ində-je go dije ti gogi be. Ji to tə dije ki gangi ta koy dōde ti be. MBata Luwə iyə-je ji dije ti adi ji təl ne koo ta kəm dije ti pəti. Ta kəm malayka je ti ki ta kəm dije ti. ¹⁰ Je, ji təl mbə je mbata ti lə Kirisi, ningə səi, səi njé kəm-kaa je me Kirisi ti. Je njé tugi al, nə səi, səi njé tugi je. Je, dije isi kidi-je, ningə səi, dije isi buki səsi ti. ¹¹ Biti bone ka j-isi j-ingə kō. Ne kusoje goto, man kayje goto, kibī kəje goto. Dije isi adi-je kō, j-ilə mbir mbir ki lo. ¹² Darəje je wa, ji ra kilə j-c rəgōgō taa j-ingə ne kusoje me tiP. Dije taji-je ka, ji njangi dōde, rai-je kō ka j-uwə tugi je ba. ¹³ Əli ta je ki majal dōje ti ka, j-ilə dingəm me naa ti. Biti bone ka dije ooi-je tə sī ki kōsi kilə kō. Ooi-je tə tō dije ki ndade goto.

¹⁴ M-əl səsi ta tə nganm je ki njé ndigi ləm. E ki mba kulə-n rəsəl dōsi ti ba mndangi-n ta kin m-adi səsi al, nə e ki mba kadi m-tee-n kəmsi maji dō ne je ti. ¹⁵ Ningə, re njé kər nōsi je ki me kadi-me Kirisi ti əi dibi kuti ka, bawsi ki go ndil ti e kare ba. MBata mi ə mi bawsi ki

nje kilə səsi mbə Poy Ta ki Maji lə Kirisi. ¹⁶E be ə, m-dəji səsi kadi oi go njam maji. ¹⁷M-ilə Timote⁴ ki rəsi ti ki mbata ta kin. Timote ki e ngonm ki nje ndigi ləm, ngonm ki dana me ta ti lə Babe. Timote a ole mesi dō ne ndo ti ləm me kisi ki dō taa ti ki Kirisi. Kuje ki m-isi m-ndo-n njé kaw-naa je ki lo je pəti. ¹⁸Dije madi sii gidide, ooi təki m-a m-təl tə m-teṭe rəsi gogi al ngata. ¹⁹Nə re Luwə ndigi ə dəkagilo ngay al par ə m-a m-teṭe rəsi ti noḡ. Ningə dijeje ki njé si gidide kin, m-a m-o-n ta kəlde par al, nə m-o-n kilə ki təgide asi ra tō. ²⁰Tadō kəbe lə Luwə e me ta ki kəl ti al, nə e me təgi ti. ²¹E ri ə indigi dana? Indigi kadi m-aw rəsi ti ki gəl jim ti ə se kadi m-aw ki ngəme ki rosi ki ndigi-naa, ki e ngəme ki səl ləm ləm ə.

Kaya ki to dan njé kaw-naa je ti ki Koreṭi

5 Dije əli ki lo lo adi m-o təki kaya ki to kəl tae al to dansi ti. Dije ki gəri Luwə al ka, dəw ingə ko kaya ki be kin dande ti al. J-o kadi dəw kare dansi ti isi sangi ne bawne^f. ²Ə səi, isi sii gidisi. Ne kin, e ne ki kadi a adi səsi ndingə rō. Ningə dəw ki be kin e dəw ki kadi a tuwəi-e dansi ti kō. ³Ki cji dəm, mi say səsi, nə təki mi səsi naa ti me ndil ti, m-gangi ta dō dəwe ti kin me tō Jəju Kirisi ti. M-gangi ta dōe ti təki mi səsi naa ti be. ⁴Ningə loki a kaw-i-naa ə mi səsi naa ti me ndil ti, təgi Babe ləje Jəju a e naa ti səje dō ta ki gangi ti kin. ⁵Dəw ki be kin, səbi kadi iyəi-e ji Satā ti kadi tuji darəe kō. *Satā tuji darəe kō kadi ndile ingə kajī ndō təl Babe Jəju ti. ⁶Ne ki kadi isii gidisi, mi m-o al jagi. Se igəri al wa? Əm ki ndəy be ki dəw ləy-n nduji, a ra adi nduji j. ⁷Səbi kadi cři əm ki kəke dansi ti kō, mba kadi səi nduji ki ləy ki sigi. Səi nduji ki ləy ki sigi mbata əm goto

dansi ti. Əm ki kəke goto dansi ti, tadō ngon bati ra nay taa kilə taa ləje e ki kijə minde. ⁸Adi ji rai nay taa kilə taa kin ki əm ki kəke al. Adi ji rai ki əm majal al, adi ji rai ki əm me ndul al. Nə adi ji rai ki nduji ki ləy ki əm goto me ti, ki e nduji ki ay njay, ki rəjeti. ⁹Me makitibi ti ki m-ndangi kəte madi səsi kin, m-əl səsi kadi indoləi-naa ki dije ki njé ra kaya je al. ¹⁰Ningə, m-əl be mbata lə dije pəti ki dōnangi ti ne ki njé ra kaya je, ə se njé ra majal je, ə se njé bogi je, ə se njé kəsi dōde nangi nō kagi yo je ti, al. Re e be ningə, a tēgi kō dande ti. ¹¹Ne ki m-əl səsi, səbi dō dəw ki ə nə ne nje kadi-me, ningə isi ta ra kaya ti, isi ta ra mal la ti, isi ta kəsi dōne nangi nō kagi yo je ti, isi ta ne taji ti, isi ta ra gō kasi ti, ki ta bogi ti. Dəw ki be kin ə kadi indəi rəsi naa ti sie al. ¹²E ta ləm mi ə kadi m-gangi ta dō dije ti ki əi njé kadi-me je al, al. Ningə, e njé ki əi dan njé kaw-naa je ti ə kadi a gangi ta dōde ti. ¹³NJé ki əi njé kadi-me je al, e Luwə ə a gangi ta dōde ti. Ituwəi dəw ki nje me ndul dansi ti kō^s.

Ta ki gangi ki dan njé kadi-me je ti

6 Loki ta to dansi ti, səi ki adi mesi Jəju ningə, itəli uni awi nō njé kəbe je ti ki gəri Luwə al bəy tō. İrai be ki mba ri wa ka dəw gər al? Uni ta awi nōde ti, ə iyəi dije lə Luwə. ²Se igəri kadi dije ki kay njay lə Luwə ə a gangi ta dō dije ki dōnangi ti ne al wa? Kin ə igəri kadi e səi je ə a igangi ta dō dije ti ki dōnangi ti ne ningə, ra ban be ə asi kadi igangi ngan ta je ki majal be ki to dansi ti al ə? ³Se igəri kadi e j-əi je ə j-a ji gangi ta dō malayka je ti al wa? Ə kin ə e be ningə, ra ban be ə j-asi kadi ji gangi ngan ta je ki toi danje ti bōne kin al ə? ⁴Gine e ri ə, loki ngan ta je ki be kin toi dansi ti ningə, uni awi rō dije ti ki əi ne madi al dan njé kaw-naa je ti ə? ⁵M-əl səsi ta kin be kadi rəsi səl

səsi. Ningə, se dəw madi kare be ki nje kəm-kədi, ki kadi gangi ta dan ngakone je ti ki njé kadi-me je goto biti wa? ⁶ Ə kadi ngakonaa je ki me Kirisi ti uni-naa awi nq dije ti ki gəri Luwə al! ⁷ Ki rjeti ba, kaw ə wa ki awi ki naa lo gangi ta ti kin, taji kasi al ləsi ki taga ngata. Se ra ban ə indigi kadi isi dɔ ti ki njé ki rai səsi nɛ ki go rəbe ti al kin al wa? Se ra ban ə iyəi adi tuji nɛ ləsi par al wa? ⁸ Ə, səi yo ta itəli isi rai nɛ ki go rəbe ti al, isi bogi ngakosi je ki me Kirisi ti. ⁹ İgəri kadi njé ra nɛ je ki go rəbe ti al, a oy kəbe lə Luwə al, ə se igəri al wa? Maji kadi ədi rəsi al, tado njé ra kaya je, ki njé ra yo je, ki njé kuwə marim je, ¹⁰ ki dingəm je ki njé sangi-naa je, ki njé bogi je, ki njé kəm-nda je, ki njé kasi ra je, ki njé taji nɛ je, ki njé taa nɛ lə dije dɔ gu ti je, dije kin pəti a ooi kəbe lə Luwə al. ¹¹ Nɛ je kin ə e kilə ra dije madi dansi ti kəte. Nə basine, səi dije ki Luwə togi səsi adi ayi njay, Luwə ində səsi ta dangi mbata ti lie, Luwə ɔr ta dəsi ti ki tɔ Babe ləje Jəju Kirisi, taa ki takul NDil ki kay njay tɔ.

Darəje e Kəy kisi NDil Luwə

¹² Dije madi əli əi nə: «Ta rəbi to kadi m-ra nɛ je pəti ki mem ndigi kare.» E ki rjeti, «ta rəbi to kadi m-ra nɛ je pəti ki mem ndigi kare,» nə nɛ je pəti maji səm dərɔ al. «Ta rəbi to kadi m-ra nɛ je pəti ki mem ndigi kare.» Nə m-ndigi kadi nɛ madi aw ki tɔgi dɔm ti al. ¹³ Nɛ kuso e ki mbata me dəw, ə me dəw to mbata nɛ kuso tɔ, nə Luwə a tuji-de joo pu kɔ. Nə darɔ dəw e mbata kaya al. Darɔ dəw e mbata Babe, ningə Babe ka isi mbata dəw tɔ. ¹⁴ Təki Luwə adi Babe ij-n taa lo koy ti ka kin ə, a adi je ka j-a j-i taa lo koy ti tɔ. A adi j-i taa lo koy ti ki takul təge.

¹⁵ Se igəri kadi darəsi je əi ngan rɔ Kirisi al wa? Se m-a m-un ngan rɔ Kirisi

kadi m-təl-e ngan rɔ kaya dəne ti wa? Jagi m-a m-ra be al. ¹⁶ Se igəri kadi dəw ki ilə rəne naa ti ki kaya dəne, təli darɔ ki kare ba sie al wa? Tado makitibi lə Luwə ə nə: «Dije ki joo kin a təli darɔ ki kare!» ¹⁷ Nə, dəw ki ilə rəne naa ti ki Babe, e naa ti sie kare ba me ndil ti tɔ. ¹⁸ E mbata kin ə, kadi imbatı kaya sangi dəne je. Tado, ndəgi majal je ki dəw rade, əi gidi rəe ti tagane, nə dəw ki isi sangi dəne kaya ti, isi ra majal əsin ta rəne e wa. ¹⁹ Se igəri kadi darəsi je e kəy kisi NDil Luwə al wa? NDil ki e mesi ti kin i rɔ Luwə ti, Luwə ə adi səsi. Darəsi e ya Luwə, bi e ya si al. ²⁰ Maji kadi iləi taji dɔ Luwə ti me darəsi ti, tado Luwə igə dəsi ki gati ki ngay.

Ta ki dɔ taa-naa ti

7 Ta ki cji dɔ ta je madi ki əli-mi me makitibi ti ki indangi adi-mi. M-o maji ngay kadi dingəm tɛɛ kadi dəne ti al. ² Nə mba kadi dəw osi me kaya ki ra ti al, maji kadi dingəm ki ra ka aw ki dəne ləne ki cji dəne, ə dəne ki ra ka kadi aw ki dingəm ləne ki cji dəne tɔ. ³ Maji kadi dingəm ki ra ka adi nene nɛ ki sɔbi kadi ade, ningə kadi dəne ka adi ngawne nɛ ki sɔbi kadi ade tɔ. ⁴ MBata dəne aw ki tɔgi dɔ rəne ti al, nə e ngawe ə aw ki tɔgi dɔ ti. Be tɔ ə, dingəm ka aw ki tɔgi dɔ rəne ti al, nə e nee ə aw ki tɔgi dɔ ti. ⁵ Maji kadi cginaa rəsi al. Re cginaa rəsi ningə, kadi e ki go mindisi ki osi naa ti mba kadi uni rəsi əli ta ki Luwə. Ningə go ti ə, itəli awi naa ti gogi. Be mba kadi *Satə ingə rəbi na-n səsi al. İngə rəbi na səsi loki asi kuwə rəsi ngə al. ⁶ Ta ki m-əl səsi kin, e ndu ba m-adi səsi al, nə e go rəbi madi ə m-cji səsi. ⁷ M-ndigi ngay kadi dingəm je pəti toi tə mi be, nə ke ə, nə nə ka aw ki kadi-kare ləne ki Luwə ade. *Kadi kare je əi dangi dangi: dəw kare aw ki kadi-kare

ne madi, ə e ki nungi aw ki kadi-kare ne ki rangi tɔ.

⁸M-əl buwə je ki njé ngaw koy je, təki to maji ngay kadi isi dərɔde tə mi be. ⁹Nə ke ə re, asi kadi uwəi rɔde ngə al ɓa, maji kadi taai dəne, ə se taai dingəm ki rangi. Tado, taa-naa e soti kadi dəw ində gu dɔ ngur darɔ ti.

¹⁰Ki ɔji dɔ dije ki taai-naa ki bəlme, maji kadi dəne tɛɛ ji ngawne ti al. Ningə, ndu kin e mi ə m-un al, nə e ʔabe ə un. ¹¹A re dəne tɛɛ ji ngawne ti ɓa, a taa dingəm ki rangi al. Re e be al tɔ ningə, kadi təl aw ji ngawne ti gogi. Ə kadi dingəm ka tuwə nene al tɔ¹¹.

¹²Ki ɔji dɔ ndəgi dije ningə, e mi ə m-əl-de ta, ɓi e ʔabe al. M-əl kadi re, dingəm ki un mene adi Kirisi, aw ki dəne ki gər Kirisi al, ə dəne ka kin ndigi kadi n-isi sie ɓa, maji kadi tuwe al. ¹³Ə re dəne ki un mene adi Kirisi, aw ki dingəm ki gər Luwə al, ə dingəm ka kin ndigi kadi n-isi sie ka, maji kadi mbate al tɔ. ¹⁴Tado, dingəm ki gər Luwə al a e ki kay njay ki takul nene. Ningə dəne ki gər Luwə al ka, a e ki kay njay ki takul ngawne tɔ. Re e be al ningə, ngande je a əi ki kay njay al. Nə ki rɔjeti, əi ki kay njay. ¹⁵A kin ə re, e ki gər Luwə al, ndigi mbati-naa ningə, ta rəbi to mbata ti lie. Tado goe ti kin, ne madi ki dɔ nje kun mene kadi Kirisi naa ti ki nje gər Luwə al goto. Luwə ɓar səsi kadi isi ki naa ki lapiya. ¹⁶Dəw gər al, ki go rəbi kisi naa ti kin, dɔ maji ə, i dəne a aji ngawi, ə se i dingəm a aji nei.

Ka dɔ nja ti me ɓar ti ki Luwə ɓar dəw

¹⁷Kadi ne ra dəw ki ra e ki go kadi-kare ti lie. Kadi kare ki ʔabe ade ki go kise ti ki dɛe taa, kəte taa kadi Luwə ɓar-e-n. E kin e ta ki m-ndangi madi njé kaw-naa je pəti. ¹⁸Kin ə re dəw madi ijə mətine kəte taa kadi Luwə ɓar-e ningə,

kadi təl ra rəne tə nje kijə mətɪ al ɓəy be al. A kin ə re dəw madi ijə mətine al ɓəy, ə Luwə ɓar-e ningə, kadi təl aw ijə mətine al ngata. ¹⁹M-adi igəri təki kijə mətɪ e ne madi kare al. Taa kijə mətɪ al ka e ne madi al tɔ. Ne ki sɔbi kində kəm go ti, e ngəm go ndu-kun je lə Luwə. ²⁰Maji kadi, nə nə ka isi me ji kisi ti ləne ki isi-n kəte taa kadi Luwə ɓar-e-n. ²¹Kin ə i ɓəə kəte taa kadi Luwə ɓari ə, kadi igə ta dɔ kei ɓəə ti kin al. Re ta rəbi to mba kadi ɔr kulə ɓəə mindi ti mindi ka, maji kadi a me ɓəə ti wa kin ira-n kilə ki maji. ²²Tado ɓəə ki ʔabe ɓar-e, e dəw ki kulə ɓəə ɔr minde ti ngata, e dəw lə ʔabe. Be tɔ ə, dəw ki e ɓa rəne ki Luwə ɓar-e, təl ɓəə lə Kirisi. ²³Kadi igəri təki igəri dəsi ki gati ki ngay, ɓi kadi itəli ɓəə je lə dije al. ²⁴NGakom je, kadi nə nə ka, isi ki go ji kise ti ki isi-n kəte taa kadi Luwə ɓar-e-n.

Ta ki dɔ dije ti ki taai-naa al ɓəy, ki njé ngaw koy je

²⁵Ki ɔji dɔ dije ki taai-naa al ɓəy, m-ingə ndu madi rɔ ʔabe ti kadi m-adi-de al. Ningə, m-a m-əl-de ta ki go koe ti ləm ki m-o. Mi ki Luwə o kəm-to-ndoo ləm, ə təl-m dəw ti ki asi kadi itaai mee.

²⁶Ne ki mi m-o maji ngay kadi dəw ra ə to kin: dəkagilo ki j-isi ti ne kin ə dingəm isi ki karne par ə, m-o kadi a e so-e ti, tado e dəkagilo ki nga ngay. ²⁷Be ə, re itaa dəne ngata ɓa maji kadi isi sie par. A kin ə re itaa dəne al ɓəy ə, isi par ɓi isangi rəbi taa dəne al. ²⁸Ningə, kin ə itaa dəne ə, e majal ə ira al. Taa re ngon ki mandɪ taa dingəm ka, e majal ə ra al tɔ. Nə dije ki njé taa-naa a ingəi kɔ ki ndɔ je pəti me kisi ki dɔ taa ti ləde. E be ə, m-ndigi kadi uri me kɔ ti kin al.

²⁹NGakom je, ne ki kadi m-əl səsi ə to kin: dəkagilo ki noje ti nay ngay al ngata. Ə kadi kaw ki kəte noɔ kam, njé taa dəne je toi tə dije ki taai dəne al be. ³⁰Kadi njé

ki isi n̄oi-naa toi t̄a dije ki n̄oi-naa al be, kadi nj̄e ki isi rai r̄on̄al toi t̄a dije ki rai r̄on̄al al be, kadi nj̄e ki ndogi n̄e je toi t̄a dije ki awi ki n̄e madi al be, ³¹ kadi nj̄e ki isi maji ki n̄e kinḡa ki d̄onangi ne ti toi t̄a dije ki isi maji al be. Tado d̄onangi ki n̄e maji ki me ti ba p̄ati a gotoi.

³² Ninḡa, m-ndigi kadi isi ki kanji ta ki ga. Tado d̄aw ki taa d̄ane al b̄ay isi sol d̄o kil̄a ti l̄a Babe. Isi sangi kadi n-ra n̄e ki n̄al Babe. ³³ N̄a d̄aw ki taa d̄ane, isi sol mbata n̄e je ki d̄onangi ti ne. Isi sangi kadi n-ra n̄e ki n̄al nene yo t̄o. Adi e d̄aw ki ta gae t̄o joo. ³⁴ Be t̄o ə, d̄ane ki taa dinḡam al, ə se ngon ki mand̄i ka toi be t̄o. Isi soli mbata kil̄a l̄a Babe, kadi n-əi dije ki maji me dar̄ode ti nim, me nd̄ilde ti nim. N̄a d̄ane ki taa dinḡam, isi sol mbata n̄e je ki d̄onangi ti ne. Isi sangi kadi n-ra n̄e ki n̄al ngawne yo t̄o. ³⁵ E ki mbata maji l̄asi ə m-əl-n s̄asi ta kin bi e ki mba kadi m-oḡi-n s̄asi d̄o n̄e madi al. Ninḡa, m-ndigi kadi irai e ki go r̄abe ti ki maji, mba kadi it̄i r̄osi kati me kind̄a r̄o naa ti ki Babe, bi ki me ki joo al. ³⁶ Kin ə re, dinḡam uw̄a d̄o ngon ki mand̄i ngata, ə oo kadi re n-taa-e al ə n-ra sie n̄e ki majal ba, maji kadi taai-naa par bi e majal al. ³⁷ N̄a kin ə re, go nonḡi ti, d̄aw un nd̄une kadi n-taa d̄ane al, kanji gu ki kind̄a d̄o ti, d̄awe ra maji. Ra maji, loki uw̄a r̄one nḡa sangi d̄ane kin al. ³⁸ E be ə, re dinḡam uw̄a d̄o ngon ki mand̄i ə taai-naa sie par ka maji. A kin ə re, t̄al iȳə goe adi taai-naa al ə maji ngay b̄ay t̄o.

³⁹ D̄okagilo ki dinḡam isi ki d̄one taa b̄ay ba, kadi d̄ane iȳə ngawne al. N̄a re ngawe oy ninḡa, kul̄a goto minde ti. Ta r̄abi to kadi taa dinḡam ki me nd̄igi. N̄a ke ə kadi e dinḡam ki me Kirisi ti taa. ⁴⁰ Ninḡa, ki go koe ti l̄əm, m-o kadi re n̄je ngaw koy kin isi d̄one ti par ə maji ngay. M-əl be mbata, mi ka m-ḡar kadi m-aw ki ND̄il Luw̄a mem ti t̄o.

Ta d̄o da ti ki gugi yo

8 Ki oji d̄o da ki gugi yo ninḡa, m-o kadi j-əi p̄ati, j-əi nj̄e n̄e ḡar t̄aki r̄o-jeti. N̄a n̄e ḡar e n̄je re ki k̄oji r̄o. ND̄igi-naa ə ȳə e n̄je ra ki d̄aw kade t̄ogi me kadi-me ti lie. ² Re d̄aw madi oo r̄one t̄o n̄je n̄e ḡar ninḡa, d̄awe kin ḡar n̄e ki r̄o-jeti al b̄ay. ³ N̄a re d̄aw nd̄igi Luw̄a ninḡa, Luw̄a ḡar d̄awe kin.

⁴ Ə se kadi d̄aw uso da ki poli yo ə se kadi uso al wa? Ta ki kadi j-əl ̄an: Ji ḡar kadi yo madi kare goto d̄onangi ti ne. Taa, Luw̄a ki rangi goto, Luw̄a e karne ba par ə isi n̄oo. ⁵ D̄ije isi b̄ari n̄e je madi d̄ora ti, ə se d̄onangi ti ne luw̄a je. Ə re, isi b̄ari-de luw̄a je, ə adi luw̄a je ki babe je b̄ayi-naa ka^v, ⁶ ki r̄oje ti je ba, Luw̄a e karne ba ə isi n̄oo. Luw̄a ki Bawje, ki n̄je kind̄a n̄e je p̄ati, ki j-isi ki d̄oje taa ki takule. Taa Babe e kare ba t̄o. E ki go r̄abi lie ə Luw̄a ind̄a-n n̄e je p̄ati. Taa, j-isi ki d̄oje taa, ki go r̄abi lie t̄o.

⁷ N̄a dije ki n̄a je ḡari ki be kin al. Ki madi je, rai yo je ki nd̄e nd̄e, adi ki bone wa kin ka, loki isi usoi da ki poli yo ninḡa, usoi t̄aki e da l̄a yo je ki r̄ajeti ka kin t̄o. Taga l̄ode, t̄oge goto, adi ooi r̄ode t̄a dije ki to n̄je. ⁸ E n̄e kuso ə e n̄je kaw s̄aje r̄o Luw̄a ti al. Re j-usoi al ə, n̄e kare ki du-je goto; a re j-usoi ə, n̄e kare ki j-inḡai d̄o made ti goto t̄o. ⁹ Re e be ka, kadi oi go r̄osi maji. Oi go r̄osi maji, kadi taa ki Kirisi taa s̄asi il̄a s̄asi taa kin, t̄al r̄abi ki kadi ad̄ii nj̄e ki əi t̄o je, tosii me majal ti al. ¹⁰ T̄aki d̄aw ki t̄o, oo-i, i ki iḡar n̄e maji, isi uso n̄e k̄ay ra yo ti. Loki oo-i kin, se a ra kadi a aw ki k̄ate k̄ate me kuso da je ti ki P̄ali yo al wa? ¹¹ E be ə, ngokoje ki t̄o, ki Kirisi oy mbata lie kin, a tuji ki go r̄abi n̄e ḡar l̄ai. ¹² Majal ki isi irai ̄osi ta ngak̄osi je, isi irai adi do taga je l̄ode ki t̄oge goto kin, e majal ki isi irai ind̄ori Kirisi t̄o. ¹³ E be ə, re e ki mbata

ne kuso ə kadi ngokom osi-n me majal ti ba, m-a m-uso da al, mba kadi m-adi ngokom osi-n me majal ti al.

**Ne ki sobi kadi daw ra ki
ne ki sobi kadi daw ingə**

9 M-ndəji səsi m-o se mi daw dərəm al wa? Se mi nje kaw kilə al wa? Se m-o Jəju ki Babe ləje ki kəm al wa? Se səi kandi kilə ləm me tə Babe ti al wa? ²Re ndəgi dije ə ooi mi tə nje kaw kilə al ka, ki rəsi ti mi nje kaw kilə. Tado ne ki təji kadi mi nje kaw kilə, e kində rə naa ti ləsi ki Kirisi kin.

³Ta ki kadi m-rə-n ki njé kində ta dəm ti ə to kin: ⁴Se sobi kadi kilə ki j-isi ra kin, j-ingə ne loe ti j-uso al wa? ⁵Se sobi kadi j-aw ki dəne madi tə neje təkı ndəgi njé kaw kilə je, ki ngakə Babe je, ki Piyər je isi rai al wa? ⁶Se sobi dəje je ki Barnabasi^w par kadi tə ji ra kilə taa j-ingə ne j-uso wa? ⁷Əli-mi adi m-o, se ndə kare oi asigar ki ra kilə asigar ləne ki ne kingə lie e wa e noq wa? Ə se nə ə ndər nju ningə uso kandi ne ndər ka kin al wa? Ə se nə ə ul bati je ningə ay mbade al wa?

⁸Ta kin m-əl ki go ta kəl dije ti par wa? *NDu-kun lə *Moji ka əl ta kin be tə ə nə: ⁹«Dəw a də ndugidu ta mangi ti al, dəkagilo ti ki a njiyə də ko ti mba kadi kande tē^x.» E mbata lə mangi je ki da wa kin ə Luwə aw-n ki ta ki ga kin wa? ¹⁰Se e mbata ti ləje je wa kin ə Luwə əl-n ta kin al wa? Təkı rəjeti, e mbata ti ləje ə əl-n ta kin. Tado sobi kadi daw ki nje ndər, ində mene də ti təkı ndər kin n-a ningə ne loe ti. Taa kadi daw ki nje kində ko gər təkı n-a ningə ne də jine. ¹¹Təkı ji dibi ne lə ndil dansi ti kin, e go ti al kadi ji tətı kande ki kadi maji ki darəje rəsi ti wa? ¹²Re dije madi ingəi ne kin ningə, ra ban be ə je kin bəy taa kadi j-a j-ingə al ə?

Re e be ka, j-ində təgi kin dəsi ti al. J-ore meje də ne je ti pəti mba kadi j-ilə kagi nə poy ta ti ki maji kin al.

¹³İgəri maji kadi dije ki njé ra kilə me kəy ti lə Luwə, usoi ne ki me kəy ti lə Luwə. İgəri maji kadi njé kijə ne məsi kadi-kare je, usoi ne kadi-kare kin^y. ¹⁴Be tə ə, dije ki njé kilə mbə Poy Ta ki Maji, Babe un ndune kadi ingəi ne kusode me kilə kilə mbə Poy Ta ti ki Maji kin^z.

¹⁵Nə mi, m-ində təgi kin də daw ti al. M-ndangi ta kin mba kadi m-dəji-n go ne madi al tə. Re e koy ka, m-ndigi koy par. E ne rənəl ləm, Dəw madi ki kadi a taa jim ti goto. ¹⁶Ningə, Poy Ta ki Maji ki m-ilə mbəe kin e ne ki kadi m-a m-ində-n gum al. E kilə ki isi dəm ti, sobi kadi m-ra. Ningə kəm-to-ndoo e ləm, loki m-ilə mbə Poy Ta ki Maji kin al. ¹⁷Re e kilə ki m-ra ki dəm mi wa ba, sobi kadi m-a m-ingə ne kigə go jim. Nə təkı e kilə ki isi dəm ti kadi m-ra, m-ra təkı isi-n dəm ti kadi m-ra-n ka kin. ¹⁸Ne kigə go ji ləm e ri ə? Ne kigə go ji ləm e Poy Ta ki Maji ki m-ilə mbə. M-ilə mbə ki kanji kadi m-ingə ne ki sobi kadi m-ingə loe ti.

¹⁹Mi daw dərəm, mi bəə al. Nə be ka, m-ra rəm bəə ti lə dije pəti mba kadi m-ingə-n dije ngay m-adi Kirisi. ²⁰Loki mi dan *Jipi je ə, m-təl rəm Jipi ti mba kadi m-ingə-n Jipi je. Mi gin ndu-kun ti lə Moji al, nə loki mi dan dije ti ki əi gin ndu-kun ti lə Moji ə, m-ra rəm tə dəw ki e gin ndu-kun ti səde mba kadi m-ingə-n-de. ²¹Re mi dan dije ti ki gəri ndu-kun lə Moji al ə, m-ra rəm tə dəw ki gər ndu-kun lə Moji al be mba kadi tə m-ingə-n-de. Nə ki rəjeti ba, mi gin ndu-kun ti lə Luwə, tado m-təl rəm go ndu-kun ti lə Kirisi. ²²Re mi dan tə je ti ə, m-ra rəm tə ti mba kadi m-ingə-n tə je m-adi Kirisi. M-təl rəm ne je ti pəti rə dije ti pəti mba kadi tə dije madi ingəi kaji. ²³M-ra ne je

^w9:6 Knjk 9.27; 11.22-25, 30 ^x9:9 Dətərənəm 25.4; 1Tim 5.18

^y9:13 Ləbətiki 6.9, 19; Dətərənəm 18.1-3 ^z9:14 Mt 10.10; Lk 10.7

kin pəti mbata ti lə Poy Ta ki Maji. M-ra mba kadi m-ingə-n nē maji ki əl tae tɔ.

²⁴ Igəri kadi dije ki njé kay ngədi, pəti ayi-naa ngədi dɔ bangi ti, nə kare ba dande ti par ə ingə nē kigə go njae, ə se igəri al? Maji kadi ayi-naa ngədi ki kuje ki kadi ingəi nē ngədi ləsi. ²⁵ NJé kay ngədi je, lo na rɔ ti ləde, dəw ki ra ka ində dɔ rɔne ti kadi tə n-ingə-n jɔgi kəsi-gon. Ningə e jɔgi kəsi-gon ki ndo madi ə a tuji, nə je, jɔgi kəsi-gon ləje a tuji al ratata. ²⁶ E be ə, mi m-isi m-ay ngədi, ningə, m-ay ngədi lə njé kəm tɔ je ki nɔɔ be al. Taa m-isi m-rɔ tɔ, ningə rɔ ki m-isi m-rɔ, m-bir jim m-ində-n nəl al tɔ. ²⁷ M-isi m-ində dɔ darɔm ti, kadi m-ułe gin tɔgim ti. M-ułe gin tɔgim ti mba kadi, mbə Poy Ta ki Maji ki m-isi m-ilə kin, lo ti ə ɔri-mi kɔ al.

Nē kɔji dɔ Isirayəl ti dilə lo ti

10 NGakom je, m-ndigi kadi igəri təki kaje je pəti njiyoi gin kil ndi ti^a, taa gangi dan ba bo tɔ^b. ² Luwə rade batəm me kil ndi ti nim, me ba bo ti nim, tadɔ indəi rəde naa ti ki *Moji. ³ Pəti, usoi nē kuso ki i dɔrɔ ti^c. ⁴ Taa əi pəti, ayi-naa man ki i dɔrɔ ti tɔ. Ayi-naa man ki tɛɛ me mbal ti ki i dɔrɔ ti, ki isi dan gode^d. MBal ka kin e Kirisi. ⁵ Be ka, ngay je dande ti, kilə rade nəl Luwə al, adi oyi, ninde a dɔ-naa ti dilə lo ti. ⁶ Nē je kin pəti rai nē be, mba kadi e nē ndo ləje. E nē ndo mbata ti ləje, mba kadi, fone ki majal ra-je təki ra-n-de kəte kin be al ngata^e. ⁷ Irai yo təki dije madi dande ti rai kin al. Makitibi lə Luwə əl ə nə: «Dije isi nangi usoi je ayi-naa je, ningə go ti, i taai ndami-naa^f.» ⁸ Ifuki rəsi me kaya ti ki ra təki dije madi dande rai kin be

al. Kaya ki ra kin ə adi dije dibi kuti joo gide e mitə oyi ndo kare ba be^g. ⁹ Oti kadi ji nai Kirisi təki njé ki madi dan kaje je ti nai-e-n, ə adi li je tɔi-de tɔli-de kin be al^h. ¹⁰ Oti kadi ji bai ta təki njé ki madi je dande ti rai, adi malayka ki nje tuji dije, tɔ-n kode kin be alⁱ. ¹¹ Nē je kin tɛɛ dɔ kaje je ti be, mba kadi e nē ndo mbata ti ləje. Ningə, ndangi me makitibi ti be, mba kadi ɔji-je, je ki je basi ki dɔkagilo ki dɔbəy ti. ¹² E be, dəw ki oo kadi n-a dɔ njane ti maji ningə, kadi ində kəm-kədi dɔ rɔne ti. Ində kəm-kədi mba kadi osi me majal ti al.

¹³ Nē na ki a tɛɛ dəsi ti ki kadi a e nē na ki dəw asi kuwə tɔgine ba me ti al goto. Ningə, Luwə ki nje ra nē ki dana, a iyə ta rəbi kadi nē na ki al dəsi tɛɛ dəsi ti al tɔ. Dɔkagilo ki nē na tɛɛ dəsi ti ningə, a adi səsi tɔgi kadi uwəi rəsi ba me ti. A ilə rəbi kadi itɛɛi me ti kɔ.

Kadi njé kadi-me je rai madi-naa ki yo ki ra al

¹⁴ E be ə, njé ndigi ləm, maji kadi ayi-naa say kadi yo ti ki ra. ¹⁵ M-əl səsi ta tə njé tər je. Kadi səi je wa indəi manji ta ki m-əl səsi kin oi. ¹⁶ Loki j-isi j-ayi-naa man nju, ji rai oyo dɔ ti taa j-ayi-naa. Ə se e kin, e ra madi-naa dɔ məsi Kirisi ti al wa? Ə se mapa ki j-isi ji ləbi-naa danje ti j-usoi kin e madi-naa dɔ darɔ Kirisi ti al wa^j? ¹⁷ Be ə, mapa e kare ba, ningə re ji bay ka, ji təli darɔ ki kare me mapa ti ki ji ra madi-naa dɔ ti. ¹⁸ Oi ta lə ngan *Isirayəl je ki go darɔ ti: NJé ki usoi da je ki kijə mindide kadi-kare ti kin, se rai me kasi-naa ki Luwə nɔ dɔngiri ti ki adi kadi-kare titi kin al wa^k? ¹⁹ Ta ki m-ndigi kadi m-əl dɔ lo kin ti ə to kin: da ki pole-

^a10:1 Tɛɛ ki taga 13.21-22; 14.19-20 ^b10:1 Tɛɛ ki taga 14.22-29 ^c10:3 Tɛɛ ki taga 16.35 ^d10:4 Kɔr Isirayəl je 20.8-11 ^e10:6 Kɔr Isirayəl je 11.4

^f10:7 Tɛɛ ki taga 32.6 ^g10:8 Kɔr Isirayəl je 25.1-18

^h10:9 Kɔr Isirayəl je 21.5-6 ⁱ10:10 Kɔr Isirayəl je 17.6-14

^j10:16 Mt 26.26-28; Mk 14.22-24; Lk 22.19-20 ^k10:18 Ləbətiki 7.6, 15-16

n yo ə se yo wa ki d̄one, se e neḡ madi wa?
²⁰ E neḡ madi al. Ningə, t̄aki dije adi kadi-
 kare kin ndil je ki majal¹, bi adi Luwə
 al^m, m-ndigi kadi irai me kasi-naa ki ndil
 je ki majal al. ²¹ E go ti al kadi ayi-naa
 me k̄opi ti lə Babe, ningə it̄ali ayi-naa me
 k̄opi ti lə ndil je ki majal b̄oy t̄o. Taa e go
 ti al kadi usoi naa ti ki Babe, ə it̄ali usoi
 ki ndil je ki majal b̄oy t̄o. ²² Se ji ndigi
 sangi ta Babe kadi jangi ra-e d̄oje ti wa?
 Ə se t̄ogije it̄ə ȳa Babe wa?

Kadi Luwə ingə k̄osi-gon me neḡ je ti p̄əti

²³ Dije madi əli əi n̄ə: «Ta r̄əbi to mba
 kadi d̄əw ra neḡ je p̄əti ki mee ndigi kare.»
 E ki r̄əjeti, «ta r̄əbi to mba kadi d̄əw ra neḡ
 je p̄əti ki mee ndigi kare,» n̄ə neḡ je p̄əti
 maji ki d̄əw d̄əw al. «Ta r̄əbi to mba kadi
 d̄əw ra neḡ je p̄əti ki mee ndigi kare.» N̄ə
 neḡ je p̄əti a ra maji ki nj̄é kaw-naa je al.
²⁴ Kadi d̄əw madi dansi ti sangi maji lə
 r̄əne par al, n̄ə kadi sangi maji lə nd̄əge
 je t̄o taa.

²⁵ Neḡ je p̄əti ki dije isi gatii suki ti, kadi
 usoi ki kanji kadi mesi uwə səsi ki ta.
²⁶ Tado, d̄ənangi ki neḡ je ki me ti p̄əti e
 ȳa Babeⁿ. ²⁷ Re d̄əw ki nje kadi-me al,
 b̄ar səsi ki neḡ kuso, ə awi loe ti ningə,
 kadi usoi neḡ je p̄əti ki adi səsi ki kanji
 d̄əji gine, n̄ə t̄ə mesi j̄ uwə səsi ki ta d̄o
 ti. ²⁸ A re d̄əw madi əl səsi ə n̄ə e da ki
 gugi yo ningə, kadi usoi al. Usoi al mbata
 ti lə d̄əw ki əl səsi, taa mbata lə me kuwə
 ki ta t̄o. ²⁹ Me kuwə ki ta ki m-əl tae kin,
 e səi je al, n̄ə e me kuwə ki ta lə d̄əwe ki
 nje k̄əl ta kin. Ra ban be ə, me kuwə ki
 ta lə d̄əw kin rangi par a il̄ə kagi n̄o neḡ
 ti ki ta r̄əbi to kadi m-ra ə? ³⁰ Re neḡ kuso
 to, ə m-ra oyo d̄o ti taa m-uso ə, ra ban
 be ə d̄əw a əl-m ta ki majal d̄o ti ə?

³¹ E be ə, re e neḡ kuso ə usoi, re e neḡ
 k̄ay ə ayi, ə se neḡ ri ki irai, maji kadi

irai adi Luwə ingə k̄osi-gon me ti. ³² Maji
 kadi neḡ madi kare me kil̄ə rasi ti, t̄əl jigi
 tigə *Jipi je al nim, tigə dije ki əi Jipi
 je al, al nim, taa tigə nj̄é kaw-naa je lə
 Luwə al nim t̄o. ³³ E mbata kin ə, mi wa
 ki d̄əm, m-ində t̄ogi d̄o r̄əm ti, kadi m-n̄əl
 dije p̄əti me neḡ ram je ti p̄əti.

11 Indaji-mi t̄əki mi ka m-ndaji-n
 Kirisi be t̄o.

Maji kadi d̄əne d̄əo d̄əne d̄əkagilo kaw-naa ti.

² M-il̄ə t̄oji d̄əsi ti, tado taa taa, mesi
 isi ole d̄əm ti. M-il̄ə t̄oji d̄əsi ti b̄oy t̄o,
 tado ingəmi go neḡ je ki m-ndo səsi maji
 t̄əki m-əl-n səsi. ³ Ningə neḡ ki m-ndigi
 kadi igəri ə to kin: Kirisi e d̄o dingəm
 ti, dingəm e d̄o d̄əne ti, ningə Luwə e d̄o
 Kirisi ti t̄o. ⁴ Ə re dingəm ki ra, ki isi əl
 ta ki Luwə, ə se isi əl ta ki ta Luwə ti ki
 d̄əne ki d̄əo ningə, il̄ə r̄əsol d̄o d̄əw ti ki
 isi d̄əe ti. ⁵ A kin ə re e d̄əne ki ra ki isi əl
 ta ki Luwə, ə se əl ta ki ta Luwə ki kanji
 d̄o d̄əne ningə, il̄ə r̄əsol d̄o ngawne ti t̄o.
 Tado t̄o t̄əki ngisə d̄əne be. ⁶ Re d̄əne d̄əo
 d̄əne al ningə, kadi ij̄ə d̄əne. A re e neḡ
 ki to r̄əsol kadi d̄əne ij̄ə d̄əne ningə, maji
 kadi d̄əo d̄əne. ⁷ E go ti al kadi dingəm
 d̄əo d̄əne, tado e bana k̄əm Luwə, taa e
 neḡ k̄osi-gon lie t̄o^o. Ningə d̄əne e neḡ k̄osi-
 gon lə dingəm t̄o. ⁸ E be, tado e dingəm ə
 Luwə ɔr dam r̄əe ra-n d̄əne bi e d̄əne b̄a
 Luwə ɔr dam r̄əe ra-n dingəm al. ⁹ Ningə,
 Luwə ra dingəm mbata ti lə d̄əne al, n̄ə
 e d̄əne ə Luwə ra-e mbata ti lə dingəm^p.
¹⁰ E ki mbata kin ə, kadi d̄əne d̄əo d̄əne
 mbata *Malayka je. D̄o ki d̄əo, t̄oji kadi
 d̄əne e gin t̄ogi ti. ¹¹ Ningə, ki ta k̄əm
 Babe ti, d̄əne a isi ki kanji dingəm al,
 taa dingəm a isi ki kanji d̄əne al nim t̄o.
¹² Tado Luwə ɔr d̄əne r̄o dingəm ti, ningə
 d̄əne ə oji dingəm t̄o. B̄a neḡ je p̄əti j̄ r̄o
 Luwə ti. ¹³ Ningə, səi je wa iməri ta d̄o ti

¹10:20 1Tim 4.1 ^m10:20 Dətərənom 32.17 ⁿ10:26 Pa je 24.1

^o11:7 Kil̄ə ngirə neḡ je 1.26-27 ^p11:9 8-9: Kil̄ə ngirə neḡ je 2.18-23

oi se e go ræbe ti kadi dæne əl ta ki Luwə ki kanji dɔɔ dæne wa? ¹⁴Se ji gəri kadi e ne ki go ræbe ti al kadi dingəm aw ki bi dɔ ki ngal al wa? ¹⁵Nə ki rɔ dæne ti ba, yingə dɔ ki ngal e ne kosi-gon mbata ti lie, tado Luwə ade yingə dɔ ki ngal mba kadi e ne kuti dæ. ¹⁶A kin ə re, dæw madi naji ta ta kin ningə, kadi dæwe gər tæki j-aw ki jibəl rae ki rangi al. Je wa al nim, njé kaw-naa je lə Luwə al nim tɔ.

Nə kuso lə Babe

¹⁷M-aw tə m-ilə jim dɔ ne ti kare ki to kin. Ningə e ne ki m-a m-ilə-n tɔji dɔsi ti al. M-ilə tɔji dɔsi ti al, tado loki ikawinaa ningə, ne je ki to ra al yo ə isi ta ti isi rai, bi irai ne ki kadi to səsi soti al. ¹⁸Nə kare, m-o kadi loki ikawinaa ba, gangi-naa to dansi ti. Ningə, m-gər kadi ta je ki m-o kin, e ki rɔjeti a to dan ti nɔɔ. ¹⁹Maji kadi gangi-naa to dansi ti wa tɔ taa. Tado gangi-naa kin ə, a ra kadi dije gəri, njé je ki əi dije lə Luwə tæki rɔjeti dansi ti. ²⁰Ningə, loki ikawinaa, e ne kuso lə Babe ba isi usoi al. ²¹E ne kuso lə Babe al tado, dɔkagilo kuso ne ti ba, nɔ nɔ bətirə ki ta ne kuso ti ləne ki ji-n be kadi uso. Ra adi njé ki nɔ je isi ki bo, ə njé ki nungi, kasi rade tɔ. ²²Ə se ta kəy je ləsi ki kadi isi ti usoi je ayi-naa je goto wa? Se e koo ba oi nda njé kaw-naa je lə Luwə al wa? Se irai be mba kadi iləi rɔsəl dɔ njé je ti ki ne ləde goto wa? Ta ri ə kadi tə m-əl səsi me lo kin ti ə? Kadi m-ilə tɔji dɔsi ti a? Jagi, ki cji dɔ lo kin ningə, m-a m-ilə tɔji dɔsi ti al.

²³Tado ne ndo ki m-ingə rɔ Babe ti ə m-ndo səsi ə to kin: Me kondɔ ti ki kadi iləi Babe Jəju ji njé tɔl-e je ti, Jəju un mapa, ra oyo Luwə dɔ ti, ²⁴uwə tətɔ naa ti, təl-n adi njé ndo je, ningə əl-de ə nə: «E kin e darəm ki to mbata ti ləsi. Itaai usoi kadi mesi ole-n dɔm ti.» ²⁵Go ne kuso ti, Jəju un kɔpi kasi kandi nju, ra tæki ra-n kəte ka kin be bəy, ningə əl-de ə nə: «Kɔpi kin e kun mindi ki sigi me

məsım ti. Dɔkagilo je pəti ki a ayi-naa ningə, kadi mesi ole-n dɔm ti.» ²⁶Ningə, dɔkagilo je pəti ki a usoi mapa kin, ə se a ayi-naa kɔpi kin ba, iləi mbə koy Babe biti kadi re-n. ²⁷E mbata kin ə, dæw ki uso mapa ə se ay kɔpi lə Babe ki kanji ndər gin rɔne ningə, aw ki ta dæne ti dɔ darɔ Babe ti ki dɔ mæse ti. ²⁸Be ə, maji kadi dæw ki ra ndər gin rɔne kəte bəy taa uso darɔ Babe nim ay mæse nim. ²⁹Tado dæw ki uso nim ay nim ki kanji gir ta mene ti kadi e darɔ Babe ningə, e wa ə isi ɔr ta ki gangi re-n dæne ti. ³⁰Nə kin ə ra adi njé moy je ki njé tɔgi goto je əi ngay dansi ti. Ningə ki ngay je dansi ti oyi tɔ. ³¹Re j-əi je wa ji gangi ta dɔ rɔjeti ningə, j-a j-osi me ta ki gangi ti lə Luwə al. ³²Ningə, ki go rəbi lə ta ki gangi kin, Luwə ində-je cji-je mba kadi ta ki gangi osi dɔje ti naa ti ki dije ki gəri Luwə al, al.

³³E be ə, ngakom je, loki ikawinaa kadi usoi ne ningə, ingəmi-naa. ³⁴Re dæw madi bo ra-e ə, maji kadi uso ne me kəy ti ləne. Be mba kadi kaw-naa ləsi ɔr ta ki gangi re-n dɔsi ti al. Ki cji dɔ ndəgi ta je, ndɔ ki m-tɛɛ dansi ti ə m-a m-ində dæ naa ti bəy.

Kadi kare lə NDil

12 Ki ngəsine kin ngakom je, m-ge kadi igəri kadi-kare je ki dangi dangi lə NDil, bi kadi isi day dɔ ti al. ²Dɔkagilo ti ki igəri Luwə al bəy, injiyəi tə njé kəm tɔ je go yo je ti ki mbi bəy. ³E be ə, m-əl sasi kadi ay njay. Dæw kare ki NDil lə Luwə ɔr nɔe ki a ə nə: «NDil e dɔ Jəju ti» goto. Ta dæw madi ki a ə nə: «Jəju e Babe» ki kanji kadi NDil ɔr nɔe ka goto tɔ. ⁴*Kadi-kare je e dangi dangi nə NDil ki nje kadi-de e kare ba. ⁵Kilə bəə je to dangi dangi, nə Babe e kare ba. ⁶Kilə ra je to ta dangi dangi, nə Babe ki kare ba ə ində me njé ra-e ti pəti. ⁷Luwə adi kadi-kare ki go NDil ti dæw ki ra mba kadi ra maji ki kosi dije

päti. ⁸E be ə, ki go rəbi lə NDil ki kare wa kin, Luwə adi dəw madi kuji kəl ta ki kəm-kədi, ə adi ki nungi kuji kəl ta ki ne gər. ⁹Ki madi, Luwə ade kadi-me, ningə ki nungi ade kadi-kare nga njé moy je ki go rəbi lə NDil ki kare wa kin. ¹⁰Adi ki madi, kadi-kare ra ne je ki əti bəl bəl; adi ki nungi, kadi-kare kəl ta ki ta Luwə ti; ki nungi, kadi-kare kər nin NDil Luwə ki ndil je ki ngom naa ti; adi ki nungi, kadi-kare kəl ndon ta je ki dangi dangi; ningə adi ki nungi bəy, kadi-kare kər gin ta je ki dangi dangi tə. ¹¹Kadi-kare je wa pəti kin, e ki go rəbi lə NDil ki kare wa kin ə Luwə adi-n dəw ki ra ki go me ndigi ti ləne.

¹²Təki darə dəw e kare ba, nə aw ki ngan rəje je ngay, ngan rəje je ki ngay kin, re bayi-naa tə ri ka, əi darə ki kare. Dije pəti ki indəi rəde naa ti ki Kirisi ka toi be tə. ¹³Tadə j-əi pəti, *Jipi je ki gin dije ki dangi dangi; bəə je ki dije ki əi bə rəde je; j-ingəi batəm me NDil ti ki kare ba. Taa j-əyi-naa man me NDil ti ki kare wa kin tə. ¹⁴Darə dəw e ngon rəje ki kare ba al, nə e ngan rəje je ki dangi dangi. ¹⁵Kin ə re nja ə nə: «Mi ji al, adi mi ki kare dan ngan rə je ti al», ningə kəl-e ki be kin par ə ər nja kə dan ngan rəje je ti al. ¹⁶Kin ə re mbi ə nə: «Mi kəm al, adi mi ki kare dan ngan rəje ti al», ningə kəl-e ki be kin par ə ər mbi kə dan ngan rəje je ti al. ¹⁷Kin ə re darə pəti e kəm ə, dəw a oo ta ban ə? Kin ə re darə pəti e mbi ə, dəw a əti bay ne ban ə? ¹⁸Ki rəjeti, Luwə ində ngan rəje je kare kare ki kilə ki səbi dəde ki go ndigi ti ləne. ¹⁹Kin ə re ngan rəje je pəti əi ngon rə ki kare ba ningə, dəw a əl ta lə darəje al. ²⁰NGan rəje je əi ngay nə darəje e kare ba. ²¹Ningə lo kadi kəm əl ji ə nə: «M-gər-i al», goto; taa lo kadi də əl nja ə nə: «M-gər-i al», goto tə. ²²NGan rəje je madi ki toi tə ne ki təgide goto be kin, awi ki ndade ngay. ²³Ningə, ngan rəje je ki j-oi-de tə ne madi al me rəje ti kin

ə, j-oi gode ngay. Ə njé ki j-oi-de tə ne ki maji kəl tae al kin ə ji ngəmi-de maji tə. ²⁴NGan rəje je ki ingəi kəsi-gon, awi ki ndoo kəsi-gon al nga. Luwə ində-je ki ngan rəje je ki dangi dangi, ningə ngan rəje je ki kəsi-gon du-de, Luwə əsi gonde ngay. ²⁵Luwə ra be mba kadi gangi-naa goto me darə ti. Ningə kadi ngan rəje je ki dangi dangi indəi kəmde go-naa ti pəti. ²⁶Adi re ngon rə kare ingə kə ningə, ndəgi rəje je pəti ingəi kə sie naa ti. A re ngon rə kare ingə kəsi-gon ningə, ndəgi rəje je pəti ingəi kəsi-gon sie naa ti tə.

²⁷NGəsi-ne səi nga rə Kirisi, ningə səi kare kare pəti, səi nga rə ki səbi dəsi. ²⁸E be ə, dan njé kaw-naa je ti, Luwə ində njé kaw kilə je tə dije ki dəsəy də njé kaw-naa je ti; ki kə joo, ində njé kəl ta je ki tae ti; ki kə mitə, ində njé ndo ne je. Ningə go ti, Luwə adi kadi-kare je ki dangi dangi, adi e kadi-kare ra ne kəji je ki əti bəl bəl, ki kadi-kare nga njé moy je, ki kadi-kare ra ki njé kaw-naa je, ki kadi-kare kər nə dije, ki kadi-kare kəl ndon ta je ki dangi dangi. ²⁹Pəti əi njé kaw kilə je al, pəti əi njé kəl ta ki ta Luwə ti al, pəti əi njé ndo ne je al, pəti əi njé ra ne kəji je ki əti bəl bəl al. ³⁰Pəti awi ki kadi-kare nga njé moy je al, pəti awi ki kadi-kare kəl ndon ta je ki dangi dangi al, pəti əi njé kər gin ta je ki dangi dangi al. ³¹Indəi təgi də rəsi ti kadi ingəi kadi-kare je ki ndade e ngay itə ndəge je, ningə m-a m-əji səsi rəbi ki maji ngay itə ne je pəti.

NDigi-naa

13 Kin ə m-əl ndon ta lə dije ki dangi dangi, ə se ndon ta lə malayka je mindi ka, re ndigi-naa goto rəm ti ə m-to tə ningə-kasi ki bə kəy kəy, ə se gal ki siyə saki saki kam be par. ²Re m-aw ki kadi-kare kəl ta ki ta Luwə ti, ə se kadi-kare gər gin ne je ki to lo bəyə ti pəti tigə, ə se m-aw ki ne gər je pəti, ə se m-aw ki kadi-me ki təge e ngay asi kadi m-

or-n mbal lo kae ti kate ka, re m-aw ki ndigi-naa al ə mi ne mədi al. ³Re m-adi ne kingə je ləm pəti njé ndoo je, re m-ilə rəm por mbata kingə-n tɔba ka, re ndigi-naa goto rəm ti ə, ne kare ki m-a m-ingə me ti goto.

⁴Dəw ki nje ndigi-naa aw ki kore me, e nje ra maji, e nje ra ta ne al, e nje tɔji rone al, e nje kində gune al tɔ. ⁵NJe ndigi-naa a ra ne ki tɔ rɔsɔl al, a sa ne mbata maji lə rone par al, a ra wongi kalangi al, taa a uwə dəw mene ti al tɔ. ⁶NJe ndigi-naa a ra rɔnəl dɔ ne ki go rəbe ti al, al, nə a ra rɔnəl dɔ ne ki rɔjeti yo. ⁷NJe ndigi-naa e nje kiyə go majal kɔ, e nje ngəm go kadi-me, e nje kində me dɔ ti, e nje kore mene dɔ ne je ti pəti.

⁸Kəl ta ki ta Luwə ti a goto ndɔ madi, kəl ta ki ndon ta je ki dangi dangi a goto ndɔ madi, gər gin ne je ki dangi dangi a goto ndɔ madi tɔ, nə ndigi-naa a to ratata. ⁹Ningə, ne gər ləje asi-naa bərərə al, taa ta ki ta Luwə ti ki j-isi j-əl ka asi-naa bərərə al tɔ. ¹⁰Loki nje kasi-naa pəti a tɛɛ hɔy ningə, ne je pəti ki asi-naa al a gotoi.

¹¹Loki mi ngon bəy, ta kəlm e ta kəl ngon ki du, gir ta ləm e gir ta lə ngon ki du, ə se kɔji ta ləm e kɔji ta lə ngon ki du. Nə loki m-təl dəw ki tɔgi, m-iyə ne ra lə ngon ki du kɔ. ¹²Ki bone kin, j-isi j-oi ne je tə ne ki koo me kətirongi ti be, adi j-oi piti piti ba bəy, nə ndɔ madi a re nɔɔ kadi j-a j-oi-e ki kəmje ja ja. Dɔkagilo ti ki bone m-gər ne je pəti al bəy, nə ndɔ madi a re nɔɔ kadi m-a m-gər ay njay njay təki Luwə gər-m jeje kin be tɔ. ¹³Ki bone kin ne je ki mitə kin toi lo tɔde ti, adi e: kadi-me nim, kində me dɔ ti nim, ndigi-naa nim tɔ, nə e ki bo ngay dande ti e ndigi-naa.

Kadi kare je ki dangi dangi ki Luwə adi njé kadi-me je

14 Kəte nɔ ne je ti pəti, isai rəbi ndigi-naa ki rɔ ki ti kati. Ningə,

kadi isai rəbi kadi-kare je ki go NDil ti tɔ. Ki bo toi, e kadi-kare kəl ta ki ta Luwə ti. ²Dəw ki isi əl ta ki ndon ta je ki rangi ki dije gəri al, isi əl ta ki dije al, nə isi əl ta ki Luwə, tado dəw ki gər dɔ ta lie ki isi əl goto. E ki takul NDil Luwə ə isi əl-n ta ki to lo bɔyɔ ti kin. ³Ningə, dəw ki isi əl ta ki ta Luwə ti, isi əl ta ki dije mba kadi awi ki kəte kəte me kadi-me ti ləde. Isi ilə dingəm mede ti taa isi sɔl mede tɔ. ⁴Dəw ki nje kəl ta je ki dangi ki dəw gər dɛe al, isi mbusi rone e wa me kadi-me ti ləne, nə dəw ki nje kəl ta ki ta Luwə ti isi mbusi nja kosi njé kaw-naa je dɔ kadi-me ti ləde.

⁵M-ndigi kadi səi pəti əli ndon ta je ki dangi dangi ki dəw gər dɛe al, nə ndigi ləm ki ngay e ki mba kadi əli ta ki ta Luwə ti. Tado dəw ki nje kəl ta ki ta Luwə ti, e dɔ dəw ti ki nje kəl ndon ta je ki rangi ki dəw gər dɛe al. A re dəw madi or me ta lə nje kəl ndon ta je ki dangi dangi ka kin adi kosi njé kaw-naa je kadi mbusi-n njade wa taa. ⁶NGakom je, kin ə bone m-re rɔsi ti ə m-əl ta ki ndon ta je ki igəri al ningə, maje e ri mbata ti ləsi ə? Kin ə re ta ləm ki m-əl, tɛɛ ki dɔ ne ki to lo bɔyɔ ti adi səsi al nim, adi səsi ne gər al nim, ɔji səsi ne ki a ra ne lo ti ti al nim, ta adi səsi ne ndo al nim tɔ ningə, ne kare ki maji ki m-ra mbata ti ləsi goto.

⁷E kae ti lə ne kosi pa je tə nal je ki kənde je ka kin be tɔ. Kin ə ndude ba dangi dangi maji al ə, ra ban ə dəw a gər-n ndu nal ki ndu kənde ə? ⁸Kin ə nje kəl təbi kəl adi ay njay al ə, nə ə a ində dɔ rone dana kadi a aw rɔ ə? ⁹Be tɔ ə, səi njé kəl ndon ta je ki dangi dangi ki dəw gər dɛe al ka itoi be tɔ. Kin ə ta ki əli, dəw gər dɛe al ə, ra ban be ə a gər me ə? A gər me al tado isi əli ta ləsi me nəl ti kɔ kare. ¹⁰Kadi igəri təki ndon ta je əi ngay dɔnangi ti ne. Ningə ta je ki dangi dangi kin pəti, kər mede to nɔɔ. ¹¹Kin ə re m-gər me ta ki dəw a əl-m al ningə, dəwe kin a oo-m tə mba rone ti, ə mi ka m-a

m-o-e ti mba röm ti tō. ¹² Be tō ə, təki isi sangi kadi-kare je ki go NDil ti, isangi ki rō ki ti kati, nə ke ə kadi e kadi-kare ki a mbusi nja kosi njé kaw-naa je taa.

¹³ Ningə dəw ki nje kəl ndon ta je ki dangi dangi ki dəw gər dœ al kin, maji kadi dəji Luwə kəm-kədi kər gine kadi dije gəri. ¹⁴ MBata re m-əl ta ki Luwə ki ndon ta je ki dangi dangi ki dəw gər me al ɓa, me NDil ti mi ki Luwə, nə ne gər ləm ra kilə al. ¹⁵ Ningə ne ki kadi m-ra ə to kin: M-a m-əl ta ki Luwə me ndil ti, nə m-a m-əl ta ki ne gər tō. M-a m-osi pa me ndil ti, nə m-a m-osi pa ki ne gər tō. ¹⁶ Kin ə ira oyo Luwə me ndil ti par, ki kanji kadi dəw ki isi mbō njé kaw-naa je ti oo dō oyo ki isi ra Luwə kin ningə, ban be ə a ra «Amen» dō ti ə? ¹⁷ Re ira oyo Luwə ləi maji ngay ka, lo kadi ra maji ki dəw ki isi mbō njé kaw-naa je ti goto.

¹⁸ Ki takul Luwə ə yə m-gər-n kəl ndon ta je ki dangi dangi ki dəw gər dœ al mitə səsi pəti. ¹⁹ Nə nō njé kaw-naa je ti ə, m-ndigi kəl ku ta je mi ki dije gəri dœ kadi m-ndo-n ne njé kaw-naa je, maji tōy kadi m-əl ta ngay ki ndon ta je ki dəw gər dœ al.

²⁰ NGakom je, oti kadi ta kəlsi to tə ta kəl ngan je ki du be. Re ɔji dō majal ningə, itoi tə ngan je ki du, nə re ɔji dō ta ki kəl ɓa, maji kadi ta kəlsi e ta kəl dije ki tōgi gangi. ²¹ NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «M-a m-əl ta gin dije kin ki ndon ta ki mba, m-a m-ndumə ta mba je kadi m-əl-n-de ta. Be ka, a ooi dō ta ləm al^q.»

²² E be ə kadi-kare kəl ta ndon ta je ki dangi dangi ki dəw oo dœ al e ne kōji mbata dije ki gəri Luwə al, ɓi e mbata njé kadi-me je al. Ningə, kadi-kare kəl ta ki ta Luwə ti e ne kōji mbata njé kadi-me je ɓi e ki mbata dije ki gəri Luwə al, al. ²³ Kin ə təki njé kaw-naa je pəti kawinaa, ningə əli ndon ta je ki dangi dangi

ki dəw gər dœ al, ə dije madi ki gəri ta lə Luwə maji al ɓəy, ə se njé ki adi mede Luwə al, rəi lo kaw-naa ti kin ə a ɓari səsi mbə je al a? ²⁴ Kin ə re njé kadi-me je pəti əli ta ki ta Luwə ti, ə nje kadi-me al, ə se dəw ki gər ta lə Luwə maji al ɓəy ur kəy ka, ta je ki ta Luwə ti ki dije pəti əli kin a uwe ki ta, taa a ra kadi a gər təki n-e nje ra majal tō. ²⁵ Gir ta je ki mee ti a kujəi ki taga. Ningə a osi nangi nō Luwə ti ə nə: «Ki rōjeti, m-gər kadi Luwə e dansi ti ne.»

Maji kadi njé kadi-me je rai ne je ki rəbe rəbe lo kaw-naa je ti ləde

²⁶ NGakom je, ri je ri je ə səbi ra lo kaw-naa je ti ləsi ə? Loki ikawi-naa, dəw madi osi pa, dəw madi ndo ne, dəw madi ɔr gin ne ki to lo ɓɔyɔ ti, dəw madi əl ndon ta je ki dəw gər dœ al, ningə dəw madi ki rangi isi nōɔ tə nje mbəl ta ka kin tō. Kadi ne je kin pəti mbisi nja njé kaw-naa je. ²⁷ Re dije madi gei kəl ndon ta je ki dəw gər dœ al ningə, səbi kadi əi joo al ə mitə be par taa. Ningə kadi əli ta ki go naa go naa, ə kadi nje kər gin ta ka kin to tō taa. ²⁸ Re dəw ki kadi ɔr gin ta ləde kin goto dan njé kaw-naa je ti ningə, maji kadi isi tade mbə. Əli ta ki darɔde wa nim ki Luwə nim mede ti par. ²⁹ Ki ɔji dō nje kəl ta ki ta Luwə ti, səbi kadi dije joo ə se mitə wa əli ta dande ti, ningə ndəge je indəi manji ta ləde ooi. ³⁰ Re Luwə əl ta ki dəw madi ki rangi dan njé kaw-naa je ti ningə, səbi kadi nje kəl ta ki ta Luwə ti ki kəte taa kəə ta kəl ta ti. ³¹ MBata səi pəti, asi kadi əli ta ki ta Luwə ti ki go naa go naa kadi indoi-naa ne, iləi dingəm me naa ti. ³² NJé kəl ta je ki ta Luwə ti awi ki tōgi dō kadi-kare ti ki Luwə adi-de. ³³ Tadɔ Luwə e Luwə ki nje ra ne ki tae ale mbə al, nə e Luwə ki nje kadi dije isi ki naa ki lapiya.

³⁴Tāki njé kaw-naa je isi rai dande ti lo je ti ki dangi dangi, maji kadi dāne je isi ki tade ki mbə dan njé kaw-naa je ti. Dəw adi-de ta rəbi kadi əli ta al. Ningə, kadi iləi dāde gin tōgi ti tēki ndu-kun əl-n. ³⁵Re ne madi ki gəri gine ay njay al to ningə, kadi dəji ngawde je me kəy ti. Tado e ne ki go rəbe ti al kadi dāne əl ta dan njé kaw-naa je ti. ³⁶E səi ə ta lə Luwə ilə ngirəne rəsi kəte a? Ə se e səi par ə re tēe dansi ti ə? ³⁷Re dəw madi gir mene ti kadi n-e nje kəl ta ki ta Luwə ti, ə se n-e nje kaw ki kadi-kare lə NDil ningə, maji kadi dəwe gər tēki ne je ki ndangi m-adi səsi kin i rə Bəbe ti. ³⁸Re dəw madi mbati kadi gər ne je kin ningə, to taga kadi Luwə gər dəwe kin al tō.

³⁹Be ə, ngakom je, isangi rəbi kadi əli ta ki ta Luwə ti, ningə oti kadi ogi dō kəl ndon ta je ki dəw gər dōe al. ⁴⁰Nə ke ə kadi ne je pəti rai ne go rəbi ki dana.

Ta ki Jəju Kirisi lo koy ti

15 NGakom je, m-ole mesi dō Poy Ta ti ki Maji ki ndo ki m-ilə səsi mbəe kəte ka kin. E ta ki itaai ə uwəi goe səm biti bone. ²E Poy Ta ki Maji kin ə adi səsi kaji, loki uwəi goe səm tēki ndo ki m-ilə-n səsi mbəe. Re e be al ningə, kadi-me ləsi e ne ki ndangi kare.

³Tado ne ndo ki dōsəy ki madi səsi e ne ndo ki mi wa ə m-taa. Adi e Kirisi ki oy mbata majal je ləje tēki makitibi lə Luwə əl-n^r. ⁴Dibi-e ra ndo mitə ningə tēe lo koy ti tēki ndangi me makitibi ti lə Luwə^s. ⁵Tēe hōy ki rə Piyər ti taa ki rə njé ndo je ti ki dōgi gide e joo tō^l. ⁶Go ti gogi ningə, tēe hōy ki rə ngakō je ti ki asi bu mi ki gide ki kaw-naa. Dije ngay dan dije ti kin isi ki dāde taa bəy. Ki madi je dande ti ə oyi. ⁷Go ti bəy, tēe hōy ki rə Jaki ti taa ki rə njé kaw kilə je ti pəti tō.

⁸Gode ti pəti ningə, tēe ki rəm ti hōy, mi ki mi ngon ki kər^u. ⁹Mi ki du dan njé kaw kilə je ti pəti, tado m-asi kadi dəw bar-m nje kaw kilə al. M-asi al, tado mi nje kadi kō njé kaw-naa je lə Luwə^v. ¹⁰Nə e ki takul me-maji lə Luwə ə m-təl-n dəw ki be kin bone. Ningə me-maji lie ki mbata ləm e ki ndangi al tō. Tado m-ra kilə mitə ndəgi njé kaw kilə je pəti. Ke ə e mi ki dōm ə m-ra kilə kin al, nə e me-maji lə Luwə ə e səm. ¹¹E be ə, re e mi ə se ndəgi njé kaw kilə je ka, e Poy Ta ki Maji ki kare wa kin ə j-isi j-ilə səsi mbəe.

Ta ki njé koy je lo koy ti

¹²Je j-isi j-ilə mbəe ki Kirisi lo koy ti, ə dije madi dansi ti əi nə: «NJé koy je a ii lo koy ti al,» tō kin e ta ki ban dana?

¹³Re njé koy je a ii lo koy ti al ningə, Kirisi ka i lo koy ti al tō. ¹⁴Ə re Kirisi i lo koy ti al ningə, j-ilə mbəe ki ndangi, taa kadi-me ləsi ka e ki ndangi tō. ¹⁵Re e ki rəjeti, kadi njé koy je a ii lo koy ti al, ə je j-əl j-ə nə: «Luwə tēe ki Kirisi lo koy ti» ningə, lo kin ti, ji təl njé ma naji je ki ngom dō Luwə ti. Tado Luwə tēe ki Kirisi lo koy ti al. ¹⁶Re njé koy je a ii lo koy ti al ningə, Kirisi ka i lo koy ti al tō. ¹⁷Ə re Kirisi i lo koy ti al ningə, kadi-me ləsi e ne ki ndangi kare, isi me majal ti ləsi ba bəy. ¹⁸Ningə njé je ki oyi me Kirisi ti ka tade ti tō. ¹⁹Re ne kində me dō ti ləje ki j-adi-n meje Kirisi e mbata ne je ki bone par ningə, je njé kəm-to-ndoo ki itə ndəgi dije pəti.

²⁰Nə ke ə, Kirisi i taa dan njé koy je ti tēki rəjeti. E kandi ki dōsəy lə njé je ki oyi. ²¹Ningə, tēki e ki go rəbi lə dəw ki kare ə yo re-n dō dije ti dōnangi ti ka kin ə, ki go rəbi lə dəw ki kare, njé koy je a i taa lo koy ti tō. ²²Tēki koy or-n go dije ti pəti ki go rəbi lə Adam ka kin ə, dije

^r15:3 Ejay 53.5-12 ^s15:4 Pa je 16.10; Oje 6.2

^t15:5 Lk 24.34, 36; Mt 28.16-17; Mk 16.14; Jā 20.19 ^u15:8 Knjk 9.3-6

^v15:9 Knjk 8.3

pəti a təli kadi isi ki dode taa ki go rəbi lə Kirisi t^w. ²³Ke ə, ki lo koy ti kin a e ki go loe go loe. Kirisi a i kəte tə kandi ki dəsəy, ningə dəkagilo təl-e ti, njé je ki adi-e mede a ii taai lo koy ti t^o. ²⁴Go ne je ti kin pəti ningə dəbəy ne je a re. Kirisi a tuji kəbe je, ki tōgi kəbe je, ki tōgi ndil je ki majal, bəy taa a təl ki kəbe adi Luwə ki Bawje. ²⁵Tadə, səbi kadi Kirisi a o be bti kadi Luwə ilə njé bəe je gin njəe ti^x. ²⁶Ningə, nje bə ki dəbəy ti ki a tuje e koy. ²⁷Tadə makitibi lə Luwə ə nə: «Luwə ilə ne je pəti gin tōge ti^y.» Ningə kəl kə nə «ne je pəti əi gin tōge ti» kin oji kadi Luwə e gin tōgi ti lə Kirisi t^o al. E Luwə ə ilə ne je pəti gin tōgi ti lə Kirisi. ²⁸Dəkagilo ki ne je pəti əi gin tōgi ti lə Kirisi ningə, NGon wa ki dəne a ilə dəne gin tōgi ti lə Luwə ki nje kulə ne je pəti gin tōge ti, mba kadi Luwə e ne je pəti me ne je ti pəti t^o.

²⁹Re e be al ningə, njé je ki adi isi rai-de batəm to njé koy je ti kin, rai be mbata kingə ri me ti ə? A ingəi ri me ti loki njé koy je a ii taa lo koy ti al? ³⁰Taa je wa ka, ki mba ri ə ki ndə je pəti j-ilə-n rəje ji koy ti ə? ³¹Ki rəjeti, ngakom je, ki ndə je kare kare pəti m-a ta koy ti. Ningə m-ingə rənəl ki takulsi ki mbata kində rə naa ti ləje də kilə ti ki Jəju Kirisi, ki e Bəbe ləje. ³²Me be bo ti ki Epəji, m-rə ki da je ki wale. Ningə re e ki go rəbi ne ra lə darə par ə, e ri ə m-a m-ingə me ti ə? Re njé koy je a ii lo koy ti al ningə, adi «j-usoi je j-ay-i-naa je nə lo ti ə j-a j-oyi^z.» ³³Ədi rəsi al, «İndole-naa ki nje ra majal ə a təl nje ra majal t^o.» ³⁴Maji kadi itəli iməri ta ki maji, ə itaai kəə ta ra majal ti. MBata dije madi ngay dansi ti gəri Luwə al. M-əl ta kin be mba kadi adi səsi rəsəl.

Darə ki i lo koy ti

³⁵Dije madi a dəji ta əi nə se ki go rəbi ki ban bə dije a ii lo koy ti wa? Ə se a ii ki darə ki ban wa? ³⁶I mbə dəw, kə ko ki idibi kin, re oy al ə, a ibə al t^o. ³⁷Ningə e darə ne wa ki idibi kin ə a bə al, nə e kande ki me ti. Dəmajı ə e kandi təy, ə se kandi ne madi ki rangi. ³⁸Luwə wa ade kadi rə ki go me ndigi ti ləne. Ningə kandi ne ki ra ra ka, Luwə ade kadi rə ki səbi dəe.

³⁹Ne je ki njé kədi rəde pəti, darəde to dangi dangi bi titi-naa al. Darə dije to ta dangi, darə da je to ta dangi, darə yəl je to ta dangi, taa darə kanji je to ta dangi t^o. ⁴⁰Ne kində je ki dərə ti, ndolede e dangi taa ne kində je ki dənangi ti ne ndolede e ta dangi t^o. ⁴¹Kadi əsi ta dangi, nay nda ta dangi, taa mee je ndoyde to ta dangi t^o. Ningə darə mee je wa kin ka ndoyde to dangi dangi bəy t^o.

⁴²Be ə, ki lo koy ti lə njé koy je ka to be t^o. Darə dəw ki dibi e darə ki a ndum, nə darə ki a i lo koy ti e darə ki a ndum al. ⁴³Dibi-e tə darə ki dangi ti, nə a tēē lo koy ti ki darə ki kəsi-gon. Dibi-e tə darə ki tōge goto, nə a tēē ki darə ki tōgi. ⁴⁴Dibi-e tə darə dəw, nə a tēē lo koy ti ki darə ki go NDil ti. Təki darə ki go lo dəw ti to ka kin ə, darə ki go ndil ti ka to nōō t^o. ⁴⁵E be ə, makitibi lə Luwə ə nə: «Adam ki dəsəy e dəw ki nje kisi ki dəne taa^a,» ningə Adam ki dəbəy ti e NDil ki nje kadi dije kaji. ⁴⁶E Adam ki go NDil ti ə re kəte al, nə e e ki go darə ti ə re kəte, ningə e ki go NDil ti uti goe. ⁴⁷Adam ki dəsəy, e dəw ki dənangi ti ne, tadə e bu dənangi ə Luwə ibə. Nə Adam ki kə joo i dərə ti taa ə re. ⁴⁸Be ə, dəw ki Luwə ra-e ki bu dənangi titi-naa ki ne kində je ki dənangi ti ne, ə dəw ki i dərə ti taa,

^w15:22 Kılə ngirə ne je 3.17-19; Rm 5.12-21 ^x15:25 Pa je 110.1

^y15:27 Pa je 8.7 ^z15:32 Ejay 22.13 ^a15:45 Kılə ngirə ne je 2.7

titi-naa ki ne kində je ki dora ti taa to.
⁴⁹ Ningə, təki ji titi-naa ki dəw ki rai-e ki bu donangi ka kin ə, j-a titi-naa ki e ki i dora ti taa to.

⁵⁰ NGakom je, m-əl səsi madi oi təki daro ki məsi asi kadi a oo koḃe lə Luwə al, taa daro ki ndum asi kadi tee lo ti ki dum ndum, al to. ⁵¹ M-ge kadi igəri ne ki to lo boyo ti kin: J-əi pəti j-a j-oyi al, nə j-əi pəti j-a mbəli rəje. ⁵² Təbi ki dōbəy ti a ba ningə, tə bəl kəm ki kində sipi be par ə dije pəti a mbəli. Loki təbi a ba ningə, njé koy je a iu ki ro ki a dum ndum, ningə je, j-a mbəl rəje. ⁵³ Tado sōbi kadi ro ki ndum un ro ki dum ndum, taa ro ki koy kadi un ro ki dum koy nim to. ⁵⁴ Loki ro ki ndum a un ro ki dum ndum, ə ro ki koy a un ro ki dum koy kin ningə, ta ki makitibi lə Luwə ə nə:

«Ro təti yo ratata^b» kin a tol tane.

⁵⁵ «I yo, təti ro lai e ra?»

I yo, kəngi e ra^c?»

⁵⁶ Kəngi yo e majal, ningə tōgi majal e ndu-kun to. ⁵⁷ Adi ji rai oyo Luwə ki adi ji təti ro ki takul Babe ləje Jəju Kirisi.

⁵⁸ Lo kin ti, ngakom je ki njé ndigi ləm, uwəi tōgisi ba, ai do njasi ti me kilə ti lə Babe ki kanji ko. Tado ko ki isi ingəi me kilə ti lə Luwə kin e kare ki ndangi al.

Nə kaw mbata njé kaw-naa je ki Jorijaləm

16 Ki oji do ne kaw ki mbata lə dije lə Luwə ki isi Jorijaləm ti^d, m-dəji səsi kadi irai təki m-oji-n njé kaw-naa je ki donangi Galasi ti kin be to. ² M-əl səsi kadi ndo ki do kəte lə ndo je ki siri pəti pəti, kadi dəw ki ra dansi ti, or ne me ne ti ləne ndəy ngəm dangi mbata kilə kin. Kadi or ki go tōge ti ki Luwə ade-n. İrai be mba kadi m-re bəy taa ikawi ne, al. ³ Ningə, dokagilo ki m-a m-tee dansi ti

ba, m-a m-ilə ki dije ki səi je wa imbəti-de, Jorijaləm ti. M-a m-adi-de makitibi jide ti kadi awi ki kadi-kare je ləsi. ⁴ A kin ə re to kadi mi wa m-aw ki rom ningə, a awi səm naa ti to.

Kəji kaw mba lə Pol

⁵ M-a m-tee rosi ti noo ki ta rəbi ki Masəduwan ti. Tado, m-a m-ində do-nangi ki Masəduwan gangi^e. ⁶ Dəmajı ə, m-a m-ra ndo je rosi ti. Majı ə ba ka a gangi dom ti rosi ti, kadi tə indəi-mi ta rəbi ti adi m-aw lo ki sōbi kadi m-aw ti. ⁷ Kawm kin, m-ge kadi re Luwə ndigi səm do ti ningə, m-ra səsi ngan ndo je ki asi tati. Kadi m-o səsi ki njam taa par al. ⁸ Ningə, m-a m-isi me be bo ti ki Epəji ratata dokagilo Patəkoti ti. ⁹ NJé bə je ləm əi ngay Epəji ti, nə ta rəbi to tagira nom ti wətəngi kadi m-ra-n kilə ləm^f.

¹⁰ Re Timote re tee dansi ti ningə^g, irai-e adi e ki ronəl dansi ti, tado e ka isi ra kilə lə Babe tə mi be to. ¹¹ Kadi dəw madi kare dansi ti kide al. Ningə kadi indəi-e ta rəbi ti kadi re tee rom ti ki maje. Tado m-isi m-ngəm-e ki ndəgi ngako je ki a əi sie. ¹² Ki oji do ngokoje Apolosi, m-ilə dingəm me ti ngay kadi aw rosi ti, ində rone naa ti ki ngakoje je ki isi awi ki rosi ti, nə mee ndigi kaw ki basine ti kin al bəy^h. NDo ki ingə rəbi ə a aw bəy.

Ta ki kəji ki dōbəy ti ki kuwə ji-naa

¹³ İsi dōgi ti, ai do njasi ti me kadi-me ti ləsi, ai dingəm ə uwəi tōgisi ba. ¹⁴ Majı kadi irai kilə je pəti me ndigi-naa ti.

¹⁵ NGakom je, m-gər kadi igəri İsitəpanasi ki dije ki me kəy ti lie majıⁱ. Əi dije ki dōsəy ki adi mede donangi ti ki Akay. Ningə, ki go me ndigi ti ləde, uni rōde kadi rai ki dije lə Luwə. Be ə, m-dəji səsi ne kare bəy. ¹⁶ Majı kadi, itəli rosi go

^b15:54 Ejay 25.8 ^c15:55 Oje 13.14 ^d16:1 Rm 15.25-26

^e16:5 Knjk 19.21 ^f16:9 8-9: Knjk 19.8-10 ^g16:10 4.17

^h16:12 Knjk 18.24 ⁱ16:15 1.16

ta ti lə dije ki be kin, ə itəli rəsi go ta ti lə dije ki indəi rəde ta kilə ti isi rai səde tɔ.

¹⁷ Rəm nəl-m ngay dɔ re ti lə Isitəpanasi, ki Pɔrtunatusi, ki Akaykusi. Tadd, rai nɛ je ngay adi-mi tosi ti. ¹⁸ Uwəi angalm indəi nangi təki rai səsi ka kin be tɔ.

¹⁹ *NJé kaw-naa je ki dɔnangi Aji ti uwəi jisi. Akila əi ki Pirisil^l, naa ti ki njé

kaw-naa je ki isi me kəy ti ləde uwəi jisi ngay tɔ. ²⁰ NGakoje je pəti uwəi jisi. Maji kadi uwəi ji-naa mbɔsi ti ki rɔnəl.

²¹ Ningə, e mi Pol ə wa ə m-dangi ta kuwə ji kin ki jim. ²² Re dəw madi dansi ti ndigi Luwə al ningə, kadi Luwə mane. «Marana ta», Babe re. ²³ Kadi me-maji lə Babe Jəju e naa ti səsi. ²⁴ M-ndigi səsi kare kare pəti me kində rɔ naa ti ki Jəju Kirisi.

Makitibi ki kɔ joo ki Pol ndangi adi

Koreti je

Ta ki dɔ makitibi ti ki kɔ joo ki Pol ndangi adi Koreti je

Makitibi ti ki kɔ joo ki Pol ndangi adi Koreti je kin, ta ki me ti tɔji kadi dan Pol ɔi ki njé kaw-naa je ki Koreti ti maji boy al. Dije madi tuji me Pol ngay ki ta kælde je ki kilə rade je. Awi biti əli təkɪ Pol aw ki tɔgi ki kadi e-n nje kaw kilə lə Jəju Kirisi al. Lo kin ti, Pol əl ta ngay. Nə re Pol əl ta ngay mindi ka, tɔji njé kadi-me je ki Koreti ti təkɪ n-ndigi-de wa kin nim, n-sangi rəbi kulə noji naa ti səde nim. E be ə, əl-n ta lə rone ki nəl-ne ngay loki poyde ki maji re tɛɛ rone ti (7.5-15).

Go ta je ti ki ɔji dɔ nɛ je ki nga nga ki tɛɛ dɔe ti dɔnangi Epəji ti (1.1-11), Pol ole me njé kadi-me je ki Koreti ti dɔ nɛ je ti ki to ki n-ingə rɔde ti me kulə noji ti ki to dande ti n-əi səde je, ningə tɔji nda kilə lə nje kaw kilə lə Jəju Kirisi adi-de gəri tɔ. Pol ɔr-de gin nɛ ki n-əl-n-de ta je ki nga nga me makitibi ti ləne ki dɔsay ki n-adi-de, ningə əl-de təkɪ n-ingə rɔnəl go ti, mbata ta ki nga ki n-əl-de, kandidate ki maji tɛɛ go ti (1.12-7.16).

NGa ningə, ki ɔji dɔ nɛ kaw ki mba ra-n ki njé kadi-me je ki dɔnangi Jude ti (8-9), Pol dəji Koreti je kadi ɔi njé ra maji, ningə əl-de ə nə: «Ɣəri ra maji lə Babe ləje Jəju Kirisi maji. Kirisi ki e nje nɛ kingə, nə ra rone nje ndoo ti mbata ləsi, kadi me ndoo ti lie, səi, itəli njé nɛ kingə je» (8.9).

Me ndəgi ta je ti ki re go ti (10-13), Pol təl ilə jine kəm dije ti ki njé kəl kə nə e asi kadi e nje kaw kilə al kin. Ba təl ta makitibi ləne ki ngon ta ki ndəy be ki əl ki mindi ki maji (13.11-13).

NDu Pol ki j-ingə me makitibi ti lie ne kin, isi sangi maji lə darone wa al, nə isi sangi kadi gəri təkɪ e tɔgi ki Luwə wa ə ade ə isi ra-n kilə lie, ningə kadi taai Poy Ta ki Maji kin tə ta ki rɔjeti nim, kadi gəri Kirisi tə Babe ləde nim tɔ.

Kuwə ji-naa

1 Mi Pol ki nje kaw kilə lə Jəju Kirisi ki go ndigi ti lə Luwə, naa ti ki ngokɔ je Timote, j-uwə jisi səi njé kaw-naa je lə Luwə ki isi Koreti ti, taa j-uwə ji dije lə Luwə ki isi dɔnangi ti ki Akay ti tae ba pəti tɔ^k. ²Kadi me-maji ki kisi-maje lə Bawje Luwə ɔi ki Babe Jəju Kirisi e naa ti səsi.

Pol ra oyo Luwə

³J-ilə tɔji dɔ Luwə ti ki Baw Babe ləje Jəju Kirisi. Bawje ki me-maji lie to mbar mbar, ki e Luwə ki nje səl me me nɛ je ti pəti. ⁴E ə e nje səl me je dɔ kɔ je ti ki dangi dangi, mba kadi je ka ji səl me dije ki kɔ je ki dangi dangi tɛɛ dɔde ti tɔ. Kadi ji səl mede ki me-səl ki j-ingə rɔe ti. ⁵Be tɔ ə, təkɪ j-ingə-n kɔ lə Kirisi ngay, Kirisi səl meje ngay tɔ. ⁶Re j-isi j-ingə kɔ ba, e ki mba kadi mesi səl-n, taa e mbata kaji ləsi tɔ. Re me je səl ba, e ki mba kadi adi səsi me-səl tɔ. NGa ningə, me-səl kin a ra kadi tə uwəi tɔgisi ba me kɔ ti təkɪ j-isi j-ingə kɔ kin be tɔ. ⁷Lo kin ti, j-ində meje dɔsi ti njiriri, tadɔ ji gər kadi loki isi indəi rəsi naa ti səje dɔ kɔ ti, isi indəi rəsi naa ti səje dɔ me-səl ti ki j-isi j-ingə tɔ.

⁸NGakom je, ji ndigi kadi igəri go kɔ ki tɛɛ dɔje ti dɔnangi Aji ti kin. Dije adije kɔ kadi ki dum kəl tae, e kɔ ki al dɔ singəje. Dəw ki ində mene dɔ ti kadi n-a n-isi ki dɔne taa goto. ⁹Je j-ində meje ti kadi je dije ki gangi ta koy dɔje ti ngata. Ningə e be mba kadi j-uwə-n kul rɔje je wa al, nə kadi j-uwə kul Luwə ki nje kadi

njé koy je ii lo koy ti. ¹⁰E e ə taa-je ta ko koy ti kin, ningə a nay ki lo taa-je tae ti. E ə j-ində meje dɛe ti, kadi a taa-je ta ko koy ti kin bəy. ¹¹Ningə, səi wa ka isi indəi rəsi ta ti tɔ, me kəl ta ti ki Luwə mbata ti ləje. Luwə a ra səje maji ki rəbi ne ki dije ngay dəji mbata ti ləje. Lo kin ti, maji kin a təl ne ra oyo lə dije ngay mbata ti ləje tɔ.

Pol yəti ndune ɔji dɔ kaw mba ləne

¹²Ne ki adi-je rɔnəl, meje uwə-je ki ta al, ji gər kadi njiyəje dan dije ti ki gəri Luwə al, e ki hal ki səl ləm ləm, ki ne ra ki rɔjeti ki j rɔ Luwə ti. Ningə e njiyə ki ji njiyə ki gosi lə dəw al, nə ki ra maji lə Luwə. Ki bo ngay, e ki pa njiyə kin ə ji njiyə-n ki rəsi ti. ¹³Ta ki ji ndangi j-adi səsi kin, e ta madi ki rangi al, nə e ne ki itidəi ə igəri me wa kin par. NGA ningə, m-gər kadi a gəri me ay njay bəy. ¹⁴Təki igəri ndəy ngata kin, a igəri ay njay, ndɔ təl Babe Jəju ti ki j-a je ne rɔnəl ləsi təkɪ a səi ne rɔnəl ləje kin be tɔ. ¹⁵Ki me ki ti kati kin ə, m-ndigi kadi səi ə m-tɛɛ dəsi ti kəte, kadi m-adi səsi ingəi ra maji ki kɔ joo. ¹⁶NGA ningə kadi m-i dəsi ti taa m-aw dɔnangi Masəduwan ti, ə m-i Masəduwan ti ba¹, m-təl m-re dəsi ti gogi bəy kadi tə irai səm me ne ge je ti ləm kadi m-aw Jude ti. ¹⁷NDum ki m-un kin, m-un ki nɔɔ be par al, taa ndigi ra je ləm e ki go mər ta ti lə dəw kadi tə m-əl m-ə nə «oyo» ə m-təl m-ə nə «jagi» al. ¹⁸Luwə asi kadi ma naji ləm: ta je ki j-əl səsi e «oyo» nim «jagi» nim al. ¹⁹Tadɔ Jəju Kiriisi, Ngon lə Luwə ki je ki Silasi je ki Timote je^m j-ilə səsi mbɛ ta lie kin e «oyo» nim «jagi» nim al. E dəw ki ta ki a ingə rɛe ti e «oyo» par. ²⁰Ningə kun mindi je lə Luwə pəti, Kiriisi ə e nje tɔji-de kə nə «oyo» e ki rɔ-jeti, taa e ki go rəbi lie tɔ ə j-isi j-əl-n j-ə nə «Amen», mba kulə-n tɔji dɔ Luwə ti tɔ. ²¹Ningə e Luwə ə e nje kadi-je nim, səi je

nim, tɔgi me kində rɔ naa ti ki Kiriisi. E ə mbəti-je ində-je ta dangi mbata ləne. ²²E e tɔ ə ində ndaji ləne rɔje ti tə ne ləne, taa ində NDilne meje ti tə ne ki adi-je dɔ kəte dan ne maji je ti ki ində ta dangi mbata ləje, kadi a adi-je.

²³Mi m-dəji Luwə kadi gangi ta ndɔm, re m-ngom: ningə e mba kadi m-tuji mesi al, ə m-təl m-re-n Koreṭi ti gogi al. ²⁴Ningə ji sangi rəbi kadi j-ində tɔgi dəsi ti kadi adi mesi al jagi, tadɔ isi uwəi tɔgisi ba me kadi-me ti ne ngata. Ne ki j-isi ji sangi, e kində rɔ naa ti səsi dɔ kilə ti mba kadi ingəi rɔnəl.

2 Ki ɔji dɔm, m-o maji ngay kadi m-təl m-aw rəsi ti gogi al, nə tə m-tuji mesi. ²Tadɔ re m-tuji mesi ə, dəw ki a adi-m rɔnəl goto. Dəw ki a adi-m rɔnəl ba, e səi ka ki m-a m-tuji mesi ka kin par. ³Ningə, e gine kin ə, m-ndangi-n makitibi tə ndangi m-adiⁿ səsi kadi tə m-aw ki rɔm al. M-aw ki rɔm al nə tə dije ki kadi adi-mi rɔnəl, təli tuji mem tə tuji yo. M-gər maji ngay, ki ɔji dəsi, kadi rɔnəl ləm e rɔnəl ləsi pəti. ⁴E ki me-kɔ ki ngay, ki me ki ur made, ki man nɔ ki tɔ kəm ə m-ndangi-n makitibi m-adi səsi. Ningə e ki mba kadi m-tuji-n mesi al, nə kadi igəri ndigi ki m-ndigi səsi.

Me Pol səl dɔ dəw ti ki nje tuji mee

⁵Re dəw madi e nje gin me ki tuji ba, e mi ə tuji mem al, nə e səi pəti ə tuji mesi. Ki kadi j-əl j-adi al dɔ maji al ba, tuji me dije madi dansi ti. ⁶Ningə ko dəw ki be kin, ta kosi je ki kaw-naa ki dɛe ti wa kin ase naki. ⁷E be ə, ki basine kin, kadi adi mesi səl dɛe ti, ə iləi dɛngəm me ti, nə tə me tuji ki al dɔ maji j tɔy dɛe. ⁸Lo kin ti, m-dəji səsi kadi ɔji-e ndigi ki indigi-e adi gər. ⁹NGA ningə, gin ndangi ki m-ndangi makitibi m-adi səsi e kadi m-na mesi m-o se itəli rəsi go ta ti me ne je ti pəti wa. ¹⁰Loki mesi səl dɔ dəw ti

ki ra ne ki majal, mi ka mem a sol dæ ti to. NGa ningæ, re mem sol, loki ne madi to kadi mem sol do ti ba, e mbata ti læsi æ mem sol-n ta kæm Kirisi ti. ¹¹ MBa kadi *Satã ingæ ta ræbi doje ti al, tado ji gæri ndigi ra je lie bæti.

Me Pol a sururu

¹² Loki m-aw m-tee Tirowasi ti kadi milæ mbe Poy Ta ki Maji læ Kirisi, m-o kadi Babe tee ta ræbi pay adi-m, ¹³ næ mem a sururu, tado m-ingæ ngokom Titi al. E be æ, m-iyæ njæ kadi-me je, æ m-un ta ræbi kaw Masæduwan ti^o.

Tæti ræ me kindæ ræ naa ti ki Kirisi

¹⁴ J-ilæ toji do Luwæ ki oy-je ki dokagilo je pæti adi-je me ræ ti ki Kirisi tæti kin. Luwæ un-je ilæ-n mbe læ Kirisi ki lo je pæti adi dije gæri-e tæ nom kagi ki baye æti maji ki sane ki lo lo be. ¹⁵ Lo kin ti, ji to tæ nom kagi ki baye æti maji, ki Kirisi un adi Luwæ be. J-æti maji, mbata ti læ dije ki isi sangi kaji nim, mbata ti læ dije ki isi awi tuji ti nim to. ¹⁶ Ki ræ dije madi ti, e bay yo ki isi aw sæde koy ti, næ ki ræ njæ ki nungi ti, e bay kaji ki isi aw sæde kaji ti to. Æ se nã æ asi kadi ra kilæ kin wa? ¹⁷ Je ji to tæ ndægi dije ngay ki isi uni ta læ Luwæ tæ ne ra gati kin al. J-æl ta ki ræjeti, ki i ræ Luwæ ti, ta kæm Luwæ ti me kindæ ræ naa ti ki Kirisi.

Bææ kilæ je ki me kilæ mindi ti ki sigi

3 Kadi m-dæji m-o se j-isi ji sangi kadi ji toji ræje je wa ka bæy wa? Se kadi ji ra tæki dije madi isi rai, æ isi taai makitibi lo ki rangi ti kadi ma naji dæde ti ki ræsi ti je taai jisi ti awi ki lo ki rangi ti je kin be wa? ² Makitibi ki kadi ma naji doje ti ba, e daræsi sæi je wa. Sæi makitibi ki ndangi ngame je ti, ki dije pæti gæri nim isi tidæi

nim. ³ To ki taga kadi sæi makitibi ki Kirisi ndangi adi-je jije ti, ilæ-n-je. Kirisi ndangi ki man ndangi ne makitibi ti al, næ ndangi ki NDil Luwæ ki nje kisi kæm ba; e makitibi ki ndangi do mbal ti al, næ ndangi ngame dæw ti^p.

⁴ E kin æ e me je ki j-adi ta kæm Luwæ ki takul Kirisi. ⁵ Ningæ j-a j-æl j-æ næ e ki togi je wa æ ji ra-n ne madi al, næ e ki togi ki i ræ Luwæ ti. ⁶ E Luwæ wa to æ adi-je togi, adi ji tæl-n njæ ra kilæ bææ je me kun mindi ti ki sigi. E kun mindi ki e gin *NDu-kun ti al, næ e gin NDil Luwæ ti. Tado NDU-kun ki ndangi e nje re ki koy, næ NDil Luwæ e nje re ki kaji.

⁷ Kæte ndu-kun e ki ndangi ki ku ta je kare kare go-naa ti do ba mbal ti, bæ kunji Luwæ unji do ti. *Moji ki nje re ki ndu-kun ka kin, ta kæme o por wor wor, ki lo kadi ngan *Isirayæl je goi ta kæme goto^q. Ningæ ta kæme ki o por kin, unji dokagilo ndæy be par æ gine a gangi. Æ re ra kilæ ki NDU-kun ki nje re ki koy adi tæba be ningæ, ⁸ ra kilæ ki NDil Luwæ a æti bæl ki dum bæy. ⁹ Re kilæ læ NDU-kun ki a aw ki dije me ta ki gangi ti adi tæba ningæ, kilæ ki kadi Luwæ tidæ-n dije dije ti læne a adi tæba ki æti bæl ngay bæy. ¹⁰ J-asi kadi j-æl j-æ næ, tæba ki do kæte, tæge goto no tæba ti ki bone kin, ki e tæba ki itæ e ki kæte say. ¹¹ Kin æ ne ki lo ti æ a indæ dæ æ ingæ tæba ningæ, ne ki a to biti ki no ti tæba lie a æti bæl ki dum. ¹² Ne ki j-isi ngæm tæe kin æ ra adi j-aw ki me ki ti kati. ¹³ Je ji ra tæki Moji ra-n kin al. Moji ki ilæ kibi ta kæmne ti kadi ngan Isirayæl je ooi ta tæl ta kunji ki lo ti æ a goto kin al^r. ¹⁴ Ne gær læ ngan Isirayæl je goto, dæde bæy bæy. Ningæ biti bone kin ka, loki isi tidæi Kun mindi ki kæke bæ, kibi kin to ba wa bæy. To ba, dæw un kæmde ti al, tado e ki kindæ ræ naa ti ki Kirisi æ kibi kin a

o2:13 12-13: Knjk 20.1

p3:3 Tee ki taga 24.12; Jærami 31.33; Ejækæl 11.19; 36.26

q3:7 Tee ki taga 34.29 r3:13 Tee ki taga 34.33

goto-n kɔ ta kəmde ti. ¹⁵ Biti bone kin ka, loki isi tidəi makitibi je ki Moji ndangi kin ə, kibi madi uti kəmde dɔ ne gər ti wa bəy. ¹⁶ E ki go rəbi kadi-me Kirisi par ə kibi kin a goto-n ta kəm dəw ti^s. ¹⁷ Tado Babe e NDil, ningə loki NDil Babe e titi, loe ti kin ə taa kiyə taa e titi tɔ. ¹⁸ Ningə j-əi pəti, kibi e ki goto kəmje ti kɔ, adi ji tɔji tɔba lə Babe rəje ti təki kətirongi a tɔji-n ndil dəw be. Lo kin ti, ji mbəl ji to tə Babe wa be. Babe ki e NDil adi tɔba lie unji dɔje ti unji kunji ki əti bəl ki dɔ made ti, dɔ made ti.

Kirisi e naa ti ki njé kaw kilə je

4 Təki e kilə ki Luwə ə adi-je ki go me-maji ti lie, tɔgije goto ta ti al. ² Je ji mbati ne ra ki lo bɔyɔ ti, ki ne ki to rɔsɔl ki dije isi rai. Pa njiyaje e ki lo kədi kəmnaa ti al, taa ji mbir ta lə Luwə dam kare al tɔ. Loki ji tɔji ne ki rɔjeti ki taga ba, ji sangi kadi ji taa me dije ta kəm Luwə ti tə taa yo. ³ NGa ningə, re Poy Ta ki Maji ki j-isi j-ilə mbeə kin, to lo bɔyɔ ti ba, to lo bɔyɔ ti mbata lə dije ki isi awi tuji ti, ⁴ mbata lə njé me ngə je. Su ki nje kɔbe dɔ dɔnangi ti ne, bəy angalde bəy, ne gər ləde goto, adi lo kadi ooi kunji Poy Ta ki Maji ki nje tɔji tɔba lə Kirisi kin goto. Kirisi ki e bana kəm Luwə wa. ⁵ Təki rɔjeti, j-isi j-ilə mbe rəje je wa al, nə e Jəju Kirisi ki Babe ə j-isi j-ilə mbeə. NGa ningə je wa je bəə ləsi mbata ti lə Jəju. ⁶ Tado Luwə ki nje kəl ə nə: «Kadi kunji unji dan til ti^b» kin ə adi kunje unji ngameje ti, mba kadi ji gər-n kəti bəl lie ki unji pal kəm Kirisi ti kin.

⁷ Ningə ne maji lə NDil kin, j-oti darɔje ti ki tɔ ki to tə ngoo ki kibə ki nangi be kin. E be kadi to ay njay təki tɔgi ki əti bəl kin i rɔ Luwə ti bi i rɔje ti je al. ⁸ Kɔ je ki dangi dangi kawinaa ki dɔje ti, nə budi singə je al; meje gangi man, nə j-ore meje ngə wa kin. ⁹ Dije indəi kəmje

ndoo, nə Luwə iyə-je kɔ al; tɔti-je nangi, nə tɔli-je al. ¹⁰ Darɔje isi oy ko koy lə Kirisi ki dɔkagilo je pəti, mba kadi dije ooi təki Kirisi isi kəm ba darɔje ti. ¹¹ Tado je ki j-isi ki dɔje taa, j-isi ta koy ti ki dɔkagilo je pəti mbata ti lə Kirisi. E be kadi dije ooi təki Kirisi isi kəm ba darɔje ti ki ndo madi ə a oy kin. ¹² Lo kin ti, je j-a je ta koy ti kadi tə səi isi kəm ba tɔ.

¹³ Təki e ndil kadi-me ki kare ba ə isi ra kilə meje ti, makitibi lə Luwə əl ə nə: «E mbata kadi ki m-adi mem Luwə ə m-əl ta lie^u.» Ningə je ka e mbata kadi ki j-adi meje Luwə ə j-əl ta lie tɔ. ¹⁴ Tado ji gər kadi, Luwə ki tɛɛ ki Babe Jəju lo koy ti kin, a tɛɛ sɔje lo koy ti ki Kirisi tɔ. A tɛɛ sɔje kadi ində je nim, səi je nim kadine ti. ¹⁵ Ne je pəti ki tɛɛ dɔje ti e mbata maji ləsi. Ningə, lo kin ti, ra maji lə Luwə a to mbar mbar kadi aw ki dɔ dije ti ki kəte kəte. Aw ki kəte kəte kadi tə dije ki njé kəl ta ki Luwə, rai-e-n oyo je, piti-e-n je, toi mbar mbar ki dɔ ti.

¹⁶ E mbata kin ə, j-ingə-n tɔgi par par. Re darɔje ki koo ki kəm ne kin ə tɔge isi təl ki gogi ka, ndilje isi ingə tɔgi ki rangi ki ndo je ndo je. ¹⁷ Tado kɔ je ki j-isi j-ingə-de bone kin, e kɔ ki dɔkagilo lie e ndəy be par, taa ɔle kəl kare tɔ, loki j-un j-ində kadi tɔba ti ki əti bəl, ki dɔbəye goto ki a re go kɔ je ti kin. ¹⁸ Ne ki j-isi j-ay ngəde, e ne ki dəw oo ki kəmne kin al, nə e ne ki dəw oo ki kəmne al yo. Ne ki dəw oo ki kəmne, ndɔe e ngay al, nə ne ki dəw oo ki kəmne al, a to biti ki nɔ ti.

Darɔ ki sigi

5 Ji gər maji kadi re darɔje ki je me ti dɔnangi ti ne, ə ra rəne tə kəy-lo be kin tuji ə, j-aw ki darɔ ki sigi ki e kəy ki Luwə ra adi-je me dɔrə ti nɔɔ, ki e kəy ki dəw ra ki jine al. E Kəy ki a to biti ki nɔ ti. ² Ningə ki basine kin, j-isi ji timə rusi

rusi, ji ndigi ngay kadi j-aw j-ur me kəy ti ləje ki dora ti kin. ³NGa ningə, re j-ur me kəy ti ki dora ti ki sigi kin ə, dəw a oo-je ki rəje kare al. ⁴Tado kisije me daro ti, ki e kəy-lo kin, ji timə rusi rusi, ne al do singəje. Ningə ji ndigi kadi j-ər rəje ko me daro ti kin al, nə ji ndigi kadi j-ilə daro ki dora ti do ti, kadi daro ki kəm dabi jine do daro ti ki koy. ⁵Ningə e Luwə wa ə ində kadi ne je kin a rai ne be doje ti. E e ə ində NDilne meje ti tə ne ki adi-je do kəte dan ne maji je ti ki ində ta dangi mbata ləje, kadi a adi-je.

⁶Lo kin ti, j-uwə təgije ba ki dəkagilo je pəti. Ningə ji gər kadi loki je me daro ti ki donangi ti ne kin bəy ba, je gidi kəy ti ləje, say ki Babe. ⁷Təki rəjeti, e kadi-me Kirisi ə j-isi j-aw-n, bi e kəmje ba oo lo ə j-isi j-aw-n al. ⁸J-uwə təgi je ba ə j-isi j-aw-n, ningə ji ndigi ngay kadi j-iyə daro kin, ə j-aw j-ində be kadi Babe ti. ⁹NGa ningə, re j-isi-n me daro ti kin, ə se ji tuse j-iyə, ne ki uwə meje, e ta kadi ji nəl Babe. ¹⁰Tado səbi kadi j-a ji tē kare kare kadi j-a no Kirisi ti, lo gangi ta ti lie. Dəw ki ra ka a ingə ne ki səbi dəne, ki go kilə rae ti ki un darone ra-n: ki re e-n kilə ki maji ə se kilə ki majal.

¹¹Gin ne ki kadi ji bəl-n Babe, ji gər maji, e ə j-isi sangi rəbi kadi ji buki-n dije goje ti. Luwə gər-je ay njay, ningə m-gər kadi səi je ka, ki kadi əli ta ki ngom al ba, igəri-mi ay njay to. ¹²Ji ndigi kadi ji təl j-əl ta do rəje ti rangi bəy taa kadi igəri-je, al, nə j-adi səsi ta rəbi kadi rəsi nəl səsi doje ti. Lo kin ti, a ingəi ta ki kadi a turi dije ti ki isi indəi gude ki ne ra ki gidide ti ne kare, bi ne ra ki ngamede ti al kam. ¹³Re e rəjeti kadi je dije ki doje goto ba, e mbata ti lə Luwə ə doje goto-n, a re je njé kəm-kaa je to ba, e mbata ti ləsi ə je-n njé kəm-kaa je to. ¹⁴Təki rəjeti, ndigi-naa lə Kirisi o be doje ti, je ki ji gər təki dəw kare ba oy mbata ti lə dije pəti,

adi dije pəti oyi kin. ¹⁵Oy mbata ti lə dije pəti, mba kadi dije ki isi ki doje taa, isi ki mbata ləde əi je wa al ngata, nə mbata ti lə dəw ki oy ə i lo koy ti mbata ləde kin.

¹⁶NGa ningə, j-a j-o dəw ki go koo-e ti lə dəw al biti ngata. Re kəte je, j-o Kirisi ki go koe ti lə dəw ka, ki basine kin, j-a j-o-e be al ratata ngata. ¹⁷Re dəw ində rone naa ti ki Kirisi ba, e ne kində ki sigi. Ne je ki kəke dəi ko, ne je ki rəe ti pəti, təli ne ki sigi. ¹⁸Ningə ne je kin pəti i ro Luwə ti, ki nje təl kulə-je noji naa ti səne, ki rəbi lə Kirisi. Luwə ki adi-je kilə kulə dije noji naa ti sie e wa. ¹⁹Tado e Luwə ə, ki rəbi lə Kirisi, ilə-n dije ki duniya ti, noji naa ti səne, ki kanji tidə majal je ləde ki rai. NGa ningə, ində ta kulə noji naa ti taje ti kadi j-ilə mbeje.

²⁰Je dije ki Luwə ilə-je tə nje ra kilə to Kirisi ti. NGa ningə, Luwə un-je bar-n səsi ki rone ti. Me to Kirisi ti, j-uwə njasi ba, iləi noji naa ti ki Luwə. ²¹Kirisi ki ra majal al, nə Luwə oy majal je ləje ki dəe ti. Oy ki dəe ti, mba kadi ki rəbi lie, Luwə tidə-n-je dije ti ləne.

6 Təki je j-ində rəje naa ti ki Luwə do kilə ti, ji dəji səsi kadi ikidi ra maji lə Luwə ki ingəi kin al. ²Tado Luwə wa əl ə nə:

«Dəkagilo ti ki maji, m-o do ndui, NDə ki e ndə kaji dije, m-re m-əsi sili.» NGa ningə, dəkagilo ki maji nga ə to kin, ndə kaji dije nga ə re kin^v.

³Kadi tə kilə ki j-isi ra kin ta goto do ti, ji sangi rəbi kadi ji tigə dəw madi jigi ti al. ⁴Ne ki j-isi sangi, ji sangi kadi ji təji me ne je ti pəti, təki rəjeti, je bəə kilə je lə Luwə. J-uwə təgije ba ə ji təl j-uwə bəy, me ko je ti, me kəm-to-ndoo ti, me bəl ti, ⁵gin kində ti lə dije, me dangay ti, ki me sulə ti ki dije suləi kosi je doje ti. Me kilə ti ki al do singəje, lo to bi goto, lo kuso ne goto, ka j-uwə təgije ba^w. ⁶Ji təji kadi je bəə kilə lə Luwə me kay njay

ti, me gær Luwə ti, me kore me ti, me ra maji ti. NDil Luwə e səje naa ti, ji ndigi dije ndigi ki rjeti. ⁷ Ji taji kadi je bəə kilə lə Luwə me kilə mbə ta ti ki rjeti, ki j-ilə ki tugi lə Luwə. Ne kati ləje, ki də rə ləje, e ne ra ki dana ta kəm Luwə ti. ⁸ Dije əsi gonje je, iləi rəsəl dje ti je, əli ta ki majal dje ti je, əli ta ki maji je. J-isi j-əl ta ki rjeti kin ka ooi-je tə njé ngom je, ⁹ gəri-je bəti, nə ooi-je tə dije ki gəri-de al be, j-a ji njiyə ki dje taa, nə ooi-je tə njé koy je. Uwəi-je dangay ti ki kanji təl-je, ¹⁰ tuji meje ka rje nəl-je par par. Je njé ndoo je, nə ji təl dije ngay njé ne kingə ti, to tə ne ki ne ləje goto be, nə ki rjeti ba, ne kingə je pəti e yaje.

¹¹ Səi dije ki Koreti ti, j-əl səsi ka kəm ta, ji tē meje ki rəsi ti. ¹² Ji taji səsi ndigi ki ji ndigi səsi ki taga, nə e səi je ə itēi mesi adi-je al. ¹³ Lo kin ti, m-əl səsi ta təkəi baw ngan je a əl-n ngane je ta kin be. Ningə ji daji səsi kadi səi ka, itēi mesi adi-je təkəi je ji tē-n meje j-adi səsi ka kin be tə.

Gangi naa ki majal

¹⁴ Maji kadi iləi dsi ki nō be par gin jugi ti ki kare ba ki njé ki gəri Luwə al kam al. Ne ki rjeti ki ne ki majal a indəi rəde naa ti al; kunji əi ki til asi kadi a indəi rəde naa ti al. ¹⁵ Lo kadi Kirisi əi ki Su tade asi naa goto; dəw ki gær Luwə əi ki dəw ki gær Luwə al, ne ki a uwəi-naa dō ti goto. ¹⁶ Ne ki a ore kəy lə Luwə ki kagi yo je naa ti goto. Tado j-əi ba, j-əi kəy lə Luwə ki nje kisi kəm ba təkəi Luwə wa əl-n ə nə:

«M-a m-ra bə dande ti, ə m-a m-njiyə səde naa ti,
M-a mi Luwə ləde, ə əi a əi dije ləm t^x.»
¹⁷ E mbata kin ə, Bəbe əl-n ə nə:
«fgangi-naa ki dije ki gəri-mi al,
Ddi ne ki to nje al,

Ba mi m-a m-uwə səsi ki rəm ti^y.»

¹⁸ Bəbe ki nje tugi pəti əl bəy ə nə:

«M-a mi Bawsi, ə səi, a səi ngan ləm ki dingəm ki ki dənə^z.»

7 NJé ndigi je ləm, təkəi j-ingəi ndu-kun je ki Luwə un adi-je be kin, maji kadi j-əi je wa, j-ayi rje njay dō ne ti ki a tuji dərje ki ndilje. Ningə adi j-indəi rje ta dangi me bəl Luwə ti.

Rənəl lə Pol

² Indəi-je dan ursi ti! Dəw madi ki ji ra sie majal goto, dəw ki ji tō ko ne lie goto, taa dəw ki j-əde ji taa ne lie ka goto tō.

³ Ningə m-əl ta kin be kadi m-gangi-n ta dsi ti al, tado m-əl kəte ngata təkəi j-ində səsi dan urje ti kadi re e koy ə koy, kaji ə kaji. ⁴ M-ti mem kati ki rəsi ti, rəm nəl-m ngay dsi ti. M-ingə tugi ngay, rənəl tōi dōm, me-kō je ti ki j-ingə-de.

⁵ Loki ji re ji tē dōnangi Masəduwan ti nu kin, lo kər kəə goto, j-ingə kō je ki dangi dangi, rō gə gidije, bəl rəsi meje.

⁶ Nə Luwə ki nje kilə dingəm me dije ti ki njé səl dōde, adi-je tugi ki rəbi re lə Titi. ⁷ NGA ningə, e re lə Titi par ə adi-je tugi al, nə e tugi ki adi-e kin tō ə adi-je tugi. Titi əl-je təkəi indigi ngay kadi oi-mi, taa man nō re kəmsi ti nim, ta o mesi nim mbata ti ləm. Lo kin ti, m-ingə rənəl ngay dō made ti bəy.

⁸ Re makitibi ki m-ndangi m-adi səsi kəte kin tuji mesi ka, m-ndingə rəm dō ti al. Re m-ndingə rəm dō ti ba, e mba koo ki m-o kadi tuji mesi dəkagilo madi ti^a.

⁹ Ningə ki basine kin, rəm nəl-m mbata mesi ki tuji kin al, nə mba ke ki me tuji ləsi aw səsi adi iyəi rəbi ne ra ki majal kō. Mesi ki tuji kin ə e ne ki Luwə ndigi, adi-je j-əl təkəi ne madi ki majal kare ki ji ra səsi goto. ¹⁰ Tado me tuji ki nəl Luwə, re ki kiyə rəbi ne ra ki majal kō, mba kadi tē ki dəw kaji ti, ki kanji kadi dəw

^x6:16 Ləbətiki 26.12; Ejəkəl 37.27 ^y6:17 Ejay 52.11; Ejəkəl 20.34

^z6:18 2 Samiyəl 7.14; Ejay 43.6 ^a7:8 2.3

ndingə rone do mee ti ki tuji kin. Nə me tuji ki dəw iyə-n rəbi ne rane ki majal ko al, a re ki koy. ¹¹ Ki basine kin, səi je wa oi kandi me tuji ki nəl Luwə kin ki kəmsi. Ra adi itoi bi do rəsi ti al! İdəji me-səl ki ro tısi nim, indingəi rəsi ngay nim, bəl təl səsi nim, indigi ngay kadi oi-mi nim, ta o mesi mbata ləm nim, taa tasi e do dəw ti ki ra ne ki go rəbe ti al ka kin nim to. İtoji me ne je ti pəti təki ta kin səi, igotoi me ti. ¹² NGA ningə, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi mbata lə dəw ki ra ne ki go rəbe ti al kin al nim, taa mbata lə dəw ki ne ki go rəbe ti al kin tuji me al nim to. Nə e mba kadi səi je wa, oi tingə ki itingəi bil mbata ti ləje kin ki kəmsi, ta kəm Luwə ti. ¹³ E kin ə e ne ki adi-je tōgi. Ningə j-ingə tōgi par al, nə j-ingə rənəl ki bo ngay ə wa bəy to, loki j-o nəl ki ro Titi nəl-e mbata kuwə ki səi pəti uwəi angale indəi nangi me kalsi ti ki itōji. ¹⁴ Kındə ki m-un səsi m-ındə-n gum ki rəe ti kin, rəm səl-m al. Tə ka ki j-əl-n səsi ta ki rəjeti ki ndo je, piti ki ji piti səsi no Titi ti tōji rone ki taga kadi e ta ki rəjeti. ¹⁵ Lo kin ti, rəe nəl-e ngay bəy dəsi ti, loki me ole do təl ro go ta ti ləsi pəti, ki kuwə ki uwəi-e ki rəsi ti ki buki-naa ti ki bəl. ¹⁶ Rəm nəl-m ngay adi m-ındə mem dəsi ti me ne je ti pəti.

Kaw ne mba ra-n ki njé kadi-me je ki Jorijaləm

8 NGakom je, ji ndigi kadi igəri maji ki Luwə ra ki njé kaw-naa je ki dənangi Masəduwan ti kin. ² Ko je ki dangi dangi tēē dode ti, nə be ka rəde nəl-de ki al do maji, adi me ndoo ti ləde ki ngay wa kin ka, adi ne maji je ləde ngay ki me ki kare. ³ M-ma naji ləde do ti təki adi ki go tōgide ti, ki madi je adi ki al do tōgide wa bəy. Ningə e ki me ndigi ləde wa ə adii. ⁴ Dəji-je ə təl dəji bəy, kadi j-adi-de ta rəbi kadi n-əi ka n-iləi jide me ne kaw ti ki mbata

lə dije lə Luwə ki isi Jorijaləm ti kin to^b. ⁵ Rai ne ki al do e ki j-ındə meje do ti kadi a rai. Uni rəde wa adi Bəbe kəte, ningə go ti, uni adi-je to, ki go ndigi ti lə Luwə. ⁶ E mbata kin ə, j-ilə-n dīgəmə me Titi ti kadi təl aw təl ta kilə ne kaw ki mba ra maji kin, təki ilə-n ngire dānsi ti ngata kin. ⁷ NGA ningə, təki səi njé ne ki to mbar me ne je ti pəti, adi e me kadi-me ti, me kuji kəl ta ti, me ne gər ti, me tingə bil ti ki kanji to bi do ro ti, ki me ndigi-naa ti ki ji tōji səsi rəbe, maji kadi itōji təki kilə ra maji kin e ne kingə ləsi ki awi mbar mbar to. ⁸ Ningə e ne ki m-ındə dəsi ti ki tōgi al; re m-əl səsi ta tingə bil lə madisi je ba, e mba kadi səi, oji ndigi-naa ləsi ki rəjeti adi dije gəri, me ne kaw ti kin. ⁹ Tado igəri ra maji lə Bəbe ləje Jəju Kirişi maji. Kirişi ki e nje ne kingə, nə ra rone nje ndoo ti mbata ləsi, kadi me ndoo ti lie, səi, itəli njé ne je. ¹⁰ E ta ki go koe ti ləm ki m-o ə m-əl do ti. Ningə e ta ki səbi dəsi wa maji, mbata səi, ə səi dije ki dəsəy ki irai kilə kin. Səi dije ki dəsəy me ra-e ti par al, nə səi dije ki dəsəy me kun-ndu ti ki mba ra-e. ¹¹ Ə ki basine kin, maji kadi itəli ta kilə kin, mba kadi, ki go tōgisi ti, kilə ki irai ngata nim, ndigi ra-e nim, isi naa ti lay. ¹² MBata, loki dəw adi ne ki me ki kare, Luwə taa ne lie ki adi kin ki go tōge ti ki me kəy ti, bi ne ki aw-n al par ə, Luwə a ində mene do ti al. ¹³ Ningə e ta kadi ji ra səsi kadi osi me ndoo ti al. Osi me ndoo ti kadi e so madisi je ti al, nə e ta kadi asi-naa yo. ¹⁴ Ki basine kin, ki ne ləsi ki to mbar kin, asi kadi a rai ki njé ki ne isi to rəde, ningə ndo ki ne ləde a to mbar ə ne to rəsi ba, a rai səsi to. Lo kin ti ə a asi-naa, ¹⁵ təki makitibi lə Luwə əl-n ə nə:
«Dəw ki oḃ ngay, dəw oo pa ne lie al,
ningə dəw ki oḃ ngay al, ne ki du-e
gotoc.»

^b8:4 1-4: Rm 15.26 ^c8:15 Tēē ki taga 16.18

Titi ki madine je madi awi Koreti ti

¹⁶ J-ilə tɔji dɔ Luwə ti ki ra adi ta ləsi to rɔ Titi təkɪ to-n rɔm kin be tɔ. ¹⁷ Titi ndigi ta ki j-ində nɔe ti kadi təl aw rɔsi ti. Ningə kəte bəy taa ka, e wa ki dɔne to rɔe ngay mbata ləsi, adi e ki me ndigi lie e wa ə isi aw-n rɔsi ti. ¹⁸ J-ilə ngokoje kare j-adi aw sie. E ngokoje ki njé kaw-naa je ki dangi dangi əli ta lie maji ɔji-n dɔ kadi rɔ lie mbata Poy Ta ki Maji. ¹⁹ Bəy tɔ, e dəw ki njé kaw-naa je ki dangi dangi iləi jide dɔe ti kadi aw səje mba ki mba kilə nɛ kaw ki mbata ra maji kin. E kilə ki j-adi rɔje ki mbae mba kadi tɔ Babe ingə-n kɔsi-gon, taa kadi ji tɔji-n ndigi ra maji ki rɔsi meje kin tɔ. ²⁰ Ki ɔji dɔ la ki dije adi-je ngay kadi je ə j-ində kəmje go kilə ti ki kadi ra, j-ində kəm-kədi dɔ ti kadi dije ooi-je tɔ dije ki rɔjeti al, al. ²¹ Ji sangi kadi ji ra nɛ ki nəl Luwə par al, nə ji sangi kadi ji ra nɛ ki nəl dije tɔ. ²² NJé kaw ki rɔsi ti kin, j-ilə ngokoje kare sɔde nɔ bəy. E dəw ki nja ngay, ji na-e, adi j-o tingə bil lie. Ningə ki basine kin, to rɔe ngay kadi n-e me kilə ti kin tɔ, mbata taa ki taa mesi. ²³ Ningə ki ɔji dɔ Titi, e madi njiyɔ ləm, taa e madi-kiləm ki rɔsi ti tɔ. Ba, ndəge je ki dani-e, əi ngan njé kilə je lə njé kaw-naa je ki dangi dangi ki mba kadi Kirisi ingə-n kɔsi-gon tɔ. ²⁴ Itɔji dije kin adi gəri təkɪ indigi-de ndigi ki rɔjeti. Lo kin ti, njé kaw-naa je ki dangi dangi a gəri təkɪ indigi-de ndigi ki rɔjeti, taa tɔji ki j-isi j-ilə dɔsi ti ta kəmde ti kin ka e ki rɔjeti tɔ.

Luwə ndigi dəw ki adi nɛ ki rɔnəl

9 Ki ɔji dɔ nɛ kaw ki kadi ji ra-n ki dije lə Luwə ki isi Jorijaləm ti, kəm kadi m-ndangi ta dɔ ti m-adi səsi, m-o al. ² M-gər ndigi ra maji ki rɔsi mesi kin, adi m-piti səsi ki taga ta kəm dije ti ki dɔnangi Masəduwan ti^d. M-əl-de m-ə nə:

«NGakoje je ki dɔnangi Akay ti isi dɔ njade ti kal ne kal.» Ningə tingə bil ləsi kin ra adi njé kaw-naa je ngay ndəli. ³ Lo kin ti, m-ilə ngakoje je ki rɔsi ti kadi piti ki ji piti səsi ɔji-n dɔ lo kin, təl nɛ ki kare al. Ningə təkɪ m-əl-n, m-ndigi ngay kadi isi dɔ njasi ti təkɪ rɔjeti wa tɔ. ⁴ Tado kin ə re dije ki dɔnangi Masəduwan ti awi sɔm rɔsi ti, ə isi dɔ njasi ti al ningə, je ki ji taa mesi kin, j-a təl dije ki rɔde sɔl-de, nga ningə, rɔsɔl ki bo ngay a e dɔsi ti səi je wa. ⁵ E mbata kin ə, m-o maji ngay kadi m-dəji ngakoje je madi kin kadi awi kəte nɔm ti, rɔsi ti, kadi kawi nja kadi-kare me ndigi ki uni ndusi dɔ ti kin. Loko e ki kɔsi njae naa ti pəti ə dəw oo ba, a e nɛ kadi ki me ndigi, bi e nɛ ki dəw ində tɔgi dɔ madine ti ə adi-n al. ⁶ Ningə kadi igəri təkɪ:

«Dəw ki dibi nɛ ndəy be,

A təti ndəy be tɔ;

Ə dəw ki dibi nɛ ngay,

Ə təti ngay tɔ.»

⁷ Kadi dəw ki ra adi ki go kɔje ti ki ɔji mene ti, bi ki ndingə rɔ ə se ki tɔgi madi ki kində dɔ ti al. Tado Luwə ndigi dəw ki adi ki rɔnəl. ⁸ Luwə aw ki tɔgi kadi adi maji je ki dangi dangi ndogi səsi man ti. Lo kin ti, a awi ki nɛ je pəti ki kadi ra səsi ki dɔkagilo je pəti. A to səsi mbar mbar kadi uni irai kilə je ki maji. ⁹ Təkɪ makitibi lə Luwə əl-n ə nə:

«Kəy nɛ kingə ləne ki me ndigi adi njé ndoo je,

Ra maji lie to ki ndɔ je ndɔ je^e.»

¹⁰ Luwə ki nje kadi ko nɛ nje dibi nɛ ki nje kadi nɛ kuso dəw uso, a adi səsi ko nɛ ki to mbar mbar, taa a ra kadi tɔgi tɔ. Lo kin ti, ra maji ləsi a tɛɛ ki dɔne ki taga wangi. ¹¹ NGA ningə a səi njé nɛ kingə je me nɛ je ti pəti, kadi irai maji ki me ndigi ləsi ki kəte kəte. Ningə a ra kadi dije ki a iləi jisi adi j-adi-de kin, a təli ki oyo adi Luwə tɔ. ¹² Kadi kare ləsi

kin, a ra ki njé kadi-me je par al, nə a ra kadi dije təli ki oyo ngay adi Luwə tɔ. ¹³Loki əi oi maji lə kilə kin ba, a iləi tɔji dɔ Luwə ti mbata təl ki itəli rɔsi go Poy ta ti ki Maji lə Kirisi, imai njaye ki taga kin, ki maji ki irai səde ə ikəyi nɛ maji je ləsi adi-de nim adi ndəgi dije pəti nim kin tɔ. ¹⁴A əli ta ki Luwə mbata ti ləsi, tɔji ndigi-naa ləde ki rɔsi ti, ɔji-n dɔ maji lə Luwə ki ində nangi ripi ripi ki dəsi ti kin. ¹⁵Tɔji e ki dɔ Luwə ti mbata kadi-kare lie ki dəw oo gəe al kin.

Pol rɔ dɔ kilə ti ki to me jie ti

10 Dije əi nə mi Pol, loki m-o kəmsi ba m-ilə dɔm nangi, a re mi say tɔ ningə, m-un dɔm taa, m-ra madi nga səsi. Nə m-dəji səsi ki takul səl ləm ləm ki me-maji lə Kirisi, ²kadi irai-mi adi m-ra m-adi nga səsi al, dɔkagilo ti ki m-a m-re-n dansi ti. Tado m-ində dɔm ti kadi m-a m-ra m-adi nga ki dije madi ki isi əli əi nə j-isi ji ra kilə lə dije kare kin. ³E ki rɔjeti kadi je dije, nə j-isi rɔ ko rɔ ki dije isi rɔi-naa kin al. ⁴Nɛ rɔ je ki j-isi rɔ-n, e nɛ rɔ ki j rɔ dəw ti al, nə e nɛ rɔ ki tɔge j rɔ Luwə ti, kadi tuji tɔgi je ki nga nga. Ji tuji-n taga je lə dije ki e taga je ki go rəbe ti al, ⁵ji budi nɛ je pəti ki re ki kun dɔ taa ɔgi gər Luwə kɔ. J-a ji ra kadi mər ta je lə dije e mər ta ki kadi təl re səde go ndu ti lə Kirisi. ⁶NGa ningə, je basi kadi j-ində ba kal dije madi ki a təli rɔde go ta ti al j-ɔji-de, ndɔ ti ki səi pəti a təli rɔsi maji go ta ti.

⁷Igoi nɛ je ki to ta kəmsi ti ne kin! Re dəw madi gər tɔjone ti kadi ne dəw lə Kirisi ba, sɔbi kadi ində nɛ kare kin dɔne ti tɔ: re e dəw lə Kirisi ba, je ka je dije lə Kirisi tɔ. ⁸A re m-ra rɔnəl ki al dɔ lo ndəy, ɔji-n dɔ tɔgi ki Babe adi-je mba kadi j-ɔsi-n ginsi ki kəte, bi kadi ji tuji-n səsi al kin ka, rɔm səl-m al. ⁹M-ndigi kadi dəw oo-m m-to tə dəw ki nje kadi

səsi bəl me makitibi je ti ləm ki m-ndangi m-adi səsi kin al. ¹⁰Tado dije madi əli əi nə: «Pol, re o makitibi je ki ndangi ba, e ta je ki nga nga, tɔgide to, nə lo ki re ki rɔne ba, dəw oo tɔge al, taa ta kələ ka ndae goto tɔ.» ¹¹Ningə kadi dəw ki əl ta kin gər dɔne ti maji təki, kae ti wa ki oo-n-je me makitibi ti ki j-isi say ji ndangi ka kin ə, re ji re ki rɔje ka, kilə ki j-a ji ra a to be tɔ.

¹²Təki rɔjeti ba, je j-asi-naa ki dije madi ki njé kun ta rɔde kin al, ə se j-a j-un rɔje j-ɔji kadide ti al. Nɛ kare, kun ki isi uni ndude əi je wa par ə rai kilə, isi goi lo ki rɔde wa par kin, ra adi nɛ gər ləde goto. ¹³NGa ningə, ki ɔji dɔje, j-a j-ɔji rɔje ki al dɔ loe al, nə j-a j-ɔji rɔje ki go gangi kilə ti ki Luwə adi-je ə adi j-aw biti ji tɛɛ-n rɔsi ti kin. ¹⁴Tə kin ə re j-ə nə j-aw biti ji tɛɛ rɔsi ti ə, ji tɔji rɔje ki al dɔ gangi loe al. Tado j-aw biti ji tɛɛ rɔsi ti dɔsay ki Poy Ta ki Maji lə Kirisi, təki rɔ-jeti. ¹⁵Lo kin ti, ji tɔji rɔje ki al dɔ gangi kilə ləje al, j-ində guje ki kilə lə dije ki rangi al. Nə j-ində meje ti kadi kadi-me ləsi a aw ki dɔ made ti, kadi j-ingə rəbi ji ra-n kilə je ki əti bəl ngay dansi ti. J-a ra ki go gange ti ki Luwə ɔji-je kadi ji ra. ¹⁶J-a j-ilə mbɛ Poy Ta ki Maji go nangi je ti ki say gidisi ti, ki kanji kadi ji tɔji rɔje ki kilə lə dije ki rangi ki rai gangi lo ti ləde ki sɔbi dɔde. ¹⁷Dəw ki ge kində gunə ningə, maji kadi un Babe ə ində-n gunə^f. ¹⁸E dəw ki Babe pite ə ndae to ti bi e dəw ki nje kun ta rɔne ba ndae to ti al.

Pol əi ki njé kaw kilə je ki njé ngom

11 Re asi kadi ɔsi ginm ndəy me dɔ majal ti ləm ningə, m-ə nə oyo ɔsi ginm bə! ²Jangi ra-m mbata ti ləsi, ningə e jangi ki j rɔ Luwə ti. M-uwə dəsi mbata ti lə dɔngəm kare ba be, ki e Kirisi, kadi tə m-tɛɛ səsi nɔe ti tə ngon ki mandi ki ay

^f10:17 Jərəmi 9.23; 1Kɔr 1.31

njay, ki gær ngaw al bəy. ³Nə m-bəl kadi ne gær ləsi, təl ne gær ki majal, kadi gangi dɔɔ ki idɔɔi-naa naa ti ki Kirisī maji, ə ai dana kin, naa ti. Gangi səsi naa ti, ɔsi səsi ngərəngi, təkī Su ədi-n Awa ki ta ngom ləne kin be⁸. ⁴Dəw madi ki rangi a j̄ nɔɔ kadi re ilə səsi mbɛ Jəju ki rangi ki e ki j-ilə səsi mbɛe kəte, a adi səsi ndil ki rangi ki e ki ingəi kəte kin, ə se a adi səsi Poy Ta ki Maji ki rangi ki e ki itaai kəte kin ka, a j̄ kadi ɔsi gine ki tɔgisi pər. ⁵Ne kare, mi m-o ne ki njé kaw kilə je ki ooi rɔde təkī ngay kin itəi-mi al. ⁶Dɔmajī ə m-aw ki kuji kəl ta ngay al, nə ki ɔji dɔ ne gær ba, mi me ti nɔɔ. E ne ki j-ɔji səsi taga wangī me ne je ti pəti ki rəbi je ki dangi dangi.

⁷Ningə kadi m-dəji səsi m-o se Poy Ta ki Maji lə Luwə ki mi wa m-ilə səsi mbɛe ki dɔ ki kilə nangi kadi m-un dɔsi taa, taa m-ilə səsi mbɛe kare ki kanji kingə ne loe kin, e ne ki loe ti al ə m-ra wa? ⁸M-taa ne ji njé kaw-naa je ti ki rangi, ki əi je ə rai səm ba m-ra-n kilə dansi ti. ⁹Dɔkagilo ti ki m-ij-n dansi ti, ə ne to-n rɔm kin, dəw madi ki m-ɔy-e goto. E ngakoje je ki j̄ dɔnangi Masəduwan ti ə rai səm me ne je ti ki to rɔm. Me ne je ti pəti, m-uwə tɔgim ba kadi m-ɔy dəw madi al, ningə, m-a m-nay ki lo kuwə tɔgim ba ti wa kin. ¹⁰M-əl wangī təkī dəw madi ki kadi a ɔgi-m kində gum ki ta kin dɔnangi Akay ti goto. Ningə m-əl ki rəbi lə ta ki rɔjeti ki j̄ rɔ Kirisī ti ə isi mem ti kin. ¹¹MBa ri ə m-əl ta kin be ə? M-əl be mbata e ndigi ba m-ndigi səsi al, al. Luwə gær maji kadi m-ndigi səsi!

¹²Ne ki m-ra kin, m-a m-nay ki lo ra ti ki nɔm ti, kadi m-ɔgi-n dije madi kin rəbi. Dije ki isi sangi rəbi kadi indəi gude təkī n-asi-naa səje. ¹³Ko dije kin əi njé kaw kilə je, ki njé ngom je, əi njé ra kilə je ki rɔjeti al, ki təli rɔde njé kaw kilə je

ti lə Kirisī. ¹⁴Ningə e ne ki əti dəw bəl al, tado *Sata wa ki dɔne ka isi təl rɔne malayka ti ki aw ki kunjī. ¹⁵E ne ki mba al, kadi njé ra kilə je lə Su təli rɔde njé ra kilə je ti lə Luwə ki rɔjeti. Nə a təli tade ki go kilə rade ti ki majal.

Ko je ki ingə Pol

¹⁶M-təl m-əl bəy, kadi dəw oo-m tə dəw ki dɛe goto al. A re be al ningə, indigi kadi mi dəw ki dɔm goto, kadi mi ka m-ində-n gum ndəy tɔ, təkī isi rai ki dije madi ki isi indəi gude, ə indigi səde kin be tɔ. ¹⁷Ta ki m-aw tə m-əl kin, m-əl ki go ndigi ti lə Babe al, nə m-əl ki go dɔ majal ti ləm. Ningə m-gær kadi e ne ki asi kində gu. ¹⁸MBata dije ngay isi indəi gude ki go koe ti lə dəw, adi mi ka m-a m-ində gum tɔ. ¹⁹Səi ki səi dije ki kəmsi ay njay, ə ki me ndigi ləsi wa, itəli isi ɔsi gin dije ki dɔde majal. ²⁰ɔsi ginde adi isi rai səsi bəə ti, adi isi usoi səsi, adi isi taai ne jisi ti, ooi tosi al, buki jide kəmsi ti indəi səsi. ²¹M-əl ta kin ki rɔsɔl, ningə e ne ki tɔji kadi je dije ki tɔgije goto. Lo kin ti, m-əl ta tə dəw ki dɛe majal be: ne ki dije madi ooi tə ne kində gude, mi ka m-ində-n gum tɔ. ²²Re əi nə n-əi Ebirə je ə? Mi ka mi Ebirə tɔ. Re əi nə n-əi ngan *Isirayəl je ə? Mi ka mi koji Isirayəl tɔ. Re əi nə n-əi ngan ka *Abirakam ə? Mi ka mi ngon ka Abirakam tɔ. ²³Re əi nə n-əi njé kilə je lə Kirisī ə? M-a m-əl ta tə dəw ki dɛe goto be m-ə nə m-itə-de me ti say. Tado m-ra kilə m-itə-de nim, m-ra dangay m-itə-de nim, m-ingə kində m-itə-de nim, mi ta yo ti basi basi ki dɔkagilo je pəti nim tɔ. ²⁴Asi nja mi, *Jipi je indəi-mi ta ndəy kuti mitə gide jikare^h, ²⁵asi nja mitə, Rom je tindəi-mi ki gɔl, dije tiləi-mi ki mbal nja kare kadi n-təli-mi, man uwə-m nja mitə, m-ra kondɔ kare ki kada kare gin man tiⁱ. ²⁶Me kaw mba

⁸11:3 Kilə ngirə ne je 3.1-6, 13 ^h11:24 Dətərənom 25.3

ⁱ11:25 Knjk 16.22; 14.19

je ti ləm ki ngay, asi kadi man mbo a uwə-m, asi kadi kaya je ki njé gangi rəbi rai-mi, asi kadi ngakom Jipi je tēēi tam ti ə rai-mi, asi kadi njé gər Luwə al tēēi tam ti ə rai-mi, asi kadi me be bo ti, ne ki majal tēēi dōm ti, asi kadi ne ra-m dilə lo ti, asi kadi ba uwə-m, asi kadi ngakom je, ki əi ngakom ki rəjeti al rai-mi^l. ²⁷ M-ra kilə je madi ki m-ɔ bəgəgə me ti, ne je ki nga ingə-m; dəkagilo je ngay bi ɔdi kəm al, bo ra-m nim, kində ra-m nim, taa taa m-ingə ne kuso al, kul ɔ-m, m-a ki rəm kare. ²⁸ Ki kanji kəl ne je madi, ne ki uwə mem ki ndo je, m-mər ta do njé kaw-naa je ti ki dangi dangi pəti. ²⁹ Kin ə tōgi dəw madi goto ə, mi ka tōgim goto tɔ, kin ə dəw madi iyə rəbi lə Kirisī ə, uso-m singəm ti mur mur. ³⁰ Kin ə re e ta kində gu ba, m-ində gum ki tōgi goto ləm. ³¹ Ningə Luwə ki Baw Babe Jəju, Luwə ki kəsi-gon e dɛe ti bitī ki nɔ ti, gər kadi m-əl ta ngom al. ³² Loki m-tēēi Damasi ti, nje kəbe ki gin ngar Arətasi ti adi dije toi ta rəbi je ti ki be bo ti kadi uwəi-mi. ³³ Nə uni-mi me kare ti, tui-mi ki bole bər adi m-i taa ki ngal ndogi bər ki gəi gidi be bo m-osi nangi. E be ə m-tēē-n jie ti^k.

Ne je ki Babe adi Pol oo me ndil ti

12 Kində gu e ne ki ndae goto, nə m-a m-nay ki lo kində gum ti bəy. Ningə m-a m-əl ta do ne je ti ki Babe adi m-o me ndil ti ki ne je ki tēēi ki dɛe adi m-gər. ² M-gər dīngəm kare ki nje kadi mene Kirisī, ki asi bal dɔgi gide sɔ bone, Luwə un-e awi sie bitī me dɔrɔ ti ki kə mitə. Ningə dīngəm kin, Luwə un-e ki darɛe wa kin be ə se e me ndil ti wa ka m-gər al, nə Luwə gər^l. ³ M-gər kadi dīngəm kin Luwə un-e, nə un-e ki darɛe wa kin be ə se e me ndil ti wa ka m-gər al, nə Luwə gər bəti. ⁴ Luwə un-e aw sie

biti kəbe ti ləne, adi oo ta je ki dum kadi dəw əl ki tane. E ta je ki adi dəw madi ta rəbi kadi təl əl rangi al^m. ⁵ M-a m-ində gum ki ɔji dɔ dəwe kin, nə ki ɔji dōm, m-a m-ində gum ba, m-ində me tōgi goto ti ləm kin par. ⁶ A re kadi m-ində gum ka, dəw a oo-m tə dəw ki dɛe goto al, tado e ta ki rəjeti ə m-a m-əl. Nə m-mbati kində gum, nə pane taa dəw oo-m tə dəw ki ngay ki al do ne ki oo-m m-isi m-ra ə se oo tam ti. ⁷ Ningə mba kadi m-ində gum ki ne koo me ndil ti ki əti bəl kin al, m-ingə mətī madi rəm ti. NJe kaw kilə lə *Satɔ kare ə ingə kilə kadi tə ində-m kadi m-ində gum al. ⁸ Asi nja mitə, m-nɔ dɔ Babe ti kadi ɔr kə kin rəm ti kɔ. ⁹ Nə Babe əl-m ə nə: «Me-maji ləm asi naki, tado m-isi m-ɔji tōgim me tōgi goto ti ləi.» Adi m-a m-ində gum ki tōgi goto ləm, kadi tōgi Kirisī e dōm ti. ¹⁰ E mbata kin ə, tōgim goto ka m-ra rənəl nim, dije taji-mi je, adi-mi me-kə je, indəi kəmm ndoo je, adi-mi kə je mbata ti lə Kirisī ka, m-ra rənəl par, tado loki tōgim goto kin ba, e ə m-ingə tōgi ti.

Me Pol osi nangi al mbata ti lə Koreṭi je

¹¹ Basine m-təl dəw ki dɛe majal, ningə e səi ə indəi tōgi dōm ti adi m-təl nje dɔ majal. Səi ə re a mai naji dōm ti, tado re mi ne madi al ka, ne ki njé kaw kile je ki ngəi ngay kam itəi-mi goto. ¹² Ne je ki tōji kadi mi nje kaw kilə rai ne dansi ti adi oi. M-uwə tōgim ba me ne je ti ki nga, m-ra ne kəji je, ki ne je ki əti bəl, ki tōgi je ta kəmsi ti. ¹³ E ri ə ndəgi njé kaw-naa je ki rangi ingəi itəi səsi ə? Ne kare ki m-gər ba, e kəy ki mi ne ki kəy dəsi ti al kin par. NGA ningə, kadi mesi səl dōm ti ki ɔji dɔ ne ki go ti al kin!

^l11:26 Knjk 9.23; 14.5 ^k11:33 32-33: Knjk 9.23-25

^l12:2 Knjk 9.30; 11.25; Gal 1.21 ^m12:4 3-4: Lk 23.43

¹⁴ Ki basine kin, njam e ta ræbi ti kadi m-aw m-o sæsi ki kɔ mitəⁿ. Ningə kawm ki m-a m-aw kam, m-a mi ne ki kɔy dæsi ti al, tado e daræsi wa ə m-isi m-sangi, bi m-sangi ne kingə læsi al. Tæki ræjeti, e baw ngan je ə a ngæmi ne kingə mbata ti læ ngande je, bi e ngan je ba a ngæmi ne kingə mbata ti læ bawde je al. ¹⁵ Ningə ki ɔji dæm, mi basi ngay kadi m-ra ne kɔ dæsi ti. Daræm ə wa ba pæti, mi basi ngay kadi m-ra kɔ mbata ti læsi. M-gær kadi re m-ndigi sæsi ngay be kin ə, sæi a indigi-mi ngon ndigi al.

¹⁶ Dije madi a æli oi nə e ki ræjeti kadi mi ne kɔy ki dæsi ti al, nə a æli tæki mi nje kædi kæm dije, m-tə sæsi ki ta ngom m-taa-n ne læsi. ¹⁷ Ə se dan dije ti ki m-ilæ-de ki ræsi ti kin, dæw madi ki m-un girə dæe ti m-taa-n ne jisi ti e noɔ wa? ¹⁸ M-dæji Titi m-ade aw dansi ti, ningə m-ilæ ngokoje kare m-adi aw sie tɔ^o. Ə se Titi un girə taa-n ne madi jisi ti wa? Titi a un girə taa-n ne jisi ti al, tado je sæde je kin, je dije ki ndil ki kare ba ə isi ɔr-je ta ræbi, taa j-isi j-un go ræbi ki kare ba tɔ.

¹⁹ Mari nu ba, isi oi ə nə j-isi ji sangi kadi j-ɔr ta dæje ti ki noɔsi ti, nə jagi, e noɔ Luwə ti, me kində rɔ naa ti ki Kirisi ə j-isi j-əl-n ta. Ningə ne je kin pæti, e mba kadi ɔsi ginsi ki kæte me kadi-me ti læsi. ²⁰ Tæki ræjeti, m-bæl kadi loki m-aw m-teɛ dansi ti ba, m-ingə sæsi ta ne ra ti ki næl-m al. Ə re m-ingə sæsi ta ne ra ti ki næl-m al ba, ne ki m-a m-ra a næl sæsi al tɔ. M-bæl kadi m-aw ba, m-tɔr ta kæl-naa ti, ki ta jangi ki ra ti, ki ta wongi ti, ki ta ni ti, ki ne taji ti, ki ta kæl-naa ta ti, ki ta kɔji rɔ ti, ki ta ne ra ki biriri ti. ²¹ M-bæl kadi kirem dansi ti me ndɔ je ti ki a re kin, Luwə ilæ ræɔl dæm ti ta kæmsi ti. M-bæl kadi m-aw m-a ta noɔ ti mbata dije madi ngay ki kæte rai majal, nə iyæi ræbe

kɔ al, ə isi ta ne kɔbi ti, ki ta sangi-naa kaya ti, ki ta ne ki to ra al ti ba.

Ta kɔji ki dɔbɔy ti ki kuwə ji-naa

13 E kaw ki kɔ mitə^p ngata ə m-a m-aw dansi ti am. NGA ningə, j-a j-o go ta læ dije ki rai majal tæki makitibi læ Luwə əl-n ə nə: «Ta je pæti a e ki kun-ndu dɔ ti ki naji ki ma læ dije joo ə se mitə^q» ka kin. ² Lo kin ti, m-əl dije ki ndɔ ki rai majal kæte ki njé je ki rangi pæti, tæki re m-tæl m-aw dansi ti gogi ə, dæw ki m-a m-isi sie dɔ majal ti lie goto. Ningə ta kin e ta ki ndɔ ki m-əl kæte, kawm dansi ti ki kɔ joo kin ngata, nə ki bone mi say sæsi kin ka, m-tæl m-re dɔ ti bøy. ³ M-a m-isi sæsi dɔ ti al, tado isi sangi kadi oi ne ki tɔji kadi Kirisi əl ta ki ræbi ki ræm ti. Kirisi ki, ki ræsi ti aw ki tɔgi, isi ɔji tɔgine dansi ti. ⁴ E ki ræjeti kadi dije bæi Kirisi kagi-dæsi ti mbata tɔge ki goto, nə isi ki dæne taa ki tɔgi læ Luwə. Be tɔ ə, je ka, tɔgi je goto me kində rɔ naa ti ki Kirisi, nə j-a j-isi ki dæje taa, naa ti sie ki tɔgi læ Luwə, ta kæm-naa ti.

⁵ Indæi manji ræsi sæi je wa oi se isi njiyæi tæ njé kadi-me je wa wa? A igæri kadi Kirisi e dansi ti noɔ. A re be al ningə, asi kadi oi lo wa ki ai ti dana me kində manji rɔ ti læsi kin al tɔ ən. ⁶ M-gær maji kadi a igæri tæki je ji gær lo ki j-a titi. ⁷ J-əl ta ki Luwə kadi irai ne madi kare ki majal al. Ji sangi kadi j-ɔji tæki je ə j-ingə me ti al, nə ji sangi kadi j-o sæsi irai ne ki maji. Tæki re to tæ ne ki je j-osi ti be ka, kadi j-o sæsi irai ne ki maji. ⁸ Tado je j-aw ki tɔgi madi ki kadi j-ɔsi-n ta ta ki ræjeti al. J-aw ki tɔgi ki kadi ji ra-n kilæ ki ræjeti par. ⁹ Loki tɔgije goto, nə sæi tɔgisi e ngay ba, j-ingə ræɔl. Ningə ne ki j-isi dæji Luwə, e ta kadi itɔgi ki kæte. ¹⁰ E mbata kin ə, mi say sæsi ka, m-ndangi makitibi kin m-adi sæsi kadi tæ re

ⁿ12:14 Kawe ki dæsay tɔ e ki kɔ joo tɔ Knjk 18; 2Kɔr 13.2 ^o12:18 8.18

^p13:1 12.14 ^q13:1 Dætærænom 19.15; Mt 18.16; 1Tim 5.19; Eb 10.28

ndɔ ki m-tɛɛ dansi ti ba, m-ra madi nga sɛsi ki tɔgi ki Babe adi-m kin al. Tɔgi ki Luwə adi-m kadi m-ɔsi-n ginsi kadi awi ki kɛte yo, bi kadi m-tuji-n sɛsi al.

¹¹ Ki ne kin, ngakom je, maji kadi isi ki rɔnɔl, awi ki kɛte kɛte, kadi ilɔi dingɔm me-naa ti, adi ndusi osi go-naa ti, ɔ isi ki lapiya, ningə Luwə ki nje ndigi dije ki nje kadi lapiya a e naa ti sɛsi.

¹² Uwəi ji-naa kare kare pəti ki kuwə-naa rɔ ti. NJé kadi-me je pəti uwəi jisi.

¹³ Kadi me-maji lə Babe Jəju Kiriisi, lə Luwə ki nje ndigi dije, ki lə NDil Luwə ki nje kuwə dije naa ti, e naa ti sɛsi pəti. Amen!

Makitibi ki Pol ndangi adi

Galati je

Ta ki dɔ makitibi ti ki Pol ndangi adi Galati je

Bal bu mitə kəte nɔ koji Jəju, dije ki bari-de Səlti Gol je awi biti tɛgi Aji ti ki du (bone bari-e Turki ki Aji ti), ba uwəi lo kisi isi ti nɔɔ. NGa ningə dije madi ki gin koji ti ləde ə bari-de Galati je. Galati je isi dɔnangi ti ki e basi kadi be bo ti ki bone bari-e Akara.

Loki Pol aw mba ləne ki kɔ joo mba kilə mbɛ Poy Ta ki Maji ə tɛɛ rɔde ti (Knjk 16.6), ki madi je adi mede Jəju Kirisi. MBA ki kɔ mitə ka Pol aw tɛɛ rɔde ti bəy tɔ (Knjk 18.23).

Nɛ kare, go Pol ti, dije madi ki rangi awi tɛgi rɔde ti, ndoi-de kadi əi ki əi Jipi je al, ə uni go Kirisi kin, maji kadi təli rɔde go ndu-kun ti lə Jipi je, ki bo ngay, maji kadi ijəi mətide. Nə Pol oo kadi e kin e nɛ ndo ki go rəbe ti al. Re e be ba, ki go ndil ti, a ra kadi Galati je ki njé kun go Kirisi kin a təli bəə lə ndu-kun ki sɔbi dɔ Jipi je. E be ə, loki Pol, dɔmaji ə a isi Epəji ti, ə oo kadi Galati je isi sangi kadi təli rɔde go nɛ ndo ti ki go rəbe ti al kin ba, to rɔe ngay adi ndangi makitibi kin adi-de.

NGa ningə, kadi tə Pol təl-n ki Galati je, re səde dɔ rəbi ti ki rɔjeti, ilə jine dɔ nɛ je ti mitə kadi gəri:

Əl-de ta ki dɔ rɔne ti e wa, adi e kadi ki təl adi mene Jəju Kirisi nim; ndu ki njé kaw-naa je ki Jorijaləm adi-e təki e go rəbe ti al kadi dəw ində tɔgi dɔ njé kun go Kirisi ti ki əi Jipi je al kadi təli rɔde go ndu-kun ti lə Jipi je nim; ndu kasi-naa al ləde əi ki Piyər dɔ təl ti ki Piyər ge təl rɔne go ndu ti ləde ki adi kin nim. Pol əl Galati je adi gəri təki n-aw ki tɔgi

mba kilə-n mbɛ Poy Ta ki Maji, ningə a dɔ ti nɔɔ əl-de təki e Bəbe Jəju Kirisi wa ə adi-ne tɔgi kin, adi n-e nje kaw kilə lə Jəju Kirisi tɔ (1-2).

A dɔ ndu Luwə ti me Kilə-mindi ti ki kəke, əl-n-de təki e ki rəbi təl rɔ go ndu-kun ti ba dəw a ingə-n kaji al, nə e ki go rəbi kadi-me Jəju Kirisi ə dəw a ingə-n kaji (3-4).

Pol təl ta ta ləne ki dəji ki dəji-de kadi njiyəi ki me ndigi ləde gin tɔgi ti lə NDil Luwə, tadɔ e NDil Luwə ə ində nɛ je ki sigi ki kadi dəw ra adi nəl Luwə (5-6).

Sɔbi kadi njé kaw-naa je ki ra, ə se nje kun go Kirisi ki ra, oo dɔ ndu kin, ə un ra-n kilə ki ngame ki kare, kadi tɛɛ gin bəə ti lə ndu-kun je pəti.

Kuwə ji-naa

1 Mi Pol ki nje kaw kilə lə Jəju Kirisi, ki nje kaw kilə lə Luwə ki Bawje ki adi Jəju Kirisi i taa dan njé koy je ti ə m-ndangi makitibi kin. Ki rɔjeti, mi nje kaw kilə ki go ndigi ti lə dije al, taa ki takul dəw madi al tɔ. ² Je ki ngakom je pəti ki əi səm naa ti ne, j-uwə jisi səi njé kaw-naa je ki isi dɔnangi Galasi ti^r. ³ Ji dəji kadi Bawje Luwə əi ki Bəbe ləje Jəju Kirisi adi me-maji ki kisi-maje ləde e naa ti səsi. ⁴ Jəju ki, e wa ilə rɔne kɔ gangi-n dɔje mba kadi Luwə iyə-n go majal je ləje kɔ, kadi tə taa-n-je gin tɔgi ti lə majal ki dɔnangi ti ne. Jəju Kirisi ra be mbata e go ndigi ti lə Bawje Luwə. ⁵ Kadi j-iləi tɔji dɔ Luwə ti ki dɔkagilo je ki dɔkagilo je. *Amen!

Poy Ta ki Maji e kare ba

⁶ E Luwə ə bar səsi ki takul Kirisi ki ra səsi maji, nga ban be ə, itəli gidisi kalangi ba adi-e, ə itəli rɔsi go poy ta ti ki rangi yo ə^s? E nɛ ki əti-m bəl ngay. ⁷ A oi təki Poy Ta ki Maji ki rangi to nɔɔ bəy, nə Poy Ta ki Maji ki rangi goto. E

dije par ə isi yəti dəsi ki ne ndo je ləde ki rangi, mba kadi n-yətii gin Poy Ta ki Maji lə Jəju Kirisi.⁸ Kin ə re dəw madi ki rangi, ə se e-n je wa, ə se malayka ki dora ti, re ilə səsi mbə poy ta ki to ta dangi ki e ki j-ilə səsi mbəe kin ningə, kadi dəwe kin Luwə man-e.⁹ Ta kin j-əl səsi ngata, nə m-təl m-re də ti ngəsi kadi m-əl səsi bəy: re dəw madi ilə səsi mbə poy ta ki to ta dangi ki e ki ingəi kin ningə, kadi dəwe kin Luwə man-e.

¹⁰ Ningə ki ngəsi kadi m-isi m-sangi kadi m-ingə maji rə Luwə ti bi m-isi m-sangi kingə maji rə dije ti al. M-isi m-sangi kadi m-nəl dije al. Re m-isi m-sangi kadi m-nəl dije bəy ningə, m-a mi nje ra kilə bəə lə Kirisi al.

Poy Ta ki Maji ki j rə Kirisi ti

¹¹ M-əl səsi madi igəri ngakom je, təki Poy Ta ki Maji ki m-ilə səsi mbəe kin e ta lə dəw al.¹² Ningə e Jəju Kirisi ə tēē ki dəe adi-m m-igər, bi e dəw madi ba adi-m al, taa e dəw madi ba ndo-m al tə.

¹³ M-gər kadi oi poy kilə ram je ki m-ra dəkagilo ti ki kəte mi-n me kuji ra ne ti lə Luwə, ki *Jipi je isi rai kin bəti. M-ində kəm njé kaw-naa je ndoo kində ki al də maji, taa m-sangi kadi m-tuji-de kə tə.

¹⁴ Me kuji ra Luwə ti, ki Jipi je isi rai, m-ra yam madi əti bəl, itə yə madim Jipi je ki bal koji-de e naa ti səm. M-ra m-itə-de tadə m-tingə bil mbata ne jibəl be lə kam je^t.¹⁵ Nə Luwə ki ər-m ində-m ta dangi loki mi-n me kom ti bəy, bar-m ki go me-maji ti lie.¹⁶ Ningə, loki Luwə oo maji, ə tēē ki də NGonne adi-m, mba kadi m-ilə mbəe gin dije ki əi Jipi je al, m-aw m-taa ta kəji rə dəw madi ti al^u,¹⁷ taa, m-aw Jorijaləm ti m-ingə njé je ki əi njé kaw kilə je ki kəte nəm ti al nim tə. Kalangi ba, m-i taa m-aw dənangi Arabi ti, taa m-

təl m-re Damasi ti.¹⁸ Bal mitə go ti bəy taa, m-aw Jorijaləm ti kadi m-gər Piyər, m-isi rəe ti ndə dəgi gide e mi^v.¹⁹ Ningə lo kin ti, m-o nje kaw kilə madi ki rangi al. Dəw ki m-o-e e Jaki^w ki ngokə Bəbe.²⁰ Ki nə Luwə ti, ta ki m-ndangi m-adi səsi kin e ta ki rəjeti bi m-əl ta ngom al.²¹ Go ti m-əti m-aw dənangi Siri ti ki dənangi Silisi ti.²² Nə dəkagiloe ti kin, njé kaw-naa je lə Kirisi ki dənangi Jude ti ooi darəm ki kəmde al.²³ Poy ta ləm par ə ooi ki ndu mbə əi nə: «Dəw ki kəte isi ində kəmje ndo ka, basine kin e wa nga ə a ilə mbə Poy Ta ki Maji ki kadi dije adi mede Kirisi, ki ndə ki ndigi kadi n-tuji kə ka.»²⁴ Lo kin ti, iləi təji də Luwə ti mbata ləm.

Kingə-naa lə njé kaw kilə je Jorijaləm ti

2 Bal dəgi gide e sə go ti, m-təl m-aw Jorijaləm ti gogi bəy. J-aw naa ti ki Barnabasi. Madi Titi aw səje naa ti tə^x.

² M-təl m-aw Jorijaləm ti gogi tadə Luwə tēē ki də adi-m kadi m-aw gogi. M-aw m-bar njé kər nə njé kaw-naa je ki Jorijaləm ti, ki dije ooi ta ləde, dam kare, m-ər-de gin Poy Ta ki Maji ki m-isi m-ilə mbəe dan dije ti ki əi *Jipi je al. M-ər-de gine be mba kadi kilə je ki m-ra kəte ki e ki nay kadi m-ra bəy kin e ki ndangi kare al.³ Madi kiləm Titi ki e səm e Girəki, nə dəw madi ki ində gu dəe ti kadi ijə mətine goto.⁴ Ta lə kijə mətə, e ta lə ngakə je je ki ngom^y, ki rəi uri danje ti ki go ngəy ə gei kadi tə Titi ijə mətine. Dəwe je kin rəi uri danje ti kadi n-gəri gin taa kiyə taa ləje ki Jəju Kirisi taa-je iyə-je taa. NDigi kadi je bəə je gin ndukun ti.⁵ Nə ngon dəkagilo ki ndəy be ka j-iyə j-adi-de kadi dumi dəje al. Be mba kadi ta ki rəjeti lə Poy Ta ki Maji kin to-

^t1:14 13-14: Knjk 8.3; 22.3-5; 26.9-11

^u1:16 15-16: Knjk 9.3-6; 22.6-10; 26.13-18 ^v1:18 Knjk 9.26-30

^w1:19 2.9; Knjk 15.13 ^x2:1 Knjk 11.30; 15.2 ^y2:4 1.7

n lo tone ti mbata læsi. ⁶Ningə dije ki əi njé kər nɔ njé kaw-naa je, ki əi je ə əi dije ki ndəge je isi ooi ta ləde, usi-m dɔ ke ki boy ti ləde al. Tado Luwə oo dəw madi tæki e ki ngay itə made al. Ningə dije ka kin indəi gu dɔm ti kadi m-ra ne madi ki rangi al tɔ. ⁷Ne kare ki gəri, gəri kadi Luwə ə adi-m kilə kilə mbə Poy Ta ki Maji dan dije ti ki əi Jipi je al. Adi-m tæki adi-n Piyər e nje kilə mbə Poy Ta ki Maji dan Jipi je ti ka kin be tɔ. ⁸Luwə ində Piyər adi e nje kaw kilə rɔ Jipi je ti, ə ində-m adi mi nje kaw kilə rɔ dije ti ki əi Jipi je al tɔ. ⁹Jaki nim, Piyər nim, Ja nim ə əi dije ki ndəge je ooi-de kadi əi tɔgi njé kaw-naa je. Ningə əi je wa kin ka gəri kadi ki rɔjeti, Luwə ə ilə kilə kin jim ti, ki go me-maji ti lie. E be ə, adi-je ji kɔde adi j-uwə tæki ndude e naa ti səje kadi je j-aw rɔ dije ti ki əi Jipi je al ə əi je awi rɔ Jipi je ti tɔ. ¹⁰Ne ki dəji-je, e kində kəm go njé ndoo je ti. Ningə e kin e ne ki m-ində kəm go ti maji m-isi m-ra tɔ^z.

Pol ndangi Piyər me be bo ti ki Atiyosi

¹¹Loki Piyər re Atiyosi ti^a, ra ne ki go rəbe ti al, adi m-ndange ta kəm dije ti. ¹²M-ndange, tado, kəte nɔ kadi dije madi ki Jaki ilə-de rəi tɛɛi rɔde ti, Piyər uso ne naa ti ki dije ki əi *Jipi je al. Nə loki dije kin rəi tɛɛi rɔde ti, Piyər ɔr rone gogi, mbati kuso ne ki dije ki uso səde ne kəte ka kin. MBati kuso səde ne, tado bəl njé kijə mətide ki oo-de. ¹³Ra adi njé kaw-naa je ki nɔ je ki əi Jipi je, ndaji Piyər me tulə rɔ naa ti kin tɔ. Biti kadi Barnabasi wa ki dɔne osi me hal kədi kəm-naa ti ləde ka kin tɔ. ¹⁴Loki m-o kadi ne rade un go rəbi ki rɔjeti lə Poy Ta ki Maji al, m-əl Piyər ta kəm dije pəti m-ə nə: «Re i ki i Jipi, iyə ne ra Jipi je, ə ira ne lə Jipi je al, e go ti al kadi ində

gu dɔ dije ti ki əi Jipi je al kadi rai ne lə Jipi je.» ¹⁵J-əi ningə, j-əi Jipi koji be je, bi j-əi ndəgi dije ki njé ra majal je kam al. ¹⁶Ji gər kadi Luwə tidə dəw dəw ti ləne ki takul kadi-me Jəju Kirisii par, bi ki go rəbi ra go ndu-kun ti lə *Moji al. E be ə, je wa ka, j-un meje j-adi Jəju Kirisii mba kadi Luwə ɔr-n ta dɔje ti. ɔr ta dɔje ti ki go rəbi kadi-me Kirisii bi ki go rəbi təl rɔ go ndu-kun ti lə Moji al. Tado dəw kare ki Luwə a ɔr ta dɔe ti ki go rəbi təl rɔ go ndu-kun ti lə Moji goto^b. ¹⁷Kin ə re, je Jipi je, ji sangi rəbi kadi Luwə ɔr-n ta dɔje ti ki go rəbi kadi-me Kirisii ningə, tɔji kadi je njé ra majal je tə ndəgi dije ki əi Jipi je al be tɔ. Ə se e kin tɔji kadi Kirisii e nje ra kilə lə majal wa? Jagi e be al. ¹⁸Ningə, re m-təl m-aw go ndu-kun je ti ki m-iyə-de kɔ kəte kin bəy ə, mi wa m-tɔji kadi mi nje kal dɔ ndu-kun. ¹⁹Ki ɔji dɔ ndu-kun, m-oy koy ki e ndəgi lə ndu-kun, mba kadi m-isi ki dɔm taa mbata lə Luwə. Mi ki bə kagi-dəsi ti naa ti ki Kirisii. ²⁰Ningə kisi-m ki dɔm taa, e mi ə m-isi ki dɔm taa al, nə e Kirisii ə isi me darəm ti. Kisi-m ki dɔm taa dəw ti, m-isi me kadi-me NGon Luwə ti. NGon Luwə ki ndəgi-m ə adi rone mbata ləm. ²¹Ningə, m-ndəgi kadi ra maji lə Luwə kin e ne ki kɔ kare al. Tado re e ki go rəbi təl rɔ go ndu-kun ti lə Moji ə Luwə ɔr-n ta dɔ dəw ti ningə, koy lə Kirisii e ne ki ndangi kare ba.

NDu-kun ki kadi-me

3 Səi dije ki Galati, ti dəsi a dana al! Dəsi a dana al, tado j-ɔr səsi gin koy lə Kirisii dɔ kagi-dəsi ti ay njay ta kəmsi ti adi oi, ə itəli adi dəw madi ki rangi re yəl səsi. ²M-əl səsi ne kare madi igəri: E mbata Poy Ta ki Maji ki itaai, ə adi mesii kin, ə Luwə adi-n səsi NDil Luwə bi e mbata ra go ndu-kun ti lə *Moji al.

^z2:10 Knjk 11.29-30 ^a2:11 Knjk 11.19-26

^b2:16 Rm 1.17; 3.20, 22; Pa je 143.2

³ Dəsi a dana al! Lo kilə ngire ti, uwəi kul NDil Luwə, ningə ki basine kin igəi kadi uwəi kul rəsi ngata. ⁴ NGA kə ki ingəi bore be kin kadi e kare ki dangi a? A e go ti al kadi e kare ki ndangi. ⁵ Luwə adi səsi NDil ne ki ay njay taa ra ne koji je ki əti bəl dansi ti tə. Ə se ra be mbata təl ki itəli rəsi go ndu-kun ti lə Moji wa? Jagi e be al, ra mbata taa ki itaai Poy Ta ki Maji ki kadi-me.

Kadi-me lə Abirakam

⁶ E be ə, Luwə tidə-n *Abirakam dəw ti ləne, bar-e-n dəw ki dana, mbata adi mene Luwə^c. ⁷ Səbi kadi igəri maji təki dije ki uni mede adi KİRISI ə əi ngan lə Abirakam ki rəjeti^d. ⁸ Makitibi lə Luwə əl ta bəl ngay kəte təki dije ki əi *Jipi je al, Luwə a tidə-de dije ti ləne ki takul kadi-me ləde. Poy Ta ki Maji kin e ki kəl Abirakam təki Luwə a njangi də dije pəti ki dənangi ti ne ki takule^e. ⁹ E be ə, njé ki adi mede, Luwə a njangi dəde təki njangi-n də Abirakam ki adi mene be.

¹⁰ Dije pəti ki gai kadi Luwə a ər ta dəde ti ki takul təl rə go ndu-kun ti lə *Moji, ndəl e dəde ti. NDəl e dəde ti, tadə makitibi lə Luwə ə nə: «Dəw ki ra ki ində kəmne go ndu-kun je ti pəti, ki e ki ndangi me makitibi ti lə Luwə kin ki dəkagilo je pəti al ningə, ndəl e dəe tif.» ¹¹ Ji gər maji kadi dəw ki Luwə a təl-e dəw ti ləne ki takul təl rə go ndu-kun ti goto. Tadə makitibi lə Luwə ə nə: «Dəw ki adi mene Luwə ə e dəw ki dana, ningə ki takul kadi-me lie ə a isi-n ki dəne taa^g.» ¹² Ki rəjeti, ngirə ndu-kun e də kadi-me ti al, əi ne je ki dangi dangi. Makitibi lə Luwə ə nə: «Dəw ki ra go ndu-kun je ti ba a ingə kaji ki go rəbi təl rə go ti^h.» ¹³ KİRISI taa-je ilə-je taa ta ndəl ti lə ndu-kun. KİRISI ər to je, un ndəl ki dəje

ti ki dəne ti. MBata makitibi lə Luwə ə nə: «Dəw ki bəi-e də kagi-dəsi ti e dəw ki Luwə ndələⁱ.» ¹⁴ E be mba kadi njangi də ki Luwə un mindine kadi n-adi Abirakam kin, dije ki əi Jipi je al ka ingəi ki takul Jəju KİRISI, ə kadi ki go rəbi lə kadi-me, j-ingə NDil Luwə ki Luwə un ndune kadi n-adi-je.

NDu-kun əi ki kun mindi

¹⁵ NGakom je, m-a m-un ne kare ki j-isi j-oi ki ndə je pəti dənangi ti ne mba kadi m-əji-n səsi ne kin: loki dəw un mindine, ndangi me makitibi ti, dəw made ki rangi ki asi kadi tuji kilə mindi lie kin, ə se kadi ilə ne ki rangi də ti goto. ¹⁶ Ningə kun mindi ki Luwə un adi *Abirakam, ki dəw ki gin koji ti lie ka e be tə. Makitibi lə Luwə ə nə: «Luwə un mindine adi dəw ki gin koji ti lə Abirakam^j,» adi e dəw kare ba, ki e Jəju KİRISI, bi makitibi ə nə: «Luwə un mindine adi dije ki gin koji ti lə Abirakam,» tə dije ki bəyi-naa, al. ¹⁷ Ne ki m-ge kadi m-əl ə to kin: Luwə un mindine adi Abirakam maji. Ningə asi bəl bu sə ki kuti mitə go ti bəy taa, ndu-kun re. *NDu-kun ki re go gogi kin ra təgi kadi tuji kun mindi ki Luwə un adi Abirakam kəte kin al. Re ndu-kun tuji kun mindi kin ningə, kun mindi lə Luwə a təl ne ki kə kare. ¹⁸ Re Luwə adi ne dije ki go rəbi təl rə go ndu-kun ti ningə, təji kadi e ki go kun mindi ti ə Luwə adi-n ne dije al. NGA je j-o kadi e ki go rəbi kun mindi ə Luwə adi maji-kur re-n də Abirakam ti tə.

Kilə lə ndu-kun

¹⁹ Re e be ningə, se kilə ra ndu-kun ki Luwə adi *Jipi je e ri wa? Luwə adi ndu-kun mba kadi gəri majal rade je ki isi rai ta kəm Luwə ti. *NDu-kun to be ki naa

^c3:6 Kilə ngirə ne je 15.6; Rm 4.3 ^d3:7 Rm 4.16 ^e3:8 Kilə ngirə ne je 12.3

^f3:10 Dətərənom 27.26 ^g3:11 Abakuki 2.4 ^h3:12 Ləbətiki 18.5; Rm 10.5

ⁱ3:13 Dətərənom 21.23 ^j3:16 Kilə ngirə ne je 12.7

ti, biti kadi nginā-n dāw ki gin koji ti lə *Abirakam ki a re. Adi e dāw ki Luwə un ndune ade. Loki Luwə ndigi kadi ndu-kun, e malayka je ə Luwə ilā-n-de ki go rəbi lə dāw ki kare ki a mbə Luwə ti ki dije kadi ilā-de noji naa ti^k. ²⁰ Ningə nje ka mbə dije ti kadi ilā-de noji naa ti, a a mbə dije ti ki bayi-naa, nə Luwə e kare ba bi bay al. ²¹ Ə se e kin ɔji kadi ndu-kun ɔsi ta kun mindi lə Luwə wa? Jagi ɔse ta al. Re ndu-kun madi to noɔ, asi kadi adi dije kajji ningə, m-gər kadi re ndu-kun a ɔr ta dɔ dije ti nɔ Luwə ti. Ke ə ndu-kun ki be kin goto. ²² Makitibi lə Luwə əl təki dije pəti ki dɔnangi ti əi gin tɔgi ti lə majal. To be mba kadi kun mindi ki Luwə un adi dije ki adi-e mede, təl tane me kadi-me Kirisi ti.

²³ Kəte taa kadi dɔkagilo kadi-me Jəju Kirisi re, j-isi tə dangay je gin tɔgi ti lə ndu-kun. J-isi gin ti biti kadi Luwə tɛɛ ki dɔ kadi-me Jəju Kirisi adi-je. ²⁴ Dɔk-agiloe ti kin ndu-kun to tə nje kində kəmne goje ti biti kadi Kirisi re-n. Lo kin ti nga ə Luwə ɔr-n ta dɔje ti ki takul kadi-me Kirisi. ²⁵ Ningə loki dɔkagilo kadi-me Kirisi re kin, je gin tɔgi ti lə ndu-kun ki kəte isi ində kəmne goje ti ka kin al ngata. ²⁶ MBata səi pəti, səi ngan lə Luwə ki takul kadi-me Jəju Kirisi. ²⁷ Səi pəti, rai səsi batəm lə Kirisi, adi itoi tə Kirisi wa be. ²⁸ NGəsiine, dangi dangi goto mbə dije ti. Jipi ə se Girəki goto; bəə ə se dāw ki e ba rəne goto; dəne ə se dingəm goto. Pəti, səi kare ba me kində rɔ naa ti ki Jəju Kirisi. ²⁹ Re səi dije lə Jəju Kirisi ningə, səi gin koji lə Abirakam tɔ. A ingəi ne je pəti ki Luwə un ndune kadi n-adi Abirakam ki dije ki gin koji ti lie tɔ.

NJé kadi-me je əi bəə je al ngata

4 Ne ki kadi m-adi igəri ə to kin: NGon ki bawe iyə ne nduwə ade, e ə e ba ne kingə je pəti ki bawe iyə, nə loki nay

ngon bəy, to ta dangi ki bəə al. ² To ta dangi al, tadɔ e gin tɔgi ti lə njé kote je ki njé ngəm ne maji lie, biti kadi dɔkagilo ki bawe ɔji asi bəy taa, a adi-e ne nduwə lie. ³ J-əi ka to be tɔ. Loki ji gəri Jəju Kirisi al, j-əi bəə je gin tɔgi ti lə majal je ki dangi dangi ki dɔnangi ti ne^l. ⁴ Nə loki dɔkagilo ki Luwə ɔji asi, Luwə ilə NGone adi re. NGon ki dəne oje gin ndu-kun ti lə *Jipi je. ⁵ Re mba kadi taa dɔ dije ki isi gin tɔgi ti lə ndu-kun, taa kadi tə təl-je ngan lə Luwə ti tɔ. ⁶ Səi ngan lə Luwə ki rəjeti, be ə Luwə ilə-n NDil ngonne me je ti. NDil ki adi j-isi bari Luwə Aba! ki kər me nə Bai^m. ⁷ E be ə, j bəə al ngata, nə j ngon lə Luwə. Ə re j ngon lə Luwə ningə, Luwə a adi ne nduwə je pəti ki ngəm mbata lə nganne je ki go me-maji ti lie.

Pol bəl kadi Galati je təli awi gin ndu-kun ti gogi

⁸ Kəte, loki igəri Luwə əl bəy, isi irai bəə lə luwə je ki dangi dangi, nə ki rəjeti ba, əi luwə je al. ⁹ NGa ki basine igəri Luwə, taa Luwə gər səsi tə yəne je tɔ, ə igei təl kaw gin ne je ti ki tɔgide goto, taa ndade ka goto ka kin bəy. Igei təl kaw ra bəə ləde bəy. ¹⁰ Isi indəi kəmsi go ndɔ je madi ti, go nay je ti, go dɔkagilo je ti, ki go bal je ti madi bəy! ¹¹ M-bəl kadi kilə ki m-ra dansi ti be kin to kare rəm ti ki ndangi.

¹² NGakom je, m-uwə njasi ki ngangi ti ba, itoi tə mi be, tadɔ mi ka m-to tə səi be tɔ. Igəri maji, ne madi ki majal kare ki irai səm goto. ¹³ Kadi mesi ole dɔ ti, təki e ki go rəbi lə mɔy ə m-ilə-n səsi mbə Poy Ta ki Maji ki m-ilə səsi dɔsəy. ¹⁴ Me rɔ to ti ləm, rəm maji kadi dāw oo ki kəmne al, adi re a kidi-mi je, injei-mi je, nə irai ne kin səm al. Uwəi-mi rəsi ti tə kuwə yo. Ningə Oi-mi tə malayka lə Luwə ə se Jəju Kirisi wa ki dəne be yo. ¹⁵ Dɔk-

agiloe ti kin rōsi nəl səsi ngay, nga basine rōnəl ka kin goto ngata. M-gər maji kadi dəkagiloe ti kin re ingəi rəbi kadi ɔri kə kəmsi adi-mi ka re a ɔri adi-mi. ¹⁶ Ningə bone m-təl nje bə ləsi mbata kəl ki m-əl səsi ta ki rɔjeti. ¹⁷ Dije ki isi ədi səsi kin, rai nē tə nē ki ta ləsi to rəde ngay be, nə ki rɔjeti, gir ta ləde e gir ta ki majal. İsi ndigi kadi n-gangi səsi naa ti səm, kadi n-awi səsi gode ti yo. ¹⁸ Nē ki m-o maji ngay, e ta kadi itingəi bil me nē ra je ti ki maji ki dəkagilo je pəti. Dəkagilo ki m-goto səsi ka maji kadi uwəi nē ra ki maji ba bi iyəi tae al. ¹⁹ NGanm je, m-ingə kə ki rangi bəy ki mbata ləsi tə dəne ki nje ndoo be, biti kadi itəli dije ki tɔgi gangi me ta ti lə Kirisī. ²⁰ M-ndigi ngay kadi mi səsi naa ti ki basine wa kin, kadi m-əl səsi ta ki ndu ki sɔbi kəl-n səsi ta. Tado m-gər nē wa ki kadi m-ra dana ki mbata ləsi, al.

Kun mindi je ki joo, Agar əi ki Sara

²¹ Səi ki indigi kadi isi gin tɔgi ti lə ndu-kun, təkī rɔjeti, igəri me ta ki ndu-kun əl kin al. ²² Makitibi lə Luwə əl ə nə: «Abirakam oji ngan je ki dingəm joo: ki kare, kəe e bəə ə ki nungi kəe e bəə al. Dəne ki bəə təe nə Agar, ə e ki e dəw dərone təe nə Sara tɔn.» ²³ NGon lə dəne ki bəə, oje təkī ojii ndəgi ngan je pəti ki dənangi ti, nə ngon lə dəne ki e dəw dərone, koje to ta dangi. Luwə un mindine adi kəte də koje ti^o. ²⁴ Me ta je ti kin Luwə oji-je nē kare kadi ji gər. Dəne je ki joo kin oji də kun mindi je joo ki Luwə un: Kun mindi ki də mbal Sinay ti e Agar ki a oji bəə je. ²⁵ Agar e mbal Sinay ki Arabi ti, to tə be bo ki Jorijaləm ki dəkagilo ti ki bone kin be. To be, mbata Jorijaləm ki dije ki me ti pəti əi bəə je gin tɔgi ti lə ndu-kun. ²⁶ Nə Jorijaləm ki dərə ti, e bəə al. E ə e koje tɔ. ²⁷ Makitibi

lə Luwə ə nə: «İ kuji dəne, ira rōnəl, i ki igər to ndoo ngon al, ur kəl rōnəl. MBata dəne ki ngawe mbate a aw ki ngan je ngay itə e ki isi ki ngawne^p.» ²⁸ NGakom je, səi, itoi tə *Isaki ki *Abirakam oje ki go kun mindi ti ki Luwə un ade kin be. ²⁹ Dəkagiloe ti kin, ngon ki oji-e tə ndəgi ngan je pəti ki dənangi ti adi kə e ki oji-e ki tɔgi lə NDil Luwə. Ko nē wa ki ra nē kin ə isi ra nē bone bəy. ³⁰ Ə se ta ri ə makitibi lə Luwə əl wa? Makitibi lə Luwə əl ə nə: «ftuwəi dəne ki bəə ki ngone kə, tado ngon lə dəne ki bəə a i tə kingə nē nduwə naa ti ki ngon lə dəne ki e dəw dərone^a.» ³¹ NGakom je, ki oji dəje, j-əi ngan lə dəne ki bəə al, nə j-əi ngan lə dəne ki e dəw dərone yo taa.

Kirisī taa je iyə-je taa

5 Kirisī taa-je iyə-je taa mba kadi j-əi ki taa kiyə taa ki də gangi. Ai də njasi ti, iyəi rōsi kadi dəw madi təl səsi bəə ti bəy al ngata. ² Oi maji, mi Pol m-əl səsi ta taga wangi. Re adi ijəi mətisi bəy ningə, Kirisī a təl nē ki kare ki rōsi ti. ³ M-ndər mbisi ki kə joo bəy, dəw ki ra ki adi ijəi mətə ningə, sɔbi kadi ində tane dəm go ndu-kun je ti. ⁴ Səi dije pəti ki isi sangi kadi Luwə ɔr ta dəsi ti ki go rəbi lə ndu-kun, səi ki gangi naa ti ki Kirisī. A asi kingə ra maji lə Luwə al ratata. ⁵ Ki sɔbi dəje, j-ində meje ti kadi Luwə a ɔr ta dəje ti tado j-adi meje Jəju Kirisī. E kin ə j-isi ji nginə kadi NDil Luwə a adi-je me tɔge ti. ⁶ Re dəw madi ində rone naa ti ki Jəju Kirisī, ə ijə mətine, ə se ijə mətine al ka, e nē ki ndae goto. Nē ki bo ngay e ta kadi dəwe kin adi mēne, ningə kadi kadi-me kin aw sie adi ndigi dije. ⁷ Lə kilə ngire ti, irai kilə maji ki dum, ningə ki basine kin, dəw madi ilə kagi nōsi ti, ɔgi səsi kadi itəli rōsi go ta ki rɔjeti ka kin ngata. ⁸ Dəw ki ɔgi səsi rəbi kin e

ⁿ4:22 Kılə ngırə nē je 16.15; 21.2 ^o4:23 Kılə ngırə nē je 17.16; Rm 9.7-9

^p4:27 Ejay 54.1 ^q4:30 29-30: Kılə ngırə nē je 21.9-10

daw ki Luwə ki bar səsi ile al. ⁹ Dije əli əi nə: «NGon əm ki ndəy be ra nduji ki ləy ba pəti adi j.» ¹⁰ Ki rəm ti, m-taa mesi me kində rə naa ti ki Bəbe. Ningə m-gər maji kadi səi ka iməri ta tə mi be tə. Nə daw ki yəti dəsi kin, re dəwe e-n nā nā ka Luwə a gangi ta dəe ti. ¹¹ NGakom je, ki səbi dəm, re m-isi m-ilə mbə kadi, gar, daw ijə mətine bəy taa Luwə ər ta dəe ti ningə, *Jipi je a indəi kəmm ndoo al ngata. A indəi kəmm ndoo al, taa re koy lə Kiriisi də kagi-dəsi ti a e ne kəbi mbata ti lə daw al tə. ¹² Ki rə njə yəti dəsi ti, səbi kadi re a ərri gəmde wa par.

Kilə lə darə ki kilə lə NDil Luwə

¹³ Səi ngakom je, Luwə bar səsi mba kadi səi ki taa kiyə taa. Ke ə, kadi taa ki Luwə taa səsi iyə səsi taa kin, uni girə də ti irai ne lə darə təki mesi ndigi al. Nə kadi irai kilə bəə adi-naa ki yo ki ne ki ndigi-naa. ¹⁴ MBata ndu-kun je pəti cəsi dədə naa ti me ndu-kun ti ki kare ki ə nə: «A indigi daw madi tə darəi j wa be» kin^r. ¹⁵ Re idəi-naa je, iribəi-naa je tə da je ki wale be ə, igəi rəsi maji, ta təl tae ə a tuji-naa. ¹⁶ E be ə, m-əl səsi m-ə nə: İyəi NDil Luwə adi ər nəsəi ningə a rai ndigi lə darə al. ¹⁷ NDigi ra je lə darə ka kin isi rəi ki NDil Luwə, ningə NDil Luwə isi rə ki ndigi ra je lə darə tə. Təgi je ki joo kin isi rəi-naa dandə ti, adi lo kadi irai ne ki mesi ndigi goto. ¹⁸ Nə re NDil Luwə ər səsi ta rəbi bə, ndu-kun aw ki təgi dəsi ti al. ¹⁹ Kilə ra je ki majal lə darə toi taga wangi: Adi e sangi-naa ki go rəbe ti al, ki ne ki to nje, ki sangi-naa ki lo kaya ti, ²⁰ ki kəsi məkəsi nangi nə yo je ti, ki ra mbəli, ki kuwə-naa me ti, ki koo ta-naa al, ki jangi, ki wongi, ki ni, ki gangi-naa, ki kər kəm-naa, ²¹ ki kəm-nda, ki gə kasi, ki kuso ne kədi, ki ndəgi koo kilə ra je ki be kin. M-ndəji səsi təki m-əl-n kəte: njə ra ne je ki be kin a ooi kəbe lə Luwə al.

²² Ningə, kilə ra lə NDil Luwə e: ndigi-naa, ki rənəl, ki kisi-maje, ki kisi də ti ki naa, ki me-maji, ki ra maji, ki ka dana, ²³ ki səl ləm ləm, ki kulə darə gin təgi ti. *NDu-kun cəsi ta kilə ra je kin al. ²⁴ Dije pəti ki əi yə Kiriisi, tətə rə darə ki ndigi ra je lie pəti də kagi-dəsi ti. ²⁵ E NDil Luwə ə adi-je kisi ki də taa, ə maji kadi j-adi NDil ər-je ta rəbi. ²⁶ Maji kadi j-əi njə kun də taa al. Səbi kadi j-adi-naa wongi al, taa kadi jangi ra-je də-naa ti al tə.

Kira ki naa yo ki ne

6 NGakom je, re uwəi daw madi də ne ra ti ki go ti al, maji kadi səi ki awi ki NDil Luwə mesi ti, irai sie kadi təl re də rəbi ti ki maji. Nə ke ə kadi cəi-e ki mindi ki səl ləm taa. Ningə kadi daw ki ra dansi ti oo rəne maji, kadi osi me ko ne na ti kin al. ² İrai kadi itaai ne ki kəy də-naa ti. Re irai be ningə, a səi njə təl rə go ta ti lə Kiriisi. ³ Re daw madi ki ndae goto, oo rəne kadi ne daw ki nga ningə, dəwe kin isi ədi rəne. ⁴ Kadi nā nā ka ində maji kilə rane oo. Re ingə ne madi ki maji me ti ningə, kadi ra rənəl də kilə ti ki e wa ra ki kanji kadi un rəne ində kadi ndəgi dije ti. ⁵ Tadə nā nā ka a a ta kilə je ləne ki ra.

⁶ Səbi kadi daw ki nje taa ne ndo ki j rə Luwə ti, kəy ne kingə je ləne pəti ki daw ki nje ndo-e ne. ⁷ Dəw a mbə ki Luwə al, ə ədi rəsi al. Ne ki daw dibi a tətə kandə. ⁸ Kin ə re daw dibi ne ki go darə ti ningə, kandə ki a tətə e koy. A kin ə re daw dibi ne ki go NDil Luwə ti tə ningə, kandə ki a tətə e kaji ki to ratata ki nə ti. ⁹ Lo kin ti, maji kadi ne madi ər təgijə ta ra maji ti al. Loki j-uwəi rəje ba ta ra-e ti ningə, j-a jə tətə kandi ki maji dəkagiloe ti. ¹⁰ E be ə, loki j-ingəi dəkagilo ra maji ningə, maji kadi jə rai maji ki dije pəti. Ki bo ngay e njə ki adi mede Jəju Kiriisi.

Ta ki dɔbɔy ti ki kuwɔ ji-naa

¹¹ Oi ne ki m-ndangi m-adi sɛsi kin. E mi wa ɔ m-ndangi boy guri guri ki jim. ¹² Ɖi *Jipi je ki ndigi kadi n-nɛli ndɔge je ɔ yɛ isi indɔi gu dɔsi ti kadi ijɔi mɔtisi. Rai be mba kadi dije adi-de kɔ mbata ta koy lɔ Kirisi dɔ kagi-dɛsi ti al. ¹³ Ɖi je wa ki njɛ kijɔ mɔtide kin, uni go ndu-kun je lɔ Jipi je ba pɛti al. NDigi kadi sɛi je ɔ ijɔi mɔtisi kadi kijɔ mɔti lɛsi e ne kindɔ gu lɛde. ¹⁴ Ningɔ mi, m-indɔ gum ki kagi-dɛsi lɔ Babe lɛje Jɛju Kirisi, bi m-indɔ gum ki ne ki rangi al. MBata ki takul koy

lɔ Jɛju Kirisi dɔ kagi-dɛsi ti, ne je ki dɔ-nangi ti ne tɛli ne ki koy ki rɔm ti, ɔ mi m-tɛl ne ki koy ki rɔ ne je ti ki dɔnangi ti ne tɔ. ¹⁵ Ningɔ re dɔw ijɔ mɔtine, ɔ se ijɔ mɔtine al ka, e ne ki ndae goto. Ne ki bo ngay e ta kadi dɔw tɛl ne kindɔ ki sigi. ¹⁶ Kadi kisi-maje ki me-maji lɔ Luwɔ e dɔ dije ti pɛti ki uni go rɛbi ki sigi, ki dije pɛti ki ɔi dije lɔ Luwɔ.

¹⁷ Kaw ki kɛte nɔɔ kin, kadi dɔw ra sɛm ne ki kɔ al ngata. Tado m-aw ki ndunɔ do je ki ɔji go kɔ lɔ Jɛju rɔm ti. ¹⁸ NGakom je, kadi me-maji lɔ Babe lɛje Jɛju Kirisi e naa ti sɛsi. *Amen.

Makitibi ki Pol ndangi adi

Epəji je

Ta ki dō makitibi ti ki Pol ndangi adi Epəji je

Asi bal kuti mi go koji Kirişi ti, kalangi ba, njé kaw-naa je indəi ngirəde ki lo lo dōnangi Aji ti ki du (bone bari-e Turki ki Aji ti). Njé kaw-naa je ki dangi dangi kin, kulə noji to dande ti ki yo je ki ne je. Ningə njé ki Epəji ti, ji kiside to soti itə madide je. Loki Pol aw mba ləne ki kō mitə mba kilə mbə Poy Ta ki Maji, tēē rōde ti, ba ra bal ki asi mitə me be bo ti ki Epəji ti (Knjk 19.1-20.1). Kin ə ji tidə Ep 3.1 əi ki 4.1 ba, j-a j-o kadi Pol to dangay ti ə ndangi makitibi kin. Ningə e mbata kin ə bari-e-n «makitibi ki ndange e dangay ti», orəi kadi e ki Pol ndangi adi Pilipi je nim, Piləmq nim, Kolosi je nim tō.

Nə ndo ki me makitibi ti ki Pol ndangi adi Epəji je kin tōji kadi e makitibi ki un dije ki ta tate ba, bi e makitibi ki sōbi dō njé kaw-naa je gin kare par al. Kō ta ki boy ki to me ti, e ta lə kōji ra lə Luwə ki kadi kaw dije pəti ki dōrə ti nim, dōnangi ti ne nim gin tōgi ti lə NGar kare ba be ki e Jəju Kirişi (1.10).

Kadi j-ində manji makitibi ki Pol ndangi kin maji ba, j-ingə kadi ngon ta ki ilə-n ngirə ta e ndəy be nim (1.1-2), ta ki təl-n tae e ndəy be nim tō (6.21-24). Ba darə ngadan ta wa dəw a kəki gin joo:

Me kəy kəme ti ki dōsəy (1.3-3.21), Pol əl ta ki dō nē ti ki əti bəl ki Luwə ra adije ki rəbi lə Kirişi, ba go ti, təl əl ta ki dō kində rō naa ti adi goe ngal. Ningə ki cji dō kində rō naa ti, Pol tōji nē ki Luwə ra taa kadi Jipi je ki dije ki əi Jipi je al, təlil dije ki kare ba, tə dije lie.

Me kəy kəme ti ki kō joo (4.1-6.20), Pol dəji Epəji je kadi pa njiyəde me kində rō naa ti kin tōji təki əi dije ki koji sigi me

kində rō naa ti ki Kirişi. NGa ningə sōbi kadi pa njiyə ki maji re ki kilə ra ki maji dande ti, me kəy je ti ləde, ki rō njé kaw-naa je ti ki rangi, ki ki rō ndəgi dije ti pəti.

Kadi tə tōji-n kində rō naa ti lə dije lə Luwə, Pol un nē asi gin mitə əl-n ta: un darə, adi e njé kaw-naa je ki Jəju Kirişi e jam dōde; un kəy ki Jəju Kirişi e mbal ki dō kume ti; un dəne əi ki dīngəm, adi e njé kaw-naa je ki əi dəne lə Kirişi. Nē kare, j-o kadi ki kanji kində rō naa ti ki rōjeti ki Babe, lo kadi kində rō naa ti ki rōjeti lə njé kun go Kirişi a to goto. E be ə, maji kadi kində rō naa ti ki rōjeti e naa ti ki Babe Jəju Kirişi ki dōkagilo je pəti.

Kuwə ji-naa

1 Mi Pol ki nje kaw kilə lə Jəju Kirişi ki go ndigi ti lə Luwə. M-ndangi makitibi kin m-ilə-n madi dije lə Luwə ki adi mede Jəju Kirişi, ki isi me be ti ki Epəji ti. ²M-kəy kadi Luwə ki Baw je ki Babe ləje Jəju Kirişi adi me maji ki kisi-maje ləde nay səsi.

Ra maji je ki Luwə isi adi-je ki takul Kirişi

³Piti ki dō Luwə ti ki Baw Babe ləje Jəju Kirişi, ki adi-je maji-kur je, adi e nē maji je pəti ki adi-je ki go NDil ti, ki i dōrə ti, ki takul kində rō naa ti ləje ki Kirişi. ⁴Be ə, loki Luwə ra dōrə ki dōnangi ki nē je ki me ti al bəy ə, kōti je ki takul Kirişi ti tə dije ləne mba kadi j-ayi njay ki kanji ta madi dōje ti ta kəme ti. Nē je kin tōji kadi Luwə ndigi je. ⁵Təki Luwə ndigi-n-je ka kin ə, ində-n je kəte nō dōkagilo je ti, mba kadi ji təlil ngane je ki takul Jəju Kirişi. Luwə ge kin be ki go me-maji ti lie. ⁶Adi ji piti Luwə, mbata me-maji lie ki əti bəl. Me-maji kin, adije kare ki takul NGone, ndigi ngone kin ngay. ⁷Me Kirişi ti, ki takul məse ki ay dō kagi-dəsi ti go koye ti, je ki taa kilə taa, ningə majal je ləje e ki kiyə go kō tō.

Be ə, Luwə ɔji-n je me maji ləne ki ngay.
⁸ Oyo, Luwə ɔji-je me-maji ləne kɔji ki əti bəl. Be ə, adi-n-je tər ki ne gər ki ngay.
⁹ Ningə ki go ra maji ti lə Luwə ki ngay, adi j-ingəi kɔji ta ra lie ki to lo bɔyɔ ti. Kɔji ta ra kin, ində dɛe naa ti kəte kadi n-a ra ki takul Kirisī. ¹⁰ Kɔji ta ra lə Luwə kin, e mba kadi kaw ne je ki dɔrɑ ti ki ne je ki dɔnangi ti ne pəti, gin tɔgi ti lə nje kɔbe ki kare ba ki e Kirisī. Ne kin, a ra ne dɔkagilo ti ki Luwə wa ɔji.

¹¹ Luwə adi ne je pəti rai ne təkī e wa ɔji-n ə se ndigi-n kəte. Be ə, kati-n-je kəte ki go kɔji ta ra ti lie, adi ji təlī dije lie ki go kində rɔ naa ti ləje ki Kirisī. Ningə adi-je ne ki un-n mindine mba kadi n-adi-je tɔ. ¹² Luwə ra be mba kadi j-osi pa j-iləi tɔji dɔ kəti bəl ti lie, Je je ki j-indəi me je dɔ kirisī ti dɔsɑy.

¹³ E me Kirisī ti tɔ ə, səi ka, oi dɔ ta ki rɔjeti, ki e Poy Ta ki Maji ki aji səi. Ningə go ti, adi mesī Kirisī, bɑ Luwə ində ndunə ki sɔbi dɔne rɔsi ti. NDunə ka kin e NDil ki ay njay ki un-n mindine adi kəte dɔ ti. ¹⁴ NDil ki ay njay ki Luwə adi-je kin, tɔji kadi ja j-ingəi ndəgi ne maji je pəti ki Luwə a adi-je. Ne maji je kin ja j-ingəi pəti ndɔ ki Luwə a taa-je ilə-je taa ji majal ti ratata. Adi ji piti ndole lə Luwə ki əti bəl.

Pol əl ta ki Luwə ki mbata lə njé kadi-me je ki Epəji ti.

¹⁵ E ki mbata kin ə, mi ka loki m-o poy kadi me ləsi ki adi Bəbe Jəju, ki poy ndigi ləsi ki isi ndigi dije lə Luwə pəti, ¹⁶ ndɔ ki m-o-n ta wa kin nu, m-iyə ta ra oyo Luwə ki mbata ləsi al me kəl ta ti je ləm ki m-isi m-əl si-e. M-isi m-bɑ təsi taa taa. ¹⁷ M-dəji kadi Luwə lə Bəbe lə je Jəju Kirisī, Bawje ki nje tɔji, adi səi ki takul NDil ki ay njay, tər, ki gər gin ne ki to lo bɔyɔ ti, mba kadi igəri-e-n ay njay. ¹⁸ M-dəje kadi tɛɛ angalsi, mba kadi asi gər ne kində me dɔ ti ki adi səsi ki aw naa ti ki bɑr ki bɑr səsi. Taa a igəri ne je ki

maji maji ki Luwə əl ta-e kadi n-a n-adi dije ləne. ¹⁹ Ningə a igəri tɔgi ki əti bəl itə tɔgi je pəti ki Luwə ɔji mbata ləje j-əi ki j-adi-e meje. Ningə tɔgi ka kin, Luwə ɔji ki taga me tɔgi ti ki əti bəl. ²⁰ Tɔgi ki əti bəl kin, Luwə tɔji taga, dɔkagilo ti ki adi Jəju ii taa dan je koy je ti, ə ade isi dɔ ji kɔe ti me dɔrɑ ti. ²¹ Loe ti kin, Jəju e ki kində dɔ njé kɔbe je ti ba pəti, dɔ tɔgi kɔbe je ti ba pəti, a e dɔ tɔgi je ti ba pəti, taa tɔe e dɔ tɔ je ti pəti tɔ. E dɔ ne kində je ti pəti mbata dɔkagilo ki ngosine kin par al, nə bitī dɔkagilo ti ki a re. ²² Oyo, Luwə ilə ne je pəti gin tɔgi ti lə Kirisī. Loki inde dɔ ne je ti pəti ningə, kəte ade e ki boy dɔ njé kaw-naa je ti. ²³ *NJé kaw-naa je toi tə ngan rɔe je be. Kasi-naa bərəre lə Kirisī rɔsi njé kaw-naa je ki dɔkagilo je pəti. Ningə Kirisī ka, kasi-naa bərəre lə Luwə rose tɔ.

Kaji e ki takul me-maji

2 Səi ki kəte, səi toi tə dije ki koy ki mbata majal je ləsi. ² Majal je ləsi kin ra adi mari go rəbi ne rasi je e go hal ne ra lə dije ki duniya ti, uni go ki bo lə tɔgi je lə ndil je ki majal ki me nəl ti. NDil ki majal kin ə, isi ra kilə ngosine me dije ti ki njé kəsi ta Luwə. ³ J-əi je ka, ndɔ ki mari j-əi mbɔ dije ti kin tɔ. Adi ji njiyəi ki go ndigi ti lə ngur darɔje, j-isi ta ne ra ti ki kadi ji tɔli kon ndigi ra lə darɔje, ki mər ta je ləje ki majal yo. Be ə ki go jibəl kisije ki dɔje taa ti, ji toi tə ndəgi dije kin be, adi wongī lə Luwə e dɔje ti tɔ.

⁴ Nə Luwə e nje koo kəm-to-ndoo ki əti bəl, adi ndigi-je ngay. ⁵ Be ə, j-əi je ki ndɔ ki j-əi dije ki koy ki takul majal je ləje kin, təl-je adi j-əi njé kisi ki dɔje taa ki Kirisī. Oyo e ki takul me-maji lə Luwə ə ingəi kaji. ⁶ Ki takul kində rɔ naa ti ləje ki Jəju Kirisī, Luwə adi j-i taa sie naa ti dan njé koy je ti, ə adi j-oi be naa ti sie me dɔrɑ ti tɔ. ⁷ Luwə ra be kadi ɔji-n kadi dije pəti gəri mbata ndɔ je ki a rəi, me-maji lie ki dɔbəye goto, ki ɔji ki takul

Jəju Kırısı ki go rəbi ra maji lie ki mbata ləje. ⁸E takul me-maji ki go rəbi lə kadi-me ə, ingəi kaji bi e ki go təgisi ti al. Nə e Luwə ə adi səsi kaji kin kare. ⁹Kaji kin e ki takul kilə rasi madi ki maji al. E be al, mba kadi dəw madi ində-n gunə al. ¹⁰Oyo, j-əi kilə ra ji Luwə. İndə-je ki go kində rə naa ti ləje ki Kırısı mbata kadi ji rai kilə je ki maji me kisi ki dəje taa ti. Ningə kilə je ka kin, e wa ində dəe naa ti kəte mba kadi ji rai-de.

Ke kare me Kırısı ti

¹¹Adi mesı ole də ti, təkı ndə ki kəte, səi Jipi kəji je al, adi *Jipi je ki njé ba rəde njé kijə mətide, ki e ne ki dije rai ki jide adi awi ki ndune rəde ti, bari səsi njé kijə mətide je al. ¹²Kadi mesı ole də ti təkı dəkagiloe ti kin, səi ki gangi-naa ti ki Kırısı. Səi mbo *İsırayəl je ti ki əi dije lə Luwə kin al. Səi gotoi me kilə mindi je ti ki Luwə ilə ki dije ləne kin. İsi me duniya ti ki kanji ne kində me də ti ə se ki kanji Luwə. ¹³Nə ngəsine, ki takul kində rə naa ti ləsi ki Jəju Kırısı ti, səi ki ndə ki mari səi say, itəli dije ki bası ki takul məsi kadi-kare lə Kırısı. ¹⁴Tadə e Kırısı wa ə re ki kisi ki naa ki lapiya mbo je ti. E ə ra adi Jipi je ki dije ki əi Jipi je al təli dije ki kare ba. Koye də kagi-dəsi ti or bə ki to dande ti kəte kə. ¹⁵Jəju Kırısı təl ndu-kun je lə *Moji ki rəbi ra kile je, ne je ki kare ti. Ningə, un gin dije ki joo kin təl ində-n gin dije ki kare ki sigi ki go rəbi kində rə ləde naa ti sie. Be ə, adi lapiya to-n mbođe ti. ¹⁶Ki takul koye də kagi-dəsi ti, Jəju ində gin dije ki joo kin naa ti adi təli darə ki kare. Hə-de noji naa ti ki Luwə. Ningə ki takul koye də kagi-dəsi ti, tuji-n ne ki ra adi əi njé bə je lə naa kin kə. ¹⁷Re ilə mbə Poy Ta ki Maji ki cji də lapiya adi səi ki səi say, ta mbata lə njé je ki əi bası tə. ¹⁸E ki takul Jəju ə j-əi pəti ki j-əi, Jipi je ə se Jipi je al, j-asi kadi ji rəi ta kəm Luwə ti ki takul NDil ki ay njay ki kare ba wa kin.

¹⁹Be ə, səi ki səi Jipi je al ka, səi mba je al, ə se njé dirə ki njade taa al ngata. Nə ngəsine, səi ngan njé be ki mbo dije ti lə Luwə. Səi ngan je ki me kəy ti lə Luwə. ²⁰Səi toi tə mbal je ki Luwə ində-n kəy be. Ningə ngirə kəy ka kin e ki kində də njé kaw kilə je ti ki əi njé kəl ta ki ta Luwə ti. Ba Kırısı wa ə e mbal ki e təgi kəy. ²¹E me kində rə naa ti ləje ki Kırısı ti ə, mbal ra kəy je kare kare uwəi-naa maji. Ningə kəy ka kin bo ki ta made ti ki kəte kəte mba kadi təl kəy ki ay njay me Babe ti. ²²E me kində rə naa ti ki Jəju Kırısı ə, səi ki səi Jipi je al ka, indəi rəsi naa ti ki ndəgi dije lə Luwə kadi təli kəy ki Luwə isi me ti ki takul NDile.

Pol nje kilə mbə Poy Ta ki Maji rə dije ti ki əi Jipi je al

3 E ki mbata kin ə, mi Pol, m-isi m-əl ta ki Luwə. Mi dangay mbata Poy Ta ki Maji lə Jəju Kırısı, mbata ləsi səi dije ki səi Jipi je al... ²M-gər maji kadi oi poy kilə bəə, ki go me-maji ti lə Luwə ilə jim ti, ki mbata maji ləsi. ³Luwə tēē ki də ne je ki to lo bəyo ti adi-m gər. E ne je kin ə m-ndangi ndəy m-ilə-n madi səsi. ⁴Ləki itidəi makitibi ki m-ndangi m-ilə-n madi səsi kin ningə, səi wa a oi ne gər ki cji də Kırısı ki to lo bəyo ti, ki Luwə tēē ki dəe adi m-gər ay njay kin. ⁵Təkı rəjeti, ne je ki Luwə tēē ki dəe adi njé kaw kilə je, ki njé kəl ta ki tae ki takul NDil ki ay njay ki ində-de ta dangi tə njé ra kilə ləne, tēē ki dəe be adi kaje je ki kəte al. ⁶Ningə ne ki to lo bəyo ti ka kin, ki takul kində rə naa ti ləde ki Jəju Kırısı ə, dije ki əi Jipi je al, a ingəi ne maji je ki Luwə un-n mindine kadi n-a n-adi-de naa ti səje j-əi ki j-əi Jipi je. Taa, əi səje naa ti me darə ti ki kare, ningə kun mindi ki kare wa kin to ki mbata ləde tə me Kırısı ti, ki takul Poy Ta ki Maji.

⁷M-təl nje ra kilə bəə lə Poy Ta ki Maji kin. E kin e kadi kare ki Luwə adi-m ki go me-maji lie ki takul kilə ra təge. ⁸Mi

ki ndam goto tɔi njé kadi mede Kírisi pəti tigə. Ningə re e be ka, Luwə oo maji ngay kadi mi ə, ilə kilə kilə mbə nɛ gər ki əti bəl lə Kírisi jim ti mbata dije ki əi Jipi je al. E nɛ gər lə Kírisi ki bo ki tɔy nɛ gər lə dije pəti tigə. ⁹Ningə m-ingə me-maji ki kadi m-tɔji-n dije pəti ay njay, se go rəbi ki ban ə, Luwə a tɔl-n ta nɛ ki un ndune dɔ ti, ki to lo bɔyɔ ti kin wa. Luwə ki nje ra nɛ je pəti, bɔyɔ dɔ nɛ kin ki dije ki dɔkagilo ti ki kəte. ¹⁰Ningə ngosine ki takul njé-kaw-naa je, njé kɔbɛ je ki njé tɔgi je ki me nəl ti taa, asi kadi gəri nɛ gər lə Luwə. Nɛ gər kin, Luwə tɔji ki rəbi je ki dangi dangi. ¹¹Nɛ kin tɔl tane ki go kɔji ta ti lə Luwə ki to ki nɔne ti. Kɔji ta ra ka kin, tɔl tae ki takul Babe ləje Jəju Kírisi. ¹²Me kində rɔ naa ti ləje ki Kírisi me kadi me ti ə, j-ingəi ta rəbi kadi ji ndotii ki rɔ Luwə ti ki me ki tɔi kati. ¹³E be ə, m-dəji səsi mba kadi tɔgi si ɔr mbata lə kɔ je ki m-isi m-ingə ki mbata ləsi kin al. Nə kadi e gin kəsi-gon ləsi yo taa.

NDigi ki Kírisi ndigi je

¹⁴MBata kin ə, m-isi m-əsi məkəsim nangi nɔ Bawje ti ki dɔrɔ ti, ¹⁵ki takule ki karne ba ə, gin kɔji je pəti ki dɔrɔ ti ə se ki dɔnangi ti ne isi ki dɔde taa. ¹⁶M-dəji Luwə kadi ki go maji-kur ti lie ki to mbar mbar ki go NDil ti ki ay njay, kadi adi səi njé kadi-me je itɔgi gangi me ndilsi ti. ¹⁷Kadi Kírisi ra lo kisi ləne ngamesi ti ki takul kadi-me. Nɛ dəji ləm e mba kadi ndigi-naa ra səsi adi ngang, ningə kadi gin si uwə nangi nga me ndigi ti tɔ. ¹⁸Be ə, a asi kadi igəri ki ndəgi dije lə Luwə pəti, kadi ndigi lə Kírisi e ndigi ki əti bəl, ki dɛw asi kadi a mbɔji ngale je tate je kəbe je ki ngale ki taa je al ratata. ¹⁹Oyo, a asi kadi igəri ndigi lə Kírisi ki itə nɛ gər je pəti, ningə kadi Luwə wa rosi səsi ki rosi ki bətəte ləne.

²⁰Luwə aw ki tɔgi ki asi naki. Adi, loki ji dəji-e nɛ madi ba, ra tɔy nɛ ki ji dəji-e, ə se, e ki j-isi giri tə gir bəy. ²¹Kadi tɔji e

dəe ti mbɔ njé kaw-naa je ti ki takul Jəju Kírisi, mbata dɔkagilo je pəti ki a rəi, ki dɔ bal je ki dɔ bal je. *Amen!

Ke darɔ ki kare me Kírisi ti

4 M-ilə dingəm mesi ti, mi ki mi dan-gay ki mbata lə Babe, kadi go rəbi kisi ki dɔ taa ləsi asi ta bar ki Luwə bar səsi. ²Kadi awi ki sɔl dɔ, ki hal ki sɔl ləm ləm, ki kore me, ə kadi isi dɔ ti ki naa me ndigi-naa ti. ³Uwəi rəsi nga kadi ingəmi go kesi kare me NDil ti, ki go rəbi lapiya ki dɔ səsi naa ti. ⁴Darɔ e kare ba, taa NDil ki ay njay ka, e kare ba tɔ. E be ə, Luwə bar səsi kadi awi ki nɛ kində me dɔ ti ki kare ba tɔ. ⁵Babe e kare ba, kadi-me e kare ba, taa batəm ka e kare ba tɔ. ⁶Luwə e kare ba, ningə e ə, e Baw je pəti, taa e dɔ nɛ je ti pəti, ra kilə ki takul dije pəti, ningə isi me nɛ je ti pəti tɔ.

⁷Nə, dɛw ki ra ra danje ti, ingə kadi-kare ra kilə ki sɔbi dɔne, ki go kadi ti ki Jəju Kírisi ndingi kadi-n-je. ⁸E be ə, ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «Loki j aw me lo je ti ki taa nu, uwə dan-gay je,

Adi aw sɔde kəmne ti, Ningə adi kadi-kare dije.»

⁹Ningə kəl kə nə: «J aw me lo je ti ki taa», kin, to ay njay kadi kəte bəy taa kadi aw taa, Kírisi ur aw gin nangi ti, me lo je ti ki boo nu tɔ. ¹⁰NJe kaw nangi wa kin ə, e nje kaw lo je ti ki taa gidɔ dɔrɔ je ti tɔ. Nɛ kin ra nɛ be mba kadi nɛ je pəti asi-naa bərərə me ti. ¹¹E ə adi kadi-kare dije, njé ki nɔ je adi əi njé kaw kilə je, njé ki nɔ je kadi əi njé kəl ta ki ta Luwə ti, njé ki nɔ je kadi əi njé kilə mbə Poy Ta ki Maji, njé nɔ je kadi əi njé kul njé kaw-naa je, ningə kadi njé ki nɔ je əi njé ndo dije tɔ. ¹²Ki go rəbi kin ə, ra adi dije lə Luwə a asi kadi rai kilə lie, mba darɔ Kírisi ki tɔgi ki kəte kəte. Darɔ Kírisi e njé kaw-naa je. ¹³Ki rəbi kin ə, j-əi pəti, j-a tɛɛi ke kare me kadi-me ti, ki gər NGon Luwə ti. Ningə j-a tɛli dije ki tɔgi gangi ə

j-asi-naa bərəre tə Kĩrisi be. ¹⁴ Be ə, j-a to tə nɡan je ki nəl nę ndo je ki nɡom isi aw səde ki yo je ki ne je be, tə bato ə pugi man ba isi ra-e be al nɡata. Ningə dije ki njé kadi dije ki ta je ki nɡom je ləde kin, a asi kadi toi-je pe pe taa ədi-je ki takul nę ndo je ləde ki nɡom kin al tɔ. ¹⁵ Nə me kəl ta ki rɔjeti me ndigi-naa ti, j-a tɔgi me nę je ti pəti, biti kadi ji toi tə Kĩrisi wa be, e ki e ki boy ki dɔ njé kaw-naa je ti. ¹⁶ Me Kĩrisi ti ə darɔ ba pəti e ki rɔti naa ti ki takul tɔgi lə nɡirə ki ra. Loki nɡon rɔ ki ra, ra kilə ləne maji ningə, a ra kadi darɔ ba pəti a tɔgi taa taa me ndigi naa ti.

Kisi ki dɔ taa me Kĩrisi ti

¹⁷ E be ə, m-əl səsi ta kin, ə m-təl m-re dɔ ti bəy me tɔ Babe ti. Oti kadi rəbi nę rasi to tə yə dije ki gəri Luwə al kam be, tado kilə rade e ki go gir ta je ti ləde ki ndae goto. ¹⁸ Loki ndul ɔ be dɔ gir ta ti ləde. Əi sɔy kadi kisi ki dɔ taa ti ki sigi ki Luwə adi. Təki rɔjeti, gəri al ki mbata me nɡə ləde. ¹⁹ Əi dije ki rai kaya ka, rɔde a sɔl-de dɔ ti al. Dɔgakilo je ləde pəti e kadi rai nę je ki majal. Be ə, nę rade ki dangi dangi ki to nje kin, dawe je kin, nayji ki lo ra ti ki nɔde ti kanji kadi mede uwə-de ki ta dɔ ti.

²⁰ Nə səi je, e ki go rəbi je ki be kin ə, indoyi kadi igəri Kĩrisi al. ²¹ Təki rɔjeti, səi ki səi njé kadi-me je, oi ta ki sɔbi dɛ. Ningə, ndoi səsi nę je ki awi naa ti ki ta ki rɔjeti ki dəw a ɪngə rɔ Jəju ti. ²² Re e be ningə, sɔbi kadi imbati nę rasi je ki mari ki go lo kon dəw ti, ki ndigi ra je lie ki majal ki a aw ki dəw tuji ti. ²³ Maji kadi iyəi adi NDil Luwə yəti mər ta ləsi. ²⁴ Sɔbi kadi itəli dije ki sigi me ji kisisi ti. Dije ki Luwə ində-de ki go ndigi ti ləne, mba kadi kisi ki dɔ taa ləsi e me nę ra ti ki dana, ki me nę ra ti ki ay njay ki e kandi ta ki rɔjeti.

²⁵ MBata kin ə, kadi imbati kəl ta ki nɡom, ə kadi dəw ki ra, əl ta ki rɔjeti

madine, tado j-əi pəti j-əi nɡan rɔ ki kare. ²⁶ Re wongi ra səsi ə, kadi wongi kin aw səsi adi irai majal al. Oti kadi isi me wongi ti ba biti kadi kadi ur dəsi ti. ²⁷ Adi ta rəbi Su kadi na səsi al. ²⁸ Kadi dəw ki e nje bɔgi kəte ə iyə ta bɔgi ləne, ningə kadi ra kilə ki jine mba kadi ɪngə-n nę ə ra-n ki dəw ki nę to rɔe. ²⁹ Kadi ta ki majal tɛtɛ tasi ti al. Nə kadi ta ki maji (ki a ra ki njé kadi-me je ki rangi) ə tɛtɛ ta si ti. Ta ki a ra maji ə se a ilə dɪngəm me njé ki rangi ti ki go nę ge je ti ləde. Ta ki be kin ə a ra maji ki dije ki njé koo dɔ ta ləsi. ³⁰ Oti kadi tuji me NDil Luwə ki Luwə adi səsi. NDil ki Luwə adi səsi kin ə a tɔji kadi ndo madi a re nɔ ki Luwə a taa səsi ilə səsi taa dɔ majal ti ratata.

³¹ Ɔri hal je ki kati bangi pəti mesi ti kɔ, (ɪngəmi majal madi mesi ti al), ki kɔl-naa, ki wongi, ki taji-naa, ki kɔl-naa ki ndu ki taa, ki kuso ndil-naa. Ningə kadi hal ra majal madi goto mesi ti tə goto. ³² Kadi səi irai maji ə indigi-naa nɡay ki yo ki ne. Ningə kadi iyəi go majal ki madisi je rai səsi kɔ təki Luwə iyə-n go majal je ləsi kɔ, me Kĩrisi ti be.

Kisi ki dɔ taa me kunjɪ ti

5 Səi nɡan je ki Luwə ndigi səsi ə, maji kadi indaji-e. ² Maji kadi isi ki dəsi taa me ndigi-naa ti, təki Kĩrisi ndigi-je ə adi rɔne Luwə koy ti mbata ləje, tə kadi kare ə se nę məsi ki əti Luwə maji be. ³ Səi nɡan lə Luwə, be ə, e go ti al, kadi ta kaya ki ra madi ki nę ki to nje ə se kəm-nda e ki kəl tae dansi ti al tə kəl al. ⁴ E go ti al kadi ta je ki to nje ki ta ki to kəl al ki ta məne ki to nje madi je tɛtɛ tasi ti. Nə kadi ta ki a tɛtɛ tasi ti, e ta ra oyo Luwə yo taa. ⁵ Maji kadi igəri nę je kin maji: njé ra kaya je nim, njé ra nę je ki to nje nim, njé ra kəm-nda nę je ki asinaa ki yo ki ra nim kin, a əi mbɔ dije ti ki Kĩrisi əi ki Luwə a ɔi be dɔde ti kin al ratata. ⁶ Kadi adi dəw madi əl səsi ta je ki ndade goto adi indəmi ta rəbi al. Tado e

ki takul ne je ki be kin ə, wongi lə Luwə isi re-n dō dije ti ki njé təl rōde go ta ti lie al. ⁷ İndəi rōsi naa ti səde dō ne madi ti al. ⁸ Təki rōjeti, ndō ki mari isi me lo ki ndul ti, nə ngəsine, ki takul kində rō naa ti ləsi ki Babe, səi dije ki lo kunji ti ə maji kadi ne rasi e ne ra lə nğan je ki lo kunji ti. ⁹ Tado kandi lo kunji e: ne ra je ki maji, ki ne ra je ki dana, ki ne ra je ki rōjeti. ¹⁰ Təki səi nğan je ki lo kunji ti, maji kadi indəi tōgi dō rōsi ti mba kadi ɔri mbō ne ki nəl Babe ki ne ki nəl Luwə al naa ti. ¹¹ Kadi ne madi ki ore səsi naa ti dō ne ra je ki majal ki lo ndul ti ki ndae goto kin al. Nə iteei ki ginde taga tə tee yo taa. ¹² Tado ne je ki ko dije kin isi rai lo bɔyɔ ti, e ne je ki to rōsəl ngay kadi dəw əl tae. ¹³ Ningə loki e ki kər gin ne je ki isi rai ba, kilə radeje ki majal to taga ay njay njay. ¹⁴ Tado ne je pəti ki ginde tee lo kunji ti təli lo kunji. E be ə, makitibi lə Luwə əl ə nə:

«İndəl dō bi ti, i nje to bi,
İ taa dan nje koy je ti,
Ə Kirisi a adi kunji ləne a unji dōi ti.»

¹⁵ Kadi indəi kəm-kədi dō rōsi ti me ji kisi ki dō taa ti ləsi. Kadi ne rasi e ne ra lə dije ki njé tər je bi ne ra lə mbə je al. ¹⁶ Dəkagilo ki j-isi ti kin e dəkagilo ki majal, ə kadi dəkagilo je pəti ki Luwə adi səsi ba, irai ne je ki maji taa taa bi adi dəkagilo kin man kare al. ¹⁷ MBata kin ə, kadi itoi tə dije ki ku dōde goto be al, nə kadi igəri ne ki Babe isi ngəm rōsi ti.

¹⁸ Adi kasi ra səsi al, kəy kasi nju ki al dō maji a aw ki dəw kaya ki ra ti. Nə kadi irosi ki NDil ki ay njay yo ta. ¹⁹ Maji kadi əli naa ta me pa je ti, osi pa je lə Luwə ki ndəgi pa je ki NDil adi səsi. Osi pa je kin iləi tōji dō Babe ti ki ngəmesi ba pəti. ²⁰ Maji kadi rai oyo Luwə ki Bawje ki dəkagilo je pəti, me ne je pəti me tə Babe ti ləje Jəju Kirisi.

Kulə noji ki to mbō dəne je ti ki dingəm je

²¹ İləi dōsi gin tōgi ti lə nā ki yo ki ne, mbata koji ki kilə dō Kirisi ti ki awi. ²² Səi dəne je, kadi nā nā ilə dəne gin tōgi ti lə ngawne təki isi iləi dōsi gin tōgi ti lə Babe be. ²³ Tado ngaw e ki boy dō dəne ti, təki Kirisi e ki boy dō njé kaw-naa je ti kin be tō. Kirisi e nje kaji njé kaw-naa je ki əi darəe je. ²⁴ Be ə, təki njé kaw-naa je iləi dōde gin tōgi ti lə Kirisi ka kin ə, dəne je ka, kadi iləi dōde gin tōgi ti lə ngawde je me ne je ti pəti tō.

²⁵ Ningə səi ngaw dəne je, maji kadi nā nā ndigi nene təki Kirisi ndigi-n njé kaw-naa je ə adi rōne koy ti ki mbata ləde kin be. ²⁶ Adi rōne koy ti mba kadi təl njé kaw-naa je dije ki asi ta kede dije ti lə Luwə, go togi ti ki togi-de ki man nim ki ta ləne nim tō. ²⁷ Jəju ge kadi n-tee ki njé kaw-naa je ta kəmne ti ki kəsi-gon ki əti bəl, ki kanji yoro nim, kadi ngirə rōde je tur ju ju al nim, kadi ne madi ki asi-naa al goto rōde ti nim tō. Ge kadi njé kaw-naa je ayi njay ki kanji ta madi dōde ti. ²⁸ Be tō ə, maji kadi ngaw dəne je ndigi nede je təki isi ndigi darəde əi je wa be. Dəw ki nje ndigi nene, ndigi darəne wa. ²⁹ Təki rōjeti, dəw ki ɔsi rōne ta nja kare goto. Nə j-əi pəti j-uli-de ki ne kuso, ə j-indəi kəm je gode ti tə kində yo taa. E be ə, Kirisi isi ra-n ki njé kaw-naa je, ³⁰ tado j-əi nğan darəe je. ³¹ MBata kin ə, dingəm a iyə-n me kəy lə bawne əi ki kəne, ningə tiyəi-naa ki nene, ba əi joo pu təli darə ki kare. ³² Ta ki rōjeti ki bo e ki bɔyɔ me ta ti kin, nə m-əl səsi kadi e ta ki ɔji dō Kirisi ki njé kaw-naa je. ³³ Nə ta kin ɔji dōsi tō, kadi ngaw dəne ki ra ndigi nene tə darəne wa be, ba kadi dəne ilə koji dō ngawne ti tō.

Ta lə nğan je ki bawde je

6 NGan je, ki mbata kesi dije lə Babe, maji kadi itəli rōsi go ta ti lə njé koji

si je, tado e kilə ra ki maji. ²Ɔsi ngɔn bawi əi ki kɔi, tado e kin e ndu-kun ki kəte ki Luwə adi ki kun mindi do ti. ³«Be kadi isi maji me duniya ti ningə ndoi a e ngay to.»

⁴Ningə səi baw je, kadi adi wongi ngansi je ki takul kilə rasi je al to, nə kadi ingəmi-de me ne ndo ti ki maji, ki me kində kɔji ti ki go ta ti lə Babe.

Ta lə bəə je ki bade je

⁵Səi bəə je, maji kadi itəli rəsi go ta ti lə basi je ki dɔnangi ti ne ki səl do, ki kilə kɔji do ti ki ngame ki ay njay təki e Kirisi wa ə, isi təli rəsi go ta ti lie be. ⁶Oti kadi irai kilə ləsi dɔkagilo ti ki dije indəi kəmdə gosi ti par, təki isi irai kilə mba kadi ingəi maji ta kəm dije ti yo be. Nə maji kadi irai kilə tə bəə je lə Kirisi ki isi rai ndigi lə Luwə ki mede ki kare ba be. ⁷Maji kadi irai kilə ki me ndigi, tə ne ki e kilə lə Babe wa ə isi rai be, bi e kilə lə dije al. ⁸Tado igəri bəti təki nɔ nɔ a ingə ne kingə go ji ləne rɔ Babe ti ki go maji ti ki ra, re e-n bəə ə se e dəw dɔrɔne.

⁹Səi ba bəə je, səi ka, kadi irai be to ki bəə je ləsi. Maji kadi iyəi ta kində-de bəl ti kɔ, ə kadi igəri təki bade nim, basi nim e kare ba, ə isi me dɔrɔ ti taa nu, ba kɔr kəm dije dana goto rəe ti.

Rɔ do kadi-me ti

¹⁰Kadi ji tɔl-n ta ta je, maji kadi itəli dije ki njé tɔgi je ki takul kində rɔ naa ti ləsi ki Babe me tɔge ti ki ngay. ¹¹Maji kadi ɔyi ne kati je ki Luwə adi-je ba pəti jisi ti, mba kadi ai dɔngəm nɔ kədi-naa je ti lə su. ¹²Tado e dije ki awi ki darɔ ki məsi ə j-a ji rɔi səde al, nə j-isi rɔi ki ndil je ki majal ki njé tɔgi me lo je ti ki taa dɔrɔ ti, ki njé kɔbe je, ki tɔgi kɔbe je, ə se j-isi rɔi ki nje kɔbe dɔnangi ti ki e me lo

ki ndul ti. ¹³MBata kin ə, maji kadi ɔyi ne kati je ki Luwə adi-je ba pəti jisi ti, mba kadi lo ki ndo je majal rəi ningə, ai gərərə ba. Ningə kadi go rɔ ti ba, ai taa ba. ¹⁴Maji kadi ai taa ba! Ningə kadi ta ki rɔjeti ə idɔi bədisi ti tə nda be, ə kadi ne ra ki dana to tə gindi ki kadi idɔi gusi ti be. ¹⁵Maji kadi kɔ langisi kaw kilə mbə Poy Ta ki Maji ki nje kadi lapiya, to tə sa kilə nja ti ləsi be. ¹⁶Me ne je ti pəti, maji kadi uni kadi-me adi to tə də ləsi be, e ki takule ə a indəi ningə je lə nje bɔ ki tae isi tɔɔ por iləi kɔ. ¹⁷Maji kadi itaai kaji ki Luwə adi-je iləi dəsi ti tə jɔgi rɔ be, ba kadi uni ta lə Luwə ki NDil adi-je tə kiyə kasigar be. ¹⁸Ne je kin pəti, idəji Luwə me kəl si-e ta ti. Əli si-e ta ki dɔkagilo je pəti ki takul NDil ki ay njay. Irai ki kisi do nja ti, ə kadi inayɔ ki lo ra-e ti par par. Əli ta ki Luwə ki mbata lə dije lə dije lie pəti. ¹⁹Əli ta ki Luwə ki mbata ləm to, mba kadi Luwə wa ində ta tam ti, mbata kadi m-ilə-n mbə do ne je ti ki kəte toi lo bɔyɔ ti ə Poy Ta ki Maji tɔɔ ki dɔe kin, ki me ki ti kati. ²⁰E ki mbata Poy Ta ki Maji kin ə, m-taa-n to Kirisi m-to-n ki kulə gindi jim ti kəy dangay ti. Be ə, əli ta ki Luwə mba kadi m-əl ta ki me ki ti kati, təki sɔbi kadi m-əli-n.

Kuwə ji-naa ki dɔbəy ti

²¹M-ndigi kadi igəri ne ki sɔbi dɔm, ki ne m-isi m-ra. E be ə, Tisiki ki e ngokom ki nje ndigi ləm, ki nje ra kilə ki rɔjeti me Babe ti, a əl səsi ne je pəti ki ɔji dɔm. ²²E mbata kin ə, m-ile rəsi ti mba kadi igəri ji kisi je, ningə kadi ilə dɔngəm mesi ti to. ²³Kadi Luwə ki Bawje ki Babe ləje Jəju kirisi adi ngakoje je pəti, lapiya, ki ndigi-naa, naa ti ki kadi-me. ²⁴Kadi me-maji lə Luwə e naa ti ki dije pəti ki njé ndigi Babe ləje Jəju Kirisi ki ndigi ki a yəti al. Amen!

Makitibi ki Pol ndangi adi

Pilipi je

Ta ki dɔ makitibi ti ki Pol ndangi adi Pilipi je

Pilipi e be bo ki dɔsɔy ki Eropi ti ki Pol ilə mbe Poy Ta ki Maji titi. Pilipi e kɔki be madi kare ki Rom je isi titi, dɔnangi Masaduwan ti. Ningə e kaw mba ti lie ki kɔ joo ə Pol ində-n gin njé kaw-naa je ki Pilipi ti (Knjk 16.12-40). NĠan bal je go ti ba Pol ndangi makitibi ki mindi ki sɔl lɔm lɔm adi-de. Dɔkagiloe ti kin, Pol e dangay ti. Njé ki nɔ je əi nə e dangay ti Epəji ti, ə njé ki nungɔ əi nə e Sejare ti ə se e Rom ti wa be tɔ (Pilipi 1.7). Pol ra oyo Pilipi je mbata kadi-kare ki iləi Epapiroditɔ adi-e, dɔkagilo ti ki ne je to rɔe. Bəy tɔ, ilə dɔngəm mede ti kadi ai dɔ njade ti ki rɔ Kirisɔ ti, taa kadi iyəi rɔde adi njé ki a njiyəi ki ne ndo ki ngom dan njé kaw-naa je kin ədi-de al tɔ.

Lo kilə ngirə ta ti (1.1-11), Pol tɔji rɔnəl ki oyo ki ra ləne loki mee ole dɔ njé kun go Kirisɔ ti ki isi Pilipi ti. Go ti, adi-de ngan poy ta je ki dɔne ti adi-de ooi. Pol gər ta ki dɔne ti ki lo ti ti al, nə kində ki ində rɔne naa ti ki Kirisɔ ra adi ti mene kati (1.12-26). Hə dɔngəm me Pilipi je ti kadi ai dɔ njade ti me kadi-me ti, taa kadi sangi rəbi lapiya ki rɔ naa ti, ki rəbi dɔ sɔl, ki kilə ra ki maji ki j rɔ Jəju Kirisɔ ti (1.27-2.28). Bəy taa kadi ndɔ madi ə Pol əi ki Pilipi je a ooi-naa, Epapiroditɔ ki ngon nje kilə lə Pilipi je əi ki Timote ki madi-kilə lə Pol a rai kadi kulə noji ki dan Pol ti ki njé kaw-naa je ki Pilipi ti kin to lo tone ti (2.19-30).

Pol ndəji-de ki tɔgine kadi indəi kəm-kədi dɔ rɔde ti ki rɔ dije ti ki njé mbati rəbi go Poy ta ti ki Maji ki rɔjeti. Dəji njé kaw-naa je ki Pilipi ti kadi ndaji pa

njiyəne, kadi kəmde e dɔ njiyə naa ti ki Kirisɔ, kadi toi tə Kirisɔ be (3). Pol tɔl ta makitibi ləne ki ta kilə dɔngəm me naa ti je ki dangi dangi, ki oyo ki ra tɔ kuwə ji-naa tɔ (4).

Makitibi ki Pol ndangi adi Pilipi je kin bari-e «makitibi rɔnəl», tado e kɔ ta kin ə j taa nu ilə nangɔ rapɔ. Rɔnəl kin e ta lə ka dɔ nja ti ki Kirisɔ. E Kirisɔ kin ə pa kilə tɔji dɔ kilə rae ti e me 2.6-11 ti. E ne ki səi je wa a tɔgɔi dɔ ti lo tidə makitibi ti kin tɔ.

Kuwə ji-naa

1 E mi Pol, naa ti ki Timote, je ki je bəə kilə je lə Jəju Kirisɔ ə ji ndangi makitibi kin j-adi səi dije lə Luwə ki me kində rɔ naa ti ki Kirisɔ, ki isi Pilipi ti^ə. Makitibi kin sɔbi səsi, naa ti ki njé kɔr nɔsi je, ki diyakir je. ²Ningə kadi me-maji ki kisi-maje lə Bawje Luwə əi ki Babe ləje Jəju Kirisɔ e naa ti səsi.

Pol əl ta ki Luwə mbata ti lə njé kadi-me je ki Pilipi ti

³Dɔkagilo je pəti ki mem ole dɔsi ti ba, m-ra oyo Luwə. ⁴Taa dɔkagilo je pəti ki kadi m-əl-n ta ki Luwə mbata ti ləsi pəti ba, m-əl sie ki rɔnəl tɔ. ⁵Rɔnəl ləm e ki mbata ra ki irai səm me kilə kilə mbe Poy Ta ki Maji ti, lo kulə ngire ti nu bitɔ bone^t. ⁶M-gər maji kadi Luwə ki ində ngirə kilə ki maji mesi ti kin, a aw-n bitɔ ta tɔl tae ti, ndɔ təl Jəju Kirisɔ ti. ⁷E go rəbe ti kadi m-aw ki mər ta ki be kin ki mbata ləsi pəti, tado m-ində səi dan urm ti. Səi, indəi rɔsi naa ti səm dɔ maji ti ki Luwə ra səm. Indəi rɔsi naa ti səm pəti me keem dangay ti, ki me rɔ ti ki m-rɔ ki tɔgim mbata Poy Ta ki Maji^u. ⁸Luwə asi kadi ma naji ləm təkɔi, səi pəti m-ndigi səsi ndigi lə Jəju Kirisɔ, m-ɔr man dɔ ti sɔti.

⁹NGa ningə, ne ki m-dəji Luwə, e kadi ndigi-naa ləsi i ki dō made ti dō made ti, naa ti ki ne gər ki rōjeti ki me kər kəm ne ki maji ki ne ki majal naa ti kadi ay njay. ¹⁰Lo kin ti, a gəri go ne ki maji ki sōbi ra. Ba a sōi dije ki kay njay, ki ndō təl Kīrisi ti, dəw asi kadi a aw ki ta madi dōsi ti al. ¹¹Ningə a sōi dije ki ne ra ki dana, ki i rō Kīrisi ti a to mbar mbar rōsi ti, mbata tōba ki tōji lə Luwə.

Poy Ta ki Maji aw ki kəte kəte

¹²NGakom je, m-ndigi kadi igəri təki ne ki tēē dōm ti kin ra adi Poy Ta ki Maji aw ki kəte tə kaw yo. ¹³E be ə, dije pəti ki njé ra kilə ki nje kōbe ki boy, ki ndəgi dije, gəri kadi e mbata kilə lə Kīrisi ə m-to-n dangay ti. ¹⁴NGa ningə, tom dangay ti, ra adi ngakom je ngay, adi mede Bəbe, ə ingəi tōgi dō made ti kadi əli ta lə Luwə ki kanji bəl. ¹⁵E ki rōjeti kadi dije madi iləi mbē tō Kīrisi ki hal ta ki ra, ki angal ni, nə dije ki nā je, iləi mbēe ki angal ki maji tō. ¹⁶Dije ki awi ki angal ki maji kin, rai kilə kin ki ndigi-naa. Ningə gəri kadi mi lo kin ti ne, m-isi m-rō mbata Poy Ta ki Maji. ¹⁷NJe ki awi ki hal ta ki ra, isi iləi mbē tō Kīrisi ki ndigi ra ki sōbi dōde. Ningə ne ki mede ti ki dōsi-de adi isi iləi mbē tō Kīrisi kin e ne ki dana al. Sangi kadi n-adi-mi kō dō made ti, me dangay ti ki mi ti. ¹⁸Ningə re e ki me ki maji ə se e ki majal ə isi iləi mbē tō Kīrisi ə, e kin dəw aw go ti al. M-gər kadi isi iləi mbē tō Kīrisi, ningə m-ra rōnəl dō ti, ə m-nay ki lo ra rōnəl dō ti. ¹⁹Tadō m-gər kadi e ne ki isi ra ne kadi ta tōl tae ə m-ingə-n kaji. M-ingə-n kaji ki takul kəl ki isi əli ta ki Luwə mbata ti ləm nim, ki takul tōgi ki NDil Jəju Kīrisi adi-m nim. ²⁰Ki oji go ne ki m-isi m-ngəm tae pərere, ki m-isi m-ində mem dō ti, ne ki rōm a səl-m goto. M-ti mem kati kadi re e-n bone ə se ndō je pəti, m-a m-

tōji ke ki bo lə Kīrisi kadi dije ooi rōm ti. Re e-n me ka ki dōm taa ti ə se me koym ti. ²¹Ki rōm ti, kisi-m ki dōm taa e mbata lə Kīrisi, ə koym e maji ləm tō. ²²Ningə, re kisi-m ki dōm taa bəy, a adi-m ta rəbi kadi m-ra kilə madi ki to soti bə, lo kin ti, m-gər ne ki kadi m-kōti al, se e kisi ki dō taa ə se e koy wa ka m-gər al. ²³Ne je joo isi ndōri-mi yāna: m-ndigi kadi m-tusi duniyā kin m-iyə, ə m-aw m-isi kadi Kīrisi ti. E kin ə e ne ki to soti ngay. ²⁴Ningə kisi-m dōnangi ti ne, ndae to ti ngay mbata ti ləsi. ²⁵NGa ningə, m-gər maji, tijə-m ti kadi m-a m-isi dōnangi ti ne bəy, m-a mi kadisi ti ne pəti bəy mbata kaw kəte ləsi, mbata rōnəl ləsi me kadi-me ti. ²⁶Lo kin ti, loki m-təl m-tēē dansi ti ə, ki ta kulm, a gəri kəm tōji ki isi iləi dō Kīrisi ti kin ay njay.

²⁷Nə ke ə, kadi pa njiyəsi e ki go Poy ta ti ki Maji lə Kīrisi, mba kadi re m-re dansi ti, ə se mi say səsi ka, m-o ta ki dōsi ti maji. Kadi m-o poyi təki uwəi tōgisi ba me ndil ti ki kare, indəi rōsi naa ti, irōi ki me ki kare ki go mesi ti ki adi dō Poy ta ti ki Maji. ²⁸Ningə iyəi ta rəbi adi njé ta je ləsi iləi bəl kare mesi ti al. Lok i iyəi ta rəbi adi iləi bəl mesi ti al, a to taga kadi əi dije ki uni rəbi ki kaw tuji ti, ə sōi, uni rəbi kaji tō. Ningə pəti, e ndigi lə Luwə kadi tō to be. ²⁹Tadō ki oji dō Kīrisi, Luwə ra səsi maji adi adi-e mesi par al, nə adi ingəi kō mbata ti lie tō. ³⁰Ningə ki basine kin, sōi iləi rōsi me rō ti ki kəte m-isi m-rō ka kin tō. Rō kin, bone je kin ka m-isi ta ti ne m-isi m-rō təki igəri^v.

Kīrisi təl rōne bəə kilə ti

2 Tə ka ki Kīrisi ilə-n dingəm mesi ti, təki ingəi tōgi me ndigi-naa ti, təki NDil dō-n səsi naa ti, təki mesi to-n dō-naa ti, isi oji maji ləsi ki rō naa ti, ²m-dəji səsi kadi adi-mi rōnəl me kuwə-naa məsi

ti læsi kin. Adi ndigi-naa ki kare wa kin ə uwə mesi, adi mesi e kare, indəi rəsi naa ti. ³Irai ne madi kare ki hal ni ki ra al, taa hal kəji rə al tə. Nə ki də ki səl ləm, kadi dəw ki nungi oo madine təki bo dəne ti. ⁴Kadi dəw madi sangi maji lə rəne wa par al, nə kadi sangi maji lə ndəge je tə taa. ⁵Kadi pa njiyəsi ki rə naa ti e pa njiyə dije ki njé kində rəde naa ti ki Kirisí.

⁶Kirisí ki, lo kilə ngire ti nu, re o ne je ki rəe ti pəti ə, e Luwə wa par, nə sangi kadi n-uwə maji rəne ki ji kasi ki n-asi-naa ki Luwə kin al.

⁷Ɔr təba kin dəne ti kə tə kər yo,

Ra rəne bəə kilə ti,

Təl rəne tə dəw ti,

Adi dije gəri-e me ne je ti pəti təki e dəw.

⁸Ɔlə dəne nangi,

Təl rəne go ta ti bití oy-n,

Koy ki də kagi-dəsi ti.

⁹E mbata kin ə, Luwə un-n dəe taa ade a ngaw,

Ade tə ki e də təje ti pəti.

¹⁰MBa kadi me tə Jəju ti,

Ne kində je pəti ki dərə ti,

Dənangi ti, ki gin dənangi ti,

Ɔsi məkəsíde nangi nge ti,

¹¹Ə kadi ta tēē ta dije ti pəti təki Jəju

Kirisí e Bəbe,

Kadi tə Luwə ki Bawje ba-n^w.

Kilə lə njé kadi-me je me duniyə ti

¹²NGakom je ki maji, tə ka ki irai go ndum ti ki ndə je ndə je, dəkagilo ki min dansi ti, kadi irai ki dəkagilo ki oi-mi dansi ti par al, nə dəkagilo ki m-goton dansi ti ne wa kin ka, kadi irai kilə də kəji ti læsi ki bəl Luwə, ki də ki səl.

¹³Tadə Luwə wa ə ində ndigi ra mesi ti nim, Ɔsi səsi adi irai nim, ki go kəji ra ti lie. ¹⁴Irai ne je pəti ki kanji ba ta, ki kanji kəl, ¹⁵mba kadi dəw aw ki ta madi dəsi ti al, kadi səi dije ki kay njay, kadi səi ngan

lə Luwə ki ne ki majal Ɔdi kadisi al, ə isi dan dije ti ki rəjeti al, dije ki kilə rade majal ki me duniyə ti ne. Kadi unji tə por ki unji də duniyə ti^x, ¹⁶loki a iləi-de mbe ta kəji. Lo kin ti, m-a m-un səsi kadi m-ində-n gum, ndə təl Kirisí ti. MBata m-ay ngədi ki rəm to-m ki ndangi kare al. ¹⁷Re kadi məsim osi nangi də kilə ti ki m-ra, kadi ki m-un-n kadi-me læsi tə kadi-kare m-adi Luwə ba, m-ra rənəl, ningə kadi rənəl ləm kin e rənəl læsi pəti. ¹⁸Ningə səi ka, kadi irai rənəl tə, ba adi rənəl læsi e rənəl ləm tə.

Pol sangi kadi Timote əi ki Epapirodití awi Pilipi ti

¹⁹M-gər dəm ti maji kadi me tə Bəbe Jəju ti, nay ngay al kadi m-a m-ilə ki Timote rəsi ti noo kadi re ki poysi adi-m kadi mi ka m-ingə-n təgi tə. ²⁰Timote ki karne ba par ə e dəw ki aw ki mər ta ləm, ta læsi uwə mee adi isi ga ta dəsi ti. ²¹NDəge je pəti, ngədi ki mbata maji lə rəde wa par ə uwə mede, bəi ngədi lə Jəju Kirisí al. ²²Nə e, təji ki taga adi dije gəri-e tə ngon ki nje njiyə nja bawne ti. Ində rəne ta kilə kilə mbe Poy Ta ki Maji ti səm. ²³M-gər kadi e ə m-a ile ki rəsi ti loki m-a m-o ta ki dəm ti ay njay. ²⁴Taa m-gər dəm ti maji, kadi-me tə Bəbe ti, dəkagilo ngay al ə, darəm mi wa, m-a mre kadi m-o səsi.

²⁵Ningə ki basine kin, m-o maji ngay kadi m-təl m-ilə ngokəje Epapirodití, ki e madi-kiləm ki madi rə ləm rəsi ti gogi. E ki iləi-e kadi re ki ne je ki m-aw ki ndooe, kadi ra səm^y. ²⁶Epapirodití ndigi ngay kadi n-oo səsi pəti, ningə sangi ki rə tɪne, mbata moy ra-e, adi oi tae. ²⁷Moy ra-e, ki koye e basi, nə Luwə oo kəm-to-ndoo lie. Ningə e kəm-to-ndoo lie par al, nə e kəm-to-ndoo ləm tə ə Luwə oo, mba kadi m-ingə me-kə ki rangi də made ti bəy al. ²⁸M-sangi kadi m-ile rəsi ti gogi

law, kadi re oi-e ba, ingai rɔnəl, ə kadi mi ka mem osi-n ki nangi tɔ. ²⁹ Lo kin ti, maji kadi uwə-e ki rɔsi ti ki rɔnəl ngay, me tɔ Babe ti. Ko dije ki tə e be kin, sɔbi kadi ɔsi gonde. ³⁰ Tado nay ndəy ba kadi ingə yo mbata kilə lə Kirisī. Un rone ilə kɔ, kadi re ra səm tosi ti, me ne ti ki səi je wa asi kadi irai adi-mi al.

Rəbi ka dana ki rɔjeti nɔ Luwə ti

3 Ki basine kin ngakom je, maji kadi irai rɔnəl me kində rɔ naa ti ki Babe. Ne ki a ɔgi-m kadi m-təl m-əl səsi ko ta ki kare ki m-əl səsi kəte ngata kin goto. Ningə ki rɔsi ti ba, e ne ki maji səsi tə maji. ² Maji kadi indəi kəm-kədi dɔ rɔsi ti ki rɔ dije ti ki rai rɔde tə bisi je be kam, ki rɔ dije ti ki əi njé ra kilə ki mede ki majal, ki rɔ dije ti ki njé koo mɔti ki kijə tə ne ki ngay. ³ NJé kijə mɔti je ki rɔjeti e j-əi je, tado j-isi ji rai kilə bəə lə Luwə ki rəbi lə NDile, rɔje nəl-je ngay kadi j-ində rɔje naa ti ki Jəju Kirisī, ningə j-uwə kul rɔje al tɔ. ⁴ Nə ki rɔjeti, m-aw ki ta ki asi kadi m-uwə-n kul rɔm. Kin ə dəw madi oo kadi n-asi kuwə kul rone ba, mi m-asi kuwə kul rɔm m-itə dəwe kin. ⁵ Ijəi mɔtim ndɔ ki kɔ jijoo lə ndɔ koji-m, mi ngon *Isirayəl, gin koji ti lə Bənjame, mi Ebirə ki me məsi ti, ningə ki ɔji dɔ ndu-kun, mi me buti ti lə *Parisi je. ⁶ Ki ɔji dɔ tingə bil, mi nje kində kəm njé kaw-naa je ndoo, ki ɔji dɔ təl rɔ go ndu-kun ti, ta ki kadi dəw ində dɔm ti goto^z. ⁷ NGa ningə, ne je kin ki kəte m-o-de tə ne ki ngay, basine m-o-de tə ne ki kɔ kare mbata ti lə Kirisī. ⁸ M-o-de tə ne ki kɔ kare, loki m-un-de m-ɔji kadi ne maji ti ki əti bəl ki e gər ki m-gər Jəju Kirisī ki Babe ləm. MBata ti lə Kirisī, m-iyə ne je pəti kɔ, m-o-de tə ne ki dɔ yibi kare. M-ra be mba kadi mi-n naa ti ki Kirisī, ⁹ kadi mi me jie ti. Ningə kadi e ki takul ka ba m-a dana me *NDu-kun ti al, nə kadi e ki

takul kilə ra Kirisī. Kadi e ki takul tidə ki Luwə tidə-m dəw ti ləne ki go rəbi kadi-me Kirisī. ¹⁰ Ne ki uwə mem, e ta kadi m-gər Kirisī, taa kadi m-gər tɔgi ki i lo koy ti. Ningə kadi m-ingə ko kɔ lie kin, ə kadi m-oy ko koy lie kin tɔ. ¹¹ Be kadi tə re to ban ə, m-i-n taa lo koy ti, dan njé koy je ti.

Kay ngədi sɔbi dɔ ne ki j-isi j-ay ngəde

¹² Təki rɔjeti, ne ki m-isi m-ay ngədi ki mbae kin, m-ində jim dɔ ti al bəy, taa mi dəw ki mbuji girim al bəy tɔ. M-nay ki lo kay ngədi ti mba kadi m-ində jim dɔ ti, tado mi wa ki dɔm, Jəju Kirisī ində jine dɔm ti. ¹³ NGakom je, m-gər kadi m-ində jim dɔ ne ti ki m-isi m-ay ngəde ka kin al bəy, ningə ne kare ki m-ra, mem oy dɔ ne je ti ki gom ti, m-ində tɔgi dɔ rɔm ti kadi jim ɔdi ne ki e nɔm ti kin yo. ¹⁴ M-ay ngədi sɔbi dɔ ne ki e nɔm ti, kadi m-ingə ne baji ki Luwə bar-je kadi adi-je dɔrə ti ki go rəbi lə Kirisī. ¹⁵ J-əi ki ji tɔgi gangi me NDil ti, sɔbi kadi mər ta ləje a nangi dɔ lo ki m-əl ta ti kin. NGa ningə, kin ə re ne madi to, ə ndusi asi-naa dɔ ti al ba, Luwə a tɛɛ kəmsi dɔ ti. ¹⁶ Re e ri ə ra ne ka, adi ji njiyəi naa ti təki j-ii nu biti ji tɛɛi ne kin. ¹⁷ NGakom je, maji kadi indaji-mi, ə kadi indəi kəmsi go nja dije ti ki isi njiyəi ki go lo njiyəje ti təki igəri. ¹⁸ Tado ngay je, njiyəde ɔsi ta koy Kirisī dɔ kagi-dəsi ti. Ningə e ta ki m-əl səsi ki dɔkagilo je pəti, nə m-təl m-əl səsi bone bəy, ki man nɔ kəm ti. ¹⁹ Əi dije ki ta təl tade e tuji, tado luwə ləde e kandade, taa tɔba ləde e me ne ti ki to rɔsɔl ti tɔ. Ningə ne ki uwə mede, e ne ki dɔnangi ti ne par. ²⁰ Nə je ba, je ngan njé be je ki dɔrə ti. Dɔrə ki e lo ki j-isi ji nginə nje kaji-je, Babe ləje Jəju Kirisī kadi a i ti tə re ingə-je. ²¹ Jəju a mbəl darəje ki tɔge goto, ki a oy kin, kadi təl to tə darəje ki

əti bəl kin be. A ra kilə kin ki tɔgi ki aw-n kadi uwə-n ne je pəti gin tɔgine ti.

4 NGakom je ki njé ndigi ləm, m-ndigi ngay kadi m-təl m-o səsi. Səi, səi ne rɔnəl ləm, səi jɔgi kɔsi-gon ki isi dɔm ti. Lo kin ti, njé ndigi ləm, maji kadi uwəi tɔgisi ba tə kin be, injiyəi naa ti ki Babe.

Ta kɔji mba kisi ki naa ki lapiya

²M-uwə nja Ebodi əi ki Sətisi, m-dəji-de kadi adi mede e kare me kində rɔ naa ti ki Babe. ³NGa ningə i ki madi-kiləm ki maji, m-dəji kadi ira səde adi ndude osi go-naa ti, tado əi dəne je ki indəi rɔde naa ti səm, rɔi mbata Poy Ta ki Maji. Rɔi, naa ti ki Kiləma je ki ndəgi madi-kiləm je ki rangi pəti ki Luwə ində tɔde me makitibi kaji ti.

⁴Irai rɔnəl ki dɔkagilo je pəti me njiyə naa ti ki Babe. M-təl m-əl səsi bəy, irai rɔnəl! ⁵Maji kadi dije pəti gəri ra maji ləsi. Babe a re basine. ⁶Ningə, kadi adi mesi a sururu dɔ ne madi ti al. Me ne je ti pəti ki to rɔsi, maji kadi indəi nɔ Luwə ti, əli sie ta, inɔi dɔe ti, ə irai-e oyo tɔ. ⁷NGa ningə, lapiya lə Luwə ki itə ne gər lə dəw, a ngəm ngamesi ki taga je ləsi me kində rɔ naa ti ki Jəju Kirisi.

⁸Ki basine kin ngakom je, maji kadi ne je pəti ki e ne ki rɔjeti, ne ki dije piti, ne ki e ne ki dana, ne ki ay njay, ne ki nəl dije, ne ki dije ɔsi-gone, ne ki tɔe ba, ne ki dije iləi tɔji dɔ ti, ə kadi uwə mesi. ⁹Ne ki m-ndo səsi, ne ki ingəi rɔm ti, ne ki oi tam ti, ki ne ki oi rɔm ti, maji kadi uni irai kilə. Ningə Luwə ki nje kadi lapiya a e naa ti səsi.

Pol ra oyo Pilipi je mbata ne ki iləi adi-e

¹⁰Rɔm nəl-m ngay me kində rɔ naa ti ki Babe, loki m-o itoji ki taga bəne təki mesi to dɔm ti. Mesi kin to dɔm ti be mari

nu, nə ta rəbi ki kadi itɔjii-mi adi m-gər ə ingəi al. ¹¹NGa ningə, m-əl ta kin be mbata ne ki to rɔm, al jagi. Tado mi dəw ki m-gər lo ra rɔnəl dɔ ne ti ki to jim ti.

¹²M-gər kisi me ndoo ti, taa m-gər kisi me ne kingə ti tɔ. Me ne je ti pəti, ki lo je pəti, m-gər kisi me ndan ti ki me bo ti, me ne to mbar ti ki me ne to rɔ ti. ¹³M-asi kadi m-dɔɔ urm me ne je ti pəti ki takul Kirisi ki nje kadi-m tɔgi. ¹⁴NGa ningə, e ne ki maji ə irai kadi indəi rɔsi naa ti səm dɔ kɔ ti ləm. ¹⁵Səi Pilipi je, səi wa igəri maji təki, lo kilə ngirə kilə mbe

Poy Ta ki Maji ti, loki m-aw kadi m-iyə dɔnangi ki Masəduwan ti^a, dəw madi ki rangi ki kadi un ne adi-m to ne ti ki mi m-un m-adi kin goto. Dəw ba, e səi je par.

¹⁶Loki mi Təsaloniki ti, iləi ki ne ki m-aw ki ndooe asi nja joo kare, irai səmb^b.

¹⁷Ningə e kadi-kare ba m-isi m-sangi jisi ti al, nə m-isi m-sangi kadi kər ra maji ləsi aw ki dɔ made ti dɔ made ti. ¹⁸Ki basine kin, ne je ki m-aw ki ndooe ka m-ingə pəti tɔ ngata. M-ingə ki to mbar mbar rɔm ti, ne ki du-m goto loki Epa-piroditi adi-m ne ki adi-e kadi adi-m kin. Ne ki adi-mi kin to tə kadi-kare ki baye əti maji, ki Luwə taa, kadi-kare ki nəl-e.

¹⁹Lo kin ti, Luwə a adi səsi ne je pəti ki awi ki ndooe, ki go ne kingə ti lie ki əti bəl ki go rəbi lə Jəju Kirisi. ²⁰Ningə kadi kɔsi-gon e ki dɔ tɔ Luwə ti ki Bawje ki dɔkagilo je ki dɔkagilo je. *Amen!

Kuwə ji-naa ki dɔbəy ti

²¹Uwəi ji njé kadi-me je pəti me to Jəju ti adi-mi. NGakom je ki əi səm ne uwəi jisi. ²²Taa njé kadi-me je pəti uwəi jisi tɔ. Ki bo ngay e njé ki isi rai kilə me kəy ti lə nje kɔbɛ ki boy Səjar.

²³Kadi me-maji lə Babe Jəju Kirisi e naa ti səsi pəti. Amen!

Makitibi ki Pol ndangi adi

Kolosi je

Ta ki dɔ makitibi ti ki Pol ndangi adi Kolosi je

Kɔte mari nu, Kolosi e be bo kare ki dɔnangi Aji ti, ki a asi kulɔ mɛtɛr 200, kaw ki lo kibi kadi ti lɔ be ki Epɔji ti be. Basine kin ɓari-e Turki ngata. Re ɛ nɔ o maji ɓa, a e be ki Pol indɔ njane ti nja kare al. E madi-kilɔ Pol kare ki tɔe nɔ Epaɓirasi, ki e dɔw ki Kolosi ti wa nɔɔ ɛ e dɔw ki dɔsɔy ki aw ki Poy Ta ki Maji me ti (Kol 1.7; 4.12).

Dɔkagiloe ti kin Pol e dangay ti (4.3; 10, 18), dɔmajɔ ɛ a e Rom ti. Ɖ Epaɓirasi re rɔ Pol ti ɔr-e poy njɛ kaw-naa je ki Kolosi ti tɛki nɛ ndo ki go rɛbe ti al isi njɔyɔ dande ti nɔɔ ki tɔgine ngay. Ɖl tɛki njɛ ndo nɛe je ka kin ɔli kadi dɔw gɔr Luwɔ ɛ ingɔ kaji ɓa, sɔbi kadi aw nɔ tɔgi je ti ki go ndil ti nim, kadi ilɔ dɔne gin nɛ jɔbɔl be je ti madi tɔ kijɔ mɔti je, kindɔ kɛm go kuji kuso nɛ je ti ki kuji kɔy nɛ je ti. NGay al go poy ta ti kin ɓa, nje kaw kilɔ Pol ndangi makitibi adi njɛ kadi-me je ki Kolosi ti, ole mede tɛki kaji ki Luwɔ adi-je ki takul Jɔju Kirisi kin asi naki ngata. Makitibi kin, dɔmajɔ ɛ a ilɔ-n adi-de ki rɛbi lɔ Tisiki ɔi ki Onɔjim (4.7, 9). J-a j-ingɔ kɔy kɛm ta joo me ti:

Go ta kuwɔ ji-naa ti, ki oyo ki ra Luwɔ (1.1-14) me kɔy kɛm ta ti ki dɔsɔy, Pol tɔji Kirisi tɔ nje kisi dɔ nɛ je ti pɛti. Ɖl tɛki Kirisi aw ki tɔgi dɔ tɔgi je ki go ndil ti pɛti, e ki karne ba ɛ e NGar dɔ njɛ kaw-naa je ti (1.15-2.3). Go ti ɓa, Pol ndɔji Kolosi je dɔ nɛ ndo ti ki loe al ki dije madi isi njɔyɔi dande ti (2.4-25).

Me kɔy kɛm ta ti ki dɔbɔy ti, Pol ole me Kolosi je dɔ nɛ ti ki e njɔyɔ me kisi ki dɔ taa ki sigi, naa ti ki Kirisi, dan njɛ kun go Kirisi je ti wa nim, dan dije ti ki me kɔy je ti lɔje ɛ se dan dije ti ki me be ti

ba pɛti (3.1-4.6). NJe kaw kilɔ Pol tɔl ta ta lɔne ki ta je ki dɔne ti wa, ɔl-n ta ndɔy be dɔ Tisiki ti nim dɔ Onɔjim ti nim, taa ta kuwɔ ji-naa ki e wa ndangi ki jine kin tɔ (4.7-18).

Nɛ ndo je ki go rɛbi ti al, toi dangi dangi ki dɔkagiloe, dɔkagiloe, nɔ nɛ kare ki njɛ ndo nɛe je kin pɛti isi sangi, e ta kadi njɛ kun go Kirisi je sɔli me kadi mede Kirisi ti ki e ki karne ba par ɛ aw ki tɔgi kin. E mbata kin ɔ, makitibi ki Pol ndangi adi Kolosi je kin, re isi tidɔ ɓa, a o kadi ta ki me ti sɔbi dɔ dɔkagilo ki je ti ɓone wa kin tɔ. Makitibi kin a dɔ Kirisi ti, tɔje kadi aw ki tɔgi dɔ tɔgi je ki go ndil ti pɛti, kadi taa-n dije ki isi gin tɔgide ti ilɔ-de taa.

Kuwɔ ji-naa

1 Mi Pol ki nje kaw kilɔ lɔ Jɔju Kirisi ki go ndigi ti lɔ Luwɔ, naa ti ki ngokɔje Timote ɛ ji ndangi makitibi kin, ²j-adi sɔi dije lɔ Luwɔ ki isi me be ti ki Kolosi, sɔi ngakɔje je ki adi mesi Kirisi. Kadi Luwɔ ki Bawje ra sɔsi maji ɛ kadi adi sɔsi lapiya tɔ.

Pol ra oyo Luwɔ mbata lɔ Kolosi je

³Ji ra oyo Luwɔ ki Baw Ɖaɓe lɔje Jɔju Kirisi, dɔkagilo je pɛti ki j-isi j-ɔl sie ta ki mbata lɔsi. ⁴Ji ra-e oyo tado j-o poy kadi-me lɔsi ki adi Jɔju Kirisi, ki ndigi ki indigi dije pɛti ki ɔi dije lɔ Luwɔ. ⁵Kadi-me ɔi ki ndigi-naa kin, ginde e dɔ nɛ kindɔ me dɔ ti lɔsi ki Luwɔ isi ngɛm me dɔrɔ ti adi sɔsi. Igɔri nɛ kindɔ me dɔ ti kin ki takul kilɔ mbɛ Poy Ta ki Maji ki e ta ki rɔjeti. ⁶Poy Ta ki Maji kin aw biti tɛɛ rɔsi ti. Ningɔ asi dɔnangi ba pɛti ki kandine, ɛ aw ki kɔte kɔte tɛki to-n dansi ti kin be tɔ, ilɔ ngire me ndo ti wa ki oi poy ta ki ɔji dɔ me-maji lɔ Luwɔ, taa igɔri me-maji kin tɔ nɛ ki rɔjeti. ⁷E Epaɓirasi, ki e madije ki ngay me kilɔ ti ɛ ndo sɔsi nɛ je kin. E dɔw ki dana ki nje ra kilɔ

bəə lə Kırısı dansi ti. ⁸ Ningə e ə əl-je ta dō ndigi-naa ti ki NDil Luwə adi səsi.

Kəl ta ki Luwə mbata ti lə Kolosi je

⁹ Be ə, je ka, ndō ti wa ki j-o-n poy ta ləsi kin, j-iyə ta kəl ta ki Luwə ki mbata ləsi al. Ji dəje kadi adi səsi igəri ndigi lie maji ki takul gosi ki ne gər ki NDile adi səsi. ¹⁰ Lo kin ti, pa njiyəsi a e pa njiyə dije lə Babe ki nəl-e me ne je ti pəti, a e pa njiyə ki aw ki kəte kəte me kilə ra ki maji ti, ə a itōgi me gər Luwə ti par par tō. ¹¹ Ji dəji Luwə kadi adi səsi tōgi me ne je ti pəti ki takul tōge ki əti bəl, mba kadi uwəi tōgisi ba me ne je ti pəti, ki kisi dō ti ki kore me tō. ¹² İrai oyo Luwə ki Bawje ki rənəl təki adi səsi asi kingə ne nduwə ki isi ngəm me bəko ti lie ki ndole, mbata dije ki əi yəe je. ¹³ E ə, ɔr-je gin tōgi ti lə til, re səje me bəko ti lə NGone ki nje ndigi lie. ¹⁴ Ki takul NGone kin ə, je-n ki taa kiyə taa, ningə majal je ləje e ki kiyə go kō tō. ¹⁵ NGon kin, e bana kəm Luwə ki dəw asi ko-e al. E NGon dər ne kində je pəti. ¹⁶ Təki rəjeti, e ki takule ə Luwə ra-n ne je pəti ki me dōrə ti nim, ki dōnangi ti ne nim tō. Ne je ki dəw oo-de ki kəmne, ki ne je ki dəw oo-de ki kəmne al, re ən kōbe je, ki tōgi je, ə se njé kōbe je ba pəti ka, e ki takule ə Luwə ra-n ne je kin pəti nim, ta e ki mbata lie nim tō. ¹⁷ Kırısı e nō ne kində je ti pəti. Ningə e ki takule ə, ne je pəti ki Luwə rade, ai ki dōde taa tō. ¹⁸ Kırısı ə wa e ki bo dō njé kaw-naa je ti, ki əi dərɔe. E wa ə e kilə ngirə ne, e dəw ki dō kəte ki tēe dan njé koy je ti. Be mba kadi-me ne je ti pəti, e ki dō kəte. ¹⁹ Tadō Luwə ge kadi ne je pəti ki rōne ti asi-naa bərərə rō Kırısı ti. ²⁰ Ningə e ki takul Kırısı ə Luwə ndigi kadi dije pəti ki dōnangi ti ne iləi noji naa ti səne. E ki takul məsi NGone ki ay dō kagi-dəsi ti kin ə, Luwə adi lapiya re-n dōnangi ti ne ə se dōrə ti. ²¹ Ningə səi je ki kəte ɔri kagisi kō ta kəm Luwə

ti, səi njé bə je lie ki mbata mər ta je ləsi, ki ne rasi je ki majal. ²² Nə ngəsine Luwə ilə noji naa ti səsi ki takul darō Kırısı ki go rəbi koye, mba kadi ra adi tēe ta kəm Babe ti tə dije ki ayi njay nim, ki kanji yoro nim, taa ki kanji ta madi dəsi ti nim tō. ²³ Ningə, maji kadi ai dō njasi ti me kadi-me ti. Kadi-me kin ə e gin kəy ki ngə ki ai dō ti, ki kanji kadi ne madi ɔr səsi aw səsi say ki ne kində me dō ti ləsi ki Poy Ta ki Maji adi səsi kin. Poy Ta ki Maji ki e ki kilə mbə kadi dije pəti ki dōnangi ti ne kin. Ningə e ə mi Pol mi nje ra kile.

Ko lə Pol mba njé kaw-naa je

²⁴ NGəsine, rōm nəl-m mbata kō je ki m-isi m-ingə mbata ləsi. Təki rəjeti, me rōm ti, ki mbata maji lə njé kaw-naa je ki əi darō Kırısı, m-təl ta kō je ki nay kadi Kırısı ingə. ²⁵ Ki mbata njé kaw-naa je ə m-təl-n nje ra kilə bəə ləde. E Luwə ə ilə kilə kin jim ti mba kadi m-ra-n səsi. Kilə kin e kadi m-ilə mbə Poy Ta ki Maji lə Luwə kin ba pəti madi səsi. ²⁶ E ne ki to lo bōyo ti ki rō gin dije ti pəti ki dōkagilo je pəti, nə ngəsine tēe ki dōe adi dije ləne gəri. ²⁷ Tadō Luwə ndigi kadi gəri ne ki ɔji kadi ra ə e ne ki maji ki əti bəl kin. E ne ki kində dōe dana mbata maji lə dije pəti. Ne ki to lo bōyo ti ki Luwə tēe ki dōe e Kırısı ki isi mesi ti, ə adi igəri ay njay təki a səi me tōfa ti lə Luwə kin. ²⁸ E Kırısı kin ə, j-isi j-ilə mbə Poy Ta ki Maji lie ki rəbi ndōr mbi dije pəti, ki rəbi ndo-de ne ki takul kəm-kədi ki Luwə adije. MBa kadi əi pəti təli dije ki tōgi gangi me Kırısı ti. ²⁹ MBata kin ə, m-isi m-ra-n kilə nim, m-isi rō-n nim, ki tōgi Kırısı ki isi ɔdi rōne rōm ti.

2 Təki rəjeti m-ndigi ngay kadi igəri rō ki ngə ngay ki m-isi m-rō mbata ti ləsi, ki mbata lə Lawodise je, taa ki mbata ti lə ndəge je pəti ki ooi mi ki

kæmde al kin tɔc. ²Rɔ kin, m-rɔ kadi m-ilə-n dɪngəm mede ti, ə kadi indəi rɔde naa ti kare ba me ndigi-naa ti, taa kadi ingəi ne gər ki a adi-de me ki ti kati, kadi gəri ne lə Luwə ki to lo bɔɔɔ ti, ki e Kirisī kin nim tɔ. ³E rɔ Kirisī ti kin ə dəw a ingə gosi je ki ne gər je ti. ⁴M-əl ta kin be mba kadi dəw madi ədi səsi ki bal ta ki tane ti al. ⁵E ki rɔjeti, kadi darɔm e say səsi, nə ndilm e naa ti səsi. Ningə rɔm nəl-m ngay kadi m-o səsi, ai dɔ njasi ti, taa uwəi tɔgisi ngə me kadi-me Kirisī ti tɔ.

Ne je pəti e rɔ Kirisī ti

⁶NGa ningə, təkī itaai Jəju Kirisī, ki Babe mesi ti, maji kadi injiyəi sie naa ti. ⁷ɪləi ngirəsi rɔe ti, ə adi kisi ki dɔ taa ləsi e kəy ki indəi dɔe ti tɔ. Ningə kadi ai dɔ njasi ti me kadi-me ti ki go ne ndo ti ki ingəi, ə kadi irai oyo Luwə ki dɔ-naa ti dɔ-naa ti tɔ. ⁸Indəi kəm-kədi dɔ rɔsi ti, kadi dəw madi ədi səsi ki ne gər ki ngom, ki ndae goto ki e ne gər lə dije ki dɔnangi ti ne kin al. E ne gər ki ngire e dɔ ne jibəl be ti lə dije ki dɔ tɔgi ndil je ti ki majal ki dɔnangi ti ne, bi e dɔ Kirisī ti al^d. ⁹Tadɔ ne je pəti ki rɔ Luwə ti, tade asi-naa bərərə rɔ Kirisī ti. ¹⁰NGa ningə səi ingəi ne je pəti asi-naa rɔ Kirisī ti, ne ki du səsi goto. Kirisī ki e ki bo dɔ tɔgi je ti, ki dɔ njé kɔbe je ti pəti.

¹¹E me kində rɔ naa ti ki Kirisī kin ə itəli dije ki njé kijə mətide. Ningə e kijə mətī ki dəw ba ijə ki jine al, nə e kijə mətī ki Kirisī wa ə ijə, mba kadi ɔr-n ngur darɔ ki isi aw səsi ki majal ti kin kɔ. ¹²Ki rəbi lə batəm ki irai, dibi səsi naa ti ki Kirisī, ningə uni səsi naa ti sie lo koy ti tɔ tadɔ adi mesi dɔ tɔgi ti lə Luwə ki tɛɛ sie dan njé koy je ti. ¹³Səi ki kəte, səi dije ki koy mbata majal je ləsi, səi dije ki səi *Jipi je al, ijəi mətisi al tɔ, nə basine, Luwə təl adi isi kəm ba naa ti Kirisī. Luwə iyə go majal je ləje pəti kɔ. ¹⁴Luwə buji ne raje

je ki to me makitibi, ki isi səki dɔje, taa ɔsi-je ta ki go rəbi lə ndu-kun je kin kɔ; Luwə tuji-de kɔ ki go rəbi bə-de dɔ kagi-dəsi ti. ¹⁵E be ə, Luwə ɔr-n tɔgi ndil je ki majal ki tɔgi ki isi ɔi be kɔe, ilə rɔsəl dɔde ti ta kəm dije ti, adi me njiyə tətī rɔ ti lə NGone, ki e Kirisī, əi je njiyəi tə dangay je. ¹⁶Lo kin ti, adi dəw madi gangi ta dəsi ti mbata ne kuso ə se ne kəy al, taa ɔji dɔ ndo kə nay ə se ndo taa kəɔ lə Jipi je al. ¹⁷Ne je kin pəti əi ndil ne je ki a rəi, nə ne ki rɔjeti, e darɔ Kirisī. ¹⁸Oti kadi adi dəw madi təl rɔ ki tətī ləsi kin yəne ti. Adi e dije ki njé ra rɔde njé dɔ sol ti, isi ɔsi dɔde nangi nɔ malayka je ti, əi dije ki njé koo ne ki koo me ni ti tə ne ki ngay. Əi dije ki tagade e taga ki a dɔ dəw ti wa par, adi isi indəi gude. ¹⁹Dijee kin, mbati kuwə ki Kirisī ki e ə e dɔ kin. Nə təkī rɔjeti, e ki takul Kirisī ki e dɔ kin ə ngan rɔ je pəti ingəi ne ki kadi a ra səde. E ki takule ə tal je ki singə je isii ta naa ti isi rai kilə. Ningə e Luwə ə e nje ra kadi darɔ kin tɔgi. ²⁰Səi ki koy naa ti ki Kirisī, adi səi ki taa kiyə taa ji tɔgi ndil je ti ki majal ki me duniyā ti. NGA ra ban ə, to təkī ji kisisi ki dəsi taa, isi gin tɔgi ti lə ne je kin bəy be ə? Mba ri ə itəli rɔsi gin ndu je ti ki ə nɔ: ²¹«Un ne kin al! Ɔdi ne kin tai ti al! adi ji ɔdi ne kin al!» ²²Ne je kin pəti əi ne je ki a tuji kɔ go kilə ti ki dəw ra-n. Ningə əi ndu-kun je ki ne ndo je ki go ne gər ti lə dije. ²³Təkī rɔjeti, kun-ndu je kin, təkī o ba, e ne ki tɔji gosi, mbata tɔji rəbi ra Luwə lə dəw ki ra, rəbi səl dɔ ki rəbi kində tɔgi dɔ darɔ rɔ ti, nə ke ə e ndu-kun je ki ndade goto, toi mbata təl ngur darɔ par.

Kisi ki dɔ taa ki sigi ki Kirisī

3 Təkī uni səsi lo koy ti naa ti ki Kirisī, maji kadi isangi ne je ki taa dɔrā ti, ki e lo ki Kirisī isi ti, dɔ ji kɔ Luwə ti kin^f. ²Iməri ta dɔ ne je ti ki dɔrā ti, bi dɔ ne

je ti ki dɔnangi ti ne al. ³Tadɔ sɛi dije ki oyi, ningə kaji ləsi e ki bɔyɔ naa ti ki Kirisɪ rɔ Luwə ti. ⁴Dɔkagilo ki Kirisɪ ki e kisi ki dɔ taa ləsi a tɛɛ ningə, sɛi je ka a tɛɛi sie me tɔba ti ki taa lo.

Kisi ki dɔ taa ki kɛte ki e ki bone

⁵Maji kadi idibi ne je pɛti ki dɔnangi ti ne, ki to rɔsi ti: adi ə sangi-naa ki lo kaya ti, ki ne ra ki to nje, ki ngur darɔ ki ɔti bəl, ki bo ne je ki majal, ki ra ta ne kingə, ki e yo ki ra. ⁶E ne je kin ə isi re ki wongi lə Luwə dɔ dije ti ki njé tɛ-e rɔ. ⁷E kin ə, e pa njiyəsi je ki kɛte, loki isi me majal ti bɔy. ⁸Nə ngɔsine, maji kadi imbati ne je kin pɛti, adi e wongi ki ra, ki ne ra ki dɔ gu ti, ki me ndul, ki ne taji, ki ta je ki go rɔbe ti al ki isi tɛɛ tasi ti. ⁹Oti kadi əli-naa ta ngom. Tadɔ sɛi dije ki ɔri kɔki dɛw rɔsi ti kɔ, ki kilə rae je ngata. ¹⁰Ningə ngɔsine iləi dɛw ki sigi rɔsi ti, dɛw ki Luwə ki nje kində ne je isi təl-e ki sigi ti taa taa, kadi titi-naa sie, kadi tɛɛ gər-e ti ki rɔjeti. ¹¹Me kisi ki dɔ ta ti ki sigi kin, kɔr kəm-naa goto, mbɔ dije ti ki əi *Jipi je ə se njé je ki əi Jipi je al, mbɔ njé kijə mɔtide ki njé kijə mɔtide al. Kəl kə nə mba ə se dɛw ki kəm tɛɛ al, goto, kəl kə nə bəə ə se dɛw dɔrɔne, goto. E Kirisɪ par ə e ne je pɛti me ne je ti pɛti.

¹²Sɛi dije ki Luwə mbəti səsi, sɛi dije lie ki ndigi səsi. E mbata kin ə, maji kadi awi ki koo kəm-to-ndoo lənaa rɔsi ti, kadi sɛi njé ra maji, njé kilə dɔ nangi, kadi sɛi dije ki səl lɔm lɔm, dije ki njé kore me. ¹³Maji kadi isi dɔ ti ki naa. A re dɛw madi aw ki ta ki to rɔe dɔ ngokɔe ti ə, maji kadi iyəi go kɔ yo ki ne adi-naa, təki Kirisɪ iyə-n go majal je ləsi kɔ kin be tɔ. ¹⁴Nə ki e dɔ ne je ti pɛti, e kadi ndigi-naa e kibɪ rɔsi. E ə a ra kadi kində rɔ naa ti ləsi a e ki rɔjeti. ¹⁵Kadi lapiya lə Kirisɪ ɔ be ngamesi ti. E ki mbata lapiya kin ə Luwə bər-n səsi, kadi itəli darɔ ki kare. Ningə kadi sɛi njé ra oyo Luwə. ¹⁶Maji kadi ta lə Kirisɪ rɔsi mesi. Ningə

kadi indoi-naa ne je, indəji-naa je ki yo ki ne ki gosi ki ngay. NGA ningə, kadi osi pa, iləi tɔji dɔ Luwə ti ki oyo ki ra me Pa je ti ki me makitibi ti lə Luwə, ki me pa kilə dingəm me naa ti, ki me pa je ti ki NDil Luwə adi səsi. ¹⁷Nə je pɛti ki isi irai, ki ta je pɛti ki isi əli, maji kadi e me tɔ Bəbe Jəju ti, nga ningə kadi irai oyo Luwə ki takule.

Kisi njé kadi-me je me kəy ti

¹⁸Sɛi dəne je ki njé ngaw, maji kadi iləi dɔsi gin tɔgi ti lə ngawsi je təki sɔbi kadi irai ta kəm Bəbe ti. ¹⁹Sɛi ngaw dəne je, maji kadi indigi nesi je. Adi rɔsi ati səsi dɔde ti al. ²⁰Sɛi ngan je, maji kadi itəli rɔsi go ta ti lə njé kojisi je me ne je ti pɛti, tadɔ e ne ki nəl Bəbe. ²¹Ningə sɛi baw ngan je, oti kadi irai adi wongi ra ngansi je, tadɔ re e be ə, mede a tuji. ²²Sɛi bəə je, maji kadi itəli rɔsi go ta ti lə bəsi je ki dɔnangi ti ne kin. Ningə, oti kadi irai tə kilə kadi kəm-naa taga ne par kadi nəl dɛw, nə kadi irai ki me ki kare, ki bəl NDil Bəbe. ²³Kilə ki to ban ki isi irai ba, kadi irai ki me ki maji tə kilə lə Bəbe ə isi irai, bi tə kilə lə dɛw, al. ²⁴Ningə kadi igəri təki Bəbe a adi səsi ne maji ki ngəm mbata lə dije ləne kin, tə ne kigə go jisi. Tadɔ Bəbe ki rɔjeti e Jəju Kirisɪ. ²⁵Ki rɔjeti, dɛw ki ra ne ki go rɔbe ti al, a təti kandi ne ra ki go ti al ləne kin, tadɔ kɔr dɛw dana goto rɔ Luwə ti.

4 Sɛi ki awi ki bəə je, maji kadi irai-de maji, ki go rəbi ki dana. Ningə kadi sɛi ka igəri təki, awi ki Basi dɔrɔ ti noɔ tɔ.

Ta kəji ki dɔ kaw kilə ti

²Maji kadi uwəi tɔgisi ba me kəl ta ti ki Luwə, kadi kəl ta ki Luwə ra adi isi dɔgi ti, irai oyo Luwə ki dɔ-naa ti dɔ-naa ti. ³NGA ningə, əli ta ki Luwə ki mbata ləje tɔ, kadi Luwə tɛɛ ta rəbi noje ti kadi j-əl ta lie, kadi j-ilə-n mbɛ ne ki to lo bɔyɔ

ti ɔ̄ji dɔ̄ Kirisi, ki m-to-n dangay ti kin. ⁴Əli ta ki Luwə kadi m-əl ta lə Kirisi kin ay njay, tək̄i sɔ̄bi kadi m-əl-n. ⁵Maji kadi kəmsi ədi dɔ̄ pa njiyəsi ti ki rɔ̄ dije ti ki adi mede Kirisi, al. Ningə kadi dɔ̄kagilo ki Luwə adi səsi kin, irai kilə, bi adi man kɔ̄ kare al. ⁶Maji kadi ta kəlsi e ta kəl ki maji ki dɔ̄kagilo je pəti, ki kadi dəw ingə ne ki to sie soti me ti. Kadi igəri lo kuji tur ta dije ti ki adi mede Kirisi, al.

⁷NGokom ki nje ndigi ləm, Tisiki a əl səsi ta je pəti ki dɔ̄m ti adi oi. Tisiki⁸ e nje kilə bəə ki a dɔ̄ njane ti, taa e madi-kiləm me kilə ti lə Babe nim tɔ̄. ⁸NGa ningə, m-ilə sie be mba kadi adi səsi poyje adi oi nim, taa ki mba kadi ilə d̄ingəm mesi ti nim tɔ̄. ⁹Onəjim^h ki e ngokɔ̄je ki dana, ki ji ndige ngay kin, a uwə sie rəbi. Onəjim e dəw rəsi. Əi ki Tisiki a əli səsi ne je pəti ki isi rai ne roje ti ne adi oi.

Kuwə ji-naa ki dɔ̄bɔy ti

¹⁰Madi dangay ləm Arisitarkiⁱ uwə jisi, taa Marki^j ki ngonan Barnabasi^k, ki ingəi ta kɔ̄ji je ki ɔ̄ji dɔ̄e kin ka uwə jisi tɔ̄. Re aw tɛɛ rəsi ti ba, kadi uwəi-e ki rəsi ti maji. ¹¹Jəju, ki isi bari-e Jusitusi

uwə jisi tɔ̄. MBɔ̄ *Jipi je ti ki adi mede Kirisi kin, əi je kin par ə isi rai səm kilə ki ɔ̄ji kɔ̄be lə Luwə ne. Əi je kin ə əi tɔ̄gim ki ngay. ¹²Epapirasi^l ki e dəw ləsi uwə jisi tɔ̄. Epapirasi e bəə kilə lə Jəju Kirisi, ki iyə ta rɔ̄ al ki mbata ləsi, me kəl ta ti ki Luwə. Əl ta ki Luwə mba kadi ai dɔ̄ njasi ti, kadi səi dije ki tɔ̄gi gangi me NDil ti, taa kadi səi bəsi kadi irai ndigi ra je lə Luwə pəti tɔ̄. ¹³M-ma naji lə Epa-pirasi tək̄i adi rɔ̄ne kɔ̄ ngay mbata ti ləsi, ki mbata lə njé kaw-naa je ki Lawodise ti nim, taa njé ki Iyerapolisi ti nim tɔ̄. ¹⁴Madije ki ngay, Luki, ki e dɔ̄kitur əi ki Dəmasi uwəi jisi tɔ̄^m. ¹⁵Uwəi ji ngakɔ̄je je ki Lawodise ti, naa ti ki Nimpa əi ki njé kaw-naa je me kəy ti lie adi-je tɔ̄. ¹⁶Loki itidəi makitibi kin ningə, iləi adi njé kaw-naa je ki Lawodise ti ka tidəi tɔ̄. NGa ningə e ki njé ki Lawodise ti a iləi adi səsi kin, səi ka itidəi tɔ̄. ¹⁷Ningə kadi əli Arsipiⁿ adi ində kəmne go kilə ti lə Babe ki ingə kin, kadi ra kile maji. ¹⁸Ta kuwə ji kin e mi Pol ə wa ə m-ndangi. Kadi mesi oy dɔ̄m ti al, tək̄i m-to dangay ti ne. Kadi me-maji lə Luwə e naa ti səsi. Amen!

⁸4:7 Knjk 20.4; Ep 6.21-22 ^h4:9 Plm 10-15 ⁱ4:10 Knjk 19.29; 27.2

^j4:10 Knjk 12.12, 25; 13.13; 15.37-39 ^k4:10 Knjk 9.27; 11.22, 30

^l4:12 1.7 ^m4:14 2Tim 4.10, 11; Plm 24 ⁿ4:17 Plm 2

Makitibi ki dɔsɔy ki Pol ndangi adi

Təsaloniki je

Ta ki dɔ makitibi ti ki dɔsɔy ki Pol ndangi adi Təsaloniki je

Təsaloniki e be ki kəte e be bo ki isi dɔ made je ti, go nangi ti ki Masəduwan ki dije ki Rom isi dɔ ti. Masəduwan ki a ki jam dɔ be ti ki Girəsi, kaw ki lo kibə kadi ti be.

NGa ningə, e kaw mba ti lə Pol ki kɔ joo ki aw mba kilə mbe Poy Ta ki Maji kin ə, ɔti Pilipi ti aw Təsaloniki, ində gin njé kaw-naa je ki Təsaloniki ti. Nə lo kadi Pol isi Təsaloniki ti ndɔ ngay goto, tado Jipi je madi ki ɔsi-e ta. E be ə, ra adi Pol əi ki Silasi, tusi Təsaloniki iyəi, ə ɔti law ba awi Bəre ti (Knjk 17.1-10). Dɔkagilo ki rangi go ti nga ba, Timote ki təl re Təsaloniki, aw ingə Pol Koreti ti, ade poy njé kaw-naa je ade oo (1Təsa 1.6). Lo kin ti ə, Pol a ndangi-n makitibi ki dɔsɔy kin, kaw ki bal ti ki 51 je be go Jəju Kirisi ti. NJé sangi gin makitibi je əli təki makitibi ti ki dɔsɔy ki Pol ndangi adi Təsaloniki je kin e makitibi ki ndange a e nɔ makitibi je ti ngay ki me Kilə-mindi ti ki Sigi.

Poy njé kaw-naa je ki Pol oo, ade rɔnəl ngay. Be ə, me makitibi ti ki Pol ndangi adi-de kin, ra oyo Luwə mbata njé kaw-naa je ki Təsaloniki ki təli nɛ ndaji ki maji mbata lə ndəgi njé kaw-naa je ki dɔnangi Masəduwan ti. Pol ole mede dɔ kilə ti ki e wa ra dande ti, ningə əl-de təki n-ndigi ngay kadi n-təl n-oo-de tɔ (1.1-3.13). Pol ilə dɔngəm mede ti kadi uwəi tɔgide ba nim, kadi tɔgi ki kəte me njiyə naa ti ki Kirisi nim (4.1-12).

Ta ki rangi, Pol əl-de ta ki dɔ ta ti ki isi dɔji-naa ɔji-n dɔ ki lo koy ti lə njé koy je, ki təl ki Kirisi a təl tə re me tɔba ti (4.13-

5.11). Pol təl ta makitibi ləne ki ndu je ki kadi njé kaw-naa je ai dɔ ti tɔ, ta kuwə ji-naa tɔ (5.12-28).

Makitibi ki Pol ndangi adi njé kaw-naa je ki Təsaloniki ti kin, re ki me kosi nangi adi dije pəti ki isi dɔji rɔde ta dɔ dɔkagilo ti ki dɔbəy ti. Dije ki njé kun go Kirisi ingəi me makitibi ti kin təki əi dije ki əi me kunji ti ngata, ningə kilə ləde e ta kadi tji mede kati, mai naji lə Kirisi dɔk-agilo ti ki əi dɔnangi ti ne bəy kin. NGA ningə, ki ɔji dɔ ndɔ ki Kirisi a re-n, dəw ki gar goto. Nə ta ləde e kadi indəi mede ti təki Kirisi a re nɔɔ, ə ndɔ ki tɛɛ pati ba, a indəi be naa ti sie (4.17).

Kuwə ji-naa

1 Mi Pol, naa ti ki Silasi əi ki Timote^o, ə ji ndangi makitibi kin j-adi səi njé kaw-naa je lə Luwə ki Bawje əi ki Bəbe lə Jəju Kirisi, ki isi Təsaloniki ti^p. Kadi me-maji ki kisi-maje lə Luwə e naa ti səsi.

Pol ra oyo Luwə mbata kadi-me lə Təsaloniki je

² Ji ra oyo Luwə ki ndɔ je ndɔ je mbata ti ləsi pəti, loki j-isi j-əl ta ləsi Luwə taa taa, me kəl ta ti sie. ³ Ta kəm Luwə ti ki Bawje, meje isi ole dɔ kadi-me ti ləsi ki isi kəm, ki ndigi-naa ləsi ti tingə bil, ki kuwə tɔgi ba me kində me dɔ Bəbe ti ləje Jəju Kirisi^q. ⁴ Tado ji gər maji kadi Luwə kəti səsi, səi ngakoje je ki ndigi səsi. ⁵ Təki rɔjeti, Poy Ta ki Maji ki j-ilə mbeɛ dansi ti, e me ta ki kəl ti par al, nə e ki tɔgi, ki me ki kare ki NDil Luwə adije. Səi, igəri pa njiyəje ki ji njiyə-n dansi ti mbata maji ləsi kin bəti. ⁶ Ningə səi je, indaji-je nim, indaji Bəbe nim, tado itaai ta lə Luwə me kɔ je ti ki ngay. Itaai ki rɔnəl ki NDil Luwə adi səsi^r. ⁷ Lo kin ti, itəli nɛ ndaji mbata ti lə njé kadi-me je ki dɔnangi Masəduwan ti^s ki dɔnangi Akay

^o1:1 Knjk 15.22; 16.1 ^p1:1 Knjk 17.1-9; 1Təsa 2.1-2 ^q1:3 1Kɔr 13.13

^r1:6 Knjk 17.5-9 ^s1:7 2Kɔr 1.16

ti^f. ⁸ Ka ta lə Bəbe ba i rəsi ti, tēē dənangi Masəduwan ti ki dənangi Akay ti par al, nə poy kadi ki adi mesī Luwə kin sane ki lo je pəti. Sane sane ki j-aw ki ndoo kadi j-əl tae bəy taa al. ⁹ Di je kare kare əli ta ki dəje ti dji-n də kuwə ki uwəi-je ki rəsi ti, ki təl ki itəli gidisi adi kagi yo je ləsi, ə itui kəmsi də Luwə ti ki rəjeti, ki nje kisi kəm ba, kadi irai bəə lie kin. ¹⁰ İrai bəə lie, inginəi ngone ki i dərə ti, ki un-e dan nje koy je ti taa. NĞone Jəju ki nje taa je ta wongi ti ki a re.

Kilə ki Pol ra Təsaloniki ti

2 NGakom je, səi je wa igəri maji kadi e kare ki ndangi ə j-aw-n rəsi ti al. ² Taa igəri maji bəy tə kadi kəte nə kawje ki rəsi ti, di je adi-je kə je taji-je je Pilipi ti, nə be ka Luwə adi-je təgi adi j-ilə-n səsi mbə Poy Ta ki Maji me rə je ti ki ngay^u. ³ Təki rəjeti, ta lə Luwə ki j-isi j-ilə səsi mbəe, ngire e də nē ki go ti al ti al nim, e də rəbi nē ki ay njay al ti al nim, taa ji sangi rəbi kadi ji tə dəw madi al nim tə. ⁴ Ningə, e Luwə ə oo-je kadi j-asi, ə ilə Poy Ta ki Maji jije ti kadi j-ilə mbəe. NĞa ningə, j-ilə mbəe kilə ki kadi ji nəl-n dəw al, nə kadi nəl Luwə ki nje koo ngame dəw kərə kərə. ⁵ Səi je wa igəri maji kadi ndə kare j-əl səsi ta ki ji to-n səsi pe pe al jagi, taa ji tə səsi ki taje kadi j-ingə-n nē madi jisi ti al nim tə. Lo kin ti, Luwə asi kadi ma naji ləje. ⁶ Ji sangi kadi dəw piti je al, ji sangi piti ləsi al nim, ji sangi piti lə di je madi ki rangi al nim tə. ⁷ Ningə ki rəjeti, ke je nje kaw kilə je lə Kirisi kin, asi kadi j-a j-ində-n təgi dəsi ti, nə loki je dansi ti, ji təl ji səl ləm ləm. Ji ra rəje tə kə ngan je ki isi ində kəmne go ngane je ti, isi ngəm-de be. ⁸ Ji ndigi səsi ndigi ki je-n basi kadi j-adi səsi Poy Ta ki Maji lə Luwə par al,

nə je basi kadi j-un rəje wa j-adi səsi. Səi, itəli nē ki gate e ngay ki rəje ti.

⁹ M-gər kadi mesī a ole də kə ti ki j-ingə me kilə ki ra ti ki də kə rəgəgə ti ləje. Ji ra kilə kondə je, kada je kadi ji təl nē ki əy də dəw madi ti dansi ti al. Ji ra be ə j-ilə-n səsi mbə Poy Ta ki Maji lə Luwə. ¹⁰ Asi kadi imai naji ləje, taa Luwə ka asi kadi ma naji ləje tə təki, pa njiyəje ki rəsi ti səi ki adi mesī Kirisi, e pa njiyə ki ay njay, e pa njiyə ki dana, nē ki kadi dəw a ində-n ta dəje ti goto. ¹¹ İgəri kadi, kare, kare pəti, ji ra səsi təki baw ngan je a ra-n ngane je be. ¹² J-ilə dingəm mesī ti, j-adi səsi təgi, taa ji dəji səsi ki nja naa ti ki nja naa ti kadi pa njiyəsi e pa njiyə ki təji kadi səi di je lə Luwə. Luwə ki bar səsi kadi indəi rəsi naa ti səne də kəbe ti ki də təba ti ləne.

Kadi-me ki kə ki ingə di je ki Təsaloniki ti

¹³ Ğin nē ki j-isi ji ra-n oyo Luwə ki ndə je ndə je ə to kin: loki j-ilə səsi mbə ta lə Luwə ə osi mbisi ti, itaai ta kin tə ta lə dəw par kare al, nə itaai təki e-n ta lə Luwə təki rəjeti. Ningə ta kin isi ra kilə mesī ti səi ki adi mesī Kirisi. ¹⁴ NGakom je, səi uni də nja nje kaw-naa je lə Luwə, ki adi mede Jəju Kirisi, ki isi Jude ti. İngəi kə ji ngakəsi je ti ki be koji-si ti, kə kə ki əi je ingəi ji *Jipi je ti^v. ¹⁵ Jipi je ki təli Bəbe Jəju ki nje kəl ta je ki ta Luwə ti, taa je ka adi-je kə tə. Kilə rade nəl Luwə al, ningə əi nje bə je lə di je pəti^w. ¹⁶ J-ilə mbə Poy Ta ki Maji di je ki əi Jipi je al, kadi ingəi kaji, nə əgi-je. Ta təl tae ti, wongi lə Luwə osi dəde ti.

Pol ndigi kadi n-təl n-aw Təsaloniki ti bəy

¹⁷ NGakom je, ki dji dəje, j-iyə səsi dək-agilo ki ndəy be, ningə je say səsi, kəmje

^f1:7 2Kor 1.1 ^u2:2 Knjk 16.19-24; 17.1-9 ^v2:14 Knjk 17.5-6
^w2:15 Knjk 9.23-29; 13.45, 50; 14.2, 5, 19; 17.5, 13; 18.12

ə oo naa al, nə meje e naa ti. Ji sangi ki rətije kadi ji təl j-o səsi, tado j-aw ki bosi ngay. ¹⁸E mbata kin ə, ji sangi kadi j-aw rəsi ti, ningə mi Pol wa ki dəm, m-sangi rəbi nja ngay, nə *Satə ilə kagi noje ti. ¹⁹Ne ki e ne kində me do ti ləje, ne rənəl ləje, jəgi kəsi-gon ki j-a j-ində-n guje no Babe Jəju ti ndo re ti e səi kin. ²⁰Təki rəjeti, səi ə səi ne təba ləje ki ne rənəl ləje.

Timote aw kilə Təsaloniki ti

3 J-asi kadi j-ore meje, ji nginə biti al, adi j-un nduje kadi j-isi ki karje ba Atən ti^x, ²ə j-ilə ki ngokoje Timote, ki e madi-kiləje me kilə ti lə Luwə, çji-n do kilə mbə Poy Ta ki Maji lə Kiris, kadi adi səsi təgi, ə ilə dīgəm mesi ti me kadi-me ti ləsi. ³E be mba kadi dəw madi dansi ti iyə rone adi kə ki basine isi ingəi kin dum dəe al. Tado səi je wa igəri maji kadi e ne ki səbi dəje kadi a ra-je. ⁴Dəkagilo ki ndo ki je-n səsi bəy, j-əl səsi j-ə nə dije a indəi kəmje ndoo, ningə e nee ka kin ə isi ra ne kin, adi e ne ki igəri maji. ⁵E mbata kin ə, tə ka ki m-asi kadi m-ore mem, m-ningə biti al, m-ilə Timote ki rəsi ti kadi dəji ta do kadi-me ti ləsi oo. M-bəl kadi su ədi səsi, adi kə ləje təl ne ki kare rəje ti.

⁶Ningə ki basine kin, Timote təl rəsi ti re tē rəje ti ne^y, ə adi-je Poy Ta ki Maji ngay çji do kadi-me ləsi ki ndigi-naa ki to dansi ti adi j-o. Timote əl-je təki mesi to dəje ti maji ngay ki ndo je pəti, taa əl-je bəy kadi indigi ngay kadi oi-je təki je ka j-isi sangi ngay kadi j-o-n səsi ka kin be tə. ⁷Lo kin ti ngakom je, me ndingə rə je ti, ki me kə je ti ləje pəti, j-ingə təgi rəsi ti ki takul kadi-me ləsi. ⁸Ki basine kin, ji təl j-ingə təgi kisi kəm, tado uwəi təgisi ba me kində rə naa ti ki Babe. ⁹Ji gər ne wa ki kadi ji ra taa kadi ji ra-n oyo Luwə ngay mbata ti ləsi, çji do rənəl ki adi j-

ingə ta kəm Luwə ti kin, al. ¹⁰Kondo ki kada, j-isi ji dəji Luwə ki rətije kadi adi-je ta rəbi adi ji təl j-o-n səsi, ə kadi ji təl-n ta ne ki du səsi me kadi-me ti ləsi tə.

¹¹Kadi Luwə ki Bawje ə wa, əi ki Babe ləje Jəju Kiris, tēgi ta rəbi ki kaw rəsi adi-je. ¹²Ningə kadi Babe ra adi ndigi-naa ki to dansi ti, ki ndigi ki isi indigi dije pəti kin aw ki kəte kəte, to tə ndigi ki je j-isi ji ndigi səsi kin be tə. ¹³Taa kadi Luwə adi səsi təgi ngamesi ti, kadi ndo ki Babe Jəju a re ki dije ləne ba, kadi ayi njay, ta goto dəsi ti noo Luwə ti ki Bawje.

Pa njiyə ki nəl Luwə

4 NGakom je, do ndəgi ta je ti, ji ndo səsi pa njiyə ki kadi injiyəi kadi nəl Luwə, ningə e pa njiyə ka kin tə ə isi injiyəi, nə ji təl ji dəji səsi bəy, taa j-ilə dīgəm mesi ti me tə Babe Jəju, kadi irai adi maji ki do made ti bəy. ²Səi, igəri ne ndo ki j rə Babe Jəju ti ki j-adi səsi kin maji. ³Ne ki Luwə ndigi rəsi ti, e ta kadi ayi rəsi njay, çgi rəsi sangi-naa kaya ti. ⁴Kadi dəw ki ra dansi ti, gər lo kisi ki dəne ki go rəbi ki ay njay, ki adi kəsi-gon, ⁵ki kanji kadi ngur darə aw sie adi ra ko ne ki dije ki gəri Luwə al isi rai kin. ⁶Ki çji do lo kin, kadi dəw madi ra majal ki ngokone ə se kadi əde al, tado dije ki njə ra ne ki be kin, bəe a uwə-de ki rə Babe ti, adi j-əl səsi kəte, ə ji təl j-əl bəy ngata. ⁷Tado Luwə bar-je kadi j-ayi njay, bi bar-je mba kadi ji sangi-naa kaya ti al. ⁸E be ə, dəw ki çsi ne ndo kin ngərəngi, e dəw ə çse ngərəngi al, nə e Luwə ə çse ngərəngi. Luwə wa ki nje kadi səsi NDilne kin.

⁹Ki çji do ndigi ki kadi ngakonaa je ndigi-naa, awi ki ndoo kadi ji ndangi makitibi do ti j-adi səsi al, tado səi je wa, Luwə çji səsi rəbi ndigi-naa dansi ti yo ki ne adi igəri. ¹⁰Ningə e ka tə ə isi çji

ki rə ngakojje je ti pəti ki dənangi Masəduwan ti ki tae ba kin^z, nə ngakom je, j-ilə dīngəm mesi ti kadi irai adi maji ki dō made ti wa bəy. ¹¹ Kadi ne ki uwə mesi ngay, e kisi ki naa ki lapiya, kadi dəw ki ra dansi ti ore kəmne dō kilə je ti ləne, ningə kadi irai kilə ki jisi səi je wa ə ingəi ne. ¹² Lo kin ti, dije ki əi njé kadi-me je al, a piti səsi me kilə rasi ti, ningə a awi ki ndoo ne madi ki to rəsi ji dəw madi ti al tō.

NJé koy je ki njé kisi kəm je ndō təl Bəbe ti

¹³ NGakom je, ji ndigi kadi isi day dō ta ti ki dō njé koy je ti al. Kadi isi day, indingəi rəsi tə ndəgi dije ki awi ki ne kində me dō ti al kin al. ¹⁴ Tə ka ki j-adi-n meje kadi Jəju oy, ə i lo koy ti ka kin ə, j-adi meje kadi njé ki oyi me kində rə naa ti ki Jəju, Luwə a un-de lo koy ti ki Jəju. ¹⁵ Ningə ta ki kadi j-əl səsi ə to kin, e ta lə Bəbe. J-əi ki j-a j-isi kəm ba ndō təl Bəbe ti, j-a j-aw dərə ti noo njé ki oyi ti al. ¹⁶ Tado loki ndu nje kun dō malayka je, ki ndu təbi lə Luwə a ba ba, Bəbe wa a i dərə ti taa re, ningə dije ki adi mede Kirisi ki oyi, a ii lo koy ti kəte, ¹⁷ nga ningə go ti ba, j-əi ki j-isi ki dōje taa bəy, Luwə a əy-je naa ti səde me kil ndi ti, kadi j-ingə Bəbe me nəl ti, ngadan lo ti. Lo kin ti, j-a j-isi naa ti ki Bəbe ki ndō je ndō je^a. ¹⁸ Maji kadi iləi dīngəm me-naa ti yo je ki ne je ki ta je kin.

Kisi dō nja ti nginə-n ndō təl Bəbe

5 NGakom je, ki cji dō dō kadi ki dək-agilo ki kadi ne je kin a rai ne, awi ki ndoo kadi ji ndangi makitibi dō ti j-adi səsi al. ² Səi je wa igəri maji ngay kadi ndō lə Bəbe a re tə nje bogi ki a re bogi ti kondō kin be. ³ Loki dije a əli əi nə: «Lapiya to ngata, j-isi maji ngata!» kin ba, e ə tuji a tēə ibə-de nangi busi, təki

ndoo ki a ra-n dəne ki nje səm kin be. Ningə dəw ki a asi kadi tēə ay ta ne ti kin goto. ⁴ Nə səi ki səi ngakom je, isi me til ti ba ne kin a ibə-n səsi nangi busi tə nje bogi ki a re be al. ⁵ Tado pəti, səi ngan je ki me kunjji ti, səi ngan je ki kada. J-əi dije lə lo ki kondō al nim, j-əi dije lə til al nim tō. ⁶ Ə adi ji toi bi tə ndəgi dije be al, adi j-isi kəm, j-adi kəmje aa. ⁷ NJé to bi je, toi bi kondō, ə njé kay kasi je, kasi ra-de kondō tō. ⁸ Nə j-əi ki j-əi dije lə lo ki kada, səbi kadi j-əi njé kəm-kaa je. Adi j-uni kadi-me əi ki ndigi-naa tə nda dō bədi je, ə kində me dō kaji ti tə jōgi taa ne kati dōje ti tō. ⁹ Tado Luwə bar-je mba kadi wongī lie ində-je al, nə mba kadi j-ingəi kaji ki go rəbi lə Bəbe ləje Jəju Kirisi. ¹⁰ Kirisi ki oy mbata ti ləje, mba kadi re j-isi kəm ba, ə se j-oy ka, ji təl j-ində be naa ti sie. ¹¹ E mbata kin ə, maji kadi iləi dīngəm me-naa ti je, irai ki naa je kadi itōgi me kadi-me ti ləsi, ki yo je ki ne je, təki isi irai ngata kin be.

Ta kōji ki dōbəy ti ki kuwə ji-naa

¹² NGakom je, ji dəji səsi kadi oi to dije ki isi rai kilə dansi ti, adi e njé ki isi indəi kəmde gosi ti ki go ndu Bəbe ti, isi ndəji səsi kin. ¹³ Maji kadi itōji-de ge ki igei ta ləde ki taga wangī ki ndigi-naa adi-de gəri, mbata kilə ki isi rai. Maji kadi isi ki naa ki lapiya dansi ti.

¹⁴ NGakom je, ji dəji səsi kadi indəri mbi dije ki isi njiyəi biriri, iləi dīngəm me njé ki mede tuji ti, csi gin njé ki tōgide goto, ə isi dō ti ki dije pəti. ¹⁵ Kadi oi maji, kadi dəw madi igə kirə majal ki made ra sie ki majal al, nə kadi adi kəmsi e go maji ki ra ti ki ndō je pəti. Irai maji ki naa dansi ti səi je wa nim, ki rə dije ti pəti nim tō.

¹⁶ Adi rəsi nəl səsi ki ndō je pəti, ¹⁷ əli ta ki Luwə ki kanji kiyə tae, ¹⁸ irai-e oyo me ne je ti pəti. E kin ə e ne ki Luwə

ge rəsi ti, səi ki indəi rəsi naa ti ki Jəju Kirisi.

¹⁹ Ningə maji kadi, NDil Luwə ki isi mesi ti kin, ɔgi-e al, kadi ɔr səsi ta rəbi, ²⁰ taa ta ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti əli ka, kadi ikidi al tɔ. ²¹ Nə kadi indəi manji ne je pəti, ba uni ki maji dan ti. ²² ɔgi rəsi ra majal je ki dangi dangi.

²³ Maji kadi Luwə wa ki nje kadi dije lapiya, ɔr səsi ki tae ba, ində səsi ta dangi mbata ti lie. Ningə kadi ngəm ndilsı, ki rəsi, ki darəsi, kadi ndɔ təl Babe Jəju

Kirisi ti ə, awi ki ta dəsi ti al. ²⁴ Luwə ki bar səsi a dɔ njane ti, adi e e wa bəy ə a ra ne je kin.

²⁵ NGakom je, əli ta ki Luwə mbata ti ləje. ²⁶ Uwəi ji ngakoje je pəti ki kuwənaa ki rɔ ti rututu.

²⁷ M-dəji səsi me tɔ Babe Jəju Kirisi ti, kadi itidəi makitibi kin mbi ngakoje je ti pəti.

²⁸ Ningə kadi me-maji lə Babe Jəju Kirisi e naa ti səsi pəti tɔ. Amen!

Makitibi ki kə joo ki Pol ndangi adi

Təsaloniki je

Ta ki də makitibi ti ki kə joo ki Pol ndangi adi Təsaloniki je

Me makitibi ti ki kə joo ki Pol ndangi adi njé kaw-naa ki Təsaloniki ti kin, təl re də ta ti kare ki e təl ki Kırısı a təl tə re me təba ti ka kin bəy. Tado ta kin nay ki lo tilə njé kaw-naa je naa ti bəy. Dije madi əli əi nə Kırısı re ngata (2.2), ningə njé ki nungi əli əi nə dəbəy ndə e basi, adi kawı jide isi be par, mbati ra kilə (3.6-9). E be ə, Pol ndangi makitibi ki kə joo kin adi-de kadi ər-n ne ki go rəbe ti al ki isi njıyə dəde ti, isi tilə-de naa ti kin, kə.

NJe kaw kilə Pol ilə ngirə makitibi ki ndangi kin ki oyo ki ra Luwə ɔji-n də kadi-me, ki ndigi-naa lə njé ndole go Kırısı ki to ki taga, taa dəji Luwə kadi adi-de kuwə təgi ba me kilə ti ki adi rəde ki mbae kin tə (1.1-12). Go ta ti kin ba, Pol re də kə ta ti wa ki ndangi-n makitibi ki e təl Kırısı ki a təl re me təba ti. Pol əl təkı Kırısı a təl re kəte nə dəw madi ti ki ndəji ta ki e «nje majal» kin, al. E ki a ɔy dije kadi ilə-n rə dije lə Luwə, taa a ində gune yə Kırısı ti tə (2.1-12). ɔji-n də rə ki a re kin, majı ngay kadi njé kaw-naa lə Kırısı ai də njade ti me kadi-me ti, ningə kadi iyəi ta kəl ta ki Luwə al tə (2.13-3.5). Wongı ra Pol də dije ti ki njé daw, ki uni girə də dəbəy ndə ti ki e basi, mbatii ra kilə kin. Pol təji-de majı lə kilə ki ra ki a ra kadi dəw təl ne ki kəy də dəw madine ti al (3.6-15), ba təl ta makitibi ləne ki njangi də tə, ta kuwə ji-naa tə (3.16-18).

Ta ki bo ngay ki Pol əl ə nə: «Re dəw madi ge ra kilə al ba, kadi uso ne al tə» kin, ilə jine kəm dije ti ki njé kər nun ne je naa ti al, adi əi nə dəbəy ndə e basi,

ningə mbati ra kilə ki e ne ki Luwə adi dəw kadi ra ki ndə je pəti ki isi-n ki dəne taa kin.

Kuwə ji-naa

1 Mi Pol, naa ti ki Silasi əi ki Timote, ə ji ndangi makitibi kin j-adi səi njé kaw-naa je lə Luwə ki Bawje, əi ki Babe ləje Jəju Kırısı, ki isi Təsaloniki ti^b. ²Kadi me-maji ki lapiya lə Luwə ki Bawje əi ki Babe ləje Jəju Kırısı e naa ti səsi.

Ta ki gangı ki a re ndə təl Jəju ti

³NGakom je, səbi kadi ji ra oyo Luwə ki dəkagilo je pəti ki mbata ləsi. Ningə e go rəbe ti kadi ji ra be mbata kadi-me ləsi aw kəte ki təgine ngay, taa səi pəti, ndigi-naa ki dansı ti ka i ki də made ti də made ti tə. ⁴Ningə, e mbata kin ə, j-un səsi j-isi j-ində-n guje ki rə ndəgi njé kaw-naa je ti lə Luwə, ɔji-n də kuwə təgi ba ki kadi-me ləsi me kində kəm-ndoo ti ki me kə ti ki tē dəsi ti.

⁵Kə je kin təji kadi Luwə e nje gangı ta ki dana, ningə a təji kadi səi dije ki asi ta kadi oi bəkə lə Luwə ki isi ingəi kəe kin tə. ⁶Təki rəjeti, Luwə e dəw ki dana, adi a adi kə dije ki njé kadi səsi kə kin tə, ⁷ningə səi ki adi səsi kə, a ingəi lo kər kəə səje, loki Babe Jəju a tē dərə həy tə re ki malayka je ləne ki njé təgi. ⁸A re me por ti ki ɔ bilingı bilingı mba kadi adi kə dije ki gəri Luwə al, ki dije ki njé mbati Poy Ta ki Majı lie, e ki e Babe ləje Jəju. ⁹Kə ki a ingə-de, e tuji ki dəbəye goto. A əi say ngay ta kəm Babe ti, ki gidi təgi təba ti lie, ¹⁰loki a re ndəe ti kin kadi dije lie iləi təji dəe ti, kadi dije pəti ki a adi-e mede piti-e. NGA ningə, səi ka a səi dande ti nəq tə, mbata səi itaaı najı ki ma ki ji ma dansı ti.

¹¹E mbata kin ə, j-isi j-əl ta ki Luwə ki ndə je pəti mbata ti ləsi, kadi Luwə oo səsi tə dije ki asi ta kilə ki bar səsi ki

^b1:1 1Təsa 1.1

mbae. Kadi Luwə ra səsi ki təgine kadi ndigi ra maji ki to mesi ti kin təl tane maji ə kadi kadi-me ləsi isi kəm ba tɔ. ¹²Lo kin ti, a iləi təji dɔ Babe Jəju ti, ningə e a ilə təji dəsi ti tɔ, ki go me-maji ti lə Luwə ləje əi sie, e Babe Jəju Kirişi.

Nə ki a ra nə kəte nɔ re Babe ti

2 NGakom je, ki cji dɔ re lə Babe Jəju Kirişi, ki dɔje ki a csi-naa rəe ti, nə ki ji dəji səsi ə to kin: ²loki dəw madi a əl səsi ta ə nə e ta ki i rɔ Luwə ti, ə se a əl səsi ə nə e ta ə se makitibi ki i rɔje ti ə nə: ndɔ lə Babe re ngata ə, adi ta kin yəti dəsi al nim, adi ra səsi bəl al nim tɔ. ³Adi dəw madi ədi səsi ki go rəbi madi al. Səbi kadi tɔ rɔ Luwə, ki e tɔ rɔ ki dɔbəy ti kin dɔe tɔe, taa dəw ki nje tɔ rɔ Luwə ki e dəw ki tuji səbi dɔe kin ka, dɔe tɔe taga bəy tɔ taa ndɔ kin a re. ⁴Dəw ki nje tɔ rɔ kin a i kadi rɔ ki nə je pəti ki tɔ Luwə ba dɔ ti, ə se nə ki dije isi csi məkəside nangi nɔe ti. Dəw kin a aw bitı kadi isi me kəy ti lə Luwə, a ə nə ne wa ə ne Luwə. ⁵M-gər kadi mesı a ole dɔ ti təkı ndɔ ki mi-n səsi naa ti bəy kin, m-əl səsi ta kin ngata. ⁶NGa ningə, ki basine kin, igəri nə ki uwə dəw ki nje tɔ rɔ Luwə ka kin nangi kadi tɔ dɔkagiloe bəy taa a tɔe ki dɔne taga. ⁷Tadɔ tɔgi ki majal ki nje tɔ rɔ Luwə isi ra kilə ne lo bɔyɔ ti, nə nay kadi dəw ki uwə nje tɔ rɔ kin nangi iyə rəbi ade bəy taa, ⁸nje tɔ rɔ a tɔe ki dɔne taga. Ningə lo kin ti, Babe Jəju a to kəx ki tane ti tuje-n kɔ, a təl-e nə ki kɔ kare ti ki tɔgi ki a re-n. ⁹Kı cji dɔ nje tɔ rɔ Luwə, e a re ki tɔgi lə *Satɔ, a tɔe ki tɔgi je ki dangi dangi, a ra nə kɔji je, ki nə mbəli je ki ngom. ¹⁰A ra nə je ki go rəbe ti al ki dangi dangi mba kədi-n kəm dije ki kadi a awi tuji ti. Dije ki kadi a awi tuji ti mbata mbati taa nə ki rɔjeti, mbati ndigi nə ki rɔjeti ki kadi a aji-de. ¹¹E mbata kin ə, Luwə ilə ki tɔgi ki kadi ur səde wale, kadi adi mede nə ra ki ngom. ¹²Lo kin ti, ta ki gangi a csi

dɔ dije ti pəti ki mbati taa ta ki rɔjeti, ə ooi maji rɔde me nə ra ki dana al ti yɔ kin.

Kuwə tɔgi ba me kadi-me ti

¹³NGakom je ki njé ndigi lə Babe, ki cji dɔje, səbi kadi ji nay ki lo ra oyo Luwə ti ki mbata ləsi, mbata Luwə mbəti səsi lo kilə ngire ti nu mba kadi ingəi kaji ki rəbi lə NDil ki təl-je dije ti lə Luwə nim, ki rəbi lə kadi-me ta ki rɔjeti nim tɔ. ¹⁴E mbata nə kin ə Luwə bər-n səsi ki rəbi lə Poy Ta ki Maji ki j-ilə səsi mbəe, kadi ingəi kəsi-gon lə Babe ləje Jəju Kirişi. ¹⁵E be ə, ngakom je, maji kadi ai dɔ njasi ti, ə kadi ingəmi nə ndo ki ji ndo səsi ki taje ə se ki makitibi ki ji ndangi j-adi səsi kin dəsi ti maji. ¹⁶Maji kadi Babe ləje Jəju Kirişi ə wa əi ki Luwə ki Bawje, ki ndigi-je, ə adi-je me-səl ki dɔbəye goto, ki kində me dɔ ti ki maji, ki go rəbi me-maji lie kin, ¹⁷səl mesı, ə kadi adi səsi tɔgi kadi irai maji me nə je ti pəti ki isi irai ki me ta je ti pəti ki isi əli.

Əli ta ki Luwə mbata ti ləje

3 NGakom je, ki kadi ji təl-n tae, ji dəji səsi kadi əli ta ki Luwə mbata ti ləje, kadi ta lə Babe sane aw law law ki lo je pəti, ə kadi ingə kəsi-gon təkı ingə-n rəsi ti kin be tɔ. ²Əli ta ki Luwə bəy tɔ kadi taa-je ilə-je taa ji dije ti ki majal ki njé me ndul. Tadɔ e dije pəti ba awi ki kadi-me, al. ³Ningə Babe e dəw ki a dɔ ndune ti, adi a adi səsi tɔgi nim, a ngəm nje majal dəsi ti nim. ⁴Je ji taa mesı, me tɔ Babe ti kadi isi rai nə ki ji dəji səsi kadi irai, ningə isi ta ti isi irai ki kəte bəy tɔ. ⁵Maji kadi Babe adi mesı e ki dɔ ndigi Luwə ti nim ki dɔ kuwə tɔgi ba ti ki Kirişi adi səsi kin nim tɔ.

Səbi kadi dəw ki ra ra kilə

⁶NGakom je, ji dəji səsi me tɔ Babe ti kadi csi rəsi ngərəngi, kadi ngakoje je ti pəti ki isi njiyəi galala, təl rɔde go nə

ndo ti ki ji ndo səsi kin, al. ⁷Səi igəri rəbi ki kadi indaji-je maji. Ji njiyə dansi ti tə njé dabi je al. ⁸Dəw madi ki ji dəje kadi adi-je ne kusoje goto. Kondə ki kada, ji ra kilə me kə ti ki me kə rəgəgə ti, kadi je ne ki cy də dəw madi ti dansi ti al. ⁹Təki rəjeti, e ne ki səbi kadi j-ingə rəsi ti ə wa, bi səbi ba səbi dəje al, al. Nə ji ra be mba kadi je ne ndaji ki rəsi ti. ¹⁰Ji gər kadi loki je dansi ti, j-adi səsi ndu kin, j-ə nə: re dəw madi ge ra kilə al ba, kadi uso ne al t. ¹¹NGa ningə j-o kadi dije madi dansi ti isi njiyəi galala, mbati ra kilə, ə ai ka kində rəde me ne je ti lə madide je yo. ¹²Ko dijeje kin, ji dəji-de, ə j-adi-de ta kəji me tə Babe Jəju Kirisi ti kadi tı rəde, rai kilə təki dije isi rai, kadi ingəi ne kuso me ti, usoi. ¹³Ningə ki cji

dəsi, ngakom je, kadi cı al ta ra maji ti. ¹⁴Re dəw madi mbati təl rəne go ndu je ti ki j-adi səsi me makitibi ti kin ba, maji kadi oi dəwe kin maji, ə kadi dəw madi tēē kade ti al, adi rəe səl-e. ¹⁵NGa ningə, kadi oi-e tə nje bə ləsi al, nə kadi indəji-e tə ngokəsi.

Ta je ki dəbəy ti

¹⁶M-dəji kadi Babe ki nje lapiya, e wa adi səsi lapiya ki dəkagilo je pəti, ki go rəbi je ki dangi dangi. Ningə kadi Babe e naa ti səsi pəti. ¹⁷Ta kuwə ji-naa kin, e mi Pol ə wa ə m-dangi ki jim. E be ə m-isi m-ində-n jim gin makitibi je ti ləm pəti; e ne ndangi ləm mi wa. ¹⁸Kadi me-maji lə Babe Jəju Kirisi e naa ti səsi pəti. Amen!

Makitibi ki dɔsɔy ki Pol ndangi adi

Timote

Ta ki dɔ makitibi ti ki dɔsɔy ki Pol ndangi adi Timote

Makitibi kin e makitibi ki dɔsɔy ki Pol ndangi adi Timote, loki Timote e-n dɔ njé kaw-naa je ti ki Epəji. A ndangi makitibi kin go dangay ti ki dɔsɔy ki ra me be ti ki Rom. Timote e ngon ki kɔe e Jipi ə bawe e Girəki tɔ. Kɔ Timote təl nje kun go Kirisi, adi Timote ka təl nje kun go Kirisi tɔ. NGa ningə, e kaw mba ti lə Pol ki kɔ joo ki aw mba kilə mbe Poy Ta ki Maji lə Kirisi kin ə ingəi-naa ki Timote dɔsɔy me be ti ki Lisitir, dɔ-nangi Aji ti ki du (bone kin bari-e Turki) (Knjk 16.1-3). Go kingə-naa ti ləde wa ki ingəi-naa kin ba, Timote təl ki kare dan madi-kilə Pol je ti ki njé njiyə sie. Lo je ngay ki Pol aw ti, Timote e sie naa ti naa ti. Ki madi je, Pol iyə ngɔdi ki cji dɔ njé kaw-naa je ki lo je ti ki dangi dangi jie ti. E be ə, tɔe re-n nja ngay me makitibi ti lə NJé kaw kilə je (17.14-15; 18.5; 19.22) ə se me makitibi je ti ki Pol ndangi (1Kor 4.17; 16.10-11; Plp 2.19-24; 1Təsa 3.2-6). Makitibi je ki joo ki Pol ndangi adi Timote tɔ, e ki ndangi adi Titɔ tɔ kin, bari-de «makitibi lə bəə kilə je», mbata əi makitibi je ki cji rəbi ra kilə bəə lə Luwə, ə se rəbi kɔr nɔ njé kaw-naa je maji ngay. Makitibi ki dɔsɔy kin əl ta dɔ nɛ je ti mitə:

Nɛ ki dɔsɔy, me makitibi ti kin, Pol ndr mbi njé kaw-naa je dɔ nɛ ndo ti ki ngom nim, dɔ pole nɛ ndo lə Jipi je ki yə njé gər Luwə al, naa ti ki nɛ ndo lə Kirisi.

Nɛ ki kɔ joo, makitibi kin tɔji rəbi ra kaw-naa nim, kində kəm go njé kaw-naa je ti kadi njiyəi maji nim, njiyə lə njé kɔr nɔ njé kaw-naa je nim tɔ.

Ta təl ta ti, Pol adi ta kɔji Timote cji dɔ kilə bəə ki Luwə ilə jie ti, taa ade gosi ki kadi gər-n lo kində kəmne go buti je ti ki dangi dangi ki toi dan njé kaw-naa je ti. Nɛ ki bo ngay, sɔbi kadi Timote e bəə kilə ki maji lə Jəju Kirisi (4.6).

Makitibi ki Pol ndangi adi Timote kin, dɔji njé kaw-naa je ki njé kɔr nɔde je kadi rɔi rɔ ki rɔjeti ki ngire e dɔ kilə tɔji ti, ki kɔsi məkəsi nangi nɔ Jəju Kirisi ti ki e nje taa dɔje ji majal ti (2.3-6).

Kuwə ji-naa

1 Mi Pol ki nje kaw kilə lə Jəju Kirisi ki go ndigi ti lə Luwə ki NJe kaji-je, taa ki go ndigi ti lə Jəju Kirisi ki e nɛ kində me dɔ ti ləje. ² Ə m-ndangi makitibi kin m-ilə-n m-adi i Timote^c ki i ngonm ki rɔ-jeti. I ngonm ki rɔjeti ki go rəbi kadi-me ki adi mei Jəju Kirisi. M-uwə ji, ningə kadi me-maji ki koo kəm-to-ndoo ki kisi-maje lə Bawje Luwə əi ki Bəbe ləje Jəju Kirisi e səi naa ti.

Ta dɔ nɛ ndo ti ki ngom

³ Təki ndo ki m-əli, loki m-un ta rəbi ki dɔnangi Masəduwan ti^d, isi be bo Epəji ti nɔɔ^e. Isi ti nɔɔ mba kadi indɔr mbi dije madi ki njé ndo nɛ je ki ngom, kadi tai kəə ta ti. ⁴ Kadi ko dije ka kin tai kəə ta su je ti ki kidə ki kɔr gin noji^f ki gine gangi al, tadɔ lo təl ta nɛ je kin pəti e gaki-naa par. A ra səje maji dɔ kilə ti ki Luwə ilə jije ti, ki go rəbi kadi-me kin al. ⁵ NDɔr mbi kin a re ki ndigi-naa ki ngame ti ki ay njay njay, ki me ki maji ki uwə dəw ki ta al, ki kadi-me ki rɔjeti tɔ. ⁶ Dije madi mbati go rəbi ta kɔji ki maji kin ə təli nayi-naa ta ta ki maji ti ki ndae goto. ⁷ Rai rɔde njé ndo dije ndu-kun ti lə Luwə, nə təkɔ rɔjeti, əi je wa ka gəri me ta ki isi əli al nim, taa gəri gin nɛ ndo ki isi ndoi ki tɔgide kin al nim tɔ.

^c1:2 Knjk 16.1 ^d1:3 2Kɔr 1.16 ^e1:3 2Kɔr 1.8 ^f1:4 Kilə ngirə nɛ je 4-5; 9-11

⁸Ji gær kadi ndu-kun læ Luwə e ndu-kun ki maji loki dæw gær lo ra-n kilə ki go ræbe ti. ⁹Maji kadi ji gæri ta kin maji: E dije ki njé ra ne ki dana ə ndu-kun re mbata læde al, nə re mbata læ njé kadi dije kə, ki njé tə rə je, ki njé mbati Luwə, ki njé ra majal je, ki dije ki njé ra ne ki nəl Luwə al, ki njé ki ooi tə Luwə tə ne ki ay njay al, ki njé təl bawde je ki kəde je. Re mba njé təl dije, ¹⁰njé ra kaya je, ki dingəm je ki njé sangi-naa, ki njé gati ki dije bæ ti, ki njé ngom je, ki dije ki njé təti ta je. Re ki mbata læ dije pəti ki njé ra ne ki ɔsi ta ne ndo ki rəjeti læ Luwə. ¹¹Ne ndo kin e ki go poy ta ti ki maji ki Luwə ilə jim ti. E Poy Ta ki Maji ki təji təba læ Luwə ki nje maji.

Me-maji læ Luwə mbata læ Pol

¹²M-ra oyo Bæbe Jəju Kiriisi ki adi-m təgi kadi m-ra-n kilə lie. M-ra-e oyo mbata koo ki oo adi masi naki ə ilə kilə kin jim ti. ¹³Mi ki kəte mi nje kəl ta ki mal də tə Luwə ti, mi nje kadi kə dije lie, ki nje taje. Nə Luwə, oo kəm-to-ndoo ləm, tado m-ra ne je kin pəti ki go gær-e ti al. M-ra-de tado m-adi mem al⁸. ¹⁴Bæbe læje, ki go me-maji ti lie ki to mbar mbar ki mbata ləm adi-m kadi-me ki ndigi-naa ki go rəbi kində rə naa ti ki Jəju Kiriisi. ¹⁵Ta kin e ta ki rəjeti ki maji kadi dije pəti taai ki me ki kare ba. Jəju Kiriisi re donangi ti mba kaji njé ra majal je. NJé ra majal je kin, mi majal ləm itə-de pəti. ¹⁶Nə Luwə oo kəm-to-ndoo ləm. Ra be kadi Jəju Kiriisi təji kisi də ti lie səm, mi ki majal ləm itə dije pəti. MBata kadi e ne ndaji læ dije ki a adi-e mede kadi ingəi kaji ki to biti ki nə ti. ¹⁷Kadi təji ki təba e Lə NGar ki nje kisi ki dəkagilo ki dəkagilo,

Lə Luwə ki nje koy al,
Lə Luwə ki dum koo ki kəm,
Lə Luwə ki e karne ba e Luwə. Amen.[‡]

Pol ilə dingəm me Timote ti

¹⁸NGonm Timote, ta kəji ki m-adi ə to kin: Ki go ta je ti ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti əli dəi ti kəte, m-ndigi kadi uwə ta je kin səm, irə-n rə ki maji. ¹⁹Irə rə ki maji, ki kadi-me ki maji ki uwə dæw ki ta al. Dije madi mbati kadi mede uwə-de ki ta, adi kadi-me læde tuji. ²⁰Dan dije ti kin, Iməne əi ki Aləgijandir əi ti nəə. M-ilə Iməne^h əi ki Aləgijandirⁱ ji Satə ti, kadi ndoi kəl ta ki mal də Luwə ti al ngata.

Ne ndo ki də kəl ta ti ki Luwə

2 Kəte nə ne je ti pəti, m-ndəji kadi dije kəyi ne Luwə, kadi əli sie ta, kadi nəi dəe ti, kadi rai-e oyo ki mbata læ dije pəti. ²Maji kadi əli ta ki Luwə ki mbata læ ngar je, ki njé kəbe je pəti, kadi j-isi maji jəke me be ti, me bəl Luwə ti, ki buki-naa ti. ³E kin ə e ne ki maji ki nəl Luwə læje ki NJe kaji-je. ⁴Tado Luwə læje ge kadi dije pəti ingəi kaji ə tēgi me gær ta ti ki rəjeti. ⁵Təki rəjeti Luwə e kare ba, taa NJe ka mbo dije ti ki Luwə e kare ba tə. E dæw ki bari-e Jəju Kiriisi. ⁶E ki re adi rəne koy ti mba kadi gangi-n də dije pəti. E kin ə e naji ki ma ki Jəju ma də gangi lo ti ki Luwə ɔji. ⁷E ki mbata kin ə, Luwə ində-m nje kilə mbe ki nje kaw kilə. Ta ki m-əl kin e ta ki rəjeti bi e ta ngom al. Luwə ində-m mba kadi mi nje ndo ta ki ɔji də kadi-me ki ta ki rəjeti gin dije ki dangi dangi ki əi *Jipi je al.

Ta ki ɔji də dingəm je ki dæne je me kəy kaw-naa ti

⁸E be ə, m-ndigi kadi dingəm je əli ta ki Luwə ki lo je pəti ki ji ki koy taa^j ki

[‡]1:17 Amen e ta Ebirə ki kər me nə e rəjeti, kadi e be!

⁸1:13 Knjk 8.3; 9.4-5 ^h1:20 2Tim 2.17 ⁱ1:20 2Tim 4.14

^j2:8 Tēgi ki taga 9.29; 1 NGar je 8.22

me ki ay njay, ki kanji ra wongi ki kanji gaki.

⁹ Be tɔ ə, maji kadi dɛne je ka kibi kɔde e ki go rɔbi ti ki dana, kadi tuji me dɔw al, ki ki ndɔji ta al. Ningɔ kadi dɔ ki ra ki ndɔji ta, ɔr ki gate e ngay, mɔdi ki gate e ngay, ki kibi ki gate e ngay, e ne su rɔ lɔde al. ¹⁰ Nɔ kadi sui rɔde ki kilɔ ra je ki maji ki tɔji kadi əi dɛne je ki njɛ ra kilɔ bɛə lɔ Luwɛ yo taa. ¹¹ Dɔkagilo ne ndo ti lɔ Luwɛ, maji kadi dɛne isi jɔke oo dɔ ne ndo ki kanji kɛl ta, ki kilɔ dɔ gin tɔgi ti. ¹² Bɛi taa, madi ta rɔbi dɛne kadi ndo ne dingɛm al nim, kadi aw ki tɔgi dɛe al nim, nɔ kadi isi jɔke ki kanji kɛl ta. ¹³ MBata Adam ə Luwɛ ra-e kɛte bɛy taa ra Ebi. ¹⁴ E Adam ə su ɔde al, nɔ e dɛne ə su ɔde adi al do ndu Luwɛ^k. ¹⁵ Be ka, dɛne a aji ki go rɔbi lɔ ngon ki koji, tɔki re uwɔ tɔgine ba me kadi-me ti, me ndigi-naa ti, ki me kay njay ti, ki hal ki ndɔji ta al.

NJɛ kɔr nɔ njɛ kaw-naa je

3 Ta ki m-aw tɔ m-ɔl kam e ta ki rɔjeti: Re dɔw madi sangi kadi n-ɔr nɔ njɛ kaw-naa je ningɔ, e kilɔ ki maji ə ndigi ra. ² Ningɔ sɔbi kadi dɔw ki nje kɔr nɔ njɛ kaw-naa je e dɔw ki ta goto dɛe ti, e ngaw dɛne ki kare ba, e dɔw ki nje kuwɔ rɔne gin tɔgine ti, e dɔw ki nje gosi ta, e nje ra ne ki go rɔbe ti, e dɔw ki nje ra mba, ta sɔbi kadi e dɔw ki asi ndo ne dije tɔ. ³ Sɔbi kadi e go kasi al nim, e dɔw ki nje tɔ rɔ al nim, nɔ e dɔw ki sɔl lɔm lɔm, dɔw ki nje ge kɔl al. Taa kadi e nje ra ta la al tɔ. ⁴ Sɔbi kadi e dɔw ki asi kindɔ kɛmne go me kɛy ti lɛne, ningɔ kadi ra adi nganne je əi njɛ tɛl rɔde go ta ti ki njɛ buki-naa ti. ⁵ Tado re dɔw asi kindɔ kɛmne go me kɛy ti lɛne al ə, ra ban ə a indɔ kɛmne maji go njɛ kaw-naa je ti ə?. ⁶ Sɔbi kadi e nje kadi-me ki sigi al, nɔ tɔ kɔji rɔ aw sie adi osi me ta ki gangi

ti tɔki su osi-n me ti be. ⁷ Sɔbi kadi dije ki njɛ kadi-me je al ka, əli ta ki maji dɛe ti, mba kadi tɛl ne kidi al, ta kadi osi me gum ti lɔ su al tɔ.

Diyakir je

⁸ *Diyakir je ka, sɔbi kadi əi dije ki njɛ ra ne ki rɔjeti, sɔbi kadi əi dije ki njɛ kɛl ta mindide joo al. A əi go kasi je al, taa a əi njɛ ra ta ne kingɔ ki go rɔbe ti al, al tɔ. ⁹ Sɔbi kadi ngami ta lɔ Luwɛ ki tee ki dɛe me kadi-me ti kin ki ngame ki ay njay kanji kuwɔ-de ki ta. ¹⁰ Kɛte nɔ kilɔ ti, sɔbi kadi nai-de oi taa. Go na koo ti, re ne ki ilɔ bɛngirɔ nɔde ti goto ningɔ, asi kadi rai kilɔ diyakir kare.

¹¹ Dɛne je ki njɛ ra kilɔ diyakir ka, sɔbi kadi əi njɛ ra ne ki rɔjeti tɔ. Sɔbi kadi əi njɛ kɛl dije ta ndilde ti al, taa kadi əi dije ki asi kuwɔi rɔde gin tɔgide ti tɔ. A əi dije ki dana me kilɔ ra je ti pɔti.

¹² Sɔbi kadi diyakir je əi njɛ dɛne ki kare, kadi əi dije ki indɔi kɛmde go ngande je ti, ki go me kɛy ti lɔde maji. ¹³ MBata njɛ ki rai kilɔ diyakir maji, ingɔi kɔsi-gon, taa asi kadi əli ta ki tɔgide dɔ kadi ti ki, adi mede Jɔju Kirisi tɔ.

Ne ki Luwɛ tee ki dɛe

¹⁴ M-indɔ mem dɔ ti kadi me ndɔ je ti ki ngay al, m-a m-aw m-ingɔ-i. Nɔ m-ndangi makitibi kin m-ilɔ-n m-adi, ¹⁵ mba kadi re njam nay bɛy ka, igɔr-n rɔbi ra kilɔ lɔi me kɛy ti lɔ Luwɛ. Adi əi njɛ kaw-naa je lɔ Luwɛ ki nje kisi kɛm ba. Tɔki kagi ngadan kɛy əi ki ngirɔ kɛy əi tɔgi kɛy, be tɔ ə, njɛ kaw-naa je əi tɔgi ne ndo ki rɔjeti lɔ Luwɛ.

¹⁶ Ne ki Luwɛ tee ki dɛe e ne ki bo ngay ki dum maji, Adi e Jɔju Kirisi ki j-ade meje. Oji rɔne tɔ dɔw ki go darɔ ti, Ningɔ, NDil Luwɛ bar-e dɔw ki dana, Malayka je ooi-e,

Dije ləi mbe ki ɔji dɔe dan gin dije ti ki dangi dangi,
 Dije adi-e mede ki lo je pəti dɔnangi ti.
 Luwə un-e aw sie dɔrɔ ti me kɔsi-gon ti.

Ta dɔ njé ndo ne je ti ki ngom

4 NDil Luwə əl ta ay njay təki dɔkagilo ki dɔbɔy ti, dije madi a iyɔi go kadi-me ləde kɔ, kadi oi ta lə ndil je ki ngom. Taa a taai ngirə ne ndo ki i rɔ ndil je ti ki majal tɔ. ²NJé ndo ne je ki ngom ki njé kədi kəm dije ki ta ki nda tade ne, ki mede uwə-de ki ta dɔ majal ti al, a ədi-de kadi buki-de wale. NJé ndo ne ki ngom ka kin əi dije ki mər ta ləde e ki tuji. ³Ko dijee ka kin ɔgi kadi dije taai-naa, ta ɔgi kadi dije usoi ne je madi. Nə Luwə ində ne kuso je pəti mba kadi dije ki adi-e mede ki gəri ta ki rɔjeti, usoi ne je kin ki oyo ki ra. ⁴Ki rɔjeti, ne je pəti ki Luwə rade əi ne je ki maji. Ne ki kadi dəw mbati goto. Ke ə kadi kuso-e e ki oyo ki ra Luwə. ⁵Tadɔ ta lə Luwə, ki kəl ta ki Luwə təli ne je kin pəti ki kay njay ti.

⁶Loki re ɔr gin ne je kin ki taga adi ngakɔi je ooi ningə, a i nje ra kilə bəə ki maji lə Jəju Kirisi. A ɔji kadi i dəw ki ul rɔi ki ta je ki go ndil ti, ki ne ndo ki rɔjeti ki ingə.

Pol ilə dɔngəm me Timote ti

⁷Maji kadi ɔsi su je ki kidə ki kəme goto ngərangi. Əi su je ki ɔsi ta ta lə Luwə. Ində dɔ rɔi ti kadi isi me bəl Luwə ti. ⁸Kində dɔ rɔ ti mbata kingə ne me ti, tə ngɔdi ki kay je be kin maje e nɔɔ, nə ke ə, e ngay al. Ne ra ki go ndu Luwə ti a ra maji ki dəw me ne je ti pəti. Tadɔ a adi-je kaji ki dɔnangi ti ne ki e ki dɔrɔ ti. ⁹Ta kin e ta ki rɔjeti ki maji kadi dije pəti taai ki me ki kare. ¹⁰Rɔje ki j-isi j-adi kɔ, ki rɔ ki j-isi ji rɔi, e ki mbata meje ki j-ində dɔ Luwə ti ki nje kisi kəm ba. E ə e nje kaji dije pəti ki dɔnangi ti ne, ki bo tɔi, e njé ki adi mede Jəju Kirisi.

¹¹E kin ə e ne ki kadi indəji dije ə indo-de tɔ.

Ne ndaji mbata njé kadi-me je

¹²Adi dəw madi kidi mba ke ki i basa al. Nə kadi i ne ndaji mbata njé kadi-me je, me ta kəli ti, me pa njiyəi ti, me ndiginaa ti, me kadi-me ti, ki me kay njay ti.

¹³Kəte nɔ kadi m-re m-ingə-i ti, m-ndəji kadi ində rɔi ta tidə makitibi ti lə Luwə nɔ kosi je ti, ki ta kɔji ta ti, ki ta ndo dije ndu Luwə ti. ¹⁴Oti kadi ikidi kadi-kare ki Luwə adi ki go me-maji ti lie kin. Adi ki go rəbi lə njé kəl ta je ki tae ti, ki əli ta dɔi ti, ki go rəbi lə ngatɔgi je ki njé kər nɔ njé kaw-naa je, ki indəi jide dɔi ti. ¹⁵Maji kadi ində rɔi ta kilə ti kin ira ki me ki kare ba. Ira be kadi dije ooi kaw ki kəte ləi taga ta kəmde ti. ¹⁶M-ndəji kadi kəmi ədi dɔ rɔi ti i wa, taa dɔ ne ndo ti ləi nim tɔ. Uwə tɔgi ba me ti. Re ira be ningə, a aji rɔi i wa taa a aji dije ki njé koo dɔ ne ndo ləi nim tɔ.

Kal Timote ki rɔ njé kaw-naa je ti

5 Oti kadi indangi dəw ki tɔgi ki tɔgi ngay, nə kadi əl-e ta ki ndui ki səl tə bawi ə isi əl sie ta be. Ningə ngan basa je ka, sɔbi kadi ira-de tə ngakɔi je ki me darɔ ti be tɔ. ²Ira ki dəne je ki tɔgi tə kɔi je taa ngan mandɔ je tə konani je be tɔ. Ira ne je kin pəti ki mər ta ki ay njay nɔde ti.

NJé ngaw koy je

³Maji kadi ində kəmi maji go njé ngaw koy je ti ki rɔjeti, ki dəw ki nje ra səde goto. ⁴Re nje ngaw koy aw ki ngane je ə se ngan kane je nɔɔ ningə, sɔbi kadi, ngane je ə se ngan kae je ndoi ne ra ki go rəbi ti lə Luwə dɔ nojide je ti. Sɔbide kadi ooi go njé koji-de je təki njé koji-de je ooi gode kəte kin be tɔ. Tadɔ ne ra ki be kin ə nəl Luwə. ⁵NJe ngaw koy ki rɔjeti, e e ki dəw ki nje ra sie goto, ki isi ki karne ba, ində mene dɔ Luwə ti par.

Dokagilo je pæti, kondɔ ki kada, isi əl ta ki Luwə, dæje kadi ra sæne. ⁶Nə nje ngaw koy ki isi ta koo maji rone ti me kaya ti ki ra, re a-n ki dæne ta noo ka, e dæw ki koy me ndil ti. ⁷Indo-de ne je kin be, mba kadi isi ki dæde taa ki ta dæde ti al. ⁸Re dæw madi oo go nojine je al, ki bo tɔy, oo go dije ki me kəy ti ləne al, e dæw ki ilə kadi-me ləne kɔ. Dæw ki gər Luwə al ka e soti ite bəy.

⁹Onoi ndangi tɔ nje ngaw koy ki bale asi kuti mehe al nim, taa ki taa ngaw kare ba al nim, mbo njé je ti ki njé kaw-naa je isi ooi gode. ¹⁰Maji kadi dije gəri-e oji go kilə rae ki maji. Maji kadi e dæw ki kəte e nje koti ngan je nim, nje ra mba je nim, nje togi nja dije ki kay njay lə Luwə nim¹, e nje ra ki dije ki ne ki to teɛ dæde ti nim. Taa e nje ra kilə je ki maji ki go rəbi je ki dangi dangi nim tɔ. ¹¹Onoi kadi indangi tɔ njé ngaw koy je ki rɔde to mbəl bəy me makitibi ti. Indangi tɔde al tadɔ loki bo taa dingəm ra-de ningə, a iyəi kadi rɔ ləde mba kun go Kirisi kɔ, ə a taai ngaw. ¹²Ra-e ki be kin a re ki ta ki gangi dæde ti, tadɔ naji ta kadi-me ləde ki kəte kɔ. ¹³Ne ki rangi bəy a təli njé dabi je. Ningə kilə rade ki bo ngay e kilə lo mbə ki ta kəy lə dije par. Əi njé dabi je par al, nə indəi ta ba go dabi ti, taa əi njé kində gəngi dɔ ta ti lə dije tɔ. Ne ki lagide al ka, iləi tade me ti. Ningə ta kəldə ka to biriri tɔ. ¹⁴E mbata kilə ra je ki be kin ə, səbi kadi njé ngaw koy je ki rɔde to mbəl bəy taai dingəm ki rangi. Kadi oji ngan je ə indəi kəmdə go me kəy ti ləde tɔ mba kadi nje bə ingə rəbi əl-n ta ki mal dɔje ti al. ¹⁵M-əl ta kin be mbata njé ngaw koy je ngay ki rɔde to mbəl bəy iləi kadi-me ləde kɔ ə uni go *Sata. ¹⁶Re nje kadi-me ki dæne madi aw ki njé ngaw koy je me kəy ti ləne noo ningə, səbi kadi e wa ngəm-de. Loki ra be ningə e ne koti ki ɔy ə un dɔ njé kaw-naa je ti, kadi njé

kaw-naa je rai ki njé ngaw koy je ki rɔjeti ki dæw ki nje ra sæde goto.

NJÉ kər nɔ njé kaw-naa je

¹⁷Maji kadi ngatɔgi je ki njé ra kilə maji dan njé kaw-naa je ti, ingəi kəsi-gon ki ne kigə go ji ki asi ta kilə ləde gidi joo. Ki bo tɔy, e njé je ki isi adi rɔde kɔ mba kɔji ta, ki ndo dije ta lə Luwə. ¹⁸Tadɔ ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «Dæw a dɔ ndugidu ta mangi ti al, dokagilo ti ki a njiyə dɔ ko ti mba kadi kande teɛ.» Taa makitibi lə Luwə əl bəy tɔ ə nə: «Maji kadi dæw ki nje ra kilə ingə ne kigə go ji ki asi ta kilə ki ra^m.» ¹⁹Re dæw madi əl ta ki majal dɔ ngatɔgi ti, ə dije joo ə se mitə mai naje al ningə, oti kadi indigi sie dɔ ti. ²⁰NJé je ki rai majal, səbi kadi indangi-de ta kəm kosi je ti mba kadi ndəge je bəli.

²¹M-ndəji ta kəm Luwə ti ki ta kəm Jəju Kirisi ti, taa ta kəm malayka je ti ki Luwə mbəti-de, kadi itəl rɔi go ta je ti ki m-əli. Itəl rɔi go ti ki kanji kun ki madi je ə kiyə njé ki nungi, ki kanji kər kəm dije dana. ²²Ne ki səbi kadi igər ə to kin: Oti kadi ində ji dɔ dæw ti kalangi ba mba kadi təl nje ra kilə dan njé kaw-naa je ti. Maji kadi ində rɔi-naa ti ki dæw dɔ majal ti lie al. Ningə, j wa ay rɔi njay dɔ majal ti.

²³NGa ningə, maji kadi ay man ki ndul wa kare ba par al, nə kadi ay kasi kandi nju ndəy ndəy mba kadi ra maji ki moy ki mei ti ki ra adi rɔi ta kati al ki dokagilo je pæti kin. ²⁴Dije madi je gin majal ləde to taga kəte bəy taa kadi ta ki gangi re dæde ti. Nə njé ki nungi, majal ləde to lo bɔyɔ ti biti kadi ta ki gangi taa a ɔr ginde ndɔ ki gogi ti. ²⁵Kilə ra je ki maji ka to be tɔ. Yə njé ki madi to taga pay pay. Ningə njé ki nungi, re yadə to taga pay pay al ka, a toi lo bɔyɔ ti ratata al.

Ta do bəə je ti

6 Dije pəti ki adi mede ki əi bəə je, sɔbi kadi iləi dode gin tɔgi ti lə bade je. fləi dode gin tɔgi ti lə bade je mba kadi dəw əl ta ki mal do tɔ Luwə ti al, taa do ne ndo ti ki ji ndo səsi kin al tɔ. ²E go ti al kadi bəə je ki bade je adi mede Luwə, uni girə do ke ngakona me ta ti lə Luwə ə mbati kadi iləi dode gin tɔgi ti lə bade je. Kede ngakona me ta ti lə Luwə ka kin ə sɔbi kadi rai kilə adi-de ki kəte noo bəy, tado e ngakode je ki njé kadi-me je ə isi rai kilə adi-de.

NJé ne ndo je ki ngom ki ra ta ne kingə

³Ta ki m-aw tə m-əli kam, e ta ki sɔbi kadi indo dije ə indəji-de kadi rai kile. Re dəw madi ndo dije ne ki rangi, ə iyə go rəbi ta ki rojeti lə Babe ləje Jəju Kirisi, ki go rəbi ne ndo ki go kadi-me ti ləje kin ningə, ⁴e dəw ki kun do ta təl-e, taa e dəw ki isi day tɔ. Ne ki gər e ta ki naji ki to rəe ti tə moy. E nje sangi ta me ta ki naji ti do ta je ki ndade goto. Ningə lo kin ə, jangi je, ki gaki-naa je, ki taji-naa je, ki ta ki təti do-naa ti je tɛɛi ti. ⁵Ta ki naji ki gine gangi al, mbə dije ti ki ku dode goto, ki ngon gir ta ki ndəy ki ɔji do ta ki rojeti goto dode ti, tɛɛ lo kin ti noo. Ningə məri kadi, kadi-me Luwə e rəbi kingə ne. ⁶Təki rojeti, kadi-me Luwə e ne kingə ki bo ngay, re dəw ra rənəl do ne ti ki to me jie ti. ⁷Təki ji re-n me duniya ti ki jije kare, be tɔ ə j-a ji təl-n ki jije kare. ⁸E be ə, re j-ingəi ne kusoje ki kibɪ rəje ningə, kadi ji ra rənəl do ti. ⁹Dije ki sangi kadi n-təli njé ne kingə ki ngay ki rəbi je ki dangi dangi, osi me gum ne na ti. Osi me gum ti ki go rəbi ra ta ne ki to mbə, ki ki majal, ki aw ki dije me ne ti ki majal, ki me tuji ti. ¹⁰Tado ra ta la e ngirə majal je pəti. NJé ki madi uni rəde ba pəti

indəi ta sangi la ti, adi ndəmi say go rəbi kadi-me ti. Ningə əi je wa adi kə ndilde.

Rə rə ki maji

¹¹Nə i ki i dəw lə Luwə, ay gədi ne je ti kin ki rangi, sɔbi kadi isa rəbi ne ra ki dana, ki bəl Luwə, ki kadi-me, ki ndigi-naa, ki kore me, ki səl ləm. ¹²frə rə ki maji ki ɔji do kadi-me, uwə kaji ki to ratata kin səm, tado Luwə bari mba kadi igər ta kaji kin, dokagilo ti ki un ndui taa ima-n naji ki maji do ti no kosi dije ti. ¹³M-ndəji ta kam Luwə ti ki nje kində ne je pəti, taa ki no Jəju Kirisi ki un ndune ki taa man naji ki rojeti no Pəsi *Pilati tiⁿ, ¹⁴kadi ingəm go ndu-kun ki ingə kin maji, me kay njay ti ki kanji ta madi do ti bitɪ kadi Babe Jəju Kirisi təl re-n. ¹⁵Babe Jəju Kirisi a re dokagilo ti ki Luwə ɔji, Luwə ki nje maji-kur, ki e ki karne ba e ba rəne, E NGar lə ngar je ki Babe lə bəbe je, ¹⁶E ki karne ba e nje koy al, Isi me kunji ti ki dəw asi kadi tɛɛ kadi ti al. Dəw kare ki dɔnangi ti ne ki oo-e ki kəmne goto. Dəw ki asi koo-e goto. Tɔba ki tɔgi ki to bitɪ ki no ti e yəe! Amen!

Ta ki ɔji do njé ne kingə je

¹⁷Əl njé ne kingə je ki dɔnangi ti ne kadi indəi gude al. Əl-de kadi uwəi kul ne kingə je ki a tuji kin al, nə kadi uwəi kul Luwə ki nje kadi-je ne je pəti ki to mbar mbar, jie ɔy al, mba kadi j-isi-n me rənəl ti. ¹⁸Əl-de kadi rai maji, kadi ne kingəde e kilə ra ki maji. Ningə kadi əi dije ki jide ɔy al, kadi kəki ne kingə je ləde ki dije ki rangi. ¹⁹Re rai be ningə, isi kawi ne maji je ləde indəi lo ngəm ne

Makitibi ki kɔ̄ joo ki Pol ndangi adi

Timote

Ta ki dɔ̄ makitibi ti ki kɔ̄ joo ki Pol ndangi adi Timote

Makitibi ki kɔ̄ joo ki Pol ndangi adi Timote kin, ndange Rom ti, loki to-n ta kɔ̄ ti me kəy dangay ti (1.17; 2.9). E dɔ̄k-agilo ki madi-kilə je lə Pol tusi-e iyəi-e (4.10, 16). Pol e ta tɔl ta kilə ti ləne (4.6), ə ndangi makitibi adi madi-kiləne ki ngay Timote, ade-n ngan ndu je ki dɔ̄bəy ti (1.2). Makitibi ki kɔ̄ joo ki Pol ndangi adi Timote kin a e dɔ̄bəy makitibi lə Pol ki ndangi.

Kilə ngirə ta ti, nje kaw kilə Pol, ra oyo Luwə mbata kadi-me ki ndigi-naa ki to me Timote ti. NGa ningə, ɔ̄ji-n dɔ̄ kɔ̄ ki a ingə bəə kilə je lə Luwə lo ti ti, ki rɔ̄ ki a ingə-de me kilə kilə mbə Poy Ta ki Maji ti lə Kirisi, Pol ilə dingəm me Timote ti kadi uwə tɔ̄gine ba, rɔ̄ tə asigar lə Jəju Kirisi ki a dɔ̄ njane ti (1.3-2.13). Dəje kadi ɔ̄si rɔ̄ne ngərangi kadi dije ti ki njé ge ta ki maji ki ndae goto, ki njé tidə ta je ki galala ki ɔ̄si ta Poy Ta ki Maji. Pol ndəji Timote kadi oo dɔ̄ njane n-e Pol, ningə kadi ində kəme go nɛ̄ ndo ti ki rɔ̄-jeti ki n-ade (2.14-4.5). Ta tɔl ta ta ti, Pol əl ta ki dɔ̄ rɔ̄ne ti ɔ̄ji-n dɔ̄ dɔ̄kagilo ki nga ki e me ti, ningə iyə ta ra oyo Babe Luwə ki isi ində kəme gone ti me kɔ̄ je ti kin, al (4.6-22).

NJe kaw kilə Pol rɔ̄ rɔ̄ ki maji mba ta lə Luwə, biti tɔl tae (4.7). NGa ningə, sɔ̄bi kadi njé kadi mede Kirisi, rɔ̄i ko rɔ̄ lə Pol kin, ki kanji bəl. Kadi rɔ̄i ki kadi-me, ki kore me, ki ndigi-naa, taa ki kuwə tɔ̄gi ba tɔ̄.

Kuwə ji-naa

1 Mi Pol ki nje kaw kilə lə Jəju Kirisi ki go ndigi ti lə Luwə. Kilə ram e mba kadi m-ilə mbə ta kaji ki Luwə un ndune adi dɔ̄ ti ki takul kində rɔ̄ naa ti ki Jəju Kirisi. ²M-ilə ki makitibi kin madi i Timote^o ki i ngon ndigi ləm. M-uwə jii ə m-dəji kadi me-maji ki koo kəm-to-ndoo ki kisi-maje lə Luwə ki Bawje əi ki Babe ləje Jəju Kirisi e səi naa ti.

Pol ra oyo Luwə

³M-ra oyo Luwə ki m-isi m-ra kilə made ki ngame ki ay njay təki kam je^P rai kəte be tɔ̄. Kondɔ̄ ki kada loki m-isi m-əl ta ki Luwə ningə, mem ole dɔ̄i ti. ⁴Loki mem ole dɔ̄ nɔ̄ ti ləi^q, bɔ̄ koo-i ram ngay mba kadi rɔ̄nəl ləm rosi. ⁵Mem ole dɔ̄ kadi-me ti ləi ki rɔ̄jeti. Kadi-me kin i rɔ̄ kai Loyisi ti ki bəlme bəy taa to rɔ̄ kɔ̄i Enisi ti tɔ̄. M-badi al kadi kadi-me kin e ngamei ti tɔ̄.

Pol dəji Timote kadi ingə kɔ̄ səne mbata Poy Ta ki Maji

⁶MBata kin ə, m-ole mei dɔ̄ ta ti kin kadi ində kəmi maji go kadi-kare ti lə Luwə ki ingə ki go me-maji ti lie, loki m-ində jim dɔ̄i ti. ⁷Təki rɔ̄jeti, NDil ki kay njay ki Luwə adi-je, e NDil bəl al, nə e NDil ki rosi ki tɔ̄gi ki ndigi-naa. Taa e NDil kində dɔ̄ rɔ̄ ti tɔ̄. ⁸Adi rɔ̄i sɔ̄li mba ma naji dɔ̄ Babe ti ləje al. Taa adi rɔ̄i sɔ̄li dəm ti, mi ki mi kəy dangay ti mbata lie kin al tɔ̄. Nə kadi ingə kɔ̄ səm mbata Poy Ta ki Maji ki go tɔ̄gi ti ki Luwə adi. ⁹Luwə ki aji-je ə bar-je, mba kadi kisi ki dɔ̄ taa ləje e kisi ki dɔ̄ taa ki ay njay. Ra nɛ̄ kin be mba kilə raje je al, nə e ki go ndigi ti ki go ki me-maji ti lie. Me-maji kin Luwə adi-je me Jəju Kirisi ti kəte bəy taa kadi ində duniya. ¹⁰Me-maji ka kin j-oi ki kəmje ngəsiine ki takul re lə NJe

kaji-je Jəju Kiriſi. E ə təl koy ne ki kare ti. Ningə ki takul Poy Ta ki Maji, ra adi ji gəri kaji ki kisi kəm ba ay njay njay tɔ. ¹¹ E ki mbata Poy Ta ki Maji kin ə Luwə ində-m tə nje kilə mbə nim, nje kaw kilə nim, taa ki nje ndo ne dije nim tɔ. ¹² E kin ə, e gin kingə kɔ ləm ki ngəsine kin. Nə rəm səl-m dɔ ti al. Təki rɔjeti, m-gər Luwə ki m-ində mem dɔe ti kin bəti. M-gər maji kadi tɔgi Luwə asi naki kadi ində kəmne go ne ti ki adi-m bitɪ dɔbəy ndɔ ti. ¹³ Ne ndo ki ingə rəm ti, un tə ne ndaji me kadi-me ti ki me ndigi-naa ti ki Jəju Kiriſi adi-je me kində rɔ naa ti sie. ¹⁴ Ingəm go ne ndo ki adi-ni ki takul NDil Luwə ki isi meje ti kin maji.

Kuwə rɔ ba lə Onəsipɔr

¹⁵ Igər kadi njé ki dɔnangi Aji ti mbati mi. Pijəl əi ki Ermojən əi mbɔde ti tɔ. ¹⁶ Ki ɔji dɔ Onəsipɔr, kadi ra maji lə Babe e dɔ me kəy ti lie. Təki rɔjeti, ilə dɪngəm mem ti taa taa. Taa rɔe səl-e dɔm ti me keem kəy dangay ti kin al tɔ. ¹⁷ Dɔkagilo ki tɛɛ Rom ti taa ə, sangi-m ki rɔ ki ti kati kadi ingə-m. ¹⁸ M-kəy Babe Jəju kadi adi Babe Luwə oo kəm-to-ndoo lə Onəsipɔr ndɔ gangi ta ti. Taa i wa ki dɔi, igər itə ndəgi dije pəti, kilə je pəti ki Onəsipɔr ra adi-m dɔnangi Epəji ti.

NJe rɔ lə Kiriſi ki maji

2 I ngonm Timote, maji kadi uwə tɔgi ba me me-maji ti ki j-ingəi ki takul kində rɔ naa ti ki Kiriſi kin. ² Ningə ne ndo ki ingə rəm ti ta kəm kosi dije ti, maji kadi indo dije ki dana ki asi naki kadi əi je ka, uni ndoi dije ki rangi kəte tɔ. ³ Ingə kɔ səm tə nje rɔ ki maji lə Jəju Kiriſi. ⁴ NJe rɔ madi dan njé rɔ je ti ki ge kadi n-nəl ki bo ki dɔne ti, ki ində rɔne ta ne je ti ki rangi yo goto. ⁵ NJe kay ngɔdi ki a ingə ne kingə go jine re ay ngɔdi ki go ndu-kun ti al goto. ⁶ NJe ndrɔr ki nje ra

kilə ki tɔgine ə a ra rɔnəl dɔ kandi ko ti kəte. ⁷ Maji kadi imər ta dɔ ta ti ki m-əli kin maji ningə, Babe a adi tər kadi igər-ndəgi ne je pəti tigə.

Adi mei ole dɔ Jəju Kiriſi ti

⁸ Adi mei ole dɔ Jəju Kiriſi ti ki e gin ka ti lə *Dabidi, Jəju Kiriſi ki i taa dan njé koy je ti ki go Poy Ta ti ki Maji ki m-isi m-ilə mbəe. ⁹ E ki mbata Poy Ta ki Maji wa kin ə, m-isi m-ingə-n kɔ. Dɔɔi-mi ki kulə gindi tə dəw ki nje tɔl dəw be. Nə ta lə Luwə dəw ki asi dɔɔ-e goto. ¹⁰ Be ə, m-tigə tam njaki dɔ ne je ti pəti mbata njé je ki Luwə mbəti-de, mba kadi əi je ka, ingəi kaji ki e me Jəju Kiriſi ti, naa ti ki kɔsi-gon ki ratata tɔ. ¹¹ Ta ki m-a m-əl kam e ta ki rɔjeti:

Re j-oyi naa ti ki Kiriſi ə,
J-a j-isi kəm ba naa ti sie tɔ.

¹² Re j-uwəi tɔgije ba sie ə,
J-a j-ɔi be naa ti sie tɔ.

Re j-ə nə ji gəri-e al ə,
E ka a ə nə n-gər-je al tɔ.

¹³ Re je j-a dɔ njaje ti al ə,
E a dɔ njane ti.

Tadɔ a naji ta gər rɔne al ratata.

NJe ra kilə ki rɔe səl-e al

¹⁴ Maji kadi inay ki lo kole mede dɔ ta je ti kin taa taa. Ki nɔ Luwə ti, əl-de ki tɔgi mba kadi gaki-naa dɔ ku ta je ti ki ndade goto kin al. E kin a ra ne madi al, nə a tuji dije ki njé ko dɔe tə tuji yo. ¹⁵ Ində dɔ rɔi ti kadi itɛɛ nɔ Luwə ti tə dəw ki asi, nje ra kilə ki rɔe səl-e dɔ kilə ti lie al, ki ilə mbə Poy Ta ki Maji ki rɔ-jeti lə Luwə ki go rəbe ti. ¹⁶ Imbati ta ki naji je ki ndade goto ki ɔsi ta kadi-me. Təki rɔjeti, njé je ki ta je ki be kin nəl-de, ndəde ngal ki Luwə par par. ¹⁷ Ne ndo ləde to tə do bay ki aw ki kəte kəte kin be. Iməne' əi ki Pɪləti əi mbɔ dije ti kin tɔ. ¹⁸ Əi say kadi ta ti ki rɔjeti. Ningə əli

əi nə, njé koy je ij taa lo koy ti ngata. E be ə, tuji ki kadi-me læ njé ki nə je. ¹⁹Be ka, ngirə kəy ki ngə ki Luwə ində isi lo kise ti. Luwə ndangi ta je kin də ti ə nə: «Babe gər dije ki əi yəe je bəti, ningə maji kadi dəw ki ra ki ə nə n-e yə Babe, kadi ay say kadi majal ti.» ²⁰Me kəy ki bo ti, dəw a ingə nē ra kilə je ki ra ki ɔr ə se ki ningə kasi par al, nə a ingə njé ki madi je ki rai-de ki kagi ə se wanji tɔ. NJé je ki nə je, e ki mba ra kilə ndə madi je par. NJé je ki nungi, e ki mba ra kilə ki ndə je pəti tɔ. ²¹Re dəw madi ay rone njay də majal je ti kin ə, a to tə nē ra kilə kasi-gon, ki kində ta dangi, ki ndae to ti mbata bae, ki kində də dana mbata kilə je pəti ki maji.

NJe ra kilə læ Babe

²²Maji kadi ɔr roi kə me ngur darɔ ti ki dəkagilo basa ti. Isangi rəbi ra nē ki dana, ki kadi-me, ki ndigi-naa, ki kisi ki naa maje, ki njé je ki isi əli ta ki Babe ki me ki ay njay. ²³Imbati ta ki naji je ki to mbə ki ndae goto. Ta ki naji je ki be kin a re ki gaki-naa. ²⁴Təki rɔjeti, dəw ki nje ra kilə bəə kadi Babe, e dəw ki a gaki dije al, nə e dəw ki a ɔji ndigi-naa ləne ki rɔ dije ti pəti nim, dəw ki asi ndo nē dije nim. A e dəw ki a isi dɔ ta ti tɔ. ²⁵Ki mindi ki səl ləm ə a tur-n ta dije ki njé kəse ta. Dəmaji ə Luwə a ra adi tui kalde mba kadi tɛɛi me gər ta ki rɔjeti ti, bə a təli uni angal ki maji gogi. ²⁶A tɛɛi me gum je ti læ su ki uwə-n-de dangay ti, gin tɔgine ti mba kadi rai ndigi lie.

Nē je ki a rai nē dɔbəy ndə je ti

3 Maji kadi igər təki me ndə je ki dɔbəy ti, kagi lo je ki ngə a rəi. ²Dije a təli njé ra ta nē, njé ndigi la. A əi njé kində gude, njé kun dɔde taa, ki njé kəl ta ki mal dɔ tɔ Luwə ti. A əi njé təl rɔde go ta ti læ njé koji-de je al. Ningə, a asi kadi

rai oyo Luwə al tɔ. Taa a iləi koji də nē je ti læ Luwə al tɔ. ³Koo to dəw a goto rɔde ti, koo kəm-to-ndoo a goto rɔde ti, a əli ta ki rɔjeti al də-naa ti, pa njiyəde a ale mbə. A əi njé təl nē ki kanji koo kəm-to-ndoo, taa a əi njé kəsi ta nē ra ki maji tɔ. ⁴A əi njé kun də-naa, njé ra nē ki də gu ti, kun dɔ taa a təl-de njé kəm tɔ je ti. A ndigi rənəl ki duniya ti itə Luwə. ⁵A ɔji gidi rɔde ti təki n-əi njé bəl Luwə, nə təki rɔjeti, naji ta gər tɔgi kadi-me. ɔr rəi kə kadi ko dije ti ki be kin. ⁶MBɔ ko dije ti kin, a ingə njé je ki isi uri me kəy ti læ dəne je ki njé tɔgi goto, uwəi-de me gum je ti ləde. Əi dəne je ki majal dum dɔde, adi iyəi rɔde adi ngur darɔ je ki dangi dangi. ⁷Isi ta ndo nē je ti ki dəkagilo je pəti, nə lo kadi asi tɛɛi me gər ta ti ki rɔjeti goto ratata. ⁸Təki dəkagilo ti ki kəte, Janəsi əi ki Jambirəsi ɔsi ta *Moji ka kin əs, njé je kin ka ɔsi ta, ta ki rɔjeti tɔ. Əi dije ki nē gər ləde aw səde me nē ra ki majal ti yo, taa kadi-me ləde ka, ndae goto tɔ. ⁹Lo kaw kəte ləde ki ngay a goto, tado dije a gəri nē rade je ki majal təki ndə je ti ki kəte, dije gərii nē ra je ki majal læ Janəsi əi ki Jambirəsi ka kin be tɔ.

Pol ndəji Timote kadi ngəm go nē ndo ki ingə rone ti

¹⁰Nə j, ində kəmi o-m me nē je ti pəti: me nē ndo ti ləm, me pa njiyəm ti, me kəji ta ra je ti ləm, me kadi-me ti ləm, me kisi dɔ ti ləm, me ndigi-naa ti ləm, taa me kuwə tɔgi ba ti ləm tɔ. ¹¹Igər rəbi ki dije indəi kəm-ndoo ki mbata Poy Ta ki Maji, ki kə je ki ngay ki m-ingə me bə bo ti ki Atiyosi, ki Ikonyom, taa me bə ti ki Lisitir tɔ^t. Təki rɔjeti m-ingə kə ngay wa, nə taa taa, Babe isi ɔr-m me nē je ti kin kə. ¹²Tə ki rɔjeti, dije pəti ki gei njiyə me bəl Luwə ti ki takul kində rɔ naa ti ləde ki Jəju Kirisii a ingəi kə.

¹³Nə dije ki njé me ndul, ki njé ndo te je a awi kəte kəte me majal ki ra ti par par. Me kilə rade je ti, a ədi ndəgi dije təkı əi je wa ka dije ki rangi ədi-de be tɔ. ¹⁴Nə ki ɔji dɔi, maji kadi uwə go ne je pəti ki indo ə itaa tə ne je ki rɔjeti kin səm. Tado igər dije ki ingə ne ndo kin rɔde ti bəti^u. ¹⁵Dəkagilo ki ito ki dui ba bəy ə igər ta je ki ndangi ki ay njay lə Luwə kin. Ta je kin a asi kadi-ni ne gər ki rɔjeti, ki a tɛɛ səi kaji ti ki takul kadi-me Jəju Kırisi. ¹⁶Tado makitibi ki ndangi lə Luwə pəti, Luwə to NDilne ki ay njay səm ti. Ningə ndae to ti mba ndo ne dəw, mba kadi ɔji dəw adi mbati ne ra ki majal, mba kor dəw ta rəbi, taa mba ndo ne dəw mba kadi pa njaye e go ndigi ti lə Luwə tɔ. ¹⁷E be mba kadi dəw lə Luwə e ki kasi naa bərəre me ne je ti, mba kadi ra-n kilə je pəti ki maji.

Kilə mbə Poy Ta ki Maji

4 E be ə, ta kəm Luwə ti ki ta kəm Jəju Kırisi ti ki a gangi ta dɔ dije ti ki isi ki dɔde taa ə se njé koy je, ki mbata təl re lie ə se kəbe lie, ²m-dəji kadi ilə mbə Poy Ta ki Maji kin par par, dəkagilo ti ki maji ə se ki majal. Or dije ta rəbi, ikəl dɔ hal ti ki majal, ilə dıngəm me dije ti ki takul ne ndo ləi, ki kisi dɔ ti ki kanji kiyo tae. ³Tado dəkagilo a re nɔ kadi dije a mbati ne ndo ki rɔjeti, ə a rai ne je ki go me ge je ti ləde. A sangi njé ndo ne je ngay ki a gugi dɔde wuki mba kadi ndoi-de ne je ki mbide ndigi koo. ⁴A uti mbide dɔ ta ti ki rɔjeti, ə təlɪ rɔde go su ki kidə ti yo. ⁵Nə j, maji kadi ində dɔ rɔi ti me ne je ti pəti. Uwə rɔi ba me kɔ je ti. Maji kadi ira kilə kilə mbə Poy Ta ki Maji ləi kin maji. Ində kəmi go ra kilə bəə ti lə Luwə maji tɔ.

Pol təl ta ngədi

⁶Ki ɔji dɔm, dəkagilo re kadi m-ilə rəm kadi-kare ti m-adi Luwə ngata. Dəkagilo koy ləm re nga. ⁷M-rɔ rɔ ki maji, m-təl ta ngədi ləm, m-ngəm go kadi-me ləm. ⁸NGəsine, ne kigə go ji njé təti rɔ je, adi e ne ra ki dana ki a to ratata isi ngəm-m. Babe ki e nje gangi ta ki dana, a adi-m ndo dangi ta ti. A adi-m mi par al, nə dije pəti ki ndigi təl-e, ə isi ngəmi ndəe kərəngi.

Poy ta je ki dɔbəy ti

⁹M-dəji kadi ində dɔ rɔi ti, ə re kalangi ingə-m. ¹⁰Tado Dəmasi iyə-m kɔ, ə aw Təsaloniki ti, mbata ne maji je ki dɔnangi ti, ki dəkagilo ti ki bone uwə me. Kırəsəsi aw dɔnangi Galasi ti. Ningə Titi aw Dalmasi ti tɔ^v. ¹¹Luki ki karne ba par ə e səm ne. Ire ki Marki kəmi ti adi-m tado a ra səm maji ngay me kilə bəə ti ki e jim ti^w. ¹²M-ilə Tisiki me be bo ti ki Epəji^x. ¹³Dəkagilo ki a re ə, un kibi kul ləm ki m-iyə me kəy ti lə Karpusi, me be ti ki Tirowasi^y kin jii ti ire-n adi-m. ɔy makitibi je ləm jii ti tɔ. Ki bo ngay, e makitibi nda je kin. ¹⁴Aləgijandir^z ki kodi ko ne je adi-m kɔ ngay, nə Babe a ige ki go kilə rae ti. ¹⁵J ka, maji kadi ində kəm-kədi dɔ rɔi ti rəe ti tɔ, tado mbati ta je ləje ki tɔgine ngay. ¹⁶NDɔ gangi ta ti ləm ki dəsəy, dəw kare ki re a gom ti goto, dije pəti iyəi mi kɔ. Ningə kadi Luwə tidə majal kin dɔde ti al. ¹⁷Nə Babe e səm naa ti. E ə adi-m tɔgi mba kadi m-ilə-n mbə Poy Ta ki Maji lie m-təl tae, mba kadi dije pəti ki əi *Jipi je al ooi dəe. Luwə ə ɔr-m kɔ ta bəl ti. ¹⁸Babe a ɔr-m kɔ ta ne je ti ki majal pəti. Ningə a aji-m mbata kəbe lie ki dɔrə ti tɔ. Tɔji e lie ki dəkagilo je ki dəkagilo je! *Amen.

^u3:14 1.5; 2.2 ^v4:10 Kol 4.14; Plm 24; 2Kor 8.23; Gal 2.3; Tt 1.4

^w4:11 Knjk 12.12, 25; Kol 4.10 ^x4:12 Knjk 20.4; Ep 6.21-22; Kol 4.7-8

^y4:13 Knjk 20.6 ^z4:14 1Tim 1.20

Kuwə ji-naa ki dɔbɔy ti

¹⁹Uwə ji Pirisika nim, Akila nim adim. Taa uwə ji dije ki me kəy ti lə Onəsipɔr t^a. ²⁰Erasɪ nay be bo Koreti ti. Tiropim e ki moy adi m-iyɛ Mile ti^b.

²¹Isangi rəbi kadi ire kəte nɔ nay kul ti. Ebulu, ki Pudasi, ki Linusi, taa Kilodiya ki ndəgi ngako je je pəti uwəi jii.

²²Kadi Babe e səi, ningə kadi me-maji lie nay səsi pəti tɔ.

Makitibi ki Pol ndangi adi

Titi

Ta ki dɔ makitibi ti ki Pol ndangi adi Titi

Titi ki Pol ndangi makitibi ade kin e Jipi (Gal 2.1-3). Titi e ki kare dan madi-kilɔ Pol je ti. E e ə ilɔ rɔne nangi ra adi Pol əi ki njɛ kaw-naa je ki Koreti ti tɛli ilɔi noji naa ti (2Kor 7.6-16). Pol ndangi makitibi kin adi Titi loki Titi e dɔ dɛr ti ki Kirɛti. Pol ade kilɔ kadi indɛ kɛmne go njiyɛ maji ti lɛ njɛ kaw-naa je ki Kirɛti ti (1.5).

Lo kilɔ ngirɛ ta ti, Pol əl Titi nɛ ki uwɛ mee ə ndangi-n makitibi kin ade (1.1-4). Go ti, əl-e nɛ je ki sɔbi kadi dɛw oo rɔ njɛ kɔr nɔ njɛ kaw-naa je ti (1.5-16). Ta ki re go ti, Pol adi Titi ta kɔji ɔji-n dɔ buti dije je ki dangi dangi ki toi dan njɛ kaw-naa je ti, kadi indɛ kɛmne gode ti. Adi e dingɛm je ki tɔgi, ki dɛne je ki tɔgi, ki ngan basa je, ki ngan mandi je ki sɔbi kadi dɛne je ki tɔgi a indɛi kɛmde gode ti, ki bɛə je (2.1-15). Go ta kɔji ti, Pol ɔji Titi rɛbi kilɔ lɛ njɛ kun go Kirisi ki sɔbi kadi ɔji-de adi rai, kadi isi ki naa ki lapiya ki kanji gangi-naa (3.1-11). Pol tɔl ta ta lɔne ki ngan ndu je ki kadi ra ki Titi me kilɔ ti nim, ki ta kuwɛ ji-naa nim tɔ (3.12-15).

Ta ki to me makitibi ti ki Pol ndangi adi Titi kin, e ta ki un njɛ kaw-naa je pɛti, bi e ta ki dɔkagilo ti lɛ Titi par al. Ta dɔ kindɛ-naa dɔ kilɔ ti ki goe goe dɔ njɛ kaw-naa je ti, ə se kindɛ kɛm go njɛ kaw-naa je ti kadi njiyɛi maji, ki ta ki dɔ pa njiyɛ njɛ kɔr nɔ njɛ kaw-naa je ti, ki kilɔ ki sɔbi kadi njɛ kaw-naa je wa rai kin, e ta ki sɔbi dɔ njɛ kaw-naa je pɛti ki lo je ti ki dangi dangi.

Kuwɛ ji-naa

1 Mi Pol ki bɛə kilɔ lɛ Luwɛ, mi ki nje kaw kilɔ lɛ Jɛju Kirisi ə m-ndangi makitibi kin. Mi nje kaw kilɔ mba kadi dije ki Luwɛ mbɛti-de adi mede. Taa kadi m-ɔji-de kadi gəri nɛ ki rɔjeti ki go ndu Luwɛ ti tɔ. ² Be mba kadi indɛi mede dɔ kaji ti ki biti ki nɔ ti, ki Luwɛ ki nje ngom al, un mindine adi-je dɔ ti kɛte nɔ nɛ je ti pɛti. ³ Luwɛ ɔji ta lɛ nɛ adi dije gəri ki takul kiyɛ ki iyɛ jim ti kadi m-ilɔ mbɛe dɔkagilo ti ki e wa ɔji. M-ilɔ mbɛe ki go ndigi ti lie e ki NJe kaji-je.

⁴ M-ndangi makitibi kin m-adi i Titi^c ki i ngonm ki rɔjeti. I ngonm ki rɔjeti me kadi-me ti, ki je kare ba dɔ ti. Kadi me-maji ki kisi-maje lɛ Luwɛ ki Bawje əi ki Jɛju Kirisi ki NJe kaji-je e sɛi naa ti.

Kilɔ ki kadi Titi ra me bɛ ti ki Kirɛti.

⁵ M-iyɛi gogi dɔnangi ti ki Kirɛti mba kadi tɛ itɔl ta kilɔ je ki nay. Ningɛ kadi indɛ ngatɔgi je dɔ njɛ kaw-naa je ti me bɛ bo je ti kare kare pɛti. Indɛ-de ki go kɔji ti ki ndɔ ki m-ɔjii. ⁶ Ningɛ sɔbi kadi dɛw ki ngatɔgi e dɛw ki ta goto dɛe ti, e ngaw dɛne ki kare ba, kadi e dɛw ki ngane je əi njɛ kadi-me je, ki kadi dɛw indɛ ta dɔde ti ɔji dɔ hal ki majal ə se dɔ ngɛ al. ⁷ Sɔbi kadi nje kɔr nɔ njɛ kaw-naa je e dɛw ki ta goto dɛe ti, mbata e nje ngɛm nɛ lɛ Luwɛ. Kadi e nje tɔ rɔ al, e nje wongi al, e go kasi al, e nje rɔ al, taa kadi e nje ge nɛ ki go rɛbi ti ki dana al, al tɔ. ⁸ Sɔbi kadi e nje ra mba, kadi e nje ge nɛ ra ki maji, e nje kɛl ta ki go rɛbe ti, e dɛw ki dana, e dɛw ki ay njay, e nje kuwɛ rɔne gin tɔgine ti. ⁹ Maji kadi uwɛ rɔne ngame ta ti ki rɔjeti, ki aw naa ti ki nɛ ndo ki ingɛ. Lo kin ti, a asi kadi ilɔ dingɛm me ndɔgi dije ti ki nɛ ndo ki rɔjeti. Taa a asi kadi ɔji njɛ je ki isi ndoi

^c1:4 2Kor 8.23; Gal 2.3; 2Tim 4.10

ne je ki rangi kadi gəri tæki ndæmi ræbi tɔ.

¹⁰ Dije ngay dan *Jipi je ti æi njé mbati tæl rɔde go ta ti ki rɔjeti, isi tidæi ta je ki biriri, isi ædi dije ki ta ki ndæe goto.

¹¹ Adi uti tade dɔ ta je ti læde. MBata tui dɔ dije me køy je ti ngay ki ne ndo ki kadi dæw ndo al. Rai be mba kadi ingæi ne kingæ ki go ræbe ti al ji dije ti. ¹² Dæw kare dande ti, adi e nje kæl ta ki tade ti æi je wa æ næ: «Dije ki Kíræti ti æi njé kæl ta ki ngom ki ndɔ je pæti, æi da je ki mande majal, æi njé ra ta mede, ki njé dabi je.»

¹³ Ningæ ta ki æl kin e ta ki rɔjeti, æ maji kadi indangi-de ki rɔ tii, kadi æi njé kadi-me je ki rɔjeti. ¹⁴ Bi kadi tæli rɔde go su je ki kidæ ti læ Jipi je ki go ndu-kun ti læ dije ki njé mbati ta ki rɔjeti kam al. ¹⁵ Ki rɔ dije ti ki ayi njay, ne je pæti ayi njay tɔ, næ ki rɔ dije ti ki ayi njay al, ki dije ki njé kadi mede al, ne ki ayi njay goto rɔde ti. Ne ki ayi njay goto rɔde ti, tadd ne gær læde, ki mede ki kadi uwæ-de ki ta tuji. ¹⁶ Dije kin, æli tade ti tæki n-gæri Luwæ, næ kilæ rade naji ta gær-e. Æi njé ra ne ki to nje, æi njé tæ rɔ je, asi kadi rai ne madi kare ki maji, al.

Ta dɔ dije ti ki tɔgi, ki ngan basa je ki mandí je, ki bææ je

2 Ningæ ki sɔbi dɔi, maji kadi indo ne ki aw naa ti ki ne ndo ki rɔjeti. ² Æl baw dingæm je kadi æi dije ki njé kuwæ rɔde gin tɔgide ti, dije ki asi ta kɔsi-gon, dije ki njé ra ne ki go ræbe ti, dije ki awi ki kadi-me ki tɔge to, kadi æi dije ki awi ki ndigi-naa mede ti, dije ki njé kore mede.

³ Æl kɔ dæne je kae ti wa kin be tɔ. Æl-de kadi pa njiyæde e pa njiyæ dije ki ayi njay, kadi æi njé kæl ta ki majal dɔ dije ti al, taa kadi æi gɔ kasi je al tɔ. Ningæ, kadi æi njé ndo ne ki maji. ⁴ Maji kadi ndoi dæne je ki du kadi ndigi ngawde je ki ngande je. ⁵ Kadi æi njé ra ne ki go ræbe

ti, æi njé ngæm rɔde, æi njé kindæ kæmde go me køy je ti læde maji, æi dije ki maji, æi njé kilæ dɔde gin ngawde je ti. Re rai be ningæ, dije a æli ta ki mal dɔ ta ti læ Luwæ al.

⁶ Æl ngan basa je ki ngan mandí je tɔ, kadi awi ki hal ki maji me ne je ti pæti. ⁷ Ningæ i wa ki dɔi, sɔbi kadi i ne ndaji me ne ra je ti ki maji mbata ti læde. Kadi ne ndo læi e ne ndo ki tɔgi gangi ki ndam goto me ti. ⁸ Kadi ta kæli e ta kæl ki ay njay, ki dæw asi kadi a æl yæne ɔsi-n kade al. Re ira be ningæ, njé kɔsi-je ta a gæri ne ki kadi rai al, kadi awi ki ta ki majal kare kadi æli dɔje ti al.

⁹ Æl bææ je kadi ilæi dɔde gin tɔgi ti læ bade je me ne je ti pæti. Kadi bade je ingæi maji rɔde ti. Kadi naji ta bade je ti al, ¹⁰ taa kadi bogi-de al tɔ. Kadi nayi-naa ki lo ka dana ti ki asi-naa bærære, kadi bade je adi-de mede. Be æ, me ne je ti pæti, a adi-de kɔsi-gon dɔ ne ndo ti læ Luwæ ki nje kaji-je.

Me-maji læ Luwæ

¹¹ Luwæ tɔji me-maji læne, ki e gin kaji læ dije pæti ki taga wangí. ¹² Me-maji læ Luwæ kin ndo-je kadi ji tusi ne ra ki go bæluwæ ti al, ki ngur ne læ duniya j-iyæ kɔ. J-iyæ kɔ mba kadi j-isi ki dɔje taa dɔk-agilo ti ki bɔne kin me njiyæ ti ki go ræbi ti ki dana, ki tæl rɔ go ndu Luwæ ti. ¹³ Ji rai be taa kadi ji nginæi maji ki j-indæi meje dɔ ti, kadi ji nginæi ndɔ ki Luwæ læje ki bo, ki nje kaji-je Jæju Kírísi a tɔæn me tɔba ti læne. ¹⁴ Kírísi ki un rɔne adi ki mbata læje, mba kadi gangi-n dɔje ta ne ra ti ki majal pæti. Gangi dɔje kadi ji tæli dije lie ki kay njay. Dije ki kay njay, ki tingæi bil me ne ra je ti ki maji. ¹⁵ E kin æ, e ne ki kadi indo dije, kadi ilæ-n dingæm mede ti. Tɔgi kær nɔ dije ki aw-n kin, kadi indangi-n-de ki rɔ ki tɔ kati. Ira adi dæw madi kidi al.

Pa njiyә njé kadi-me je

3 Ole me njé kadi-me je kadi ilәi dәde gin tәgi ti lә ngar je ki njé kәbe je. Kadi tәli rәde go ta ti lәde, ningә kadi әi bәsi ta ra ne je ti ki maji maji pәti. ² Әl-de kadi әli ta ki majal dә dәw madi ti al, kadi әi njé ge kәl al, kadi әi njé kilә noji naa ti, kadi dije pәti gәri sәl lәm lәm lәde tә. ³ MBata je wa ka, kәte dәje goto, je njé tәl rә go ta ti al, ji ndәm rәbi, je gin tәgi ti lә ngur darә je, ki koo maji rә je ki dangi dangi. J-isi ta ra me ndul ti ki ta ndingә ne ti, dije mbati je, taa je wa ka ji mbati-naa tә. ⁴ Nә lәki Luwә ki nje kaji-je tәji maji ki ndigi lәne ki taga mbata ti lә dije kin ә j-ingә-n kaji. ⁵ Luwә aji-je ki go rәbi kilә raje je ki dana al, nә e ki go koo kәm-to-ndoo lie e wa. Aji-je ki ta rәbi lә man batәm koji ki sigi, ki ta rәbi lә NDilә ki tәl-je dije ki sigi ti^d. ⁶ Luwә buki NDil ki kay njay kin dәje ti ki tәe ba, ki takul Jәju Kirisi ki nje kaji-je. ⁷ Luwә buki NDil ki kay njay dәje ti ki go me-maji lie, mba kadi әr-n ta dәje ti. Әr ta dәje ti kadi ji nginә-n kaji ki to biti ki nә ti ki j-indә meje dә ti.

⁸ Ta kin ә e ta ki rәjetә. Ningә m-ndigi kadi a dә ti ngә, mba kadi dije pәti ki adi mede Luwә, indәi rәde ta ne ra je ti ki maji maji. E kin ә e ne ki maji ki

ndәe to ti mbata lә dije pәti. ⁹ Ningә, ta ki naji-naa ti ki to mbә, ki kәr gin noji je, ki gangi-naa, ki kәl-naa dә ndu-kun je ti kin, әi ne ki ndade goto, ә maji kadi әsi rәi ngәрәngi kә kadide ti^e. ¹⁰ Dәw ki nje re ki gangi-naa dan njé kaw-naa je ti, maji kadi indәr mbie nja kare, indәr ki kә joo, ә re oo ta lәi al ningә, sәbi kadi әse ngәрәngi. ¹¹ Igar maji kadi dәw ki be kin, e dәw ki ndәm rәbi. Ә re nay ki lo ra majal ti ningә, isi gangi ta dә rәne ti e wa.

Ta je ki dәbәy ti

¹² NDә ki m-a m-ilә Artәmasi ә se Tisiki^f wa, ә tee rәi ti bә, kadi i kalangi ire ingәm Nikopolisi ti. Tadә m-ndigi kadi nay kul osi dәm ti Nikopolisi. ¹³ Maji kadi indә kәmi go Jәnәsi ti, ki nje gәr rәbi gangi ta je әi ki Apolosi⁸ maji. Ira sәde dә rәbi mba ti lәde. Ira sәde kadi ne madi du-de al. ¹⁴ Maji kadi dije ki әi dije lәje, ndoi kaw kәte me ne ra je ti ki maji. Be ә, a gәri lo ra ki dije ki ne to rәde. Ningә, kisi ki dә taa lәde a e kare ki ndangi al tә.

¹⁵ Dije pәti ki әi sәm naa ti ne uwәi jii. Uwә ji madije je, ki әi njé kadi-me je.

Kadi me-maji lә Luwә e naa ti sәsi pәti. Amen!

Makitibi ki Pol ndangi adi

Piləmq

Ta ki dō makitibi ti ki Pol ndangi adi Piləmq

Piləmq e dāw kare ki tōe ba ki adi mene Jəju Kirişi. Ningə a e ki kare dan njé kaw-naa je ti ki Kolosi. Piləmq e madi Pol (1). Aw ki bəə kare ki tōe nə Onəjim, ki tēē me kəy ti lie ay. Ningə dāw gər nē ki ra nē ə Onəjim ay-n al nim, taa dāw gər rəbi ki ingəi-naa ki Pol ki dək-agiloe ti noq kin to dangay ti kin al nim tō. Nē kare ba, j-ingə kadi Onəjim təl nje kun go Kirişi. NGa ningə, Pol un ndune kadi n-ilə ki Onəjim rō Piləmq ti gogi. E be ə, ndangi-n makitibi kin ade kadi uwə Onəjim ki rōne ti. Kadi oo-e tə bəə al ngata, nə kadi oo-e tə ngokqe ki me kadi-me Kirişi ti.

Pol ilə ngirə makitibi ləne ki ta kuwə ji Piləmq nim, kuwə ji njé ki isi me kəy ti lə Piləmq nim (1-3). Ba go ti, ra oyo Luwə mbata tingə bil lə Piləmq (4-7). Go oyo ki ra ti nga ba Pol ində nē dəji ləne ki mbata lə Onəjim ki nō Piləmq ti, tadō Pol ndigi kadi Onəjim təl aw rō bane ti gogi (8-22). Me ta kuwə ji-naa ti ki Pol təl-n ta makitibi ləne kin, tidə tō dije ngay ki tōde to me makitibi ti ki ndangi adi Kolosi je (Kol 4.10, 12, 14). J-a j-ingə tō dāw tə Arsişi ki j-o tōe Plm 2 tō Kol 4.17 tō kin. Dəmajı ə e darō Onəjim ə wa ə aw ki makitibi lə Kolosi je to e ki ya Piləmq tō.

J-ingə me makitibi ti ki Pol ndangi adi Piləmq kin kadi əl-e ta ki mindi ki səl ləm ləm bi ində tōgi dōe ti al nim, taa majı tōgi ki Piləmq aw-n dō Onəjim ti al nim tō. Nē kare ba, ole me Piləmq tō, me dije pəti ki a tidəi makitibi kin tō dō ndigi-naa ti lə Kirişi ki a ra kadi ta ri ə to dan

dije ti ka, a təli iləi noji naa ti me Kirişi ti.

Kuwə ji-naa

1 Mi Pol ki mi dangay ti mbata Poy Ta ki Majı lə Jəju Kirişi, naa ti ki ngokqe Timote, j-ilə ki makitibi kin j-uwə-n jii i Piləmq ki i madije ki ngay taa i madi-kilə je tō^h. ²J-uwə ji konanje Apiya, taa Arsişi ki e madi rō ləje ki mbata lə Kirişi kin tōⁱ. Ningə j-uwə ji njé kaw-naa je ki isi me kəy ti ləi i Piləmq tō. ³Kadi me-majı ki kisi-maje lə Bawje Luwə əi ki Babe ləje Jəju Kirişi e naa ti səsi.

NDigi-naa ki kadi-me lə Piləmq

⁴M-ra oyo Luwə ləm mbata dəkagilo je pəti ki m-isi m-əl sie ta ningə, mem ole dōi ti i Piləmq. ⁵Tadō m-o poyi kadi indigi ngan lə Luwə pəti. Ki dōi dō kadi-me ningə, adi mei Babe Jəju Kirişi tō. ⁶M-dəji Luwə kadi kində rō naa ti ləi səje dō kadi-me ti tēē ki kandi nē ngay. Kadi-me kin a tōji kadi dije gəri kilə je pəti ki majı ki j-asi ra ki takul kində rō naa ti ləje ki Jəju Kirişi. ⁷NGokom, m-ingə rōnəl ki me-səl ngay ki mbata ndigi ləi, tadō ngan lə Luwə ingəi me-səl ki go rəbi ndigi ləi kin.

Nē dəji lə Pol mbata Onəjim

⁸E be ə, re m-ingə tōgi ji Kirişi ti mba kadi m-cjii nē ki sōbi kadi ira ka, ⁹m-ge kadi, ki takul ndigi-naa ki to danje ti kin, m-dəji nē tə dəji yo. Təki o-n, mi Pol mi ngatōgi, taa dəkagilo ti kin mi me kəy dangay ti mbata lə Jəju Kirişi, ¹⁰m-dəji nē kare ki mbata ngonm ki me Kirişi ti Onəjim. NGəsine, m-təl bawe ki go ta ti lə Jəju me kəy dangay ti nē^j. ¹¹Kəte e dāw ki ndae goto ta kəmi ti, nə ngəsine, təl dāw ki ndae to ti mbata ləje joo pu.

^h1:1 13, 22, 23 ⁱ1:2 Kol 4.17 ^j1:10 Kol 4.9

¹² M-təl m-ile ki rəi ti gogi, e ki e dəw rəm. ¹³ M-ge ngay kadi m-ngəm-e rəm ti ne mba kadi ra kilə adi-m toi ti, dəkagilo ti ki mi-n dangay ti ki mbata Poy Ta ki Maji lə Jəju kin. ¹⁴ Nə m-ndigi ra ne madi ki kanji koo yai, al. Mər ta ləm e ki mba kadi ra maji ləi e ki go me ndigi ti ləi i wa, bi e ki təgi ti ki kində də ti al.

¹⁵ Dəmajı ə, Onəjim gangi-naa səi dək-agilo ki ndəy be, mba kadi re inge gogi ningə, isi səi ratata. ¹⁶ A inge gogi tə bəə al ngata. A o-e tə dəw ki gate e ngay itə bəə. A e ngokoi ki nje ndigi ləi me Kirişi ti. M-ndige ngay, nə m-gər kadi ndigi ki a indige a itə yəm bəy, ki go darə ti, ə se ki go rəbi ti lə Luwə.

¹⁷ E be ə, re o-m tə madi-kiləi ningə, uwe rəi ti təkı e mi wa ə uwə-m rəi ti be. ¹⁸ Re ra səi ne madi ki nəl-i al, ə se re aw ki bəngi ləi dəe ti ka, ində dəm ti. ¹⁹ Mi Pol wa ə m-ndangi ta kin ki jim. M-a m-igə-i bəngi kin. Maji kadi igər təkı

m-aw ki bəngi dəi ti, adi e darəi i wa. ²⁰ Oyo NGokom, m-dəji mba kadi ira kilə kin adi-m me tə Bəbe ti. Ira adi mem səl me tə Kirişi ti.

²¹ Məm ole də təl rə go ta ti ləi dək-agilo ti ki m-isi m-ndangi-n makitibi kin m-adi. Ningə m-gər kadi a ira təkı m-dəji. Dəmajı ə, a ira itə e ki m-dəji kin bəy. ²² Ningə m-dəji mba kadi ində də kəy madi dana adi-m. Tadə m-ində mem də ti kadi, kəl ki isi əli ta ki Luwə ki mbata ləm kin, a ra adi njé kəbe je a iyəi mi taa adi səsi.

Kuwə ji-naa ki dəbəy ti

²³ Epapirasi uwə jisi. E səm naa ti kəy dangay ti ne ki mbata lə Jəju Kirişi^k. ²⁴ Madi kiləm je, Marki^l əi ki Arisitarki^m, taa Dəmasiⁿ əi ki Luki^o uwəi jisi tə.

²⁵ Kadi me-maji lə Bəbe Jəju Kirişi e naa ti səsi.

Makitibi ki ndangi adi

Ebirə je

Ta ki dɔ makitibi ti ki ndangi adi Ebirə je

Dəw ki ilə rone sɔl lɔm ə tidə makitibi ki ndangi adi Ebirə je kin ɓa, a oo kadi e makitibi ki dəw ndangi sɔbi dɔ dəw ə se dije madi al, nə to tə mbe Poy Ta ki Maji ki kilə kam be par. E ta kuwə ji-naa ki ta tɔl ta ta ti kin par ə ra kadi dəw gər-n təki e makitibi ki ndangi kadi dəw ə se dije madi. NGA ningə, e makitibi ki dəw gər nje ndange al nim, dəw gər dije wa bangi ki dəw ndangi adi-de kin al nim tɔ. Ne kare ɓa, to tə ne ki nje ndangi makitibi ka kin isi Itali ti ə ndangi be (13.24). Ningə ndangi adi njé kun go Kirisi ki rɔ je ki dangi dangi isi re dɔde ti. Rɔ je ka kin ra adi dije madi isi sangi kadi iyɔi ta kun go Kirisi. E be ə, nje ndangi makitibi, ndangi adi-de, ilə-n dingəm mede ti kadi ai dɔ njade ti, ningə tɔji-de kadi gəri təki Kirisi ki isi uni goe kin e ki bo dɔ dije pəti, ki dɔ ne je ti pəti.

Lo kilə ngirə makitibi ti wa ɓəy ɓa, nje ndangi makitibi əl təki Luwə ɔji rone ki taga kadi dije gəri-e ki rəbi lə NGone Jəju Kirisi (1.1-3). To kadi dəw a gangi kəy kəm makitibi kin asi joo kare:

Kəy kəme ki dɔsɔy (1.4-10.18) ilə kagi dɔ ke ki bo ti lə Kirisi. Kirisi e ki bo dɔ njé kəl ta je ki ta Luwə ti par al (1.1-3), nə e ki bo dɔ malayka je ti nim (1.4-2.18), dɔ Moji əi ki Jojuwe ti nim (3.1-4.13). Kirisi e ki karne ba ə e NJe kijə ne məsi kadi-kare ki bo ngay me kun mindi ti ki sigi. Ningə e ki bo dɔ ki bo je ti lə njé kijə ne məsi kadi-kare je pəti ki me kun mindi ti ki kəke (4.14-7.28). Məse ki ilə nja kare par ə tɔl-n ta ne pəti adi asi-naa

kin, itə məsi je pəti ki njé kijə ne məsi kadi-kare je pəti iləi (8.1-10.18).

Kəy kəme ki kɔ joo (10.19-13.19) ilə dingəm me dije ti ki makitibi kin sɔbi dɔde, kadi uwəi tɔgide ba me njiyə go Kirisi ti (10.19-39). Lo kin ti nɔo, j-ingə ta lə njé kadi-me je ki me kun mindi ti ki kəke, ki to kadi njé kadi-me je ki ɓone ndaji-de (11). NGA ningə nje ndangi makitibi dɔji dije ki ndangi makitibi adi-de kadi adi kəmde e dɔ Jəju Kirisi ti, kadi təti rɔ təki Kirisi təti-n be tɔ (12.1-11). Go ngan ta je madi ti, ki ndəji-naa (12.12-13.19), nje ndangi makitibi tɔl ta makitibi ləne ki njangi dɔ nim, ki kuwə ji-naa nim (13.20-25).

Kadi tə dije ki a tidəi makitibi kin ingəi tɔgi me ne je ti ki ngə ki a tɛɛ dɔde ti, nje ndangi makitibi kin a dɔ ta je ti ki kadi adi tɔgi par al, nə əl tɔ təki kisi nje ndole go Kirisi dan dije ti ki gəri Kirisi al e ne ki ngə ngay. Nə re e be ka, sɔbi kadi njé kadi-me je gɔi Kirisi dɔ kagi-dəsi ti, ə ai dɔ njade ti, mai naji lie mbata kaji ki biti ki nɔ ti ki to isi nginə dije ki njé təl rɔde go ta ti lie kin.

Luwə əl ta dije ki takul NGonne

1 Dɔkagilo ti ki kəte, Luwə əl ta ki kaje je nja ɓəy ɓəy, taa ki rəbi je ki dangi dangi tɔ ki takul njé kəl ta je ki tae ti. ² Ningə ki ngɔsine kin, dɔkagilo ki dɔbəy ti, Luwə əl-je ta ki takul NGonne. E ki takule ə Luwə ra-n dɔrɔ ki dɔnangi ki ne je pəti ki me ti, taa ade e ɓa ne je pəti tɔ. ³ Kunji ki əti ɓəl lə Luwə ɔji rone ki taga rɔ NGone ti. Ningə titi-naa ki darɔ Bawne wa ay njay njay. Ki takul ta lie ki aw ki tɔgi, ra adi ne je toi lo tode ti me dɔnangi ti ne. Loki ay dije njay dɔ majal je ti ləde ngata ningə, aw isi dɔ ji kɔ Luwə ti ki nje tɔgi ki əti ɓəl, me dɔrɔ ti^p. ⁴ Be ə, NGon Luwə e ki bo itə malayka je say. Taa Luwə ade tɔ ki e dɔde ti pəti tɔ.

NGon Luwə e dō malayka je ti

⁵ Malayka madi kare ki Luwə əl-e ta dan made je ti ə nə:

«İ ə i ngonm,

M-təl bawi me ndō ti ki bone» goto.

Taa, ta ki ə nə:

«M-a mi bawe,

Ə e, a e ngonm» kin ka, tēē ta-e ti ki rō malayka ti madi al ratata t⁹.

⁶ Nə dōkagilo ti ki Luwə aw kadi ilə ngonne ki kare ba me dōnangi ti ningə, əl ə nə:

«Kadi malayka je ləm pəti ɔsi məkəside nangi nōe ti.»

⁷ Luwə əl ta ki ɔji dō malayka je ə nə:

«Malayka je rai kilə adi-mi tə nəl je be, Taa tə ndon por je be t⁷.»

⁸ Ningə ki ɔji dō ngonne, Luwə ə nə:

«İ Luwə, a ɔ be ratata.

Nē ra ki dana e gəl kəbe ki a ɔ-n be dō dije ti ləi.

⁹ İ nje ndigi nē ra ki dana, ə nje mbati nē ra ki go ti al tō.

Be ə, i ki i Luwə, Luwə ləi, kəti dan ngar madi je ti,

Ur yibi rənəl dōi ti⁸.»

¹⁰ Ningə təl əl bəy tō ə nə:

«E i Bəbe ə, lo kilə ngirə nē je ti, ira dōnangi,

Ningə dōrə e nē ra ji tō.

¹¹ Nē je kin pəti a gotoi, nə i, a isi lo kisi ti ratata.

Dōrə ki dōnangi a ngisi tə kibi be.

¹² A dole-de təki dəw a dolə-n tuwə kam be,

Oyo, a mbəli-de təki dəw a mbəl-n kibi kam be.

Nə i, a mbəl al ratata.

Ningə a isi ki dōi taa, ki dō bəl je, ki dō bəl je^t.»

¹³ Malayka madi kare dan malayka je ti lie ki Luwə əl-e ə nə:

«İre isi dō ji kəm ti,

Biti kadi m-ilə njé bə je ləi gin tōgi ti, goto.»

¹⁴ Ki ɔji dō malayka je, əi ndil je ki njé ra kilə kadi Luwə par. Luwə ilə-de mba kadi rai ki dije ki a aji-de.

Adi ji kidi ta ki Luwə əl je al

2 Be ə, maji kadi nē ndo je ki j-ingəi kin, adi ji rai ji ndami al, re ji rai ji ndamii ə, j-a ndəmi rəbi. ² Ji gər kadi ta ki ndō ki malayka je rəi əli kaje je e ta ki rəjeti^u. Ningə dije pəti ki njé kal dō ndu kin nim, njé təl rəde go ti al nim, Luwə adi-de kində kəji ki səbi kadi ingəi.

³ Təki rəjeti, j-əi wa ka j-a nali kində kəji lə Luwə kin al, re j-oi ta kaji ki əti bəl be kin tə nē ki kare. Ta kaji kin, Bəbe Jəju wa ə ilə mbəe dōsay. Ningə njé je ki ooi ta-e ti, rəi mai naje adi-je, təki e ta ki rəjeti. ⁴ Luwə wa ki dōne ma naji dō ta kəl-de ti kadi e ta ki rəjeti ki takul nē kəji je ki əti bəl nim, nē ra je ki dəw asi ra al nim, ki mbəli je ki ra ki rəbi je ki dangi dangi nim tō. Taa Luwə tōji nē ki rangi bəy, adi njé ma naji je ka kin, kadi-kare je ki dangi dangi ki go NDile ti, ki go ndigi ti lie.

Jəju oi mbata lə dije ki dōnangi ti ne pəti

⁵ J-isi j-əl ta dō kisi ki dō taa ti ki sigi ki a re. Ningə kisi ki dō taa ki sigi ka kin, e malayka je ə, Luwə a adi tōgi dō ti al.

⁶ Makitibi lə Luwə ə nə:

«İ Luwə, nda dəw e ri ə kadi to rəi ki mbata lie be ə?

Ə se, ngon dəw e ri ə kadi ində kəmi goe ti be ə?

⁷ Ra-e adi malayka je əi dəe ti mbata ngon dōkagilo ki ndəy be,

Ningə ilə jōgi piti ki kəsi-gon dəe ti.

¶1:5 Pa je 2.7; 2 Samiyəl 7.14 ¶1:7 6-7: Dətərənəm 32.43; Pa je 104.4

¶1:9 8-9: Pa je 45.7-8 ¶1:12 10-12: Pa je 102.26-28 ¶2:2 Knjk 7.53

⁸Ɔsi gone mba kadi ɔ be dɔ ne kində je ti pəti^v.»

Loki Luwə ilə ne je pəti gin tɔgi ti lə dəw, ne madi kare ki iyə taga goto. Ningə ki ngosine kin, j-o kadi ɔ be dɔ ne je ti pəti al bəy. ⁹Nə j-o Jəju ki kəte, malayka je itəi-e ki mba dɔkagilo ndəy, ki mba kadi ki takul me-maji lə Luwə, ki ade oy mbata lə dije pəti. Ningə e ki tado kɔ ki koy ki Jəju ingə kin ə, Luwə ilə-n jɔgi piti ki kɔsi-gon dɔe ti.

¹⁰Təki rɔjeti, Luwə e nje ra ne je pəti, taa ne je pəti əi yae je tɔ. Luwə təl Jəju dəw ki asi naa bərərə ti go rəbi kɔ je ki ingə, mba kadi dije ngay ki təli ngane je, indəi rɔde naa ti sie dɔ piti ti lie tɔ. Tado Jəju e njé kər nɔde kaw səde kaji ti. ¹¹Ningə Jəju ki nje təl dije ki kasi-naa bərərə ti dɔ majal je ti ləde, taa njé je ki təli-de ki kay njay ti ba pəti, Bawde e kare ba, adi e Luwə. Be ə, rɔ Jəju səl-e al kadi bar-de ngakone je. ¹²Jəju əl Luwə ə nə:

«Ma m-əl ta ki ɔji dɔi ngakom je,
Ta kəm kosi dije ti ləi,
M-a m-osi pa m-ilə-n tɔji dɔi ti^w.»

¹³Ningə əl bəy:

«M-a m-adi mem Luwə ba pəti,
Bəy taa, m-a ne ki dije pəti ki Luwə adi-
m-de,

Ki toi tə nganm je be^x.»

¹⁴Təki dije ka kin awi ki darɔ ki məsi ka kin ə, Jəju wa ka, təl rɔne dəw ti ki rɔjeti tə əi be tɔ. Ra be mba kadi ki takul koye, su ki aw ki tɔgi lə koy jine ti, təl ne ki kare. ¹⁵Jəju oy mba kadi taa dije ilə-de taa tɔ. Dije ki dɔkagilo kisi ki dɔ taa ləde pəti, isi tə bəə je me bəl koy ti. ¹⁶Təki rɔjeti, Jəju re mba kadi ra ki malayka je al, nə re ki mba kadi ra ki dije ki gin koji ti lə *Abirakam. ¹⁷E be ə, me ne je ti pəti, kadi to tə ngakone je be, mba kadi təl nje kijə ne məsi kadi-kare

ləde ki bo ki nje ndigi dije ki əti bəl, taa ki nje ka dɔ njane ti njururu dɔ kilə ti ki Luwə ade tɔ. E ə, a bər majal lə dije nim, taa a ilə-de noji naa ti ki Luwə nim tɔ. ¹⁸Oyo, Jəju wa ki dɔne ingə ne na nim, ingə kɔ nim tɔ. Be ə, ngosine kin, asi kadi a ra ki njé je ki ne na je tɔtɔ dɔde ti.

Jəju e ki bo dɔ Moji ti

3 NGakom je ki njé kadi-me je, səi ki Luwə bar səsi, maji kadi uri kəmsi ki dɔ Jəju ti. E ə, Luwə ilə sie adi-je, mba kadi e nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo. E ki takule ə, j-adi-n me je, ə j-isi j-əl ta dɔ ti taga ta kəm dije ti. ²Təki rɔjeti, Luwə kɔti Jəju mba kadi e nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo. A dɔ njane ti ki rɔ Luwə ti ki nje mbəte, kadi ra kilə kin, təki ndɔ ki *Moji a-n dɔ njane ti me kilə je ti pəti ki ra me kəy ti lə Luwə kin be tɔ^y. ³Təki rɔjeti, Jəju asi ta piti ki itə yə Moji say təki ji gəri kadi nje kində kəy aw ki kɔsi-gon itə kəy kin be. ⁴Kəy ki aw ki nje kində ne al goto. NGA ningə nje ra ne je pəti e Luwə. ⁵Moji a dɔ njane ti me kilə je ti pəti ki ndɔ ki ra me kəy ti lə Luwə. Nə ke ə e ngon nje kilə kare. Kilə lie e ki mba kadi əl dije ta ɔji dɔ ne je ki Luwə a əl me ndɔ ti ki lo ti ti. ⁶Nə Kirisi a dɔ njane ti tə NGon lə Luwə, ki Luwə un-e inde dɔ kəy ti ləne. J-əi ə, j-əi kəy je lie, re j-uwəi tɔgi je ba, taa ji rai rɔnəl dɔ ne kində me dɔ ti ləje tɔ.

Kər kəə lə dije lə Luwə

⁷Maji kadi uri mbisi oi dɔ ta ki NDil Luwə əl kin:

«Dɔkagilo ki bone kin, re oi ndu Luwə ningə,

⁸Oti kadi adi mesi ngə təki ndɔ ki kasi je tɔi-mi rɔ kin be,

Dɔkagilo ti ki nai mi me dilə lo ti.

^v2:8 6-8: Pa je 8.5-7 ^w2:12 Pa je 22.23

^x2:13 Ejay 8.17

^y3:2 Kər Isirayəl je 12.7

⁹Oyo e dɔkagilo ti ki kasi je indəi kadide səm ə nai mi,

Go bal ti ki kuti sɔ ti ki m-ra ne je m-adi oi ki kəmde kin.

¹⁰E be ə, wongi ra-m ngay ki gin koji kin, Adi m-əl m-ə nə, mede nay ki lo ndəm ta rəbi ti.

Lo kadi gəri ne ki m-isi m-ngəm rɔde ti goto.

¹¹Be ə, me wongi ti ləm, m-un-n mindim m-ə nə:

A uri me be kər kəə ti ki m-isi m-ra ki mbata ləde kam al ratata^z.»

¹²Be ə, ngakom je, maji kadi indəi kəm-kədi dɔ rɔsi ti, mba kadi dəw madi kare dansi ti aw ki me ki majal ə se me ngə ki kadi aw sie adi təl gidine adi Luwə ki nje kisi kəm ba al. ¹³Təki bone Luwə nay ki lo kəl səsi ta ti bəy kin, maji kadi iləi dɪngəm me na ti ki ndɔ je kare kare pəti, dɔkagilo ti ki isi oi dɔ ɓar lie bəy kin. Irai be mba kadi majal ədi dəw kare dansi ti adi təl nje me ngə al. ¹⁴Təki rɔjeti, je ki kində rɔ naa ti ki Jəju Kiriisi. Nə ke ə, kadi-me ki ndɔ ki j-adi-e, ə ji təli njé kadi-me je kin, kadi j-uwəi ba bitɪ ta təl ta ne je ti. ¹⁵Makitibi lə Luwə ə nə:

«Dɔkagilo ti ki bone kin, re oi ndu Luwə ə,

Oti kadi adi mesi ngə təki ndɔ ki kasi je tɔi-n rɔ dilə lo ti kin be.»

¹⁶Se nə je ə, ooi ndu Luwə ə təli tɔi rɔ dilə lo ti wa? Əi njé je ki *Moji ɔr nɔde ə tɛɛ səde me be ti ki Ejipi ti wa kin. ¹⁷Ə se njé je ki ra tɔ ə, wongi ra Luwə səde ɓal kuti sɔ wa? Wongi ra Luwə ki njé je ki rai majal ə ninde a dɔ-naa ti ɓisiri dilə lo kin. ¹⁸Ə se njé ki ra tɔ ə, Luwə ibi rɔne kadi a uri be kər kəə ti al ratata wa? E njé ki mbati kadi təli rɔde goe ti kin^a. ¹⁹J-o kadi asi kur me be kər kəə ti lə Luwə al, tadɔ mbati kadi adi-e mede.

4 Be ə, təki dɔkagilo kun mindi kur me be kər kəə ti lə Luwə nay bəy kin ɓa, maji kadi j-indəi kəm-kədi dɔ rɔje ti mba kadi dəw madi kare njae nay gogi al. ²Tadɔ je ka, təki iləi mbe Poy Ta ki Maji adi kaje je wa kin tɔ ə, iləi mbe kin adi je tɔ. Nə ke ə, Poy Ta ki Maji ki kaje je ooi kin, to tə ne ki kare rɔde ti, mbata taai ki kadi-me al. ³Ningə je ki j-adi me je, j-a j-asi kadi j-ur me be kər kəə ti kin, təki makitibi lə Luwə əl-n ə nə:

«Me wongi ti ləm, m-ibi rɔm m-ə nə:

A uri me be kər kəə ti ləm al ratata^b.»

NGa ningə, təki rɔjeti, Luwə təl ta kilə ləne mari nu lo kilə ngirə dɔnangi ti.

⁴Təki rɔjeti, makitibi lə Luwə əl ta ɔji-n dɔ ndɔ ki kɔ siri ə nə: «Luwə ɔr kəə me ndɔ ti ki ko siri dɔ kilə je ti pəti ki ra^c.»

⁵Makitibi lə Luwə əl bəy ə nə: «A uri me be kər kəə ti ləm ki m-isi m-ra ki mbata ləde kin al ratata^d.»

⁶NJé je ki iləi mbe Poy Ta ki Maji adide kəte, adi mede dɔ ta ti ki Luwə əl-de al. Adi lo kadi a uri me be kər kəə ti lə Luwə kin goto. Re to be ka, ta rəbi to tagira bəy kadi njé ki rangi a uri ti. ⁷E be ə, Luwə ində dɔ ndɔ ki rangi dana, ɓar-e ə nə: «NDɔ ki bone.» Luwə əl ta je kin ɓal ngay kəte go ta je ti ki kaje je mbati tae ti. Əl ta je ka kin ki ta *Dabidi, me makitibi pa je ti lie ki ndangi kəte ə nə:

«Bone kin ə, oi ndu Luwə ə,

Oti kadi adi mesi ngə,» təki m-əl-n səsi kəte.

⁸Təki rɔjeti, re Jojuwe ɔr nɔ *Isirayəl je aw səde me be kər kəə ti lə Luwə ə, Luwə a əl ta lə ndɔ kər kəə ki rangi gogi al ngata^e. ⁹Be ə, ndɔ kər kəə ki rangi lə dije lə Luwə to nɔɔ bəy. A e ndɔ kər kəə ki titi-naa ki ndɔ ki kɔ siri ki Luwə ɔr-n kəə kin be. ¹⁰Tadɔ dəw ki ur lo kər kəə

^z3:11 7-11: Pa je 95.7-11 ^a3:18 16-18: Kər Isirayəl je 14.1-35; Pa je 95.11

^b4:3 Pa je 95.11 ^c4:4 Kilə ngirə ne je 2.2 ^d4:5 Pa je 95.7-8

^e4:8 Dətərənom 31.7; Jojuwe 22.4

ti lə Luwə ə, a ɔr kəə dɔ kilə ti ləne, təkɪ Luwə ɔr-n kəə dɔ kilə ti ləne kin be tɔ. ¹¹ Be ə, maji kadi j-indəi tɔgi dɔ rɔje ti mba kadi j-uri me be kɔr kəə ti kin. Adi j-indəi kəm-kədi dɔ rɔjeti mba kadi dəw madi kare dan je ti təl nje mbati ta ki ta Luwə ti adi osi təkɪ kaje je osi kəte kin be al ngata.

¹² Ta lə Luwə e ta ki isi kəm, aw ki tɔgi ngay tɔ. Tae ati itə kiyə kasigar ki ta kate e dam joo. Ta lə Luwə a ur rɔjeti maki maki. A aw ɔdi dan bəngirə je nu. Ningə ta rɔje je ki rɔti-naa, ki wuy dɔje je ka aw ɔdi tɔ. Kɔji ta ra je ləje ki maji, ki ki majal ki mər ta je ki dɔ bəngirə je ti ka, ta lə Luwə tɛɛ ki gine. ¹³ Nɛ kare ki mbɔ nɛ kində je ti lə Luwə ki bɔyɔ rɔne ta kəme ti goto. Nɛ je pəti naji rɔde ta kəme ti ay njay njay. Ningə e nɔ Luwə ti tɔ ə nɔ nɔ a ɔr gin kilə rane je.

Jəju e nje kijə nɛ məsi kadi-kare ki bo

¹⁴ Adi j-uwəi kadi-me ləje ki j-əli ta dɔ ti nɔ dije ti taga kin ba, tadɔ, təkɪ rɔjeti, j-awi ki nje kijə nɛ məsi kadi-kare ki bo, ki nje tɔgi ki aw bitɪ tɛɛ lo kisi Luwə ti. Adi e Jəju Kirisi ki NGon lə Luwə. ¹⁵ NJe kijə nɛ məsi kadi-kare ləje ka kin, asi naki kadi ingə kɔ səje dɔ tɔgi kasi al je ti ləje. Təkɪ rɔjeti, e wa ka, nai-e me nɛ je ti pəti tə je be tɔ. Nə ke ə, e osi me majal ti nja kare al. ¹⁶ Adi j-ɔti bəsi ki nɔ kimbər kɔbe ti lə Luwə ki nje me-maji, ki me ki tɪ kati. Lo kin ti ə, Luwə a iyə-n go majal je ləje kɔ nim, taa me-maji lie ka a nay səje nim, mba kadi tə ra səje dɔkagilo ti ki me je ge.

5 Təkɪ rɔjeti, njé kijə nɛ məsi kadi-kare je ki bo, kare kare pəti, Luwə ə mbəti-de dan dije ti. Ningə Luwə ində-de mba kadi rai kilə ləne mbata maji lə dije ka kin. Kilə ləde e mba kadi adi kadi-kare nim, taa ijəi nɛ məsi kadi-kare adi Luwə

mbata majal je lə dije ki rai nim tɔ. ² NJe kijə nɛ məsi kadi-kare ki bo wa ki dɔne ka, aw ki kasi al je ləne ngay tɔ. Be tɔ ə, a asi kadi gər ə ra ki dije ki njé ra nɛ ki majal ki go me ndigi ti ləde al, adi ndəmi ta rəbi. ³ E mba kasi al je lie ka kin ə, a ilə məsi kadi-kare adi Luwə mbata majal je ləne wa nim, taa ki mbata majal je lə dije nim tɔ^f. ⁴ Ra kilə kijə nɛ məsi kadi-kare e kəsi-gon, nə ke ə dəw a ində rɔne ki dɔ rɔne mba kingə-n kəsi-gon kin al. Dəw a ingə kəsi-gon kin ki takul bər ki Luwə bər-e taa. Nɛ kin ə ra, dɔkagilo ti ki bəri-n *Aro.

⁵ E be ə, yə Kirisi ka to be tɔ. E e wa ə adi rɔne tɔba mba kadi n-təli-n nje kijə nɛ məsi kadi-kare ki bo ki itə ndəge je al. Nə ingə ji Luwə ti ki əl-e ə nə: «I ə, i ngonm, Hə ngire bəne, mi m-təl Bawi.»

⁶ Me Makitibi ti lə Luwə, loki rangi ti, Luwə əl bəy ə nə: «I nje kijə nɛ məsi kadi-kare ki a isi ratata, Tə Məlsisədəki be^g»

⁷ Dɔkagilo ti ki Jəju e dɔnangi ti ne bəy, əl ta ki Luwə ki rəbi je ki dangi dangi, taa əl sie ta ki go kare ki səl dɔ, ki ndune ki bo taa ki man nɔ kəmmne ti, Luwə ki asi kadi taa-e ta koy ti^h. Ningə Luwə oo dɔ ndue mbata kilə ki ilə dɔne gin tɔge ti. ⁸ Təkɪ rɔjeti, E NGon Luwə wa, nə ki go rəbi kɔ je ti kin pəti, ndo kadi təl rɔne go Luwə ti. ⁹ Loki Jəju təl ta kilə je pəti ki ra mba kadi ra ngata ningə, Jəju təl rəbi kaji ki a to ratata mbata dije pəti ki njé təl rɔde goe ti. ¹⁰ Təkɪ rɔjeti, Luwə inde nje kijə nɛ məsi kadi-kare ki bo tə Məlsisədəki be.

NDɔr mbi dɔ kiyə go rəbi ki maji ti

¹¹ Nɛ je toi ngay kadi j-əl dɔ ta ti kin, nə ke ə, lo kadi j-ɔr mee kadi ay njay

^f5:3 Ləbətiki 9.7 ^g5:6 5-6: Pa je 2.7; 110.4

^h5:7 Mt 26.36-46; Mk 14.32-42; Lk 22.39-46

dəsi ti goto, tado nga səsi ngay kadi igəri me ne je kalangi. ¹²Təki rəjeti, dəkagilo ki rai me ta ti lə Luwə kin e ngay nga, adi maji kadi itəli nje ndo dije ndu Luwə ngata. Nə biti bone ka, igei kadi dije ki rangi ə ndoi səsi ne cji də ta lə Luwə ki indoi lo kilə ngire ti nu wa kin bəy. Igei mba tə ngan je ki kasi be bəy bi ne kuso lə ngatəgi je ki təge to ti al. ¹³Dəw ki nay ki lo kəy mba kone ti e ngon ki kasi. Gər kəl ta də ne ti ki rəjeti al. ¹⁴NGata ningə, ne kuso ki təge to ti e ki mbata ngatəgi je. Tado ki go kilə je ti ki isi rai ki ndo je kare kare pəti me kisi ki də ta ti ləde, asi kadi cəri mbo ne ki maji ki ne majal naa ti.

6 E be ə, maji kadi j-ai də ne ndo ti ki cji də ta lə Kirisi ki j-ingəi lo kilə ngirə kadi-me ti ləje nu kin par par al. Adi j-awi ki kəte kəte me ne ndo je ti lə dije ki təgi gangi me kadi-me ti. Adi ji təli ji rəi də ne ndo je ti ki lo kilə ngire ti nu, tə ra ne je ki majal ki a awi ki dəw koy ti, ə se kiyə ta kadi-me kə kin al, ²taa kadi ji təli ji rəi də ne ndo je ti ki cji də ra dəw batəm je ki dangi dangi, ə se kində ji də dəw ti, ə se ki njé koy je lo koy ti, ə se ta ki gangi ki dəbəy ti kin al ngata t. ³J-a ji ndoi-naa ne lə dije ki təgi gangi ngata, re Luwə adi-je ta rəbi.

⁴Adi j-uni tə ne ndo, ta lə njé je ki təli osi me pa njiyəde ti ki kəte: kəmde e ki tēē ki takul kunjı lə Luwə. Nai kadi-kare ki dora ti ooi nim, taa ingəi NDil ki ay njay nim t. ⁵NDigi Poy Ta ki Maji lə Luwə kadi e ta ki maji ngay, taa gəri ne ki cji də təgi je ki a rəi naa ti ki dəkagilo ki Luwə a ilə-n ngirə qəbe ki a re nim t. ⁶Nə re e be ka, təli osi me pa njiyəde ti ki majal ki kəte kin gogi. Ko dije ka kin, lo kadi dəw a təl re səde ki nja joo bəy kadi yəti pa njiyəde goto. Təki rəjeti, bəi NGon lə Luwə də kagi-dəsi ti təki rangi bəy. Ningə iləi rəsəl dəe ti ta kəm dije ti.

⁷Adi j-uni ne ndo ki də lo ndər ti, loki dənangi ay man ndi ki isi ədi ki dəkagilo je pəti, ə tēē ki kandi ki maji adi njé je ki ndəri ki mbata ləde tə ningə, təji ki taga kadi Luwə njangi də lo ndər ka kin. ⁸Nə re dənangi ibə tone je ki kon je yo ningə, e dənangi ki ndae goto. Luwə a ndole ə təl ta dənangi kin e kadi iləi por dəe ti par.

⁹NGakoje je ki njé ndigi je ləje, re j-əl ta kin be mindi ka, ji gər me je ti maji kadi səi, səi də rəbi ki maji ti. Də rəbi ki a tēē səsi kaji ti. ¹⁰Təki rəjeti, Luwə e nje ra ne ki dana ki dəkagilo je pəti. Adi mee a oy də ne ki maji ti ki irai al. Irai ki njé kadi-me madi je, ningə isi ta ra ti ne bəy. Ne ra je ki maji ki isi rai kin təji kadi indigi Luwə. ¹¹Nə ndigi ləje e mba kadi dəw ki ra dansi ti uwə təgine ba, ə nayı ki lo ra maji ti təki isi rai kin biti ndo ki dəbəy ti. Ningə a ingəi ne je pəti ki indəi mesi də ti. ¹²Ji ndigi kadi itəli njé dabi je al. Nə kadi indaji pa njiyə njé je ki adi mede Luwə ə awi ki kore me. NJé je kin ə, ingəi ne maji je ki Luwə un-n mindine kadi n-adi-de.

Ne kində me də ti ki rəjeti

¹³Loki Luwə un mindine adi *Abirakam, dan go kun mindi ka kin ki kibı rə me təne ti wa. Təki rəjeti, dəw ki rangi ki ite kadi ibi rəne ki təe goto. ¹⁴Luwə ə nə: «M-a m-jangi dəi təki rəjeti, ə m-a m-adi gin kai je bayı-naa¹.» ¹⁵Abirakam ngəm go kun mindi lə Luwə ki kore me. Be ə, ingə-n ne ki Luwə un-n mindine ade. ¹⁶Loki dije ibi rəde ningə, ibi rəde ki tə dəw ki boy itə-de. Kibı rə ka kin a təji kadi ta je ki n-əli əi ta je ki rəjeti. Adi a ində gangi ta je ki tade asi-naa də ti al. ¹⁷Ningə Luwə ge təji njé je ki a ingəi ne maji je ki un-n mindine ka kin ki taga ay njay bəy, kadi ndu-kun je ləne a yəti al. Be ə,

dan go kun mindi ləne ki kibi rə bəy.
¹⁸Kun mindi əi ki kibi rə əi ne je ki joo ki dəw a yəti-de al. Be ə me kun mindi ti ə se me kibi rə je ti lə Luwə kin, a əi taje ki ngom al ratata, adi ta je kin ilə dingəm me je ti ngay, j-əi je ki j-iyəi ne je pəti mba kadi j-uwə ne kində me də ti, ki e ki kadi-je kin ba. ¹⁹Ne kində me də ti kin ra adi kisi ki də taa ləje to tə kəy ki kində də mbal ti be. E ne ki dəw a badi də ti al nim, taa e ne ki ngə nim tə, ningə ində kibi gangi lo ki me kəy ti lə Luwə ki to dərə ti gangi, ə ur me lo ti ki ay njay njay itə made je. ²⁰E lo kin ə, Jəju ur ti kəte nje ti tə nje tēē ta rəbi nje ti. Jəju təl nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ki ratata tə Məlsisədəki be.

Məlsisədəki nje kijə ne məsi kadi-kare

7 Məlsisədəki ka kin e ngar ki bə bo Salem ti, taa e nje kijə ne məsi kadi-kare lə Luwə ki e də ne je ti pəti tə. E ə ingə *Abirakam lo ki təl lo təti rə ti ki təti ngar je, ə njangi dəe tə. ²E ə, Abirakam ade ki kare me ne ki dəgi ti, me ne je ti pəti ki təl-n ta rə ti. Ki də kəte, kər me tə ki nə Məlsisədəki e «ngar ki nje ra ne ki dana». Bəy taa, Məlsisədəki e ngar ki bə bo Salem ti tə, kər me tə ka kin nə: «NGar ki nje lapiya^l.» ³Makitibi lə Luwə əl ta lə baw Məlsisədəki ə se ta lə kəe al, nim taa əl ta lə gin kae je al nim tə. Bəy taa, əl ta də koje ti ə se də koye ti al ratata nim tə. Titi-naa ki NGon lə Luwə, ningə e nje kijə ne məsi kadi-kare ki a isi ki dəkagilo je pəti.

⁴Igəri maji kadi Məlsisədəki e dəw ki ndae e ngay. Be ə, kaje Abirakam wa ka, ade ki kare me ki dəgi ti, me ne je ti pəti ki təl-n lo rə ti^k. ⁵NGan *Isirayəl je, ki go ndu-kun ti lə *Moji, e gu dəde ti kadi adi ki kare me ki dəgi ti me ne je ti pəti ki ingəi, dije ki əi gin koji ti lə *Ləbi

ki əi njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki əi ngakode je wa, tadə əi je ka, əi gin ka ti lə Abirakam tə. ⁶Məlsisədəki e gin koji ti lə Ləbi al, nə Abirakam ade ne kare me ki dəgi ti me ne je pəti ki ingə. Adi Məlsisədəki njangi də Abirakam ki Luwə un mindine ade. ⁷Ningə təki rəjeti, ngatəgi ə a njangi də ngon ki du. ⁸Gin ka je lə Ləbi ki njé taa ki kare me ki dəgi ti, me ne maji je ti ji ndəgi Isirayəl je ti, əi dije ki a oyi. Nə ki oji də Məlsisədəki, Makitibi lə Luwə əl kadi e, isi kəm ba. ⁹Ki dəbəy ti, ta ki kadi j-əl ən: dəkagilo ti ki Abirakam adi ki kare me ki dəgi ti me ne kingəne je ti pəti kin, Ləbi ki gin kae je əi njé taa ki kare me ki dəgi ti me ne je ti pəti kin ka, adi tə. ¹⁰Təki rəjeti, dəkagilo ti ki Məlsisədəki ingə-n Abirakam kin, oji Ləbi al bəy, nə ke ə, e məsi kane Abirakam ti ngata.

¹¹Me ndu-kun ti lə ngan Isirayəl je, e dije ki gin koji ti lə Ləbi ə səbi kadi dije kəti-de tə njé kijə ne məsi kadi-kare je. Əi njé kijə ne məsi kadi-kare je tə *Aro be. Nə rəbi ra kilə kijə ne məsi kadi-kare ləde to asi-naa bərəre al. Re e be al ə, dəw a sangi nje kijə ne məsi kadi-kare ki rangi tə Məlsisədəki be bəy al ngata. ¹²NGa ningə, re rəbi ra kilə lə njé kijə ne məsi kadi-kare ki gin ka ti lə Ləbi yəti ningə, e go ti kadi ndu-kun ka yəti tə. ¹³Ningə Babe ləje ki ta je kin oji dəe, e gin ka ti lə Ləbi al, nə e gin ka ti ki rangi. Ningə gin ka ti kin, dəw madi ki ra kilə tə nje kijə ne məsi kadi-kare də dingiri lo ti goto. ¹⁴Dije pəti gəri kadi oji Babe ləje gin koji ti lə Juda. Ningə ki oji də gin koji kin, Moji əl ta madi də ti al, loki əl ta ki oji də njé kijə ne məsi kadi-kare je.

NJe kijə ne məsi kadi-kare ki rangi ki titi-naa ki Məlsisədəki

¹⁵NGə sine ne je toi ay njay nga. NJe kijə ne məsi kadi-kare ki rangi ki e gin

koji ti lə *Ləbi al, ki to tə Məlsisədəki be re. ¹⁶E təl nje kijə nē məsi kadi-kare ki go rəbi koji ki darə ti al, nə ki go təgi kisi ki də taa ti ki a to ratata. ¹⁷Təki rəjeti, makitibi lə Luwə əl ə nə:

«I nje kijə nē məsi kadi-kare ki ratata, Təki ndo ki Məlsisədəki isi-n be.»

¹⁸Be ə, kun-ndu je ki kəte, e ki buji kə mbata təge goto, taa ndae ka goto tə. ¹⁹*NDU-kun je lə *Moji asi kadi rai adi dije asi-naa bərəre ta kəm Luwə ti al. NGA ningə nē kində me də ti ki maji təi ndu-kun je lə Moji e ki kadi-je. Ningə ki takule j-asi kadi ji re ki rə Luwə ti.

²⁰Nə ki rangi bəy, nē je kin pəti rai nē ki takul kibi rə lə Luwə. Nə ndəge je tēi njé kijə nē məsi kadi-kare ki kanji kun mindi lə Luwə. ²¹Nə ki oji də Jəju, Luwə un mindine, loki əl ə nə:

«Mi Bəbe ma m-yəti ndum al, M-un mindim m-ə nə:

I nje kijə nē məsi kadi-kare ki ratata.»

²²Be ə, ki rəbi kibi rə lə Luwə kin, ji ti meje kati kadi j-ingə kilə mindi ki sigi ki maji itə e ki kəte kin say ki takul Jəju.

²³Nə ki rangi bəy, njé kijə nē məsi kadi-kare ki gin koji ti lə Ləbi bayi-naa. Nə ke ə, yo təl-də taa taa adi lo kadi rai kilə kijə nē məsi kadi-kare kin ratata goto. ²⁴Nə Jəju e nje kisi ratata, ningə kilə kijə nē məsi kadi-kare lie a to ki nəne ti tə. ²⁵E be ə, Jəju asi kadi kaji ki ratata dije ki njé re ki rə Luwə ti ki takule. Təki rəjeti, e nje koy al adi a əl ta ki Luwə ki dəkagilo je pəti ki mbata ləde.

²⁶Jəju e nje kijə nē məsi kadi-kare ki bo ki səbi kadi j-inge. E ay njay nim, ra nē ki majal nja kare al nim, taa Luwə əse ngərəngi kadi njé ra majal je ti nim tə. Ningə, un-e inde adi isi ngərəngi dərə ti nu, də nē je ti pəti. ²⁷Jəju to tə ndəgi njé kijə nē məsi kadi-kare je ki bo kam al, adi e nē ki ndae goto rəe ti kadi ijə nē məsi

ki ndo je kare kare pəti ki mba kadi Luwə iyə-n go majal je ləne wa nim, taa mba kadi iyə-n go majal je lə kosi dije pəti kə tə. Jəju ijə nē məsi kadi-kare nja kare ba par ə asi naki. Adi e kadi-kare dərəe wa ki adi də kagi-dəsi ti kin. ²⁸Tadə ndu-kun lə Moji ində jine də dije ti madi ki kilə rade asi-naa al, tə njé kijə nē məsi kadi-kare je ki bo. NGA ningə kun mindi lə Luwə ki re go ndu-kun ti, ində jine də N Gone ti tə nje kijə nē məsi kadi-kare ki bo, e ki asi-naa bərəre ki nəne ti.

Jəju e nje kijə nē məsi kadi-kare ki bo

8 Ta ki bo ki kadi j-əl də ta ti kin ə to kin: J-aw ki nje kijə nē məsi kadi-kare ki bo, ki isi me dərə ti, də ji kə lo kisi kəbe ti lə Luwə, ki təge e də təgi je ti pəti¹. ²Isi ra kilə kijə nē məsi kadi-kare ki bo ləne me kəy ki ay njay ti, adi e me kəy kaw-naa ti ki rəjeti ki e dərə ti nu. E kəy ki Luwə wa ə ra bi e dije ə rai ki jide al.

³*NJé kijə nē məsi kadi-kare je ki bo, kare kare pəti, kilə ləde e mba kadi adi nē je Luwə nim, rəi ki kadi-kare məsi je nim tə. Be tə ə, e go rəbe ti kadi Jəju ka, aw ki nē kadi adi kadi-kare ti tə. ⁴Təki rəjeti, re Jəju e dənangi ti ne ningə, a e nje kijə nē məsi kadi-kare al, tadə njé kijə nē məsi kadi-kare je ki isi rai kilə kin ki go ndu-kun ti lə *Moji, isi dənangi ti ne ə bəlme ngata. ⁵NJé kijə nē məsi kadi-kare je ka kin, isi rai kilə me kəy kaw-naa ti. Nə kəy kin e ndil kəy ki rəjeti ki to dərə ti. Təki rəjeti, loki Moji ilə ngirə kadi ra kəy kibi, Luwə əl-e ə nə: «Ur mbi maji o-n də ta ki m-a m-əli kam: maji kadi ira kəy kibi kin təki ndo ki m-əjii də mbal ti^m.» ⁶Nə ngəsine, Jəju aw ki kilə ki ndae e ngay itə kilə lə njé kijə nē məsi kadi-kare je. Adi e ə, e nje ka mbə lo ti ki mbata kilə mindi ki maji, ki ngire e ki kində də kun mindi ti ki maji tə.

**Luwə adi mindi ne
mbata kilə mindi ki sigi**

⁷Təki rəjeti, re ne ki majal goto me kilə mindi ti ki kəte əⁿ, Luwə a re ki e ki rangi ki kə joo al. ⁸Nə, Luwə kəl ki dije ləne mbata majal je ki rai, ə nə:

«Oi ndə je a rəi noq,
Ki m-a m-ilə mindim kilə ki sigi,
Ki dije ki Isirayəl ti nim,
Ki dije ki Juda ti nim tə.

⁹Kilə-mindi kin, a to tə kilə mindi,
Ki ndə ki m-ilə ki kade je,
NDə ki m-uwə-n jide,
MBa kadi m-təe-n səde dənangi Ejipi ti kin al.
Lo kadi ay də njade ti səm me kilə mindi ti kin goto.

Be ə, mi Bəbe, m-a m-təl gidim madide tə.

¹⁰Bəbe ə nə:
Kilə-mindi ki m-a m-ilə
Ki dije ki Isirayəl ti go ndə je ti kin ə to kin:

M-a m-adi-de ne gər
MBa kadi gəri ndu-kun je ləm,
M-a m-ndangi ndu-kun je ka kin də bəngirəde ti.

M-a mi Luwə ləde,
Ə a əi dije ləm tə.

¹¹Dəw madi kare ki a aw
NDoo dəw ki me be ti ləne,
Ə se ngokone kadi gər-m goto,
Tadə dije pəti,
İlə ngire də dije ki təgi ti biti tēe-n də ngan je ki du ti,

A gəri mi.

¹²M-a m-iyə go ra go ti al je ləde kə,
Mem a oy də majal je ti ləde ratata⁹.»

¹³Loki Luwə əl ta də kilə mindi ki sigi ti ningə, e kin çji kadi təl e ki kəte tə ne ki kəke ti. Ningə j-əi pəti çji gəri kadi re ne to kəki ningə nay ngay al kadi a goto.

**Rəbi kəsi məkəsi
nangi no Luwə ti ki kəte**

9 Kilə-mindi ki kəte ka, aw ki ndu-kun je ki təji dije go rəbi kəsi məkəsi nangi no Luwə ti, ə se aw ki lo kaw-naa ki dənangi ti ne tə. ²Kəy kibi ki gangi mee joo e ki ra. Me kəy ti ki dəsəy, ki bəri-e lo ki ay njay, lo kində lambi ki bajie e siri isi me ti. Taa tabilə ki mapa kadi-kare ki dije adi Luwə e də ti, isi ti noq tə. ³Ningə kəy ki kə joo ki kibi gangi lo e ta ti, e lo ki bəri-e lo ki ay njay itə ndəgi lo je. ⁴Lo kin ti ə dəngiri lo ki ra ki çr e ti. Ningə də dəngiri ti ka kin ə, yibi ki bəyə əti mbi e ki kilə por də ti. Me lo ti ki kə joo ti ka kin tə ə, sanduki kilə mindi ki gide e ki ra ki çr e ti. Me sanduki ti ka kin ə, ku madi ki man rosi mee e səm ti. Ku ka kin gide e ki ra ki çr tə. Bəy taa, me sanduki ti ka kin ka, kagi təsi lə Arç ki ibə mbine e me ti tə. Bəy taa, me sanduki ti wa ki kare kin ə, mbal je ki ndangi ta je ki çji də kilə mindi ti e me ti tə. ⁵Də sanduki ti ka kin ə, təli kagi je joo ki toi tə *Malayka je ki bəri-de nə serubə je, ki awi ki kəsi-gon ngay indəide də ti. Malayka je ka kin naji bagide də lo kadi-kare məsi ti ki çji go kiyə go majal je lə dije kə. Nə ke ə, e dəkagilo ki kadi dəw çr-n gin ta je kin pəti al bəy.

⁶Kəy kibi ka kin e ki gangi lo joo. *NJé kijə ne məsi kadi-kare je uri me kəy ti ki dəsəy ki ndə je kare kare pəti mba ra kilə ləde^p. ⁷Nə me kəy ti ki kə joo, nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ki karne ba par ə, a ur ti nja kare me bal ti kare. Lo kin ti ə a re ki məsi da mba kadi adi Luwə kadi-kare ti kadi iyə-n go majal je lə nje kijə ne məsi kare ki bo wa kin kə nim, taa yə ndəgi kosi dije ki rai ki go me ndigi ti ləde al nim tə⁹. ⁸NDil ki ay njay ndo-je ki takul ne je kin kadi dəkagilo je pəti ki

⁹8:7 Tēe ki taga 24.3-8 ⁹8:12 Jərəmi 31.31-34 ⁹9:6 Kər Isirayəl je 18.2-6
⁹9:7 Ləbətiki 16.2-34

me kəy ki dəsəy kin to ningə, ta rəbi kur me lo ti ki ay njay njay itə made je kin e ki tēē al bəy. ⁹Nē kəji je kin əi ndil nē je ki dəkagilo ti ki bəne. Kər me nə: kadi-kare je ki nē məsi je ki j-isi j-adi Luwə kin asi kadi rai adi me dəw ki nje ra kilə kadi Luwə kin asi-naa bərəre al. ¹⁰Təki rəjeti, nē je kin əi ndu-kun je ki ɔji dō nē kuso ə se nē kəy ki kuji nē ra je ki ɔji dō kay rō ki man par. Nē je kin əi kuji nē ra lə dije ki dənangi ti ne. NDade to ki mbata dəkagilo ki ndəy be par, biti dəkagilo ti ki Luwə a ində-n gin ndu-kun je ki sigi.

Kirisi adi rone kadi-kare ti

¹¹Nə Kirisi re tə nje kija nē məsi kadi-kare ki bo mba kadi adi-je nē maji je ki toi ne ngata. Kirisi ur me kəy kibi ti ki bo ngay nim, asi-naa bərəre nim tō. E kəy kibi ki dije ə rai ki jide al nim, taa e kəy ki goto dənangi ti ne nim tō. ¹²Kirisi ur me kəy ti ki ay njay njay itə made je ka kin nja kare ba par. Ur me kəy ti ka kin ki məsi bal biyə ə se ki məsi ngan mangi je al, nə ki məsine wa. E ki rəbi kin ə, Kirisi gangi-n doje nja kare ba par ratata dō majal je ti. ¹³Təki rəjeti, ki go nē jibəl be ti, dije a təl bal biyə je ki ngan mangi je, ə a sikəi məside je ki bu ngon kō mangi ki kilə por dō ti dō dije ti ki rai majal. Rai nē je kin be mba kadi dije ka kin təl ki kay njay gogi ki go nē jibəl be ti. ¹⁴Re nē kin e ki rəjeti kadi məsi da je awi ki tōgi ningə, məsi Kirisi, tōge a itə məsi da je səy ngay bəy. Nə Kirisi wa un rone adi Luwə tə nē kadi-kare ki ay njay ki tōgi lə NDil ki nje kisi ratata. Məse ka kin a tōgi ngameje adi ay njay mba kadi ji ra nē je ki majal ki a aw səje koy ti al. NGata ningə, j-a j-asi kadi j-a ra kilə j-adi Luwə ki nje kisi kəm ba.

Kilə-mindi ki sigi me məsi ti

¹⁵Be ə, Kirisi e nje ka mbō dije ti ki Luwə ki rəbi kilə mindi ki sigi. MBa kadi njé je ki Luwə bər-de ingəi nē nduwə ki a to ratata ki Luwə un-n mindine adi-de. Nē kin a ra nē, tadō Kirisi oy ningə məse taa dije ilə-de taa ta nē je ti ki majal ki isi rai nē dəkagilo ti ki əi gin tōgi ti lə kilə mindi ki kəte.

¹⁶J-ingə kadi re dəw ra makitibi kilə mindi ki ɔji dō ləbi nē nduwə tone ti ningə, maji kadi dəwe ka kin a oy bəy taa, noje je a ləbi-naa nē nduwə. ¹⁷Təki rəjeti, re dəw e ki dō ne taa bəy ba, nda makitibi kilə mindi ki ɔji dō nē nduwə goto. Loki dəwe ka kin oy ngata ningə ndae to. ¹⁸Be tō ə, kilə mindi ki kəte ka, lo kadi aw ki tōgi ra kilə kəte goto nō məsi ti ki ay. ¹⁹Loki *Mojj ɔr me ndu-kun je pəti təki ndangi-n me makitibi je ti ki mi nō kosi *Isirayəl je ti pəti ningə, un məsi ngan mangi je ki məsi bal bati je ki pote-de ki man jine ti. Ningə un baji kagi madi ki ul njuki ki əti maji ngay ki bari-e nə ijopi. Baji kagi ka kin e ki bīr gine ki kibi ki rai ki bəl bati je adi səl ləm ləm ə kər njir njir tō. Ningə kagi ka kin ə, ilə me məsi ti ba sikə dō makitibi je ti ki ndangi ndu-kun je me ti nim taa dō kosi dije ti nim tō. ²⁰Dəkagilo sikə məsi ti, Mojj ə nə: «E kin e məsi kilə mindi ki Luwə un ndune dō ti adi səsi, kadi itəli rōsi go ti^s.» ²¹Be tō ə, sikə-n məsi ka kin dō kəy kibi ti ki dō nē ra kilə je ti pəti ki me ti tō. ²²Təki rəjeti, ki go ndu-kun ti, nē je ngay a təl ki kay njay ki takul məsi par. Ningə ki kanji məsi ki sikə, kiyə go majal je a goto tō.

Kun rō kadi lə Kirisi ɔr majal je kō

²³Nē je ki titi-naa ki nē je ki rəjeti ki dōrə ti pəti səbi kadi e ki təl-de ki kay njay ti ki rəbi kin. Ningə ki ɔji dō nē

je ki rəjeti ki me dora ti wa ka, gei ne kadi-kare məsi ki maji itə məsi da je say. ²⁴Təki rəjeti, Kirisi ur me kəy kibi ti ki dije rai ki jide ki e ndil e ki rəjeti ki me dora ti kin al. Nə e aw me dora ti, oji rone ta kəm Luwə ti, isi əl sie ta ki mbata ləje. ²⁵Jəju aw me dora ti mba kadi adi rone kadi-kare ti Luwə nja bay bay al. Nə nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ur me kəy ti ki ay njay itə made je ka kin ki bal je kare kare pəti, ki məsi da je. ²⁶Re e be al ə, Kirisi a ingə kə nja bay bay lo kilə ngirə dora ki donangi ti nu. Nə təki rəjeti, Kirisi re nja kare ba dəkagilo ki dəbəy ti, mba kadi bər majal kə, ki takul darəe ki un adi Luwə ne məsi ti. ²⁷Ningə e ki kində də dana kəte, kadi dəw ki ra ra a oy nja kare par, ningə go koye ti, Luwə a gangi ta dəe ti. ²⁸Be tə ə, Kirisi adi rone nja kare ba par, mba kadi bər majal lə kosi dije. Ningə a oji rone ki kə joo bəy, nə ke ə, e ki mba bər majal al ngata, nə ki mba kadi aji njé je ki isi nginəi ndə təl-e.

Kirisi adi rone kadi-kare ti nja kare ba par

10 *NDu-kun je lə *Moji əi ndil ne je ki rəjeti ki a rəi, bi əi darə ne je wa al. Be ə, lo kadi ayi dije ki isi rəi rə Luwə ti njay goto. Re ijəi ne məsi kadi-kare ki bal je kare kare pəti ka loe goto. ²Re e be al ə, njé je ki isi ijəi ne məsi kadi-kare adi Luwə kin, Luwə a iyə go majal je ləde kə pəti nja kare ba par. Lo kadi mede a ole də majal je ti ləde gogi bəy a goto. Ningə gin kijə ne məsi kadi-kare ka, a gangi tə. ³Nə təki rəjeti, ki rəbi kijə ne məsi wa kin ə, me dije ole-n də majal je ti ləde bal je kare kare pəti. ⁴Tadə məsi ngan mangi je ki məsi bal biyə je asi kadi bər majal je kə al.

⁵E be ə, loki Kirisi isi re me donangi ti, əl Luwə ə nə:
«fge ne məsi al nim, kadi-kare al nim tə,

Nə ibə darəm.

⁶Ira rənəl də da je ti ki kilə por də ti də dingiri ti al nim,

Taa ne məsi mbata bər majal je ka nəl-i al nim tə.

⁷Ningə m-əli m-ə nə:

Mi ne, m-re donangi ti kadi m-ra ndigi ləi,

Təki ndangi me makitibi ti ki kay njay oji-n dəm^t.»

⁸Ta ki dəsəy ki Kirisi əl ə to kin: «fge ne məsi al nim, kadi-kare al nim, da je ki kilə por də ti də dingiri lo ti al nim, taa ne məsi mbata bər majal je al nim tə». NGa ke ə, ne məsi je kin pəti, e ki rade ki go ta je ti ki e ki ndangi ki go ndu-kun ti. ⁹Kirisi təl əl bəy ə nə: «O, m-re donangi ti mba kadi m-ra go ndigi ləi». Kirisi buji ne məsi je ki kəte, ə un rone tə ne məsi ki sigi ində to ti. ¹⁰Jəju Kirisi ra ne ki Luwə ndigi. Be ə, adi rone kadi-kare ti, nja kare ba par, mba kadi taa-je ilə-je taa də majal ti.

¹¹Ningə njé kijə ne məsi kadi-kare je kare kare pəti, awi ki njade taa, ndə je kare kare pəti mba ra kilə ləde nə Luwə ti. Adi kadi-kare ne məsi ki kare wa kin ki dəkagilo je pəti. Nə ne məsi kin asi bər majal je lə dije al ratata^u. ¹²Nə Kirisi, adi rone kadi-kare ti nja kare ba par mbata bər majal je, ə aw isi də ji kə Luwə ti ki nəne ti. ¹³NGə sine ki isi də ji kə Luwə ti, isi ngəm kadi Luwə ilə njé bə je lie gin njae ti tə kimbər kində nja be. ¹⁴Be ə, ki kul ne məsi ki kare wa kin, təl-i-n dije ki ay-de də majal ti ki kasi-naa bərəre ti ratata.

¹⁵NDil ki ay njay ka ma naje ay njay tə, ningə ta ki dəsəy ki əl ə to kin:

¹⁶«Bəbe ə nə:

Kilə-mindi ki ma m-ilə səde,

Go ndə je ti kin ə to kin:

M-a m-ində ndu-kun je ləm də bəngirəde ti,

M-a m-ndangi-de mede ti, me mər ta je ti ləde.»

¹⁷ Ningə təl əl bəy ə nə:

«M-a m-adi mem ole dō majal je ti ləde al nim, taa dō kilə rade je ti ki go rəbe ti al al nim tō^v.» ¹⁸ NGa ningə loki majal je e ki kiyə go kō, nda ne məsi ki kadi dəw a ra bəy taa a bər-n majal goto.

Ji rəi basi ki rō Luwə ti

¹⁹ Be ə, ngakom je, ji gər kadi ta rəbi e ki tēē noje ti kadi j-ur lo ki ay njay njay itə made je ki takul məsi Jəju Kirisi ki ay.

²⁰ Tēē ta rəbi ki sigi ki a to ratata ki takul kibi gangi lo ki ində gangi, adi e darəe wa ki adi ne məsi ti dō kagi-dəsi ti. ²¹ J-aw ki nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ki e ki kinde dō kəy ti lə Luwə. ²² Adi ji rəi basi ki rō Luwə ti ki me ki rəjeti, ki kadi-me, ki badi al, ki me ki ay ki uwə-je ki ta al, ki rō ki togi ki man ki ay njay. ²³ Adi j-ai dō ne kində me dō ti ki j-isi j-iləi mbe kin ngə, tado ne je ki Luwə un mindine kadi n-a ra n-adi-je, a ra təki rəjeti. ²⁴ Adi j-indəi kəm je go-naa ti yo je ki ne je, ki go rəbi kilə dingəm me naa ti mba kadi ji ndigi-naa nim, ji rai ne je ki maji nim tō. ²⁵ Adi j-iyəi ta re lo kaw-naa je ti ləje təki njé ki nə je isi rai be kin al. Nə adi j-iləi dingəm me naa ti yo je ki ne je, tado təki oy, ndō re lə Babe e basi.

²⁶ Ji gər ta ki rəjeti ə bəlme. Ningə, go gər ta ki rəjeti kin ə, ji ra majal ki go me ndigi ti ləje ə, kadi-kare məsi ki rangi ki a bər majal je ləje goto ngata. ²⁷ Ne kare ba ki nay ki mbata ləje, e ngəm ki rō dadi par par ta ki gangi lə Luwə ki por ki əti bəl ki a o njé mbate je. ²⁸ Re dəw madi mbati kadi təl rone go ndukun je ti ki *Moji ndangi ə, a ingə yo ki kanji koo kəm-to-ndoo, re dije joo ə se mitə mai naji dō mbati təl rō go ndukun je ti lie kin. ²⁹ Təki rəjeti, dəw ki kidi NGoN lə Luwə ə, a ingə kində kōji ki ngə

ngay bəy. Ne ki ra kin oji kadi ilə kōji dō məsi kilə mindi ki taa-e ile taa dō majal ti kin al. Taji NDil ki ay njay ki ra-je adi ji gər me-maji lə Luwə. ³⁰ Təki rəjeti, ji gər Luwə ki ə nə:

«Mi ə, mi nje dal bə nim, taa nje kadi ne dəw ki ra ra ki go kilə rae ti nim tō!

«Taa ilə dō ti bəy ə nə:

Babe a gangi ta dō dije ti ləne^w.»

³¹ E ne ki əti bəl ngay kadi dəw osi me ta ki gangi ti ki ngə lə Luwə ki nje koy al.

³² Adi mesi ole dō ne ti ki ra ne kəte, dōkagilo ti ki ingəi lo kunji lə Luwə. Kalangi ba go ti par ə, ingəi kō ngay, nə ke ə uwəi tōgisi ba ta rō ti ki bo kin.

³³ NJé ki nə je dansi ti, dije taji-de je adide kō je ta kəm kosi dije ti. Ningə njé ki nungəi əi basi mba kadi əsi gin njé je ki isi ingəi kō kō je kin. ³⁴ Təki rəjeti, ingəi kō ki njé je ki əi kəy dangay ti. Taa ndigi ki rənəl mba kadi dije taai ne maji je ləsi dō gu ti, tado igəri kadi awi ki ne je ki Luwə un mindine kadi n-a n-adi səsi, ki ne je ki ndade itə ne maji je ləsi, taa a toi ratata tō. ³⁵ Oti kadi iyəi ta kadi-me ləsi, tado ki go rəbi kadi-me kin, a ingəi ne kigə go ji ki bo ngay. ³⁶ Maji kadi inay i ki lo kuwə tōgi ba ti, mba kadi irai ne ki Luwə ndigi ə ingəi ne ki un-n mindine mba kadi n-a ra.

³⁷ Təki rəjeti, makitibi lə Luwə əl ə nə:

«Me dōkagilo ki gōji ngay ti, nay ngay al nga,

NJe re a re təki rəjeti, a ɔr ndō aw-n kəte al.

³⁸ Ningə, Luwə ə nə, dəw ki nje ra ne ki dana ta kəmne ti,

A isi ki dōne taa ki takul kadi-me.

Nə re təl gogi me majal ti ə, rəm a nəl-m sie al^x.»

³⁹ Nə je, je dan dije ti ki njé təl gogi ki mba ti ta rōde al. Nə je mbō njé je ti ki adi mede, ə əi dō rəbi kaji ti kin.

Ta dɔ kadi-me ti lə kaje Isirayəl je

11 Tado kadi-me Luwə, e kaw ki badi al dɔ ne kində me dɔ ti, taa e tij me kati dɔ ne ki rɔjeti ki dəw oo ki kəmne al tɔ. ²E ki takul kadi-me ləde ə, ngatɔgi je ki kəte, me Luwə nəl-e dɔde ti.

³Ki takul kadi-me ə, ji gər-n kadi dɔrɔ ki dɔnangi ki ne je ki me ti, Luwə rade ki ta ki tane ti. Be ə, Luwə ra ne je ki j-o-de, ki takul ne je ki j-o-de al. ⁴Ki takul kadi-me ə, Abəl adi-n kadi-kare Luwə. Kadi kare lie maji itə yə Kay. Ki takul kadi-me lə Abəl ə, Luwə ndigi-n kadi-kare je lie, ə ma naji lie kadi e dəw ki nje ra ne ki dana. Təki rɔjeti Abəl oy wa, nə ki takul kadi-me lie, ne je ki ra isi əli-je ta biti bone^y.

⁵Ki takul kadi-me ə Luwə un-n Enoki ki rɔne ti ki kanji kadi oy. Lo kadi dəw inge goto, tado Luwə un-e aw sie rɔne ti dɔrɔ ti nu. Makitibi lə Luwə ə nə: «Kəte bəy taa kadi Luwə un-e aw sie dɔrɔ ti, Enoki nəl Luwə^z.» ⁶Dəw ki a nəl Luwə ki kanji kadi-me goto. Ningə dəw ki isi re bəsi ki rɔ Luwə ti, kadi gər mene ti maji təki Luwə isi nɔ təki rɔjeti nim, taa isi igə go ji njé je ki isi sangi-e nim tɔ.

⁷Ki takul kadi-me lə Nuwe ə, Luwə ndr-n mbie dɔ ne je ti ki a rai ne, ki dije ooi ki kəmde al bəy. Nuwe mbati ta kɔji lə Luwə al, adi ra bato mba kadi aji-n rɔne nim, aji-n gin dije ki me kəy ti ləne nim. Ki go rəbi təl rɔ go ta ti lə Nuwe kin ə, ndɔl re-n dɔ dije ti ki dɔnangi ti. Ningə ki takul kadi-me lie ə, Luwə tide-n dəw ti ki nje ra ne ki dana^a.

⁸Ki takul kadi-me lə *Abirakam ə, loki Luwə bar-e ningə, ndigi tae ti. Abirakam ndigi ta bar ti lə Luwə ə i taa osi dɔ rəbi ti ə aw me be ti ki gər nja kare al, ki un ndune kadi n-a n-ade ne nduwə ti.

⁹Ki takul kadi-me ə, i aw isi-n tə be dɔnangi ti ki Luwə un ndune kadi n-a n-ade. Abirakam aw isi gin kəy kibi ti naa ti ki *Isaki əi ki *Jakobi. Əi je ka, əi njé kingə ne nduwə wa ki kare ki Luwə un-n ndune adi Abirakam kin tɔ^b. ¹⁰Abirakam ngəm kadi n-isi me be bo ti ki ngire ngə maji, ki Luwə wa mər ta dɔ rəbi ra-e ti kəte bəy taa, ində be bo ka kin ki darɔne wa tɔ.

¹¹Ki takul kadi-me lə Sara ki e kuji dəne tɔ ə, dɔkagilo ti ki bīgə yipi ə bəlme ka, Luwə ade tɔgi ade oji ngon, tado badi al kadi Luwə a ra ne ki un-n mindine kadi na ra. ¹²E be ə, ki takul dəw ki kare wa ki bīgə yipi adi ndəe nay ngay al dɔnangi ti wa kin ə, gin kɔji ki bəyi-naa tə mee je ki dɔrɔ ti ə se yangira ki ta ba ti ki dum tidə kɔrde, tɔgi ti.

¹³Dije pəti ki adi mede Luwə ka kin oyi ki kanji kadi ingəi ne maji je ki Luwə un-n ndune kadi n-a n-adi-de ka kin. Nə ke ə, ooi ne je ki ndɔ ki a rai ne nim, rai rɔnəl dɔ ti ngay nim tɔ. Ningə gəri maji kadi n-əi mba je ki njé njiyə mba dɔnangi ti ne. ¹⁴NJé bar rɔde mba je ki njé njiyə mba je dɔnangi ti kin, oji ki taga ay njay kadi isi sangi be ki sɔbi dɔde təki rɔjeti.

¹⁵Giri ta dɔ be ti ki tɔgi me ti kin al, tado re giri dɔ ti ə, ne ki a ɔgi-de kadi təli awi me ti gogi goto. ¹⁶Təki rɔjeti, isi sangi be ki sɔbi dɔde ki maji itə be ki tɔgi me ti, adi e be ki dɔrɔ ti. E be ə, rɔ Luwə sɔl-e al kadi bari-e Luwə ləde, be ə, ində dɔ be bo madi dana ki mbata ləde.

¹⁷Ki takul kadi-me lə Abirakam ə, Luwə ge kadi n-a n-oo ne ki Abirakam a ra, adi dəje kadi adi Isaki ne məsi ti. Be ə, Abirakam e bəsi kadi adi ngonne ki kare ba wa kin. Ne je kin rai ne go kun ti ki Luwə un-n mindine ade-n kin^c.

¹⁸Təki rɔjeti Luwə əl-e ə nə:

^y11:4 Kilə ngirə ne je 4.3-10 ^z11:5 Kilə ngirə ne je 5.24 ^a11:7 Kilə ngirə ne je

6.13-22 ^b11:9 8-9: Kilə ngirə ne je 12.1-5; 23.4; 35.12, 27

^c11:17 Kilə ngirə ne je 22.1-14

«E ki takul Isaki ə, a ingə-n gin koji ləi ki m-un mindim madi^d.»

¹⁹ Abirakam əl təkı Luwə asi naki kadi a ndəl Isaki lo koy ti. E be ə, Luwə təl ki ngone ade, tə ne ki Isaki oy ə ndəl lo koy ti be.

²⁰ Ki takul kadi-me ə, Isaki tərı-n ndune dō Jakobi ti əi ki Esuwa oji dō ji kiside ki lo ti ti. ²¹ Ki takul kadi-me ə, Jakobi, loki e bəsi kadi oy, tər ndune dō ngan je ti lə Jisəpi kare kare pəti. İndə tōgine dō kagi tōsi ti ləne, osi-n məkəsine nangi nō Luwə ti. ²² Ki takul kadi-me ə, loki Jisəpi e bəsi kadi oy, əl ta dō tēē ti ki ngan *Isirayəl je a tēēi dōnangi Ejipi ti kō. Ningə adi ngan Isirayəl je ndu je ki oji dō singə ninne^e.

²³ Ki takul kadi-me lə nje koji *Moji je ə, bəyoı-e-n nay mitə go ndō koje ti. NJe koje je ooi kadi ngon ka kin kurə ngay. Be ə, bəli mbati ra go ndu-kun ti lə ngar al. ²⁴ Ki takul kadi-me lə Moji ə, loki tōgi gangi nga ningə, mbati kadi dije gəri-e tə ngon koji Parawō ki dəne. ²⁵ Moji oo maji ngay ta kəmne ti kadi n-ingə kō naa ti ki dije lə Luwə, itə kadi n-isi me-maji ti dan majal ki ra ti, mbata ngon dōkagilo ki ndəy be. ²⁶ Moji oo kadi dije kidi-e tə Kırısı be, e ne ki ndae to ti ngay itə ne maji je ki Ejipi ti, tadō ur kəmne dō ne kigə go ji je ti ki a ingə me ndō je ti ki a re. ²⁷ Ki takul kadi-me ə, Moji oti-n me bə ti ki Ejipi ti kō, ki kanji kadi bəl wongi lə ngar. Ningə kəme e kəte dō rəbi ti ləne tə ne ki oo Luwə ki dum koo ki kəm kin, ki kəmne be. ²⁸ Ki takul kadi-me Luwə ə, Moji ində-n ndō ki a bari-e nə Paki, ə adi Isirayəl je sikəi məsi ta kəy je ti ləde, mba kadi malayka ki nje tuji ngan dər je ki Ejipi ti, tuji ngan dər je lə Isirayəl je al.

²⁹ Ki takul kadi-me lə Isirayəl je ə, gangi ba kasi tə dōnangi ki tuti kurım be. Ba, loki dije ki Ejipi ti nai kadi n-

irai tə Isirayəl je be ningə, man ba ka kin, tibi dōde pinim. ³⁰ Ki takul kadi-me lə Isirayəl je ə, loki njiyəi gugi dō ndogi bər ki dō bə bo Jəriko ti ndō siri ningə, ndogi bər ka kin budi nangi mur mur. ³¹ Ki takul kadi-me ə, Rakabi ki e kaya dəne ingə yo təkı njə kəsi ta Luwə ingəi kin, al, tadō uwə njə kində manji bə je ki rəne ti maje.

³² Ningə ta ki kadi m-əl nay ngay bəy, nə dōkagilo asi-m al kadi m-əl kidi ta je ki oji dō Jədiyō je, ki Baraki je, ki Jəpite je, ki *Dabidi je, ki Samiyəl je, ki njə kəl ta ki ta Luwə ti je. ³³ Ki takul kadi ki dije kin adi mede Luwə ə, tətı rō gin dije ki rangi je, gangi ta ki dana je, ingəi ne je ki Luwə un-n mindine adi-de je, taa adi bəl je təli da je ki tōgide goto ti nim tō. ³⁴ Təli por je ki kōde əti bəl adi oyi bəm bəm nim, tēēi ta koy ti lə kiyə kasigar ki dije gei təlilı-de nim tō. Taa me tōgi goto ti je ləde ki ngay, ingəi tōgi ki al dō maji. Dōkagilo rō je ti, təli gō rō je ki əti bəl, adi indəi ngōdi nja njə rō je ti ki mba. ³⁵ Ki takul kadi ki dəne je madi adi mede Luwə kin ə, ingəi dije je ləde ki oyi ə ndəli.

Ningə njə ki nə je mbati kiyə tae, adi dije adi-de kō biti tēē-n koy dōde ti. Rai be mba kadi ingəi tēē lo koy ti ki dōbəy ti ki maji itə e ki taji-naa ti ne kin. ³⁶ NJə ki madi je təli ne kōgi je, tındəi-de ki ndəy je. Tōi njə ki nungi ki kulə gindi, ə buki-de kəy dangay ti. ³⁷ Tıləi-de ki gajı mbal je təlilı-de je, tijəi-de ki si gangi-de dana joo je, təlilı-de ki kiyə kasigar je. NJə ki nə je iləi lo ta gəngi gəngi, ningə kibi kōde je e ngirə biyə je ə se ngirə bati je. Ne je pəti nal-de. Adi-de kō ngay nim, taa rai-de majal ki əti bəl nim tō. ³⁸ Dije ka kin əi dije ki maji ngay, nə ke ə dije ki dōnangi ti ne ooi-de tə dije ki ndade goto be. Adi toi tə dije ki rō tuwə-de bə ləde

^d11:18 Kilə ngirə ne je 21.12 ^e11:22 Kilə ngirə ne je 50.24-25; Tēē ki taga 13.19

be adi njiyəi ki dilə lo je, ki dō mbal je, awi ki bole mbal ti je, ki bole be ti je.

³⁹ Əi je pəti Luwə ma naji ləde maji ki takul kadi-me ləde, nə ke ə, ingəi ne je ki Luwə un-n mindine adi-de kin al bəy.

⁴⁰ Təki rəjeti, Luwə ində dō ne madi ki maji tōi dana ki mbata ləje. E be ə, lo kadi Luwə təl-de ki kasi-naa bərəre ti ki kanji je kəte goto.

Kuwə tōgi ba me ngədi ti

12 J-əi je ka, təki njé ma naji dō kadi-me ti ləje gəi gidije wuki ka kin ə, adi ji mbati ne je pəti ki a ɔgi-je kəti kəte. Ki bo tōi adi ji mbati majal ki isi b̄indi je b̄indi b̄indi kin. Adi j-ayi-naa ngədi ki kuwə tōgi ba me na-naa kəy ngədi ti ki to nō je ti kin. ² Adi j-uri kəmje dō Jəju ti, ki e nje kində gin kadi-me ləje, taa e nje ra-e kadi asi-naa bərəre tō kin. NDigi kadi oy dō kagi-dəsi ti ki kanji kadi tur go rəsəl ki ko koy je ki be kin a re-n. Təki rəjeti, oo rənəl ki a ingə kəte. Be ə, ngəsine kin isi dō ji kō Luwə ti ki isi dō kimbər ngar ti ləne.

³ Oyo, adi mesi ole dō Jəju ti, ki dije ki njé ra majal je adi-e kō ki əti bəl, nə oo tə ne ki kare. Jəju ra be mba kadi iyəi rəsi adi me tuji je taai tōgisi al. ⁴ Me rō ti ləsi ki isi rōi ki majal ki ra, uwəi tōgisi ba me rō ti biti adi tēē koy dəsi ti al bəy. ⁵ Mesi oi dō ta kōji ti ki Luwə adi səsi ki to me makitibi je ti ki ay njay, tə ta kōji ki baw ngon adi ngonne ki ə nə:

«NGonm, oti kadi ikidi kində kōji ki Luwə isi ində-i cji,

Ningə, loki kəl səi ə, adi ɔr tōgi al.

⁶ Dəw ki Luwə ndige, a ɔje ne je ki ra majal ade oo ki kində kōji,

Ningə dije pəti ki Luwə gər-de tə ngane je,

Ində-de ki ndəy tōf.»

⁷ E ki mba kadi kəmsi tēē dō ne ra je ti ki majal ki isi rai, ə isi ingəi kō. Luwə

ra səsi tə ngane je be. Tadō e ne ki go rəbe ti kadi baw ngon cji ngonne ne je ki majal ki isi ra. ⁸ Luwə isi ində nganne je pəti cji-de, re ində səsi cji səsi al ningə, cji kadi səi nganne je ki rəjeti al, nə səi ngan lə dəw ki rangi yo. ⁹ Adi meje ole dō bawje je ki go darō ti ki dənangi ti ne, ki indəi-je cji-je, ə j-isi təli rəje go ta ti je ləde mbata kində ki indəi-je cji-je. Be ə, maji kadi ji təli rəje go Bawje ki dərə ti ki itə bawje je ki dənangi ti bəy, mba kadi j-ingəi kaji. ¹⁰ Bawje je indəi-je cji-je ki mbata ngon dəkagilo ki ndikiri ba par, ki go koo ti ki oi maji ta kəmde ti. Nə Luwə ində-je cji-je ki mbata maji ləje ki rəjeti. Ge kadi ji təli dije ki ayi njay tə e be tō. ¹¹ Təki rəjeti, taji-naa ti ne, kində kōji a adi dəw rənəl al, a re ki me tuji yo. Nə me ndō je ki rangi ti, njé je ki njé təl rōde go ti, a təli dije ki nje ra ne ki dana nim, dije ki nje kisi ki lapiya nim tō.

¹² E be ə, maji kadi imbati kadi səi dije ki njé tōgi goto je, ə kadi təli dije ki nje tōgi je. ¹³ Maji kadi uni go rəbi ki a nju-ruru, mba kadi njé məti je tōi dō rəbi ti al, nə kadi ingəi rō nga.

Kisi ki dō ta ki maji lə nje kadi-me

¹⁴ Maji kadi indəi tōgi dō rəsi ti mba kadi isi ki lapiya ki dije pəti. Ningə kadi kisi ki dō ta ləsi e me ne ra ti ki ay njay. Re injiyəi me ne ra ti ki ay njay al ə, dəw madi ki a oo Luwə goto. ¹⁵ Indəi kəm-kədi dō rəsi ti, kadi dəw madi dansi ti tu gidine adi me-maji lə Luwə kin al. Kadi dəw madi kare dansi ti təl to tə kagi ki ati ki mane majal, ki a tōgi ningə, a tuji dije ngay ki manne ki majal kin be al. ¹⁶ Kadi dəw madi kare dansi ti e nje ra kaya al. Taa kadi dəw madi kare dansi ti e nje kidi ne je ki kər kində ta dangi mbata Luwə al. Oti kadi irai tə Esuwa ki, un ke ngon ki ngatōgi ləne ndogi-n ne kuso ki nja kare par kin al. ¹⁷ İğəri bəti kadi-me

ndo je ti ki rangi go ne ti ki ra kin, ge kadi n-ingə njangi do ji bawne ti, na loe goto. Esuwa sa rəbi ki man no kəmne ti mba kadi n-aw ki bawne kadi yəti kəji ta ra ləne, na loe goto.

¹⁸ Irəi basi kadi ne madi ti ki dəw asi kodi, tə mbal Sinay ki tinge to tə por ki o bilim bilim, ə se kil ndi ki ndul kururu, ə se lo ki ndul, ə se nəl ki ilə ki təgine, ¹⁹ ə se ndu təbi, ə se ndu ta madi, al. Loki *Isirayəl je ooi do ndu kin ningə, dəji kadi n-ooi ta ki rangi kare do made ti gogi al ngata. ²⁰ Təki rojeti, təgi Isirayəl je asi kadi rai go ndu-kun ti ki Luwə adide ə nə: «Dəw ki ra ra, dəw ə se da, ki ɔdi mbal ə, a tiləi-e ki gəji mbal təli-eḡ,» kin al. ²¹ Ne ki oi əti bəl ngay adi *Moji ə nə: «Bəl ra-m ngay adi m-dadi^h.»

²² Nə səi irəi ba, irəi basi ki ro mbal *Siyo ti, taa ki ro be bo ti lə Luwə ki nje kisi kəm ba ti. E Jorijaləm ki dora ti, loki malayka je dibi bay bay isi rai rənəl ti. ²³ Səi irəi basi ki lo kaw-naa ti lə njé je ki toi tə ngan je ki ngatəgi je lə Luwə, ki təde e ki ndangi me dora ti. Səi irəi basi ki ro Luwə ti ki nje gangi ta do dije ti pəti. Taa irəi ki ro dije ti ki njé ra ne ki dana ki ndo ki kəte oyi, ki təli asi-naa bərəre təki Luwə ge. ²⁴ Səi irəi basi ki ro Jəju ti ki buki məsine mba kadi təl-n je ki kay njay ti. E nje ka mbə dije ti ki Luwə ki mbata kilə mindi ki sigi ki Luwə ilə səje. Ningə məse ki buki ka kin əl ta ki təgine itə ya Abəl.

²⁵ İndəi kəm-kədi do rəsi ti, Oti kadi imbati koo do ta lə nje kəl səsi ta! Isirayəl je ki dəkagilo ti ki kəte, mbati koo do ta lə Moji ki nje kəl-de ta dənangi ti ne, kində kəji nal-de al. Ningə j-əi je, Luwə ki isi me dora ti nu ə isi əl-je ta. Re ji təli gidije ta ta ti lie ə, kində kəji a ɔdi-je kodi ki rojeti! ²⁶ Luwə ki dəkagilo ti

ki kəte ndue yəki dənangi ka kin ə, un ndune dəkagilo ti ki bone bəy ə nə: «NJa kare bəy ma yəki dənangi bəy, nə ke ə, a e dənangi par al, dora ka ma yəke t^l.» ²⁷ Ku ta ki ə nə: «NJa kare bəy» kin cəji kadi ne je ki Luwə ində-de kin a tuji-de pəti kə mba kadi gotoi. Ningə ne je ki dum tuji par ə a nayi.

²⁸ Ningə j-əi je, kəbe ki j-ingəi e kəbe ki dəw ki a asi tuwə-je me ti goto, ə adi ji rai oyo Luwə, ə ji rai kilə j-adi-e ki go rəbi ti ki nəl-e, ki təji ki kilə doe ti ki bəl. ²⁹ Təki rojeti, Luwə ləje e por ki nje ro ne je.

Kilə dīgəm me naa ti ki dangi dangi

13 Maji kadi inayi ki lo ndigi-naa ti ki yo je ki ne je tə ngakonaa je be. ² Adi mesi oy do kuwə mba je ki rəsi ti al. Tado njé ki madi je, lo kuwə mba je ti kin ə, uwəi malayka je ki rəde ti kanji kadi gəri go^l. ³ Adi mesi ole do dije ti ki toi kəy dangay ti, tə ne ki səi je wa ka, səi dangay je naa ti səde be tə. Adi mesi ole do njé je ti ki dije adi-de kə, tə ne ki səi je wa ə dije isi rai səsi majal be.

⁴ Maji kadi taa-naa ingə koji ki kilə do ti ro dije pəti. Ningə kadi njé taa-naa je, dīgəm ki dəne ngəmi rəde mbata lə naa. Tado Luwə a gangi ta do njé ra kaya je ti ki njé kuwə marim ti. ⁵ Me kisi ki do ta ti ləsi, oti kadi irai ta la ki al do maji. İrai rənəl do ne ti ki awi jisi ti. Tado Luwə wa, ə nə:

«Jagi, m-a m-iyə-i kə al ratata^k.»

⁶ E be ə, j-a j-asi kadi j-əli ta ki me ki t^l kati j-əi nə:

«Babe e nje ra səm,

Ne ki a ra-m bəl goto,

Ne ki dəw a ra səm goto^l!»

⁷ Adi mesi ole do njé kər nəsi ti je ki əli səsi ta lə Luwə kəte. İnayi ki lo mər ta

§12:20 Təe ki taga 19.12-13 ^h12:21 Dətərənom 9.19 ⁱ12:26 Aje 2.6

‡13:2 Kilə ngirə ne je 18.1-8; 19.1-3 ^k13:5 Dətərənom 31.6, 8; Jojuwe 1.5

^l13:6 Pa je 118.6

dɔ ji kiside ki dɔde taa ti bitɪ koyde ti, ə indajɪ kadi-me lɔde. ⁸ Jəju Kirisi a yəti al ratata, isi lo kisine ti, dɔkagilo ti ki kəte ti nu nim, dɔkagilo ti ki bone ti nim, taa dɔkagilo je ti ki a re nim tɔ. ⁹ Oti kadi ne ndo je ki mba ki dangi dangi ədi səsi adi itɔi dɔ rəbi ti ki maji. Ne ki a maji, e kadi me-maji lə Luwə ə ilə dɪngəm mesi ti bi e ndu-kun je ki ɔji dɔ ne kuso, ki a ilə dɪngəm mesi ti al kin al. Tado ndu-kun je kin, njé je ki isi njiyəi go ti, ne ki ra səde maji me ti noo goto.

¹⁰ *NJé kijə ne məsi kadi-kare je ki rai kilə me kəy ti lə Luwə ki rai ki kibi, awi ki tɔgi kadi usoi ne ki e ki kilə dɔ dɪngiri lo kadi-kare ti ləje kin al. ¹¹ Təki rɔjeti, ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, re ki məsi da je lo ti ki ay njay itə ndəge je, mba kadi adi kadi-kare kiyə go majal lə dije kɔ. Nə darɔ nin da je e ki kilə por dɔ ti gidɪ be ti. ¹² Be ə, Jəju ka, oy gidɪ be bo Jorijaləm ti, mba kadi bɔr-n majal lə dije kɔ ki məsine^m. ¹³ Adi j-awi j-ingəi-e gidɪ be ti, ə adi ji ndigi kadi dije kidi-je tə e be. ¹⁴ Tado dɔnangi ti ne j-awi ki be ləje ki kadi j-isi ti ratata al. Be ə, j-isi sangi kadi j-ingə e ki a re lo ti ti. ¹⁵ Ki rəbi lə Jəju Kirisi, adi j-iləi tɔji dɔ Luwə ti ki dɔkagilo je pəti, tə ne məsi be, adi e kadi-kare pa je ki tɛgi taje ti, ə gəri-e kadi e Bəbe. ¹⁶ Adi mesi ole dɔ ra ne je ki maji ti taa taa, ə maji kadi ikayɪ ne maji je ləsi ki madisi je tɔ. Tado kadi-kare je ki be kin ə, maji ta kəm Luwə ti.

¹⁷ Maji kadi itəli rəsi go njé kɔr nɔsi je ti, ə iləi dɔsi gin tɔgi ti ləde. Isi indəi kəmde gosi ti ki dɔkagilo je pəti, tado

Luwə a dəji-de kadi ɔji-e go kində ki isi indəi kəmde gosi ti kin kade oo. Be ə, re itəli rəsi gode ti ningə, a rai kilə ləde ki rɔnəl. Re e be al ə, a rai kilə ləde ki ba ta, adi ne ki a ra səsi maji me ti noo goto.

¹⁸ Əli ta ki Luwə ki mbata ləje. Ji gər ay njay kadi meje uwə-je ki ta dɔ ne madi ti al. Təki rɔjeti, ndigi ləje e kadi pa njiyəje maji ki dɔkagilo je pəti. ¹⁹ M-dəji səsi ki ngəməm ba pəti kadi əli ta ki Luwə ki mba kadi m-təl m-re dansi ti gogi kalangi ba.

Kuwə ji-naa

²⁰ Luwə ki nje kadi lapiya, adi Jəju Kirisi i taa dan njé koy je ti ki go rəbi məsi kilə mindi ki a to ratata. Kirisi ki e Bəbe ləje, e ki e nje kul ba ti je ki bo.

²¹ Kadi Luwə ka kin ra adi asi rai kilə ki maji par par, mba kadi irai ndigi lie. Kadi ində kilə ra ki nəl-e meje ti ki takul Jəju Kirisi. Ningə kadi dije piti-e ki dɔkagilo je, ki dɔkagilo je! *Amen!

²² NGakom je, m-dəji səsi kadi itaai ta kilə dɪngəm me naa ti kin ki kisi dɔ ti. Təki rɔjeti, makitibi ləm ki m-ndangi m-ilə-n m-adi səsi wa ka, ngal ngay al tɔ. ²³ M-ge kadi m-əl səsi madi igəri təki ngokɔ je ki me kadi-me ti Timote tɛg kəy dangay ti^p. Re re kalangi ingə-m ə, m-a m-aw sie naa ti kadi m-o səsi.

²⁴ Irai lapiya njé kɔr nɔsi je, ki njé kaw-naa je pəti. *NJé kaw-naa je ki dɔnangi Itali ti ka uwəi jisi tɔ.

²⁵ Kadi me-maji lə Luwə e səsi naa ti pəti.

*Makitibi ki***Jaki
ndangi****Ta ki dɔ makitibi
ti ki Jaki ndangi**

Makitibi ki Jaki ndangi kin, ta je ki ɔsi go-naa go-naa me ti e ta je ki kadi ɔr ta rabi dije lɔ Luwɔ ki sanɔi-naa ki lo je pɛti ki dɔnangi ti ne (1.1). E ta ki tɔge e ngay, ningɔ Jaki un nɛ je ki dije ooi ki kɛmde ne ki kadi re ɛl-n-de ta ɛ a ra kilɔ rɔde ti maji kin ɛ ndangi-n makitibi adi njɛ kun go Kirisi ki sanɔi-naa ki lo je ki dangi dangi. NDangi makitibi adi-de, ilɔ-n jine dɔ pa njiyɛde ti ki majal ki rɔ-naa ti ɛi je wa ɛ se ki rɔ dije ti ki gɛri Kirisi al.

Nɛ ki dɔsɔy, Jaki ɛl ta lɔ gosi ki e nɛ ki i rɔ Luwɔ ti ɛ sɔbi kadi e ki dɛje ki kadi-me (1.2-8). Go ti, ɛl ta ki dɔ ndoo ti ɛi ki nɛ kingɔ, ta ki dɔ nɛ ki ngɔ ti ɛi ki nɛ na lɔ su, ta ki dɔ njiyɛ ki rɔjeti go Luwɔ ti, ki kadi dɔw a oo kande me kilɔ ki ra ti (1.9-27). Go ta je ti kin, Jaki ɛl ta ki tɔgine ngay dɔ gangi-naa ti ki to dan njɛ kawnaa je ti (2.1-13), bɔy taa kadi tɔl re dɔ ta ti ki ra rɔne tɔ kɔ ta ki me makitibi ti lie kin be, adi e ta lɔ kadi-me ki kadi njiyɛ naa ti ki ra kile (2.14-26). Go ti, Jaki un nɛ je ngay tɔji-n ndonje ki isi ra majal je ki ɛti bɔl (3.1-12). Ningɔ tɔl re ɛl ta ki dɔ gosi ti ki rɔjeti (3.13-18). Jaki ndr mbi dije ki njɛ re ki gangi-naa, dije ki nɛ ra ki dɔnangi ti ne nɔl-de ngay, dije ki isi ii dɔ rɔde ba gangi ta dɔ madide je ti, taa ilɔ jine kɛm njɛ nɛ kingɔ ti ki isi rai njɛ ra kilɔ je lɛde bɛɛ ti tɔ (4.1-5.6). Ta tɔl ta ta ti, Jaki dɛji dije ki ndangi makitibi adi-de kin kadi ɛi dije ki njɛ kore mede, kadi ɛi njɛ kuwɔ tɔgide ba me kɔl ta ti ki Luwɔ, kadi ɛi njɛ ra ki naa me kilɔ ti lɔ NDil (5.7-20).

Ta ki makitibi lɔ Jaki ɛl njɛ kun go Kirisi ne kin, e ta ki ay njay, taddɔ kun go Kirisi e ta kadi dɔw ɛl ɛ nɔ: «Oyo m-adi mem Poy Ta ki Maji lɔ Jɛju» tane ti ne be par al, nɔ kadi tɔji me pa njiyɛne ti ki taga adi dije ooi. Re tɔji ki taga adi dije ooi ningɔ, e kin e go rɔbe ti, taddɔ «kadi-me ki kile goto e kadi-me ki koy» (2.26).

Kuwɔ ji-naa

1 Mi Jaki, ki nje kilɔ bɛɛ lɔ Luwɔ ɛi ki Babe Jɛju Kirisi, ɛ m-ndangi makitibi kin madi sɔi gin ka lɔ *Isirayɔl ki dɔgi gide e joo ki isanɔi-naa dɔnangi ti ki tae ba. Nɛ ki dɔsɔy m-uwɔ jisi.

Kuwɔ tɔgi ba me nɛ na je ti

²NGakom je, loki nɛ na je ki dangi dangi tɛɛi dɔsi ti ningɔ, maji kadi irai rɔnɔl ngay dɔ ti. ³Taddɔ sɔi je wa igɛri bɛti, loki kadi-me Luwɔ lɛsi, tɔge itɔ tɔgi nɛ na je kin ningɔ, a ra kadi uwɔi tɔgisi ba. ⁴Ningɔ maji kadi kuwɔ tɔgi ba lɛsi, tɔl tane maji, mba kadi sɔi dije ki kasi-naa bɔrɔre, kadi nɛ ki majal ilɔ bal rɔsi ti al, taa kadi nɛ kare ka du sɛsi al tɔ.

⁵Re dɔw kare dansi ti, kɛm-kɛdi du-e ningɔ, kadi kɔy Luwɔ, ɛ Luwɔ a ade. Taddɔ Luwɔ e nje kadi dije pɛti nɛ kare ki nɔɔ, ki me-nda, ki kanji ndr mbi dɔw. ⁶Ningɔ kadi dɔwe kin kɔy ki me joo al, nɔ ki kadi-me taa. Taddɔ dɔw ki nje me joo, to tɔ pulum man, ki nɔl un-e, isi aw sie ki yo je ki nɛ je be. ⁷Kadi dɔw ki be kin gɛr mene ti, tɔki a ingɔ nɛ madi kare rɔ Luwɔ ti al. ⁸Taddɔ e nje me joo, gɛr rabi nɛ rane al.

NJe ndoo ki nje nɛ kingɔ

⁹Maji kadi i ngokom ki nje kadi-me ki i nje ndoo, ira rɔnɔl dɔ kun ti ki Luwɔ un dɔi taa. ¹⁰Be tɔ ɛ, kadi i nje kadi-me ki i nje nɛ kingɔ, ira rɔnɔl dɔ sɔl ti ki Luwɔ sɔl dɔi tɔ. Taddɔ nje nɛ kingɔ a jɔre tɔ puti kam be. ¹¹Loki kadi ɔsi ki tɔgine ningɔ,

kam ndole, pute jɔre adi maji lie goto, be to ə nje ne kingə a goto-n ta ne je ti lie ki isi ra^o.

Ne na je

¹² Dəw ki uwə tɔgine ba me ne na ti, e nje rɔnəl. Tado loki dum do ne na je pəti ningə, a ingə jɔgi kaji ki Luwə un mindine kadi n-adi dije ki ndigi-e. ¹³ Loki ne na tɛɛ do dəw ti ningə, kadi ə nə: «E Luwə ə na-m al, tado majal asi na Luwə al, taa Luwə wa a na dəw al to.» ¹⁴ Təki ne na tɛɛ do dəw ti ningə, e kam-nda lie e wa ə əde, ɔr-e aw sie me ti. ¹⁵ NGata ningə kəm-nda i səm təki dāne i səm be, ba oji majal, nga ningə loki majal tɔgi gangi ba tɛɛ koy. ¹⁶ NGakom je ki njé ndigi ləm, kadi ədi rɔsi ki ta je ki ngom, al. ¹⁷ Ne kadi ki maji ki kadi-kare ki asi-naa, i i rɔ Luwə ti ki nje ra kunji je ki dɔrɔ ti. Luwə mbəl rone al, taa kəm ndile a yəti rone, təki kəm ndil a yəti-n rone ki go kadi be kin al to. ¹⁸ E ki go me ndigi lie wa, ə oji-n-je koji ki sigi ki ta ki rɔjeti. Oji-je koji ki sigi mba kadi j-əi ne kində je ki dɔsɔy dan ne kində je ti lie.

Koo do ta ə ra go ti

¹⁹ NGakom je ki njé ndigi ləm, kadi oi ta ki m-a m-əl səsi kam maji: kadi dəw i langisi oo do ta, nə kadi əl ta kalangi al, taa ra wongi kalangi al to. ²⁰ Tado wongi lə dəw a ra ne ki dana nɔ Luwə ti al. ²¹ Gin ne kin ə, kadi imbati ne ra je ki to nje, ki kilə ra je ki majal al do, ki re ki go me ndul. Ningə itaai ta lə Luwə ki dibi mesi ti, ki do ki səl ləm, tado e ta ki asi kaji səsi.

²² Ta lə Luwə kin kadi oy mbisi ti par al, nə kadi oy ba itəli rɔsi go ti taa. Loki isi ta koo do ti tə koo par ningə, e kadi ə isi ədi rɔsi səi wa. ²³ Tado re dəw oo do ta, ə ra go ti al ningə, to tə dəw ki go ta kəmne me kətirongi ti be. ²⁴ Loki go rone

ə ɔti aw ningə, ta naa ti nɔɔ par ə me oy do rɔe ti ki kəte oo. ²⁵ Nə dəw ki ndər gin ndu-kun lə Luwə ki asi naa bərəre ki taa-je ilə-je taa, ki isi uwə rone ba me ti, bi ra rɔnəl do ko dɔe ti par, adi me oy do ti al, nə ra go ti, dəwe kin a ingə maji-kur me kilə ti pəti ki a ra.

²⁶ Loki dəw madi oo rone tə nje kun go Luwə, nə asi kuwə ndonne gin tɔgine ti al ningə, isi ədi rone tə kədi, kun go Luwə lie e ne ki kəme goto. ²⁷ M-əl səsi kadi igəri təki kun go Luwə ki maji ki ki rɔjeti ki Luwə ki Bawje ndigi, e koo go ngan kal je ki njé ngaw koy je me kɔ je ti, ki isi tɛɛ dode ti, ki kəsi rɔ ngəangi kadi ne je ti ki to nje ki dɔnangi ti ne.

Kər kəm naa dana e majal

2 NGakom je, səi ki adi mesi Bəbe Jəju Kirisi ki tɔji e lie, səbi kadi kər kəm-naa goto dansi ti, tado e ne ki uwə-naa ki kadi-me al. ² Tə kin ə bəne, dəw ki nje ne kingə kare, ilə kibi ki ndole maji rone ti, ki ningə ki ra ki ɔr jine ti, re lo kaw-naa ti ləsi. Ningə dəw ki nje ndoo, ki ilə ngisi kibi rone ti, re lo kaw-naa ti ka kin to. ³ Loki iləi kəmsi oi nje kilə kibi ki ndole ningə, i buki-e ti ə əli-e əi nə: «Ire, isi nangi lo ki maji ti kin.» Ningə əli nje ndoo əi nə: «I a ki taa nɔɔ» ə se «I si njam ti nanga ne be.» ⁴ Təki isi rai be ningə, se oi kadi e kər ə isi ɔri kəm-naa dana dansi ti, ə isi təli njé gangi ta do dije ti ki koji ta je ləsi ki majal al wa?

⁵ NGakom je ki njé ndigi ləm, uri mbisi oi ta kin: Se oi kadi Luwə mbəti njé ndoo je ki dɔnangi ti ne mba kadi təli njé ne kingə je, ki go kadi ki adi mede Jəju Kirisi, al wa? MBəti-de kadi ingəi kɔbe ki Luwə un mindine adi dije ki ndigi-e. ⁶ Ningə səi je isi kidi-de. Se njé ne kingə je ka kin ə isi adi səsi kɔ al wa? Taa isi awi səsi nɔ njé gangi ta je ti to al wa? ⁷ E

əi je wa kin ə isi əli ta ki majal dɔ tɔ ti ki maji ki Luwə ində dɔsi ti kin.

⁸Təki rəjeti, re itəli ta ndu-kun lə Luwə ki itə ndəge je ki ndangi me makitibi ti ə nə: «A indigi dəw madi tə darɔi j wa be,» kin ningə, irai go rəbe ti. ⁹Nə re irai ki go kər kəm-naa dana ti ningə, e majal ə isi rai, ndu-kun lə Luwə uwə səsi ki ta tə nje kal dɔ ta je. ¹⁰MBata re dəw təl rone go ndu-kun je ti lə Luwə pəti, nə al dɔ ndu-kun ki kare ningə, təl nje kal dɔ ndu-kun je pəti. ¹¹Tadɔ nje kəl kə nə: «A uwə marim al,» ka kin ə əl ə nə: «A təl dəw al tɔ.» Ə re uwə marim al, nə itəl dəw ningə itəl nje kal dɔ ta^p. ¹²Gine kin ə, kadi ta kəlsi je, ki nɛ rasi je, tɔji kadi səi dije ki sɔbi kadi a gangi ta dɔsi ti ki ndu-kun ki nje taa kilə taa. ¹³Tadɔ dəw ki nje koo kəm-to-ndoo lə dije al, Luwə a oo kəm-to-ndoo lie ndɔ gangi ta ti al tɔ. Ningə koo kəm-to-ndoo e nɛ ki uti dɔ ta ki gangi.

Kadi-me Luwə ki kanji ra kile e ki koy

¹⁴NGakom je, loki dəw madi ə nə n- e n-aw ki kadi-me, ningə tɔji kadi-me Luwə ləne, ki kilə ki ra, al, se maje e ri wa? Maje goto. Kadi-me Luwə ki be kin asi kaje al. ¹⁵Tə kin ə ɔne, ngokɔje ki dingəm ə se ki dəne awi ki rɔde kare, taa asi kingə nɛ kusode ki ndɔ je pəti al tɔ. ¹⁶Ningə dəw madi dansi ti əl-de ə nə: «Awi ki maje, kadi rɔsi tingə rututu, ə usoi nɛ mesi dan.» Ki kanji kadi adi-de nɛ ki kadi ra sɔde, se maje e ri wa? ¹⁷Kadi-me Luwə ka to be tɔ, re tɔji rone me kilə ki ra ti al ningə, e nɛ ki koy.

¹⁸Dəw madi ə nə: «J aw ki kadi-me Luwə, ə mi m-aw ki kilə je ki ra tɔ.» Ba m-a m-əl-e m-ə nə: «Maji kadi ɔji-m kadi-me Luwə ləi ki kanji kilə je ki ra adi-m m-o, ə mi m-a m-ɔji kadi-me Luwə ləm ki kilə je ki m-ra m-adi oo tɔ.» ¹⁹J adi mei

təki Luwə e kare ba al wa? E nɛ ki maji, ningə kadi igər təki ndil je ki majal ka gəri-e be tɔ. Bəl rade adi dadi nɔe ti. ²⁰J dəw ki dɔi goto, indigi kadi igər se e ki mba ri ə kadi-me ki kile goto a ra nɛ kare al wa? ²¹Se oo kaje *Abirakam ki Luwə ɔr ta dɔe ti ki takul kilə rae je, mbata ndigi kadi n-təl ngonne *Isaki dɔ dingiri kadi-kare ti lə Luwə, n-ade kadi-kare ti kin al wa? ²²OO, kadi-me Luwə lie awi naa ti ki kilə rae je. Kilə rae je tɔli ta kadi-me Luwə lie adi asi naa bərəre. ²³E be ə tɔl-n ta ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «Abirakam adi mene Luwə, loki Luwə oo kadi-me lie ningə tide tə dəw ki dana.» Adi ɔar-e madine^q. ²⁴Oi ne maji, təki Luwə ɔr ta dɔ dəw ti ki takul kilə rae je, ɔi e ki takul kadi-me lie par kare ba al.

²⁵Adi mesi ole dɔ Rakabi ti ki e kaya dəne kin. Rakabi uwə njé kilə je lə *Isirayəl rone ti, ningə ra sɔde adi tɛɛi uni rəbi ki rangi ayi-naa awi. E ki mbata kilə rae kin ə Luwə ɔr-n ta dɔe ti^r.

²⁶Be ə, təki j-o-n kadi darɔ ki kəɔ goto ti e ki koy ka kin ə, kadi-me Luwə ki kile goto ka e ki koy tɔ.

Kadi njé ndo nɛ dije ooi go ndonde

3 NGakom je, kadi dije ngay dansi ti, ɔuki-naa me ndo nɛ dije ti al, tadɔ igəri maji kadi Luwə a gangi ta ki nga ngay dɔje ti itə ndəge je, j-əi ki j-əi njé ndo nɛ dije. ²J-əi pəti ji rai majal ki go rəbi je ki dangi dangi. Re dəw madi ra majal me ta kəlne ti al biti ningə, e dəw ki tɔgi gangi me ta kəlne ti, asi kuwə rone ba pəti gin tɔgine ti. ³Re j-iləi jam ta sində je ti mba kadi təli rɔde go ndigi ti ləje ningə, j-awi ki tɔgi dɔ rɔde ti ba pəti tɔ. ⁴Oi nɛ kare to nɛ ki ɔji dɔ bato je: re bato bo-n tə ri, ə nəl ki bo ɔse-n ki tɔgine tə ri ka, ki ngon ngande ki ndəy

^p2:11 Tɛɛ ki taga 20.13, 14; Dətərənom 5.17, 18

^q2:23 Kilə ngirə nɛ je 15.6; Ejay 41.8 ^r2:25 Jowu 2.1-21

wa kin ə nje kuwə ngandi bato, a aw-n ki bato lo ti ki mee ndigi kaw sie ti. ⁵E be ə, ndon dəw ka to be tɔ. E ngon rɔ ki ndəy ba, nə tji rone kadi n-asi ra ne je ki to bəl. Təki oi, ngon por ki ndəy be par asi kadi ɔ ku ki bo inde nangi rapɪ be. ⁶E be tɔ ə, ndon dəw ka to tə por be tɔ. E ə e lo ki majal isi ti dan ngan rɔje je ti, ningə un majal ində-n ngan rɔje ba pəti. Isi ində por ki i lo kingə kɔ ti dɔ ndɔ kisi ki dɔ taa ti lə dəw.

⁷Dəw asi kuwə gin da je ki dangi dangi pəti ki me mu ti, ki gin yəl je, ki gin da je ki njé kagi nangi, ki gin da je ki isi me ba ti, gin tɔgine ti. ⁸Nə ndon je, dəw kare ki asi kuwe gin tɔgine ti goto. E ne ki nje tuji lo ki dum kuwe nangi gin tɔgi ti. NDonje rosi ki kəngi ne ki nje tɔl dəw bətəte. ⁹Ki ndonje ə j-isi j-ilə-n tɔji dɔ Bəbe ti ki Bawje, ningə ki ndonje ki kare wa ka kin ə ji tɔl j-isi ji man-n dije ki Luwə ində-de adi titi-naa sie kin tɔ^s. ¹⁰Taje ki kare wa kin ə isi ilə tɔji dɔ Luwə ti, ningə taje ki kare wa ka kin ə isi man dije tɔ. NGakom je, sɔbi kadi irai be al. ¹¹Se man ki nəl əi ki man ki ati a tɛɛi naa ti ta bole ti ki kare wa? Jagi a tɛɛi ta bole ti ki kare al. ¹²NGakom je, kagi mbay-kote asi kadi andi siyɔ al, taa kagi mati asi kadi andi mbay-kote al tɔ. Re e be al ningə, e be tɔ ə ta bole ki man ki kati isi tɛɛ ti, man ki nəl asi kadi a tɛɛ ti al.

Kəm kədi ki dɔnangi ti ki kəm-kədi ki dɔrɔ ti

¹³Dəw ki ə nə ne nje kəm-kədi ki nje ne gər dansi ti ningə, maji kadi tɔji kəm-kədi ki ne gər ləne me pa njiyə ti ki maji, ki dɔ ki səl ləm. ¹⁴Nə kin ə re, ni ki ati bangi ki hal jangi e mesi ti ningə, indəi gusi əi nə səi njé kəm-kədi, kare al, taa kadi əli ta ki ngom ɔsi ta, ta ki rɔjeti al tɔ. ¹⁵Tadɔ ko kəm-kədi ki be kin, e kəm-

kədi ki dɔnangi ti ne, e kəm-kədi lə dəw, e lə su, bɪ e kəm-kədi ki i rɔ Luwə ti al. ¹⁶Ningə loki ni ki jangi əi ti, ne ra ki go rəbe ti al, ki ko ne ra je ki majal pəti əi ti noo tɔ. ¹⁷Nə dəw ki aw ki kəm-kədi ki i rɔ Luwə ti, dɔ kəte, e dəw ki ay njay, e nje re ki lapiya, e dəw ki səl ləm, e nje kilə dije noji naa ti, e nje koo kəm-to-ndoo, isi tɛɛ ki kandi ki maji maji, gangi-naa goto rɔe ti, ta kədi kəm-naa ka goto rɔe ti tɔ. ¹⁸Dije ki njé sangi rəbi lapiya, isi rai kile tə ko ne ə isi dibi gəi gidide be, ningə kande ki a təti e ne ra ki dana.

Dəw ki ne je ki dɔnangi ti ne uwə me ngay e nje kɔsi ta Luwə

4 NGakom je, rɔ-naa je, ki kəl-naa je ki dansi ti kin tɛɛi ki ra? Loki tɛɛi səm ti, e me ngur darɔ je ti ki rɔsi ti, ki isi rɔi-naa. ²Isi rai kəm-nda ne je, nə asi kingəi al, ningə isi tɔli dije, isi ndingəi ne, nə lo kadi ingəi goto, lo kin ti, itəli njé kəl-naa ki njé rɔ-naa. Ikəyi ne, ə ingəi al, tadɔ igəri kɔy Luwə al. ³Ə re ikəyi ne Luwə ka, adi səi al, tadɔ ne kɔy ləsi e ne kɔy ki majal, isi kəyi ne Luwə kadi re ingəi ningə, itindəi ti kɔ dɔ koo maji rɔ ti lə darɔ. ⁴Səi njé kuwə marim! Maji kadi igəri təki dəw ki ne je ki dɔnangi ti ne uwə me ngay, e nje kɔsi ta Luwə. Re dəw madi, ne je ki dɔnangi ti ne uwə me ngay ningə, isi ra rone nje bɔ ti lə Luwə. ⁵M-əl kadi igəri təki, ta lə Luwə ki to me makitibi ti e kare ki ndangi al. Makitibi lə Luwə əl ə nə: «Jangi ra Luwə ngay dɔ NDil ti ki inde meje ti.» ⁶Nə me-maji ki adi-je, e ne ki bo ngay itə ne je pəti. Tadɔ makitibi lə Luwə əl ə nə: «Luwə tɔ rɔ dije ki nje kun dɔde taa, ə adi me-maji ləne e ki dije ki njé səl dɔde tɔ^t.» ⁷E be ə, kadi isɔli dɔsi gin tɔgi ti lə Luwə, itəi rɔ su, ə su a ay kɔ sɔy kadisi ti. ⁸Irəi ngɔsi rɔ Luwə ti, ə Luwə a re ngɔsi rɔsi ti tɔ. Səi njé ra majal je, itogi jisi adi ay njay; səi

njé me joo, ɔri majal mesi ti kɔ. ⁹ Maji kadi igəri tæki səi njé kəm-to-ndoo, uwəi ndo rɔsi, ə inɔi ki man kəmsi; kadi kogi læsi təl nɔ, kadi rɔnəl læsi təl ndoo ki kuwə. ¹⁰ Sɔbi kadi isɔli dəsi nɔ Luwə ti ə Luwə a un dəsi taa.

Kadi dəw gangi ta dɔ ngokone ti al

¹¹ NGakom je, sɔbi kadi əli ta ki majal dɔ-naa ti al, dəw ki isi əl ta ki majal dɔ ngokone ti, ə se isi gangi ta dɔe ti ningə, e ndu-kun lə Luwə ə isi əl ta ki majal dɔ ti nim, isi gangi ta dɔ ti nim. Ningə re isi igangi ta dɔ ndu-kun ti lə Luwə ba, i nje təl rɔi go ndu-kun ti al, nə i nje gangi ta dɔ ti yo. ¹² Ji gər tæki Luwə ki karne ba par ə e nje kadi ndu-kun ki nje gangi ta. E ki karne ba ə aw ki tɔgi kadi aji-n dəw nim tuji-n dəw nim tɔ. NGA i, i nɔ ə kadi igangi ta dɔ ngokoi ti ə?

Kɔji ta ra

¹³ Oi dɔ ta ləm maji, səi ki njé kəl kə nə: «Bone ə se lo ti ə j-a j-aw me be bo ti ki be, j-a ji ra bal kare me ti, j-a ji ra gati, j-ingə-n la.» ¹⁴ Əli yasi be, ə igəri nɛ kare ki a ra nɛ me ndɔ ti ki lo ti ti dɔ kisi ki dɔ taa ti læsi al tɔ. Htoi tə sa ki su luy luy adi o-e, ningə njaba par ə goto kin be^u. ¹⁵ Ta ki re a əli ə to kin: «Tæki re Babe ndigi, ə j-isi ki dɔje taa ə, j-a ji ra nɛ ki yo, j-a ji ra nɛ ki nɛ.» ¹⁶ Nə ngɔsine, isi ɔji rɔsi me ndigi ra ti læsi ki dəsi. Kɔji rɔ ki be kin e kɔji rɔ ki majal. ¹⁷ Re dəw gər rəbi ra maji bəti, nə mbati ra ningə, dəwe kin e nje ra majal.

Kɔ ki a re dɔ njé nɛ kingə je ti

5 Səi ki səi njé nɛ kingə! Maji kadi inɔi ki ndusi ki bo, mbata kɔ je ki a rəi dəsi ti. ² Nɛ kingə je læsi ndumi kɔ, yɔ je ɔi kibi je læsi. ³ ɔr je ki la je læsi nɔi mikiri mikiri, ningə nɔde ki mikiri a ma naji ɔsi-n səsi ta. A ɔ darɔsi tə por be. Imbɔi nɛ

kingə je ki naa ti naa ti, dɔkagilo ki je ti, ki e dɔkagilo ki dɔbəy ti. ⁴ Dije ki njé ra kilə me ndɔr ti læsi, ɔgi-de nɛ kigə go ji ləde, adi nɔi, ndu nɔde aw ratata tɛɛ mbi Luwə ti ki NJe tɔgi pəti. ⁵ Kisisi dɔnangi ti ne, isi lo ki ndole ti, isi usoi je ayi-naa je me maji ti. Hboi mbul mbul, itoi tə da je ki uli-de adi a ngəmi ndɔ tɔl-de be. ⁶ Dije ki rai nɛ madi al, igangi ta dɔde ti, itɔli-de, nə tɔi səsi rɔ al.

Kore me nginə-n kire Babe

⁷ NGakom je, sɔbi kadi orəi mesi biti, kadi Babe re-n. Oi nje ndɔr, a nginə kandi nɛ ki maji ngay ki a tɛɛ dɔnangi ti, ki kore me dɔ ti nga. A ore mene biti kadi ndi binə ədi, ndi ki dɔbəy ti ədi, bəy taa kadi ijə ko ləne. ⁸ Be tɔ ə, səi je ka, kadi orəi mesi, uwəi tɔgisi ba, tadɔ Babe e basi.

⁹ NGakom je, ibai ta dɔ-naa ti al, mba kadi Luwə gangi-n ta dəsi ti al. NJe gangi ta a ta rəbi ti. ¹⁰ Sɔbi kadi oi go nja njé kəl ta je ki ta Luwə ki kəte nu kin maji. Oi go njade tə nɛ ndaji læsi, go rəbi kɔ ti ki go rəbi kore me ti. ¹¹ J-əl ta dɔ njé kuwə tɔgide ba me kɔ je ti j-ə nə əi njé rɔnəl. Adi mesi ole dɔ kuwə tɔgi ba ti lə Jobi dan kɔ je ti pəti ki tɛɛ dɔe ti. Igəri kadi go ti gogi, Luwə ade ingə maji, tadɔ Luwə e nje me-maji ki ngay, ki nje koo kəm-to-ndoo^v.

¹² NGakom je, nɛ ki bo ngay ki kadi igəri ə to kin: sɔbi kadi ibi rɔsi al, se e ki ndi, se e ɔji ki kuso, se e kibi rɔ madi ki rangi. Re e oyo ə əi nə oyo, re e jagi ə əi nə jagi tɔ par, mba kadi osi me ta ki gangi ti lə Luwə al.

¹³ Re, dəw madi dansi ti, ingə kɔ ə, kadi nɔ dɔ Luwə ti. A re rɔe nəl-e ə, kadi osi pa ilə-n tɔji dɔ Luwə ti. ¹⁴ Re, dəw madi dansi ti, rɔe to-e ə, kadi bar ngatɔgi je lə njé kaw-naa je, kadi nɔi dɔ Luwə mbata ti lie ki yibi ki kɔy-n rɔe me tɔ

ʔaʔe ti. ¹⁵ Kəl ta ki Luwə ki kadi-me a aji dəw ki nje rə to, ʔaʔe a un-e taa, ningə re ra majal madi ka, Luwə a iyə go majal je lie kə. ¹⁶ Be ə, kadi itəri ndusi də majal je ti ləsi ki rə-naa ti. Ningə əli ta ki Luwə mbata lənaa, kadi ingəi rə nga də rə to je ti ləsi. Kəl ta ki Luwə lə dəw ki dana, toge e ngay. ¹⁷ Oi Eli ki nje kəl ta ki ta Luwə ti e dəw tə je be tə, nə kəy Luwə ki rə tɪne kadi ndi ədi al, ningə ndi ədi dənangi ti al ʔal mitə ki nay mehe tə. ¹⁸ ʔa, təl kəy Luwə gogi təkɪ sigi, ə yə

Luwə adi ndi təl ədi dənangi ti gogi, adi dənangi tɛɛ ki kandi ne je^w.

Dəbəy ta

¹⁹ NGakom je, təkɪ re dəw madi dansi ti ndəm go rəbi ki rəjeti, ur wale, ə dəw madi ki rangi ɔ-e təl re sie go rəbi ti ki dana gogi ningə, ²⁰ kadi igəri təkɪ dəw ki təl ki nje ra majal də rəbi ti ki ndəm re sie go rəbi ti ki dana kin, a aji nje ra majal ta koy ti. Ningə Luwə a iyə go majal je lə nje ra majal ka kin pəti kə tə. Amen!

Makitibi ki dəsəy ki

Piyər ndangi

Ta ki də makitibi ti ki dəsəy ki Piyər ndangi

Makitibi ki dəsəy kin Piyər ndangi adi njé kun go Kírisi ki sanəi-naa ki lo je ki dangi dangi dənangi Aji ti ki du (bone bari-e Turki). Njé kaw-naa je ki dije kin əi dande ti, əi njé kaw-naa je ki Pol əi ki madi-kiləne je indəi ginde. Dəmaji ə Piyər a isi Rom ti ə ndangi-n makitibi kin. Rom ki Piyər ində təe nə Babilon (5.13). Ta ki Piyər əl oji də dije ki ndangi makitibi adi-de kin təji kadi dije ki əi njé kun go Kírisi al ki gəi gidide, isi kidi-de nim, isi indəi ta je ki majal dəde ti nim, taa isi sangi kadi n-adi kə darəde nim tə. Ningə e mbata kin ə nje kaw kilə Piyər ndangi makitibi, ilə-n dīgəm mede ti kadi adi kəmde e də Bade Jəju Kírisi ti ki isi ingəi kə lie kin.

Me kəl ta ti ki Luwə ki re go ta kuwə jinaa ti, Piyər ole mede də rəbi ti ki Luwə aji-n-de, taa adi-de nē kində me də ti ki bo ngay ki takul koy Kírisi ki kje lo koy ti tə (1.3-12). Piyər ilə dīgəm mede ti nim, kadi isi də njade ti nim, dəji-de kadi pa njiyəde ay njay me kində rə naa ti ki Kírisi nim (1.13-2.10). Dəji-de tə kadi ooi nē je ki tē də Kírisi ti, ningə əi je kadi təji təkə ai də njade ti me ta ti lie ki rəbi kilə rade je nim, ki rəbi kuwə təgi ba me nē je ti ki ngə ki a tē dəde ti nim. Piyər adi-de ta kəji je ngay də kilə je ti ki səbi dəde kadi rai dan dije ti me bə ti ləde, də kulə noji ti ki kadi to dan bəə je ti ki bade je, də buki-naa ti ki kadi to dan ne-naa je ti ki ngaw-naa je, də ji kisi ki naa ti lə kosi njé kaw-naa je, ki də pa

njiyəde ti ki rə njé kun go Kírisi al je ti (2.11-4.19). Lo kəye ti ki 5, Piyər adide ngan ndu je madi ki oji də ngatəgi je (njé kər nə njé kaw-naa je) nim, basa je ki mandə je nim, taa njé kadi-me je pəti nim tə, kadi pəti, ai də njade ti me kə ti ki isi tē dəde ti. Piyər təl ta makitibi ləne ki ta kuwə ji-naa.

Kin ə Piyər dəji dije ki ndangi makitibi adi-de kin kadi re e kə ki ban ə tē dəde ti ka kadi uwəi rəde ba me kadi-me ti bə, e mbata naji ki ma ki səbi kadi mai dənangi ti ne. Səbi kadi ji kiside ki dəde taa, ki pa njiyəde, ki kilə rade pəti ilə mbə kilə je ki əti bəl ki Luwə ra-de (2.9), kadi tə dije ki njé kun go Kírisi al, gəri kilə rade ki maji ngay ki isi rai, ə kadi iləi təji də Luwə ti ndə ti ki a re-n tə (2.12).

Kuwə ji-naa

1 Mi Piyər ki nje kaw kilə lə Jəju Kírisi, m-ndangi makitibi kin madi səi je ki Luwə mbəti səsi, ki isanəi-naa, adi isi tə mba je dənangi je ti ki Pə, ki Galasi, ki Kapadosi, ki Aji, ki Bitini. ²Luwə ki Bawje mbəti səsi kəte, ki go ndigi ra ti ləne, kadi səi dije lie ki takul NDile, kadi itəli rəsi go Jəju ti, ə kadi məse togi səsi adi ayi njay^x. Kadi me-maji ki kisi-maje lə Luwə tə mbar mbar ki dəsi ti.

Ra oyo Luwə tadə kəji ki tē dəe ki takul Jəju Kírisi

³Təji ki də Luwə ti ki Baw Bəbe ləje Jəju Kírisi, tadə me-maji lie ki ngay ki oji-n-je koji ki sigi, ki go rəbi kə Jəju Kírisi dan njé koy je ti. Lo kin ti, j-aw ki nē kində me də ti ki to ratata, ⁴tadə j-aw ki nē maji je ki Luwə ngəm dərə ti mbata ləje. E nē ki a ndum al nim, a uwə yoro al nim, taa ndolee a goto al nim tə. ⁵Nē je kin Luwə ngəm-de dərə ti mbata ləsi səi je ki təge isi ngəm səi ki takul kadi-me, mbata kəji, adi e kəji ki e bəsi

^x1:2 Tē ki taga 24.3-8; Ləbətiki 16.14-15

kadi dœ a tœ ndœ ki dœbœy ti. ⁶E kin œ isi adi sœsi rœnœl, loki nœ na je ki dangi dangi ki dœkagilo ndœy be adi me-kœ ra sœsi. ⁷œr ki e nœ ki a tuji ka, nai-e me por ti kadi ooi-e. Be tœ œ, nœ na je ka kin isi nai kadi-me Luwœ lœsi ki gate itœ œr, kadi ooi se e ki rœjeti wa. Re e ki rœjeti ningœ, a ingœ piti, ki tœba, ki kœsi-gon loki Jœju Kirisi a tœœ hœy. ⁸Jœju ki oi-e ki kœmsi al, nœ indigi-e, oi-e al bœy, nœ adi-mesi. Ningœ isi rai rœnœl, adi e rœnœl ki bo ngay, dum kœl tae. ⁹Tadœ ingœi nœ ki adi mesi ki dœe, adi e kaji rœsi. ¹⁰Ki œji dœ kaji kin, njœ kœl ta je ki ta Luwœ ti, ndœri gine, taa dœji ta dœ ti ngay tœ. Adi e njœ kœl ta je ki ta Luwœ ti dœ kadi-kare ti ki Luwœ indœ dœe dana kœte adi sœsi. ¹¹*NJœ kœl ta je ki ta Luwœ ti sangi kadi n-gœri se dœkagilo ki ra œ nœ je kin a rai nœ, œ nœ je ki ban œ a rai nœ dœkagiloe ti ki NDil Kirisi œji-de wa? Tadœ NDil Kirisi ki mede ti tœji-de dœkagilo kin kœte, loki œl ta dœ kœ je ki Kirisi a ingœ ki tœji ki a re go kœ ti^y. ¹²Luwœ adi nje kœl ta ki tae ti gœri tœki, mbœ ki n-indœ tade ti kin e ki mba maji lœde œi je wa al, nœ e ki mba maji lœsi œ ilœi mbœ kin. NGœsine njœ kilœ mbœ Poy Ta ki Maji ilœi sœsi mbœ kin ki takul tœgi lœ NDil Luwœ ki Luwœ ilœ sie adi i dœrœ ti re. MBœ kin, malayka je ki dœde ka sangi kadi n-gœri gine tœ.

Kindœ me dœ ti ki a ge nœ ra ki ay njay

¹³Tadœ kin œ, kadi adi tagasi isi kœm, adi kœmsi ay njay kadi œri mbœ nœ ki maji ki nœ ki majal naa ti. Kadi kindœ me dœ ti lœsi ba pœti e dœ kadi-kare ti ki Luwœ a adi sœsi, loki Jœju Kirisi a tœœ hœy. ¹⁴Sœbi kadi sœi njœ tœl rœ go ta ti lœ Luwœ, bi uni go ngur darœ ki kœte isi ndœr sœsi, loki isi day dœ rœsi ti bœy kin al. ¹⁵Ningœ, tœki Luwœ ki bar sœsi e nje Kay NJay ka kin œ, sœi je ka, kadi ayi njay me pa njiyœsi je ti pœti tœ. ¹⁶MBata makitibi lœ Luwœ œl

œ nœ: «A sœi dije ki kay njay, tadœ mi ki Kay NJay^z.» ¹⁷Re me kœl ta je ti lœsi ki Luwœ, isi bari-e Bawsi, e ki e Luwœ ki nje gangi ta dœ dœw ti ki ra ki go kilœ rae ti bi, œr kœm dœw dana al ningœ, maji kadi nœ rasi e ki go bœl Luwœ ti, dœkagilo ti ki isi tœ mba je dœnangi ti ne kin. ¹⁸Ningœ igœri maji tœki e ki la œ se œr ki œi nœ je ki a tuji kin œ Luwœ igœ-n dœsi me nœ ra je ti ki majal, ki kasi je iyœi adi sœsi kin al. ¹⁹Nœ e ki mœsi Kirisi ki gate dum ndœgi, œ Luwœ igœ-n dœsi. Kirisi ki e tœ ngon bati ki nœ madi ra-e al, ta nœ ki majal œde al tœ. ²⁰Luwœ mbœte, indœ dœe dana kœte nœ kilœ ngirœ duniyœ ti nu ki mbata kadi-kare kin, ningœ tœœ ki dœe dœkagilo ti ki dœbœy ti, mbata maji lœsi. ²¹E ki takul Kirisi œ, uni mesi adi Luwœ, ki tœœ sie dan njœ koy je ti, œ ade tœba, mba kadi kadi-me, ki kindœ me dœ ti lœsi e ki dœ Luwœ ti.

Njiyœ lœ ngan lœ Luwœ me ndigi-naa ti

²²Tœki ayi rœsi njay, ki go rœbi tœl rœ go ta ti ki rœjeti, mba kadi indigi ngakœsi je ki me Kirisi ti, ki kanji kœdi kœm-naa, sœbi kadi indigi-naa dansi ti, ki yo ki nœ, ki me ki kay njay. ²³Koji ki œji sœsi sigi, e ki ta rœbi lœ bawsi je ki njœ koy kin al, nœ e ki takul nœ dibi ki a oy al, ki takul ta koy al ki a to ratata. ²⁴MBata makitibi lœ Luwœ œl œ nœ:

«Dije pœti toi tœ mbi kam be,
Ningœ majide pœti, to tœ puti kam be tœ.
Kam ndole, pute jœre,

²⁵Nœ ta lœ Babe to lo tone ti ratata ki nœ ti^a.» Ta kin e Poy Ta ki Maji ki ilœi sœsi mbœ.

MBal koy al ki dije ki kay njay

2 Sœbi kadi imbati nœ ra je ki majal pœti, ki ta je ki ngom, ki kœdi kœm-naa, ki jangi, ki kœl-naa ta ndil-naa ti. ²Adi bœ ta lœ Luwœ ra sœsi, tœki bœ mba a

^y1:11 Pa je 22; Ejay 53; Lk 24.25-26

^z1:16 Lœbœtiki 19.2

^a1:25 Ejay 40.6-8

ra-n ngan je ki kasi be. E mba ki go ndil ti, e mba ki ay njay kadi ra səsi adi itəgi, iteəgi kaji ti. ³Təki makitibi lə Luwə əl-n: «Ənai Bəbe ki rəsi adi oi maje ki ngay^b.» ⁴İrai ki rə Bəbe ti ki e mbal ki isi kəm ba ki dije mbati-e tə ne ki majal, nə Luwə mbəte tado gate e ngay ki rəe ti. ⁵Səi je ka, səi mbal je ki isi kəm ba. Kadi cəsi rəsi ki nna ti kadi itəli kəy lə Luwə ki go ndil ti, kadi səi buti njə kijə məsi mba kijə ne məsi kadi-kare ki go ndil ti nəl Luwə ki takul Jəju Kirişi. ⁶Tado ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «Oi m-mbəti mbal ki gate e ngay, m-inde be bo *Siyo ti. E mbal ki do kum lo ti. Dəw ki un mene ade ə ne ki rəsəl e tē dəe ti al^c.» ⁷MBal kin e mbal ki gate e ngay rəsi ti səi je ki uni mesi adi-e. Nə ki rə dije ti ki uni mede adi-e al, e mbal ki njə ra kəy je mbati, ki təl mbal ki do kum kəy ti. E mbal ki nje tiğə dəw jigi ti ki nje kadi dəw osi^d. ⁸Tiğəi-e jigi ti osi tado mbati kun mede kadi ta ki rəjeti. Ningə e ne ki səbi kadi a re dəde be^e. ⁹Nə səi je, səi gin dije ki mbəti, səi njə kijə ne məsi je lə NGar, səi gin dije ki kay njay, səi dije ki Luwə ində səsi do jine mba kadi iləi mbe kilə je ki əti bəl ki ra. E ki bar səsi lo ki ndul tē səsi lo kunji ti ləne ki ay njay njay^f. ¹⁰Səi ki kəte səi dije lə Luwə al, nə ngəsine səi dije lie, səi ki kəte ingəi koo kəm-to-ndoo lə Luwə al, nə ngəsine ingəi koo kəm-to-ndoo lie^g.

Kisi nje kadi-me dan dije ti ki gəri Luwə al

¹¹NGakom je ki njə ndigi ləm, təki səi mba je ki isi dənangi ti tə be ləsi al, m-ilə dīgəm mesi ti kadi imbati ngur ne ra lə darə ki to rəsi ti, isi rə ki rəsi ki me ti. ¹²Səbi kadi awi ki hal ki maji dan dije ti ki uni mede al, mba kadi re isi təti ta dəsi ti tə njə ra majal je ka, ooi kilə rasi

je ki maji ningə iləi təji do Luwə ti ndo ti ki a re. ¹³Ki mbata lə Luwə, səbi kadi iləi dəsi gin təgi ti lə dije pəti ki isi do kəbe ti, adi e ngar ki bo ki isi do kəbe ti pəti, ¹⁴ki njə kəbe je ki gine ti, ki ində-de mba kadi indəi njə ra ne je ki majal cəjide, ə cəsi gon njə ra ne je ki maji. ¹⁵Tado e ndigi lə Luwə kadi irai ne ki maji uti ta ta ki kəl ki do day ti lə dije ki mbə. ¹⁶Kadi kilə rasi e kilə ra dije ki taa kiyə taa, ningə kadi taa kiyə taa ləsi təl ne kuti do majal al, nə kadi kilə rasi e kilə ra bəe kilə je lə Luwə. ¹⁷Kadi cəsi gon dije pəti, indigi ngakəsi je ki njə kadi-me je, awi ki bəl Luwə mesi ti, cəsi gon ngar.

Bəe je ki njə kadi-me

¹⁸Səi bəe kilə je, kadi iləi dəsi gin təgi ti lə bəsi je ki bəl ki rəjeti. Kadi iləi dəsi gin təgi ti lə njə ki kalde maji ki səli ləm ləm par al, nə kadi iləi dəsi gin təgi ti lə njə ki kalde ngə tə. ¹⁹Tado e ne ki maji kadi, ki takul bəl Luwə, dəw uwə mene ngə me kə je ti ki ingə ki kanji kadi ra ne madi ki majal. ²⁰Loki indəi səsi kində ne ra ki majal, ə uwəi mesi nga ə, se təba ri ə to ti noo wa? Nə kin ə re e ne ra ki maji ki isi rai ə re ki kə dəsi ti, ə uwəi mesi ngame ti ningə, e ne ki maji ki ta kəm Luwə ti. ²¹E ki mbata kin ə Luwə bar-n səsi, tado Kirişi e wa ki dəne ingə kə mbata ləsi. Ningə iyə ne kəji kin adi səsi mba kadi tə uni do njəe. ²²Kirişi ki ra majal al, taa ta ki ngom tē tae ti nja kare al tə. ²³Loki dije taji-e, təl tə-de rə al. Nə iyə rəne ji Luwə ti ki nje gangi ta ki dana. ²⁴Kirişi ki cəy majal je ləje dəne ti do kəgi-dəsi ti mba kadi j-oy do majal ti ə j-isi ki dəje taa mbata ne ra ki dana. E ki takul ndunə do je lie ə ingəi rə nga. ²⁵Tado kəte itoi tə bati je ki ndəmi rəbi

be^h, nə ngəsine, itəli ki rə nje kul-si ti ki nje ngəm darəsi ti gogi.

**Ta ki çji də dənə je ki
ngawde je me kəy ti**

3 Be tə ə, səi dənə je, səbi kadi iləi dəsi gin təgi ti lə ngawsi je, mba kadi re nje ki nə je dande ti mbatı taa ta lə Luwə ka, ingəi-de adi Luwə ki takul pa njiyəsi, ki kanji kadi əli-de ta. ²Tadə isi ooi ne rasi je ki to ay njay ki buki ki isi buki-de ti. ³Səbi kadi mandı ki ra ləsi e ki gidi rə ti taga ne al. Adi e də ki kuwə ki ndəji ta, ki ningə je ki ra ki ɔr, ki kibi je ki gatide e ngay. ⁴Səbi kadi mandı ki ra ləsi e ki ngame ti kəy, ki e mandı ki a tuji al ki hal ki səl ləm ləm, ki kisi-maje ki e ne ki gate e ngay ta kəm Luwə ti. ⁵E be ə, dənə je ki kay njay ki kəte nu, ki indəi mede də Luwə ti rai mandı, iləi dədə gin təgi ti lə ngawde je. ⁶J-o dənə kare tə Sara ki təl rəne go ta ti lə *Abırakam adi bar-e bane. NGəsine itəli ngane je, təkı re irai ne ra ki maji, ki kanji kadi ne madi kare ra səsi bəl. ⁷Be ə, səi ngaw dənə je ka səbi kadi isi ki nesi je, indəi kəmsi gode ti maji, tadə əi dije ki təgide goto. Çsi gonde tadə a ingəi kadi-kare kisi ki də taa lə Luwə naa ti səsi. İrai be mba kadi ne madi kare çgi səsi ta rəbi kəl ta ki Luwə al.

Rəbi ndigi-naa lə ngakonaa je

⁸Ta təl ta ti, səbi kadi səi pəti, mər ta ləsi e kare, ta ki ga ləsi e kare, kadi indigi-naa tə ngakonaa je, kadi səi nje koo kəm-to-ndoo lənaa, ki nje də səl. ⁹Səbi kadi ugəi kirə majal ki majal al, ta kirə ne taji ki ne taji al tə. Səbi kadi səi nje njangi də yo taa, tadə e kin ə e ne ki Luwə bar səsi ki mbae. Luwə bar səsi mba kadi ingəi njangi də ki un mindine kadi n-adi səsi.

¹⁰Ningə ne ki makitibi lə Luwə əl ə to kin:

«Dəw ki ge kadi n-isi ki dənə taa maji, Ə n-oo maji ndənə je ki dənangi ti ne ba, Səbi kadi ngəm ndonne də kəl ta ti ki majal,

Ə ngəm tane də kəl ta ngom ti tə.

¹¹Kadi çsi rəne ngərəngi kadi majal ti ə ra ne ki maji,

Kadi sangi kisi-maje ə uwə rəne ba me ti.

¹²Tadə kəm Bəbe e də dije ti ki dana,

Taa mbie to tagira kadi oo-n də ta ki isi əli sie tə,

Nə isi çsi ta nje ra ne je ki majal¹.»

Kuwə təgi ba me kəy ti

¹³Nə ə a ra səsi majal, loki itj rəsi kati me ra maji ti ə? ¹⁴Re dije adi səsi kə mbata ne ra ki dana ki irai ningə, səi nje rənəl, ə kadi ibəli-de al, ta kadi mər ta ləsi aw ki yo je ne je al. ¹⁵Nə kadi çsi gon Kırısı ki e Bəbe mesi ti. Kadi səi bəsi ki dəkagilo je pəti kadi dəw ki ra ki dəji səsi gin kində me də ti ləsi ba əli-e. ¹⁶Ningə kadi əli-de ki mindi ki səl ləm, ki buki-naa ti. Kadi awi ki me kuwə ki ta ki ay njay, mba kadi re isi təti ta dəsi ti tə nje ra majal je be ka, nje kəl ta je ki majal də ne ra ti ki maji ki isi rai kin, rəde səl-de. ¹⁷Re e kin ə e ndigi lə Luwə ningə, kingə kə mbata ne ra ki maji e soti itə ne ra ki majal.

Jəju Kırısı ingə kə mbata lə dije pəti

¹⁸Tadə Kırısı e wa ingə kə nja kare ba ki nə ti mbata majal je lə dije. E ki e dəw ki dana, nə ingə kə mbata lə nje ra ne ki dana al, mba kadi re səsi rə Luwə ti. Təli-e me darəe ti, nə NDil ki kay njay təl təse ndəl adi isi ki dənə taa. ¹⁹E ki təgi NDil ka kin ə aw-n bitı ilə-n mbə Poy Ta ki Maji ndil dije ki isi dangay ti koo. ²⁰Adi e ndil dije ki ndə ki kəte taji rə Luwə, loki isi-n səde də ti dəkagilo ti ki Nuwe isi ran bato. Me batoe ti kin, kər dije ndəy ba, adi dije jıjoo par ə awi ti ə aji ki takul

man ki un-de ki taal. ²¹ Man kin oji do batəm ki isi aji səsi ngəsinə. E mbata kər yoro je ki rə dəw ti kə al, nə e kun rə kadi Luwə ki me kuwə ki ta ki ay njay. Aji səsi ki takul ki Jəju Kirişi lo koy ti. ²² I lo koy ti aw dərə ti, isi do ji kə Luwə ti, o be do malayka je, ki ndəgi ne kində je ki go ndil ti ki awi ki kəbe, ki təgi.

Gangi-naa ki majal

4 Təki Kirişi ingə-n kə me darəne ti, səi je ka kadi awi ki mər ta kin mesi ti tə ne kati ləsi. Tado dəw ki ingə kə me darəne ti e dəw ki goto me majal ti ki ra ngata. ² Goto me ti mba kadi ndəgi ndo je ki nay nəe ti, kisi ki do taa lie e ki go ndigi ti lə Luwə bi ki ndigi ti lə darə al. ³ Adi asi be, dəkagilo ngay isi ta ne ra ti ki majal tə dije ki gəri Luwə al be. İrai majal me kaya ti, me ngur darə ti, me kasi ra ti, me kuso ki kəy kədi ti, ki me yo ki ra ti ki to ra al. ⁴ Njé kun mede kadi Luwə al, ooi kadi e ne ki go ti al kadi imbati buki rəsi me ne ra ti ki majal ki al do lo kin səde, ə yə isi taji səsi. ⁵ Nə a ɔri gin ne rade ki majal no Luwə ti ki e bəsi kadi a gangi ta do njé kisi ki dode taa ki njé koy je ba pəti. ⁶ E mbata kin ə njé koy je ka iləi-de mbə Poy Ta ki Maji lə Luwə mba kadi go ta ki gangi ti ki Luwə gangi dode ti tə dije pəti, kadi isi ki dode taa ki takul NDil təki Luwə wa isi-n ki done taa be.

Maji kadi njé kaw-naa je isi kəm

⁷ Dəbəy ne je pəti e bəsi, ə kadi isi ki kəm-kədi ki kəm ki ay njay mba kadi əli ta ki Luwə. ⁸ Ningə kəte no ne je ti pəti, kadi indigi-naa ndigi ki tingə bil dansi ti yo ki ne. Tado ndigi-naa uti do kosi majal je^k. ⁹ Səbi kadi uwəi-naa ki rə-naa ti me kəy ti je lənaa ki yo ki ne, ki kanji ba ta. ¹⁰ Təki dəw ki ra dansi ti taa-n kadi-kare

ki Luwə ade, səbi kadi uni irai kilə mbata maji lə ndəge je, tə dije ki njé ngəm ne ki maji, adi e njé ngəm kadi-kare je ki dangi dangi lə Luwə. ¹¹ Re dəw isi əl ta ningə, kadi əl ta ki ta Luwə ti, re dəw isi ra kilə bəə ningə, kadi ra ki təgi ki Luwə ade, mba kadi Luwə ingə təba me ne je ti pəti ki takul Jəju Kirişi ki təba ki təgi e lie ki dəkagilo je ki dəkagilo je. *Amen. ¹² NGakom je ki njé ndigi ləm, re ne na ki ngə ngay təe dəsi ti ka, kadi əti səsi bəl adi oy tə ne ki mba al. ¹³ Nə kadi irai rənəl yo tado kə ki ingə Kirişi, ə isi ingəi sie, mba kadi tə səi me rənəl ti ki bo ngay, ndo ti ki a re me təba ti ləne. ¹⁴ Re dije taji səsi mbata lə Kirişi ningə, səi njé rənəl, tado NDil təba, ki e NDil Luwə isi dəsi ti. ¹⁵ Səbi kadi dəw madi dansi ti ingə kə ki be kin al, adi e kə təl dəw, ə se kə bogi, ə se kə ne ra ki majal, ə se kə kində rə ta ti lə dije. ¹⁶ Nə re ingə kə mba kee nje kun go Kirişi ningə, kadi rəe səl-e al, kadi ilə təji do Luwə ti tə kilə mbata tə Kirişi ki ba dəe ti. ¹⁷ Tado e dəkagilo kadi ta ki gangi ilə ngirəne, ningə a ilə ngirə do dije ti lə Luwə. NGA kin ə re a ilə ngirəne dəje ti ningə, dije ki njé mbati təl rəde go Poy ta ti ki Maji lə Luwə kam dəbəyde a to ban ə? ¹⁸ Makitibi lə Luwə ə nə: «Re ngə ki dəw ki dana ngay bəy taa kadi ingə kəji ningə, dəw ki nje me ndul ki nje ra majal, se yəe a to ban wa^l?» ¹⁹ Be ə, kadi njé ki isi ingəi kə ki go ndigi ti lə Luwə, iyəi rəde ji NJe kində ne je ti, ki e nje ka dana, ə nayi-naa ki lo me-maji ki ra ti.

Kilə lə nje kər no njé kaw-naa je

5 Ki ngəsinə kin, m-ilə dingəm me ngatəgi je ti ki isi dansi ti. Mi ki mi ngatəgi madide, ki m-o lo kə je ki ingə Kirişi ki kəm, mi, m-a mi lo təba ti ki dəe a təe tə. ² Kadi uli njé kaw-naa je tə

³3:20 Kilə ngirə ne je 6.1-7.24 ^k4:8 Tər ta je 10.12; Jk 5.20

^l4:18 Tər ta je 11.31

bati je ki Luwə ilə-de jisi ti. Kadi uli-de ki go kində dɔ ti al, nə ki go me ndigi ti təki Luwə ndigi-n. Uli-de mba kingə-n la al, nə kadi e ki kadi rɔ ki tingə bil. ³ Kadi irai ngar dɔ njé ti ki Luwə ilə-de gin jisi ti kin al, nə kadi səi ne ndaji mbata ti ləde yo taa. ⁴ Ningə loki NJe kul bati je ki bo a ində lo tɛɛ hɔy ɓa, a ingəi jɔgi tɔɓa ki ndolee a goto al. ⁵ Be tɔ ə, səi ngan je, sɔbi kadi iləi dɔsi gin tɔgi ti lə ngatɔgi je. Ningə səi je pəti, kadi dɔ sɔl to dansi ti ki rɔ-naa ti. Tado makitibi lə Luwə əl ə nə: «Luwə tɔ rɔ dije ki njé kun dɔde taa, ə adi me-maji ləne e ki dije ki njé sɔl dɔ^m.» ⁶ Sɔbi kadi isɔli dɔsi gin tɔgi ji Luwə ti ki NJe tɔgi, kadi tə un dɔsi taa dɔkagiloe ti ki ɔji. ⁷ Ɖri taga je ləsi ifuki dɔ Luwə ti, tado e ə isi ində kəmnə gosi ti. ⁸ Sɔbi kadi isi dɔ njasi ti ki kəm ki kay njay, tado nje ɓə ləsi, nje majal a njiyə ki lo, nɔ tə ɓɔl ki a sangi dəw kadi tə n-ribe be. ⁹ Ai dɔ njasi ti ngame kadi-me Luwə ti ləsi, itəi-e rɔ. Tado igəri ɓəti, ngakosi je ki njé kadi-

me je pəti ki dɔnangi ti, isi ingəi ko kɔ ki isi ingəi kin tɔ. ¹⁰ A ingəi kɔ dɔkagilo ndəy be, nə Luwə ki me-maji pəti e lie, ki ɓar səsi ki me tɔɓa ti ləne ki dɔɓəye goto, ki takul Kiriisi, a təl ində səsi maji gogi, a adi ngirəsi nga, a adi səsi tɔgi, ta a adi ai dɔ njasi ti ba tɔ. ¹¹ Kadi tɔgi e lie ki dɔkagilo je ki dɔkagilo je. *Amen!

Dɔɓəy ta ki kuwə ji-naa

¹² NGon makitibi ki m-ndangi m-adi səsi kin, nje ra səm kadi m-ndangi e Silbe (Silasi)ⁿ, ki m-o-e tə ngokɔje ki a dana. M-ndangi m-adi səsi kadi m-ilə-n dingəm mesi ti, ə m-ɔji səsi m-adi igəri təki e me-maji ki rɔjɛti lə Luwə ə uni rɔsi adi ki mbae. ¹³ *NJé kaw-naa je ki *Babilon ti, ki əi njé ki Luwə mbəti-de, uwəi jisi, taa ngonm Marki^o ka uwə jisi tɔ. ¹⁴ M-dəji səsi kadi uwəi ji-naa kuwə ji ki tɔji ndigi lə ngakonaa je. Ningə kadi kisi-maje lə Luwə e səsi naa ti, səi pəti ki səi lə Kiriisi.

^m5:5 Tər ta je 3.34 ⁿ5:12 Knjk 15.22, 40

^o5:13 Knjk 12.12, 25; 13.13; 15.37-39

Makitibi ki kə joo ki

**Piyər
ndangi**

**Ta ki də makitibi ti ki
kə joo ki Piyər ndangi**

Dije ki Piyər ndangi makitibi kin adide, əi njé kun go Kirisí wa ba pəti (1.1). NGa ningə, nə ki bo ngay ki uwə me Piyər, e rə ki dije ki njé kilə lo ki nə ndo ki əsi ta Poy Ta ki Maji ki rəjeti. Dijee kin turi dan njé kaw-naa je ti, ra adi pa njiyə njé kaw-naa je to biriri. Nə kare ba ki a ra kadi dəw a dum-n-de, e ta kadi dəw gər Luwə əi ki Jəju Kirisí gər ki rəjeti, təkí njé ki ooi Kirisí ki kəmdə nim, ooi nə ndo lie ki mbide nim, əlii tae.

Go ta kuwə ji-naa ti (1.1-2), Piyər a də hal ti ki kadi nje kun go Kirisí aw-n me pa njiyəne ti nim, a də təl rə go ndu Luwə ti nim, təkí njé ki ooi Kirisí ki kəmdə əlii tae (1.3-21). Ningə go ti, Piyər əl ta ki təgine ngay, ər-n gin njé kilə lo ki nə ndo ki ngom (2.1-22). Əl ta də nə kare ti ki to ta dangi me nə ndo ti ləde lo kəye ti ki 3, cji-n də mbə ki isi mbəi ki dije ki njé nginə təl Kirisí. MBəi səde əi nə dəw oo Kirisí ki a təl re al. Ningə də ta ti ləde kin, Piyər əl ə nə kin ə re Kirisí təl law al bə, cji də kore me lə Luwə ki iyə dəkagilo adi dije ngay kadi əli ta də rəde ti ingəəi kaji.

NJé kilə lo ki nə ndo je ki ngom kin toi ki dəkagilo je pəti, adi ta ki Piyər ndangi me makitibi ti ləne ki kə joo kin, e ta ki təge to ki dəkagilo je pəti. Piyər ilə dīgəm me njé kadi-me je ti kadi awi ki kəte kəte me gər Bəbe ti, bə kadi iyəi rəde adi dəw buki-de wale ki nə ndo je ki kəme goto kin al.

Kuwə ji-naa

1 Mi Simo Piyər ki nje ra kilə bəə, ki nje kaw kilə lə Jəju Kirisí ə m-ndangi makitibi kin. M-ndangi makitibi kin milə-n madi səi njé je ki, ki go rəbi nə ra ki dana lə Luwə, ə se NJe kaji-je Kirisí, ingəi kadi-me ki maji ngay tə yəje be. ²Kadi me-maji ki kisi-maje lə Luwə to mbar mbar ki dəsi ti, ki go rəbi gər ki igəri Luwə əi ki Bəbe ləje Jəju Kirisí təkí rəjeti kin.

Bar ki Luwə bə-je ki kəti ki kəti-je

³Me təgi Luwə ti kin ə, Bəbe adi-n-je nə je pəti ki j-awi ki ndooe mbata kisi ki də taa ləje me bəl Luwə ti. Təkí rəjeti, ra adi jə gər-e e ki bə-je mba kadi je naa ti sie də kəsi-gon ti lie ki kilə rae ki maji. ⁴E be ə, adi-je nə maji je ki ndoləi ngay taa ki ndade e ngay tə ki un-n mindinə, mba kadi loki ingəi-de bə, a asi kadi əji rəsi ta ngur nə je ti ki njé tuji dije ki dənangi ti ne. Ningə a indəi rəsi naa ti ki Luwə də ji kise ti ki go kee Luwə ti. ⁵Ki mbata kin ə, irai ki təgisi ba pəti kadi də kadi-me ti ləsi, iləi pa njiyə ki maji də ti, ningə də pa njiyə ki maji ti, iləi gər Luwə ki rəjeti də ti. ⁶Də gər Luwə ki rəjeti, maji kadi iləi kində də rəsi ti də ti, də kində də rəsi ti, iləi kuwə təgi ba me nə na je ti də ti, ningə də kuwə təgi ba me nə na ti, iləi nə ra ki go lo bəl Luwə ti də ti. ⁷Də nə ra ki go bəl Luwə ti, maji kadi iləi ndigi ngakoje je də ti, ningə iləi ndigi-naa də ndigi dije pəti də ti. ⁸Re awi ki hal je kin mesi ti ngay, ə re təgi ki kəte kəte ningə, Luwə a adi səsi təgi me kilə ki ra ti. Bə a asi kadi awi ki kəte kəte me gər Bəbe ti ləje Jəju Kirisí. ⁹Nə re dəw madi aw ki hal je kin rəne ti al ə, lo kadi a oo lo ay njay goto. Bə a to tə dəw ki nje kəm tə be. Mee oy də ti kadi Luwə təgi majal je lie ki isi me ti kəte kin kə. ¹⁰E be ə ngakom je, uwəi təgisi ba mba kadi irai adi bə-je ki Luwə bə-je səsi ki kəti ki kəti səsi

kin to tə nə ndam al. Re irai be ningə, nə ki a ra nə kadi a osi me majal ti a goto. ¹¹ Be ə, ta rəbi kəbe ki a to ratata, a tē tati pay pay nəsi ti, adi e kəbe lə Babe ləje ə se NJe kaji-je Jəju Kirisı.

¹² MBata kin ə, m-a m-ole mesi də nə je ti kin taa taa. Təki rəjeti igəri-de adi in-gangi me ta ki rəjeti ki itaai kin ki bəlme ngata. ¹³ Nə m-o kadi e nə ki go rəbe ti kadi m-ole mesi də nə je ti kin taa taa kadi isi kəm ba ki dəkagilo je pəti, ki mi-n ki dəm taa dənangi ti ne bəy. ¹⁴ M-gər kadi dəkagilo koym nay basi. Babe ləje Jəju Kirisı wa ə tē ki dəe adi-m gər. ¹⁵ M-a m-ində təgi də rəm ti ki rəbi je ki dangi dangi mba kadi re go koym ti ka, asi kadi oləi mesi də nə je ti kin par par.

Ta lə dije ki njé koo təji lə Kirisı

¹⁶ Təki rəjeti, loki j-adi igəri ta lə re me təgi ti lə Babe ləje Jəju Kirisı, j-ində ngirəje də su je ti ki kidə ki maji maji lə dije kam ə, j-əl-n səsi ta je kin al. Nə j-o ndole ki əti bəl ki kəm je. ¹⁷ Oyo, Luwə ki Bawje ade kəsi-gon nim, taa ilə təji dəe ti nim tə, dəkagilo ti ki Luwə ki aw ki piti kə əti bəl ade oo ndu ta ə nə: «E kam e NGonm, nje ndigi ləm, ki rəm nəl-m dəe ti ngay.» ¹⁸ Ningə je wa j-o də ndu ki j dərə ti kin ki mbije, loki je naa ti ki Jəju də mbal ki ay njay ti^p.

¹⁹ Bəy taa, j-aw ki ta je lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti ki asi kadi j-ində ngirə je də ti ngə. Maji kadi uri mbisi go ta ti kin maji. Təki rəjeti, ta kin to tə por lambi ki unji lo ki ndul kururu ti be. Unji ratata kadi kunji lə kadi re. Ningə kadi kunji lə Kirisı unji ngamesi, təki me ki ta gin lo ti, adi lo unji-n də dənangi ti kin be.

²⁰ Kəte nə nə je ti pəti, maji kadi igəri ta kin ay njay: dəw madi kare ki asi kadi ər me ta ki e ki ndangi me makitibi ti lə Luwə kin ki nə gər ləne ki səbi dəne goto.

²¹ Təki rəjeti, njé kəl ta je ki Luwə ti ki əli, əli ki go ndigi ti lə dəw al. Nə e NDil ki ay njay ə səsi dije adi əli ta ki ta Luwə ti.

NJé ndo nə je ki ngom

2 Dəkagilo ti ki kəte ka, njé ngom je ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta je ki ta Luwə ti əi dan nğan *Isirayəl je ti nō; be tə ə, njé ndo nə je ki ngom a tēgi dansi ti tə. A rəi ki nə ndo je ki ngom dan dije ti ki kanji kadi gəri, kadi a buki-de kə, ningə a mbati Bade ki nje taa dəde ji majal ti. Lo kin ti, a ndəri tuji ki a re ta ji naa ti ne ki dəde ti. ² Dije ngay a uni gode me kaya je ti ləde, ningə kilə rade a ra adi dije a indəi njade də nə ki rəjeti, ibəi nangi. ³ Ki mbata ra ta la ləde ki ngay, a ədi səsi ki taje ki tade ti kadi taai nə maji je ləsi jisi ti. Ningə dəkagilo ti ki mari nu bəy ə, Luwə ində də ta ki gangi ləde naa ti taa tuji a ibə-de nangi busi tə. ⁴ Təki rəjeti, malayka je ki rai majal kəte, Luwə iyə-de kare ki kanji gangi ta dəde ti al, nə buki-de lo kingə kə ti ki əti bəl. Dəw-de ki kulə gindi me lo ki ndul kururu ti. Ningə lo kin ti ə, isi ngəm-de ti mba ngəm-n ndə gangi ta. ⁵ Taa Luwə iyə dije ki kəte ki kanji gangi ta dəde ti al tə. Be ə adi man kə ki əti bəl re tuji dije ki majal ki rosi dənangi. Nə ke ə, aji Nuwe ki ilə mbə nə ra ki dana, taa aji dije ki rangi ki me kəy ti lie siri tə⁹. ⁶ Luwə gangi ta koy də bə bo je ti ki Sodom ki Gomər, ningə tuji-de ki por ki ro-de raki raki adi təli bu por. Nə kin to tə nə ndo ki a re də dije ti ki njé bəl Luwə al^r. ⁷ Nə aji Loti ki nje ra nə ki dana, ki to rəe ngay ki mbata hal njé sangi-naa kaya ti ki osi də ta ti je ki njé təl dije ki me bə bo je ti kin^s. ⁸ Dəkagilo ti ki Loti ki nje ra nə ki dana ka kin isi-n dande ti, oo nə je ki isi rai ki ta je ki isi əli, kada je ki kondə

^p1:18 17-18: Mt 17.1-5; Mk 9.2-7; Lk 9.28-35 ⁹2:5 Kilə ngirə nə je 6.1-7.24

^r2:6 Kilə ngirə nə je 19.24 ^s2:7 Kilə ngirə nə je 19.1-16

je, adi me tuji mbata hal kilə rade ki to lo ra ti al. ⁹Be ə, Babe asi kadi taa dije ki njé bəl-e ilə-de taa dəkagilo kə je ti. Ningə asi kadi ngəm dije ki njé ra ne ki majal mba kadi ində oji-de ndo gangi ta ti t. ¹⁰Ki bo ngay, a gangi ta də njé je ti ki njé təl rəde go ngur darəde ti ki go ji kiside ti yo, ə kidi təgi kəbe ki dana lə Luwə. Əi dije ki njé kuwə kul rəde, ningə ne ində ta ki ngə tade ti, adi bəli al kadi əli ta je ki mal də ne kində je ti lə Luwə ki isi dərə tə ne piti je lie. ¹¹Nə malayka je wa ki təgide itə təgi njé ndo ne je ki ngom say kin ka gangi ta dəde al nim, taa taji-de nə Babe ti al nim t. ¹²NGa ningə dije ka kin rai tə da je ki wale, ki ku dəde goto be, ki oji-de mba kadi e ki kuwə-de ə kaw təl-de par. Əli ta ki mal də ne je ti ki gəri-de al. Luwə a tuji-de təkə dije isi təli da je kam be. ¹³Kilə rade je ki majal ki isi rai wa kin ə a təl ne kigə go jide. Əi dije ki nəl-de ngay kadi ooi maji rəde dan kadi nda ti. Kiside ta ne kuso je ti səsi, loki isi ədi səsi ki ngan ta je ki tade ti kin e ne ki to nje, e ne ki to rəsəl.

¹⁴Re ə nə igə kəmde ba, bo sangi-naa kaya ti ə rosi mede. Bo ra majal to mede ti par par, isi buki dije ki təgide ki go ndil ti goto, wale. Mər ta je ləde e də rəbi kingə la ti ki go rəbe ti al ki dəkagilo je pəti. Əi dije ki ndəl lə Luwə e dəde ti. ¹⁵Loki tusi rəbi ki rəjeti iyəi ka kin ba, uri wale, uni rəbi ki go Balam ti ki ngon lə Bewor. Balam ki nəl-e ngay kadi taa la ra-n majal, ¹⁶nə Luwə kəl sie ki mbata majal lie ki ra. Be ə ngon kə koro ki e da, əl ta al, nə əl ta gangi-n nje kəl ta ki ta Luwə ti Balam, də kilə ra ti ki mbə lie^t. ¹⁷Dijee kin toi tə man ki jii kam be, toi tə kil ndi ki nəl ndər-e aw sie kam be. Luwə ində də lo ki ndul kururu dana mbata ti ləde. ¹⁸Əli ta je ngay ki kəme goto ki dənəa ti. Uni kilə rade je ki go koo ngur darə ti, ədii dije ki ta ji naa ti ne bəy,

təji pati pati ta kuwə madi ti ki dije ki njé njiyə njiyə ki go rəbe ti al. ¹⁹Əli-de təkə e rəbi kingə də, nga ningə əi je wa əi bəə je lə ngur darə ki isi tuji-de kə yo. Tado dəw ki ra ka e bəə lə ne ki uwe gin təgine ti. ²⁰Ki oji də dije ki təcəi kə gin ne ra je ti ki to nje ki dənangi ti ne ki go rəbi gər Babe ləje ki e NJe kaji-je Jəju Kirişi kin, re təli awi iləi dəde gin ne je ti kin gogi bəy, adi oji be dəde ti ba, ji kiside ki gogi ne kin a majal ngay itə e ki kəte bəy. ²¹Tado e soti ngay mbata ti ləde kadi gəri rəbi ne ra ki rəjeti al, kadi gəri bəy taa təli tusi ndu-kun ki ay njay ki ingəi kin iyəi. ²²Ningə ne ki təcə dəde ti kin e ta ki rəjeti ki to me tər ta ti ki ə nə: «Bisi təl aw ta təmə ti ləne gogi^u,» ə se «Kəsongi, təcə ki lo ndogə man ti be par ə təl aw rogi bər ti gogi.»

Babe Jəju Kirişi a təl re

3 NJé ndigi je ləm ki ngay, e kin e makitibi ki kə joo ngata ə m-ndangi m-adi səsi kin. Ningə me makitibi ti ki joo ki m-ndangi m-adi səsi kin, m-sangi kadi m-ole mesi də mər ta ti ki maji ki ne ndo je. ²M-dəji səsi kadi adi mesi ole də ta je ti ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ki əi dije ki dana əli kəte kin nim, taa də ndu-kun ti lə Babe ləje, NJe kaji-je, ki njé kaw kilə je adi səsi kin nim t. ³Ne ki dəsəy, maji kadi indəi dəsi ti maji təkə me ndo je ti ki dəbəy ti ə, a oji dije ki kilə rade e kilə mbə ki naa par ki a təcəi kadi mbəi səsi. A rai ne je ki go ndigi ti lə darəde, ⁴ningə a əli əi nə: «E al ə əl ə nə n-a n-re a? NGA a ra ban təy ə j-o-e al ə? Ka je je oyi mari nu ba, nə ne je pəti toi təkəi toi lo kilə ngirəde ti nu wa kin ba ə toi kin!» ⁵Lo kin ti, gəri bəti, nə mbati kadi gəri təkə e Luwə ə ində dərə əi ki dənangi ki ta ki tane ti mari nu ba. Luwə gangi dənangi naa ti ki man, ningə adi dənangi təcə a dangi dan man ti. ⁶Ba

e be tə ə, ndə ki Luwə tuji-n dije ki kəte kə ki man kə ki bo ngay^v. ⁷NGa ningə ki çji də dərə əi ki dənangi ki bone kin, ta lə Luwə ki kare wa kin əl təkə Luwə ində-de adi isə nginəi por ki kadi a ɔ-de. Toi isə nginəi ndə gangi ta ki kadi Luwə a tuji-n dije ki njé mbati təl rəde go ndue ti. ⁸NGa ningə ne kare ki kadi səi njé ndigi je ləm indəi dəsi ti maji, e kadi igəri təkə ki rə Babe ti, ndə kare to tə bəl ki dibi, ə bəl ki dibi to tə ndə ki kare be tə. ⁹Babe ɔy lo kəji ndigi ra ti ləne, təkə dije madi gai kin al. E kisi ə isə də ti səsi, tadə ndigi kadi dəw madi tuji al, nə kadi dije pəti ingəi dəkagilo kadi iyəi rəbi njiyəde je ki majal kə. ¹⁰NDə lə Babe a re təkə nje bəgi a re-n kam be. Ningə ndəe ti kin, dərə a goto kə ki təgi ki to bəl ngay. Ne kində je ki dərə ti por a ro-de kə, ningə dənangi ki ne je ki dije rai-de me ti kin, Luwə a gangi ta dəde ti tə. ¹¹E be ə, təkə ne je kin pəti a gotoi, səbi kadi səi a səi dije ki toi ban ə? A səi dije ki pa njiyəsi e dana, dije ki njé bəl Luwə. ¹²Səbi kadi a ingəmi ndə lə Luwə, ningə kadi isangi rəbi kadi re kalangi. NDəe ti kin, e ndə ki por a ɔ dərə ro-e raki, ningə ne kində je ki dərə ti a ləi me por ti jipi tə. ¹³J-əi je bə, təkə Luwə un-n ndune adi-je, j-a ji nginəi ta dərə ki sigi əi ki dənangi ki sigi^w ki kadi ne ra ki rəjeti a ɔ be me ti.

¹⁴E mbata kin ə, njé ndigi je ləm, me nginə ta ndə re Babe ti kin, maji kadi indəi təgi də rəsi ti kadi səi dije ki kay njay, dije ki ta goto dəde ti nə Luwə ti, kadi lapiya e dansi ti sie. ¹⁵Maji kadi igəri təkə kisi də ti lə Babe kin adi səsi dəkagilo kadi ingəi kaji. Ningə e ko ta wa kin tə ə ngokəje, nje ndigi ləje Pol ndangi-n makitibi adi səsi ki gosi ki Luwə ade. ¹⁶Ningə e wa kin tə ə e ta ki ndangi me makitibi je ti lie pəti, loki əl ta ki də ta je ti ki m-əl kin. Ta je lie ki madi, lo gər mee ngə ngay, adi dije ki isə day, dije ki ai də njade ti me kadi-me ti al, mbiri me ta lie təkə mbiri ndəgi ta je ki me makitibi ti lə Luwə ka kin be tə. Ra-e ki be kin a re ki tuji də darəde ti əi je wa.

Ta kəji ki dəbəy ti

¹⁷Ki çji dəsi, səi njé ndigi je ləm ki ngay, m-ndəji səsi ngata. Ningə maji kadi adi kəmsi ədi də rəsi ti, bəi adi dije ki njé mbati təl rəde go ndu Luwə ti, ki uri wale kam, ndəri səsi gode ti, ki ta ngom je ləde, adi iyəi də rəbi ki maji ki ai ti kin kə al. ¹⁸Ne ki kadi irai, e ta kadi awi ki kəte kəte me ne ra ti ki nəl Babe ləje Jəju Kirisi ki e nje kaji-je, ki me gər-e ti. Ningə kadi dije iləi təji dəe ti, bone ki lo ti, biti ki nə ti! *Amen!

Makitibi ki dɔsay ki

**Ja
ndangi**

**Ta ki dɔ makitibi ti ki
dɔsay ki Ja ndangi**

Dəw ində tɔ Ja dɔ makitibi ti kin al, nə njé ki kəte gəri maji kadi makitibi je mitə e Ja ə ndangi-de. E ki dɔsay kin ɔji-je ne madi kare dɔ dije ti ki nje ndangi makitibi ndangi adi-de al. Ne kare ki ba, nje ndangi makitibi tɔji ndaji ne je madi ki rɔ njé kaw-naa je ti ki makitibi kin sɔbi dɔde adi j-o. NJé kaw-naae je kin, njé ki əli əi nə n-əi njé ra kilə lə Luwə, ki ndəmi rəbi kadi-me Kirisí rai-de majal ki ne ndo je ki ngom. Rai-de majal təki j-o-n rɔ njé kaw-naa je ti lə Kirisí ngay go koy Kirisí ti. E mbata kin ə, nje ndangi makitibi ilə jine dɔ ne je ti joo me makitibi ti ləne:

Kilə dɔngəm me dije ti ki ndangi makitibi adi-de kadi njiyəi me kində rɔ naa ti ki rɔjeti ki Luwə nim ki NGone Jəju Kirisí nim. Ningə e ne ki sɔbi kadi a tɔji me ndigi-naa ti dande ti.

Rɔ ki ne ndo ki go rəbe ti al ki ə nə dɔnangi ki je me ti kin e dɔnangi ki rosi ki majal bi Kirisí ki e NGon lə Luwə asi kadi a təl rone dəw ti re me ti al. NJé ndo ne je ki ngom kin əli təki Jəju ki dɔnangi ti ne e dangi ki Kirisí ki e dəw ki Luwə mbəte. Əli əi nə Kirisí e dəw ki me ndil ti par bi dəw a oo-e al. Taa təli əli bəy tɔ təki re dəw gər Luwə ki rəbi ne gər ləne, ba ingə kaji par ngata, bi e ta kadi go ti ə dije ndigi-naa je, rai ne ki go rəbe ti wa taa al ngata. Ningə əi je kin əi ne ndo je ki go rəbe ti al ki ilə kagi nɔ Poy ta ti ki Maji, ə kadi e ki rɔ səde.

NJe ndangi makitibi ilə ngirə ta ləne ki ne ki uwə mee ki e kadi tɔgi njé kadi-

me je me kində rɔ naa ti ki sɔbi kadi indəi-naa ti ki Luwə nim ki Jəju Kirisí nim kin, taa me kində rɔ naa ti dande ti nim tɔ (1.1-4). Lo kin ti, sɔbi kadi ai dana me naji ki ma ti ki njé ki ooi Kirisí ki kənde nim, ooi ta lie ki mbide nim mai kin. NJe ndangi makitibi dəji njé ki dangi makitibi kin adi-de kadi njiyəi me kunji ti, tadɔ Luwə e kunji. Ningə e mbata kin ə, sɔbi kadi rai kilə ki ndu-kun ki dɔ ndigi-naa ti (1.5-2.17). Go ti, nje ndangi makitibi əl təki njé tɔ rɔ Kirisí ki tɔgide ngay a jii taa, ningə əi njé ngom je ki a naji təki Jəju e Kirisí ki Luwə mbəte kin al (2.18-29). Ba a nɔɔ ole mede dɔ ti təki njiyə me ne ra je ti ki rɔjeti, me ndigi-naa ti yo je ki ne je, ki me ka dɔ nja ti ki Jəju Kirisí kin ə e ne je ki tɔji kadi je ngan lə Luwə təki rɔjeti (3.1-24). Go ti, nje ndangi makitibi tɔji-de rəbi kər kəm ne ki rɔjeti al ki ne ki rɔjeti naa ti, ba təl re dɔ kɔ ta ti ki dɔ ndigi-naa ti ka kin bəy. Əl-de təki ke dəw lə Luwə e ndigi-naa, tadɔ Luwə e nje ndigi dije (4.7-21). Ja təl ta makitibi ləne ki kilə ji dɔ ne ti ki bari-e kadi-me ki nje tətɔ rɔ, taa təl re dɔ ngongi ta je ti madi tɔ (5.1-21).

Makitibi kin e makitibi ki ilə jine dɔ rəbi njiyə ki Kirisí ti adi ay njay. Adi tɔgi njé kun go Kirisí me mər ta je ti ləde, taa ra səde kadi ɔsi ne ndo ki go rəbe ti al ki a ur ki dəw wale kin ngərangi nim, ilə dɔngəm mede ti kadi gari lo dɔɔ rɔde naa ti ki Jəju nim, ki ndigi-naa nim tɔ.

Ta Kaji

1 Ne ki e lo kilə ngirə ne je ti^x, ne ki j-o ki mbije, ne ki j-o ki kəmje, ne ki ji go kəri kəri, ne ki jije ɔdi, e ta kaji ki bitɔ ki nɔ ti. ²Kaji kin ɔdi rone adi j-o-e ki kəmje; ji ma naji lie. Ningə e mbata kin ə, j-isi j-ilə səsi mbe kaji ki kəte e kadi Bawje Luwə ti, ba go ti, e ki tɛɛ ki dɔe kadi-je. ³Ne ki j-o ki kəmje nim, j-o

^x1:1 Ja 1.1

ki mbije nim, ə səi ka j-ilə səsi mbeə tɔ. Lo kin ti, a indəi rəsi naa ti səje dɔ me kasi-naa ti ki j-aw-n ki Bawje Luwə nim, ki NGone Jəju Kirisī nim kin. ⁴Ningə ji ndangi makitibi kin j-adi səsi kadi rənəl ləje asi-naa tapi.

Njiyə me kunji ti

⁵Luwə e kunji, ngon til ki ndəy be ka goto rəe ti, ningə e kin ə e ta kilə mbeə ki j-ingə ta Jəju Kirisī ti ə je j-ilə səsi mbeə. ⁶Kin ə re j-əli j-əi nə meje e naa ti ki Luwə, ningə j-ai noo ji njiyəi me til ti bəy ə, j-əi njé ngom je, ne ki rəjeti goto rəje ti. ⁷A re ji njiyəi me kunji ti təkī Luwə wa e-n me kunji kin be ba, me je e naa ti ki naa nim, taa məsi Jəju ki NGone togi majal je ləje pəti kɔ tɔ.

⁸Kin ə re j-əli j-əi nə ji rai majal al ə, j-isi j-ədi rəje j-əi je wa, taa ne ki rəjeti goto rəje ti tɔ. ⁹Nə re ji teə taje dɔ majal je ti ləje ə, Luwə ki e dəw ki yəti ndune al nim, e dəw ki dana nim kin a iyə go majal je ləje kɔ, taa a bɔr ra go ti al je ləje pəti kɔ tɔ. ¹⁰A kin ə re j-əli j-əi nə j-əi njé ra majal je al ə, ji bari Luwə nje ngom, ningə ta lie ka goto meje ti tɔ.

Kirisī, nje ra səje

2 NGanm je, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi mba kadi osi me majal ti al. A kin ə re dəw madi osi me majal ti ə, j-awi ki nje naji ta dəje ti ki isi kadi Bawje ti no, adi e Jəju Kirisī, ki e dəw ki dana. ²Tadɔ e e ə un rəne ilə kɔ adi koy mbata majal je ləje. Ningə e mbata majal je ləje par al, nə mbata majal je lə dije pəti ki dɔnangi ti ne.

Təl rə go ndu-kun ti ki bo ngay, ki e ndigi-naa

³Re ji təl rəje go ndu-kun je ti ba, j-asi kadi j-əli ki me ki ti kati təkī ji gəri Luwə. ⁴Dəw ki əl ə nə: «M-gər Luwə»,

nə təl rəne go ndu-kun je ti lie al, dəwe kin e nje ngom, ta ki rəjeti goto rəe ti. ⁵Nə re dəw təl rəne go ndu Luwə ti ba, ndigi Luwə adi asi-naa tapi. Lo kin ti, j-a ji gəri ki me ki ti kati kadi meje e naa ti ki Luwə. ⁶Dəw ki əl ə nə mene e naa ti ki Luwə ba, səbi kadi dəwe kin njiyə təkī ndɔ ki Jəju njiyə-n kin be.

⁷Madim je, njé ndigi je ləm ki ngay, e ndu-kun ki sigi ba m-ndangi m-adi səsi al, nə e ndu-kun ki to mari nu, ki ingəi lo kilə ngirə kində ne je ti nu wa kin^y. Ndu kune ki to mari nu kin, e ta wa ki osi mbisi ti kəte nu kin. ⁸Nə m-təl m-əl bəy tɔ m-ə nə e ndu-kun ki sigi ə m-ndangi m-adi səsi. Ningə kee ki rəjeti, dəw oo ki rɔ Kirisī ti nim ki rəsi ti nim, tadɔ til dɔ kɔ, adi kunji ki rəjeti ngata ə isi unji.

⁹Dəw ki ə nə n-isi n-njiyə me kunji ti, nə a dɔ ti noo isi osi ngokone ta ba, dəwe kin e me til ti wa bəy. ¹⁰Dəw ki ndigi ngokone, e me kunji ti, ne madi kare ki to rəe ti ki kadi a ra adi osi goto. ¹¹Nə dəw ki isi osi ta ngokone, e me til ti; isi njiyə me til ti, gər lo ki isi aw ti al, tadɔ til dibi kəme ti.

Kəsi rə ngərangi ki ne ra je ki dɔnangi ti ne

¹²NGanm je, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi tadɔ majal je ləsi e ki kiyə go kɔ ki takul Jəju Kirisī. ¹³NJé koji-m je, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi tadɔ igəri dəw ki e kəte lo kilə ngirə ne je ti. NGan basa je ki ngan madi je, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi tadɔ itəti rɔ nje majal.

¹⁴NGanm je, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi tadɔ igəri dəw ki e Bawje. NJé koji-m je, m-ndangi makitibi m-adi səsi tadɔ igəri dəw ki e kəte lo kilə ngirə ne je ti. NGan basa je ki ngan madi je, m-ndangi makitibi m-adi səsi tadɔ tɔgisi e ngay, ta lə Luwə uwə lo kisi mesi adi itəti

ro nje majal. ¹⁵ Adi ne ra je ki majal ki donangi ti ne kin uwə mesi al, taa adi mər ta je ki donangi ti ne uwə mesi al nim to. Kin ə re ne ra je ki donangi ti ne uwə me dəw ə, dəwe kin lo kadi a ndigi Luwə goto. ¹⁶ Tado, ne ra je ki majal ki donangi ki əi: ngur ra ndigi lə daro, ki kəm-nda, ki kində gu ki ne kingə je ki donangi ti ne kin, ne je kin pəti ii ro Bawje Luwə ti al, nə ii donangi ti ne. ¹⁷ NGA ningə donangi ki ngur ne ra je ki majal ki me ti kin pəti a dəi, nə dəw ki nje ra go ndigi ti lə Luwə a isi ki dōne taa biti ki no ti.

¹⁸ NGanm je, j-əi dōbəy ndo ti ngata. Ningə əli adi oi təkī nje t̄a ro Kirisi a re, nga ningə ki basine kin, dije ngay ki njé t̄a ro Kirisi a njiyəi ne. Lo kin ti, ji gər kadi je dōbəy ndo ti ngata. ¹⁹ Əi dije ki t̄eji danje ti ne ə awi, nə ke ə əi dije ləje ki r̄jeti al. Kin ə re əi dije ləje ki r̄jeti ə re a isi səje ne. Nə tusi-je iyəi-je be ə awi, kadi t̄oji ki taga təkī dəw kare dande ti ki e dəw ləje ki r̄jeti goto.

²⁰ Səi ba, ingəi NDil Luwə ki Kirisi adi səsi, ə ra adi igəri ne ki r̄jeti. ²¹ NGA ningə, kin ə m-ndangi makitibi m-adi səsi ba, e mbata gər ba igəri ne ki r̄jeti al al, nə e mbata gər ki igəri ne ki r̄jeti ka kin ə m-ndangi-n makitibi m-adi səsi. Ningə igəri maji kadi ne ki ngom a t̄e me ne ki r̄jeti al to. ²² Nə ə e nje ngom ə? NJe ngom e dəw ki nje kəl kə nə: «Jəju e Kirisi al» kin. NJe t̄a ro Kirisi e dəw ki mbati Baw NGon əi ki NGon. ²³ NGA ningə, dəw ki mbati NGon, dəwe kin uwə Baw NGon ki rōne ti al jagi to.

²⁴ Səi je ba, maji kadi ingəmi ta ki osi mbisi ti lo kilə ngirə ne je ti nu kin maji. Kin ə re ingəmi ta ki osi mbisi ti lo kilə ngirə ne je ti nu kin maji ba, mesi a e naa ti kare ba ki NGon nim ki Bawe nim. ²⁵ Ningə kun mindi ki Kirisi un adi-je e kaji ki biti ki no ti.

²⁶ Ne ki m-a do ti ngay ə m-ndangi-n makitibi kin m-adi səsi e ta lə dije ki isi sangi kadi n-buki səsi wale kin. ²⁷ NGA

ningə səi, NDil Luwə ki Kirisi adi səsi kin isi mesi ti, adi awi ki ndoo kadi dəw ndo səsi ne al. Ki r̄jeti, NDil Luwə ndo səsi ne je pəti, ningə ndo səsi ne ki r̄jeti bi ndo səsi ngom al. E mbata kin ə, kadi irai ne ki ndo səsi, adi mesi e naa ti ki Kirisi.

²⁸ Oyo, nganm je, adi mesi e naa ti ki Kirisi, mba kadi ji ti meje kati lo ki a t̄e h̄oy, taa kadi j-ilə d̄je nangi ki r̄sol n̄e ti, ndo ree ti al to.

²⁹ Təkī igəri kadi Kirisi e dəw ki dana, maji kadi indəi d̄si ti to təkī dəw ki nje ra ne ki dana e ngon lə Luwə.

3 Oi ndigi ki əti bəl ki Bawje Luwə ndigi-je kin! NDigi-je ndigi ki bar-n-je ngane je. Ningə j-əi ngane je təkī r̄jeti wa ka to! Kin ə re dije ki gei ne je ki donangi ti ne ngay gəri-je al ə, t̄oji kadi gəri Luwə. ² NJé ndigi je ləm ki ngay, ki basine kin j-əi ngan lə Luwə, nə ne ki j-a ji təl lo ti ti, to lo b̄oyo ti b̄oy. Ningə ne kare, ji gər kadi ndo ki Kirisi a t̄e h̄oy ba, j-a ji to titi-naa sie, tado j-a j-o daro wa təkī r̄jeti. ³ NGA ningə, dije pəti ki awi ki kində me ki be kin do Kirisi ti ba, a ogi r̄de ra majal təkī Kirisi wa t̄e kadi majal ti al kin be.

⁴ Dəw ki ra ki ra majal, əsi ta ndu-kun lə Luwə, tado majal ki ra e t̄a ro ndu-kun lə Luwə. ⁵ Igəri maji kadi Kirisi re mba kər majal je ləje, ningə e, dəw oo majal r̄e ti al. ⁶ Lo kin ti, dəw ki a do Kirisi ti, e dəw ki a nay ki lo ra majal ti al, nə dəw ki nay ki lo ra majal ti, e dəw ki oo Kirisi al nim, gər-e al nim to.

⁷ NGanm je, indəi kəm-kədi do r̄si ti, adi dəw ədi səsi al. Kin ə re dəw ra ne dana ba, e dəw ki dana təkī Kirisi e-n dəw ki dana kin be to. ⁸ Dəw ki nay ki lo ra majal ti, e dəw lə su, tado su e nje ra majal lo kilə ngirə ne je ti nu. Ningə kire NGon lə Luwə e ki mba kadi tuji kilə rae je.

⁹ Dəw ki təl rōne ngon Luwə ti, e dəw ki a iyə ta majal ki ra, tado t̄gi ki i ro Luwə ti e r̄e ti. Asi kadi a nay ki lo ra

majal ti al, tado Luwə e Bawe. ¹⁰Rəbi ki kadi dəw a gər-n ngan lə Luwə ay njay dan ngan lə su ti ə to kin: dəw ki mbati ra ne ki dana nim, mbati ndigi ngokone nim e dəw lə Luwə al.

NDigi-naa

¹¹MBe ta ki osi mbisi ti lo kilə ngirə ne je ti, e ta kadi indigi-naa ki yo je ki ne jez. ¹²Ningə kadi irai təki Kay ra-n kin al. Kay e dəw lə nje majal ə təl ngokone. Ningə e mbata ri ə təl-n ngokone ə? Təl-e mbata kilə rae e Kay majal, nə kilə ra ngokoe e kilə ra ki dana^a.

¹³NGakom je, kin ə re dije ki ne ki donangi ti ne nəl-de ngay ədi ta ləsi al ə, adi əti səsi bəl al. ¹⁴J-əi, ji gəri kadi ji teji me koy ti j-uri me kaji ti, tado ji ndigi ngakoje je. E be tado dəw ki ndigi ngokone al, e dəw ki isi gin təgi ti lə koy. ¹⁵Dəw ki me majal ki ngokoe e dəw ki nje təl dije. NGa ningə igəri maji kadi dəw ki nje təl dije, kaji ki biti ki nə ti goto rəe ti. ¹⁶Ne ki kadi ji gər-n ne ki bari-e ndigi-naa ə to kin: Jəju Kirişi un rəne ilə kə mbata ləje, e be ə, je ka maji kadi j-un rəje j-ilə kə mbata ti lə ngakoje je tə. ¹⁷Ne kare, kin ə re dəw aw ki ne kingə je ki donangi ti ne, ə oo ngokone me ndoo ti, nə uti kəmmne dəe ti ningə, ndigi Luwə to ra be rəe ti ə? ¹⁸NGakom je, adi ji ndigi-naa ki bal ta je ki taje ti ne par al, nə adi ji ndigi-naa ki kilə ji kadi-naa, me ne ra ti ki rəjeti. ¹⁹Lo kin ti, j-a ji gəri kadi j-əi dije lə ta ki rəjeti, ngata ningə, ta kəm Luwə ti, j-a j-iləi meje nangi. ²⁰Təki rəjeti, re meje uwə-je ki ta ka, ji gər kadi Luwə itə meje taa, gər ne je pəti tə. ²¹NJé ndigi je ləm ki ngay, kin ə re meje gangi ta dəje ti al ə, j-a j-əl ta ki Luwə ki me ki ti kati. ²²Ne je pəti ki ji dəje, j-a j-ingə rəe ti, tado ji təl rəje go ndu-kun je ti lie nim, ji ra ne je ki nəl-e nim.

²³NGa ningə, ndu ki un adi-je ə to kin: e ta kadi j-ade meje ki tə NGone Jəju Kirişi, taa kadi ji ndigi-naa ki yo je ki ne je təki Kirişi adi-n-je ndune^b. ²⁴Dəw ki ngəm ndu-kun je kin, e dəw ki a də Luwə ti nim, Luwə isi mee ti nim tə. Ne ki kadi ji gər-n təki Luwə isi meje ti, e ki takul NDile ki adi-je.

Gər NDil Luwə ki ndil ki majal

4 NJé ndigi je ləm, dije ki isi əli əi nə n-awi ki ndil mede ti kin itaai mede pəti al, nə kadi nai-de oi bəy taa se NDil ki awi e NDil ki j rə Luwə ti wa. Tado njé ngom je ngay ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta je ki ta Luwə ti, sanəi-naa donangi ti ne. ²Dəw ki ra ki gər kadi Jəju Kirişi təl rəne dəw ti aw ki NDil Luwə mene ti, ningə e kin ə e rəbi ki kadi igərii NDil Luwə. ³Ningə dəw ki mbati kadi gər təki Jəju Kirişi təl rəne dəw ti, aw ki NDil Luwə mene ti al, nə e ndil nje bə lə Kirişi yo ə aw-n mene ti. Əli adi oi ki mbisi təki nje bə lə Kirişi a re, ningə ki basine kin, re e donangi ti ne ngata.

⁴Səi nganm je, səi dije lə Luwə, ningə səi itəti rə dije ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta ki ta Luwə ti kin, tado NDil ki awi mesi ti itə ndil ki isi me dije ti ki njé kədi ta lə Luwə al. ⁵NJé ngom je ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta ki ta Luwə ti ka kin əi me ne ra ti ki əsi ta Luwə, taa ta kəl-de ka e ta kəl ki əsi ta Luwə tə. E mbata kin ə dije ki njé kədi ta lə Luwə al ooi ta ləde maji ngay. ⁶NGa ningə, j-əi, j-əi dije lə Luwə adi dəw ki gər Luwə ba a oo ta ləje, nə dəw ki e dəw lə Luwə al, a oo ta ləje al. Lo kin ti, j-a ji gəri NDil ki rəjeti ki ndil ki ngom.

NDigi-naa j rə Luwə ti

⁷NJé ndigi je ləm ki ngay, adi ji ndigi-naa ki yo je ki ne je, tado ndigi-naa j rə Luwə ti. Dəw ki nje ndigi madine e ngon

lə Luwə, taa e dəw ki gər Luwə tɔ. ⁸Nə dəw ki ndigi madine al, gər Luwə al, tado Luwə e dəw ki nje ndigi dije. ⁹Oi tɔji ki Luwə tɔji-je ndigi ki ndigi-je kin: Luwə ilə NGonne ki kare ba be dɔnangi ti ne kadi tə ki go rəbi lie ba j-isi-n ki dɔje taa. ¹⁰E je ba ji ndigi Luwə al, nə e e ə ndigi-je, ə ilə NGonne ki un rone ile kɔ kadi-kare ti mbata kigə-n dɔ majal je ləje^c.

¹¹NJé ndigi je ləm ki ngay, kin ə Luwə ndigi-je be ningə, sɔbi kadi j-əi ka ji ndigi-naa ki yo je ki ne je tɔ. ¹²Dəw ki oo Luwə ki kammə goto, nə kin ə ji ndigi-naa ki yo je ki ne je ba, Luwə isi meje ti, ningə ndigi dije lie tɔji rone ki taga rɔje ti tɔ.

¹³Nɛ ki a ra kadi ji gəri-n təki j-isi me Luwə ti nim Luwə isi meje ti nim e NDile ki adi-je. ¹⁴NGa ningə, je j-o ki kəmje nim, ji ma naje nim təki Bawje Luwə ilə ki NGone kadi aji dije ki dɔnangi ti ne. ¹⁵Kin ə re dəw gər kadi Jəju e ngon Luwə ə, Luwə isi mee ti nim, e isi me Luwə ti nim. ¹⁶Ba j-əi, ji gəri maji nim, j-adi meje nim təki Luwə ndigi-je. Luwə e nje ndigi dije, adi dəw ki njiyə me ndigi-naa ti, Luwə e mee ti nim, e e me Luwə ti nim tɔ. ¹⁷Kin ə re ji ndigi-naa j-adi osi rəbə pəy ba, j-a ji ti meje kati ndɔ gangi ta ti. J-a ji ti meje kati tado ji kisi ki dɔ taa ləje dɔnangi ti ne to tə yə Kirisi be tɔ. ¹⁸Bəl goto me ndigi-naa ti, ndigi-naa ki rɔjeti ɔr bəl kɔ. Bəl e nɛ ki tɔji kində kɔji ki kadi a re, ningə dəw ki nje bəl e dəw ki ndigi-naa goto rəe ti.

¹⁹J-əi ba, ji ndigi-naa tado e Luwə ə ndigi-je kəte. ²⁰Kin ə re dəw madi əl ə nə: «M-ndigi Luwə», ningə təl ɔsi ta ngokone ə, e dəw ki nje ngom kare. Kin ə re ngokɔi ki o-e ki kəmi ne kin indige al ə, Luwə ki o-e ki kəmi al kin asi kadi a indige al. ²¹*NDu-kun ki j-ingə rɔ Luwə ti əl ə nə: «Dəw ki ndigi Luwə ba, sɔbi kadi ndigi ngokone tɔ.»

Kadi-me NGon Luwə e ngirə ndigi-naa

5 Dəw ki adi mene kadi Jəju e *Dəw ki Luwə mbəte e ngon lə Luwə. NGa ningə, dəw ki ndigi baw ngon, ndigi ngone ki oje tɔ. ²Kin ə re ji ndigi Luwə, ə ji rai kilə ki ndu-kun je lie ningə, lo kin ti ə j-a ji gəri-n təki ji ndigi ngane je. ³Tado ndigi Luwə e ta kadi ji ngəmi go ndu-kun lie. Ningə ndu-kun je lie ɔy al tɔ, ⁴mbata ngan lə Luwə pəti təti rɔ ndigi ra ki dɔnangi ti ne. Ningə nɛ ki ji təti-n rɔ ndigi ra ki dɔnangi ti ne e kadi-me ləje. ⁵Nə ə asi kadi təti rɔ ndigi ra ki dɔnangi ti ne ə? Dəwe ba e dəw ki adi mene kadi Jəju e ngon Luwə kin par.

Naji ki ma ki dɔ Jəju ti

⁶E Jəju Kirisi ə re dɔnangi ti ne ki man batəm ləne nim ki məsi koyne nim. Re ki man par al, nə re ki man əi ki məsi. Ningə NDil ə e nje ma naji, mbata NDil e ta ki rɔjeti. ⁷Ba ki ne kin, njé ma naji je əi mitə, ⁸adi e NDil Luwə nim, man nim, taa məsi nim tɔ. Ningə nɛ je ki mitə kin ndude e naa ti. ⁹Ji taa naji ki ma lə dije maji, nə naji ki ma lə Luwə tɔge e ngay wa bəy tɔ; ningə e naji ki ma ki ma dɔ NGonne ti. ¹⁰Dəw ki adi mene NGon Luwə aw ki naji ki ma kin mene ti, nə dəw ki taa ta lə Luwə al, ra-e nje ngom ti, tado taa naji ki ma ki Luwə ma dɔ NGonne ti kin al.

Kaji ki biti ki nɔ ti

¹¹Naji ki ma ki kadi ji gəri maji e kaji ki biti ki nɔ ti ki Luwə adi-je kin. Ningə e kaji ki adi-je ki takul NGone. ¹²Dəw ki e me NGon ti ingə kaji, nə dəw ki e me NGon ti al, kaji lie goto. ¹³NGa ningə, ki ne kin, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi, səsi ki adi mesi NGon Luwə, kadi igəri təki ingəi kaji ki biti ki nɔ ti.

Kəl ta ki Luwə mbata lə njé ra majal je

¹⁴ Kin ə re ji dəji Luwə ne ki go ndigi ti lie ə, a oo dō nduje, ningə lo kin ti, j-a ji t̄i meje kati. ¹⁵ Təki ji gər kadi oo dō nduje, ji t̄i meje kati kadi j-a j-ingə ne ki ji dəje t̄o.

¹⁶ Kin ə dəw madi oo ngokone me majal ti ki asi kadi t̄eə koy ə, maji kadi əl ta ki Luwə ə Luwə a aje. E dije ki majal je ləde a t̄eə koy al ə ta kin s̄obi d̄ode. Ta kare, majal madi e n̄oə a t̄eə ki koy, ningə e ko majal ki be kin ba m-dəji səsi

kadi əli ta ki Luwə dō ti al. ¹⁷ Ne ra ki go ti al p̄əti e majal, nə majal p̄əti ba t̄eə koy al. ¹⁸ Ji gər kadi dije ki əi ngan lə Luwə, a nayi-naa ki lo ra majal ti al, tadō NGon lə Luwə ngəm d̄ode, nje majal asi ra səde ne madi al. ¹⁹ Ji gər kadi je dije lə Luwə, nə d̄nangi ba p̄əti e gin t̄ogi ti lə nje majal. ²⁰ Ji gər b̄əy t̄o kadi NGon lə Luwə re, adi-je ne gər ki kadi ji gər-n Luwə ki r̄o-je ti. Ningə je, j-ində r̄oje naa ti ki Luwə ki r̄o-je ti ki takul NGone Jəju K̄irisi. E ə e Luwə ki r̄o-je ti, e ə e kaji ki bit̄i ki n̄o ti.

²¹ NGanm je, ɔgi r̄osi kun go kagi yo je.

Makitibi ki kɔ̄ joo ki

Ja

ndangi

**Ta ki dɔ̄ makitibi ti ki kɔ̄
joo ki Ja ndangi**

NJe ndangi makitibi kin ba rɔ̄ne ə nə n-e «NGatɔ̄gi». Ningə ta kələ tɔ̄ji kadi e dɔ̄w ki aw ki ngon tɔ̄gi madi dɔ̄ dije ti ki ndangi makitibi adi-de kin. NDangi ta adi «Dəne ki Luwə mbəte nim adi ngane je nim». Ningə Dəne əi ki ngane je kin, ki rɔ̄jeti ba, əi njé kaw-naa je ki lo madi ti (1).

Hə dɔ̄ngəm mede ti kadi njiyəi me ta ki rɔ̄jeti ki me ndigi-naa ti (1-6); taa ndəji-de kadi indəi kəm-kədi dɔ̄ rɔ̄de ti ki rɔ̄ dije ti ki njé ndo ne ki go rəbe ti al təkɔ̄ əl-n me makitibi ti ki dɔ̄sɔ̄y kin be tɔ̄ (7-11). NJe ndangi makitibi tɔ̄l ta makitibi ləne ki ta kaw mba ki ndigi kadi n-a n-aw ki dɔ̄de ti, taa əl-de ta kuwə ji-naa lə njé kaw-naa je ki e səde indəi tae ti tɔ̄ (12-13).

Təkɔ̄ əl-n me makitibi ti ki dɔ̄sɔ̄y, dəji dije ki ndangi makitibi kin adi-de kadi indəi kəm-kədi dɔ̄ rɔ̄de ti nim, kadi uwəi tɔ̄gide ba me kadi-me ti ki rɔ̄jeti nim tɔ̄.

Kuwə ji-naa

1 Mi NGatɔ̄gi lə njé kaw-naa je, m-ndangi makitibi kin madi j̄ Dəne ki Luwə mbəti, taa madi ngani je ki səi səde je, m-ndigi səsi ndigi ki rɔ̄jeti. Ningə e mi par ba m-ndigi səsi al, nə e dije pəti ki gəri ne ki rɔ̄jeti ə ndigi səsi. ²Ji ndigi səsi mbata ne ki rɔ̄jeti uwə meje, ningə e ne ki a to meje ti ki ndɔ̄ je ndɔ̄ je. ³Ba ji dəji kadi me-maji, ki koo kəm-to-ndoo, ki lapiya lə Bawje Luwə əi ki NGone Jəju

Kirisi e səsi naa kadi isi me ne ra ki rɔ̄jeti ki me ndigi-naa ti.

Ne ra ki rɔ̄jeti əi ki ndigi-naa

⁴Rəm nəl-m ki dum biti kadi m-o təkɔ̄ ngani je madi isi njiyəi dɔ̄ rəbi ti ki rɔ̄jeti, təkɔ̄ Bawje Luwə dəji-n-je. ⁵Ningə ki basine kin, Dəne ki nje ndigi ləm, ne ki m-dəji, e ta kadi ji ndigi-naa ki yo je ki ne je. E ndu-kun ki sigi ba m-adi al, nə e ndu-kun ki j-ingəi lo kilə ngire ti nu wa kin^d. ⁶NDigi-naa e njiyə go ndu-kun ti lə Luwə. NGA ningə, ndu-kun ki osi mbisi ti lo kilə ngire ti nu, e ta kadi injiyəi me ndigi-naa ti.

⁷NJé kədi dije kilə-de kɔ̄ ngay sanəi-naa ki lo pəti dɔ̄nangi ti ne, ningə mbati kadi n-əli təkɔ̄ Jəju Kirisi təl dɔ̄w təkɔ̄ rɔ̄jeti. Lo kin ti a oi dɔ̄w ki nje ngom, ki nje tɔ̄ rɔ̄ Kirisi. ⁸Indəi kəm-kədi dɔ̄ rɔ̄si ti səi je wa, mba kadi kandi kilə rasi nay kɔ̄ kare al, nə kadi ingəi ne kigə go jisi ki asi loe ti bərəre. ⁹Ningə dɔ̄w ki a dɔ̄ njane ti me ne ndo ti ki ɔ̄ji dɔ̄ Kirisi al, nə tɔ̄ a dam kare yo, e dɔ̄w ki ne madi ki dɔ̄-e naa ti ki Luwə goto. Dəw ki a dɔ̄ njane ti me ne ndo ti ki ɔ̄ji dɔ̄ Kirisi, e dɔ̄w ki dɔ̄i-naa naa ti ki Luwə nim ki NGone nim. ¹⁰Kin ə re dɔ̄w madi re rɔ̄si ti ki ne ki rangi bi ki ne ndo kin al ba, uwəi-e ki rɔ̄si ti al nim, uwəi jie al nim. ¹¹Tadɔ̄ re uwəi jie ba, irai madi-naa sie dɔ̄ kilə rae ti ki majal.

Ta ki dɔ̄bəy ti

¹²M-aw ki ne je ngay bəy kadi m-əl səsi, nə m-ndigi kadi m-ndangi ki man ndangi ne me makitibi ti al. Tadɔ̄ m-ində mem ti kadi m-a m-aw rɔ̄si ti kadi m-əl səsi ta ki tam, kadi tə rɔ̄nəl ləje osi taga pəy. ¹³Dije ki dan njé kaw-naa je ti ki ne, ki əi dije ki Luwə mbəte uwəi jii.

^d1:5 Ja 13.34; 15.12, 17

Makitibi ki kɔ mitə ki

**Ja
ndangi**

**Ta ki dɔ makitibi ti ki kɔ
mitə ki Ja ndangi**

Makitibi kin ka e «NGatɔgi» ə ndangi tɔ (3 Ja 1; 2 Ja 1), ningə ndangi adi Gayusi. Ji gər ne madi kare dɔ Gayusi ti kin al, nə ne kare ɓa, nje ndangi makitibi tɔje kadi e dəw ki a dɔ njane ti me ne ki rɔjeti. Hale e dangi ki hal Diyotirəbi ki e dəw kare ki aw ki hal ki ngə dan njé kaw-naa je ti. Diyotirəbi əl ta lə «NGatɔgi» majal nim, taa e dəw ki uwə mba je ki rɔne ti al nim tɔ.

NJe ndangi makitibi piti Gayusi maji ngay ɔji dɔ ka dɔ nja ti lie nim ɔji dɔ maji ki isi ra ki njé kadi-me je nim tɔ (1-8). NGatɔgi nɔ rɔne ɔji dɔ hal Diyotirəbi (9-10), nə əl ta lə nje kun go Kirisɪ madi ki tɔe nə Dəmetirusi maji ngay, təkɪ e dəw ki kilə rae maji (11-12). Go ti ɓa, əl ta kaw mba ki ndigi kadi n-a n-aw ki dɔde ti, taa əl-de ta kuwə ji-naa lə made je ki indəi tae ti tɔ (13-15).

Təkɪ j-o-n me makitibi ti ne, ji gəri kadi ra mba ki kuwə ngakoje je ki rɔje ti e ne madi ki tɔji ndigi-naa nim, tɔji ka dɔ nja ti me ne ki rɔjeti nim tɔ.

Kuwə ji-naa

1 Mi NGatɔgi lə njé kaw-naa je, m-ndangi makitibi kin madi j nje ndigi ləm ki ngay Gayusi, ki m-ndigi ndigi ki rɔjeti. ²Madim ki ngay, m-ndingə kadi ne je pəti ki rɔi ti awi maji ki kəte kəte. M-dəji kadi darɔi e ki lapiya təkɪ ndili e-n ki lapiya kin be tɔ.

Gayusi e nje ra ne ki maji

³Təkɪ rɔjeti, rɔm nəl-m ngay, tado ngakoje je ki rəi tɛɛi ne, mai naji dɔ ne

ki rɔjeti ki ooi rɔi ti. Əli ta dɔ njiyə ti ki isi njiyə me ne ki rɔjeti. ⁴Ne ki adi-m rɔnəl ngay e ta kadi m-o təkɪ nganm je isi njiyəi dɔ rəbi ti ki rɔjeti. ⁵Madim ki ngay, isi tɔji ka dɔ nja ti ləi me kində ti ki isi ində kəmi go ngakoje je ti, ki əi mba je wa ɓəy. ⁶NGakoje je kin, mai naji ndigi ki indigi-de kin ki ta kəm njé kaw naa je ti. Kadi inəy ki lo ra ti səde ra ki asi ta tɔ Luwə kadi uni ta mba ləde ki kəte. ⁷E ki mbata tɔ Kirisɪ ə osii dɔ rəbi ti ki kanji taa ne ji dije ti ki gəri Luwə al. ⁸J-əi ɓa, sɔbi kadi j-ɔsi gin dije ki be kin, mba kadi j-indəi rɔje naa ti səde dɔ kilə kilə mbɛ ne ki rɔjeti ki isi rai.

Hal Diyotirəbi

⁹M-ndangi ngon makitibi m-adi njé kaw-naa je, nə Diyotirəbi ki e dəw ki ge kadi n-e taa n-isi dɔ dije ti ra kilə ki ta ləm al. ¹⁰E mbata kin ə, ndɔ ki m-a m-tɛɛ rɔsi ti ə, m-a m-əl kilə rae ki majal kin ki taga, e ki isi ində dɔje lo ti ki ta je ki majal. Ningə ne kare ki to ngay, e wa mbati kuwə ngakoje je ki mba ki rɔne ti, taa dije ki ndigi kadi n-uwəi-de ki rɔde ti ka ɔgi-de dɔe tɔ. Dije ki uwəi ngakoje je ki rɔde ti ɓa, e tuwə-de kɔ dan njé kaw-naa je ti. ¹¹NJe ndigi ləm ki ngay, indaji majal ki ra al, nə kadi indaji maji ki ra. Dəw ki nje ra maji e dəw lə Luwə, nə dəw ki nje ra majal e dəw ki gər Luwə al.

¹²Re e Dəmetirusi ɓa, e dije pəti ə mai naji ki maji dɔe ti. Ne ra ki rɔjeti ki j rɔ Luwə ti, ki isi təl rɔne go ti wa kin ka ma naji lie. Taa je wa ka ji ma naji lie tɔ. Ningə igər kadi naji ki ma ləje e naji ki ma ki rɔjeti.

¹³M-aw ki ne je ngay kadi tə m-əli, nə m-ndigi kadi m-ndangi ki man ndangi ne ki kagi ndangi ne al. ¹⁴Tado m-ində məm ti kadi kagi lo ngay al ə j-a j-o-naa, kadi j-əl-naa ta ki taje. ¹⁵M-dəji kadi isi ki lapiya. Madije je ki ne uwəi jii. Ningə kadi uwə ji madije je ki nɔɔ kare kare adi-je tɔ.

*Makitibi ki***Judi
ndangi****Ta ki dɔ makitibi
ti ki Judi ndangi**

Makitibi lə Judi kin, ndangi adi njé kaw-naa je ki lo madi ti gin kare be par al, nə ndangi adi dije pəti ki njé kun go Kírisi. Ta ki me makitibi ti kin aw naa ti ɓasi ki makitibi ki kɔ joo ki Piyər ndangi (2Pi. 2). Makitibi lə Judi əi ki Makitibi ki kɔ joo lə Piyər joo pu rɔi ki dije ki njé ndo ne ki majal. Dije kin dəw a gər-de ki rəbi kaya rade.

Go kilə ngirə ta ti (1-2), nje ndangi makitibi ilə jine ki tɔgine kəm njé njiyə taa ki ne ndo ki ngom ti, ki turi dan njé kaw-naa je ti, ɓa əl-de adi gəri təki ta ki gangi ki bo to isi ngəm-de nɔɔ (3-16). NGa ningə, dam ti lə njé kadi-me je ɓa, Judi dəji-de kadi ai dɔ njade ti me kadi-me ti (17-23). Go ti, tɔl ta makitibi ləne ki kilə tɔji dɔ Luwə ti ki e ki karne ba par ə e Luwə. Luwə ki e nje kaji dije ki go rəbi lə Jəju Kírisi (24-25).

Kin ə re makitibi kin tɛɛ ki gin tɔgi ta ki ngom ki e ne ki dəw a maji al ɓa, ilə jine maji ngay dɔ tɔgi ti əi ki ne kində me dɔ ti ki njé kun go Kírisi ingəi ki rɔ Luwə ti, me tɔ Jəju Kírisi ti ki rəbi lə NDil Luwə kin (20-21).

Kuwə ji-naa

1 Mi Judi, ɓə kilə lə Jəju Kírisi, ki mi ngokɔ Jaki^e, ə m-ndangi makitibi kin m-adi səi ki Luwə ɓar səsi, ki Bawje Luwə ndigi səi, ki Jəju Kírisi ngəm səsi tə ne ləne kin. ²Ningə kadi koo kəm-to-ndoo,

ki lapiya, ki ndigi-naa lə Luwə to mbar mbar ki dəsi ti.

NJé ndo ne je ki ngom

³NJé ndigi je ləm ki ngay, m-ndingə ngay kəte kadi m-ndangi makitibi madi səsi tɔji dɔ kaji ki j-əi kare ba dɔ ti kin. Ningə ki ɓasine kin, e tɔgi madi ki isi dɔm ti kadi m-ndangi makitibi kin m-adi səsi, m-ilə-n dingəm mesi ti kadi irɔi dɔ kadi-me ti ki Luwə adi dije ləne nja kare ba par goe gangi kin. ⁴M-əl be mbata dije madi ki ta ki gangi ki dode ti e ki ndangi me makitibi ti lə Luwə kəte nu kin, turi dansi ti, isi mbiri ta me-maji lə Luwə kin, təli-e ta ra kaya ti ləde, taa mbati dəw ki e karne ba ə e NJe kun dɔje, ki e ʔabe ləje Jəju Kírisi kin tɔ.

⁵M-gər kadi igəri ne je pəti maji, nə m-ndigi kadi m-ole mesi dɔ ti təki, loki ʔabe tɛɛ ki dije ləne ɓe ɓə ti Ejipi ti, go ti, tɔ ko njé je ki rai rɔde tə njé me nga je^f. ⁶Ningə m-ndigi kadi m-ole mesi dɔ ti ɓəy təki, malayka je ki ai dɔ tɔgi ti ki Luwə adi-de kin al, nə mbati lo kaside, Luwə uwə-de dangay ti lo ti ki koo, dɔ-de ki kulə gindi ki kadi a toi biti ki nɔ ti, mbata ta ki gangi ki boy ki a re. ⁷E be tɔ ə, Sodom ki Gomər^g ki ɓe je ki gəi gidide, ki uni rɔde iləi me kaya ki ra ti, kae ti lə malayka je wa ka kin tɔ, adi sangi-naa ki lo sangi ti al kin, Luwə uwə-de dangay ti me por ti ki a to biti ki nɔ ti. Ningə e kin e ndəji-naa ki to mbata lə dije pəti.

⁸E be ə, njé ndo ne je ki ngom ka kin, me dɔ majal ti ləde, buri ki rɔde, kidi tɔgi lə Luwə, taji malayka je ki əi ne piti je. ⁹Ne kare, Misəl ki nje kun dɔ malayka je^h, loki isi naji-naa ta ti ki su, isi kəli-naa dɔ nin Moji ti kin kaⁱ, sangi kadi n-gangi ta madi tə ne taji dɔe ti al, nə ta ki əl ɓa,

^e1:1 Mt 13.55; Mk 6.3 ^f1:5 Tɛɛ ki taga 12.51; Kər Isirayəl je 14.29-30

^g1:7 Kilə ngirə ne je 19.1-25

^h1:9 1Təsa 4.16; Daniyəl 10.13, 21; 12.1; Ntd 12.7 ⁱ1:9 Dətərənom 34.6

əl ə nə: «Kadi Babe indəi ɔjii.»¹⁰ Nə dije ki njé ndo ne ki ngom kin, ne ki gəri-e al ka taji-e, nga ningə, ne gər ki ojii-de tə yə da je be par kin ba, e ne ki kadi tuji-de tə tuji yo.¹¹ Tuji e dode ti, tado uni rəbi lə Kay^k; mbata lə la ə uri wale tə Balam^l be; tuji tado taji rə tə Kore^m əi ki dije ləne be.¹² Kiside səsi ta ne kuso ti lə ngakonaa je, ra adi ne kuso ləsi təl ne ki to nje. Usoi je ayi-naa je adi asi-de ki kanji rəsəl, goi ta tide əi je wa. Toi tə kil ndi ki nəl ɔr-e aw sie adi lo kadi ədi goto kin be, toi tə kagi je ki nay kandidate ti ka andi al, adi loki dəw ɔr-de ki ngirəde ba kə ba, təli oyi koy ki kə joo kin be.¹³ Naji kilə rade je ki to rəsəl ki taga tə pungə ba ki buki pulumne ngangə ba ti kin be. Taa toi tə mee je ki gəri lo kawde al, ki lo ki ndul kururu to mbata ləde biti ki nɔ ti kin be.

¹⁴E əi je ə nje kəl ta ki ta Luwə ti Enokiⁿ ki e kaje ki nje kə siri go Adam ti ndo ndil dode ti ə nə: «Oi, Babe a re ki malayka je dibi kuti bay bay,¹⁵ kadi gangə ta ki bo do dije ti pəti. A uwə njé ra majal je pəti dangay ti ɔji-n do kilə rade je ki majal pəti ki rai ɔsii ta Luwə, taa ɔji-n do ta je ki to kəl al pəti ki əli do Luwə ti tə.»¹⁶ Əi dije ki rənəl ləde goto, isi bai ta ki dəkagilo je pəti. Rai ne je ki mede ndigi, ta ki isi tɛɛ tade ti e rə ki kəji, ningə re o-de isi toi dəw pe pe kin ba, e kadi ingəi ne ki to soti ki darəde rə dəwe ti kin.

Ta kəji ki rə njé ndole go Kirisi ti

¹⁷NGa ningə, ki ɔji dəsi, səi njé ndigi je ləm ki ngay, m-dəji səsi kadi adi mesi

ole do ta ti ki njé kaw kilə je lə Babe ləje Jəju Kirisi əli səsi kəte nu kin.¹⁸ Əli səsi əi nə: «Dəkagilo ki dəbəy ti ə a ingəi dije ki a ibəi səsi kogii nim, a njiyəi ki go ndigi ra ti ki majal ki mede ti nim tə.»¹⁹ Kadi igəri, e əi je ə əi njé re ki ganginaa. Ningə mər ta je ləde e mər ki go darə ti, bi e mər ta ki i rə NDil Luwə ti al.²⁰ Nə səi, njé ndigi je ləm ki ngay, m-dəji səsi kadi adi ngirə kisi ki do taa ləsi e do kadi-me ti ki rəjeti ləsi kin. Əli ta ki Luwə ki təgi NDile.²¹ Ningə kadi uwəi təgisi ba me ndigi ti ki Luwə ndigi-je. Uwəi təgisi ba inginəi ta Babe ləje Jəju Kirisi ki me me-maji ti lie, a adi səsi kaji ki biti ki nɔ ti kin.²² NJé ki mede isi təsi, maji kadi oi kəm-to-ndoo ləde.²³ Aji-de ki rəbi nagi ta por ti taa. NJé ki rangi bəy, maji kadi oi kəm-to-ndoo ləde, nga ningə oi rəsi maji kadi ilati rəsi ki kilə rade je ki majal kin al, nə kadi ɔsi kilə rade je ki majal ngərəngi. ɔsi ngərəngi, biti kadi kibi rəde ki kilə ki go darə ti təl-e ne ki to nje ti kin ka kadi ɔsi ngərəngi bəy.

Kilə təji do Luwə ti

²⁴⁻²⁵Kadi kilə təji e ki do Luwə ti ki e ki karne ba ə e Luwə, e ki asi kadi ngəm səsi adi osi me majal ti al, e ki kadi a ra adi itɛɛi rəi me kunje ti ki rənəl ki kanji yoro, e ki aji-je ki rəbi lə Babe ləje Jəju Kirisi kin. Ningə kadi təba, ki kəti bəl, ki təgi, ki kəbe, e lie, dəkagilo ti ki də, ki dəkagilo ki bone, ki dəkagilo ki a re biti ki nɔ ti! *Amen.

¹1:9 14-15 ^k1:11 Kilə ngirə ne je 4.3-8 ^l1:11 Kər Isirayəl je 22.1-35

^m1:11 Kər Isirayəl je 16.1-35 ⁿ1:14 Kilə ngirə ne je 5.18, 21-24

*Makitibi***Nē ki tēē ki dōe****Ta ki dō makitibi
Nē ki tēē ki dōe ti**

Tō ki «Apokalipisi» ki j-ingə me makitibi ti e ta Girəki ki kər mee ki ta Nanginda nə «Nē ki tēē ki dōe». Ningə e Jā ki e ki kare dan njé kaw kilə je ti ki dōgi gide joo ə Bafe Jəju Kiriisi tēē ki dō nē je ki rōjeti ki to lo bōyo ti ade ndangi (1.1-2).

Jā ndangi Makitibi kin a e basi ki bal ki bu kare go koji Kiriisi ti be. NGa ningə, e dōkagilo ti ki nje kōbe ko bo ki Rom ti ndigi kadi dije ɔsi məkəsidi nangi nōne ti tə yo madi be. NJé kun go Kiriisi ki mbati kōsi məkəsidi nangi nōe ti, adi-de kō ngay. Be ə, uwəi Jā awi iləi-e dangay ti dō dər ti ki Patimosi, mbata lə Poy Ta ki Maji ki ilə mbēe. NDangi makitibi kin adi njé kaw-naa je ki siri ki dōnangi Aji ti ki bari-e Aji ji du (bone bari-e Turki).

NJé kun go Kiriisi ingəi kō mbata gər ki gəri kadi Bafe ləde e kare ba ə e Jəju Kiriisi. E be ə, me kō ti kin, Jā ndangi makitibi adi-de, ilə-n dingəm mede ti kadi ai dō njade ti. Me makitibi ti ki Jā ndangi kin, nē ki əl tae ngay me ti e nē je ki oo me ndil ti, ki ndaji nē je ki tōji nē je ki to ki kəme kəme. E ndaji nē je ki to me makitibi kun mindi ti ki kōke nōo. Je dōkagilo ti ki tōgi je ki majal isi ɔdi rōde, nə Jəju Kiriisi ki e Bafe a re kadi a budi-de mur mur.

Lo kilə ngirə ta ti, Jā əl ta ki dō rōne ti tə nje kaw kilə lə Kiriisi ki nje kī lo koy ti (1.1-8).

Nē ki dōsəy, Jā tōji nē koo me ndil ti lie ki dōsəy ki Jəju əl-e ta me ti kadi ndangi

adi njé kaw-naa je ki siri ki dōnangi Aji ti ki bari-e Aji ki du (1.9-3.22).

Go ti, Jā əl ta lə kun ki uni-e awi sie dōrə ti adi oo nē je ki dangi dangi ɔsi go-naa me ndil ti. OO nē kində je ki me dōrə ti ki isi ɔsi kurə Luwə əi ki Jəju Kiriisi (4-5); oo makitibi ki nē kuwe je ki siri (6.1-8.1); oo təbi je ki siri (8.2-11.19); oo dirago əi ki da je ki joo (12.1-13.18); oo NGon bati əi ki dije ki kigə dode ki dibi bu ki dibi kuti ki dibi sɔ dō ti (144.000), taa ta ki gangi ki a re ki malayka əl ta dō ti tō (14.1-20); oo kōpi je ki siri ki a rəi ki wongi lə Luwə (15.1-16.21); oo tuji ki a ɔsi dō Babilon ti, ki rə a təti da, ki nje kəl ta ngom kə nə n-e nje kəl ta ki ta Luwə ti, ki rə ki a təti su (17.1-20.10); taa oo dōrə ki sigi, ki dōnangi ki sigi, ki Jorijaləm ki sigi tō (21.1-22.5).

Makitibi Nē ki tēē ki dōe təl tane ki ndu ki ndəji ki ngə ngay ki Kiriisi, NJe kī lo koy ti ndəji, ki ndue ki un ə nə: «M-a m-re basine» (22.6-21). E makitibi ki ra rōne tə makitibi ki ngə ngay ə se to bəl wa be. NGa ningə Jā ndangi mba kadi ilə-n bəl me njé kadi-me je ti al, nə ndangi kadi ilə-n dingəm mede ti dōk-agilo je ti ki ngə. Nē je ki koo me ndil ti kin tōji kilə ki Kiriisi ra mbata maji lə dije lie ki njé ndole goe.

1 Makitibi kin e nē ki to lo bōyo ti ki Jəju Kiriisi tēē ki dōe. Ningə e Luwə ə ade kadi tōji bəə kilə je ləne, kadi gəri nē ki a ra nē basi. E be ə, Jəju Kiriisi ilə ki malayka ləne kare adi aw tēē ki dōe adi bəə kilə lie Jā gər. ²Jā ma naji dō nē je ti pəti ki oo kin təki e ta lə Luwə, təki e ta ki rōjeti ki Jəju Kiriisi tēē ki dōe.

³Maji-kur e dō dəw ti ki tidə makitibi kin, ki dō dije ti ki njé koo dō ta je ki tēē ta Luwə ti kin, ə təli rōde go ti. Tado dōkagilo ki nē je kin a rai nē e basi.

Ta ki sɔbi dɔ njé kaw naa je ki siri ki dɔnangi Aji ti

⁴Mi Jǎ, ə m-ndangi makitibi m-adi səi njé kaw naa je ki siri ki isi dɔnangi Aji ti^o.

M-dəji kadi Luwə ki isi nɔɔ ɓone, ki isi mari nu, ki e nje re nim, kadi ndil je ki siri ki ai nɔ kimbər ngar ti lie nim, ⁵taa kadi Jəju Kiri si ki e nje ma naji ki rɔjeti, ki e dəw ki dɔsɔy ki i dan njé koy je ti, ki e NGar lə ngar je ki dɔnangi ti ne kin nim, pəti kadi me-maji ləde ki lapiya ləde e səsi naa ti.

Jəju Kiri si ndigi-je, ə taa-je gin tɔgi ti lə majal ki məsine, ⁶ɔr-je ində ta dangi tə ngar je, təl-je njé kijə nɛ məsi kadi-kare ti mba kadi ji ra kilə j-adi Luwə ki Bawne. M-dəji kadi tɔji ki tɔgi e lie ki dɔ ɓal je ki dɔ ɓal je, *Amen!

⁷Oi-e, isi re me kil ndi ti,

Dije pəti a ooi-e ki kəmde^p,

NJé wa ki njé kɔsi kade ki ningə kin ka a ooi-e ki kəmde,

Gin ka je ki dangi dangi ki dɔnangi ne a nɔi ndoo mbata lie.

Oyo, Amen!

⁸Baɓe Luwə ə nə: «Mi Alpa ki Omega, nje kisi nɔɔ ɓone, nje kisi mari nu, ki nje re, mi nje kisi dɔ tɔgi je ti pəti.»

Jǎ oo Kiri si me ndil ti

⁹Mi ngokɔsi Jǎ, ki mi səsi naa ti me kɔ ti, mi dansi ti səi ki Luwə ində səsi tə ngar je, mi m-uwə tɔgim ba səsi me kində rɔ-naa ti ki Kiri si. Dije iləi-mi dangay ti dɔ dər ti ki Patimosi ki mbata ta lə Luwə ki m-ilə mɓee, taa ki mbata naji ki ma ki m-ma dɔ ta ki rɔjeti ki Jəju Kiri si tēj ki dæ. ¹⁰NDæ ti kin, e ndo lə Baɓe, ɓa NDil re ur dɔm ti, adi m-o ndu ta madi tēj gom ti ki tɔgine tə ndu təbi be, ¹¹əl-m ə nə: «Nə ki o kin, indangi me makitibi ti, ɓa

go ti, ilə-n adi njé kaw naa je ki siri, adi e Epəji, ki Isimir, ki Pərgam, ki Tiyatir, ki Sardi, ki Piladəlpi, ki Lawodise.»

¹²Lo kin ti, m-yəti rɔm kadi m-o dəw ə wa ki a əl-m ta kin ɓa, m-o lambi je, ki rai-de ki ɔr əi siri. ¹³Ningə dan lambi je ti ka kin, dəw madi ki to tə *NGon dəw be isi ti nɔɔ. Ilə kibi ngal rɔne ti, ɓa dɔ kadine ki kulə ki rai ki ɔr. ¹⁴Dæ je, ki bisi dæ je, ndai bal bal tə buy, ə se bu wa be. Kǎ kəme ndoy tə por be. ¹⁵NJae je toi tə andi ki ndole, ki kodi o kam be, ɓa ndue ɓa tə pungi ba kam be tɔ^q. ¹⁶Uwə mee je siri ji kone ti, ningə kiyə kasigar ki tae ki taa ati soy soy, taa ta kate e dam joo nim, tēj tae ti. Kəme unji tə kadi ki dan kada kam be. ¹⁷Loki m-o-e ɓa, m-osi njae ti tə dəw ki oy, m-to. Nə ində ji kone dɔm ti ə nə: «ɤbəl al, mi ki dɔsɔy, ə mi ki dɔbəy ti tɔ^r, ¹⁸mi nje kisi kəm ba, m-oy, nə m-təl m-isi kəm ba, kadi m-isi biti ki dɔ ɓal je, dɔ ɓal je. M-aw ki lakəle lə koy ki lo ki koo jim ti. ¹⁹Ningə, kadi indangi nɛ ki o, nɛ ki isi ra nɛ ɓasine, ki nɛ ki a ra nɛ go ti gogi. ²⁰NGa ningə, ki ɔji dɔ mee je ki siri ki o ji kom ti, ki lambi je ki siri ki rai-de ki ɔr, kɔr mede ə to kin: mee je ki siri, əi malayka je lə njé kaw naa je ki siri, ningə lambi je ki siri, əi njé kaw naa je ki siri tɔ.»

Makitibi ki ndangi kadi njé kaw-naa je ki Epəji ti

2NJe kuwə mee je ki siri ji kone ti, nje njiyə dan lambi je ti siri ki rai-de ki ɔr əl-m mi Jǎ ə nə: «Indangi makitibi kin adi malayka lə njé kaw naa je ki Epəji ti, əl-e təki nje kuwə mee je ki siri ji kone ti, nje njiyə dan lambi je ti siri ki rai-de ki ɔr əl ə nə: ²M-gər nɛ ra je ləi, m-gər kilə rai, ki kuwə tɔgi ba ləi. M-gər kadi i ilə bandi ta naa ti ki njé me majal je al. Dije madi ki isi ɓari rɔde njé kaw kilə je, nə əi

njé kaw kilə je al kin, i ina-de adi igər-de tə njé ngom je. ³I nje kuwə tɔgi ba, ingə kə mbata ləm, nə be ka, iyə tae al. ⁴NGa ningə, nə kare ki m-aw-n səi ki ta, e ta lə kiyə ki iyə ta ndigi ki indigi-m kəte kin kə. ⁵Ə adi mei ole də lo ki osi ti, iyə pa njiyəi ki basine kin kə, ə itəl ire də njai ti ki kəte gogi. Re iyə pa njiyəi ki basine kin kə al ə, m-a m-re kadi m-ər lambi ləi lo kise ti kin kə. ⁶Ningə ki basine kin, nə kare ki m-o maji, rəi ti, imbati kilə ra Nikolayiti je, təkimi m-mbati-n kilə rade ka kin be tə. ⁷NGa ningə, dəw ki aw ki mbine ba, kadi oo-n də ta ki NDil Luwə əl njé kaw naa je kin!

«Dəw ki nje tətəi rə, m-a m-ade uso kandi kadi koy al ki a me be rənəl ti lə Luwə^s.»

Makitibi ki ndangi kadi njé kaw naa je ki Isimir ti

⁸«Makitibi kin indangi adi malayka lə njé kaw naa je ki Isimir ti: Ta ki dəw ki dəsəy, ki e dəw ki dəbəy ti tə, dəw ki oy nə təl isi kəm ba, əl me ti ə to kin: ⁹M-gər kə ləi ki ndoo ləi, nə ki rəjeti, i njé nə kingə. Taa m-gər ta je ki majal ki njé ki bari rəde əi nə n-əi *Jipi je, nə ki rəjeti, əi Jipi je al, isi əli dəi ti: əi njé kaw-naa je lə *Satə. ¹⁰A ingə kə, nə maji kadi ibəl al. Su a buki dije madi dansi ti dangay ti kadi na-n tɔgisi, a ingəi kə asi ndə dɔgi, nə ai də njasi ti biti koy, ə m-a m-adi səsi jɔgi tətəi rə, ki e kaji ki biti ki nɔ ti.

¹¹«Dəw ki aw ki mbine ba, kadi oo-n də ta ki NDil Luwə əl njé kaw-naa je kin maji!

«Dəw ki nje tətəi rə, kəy ki nje kə joo a tēj kade ti al.»

Makitibi ki ndangi kadi njé kaw naa je ki Pərgam ti

¹²«Makitibi kin indangi adi malayka lə njé kaw naa je ki Pərgam ti: Ta ki dəw ki nje koti kiyə kasigar ki tae ki taa ati soy soy, taa ta kate e dam joo nim tə, əl me ti ə to kin: ¹³M-gər lo ki isi ti kin; e lo ki *Satə ɔ be titi, nə be ka, biti bəne, i uwə rəi rəm ti adi nga, inaji ndui al. Dəkagilo wa ki ndə ki təli bəə kilə ləm ki rəjeti, Atipasi, lo ti wa ki Satə isi ti kin ka, inaji ndui al. ¹⁴Ningə, nə kare ki m-aw səi ki ta də ti, e ta lə dije ləi madi ki uwəi go nə ndo ki to tə yə Balam be nga kin. Balam ki nje kəji ngar Balaki kadi iyə gum uwə-n ngan *Isirayəl je ki rəbi kuso da ki pəli yo je nim, sangi-naa kaya ti nim^t. ¹⁵E be tə ə, i ka aw ki dije ki njé kuwə go nə ndo lə Nikolayiti je nɔɔ tə. ¹⁶Ə kadi iyə pa njiyəi kə. A re e be al ə, m-a m-re basine kadi m-rə ki dijee kin ki kiyə kasigar ki tēj tam ti kin.

¹⁷«Dəw ki aw ki mbine ba, kadi oo-n də ta ki NDil Luwə əl njé kaw naa je kin!

«Dəw ki nje tətəi rə, m-a m-ade man ki e nə kuso ki bəyɔ ləki, m-a m-ade kəsi mbal ki nda, ki e ki ndangi tə ti ki sigi^u ki e tə ki dəw gər al titi. Dəw ki mbal kin dəi jie par ə gər tə kin.»

Makitibi ki ndangi kadi njé kaw naa je ki Tiyatir ti

¹⁸«Makitibi kin indangi adi malayka lə njé kaw naa je ki Tiyatir ti: Ta ki dəw ki kə kəme ndəy tə por be, taa njae je toi tə andi ki ndole, ki kədi o kam be, əl me ti ə to kin: ¹⁹M-gər nə rai je, ki ndigi-naa ki to rəi ti, ki kadi-me ləi, ki ra kilə kadi dije, ki kuwə tɔgi ba ləi. Nə rai je ki gogi ne maji al də ki kəte je. ²⁰Nə nə kare ki m-aw səi ki ta də ti, e kiyə ki iyə Jəjabəl, ki ə nə n-e dəne ki nje kəl ta ki ta Luwə ti

^s2:7 Kilə ngirə nə je 2.8-9 ^t2:14 Kər Isirayəl je 31.16; Kər Isirayəl je 22-24

^u2:17 Tēj ki taga 16.14-15, 33-34; Ejay 65.15

kin, adi isi buki bəə kilə je ləm wale: isi ɔsi-de ki me kaya ki ra ti, ki me kuso da ti ki pəli yo. ²¹ M-iyə dəkagilo m-ade kadi iyə-n pa njiyəne kɔ, nə mbati kiyə rəbi kaya ki ra. ²² E be ə, m-a m-ile nangi dɔ tirə rɔ kɔ ti, naa ti ki njé sange kaya ti je. A re iyəi ta pa njiyəde je ki majal kin kɔ wa taa, tə m-iyə ta nə ki m-ɔji kadi m-ra səde kin. ²³ M-a m-adi ngane je oyi. Ba, lo kin ti, njé kaw naa je pəti a gari kadi mi dəw ki m-gər mər ta je, ki ndigi ra je lə dije. Dəw ki ra dansi ti, m-a m-ra-e ki go kilə rae ti^v. ²⁴ NGa ningə, səi ndəgi njé kaw-naa je ki Tiyatir ti, ki uwəi go nə ndo ki ngom kin, al, taa indoi nə ki əi je bari-e “nə bɔɔɔ kaki lə Satə” kin al tɔ, m-əl səsi kadi igəri təkɪ m-a m-ində nə kɔy madi ki rangi dɔsi ti al ngata. ²⁵ NGa ningə, nə kare ba, maji kadi, nə ki ai dɔ ti kin, uwəi ba, bitɪ kadi m-re.

²⁶ «Dəw ki nje tətɪ rɔ, dəw ki uwə go kilə je ləm bitɪ dɔbəy ti, m-a m-ade tɔgi kɔbɛ dɔ gin dije ti ki dangi dangi. ²⁷ A ɔ-de bɛ ki gəl gindi, a tɔ-n dɔde təkɪ dəw a tɔ-n ngoo wanji kin be. ²⁸ E be ə, mi wa ka m-ingə-n tɔgi ki rɔ Bai ti. Taa m-a m-ade mee ki nje kibə ta gin lo ti tɔ^w.

²⁹ «Dəw ki aw ki mbine ba, kadi oo-n dɔ ta ki NDil Luwə əl njé kaw naa je kin!»

Makitibi ki ndangi kadi njé kaw naa je ki Sardi ti

3 «Makitibi kin indangi adi malayka lə njé kaw naa je ki Sardi ti: Ta ki nje ndil je ki siri lə Luwə ki mee je ki siri əl me ti ə to kin: M-gər kilə rai je: ira roi adi dije ooi-ni tə dəw ki isi kəm, nə ki rɔjeti ba, i dəw ki koy. ² Isi kəm dɔ roi ti, adi tɔgi ndəge je ki isi oyi, tado m-o kilə rai kare ki asi naa ta kəm Luwə ti goto. ³ Adi mei ole dɔ nə ndo ti ki ingə je, o dɔe je kin, ningə kadi a dɔ njai ti ə iyə pa njiyəi ki majal kɔ. Kin ə re indəl dɔ bi ti

al ə, m-a m-re m-uwə-i nangi busi tə nje bogi be ki kanji kadi igər dɔ kade. ⁴ NGa ningə, dije madi je dani ti Sardi noo wa, lati nə ki majal kibi je ti ləde al. A iləi kibi ki nda rɔde ti kadi dani-mi, tado əi dije ki asi. ⁵ Dije ki njé tətɪ rɔ, a iləi kibi ki nda rɔde ti, ningə m-a m-buji tɔde kɔ me makitibi kaji ti al. M-a m-gər-de tə dije ləm ta kəm Bai ti ki ta kəm malayka je ti lie. ⁶ Dəw ki aw ki mbine ba, kadi oo-n dɔ ta ki NDil Luwə əl njé kaw naa je kin!»

Makitibi ki ndangi kadi njé kaw naa je ki Piladəlpi ti

⁷ «Makitibi kin indangi adi malayka lə njé kaw naa je ki Piladəlpi: Ta ki nje kay njay, dəw ki rɔjeti, e ki uwə lakəle lə *Dabidi jine ti, e ki uwə tɛɛ ə dəw asi kuti al, e ki uwə uti ə dəw asi tɛɛ al, əl me ti ə to kin: ⁸ M-gər kile rai; m-gər kadi tɔgi e ngay al, nə ingəm ta ləm maji, inaji ndui al. NGa ningə, ki ne kin, m-tɛɛ ta kəy noj ti, ki dəw ki asi kadi uti goto. ⁹ Ningə nə ki m-a m-ra ki dije ki njé kaw-naa ki tɔ *Satə, ki əi njé ngom je, ki əi nə n-əi *Jipi je, nə əi Jipi je ki rɔjeti al ə to kin. M-a m-ində tɔgi dɔde ti kadi rəi ɔsi dɔde nangi noj ti. Lo kin ti, a gəri kadi m-ndigi. ¹⁰ Təkɪ ingəm-n ndu ki m-adi kadi uwə-n tɔgi ba, mi ka m-a m-ngəm-i dəkagilo kɔ ti ki a re dɔ dije ti ki dɔnangi ti ne pəti kadi na-de kin tɔ. ¹¹ M-a m-re bəsi, ə uwə nə ki to ji ti kin nga, kadi dəw madi taa nə kigə go ji ləi al.

¹² «Dəw ki nje tətɪ rɔ, m-a m-ra-e tə kagi ngadan kəy me kəy ti lə Luwə ləm, ningə a tɛɛ taga al ratata. M-a m-ində tɔ Luwə ləm nim tɔ bɛ bo lie ki e Jorijaləm ki sigi kin nim dɔe ti. Jorijaləm ki i dɔrə ti rɔ Luwə ti ləm, re ur nangi. Taa m-a m-ində tɔm ki sigi dɔe ti tɔ.

^v2:23 Pa je 7.10; 62.13; Jərəmi 17.10

^w2:28 26-28: Pa je 2.8-9; Kər Isirayəl je 24.17

¹³ «Dəw ki aw ki mbine ba, kadi oo-n dɔ ta ki NDil Luwə əl njé kaw naa je kin!»

Makitibi ki ndangi kadi njé kaw naa je ki Lawodise ti

¹⁴ «Makitibi kin indangi adi malayka lə njé kaw-naa je ki Lawodise: Ta ki dəw ki e *Amen, dəw ki nje ma naji ki a dɔ ndune ti, dəw ki rɔjeti ki e dɔ nɛ kində je ti lə Luwə pəti, əl me ti ə to kin: ¹⁵ M-gər kile rai; m-gər kadi isɔl al nim, itingə al nim. Kin ə re isɔl al ba, re a tingə! ¹⁶ Nə ki ne kin, isɔl al nim, itingə al nim, ilala, adi m-a m-təmɔ-i kɔ. ¹⁷ I əl ə nə i nje nɛ kingə, ira gati ingə-n nɛ ngay, aw ki ndoo nɛ madi al. NGA ningə, kei nje kəm-to-ndoo, kei dangiti, nɛ ləi goto, a ki rɔi kare, kəmi oo lo al kin ə, o al. ¹⁸ E be ə, m-adi ta kɔji kadi ire indogi səm ɔr ki por ndir-e maji kin kadi indu-n, kadi indogi səm kibi ki nda uti-n dɔ ka ki rɔ kare ləi kin kadi rɔi sɔl-i al, ə kadi indogi nɛ kilə kəm ti ilə kəmi ti kadi kəmi oo lo maji gogi. ¹⁹ Dije pəti ki m-ndigi-de, m-ndangi-de ə m-inde-de m-ɔji-de. Maji kadi itingə bil, ə iyə rəbi njiyəi ki majal kɔ. ²⁰ O maji, mi m-a ta kəy ti, m-ində ta kəy. Re dəw oo dɔ ndum ə tɛj ta kəy ba, m-a m-ur kəy goe ti, m-a m-uso sie nim e a uso səm nim.

²¹ «Dəw ki nje tətɪ rɔ, m-a m-ade isi səm dɔ kimbər ngar ti ləm, təkɪ mi m-tətɪ rɔ ə m-aw m-isi ki Bai dɔ kimbər ngar ti lie kin be tɔ. ²² Dəw ki aw ki mbine ba, kadi oo-n dɔ ta ki NDil Luwə əl njé kaw naa je kin!»

Kilə tɔji dɔ Luwə ti me dɔrə ti

4 Go nɛ je ti kin ba, m-o nɛ ki rangi me ndil ti bəy: m-o ta rəbi tɛj dɔrə ti, ningə ndu dəw ki əl-m ta kəte ka kin, təl ba tə təbi be əl-m ə nə: «Ire taa ne, ə m-a m-tɔji nɛ ki a ra nɛ lo ti ti m-adi o.» ² Ta naa ti nɔɔ, NDil Luwə tətɪ-m uwə-m aw səm dɔrə ti. Ningə yə, m-o kimbər ngar tɛj isi, ba dəw madi isi dɔ kimbər ngar ti

ka kin. ³ Dəwe ndole tə mbal je ki bari-de jasipɪ ki sarduwan kin be. NGAbirəndi ki kunje to tə mbal əmerodi be unji gə kidi kimbər ngar ka kin. ⁴ Ningə kimbər je kuti joo gide sɔ isi gəi gidi kimbər ngar ka kin, ba ngatɔgi je kuti joo gide sɔ ki ɔy kibi ki nda isi dɔ kimbər je ti ki kuti joo gide sɔ ka kin, iləi jɔgi kɔsi-gon ki rai ki ɔr dɔde ti. ⁵ Kunji je, ki ndu dije, ki ndangi ndi je tɛj kimbər ngar ti. Lambi je siri ɔi ta kəm NGar ti, adi əi ndil je lə Luwə ki siri. ⁶ Nɔ kimbər ngar ti, nɛ madi ki titi-naa ki man ba ki ay njay njay tə bər be a titi.

Nɛ je ki njé kisi kəm əi sɔ, kəmde rosi rɔde ki kəte je ki gogi je, isi dana nɔ kimbər ngar ti nim, gəi gide nim. ⁷ Nɛ ki nje kisi kəm ki dɔsəy titi-naa ki bɔl, e ki kɔ joo titi-naa ki ngon baw mangi, e ki kɔ mitə, ta kəme to tə ta kəm dəw be, ningə e ki kɔ sɔ, to tə soro ki isi nal be tɔ. ⁸ Nɛ je ki njé kisi kəm kin, ki kare aw ki bagine mehe mehe, ba kəme rosi lo dɔ bage ti je gin bage ti je. Kondɔ je ki kada je isi ta kosi pa ti əi nə: NJe kay njay, nje kay njay, nje kay njay e Babe Luwə ki aw ki tɔgi dɔ nɛ je ti pəti. E ki isi mari nu, isi bone, e ki a re. ⁹ Dɔkagilo je pəti ki nɛ je ki njé kisi kəm ki sɔ ka kin osi pa, iləi tɔji dɔ nje kisi dɔ kimbər ngar ti, nje kisi biti ki nɔ ti, ɔsi kure, rai-e oyo ba, ¹⁰ *NGatɔgi je ki kuti joo gide sɔ ɔsi məkəside nangi nɔ nje kisi dɔ kimbər ngar ti, ɔsi gon nje kisi biti ki nɔ ti, buki jɔgi kɔsi-gon je ləde nɔ NGar ti ningə əli-e əi nə: ¹¹ Babe Luwə ləje, i asi kadi dije iləi tɔji dɔi ti, ɔsi kurəi, taa asi kingə tɔgi tɔ, tadɔ i ə ira nɛ je pəti, nɛ je ki koo ki kəm kin toi ki go ndigi ti ləi.

Makitibi lə Ngon bati

5 M-o makitibi ki kuu gidi-naa ti to da ji kɔ nje kisi dɔ kimbər ngar ti. E makitibi ki ndangi nɛ me ti je gidi ti je, ningə uwəi lo siri ki nɛ kuwə makitibi je. ² M-o malayka ki nje tɔgi kare un ndune

mbɔji nε kare be par e lo kilɔ ti ki ndɔ kare, ɛ ɔrji ngon ngo mbɔji nε mitɛ be par e lo kilɔ ti ki ndɔ kare tɔ; nɛ kadi ituji yibi ɛi ki kasi kandi nju al.» ⁷ Loki NGon bati uwɛ nε kuwɛ makitibi ki kɔ sɔ ɔr ningɛ, m-o ndu nε ki nje isi kɛm ba ki kɔ sɔ ɛl ɛ nɛ: «ƒre!» ⁸ Ɖ m-gɔ lo ningɛ, m-o sindɛ kare ki bale to tɛ mbi kam be. NJe kale tɛe nɛ «Yo», ba lo ki koo isi njiyɛ goe ti. Adi-de tɔgi dɔ dam dɔnangi ti ki kare me ki sɔ ti kadi tuji dije ki me ti ki rɔ je, ki ɓo je, ki mɔy tɔ ko dije ki da je ki majal ki dɔnangi ti ne. ⁹ Go ti, loki NGon bati uwɛ nε kuwɛ makitibi ki kɔ mi ɔr ningɛ yɛ, m-o ndil dije ki ndɔ ki tɔli-de ɛ ai gin dingiri kadi-kare ti lɛ Luwɛ. Ɖi dije ki tɔli-de mbata ta lɛ Luwɛ ki ai dɔ ti, mai naje. ¹⁰ Dije ka kin uni ndude ki taa, ɛli ta ki tɔgide ɛi nɛ: «Babe, i ki i nje kay njay, i ki i dɛw ki rɔjeti, a ngɛm biti dɔkagilo ti ki ra taa a gangi ta dɔ dije ti ki dɔnangi ti, ɔji-n dɔ mɛsije ki buki kɔ ɛ?» ¹¹ Ba lo kin ti nɔɔ, adi dɛw ki ra kibi ngal ki nda, ningɛ dɔji-de kadi orɛi mede ndɛy ɓɛy, biti kadi tɛ ndɛgi ngakɔde je, ki madi-kilɔde je, ki nayi-naa nɔɔ, kadi tɛ a tɔli-de tɛ ɛi je be kin, kɔrde re dɔ made ti, tɔl tae ɓɛy taa. ¹² Ningɛ m-o NGon bati uwɛ nε kuwɛ makitibi ki kɔ mehe ɔr, ba dɔnangi yɛki yɛki ki ɛti ɓɛl ngay. Kadi tɛl ndul kururu tɛ kibi sirɛ be, ɛ nay ba pu tɛl to tɛ mɛsi be tɔ. ¹³ Mee je ii dɔrɔ ti tosi ki nangi tɛ kandi mbay-kote ki mbuji al ɓɛy, ɛ nɛl gange ki nangi kin be. ¹⁴ Dɔrɔ a goto kɔ tɛ tuwɛ ki dɛw a kuu gidi-naa ti kin be; ningɛ mbal je, ki dɔ dɛr je a ndui rɔde kɔ. ¹⁵ NGar je ki dɔnangi ti ne, ki njɛ tɔba je, ki bo je lɛ asigar je, ki njɛ nε kingɛ je, ki njɛ tɔgi je, ki ndɛgi dije pɛti, ɓɛɛ je ki dije ki kare, a ayi-naa kadi ɓɔyɔi rɔde bole lo je ti ki gidi mbal je ti ki tɛti. ¹⁶ A ɛli mbal bo je ki mbal je ki tɛti ɛi nɛ: «ƒtosi

dɔje ti, iɓɔyɔi-je say ta kɛm nje kisi dɔ kimbɔr ngar ti, ki ta wongi ti lɛ NGon bati^z. ¹⁷ Tado ndɔ wongi ki bo re ngata, dɛw ki asi kadi ɛ nɛ mi ɛ m-a am goto^a.»

Dije ki 144.000 ki Luwɛ indɛ mbɔ lɛne nɔde ti

7 Go nε je ti kin, m-o malayka je sɔ ai taa dɔ kum dɔnangi ti ki sɔ. *Malayka je ka kin uwɛi nɛl je ki sɔ ki dɔnangi ti ne kadi tɛ ilɛi dɔnangi ti al nim, dɔ ba ti al nim, taa dɔ kagi je ti al nim tɔ. ² M-tɛl m-o malayka madi ki rangi ɓɛy i ki lo kibɛ kadi ti be, uwɛ mbɔ lɛ Luwɛ ki nje kisi kɛm ba jine ti. Ningɛ un ndune ki taa ɛl malayka je ki sɔ ki ingɛi tɔgi kadi adi kɔ nε kindɛ je ki dɔnangi ti ne ki me ba ti ɛ nɛ: ³ «Oti kadi adi kɔ nε kindɛ je ki dɔnangi ti, ɛ se me ba ti, ɛ se dɔ kagi je ti, biti kadi j-indɛ mbɔ nɔ ɓɛɛ kilɛ je ti lɛ Luwɛ ɓɛy taa.» ⁴ Adi-mi kɔr dije ki e ki kindɛ mbɔ lɛ Luwɛ nɔde ti ɛi dije dibi ɓu kare ki dibi kuti sɔ ki dibi sɔ dɔ ti, gin koji je ti lɛ ngan *Isirayɛl je pɛti. ⁵ Adi e: gin koji ti lɛ Juda, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lɛ Rubɛ, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lɛ Gadi, dije dibi kuti ki dibi joo; ⁶ gin koji ti lɛ Asɛr, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lɛ Nɛpitali, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lɛ Manase, dije dibi kuti ki dibi joo; ⁷ gin koji ti lɛ Simɔyɔ, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lɛ *Lɛbi, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lɛ Isakar, dije dibi kuti ki dibi joo; ⁸ gin koji ti lɛ Jabilɔ, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lɛ Jisɛpi, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lɛ Bɔnjame, dije dibi kuti ki dibi joo.

Gin dije ki dangi dangi

⁹ Go ti, m-gɔ lo ɓa, m-o kosi dije ki ɛti ɓɛl ngay ki dɛw asi kadi tidɛ kɔrde al. Ɖi dije ki gin ɓe je ti ki dangi dangi, gin koji je ti ki dangi dangi, gin dije ki dangi

dangi, ki ndon ta je ki dangi dangi. Dije kin ai nę kimbęar ngar ti, ki nę NGon bati ti, ai ki kibi ngal ki nda nda ręde ti, taa uwęi baji tan je jide ti t. ¹⁰ Ningę uni ndude ki taa ęli ęi nę: «Kaji i rę Luwę ti lęje ki e nje kisi dę kimbęar ngar ti ęi ki NGon bati.» ¹¹ *Malayka je pęti lęi-naa gęi gidi kimbęar ngar, ki ngatęgi je ki nę je ki nję kisi kęm ba je, osi ki ta kęmde nangi nę kimbęar ngar ti, osi kurę Luwę, ¹² ęli ęi nę: «Amen! Kilę tęji, ki tęba, ki gosi, ki oyo ki ra, ki kęsi-gon, ki tęgi, ki ngangi e lę Luwę lęje ki dękagilo ki dęk-agilo, biti ki nę ti! *Amen!» ¹³ Lo kin ti nęę, ki kare dan ngatęgi je ti un ta ęl-m ę nę: «Dije ki ęi kibi ngal je ki nda nda kin ęi nę je ę? ę i i ra be ę ręi ę?» ¹⁴ ę m-ile ti m-ę nę: «Babe, i igęr maji!» Ba ęl-m ę nę: «ęi dije ki tęęi me kindę kęm-ndoo ti ki bo. ęi togi kibi ngal je lęde, togi adi nda me męsi NGon bati ti. ¹⁵ E mbata kin ę, uwęi ręde ai nę kimbęar ti lę Luwę, ęsi kure kondę je kada je me kęy ti lie. Ba nje kisi dę kimbęar ngar ti a dębi bagine dęde ti gin kęy kisine ti. ¹⁶ Bo a ra-de al ratata, kindę man a ra-de al ratata, taa por kadi ę se kunji nę madi a ndabi-de al ratata t, ¹⁷ tadę NGon bati ki nje ka dadan lo ti nę kimbęar ngar ti a e nje kul-de, kadi a aw sęde lo man ti ki maji kadi ęyi-naa. Luwę a bęr man nę lay lay kęmde ti^b.»

Nę kuwę makitibi ki kę siri

8 Loki NGon bati ęr nę kuwę makitibi ki kę siri, lo ki dęrę ti tęl to ndingi asi ngan kadi dę mitę. ² Ningę m-o malayka je ki siri ai ta kęm Luwę ti, adi adi-de tębi siri.

³ Malayka madi kare re ilę ręne a kadi dęngiri ti, uwę bay por ki nduji kagi ki ęti maji e me ti jine ti. E bay ki rai-e ki ęr, ningę adi-e nduji kagi je ngay ki ęti

maji, kadi aw-n ki ta je ki dije lę Luwę isi ęli ki Luwę. Aw-n dę dęngiri ęr ti ki a nę kimbęar ngar ti. ⁴ Ba sa nduji kagi ki ęti maji su ji malayka ti ta kęm Luwę ti aw ki taa ki ta je ki dije lę Luwę isi ęli ki Luwę. ⁵ Ningę go ti, malayka un bay por ki nduji kagi ki ęti maji e me ti ka kin, ęuki por dęngiri rosi, ęa igę ilę ki dęnangi ti, par ę ta naa ti nęę, ndangi ndi je, ki ndu dije, ki tęl ndi je tęęi, taa dęnangi yęki t.

Tębi je ki sę ki dęsay

⁶ *Malayka je ki siri ki uwęi tębi je ki siri jide ti indęi dę ręde dana kadi kęli-de.

⁷ Malayka ki dęsay kęl tębi lęne ęa, kęsi, ki por ki pole-naa ki męsi ę ędi ki dęnangi ti. Ningę lo kin ti nęę be, dam dęnangi ki kare me ki mitę ti ę por, kagi kare me ki mitę ti ę por, taa mbi kam kare me ki mitę ti ę por t.

⁸ Malayka ki kę joo kęl tębi lęne ęa, nę madi ki boy tę mbal ki a taa be, ę por, ęingę osi me ba ti, adi dam ba ki kare me ki mitę ti tęl męsi. ⁹ Nę kindę je ki kare me ki mitę ti me ba ti oyi, taa bato kare me ki mitę ti tuji t.

¹⁰ Malayka ki kę mitę kęl tębi lęne ęa, kękirę mee kare ki ę tę por be, i dęrę ti osi nangi dę ki kare me ki mitę ti lę mbo je ki wol man je. ¹¹ Tę mee ka kin nę «nę ki ati.» Ki kare me ki mitę ti lę man je tęli ati kanana, ningę dije ngay ki ęyi-naa man je kin oyi t, tadę tęl ki tęli ati kanana.

¹² Malayka ki kę sę kęl tębi lęne ęa, dam kadi ki kare me ki mitę nim, dam nay ki kare me ki mitę ti nim, taa mee je ki kare me ki mitę ti ingęi kindę adi lo kadi damde ki kare me ki mitę ti unji goto. Dam lo ki kada kare me ki mitę ti

nim, dam lo ki kondɔ kare me ki mitə ti nim, kunjji goto dɔde ti^c.

¹³M-təl m-go lo bəy ningə, m-o soro kare ki nal taa say dan nəl ti un ndune taa ki tɔgine ə nə: «Kəm-to-ndoo! kəm-to-ndoo! kəm-to-ndoo a e dɔ dije ti ki dɔnangi ti ne, loki ndəgi malayka je ki nayi-naa mitə kin a kɔli təbi ləde.»

Təbi ki kɔ mi ɓa

9 Malayka ki kɔ mi kɔl təbi ləne ɓa, m-o mee kare i dɔrɔ ti osi dɔnangi ti. Adi mee ka kin lakəle ta lo ki koo. ²Tēē ta lo ki koo ningə, sa por su ti tēē ki taga tə sa por ki me pur ti ki boy be. Sa ka kin uti kəm kadi əi ki dɔrɔ. ³Bəti je tēē me sa por ti ka kin, sanəi-naa dɔnangi ti. Əi bəti je ki adi-de tɔgi ki to tə yə ni be. ⁴ɔgi-de kadi adi kɔ wale je, ki kam je, ki kagi je, nə kadi adi kɔ dije ki awi ki mbɔ lə Luwə nɔde ti al kin par. ⁵Adi-de ta rəbi kadi tɔli dije kin al, nə kadi adi-de kɔ ngay tə kadi yo par asi nay mi. ⁶Dɔkagiloe ti kin, dije a sangi koy, nə a ingəi koy al. A ndigi kadi n-oyi, nə koy a ay say kɔ kadide ti.

⁷Bəte je kin, toi tə sində je ki dəw dɔ nɛ rɔ rɔde ti, adi əi ɓasi lo kaw rɔ ti kin be. Nɛ je ki dɔde ti toi tə jɔgi kɔsi-gon ki rai ki ɔr be, ningə ta kəmde to tə ta kəm dije be tɔ. ⁸Bɪ dɔde to tə bɪ dɔ dəne je be, ɓa ngangide to tə ngangɪ ɓɔl be tɔ. ⁹Ningə toi tə nɛ ki dəw ilə nɛ rɔ ki ki gindi nɔ gude ti be, ɓa ka bagide ɓa tə ka pusi rɔ je ki sində je bay bay ndɔride ki ngɔdi dɔde sɔbi lo rɔ kin be^d. ¹⁰Ta mongide ati tə ta mongɪ ni be, ningə e mongide ti kin ə awi ki tɔgi ki kadi adii kɔ dije nay mi titi. ¹¹Awi ki malayka ki dɔ lo ki koo ti tə ngar dɔde ti. Tɔ ngar ləde ka kin nə «Abidɔ» ki ta ebirə, ə «Apoliyɔ» ki ta girəki tɔ. Kɔr me tɔ kin nə «NJe tuji lo». ¹²Kɔ ki dɔsay də ngata,

ningə nay kɔ je ki rangi joo kadi rəi go ti bəy.

¹³Malayka ki kɔ mehe kɔl təbi ləne, ningə m-o ndu dəw madi i dingiri ti ki rai ki ɔr ki isi nɔ Luwə ti, i dɔ kume je ti ki sɔ re. ¹⁴Ba ndu ka kin əl malayka ki kɔ mehe ki uwə təbi jine ti ə nə: «ɔyə malayka je ki sɔ ki dɔɔi-de ki sən dɔ ba Epirati ti kin taa.» ¹⁵Ningə iyə malayka je ki sɔ ka kin taa. Əi malayka je ki isi dɔ njade ti mbata dɔ kadi wa kin, me ndɔ ti wa kin, me nay ti wa kin, ki me ɓal ti wa kin tɔ, kadi tə tuji dije ki kare me ki mitə ti kɔ, dɔnangi ti ba pəti. ¹⁶Adi-mi kɔr asigar je ləde ki awi ki sində əi miliyɔ bu joo. ¹⁷NGa ningə yə, m-o sində je ki njé kal-de je me ndil ti: awi ki nɛ rɔ kuti dɔ nɔ gude ki kər tə por be, to tə ɓal dɔrɔ be, taa to tə ɓal kədi-man sində be tɔ. Dɔ sində je ka kin to tə dɔ ɓɔl be, ningə por je, ki sa je, ki nɛ je ki njé taa por ki tɔgide je tēē tade ti. ¹⁸E ki nɛ tuji lo je ki mitə, ki əi por je, ki sa je, ki nɛ je ki njé taa por ki tɔgide je, ki tēē tade ti kin ə ko dije ki kare me ki mitə ti dɔnangi ti ba pəti a tɔ-n. ¹⁹Tadɔ tɔgi sində je e tade ti nim mongide ti nim tɔ. Mongide to tə li be, ningə ta mongide to tə dɔ nɛ be kadi adii kɔ dije. ²⁰NGa ningə, ki ɔji dɔ ndəgi dije pəti ki tēē ta yo ti lə nɛ je ki njé tuji lo kin ɓa, mbati kadi iyəi ta kaw nɔ kagi yo je ti ki əi nɛ je ki rai-de ki jide. Nayi-naa ki lo kɔsi məkəsɪde nangɪ nɔ ndil je ti ki majal, ki nɔ kagi yo je ti ki rai-de ki ɔr je, ki la je, ki ningə-kasi je, ki gəji mbal je ə se ki kagi je ki asi koo lo al nim, asi koo dɔ ta al nim, taa asi njiyə al nim tɔ kin. ²¹Taa iyəi ta tɔl dije al nim, ta ra kimə al nim, ta kuwə marim al nim, ta ɓogi al nim tɔ.

Malayka əi ki ngon makitibi

10 Go ti, m-o malayka ki rangi kare ki nje tɔgi i dɔrɔ ti risi ki dɔnangi

ti. Kil ndi tibi dæ, taa ngabirændi isi dæ ti tæ jōgi ngar be, ƒa ta kæme ɔsi tæ kadi be tɔ, ningæ njæe je toi tæ bar por be. ²Uwæ ngon makitibi jine ti, indæ nja kone dɔ ba ti, æ indæ nja gælnæ dɔnangi ti tɔ. ³Un ndune ki taa ki tɔgine, nɔ tæ ƒɔl be, ningæ go ndue ti, ndangi ndi siri ƒa. ⁴Ə loki m-aw kadi m-ndangi ndude me makitibi ti ƒa, m-o ndu ta madi ki i dɔrɔ ti əl-m æ næ: «ƒngæm ndu ta læ ndangi ndi je kin mei ti, ƒi indangi me makitibi ti al.»

⁵Lo kin ti, malayka ki m-o-e, njæe kare e dɔ ba ti, æ e ki nungi e dɔnangi ti ka kin, un ji kone ilæ ki dɔrɔ ti, ⁶ningæ un mindine ki tɔ Luwæ ki nje kisi biti ki nɔ ti, ki nje kindæ dɔrɔ, ki dɔnangi, ki ba bo, ki nɛ je ki mede ti æ næ: «Dɔkagilo ki rangi kadi dæw a iyə adi man goto ngata. ⁷NDɔ ki malayka ki kɔ siri a ilæ ngiræ kadi kɔl tæbi læne kin ƒa, Luwæ a tɔl ta ndigi ra læne ki to lo ƒɔyɔ ti, tæki əl-n tæe ƒæ kilæ je læne ki æi njé kæl ta je ki tæe ti^e.»

⁸NDu dæw ki kæte m-o i ki dɔrɔ ti ka kin tɔl əl-m ta ki rangi ƒæy æ næ: «Aw itaa ngon makitibi ki tēē mee kin ji malayka ti ki indæ njæe kare dɔ ba ti æ indæ ki nungi dɔnangi ti kin.» ⁹M-aw ƒasi ki rɔ malayka ti ka kin, m-dæje kadi adi-m ngon makitibi ningæ, ilæ-m ti æ næ: «ƒtaa uso, a ati kanana kandai ti, næ a næl tai ti tæ tæji be.» ¹⁰M-taa ngon makitibi ka kin ji malayka ti m-uso, ningæ næl tam ti tæ tæji be, næ loki m-tibi mem ti ƒa, ati kandam ti kanana. ¹¹Ningæ go ti əli-mi æi næ: «Maji kadi əl ta ki ta Luwæ ti ki əl ɔji-n dɔ nɛ je ki a ra gin dije ki dangi dangi, ki gin ƒe je ti dangi dangi, ki ndon ta je ti ki dangi dangi, ki ngar je ngay, kin ƒæy.»

NJé ma naji je ki joo

11 Dæw adi-m gakira ki to titi-naa ki kagi mbɔji nɛ be, ningæ əl-m æ næ: «I taa imbɔji kæy læ Luwæ nim, dingiri

nim, taa itidæ dije ki njé kɔsi mækæside nangi nɔ Luwæ ti me kæy ti kin tɔ. ²Næ ta mba lo ki taga ne ƒa, kadi iyə dam kare, imbɔji al, tadɔ e lo ki e ki kadi dije ki gæri Luwæ al, ki a tuji ki ƒe bo ki ay njay læ Luwæ asi nay kuti sɔ gide joo. ³Ningæ mi m-a m-ilæ ki njé ma naji je læm ki joo ki kibi kuwæ ndoo rɔde ti kadi əli dije ta ki ta Luwæ ti ndɔ dibi ki ƒu joo ki kuti mehe (1260).»

⁴NJé ma naji je ki joo æi kagi bini ki joo, ki lambi je ki joo ki ai ta kæm ƒa dɔnangi ti. ⁵Kin æ re dæw madi ge kadi n-ra sæde nɛ ki majal æ, por a tēē tade ti kadi tuji njé ƒæ je læde kin kɔ. E be æ, dæw ki ge kadi n-ra sæde majal a ingæ-n yo oy. ⁶NJé ma naji je kin awi ki tɔgi kadi uti ta dɔrɔ kadi ndi ədi al, dɔkagilo ti ki a əli dije ta ki ta Luwæ ti kin. Awi ki tɔgi kadi tælii man ki ndul mæsi ti, taa kadi adi kɔ je ki dangi dangi dije ki dɔnangi ti ne, ki dɔkagilo ki ra ki mede ndigi tɔ.

⁷Næ loki a mai naji læde gine gangi ningæ, da ki a tēē koo a ilæ-de rɔ, a tæti-de rɔ, a tɔl-de. ⁸Ninde a a ta mba lo ti, lo ti ki ndɔ ki ƒæi ƒade kagi-dæsi ti titi, me ƒe bo ti. E ƒe bo ki a ƒari-e ki tɔ ki ndɔi ndil dæ ti æi næ Sodom ki Ejipi. ⁹Dije ki dangi dangi, ki gin koji ki dangi dangi, ki ndon ta je ki dangi dangi, ki gin ƒe je ki dangi dangi a ræi kadi gɔi ninde ndɔ mitæ ki nusi, ningæ a ɔgi kadi dæw dibi-de. ¹⁰Rɔ dije ki dɔnangi ti ne a næl-de ngay mbata koy ki oyii kin. A rai rɔnæl ngay, a mbæli-naa kadi-kare je, tadɔ njé kæl ta ki ta Luwæ ti ki joo kin adi-de kɔ ki al dɔ maji.

¹¹Næ go ndɔ je ti ki mitæ ki nusi kin ƒa, kæy ki i rɔ Luwæ ti re ur mede ti, adi ii isi taa. Lo kin ti, dije ki kæte a gɔi-de ka kin, ƒæl tɔl-de. ¹²Ningæ ooi ndu dæw madi ki ƒa ki tɔgine ngay i dɔrɔ ti æ næ: «ƒræi taa ne!» ƒa ii, awi ki dɔrɔ ti me kil ndi ti, ta kæm njé ƒæ je ti læde ki isi gɔi gode.

^e10:7 Tēē ki taga 20.11; Dætærænom 32.40; Daniyæl 12.7; Amosi 3.7

¹³Taa naa ti noo, dɔnangi yəki yəki ki əti bəl, adi dam be bo ki kare me ki dɔgi ti budɪ nangi mur mur. Ko dije dibi siri tɔ me ti. NDəgi dije ki isi ki dɔde taa, mede gangi man adi iləi tɔji dɔ Luwə ti ki nje kisi dɔrɔ ti.

¹⁴Tuji ki kɔ joo də, ningə e ki kɔ mitə a re noo basi.

Təbi ki kɔ siri

¹⁵Malayka ki kɔ siri kəl təbi ləne ningə, ndu dije ba ki tɔgi ngay dɔrɔ ti ə nə: «Kɔbe ki dɔ dɔnangi ti e ya Bəbe ləje əi ki Kirisi ki e wa mbəte kin ngata. A ɔ be ki dɔ bal je ki dɔ bal je.» ¹⁶Ningə ngatɔgi je ki kuti joo gide sɔ ki isi dɔ kimbar ti, osi ki ta kəmde nangi nɔ Luwə ti, iləi tɔji dæ ti ¹⁷əi nə:

«Bəbe Luwə ki nje tɔgi pəti,
 ɪ ki isi noo bone, ɪ ki isi noo mari nu,
 J-ilə tɔji dɔi ti mbata un kilə kəti bəl ləi
 ki jii ti,

ɪndə-n gin kɔbe ləi.

¹⁸Gin be je ki dangi dangi ɪi ki wongi, Nə ki basine kin, e wongi ləi ngata ə isi tɔji rəne.

Dɔkagilo gangi ta dɔ njé koy je ti re ngata,

Dɔkagilo ki kadi igə-n dɔ nja bəə kilə je ləi,

Ki əi njé kəl ta je ki tai ti re ngata,

Dɔkagilo kigə dɔ nja dije ləi,

Ki njé kaw ki bəl NDili mede ti,

Ki du je ki ki tɔgi je, re ngata.

E dɔkagilo ki kadi ituji-n dije ki njé tuji dɔnangi.»

¹⁹Go ti, me dɔrɔ ti, ta kəy lə Luwə tēē, adi sanduki kun mindi isi ki taga. Lo kin ti, ndi təl je, ndangi nē je, ndu dije ba ki taa, dɔnangi yəki, taa ndi kəsi ki əti bəl ədi tɔ.

Dəne əi ki da ki bari-e dirago

12 Nə kɔji madi ki əti bəl tēē dɔrɔ ti. Ningə e dəne ki kadi uti dɔ rəe tə kibi ti, ba nay isi gin njae ti. Mee je kuti

gide joo ə indəi rɔde naa ti tə jɔgi kəsi-gon isi dæ ti. ²Dəne ka kin naye ngay al kadi oji ngon, ə loki to ndoo ra-e ba, un ndune ki taa nɔ. ³Nə kɔji madi ki rangi bəy tēē dɔrɔ ti. Ningə e kəkirə da madi ki bari-e dirago, kər tə por be ə tēē a. Də e siri, ə gaje e dɔgi tɔ, ningə jɔgi kəsi-gon isi dæ je ti ka kin kare kare. ⁴Un mongine ba, itə-n me je ki kare me ki mitə ti dɔrɔ ti buki-de ki dɔnangi ti. Re a ta dəne ti ki aw tə oji ngon ka kin kadi tə re oji ngon taa ba, n-ribə ngon n-uso-e. ⁵Dəne oji ngon ki dɔngəm ki kadi tə a isi dɔ gin be je ti pəti ki dɔnangi ti ne, a ɔ-de be ki kɔbe lie a ngə tə gindi be. E mbata kin ə, loki oji ngon taa par ə, uni ngon ka kin awi sie kadi Luwə ti, kadi kimbər ngar ti lie. ⁶NGa ningə dəne taa əy yəne aw dilə lo ti ki e lo ki Luwə ində dɔ lo madi dana titi kadi tə isi ti adi tə ngəmi-e ki nē kuso asi ndɔ dibi ki bu joo ki kuti mehe (1260).

⁷Lo kin ti, rɔ ɪ dɔrɔ ti. Misəl əi ki malayka je ləne rɔi ki da ki bari-e dirago ka kin. Dirago ka əi ki malayka je ləne ɪi səde ki rɔ tɔ, ⁸nə rɔ tətə. Lo ləde əi ki malayka je ləne goto dɔrɔ ti ngata. ⁹Ɔsi kəkirə dirago iləi-e nangi. E ki e bɪgə li ki bari-e su je ki *Satə je, e ki e nje kədi dije pəti ki dɔnangi ti ne. Ɔsi-e iləi nangi, naa ti ki malayka je ki goe ti.

¹⁰Lo kin ti, m-o ndu dəw madi ba ki tɔgine ə nə: «Dɔkagilo kaji re ngata, dɔkagilo kadi Luwə oji tɔgine re ngata, dɔkagilo kɔbe lie re ngata. E dɔkagilo ki tɔgi e ji Kirisi ti ngata. Tadı dəw ki nje kində ta dɔ ngakoje je ti ka ɔsi-e dɔrɔ ti iləi-e dɔnangi ti. E ki nje kində ta dɔde ti kondɔ je ki kada je nɔ Luwə ti ləje. ¹¹Nə əi je təti-e rɔ ki takul məsi NGon bati nim, ki takul ta lə Luwə ki mai naje nim. Bəli rɔde al, əi basi ngay kadi ndigi koy. ¹²E mbata kin ə,

Maji kadi ɪ dɔrɔ ira rənəl,

Ə səi ki isi me dɔrɔ ti ka irai rənəl tɔ!

NGa ningə i dɔnangi, səi ki ba bo, tuji e læsi,
Tadɔ su risi nangi ki rɔsi ti nɔɔ,
Wongi tɔl-e,
MBata gər kadi dɔkagilo læne nay ngay al ngata.»

¹³Loki dirago oo kadi ɔsi-ne iləi-ne nangi ba, ɔr ngədi ki go dæne ti ki nje koji ngon ki dingəm ka kin. ¹⁴Nə adi dæne ibə bagine joo tə bagi kəkirə soro be, kadi iin aw ɔsi lo ti ki Luwə ində dæ dana ade dilə lo ti, kadi tə ngəmi-e ki nə kuso asi bəl mitə ki nusi, say, kadi li ndəti kade al. ¹⁵Lo kin ti, li ilə man tane tə man ba be ki go dæne ti nɔɔ kadi tə tɔgi man ka kin inde aw sie. ¹⁶Nə dɔnangi re rɔ lə dæne, tēj tane tibi-n ndəə man ki li tɔmɔ ka kin yiki. ¹⁷Lo kin ti, wongi tɔl dirago dɔ dæne ti, adi aw rɔ dɔ gin koji ti lie, ki əi njé təl rɔde go ndu Luwə ti, njé ka dana dɔ nə ki rɔjeti ki Jəju tēj ki dæ ki taga.

¹⁸Go ti, aw ilə rɔne a ta ba bo ti.

Da je ki joo

13 M-o da madi kare ki gaje e dɔgi, ə dæ e siri tēj me ba bo ti. Jɔgi kɔsi-gon isi ta gaje je ti kare kare, ningə tɔ kəl ta ki mal dɔ Luwə ti ə isi jam dæ je ti tɔ. ²Da ki m-o-e ka kin to titi-naa ki kaga be, ningə njæ je toi tə nja da ki bari-e ursi kin be, ba tae to tə ta bɔl be tɔ. Dirago təl ki tɔgine, ki kimbər ngar læne, ki tɔgi kɔbe ki əti bəl ade. ³Jam dæ kare to tə nə ki ingə do ki asi koy be, nə basine do ka kin idi ngata. Lo kin ti, dije ki dɔnangi ti ne pəti, kilə ra da kin əti-de bəl, adi uni goe. ⁴ɔsi məkəside nangi nɔ dirago ti, tadɔ təl ki kɔbe adi da ka kin. Ningə ɔsi məkəside nangi nɔ da ti tɔ əi nə: «Nə ə asi kɔji rɔne kadi da ti kin ə? Nə ə asi kadi rɔ sie ə?»

⁵Adi ta rəbi da kadi tēj tane əl-n ta je ki ngə ngə ki ta je ki mal dɔ tɔ Luwə ti.

Ningə ingə ta rəbi kadi ra-n ndigi læne nay kuti sɔ gide joo (42). ⁶Flə rɔne əl ta je ki mal dɔ Luwə ti, taje je, taji lo kise je, taa taji dije pəti ki isi dɔrə ti tɔ. ⁷Adi-e ta rəbi kadi rɔ-n ki dije lə Luwə kadi təti-de rɔ, taa adi-e tɔgi dɔ gin koji je ti ki dangi dangi, ki gin dije ti ki dangi dangi, kin gin ndon ta je ti ki dangi dangi, ki gin be je ti ki dangi dangi^f. ⁸Dije pəti ki dɔnangi ti ne ɔsi məkəside nangi nɔje ti. Adi əi dije ki lo kilə ngirə dɔrə ti ki dɔnangi ti nu, ə tɔde e ki ndangi me makitibi kaji ti al. Dəw ndangi tɔde me makitibi kaji ti lə NGon bati ki dije tɔli-e kin al.

⁹«Dəw ki aw ki mbine ba, kadi oo-n dɔ ta ki m-aw tə m-əl kin maji: ¹⁰Dəw ki sɔbi dangay ba, a aw dangay ti; dəw ki sɔbi tuji ki kiyə kasigar ba, a tuji ki kiyə kasigar tɔ. Ningə e dɔ kadi ki kadi dije lə Luwə uwəi tɔgide ba, ə kadi awi ki kadi-me tɔ.»

¹¹Go ti, m-o da madi ki rangi tēj nanga. Gaje e joo tə gaji ngon bati be, ningə əl ta tə dirago be tɔ. ¹²Da ka kin ra kilə ki tɔgi da ki dɔsay pəti ta kəme ti. Ba ində tɔgi dɔ dije ti adi ɔsi məkəside nangi nɔ da ti ki dɔsay ki ingə do ki asi koy, nə do ka kin təl idi kin. ¹³Da ki kɔ joo kin ra nə kɔji je ki əti bəl. Aw biti ra adi por i dɔrə ti, risi dɔnangi ti, ta kəm dije ti pəti. ¹⁴Ədi dije ki dɔnangi ti ne bɔki-de wale ki nə kɔji je ki adi-e kadi ra ta kəm da ti ki dɔsay. ɔsi-de kadi tə tɔli kagi yo madi ɔsii gon da ki ingə do kiyə kasigar ə təl aji gogi kin. ¹⁵Da ki kɔ joo ingə tɔgi kadi ra adi kagi yo kɔsi-gon da ki dɔsay kin təl nə ki isi kəm, mba kadi tə əl ta, ə adi tɔli dije pəti ki a mbati kɔsi məkəside nangi nɔ kagi yo kɔsi-gon da ki dɔsay ti. ¹⁶Da ki kɔ joo ində tɔgi dɔ dije ti pəti, ngan je ki dije ki tɔgi, njé nə kingə je ki njé ndoo je, dije ki kare ki bəə je, kadi taai ndaji ji kɔde ti al ə ji gəldə ti. ¹⁷Kin ə re dəw aw ki ndaji tɔ da kin

^f13:7 5-7: Daniyəl 7.8, 25; 11.36; 7.21

ə se kər ne je ki tɔji tɔe al ɓa, a asi kadi ndogi ne al nim, gati-n al nim tɔ.

¹⁸E dɔkagilo kəm-kədi. Dəw ki aw ki ne gər, a asi kadi gər me kər ne ki tɔji dɔ da kin, tado e kər ne ki tɔji dəw madi. Kər ne ka kin e kər ne ki ɓu mehe ki kuti mehe gide mehe (666).

NGon bati əi ki dije ki kigə dɔde

14 M-go lo ɓəy, ɓa m-o NGon bati a taa dɔ mbal *Siyɔ ti, ningə dije dibi ɓu ki dibi kuti sɔ gide sɔ (144.000) ki awi ki tɔe nim, tɔ Bawe Luwə nim, ki ndangi nati nɔde ti əi sie. ²M-o ka ne madi ɓa i ki dɔrɔ ti tɔ ka man ba ki isi lo kam be, ɓa tɔ ka ndi ki ndangi ne ki tɔgine ngay kam be. Ka ne ki ɓa ə m-o kin, ɓa tɔ ka kundi je ə dije a indəi be. ³Ningə kosi dije kin pəti osi pa ki sigi nɔ kimbər ngar ti, ki nɔ ne je ti ki njé kisi kəm ki sɔ, ki nɔ ngatɔgi je ti. Dəw ki asi kadi ndo pa kin goto. Dəw ɓa, e dije ki dibi ɓu ki dibi kuti sɔ gide sɔ (144.000), ki əi dije ki əi ki kigə dɔde dɔnangi ti kin par. ⁴Əi dije ki lati rɔde ki majal sangi dɔne je al, tado gəri dɔne al. Uni go NGon bati lo je pəti ki aw ti. Əi dije ki e ki kigə dɔde dan dije ti ki dɔnangi ti ne tɔ kandi ne ki dɔsɔy ki kun kadi Luwə nim kadi NGon bati nim. ⁵Əi dije ki dəw oo ta ki ngom tade ti al. Ta ki kadi dəw ində dɔde ti goto.

Malayka je iləi mbɛ ta ki gangi ki a re

⁶Go ti, m-o malayka kare ki nal dan nəl ti taa say ngay. Poy Ta ki Maji ki biti ki nɔ ti e jite ti kadi ilə mbi dije ti ki isi dɔnangi ti ne, adi e gin ɓe je ki dangi dangi, ki gin koji je ki dangi dangi, ki ndon ta je ki dangi dangi, ki gin dije ki dangi dangi. ⁷Malayka ka kin un ndune ki taa ə nə: «Iləi dɔsi gin tɔgi ti lə Luwə, ə iləi tɔji dɔe ti, tado dɔkagilo ta ki gangi lie re ngata. Osi məkəsiso nangi nɔ nje ra dɔrɔ ki dɔnangi ti, nje ra ba bo ki lo je ki dangi dangi ki man isi ibə ti.»

⁸Malayka ki rangi ɓəy un go e ki kəte ka kin ningə əl ə nə: «Osi ngata, osi ngata, *Babilon ki e ɓe ki boy. E ki adi gin ɓe je pəti kasi kaya ki ra ləne ki əti ɓəl adi-de ayi-naa.» ⁹Malayka ki rangi ɓəy ki kɔ mitə un gode ningə əl ə nə: «Dəw ki ɔsi məkəsiso nangi nɔ da ti, ki nɔ kagi yo ti lie, ə taa ndaji nɔne ti, ə se jine ti ɓa, ¹⁰e ka a ay kasi wongi lə Luwə ki kanji kilə man ti ki Luwə a ɓuki me kɔpi wongi ti ləne kin tɔ. Ko dije ki be kin a ingəi kɔ ta kəm malayka je ti ki kay njay ki ta kəm NGon bati ti. A ingəi kɔ kin me por ti ki me ne ti ki o por rigi rigi. ¹¹Sa por ki nje kadi-de kɔ kin a su taa ki dɔ ɓal je, dɔ ɓal je. Ningə kondɔ ki kada, lo kadi dije ki njé kosi məkəside nangi nɔ da ti ki nɔ kagi yo ti lie, ə taai ndaji nɔde ti ə se jide ti kin a ɔri kəə goto. ¹²E dɔkagilo ki kadi dije ki əi ya Luwə, ki njé ngəm ndu-kun lə Luwə, ki njé kadi mede Kirisi, uwəi tɔgide ba.»

¹³Go ti m-o dɔ ndu madi i dɔrɔ ti əl-m ə nə: «Indangi ta kin ə nə: NJé maji-kur je ə əi dije ki isi oyi me ndɔ ti ki ɓone me kilə ti lə ɓabe. NDil Luwə əl ə nə: əi njé maji-kur je tado uwəi kɔ rɔde dɔ kɔ je ti ləde, ningə kilə rade je ki maji ki rai a ndole gode.»

Ta ki gangi ki dɔ dije ti ki dɔnangi ti ne

¹⁴M-go lo ɓa m-o kil ndi ki nda, ningə dəw ki titi-naa ki *NGon dəw isi dɔ ti. Jɔgi ngar ki ra ki ɔr isi dɔe ti, ningə uwə ngorongi ki tae ati jine ti. ¹⁵Malayka madi ki rangi tee me kəy ti lə Luwə, ningə un ndune taa ki tɔgine əl nje kisi dɔ kil ndi ti ə nə: «Ilə ngorongi ləi ijə-n ko, tado ko ki dɔnangi ti mbuji asi kijə ngata.» ¹⁶Ba lo kin ti, nje kisi dɔ kil ndi ti ilə ngorongi ləne ijə-n ko je ki dɔnangi ti ne.

¹⁷Go ti, malayka ki rangi ɓəy tee me kəy ti lə Luwə, dɔrɔ, ti ki ngorongi ki ati ngay jine ti tɔ.

¹⁸Go ti, malayka ki rangi bɔy ki aw ki tɔgi dɔ por ti, tɛɛ ki dɔ dingiri ti, ba un ndune ki taa ki tɔgine ngay əl nje kuwə ngorongi jine ti ə nɛ: «Flə ngorongi ləi ijə-n dɔ nju je ki dɔnangi ti kin, tado kande je mbuji ngata.» ¹⁹Ə malayka ilə ngorongi ləne dɔnangi ti ijə-n dɔ nju je ki dɔnangi ti, ningə bi ilə me be mbore kandi nju ti, ki e be ki boy ki wongi lə Luwə e me ti. ²⁰MBisəi kandi nju ka kin me be mbore kandi nju ti, gidi be bo ti gogi, ningə məsi lo tɛɛ me be mbore kandi ndu ti ka kin ki taga, i biti ɔdi ta sində je taa, ba ngale asi kulə mətər bu mitə kare.

Malayka je ki siri ki nɛ tuji lo je ki dɔbɔy ti e jide ti

15 M-o nɛ kɔji madi ki rangi ki bo, to əti bəl dɔrɔ ti. *Malayka je siri uwəi nɛ tuji lo je siri tɔ jide ti. Əi dɔbɔy nɛ tuji lo je, tado e əi ə wongi lə Luwə a tɔl-n tane.

²Go ti, m-o man ba ki to tə bər be, pole naa ki por. Ningə dɔ man ti ka kin, njé təti rɔ da, ki kagi yo lie, ki kər nɛ ki tɔji tɛ, uwəi kənde lə Luwə jide ti. ³Osi pa lə *Moji ki bəə kilə lə Luwə, ki pa lə NGon bati əi nɛ:

«Babe Luwə ki nje kisi dɔ tɔgi je ti pəti, Kilə rai je bo ngay, əti bəl ki dum!

I NGar dɔ gin be je ti pəti,

Kɔji ra je ləi e kɔji ra ki dana, e ki rɔjeti⁸.

⁴I Babe, nɛ ə asi kadi bəl ndili al ə?

Nɛ ə a mbati kilə tɔji doi ti ə?

Tado i ki kari ba ə i dɔw ki ay njay,

Gin be je pəti a rəi kadi ɔsi məkəsidi nangi nɔi ti.

Tado kilə rai je ki dana toi ki taga ta kəmde ti^h.»

⁵Go ti, m-o ta kəy lə Luwə ki kəy kibi kulə noji lə Luwə e me ti, tɛɛ tane dɔrɔ ti. ⁶Malayka je siri ki uwəi nɛ tuji lo je ki siri jide ti tɛɛi, me kəy ti lə Luwə ki taga.

Di kibi lɛ ki nda, nda ki əti bəl, ningə dɔi rɔde ki nda ɔr. ⁷Ki kare dan nɛ je ti ki njé kisi kəm ki sɔ adi malayka je ki siri kɔpi je ki rai-de ki ɔr siri, tə kɔpi je ki wongi lə Luwə ki nje kisi biti ki nɔ ti, rosi. ⁸Sa rosi kəy lə Luwə tə nɛ ki tɔji tɔba ki tɔgi lə Luwə. Dəw asi kadi ur me kəy ti lə Luwə al biti kadi nɛ tuji lo je ki siri ki malayka je ki siri uwəi jide ti kin tɔli ta kilə ləde bəy taa.

Kɔpi wongi je lə Luwə ki əi siri

16 M-o ndu ta madi ki tɛɛ ki tɔgine me kəy ti lə Luwə, əl malayka je ki siri ə nɛ: «Awi mbəli kɔpi wongi lə Luwə ki siri dɔnangi ti.» ²Malayka ki dɔsɔy aw mbəl kɔpi ləne dɔnangi ti. Lo kin ti nɔɔ, do bay ki əti bəl, ki to ngay osi dɔ dije ti ki njé kaw ki ndaji lə da nim, kɔsi məkəsidi nangi nɔ kagi yo ti lie nim.

³Malayka ki kɔ joo mbəl kɔpi ləne dɔ ba ti, adi man təl to tə məsi dəw ki oy be. Lo kin ti, nɛ je pəti ki ɔdi rɔde ki isi me ba ti oyi.

⁴Malayka ki kɔ mitə mbəl kɔpi ləne dɔ man mbo je ti, ki lo je ki dangi dangi ki man isi ibə ti, adi təli məsi. ⁵Ba m-o ndu malayka ki aw ki tɔgi dɔ man je ti əl ə nɛ: «I NJe kay njay, i ki isi bɔne, i ki isi mari nu. I itɔji be təki i nje gangi ta ki dana.

⁶Tado əi je buki məsi dije ləi ki məsi njé kəl ta je ki tai ti kɔ, ə adi-de məsi wa ka tɔ kadi ayi-naa. Asi ta kadi nɛ kin ra-de be wa.» ⁷Ningə go ti, m-o ndu ta madi i ki dɔ dingiri ti əl ə nɛ: «Oyo, Babe ki NJe kisi dɔ tɔgi je ti pəti, ta ki gangi ləi e ta ki gangi ki rɔjeti nim, e ta ki gangi ki dana nim.»

⁸Malayka ki kɔ sɔ mbəl kɔpi ləne dɔ kadi ti, ade tɔgi kadi buki-n porne dɔ dije ti kadi ɔ-de. ⁹Ba lo kin ti, kunji kadi ki dum kəl tae ɔ dije. Dije kin əli ta ki mal dɔ Luwə ti ki aw ki tɔgi dɔ nɛ tuji lo je ti

kin, ə mbati kiyə pa njiyəde je ki majal kə ə kulə-n təji dɔ Luwə ti.

¹⁰ Malayka ki kə mi mbəl kəpi ləne dɔ kimbər ngar ti lə da, adi kəbe lie təl lo ki ndul kururu. Dije ingəi kə, usoi ngangide mur mur. ¹¹ Nə be ka, mbati kiyə rəbi kilə rade je ki majal kə, əli ta ki mal dɔ Luwə ti ki dərə ti, par par, mbata kə ki isi ingəi, ki mbata lə dɔ bay ki rəde ti.

¹² Malayka ki kə mehe mbəl kəpi ləne dɔ ba ti ki bari-e Epirati. Ba ka kin ii ə iyə lo kadi ngar ki nje kɪ lo kibə kadi ti də ti. ¹³ Go ti, m-o ndil je ki majal mitə ki toi tə kəa je be, tēj ta diragə ti nim, ta da ti nim, ta nje ngom ki nje kəl kə nə n-e nje kəl ta ki ta Luwə ti nim tɔ. ¹⁴ Əi ndil je lə su ki njé ra ne kəji je. Ningə awi rə ngar je ti ki dənangi ti ne pəti, kawide mbata rə ki a re ndɔ ki bo ti lə Luwə ki nje kisi dɔ təgi je ti pəti.

¹⁵ Ningə Bəbe əl ə nə: «Oi, m-a m-re tə nje bəgi be. NJe rənəl ə e dəw ki isi kəm, taa ngəm kibi je ləne maji tɔ, kadi tə dəw oo-e ki rəe kare bə rəe a sölə-n al.»

¹⁶ NDil je ki majal kawide ngar je ka kin lo ti madi ki bari-e ki ta Ebirə nə Armagə-dəⁱ.

¹⁷ Malayka ki kə siri mbəl kəpi ləne dan nəl ti, ningə ndu dəw bə me kəy ti lə Luwə, i ki lo kisi kimbər ngar ti, əl ə nə: «Gin ne je gangi ngata!» ¹⁸ Lo kin ti, ne je ɔdi rəde, adi e təl ndi je, ki ndu dije, ki ndangi ndi je, taa dənangi yəki yəki ki əti bəl ngay tɔ. Lo kilə ngirə kisi ki dɔ taa ti lə dije nu kin, dəw oo ko dənangi ki yəki be kin nja kare al bəy. ¹⁹ Kəkirə be bo gangi rəne dana mitə, ningə be bo je ki me be je ti ki dangi dangi ki dənangi ti ne budi ki nangi. Me Luwə ooi dɔ be bo *Babilon ti al, Luwə ade ay kəpi, ki kasi wongə lie ki ngə ngay isi ole me ti. ²⁰ Dɔ dər je pəti ayi-naa, adi dəw oo mbal je al. ²¹ Kəkirə kəsi je ki ɔyi tə mbal bo be

ii taa tosi dɔ dije ti. Dije əli ta ki mal dɔ Luwə ti ɔji-n dɔ kəkirə kəsi je ki njé tuji lo, tado tuji lo tuji ki əti bəl ngay.

Ta ki gangi ki dɔ dəne ti ki nje kaya ki dum

17 Malayka kare dan malayka je ti ki siri ki uwəi kəpi je ki siri jide ti re əl-m ə nə: «İre, m-a m-təji ta ki gangi ki a re dɔ dəne ti ki nje kaya ki dum, ki isi kadi man ba je ti kin, m-adi o. ² NGar je ki dənangi ti ne buki rəde ta sange lo kaya ti, ningə kosi dije ki dənangi ti ne ayi-naa kasi kaya lie adi rade tɔj.»

³ Be ə, NDil un-m aw səm dilə lo ti. Ningə m-o dəne kare isi dɔ da ti ki kər pir pir, ki tɔ je ki əl ta ki mal dɔ Luwə ti rosi rəe. Da ka kin dəe e siri ə gaje je e dəgi tɔ. ⁴ Dəne ɔ kibi je ki ndole, ki kər pir pir, ningə, ningə ɔr je, ki ningə ki gate e ngay je, ki madi-kəsi je, rosi rəe. Uwə kəpi ki rai ki ɔr, ki ne je ki to koo al, ki ne ra kaya je lie ki to nje rosi mee. ⁵ Ne ki isi nati nje ti, e ne ki ndangi əi nə: «Babilon ki boy, kə kaya dəne je, ki bə ne ra je ki to koo al ki dənangi ti ne.» ⁶ M-o kadi dəne ka kin məsi dije lə Luwə ra-e kasi ti. Adi e məsi dije ki təli-de mbata kede njé ma naji lə Kirişi. Loki m-o-e, e ne madi ki əti-m bəl. ⁷ Ə malayka əl-m ə nə: «Ra ban ə əti bəl ə? M-a m-ɔr-i gin ne ki to lo bɔyɔ ti ɔji dɔ dəne əi ki da ki dəe e siri ə gaje je ə dəgi, ki oti dəne gidine ti kin. ⁸ Da ki o-e kin kəte e nɔɔ, nə basine goto ngata. A tēj koo kadi aw tuji ti. NGA ningə, dije ki dənangi ti ne ki lo kilə ngirə dərə ki dənangi ti nu, təde e ki ndangi me makitibi kəji ti al kin, loki ooi da kin bə, a əti-de bəl, tado kəte e nɔɔ, nə basine goto, ningə a təl tə re gogi.

⁹ «E dəkagilo kəm tēj ki dəkagilo kaw ki gosi. Dɔ da ki siri əi mbal je ki siri ki dəne isi dɔ ti. Taa əi ngar je ki siri

^{16:16} NJé gangi ta je 5.19; 2 NGar je 23.29

^{17:2} 1-2: Jərəmi 51.7, 13; Ejay 23.17

tə. ¹⁰NJé ki mi osi, e ki kə mehe isi də kimbər ngar ti dəkagilo ti ki j-a-n ne kin, ningə e ki kə siri re al bəy. NDə ki a re ba, a isi də kimbər ngar ti dəkagilo ki ndəy be par. ¹¹Da ki kəte e nōō, ə basine goto kin, e wa ə e ngar ki kə jijoo. E ki kare dan ngar je ti ki siri, ningə isi aw ki tuji ti. ¹²Gaji da ki dōgi ki o, əi ngar je ki dōgi ki isi də kimbər ngar ti al bəy, nə a ingəi tōgi kadi oī be kadi-kare be ki da. ¹³Mər ta ləde əi ki dōgi kin pəti e kare ba, adi e ta kadi uni tōgide ki kəbē ləde rai kilə adi da. ¹⁴A rəi ki NGon bati, nə NGon bati a tətī-de rə, tadə e Bəbē lə bəbē je, e NGar lə ngar je. NGA ningə njé ki bari-de, njé ki mbəti-de, ki njé ka də njade ti, a tətī rə sie tə.»

¹⁵Malayka təl əl-m bəy ə nə: «Man je ki o-de lo ki kaya dəne isi ti kin, əi gin dije ki dangi dangi, əi kosi dije ki dangi dangi, əi gin bē je ki dangi dangi, ki ndon ta je ki dangi dangi. ¹⁶Gaji da je ki dōgi ki o-de, ki darə da wa, a əsi ta kaya dəne, a rəyī kibi je ki rəe ti kadi a ki rəne kare. A usoi dae taa a adi por o-e tə. ¹⁷Tadə Luwə ində ndīgi ra ləne mede ti kadi rai go ti. Tade a e naa ti kare ba kadi uni tōgi kəbē ləde rai kilə adi da, bitī kadi ta je ki ta Luwə ti təlī tade.

¹⁸«NGa ningə, dəne ki o-e, e bē bo ki boy ki isi də ngar je ti ki dənangi ti ne.»

Babilon osi

18 Go ti, m-o malayka madi ki rangi i dərə ti risi ki nangi. Aw ki tōgi ki bo, ningə kunje unji, taa dənangi pəti. ²Malayka ka kin un ndune ki taa əl ə nə: «Babilon osi, *Babilon osi, Babilon ki boy osi; ningə ki basine kin, təl lo kisi ndil je lə su, ki lo bəy rə lə ndil je ki majal pəti. E e ə yəl je pəti ki toi nje, ki da je ki njé ra nē ki to koo al, rai tə lo bē ləde. ³Tadə gin bē je pəti ayi-naa kasi

kaya ki ra lie ki dum kin. NGar je ki dənangi ti ne sangi-e kaya ti, ningə njé ra gati je ki dənangi ti ne, ndui ki mandī ki ra lie ki dum kəl tae kin.»

⁴Go ti, m-o ndu ta madi ki i dərə ti əl ə nə: «Htēēi kə me bē bo ti kin səi dije ləm, nə tə iī indəi rəsi naa ti sie də majal rae je ti, kadi tə tuji ki a re dəe ti kin ingə səsi sie. ⁵Tadə majal rae je oji-naa, awi bitī tēēi rə Luwə ti, adi me Luwə ole də nē rae je ti ki majal. ⁶Irai sie nē ki ndə ki e ra ki dije kin tə. Irai sie be nja joo. Me kəpi ki buki kasi je ti adi dije ayi-naa kin ə, i buki ti nja joo adi-e ay tə. ⁷Kae ti wa ki rəe nəl-e-n me rə ki tōji ti nim, oo-n maji rəne nim ka kin ə, maji kadi adi-e ingə kə je, ndingə ndoo je tə. MBata əl mene ti ə nə: “M-isi də kimbər ngar ti tə ngar, ningə mi nje ngaw koy al, tadə m-a m-uwə ndoo yo al ratata.” ⁸E mbata kin ə, nē tuji lo je ki toi isi ngəmi-e kin a buki-naa dəe ti pəti ndə kare ba. Adi e koy, ki kuwə ndoo yo, ki bə bo, ningə por a o-e tə. Tadə Bəbē Luwə ki gangi ta dəe ti e NJe tōgi^k»

⁹Lo kin ti, ngar je ki njé sange kaya ti, ki njé koo maji rəde sie, a nōi je, a uwəi ndoo yoe, loki a ooi sa por ki o-e su ki taa. ¹⁰A ai say, mbata bəli kə ki isi inge kin, ningə a əli əi nə:

«Kə ri ə to be ə! kə ri ə to be ə!

I Babilon, bē bo ki boy, ki nje tōgi!

Kadi kadi-kare ba be par ə ta ki gangi osi dōi ti be a?»

¹¹NJé njiyə ra gati dənangi ti ne, nōi ki mbata lie nim, uwəi ndoo yoe nim tə, tadə dəw kare ka ndogi səde nē gati je ləde al. ¹²Nē gati je, ki ər je, ki la je, ki mbal ki gate e ngay je, ki mədi-kosi je, ki lə je, ki kibi ki kər pīr pīr je, ki kibi je ki ndəy, ki kagi je ki bayde əti maji je, ki nē je ki rai-de ki ngangī kədi je, ki kagi je ki gatide e ngay je, ki ningə kasi je, ki gindi

^k18:8 4-8: 4: Ejay 48.20; Jərəmi 50.8; 51.6, 45; 5: Kilə ngirə nē je 18.20-21; 6: Pa je 137.8; Jərəmi 50.29; 7-8: Ejay 47.7-9

je, ki ne je tɔli mbal je ki ndole, ¹³ ki kadi kagi ndir tay je, ki yibi kagi je ki ɛti maji, ki nom kagi je ki ɛti maji, ki nduji kagi je ki ɛti maji, ki kasi, ki yibi, ki nduji, ki gɔme je, ki mangi je, ki bati je, ki sindɔ je, ki pusi rɔ je, ki bɔɔ je, ki dangay je. ¹⁴ Kandi kagi ki ndili ndigi kuso ka ay say kadi ti. Ne kingɔ je lɔi ki ne koo maji rɔ je lɔi tɔli ne ki tuji kɔ, ningɔ dɔw a ingɔ-de gogi al ratata. ¹⁵ NJɛ ra gati je ki rai gati kɛte me be ti kin ingɔɛi ne, ɔsi rɔde ngɔrɔngi, tado bɔli kɔ je ki isi inge kin. Nɔi, uwɔi ndoo yoe, ¹⁶ ningɔ ɛli ɛi nɔ: «Kɔ ri ɛ to be ɛ! kɔ ri ɛ to dɔ be bo ti kin be ɛ! E ki kɛte ɔ kibi lɛ, ki kibi ki kɔr pir pir, ki kɔr njir njir, ki ɔr je, ki ningɔ ki gate e ngay je, ki mɛdi-kɔsi je, rosi rɔe. ¹⁷ Nɔ kɔm kadi ki kare wa par ɛ ne kingɔ je kin pɛti gotoi kɔ!»

NJɛ kuwɔ ngandi bato je, ki dije ki me bato ti, ki njɛ ra kilɔ dɔ bato ti, ki njɛ ra gati dɔ ba ti, ɔsi rɔde ngɔrɔngi, ¹⁸ ningɔ loki ooi sa pore ki isi su ba, ɛli ɛi nɔ: «Dɔw oo be bo ki ɛti bɔl tɔ be bo kin be al bɔy!» ¹⁹ ɔyi ba bur ki dɔde ti, ningɔ nɔi, uwɔi ndoo yoe, uni ndude ki taa ɛli ɛi nɔ: «Kɔ ri ɛ to be ɛ! kɔ ri ɛ to dɔ be bo ti kin be ɛ! E ne kingɔ je lie ɛ dije pɛti ki awi ki bato je dɔ ba ti isi ingɔɛi. Nɔ kɔm kadi ki kare wa par ɛ ne kingɔ je kin pɛti gotoi kɔ!»

²⁰ I dɔrɔ, ira rɔnɔl dɔ tuji ti ki inge kin! Sɛi dije lɔ Luwɔ, ki njɛ kaw kilɔ je, ki njɛ kɔl ta je ki ta Luwɔ ti, irai rɔnɔl, tado ta ki Luwɔ gangi dɔe ti kin, e sɛi je ɛ Luwɔ gangi ta adi sɛsi.

²¹ Lo kin ti nɔɔ, malayka ki nje tɔgi kare un mbal ki to tɔ kɛkirɔ mbal kusi ko be, ige ile ba, ningɔ ɛl ɛ nɔ: «E ki ka tɔgi kin ɛ, a igɔi Babilon, be bo ki boy kin kadi ilɔi-e kɔ, kadi dɔw a oo-e gogi al ratata. ²² Dɔw a oo ndu kɛnde je, ki njɛ kɔsi pa je, ki njɛ kɔl nal je, ki njɛ kɔl tɔbi je, be lɔi gogi al ratata. Dɔw a ingɔ kɔdi ra ne madi, ɛ se a oo ndu mbal kusi ko al ratata. ²³ Dɔw a oo por lambi ɔ be

lɔi al, taa dɔw a oo ndu njɛ taa-naa sigi al tɔ, tado njɛ ra gati je lɔi ɛ ɛi njɛ tɔba je ki ɛti bɔl dɔnangi ti ne, taa ki mbɔli ki ra lɔi ɛ, ibuki-n gin dije ki dangi dangi ki dɔnangi ti ne kɔ.» ²⁴ E Babilon ti ɛ mɛsi njɛ kɔl ta ki ta Luwɔ ti, ki mɛsi dije lɔ Luwɔ, ki mɛsi dije pɛti ki tijɔi mindide dɔnangi ti ne, ay titi.

Pa tɔti rɔ ki ba me dɔrɔ ti

19 Go ne je ti kin ba, m-o dɔ ndu ki ba tɔ ndu kɔsi dije ki ngay be dɔrɔ ti ɛ nɔ: «Aleluya! Kaji, ki tɔba, ki tɔgi e ya Luwɔ lɔje. ² Ta ki gangi lie e ta ki gangi ki rɔjeti, e ta ki gangi ki dana, tado gangi ta dɔ kaya dɔne ti ki tuji lo ki dɔnangi ti ne ki kaya ki ra lɔne. Luwɔ ade igɔ kirɔ tɔl ki tɔl bɔɔ kilɔ je lie.» ³ Ningɔ tɔli ɛli bɔy ɛi nɔ: «Aleluya! Tɔji ki dɔ Bɔbe ti! Sa por be bo su ki dɔ bal je, ki dɔ bal je!» ⁴ *NGatɔgi je ki kuti joo gide sɔ, ki ne je ki njɛ kisi kɔm ki sɔ, ɔsi mɛkɛside nangi nɔ Luwɔ ti ki NJe kisi dɔ kimbɔr ngar ti, ɔsi kure, ningɔ ɛli ɛi nɔ: «Amen! Aleluya! Tɔji ki dɔ Bɔbe ti!»

Lo taa-naa lɔ NGon bati

⁵ Go ti, m-o ndu ta madi i ki dɔ kimbɔr ngar ti be ɛl ɛ nɔ: «Flɔi tɔji dɔ Luwɔ ti lɔje, sɛi pɛti ki sɛi bɔɔ kilɔ je lie, sɛi ki sɛi njɛ bɔl-e je, sɛi ngan je ki dije ki tɔgi.» ⁶ Ningɔ m-o dɔ ndu ki ba tɔ ndu kɔsi dije ki ngay be. NDU ka kin ba tɔ ka man ba ki isi lo be, taa ba tɔ ka ndangi ndi ki ba ki tɔgine ngay kam be tɔ, ɛ nɔ: «Aleluya! Flɔi tɔji dɔ Bɔbe ti, tado Luwɔ lɔje ki NJe tɔgi pɛti indɔ ngirɔ kɔbe lɔne. ⁷ Adi ji rai rɔnɔl, ji tilɔi kole ɛ j-ilɔi tɔji dɔe ti, tado dɔkagilo taa-naa lɔ NGon bati re ngata, ningɔ dɔne lie ka isi dɔ njane ti tɔ. ⁸ Adi-e kibi ki ndole ngay ki rai ki kulɔ lɛ.» Kibi lɛ ki ɛli tae, tɔji kilɔ ra je ki dana lɔ dije lɔ Luwɔ.

⁹ Malayka kare ɛl-m ɛ nɔ: «ɛndangi ta ɛ nɔ: NJɛ je ki bari-de lo taa-naa ti lɔ NGon

bati əi njé rənəl je.» Ningə ilə ti bəy ə nə: «E kin ə e ta je ki rəjeti lə Luwə.»

¹⁰M-osi nangi njæ ti kadi m-əsi kure, nə əl-m ə nə: «O rəi kadi ira nə kin! Mi bəə kilə tə i je ki ngakəi je ki ai də njade ti me nə ki rəjeti ki Kiriši tēē ki dæ, kin be tə. E Luwə ə səbi kadi əsi kure!» Tadə nə ki rəjeti ki Kiriši tēē ki dæ kin ə, adi dije kosi əli ta ki ta Luwə ti.

Rə ki tətəi lə Kiriši ki e dəw ki Luwə mbəte

¹¹Go ti, m-o dərə tēē tane, ningə sində ki nda ə tēē a. Dəw ki nje kale, təe nə NJe ka dana nim, Dəw ki rəjeti nim. E NJe gangi ta, ki NJe rə rə ki dana. ¹²Ka kəme je tēēi por bilim bilim, ningə nə je ki ndole ndole isi dæ ti ngay tə jəgi kəsi-gon, taa tə ki ndangi dæ ti e tə ki e ki karne ba par ə gər tə. ¹³Ɔ kibi ngal ki məsi rosi, ningə təe nə «Ta lə Luwə.»

¹⁴Asigar je ki dərə ti uni goe, isi də sində je ti ki nda, ningə əi kibi lə ki nda, ki nə ki majal əde al. ¹⁵Kiyə kasigar ki tae ati soy soy, ki səbi də tigə-n gin be je ki dangi dangi tēē tae ti. Ɔ be də dije ti ki dənangi ti ne ki təgi ki ngə tə gindi be. NJiyə də nju ti, tal-e mbasi mbasi me be mbore kandi nju ti, ki kasi wongi lə Luwə ki NJe təgi pəti e me ti. ¹⁶NDangi tə kare kibi ti lie nim, njæ ti nim əi nə: «NGar lə ngar je, Bəbe lə bəbe je.»

¹⁷Go ti, m-o malayka kare a taa me kadi ti. Un ndune ki taa ki təgine, əl yəl je pəti ki isi nali dan nəl ti say ə nə: «Irai, ikawi-naa ki mbata nə kuso ki bo lə Luwə! ¹⁸Irai usoi da ngar je, ki da ki bo je lə asigar je, ki da asigar je wa, ki da sində je ki njé kal-de je, da dije pəti, dije ki kare je, ki bəə je, ngan je, ki dije ki təgi je.»

¹⁹Go ti, m-o da ki m-əl ta lie kəte, ki ngar je ki dənangi ti ne, ki asigar je ləde, kawinaa mba kadi rəi ki nje kisi də sində ti əi ki asigar je ləne. ²⁰Lo kin ti, uwəi da ka kin dangay ti, naa ti ki nje ngom ki nje

kəl kə nə n-e nje kəl ta ki ta Luwə ti. NJe ngom ki nje kəl kə nə n-e nje kəl ta ki ta Luwə ti ki ra nə kəji je ləne ta kəm da ti, buki-n dije ki njé kaw ki ndaji lə da rəde ti nim, əsi məkəsəde nangi nə kagi yo ti lie nim, wale. Uwəi-de, buki-de joo pu kəm ba me dilə por ti, ki e por nə ki nje kə rigi rigi. ²¹Kiyə kasigar ki tēē ta nje kisi də sində ti təl asigar je ləde pəti, adi yəl je pəti usoi dade ndani.

Bal ki dibi kare

20 Go ti, m-o malayka kare ki i dərə ti risi ki nangi, uwə lakəle ta wol be ki dəbəye goto nim, sən ki boy ngay nim jine ti. ²Uwə dirago, bəgə li, ki e su ki bəri-e *Satə, də-e ki sən ka kin kadi to bal dibi kare. ³Malayka un-e ile wol be ti ki dəbəye goto, uti tae ki lakəle, ər nə tae ti landangi, kadi tə ingə rəbi buki-n dije wale al, biti kadi gin bal ki dibi kare gangi. Go ti bə, səbi kadi iyəi-e taa ngon dəkagilo ki ndəy be.

⁴Go ti, m-o kimbər ngar je isi, bə adi njé kisi də ti təgi kadi gangii ta. Ningə m-o ndil dije ki ndə ki gangi dəde ki kiyə mbata ma naji lə Kiriši, ki ma naji ta lə Luwə kin tə, taa njé ki mbati kəsi məkəsəde nangi nə da ti nim, nə kagi yo ti lie nim, adi əi dije ki taai ndaji lə da nəde ti al nim, jide ti al nim kin. Dije kin təli isi ki dəde taa gogi, ningə a əi be ki Kiriši bal dibi kare. ⁵NDəgi njé koy je bə, a təli isi ki dəde taa gogi al, biti kadi bal ki dibi kare kin gine gangi bəy taa. Lo kin ti, e kə taa ki dəsəy lə njé koy je lo koy ti. ⁶NJé ke me kə taa ti ki dəsəy lo koy ti kin əi njé maji-kur, əi dije lə Luwə. Koy ki nje kə joo aw ki təgi dəde ti al. A əi njé kəjə məsi kadi-kare lə Luwə əi ki Kiriši, ningə a əi be naa ti ki Kiriši bal dibi kare.

Rə tətəi Satə

⁷Loki bal ki dibi kare a asi bə, a əri *Satə kəy dangay ti lie, ⁸ningə a aw kadi

ædi gin be je ki dangi dangi ki do kum donangi ki so, adi e Gogi ki Magogi¹. A osi njade naa ti kadi aw ro-n. Bayi-naa ta yangira ki ta ba bo ti be. ⁹Uni lo ki donangi ti ki ta tate, ilai-naa gai gidi lo kisi dije la Luwa ki be bo ki Luwa ndige, na por a i dora ti kadi osi dode ti o-de. ¹⁰NGa ninga, su ki e nje kadi-de, a uni-e kadi ilai-e dilæ por ti, me ne ti ki nje ko por rigi rigi, go da ti ai ki nje ngom ki nje kal ka na n-e nje kal ta ki ta Luwa ti. Lo kin ti, a ingai ko ki dum kal tae, kondæ je ki kada je, ki do bal je ki do bal je.

Ta ki gangi ki dæbæy ti

¹¹Go ti, m-o kimbær ngar ki bo ki nda, ki dæw ki nje kisi do ti. Dora ai ki donangi ayi-naa ko ta kame ti, ki kadi dæw a oode gogi al ratata. ¹²Ba m-o nje koy je, dije ki tægi ki ngan je ki du, ai taa no kimbær ngar ti ka kin. Lo kin ti, makitibi je ai ki tee. Makitibi madi ki rangi kare e ki tee, ninga e makitibi kaji. Nje koy je ingai ta ki gangi ki go lo kilæ rade je ti ki rai. E ta ki gangi ki go lo ta ti ki ndangii me makitibi ti. ¹³Ba bo tæl ki nje koy je ki oyi mee ti adi gogi. Koy ki lo ki koo tæli ki nje koy je ki ngæmi-de adi gogi. Ba dije pæti ingai ta ki gangi ki go lo kilæ rade je ti ki rai. ¹⁴Oyi koy ai ki lo ki koo buki-de dilæ por ti. Dilæ por kin æ e koy ki nje ko joo. ¹⁵NGa ninga dæw ki tæ e ki ndangi me makitibi kaji ti al, a ilai-e dilæ por ti kin tæ.

Dora ki sigi ki donangi ki sigi

21 M-o dora ki sigi ai ki donangi ki sigi, tado dora ki kake ai ki donangi ki kake gotoi ko, taa ba bo ka goto tæ. ²Ninga m-o be bo ki ay njay, adi e Jorijalæm ki sigi æ i dora ti ro Luwa ti, tæ dæne ki ra mandæ maji isi-n do njane ti isi nginæ ngawne kam be. ³Ba m-o ndu ta madi i ki do kimbær ngar ti, æl ta ki tægine

æ næ: «Oi lo kisi Luwa æ re isi dan dije ti kin. Luwa a isi dande ti, ninga æi je a æi dije lie. A isi dande ti tæ Luwa læde. ⁴A bær man no lay lay kæmde ti. Koy a goto, ndinga ndoo yo a goto, no kuwæ ndoo a goto, ko a goto, tado dora ki donangi ki kake ki ne je ki me ti gotoi ko.»

⁵Lo kin ti noo be, nje kisi do kimbær ngar ti æl æ næ: «Ki basine kin, m-ra ne je pæti tæki sigi ngata.» Ninga tæl æl-m æ næ: «fndangi ne je kin, tado ta je læm e ta je ki rojeti, e ka kæm ta.» ⁶Ba ilæ do ti bæy æ næ: «Gin ta gangi ngata! Mi Alpa ki Omega, lo kilæ ngiræ ne ki lo tæl ta ne. Dæw ki kindæ ra-e æ, m-a m-ade man ki ngire e do kaji ti kade ay kare. ⁷Ninga dæw ki nje tæti ro, m-a m-ade kadi-kare kin: mi m-a mi Luwa lie, æ e a e ngonm tæ. ⁸NGa ninga, nje me ndul je, ki nje naji ndude, ki nje ra ne je ki to ra al, ki nje tæl dije, ki nje ra kaya je, ki nje ra mbæli je, ki nje kaw no kagi yo je ti, ki nje ngom je, pæti, lo læde e me dilæ por ti, ki e por ki o rigi rigi. Lo kin æ, e koy ki nje ko joo.»

Jorijalæm ki sigi

⁹Malayka kare dan malayka je ti ki siri ki uwæi kopæ je ki siri ki rosi ki ne tuji lo je ki siri ki dæbæy ti jide ti, re æl-m ta æ næ: «fre, m-a m-tæji nje nongi læ NGon bati, adi e dæne lie m-adi o-e.»

¹⁰NDil tæti-m uwæ-m, bæ malayka aw sæm taa do mbal ti ki boy, ngal, ninga tæji-m be bo ki ay njay, adi e Jorijalæm ki i dora ti ro Luwa ti, risi nangi. ¹¹Tæba læ Luwa unji dæe ti. Kunje to tæ kunji mbal ki gate e ngay kin be, ndoy tæ kunji mbal ki bari-e jasipi kin be, taa dæw oo lo me ti tæ bær be tæ. ¹²NDogi bær ki gæ gide ndæ nim, ngal nim. Ta kæy kur me ti e dægi gide joo. Ninga malayka je dægi gide joo ngæmi ta kæy je ki dægi gide joo ka kin. Ba ndangi tæ gin koji læ ngan *Isirayæl je

ki dōgi gide joo, kare kare, ta kəy je ti ki dōgi gide joo. ¹³Kaw ki lo kibə kadi ti ta kəy e mitə, lo kur kadi ti ta kəy e mitə, jam dō be ti ta kəy e mitə, gin be ti ta kəy e mitə tō. ¹⁴NDogi bər ki gə gidi kəy, ngire e ki kində dō mbal je ti dōgi gide joo, ki tō njé kaw kilə je ki dōgi gide joo lə NGon bati e ki ndangi titi, kare kare.

¹⁵Malayka ki nje kəl-m ta ka kin uwə ne mbōji ne jine ti, adi e gakira ki rai-e ki ɔr mba mbōji-n be bo, ki ta kəye je, ki ndogi bər ki gə gide. ¹⁶Be bo kin dame je ki sɔ asi-naa, adi ngale asi-naa ki tate. Malayka mbōji be bo ka kin ki gakira ləne, asi kun nja dəw dibi kuti gide joo (12.000). MBōji ngale nim, tate nim, kawe ki taa nim, asi-naa. ¹⁷MBōji ndogi bər ki gə gidi be bo ka kin ba, ra ngal ji dəw tēj kosile ti bu ki kuti sɔ gide sɔ, tə ne mbōji ne ki dije isi rai kilə. ¹⁸Ne je ki indəi ndogi bər ka kin e mbal ki bari-e jasipi, ningə be bo wa e ki kinde ki ɔr dəræ, adi ndoy tə bər be. ¹⁹Gin ndogi bər ki gə gidi be bo ka kin e ki ra ræ ki mbal je ki dangi dangi ki gate e ngay, kadi ndole. Gine ki dəsəy e ki ra ki mbal ki bari-e jasipi, ki kə joo e ki ra ki mbal ki bari-e sapir, ki kə mitə e ki ra ki mbal ki ndoy, ki bari-e agati, ki kə sɔ e ki ra ki mbal ki bari-e emərodi, ²⁰ki kə mi e ki ra ki mbal ki bari-e onisi, ki kə mehe e ki ra ki mbal ki bari-e sarduwan, ki kə siri e ki ra ki mbal ki bari-e kirijoliti, ki kə jijoo e ki ra ki mbal ki bari-e bəril, ki kə jikare e ki ra ki mbal ki bari-e topaji, ki kə dōgi e ki ra ki mbal ki bari-e kirijopiraji, ki kə dōgi gide kare e ki ra ki mbal ki bari-e yasəti, ki kə dōgi gide joo e ki ra ki mbal ki bari-e ametisiti. ²¹Ta kəy je ki dōgi gide joo lə ndogi bər, e mədi-kəsi je dōgi gide joo tō. Ningə ta ndogi ki ra e ki ra ki mədi-kəsi kare par ki dəne. Ta mbalo ki be bo ti e ki ra ki ɔr ki dəræ, adi dəw oo lo me ti tə bər be. ²²Dəw oo kəy lə Luwə

me be bo ti kin al. Kəy ba, e Babe Luwə wa ki nje tōgi pəti tō, NGon bati tō par. ²³Be bo ka kin aw ki ndoo kadi ə se nay ki kadi oo-n lo al jagi, tadō kunjji Luwə unji dæ ti, ningə NGon bati e lambi ki kadi oo-n lo. ²⁴Gin be je ki dangi dangi njiyəi kunje ti, ə ngar je ki dənangi ti ne rəi ki ne kingə je ləde me ti tō. ²⁵Ta kəy je ki kur me be bo ti kin a ai tagira ba ki ndo je pəti, dəw a uti-de al, tadō lo a ndul me be ti kin al. ²⁶NGa ningə, dije a rəi ki ne kingə je ki ne tɔba je lə gin be je ki dangi dangi me ti. ²⁷Ne madi kare ki to nje a ur me ti al, taa dəw ki nje ra ne je ki to koo al, ki nje ngom a ur me ti al tō. E dije ki tōde e ki ndangi me makitibi kajji ti lə NGon bati par ə a uri me ti^m.

22 Malayka tōji-m man ba kajji, ki ndoy tə bər be ki isi ibə ki tōgine lo kisi Luwə ti əi ki NGon bati. ²NGa ningə, dana ngadan be bo ti, ki dan ba ji man ti ki tō joo, kagi kajji ki tēj ki kandine nja dōgi gide joo me bal ti ki kare a nōo. Nay kare ə tēj ki kandine, nay kare ə tēj ki kandine, ba mbie e ki kajji gin be je ki dangi dangi tō. ³Ne madi ki kadi tə Luwə a man-e goto.

Kimbər ngar kisi Luwə əi ki NGon bati a e me be bo ti, ningə bəə kilə je lə Luwə a awi nōe ti kadi tə ɔsi kure. ⁴A ooi ta kəme, ningə tə a e ki ndangi nati nōde ti. ⁵Lo ki ndul a goto, dəw a aw ki ndoo kunjji lambi al nim, kunjji kadi al nim, tadō Babe Luwə a buki kunjine dəde ti, ningə a ɔi be ki dō bal je ki dō bal je.

Re Jəju Kirisi

⁶Go ti, malayka əl-m ə nə: «Ta je kin e ta je ki rəjeti, e ka kəm ta. Ningə Babe Luwə ki nje kadi gosi njé kəl ta je ki tae ti, ilə ki malayka ləne kadi tōji bəə kilə je ləne ne je ki a rai ne basi adi-de gəri.»

⁷Lo kin ti, Jəju əl ə nə: «Oi, m-a m-re basine, ningə dəw ki nje ngəm go ta je ki

tɛɛ ta Luwə ti ki to me makitibi ti kin e nje rɔnəl.»

⁸Mi J̄a, m-o nɛ je kin ki kəm nim, ki mbim nim. Ningə go ko-e ti ki m-o ki kəm je, ki mbim je, m-osi nangi nja malayka ti ki tɔji-m nɛ je ka kin kadi m-osi kure. ⁹Nə e əl-m ə nə: «Onoi kadi ira nɛ kin. Mi bəə kilə tə i je, tə ngakɔi njé kəl ta je ki ta Luwə ti je, ki dije pəti ki njé ngəm go ta je ki me makitibi ti kin maji, be tɔ. E Luwə ə sɔbi kadi ɔsi kure.»

¹⁰Ningə ilə ti bəy ə nə: «Ta je ki tɛɛ ta Luwə ti ki to me makitibi ti kin, onoi kadi ibɔyɔ adi to, tado dɔkagilo ki kadi nɛ je kin a rai nɛ e basi ngata.» ¹¹NGa ningə kadi dɛw ki nje ra majal, nay ki lo ra majal ti ləne, ə dɛw ki nje ra nɛ je ki to ra al, nay ki lo ra-e ti tɔ; ningə dɛw ki nje ra nɛ ki maji, nay ki lo ra nɛ ki maji ti, ə dɛw ki ay njay, nay ki lo kay rɔne njay ti tɔ.

¹²Lo kin ti, Jəju əl ə nə: «Oi, m-a m-re basine! M-a m-re ki nɛ kigə go ji kadi m-adi dɛw ki ra ki go kilə ti ki ra. ¹³Mi Alpa ki Omega, mi ki Dɔsɔy ki ki Dɔbəy ti, mi Lo kilə ngirə nɛ ki Lo tɔl ta nɛⁿ.»

¹⁴NJé rɔnəl je ə əi dije ki njé togi kibi je ləde kadi tə ingəi ta rəbi kuso kandi kagi koy al, ə kadi uri ki ta kəy me be bo ti. ¹⁵Ningə kadi dije ki njé ra kilə lə bisi je, awi gidi be bo ti, naa ti ki dije ki njé mbəli, ki dije ki njé sangi-naa kaya ti, ki

dije ki njé tɔl dije, ki dije ki njé kaw nɔ kagi yo je ti, ki dije ki ngom nəl-de ki njé kəl ta ki ngom.

¹⁶«Mi Jəju, m-ilə ki malayka ləm kadi ma naji nɛ je ki rɔjeti kin ki rɔ njé kaw-naa je ti. Mi dɛw ki gin koji ti lə *Dabidi, mi NGawndɛ ki nje kibi gin lo ti.»

¹⁷NDil Luwə əi ki dɛne ki nje ngaw əli əi nə: «frel!»

Ə kadi dɛw ki oo dɔ ndu ta je kin ə nə: «frel!»

Kadi dɛw ki kində man ra-e, re, ə kadi dɛw ki ge kəy man kaji, ingə kare ki kanji ndogi tɔ.

Tɔl ta ta

¹⁸Mi J̄a m-ilə ndum dɔ ta je ti ki tɛɛ ta Luwə ti ki to me makitibi ti kin be: Dɛw ki ilə nɛ madi dɔ ti, Luwə a buki tuji je ki e ki kəl tae me makitibi ti kin dɔ kɔ ti lie. ¹⁹A re dɛw ɔr nɛ madi me ta je ti ki tɛɛ ta Luwə ti ki to me makitibi ti kin tɔba, Luwə a ɔr nɛ maji ki sɔbi dɛe kɔ me kagi koy al ti nim, me be bo ti ki ay njay nim. Adi e kagi koy al əi ki be bo ki ay njay ki e ki kəl ta ləde me makitibi ti kin^o. ²⁰Ningə dɛw ki nje kaw ki ndu dɔ ta je ti kin təkɔi e ta je ki rɔjeti əl ə nə: «Oyo, m-a m-re basine.»

Amen! Ire, Babe Jəju! ²¹Kadi me-maji lə Babe Jəju e səsi naa ti pəti.

¹²22:13 12-13: Ejay 40.10; 62.11; Pa je 28.4; Jərəmi 17.10

¹⁵22:19 Dətərənom 4.2; 13.1